

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA  
XVIII. SZÁZAD  
XVIII.

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA  
XVIII. SZÁZAD

XVIII.

Sorozatszerkesztők  
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN  
DEBRECZENI ATTILA  
SZILÁGYI MÁRTON

VERSEGHY FERENC  
ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

II. kötet  
Jegyzetek

Sajtó alá rendezte  
HOVÁNSZKI MÁRIA



Debreceni Egyetemi Kiadó  
Debrecen University Press  
2021

KÉSZÜLT A BTK IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉBEN

A kötet az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi  
Textológiai Kutatócsoport programja keretében jött létre

A könyv kiadását támogatta:  
MTA Könyv- és Folyóiratpályázata

A kötet lektora  
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

© Hovánszki Mária, 2021  
© Debreceni Egyetemi Kiadó, 2021

ISBN 978 963 318 899 6  
HU ISSN 1416-6682

Kiadta a Debreceni Egyetemi Kiadó  
Felelős kiadó a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár főigazgatója  
Kottagrafika: Szerémi Katalin

A Debreceni Egyetemi Kiadó kiadványai megrendelhetők:  
[www.prosperod.hu](http://www.prosperod.hu)

# Tartalomjegyzék

## I. KÖTET SZÖVEGEK

### VILÁGI ÉNEKEK ÉS VERSES FABULÁK

#### NYOMTATVÁNYOK

<b>GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK</b> .....	11
<i>Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel</i> (Béts, 1791) .....	11
<i>Hat Magyar Énekek</i> (Béts, 1791) .....	22
<i>Mi a' Poézis? [...] Kőlteményes Enyelgésekkel</i> (Buda, 1793) .....	23
<i>Magyar Aglája</i> (Buda, 1806) .....	79
<i>Magyar Hárfás</i> (Pest, 1807) .....	221
<b>PERIODIKÁK</b> .....	231
<i>Magyar Museum</i> (Kassa, 1788–1792) .....	231
<i>Orpheus</i> (Kassa, 1790) .....	244
<i>Uránia</i> (Vác, 1794–1795) .....	245
<i>Hazai Tudósítások</i> (Pest, 1806) .....	246
<b>KÖTETRÉSZLETEK</b> .....	247
<i>A' Világnak Közönséges Történetei</i> (Pest és Buda, 1790) .....	247
<i>Kolomposi Szarvas Gergely</i> (Pest, 1804, 1805) .....	249
<i>Vak Béla a' Magyarok Királya</i> (Pest, 1812) .....	291
<i>Almarék Erdélyi Herceg</i> (Pest, 1813) .....	294
<i>Neuerfasste Ungarische Sprachlehre</i> (Pest, 1805) .....	296
<i>Exercitationes Idiomatis Hungarici</i> (Buda, 1816) .....	301
<i>Magyar Grammatika avagy Nyelotudomány</i> (Buda, 1818) .....	302

#### KÉZIRATOK

<i>VI ÁRIA A' Magyarok' gyönyörködtetés're. Egy rövid Értekezéssel a' Musikáról</i>	303
<i>Uránia-kézirat</i> .....	304
<i>Haller-kézirat</i> .....	386
<i>Énekek-kézirat</i> .....	441
<i>Önálló-kéziratok</i> .....	496
<i>A grazi fogság versei</i> .....	498
<i>Verseghy Ferentz' Munkáiból. 1805</i> .....	509
<i>Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai</i> .....	523

### EGYHÁZI ÉNEKEK ÉS ZSOLTÁROK

#### NYOMTATVÁNYOK

<b>PERIODIKA</b> .....	527
<i>Egyházi Értekezések és Tudósítások</i> (Veszprém, 1820–1824) .....	527
<b>KÖTETRÉSZLET</b> .....	574
<i>Dissertatione de versione Hungaricae Scripturae Sacrae</i> (Buda, 1822) .....	574

KÉZIRATOK	
<i>Zsoltárok-kézirat</i> .....	575
<i>Dissertatio-kézirat</i> .....	629
<i>Önálló kézirat</i> .....	658
<b>ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNYEK</b> .....	661
NYOMTATVÁNY .....	663
KÉZIRATOK .....	806
<b>ALKALMI KÖLTEMÉNYEK</b> .....	857
NYOMTATVÁNYOK .....	859
KÉZIRATOK .....	895
<b>EPISZTOLÁK</b> .....	899
<b>FÜGGELÉK</b> .....	920
<i>Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete</i> (Buda, 1825) .....	925
<i>A Magyars Parnassus</i> (Szombathely, 1780) .....	995
<i>A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szószati</i> (Szombathely, 1780).....	1001

## II. KÖTET JEGYZETEK

Bevezetés .....	9
Verseghy Ferenc költészetéről .....	9
Ének vagy dal? .....	26
Verseghy eddigi gyűjteményes kiadásai .....	27
A kiadás koncepciója .....	31
A szövegközlés elvei .....	35
Jegyzetek.....	37
Táblázatok, mutatók.....	40
A szövegforrások keletkezéstörténete és tartalma.....	43
<b>KÉZIRATOK</b> .....	43
A Parnassus-kéziratok .....	44
VI ÁRIA-kézirat .....	59
Uránia-kézirat .....	60
Haller-kézirat .....	67
Énekek-kézirat.....	72
A grazi fogság versei.....	79
Versegi Ferencz' Munkáiból. 1805 .....	79
Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai Magyar Hexametrumokban .....	80
Zsoltárok-kézirat.....	81
Dissertatio-kézirat.....	90
Önálló kéziratok .....	91

NYOMTATVÁNYOK.....	93
Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel.....	93
Hat Magyar Énekek .....	94
Mi a' Poézis? [...] Kőlteményes Enyelgésekkel .....	95
Magyar Aglája.....	99
Magyar Hárfás.....	106
Rikóti Mátyás.....	107
Aprónyomtatványok.....	107
Periodikák .....	108
Kötetrészetek .....	111
Nyelvkönyvek mintapéldái .....	112
Dissertatione de versione Hungaricae Scripturae Sacrae.....	113
Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete.....	114
A szövegidentitások alakulástörténete és magyarázatai.....	115
A prózai részek jegyzetei.....	700
Mások költeményeinek jegyzetei .....	704
Táblázatok .....	722
Szövegforrások és szövegidentitások időrendje.....	722
Késői egyházi darabok időrendje .....	726
Angol versek prózai fordításainak forrásai .....	733
XXXVI. Ariettae-kézirat .....	745
Dallamok .....	747
Mutatók .....	759
Rövidítések.....	759
Bibliográfia .....	762
Szómagyarázatok.....	781
Címváltozatok mutatója .....	788
Szövegidentitások mutatója kronológiai rend szerint.....	799
Névmutató.....	812





# BEVEZETÉS

## 1. Verseghy Ferenc költészetéről

A szakirodalom és szövegkiadások általában széttartó, sokszor egymásnak ellentmondó, rendkívül heterogén anyagként határozzák meg Verseghy Ferenc életművét. Verseghy szerzteágazó munkássága a korabeli, illetve az előző századok tudós-literátor személyiségének alkotásmódjából fakad, és bár jelenkori (irodalomtörténeti) kutatói pozíciókból zavarba ejtő e sokszínűség, a kéziratok és nyomtatványok újabb áttekintése, rendszerezése és művelődéstörténeti kontextusba helyezése alapján arra jutottunk, hogy Verseghynek a szépművészetek területén végzett (zenei és szépliteratúrai) munkássága a tudományos grammatikai és esztétikai műveiben kidogozott fogalmaknak rendelődtől alá. Ennek kézzelfogható bizonyítéka, hogy utolsó zongorakiséretes énekgyűjteményét, az 1807-es *Magyar Hárfást* leszámítva minden költeményes gyűjteményét mintegy az előtte álló esztétikai-poétikai-verstani tanulmány példatáraként adta közre. Az 1791-ben Bécsben megjelent *Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel* egy J. G. Sulzer nézeti alapján írt esztétikai-verstani tanulmányból és az ahhoz mintapélda gyanánt csatolt hat énekből áll, az 1793-ban közreadott *Mi a' Poézis? és ki az igaz Poéta?* címe szerint *Egy rövid elmélkedés, Mellyben a' Költésnek mivolta, eszközei, tzellya, és tárgya, a' Magyar Rythmisták' hangeggyeztetésének helytelenségével egygyütt előállítatnak. Megtoldva: Horáziusnak Pízóhoz és ennek Fiaihoz írtt Levelével melly Költőmesterségnek is nevezetik, és egynéhány Költeményes Enyelgésekkel.* E kötet egy Batteux, Ramler, Sulzer és Engel esztétikai és műfajelméleti alapján írt esztétikai-poétikai-verstani tanulmányból, a *De Arte Poetica* címen híressé vált Horatius-level fordításából, és a tanulmányban foglaltak szerint írt költeményekből (*Költeményes Enyelgésekből*) áll. A fogságból való szabadulása után 1806-ban megjelent *Magyar Aglája* költeményeit pedig egy zenei ritmusjelekkel ellátott verstani tanulmány előzi meg, a kiadvány végén 20 kottamelléklettel is bizonyítva az abban megfogalmazott esztétikai-verstani kívánalmak megvalósíthatóságát. De ugyanígy egy átfogó (zene)esztétikai-verstani tanulmánnyal (*Az Egyházi Énekről*) vezette be az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820-ban megjelent első évfolyamának első számában kottával együtt közreadott *Az Úrnak Felmutatása után* című énekét, melyet aztán még további két egyházi ének követett.

Mindezeket gyakorlati költői-muzsikusi munkásságával összeolvasva világossá válik, hogy az életműnek heterogenitása mellett is létezik olyan origója, mely Verseghy 1780-as évekbeli pályakezdésétől 1822-ben bekövetkezett haláláig értelmezési keretet ad a művek keletkezésének, és feloldja az olyan ellentmondásokat, mint például az egyházi énekek világi dallamokra való éneklésének, vagy a költő ókori klasszikus szerzők elleni kiszólásának problémáját. Mivel e fogalmi keret nélkül Verseghy költői tevékenysége valóban széttartónak tűnik, ahhoz, hogy különböző megnyilvánulásai ennek fényében értelmet kapjanak, szükséges röviden áttekinteni a munkásságát meghatározó alapfogalmakat. Rendkívül szerencsés helyzetben vagyunk, hiszen „a' Filozófia és a' Széptudományok Doctora” a költeményes kötetekkel együtt kiadott értekezésein kívül is számtalan tudományos írásban pontosan kifejtette az általa használt fogalmak értelmezési horizontját – ezek közül több az egységes iskolarendszer kialakításának okán a helytartótanács kérésére gimnáziumi tankönyvnek, illetve tanítók számára segédtankönyvnek készült –,<sup>1</sup> így elsődleges kontextusukban, saját értelmezési keretükön

1 *Proludium in Institutiones Linguae Hungaricae, Ad Systema Adelungianum, genium item linguarum orientalium, ac dialectum tibiscanum et transylvanum exactas* (Pest, 1793); *Neuverfaßte Ungarische Sprachlehre* (Pest, 1805); *A' tiszta magyarság, avvagy a' csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérlő*

belül tudjuk idézni őket. Hivatkozásaink tehát a szerzőtől vett idézetekkel a szerzői intenció megértését hivatottak segíteni. E rövid áttekintésben egyrészt terjedelmi, másrészt módszertani okokból nem célunk e fogalmaknak az elméleti irodalomban olvasható különböző értelmezéseire kitérni, ezért minimálisra csökkentettük a rájuk való hivatkozásokat, illetve ugyanezért kerüljük a szakirodalom metanyelvi fogalomhasználatát.

Verseghy a 18–19. századforduló tudós hazafia volt,<sup>2</sup> aki, miként azt barátja és első életrajzírója, Sághy Ferenc megfogalmazta, egész életét annak szentelte, hogy „nemzetének jobbvoltát és csinosodását minden erejének kifejtésével előmozdítsa.”<sup>3</sup> Literátori tevékenysége a mindent átfogó hasznosságelvben gyökerezett, és a felvilágosodás paradigmarendszerén belül a kultúra, az értelmesség, az érzékenység,<sup>4</sup> a rend és a mérték<sup>5</sup> fogalmi köre épült, melyek az ember emberré válását, humanitását szolgálják.<sup>6</sup> Mivel ennek egyik legfőbb eszközét a nyelv, illetve azon keresztül a művészetek jelentették, legfőbb célja a magyar nyelv csinosítása és kiművelése volt.<sup>7</sup> Ahányszor csak alkalma adódott rá,

---

*értekezések. Követi ezeket a cadentiák' lajstroma, mellynek hasznát a' filologusok és poéták egyaránt vehetik* (Pest, 1805); *Az Emberi Nemzetnek Történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos mulatságára ösveszedett egyy Emberszerető Hazafi, I–III.* (Buda, 1810–1811); *Magyar Ortografia, avvagy Írástudomány, mellyben a' Magyar betűknek helyes kimondása, és írása taníttatik, Bevezetés gyanánt a' Magyar Nyelvtudományra* (Buda, 1816); *Exertitationes Idiomaticis Hungarici secundum regulas Epitomes concinnatae in usum Gymnasiorum Regni Hungariae* (Buda, 1816); *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae I–III.* (Buda, 1816–1817); *Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány, mellyben a' Hazai Nyelvnek sükeres okokra épített Regulái napkeleti nyelvhez illő tanításrenddel mind és pontosan előterjesztetnek* (Buda, 1818); *A' Filozófiának Talpigazságira épített Felelet [...] mely Értekezés gyanánt is szolgál egyszersmind a' Nyelvművelésnek mivoltárúl és akadályairárúl* (Buda, 1818)

2 A tudós hazafi fogalmáról, illetve az ahhoz kapcsolódó beszédmódról: Debreczeni 2009, 55–71.

3 Verseghy 1825, 143.

4 „A' valóságos kultúra az észnek világosításából 's a' szívnek nemesítéséből áll [...] az elsőre az értelmesség, a' másakra pedig az értelmességen kívül az érzékenység, vagy még pontosabban szólván, az érzékenyítő erő is, szükségképen és kiváltképen megkívántatik.” (Verseghy 1818b, 100.)

5 „Mindennemű szépségnek, és így minden érzékenyítő erőnek is egyetlen egy kútfeje a' rend. [...] Rendesnek, vagy inkább, mivel e' szóval a' Magyar többnyire a' szokatlant és váratlant jelenti, rendbe szedettnek' azt nevezzük, a' miben bizonyos regulát veszünk észre, melly szerint részei egymás mellett állanak, vagy egymást követik. A' rend tehát általlyában nem egyéb, hanem a' részeknek, mellyekből valamely egész áll, egy vagy több regula szerint úgy meghatározott helyzetése vagy mozgása, hogy ugyanazon részeknek *külömbfélésegeben egyformaság* támadgyon.” (Verseghy 1818b, 112.)

6 „Nekünk tehát [...] azonn kell minden egyéb ügyekezett előtt törekednünk, hogy e' meghatározott törvényű, és így valóban *reguláris és tiszta* nyelvet az Ékesenszóllásnak és Poézisnak szorgalmasan kidolgozott művei által mindennemű szépségekre, 's végtére még a' költő nyelvnek legmagosabb ékességére is felemeljük. Fordítsák azután hasznokra a' Magyar nyelvet a' tudományok, ammint akarják, Poétáinkban a' költő, Orátorinkban pedig, és minden egyéb nemtudományos könyveinkben az ékes, avvagy az érzékenyítő erővel mindenkép felfegyverkezett nyelv mindenkor fenn marad azoknak könnyebbségére, kik a' jövendő üdőkben a' Nemzetnek zsengeit, az ifúságot, a' humanitásra vezérteni, a' magosabb kultúrára készíteni, 's a' nyelvvel való helyes és foganatos bánásra tanítani akarják.” (Verseghy 1818b, 186.)

7 „Hogy a' nyelv, a' csinosításnak egyetlen egy eszköze, az észet oktathassa, 's a' szívet megneumesíthesse, két fő tulajdonsággal kell szükségképpen bírnia, mellyeknek egyike az *értelmesség*, a' másika pedig az *érezékenység*. A' nyelvnek értelmességére ügyel a' *Szónyomozás* (Etmologia) és a' *Szókötés* (Syntaxis); érzékenységére pedig az *Érzéstudomány* (Aesthetica) 's az erre épített *Ékesenszóllásnak* (Rhetorica) és *Költésnek* (Poetica) szép mesterségei.” (Verseghy 1818a, 4.)

„[...] ne nézzük az anyanyelvet hiú bálványának [...] nézzük inkább a' nemzeti csinosítás nemes eszközének, nyomozzuk ki felséges czéllját, hassunk be legrejtekebb belsejébe, vizsgáljuk meg csak neki tulajdon természetét, 's tanúlljuk ki ennek vezérlése szerint alkalmasságát ama' tulajdonságokra, mellyek czélljának elérésére szükségképen megkívántatnak. Világos lessz így előttünk, hogy e' tulajdonságok az *értelmességből*, és az *érezékenységből* állanak.” (Verseghy 1818a, 35–36.)

újra és újra kifejtette, hogy a boldogság a humanitásban rejlik, mely az ész nemesítésén és a szív érzékenyítésén, azaz az értelmi és érzelmi ráhatáson keresztül művelhető ki az emberben.<sup>8</sup> Mivel a legfőbb érzékenyítő erő a versben és a költői nyelvben rejlik, a poézis kitüntetett szerepet kap e gondolatkörben.<sup>9</sup> Mint ismert, esztétikai-poétikai nézetei elsősorban a német populárfilozófia szerzőinek, K. W. Ramlernek, J. G. Sulzernek, J. J. Engelnek, illetve ezek mellett még Ch. Batteaux-nek a gondolatábról táplálkoztak, nyelvészeti nézeteit pedig mindenekelőtt J. Ch. Adelung és J. G. Herder ama fejlődélméletére alapozta, mely szerint a nyelv és a kultúra az emberiség történelme során folyamatos együtt fejlődik.<sup>10</sup> Bár e szerzőkre lépten-nyomon hivatkozott, nem mint megmásíthatatlan tekintélyeket idézte őket, hanem az írásaikban található gondolatokat gyakorlati munkássága alapján a magyar viszonyokra alkalmazta, és annak fényében értelmezte, illetve használta fel.<sup>11</sup> Eszerint a szabad művészetek alapja a természet utánzása,<sup>12</sup> illetve a természetben fellelhető belső, mindent átható logikái

- 8 „A’ józan észnek oktatásiból tudgyuk, hogy a’ valóságos nemzeti csinosodás, avvagy kultúra, nem a’ hiú ragyogást, nem a’ pazarló *luxust*, nem a’ minden egyebet láb alá tapodó kérkedést, hanem egyedül csak az *észt* és a’ *szívet* ügyeli. Az ésszel megösmerteti minden egyéb előtt a’ tisztességes élelemre szükséges földművelést, baromnevelést, és kézi mesterségeket, azután pedig a’ köz rendnek, boldogságnak, és nemzeti fénynek kútforrásait, a’ tudományokat. A’ szívet egyszersmind a’ szép mesterségeknek, de kivált az ékesenszóllásnak és a’ költésnek segedelmével, a’ religiónak, a’ nemes érzeményeknek, a’ jó erkölcsöknek szeretetére, ’s a’ mind ezekből támadó szereséges és felséges caractereknek, vagy, ammint magyarul mondgyák, szívbelgyegeknek szerenséges kiművelésére vezérli. Mind a’ kettőből, az észnek említett világságából tudni illik, ’s a’ szívnek imént megírtt érzéseiből támad a *humanitás*, avvagy az *émberség*, melly nélkül sem a’ magányos emberek, sem a’ nemzetek boldogok nem lehetnek.” (Verseghy 1818a, 3–4.)
- 9 „Az emberi nyelvnek legfelségesebb érzékenyítő ereje és legfőbb szépsége, sőt minden egyéb díszének koronája a’ *vers*, és az úgy nevezett *költő* avvagy *poézisbéli nyelv*, akármit beszéllyenek ama’ tudós, de érzéketlen férjfiak, kik az egész emberi dicsősséget és talán még boldogságot is a’ mély tudományokban keresik, a’ Poézist pedig, az emberi szívnek, a’ legjelesebb erkölcsöknek, a’ legfelségesebb characternek, egy szóval, a’ humanitásnak e’ legrégiebb és elejénte majdnem egyetlen egy dajkját, inkább nevétségre, hogysen könyörületességre méltó előítéletekből megvetik.” (Verseghy 1818b, 135.)
- 10 „Valamint tudnillik az egész emberi nemzetnek, úgy egyenkint mindenik nemzetnek is van, még kultúrájára és nyelvére nézve is, gyermek üdeje, van ifjú kora. Gyermekegében vegyettált akkor nyelvünk, midőn nemzetünk Európában letelepedett; ifjú gyanánt heveskedett és forrott a’ reformátiónak alkalmatosságával amaz írásokban, melyeket a polemika szült; és csak harmincz esztendőttől fogva lehet mondani, hogy férjfi korához illő józan csinosítások és kellemetes törvények alá vettetik.” (Verseghy 1805d, 5–6.)
- 11 Verseghy esztétikájáról és nyelvészeti nézeteiről l. Császár 1903, 50–56; Szauder József 1961a, 1961b; Margócsy 1981; Szajbély 1983; S. Varga 2003; Hárs 2007; Verseghy 2014, 483–491.
- 12 „A szabad művészetek elmélete, és ennek következtében az ékesenszóllás és a költészet is semmi más nem lehet, mint azoknak a szabályoknak a rendszere, amelyeket a természet általános megfigyelésével gyűjtünk egybe, hogy akármitféle szabály, amely nem ebből a forrásból fakad, képzeletszülte és önkényes, amiből semmi jó nem származhat. Valóban a természet a legfőbb művész, és csodálatos megnyilatkozásaiból kiviláglik mindaz, amely az emberi művészeteknek mind a tökéletességét, mind a méltóságát kimeríti.” (Verseghy 1974, 211–212.)  
 „A természet általunk ajánlott követésével [...] ismeri meg a művész azokat a támaszokat, amelyekkel bennünk a természet gyönyörűségét vagy ellenszenvet ébreszt, azt a csodálandó váltakozást, amely ezeknek a hangulatoknak majd az egyikét, majd a másikat mutatja fel, hogy belőlünk erkölcsös embereket alakítson és oda irányítson bennünket, ahová a legjobbnak látja; minden módot, amelyekkel az emberi lelkeket hatása alá tudja vonni; az igaz szépségnek és jónak változatos formáit, amelyekkel bennünket a jóra csábít, az esztétikai erő helyes használatát, amely a tárgyakban rejlik; és végül minden mesterfogást és magukat a szabályokat, amelyekkel ki-ki a műalkotások során magát képezni tartozik, aki az igazi művész dicső nevét el akarja érni.” (Verseghy 1974, 217.)

rend.<sup>13</sup> Baumgartent idézve vallja, hogy a művek csiszolása, javítása szükségszerű,<sup>14</sup> ami természetesen nem zárja ki, sőt nem előzi meg a poétai tüzet, a képzelőerőt, az ihletettséget, de hangsúlyozza a kettő egyensúlyának fontosságát.<sup>15</sup> Az emberiség fejlődésébe vetett hite miatt a folyamatosan fejlődő, érzékeny, művelt, morális ember eszményét állította példaként elérendőnek. Mindezt a nemzetiségek felett álló, az emberi természetben gyökerező általános emberség fogalomköre szerint.<sup>16</sup> A moderni-

13 „Ez oly annyira igaz, hogy még a’ dobnak pusztá útéseiből is, ha bizonyos *rhythmusi rendbe* szedetnek, oly érzékeny szépségek támadnak, mellyek a’ szívet hathatósan megilletik, ammint a katonadobosoknak külömbféle nótáiból, de kivált ama rémítő zavarból tudgyuk, melly tűzlármát jelent. Az emberi nyelvben már maga az *egyformaság* oly rend, melly a’ szívet érzékenyen megilleti, és az Érzéstudományban a’ *regularitás*’ neve alatt a szépségek közé számláltatik. Ha tovább a *kötetlen* beszédben még ama rend is fel találatik, melly a’ mondásokat szintannyi *mértékes* verstagoknak, fél verseknek, vagy apró egész verseknek teszi, ammint a Magyarban, ha tisztán beszéllyük, mind untalan megtörténik, akkor már a’ nyelvben a’ magosabb nemű érzékeny szépség is uralkodik, melly a’ musikabéli rhythmusokhoz hasonlít. E két rednek és a’ belőlők eredő szépségeknak koronája a’ Poésisnak tökéletes üdömmértékbe foglalt beszédgye, a’ *vers*.” (Verseghy 1818a, 40–41.)

14 „A szerencsés esztétikusnak a jellemét betetőzi a *javitásra való törekvés* (a csiszolásra fordított fáradság és idő) – mondja Baumgarten az *Aesthetica* 97. §-ában – vagyis, a szépen kiformált műre feszült figyelemmel ügyelő készség, hajlandóság arra, hogy – amennyire lehetséges – a mű aprólékos részeinek kisebb tökéletességeit is gyarapítsa, tökéletlenségeit viszont eltörölje, bármilyen kicsi jelenségeket is – csak az egésznek ne válják a kárára.” [...] A legtökéletesebb esztétikai művek gyakran nem viselik magukon a helyreigazítás semmi formáját, mintha nem is a műgond szülte, nem is a gyakori helyreigazítás csiszolta volna, hanem az alkotó egyetlen intése – ha szabad ezt mondani – teremtette volna őket. De ugyancsak nagyot tévedne az, aki azt gondolná, hogy ez a könnyedség minden munka nélkül jött létre. Sőt az, ami a műben nagyon könnyen szavakba foglalódott, és úgy véljük, hogy minden akadály nélkül, magától folyik, legtöbbször a szerző alapos munkájába került.” (Verseghy 1974, 293–294.)

15 „Arra a kérdésre, hogy a természet vagy a művészet kölcsönzi-e egy költemény és aztán bármely más művészi alkotás főerejét, Horatius azt feleli, hogy mindkettőre szükség van: azok a művek ugyanis, amelyekben vagy egyedül a műgond, vagy csak a természetesség uralkodik, legkevésbé tökéletesek.” (Verseghy 1974, 230.)

„A képzelet, mivel természeténél fogva könnyed és mozgékony, szeret elkalandozni, és az álmokhoz, amelyeknek szülőanyja, hasonló agyvrémeket teremt: ha csak kezdettől fogva rend-, összhang- és illendőségszeretet nem korlátozza, úgy, hogy a műnek valóságosságát és arányos szerkezetet kölcsönöz, aztán pedig olyan józan ítélet jut benne érvényre, amely a legtitkosabb rejtekekbe is behatol, és amely mélyértelműen jól feltárja a dolgok egymással kapcsolatos igen fontos összefüggéseit. Ezek vezérlése nélkül az élénk fantáziával megáldott művész élete csak örökös álom, rajzai pedig képzelt tájak szörnyszülőiteihez hasonlóak inkább, mint kellemes természeti jelenségekhez. Ezenkívül igen nemes féket vet a képzeletre a jónak és tökéletesnek a szeretete, amely nélkül nincs kiváló művész, és maguk a művészetek is teljesen nélkülözik a megbecsülést.” (Verseghy 1974, 235.)

16 „A’ természetnek czéllya, mikor a’ nemzeteket nyelveikkel együtt megvegyítette, az volt, hogy a’ nemzetekből lassankint egy *Egész* vályon, mely a’ tagoknak viszontag való segedelmével a’ humanitásnak mennyei czélylához annál könnyebben felemelkedhessen; [...] e’ szándékát a’ nemzeteken a’ természet a’ követésnek tulajdonságai által, mellyet az emberbe öntött, nagyon előmozdította.” (Verseghy 1818a, 177.)

„A’ szép mesterségekkel, mellyeknek tárgya az *emberi szív*, ’s mellyeknek theoriája az *emberi természetre* van építve, és kivált a’ tudományokkal, mellyeknek tárgya az *emberi ész* [...] nem a’ *nemzetiséghez*, hanem egyenesen és egyedül csak az *emberséghez* tartoznak. [...] a’ táncznak, éneknek, musikának, képeknek, épületnek, beszédnek és költeménynek *szépsége*, akármellyik nemzeté legyen széles e’ világon, csak akkor lehet valóságos és tökéletes *szépség*, mikor az emberi természetnek örök törvényei szerint meghatározott *szépséggel* megegyez.” (Verseghy 1818b, 89–90.)

tás, mely a 18. század végén a saját korok nagyszerűségét hirdetőket állította szembe az antikvitás híveivel, senkinél sem jelentkezett olyan erősen a magyar irodalomban, mint Verseghynél.<sup>17</sup> A fejlődéselmélet alapján az előző korokhoz képest az észet felvilágosító és az erkölcsöket megneemesítő újabb idők nevében utasította el az elmúlt korok durva erkölcsseit (az antik Róma vagy Osszián korának háborúit és bajnokait),<sup>18</sup> illetve magyarította Horatiust oly módon, hogy az valóban korabelivé és magyarrá legyen.<sup>19</sup> Azon kevesek közé tartozott, aki a „régiek” és „újak” közötti vitában minden területen – nyelvészetben, esztétikában, zenében, költészetben – egyértelműen állást foglalt az újak mellett, nem kis értetlenséget okozva ezzel a kortársak többségénél. Jellemző Kazinczy megnyilatkozása a *Magyar Aglájáról* írott bírálatában: „A recensens meglepődött azon, hogy költőnk egy hexameterben vagy négy lábú jambusban írt ódában tűzbe jött a régi klasszikusok ellen, és az elsőbbséget tőlük elvéve a mi korunknak adta át, ahol a filozófia oly messzire előrehaladt.”<sup>20</sup> Az önmagáért való auctoritást minden területen elvetette, és egyedül a filozófiában gyökerező józan észet, a természetes logikát ismerte el tudományos érvként.<sup>21</sup> Ebből következően a szolgálai utánzással szemben az idegen

17 A „régiek” és „újak” (moderne) vitájáról: Horkay Hörcher 2013, 120–140. A vitáról a magyar irodalomban: Szajbély 2001, 192–213. Verseghyvel kapcsolatban: Bíró 1994, 332.

18 „A’ setét századoknak ama’ ragyogó napja, *Bacco* Cancellárius a’ régi Görögököt és Rómaiakat a’ tudományokra nézve gyermekeknek vallya. Ők tudniillik csak olyan dolgokban lehetnek reguláink, mellyek természetzyek szerint változást nem szenvedhetnek, és általok tökéletesen kinyomoztattak. [...] De még a’ szép mesterségek sem mentek önálok olly tökéletességre, hogy kénytelenek ne volnának az újabb üdőknek felettébb sokat köszönni. Én tehát azokkal, kik sükeres írásaikban a’ kultúrának és a’ históriának filozófiáját előnkbe terjesztik, azt állítom: hogy az emberi nemzetet egy nagy egész gyanánt úgy kell nézünk, mint egy magányos embert, ki gyermekségétől fogva naponkint tanul és tökéletesedik. Volt az emberi nemzetnek is gyermek üdeje, volt ifjú kora.” (Verseghy 1805d, 4–5.)

„A’ Deák nyelv [...] minden bizonynal még magosabb bérczre emelkedhetett volna, ha az akkori üdőkben a’ Filozófia és ennek Leánya, a’ Filologia annyi erőhöz juthatott volna, a’ mennyivel a’ mostani üdőkben bir. Az akkori üdőknek magosabb kultúrája tudni illik majdnem csak a’ Görögöktől tanúlt szép mesterségekből, a’ politicából, a’ törvénytudományból, a’ többnyire szebben mint igazabban írtt históriából, a’ természetnek vékony vizsgálásából, a’ tökéletlen geographiából, és csak az akkori üdőkre alkalmaztatott hadi mesterségből állott, és így sokkal erőtelenebb volt, hogyses az észet elegendőképen megvilágosíthatta, ‘s a’ szívet a’ humanitásnak mennyei czéllyá szerint megneemesíthette volna.” (Verseghy 1818b, 148–149.)

19 „A mai szerző tehát, aki hajlamot és tehetséget fedez fel magában a honi ékesszólásra vagy költészetre, sohasem tágitson attól a célkitűzéstől, hogy saját hazájának neveljen derék állampolgárokat, saját vallásának jámbor követőket, és végül saját társadalmának emberséges polgártársakat: aztán lesse el buzgón a régiektől az emberek jóra vezérlésének vagy a rossztól való távoltartásának különböző útjait: ekkor válik és minősül is a klasszikus szerzők méltó követőjévé.” (Verseghy 1974, 225.)

20 Verseghy 1910, 322–329. (Fordította Doncsecz Etelka.)

21 „A’ Filozófia a’ józan észnek leánya lévén, az emberi nyelvnek legbiztosabb vezére, leghűvebb dajkája, mellyet a’ rideg és sükeretlen szokásoknak kedvéért okosan meg nem vethetünk.” (Verseghy 1818a, 391.)

„Mihelyt én arra vettem fejemet, hogy, a’ mit a’ közönséges szónyomozásnak tudományából ifianta a’ Zsidó és Görög nyelvben, mint tanítvány, későbbben pedig mint tanító, örömmel gyakoroltam, anyanyelvünknek sükeresebb művelésére és rendbeszedésére fordítsam, és hogy e’ munkálkodásimban a’ Philosophiának és a’ Philologiának sükeres intéseit kövessem inkább, mint sem a’ már cselőre, már hajsza igazító auctoritásoknak ostorcsattogásait.” (Verseghy 1818a, 267.)

„Bármelly paradoxumnak tesszen az első tekintettel, egészen felvilágosodik majd alább azzal egygyütt, hogy Grammatikámnak, és Syntaxisomnak kidolgozásában nem a’ Tiszamelléki, nem a’ Szolnoki dialectus volt kalauzom, hanem a’ józan észnek leánya a’ Filozofia, és ennek ide kiváltkép tartozó ága, a’ Filologia, mellyeknek világító fáklýáitól Gúnyolóim leginkább irtóznak.” (Verseghy 1818a, 208.)

művek adott nyelvhez és kultúrához való alkalmazását, azaz a külföldi mesterművek szabad követését, az imitációt tartotta a humanitas megvalósítására alkalmasnak.<sup>22</sup> Az antik irodalomból, nem utolsósorban az időmértékben található rend miatt mindenekelőtt a költői nyelvet tartotta követendőnek, de mivel munkásságát egyre inkább a fentebb felvázolt gondolatrendszer határozta meg, idővel azt is a „mai” ember ízléséhez szabta, és úgy írt antik-időmértékes verseket, hogy azokban olyan sorfajtaikat kevert, amit strófaformaként az antikvitásban nem alkalmaztak.<sup>23</sup>

Bár jelen kötetben Verseghy poézisét vizsgáljuk, illetve a kultúremlékezet is leginkább költőként tekint rá, ezt mindig a grammatikának, az esztétikának és a zenei ritmusnak alárendelve művelte. Bár Verseghy elsősorban grammatikusnak, azután esztétának, azután muzsikusként (mégpedig magyar nyelvű énekeket író és tanító muzsikusként), végezetül pedig poétának tartotta magát, ez a sorrend nem feltétlen egymásutániságot jelent, hanem egyre erősödően a rendszerező grammatikus-filozófiai gondolkodásmód dominanciáját a többi terület felett. Korai költő próbálkozásait (1775–1781) még elsősorban a nyelvi és zenei ritmusrendszer összeegyeztetéséből fakadó prozódiai problémák megoldása félmjelzi, és bár ennek tisztázása egyik fő célkitűzése maradt, mivel doktori értekezésénél 1793-ban Adelung nyelvi rendszerezéséből írta, grammatikai érdeklődése és kutatásai folytán költői működésében fokozatosan a helyes nyelvhasználat kialakítása is ugyanolyan fontossá vált. Mindez erősen megmutatkozik a szövegek javításainak mikéntjén, melyeket szinte sohasem a kifejezések megújítása

---

„Nagyon közönséges hiba az a’ Filozofiának és a’ Filologyiának fáklója nélkül a’ setétben idestova kapkodó Nyelvművelőknél, hogy a’ törvényes kivételekből, avagy exceptiókból, közönséges regulákat akarunk csinálni. Ez akármedly tudományos systemában fenékel fordított tanítás volna.” (Verseghy 1818b, 341.)

„[...] a’ mit a’ mai Könyvszerzők szememre hánynak, hogy egy oly sok auctoritásra épült, és ótöllök már szinte köz akarattal lábra állított és szokásba vett grammatikabéli törvénnyel nekem, majd nem egyedül magamnak, nem kellene ellenkezem: én viszontag azt felelem, hogy a’ mai Nyelvművelők’ Gyülekezetének, mellytől a’ Magyarok a’ tudományokban való jártasságot annyival méltábban megvárhatták, mivel ezekben őket könyvei által oktatni akarja, nem kellene az egymással ellenkező rideg szokásoknak és a’ habzó auctoritásoknak kedvéért, mellyeknek tekintete a’ 45. §. szerint a’ nyelvművelésben annál csekélyebb, mennél régiebbek, a’ Philosophiának józan vezérlése ellen erőszakoskodni, mely az emberi nyelvekben az *egyformaságot* avagy *analogiát* méltán úgy nézi, mint az értelmességnek elkerülhetetlenül szükséges talpfalát, a’ rendet pedig úgy, mint mindennemű szépségnek kútfejét; nem kellene, mondom, e’ Gyülekezetnek [...] nem kellene magát tovább jobban szeretni, mint a’ Hazát, mellynek nyelvét saját előítéleteinek feláldozásával is csinosítani kellene, nem pedig csinosítását a’ fellegek’ tartományából kölcsönzött hypothesiseknek méltatlan jármába szorítani, mely alatt naponkint tikkadni láttuk, ’s talán nem sokára el is hervadni sírva tapasztaljuk.” (Verseghy 1818b, 262–263.)

- 22 „A híres mesterek szabad követése körülbelül abban áll, hogy mesterségbeli fogásaikat, a művészet természetére vonatkozó elveiket és az előadásmódjukat magunkévá tesszük, ha az ő céljukkal egybeesik a miénk. Ezekről mi a művészetet szinte úgy tanulhatjuk, mint ahogy ők a természettől megtanulták: ám a műveikben lévő vonatkozásokat saját személyükre, avagy arra a helyre és korra, amikor éltek, sohasem szabad átvinnünk. [...] A nemes követő saját szellemét az idegen szellem hevével csak addig melengeti, amíg az a neki sajátos lángba nem csap, a túlgyáva és szolgai utánzó amíg idegentől kölcsönöz meleget.” (Verseghy 1974, 229.)
- 23 „A görögök és rómaiak szokásaival, előítéleteivel és jogszokásaival összhangban lévő dolgok ma annyira paradoxnak tűnnek, sőt valóba azok is lehetnek, hogy bűn számba mehetnek. Ezeket hát a mai szerzőnek nemcsak hogy utánozni nem szabad, amiként kevéssel előbb mondtam, sőt inkább még gondosan kerülni is kell. [...] Ugyanide vág a régi íróknak az a szolgai utánzása, amely a műve külső formáit, az egyes műben alkalmazott versmértékeket, a drámákba a felvonások, az eposzokban az énekek számát megannyi szabálynak gyanítja.” (Verseghy 1974, 225–227.)



miatt végzett, hanem szinte kizárólag prozódiai vagy grammatikai okokból.<sup>24</sup> A grammatika körébe a helyes ragozási rendszer mellett nála a nem egyénileg képzett, hanem a nyelvi szokások által kialakított és jóváhagyott szóválasztás is beletartozik. Az analógia, etimológia és eufónia törvényeire hagyatkozva<sup>25</sup> grammatikáját az új, azaz az élő beszélt nyelvre alapozta, ami miatt a történeti nyelvészetet képviselő tudósok, elsősorban Révai, erősen támadták. Az egyéni szóképzéseket szintén a „mai” közösségi szokás és nyelvhasználat nevében vetette el.<sup>26</sup>

Mivel Verseghy Sulzer alapján minden szépség kútforrásának a’ *rendet* tartotta, poétikai gondolkodása a grammatikai mellett alapvetően zenei meghatározottságú volt, melyeket a legapróbb kérdé-

- 24 „Tulajdonképen nem a’ Poétának, nem a’ Költőnek, hanem a’ csupa Versificátornak, a’ Versszerzőnek kellene oly nagyon a’ synonymumok, hogy mikor az egyik névvel ki nem megy a’ verse, helyette a’ másikat vehesse. A’ Poéta ilyenkor másképp tud magánn segíteni: mert ő nem csak a’ rideg szavakat, hanem az egész mondásokat is úgy tudgya külömbféleképen forgatni és változtatni, hogy a’ fő gondolat még is mindenikéből kiragyogjon. Még a’ Versszerző a’ synonymumokkal bajlódik, addig a’ Poéta a’ nyelvnek többféle fordulásai közül választ egyet, melly gondolattját természetes versben kifejezze. E’ nagy tehetséget kívánna meg a’ Poétában a’ Poéticának ama’ fő regulája, hogy a’ Poéta a’ nyelvnek, mellyben írni akar, még az Oratórnál is nagyobb ura legyen. Vajmi gyáva Magyar, nem mondom Poéta, hanem csak pusztá Versificator is, az olyan, a’ ki nem csak a’ Magyar Aestheticát nem tudgya, nem ösmeri, hanem még a’ Magyar Grammaticát és Syntaxist sem tanulta.” (Verseghy 1818b, 86–87.)

„Sajátságosan esztétikai hibák azok, amelyek a’ mű külső formájával vannak összefüggésben és a’ művészet hiányából származnak. [...] a’ műalkotást akkor mondjuk esztétikailag tökéletesnek, amikor az eszméket és az indulatokat, amelyeknek a’ felkeltésére szánták, könnyen, élénken és úgy idézi elő, hogy a’ lelket teljesen megragadják és abba az érzéki képet hosszan tartóan és nem egykönnyen kitérőlhethetően vésik be. [...] A’ műgond, amely a’ mű szeplőit igazítja helyre [...] legfőként azon művekben szükséges, amelyeknek a’ tökéletessége több kis összefüggésből és finom összehasonlításból keletkezik vagy amelyeknek a’ tárgyai kellemesek, a’ feltett célja a’ választékosság és végcélja a’ gyönyörködtetés, és a’ részek, amelyekből összetevődnek, kicsinyek. Az esztétikai mű javításában munkálkodó szorgalom két tulajdonságot ad neki, amelyek a’ tökéletességhez sokban hozzájárulnak, a’ *csiszoltságot* ugyanis és a’ *pontoságot*. A’ csiszoltság nem más, mint tökéletesség még a’ kis részletekben is. Ez a’ beszédben és elsősorban a’ versekben semmit sem hanyagol el, ami a’ nagyon pontos kifejezéshez, a’ folyékony verseléshez és a’ kellemes jóhangzáshoz tartozik. [...] A’ második sajátosság, amelyet a’ szorgos javítás a’ műnek ad, a’ *pontoság* [...] A’ beszéd, a’ szöveg pontos az eszméket illetően, amelyekből áll, ha az igazságtól nem tér el; a’ kifejezést tekintve, ha a’ szavak pontosan azt jelentik, amit mondaniuk kell, és ha az alaktan és a’ mondattan szabályainak tökéletesen engedelmessé válnak; a’ verset pedig akkor mondjuk pontosnak, ha a’ prozódia törvényeinek vagy a’ versmérték természetének nem mond ellent.” (Verseghy 1974, 297–298.)

- 25 „Nem csak a’ Filologyiából ösmervén [...] hanem az Aestheticából is tudván, hogy a’ nyelvnek imént megírt regularitása, melly csak az egy formaságnak avagy analogiának dajkálása alatt nevedkedhet oly szerencsésen, hogy nyelvünköt a’ valóban csinos és igazán művelt nyelvnek dücsősége fényére felsegíthesse, oly érzékeny erejű szépség, melly nélkül a’ nyelvnek egyéb szépségei minden erő nélkül maradván eltikkadnak.” (Verseghy 1818b, 116–117.)
- 26 „A’ nemzeti csinosításnak megcsiszolására tehát annál alkalmasabb a’ nyelv, mennél kevesebb benne a’ szükségtelen, szokatlan, érthetetlen új szó, a’ hasonlóképen szükségtelen, kiavított értelmű régi szó, a’ helytelen szóformálás, vagy szóhajlítás, az idegen szókötés, és az idegen szójárás avagy idiotismus; [...] mennél több új, akár az okoskodás által kinyomozott [analógiára épített], akár a’ többi kultivált nemzetektől kölcsönzött gondolatokat, ideákat, állításokat, igazságokat, tanításokat s érzékeny rajzolásokat tud a’ nemzetnek szokott és régen ösmerős szavaival, szókötéseivel, szófordulásaival, és szójárásával, vagy, ha elkerülhetetlenül szükséges, idegen ugyan, de helyesen és értelmesen megmagyarosított szavakkal kifejezni.” (Verseghy 1818a, 6–7.)

sekben is próbált közös nevezőre hozni.<sup>27</sup> Gyakorló zenészként a zenei rendben, a ritmusban és a harmóniában olyan középpontra talált, ami végig kísérte költészetét, és ennek elméleti tudását másoktól is megkívánta.<sup>28</sup> A legmodernebb zeneesztétikai irányzatokat követte, és a legújabb elit regiszterbe tartozó dallamokat használta fel. Nemcsak a versritmust, de a beszédhangok rendszerét is a zenei harmóniából eredeztette és zenei fogalmakkal írta le.<sup>29</sup> A 18. század végére a műzenében és a populáris regiszterben is uralkodóvá váló metrikus zene miatt az éneklésre szánt költeményekben a nyugat-európai hangsúlyváltó jambusi és trocheusi verselést preferálta. A primer források és a hozzájuk tartozó zenetörténeti kontextus szerint költői működését mindenekelőtt a prozódia megújításának szándéka, illetve azzal összefüggésben a dallamra való versírás határozta meg. A Kreskay Imrénék írt, 1780. szeptember 7-én kelt levele szerint ezt már fiatalon szívügyének tartotta, és úgy vélte, hogy „sokkal tanátossabb verseket Ariara, mint Ariat Versekre szerezni.” Rendkívül tudatosan, kelő zeneesztétikai és zeneelméleti háttértudással, literátorként és egyszersmind gyakorló muzsikusként állt neki a korabeli bécsi dal- és áriairodalom fordításának, illetve e dallamok felhasználásának, és élete végéig hű maradt a zenei alapokon nyugvó poétikai-verstani nézeteihez.

Verseghy szisztematikusan kidolgozott grammatikai és esztétikai rendszeréből csak azokat a fogalmakat vázoltuk fel, melyek megkerülhetetlenek poézisének értelmezéséhez. A természet törvénye, a humanitás, a modernitás, az ész megvilágosítása, a szív elérzékenyítése, a tekintélyelvűség ellenében a filozófia józan logikája, a nyelv kiművelése és csinosítása, a csiszoltság és pontosság, a grammatikai, prozódiai és zenei rend, illetve mérték olyan fogalmi hálókat alkot, melyek a háttérben erősen átszövik költői munkásságát, meghatározva annak gondolatvilágát, nyelvi kifejezőeszközeit, verselési rendszerét és műfajait.

- 27 „A’ ki mértékes magyar verseket írni próbált, minden bizonytalap tapasztalta, hogy nyelvünkben a’ rövid szótagoknak nagy szűke van, és hogy a sok hosszú szótag miatt a’ beszéd gyakorta húzósbab, hogysm azzal eleven indúlatokat rajzolni lehetne. Az olyan Nyelvművelőnek tehát, a’ ki az Érzéstudományban nem járatlan, méltán nem kis gondya van arra, hogy a’ hosszú szótagokat, a’ hol a’ nyelvnek járása megengedi, annyival inkább, a’ hol még törvényesen meg is kívánhattya, megrövidítse. A’ Musikából bizonyos tovább az is, hogy az *i*, *i*, és *e* hangzók ama’ rövid és egygyű lengések (*oscillationes*) miatt, melyekből támadnak, legkellemetlenebbek, a’ Nyelvészépitőknek tehát azonn is kell egyszersmind iparkodni, hogy az imént meghatározott esetekben az *e* hangzót tehetsége szerint kerülye.” (Verseghy 1818a, 282.)
- 28 „Ha Polybiusnak itélete szerint az Arcásoknak elkerülhetetlenül szükséges volt a’ Musica, hogy vad szíveik’ megszeliidúlyenek, és ha Quintilianus bizonyosága szerint *Instít[utio] Orat[oria] L[iber] I. c[apita] 10.* a’ Görögök a’ Musicát ama’ tudományok közé számlálták, melyeket az Orátóri mesterségnek candidátussaiban szükségképen megkívánták: hogy ne kívánnyam én azoktól, a’ kik a’ Görögöktől a’ Musikára épített Poézist tanulni, gyakorolni, megítelni vagy épen tanítani akarják, hogy a’ Musicának mesterségében, de kivált teoriájában járatlanok ne legyenek?” (Verseghy 1818b, 136.)
- 29 „Az emberi nyelv hangokból áll, melyeknek különbféle vegyüléseiből és folyamattyaiból ama’ természetes hangeggyezés (harmonia) támad, mely a’ musikabéli dalnak (melodia) talpfala, vagy legalább kezdete és legalsó grádicsca. Könnyű tehát még a’ hangtudományban járatlan tudós embernek is átlátni, hogy a’ mely nyelvben az egész hangok a’ fél és fertály hangokkal felváltatnak, az valóban olly tökéletes musikaszerszámhoz hasonlít, mely nem csak a’ félhangokat, mint az orgona, hanem még a’ fertály hangokat is ki tudya fejezni, mint a’ fekvő síp, vagy a’ hegedű.” (Verseghy 1818b, 54.) L. még Verseghy 1818b, 211.
- „A’ nyelvek’ eufóniája szintazon forrásból ered, melyből az emberi ének, az embernek tudnillik természet szerint való hajlandóságából a’ hangok’ harmoniájához, mint valóságos szépséghez.” (Verseghy 1805d, 19.)



A költői életmű eddig feltáratlan újabb aspektusait alább a szövegforrásokra építve, kronológiai rendben tekintjük át. Mivel Verseghy életrajzát Császár Elemér részletesen megírta,<sup>30</sup> csupán azokat az eseményeket emeljük ki, melyek egy-egy költeménycsoport keletkezésénél fontosak. Áttekintésünk szükségszerűen az énekköltészetet helyezi középpontba, melynek segítségével az eddigi Verseghy-képet jelentősen árnyalva számtalan korábbi feltételezést egyértelműsítettünk, vagy éppen cáfoltunk meg. Verseghy gondolati, leíró verseinek inspirációs forrásait a szakirodalom részletesen tárgyalja, azokra itt csak érintőlegesen utalunk, illetve az adott költemény jegyzeteiben lehet róluk bővebben olvasni.

## 1.1. Fogság előtt

### 1.1.1. Fiatal pálosként az egyház ölelésében (1778–1786)

Verseghy költői pályájának kezdetét a vokális zenei érdeklődés határozta meg. Már fiatalon elismert zenész volt, és mivel kispapként az egri székesegyházban 1776–1777 között ő töltötte be a *regens chori* tisztséget,<sup>31</sup> elsőként juthatott új, népszerű dallamokhoz, kottakiadványokhoz, melyeket aztán énekelhető szövegek írására is felhasznált. 1777-ben kilépett az egri szemináriumból, Pestre ment, ahol 1778-ban felvételét kérte a pálosok közé. Itt ismerkedett meg Kreskay Imrével, aki ekkor a pesti rendház könyvtárosa volt, és akihez első fennmaradt episztolái szólnak. Ezek referenciális olvasata bepillantást enged a pálosoknál töltött évekre. Pestről a noviciátus egy évére Márianosztrára küldték, majd 1779 októberétől 1781 végéig kisebb megszakításokkal a pálosok nagyszombati rendházában és az ún. Studium Generale nevű teológiai intézetében tanult *theologia speculativát*, ahová a tehetségebb növendékeket küldte a kétéves filozófiai alapképzés után további filozófiai tanulmányokra a rendi előjáróság. A pálos teológiai intézet az egykori nagyszombati egyetem hittudományi karától elkülönülten, önálló intézményként 1673–1783 között működött Nagyszombatban.<sup>32</sup> Tanulmányai befejezése után 1781. április 22-én szentelték pappá.

Nagyszombati tanulmányai idején két *Parnassus* című, vegyes szerzőjű, egymás anyagát majdnem teljesen fedő tematikus énekgyűjteményt is összeállított. 1780-ban a csak szövegeket tartalmazó *Magyar Parnassus*, 1781-ben pedig a kottás *Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szózatit* jegyezte le. Egy későbbi bejegyzés szerint az énekek nagy részét a címlapra írt dátumnál jóval korábban, még egri szeminaristaként írta. A kötetek anyaga nyelvileg, tematikusan, formailag és zeneileg is igen heterogén. Az 1781-es kézirat I. Részében Faludi-darabok és ezek erőteljes hatását tükröző Verseghy-szövegek találhatók a hozzájuk kapcsolódó korabeli dallamokkal, a II. Rész heroida típusú énekeket tartalmaz, melyekben antik mitológiai hősök és hősnők zengik el barokk-érzékeny vagy érzékeny-klasszikus stílusú áriákra panaszaikat. A III. Rész vallásos énekeket tartalmaz. Ennek egyik fele a korban divatos világi dallamokra íródott, másik, később lejegyzett fele pedig a Verseghy által időközben megismert Steffan és Haydn *Klavierlied*-dalalbumok melódiáira készült. A IV. Rész a köz-költészeti darabokat is tartalmazó Egyelített Szerzések. Ezután következik a latin és német szövegekből álló I. Toldalék, melyben néhány saját dallamú éneket kivéve Verseghy az előzőekben megismert melódiákhoz utalja az olvasót, végül pedig a II. Toldalék, melyben a gyűjtemény összeállítása közben megismert Steffan- és Haydn-*Klavierliedek* fordításai, illetve ezek dallamaira írt énekek vannak. Bár a kéziratok anyaga rendkívül heterogén, Verseghy formai-metrikai-prozódiai megújításának szándéka – ami mindenekelőtt a pálos rend korabeli nyelvi-zenei törekvéseinek jegyében értelmezendő – erősen összetartja a köteteket.

30 Verseghy 1903

31 Bárdos 1987, 160.

32 Az intézményről: Kisbán 1940, 288–290; Bojtos 2016; Verseghy 2019, 532.

A *Parnassus*-kéziratok szerint Verseghy költői pályája kezdetén mindenekelőtt az akkor még kortársnak számító **Faludi Ferencet** (1704–1779) tekintette mintának. Nagyszombati tanulmányai alatt primer forrásokból, illetve az ezekből táplálkozó szájhagyományból ismerte meg a Faludi-darabokat, hiszen Faludi 1745–1746-ban a Nagyszombati Egyetem Teológiai Karán tanított szentírástudományt, 1747-től pedig a Nagyszombati Egyetemi Nyomdát vezette.<sup>33</sup> Faludi darabjai közkézen forogtak, költeményeinek egyik legkorábbi kézirata, a *Magyar énekek. Mindenikének meg vagyion az eö Nótája* című is Nagyszombatban maradt fenn (*Faludi [1771]*).<sup>34</sup> Nem csoda tehát, ha a fiatal Verseghynek a magyar költői nyelvet megújító, a régi *parlando* dallamok helyett a szoros ritmusú, újabb nyugat-európai melódiákra író jezsuita költő munkássága jelentette a követendő példát.<sup>35</sup> Verseghy ily módon a kötetek megtervezésekor, illetve azzal, hogy az első részeket Faludi énekeivel kezdte, a korabeli költészet legmodernebb és legnépszerűbb ágához kapcsolódott. A Faludi szövegeivel terjedő dallamok a Meingosus Gaelle bencés tudós és zeneszerző által 1777-ben lejegyzett korabeli osztrák énekek melódiáiból alakult variánsok (Molnár 1955, 131–132; Gaelle 1777). Az autográf énekgyűjtemények első része öt Faludi-darab után saját költeményekkel, mégpedig a Faludi-énekek műfaji kódját követő *Descriptiókkal*, [természeti] *Ábrázolásokkal* folytatódik. E Verseghy-darabok minden tekintetben a Faludi hagyományt követik. Egyrészt kifejezésmódjuk és poétikai eszközkészletük is azt imitálja,<sup>36</sup> másrészt a dallamok jellege, illetve adott esetben a dallamutalás is azokhoz kapcsolja őket. Az 1781-es *Parnassus*-kézirat a dallamokat tekintve a Faludi kutatás számára is kulcsfontosságú, hiszen Verseghy jegyezte le először a „saját nótára” írt Faludi-énekek melódiáit.

A költő jóval később is rögzített Faludi-darabokat. Fogságból való szabadulása után, 1806-ban készítette a csak szövegeket tartalmazó *Faludi Ferencz' ÉNEKEI* címet viselő kötetecskét.<sup>37</sup> A húsz Faludi-darabot tartalmazó kéziratot Révai 1786-os kiadásából válogatta össze. Négy világi éneket<sup>38</sup> és az egyházi énekeket kihagyta, illetve néhol a címeket is szabadon kezelte (vagy leegyszerűsítette, vagy elhagyta őket). Faludi énekírói munkásságát – mint egykori mesteréét – tehát a későbbekben is fontosnak tartotta, ami érthető, hiszen Faludi nyelvi és prozódiai újításai nélkül sohasem végezhetné volna el azt a munkát, amit később a német *Klavierlieder* magyarításának köszönhetően végbevitt. Amikor tehát Verseghy pályája kezdetén Faludi költészetét tekintette mintának, akkor ugyanúgy a számára akkor hozzáférhető legmodernebb költészeti hagyományt követte – ez a külföldi dallamminták miatt a hagyományos énekköltészethez képest az 1760-as évekre formailag jelentősen megújult –, mint amikor 1781 őszén rátalálva J. A. Steffan és J. Haydn *Klavierlied*-albumaira ráébredt arra, hogy ezek fordítása segíti legjobban az érzékeny, könnyed, hajlékony magyar költői nyelv kialakítását.<sup>39</sup>

A *Parnassus*-kézirat másik fontos zenei rétegét a Steffan- és Haydn-dallamok adják. Verseghy valószínűleg 1781 novemberében, az ifjú Bertalanfy, illetve a Majthényi családdal rokonságban lévő ifjú Horeczky báró mellett töltött prefektussága idején<sup>40</sup> ismerte meg **Joseph Anton Steffan** *Sammlung deutscher Lieder für das Klavier* című kiadványának 1778–1779-ben megjelent első és második kötetét, illetve **Joseph Haydn** 1781-es kiadású *XII Lieder für das Clavier* című gyűjteményét. A népszerű osztrák *Klavierlied*-albumokból néhány darabot azonnal megpróbált magyarítani, néhány dallamot pedig nótautalásként alkalmazott egyházi szövegekhez. Joseph Anton Steffan *Klavierliedjei* 1778 és 1782 között jelentek meg a *Sammlung deutscher Lieder* című, Joseph Edlen von Kurzböck által kiadott négy

33 Sárközy 2005, 12.

34 A kéziratról: Szelestei N. 1999. Faludi kéziratairól és kötetrendjéről: Borián 2016

35 Faludi énekeiről és metrumújításairól: Hovánszki 2017d

36 Természet- és a kertleírásukról: Szauder József 1961a, 56–58; Vörös 1991

37 OSzK Kt., Oct. Hung. 48. (Leírta Verseghy Ferencz. Budánn. 1806)

38 Faludi 1786, XIII, XIV, XVIII, XX. sz.

39 Faludi Ferenc 18–19. századi kéziratos recepciójáról: Vogel 2012. Faludi Verseghyre gyakorolt hatásáról: Szauder József 1961a, 50–68.

40 Verseghy 1825, 144.

kötetes album első, második és negyedik köteteként. A Bécsben élő cseh származású, 1766 és 1775 között Maria Antoinette és Maria Carolina zenetanáraként is tevékenykedő komponista darabjai igen kedveltek voltak udvari körökben. A kiadvány 1780-ban megjelent harmadik kötetének komponistája nem Steffan, hanem az elsősorban egyházi muzsikusként működő Leopold Hofmann és Karl Friberth volt. Érdekes, hogy a gyűjtemény eme kötetét Verseghy csak egyetlen esetben használta, ami Friberth és Hofmann rendkívül egyszerű melódiáinak tudatos kerülését jelentheti. A két komponista darabjait dallamaik miatt Haydn csak „utcai daloknak” nevezte,<sup>41</sup> Verseghy pedig a populáris *Gassenhauere*k szövegét és dallamvilágát egyértelműen elutasította, és határozottan a Steffan által képviselt bonyolultabb melodikusságot kedvelte.

Verseghy életében Steffan mindvégig meghatározó szerepet játszott. Ezt bizonyítja a XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című újabban előkerült kézirat is, ami 36 zongorakíséretese Steffan-*Klavierliedet* tartalmaz a költő kalligrafikus másolatában. A kötetbe Verseghy a *Sammlung deutscher Lieder* 1779-es második kötetét teljes egészében átmásolta, a maradék 12 dal pedig az 1778-as első kötetből való. A Székesfehérvári Szent István Múzeum Könyvtárában található Verseghy autográfáról ezidáig nem tudott a Verseghy-kutatás. (A Steffan-darabok után kutatva Doncsecz Etelka segítségével bukkantunk rá.) A kézirat keletkezését Verseghy biográfiai adatai, a költemények szövegváltozatai, illetve a költő írás/fordítás-technikáinak változása alapján 1786 június-júliusára datáljuk. Verseghy egyetlen egyszer, közvetlenül a pálos rend eltörlése után járt Bécsben, ekkor készíthette a *Klavierlied*-másolatokat. Sághy szerint 1786. június 8-án indult, de nem sokáig tartózkodott ott, hamarosan visszatért az édesanyjához Egerbe, augusztus 12-én pedig már Budán volt.<sup>42</sup>

Steffan mellett a másik dallamforrás, mely Verseghy életében mindvégig jelen volt, Haydn *Lieder für das Clavier* című gyűjteményének 1781-ben kiadott első kötete. Haydnt, csatlakozva Kurzböck kezdeményezéséhez, az Artaria kiadó kérte fel német nyelvű *Klavierliedek* komponálására. Ennek eredményeként született meg az a 12–12 darabot tartalmazó gyűjtemény, melynek első kötete 1781-ben, második kötete pedig 1784-ben jelent meg Bécsben. A szövegek kiválasztásában Steffannak és Haydnnak is a szabadkőműves műkedvelő poétaként ismert, Bécsben 1772-től népszerű irodalmi szalonot fenntartó Franz von Greiner udvari tanácsos segített.<sup>43</sup> A *Klavierliedek* századvégi sikere abban rejlett, hogy mindkét komponista az akkor legnépszerűbb német nyelvű érzékeny darabokat zenesíttette meg. Főként Ramler *Lyrische Blumenlese* című antológiájából,<sup>44</sup> illetve korabeli almanachokból, folyóiratokból (*Wiener Musenalmanach*, *Göttinger Musenalmanach*, *Vossische Musenalmanach*) válogattak,<sup>45</sup> a szövegeket azonban eltérően kezelték. Míg Haydn a zenei ismétlések alkalmazásától eltekintve szorosan ragaszkodott a szövegekhez, Steffan a korábbi zeneszerzői hagyományokat követve a kompozíció és a zenei kifejezés érdekében meglehetősen szabadon kezelte azokat: szavakat, mondatokat cserélt ki, illetve a címet is gyakran megváltoztatta. Steffan eljárása nem volt egyedülálló, ráadásul a legtöbb esetben a szerzői kiadásokhoz képest esztétikai és prozódiai okokból már Ramler is változtatott a szövegeken, így a darabok nagy része a *Sammlung deutscher Lieder*ben való megjelenéséig már saját nyelvterületén is variálódott. Verseghy szempontjából ez azért érdekes, mert a bécsi *Klavierlied*-irodalom mellett imitációinak-magyarításainak másik fő forrása később a *Lyrische Blumenlese* lett, néhány költeményt tehát nyilvánvalóan több változatban is ismert.

A *Parnassus*-kéziratokban található korai énekköltői próbálkozások szövegűség tekintetében élesen elkülönülnek Verseghy későbbi darabjaitól. Mivel a fiatal muzsikus-poéta a lírai költészet elsődleges problémáját az énekelhetetlen, helytelen prozódiajú szövegekben látta, mindenekelőtt ezt akarta orvosolni, célja tehát a szoros zeneritmus megtartásával összeegyeztethető, könnyen énekelhető

41 Komlós 2015, 85.

42 Verseghy 1825, 144.

43 Melton 2007, 105–106.

44 Ramler 1774, 1778.

45 Komlós 2015, 84.

darabok írása volt. Így praktikus okokból, mivel amennyire csak tehetette a zene- és a szövegritmus egybeesésére figyelt, alapvetően szoros fordításokat készített. Igen sokatmondó, hogy e korai Steffan- és Haydn-*Klavierlied* magyarításait – feltehetően prozódiai gyarlósaik miatt is – első formájukban sohasem bocsátotta napvilágra. Amikor később, 1791-ben határozott poétikai-esztétikai nézetekkel és kidolgozott prozódiai programmal az olvasóközönség elé lépett, némelyeket vagy erősen átdolgozva adott ki, vagy, amelyiket erre nem tartotta érdemesnek, azt végleg kéziratban hagyta.

A *Parnassus*-kéziratok **ájtatos énekeit** Verseghy szintén Steffan és Haydn, illetve más korabeli világi dallamokra írta. Ezekre vonatkozóan helyesbíteniünk kell a szakirodalom ama álláspontját, mely szerint e darabok a fiatal szerzetes világiasságáról tanúskodnak: „Hívó lélek előtt bántó profanizálás ilyen versek ritmusának és dallamának miseénekhez adaptálása, még ha csak áriákról van is szó. Ez az ellentmondás érteti meg a pseudo-barokk szemlélet kimúlásának módját a magát hívőnek tudó, de valójában „bűnös” szerelmes lélek vallomásaiban. Az Eurydicéért gerjedő poéta szerelmesen énekel – az Oltáriszentségtől, s ezt töri meg, veti el magától érzelmi zavarában.”<sup>46</sup> Az újabb zenetörténeti kutatások szerint mindez a fenti megállapításokkal éppen ellenkezőleg értelmezendő, a világi dallamokra írt ájtatos szövegek ugyanis a pálos rend korabeli metrikus- és zeneújító törekvéseibe illeszkednek. A jezsuita rend eltörlése után a pálosok zenei képzése, illetve az egyházzene megújítására való törekvésük kiemelkedő volt a korban. Az egyházi énekek új, metrikus dallammal való párosítása miatt náluk már az 1770-es évektől napirenden volt a népnyelvű énekek metrikus megújításának szándéka, amit a ritmus elferdítésével járó *parlando* éneklésmód ellenében hirdettek meg a zenét magasabb szinten művelő rendtagok.<sup>47</sup> Verseghy 1778-ban a pálosok közé lépve tehát az egyházi énekek zenei és ezzel összefüggő nyelvi metrikus megújításával szembesült. A rend népnyelvű énekekkel kapcsolatos zenei-prozódiai törekvései egybeestek érdeklődésével, illetve addigi énekköltészetével, hiszen magyar nyelvű (világi) énekek szoros zeneritmusra való írásával már Egerben is próbálkozott. A tehetséges, hárfafjátékaról híres Verseghy nyilvánvalóan örömmel tett eleget az egyházi elvárásoknak. Világi dallamokra írt egyházi énekeivel ily módon azt a 18. század közepétől datálható rendi gyakorlatot követte, illetve annak az egyházon belüli kívánalomnak tett eleget, mely célul tűzte ki a népnyelvű énekek metrikus zenei és szövegbeli megújítását. E formaújító szándék bizonyítékai azok a latin nyelvű énekek és a hozzájuk tartozó dallamok, melyek Verseghy magyarításainak alapját képezték. Ezeknél adva vannak a fordítás mintájául szolgáló latin versek és a hozzájuk tartozó dallamok, és adva vannak a Verseghy által készített magyarítások és az azokhoz tartozó dallamok. A kettő azonban sem a strófaformákat, sem a dallamokat tekintve nem vág egybe. A latin költemények régi strófaformáját és a hozzá tartozó *rubato* dallamokat Verseghy mindig valamilyen újonnan megismert nyugat-európai, szoros ritmus szerint éneklendő metrikus dallamra és az általa életre hívott strófaformára cserélte [*Töredelmes Szív* (15), *Világ Mulandósága* (13)], azaz a magyarításokat mindig a latintól eltérő modern formában készítette. Verseghy azonban nem volt zeneszerző. Kreskaynak írt levele szerint a prozódia megújítása okán saját maga elvből nem szerzett dallamot, olyan szoros lüktetésű metrikus melódiákat viszont, melyek az egyszerű strófikus szövegekhez illettek, sokkal könnyebben talált a korabeli világi, mint egyházi dallamkészletben. Ugyanígy korabeli egyházi gyakorlatot érhetünk tetten a *Töredelmes Szív* (13) és a *Rósa* (38) című énekeknél, amikor az egyházi ének toposzait, dallamát és strófaformáját felhasználva írta meg a világi darabot. Bár a szakirodalom ebben is Verseghy világiasságát, profanizálását látta,<sup>48</sup> a zenetörténeti kontextus szerint ez is a korabeli egyházi gyakorlatba illeszkedik, és a 18. század végén még általánosan használt kontrafaktúraként született meg a *Rósa* című ének.

46 Szauder József 1961a, 66.

47 Richter 2004, 2010, 2017

48 Gálos 1938, 167.

A történethez hozzátartozik, hogy az 1781-es *Parnassus*-kézirat egyházi darabjai sohasem láttak napvilágot. Egyrészt, mivel a rend 1786-os feloszlata után Verseghy felhagyott az egyházi költészettel, e prozódiai és poétikai tekintetben meglehetősen kidolgozatlan darabjain nem dolgozott tovább, másrészt amikor idős korában visszatért a műfajhoz, akkor azt már egészen más zeneesztétikai alapokon művelte. A mintegy negyven évvel későbbi *Az Egyházi Énekről* című tanulmányában<sup>49</sup> – az egyház akkori zeneesztétikai álláspontjának és kívánalmainak megfelelően –, már élesen elhatárolódott a világi dallamok egyházi szövegekre való alkalmazásától. Igaz, hogy mindenekelőtt ekkor is az egyházi szolgálatokban meghonosodott világi dallamok időmérték nélküli, ritmustalan éneklési gyakorlatát ostorozta, melyeket a rend hiánya miatt a szív elérékenyítésére, s így abban szent indulatok gerjesztésére is alkalmatlannak tartott, a tanulmány végén a világi dallamok használatát, melyek nézete szerint a csendes elmélkedésnek ellentmondanak, általánosan is elutasította. Egyházi énekeit idős korában ennek megfelelően már nem világi dallamokra írta, hanem Seiler Józsefet, a budavári templom kórusának karnagyát kérte fel a szövegekhez illő dallamok szerzésére. A *Parnassus*-kézirat összeállításakor azonban még csupán a pálos rend 18. század végi törekvésének megfelelően metrikusan megújított ájtatos énekszövegek írása volt a célja, amihez az erre újonnan megismert világi dallamokat használta fel.

### 1.1.2. Világi papként (1786–1794)

A pálos rend 1786-os feloszlata után Verseghy világi papként szolgált tovább. Költőként az addigi világi irányvonalat folytatta, a tervezett egyházi kiadványok pedig kéziratban maradtak (köztük a miseénekeket is tartalmazó *Keresztény Ajtatosságok*).<sup>50</sup> 1786–1788 közé datálható az *Énekek-kézirat I. csomója*, mely szinte kizárólag Steffan és Haydn *Klavierlied*-fordításokat tartalmaz. A kotta és dallamutalás nélküli, számozott költeményekből álló, határozott kötetkompozíciót sejtető töredékes kéziratcsomóból egy kottás énekgyűjtemény tervezete rajzolódik ki.

Verseghy poétaként és egyszerűsített esztétaként 1790-ben, a kassai *Magyar Museum* és az *Orpheus* folyóiratokban lépett a nyilvánosság elé. Sulzer *Allgemeine Theorie der schönen Künste* című művészetlexikonából fordított szócikkeiben a művészet és a muzsika hathatóságáról elmélkedett (*A' szép mesterségeknél rövid történeti, A' szép mesterségekről, A' muzsikáról*), s ennek megfelelően kottával is közölt énekeket. Ugyanekkor a korabeli közélet részeseként aprónyomtatványok formájában **hazafias alkalmi költeményeket** adott közre [*A' Magyar Hazának Anyai Szózatya* (80), *Emlékeztető oszlop* (79), *Egy jó szívből költt Szatira* (81)], majd hamarosan önálló kötettel jelentkezett. 1791-ben jelent meg a *Rövid értekezések a' Musikáról Hat Énekkel*, melyben addigi tapasztalatait Sulzer esztétikai nézeteivel összegezve, a dallamra írás prozódiai problémáit, illetve az énekköltészet helyes módját fejtegette. A *Hat Magyar Éneket* ezzel párhuzamosan ugyanebben az évben önállóan, zongorakiséretes-énekgyűjtemény formájában is közreadta. A kották miatt a füzetek Bécsben jelentek meg (Pesten ekkor még nem volt kottanyomtatás), a kiadásban Görög Demeter segítette. 1793-ban a *Mi a' Poézis? és ki az igaz Poéta? [...] Költeményes Enyelgésekkel* című kötetben ismét megjelentetett egy, a dallamra való versírás módjával szorosan összefüggő esztétikai-verstani tanulmányt, nem kis értetlenséget keltve, illetve Batsányi személyében élete végéig tartó haragost szerezve magának. A tanulmányt 23 példaként szolgáló *Költeményes Enyelgessel* zárta, melynek első tizenöt darabja újonnan írt, dallam nélküli szövegvers. Ez az első jele annak, hogy a lírán belül szövegversekkel is elkezdett foglalkozni.

49 *EÉT* 1820/1, 147–167.

50 Az 1786-os *Keresztény Ajtatosságok* miseénekeinek forrásáról és a szerzőség kérdéséről: Horvátszki 2021

## 1.2. A fogság kényszerében (1795–1803)

### 1.2.1. A budai és a kufsteini fogság (1795–1796)

A Martinovics-féle összeesküvésben való részvétele miatt 1794. december 11-én történt letartóztatása jó időre derékba törte Verseghy nyilvános literátori pályáját. A közel kilenc évig tartó fogság mégsem járt szellemi beszűküléssel, sőt a börtönökben megszerzett könyvek és énekgyűjtemények új távlatokat nyitottak számára a művelődés terén. Ezek az irányok természetesen kívülről jöttek, és nem Verseghy szabad választásai voltak abban az értelemben, hogy mindig azt fordította, azzal foglalkozott, amihez éppen hozzájutott. Így születtek meg a budai fogságban a **Mozart–Schikaneder Bájcsipjából** való fordítások (l. *A' Madarász* (121) jegyzetét), a német érzékeny költészet népszerű darabjaiból készült magyartítások, és a priaposzi költemények. Kazinczy a budai fogságban a forrásokat is megnevezve archiválási másolatokat készített Verseghy néhány költeményéről. Ezek, illetve a *Haller*-kéziratból kivágott lapok alapján a budai fogságban Verseghy kizárólag szövegversként magyartotta a német darabokat, ekkor tehát még nem jutott hozzá Steffan és Haydn *Klavierlied*-albumaihoz.

A **priaposzi költeményekben** [*Az első Eggyesülés* (101), *Soror Formóza* (102), *A dalaj láma!* (104), *Sírvérs!* (105), *Jutka!* (106)] – a világi dallamokra írt egyházi énekekhez hasonlóan – eddig szintén a papköltő világiasságát látta a szakirodalom. A szövegforrás alapján ezek egy részét még a budai fogság szigorúbb szakaszában rejtekezéssel, másik részét pedig az 1795. június 11. és augusztus 10. közötti enyhébb időszakban már hagyományos módon rögzítette az *Uránia* folyóirat nála lévő példányának üres helyire, a nyomtatott sorok közé vagy a lapszélékre írva a szövegeket. Bár idegen mintájukat nem ismerjük, Verseghy feltehetően korabeli német költeményeket fordított, amikor az erősen erotikus jelentéstartalmú szövegeket készítette. Egyrészt, mivel a verseit ekkor még szinte kizárólag idegen minták után írta imitációs forrásnak tekintve az adott darabokat, másrészt témájuk és műfajuk miatt (pl. *A dalaj láma!*, *Sírvérs!*), végül pedig ezt a feltevést támasztja alá strófaformájuk is, hiszen kivétel nélkül a korabeli német költészet egyik legkedveltebb szakaszából, nyolcsoros 9-es és 8-as keresztrímes jambusi sorok váltakozásából állnak.

A költőt 1795 augusztusában átszállították Kufsteinbe, ahol ismét a kezébe kerültek az osztrák *Klavierlied*-albumok. Hogy a fogság alatt **Steffan** és **Haydn** énekgyűjteményei kizárólag itt lehettek Verseghynél, azt Pyrker László feljegyzése teszi bizonyossá. Pyrker 1821-ben Verseghyvel való találkozására után a következőket írta: „esténként gyakran meglátogatott engem, és érdekes felvilágosítást adott arról, miként értette meg magát közelebbi vagy távolabbi cellákban, vagy akár felsőbb emeleten lakó fogolytársaival az ábécé bizonyos betűinek halk kopogtatása által. A várparancsnok, akinek tudomására jutott a dolog, jelen kívánt lenni egy ilyen beszélgetés lefolytatásakor, s utóbb Verseghy jó magaviselete és elpusztíthatatlan jókedve miatt, vele taníttatta gyermekeit énekre és francia nyelvre.”<sup>51</sup> Verseghy fogságának színhelyei közül Budán és Kufsteinben kommunikáltak kopogtatással a rabok. A fennmaradt kéziratok szerint Grazban már nem magánzárákban tartották őket, fogsága utolsó színhelyén, Brünmben pedig már egészen szabadon dolgozhattak az elítéltek. A Verseghy francia- és énektanítására vonatkozó megjegyzés immár azt is világossá teszi, hogy 1796 telére hogyan tanulhatott meg annyira franciául a költő, hogy a grazi fogságban egész sorozat francia nyelvű verset, illetve versebe szőtt szójátékot írjon. E visszaemlékezés szerint Kufsteinben a többiekől igencsak eltérő bánásmódban részesült a jókedvű muzsikus-poéta. A dallamra írt énekek kufsteini lejegyzésére kidolgozására utal továbbá, hogy a Verseghy által Brünmben 1798–1803 között készített hét vaskos kötetből álló idegen nyelvű másolatgyűjtemény egyetlen kottás lejegyzést sem tartalmaz. Mivel Verseghy korábban, majd később, szabadulása után is rendkívüli érdeklődést mutatott a zongorakíséretes énekek iránt, nehezen képzelhető el, hogy ha hozzájutott volna ilyenekhez, akkor valamilyen módon ne használta volna fel őket.

51 Pyrker 1966, 99. (Magyarra fordítva idézi Doncsecz 2017, 39.)



Mindezek mellett belső filológiai érvek is arra mutatnak, hogy Steffan és Haydn dalalbumait a fogság alatt csak Kufsteinben használhatta. Kazinczy másolatai szerint ugyanis a budai fogságban kizárólag szövegversként magyarította a német darabokat. Ha az így fordított szöveget később Kufsteinben Steffan *Klavierlied*-gyűjteményeiben is megtalálta, akkor kisebb vagy nagyobb szövegjobbítás után vagy az abban található dallammal társította a darabot, vagy keresett egy olyan struktúrájú és ritmusú dallamot, mellyel az általa magyarított ének tökéletes prozódiaát alkotott. Ez utóbbi módszert tükrözi a *Psichéhez* (129), melyet kétszer is felvett az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjába. Az *Amor' bosszúja* című első lejegyzésnél ugyanis még üresen hagyta a dallamutalás helyét, itt a cím mellett a *Haydn I. Rész ... ária* olvasható. A megfelelő melódiát láthatóan csak azután találta meg, hogy átdolgozta a szöveget, és az immár *Psichéhez* címet viselő ének mellett *Az áriát lásd Steffan IV. Rész 17. darab* dallamutalás szerepel. A muzsikus-költő tehát először Haydnnál keresett a már korábban magyarított énekéhez dallamot, ám végül Steffan mellett döntött. Valószínűleg az eredendően szöveg-alapú fordítás magyarázza azt is, hogy egyes daraboknál miért használta ismét mintegy nótautalás-ként Steffan és Haydn dallamait [*Thirzishoz* (145), *Fillis' panaszi* (95), *A' Képzet* (119), *A' Frigykötés* (118), *A' Szerető' boldogsága* (126), *Psichéhez* (129), *A' Barátság* (75)], hiszen ezt a módszert egyébként csak az egészen korai 1781-es *Parnassus*-kéziratban alkalmazta. A korabeli bécsi érzékeny-klasszikus dallamok nótautalásként való használatára láthatóan akkori élethelyzete kényszerítette. Ehhez a korszerűnek egyáltalán nem mondható írói módszerhez tehát kizárólag praktikus okokból nyúlt vissza. Mivel a még fogság elején tervezett verscsoportba minden korábban írt lírai költeményt lehetőleg dallammal párosított, lírai költészetének középpontjában ekkor is az énekelt költészet, illetve annak célzott megújítása állt. Ha valaha *Klavierlied*ből magyarította az éneket, akkor csak a szöveget jobbította meg, ha pedig eredetileg szövegversként írta, akkor keresett hozzá egy formailag és prozódiailag megfelelő melódiát. Sokatmondó viszont, hogy fogságból való szabadulása után ezeket a darabokat egyetlen kivételtől eltekintve mégsem jelentette meg.

A Steffan és Haydn *Klavierlied*-fordítások genetikai vizsgálata egy másik alkotás-módszertani problémára is rávilágít. A szövegforrások alapján nyilvánvaló ugyanis, hogy bár Verseghy néhány német zongorakíséretes *Liedet* többször is lefordított, illetve átdolgozott, a fogságban készült szövegek egy része semmiféle szövegfolytonosságot nem mutat a korábban már magyarított darabokkal. E szövegváltozatok létrejöttét, miként a dallamutalásos rendszer újbóli használatát is, keletkezésük körülményeiben kereshetjük. Verseghy valószínűleg nem vihette magával a börtönbe régebbi kéziratát, így amikor 1795 őszén Kufsteinben újra hozzájutott Steffan és Haydn kottás kiadványaihoz, és ismét nekiállt a darabok fordításának, bár ugyanazt a forrást használta mint tíz-tizenöt évvel korábban, gyakorlatilag újr fordította az énekeket. Mivel ezek között nincs semmiféle szövegfolytonosság, e darabok nem tekinthetők egymás szövegváltozatainak, azaz nem foglalhatók egy szövegidentitás keretei közé [*Apollo, és Dafne* (43) – *Dámon és Rozilis* (138), *Kunyhó* (49), – *Klárkához* (243), *Álom* (52) – *Egy Álom* (231), *Szerelmes Üzenet* (58) – *Czidli* (146)]. Ugyanakkor vannak olyan fogságban keletkezett szövegek, melyek bár ugyanilyen módon íródtak, az ezekben található egymást átfedő szövegpanelek biztosítják a szövegidentitás folytonosságát. A szövegforrásokat összevetve feltűnő, hogy e költemények korábban már mind megjelentek az 1791-es *Hat Magyar Énekekben*, ami egyben magyarázatul szolgál alakulástörténetükre. Egy kottás kiadvány szerkesztésekor ugyanis a darabok sokkal erősebben bevésođnek az emlékezetbe, mint egy szövegkiadás esetén. Ez nemcsak a munkával együtt járó „énekelgetés” miatt van így, de a dallam- és szöveggondozás önmagában is megkétszerezi a darabbal való foglalatosságát. Verseghy a kottás szerkesztés miatt emlékezhetett annyira a *Hat Magyar Énekekben* megjelent darabokra, hogy még később, a fogságban is föl tudta használni őket. Természetesen csak akkor, amikor Kufsteinben ismét a kezébe kerültek Steffan és Haydn dalalbumai, azaz az egykor énekeléssel begyakorolt dallamok a korábbi fordítások szövegét, vagy legalábbis azok egy részét is előhívták emlékezetéből [*Thirzis és Laura – Thirzis és Klóris* (39), *Laura – Lilla* (76), *Thirzis' sirja felett* (77), *A' Nefejejs* (78)].

Az osztrák *Klavierlied*-albumok hatása mellett a kufsteini fogság másik nagy szövegegyységét a **Verseghy–Batsányi-vita költeményei** adják. A Batsányi és Verseghy között 1795 októbere és 1796 áprilisa között lezajló vitáról a két költő kölcsönös hallgatása miatt sokáig nem tudott az irodalomtörténet. Verseghy ugyanis a ciklus verseiből az egyértelműen Batsányi ellen kiszóló versek nagy részét később nem jelentette meg, Batsányi pedig, bár későbbi tanulmányaiiban többször is utalt Verseghyre, soha nem nevezte őt néven. E versek műfaj és alkotásmód tekintetében is eltérnek Verseghy nyugat-európai érzékeny formát követő, imitáción alapuló addigi lírai költészetétől. Egyrészt az antikvitás műfaji rendje szerint ódák és epigrammák, másrészt az életrajzi ihletettségből fakadóan egytől-egyig eredeti szerzemények.<sup>52</sup>

### 1.2.2. A grazi fogság (1796–1797)

Verseghy bejegyzése alapján két kéziratcsomó keletkezését tesszük erre az időre. A német, francia és olasz nyelvű költeményeket tartalmazó kéziratköteget,<sup>53</sup> és a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjának első felét. A versek előtti megjegyzésekből, illetve magukból a költeményekből tudjuk, hogy a grazi várbörtönben már nem magánzárkában voltak a rabok, hanem kettesével összezárva éltek, és hogy sem gyertyát, sem könyveket, sőt többnyire írószereket sem kaptak. E sanyarú körülményekből adódóan Verseghy vagy **idegen nyelvű költemények írásával** szórakoztatta magát (ez több kihívást és mindenekelőtt több időt jelentett, ami bőven állt rendelkezésére), vagy régebbi olvasmányélményeit felhasználva, illetve a korabeli poétikaoktatás memoritereinek köszönhetően **ókori költők verseiből** (elsősorban Horatius és Anakreón), azok gondolatiságából táplálkozó költeményeket írt. Ebből adódóan, bár e darabok többségének témája kimutatható az antik irodalomból, csupán rendkívül távoli imitációknak tekinthetők.

### 1.2.3. A brünni fogság (1797–1803)

Verseghyt 1797 áprilisában a hadi helyzet miatt tovább szállították Brünnbe, ahol végre hivatalos úton, majdhogynem korlátlanul juthatott könyvekhez. Ekkor tanult meg kiválóan olaszul, angolul, illetve a francia nyelvtudását is tovább mélyíthette. Nyelvyakorlat gyanánt a **korabeli nyugat-európai irodalomból** (német, olasz, angol, francia) és antik klasszikusokból kivonatolva hét kötetet másolt tele (MTAKK RUI 8r. 31), melyekből sokat felhasznált magyartításaihoz. Költészetének fő forrása ekkor a korabeli német líra mellett a Joseph Retzer által Bécsben 1783–1786 között kiadott *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets* című hat kötetnyi angol szöveggyűjtemény darabjai, illetve La Fontaine meséi voltak.<sup>54</sup> A brünni fogságban lejegyzett költeményeket a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjának második fele, és az *Énekek*-kézirat III. csomója tartalmazza. Fogsága után megjelent műveinek nagy részét is ekkor készítette: a *Magyar Aglája* költeményei, a *Rikóti Mátyás* (211) és a töredékben maradt *Égfi Ferenc* (209) is ebből az időből való.

## 1.3. Fogság után

### 1.3.1. Kottás kiadványok (1804–1807)

Verseghy 1803 augusztusának végén szabadult. Bár ezután anyagi okok miatt az alkalmi poézist kivéve tulajdonképpen felhagyott a költészettel,<sup>55</sup> és munkássága a tudományos művek, illetve a drá-

52 A vitáról: Hovánszki 2017a, 14–43.

53 OSzK Kt., Analekta 6572, 393–407.

54 L. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

55 Első életrajzírója, az egyetemi nyomdában munkaadója és egyszersmind barátja, Sággy Ferenc írta, hogy „ő többször a' Szépet a' Hasznosnak feláldozni kénytelenített”. (Verseghy 1825, 229.)



ma- és prózafordítások felé tolódott el, közvetlenül hazatérése után a még fogságban írt költeményeinek is igyekezett kiadót találni. Így jelent meg 1804-ben a *Rikóti Máttyás*, 1806-ban a *Magyar Aglája*, 1807-ben pedig a *Magyar Hárfás*. Noha esztétikai és verstani nézetei folyamatosan finomodtak, utolsó sajtó alá rendezett gyűjteményes kötetének koncepciója nem sokat változott a kezdetekhez képest. A *Rikóti Máttyást* az elbeszélő költeménybe beépített Mozart–Schikaneder *Bájsíp*fordításainak kottáival együtt adta ki, a *Magyar Aglája* költeményes szövegeit nemcsak hogy egy hosszú bevezető verstan-i értekezés előzte meg, de húsz énekhez dallamot is mellékel, a *Magyar Hárfás* pedig az 1791-es *Hat Magyar Énekek*hez hasonlóan zongorakíséretes énekgyűjtemény. A 6+4 darabot tartalmazó, két füzetből álló kiadványban immár a verbunkos dallamok is megjelentek, ami Verseghy hozzáállásának változásáról tanúskodik. A muzsikus-poéta ugyanis még a *Rikóti Máttyás*ban is határozottan elutasította ezt a zenestílust, lévén, hogy akkor azt még a katonai verbuválás barbár szokásához kötötte. Szabadulás után azonban nyilvánvalóan felismerte, hogy a 19. század elejére hazánkban a zenét illetően már ezek a dallamok testesítették meg azt az érzékeny ideált, amit az 1790-es években ő még az osztrák-bécsi melódiákban látott. A *Magyar Hárfás*ban tehát immár a kor divatjának engedve a **verbunkos** szalonzenévé nemesedett formájával próbálta csiszolni a befogadók ízlését.<sup>56</sup>

### 1.3.2. Hála a mecénások felé (1805–1810)

Szabadulása után Verseghy a legfőbb udvari körökkel került kapcsolatba. 1804-től József nádor udvarmesterének, gróf Szapáry János leányának, Szapáry Leopoldinának volt a nevelője, 1805 tavaszától Széchényi Ferenc leányának lett az énektanára, 1806 és 1807 között magának József nádornak volt az udvari nyelvmestere, illetve emellett szoros kapcsolatban állt a Marczibány családdal is.<sup>57</sup> Mindez 1805–1810 között költészetében is megnyilvánult. Ennek jegyében kezdte el írni *A' Budamelleki Nyúlsziget* (218) című befejezetlenül maradt elbeszélő költeményt, illetve számos **alkalmi vers**ben köszöntötte mecénásait. A köszöntők egy része aprónyomtatvány formájában napvilágot is látott. Hála megnyilvánulásként értelmezhető továbbá **Ovidius Metamorphoses**ének (258) magyarítása, melybe 1816-ban Sággy Ferenc kérésére kezdett bele. A Magyar Királyi Egyetemi Nyomda nyomdássa közeli barátja volt Verseghynek, és bár a fordításban valóban örömet lel, egyéb munkái miatt saját kedvtelésből nem állt volna neki. (Haláláig az első könyvvel és a második könyv első 12 szakaszával készült el.)

### 1.3.3. Ismét az egyház ölelésében (1819–1822)

Bár Verseghy művelődésfilozófiai és esztétikai okokból mind a tudományos-grammatikai, mind a szépírói-fordítói munkát rendkívül fontosnak tartotta, egy-egy késői levélbeli elszólásából megtudjuk, hogy idős korában már szívesebben művelte volna a poézist. Az öregedő Verseghynek végül megadatott, hogy külső felkérésre ugyan, de visszatérjen a költészethez. Az új bibliafordítás és a magyar nyelvű egyházi énekek megújításának tudományos munkálataiba 1819-be vonta be Horváth János veszprémi kanonok és Fischer István egri érsek. A Veszprémben negyedévenként megjelenő első magyar nyelvű teológiai folyóiratnak, az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* köszönhetően a költő 1819-ben látott hozzá a zsoltárok magyarításához, illetve egyházi énekek írásához. Verseghy kétféle módon fordított **zsoltárokat**. Egyrészt szorosan az eredeti értelemhez-kifejezésekhez és formához szabva „zsidó parallelizmusokban”, másrészt mind formailag, mind nyelviileg szabadon, amihez esztétikai-verstani okokból antik-időmértékes versformákat választott. A szoros fordításokat csakis kérésre, mintegy külső kényszerből készítette, a szabad magyarításokat viszont saját kedvtelésből, egyszerűen saját fordítói elveinek igazolására. Nem papként, hanem érzékeny, felvilágosult költőként

56 A verbunkosról: Hovánszki 2013, 66–76.

57 Verseghy főúri kapcsolatrendszeréről: Verseghy 1910, 264–271; Doncsicz 2016a, 2016b

tekintett a Biblia költői szövegeire, és a zsoltárokat mindenekelőtt olyan verseknek tartotta, melyekkel az olvasó szívét megindíthatja és elérzékenyítheti, ami a szelíd erkölcsökhöz vezet. Mivel a zsoltárokat a „szívnek tetsző írások körébe” tartozónak tekintette, magyarításukkor nem érezte elég hatékonynak a tudomány módszereit. Esztétika- és fordítóelmélete alapján ily módon a szabadon, görög versnemekben magyarított formájukat tartotta hasznosnak, szépnek és értelmesnek, olyannak, ami képes a szív elérzékenyítésére, és ezáltal az isteni igazságok befogadásának előkészítésére. Bár a zeneszerető Horváth János mindenben Verseghy mellett állt, az egyházi vezetőség és cenzúra egyre kevésbé tűrte meg a szabad zsoltármagyarításokat, így idővel kénytelen volt felhagyni velük.<sup>58</sup> Ugyanekkor egy új magyar nyelvű egyházi énekeskönyv kiadását is tervbe vette a katolikus egyház, melynek lektorálására Rudnay Sándor hercegprímás Verseghyt kérte fel. Bár ez alkotói szabadságot nem jelentett, a költő közben példa gyanánt írt egy *Mise-Ének* (257) sorozatot.

Az *Egyházi Értekezések és Tudósításoknak* köszönhetően **egyházi énekeket** is újra írhatott Verseghy, melyek kottával együtt jelentek meg a folyóiratban.<sup>59</sup> A korábbiakhoz hasonlóan ezeket sem önmagában, hanem egy tanulmányhoz kapcsolódóan, mintegy mintapéldaként adta ki. Az 1820-ban megjelent *Egyházi Énekről* című értekezésben röviden áttekintette a nyugati egyházi zene fejlődését, majd határozottan állás foglalt az énekelt szövegek metrikus szükségessége mellett. Ugyanazon sulzeri alapokon nyugvó esztétikai elvek mentén szándékozott megújítani az egyházi énekek prozódiaját, mint amit 1791-ben a *Hat Magyar Énekek* közreadásakor megfogalmazott. Bár ezeknél is a szöveg- és dallamritmus egyezésén alapuló helyes prozódia kialakítása volt a célja, míg literátori pályájának kezdetén írt vallásos énekeinél világi dallamokat alkalmazott, 1820-ban ezt az egyház akkori zeneesztétikai álláspontja miatt már nem tehetette meg, így saját dallamokra volt szüksége. Olyan zeneszerzőt próbált találni, aki nemcsak bensőséges, érzékeny és ájtatos muzsikát szerez, hanem egyszersmind az ő prozódiai elvei szerint is komponál. Az *Egyházi Értekezések és Tudósításokban* megjelent énekek ily módon átmenetet képeznek a dallamkövető és megzenésített költemények között. Bár egy hivatásos komponista, Seiler József zenésítette meg a szövegeket, nem beszélhetünk teljes mértékben utólag megzenésített darabokról, hiszen a költő a dallamra való szövegírás egyik elemét, a ritmust, határozottan megszabta neki. 1820-ban azonban Seiler Esztergomba költözött, Verseghy pedig nem talált másik olyan zeneszerzőt, aki teljesítette volna a kéréseit, így kénytelen volt felhagyni az egyházi énekek írásával. Élete hátralevő részében maradt a Biblia újrafordításának tudományos munkája, illetve Ovidius *Metamorphoses*ének magyarítása, amin üres óráiban haláláig dolgozott.

## 2. Ének vagy dal?

Néhány, a szakirodalomban következtetlenül használt terminus technikust az elsődleges kontextus szerint egységesítettünk. Ezek közül a legfontosabb az *ének* – *dal* közötti különbség elméleti tisztázása. Bár a 18. század végétől az énekelt költeményekre az *ének* mellett a *dal* megnevezést is párhuzamosan elkezdték alkalmazni, maga Verseghy mindvégig következetesen csak és kizárólag *ének*nek nevezte énekelésre szánt darabjait. Annak ellenére, hogy a *dal* megnevezést elsősorban az újabb, nyugat-európai, metrikus dallamokra írt szövegekre alkalmazták, Verseghy énekelhető költeményei pedig nyilvánvalóan ebbe a körbe tartoztak, Verseghy mégsem vette át a megnevezést. A megoldás ebben az esetben a darabok írás- és használati módjában rejlik. A *dal* terminus technikust ugyanis, bár a legtöbb esetben énekelhető szövegeket jelentett, azokra a költeményekre kezdték alkalmazni, melyek a költő intenciója szerint önmagukban, dallam nélkül, azaz szövegversként is olvashatók. Verseghy

58 Verseghy zsoltárfordításairól: Hovánszki 2016

59 Az *Oltári Szentségnek imádása az Úrnak felmutatása utám* (268); *Új esztendő' napján* (237); *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* (285)

ezzel szemben az általa *ének*nek nevezett darabokat mindig éneklésre szánta (ha mellőzte a hozzájuk tartozó dallamokat, akkor azt csakis külső körülmények okán tette), a szövegversként írt darabjait műfaji jellegüktől függetlenül költeményeknek nevezte. A *dal* terminus technicus-szal is élt, de azt nem lírai műfajokra, hanem kifejezetten az epikus költemények részére, azaz szövegként olvasandó művekre használta [Rikóti Mátyás (211), *Az Irgalmasság* (226), *A' Szent Mise Tuniziásból, V. Károly Császárnak bemenetele Túnis' Várassába*]. Hogy a szakirodalomban mindezek ellenére Verseghy énekeire és költeményeire a *dal* megnevezést az *ének* szinonimájaként használták/használják, az egyrészt Toldy 1865-ös kiadásából, másrészt az *ének-dal* műfajának a 19. század közepén végbement változásából, illetve e műfajok későbbi egybemosódásából fakad.<sup>60</sup>

Hogy ezt az ellentmondást elkerüljük, egyrészt jelen kiadásban Verseghy szóhasználatának megfelelően az énekelt költeményt mindig éneknek neveztük, másrészt a fordításhoz-imitációhoz forrásként használt *Klavierlied*eket, illetve azok gyűjteményét a német kifejezést megtartva használtuk, és nem vettük át a zeneirodalomban szokásos zongorakiséretes-dal vagy zongorakiséretes-album megnevezést. Annak ellenére ugyanis, hogy bár Verseghy nyilvánvalóan az első magyar *Klavierlied*-albumokat adta közre, illetve a külföldiek mintájára azt képzelte le, amikor 1791-ben a *Hat Magyar Éneket*, majd pedig 1807-ben a *Magyar Hárffást* közreadta, az alkotói módszer és sorrend miatt ezeket műfajilag nem sorolhatjuk a zongorakiséretes dalgyűjtemények közé. A *Klavierlied*nél ugyanis a *Lied*-hez, vagyis szövegvershez utólag komponált egy dallamot a zeneszerző, a Verseghy által kiadott gyűjteményeknél azonban fordítva történt: a költő írt szöveget egy meglévő dallamhoz. A *Klavierlied*nél tehát előbb van a szöveg, aztán a dallam, a zongorakiséretes éneknél viszont fordítva, előbb van a dallam, aztán a szöveg. A külföldi kiadványokat tehát *Klavierlied*-albumként vagy -gyűjteményként neveztük meg, Verseghy kiadványainál pedig a *zongorakiséretes énekgyűjtemény* terminus technicumot használtuk. (A német-osztrák kiadványok esetében azért maradtunk a *Klavierlied*-gyűjteménynél, mert bár ezek zongorakiséretes dalalbum megnevezése műfajilag helyes lenne, egy szövegrészen belül a magyar vonatkozású kiadásokról is beszélve, amelyekre viszont csak a zongorakiséretes énekgyűjtemény megnevezést használhatjuk, zavaró lenne.)

### 3. Verseghy eddigi gyűjteményes kiadásai

Verseghy számtalan költeményét rendezte sajtó alá. A költemények vagy zongorakiséretes énekgyűjteményekben láttak napvilágot,<sup>61</sup> vagy egy-egy esztétikai-prozódia tanulmány után az abban foglaltak mintapéldáiként,<sup>62</sup> vagy nyelvkönyvekben a különböző műfajok mintapéldái gyanánt,<sup>63</sup> vagy regények versbetéteként,<sup>64</sup> illetve az alkalmi költemények a korabeli szokásnak megfelelően aprónyomtatvány formájában jelentek meg.<sup>65</sup> A későbbi kiadások miatt, melyek Verseghy darabjait eredeti kon- és paratextusukból kiszakítva közölték, fontos tudatosítanunk, hogy maga a költő csak szövegverseket tartalmazó gyűjteményes kötetet sohasem bocsátott napvilágra. Alább, a szövegeket illetően a többszerzős antológiáktól eltekintve az önálló Verseghy-kiadások történetét tekintjük át.

Az első Verseghy-kiadást 1825-ben *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete* címmel Sághy Sándor jelentette meg.<sup>66</sup> A kötetet Verseghy barátja, illetve az egyetemi nyomdán keresztül egykori munka-

60 A műfajok közötti különbségről: Hovánszki 2013, 29–33.

61 Verseghy 1791b, Verseghy 1807

62 Verseghy 1791a, Verseghy 1793, Verseghy 1806a

63 Verseghy 1805a, Verseghy 1816, Verseghy 1818

64 Verseghy 1804b, Verseghy 1805b, Verseghy 1812, Verseghy 1813

65 Verseghy 1790a, Verseghy 1790b, Verseghy 1791c, Verseghy 1806b, Verseghy 1806c, Verseghy 1806d, Verseghy 1810c

66 Verseghy 1825

adója, Sághy Ferenc állította össze, aki a költő halála után annak hagyatékát gondozta. Sághy Ferenc azonban egyrészt betegsége, másrészt sok munkája miatt a kiadást fiára, Sándorra bízta. A kötet Verseghy primer forrásokból származó filológiai adatokra épülő életrajzát, a költő nyelvészeti nézeteit, és Sághyék által a hagyatékban talált kiadatlan költeményeket tartalmazza. Ily módon látott napvilágot a *Metamorphoses*-fordítás első két könyve, négy addig ismeretlen lírai költemény (egy dallammal együtt), illetve két prózarészlet. Ez a kiadás azonban csupán Verseghy költői-írói munkásságát szándékozott teljesebbé tenni, és nem az addig megjelent költeményekből válogatott, miként arra pár évvel később Kazinczy buzdította Sághyt. „Csak most olvasom a’ Tek. Úr’ fija által írt Verseghy’ Életét. A’ kép neki nem hív képe [a kötet elején álló Verseghy-portré]. Én visszajövele után festetém ötet Stunder által; ’s az Verseghyt híven is adja, szépen is készült. A’ Tek. Ur azzal tetézhetné eránta barátságát, hogy Aglájáját, és azzal együtt minden egyéb Verseit, oda értvén, mellyek Élete előtt állanak, nyomtattassa újra, ’s a’ kezemben álló képet a’ könyvnek tégye elébe. Tudva van a’ Tek. Ur előtt, hogy én Verseghynek, ki egészen, egészen, más lett mint egykor volt, barátja nem valék, ’s nem leheték; Izlésem, Grammaticám, Moralityásom az övétől egészen különböznek; de Verseghy hív volt Nyelvünkhöz, ’s egész életét annak áldozta, a’ mit jónak néze; ’s így én, ha tévedésitől iszonyodom is, mint ő az enyéimektől, méltónak tartom emlékeztetét a’ hálára.”<sup>67</sup>

A Kazinczy által javasolt kiadás azonban nem született meg. Verseghy költeményeit önállóan először 1865-ben Toldy Ferenc rendezte sajtó alá,<sup>68</sup> aki a bevezetőben a következőképpen jellemezte Verseghyt és költészetét: „Íme újjá-születésünk korának egyik legnevezetesebb költője, kinek, kora, dalaik és dallamait széltiben zengedezte, nem tudva, nem kérdezve nevét; míg viszont azok, kik nevét tudták, azt készakarva agyon hallgatták. T. i. vidám életörömeiket, szerelmet énekelni meg, a szerelem és házasság bajai felett múlatozni, s nem egy komoly erkölcsbíró marczona szemöldeivel, hanem a kedv és nedély csapongásaival: az paphoz illetlennek tartatott; s így Verseghy, nehogy a gyenge idegűeket megbotránkoztassa, majd mindig elhallgatta nevét. De a gyenge idegűek így is megbotránkoztak, s anathema nehezedett a szegény költőre, ki, mind hiába, praedestinálva levén az éneklésre, dalokat írt, dallamokat szerzett, azokat zongorája vagy hárfája mellett énekelte; s énekelte a táborban mint hadipap, a börtönben mint státusfogoly, budaváraljai kis házában mint – nevezetlen, s mégis üldözött –, „magyar hárfás”! [...] S mondám: ezek az ő lebegő, és szökdelő, és zengedező dalai nem csak olvastattak, hanem énekeltek is. Egész élete végeig munkás volt ő abban, hogy világi, később egyházi téren is, zenei ismereteket és ügyességet terjesszen, verset és zenét barátilag egyeztessen. Komolyan készült a kath. énekkönyv-reformhoz. Horváth Ádám is, Csokonai is, Himfy is, Vitkovics is, éneklő költők voltak: de egyik sem komponált, nem írt át, nem komponáltatott annyit, mint ő, ki a generálbassust, a zeneszerzészeti elméletet mint bármely exprofesso-művész úgy bírta. De sőt az volt ő: dallamszerző és előadó, zeneművész és énekes.”<sup>69</sup> E Toldy-féle életrajzi narratíva rendkívül erősen befolyásolta a később kialakuló Verseghy-képet. Ennek köszönhetőn képződött meg egyrészt a paphoz illetlen világi költészetet művelő literátor alakja, másrészt azé a komponista költőé, aki saját maga szerzett dallamokat énekei szövegéhez. Ezek, a szakirodalomban később is újra és újra visszatérő állítások azonban már az újabb, 19. századközépi (romantika) esztétikai paradigmarendszeréből fakadtak, és nem Verseghy költői hozzáállásából, illetve a 18–19. századforduló (felvilágosodás) esztétikai horizontjából. Verseghy ugyanis egyrészt az imitációs alkotásmód szerint semmi paphoz illetlen dolgot nem művelt az érzékeny világi énekek írásával-fordításával, másrészt sohasem szerzett dallamokat. Igaz, hogy rendkívül képzett, professzionális zenész volt, ének- és zenetanár is egyben, de a komponálástól esztétikai és prozódiai okokból a kezdetektől elzárkózott. Toldy látásmódjának köszönhető vált Verseghy egyrészt szegény és üldözött, mégis folyton éneklő, dallamokat komponá-

67 Kazinczy – Sághy Ferencnek. Széphalom, 1827. február 7. (In: KazLev. XX, 202–203.)

68 Verseghy 1865

69 Verseghy 1865, III–VI.

ló szerzővé, másrészt francia és német motívumok alkalmazása (imitálása) mellett is eredeti költővé, azaz a romantikus költőideál egyik prototípusává: „az eredetiség dolgát Verseghy és kortársai, mint a németek Hagedorn idejében, nem igen szigorúan vették [mégis] [...] hajlandók leszünk hinni, hogy ki így tud írni, bizony feltalálásában sem leendett hiány”. A rövid életrajz után Toldy a válogatás alapját és a kiadás rendjét indokolta meg, melyhez csak nyomtatványokat használt. Egyrészt nem törekedett a teljességre, hanem „a javát akarván csak adni” az „unalmas dolgokat” mellőzte, másrészt nem „a régi olla-potridaféle vegyítés szerint”, hanem a világosabb áttekinthetőség kedvéért műfajműnemi csoportosításban rendezte sajtó alá a költeményeket (*Dalok és Ódák; Elegyes Költemények; Költői Elbeszélések*). Bár Toldy az előszóban erőteljesen kidomborította Verseghy éneklő, zeneszerető, sőt komponáló mivoltát, a 19. századközepi költészetfelfogásnak megfelelően már pusztán szövegeket jelentetett meg: márpedig dallam nélkül valóban sokszor „bántóan grammatikázók” azok a költemények, melyeknek legnagyobb erénye az a ritmikai könnyedség és prozódiai játék, amit a dallam súlyviszonyainak köszönhetően mindenekelőtt a zenei előadás kelt életre. Toldy kiadása olyan hagyományt teremtett, ami máig megfosztotta Verseghy költészetének nagy részét értelmezésének alapkeretétől: a későbbi Verseghy-kiadások ugyanis őt követve már mintegy evidenciaként hagyták el a dallamokat, és minden esetben csak szövegeket adtak közre.

A következő Verseghy-kiadást az 1888-as évszám jelzi, amikor *Kellemetesen mulató nyájaskodások Verseghy Ferencz verses elbeszéléseiből (Az 1806-iki első kiadás után)* címmel a Mulattató Zsebkönyvtár részeként Dr. Kőrösy László adott közre egy válogatást a *Magyar Aglájában* megjelent verses elbeszélésekből. Kőrösy válogatása azért figyelemre méltó, mert bár ő is kotta nélküli kiadványt jelentetett meg, Toldytól eltérően tekintetbe vette Verseghy szerzői-kiadói szándékát, és éppen azért csupán elbeszélő költeményeket válogatott be a kiadásba, mert tudatosan kerülte a lírai költemények dallamok nélküli újbóli közreadását. A zsebkönyv rövid előszavában erre vonatkozóan a következőt olvashatjuk: „Aesthetikai munkássága igen érdekes új kérdéseket vetett föl irodalmunkban. Verseghy volt ugyanis az első, a ki a magyar verstant zenei oldaláról világította meg s a ki a magyar rhythmus természetét vizsgálta. Lyrai költeményei nagyrészt gyakorlati példák voltak aestheticája elméletére.”<sup>70</sup>

Ezután, 1900-ban *Verseghy Ferencz válogatott lírai költeményei* címmel Madarász Flóris adott ki egy válogatást, aki az általa ismert Verseghy-kéziratokat, vagyis az *Énekek-kézirat* akkor még Zircen lévő csomóit is felhasználta. Ennek köszönhetően ekkor addig ismeretlen Verseghy-darabok is napvilágot láttak. Madarász alapvetően Toldy koncepcióját követte, és egyrészt műfaji rendszerezés szerint közölte a költeményeket (*Dalok; Ódák és elégiák; Szatirák; Epigrammák és gnómák; Egyházi énekek*), másrészt ő is elhagyta az énekekhez tartozó dallamokat.

Az *Énekek-kézirat* csomóinak előkerülése szembesítette a korrall foglalkozó irodalomtörténészeket azzal, hogy Verseghy életműve valószínűleg sokkal gazdagabb annál, mint amit a nyomtatványokból ismerünk, felmerült tehát a kritikai kiadás igénye. A feladatnak Császár Elemér és Madarász Flóris látott neki. A három kötetre tervezett sorozatból végül csak az első, a „kisebb költemények” készült el és jelent meg 1910-ben. A sajtó alá rendezők felismerve, hogy az előző kiadások műfaji rendszeresen alapuló koncepciója nem tükrözi Verseghy egykori poétikai és kiadási elveit – hiszen „ő maga sohasem osztotta gyűjteményeit részekre” –, illetve hogy „a költői egyéniség fejlődését leginkább szemlélhetővé” tegyék,<sup>71</sup> kronológiai rendben adták ki a költeményeket, miként azóta is a kronológiai rend a kritikai kiadások egyik alapja. Ez a kronológiai rend azonban a kéziratos források bevonása miatt egyrészt sokszor erősen hipotetikus, másrészt a költeményeket a hozzájuk tartozó paratextusok nélkül közölték. Bár a jegyzetekben az addig kiadatlan szövegváltozatokat is közreadták, a darabokhoz tartozó kottákat mindenütt elhagyták.

70 Verseghy 1888, 4.

71 Verseghy 1910, 8.

Császár Elemér és Madarász Flóris kiadása a később előkerült újabb Verseghy-kéziratoknak köszönhetően az idő előrehaladtával a szövegek tekintetében is erősen hiányossá vált. 1937-ben az 1781-es kottás *Parnassus*-kézirat került elő,<sup>72</sup> 1938-ban az *Uránia*-kézirat bukkant fel,<sup>73</sup> 1977-ben pedig a *Haller*-kézirat került a Verseghy-kutatás látóterébe.<sup>74</sup> A *Parnassus*- és az *Uránia*-kéziratból Gálos Rezső,<sup>75</sup> a *Haller*-kéziratból pedig Fried István publikálta az addig kiadatlan verseket.<sup>76</sup> Közben Vargha Balázs két válogatott költeményes kötetet adott közre,<sup>77</sup> melyekben a korábbiakhoz hasonlóan ő is szabadon válogatva, paratextus és kotta nélkül jelentette meg a darabokat.

Mivel az 1910-es kritikai kiadás óta előkerült autográf kéziratok újabb szövegváltozatokat is tartalmaznak, szükségessé vált Verseghy költői életművének újbóli tudományos kiadása. A kéziratok mellett a rendelkezésre álló forrásanyag áttekintése és értelmezése is Verseghy költői életművének ismételt kiadását sürgette. Világossá vált ugyanis, hogy a Verseghy által sajtó alá rendezett költeményeket is tartalmazó kötetek a bennük lévő tanulmányokkal együtt megbonthatatlan egységet alkotnak, illetve az, hogy Verseghy lírai poézisét mindenekelőtt az a muzsikusi-énekköltői hozzáállás határozta meg, amitől Toldytól kezdve eltekintettek a szövegkiadások. Szauder József 1961-ben a *Parnassus-kézirat*ból kiindulva megállapította ugyan, hogy „Verseghy költészetének már zsenge elindulásában is az áriának van talán legnagyobb jelentősége: kezdettől fogva dalköltőnek indult, s ebben Faludi volt a mintája”,<sup>78</sup> ez azonban sem a kutatásoknak, sem a későbbi Verseghy-kiadásoknak nem szabott az addigiaktól eltérő irányt. Jelen kiadás többek között ezt a hiányosságot szeretné pótolni.

A szövegkiadások mellett meg kell említeni, hogy az első magyar nyelvű zongorakíséretes énekek közreadása miatt a magyar zenetörténetnek is számot kellett vetnie Verseghy munkásságával. Ennek először Bartalus István adott hangot, aki Verseghy irataiban rokon gondolatokra találva 1869-ben a *Magyar Orpheus* című zenei gyűjteményben Verseghy nyomtatványban megjelent énekeinek nagy részét közreadta (mindegyiket eredeti cím nélkül, az énekek sorkezdését téve meg címnek): az 1791-es *Hat Magyar Énekek* darabjait, az 1806-os *Magyar Aglája* kíséret nélküli kottás énekeit, és az 1807-es *Magyar Hárfa*s zongorakíséretes darabjait. Csak az 1804-es *Rikóti Mátás*ban megjelent *Bájsip*-fordításokat nem közölte, mivel azok nem feleltek meg a 19. századvég által megkövetelt szerzői eredetiségnek. Bartalus ugyanis átvéve Toldy romantikus Verseghy-képét, egyrészt a költőt mintegy „remetéké” ábrázolta, aki katolikus papként a „szerelmet oly gyöngéden, hévvel, tüzzel, szenvedélylyel, fájdalommal” énekel meg,<sup>79</sup> másrészt a szoros fordításokat már nem tartotta érdemesnek a közlésre. Forrás hiányában Verseghy kottával megjelent énekeit többnyire dallamok tekintetében is eredetinek gondolta. Zenészként elsősorban a dallamokat nézte a romantikus esztétika felől, és a „hibákat” a Verseghyvel közös, ily módon helyesnek tartott zenei elvek miatt elnézendőnek tartotta: „Zenei ismereteit, mély belátását nem abban keresem, ha vajon írt-e tiltott ötödöket és nyolczadokat? vajon szabályszerűen kezelte-e a négyes tétet? hanem elveiben, melyek nemzeti költészetünk fejlesztésére vezettek. Ha netalán írt hibás öszhangzatokat, mindezt jóvá tenni egy percz műve, néhány tollvonás; de a hamis tanok megrontanak egy korszakot, egy nemzedéket, s elrabolnak a nemzet életéből évtizedeket. Én nem keresem zenénk eredetét sem keleten, sem nyugaton, hanem közvetlenül a természetben, mely a rhythmusra nézve nem ismer ugyan nemzetiséget, de minden nemzetiségben a nyelv sajátosságaihoz képest nyilvánul. Nem az a kérdés: honnan veszünk valamely költői gondolatot? hanem mikép fejezzük ki anyanyelvünkön? Nem kis öröömre szolgált, midőn Verseghy iratait átla-

72 Lavotta 1937

73 Joó 1938

74 Szauder Mária 1977

75 Gálos 1939, 1941

76 Verseghy 1987

77 Verseghy 1956, 1989

78 Szauder József 1961a, 67.

79 Bartalus 1896, 6–7.



pozva, ily rokon gondolatokra találtam. Ő meglelte a kulcsot; költészetünk eszközeit, a rhythmust s ennek életet adó metrumot nem szomszédainkban, hanem a természetben kereste.”<sup>80</sup> Ezután hosszan idéz Verseghy *Rövid értekezések a’ Muzsikáról* című tanulmányából, és a nyelv természetének megfelelő prozódiai törekvései miatt a magyar nyelvű énekírás területén elődjének tekintette. Mindez azonban az elvi alapokra, és nem az énekek zenei stílusára vonatkozott. Bár Bartalus *Magyar Orpheusa* nem Verseghy-kiadás, hanem olyan zenei vegyes gyűjtemény, melybe a 18–19. századi magyar nyelvű kottás énekek között (Pálóczi Horváth Ádám, Mészáros Ignác, Csokonai, Kazinczy, Kölcsey, Fáy László, Kisfaludy Sándor, Kisfaludy Károly, Kis János stb.) Verseghy darabjai is helyet kaptak, mivel Verseghy énekeit kottával csak zenetörténeti kiadványokban találjuk meg, ezt is felvettük a megjelöléseket számon tartó nyomtatványok közé.

#### 4. A kiadás koncepciója

Jelen kiadás terjedelme miatt három kötetből áll. A *Szövegek* (I. kötet) a költemények szövegeit tartalmazza a tartalomjegyzékben végigkövethető rend szerint, a *Jegyzetek* (II. kötet) a költeményekhez tartozó kritikai jegyzetapparátust, a később megjelenő *Dallamok* (III.) című kötetben pedig az 1781-es *Parnassus*-kéziratot kívül a Verseghy-énekekhez tartozó zongorakíséretes dallamok lesznek megtalálhatók.

Kiadásunk két alapvető célt tűzött ki. Egyrészt, hogy Verseghy szerzői-kiadói szándékának megfelelően láthatóvá tegye az eredeti kötetkompozíciókat, másrészt, mivel a korabeli művészettelfogás szerint Verseghy a költeményeit folyamatosan átdolgozta, saját szóhasználatával élve „megjobbította”, a szövegek átalakulásának, a változatok összefüggésének a feltárása is fontos volt. Mivel ezt a kettős célt a különböző típusú szövegforrások bemutatásán keresztül tartottuk leginkább megvalósíthatónak, jelen kiadás szerkezete a szövegforrásokra épülve azon a Debreczeni Attila által kialakított textológiai szemléleten nyugszik, mely a *szövegforrás*, *szövegállapot*, *szövegváltozat* és *szövegidentitás* fogalmi köré rendeződik annyi eltéréssel, hogy a szövegforrás-csoportot nem használtuk, ezt a szövegforrás jelentésrétege alá tartozónak vettük.<sup>81</sup> Nálunk a szövegforrás fogalma tehát egyszerre jelent egy fizikailag létező dokumentumot, és jelenti a Debreczeni Attila által szövegforrás-csoportnak nevezett nagyobb kéziratot vagy nyomtatott egységben lévő dokumentumok összességét. A szövegforrások szövegállapotokat rögzítenek, melyeket egymáshoz képest szövegváltozatoknak nevezünk. A szövegváltozatok összességéből áll össze a költemény szövegidentitása, a vers ama „virtuális egysége”, ami a szöveg folyamatos alakulása során képződik meg.

Bár a kiadás alapegységét a szövegforrások jelentik, alapszerkezetét az ezek fölött átívelő műfajműnemi rend adja, amin belül a kronológia érvényesül (Világi énekek és verses fabulák; Egyházi énekek és zsoltárok; Elbeszélő költemények; Alkalmi költemények; Episztolák). Ennek gyakorlati és elméleti okai egyaránt vannak. Elméleti alapja Verseghy rendszerzésén, esztétikai-poétikai nézetein és kéziratban maradt tervein nyugszik. A költő ugyanis, bár a *Magyar Aglájában* végül a legkülönbözőbb darabokat vegyítve adta közre a költeményeket, az erre vonatkozó korábbi tervei, illetve összes kéziratban csomója és kötete, majd az 1817-es *Analyticában* a műfajokra vonatkozó részletes leírásai szerint mindvégig formai-műfaji keretek között gondolkodott. Másik oka a már Toldy által is fontosnak tartott világosabb áttekinthetőség, amit egy ilyen heterogén anyagnál a műfaji rendszerezés segít leginkább.

A kiadás alapegységét tehát azok a fizikailag létező szövegforrások képezik, melyekbe Verseghy a költeményeket lejegyezte vagy kötetbe gyűjtve kiadta. Típusa szerint egy szövegforrás lehet nyom-

80 Bartalus 1869, 5.

81 Debreczeni 2012, 18–20; Kazinczy 2018, II, 9–10.

tatott vagy kézirat. Kiemelten kezeltük azokat a szövegváltozatokat, melyeket maga a költő a nyilvánosság előtt is felvállalt, így az egyes műfajokon belül előbb mindig a nyomtatott, azután pedig a kéziratokban fennmaradt szövegváltozatokat adtuk közre. Mivel a Verseghy által sajtó alá rendezett költemények szorosan kapcsolódnak az előtűk álló esztétikai-poétikai-verstani tanulmányokhoz, a primer szerzői-kiadói szándéknak megfelelően ezeket is újra kiadtuk. Bár a főszövegben a költeményeknél nem jelenítettük meg a szövegforrások oldalszámát, a tanulmányoknál azok terjedelme és visszakereshetősége miatt szögletes zárójelben feltüntettük a korabeli nyomtatvány paginálását. A tanulmányokhoz semmilyen jegyzetet nem fűztünk. Egyrészt mivel nem tartoznak jelen kötet tárgyához, másrészt mivel az jelentősen megnövelte volna a terjedelmet. A kottáknál a dallamok és hozzájuk tartozó szövegek bonyolult hálózata miatt kénytelenek voltunk eltérni a kiadványok eredeti közlésétől, lévén, hogy az sokszoros redundanciát okozott volna. Verseghy ugyanis többször is felhasználta, illetve akár többször ki is adta ugyanazt a dallamot: vagy mert a prozódia miatt később még jobbított a szövegen, vagy mert új szöveget írt rá. Az 1781-es *Parnassus*-kézirat kivételével a dallamok éppen ezért külön, a III. kötetben kapnak helyet.

A nyomtatványok után az adott műfajon belül a kéziratokban fennmaradt lejegyzések következnek. A kéziratok vagy nagyobb kéziratok egységekből, vagy önálló lapokból állnak. Az előbbihez a költő által használt kéziratkötetek (*Parnassus*-kézirat, *Urania*-kézirat, *Haller*-kézirat) és az általa összefűzött és oldalszámozott egységek tartoznak (*Énekek*-kézirat, *Zsoltárok*-kézirat, *Dissertatio*-kézirat), utóbbihoz pedig azok a különálló lapokon fennmaradt szövegek, melyeket később a kéziratárak vagy befűztek egy nagyobb kéziratok egységbe, vagy önálló jelzetet kaptak. Mivel a nagyobb kéziratok egységeken belül Verseghy egymástól jól elkülöníthető részekben jegyezte le az énekeket, a pontosabb kronológiai rend megállapítása miatt ezeket fizikai jellegüktől függően szövegcsoportoknak vagy csomóknak nevezzük. Ilyen módon a kéziratként használt nyomtatványokon belül szövegcsoportokról (*Urania*-kézirat, *Haller*-kézirat), a Verseghy által összefűzött és többségében oldalszámozott kéziratok egységeknél pedig csomókról beszélünk (*Énekek*-kézirat, *Zsoltárok*-kézirat). A szövegforrások keletkezéséről, felépítéséről, jellegéről és datálásáról a *A szövegforrások keletkezéstörténete és tartalma* című részben tájékozódhat az olvasó. A *Szövegek*-kötet szövegforrásokon alapuló műfaji-kronológiai rendjét a csak Verseghy-szövegeket tartalmazó kéziratok, és a Verseghy által sajtó alá rendezett kötetek adják. Ezek után *Függelék*ben közöltük a Verseghy hagyatékából Sághy Ferenc által 1825-ben postumus kiadott *Verseghy Ferentz' Maradványai és Élete* című kötetben található költeményeket, illetve az 1780-as és 1781-es *Parnassus* című, vegyes szerzőjű autográf kottás énekgyűjteményeket.

A 18–19. századforduló lírájánál a poétikai elvárás és gyakorlat miatt még általánosan nem egy költeményről, hanem egy költemény szövegidentitásáról beszélünk. Verseghynél is szövegidentitások alá rendeződnek az egymásból alakuló szövegváltozatok, és a jobbítás kisebb vagy nagyobb mértékétől függően közeli, vagy távoli szövegváltozatok születtek. Bár a szövegidentitás egységét mindig a továbbvitt sorok és kifejezések, azaz a szövegpanelek egyezése biztosítja, néhány fogságban született költeménynél korántsem volt könnyű megállapítani a szövegidentitás határait. Mivel ezekenél korábbi írásbeli lejegyzéseire nem támaszkodhatott, hogy átdolgozásokról vagy újrafordításokról beszélünk, az attól függ, hogy az emlékezetéből élő tudta-e hívni korábbi magyarázásait. Ilyen módon jelen kötetben külön szövegidentitás alá került jó néhány olyan darab, melyeket egyező címűk és témájuk miatt eddig ugyanazon költemény későbbi átdolgozásaként tartott számon a szakirodalom. Hogy a szövegforrások kompozíciója látható legyen, a *Szövegek* kötetben minden szöveghelyet jeleztünk, ugyanakkor terjedelmi okokból az azonos, illetve egymáshoz közeli szövegállapotokat csak egyszer közöltük. A szöveggel közreadott változatok szögletes zárójelben félkövérrel szedett arab sorszámot kaptak, a nem közölt szövegeket pedig a szövegforrás megfelelő helyén címmel, illetve annak hiányában sorkezdettel jelöltük. Ezeknél a cím és a sorkezdet után nyíllal utaltunk arra a sorszámra, ahol a teljes szöveg olvasható. A 310 szövegidentitáshoz 456 szövegforrás tartozik. A szövegállapotok eltéréseitől függően van olyan szövegidentitás, melynek négy-öt szövegváltozatát is



közreadtunk, a többségnél viszont ez általában csak egy-két teljes szövegközlést jelent. Ha a közölt szövegváltozatnál nem ugyanaz a szövegállapot van rögzítve, mint a csak címmel jelölt szövegforrásban, akkor a szövegközlésnél szerkesztői lábjegyzetben adtuk meg az eltéréseket az adott szövegforrás rövidítésével és kéziratári oldalszámával együtt. A közölt szövegek sorszámaival párhuzamosan a margón a szövegidentitás száma, illetve, ha a darabhoz dallam is tartozik, akkor a szövegidentitás-szám után, attól vesszővel elválasztva kerek zárójelben a kottaszám olvasható. A sorszám alatti rész a félkövérrel szedett címet és a címhez tartozó paratextusokat tartalmazza. Verseghy ugyanis többnyire sorszámozta (gyakran többszörösen is) a költeményeket (pl. „XII. A' hideg vérű Leánya.” vagy „XLIV. Lilla. XXXI. Ének.”), illetve emellett még szöveg- vagy dallamforrásra utaló megjegyzéseket is írt melléjük (pl. „Lásd: Ramlers Blumenlese: 4. Buch. 20. Stuck.”, vagy „Az áriát lásd Steffan IV. Rész 17. darab.”). A dallamforrásra vonatkozó rövidítéseket (pl. „Nót. ld. Steff. IV. R. 17. darab”) jelölés nélkül feloldottuk. A cím alatt szögletes zárójelben az adott énekhez tartozó dallam adatait adtuk meg. Ha ez írott dallamforráshoz köthető, akkor azt neveztük meg az általunk használt rövidítéssel, pl. [Steffan 1782, No. 17: *Chloe an Thyrsis*], ha nem, akkor a dallam zenei paramétereit rögzítettük, pl. [4/4, F-dúr, Andante]. Az énekhez tartozó dallamot akkor is beírtuk a cím alá, illetve kottaszámmal jeleztük a margón, ha az csak más szövegforrásból adható, így az olvasó mindig tudja, hogy a költő éneklésre szánta-e vagy sem. Verseghy három dallamforrást-zeneszerzőt (Steffan, Haydn és Mozart) nevezett meg az *Uránia*-kéziratban, melyeknek egy részét később közre is adta. A dallamforrások zárójelben való azonosításánál az általa használt korabeli gyűjteményeket neveztük meg. Egyrészt, mivel a Verseghy által leggyakrabban használt dallamforrásnak, Steffan *Klavierlied*-gyűjteményeinek nincs modern kiadása, másrészt ezek könnyen megfeleltethetők a cím mellett olvasható dallamutalásoknak, illetve az évszám így pontosan tájékoztatja az olvasót a dallam megjelenésének idejéről. Joseph Anton Steffan *Klavierlied*-jei 1778-ban, 1779-ben és 1782-ben jelentek meg Bécsben, a *Sammlung Deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjtemény I, II. és IV. kötetében. A zárójelben megadott bibliográfiai rövidítés tehát megegyezik a Verseghy által beírt dallamutalással, annyi különbséggel, hogy a *Klavierlied*-album száma helyett évszámot használtunk (Pl. „Az áriát lásd Steffan IV. Rész 6. darab” = Steffan 1782, No. 6). Ugyanígy jártunk el Joseph Haydn *XII Lieder für das Clavier* című 1781-ben és 1782-ben Bécsben megjelent kétkötetes zongorakíséretes dalalbumánál (Pl. „Az áriát lásd Hayden I. Rész 9. darab” = Haydn 1781, No. 9). Mozart-Schikaneder *Die Zauberflöte*-jénél bonyolultabb a helyzet. Ennél ugyanis az opera megírásának évében megjelent első librettókiadást neveztük meg forrásként (Mozart-Schikaneder 1791), és bár a német szövegeket ebből vettük, a könnyebb azonosítás miatt az évszám után nem a Schikaneder-szövegkönyv oldalszáma szerepel, hanem miként Steffan és Haydn dallamainak meghatározásánál, Verseghy jelölése szerint az áriák és duettek száma. (Pl. „A' bájsípbul. No. 13.” = Mozart 1791, II. felvonás, No. 15. Ária. Sarastro áriája). Mivel a *Die Zauberflöte* legkorábbi partitúra-kiadása feltehetően 1796-ból való, vagy annál későbbi, Verseghy 1795-ben a budai fogságban még nem használhatott nyomtatványt, hanem egy olyan számunkra ismeretlen kézirat forrásból dolgozott, amiben a nyitány, illetve a hangszeres bevezető valószínűleg nem voltak számozva. Ebből adódik, hogy Verseghy dallamutalása felvonástól függően eggyel vagy kettővel elcsúszik a zártszámok és együttesek mai számozásától. A dallamforrás tehát az 1791-es librettó-kiadásra vonatkozik, a dalamszámozások viszont Verseghy forrásutalása miatt a mai partitúra-számozást követik.

Mivel kiadásunk alapvetően szövegforrás-kiadás, minden Verseghy által lejegyzett és kiadott szöveget jelöltünk. A *Parnassus*-kéziratokban ez számtalan **más szerzőtől származó költeményt**, a *Hal-ler*- és *Uránia*-kéziratban pedig prózai bejegyzéseket jelent. Az 1781-es *Parnassus*-kézirat bonyolult szöveg- és dallamutalásai miatt az idegen költeményeket is kénytelenek voltunk közreadni, hiszen a hagyományos nótautalás szerint működő énekeknel a dallamokhoz tartozó szövegstruktúra éppolyan fontos, mint maga a dallam, vagyis a dallamhoz tartozó, Verseghy által ismert és lejegyzett összes szöveget érdemes látnunk és összevetnünk. Ezeket a költeményeket kisebb betűmérettel, hátsóba szedtük, és szögletes zárójelben római sorszámot kaptak. A **prózai részek** között magyar és

idegen nyelvű darabok egyaránt vannak, ezeket szögletes zárójelben az abc betűível jelöltük. A magyar nyelvűek vagy regénytervezetek töredékei (pl. [d] *Az én Kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester Úrnak Élete és Vélekedései*; [i] *Rikóti Mátyás*), vagy olyan idegenből való fordítások, illetve eredeti írások, melyeknek a verses kidolgozása valamilyen nem készült el (pl. [a] *Juvenális' Szatírái. I. Szatíra*; [h] *Az Ember és a' Kígyó*; [f] *Materia Carminis: Szülőmhöz*). A kéziratokban található magyar nyelvű prózarészeket minden esetben közöltük, a Verseghytől származó idegen nyelvű műrészlet-másolatoknál (pl. [b] *Fragments out of the Live and Opinions of Tristram Shandy*, [c] *Vita Socialis, sive Considerationes de natura Societatum Civilium*), illetve saját latin nyelvű grammatikai tanulmányánál ([k] *Analysis Linguae Hungaricae*) viszont csak a címet, illetve a kezdő mondatokat adtuk közre, jegyzetben azonosítva az adott szövegrészt. Az idegen nyelvű prózai szövegek között egyetlen kivételként a 136. zsolttár Verseghytől származó német prózafordítását közreadtuk, mivel az a zsolttár keletkezéstörténetéhez tartozik ([n] *Der 136. Psalm. frey übersetzt*). A nem Verseghy által szerkesztett, a költő halála után, 1825-ben kiadott *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete* című kötet prózai darabjait természetesen nem közöltük, azokat csak címmel vettük fel, és azonosítottuk a jegyzetben.

A Függelékben közölt 1781-es *Parnassus*-kéziratnál a dallamokat az eredeti lejegyzés szerint, a *Szövegek* kötetben adjuk közre (70–117. dallam). Egyrészt, mivel a régi énekköltői hagyomány nóta-utalás-rendszere miatt a számtalan keresztutalás önmagában is rendkívül bonyolulttá teszi a kézirat használatát, másrészt a dallamok többsége ismeretlen szerzőtől származó, rövid egyszerű lejegyzés, mely nem töri meg úgy a szövegkiadást, mint a zongorakíséretes kottagrafikák. Bár a kották alapvetően Verseghy lejegyzést tükrözik, néhány dologban modernizáltuk őket.

1.) Szoprán kulcs helyett G-kulcsban közöltük a dallamokat.

2.) A tempójelzések rövidítését jelölés nélkül feloldottuk. Verseghynél ez teljesen esetleges, a darabok többségénél teljesen kiírta, néha azonban rövidítve használta őket, pl. *Allo [Allegro]*, *Adagio* [Adagio].

3.) Az ismétlés alatti szövegsorokat (ez általában a strófák 3–4. sora) a II. Részről Verseghy elhagyta, és csak a sorkezdetet írta be, etc.-val utalva a folytatásra (pl. II. Rész 1. Ének: *Jaj mit etc.*), ezeket mindenütt végig kiírtuk a kottában.

4.) A kottákban lévő szöveg általában nem egyezik pontosan az utána, csak szöveggént rögzítettel. A kottákban lévő szövegekből szinte végig hiányzik a központozás, gyakran változik a magánhangzók hosszúsága-rövidsége, illetve zárt vagy nyitott volta (*erdő – erdő, indulat – indulat, töbről-töbrül, Zefir – Zefér* stb.), végül pedig néhány helyen kifejezésbeli eltérés is megfigyelhető. Mivel ezek Verseghy kotta- és énekírási gyakorlatának, változásának lenyomatai, mindenütt az eredeti lejegyzés szerint adtuk közre a szövegeket. A magánhangzók rövid-hosszú változatai a korabeli prozódia kialakulásáról árulkodnak: ekkor kezd fontossá válni a zenei hangok szerinti hosszúság jelölése, illetve nyelvjárási sajátosságtól függően a megfelelő hosszúságú szótag alkalmazása. Bár a magánhangzók zárt-nyitott váltakozása a nyelvjárások egyenrangúságát tükrözi, az is látható, hogy Verseghy ezeken belül hogyan kereste a lírai nyelvhez illőbb kifejezéseket.

4.) Mivel Verseghy a kiejtés szerinti írásmódot alkalmazta, a ragok összeolvadása miatt sokkal gyakoribb a hosszú kettős mássalhangzó, mint a mai helyesírásban. A kottákban a korabeli kottagrafika szerint a szótagok között nem használt elválasztójelet,<sup>82</sup> csupán a hangjegyeknek megfelelően, egymástól távolabb állnak a szótagok a mai elválasztás kettőzése nélkül. Pl. *kő vet tye, rá zo gat tya, fén nye, val lya, kin nya im, mel lye met*. Általában a rag nélküli formákat is így jegyezte le (*ol lyan, ily lyan*), bár ezeknél néha már betűkettőzés is megfigyelhető (*hosz szu, asz szony*). A kötőjeleket a mai kottagrafika szerint pótoltuk, de az írásmódot minden esetben meghagytuk. Egyrészt, mivel a ragok összeolvadásánál létrejövő hosszú mássalhangzók elválasztását a mai helyesírás nem ismeri (pl. *indullyn*),

vallya, kínnya), másrészt, mivel a Verseggy által később kiadott zongorakíséretes énekgyűjteményben is így olvashatók a szövegek, végül pedig a kézirat forráskiadás jellege miatt.<sup>83</sup>

A *Dallamok* (III.) kötetben – az 1781-es *Parnassus*-kéziratot kivéve – a szövegekhez tartozó dallamok találhatóak. A 69 zongorakíséretes dallamot zeneszerzőkhöz, illetve *Klavierlied*-albumokhoz társítva rendeztük el. Bár a *Rikóti Mátyás* részét képező 60. számú nem zongorakíséretes darab, mivel nem az 1781-es *Parnassus*-kézirat része, a *Dallamok* kötetbe vettük fel. A 69 dallamból 58-nak ismerjük a komponistáját. Az 1–33. Joseph Anton Steffan szerzeménye, a 34. Karl Friberthé, a 35–42. Joseph Haydné, a 43–51. Wolfgang Amadeus Mozarté, az 52. Ignaz Raffaelé, az 53. a *Marseillaise* komponistájaként számon tartott Rouge de Lisle-é, az 54. Georg Laurenz Schneideré, az 55–57. Seiler Józsefé, az 58. pedig Friedrich Heinrich Himmel szerzeménye. A többi darab zeneszerzőjét nem ismerjük. Az 59. dallam 1776-ban jelent meg a *Katolisches Gesangbuch*-ban, a 60. egy korabeli magyar sirató dallam, a 61–69. pedig a *Magyar Aglája* és a *Magyar Hárfás* ismeretlen komponistáktól származó melódiái. Steffan és Haydn albumaiban nem mindig van megnevezve a költő. Ha az eredeti kiadványban nem szerepel, de a Verseggy-kutatás már feltárta, akkor az adott *Klavierlied*-nél a zeneszerző után szögletes zárójelbe tettük a nevét (pl. Steffan–[Klopstock]: *Die Cidly*, Haydn–[Weppen]: *An Iris*), ha nem sikerült kideríteni, akkor a költő neve helyén kérdőjel található (pl. Steffan–[?]: *Das seltsam Mädchen*, Haydn–[?]: *Die Verlassene*). Gyakori továbbá, hogy a darabok cím nélkül lettek kiadva, ilyenkor a sorkezdetet adtuk meg (pl. Steffan–[?]: *Holdes Mädchen kömmt' ich wissen...*). Egy dallamhoz több szöveg is tartozhat, attól függően, hogy Verseggy hány szövegidentitáshoz használta fel. Egy szövegidentitáshoz általában csak egy szöveget adunk közre a kottában. Ettől csak abban az esetben térünk el, ha Verseggy annyira átdolgozta a darabot, hogy dallammal együtt ő maga két szövegváltozatban is közreadta. A kották alatt mindig az a szövegváltozat szerepel, amihez Verseggy a dallamutalást beírta, vagy amit dallammal együtt adott ki. Bár ez a legtöbb esetben nem az utolsó, prozódiaileg megjobbított változat, filológiai okokból ragaszkodtunk a szövegforrások egységéhez. A prozódiaileg legjobb, azaz a versmérték szerint a dallamhoz legjobban illő szövegek a *Szövegek* (I.) kötetben megtalálhatóak, illetve a dallamokhoz az adott szövegidentitáson belül természetesen bármelyik szövegváltozat szabadon társítható. A dallamokra vonatkozóan (dallamforrás, szövegforrás, sorszám, szövegidentitás, cím) l. a Dallamok-táblázatot.

A III. kötet megjelenéséig a dallamokat a következő linken lehet megtekinteni. A link a *Parnassus*-kézirat *Szövegek* kötetben is megjelenő dallamaitól eltekintve nem beszerkesztett kottákat, hanem az eredeti kiadványok fotómásolatait tartalmazza. Azoknál az osztrák *Klavierliedek*-nél és áriáknál tehát, melyeket Verseggy nem adott közre saját szöveggel, nem Verseggy költeményei, hanem a Steffan, Haydn és Mozart által megzenésített német szövegek olvashatók:

[deba.unideb.hu/deba/verseggy](http://deba.unideb.hu/deba/verseggy)

## 5. A szövegközlés elvei

A szövegforrásokat igyekeztünk minél pontosabban megjeleníteni, követve a nyomtatványok és kéziratok formai-elhelyezkedési sajátosságait, csupán néhány következtetlenséget egységesítettünk. Az eredeti formától csak a *Parnassus*-kéziratoknál térünk el, ahol Verseggy még a korabeli szokás szerint helytakarékosság miatt folyamatosan, sortörés nélkül jegyezte le a strófákat (csak az új versszakokat kezdte új sorban, a sorvégeket pedig gyakran pontosvesszővel jelezte). Egyrészt az átláthatóság miatt, másrészt a modern kiadási gyakorlatot követve ezeket a darabokat is sortöréssel adtuk közre. Bár ez a szabályos strófaformáknál egyértelmű, a szabálytalan formájú, új-metrikus dallamra írt

83 L. a hasonló problémákat felvető, vegyes ortográfiájú 1774-es Deák–Szentés kézirat kiadását: Deák–Szentés 2013

heroida-áriáknál többféle módon lehet értelmezni a strófaszerkezeteket. A dallamkövető írásmód miatt mi a zenei struktúrákat követve alakítottuk ki a versformákat, ami néha eltér az 1910-es kiadástól.

Kiadásunk a kritikai elveknek megfelelően betűhű kiadás. A betűhűségtől alapvetően csak a ma már nem használt tipográfiai jeleknél térünk el, ezeket mai nyomdai jelekre cseréltünk (ő, ű = ó, ú, j = s). Két esetben azonban kivételt kellett tennünk: a *Mi a' Poézis? és ki az igaz Poéta?* [...] című tanulmány Egynéhány Előjegyzések „A' mi az sz, tš, zš, és tš betőket illeti” kezdetű bekezdésében kénytelenek voltunk j-t használni. Itt ugyanis Verseghy azt részletezi, hogy a kettős, illetve a különálló betűk találkozásánál célszerű a hosszú és gömbölyű s-t megkülönböztetni. Ezt leszámítva azonban mindenütt s-t használtunk. A másik kivétel az ě, melynek létjogosultságát nem nyelvészeti, hanem hangzásbeli okokkal magyarázta, és minden nyelvészeti írásában kitért rá. A 18. század végén a legtöbb tájegységben még háromféle e-t ejtettek, amit Verseghy a nyelv eufóniája miatt igyekezett megtartani, illetve írásban is jelölni. Bár az ě hangot a mai köznyelv már nem ismeri, és jelentés-megkülönböztető szerepe sincs, mivel a kéziratok datálásában fontos szerepet játszik (a fogság előtt csak szórványosan, a fogságban következetesen jelölte, később pedig ismét elhagyta) ezt a betűt mindenütt megtartottuk. Az aposztrófok jelölése az a' és e' esetében a költeményeknél a szótagok hosszú-rövid időértéke miatt lényegi kérdés. Ez a korban nem csak írásmódot, hanem kiejtésbeli másságot is jelentett: „Ha a [fő] név mássalhangzóval kezdődik, az az helyett a'-t írnak és mondanak hiányjellel, ami nemcsak azt hozza magával, hogy a z kiesik, hanem hogy az azt követő név első mássalhangzóját is meg kell ketőzni, ugyanis a' felleget vagy a' tag úgy ejtendő, mintha affelleget, attag íratnék.” (Verseghy 1978, 166.) A névelő és mutatószó hosszú időértéke nélkül mind az antik-időmértékes, mind a nyugat-európai újmértékes verselési rendszerben írt sorok értelmezhetetlenek nemcsak Verseghynél, de a korban általánosan. Mivel prozódiai okokból Verseghy a hosszú-rövid szótagokat a kezdetektől pontosan jelölte (a hosszú-rövid magánhangzókat illetően csak a legkorábbi, 1780-as és 1781-es *Parnassus*-kéziratokban van ingadozás), a költő írásmódja semmilyen tekintetben nem modernizálható. Javításai a nyugat-európai hangsúlyváltó, újmértékes költeményeknél szinte mindig prozódiai és/vagy grammatikai jellegűek, hiszen az átírással ezeknél tudta a közös szótagok számának csökkentésével tökéletesíteni a prozódiait. (Az antik-időmértékes sor- és strófafajtáknál a meglévő egyértelmű verstani szabályok miatt az első lejegyzés is szinte mindig tökéletes méretékű.)

A ligatúrákat (a latin költeményekben is gyakoriak) és a dallamutalások rövidítéseit jelölés nélkül feloldottuk (pl. „*Nót. ld. Steff. II. R. 3. Ária*” helyett „*Nótáját lásd Steffan II. Rész 3. Ária*”). A közhasználatú rövidítéseket megtartottuk (etc., No.), de a különféle írásmódú N<sup>o</sup>, N<sup>o</sup>, No.-t jelölés nélkül No.-ként egységesítettük. Az En, Alom stb. korabeli, ma már értelemzavaró sorkezdő írásmódot javítottuk, lábjegyzetben jelölve az emendálást. A korai kéziratokban a dallamutalásokban vagy prózai megjegyzésekben egyébként általánosan használt Enek, Aria szavak írásmódját meghagytuk, mivel az nem a költemények szövegeinek része, így nem értelem-, illetve prozódiazavaró. Az 1781-es *Parnassus*-kéziratban olvasható „Verseghy munkája” megjegyzést számtalan módon rövidítette a költő (Ver. m.; V. munk.; Ver. mun.; Ver. munk.; V. munkája stb.), ezeket a főszövegben jelölés nélkül „Verseghy munkája / munkája”-ként oldottuk fel, a jegyzetben viszont a szövegforrás pontos leírásánál szögletes zárójelben megadtuk a rövidítés eredeti formáját. Bár a költő neve a kézirat címlapján Verseghy Eugenius, ezt későbbi írásmódja, illetve a mai használat szerint Verseghyként oldottuk fel.

Verseghy gyakran rövidítette a személyneveket a címekben. Ezek közül a kéziratokban lévőket a könnyebb azonosítás miatt szögletes zárójelben feloldottuk (pl. *S[zén] Antalhoz; B[atványi]-hoz; Responsorium des H[eiligen] A[ntons] v[on] Padua*), a nyomtatásban megjelentet viszont a szerzői-kiadói intenció miatt nem (ez egyetlen szövegnél, az *S. Antal Barátomhoz* címűnél fordul elő). A verscímekeket a korabeli szokásnak megfelelően Verseghy ponttal zárta, ami néha (kéziratoknál és nyomtatványoknál is) hiányzik. Ezeket minden esetben jelölés nélkül pótoltuk. Néhány kidolgozatlan, vagy nem kiadásra szánt költemény nem kapott címet, ezeknél a sorkezdetet emeltük be a cím helyére.

A kötetben kétféle lábjegyzettel, szerzőivel és szerkesztőivel találkozunk az olvasó. Verseghy az alkalmi költeményeknél, a zsoldárfordításoknál, illetve főleg a hosszabb, epikus daraboknál (*Rikóti Máttyás, Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*) gyakran kapcsolt filológiai vagy bibliográfiai jellegű magyarázatokat a szövegekhez. A tőle származó szerzői lábjegyzetek az egyes szövegeken belül (a *Metamorphoses*-fordításnál szakaszonként) újrainduló alfabetikus számozást kaptak. A szerkesztői lábjegyzetek egyrészt Verseghy különböző korrektúrajelekkel (+ φ) és áthúzásokkal jelölt javításait tartalmazzák a hozzá tartozó szükséges szerkesztői megjegyzésekkel együtt – az áthúzott részeket <> zárójelbe, a szerkesztői megjegyzéseket szögletes zárójelbe tettük [pl. korrektúrajellel beszurva] –, másrészt az adott szövegidentitáson belül a más szövegforrásban található, teljes szöveggel nem közölt szövegállapot kisebb eltéréseit a forrás rövidítésének és oldalszámának megnevezése után (pl. Ék, 54a: A' holdvilág is bé borúlván).

Itt kell kitérni arra, hogy Verseghy kétféle módon javított a szövegeken. Vagy korrektúrajelekkel, betoldásokkal, lehúzásokkal egyértelműen átírta a korábbi szövegállapotot, vagy a javasolt változtatást a sor mellé írta, de a kicserélni kívánt részt nem húzta le, csupán aláhúzta azt a sor mellé írt újabb változattal együtt. Az első típusú javításokat szerkesztői lábjegyzetbe tettük, az egymás mellé írt szövegváltozatokat viszont a főszövegben jelenítettük meg, hiszen azok az adott szövegállapotban egyenrangúak egymással. Bár ilyen esetekben a következő lejegyzésben általában a sor mellé írt változatot vitte tovább Verseghy, ez nem törvényszerű, van amikor a régít tartotta meg. Az aláhúzással kiemelt részeket kurzívval szedtük, illetve ezt olyan módon egyszerűsítettük, hogy akkor is kurzíváltuk a sorok mellé írt kifejezéseket, ha a kéziratban nincs aláhúzva (szórványosan ilyen is előfordul).

## 6. Jegyzetek

A *Jegyzetek* (II.) kötet tartalmazza a szövegek értelmezéshez szükséges segédleteket. Jelen bevezető után a *szövegforrások keletkezéstörténete és tartalma* című rész következik, melyeket kéziratokra és nyomtatványokra különítve időrendben veszünk végig. Bár a kronológiai rend a kéziratoknál az egy jelzet alá tartozó, de különböző időpontokban lejegyzett csomók miatt többé-kevésbé elmozdul, alapvetően ott is időrendben haladtunk a szövegforrások leírásával. A keletkezéstörténethez, illetve leírásához minden esetben tartozik egy tartalmat áttekintő táblázat, ami tartalmazza a szövegforrás oldal-számát (1. oszlop), a költemény címét vagy sorkezdetét a szövegforráson belüli sorszámmal együtt (2. oszlop), ha van, akkor az ének dallamának zenei paramétereit, vagy dallamforrását (3. oszlop), a címhez tartozó szövegidentitás egyéb szövegforrásait rövidített formában, melyek közül félkövérrel kiemeltük a szövegközlés helyét (4. oszlop), a szövegidentitás számát, illetve utána zárójelben a dallamszámot (5. oszlop), végül pedig, amennyiben az adott szövegforrásban lévő szöveget közöltük, a szövegállapot sorszámmal (6. oszlop). Ha a főszövegben csak címmel jeleztük az adott szövegváltozat helyét a cím után nyíllal utalva arra a sorszámmra, ahol a teljes szöveg olvasható, akkor a táblázatban nem szerepel sorszám. Sorszámot csak Verseghy költeményei kaptak. A szövegforrások leírása után a szövegidentitások alakulástörténete és magyarázatai részben következnek az egyes szövegidentitásokhoz tartozó jegyzetek. Ezután a *más szerzőtől származó költeményeket*, majd a kéziratokban található *prózai bejegyzéseket* azonosító rész következik (a másoktól származó költeményeket római számokkal, a prózai írásokat a latin abc betűivel jelöltük), végül pedig a különböző *táblázatok* és *mutatók*.

A *szövegidentitások alakulástörténetének és magyarázatainak* jegyzetei a következőképpen épülnek fel:

A **szövegidentitás száma**, ha a szöveghez dallam is tartozik, akkor utána zárójelben a **dallamszám**. Az 1781-es *Parnassus*-kézirat dallamai a *Szövegek* kötetben (70–117), a többi a *Dallamok* (1–69) kötetben található. A *Parnassus*-kézirat II. Toldalékába lejegyzett Steffan- és Haydn-dallamoknál két szám olvasható. Az egyik a Verseghy által egyszerűsített formában lejegyzettre utal (ezek a *Parnassus*-

kézirat részeként a *Szövegek* kötetben található), a másik pedig a dallam eredeti zongorakíséretes formája, ami a *Dallamok* kötetből kereshető ki.

A szövegidentitás és a dallamszám alatt az adott szövegidentitáshoz tartozó **cím** vagy címek szerepelnek a hozzájuk tartozó **sorkezdettel** együtt. A sorkezdeteket szögletes zárójelbe tettük. Megadásuk azért fontos, mert gyakran két-három szövegidentitást is ugyanazzal a címmel látott el Versegly, illetve előfordul, hogy külön szövegidentitások körébe tartozó költeményeket nagyon hasonló kezdősorral indított. Ha ugyanahhoz a sorkezdethez több cím is tartozik, akkor a címeket / jellel választottuk el egymástól.

A cím(ek) után a **szövegidentitás-navigátor**nak nevezett táblázat következik, ami a szövegforrások kronológiai rendjére épül, és a szövegidentitáshoz tartozóan az alábbi adatokat tartalmazza:

A szövegforrás típusa kronológiai rendben, sorszámmal.	A költemény címe vagy sorkezdeté.	A szövegforrás neve oldal-számmal.	A szövegforrás tipizálása.	<i>Dallam, vagy rá vonatkozó utalás.</i>	Keletkezési idő és hely.	A szövegállapot meghatározása. (A, Av, B stb.)	A költemény sorszáma.
--	-----------------------------------	------------------------------------	----------------------------	--	--------------------------	--	-----------------------

1. oszlop: A szövegforrás alaptípusa rövidítve (Ny = nyomtatvány; K = kézirat), amit típusonként elkülönítve időrend szerint sorszámoztunk. Ha egy szövegforrásba Versegly többször is lejegyezte ugyanazt a szövegidentitást, akkor a szövegforrás ugyanazt a számot kapta, ezen belül pervonallal választottuk el a lejegyzések számát (pl. K1/1, K1/2).

2. oszlop: A költemény címe, annak hiányában a sorkezdeté, három ponttal jelölve a folytatást. Ha a darab befejezetlenül (Versegly nem fejezte be) vagy töredékben (utólag, fizikai okokból csonkult) maradt fenn, akkor ebben az oszlopban ezt szögletes zárójelben jeleztük.

3. oszlop: A szövegforrás neve a pontos oldalszámokkal, zárójelben a szövegállapotról vonatkozó Versegly által adott egyéb (sor)számozásokkal. Kötetbe vagy csomóba rendezett kéziratos szövegforrásnál ha Versegly is számozta az oldalt, akkor előbb az ő oldalszámozása, majd attól pontosveszszóvel elválasztva a kéziratári paginálás következik. Ha Versegly nem számozta az oldalakat, akkor csak a kéziratári lapszámozást adtuk meg. A különálló jelzet alatt található önálló szövegforrásokat nem neveztük el, azoknál a kéziratári jelzet olvasható, illetve amennyiben van, akkor a hozzá tartozó oldalszám.

4. oszlop: A szövegforrás típusának részletes megnevezése (autográf gyűjteményes kötet, zongorakíséretes énekgyűjtemény, folyóirat-közlemény, aprónyomtatvány, kötetrészeslet stb.).

5. oszlop: A szövegforrásban található dallamra vonatkozó adatok. (Ha a szövegidentitáshoz nem tartozik dallam, akkor ezt az oszlopot elhagytuk.) Ez vagy a költemény címe mellé Versegly által beírt dallamutalást, vagy a szövegforrásban közreadott, illetve lejegyzett dallam zenei paramétereit jelenti. Mivel ez a szövegforrásból vett idézet, kurzívval szedtük, a Versegly által használt rövidítéseket jelölés nélkül feloldottuk (pl. *Nót. ld. Steff. I. Rész 11. Á. = Nótáját lásd Steffan I. Rész 11. Ária*).

6. oszlop: A keletkezés ideje és helye. Kéziratost forrásnál a szövegforrásba való bejegyzés ideje és helye, nyomtatványnál a kiadás helye és ideje. Ha ezek valamelyikét mi rekonstruáltuk, akkor azt szögletes zárójelben tettük.

7. oszlop: A szövegállapot meghatározása. Az egymáshoz képesti eltérések mindig szövegváltozatokat jeleznek, melyek mértékét a jegyzetben a *Szövegforrások* címszó alatt határozzuk meg pontosabban. Egyetlen szövegforrás esetében ezt az oszlopot elhagytuk.

8. oszlop: Az adott költemény sorszáma a kötetben. A főszövegben csak címmel szereplő lejegyzések nem kaptak sorszámat.

A navigátor-táblázat után a **Megjelenés** címszó alá a Toldy 1865-ös kiadásával kezdődő válogatott Versegly-kiadásokat, Császár-Madarász 1910-es kritikai kiadását, illetve a később előkerült szö-



vegyforrások esetében a folyóirat-publikációkat vettük fel, a különböző antológiákra nem térünk ki. Az adatokat az eltérő szövegváltozatok miatt a navigátor-táblázat első oszlopa szerint mindig egy szövegforráshoz társítottuk, illetve zárójelben jeleztük, ha valamilyen okból az sem pontosan került kiadásra. Mivel Verseghy kottás nyomtatványaiból csak a szövegeket adták közre, az eltérésre a szövegforrás rövidítése után zárójelben a „dallam nélkül” megjegyzéssel utaltunk. Ugyanakkor, mivel dallammal együtt kizárólag többszerzős zenei antológiákban<sup>84</sup> vagy zenetörténeti kézikönyvekben<sup>85</sup> jelentek meg Verseghy-énekek, a kottás kiadásoknál ezeket is felvettük a kiadástörténetbe.

A *Megjelenés* után a **Szövegforrások** címszó következik, mely a szövegforrások rövid leírását, illetve abban a költeményre vonatkozó adatokat, bejegyzéseket tartalmazza. A szövegforrásokat a navigátor-táblázat első oszlopa, a szövegállapot meghatározása és ha van, akkor a zenei paraméterek alapján vettük számba: pl. K[ézirat]1: (A szövegállapot + dallamutalás); K[ézirat]2 (Av szövegállapot + dallam); Ny[omtatvány]1 (B szövegállapot). Ezekkel viszonylag könnyen áttekinthető a szövegidentitás alakulása 8–10 szövegforrás esetén is. A szövegforrások részletes leírását és datálását a bevezető utáni *Szövegforrások keletkezéstörténete és tartalma* című részben találja meg az olvasó.

A **Keletkezés** címszó alatt a szövegidentitás keletkezését középpontba helyezve tártuk fel az idegen nyelvű forrásokat, az ezekre vonatkozó háttér információkat és röviden az egyes szövegforrások közötti összefüggéseket. A Verseghy-szövegek hatástörténetére sehol sem térünk ki. Egyes típusoknál (Kreskay Imrénének írt episztolák, *Bájsíp*-fordítások, egyházi énekek stb.) csak az első előfordulásnál írunk bővebb jegyzetet, a többinél mindig erre utaltunk vissza. Ha egy költeménynél egyetlen szövegforrás áll rendelkezésünkre, akkor a *Szövegforrás és keletkezés* jegyzetrészt összevonva tárgyaltuk.

A keletkezés után a költemények **Verselésére** vonatkozó jegyzet következik, melyben a verstani formát határoztuk meg. Bár a mai kritikai kiadások rendre eltekintenek ettől, mivel Verseghy egész költészete a korabeli verstani problémák és viták köré épült, költészetét ilyen szempontból is áttekinthetővé szándékoztunk tenni. Rímes-szótagszámláló formánál a strófaaképletet, nyugat-európai metrikus formánál a strófaaképletet és a jambusi vagy trocheusi lejtést, antik-időmértekes strófaformáknál pedig egy helyen zárójelben a sorok ritmusképletét is beírtuk. Énekelt daraboknál itt válik láthatóvá a dallamok miatti sorismétlés. A főszövegben ugyanis Verseghy (szöveg)kiadói gyakorlatát követve nem írtuk be a zenei előadás által megkívánt sorismétléseket – ettől csak akkor térünk el, amikor a kéziratban is jelölve vannak a sorismétlések –, ugyanakkor fontos tudatosítani, hogy a zenei előadás általában erősen megváltoztatja a strófaszerkezeteket, az énekelt és írott forma ritkán esik egybe.

Idegen nyelvű költeményeknél ezután az eredeti sortördelést követve a darabok **magyar prózai fordításai** olvashatók, a cím alatt szögletes zárójelben a fordító nevével. Német szövegeknél ezeket egy Szilágyi Márton által fordított episztolától eltekintve Donczecz Etelka készítette, a francia költeményeket Granasztói Olga magyarította, egy olasz darabot Tózsér Endre, a latin szövegrészeket pedig Kovács Dániel fordította.

**Forrás** címszó alatt az adott szövegidentitás idegen nyelvű mintáinak bibliográfiai adatai és szövege(i) található(k). Először a költő neve és a vers címe olvasható, alatta pedig zárójelben a forrásként használt kötet adatai. A *Verseghy könyvtára* című kiadvány alapján (Deme 1985) igyekeztünk a Verseghy által használt köteteket megnevezni (pl. Ramler *Lyrische Blumenleséj*nél az 1774-es és 1778-as első kiadásokat), vagy valamelyik korabeli kiadást. Ha a költő azonosítása utólagos kutatói munka eredménye, és a Verseghy forrásául szolgáló kiadványban nem szerepel, akkor a nevet szögletes zárójelbe tettük. Mivel *klavierliedek* esetében a szöveghez tartozó dallamokat a *Dallamok* című III. kötetben találja meg az olvasó, énekelt daraboknál itt található meg a szöveghez tartozó kottaszám, illetve, ha a dallamhoz több szövegidentitás tartozik, akkor azok helye a kottában. Szövegversek esetében a

84 Bartalus 1869, Kerényi 1927

85 Szabolcsi 1979

forrásmegnevezés többségében egyetlen költeményt jelent, énekelt daraboknál viszont előfordul, hogy a költő a dallamot és a szöveget máshonnan vette, azaz nem egy adott *Klavierlied*et magyarított, hanem annak csak a dallamát használta fel utólag egy korábban más forrásból szövegversként magyarított darabjához. Ilyenkor *Forrásszöveg* alatt az imitáció idegen nyelvű szövegmintája található, *Dallam* címszó alatt pedig a *Klavierlied* dallamának adatai és szövege. Bár Verseghy fordítását ilyenkor a *Klavierlied* eredeti szövege semmilyen módon nem befolyásolta, annak közreadását egyrészt a verstani hálózat kirajzolása miatt, másrészt a zeneszerzőnek irányt adó prozódia miatt fontosnak tartottuk. Mivel a korabeli *Klavierlied*-albumokban a szövegeknél az ismétlések jelölése meglehetősen következtelen (többségében jelölve vannak), ezeket egységesítettük, és a kotta alapján mindenhová beírtuk a szükséges ismétlőjeleket.

A **Magyarázatok** alatt a sorokra vagy szavakra vonatkozó tárgyi és nyelvi magyarázatok találhatóak, amibe beletartoznak a költeményhez tartozó lábjegyzetek magyarázatai is. Az adott sor száma után a magyarázandó szöveg következik kurzívval szedve, utána kettőspont, azután a magyarázat. Mivel a mitológiai nevek az 1780-as és 1781-es *Parnassus*-kéziratokban, illetve az 1821-es *Metamorphoses*-fordításban gyakran ismétlődnek, ezeket a kiadvány végén a többi korabeli, mára már jelentőségükben elharmadosult szavakkal együtt a *szómagyarázatokba* vettük fel.

## 7. Táblázatok, mutatók

A *táblázatok* az életmű szempontjából fontos, bizonyos szempontból egységeket képező szöveg-csoportok és -források áttekinthetőségét segítik. A *Szövegforrások és szövegidentitások időrendjében* a szövegforrásokat keletkezési sorrendbe állítva (fogság előtt keletkezettek, fogságban lejegyzettek, fogság utániak) tettük végig a hozzájuk tartozó szövegidentitásokat. Itt tehát a szövegforrások egymáshoz való időbeli rendjéről tájékozódhat az olvasó, ami egyszersmind a költemények lineáris keletkezéstörténetét rajzolja ki.

A *Késői egyházi darabok időrendje* az 1819 és 1822 között készült egyházi énekek és zsoltárfordítások kronológiáját tekinti át. Az első oszlopban a szövegidentitás száma, a másodikban a cím, a harmadikban a datálásra vonatkozó rövid idézet, a negyedikben az idézet forrása, az ötödikben pedig a szöveg megjelenés helye és ideje olvasható.

Az *Angol versek prózai fordításainak forrásaiban* Verseghy brünni fogságban készített angol-próza-fordításainak forrásaikat azonosítottuk.<sup>86</sup> Az 1783–1786 között Joseph Retzer által Bécsben megjelentetett hat kötetes *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets* című antológiából készült prózai fordítások Verseghy irodalmi tájékozódásának és költői fejlődésének fontos lenyomatjai, melyek közül néhányat később verses formában is kidolgozott. Az első oszlop a Verseghy-kézirat oldalszámát tartalmazza, a második a fordítás címét és a Verseghy által beírt szerzői nevet, a harmadik oszlopban a fordítás kezdősorai olvashatók, a negyedikben a forrásul használt Retzer antológia kötet- és oldalszáma, az ötödikben pedig az angol antológiában lévő szerző és cím.

A XXXVI. *Ariettae*-kézirat című táblázatban a jelen kötet sajtó alá rendezése közben előkerült XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* kéziratban<sup>87</sup> található Steffan-darabokat azonosítottuk a *Sammlung deutscher Lieder* alapján. A darabok teljes zongorakíséretes másolatait tartalmazó kalligrafikus kéziratot Verseghy feltehetően 1786-os bécsi útja során készítette. Az első oszlopban a gyűjtemény kéziratári oldalszáma olvasható, a másodikban a *Klavierliedek* sorszáma, a harmadikban a kéziratban olvasható cím, annak hiányában a sorkezdet, a negyedikben pedig a Steffan-darab *Sammlung deutscher Lieder*-ben való helye.

86 A fordításokat tartalmazó kézirat az OSZK Kézirattárában található, jelzete: Oct. Hung. 1486.

87 Székesfehérvári Szent István Király Múzeum Könyvtára, Verebi-Végh Hagyaték 1202



A *Dallamok*-táblázat a szövegekhez tartozó dallamok azonosítására szolgál. Az 1–79. számúak a III. kötetben található többnyire zongorakíséretes kották, a 70–117. számúak pedig az I. kötetben közreadott a 1781-es *Parnassus*-kézirat többségében egyszólamú darabjai. A *Dallamok* kötetre vonatkozó táblázat első oszlopában a jelen kiadásban használt dallamszám olvasható, a másodikban a dallamforrás a zeneszerző és költő nevével, illetve a *Klavierlied* címével együtt, a harmadik oszlopban a dallam zenei paraméterei találhatóak, a negyedikben az adott dallamra írt Verseghy-szöveg szövegidentitás-száma és címe, az utolsó oszlopban pedig az a szövegforrás, melyből a dallam valamilyen módon adatolható (ennek hiányában az alap szövegforrás).

A táblázatok után következnek a *mutatók*. A *rövidítésjegyzék* a különböző rövidítéstípusokat oldja fel. Az általánosan használt tipikus rövidítéseket, a szövegforrások intézményi leelőhelyeit, a periodikák, kiadványok rövidítését, végül pedig a szövegforrások rövidítését, melyekkel a jegyzetapparátusban és a főszöveg szerkesztői lábjegyzeteiben találkozunk az olvasó.

A rövidítésjegyzék után következik a *bibliográfia* (a kéziratok rövidítését kurzívval szedtük), majd a *szómagyarázatok*, melybe a kötetben többször előforduló régies szavakat, illetve a mitológiai személynéveket magyaráztuk röviden. Mivel a mitológiai helyeket és neveket a *Metamorphoses*-fordítás lábjegyzeteiben Verseghy többségében részletesen kifejtette, a szómagyarázatokban utaltunk arra a szöveghelyre, ahol ezek megtalálhatók.

A *Címváltozatok mutatójában* az első oszlopban a szövegidentitás száma, majd zárójelben a kottaszám szerepel, a második oszlopban a címváltozatok, illetve annak hiányában a sorkezdetek olvashatók (más szövegidentitáshoz tartozó azonos címek esetében szögletes zárójelben a sorkezdetet is megadtuk), a harmadik oszlopban pedig a *Szövegek* kötetbeli oldalszáma. Ha a *Szövegek* kötetben nem tartozik teljes szöveg az adott címváltozathoz, hanem csak címével szerepel, akkor annak oldalszámát szögletes zárójelbe tettük.

A *Szövegidentitások mutatója* a szövegek lejegyzésének kronológiai rendjét tükrözi. Az első oszlopban a szövegidentitás száma, majd utána zárójelben a dallamszám olvasható. Mivel a szövegidentitás növekvő számsora időbeli előrehaladást jelent, az 1. (*Orfeus Dafnisnek. Tavaszi mulatságokról*) Verseghy legkorábban írt, illetve lejegyzett szövege, a 310. (*A' Primás Herczeg' Képére*) pedig utolsó öregkori verse. A második oszlopban az adott szövegidentitáshoz tartozó címek szerepelnek, utánuk szögletes zárójelben az a sorszám, ahol a szövegváltozat az I. kötetben teljes szöveggel olvasható. A harmadik oszlopban a címekhez tartozó sorkezdetek kaptak helyet.

Míndezek után következik a *Névmutató*, amibe a személyneveket és az adott személy szövegeire mutató -fordítás, -darab jellegű szóösszetételeket vettük fel (pl. Anakreón-fordítás, Chateaubriand-magyarázat, Delille-részlet, Nádasdi-epitáfium, Steffan-darab, Voltaire-idézet). A személynevekből képzett, de nem közvetlenül rájuk, hanem egy tágabb fogalomkörre utaló szóképzésekben szereplő neveket (pl. Haller-kézirat, Faludi-hatás, Martinovics-per, anakreontika) nem tartalmazza a mutató. A nevek után előbb a *Szövegek* kötetben (I.) lévő oldalszámok találhatóak kurzívval szedve, majd attól pontos vesszővel elválasztva következnek normál betűtípussal a *Jegyzetek* kötetben (II.) lévők.

E Verseghy-kiadás sok év alatt sokak segítségével készült. Az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport tagjai, Doncsecz Etelka, Granasztói Olga, Orbán László és Szilágyi Márton a szövegek ellenőrzésén át a kritikai megjegyzésekig nagy szakértelemmel segítettek e kiadás elkészültét. A kötetkoncepció, illetve annak egyes részei megvitatásra kerültek a kutatócsoport műhelyvitáján, a Debreceni Egyetem Klasszikus magyar irodalmi doktori műhelyén és a Zenetudományi Intézet tudományos fórumán. Az ezeken elhangzott hozzászólásokat, javító szándékú megjegyzéseket hálásan köszönöm. Külön köszönet illeti Doncsecz Etelkát, aki a német szövegekkel kapcsolatban folyamatosan segítségemre volt: a német szövegek fordítása és beírása legnagyobb részét az ő munkája. Köszönet a német fordításokért még Szilágyi Mártonnak, a francia fordításokért Granasztói Olga-

nak, az olasz fordításért Tózsér Endrének, a latin fordításokért Kovács Dánielnek. A görög szövegek átírását Parlagi Gáspár készítette. A Verseggy-korpusz zenei részének kiadása Kim Katalin segítségével valósul meg, hálásan köszönöm nekik az éveken át tartó folyamatos segítséget. Külön köszönet illeti még lektoromat, Csörsz Rumen Istvánt, aki nemcsak alaposan, minden részletre kiterjedően javította a hibákat, és tett számtalan hiánypótló javaslatot, de szerkesztőként is korrigálta a kötetet. Végül külön szeretnék köszönetet mondani Debreczeni Attilának, aki a kötetkonceptiók változását éveken át türelemmel kísérte, és számtalan apró javaslat mellett mindig segítette azt újragondolni az éppen felmerülő problémák szerint. E kiadást férjemnek és lányaimnak ajánlom, akik akár akarták, akár nem, első közönségként lettek fültanúi a Verseggy-énekek (újja)születésének.

## A SZÖVEGFORRÁSOK KELETKEZÉSTÖRTÉNETE ÉS TARTALMA

### KÉZIRATOK

Verseghy kézirateinak többségén háromféle lapszámozás olvasható. Először maga Verseghy látta el oldalszámmal a több lapból álló, egybetartozó kéziratokat. A költő halála után a hagyatékot egy ideig Horváth János veszprémi kanonok, később székesfehérvári püspök őrizte, majd annak halála után a kéziratok a zirci apátság levéltárba kerültek. (A hagyatékról részletesen: Verseghy 2019, 516–517.) Zircen a kéziratok rendezője Verseghy oldalszámozását beépítve próbálta sorrendbe rakni az iratokat: lila tintával gyakran az eredetit átírva, illetve arra ráírva számoztta újra a lapokat. Mivel ekkor a kéziratcsomók még többségében egyben voltak, a lila tintás lapszámok egy-egy eredeti csomót is összetartanak, de ettől eltekintve semmilyen információval nem szolgálnak. Verseghy kézirateit 1954-ben Zircről a Nemzeti Múzeum Könyvtárába vitték, onnan kerültek mai helyükre, az OSzK Kézirattárába és Zeneműtárába. Ekkor az időközben meglehetősen összekeveredett lapokat úgy számozták újra, hogy gyakorlatilag csak a fizikailag szét nem szedhető csomók maradtak egyben. A szövegek keletkezését és összetartozását tekintve ez a legkevésbé informatív számozás. Mivel Verseghy számozása elengedhetetlen a szövegforrások keletkezésének rekonstruálásához, ugyanakkor a szövegek pontos lelőhelyét a végső kéziratári lapszámozással szokás meghatározni, a kéziratok táblázatos áttekintésénél a jelzet után először, attól pontosvesszővel elválasztva (ha van) Verseghy oldalszámozása olvasható, majd Verseghy oldalszámozásától szintén pontosvesszővel elválasztva az OSzK Kézirattárának paginálása következik. Mivel a feltehetően Zircen bejegyzett lila tintás oldalszámozások a kéziratok rendjének rekonstruálását semmilyen módon nem segítik, azokat nem tüntettük fel.

A szövegforrások tartalmát azok leírása után táblázatba rendezve adjuk közre. Az *első oszlop*-ban a kézirat lapszáma olvasható: ha Verseghy is számoztta az oldalt, akkor előbb az ő számozása, majd attól pontosvesszővel elválasztva az OSzK lapszámozása szerepel, ha Verseghy nem írt oldalszámot, akkor csak az OSzK paginálása olvasható. Nyomtatványokba való bejegyzések esetében (*Uránia*-kézirat, *Haller*-kézirat) az első szám a nyomtatvány eredeti oldalszámát, a második pedig az utólagos kéziratári paginálást mutatja. A *második oszlop* a költemény címét, annak hiányában a sorkezdétét tartalmazza: ha a kéziratban Verseghy sorszámoztta a költeményeket, akkor sorszámmal, ha nem, akkor anélkül. A *Parnassus*-kéziratokban számtalan idegen szöveg található. Ezeknél, ha a szerző azonosítható, akkor a cím alá szögletes zárójelbe beírtuk a költő nevét (pl. Faludi, Ányos, Kerskay). Az adott szövegcsoporthoz vonatkozó szerzői bejegyzések vagy kisebb részcímek dőlttel szedve szintén a második oszlopban találhatóak. A *harmadik oszlop*-ban az énekek dallamforrását adtuk meg. Verseghy dallamutalásait, illetve az általa közreadott dallam zenei adatait kurzívval szedtük, melyeket aztán szögletes zárójelben azonosítottunk. Pl. 2/4, *F-dúr*, *Allegretto*. [Steffan 1778, No. 2.] Ha az adott szövegforrásban nem található dallamutalás vagy kotta, de a mintaadó dallam más szövegforrás alapján meghatározható, akkor azt szintén szögletes zárójelben neveztük meg. Az 1780-as *Parnassus*-kézirat dallamutalásait az 1781-es kéziratban lejegyzett dallamok zenei paramétereivel oldottuk fel: pl. *Aria No. 3.* [3/8, D-dúr, Modrato]. A *negyedik oszlop*-ban a címhez tartozó szövegidentitás egyéb szövegforrásait adtuk meg rövidített formában, félkövérrel kiemelve azokat, ahol az egyes szövegváltozatok közölve vannak. Az *ötödik oszlop*-ban a szövegidentitás száma, il-

letve énekelt darabnál azután zárójelben a hozzá tartozó dallamszám található. A *Parnassus*-kézirat ismeretlen szerzőktől származó, többségében egyszólamú kottái a *Szövegek* (I.) kötetben található meg (70–117), a nagyjórészt korabeli neves zeneszerzőktől (Steffan, Haydn, Mozart, Seiler stb.) való zongorakíséretes dallamokat pedig a *Dallamok* (III.) kötetben adjuk közre (1–69).

A nem Verseghytől származó költemények római sorszámat kaptak, a szövegforrásokban előforduló prózai részeket pedig betűvel jelöltük. Ezeket a kézirat átfogó leírása miatt vettük fel a táblázatba. A prózai részekből az idegen nyelvű másolatokat sehol sem közöltük, csupán forrásukat határoztuk meg, a Verseghy által készített prózai fordításokat viszont kisebb betűmérettel szedve közreadtuk. A hozzájuk tartozó oldalszám a *Más szerzők költeményeinek jegyzetei* című részben található. A *hatodik oszlopban*, ha az adott szövegforrásban olvasható a szövege, akkor a költemény sorszáma található. Ha a szöveget egy másik szövegforrásnál adtuk közre, akkor nem kapott sorszámat. Ilyen esetben a főszövegben csak a költemény címe található meg, utána pedig szögletes zárójelben az a sorszám, ahol a hozzá tartozó szöveget is megtalálja az olvasó.

## A Parnassus-kéziratok

Nagyszombati tanulmányai alatt Verseghy két, címében kicsit variált, de a Parnassus szót tartalmazó énekgyűjteményt állított össze. Az egyiket 1780, a másikon 1781 olvasható a címlapon. Az 1780-as kézirat egyike azon Verseghy autográfoknak, melyekről ezidáig nem tudott a Verseghy-kutatás. Valószínűleg a szerzői név hiánya miatt került el a szakirodalom figyelmét a költő legkorábbi autográf gyűjteménye, az OSzK Kézirattárában ugyanis ennek okán nem rendelték Verseghy nevéhez a kéziratot. Bár a kötetet Stoll Béla azonosította mint Verseghy-gyűjteményét (Stoll 2002, 338. sz.), mivel a költeményeket illetően azóta nem folyt a primer forrásokig visszanyúló vizsgálat, a kézirat, illetve annak anyaga jelen kiadásig rejtve maradt.

Ezzel szemben az 1781-es *Parnassus* többször is vitát kavart az idők folyamán. Létezéséről először 1880-ban adott hírt Ompolyi-Mátray Ernő, aki az akkor Pauer János székesfehérvári püspök tulajdonában lévő kéziratot a püspök engedélyével ismertette a *Magyar Korona* című napilapban (Ompolyi 1880). Egy évvel később, 1881-ben Bogisich Mihály a *Magyar egyházi énekek a XVIII. századból* című akadémiai székfoglalójában beszélt a kötetről, illetve forrásként használva közölt belőle öt dallamot (Bogisich 1880). A kézirat azonban magántulajdonban maradt, így a Verseghy-kutatás jó időre szem elől veszítette. Pauer Jánoshoz Horváth János (előbb veszprémi kanonok) székesfehérvári püspökön keresztül juthatott a kötet. Verseghy halála után a költő kézíratainak egy része Horváthhoz került, Pauert pedig 1834-ben Horváth János, Verseghy egykori jó barátja vette fel a székesfehérvári egyháznövendékek közé. Pauer Jánosnak mintegy 20 ezer kötetet számláló könyvgyűjteménye volt, melyet később püspöki könyvtárrá alakított. Valószínűleg az a 36 Steffan-ária másolatot tartalmazó Verseghy-kézirat is Horváth János hagyatékából juthatott a Székesfehérvári Szent István Múzeum Könyvtárába melyről – az 1780-as *Parnassushoz* hasonlóan – mindeztidáig nem tudott a Verseghy kutatás (Steffan–Verseghy [1786]). Mivel a Verseghy kisebb költeményeinek kritikai kiadását készítő Császár Elemér és Madarász Flóris már nem találta a kéziratot, ők a létezését is megkérdőjelezték. Az 1910-ben megjelent kritikai kiadásból tehát kimaradtak a *Parnassus* énekei (kivéve azt a négy heroidát, melyek Kreskay Imre énekgyűjteményében is megtalálhatók, erről az egyezésről azonban nem tudtak a sajtó alá rendezők). A kézirat hosszabb lappangás után 1923-ban Szalay Ágoston (1811–1877) gyűjteményéből került a Nemzeti Múzeumba, majd onnan az OSzK Kézirattárába, ahol 1937-ig továbbra is elkerülte a kutatók figyelmét. Ekkor adott a megkerült „irodalmi emlékről” rövid leírást Lavotta Rezső, aki az előszót teljes terjedelmében közölte (Lavotta 1937).

Ezután a kézirat addig publikálatlan énekeit Gálos Rezső adta közre az ItK 1938-as évfolyamában *Verseghy Ferenc zsenyéi* címmel (Gálos 1938a, Gálos 1938b). Gálos közlése azonban több tekintetben is hiányosra, illetve tévesre sikeredett. Egyrészt mivel célja Verseghy költeményeinek kiadása volt, a kétes hitelű énekeket nem publikálta, ugyanakkor a IV. Rész *Egyelített Szerzéseinek* nagy részét Verseghyének tartva több Kreskay éneket, illetve valószínűleg még más, ismeretlen szerzőjű

darabot is Verseghynek tulajdonított. Gálos Rezső figyelme ez esetben elsiklott Császár Elemér 1910-es kiadásának jegyzetei felett. Császár ugyanis közreadott négy olyan Verseghy-heroidát (21. *Eurydice*; 22. *Piramus Thizbéhez*; 23. *Thizbe Piramushoz*; 28. *Penelope Ullisseshhez*), melyeket nem a *Parnassus*-kéziratból, hanem Kreskay 1788-as *Magyar Ódák avagy Énekek* című autográf gyűjteményéből vett. A Kreskay által összeírt énekes gyűjtemény azonban nemcsak ezt a négy Verseghy-heroidát tartalmazza, de más címmel megtalálhatók benne Kreskay ama énekei is, melyeket Verseghy a *Parnassus* IV. Részébe átmásolt, és amiket Gálos Verseghynek tulajdonított. [Kreskay 1788, 12. sz. *Hermione Oresteshez* (Verseghynél *Demophoon* *Fillisnek*); 13. sz. *Orestes Hermionéhez* (Verseghynél *Pillis Démophoonak*); 15. sz. *Apolló Dafnéhoz*; 16. sz. *Dafne Apollóhoz*.] Kreskay minden esetben megnevezte az énekek szerzőjét. Figyelemre méltó, hogy a Gálos által Verseghyének tartott, valójában Kreskay által szerzett négy dialogikus levélpár (*Phillisnek Panaszi, Felelet Phillis panasziára, Apolló Dafnéhoz, Dafne Apollóhoz*) mindkét kéziratban a *Külömbféle Egyelített Szerzések* című részben található. Verseghy tehát ebben a műfajban egyértelműen elkülönítette saját énekeit a más(ok) által írottaktól. Gálos emellett az énekek közlésekor általánosan elhagyta a dallamokat, illetve a II. Rész heroidái mellől az énekeket megelőző prózai bevezetőket is. Mivel a gyűjtemény vegyes jellege miatt sok esetben eldönthetetlen a szerzőség kérdése, külső és belső filológiai érvek alapján csak a szerzőség egyértelműen bizonyítható esetekben javítottuk Gálos tévedését.

### A Magyar Parnassus.

A kézirat címlapján a következő olvasható: *A Magyar Parnassus. / Egybe szedte a Magyar nyelvnek virágjába gyönyörködő egy Haza-Fi. / M. DCC. LXXX. esztendőben / Nagy-Szombatba.* A kötet az OSzK Kézirattárában található, jelzete: Quart. Hung. 764. (Rövidítése: P-1780) A kéziratba a költeményeket tematikusan, négy csoportba jegyezte le Verseghy, melyekhez utólag, 1781 végén még írt egy számozás nélküli részt. A díszes kéziratot kötetben – minden oldalon kettős keretbe vannak foglalva a szövegek – sehol sem nevezte meg az énekek szerzőjét. Ezen kívül, későbbi bejegyzésként, világosabb színű tintával olvashatók az ismeretlen forrásra vonatkozó számokat tartalmazó ária-utalások, illetve a IV. Rész heroida-áriáinál az antik forráshelyre vonatkozó hivatkozások. A kézirat részei:

I. Rész. *A versszerzőknek módgya szerint lett Ábrázolások.* A tizenhárom ének mellett a margón – a *Hajnal* latin szövegét (*Allocutio ad Auroram*) kivéve – mindenütt olvasható később bejegyzett számozott ária-utalás. A tizenháromból öt Faludi Ferenc költeménye (1, 2, 3, 4, 8), egy 17–18. századi latin ének (10), a fennmaradt hét darab pedig erős Faludi-hatást mutató Verseghy-szöveg. Ez a rész tartalmát tekintve megegyezik az 1781-es kézirat I. Részével.

II. Rész. *Az ajtatos Lélekek sz[ent] indulati.* Hét magyar, négy latin, egy görög és egy német nyelvű vallásos éneket tartalmaz. Az 1781-es *Parnassus* alapján ebből négy magyar nyelvű éneket tulajdonítunk Verseghynek (1, 2, 3, 6), egy Faludi Ferentől való (7), a többi pedig olyan ismeretlen szerzőjű darab, melyek egy része 16–17. századi énekeskönyvekből vagy dallamtárakból is adatható. Két ének mellett található számozott ária-utalás, további hat mellett pedig + jel a margón, melynek jelentését ezidáig nem tudtuk feloldani. Annyi bizonyos, hogy nem Verseghy szerzőségét jelöli, mert többek között Faludi *Remete* című éneke mellé is be van jegyezve. Mivel a fiatal költő egy évvel később kicsit másképp rendszerezte az énekeket, ezek a darabok az 1781-es *Parnassus* III. Részben és I. Toldalékában található meg.

III. Rész. *Külömbféle Egyelített Szerzések.* A huszonegy darabból álló, magyar, latin és német énekeket tartalmazó részben az 1781-es *Parnassus* és más korabeli szövegforrások alapján ötöt tulajdonítunk Verseghynek (16, 17, 18, 19, 21), kettő Faludi Ferenc (10, 11), kettő Kreskay Imre (12, 13), egy Ányos Pál szerzeménye (20), a többi pedig ismeretlen szerzőktől származik. Ezeket a darabokat az 1781-es *Parnassus*-ban erősen átrendezve helyezte el Verseghy (a később bejegyzett II. Toldalékot kivéve mindenhová került néhány ének).

IV. Rész. *A' Régi versirok' Meséjékből költ szerzések.* A tíz énekből álló résznek teljes egészében Verseghy a szerzője. Nyolc ének mellett található számozott ária-utalás, kilenc mellett pedig az antik

történetek pontos forráshelyét is megadta Verseghy (Ovidius, Vergilius). A forrás ebben az esetben nem a darab fordítását vagy imitációját jelenti, csupán azt a kerettörténetet, melyekbe a lírai énekek elhelyezhetők. Az antik mitológiai hősök neveit megidéző címek a korabeli olvasónak önmagukért beszéltek, a pontosságban inkább a Verseghyre mindvégig jellemző rigorózus filológizáló hajlamot érhetjük tetten. E rész darabjait egy kivételével az 1781-es kézirat II. Részébe vette át Verseghy. (Dido történetét (6) feltehetően azért hagyta ki a későbbi kéziratból, mert nem talált hozzá megfelelő dallamot, azt pedig, amire eredetileg írta, valamiért le akarta cserélni. Ezzel az eljárással később is élt.) Alapvető különbség a két kézirat között, hogy itt még – a Kreskaynak korábban elküldött *Venust* leszámítva (9) – nincs prózai bevezető az énekek előtt.

*Számozás nélküli rész.* A tizenkét éneket, és egy kitépelt lap miatt két töredékesen fennmaradt éneket Verseghy mintegy toldalékként, utólag jegyezte be. Dallamutalás sehol sem található. Mind-egyik darab Verseghy sajátja, melyek az 1781-es *Parnassus* II. Toldalékában található másolatai, illetve egy-két esetben attól minimálisan eltérő, megjobbított szövegei.

Oldalszám	Cím	Dallamutalás	Egyéb szövegforrás	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
3–4; 2a–2b	<i>Barátom!</i> [ajánlás, előbeszéd]				
5; 3a	<i>A Magyar Parnassusnak Első Része</i> <i>A versszerzőknek modgya szerint lett Ábrázolások</i>				
5–8; 3a–4b	1. A virágok Tántzja. [Faludi Ferenc]	<i>Aria No. 1. v. 2. v. 7.</i> [3/4, C-dúr, Lente.] [3/4, F-dúr, Lente.] [2/4, F-dúr.]	<b>P-1781</b>	I, (70, 71, 76)	–
8–11; 4b–6a	2. Erdők Boldogsága. [Faludi Ferenc]	<i>No. 1. v. 7.</i> [3/4, C-dúr, Lente.] [2/4, F-dúr.]	<b>P-1781</b>	II, (70, 76)	–
11–14; 6a–7b	3. Hajnali üdő. [Faludi Ferenc]	<i>No. 1. v. 2. v. 7.</i> [3/4, C-dúr, Lente.] [3/4, F-dúr, Lente.] [2/4, F-dúr.]	<b>P-1781</b>	III, (70, 71, 76)	–
14–17; 7b–9a	4. Tavaszi üdő. <Faludi Ferenc> [Bíró István]	<i>No. 3.</i> [3/8, D-dúr, Moderato.]	<b>P-1781</b>	IV, (72)	–
17–20; 9a–10b	5. Őszi üdő.	<i>No. 4.</i> [3/4, g-moll, Lente.]	<b>P-1781</b>	5, (73)	–
21–24; 11a–12b	6. Ki-Kelet.	<i>No. 1. v. 2. v. 7. vel 6 abs repetitione.</i> [3/4, C-dúr, Lente.] [3/4, F-dúr, Lente.] [3/4, F-dúr.] [2/4, F-dúr.]	<b>P-1781</b>	6, (70, 71, 75, 76)	–
24–27; 12b–14a	7. Maria Nosztrei vidékség.	<i>No. 5. v. 1.</i> [3/4, D-dúr, Moderato.] [3/4, C-dúr, Lente.]	<b>P-1781</b>	7, (70, 74)	–

27–30; 14a–15b	8. Sokféle szíveknek vágyakodási. [Faludi Ferenc]	No. 1. v. 2. v. 5. v. 7. [3/4, C-dúr, Lente.] [3/4, F-dúr, Lente.] [3/4, F-dúr.] [2/4, F-dúr.]	P-1781	V, (70, 71, 75, 76)	–
30–31; 15b–16a	9. Hajnal.	No. 8. [2/4, G-dúr, Moderato.]	P-1781	8, (77)	–
32; 16b	10. Allocutio ad Auroram.		P-1781	VI.	–
33–34; 17a–17b	11. Fülemile.	No. 9. [3/4, G-dúr, Moderato.]	P-1781	9, (78)	–
34–35; 17b–18a	12. Flora.	No. 8. [2/4, G-dúr, Moderato.]	P-1781	10, (77)	402.
36–38; 18b–19b	13. A Phrygh Rosának tulajdonsági.	No. 8. [2/4, G-dúr, Moderato.]	P-1781	11, (77)	–
45; 23a	<i>A Magyar Parnassusnak Második Része Az ajtatos Léleknek Sz[ent] indulati</i>				
45–46; 23a–23b	1. Világ álhatatlansága.	No. 22. [2/4, F-dúr, Largo.]	P-1781	12, (89)	–
47–49; 24a–25a	2. Világ Mulandósága.	[3/4, g-moll, Moderato.]	P-1781	13, (90)	–
49–50; 25a–25b	3. Világ Csalársádsága.	[2/4, F-dúr, Largo Molto.]	P-1781	14, (81)	–
50–52; 25b–26b	4. Sors-választás.	[2/4, g-moll, Lente.]	P-1781	VII, (91)	–
52–53; 26b–27a	5. Világtúl vég búcsú.	[2/4, g-moll, Lente.]	P-1781	VIII, (91)	–
53–55; 27a–28a	6. Töredelmes Sziv.	[3/4, D-dúr.]	P-1781	15, (92)	–
55–56; 28a–28b	7. Remete [Faludi Ferenc]	[3/4, g-moll, Adagio.]	P-1781	IX, (93)	–
56–58; 28b–29b	8. A világ mulandósága Deákul. [Jacopone da Todi]	[3/4, d-moll, Adagio.]	P-1781	X, (103)	–
58–61; 29b–31a	9. Meg-Váltónk szenvedése Deákba.	[2/4, F-dúr, Largo Molto.]	P-1781	XI, (81)	–
61; 31a	10. Ajtatos Indulat Deákba.	[4/4, C-dúr, Lento.]	P-1781	XII, (86)	–
61–62; 31a–31b	11. Töredelmesség Deákba.	[3/4, D-dúr, Moderato.]	P-1781	XIII. 1, (74)	–
62–63; 31a–32a	12. Ugyan az Görögbe.	No. 5. [3/4, D-dúr, Moderato.]	P-1781	XIII. 2, (74)	–

64–65; 32b–33a	13. Sz[ent] Jánoshoz Németbe.	[4/4, F-dúr.]	<b>P-1781</b>	XIV, (104)	–
71; 36a	<i>A Magyar Parnassusnak Harmadik Része Külömbféle Elegyített Szerzések</i>				
71–73; 36a–37a	1. Rágalmazó nép.	[2/4, D-dúr, Allegro Moderato.]	<b>P-1781</b>	XV, (96)	–
73–76; 37a–38b	2. Mostani Világ.	No. 2. [3/4, F-dúr, Lente.]	<b>P-1781</b>	XVI, (71)	–
76–77; 38b–39a	3. Remete.	[3/4, F-dúr, Lente.]	<b>P-1781</b>	XVII, (71)	–
77; 39a	Ugyan ez Deákba.	[3/4, F-dúr, Lente.]	<b>P-1781</b>	XVIII, (71)	–
78–79; 39b–40a	4. Anyai Sziv Deákba.	No. 15. [3/4, G-dúr, Lento.]	<b>P-1781</b>	XIX, (85)	–
79–80; 40a–40b	5. Comica latinul.	[3/4, G-dúr, Lente.]	<b>P-1781</b>	XX, (87)	–
80–81; 40b–41a	6. Amor Németbe.	No. 17. [4/4, C-dúr, Lento.]	<b>P-1781</b>	XXI, (86)	–
81–83; 41a–42a	7. Holofernes, és Judith.	[3/4, D-dúr, Moderato.]	<b>P-1781</b>	XXII, (94)	–
83–84; 42a–42b	8. Gyanúság.	[3/8, a-moll, Adagio.]	<b>P-1781</b>	XXIII, (97)	–
84–86; 42b–43b	9. Eger Barkotzitúl bucszúzik.	[4/4, fisz-fríg, Adagio.]	<b>P-1781</b>	XXIV, (98)	–
86–87; 43b–44a	10. Nádasdi Marscha. [Faludi Ferenc]	[2/4, G-dúr, Andante.]	<b>P-1781</b>	XXV, (99)	–
87–88; 44a–44b	11. Nádasdi koporsó verse. [Faludi Ferenc]		<b>P-1781</b>	XXVI.	–
89–91; 45a–46a	12. Phillisnek Panaszi. [Kreskay Imre]	No. 6. [3/4, F-dúr.] [2/4, F-dúr.]	<b>P-1781</b>	XXVII, (75, 76)	–
91–93; 46a–47a	13. Felelet Phillis panaszira. [Kreskay Imre]	No. 9. [3/4, G-dúr, Moderato.]	<b>P-1781</b>	XXVIII, (78)	–
93–96; 47a–48b	14. Lutheranus, és Zsidó Németbe.	[3/8, G-dúr, Adagio.]	<b>P-1781</b>	XXIX, (105)	–
96–97; 48b–49a	15. Doris Németbe.	[2/4, F-dúr, Moderato.]	<b>P-1781</b>	XXX, (106)	–
98; 49b	16. Amor, és a Halál.	No. 17. [4/4, C-dúr, Lento.]	<b>P-1781, Ék</b>	16, (86)	–
98–100; 49b–50b	17. Amor.	No. 18. [3/4, G-dúr, Lente.]	<b>P-1781</b>	17, (87)	–



100–101; 50b–51a	18. Félelem, és Gyanúság.		<b>P-1781</b>	18.	–
101–102; 51a–51b	19. Themis, és Fortuna.	<i>No. 18.</i> [3/4, G-dúr, Lente.]	<b>P-1781</b>	19, (87)	–
102–104; 51b–52b	20. Reménség! Reménség! de hamar meg tsalál... [Ányos Pál]	[2/4, G-dúr, Moderato.]	<b>P-1781, Önálló</b>	XXXI, (100)	–
104–106; 52b–53b	21. Anyai Sziv Magyarba.	<i>No. 15.</i> [3/4, G-dúr, Lento.]	<b>P-1781</b>	20, (85)	–
117; 59a	<i>A Magyar Parnassusnak Negyedik Része A Régi Versirok' Meséjékből költ Szerzések.</i>				
117–118; 59a–59b	1. Orpheus az újra el ragadott Eurydicéhez.	<i>Aria No. 10.</i> [3/4, C-dúr, Largo.]	<b>P-1781, Ék</b>	21, (79)	–
119–120; 60a–60b	2. Az Erdők közt Thiszbét kesergő Piramus.	<i>Aria No. 11.</i> [4/4, F-dúr, Largo.]	<b>P-1781</b>	22, (80)	–
120–121; 60b–61a	3. A fél-holt Piramus fölött siránkozó Thiszbe.	<i>Aria No. 12.</i> [4/4, F-dúr, Largo.]	<b>P-1781</b>	22, (80)	–
122–123; 61b–62a	4. Atalantának – győzedelmes legyené inkább Hypomenes ellen, vagy győzettetett - kételkedése	<i>Aria No. 13.</i> [4/4, C-dúr, Adagio Largo.]	<b>P-1781</b>	24, (82)	–
123–125; 62a–63a	5. A szigetbe el hagyattott Ariadne.	<i>Aria No. 14.</i> [3/4, C-dúr, Andante.]	<b>P-1781</b>	25, (83)	–
125–127; 63a–64a	6. Aeneasnak hivtelensége miatt életének utólsó áldoztján el készült Dido.			26.	403.
127–128; 64a–64b	7. Oenone az el ragadott Helenával Ida hegye alatt evedző Párisnak.	<i>Aria No. 16.</i> [4/4, d-moll, Adagio.]	<b>P-1781</b>	27, (84)	–
129–130; 65a–65b	8. Penelope Troja ostromlása után tiz esztendeig tévelygő Ulyssesnek.	<i>Aria No. 15.</i> [3/4, G-dúr, Lento.]	<b>P-1781</b>	28, (85)	–
130–131; 65b–66a	9. Venus.	<i>Aria No. 19.</i> [2/4, G-dúr, Moderato.]	<b>P-1781</b>	29, (88)	–
132–134; 66b–67b	10. Neptunus.		<b>P-1781</b>	30, (88)	–

[Az 1781-es Parnassus összeírása után lejegyzett, számozás nélküli rész]					
134–135; 67b–68a	Egy irigynek beszédjére rövid felelet.	[Steffan 1778, No. 11.]	<b>P-1781, RÉM, VI Ária, HÉ, Ék, MP, Uk</b>	39, (7, 110)	–
135; 68a	Intés a Rosához.	[Steffan 1778, No. 1.]	<b>P-1781, Ék</b>	41, (1, 111)	–
136; 68b	Helena álmódzik Párisal. [töredék]	[Steffan 1778, No. 2.]	<b>P-1781</b>	42, (2, 112)	–
139; 69a	ama jegyes... [Az Apollónak panaszai töredéke]	[Steffan 1778, No. 7.]	<b>P-1781</b>	44, (4, 114)	404.
139–140; 69a–69b	Pásztori ártatlan Leányka.	[Steffan 1778, No. 4.]	<b>P-1781</b>	45, (3, 115)	–
141–142; 70a–70b	Doris az erdőben.	[Steffan 1778, No. 13.]	<b>P-1781, Ék</b>	46, (9, 116)	–
142–143; 70b–71a	Kedves.		<b>P-1781</b>	47, (117)	–
143–145; 71a–72a	Amornak külömbféle nyilai.		<b>P-1781</b>	48.	–
145–146; 72a–72b	Kunyhó.	[Steffan 1778, No. 23.]	<b>P-1781, Ék</b>	49, (17)	–
147; 73a	A Szegfű.	[Steffan 1778, No. 14.]	<b>P-1781, Ék</b>	50, (10)	–
148; 73b	Álom.	[Steffan 1779, No. 20.]	<b>P-1781, Ék</b>	52, (28)	–
149; 74a	Phillint Bávet ajtaján.	[Haydn 1781, No. 4.]	<b>P-1781, Ék</b>	53, (36)	–
150; 74b	A kis Doriska.		<b>P-1781, Ék</b>	54.	–
151–152; 75a–75b	Amor.	[Haydn 1781, No. 7.]	<b>P-1781, Ék</b>	56, (39)	–

### A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szózat:

A kézirat címlapján a következő olvasható: *A Magyar Parnassus. / Egybe szedte a Magyar nyelvnek virágjába gyönyörködő egy Haza-Fi. / M. DCC. LXXX. esztendőben / Nagy-Szombatba.* A kötet az OSzK Kézirtárában található, jelzete: Quart. Hung. 764. (Rövidítése: P-1780)

A kézirat kottás énekgyűjtemény, mely négy tematikus részből és két toldalékból áll. Az énekek többsége mellett vagy kotta, vagy a kötetben belül egyszer már lejegyzett dallamutalás található. A kézirat első négy részének ismeretlen szerzőktől származó melódiáit egyszerűen, a II. Toldalék Joseph Anton Steffantól vett, eredetileg zongorakísérettel megjelent dallamait pedig hárfázáshoz egyszerűsített kísérettel jegyezte le Verseghy. A kézirat összesen 46 dallamot tartalmaz. Az első három részben az énekek nagy részénél a költő megjegyzésként beírta a cím mellé, hogy az Faludi vagy az ő munkája-e, később azonban ezt elhagyta. Az 1780-as kézirathoz képest annyit változtatott

a szerkezeten, hogy külön részbe csoportosította az idegen nyelvű darabokat, illetve a II. Toldalék már az egész énekeskönyv koncepciójától eltérő későbbi betoldás.

Az első négy részt az 1780-as *Parnassus* alapján előre megtervezte Verseghy. Erre mutat még, hogy végigszámozta az oldalakat (a 200 oldalnyi kötetben mindenütt maradt 10–20 üres oldal egy-egy rész között), és hogy a IV. Részig a fejlécut is előre elkészítette. Az I. és II. Toldalék viszont már láthatóan nem illik bele az előzetes tervekbe, sőt a költemények témája és jellege alapján a *Kegyes Olvasónak* szóló ajánlás is csak az első négy részre vonatkozik. Az I. Toldalék egyetlen üres lap után követi a IV. Részt, a II. Toldalék rögtön követi az első Toldalékot, illetve a II. Toldaléknál már a fejlécut sem vezette végig Verseghy (ez a 161. oldalon, a *Hivőség* fölött megszakad).

A kották-címek sorrendjét tekintve a következőképpen egységesítettük a kéziratot: az énekszám után mindig a cím következik, azután a kotta, akkor is, ha néhány esetben Verseghy felcserélte a sorrendet, és az énekszám után előbb a dallamot rögzítette, csak azután a költemény címét a többi strófával együtt. Bár a korabeli szokásnak megfelelően általában pont van a címetet után, néhol ez elmaradt. A hiányzó címről pontokat jelölés nélkül emendáltuk. Az 1781-es kézirat részei:

*I. Rész. Descriptiók.* A tizenkét énekből öt Faludi, hat Verseghy munkája. A költő minden esetben odaírta, hogy ki a szöveg szerzője. A Faludi szövegeivel terjedő dallamok Molnár Antal kutatásai szerint Meingosus Gaelle bencés tudós (teológus, filozófus, fizikus) és zeneszerző által 1777-ben lejegyzett korabeli osztrák énekek melódiáiból alakult variánsok (Molnár 1955, 131–132; Gaelle 1777). A Verseghy-darabok minden tekintetben a Faludi-hagyományt követik. Egyrészt kifejezőmódjuk és poétikai eszközkészletük is a korábban lejegyzett énekeket imitálja (a természet- és a kertleírásról: Szauder József 1961a, 56–58; Vörös 1991), másrészt a dallamok jellege, illetve adott esetben a dallamutalás is azokhoz kapcsolja őket. A Faludi-kutatás számára fontos lehet, hogy itt vannak először a modern, metrikus, saját nótára írt Faludi-énekek melódiái lejegyezve.

*II. Rész, melybe A régi versszerzőktől fel jedzett némelly történetek foglaltatnak.* A tizenegy heroida-ének mind Verseghy darabja, a *Ver[seghy] mún[kája]* megjegyzés viszont csak hét cím mellett olvasható. Az áriákat egy rövid prózai bevezetővel látta el Verseghy, amiben az ének megértését szolgáló kerettörténetet meséli el. Ezzel tulajdonképpen az 1780-as kéziratban olvasható antik forráshelyekre való (Ovidius, Vergilius) filológiai utalást bontotta ki, bár a történetek után a forráshelyeket itt is megnevezi azzal a kitételrel, hogy: *a történetet bővebben lásd Ovidiusnál.* A korabeli operaáriákat idéző heroidákról: Hovánszki 2017b.

*III. Rész, melybe a Világ mulandóságáról, és más Ajtatos Énekek foglaltatnak.* A tizenhét éneket tartalmazó részt két időpontban jegyezte le Verseghy. Az 1–11. éneket az I, II, IV. Résszel, és az I. Toldalékkal egyidejűleg, a 12–18. éneket azonban az előzőekhez képest később, a II. Toldalékkal egyszerre rögzítette. A kétszakaszos lejegyzés a dallamutalásokból is kirajzolódik: míg az első tizenegy énekhez vagy saját dallamot adott, vagy a gyűjteménybe már korábban szereplő melódiákat utalta, addig a sötétebb tintával írt 14–18. ének mellett Steffan és Haydn *Klavierliedjeinek* kezdeteit adta meg nótautalásként. A II. Toldalék, mely kizárólag Steffan és Haydn dalalbumaiból való fordításokat tartalmaz, ugyanezzel a sötétebb tintával van lejegyezve. Bár a 12–13. ének dallamait nem az osztrák zenei albumokból vette, hanem a II. Részben található *Piramus és Thizbe* áriáira írta, ezek az ismeretlen komponistától származó érzékeny-klasszikus dallamok jól illeszkednek a bécsi *Klavierliedek* világába. Az első tizenegy énekből négyet tarthatunk biztosan Verseghyének (1, 2, 3, 6), illetve a később, sötétebb tintával lejegyzett 12–18-at a hozzájuk kapcsolódó nótajelzések és strófaformák alapján szintén neki tulajdonítjuk.

*IV. Rész. Egyelített Szerzések.* Az *Egyelített* a szerzőkre vonatkozik. Bár Verseghy ide többségében másoktól származó énekeket vett fel, néhány darab a témája, dallama és formája alapján az ő szerzeménye. A mutató tábla szerint tizenhét éneket tartalmazó részből egy kimetszett lap miatt két ének teljesen, egy pedig félig hiányzik (10, 11, 12). Ezeket később ugyanennek a résznek a végére számozás nélkül bejegyezte, illetve számozás nélkül beírta még a *Koporso Verset*, amit eredetileg a mutató táblába nem vett fel. A kötet eszerint még nála sérült meg (vagy valamelyik rendtársánál), így rögtön tudta pótolni az elveszett énekeket. Filológiai érvek alapján mindössze négy darabról állíthatjuk, hogy biztosan Verseghy írta őket (9, 10, 11, 15). Ezen kívül kettő Faludi Ferenc (6), négy

Kreskay (7, 8, 13, 14), egy Ányos Pál (12), egy pedig Amade László (16) szerzeménye, illetve a fennmaradt hét, többségében a közköltészetből is adatolható darab szerzője ismeretlen.

I. Toldalék, mely magában némely Külömbféle nyelveken lévő szerzéseket foglal. A tizennyolc énekből álló, többségében latin és német, illetve egyetlen görög nyelvű éneket tartalmazó rész darabjait nem tulajdonítjuk Verseghynek. Bár a görög nyelvű éneket külső érvek alapján akár ő is írhatta, elsősorban filológiai bizonyítékok híján ezt sem soroltuk a művei közé.

II. Toldalék, mely ujjdomm új Ariákat, és azokra szerzéseket foglal. A II. Toldalék tizenkilenc éneke mind Verseghy szerzeménye: ebből nyolcat látott el sorszámmal, a maradék tízet számozatlanul jegyezte le. Az énekeket az előzőektől eltérően már nem régebbi, hanem „ujjdomm új” áriákra, mégpedig Joseph Anton Steffan 1778-ban és 1779-ben, illetve Joseph Haydn 1781-ban megjelent *Klavierlied*-gyűjteményeinek dallamaira írta. A kéziratban lévő kottaképek azonban némileg eltérnek a nyomtatványban találhatóktól (Steffan 1778, Steffan 1779). Ahol ugyanis Verseghy a dallamot hangszerkísérettel együtt másolta le, ott az nem egyezik teljesen az eredeti zongorakísérettel, illetve gyakran transzponálta a darabokat. Mindez arra enged következtetni, hogy Verseghy vagy nem az 1778-as és 1779-es bécsi kiadású nyomtatványokat használta, hanem annak egy kézirat másolatát, amiben ezek az eltérések már megvoltak, vagy ő maga változtatott a darabokon oly módon, hogy az éneklés miatt kényelmesebb hangnembe transzponálta, illetve a kíséretet az általa is használt igen kedvelt hangszerhez, a hárfához alkalmazta. (A hárfázásra vonatkozóan lásd az 1781-es *Parnassus*-kézirat előbeszédét). A *Kedves* cíművel kezdődően az utolsó 10 dallam nélkül jegyzett ének szövege külön oldalon található, az alattuk lévő részt, feltehetően a dallamoknak, üresen hagyta Verseghy.

A tinta színe, a felhasznált források és az íráskép alapján Verseghy a *Parnassus*-kéziratokat egymással többé-kevésbé párhuzamosan, de több szakaszban jegyezte le. Először az 1780-as gyűjtemény első négy, római sorszámmal ellátott részét (eredetileg eddig tartott a kézirat), majd – néhány darab kivételével – az 1781-es kézirat első négy részét és I. Toldalékát. A következő egység a Verseghy által ekkortól használt dallamforrások miatt erősen elkülönül ezektől: az 1781-es *Parnassus*-kézirat *ujjdomm új Áriákat, és azokra szerzéseket* magába foglaló II. Toldalékát, illetve a III. Rész 12–18. énekét sötétebb tintával, az előzőekhez képest kicsit később, 1781 végén jegyezhetette le a költő. Végül az 1780-as kézirat IV. Rész utáni számozatlan részét írta le, ami teljes mértékben megegyezik az 1781-es *Parnassus* II. Toldalékával. A különbség az utóbbiak között csupán annyi, hogy a kottákat eredetileg nem tartalmazó 1780-as kézirat egységes írásképét megtartva Verseghy ide a Steffan- és Haydn-fordításokat is dallam, illetve számozott ária utalás nélkül másolta át. Az 1780-as kézirat számozott dallamutalásaiból arra következtethetünk, hogy a fiatal Verseghynek valószínűleg volt egy olyan dallamgyűjteménye, amit még Egerben, kispap korában kezdett összeírni. Az 1780-as *Parnassus* utólag jegyzett darabjait nyilvánvalóan azért nem tudta áriaszámozással ellátni, mert ezek dallamai nem az addig összeírt áriagyűjteményében, hanem már az újabb, 1781-es *Parnassus*-kéziratban voltak lejegyezve.

2; 1b	<i>A Részeknek és Toldalékoknak Műtató Táblája</i>				
3; 2a	<i>Kegyés Olvasó!</i> [ajánlás, előbeszéd]				
4; 2b	<i>Első Részbe foglalt Enekeknek Műtató Táblája</i>				
5; 3a	<i>A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Musa' szózatának ELSŐ RÉSZÉ</i>				
Oldal-szám	Cím	Dallam	Egyéb szöveg-forrás	Szöveg-identitás, dallamszám	Sor-szám
5–6; 3a–3b	1. Virágok Tántza. <i>Faludi Munkája.</i>	3/4, C-dúr, Lente.	P-1780	I, (70)	–
7–8; 4a–4b	2. Erdők Boldogsága. <i>Faludi.</i>	Notáját Lásd az előbbeni Ének előtt: pagina 6. [3/4, C-dúr, Lente.]	P-1780	II, (70)	–
8–9; 4b–5a	3. Hajnali üdö. <i>Faludi.</i>	3/4, F-dúr, Lente.	P-1780	III, (71)	–

10–11; 5b–6a	4. Tavaszti üdö. <i>Faludi.</i> [Bíró István]	3/8, <i>D-dúr, Moderat.</i>	P-1780	IV, (72)	–
11–12; 6a–6b	5. Sokféle sziveknek vagyakodási. <i>Faludi.</i>	Notáját lásd az Első Ének előtt: pag. 6. [3/4, C-dúr, Lente.]	P-1780	V, (70)	–
12–14; 6b–7b	6. Flora az őszi üdöbe. <i>Ver[seghy] munkája.</i>	3/4, <i>g-moll, Lente</i>	P-1780	5, (73)	405.
14–15; 7b–8a	7. Ki-Kelet. <i>V[erseghy] munkája.</i>	Notáját lásd az Első Ének előtt pag. 6. <i>vagy</i> <i>pedigh a Harmadik Ének</i> <i>előtt pag. 8.</i> [3/4, C-dúr, Lente.] [3/4, F-dúr, Lente.]	P-1780	6, (70, 71, 75, 76)	406.
16–17; 8b–9a	8. Maria Nosztrei Vidékség. <i>V[erseghy] munkája.</i>	3/4, <i>D-dúr, Moderato.</i>	P-1780	7, (74)	407.
17–18; 9a–9b	<i>Ezen Hetedik és Nyolczadik Ének egyforma lábu versekből áll az Ötödik, Harmadik, Második, és Első Enekekkel, azért ezen 6. eneket lehet akármelyly notára azok közül, mellyek alájok vannak írva, sőt a következő Ariakra is énekelni:</i>	3/4, <i>F-dúr, Lente.</i> 2/4, <i>F-dúr.</i>		(75, 76)	
18–19; 9b–10a	9. Hajnal. <i>V[erseghy] munkája.</i>	2/4, <i>G-dúr, Moderato.</i> <i>N. B. Ezen notára lehet énekelni minden 12. labu, és négy sorú verseket, mellyek a magyarba éppen közönységessek.</i>		8, (77)	408.
19; 10a	Aurora verecunda...		P-1780	VI.	–
20; 10b	10. Fülemile a Hárfással. <i>V[erseghy] munkája.</i>	3/4, <i>G-dúr, Moderato.</i>	P-1780	9, (78)	409.
21; 11a	11. Flora a varrott virággal. <i>V[erseghy] munkája.</i>	Notáját lásd a kilentzedik Ének előtt. Pag. 18. [2/4, G-dúr, Moderato.]	P-1780	10, (77)	410.
21–22; 11a–11b	12. A Phrygy Rosának tulajdonsági. <i>V[erseghy] munkája.</i>	Notáját lásd a 9dik Ének előtt pag. 18. [2/4, G-dúr, Moderato.]	P-1780	11, (77)	411.
36; 18b	II. Rész <i>Mutato Tábla a Második Rézsre.</i>				
37, 19a	<i>A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Musa Szózatának MASODIK RÉSZÉ</i> <i>mellybe A régi versszerzőktül fel jedzett némelly történetek foglaltnak</i>				
37–38; 19a–19b	1. Orpheus.	3/4, C-dúr, <i>Largo.</i>	P-1780, Ék	21, (79)	412.
38–40; 19b–20b	2. Pirusus, és Thizbe.	4/4, F-dúr, <i>Largo.</i>	P-1780	22, (80)	413.

40–41; 20b–21a	3. Thizbe.	3/4, F-dúr, Largo Molto.	P-1780	23, (81)	414.
41–43; 21a–22a	4. Atalanta.	4/4, C-dúr, Adagio Largo. + hangszeres közjáték: 4/4, a-moll, Adagio.	P-1780	24, (82)	415.
43–45; 22a–23a	5. Ariadne. Ver[seghy] mún[kája].	3/4, C-dúr, Andante.	P-1780	25, (83)	416.
45–47; 23a–24a	6. Oenone. Ver[seghy] mún[kája].	4/4, d-moll, Adagio.	P-1780	27, (84)	417.
47–48; 24a–24b	7. Penelope. Ver[seghy] Mún[kája].	3/4, G-dúr, Lente.	P-1780	28, (85)	418.
48–49; 24b–25a	8. Amor, és a Halál. Vers[eghy] Mun[kája].	4/4, C-dúr, Lente.	P-1780, Ék	16, (86)	419.
49–50; 25a–25b	9. Amor, és a Méhek. Vers[eghy] Mún[kája].	3/4, G-dúr, Lente	P-1780	17, (87)	420.
50–51; 25b–26a	10. Venus. Ver[seghy] mun[kája].	2/4, G-dúr, Moderato.	P-1780, <b>Önálló</b>	29, (88)	421.
51–52; 26a–26b	11. Neptunus.	Notáját Lásd itt pag. 50. Én egyedül. [2/4, G-dúr, Moderato.]	P-1780	30, (88)	422.
68; 34b	A Harmadik Részre Mútató Tábla.				
69, 35a	III. Rész A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Musa' Szozatinak HARMADIK RÉSZÉ mellybe a Világ mulandóságáról, és más Ajtatos Enekek foglaltnak.				
69–70; 35a–35b	1. Világ álhatatlansága. Ver[seghy] m[unkája].	2/4, F-dúr, Largo.	P-1780	12, (89)	423.
70–71; 35b–36a	2. Világ Mulandósága. Ver[seghy] m[unkája].	3/4, g-moll, Moderato.	P-1780	13, (90)	424.
72; 36b	3. Világ Csalárdsága. V[erseghy] m[unkája].	Notáját Lásd a 2dik Résznek; 3dik Éneke előtt; pag. 40. [2/4, F-dúr, Largo Molto.]	P-1780	14, (81)	425.
72–73; 36b–37a	4. Sors-Választás.	2/4, g-moll, Lente.	P-1780	<b>VII</b> , (91)	–
73–74; 37a–37b	5. Világtúl vég búcsú.	Notáját lásd az ellöbbeni Ének előtt pag. 72. [2/4, g-moll, Lente.]	P-1780	<b>VIII</b> , (91)	–
74–75; 37b–38a	6. Töredelmes Sziv.	3/4, D-dúr.	P-1780	15, (92)	426.
75–76; 38a–38b	7. Remete. [Faludi Ferenc]	3/4, g-moll, Adagio.	P-1780	<b>IX</b> , (93)	–
76–78; 38b–39b	8. Holofernes, és Judith.	3/4, D-dúr, Moderato.	P-1780	<b>XXII</b> , (94)	–
78; 39b	9. Kristushoz Sz. Indulat.	Nótáját Lásd pag. 48. a 2dik Részben a 8. Ének alatt. [4/4, C-dúr, Lento.]	–	<b>XXXII</b> , (86)	–

78–80; 39b–40b	10. Bünöshöz Intés.	2/4, <i>D-dúr, Adagio.</i>	–	<b>XXXIII</b> , (95)	–
80; 40b	11. Reménység, és Szeretet.	<i>Nótáját Lásd [üresen hagyva]</i>	–	<b>XXXIV.</b>	–
80–81; 40b–41a	12. A világtól el-váló Léleknek tusakodási.	<i>Ad. Ah Thizbe! [4/4, F-dúr, Largo.]</i>	–	31, (80)	427.
81; 41a	13. A Lélek Kegyelmet ohajt.	<i>ad Responsum Thizbe [2/4, F-dúr, Largo Molto.]</i>	–	32, (81)	428.
82; 41b	14. A Szentekről.	<i>Ad Iris [Haydn 1781, No. 7.]</i>	–	33, (39)	429.
82; 41b	15. Az Oltári Szentségről.	<i>Holdes Mädchen [Steffan 1779, No. 22.]</i>	–	34, (29)	430.
82–83; 41b–42a	16. Nézd Jesus! nézd hiv népednek...		–	35.	431.
83; 42a	17. Oh! kik meg világ tengerének...	<i>Ach! an dem ufer dieser quelle [Steffan 1779, No. 11.]</i>	–	36, (24)	432.
84; 42b	18. Áldunk téged, ,s imádunk Istenség...	<i>Falle doch auf Doris Augenlieder [Steffan 1779, No. 7.]</i>	–	37, (22)	433.
92; 46b	<i>A Negyedik Részre Mútató Tábla.</i>				
93; 47a	<i>A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Musa szózatának NEGYEDIK RÉSZÉ Egyelítettett Szerzések</i>				
93–94; 47a–47b	1. Rágalmazó nép.	2/4, <i>D-dúr, Allegro Moderato.</i>	P-1780	<b>XV</b> , (96)	–
94–95; 47b–48a	2. Mostani Világ.	<i>Nótáját Lásd pag. 8. az 1. Rész 3. Ének alatt, úgy, hogy annak 2. Részében az 5. és 6dik Tactus kétszerestessen. [3/4, F-dúr, Lente.]</i>	P-1780	<b>XVI</b> , (71)	–
96; 48b	3. Remete.	<i>Notáját Lásd pag. 8. az 1. Rész a 3. Ének alatt. [3/4, F-dúr, Lente.]</i>	P-1780	<b>XVII</b> , (71)	–
96–97; 48b–49a	4. Gyanúságnak Terhe.	3/8, <i>a-moll, Adagio.</i>	P-1780	<b>XXIII</b> , (97)	–
97–98; 49a–49b	5. Eger Barkotzitól bútsúzik.	4/4, <i>Adagio.</i>	P-1780	<b>XXIV</b> , (98)	–
98–99; 49b–50a	6. Nádasi Mársja. [Faludi Ferenc]	2/4, <i>G-dúr, Andante.</i>	P-1780	<b>XXV</b> , (99)	–
99–100; 50a–50b	Nádasi Koporsó verse. [Faludi Ferenc]		P-1780	<b>XXVI.</b>	–
100–101; 50b–51a	7. Phillis Panaszí Demophon ellen. [Kreskay Imre]	<i>Nótáját lásd pag. 18. az első Részben akár No. 1o, akár No. 2do úgy mindazáltal, hogy akármelkik Nótának 2dik részében az 5dik és 6dik Tactus kétszerestessen. [3/4, F-dúr, Lente.] [2/4, F-dúr.]</i>	P-1780	<b>XXVII</b> , (75, 76)	–



101–102; 51a–51b	8. Demofoon meg-felel Fillisnek. [Kreskay Imre]	<i>Nótáját lásd pag. 20. az 1. Rész az 10. Ének alatt. [3/4, G-dúr, Moderato.]</i>	P-1780	<b>XXVIII</b> , (78)	–
102; 51b.	9. Themis, és Fortuna.	<i>Nótáját lásd pag. 49. a 2dik Rész a 9. Ének előtt. [3/4, G-dúr, Lente.]</i>	P-1780	19, (87)	434.
103–104. oldal kimetszve, hiányzik a szöveg	10. Félelem, és Gyanúság.		P-1780	[18.]	–
103–104. oldal kimetszve, hiányzik a szöveg	11. Anyai sziv Róma várossa ellen.	[3/4, G-dúr, Lento.]	P-1780	[20, (85)]	–
105; 52a	[12.] Reménységnek tsalárdtsága [Ányos Pál]	[A kotta az előző lap kimetszése miatt hiányzik] [2/4, G-dúr, Moderato.]	Önálló	<b>XXXI</b> , (100)	–
105–106; 52a–52b	13. Apollo Dafnishoz. [Kreskay Imre]	<i>Nótáját lásd pag. 48. a 2. Rész a 8. Ének előtt. [4/4, C-dúr, Lento.]</i>	–	<b>XXXV</b> , (86)	–
106–107; 52b–53a	14. Dafne felel Apollónak. [Kreskay Imre]	<i>2/4, D-dúr, Andante.</i>	–	<b>XXXVI</b> , (101)	–
107–108; 53a–53b	15. Rósa.	<i>Nótáját lásd pag. 74. a 3. Rész a 6. Ének előtt. [3/4, D-dúr.]</i>	–	38, (92)	435.
108–109; 53b–54a	16. Ki-adó Vers. [Amade László]	<i>3/4, G-dúr, Lente.</i>	–	<b>XXXVII</b> , (102)	–
109; 54a	17. Leányi Sionnak hallyátok bajomat...		–	<b>XXXVIII</b> .	–
109–110; 54a–54b	Koporsó Vers.		–	<b>XXXIX</b> .	–
110–111; 54b–55a	Félelem, és Gyanúság.		P-1780	18.	436.
111; 55a	Roma.	[3/4, G-dúr, Lento.]	P-1780	20, (85)	437.
124; 61b	<i>Első Toldaléknak Mútató Táblája.</i>				
125; 62a	<i>ELSŐ TOLDALÉK melly magában némelly különbféle nyelveken lévő szerzéseket foglal.</i>				
125–126; 62a–62b	1. Töredelmes Sziv. [Καλέ Θέει μοι φεύγοντι, αἰτέω ἤς ἰλεως...]	<i>Nótáját lásd pag. 16. az 1. Rész a 8. Ének előtt. [3/4, D-dúr, Moderato.]</i>	P-1780	<b>XIII. 2</b> , (74)	–
126–127; 62b–63a	2. Világ Mulandósága. [Cür mundus militat...] [Jacopone da Todi]	<i>3/4, d-moll, Adagio.</i>	P-1780	<b>X</b> , (103)	–

127–128; 63a–63b	3. Meg-váltónk Szenvedése. [Ah peccator! detestare...]	<i>Notáját lásd pag. 40. a 2. Rész a 3. Ének előtt. [2/4, F-dúr, Largo Molto.]</i>	P-1780	<b>XI</b> , (81)	–
128; 63b	4. Ajtatos indulat. [O Jesu! spes una miseris...]	<i>Nótáját lásd pag. 48. a 2. Rész a 8. Ének előtt. [4/4, C-dúr, Lento.]</i>	P-1780	<b>XII</b> , (86)	–
128–129; 63b–64a	5. Töredelmes Sziv. [Si peccata perpetrata...]	<i>Nótáját lásd pag. 16. az 1. Rész a 8. Ének alatt. [3/4, D-dúr, Moderato.]</i>	P-1780	<b>XIII.1</b> , (74)	–
129; 64a	6. Remete. [Qui vult esse Eremita, urbes ille...]	<i>Notáját lásd pag. 8. az 1. Rész a 3. Ének előtt. [3/4, F-dúr, Lente.]</i>	P-1780	<b>XVIII</b> , (71)	–
129–130; 64a–64b	7. Anyai sziv. [Heu! quantum quale moestum novale...]	<i>Nótáját lásd pag. 47. a 2. Rész a 7. Ének előtt. [3/4, G-dúr, Lento.]</i>	P-1780	<b>XIX</b> , (85)	–
130; 64b	8. Kisdetek Komoediáján volt. [En! quod fata ordinarunt...]	<i>Nótáját lásd pag. 49. a 2. Rész a 9. Ének előtt. [3/4, G-dúr, Lente.]</i>	P-1780	<b>XX</b> , (87)	–
130–131; 64b–65a	9. Sz[ent] Jánoshoz Sziv- indulat. [O Heiliger Johann! Zu Nepomuck gebohren...]	<i>4/4, F-dúr.</i>	P-1780	<b>XIV</b> , (104)	–
131; 65a	10. Amor, és egy Méhetske. [Als Amor einst ins grüne...]	<i>Nótáját lásd pag. 48. a 2. Rész a 8. Ének előtt. [4/4, C-dúr, Lento.]</i>	P-1780	<b>XX</b> , (86)	–
132–133; 65b–66a	11. Lutheranus, és ,Zidó. [Verlohren Seel, wo ziehst du hin...]	<i>3/8, G-dúr, Adagio</i>	P-1780	<b>XXIX</b> , (105)	–
133–134; 66a–66b	12. Doris. [Ich dachte bishero kein schöne entzücke...]	<i>2/4, F-dúr, Moderato.</i>	P-1780	<b>XXX</b> , (106)	–
134; 66b	13. Álom. [Ihr Schöne! die ihr wachet...]	<i>Notáját lásd pag. 106. a 4. Rész a 14. Ének előtt. [2/4, D-dúr, Andante.]</i>	–	<b>XL</b> , (101)	–
134–135; 66b–67a	14. Ewigkeit. [O Ewigkeit! O Ewigkeit, wie lang wirst dauren...]	<i>3/4, F-dúr, Adagio, Allegro.</i>	–	<b>XLI</b> , (107)	–
135; 67a	15. Revants. [Du lange für, du vozen-gschier...]	<i>2/4, F-dúr, Allegro.</i>	–	<b>XLII</b> , (108)	–
135–136; 67a–67b	16. Szeretet-Bizonyítása. [Wilst du wissen, wie mein Gwissen...]	<i>3/4, G-dúr, Moderato.</i>	–	<b>XLIII</b> , (109)	–
136–139; 67b–69a	17. Die Nachtigal. [Ach Schwester! die du sicher...]	<i>Ad: Hier sassen wir etc. [Steffan 1778, No. 16.]</i>	–	<b>XLIV</b> , (12)	–
139; 69a	De S[ancto] Aug[ustino]. [Salve flos Eremiti, silvarum decus...]	<i>Ad: Iris [Haydn 1781, No. 7.]</i>	–	<b>XLV</b> , (39)	–

144; 71b	<i>Második Toldaléknak Mútató Táblája.</i>				
144; 71b	Lyánka vald meg kedvesednek...	[Steffan 1778, No. 11.]	P-1780, <b>RÉM,</b> VI Ária, HÉ, Ék, <b>MP, Uk</b>	39, (7, 110)	438.
144; 71b	Menalkás egy gerlitzének...	[Steffan 1778, No. 11.]	–	40, (7, 110)	439.
145; 72a	<i>MÁSODIK TOLDALÉK melly ujjdonn újj Ariákat, és azokra szerzéseket foglal.</i>				
145–146; 72a–72b	1. Egy Irigynek beszédjére rövid felelet.	3/4, <i>F-dúr, Andante.</i> [Steffan 1778, No. 11.]	P-1780, <b>RÉM,</b> VI Ária, HÉ, Ék, MP, Uk	39, (7, 110)	440.
146–147; 72b–73a	2. Intés a Rósához.	6/8, <i>G-dúr, Allegretto.</i> [Steffan 1778, No. 1.]	P-1780,	41, (1, 111)	441.
147–148; 73a–73b	3. Helena álmódzik Parissal.	2/4, <i>F-dúr, Allegretto.</i> [Steffan 1778, No. 2.]	P-1780,	42, (2, 112)	442.
148–149; 73b–74a	4. Apollo, és Dafne.	2/4, <i>C-dúr, Allegretto.</i> [Steffan 1778, No. 20.]	<b>MMus,</b> Ék	43, (14, 113)	443.
149–150; 74a–74b	5. Apollónak panaszi Dafne futása ellen.	2/4, <i>C-dúr, Andante.</i> [Steffan 1778, No. 7.]	<b>P-1780</b>	44, (4, 114)	444.
150–152; 74b–75b	6. Pásztori Leányka.	2/4, <i>F-dúr, Allegretto.</i> [Steffan 1778, No. 4.]	P-1780,	45, (3, 115)	445.
152–153; 75b–76a	7. Doris az Erdőben.	2/4, <i>F-dúr, Moderato.</i> [Steffan 1778, No. 13.]	P-1780, <b>Ék</b>	46, (9, 116)	446.
153–154; 76a–76b	8. Kedves.	2/4, <i>F-dúr, Moderato.</i>	P-1780,	47, (116)	447.
155; 77a	Amor a Pásztorok közt.		P-1780,	48.	448.
156; 77b	Kunyhó.	[Steffan 1778, No. 23.]	P-1780, Ék	49, (17)	449.
157; 78a	A szegfű.	[Steffan 1778, No. 14.]	P-1780, Ék	50, (10)	450.
157; 78a (utolsó bejegyzés)	Szép szabadság! leg-főbb jószág...	[Steffan 1779, No. 16.]	<b>RÉM,</b> VI Ária, HÉ, <b>MP</b>	51, (25)	451.
158; 78b	Álom.	[Steffan 1779, No. 20.]	P-1780, <b>Ék</b>	52, (28)	452.
159; 79a	Phillint Bávet ajtaján.	[Haydn 1781, No. 4.]	P-1780, Ék	53, (36)	453.
160; 79b	A kis Doriska.		P-1780, <b>Ék</b>	54.	454.
161; 80a	Hívség.		–	55.	455.
162; 80b	Amor.	[Haydn 1781, No. 7.]	P-1780, Ék	56, (39)	456.

## VI Ária-kézirat

A kézirat címe: VI ÁRIA / A' Magyarok' gyönyörködtetés're. / Egy rövid Értekezéssel a' Musikáról. Lelőhelye: Kismarton, Eszterházy Kastély, Miscell-3; 173–184. (Rövidítése: VI Ária-k)

Az autográf csomó a *Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel* (Bécs, 1791) cenzori kézírata, mely Görög Demeter Kismartonban található kéziratot hagyatékában maradt fenn. (A róla készült fotómásolatot Görög Demeter kéziratának tételjegyzékével együtt (*Zvara 2016*, 95. tétel) Zvara Edina bocsátotta rendelkezésemre. Görög Demeter irodalmi munkásságáról l. Zvara 2016). A kézíraton a következő cenzori bejegyzések olvashatók. A cím mellett bal oldalon a belső margón *Praes. 8. Januarii 1791.*, a kézirat végén, az utolsó ének után *Admittitur. Viennae 1791. Januarii 8. Szekeres m[anu]p[ro]p[ri]a; Wird gestampelt*, mellette másik kézzel *Imprimatur. Hoffinger m[anu]p[ro]p[ri]a Secret.* A cenzor tehát Szekeres Athanáz, a cenzori titkár pedig Joseph Hoffinger volt, ugyanaz a két személy, aki Verseghy Millot-fordítását engedélyezte, és az imprimatur szerint 1791. január 8-án adta meg az engedélyt az értekezés és a hozzá kapcsolt énekek kottás közlésére. A Bécsben való cenzúráztatást az énekek kottás közreadása indokolta, melyben Görög Demeter segítette Verseghyt. A kézirat címe és az énekek kottás közreadására vonatkozó megjegyzés szerint a két kötetben megjelent kiadvány (*Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel; Hat Magyar Énekek*) eredetileg egyetlen kötet lett volna, mivel az *Értekezések* után a VI Ária zongorakíséretes kottával lett volna közreadva. Ez azonban valamiért nem ilyen formában valósult meg, és a zongorakíséretes gyűjtemény önállóan (ilyen módon hagyományos formában), az értekezéstől különállóan jelent meg.

A kézirat felépítése a következő:

Cím: VI ÁRIA / A' Magyarok' gyönyörködtetés're. / Egy rövid Értekezéssel a' Musikáról. (173.)

Móttó: [*Talia dicentem (Orpheum) nervosque ad verba moventum*] (Ovidius *Metamorph. L[i]bri X. Fab[ula] 1.*) (173)

Tanulmány a végén a szerző megnevezésével: *Rövid Értekezés a' Musikáról. [...]* Versegi Ferentz / A' J. J. és a' TT. TT. D. (173–182.)

Hat számozott ének, az első címe alatt az alábbi megjegyzéssel: *N. B. Zu einen jeden Gesang wird auch die theils von Stephan theils von Hayden entlehnte Musick hingedruckt.* [N. B. Minden énekhez oda lesz nyomtatva a részben Steffantól, részben Haydntól kölcsönzött zene is. (Doncsecz Etelka fordítása.)] (182–184.)

Az értekezést követő hat ének:

Verseghy számozása	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
I.	Laura.	[Steffan 1782, No. 6.]	RÉM, HÉ, MMus, MP, Uk, Ék, MA	76, (31)	–
II.	Thirzis' sírja felett.	[Haydn 1781, No. 9.]	RÉM, HÉ, MMus, MP, Uk, Ék, MA	77, (41)	–
III.	A' Ne-felejts virág.	[Ráfael]	RÉM, HÉ, O, MP, Uk, Ék, MA, MH	78, (52)	–
IV.	A' Szabadság	[Steffan 1779, No. 16.]	P-1781, RÉM, HÉ, MP	51, (25)	–
V.	Thirzis és Laura.	[Steffan 1778, No. 11.]	P- 1780, P-1782, RÉM, HÉ, Ék, MP, Uk	39, (7, 110)	–
VI.	Thirzis' üzenettye.	[Steffan 1778, No. 21.]	Ék, RÉM, HÉ, MP	66, (15)	–

## Uránia-kézirat

Verseghy a budai, majd a kufsteini fogságban művei lejegyzéséhez többek között az *Uránia* folyóirat ama számát használta, mely 1795 márciusa-áprilisa körül jelent meg (I. esztendő, 3. kötet). A papíriánnyal küszködő költő a margóra, a nyomtatott sorok közé, illetve a betűk fölé tett pontokkal mintegy rejtjelezve jegyezte le különböző darabjait. A kötet nemcsak költeményeket, hanem idegen nyelvű művekből másolt prózai töredékeket, illetve prózai fordításokat is tartalmaz. A kéziratként használt nyomtatvány az OSzK Kézirattárában található, jelzete: Oct. Hung. 994. (Rövidítése: Uk)

A folyóirat szerkesztői, Pajor Gáspár és Kármán József valószínűleg szerzői tiszteletpéldányként juttatták be az *Uránia* legfrissebb és egyben utolsó számát a költőnek a budai várbörtönbe, a kötetben ugyanis névtelenül, ugyanakkor Verseghy autográf kottaképével *A' Rósához* című Steffanfordítás is megjelent. Verseghy ezután költeményei lejegyzésére használta a nyomtatvány üres részeit, a margókat, vagy akár a sorközöket, így alakult ki az általunk *Uránia*-kéziratnak nevezett kötet. Érdekes kiadástörténeti tény, hogy a magyarországi közönyvtárakban ma fellelhető hat *Uránia* példányból csak kettőbe volt *A' Rósához* (84) című énekhez kotta is bekötve. Ez a Verseghy által használt példányból ki van metszve, a másik példányban (FSzEK, SZ 1875/3) pedig Verseghy kézírásával olvasható a kotta, vagyis a rézmetsző az ő autográfjáról készítette. Magyarországon tudniillik ekkor még nem volt hangjegyeket szedő nyomda (Mona 1989), a dallamokat tehát csak rézmetszet formájában tudták sokszorosítani.

A kéziratként használt kötet belső címlapján a következő két bejegyzés olvasható Verseghy kezétől: *1<sup>o</sup> Stephan Weingott & Berger. 2<sup>o</sup> NB. nach Troppau an die Frau von L. oder an Herrn Anton von Hayn, Cancellist beym Criminalgericht allda.* A kötet sokáig ismeretlen volt a kutatás számára. Létezésére 1938-ban Joó Tibor hívta fel a figyelmet, amikor a költeményekkel és különböző prózai töredékekkel teleírt nyomtatvány az OSzK Hírlaptárából a Kézirattárba került (Joó 1938). Bár Gálos Rezső hamarosan publikálta az újonnan felfedezett, az 1910-es költeményes kritikai kiadásból természetesen még kimaradt darabokat, a szövegekhez tartozó dallamutalásokat sehol sem közölte, azaz a költemények írásmódjának ama legfőbb sajátossága, hogy ezek nagyobb részt dallamra írt vagy dallammal párosított darabok, rejtve maradt. Mivel az *Uránia*-kéziratról első ránézésre csupán annyira bizonyos, hogy a költő a börtönvelei alatt használta, a kötetbe írt költemények keletkezését a kutatás ezidáig a fogság teljes idejére, 1795–1803-ra datálta. Ezt az időintervallumot azonban jelentősen szűkíthetjük a műfaji tartalom, a tinta színe és az írás jellege alapján elkülöníthető szövegcsoportok segítségével. Mindezeket a más szövegforrásokban lejegyzett szövegváltozatokkal összevetve alakult ki az szűkebb kronológiai háló, mely szerint a kötetet kizárólag 1795 tavasza és 1796 ősze között, a budai és a kufsteini fogság idején használta lejegyzésre Verseghy.

A lejegyzés idejét és a szövegek elhelyezkedését figyelembe véve a következő három szövegcsoportot különítjük el:

### I. szövegcsoport:

#### *Érzékeny Gondolatok Az embéri nemzetről*

Az íráskép és a tinta színe alapján az I. szövegcsoportot a kézirat III. szövegcsoportjával, illetve a *Haller*-kézirat I. és III. szövegcsoportjával egy időben jegyezte le Verseghy. Az *Érzékeny Gondolatok Az embéri nemzetről* című leíró költemény öt Beszédét tartalmazó szövegcsoport a kufsteini fogságban, 1795 szeptembere és 1796 szeptembere között keletkezett. A harmadik és negyedik beszéd után hónapra és napra vonatkozó bejegyzést olvashatunk, amit a kronológiai háló alapján 1796-ra szűkítünk. A datálásra vonatkozó érveket lásd a III. szövegcsoportnál.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Kötetbeli sorszám
1, 2a	<i>Érzékeny Gondolatok Az emberi nemzetről.</i>	–	108.	
1–5, 2a–4a	I. Beszéd: Az emberi nemzetnek lakóhelyéről.	–	108.1.	120.
6–13, 4b–8a	II. Beszéd: Az emberi nemzetnek zsellértársairól.	–	108.2.	121.
14–20, 8b–11b	III. Beszéd: Az emberi nemzetnek különbségéről a' táplaosztónre nézve. 26. Feb. [1796]	–	108.3.	122.
21–28, 12a–15b	IV. Beszéd: Az emberi nemzetnek különbségéről a' némösztonre nézve. 8. Mártii. [1796]	–	108.4.	123.
29–35, 16a–19a	V. Beszéd: Az emberi nemzetnek különbségéről a' mestérségés <alko> ösztönökre nézve.	–	108.5.	124.

## II. szövegcsoport

A rejtjeles lejegyzéseket is tartalmazó II. szövegcsoportot a budai fogságban készítette Verseghy. A rejtjelezéssel rögzített szövegeket még feltehetően 1795 első felében, a fogság szigorúan ellenőrzött ideje alatt, amikor egymással sem érintkezhetek a rabok, a hagyományos módon leírt szövegeket viszont már a fogság enyhébb időszakában, 1795. június 11-e és augusztus 10-e között rögzítette a költő. A szövegcsoport hat saját költeményt (ebből kettőt némi szövegváltoztatással kétszer jegyzett le a költő) és öt idegen nyelvű irodalmi műből való másolatot tartalmaz. A szövegcsoport datálása az alábbi érvekkel támasztható alá:

1.) Kazinczy egyik Dessewffy Józsefnek írt levelében célzott *Az első Eggyesülés* szövegére, miközben megjegyezte, hogy Verseghy azt a budai fogságban írta. (Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, 1818. október 27. In: KazLev. XVI, 204.) Kazinczy csak magától Verseghytől ismerhette az éneket, hiszen a szöveg sohasem látott napvilágot, Kazinczy és Verseghy pedig kizárólag Budán raboskodott együtt, ahol 1795. június 11-e és augusztus 10-e között találkozhattak egymással (Kazinczy 2011, 43).

2.) A szövegcsoport tartalmaz egy angol nyelvű töredékes másolat a *Tristram Shandy*ből (*Fragments out of the Live and Opinions of Tristram Shandy, gentl*), aminek a lejegyzését Kazinczy egy másik feljegyzése alapján szintén a budai fogság enyhébb időszakára datálhatjuk. Eszerint a könyv a budai fogságban körbejárt a foglyok között. Sterne regényéből egy oldalt Kazinczy is átmásolt, amihez a következő bejegyzés tartozik: „Gróf Sigray Jakabnak kivégzése után két holnap múlva [1795 júliusában], egy könyvet, mellyet a' boldogtalan Sigray olvasott, Tansics Ignáznak vittek olvasni, 's Tansics abban az itt következett Anglus sorokat Sigraynak kezével írva lelte. Németre Tansics tette által a' mi kedvünkért. Nothing fails to accomplish [...].” (Kazinczy, *Budai Papirosaim*, 1803. április 10. Érsemlyén. MTAKK RUI 2r 1, 177a.) Sigray kivégzése után, június 11-én Verseghy Sigray volt szobájába került (Kazinczy 2011, 79).

3.) Verseghy helyesírásának változása is arra mutat, hogy ezeket a szövegeket az I. és III. szövegcsoportnál korábban jegyezte le a költő. Itt ugyanis még nem, vagy csak nagyon ritkán, szórványosan használt zárt ë-ket. Ezt az írásjelet később kezdte következetesen alkalmazni, a fogság végére pedig ismét teljesen elhagyta.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Kötetbeli sorszám
36–38, 19b–20b	Juvenális' Szatírái. I. Szatíra.	–	a	–
39–44, 21a–23b	Az első Eggyesülés.	Uk	101.	125.
44–45, 23b–24a	Soror Formóza.	–	102.	126.

46–51, 24b–27a	[Fragments out of the Live and Opinions of Tristram Shandy, gentl.]	—	b	–
52–53, 27b–28a	[Vita Socialis, sive Considerationes de natura Societatum Civilium, quas nomine monarchiarum vel rerum publicarum eplectimur.]	—	c	–
54–55, 28b–29a	Az én Kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester Úrnak Élete és Vélekedései, ammint részenkint saját szájából hallottam.	—	d	–

A következő hat szöveg rejtjelekkel van rögzítve:

A nyomtatott szöveg betűi fölé elszórtan pontokat tett, illetve néha egy-egy betűt és központosági jelet is beírt a szavak közé Verseghy. Ezeket összeolvasva lehet hozzájutni a költemények szövegéhez. A rejtjelezett rész hat szövegállapotot tartalmaz: a *Marseillaise* fordítását két szövegváltozatban és négy priaposzi verset, melyek közül három most lát először napvilágot.

Oldalszám	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szövegidentitás	Kötetbelsorszám
39–86, 21a–44b	Ébredgy hazánknak bajnok népe...	[Rouge de Lisle 1792: <i>La Marseillaise</i> ]	Uk	103, (53)	127.
86–135, 44b–69a	Az első eggyesülés.		Uk	101.	128.
135–164, 69a–83b	A dalaj láma!		–	104.	129.
164–166, 83b–84a	Sírvers!		–	105.	130.
166–185, 84a–94a	Jutka!		–	106.	131.
185–230, 94a–115b	Ébredgy hazánknak ép felsége...	[Rouge de Lisle 1792: <i>La Marseillaise</i> ]	Uk	103, (53)	132.
251–272, 125a–138a	[Aus der Jacobischen Logik.]		–	e	–

### III. szövegcsoport:

#### *Költeményes Gondolatok külömbféle tárgyokról*

A III. szövegcsoportot – ugyanúgy, mint a *Haller*-kézirat I. és III. szövegcsoportját – a kötet végétől visszafelé kezdve, az I. szövegcsoporttal egyidejűleg jegyezte le Verseghy. Mivel a helyesírás, a kézírás jellege és a tinta színe ennél a négy szövegcsoportnál megegyezik, keletkezésüket is ugyanakkorra, a kufsteini fogság idejére tesszük. Az 1795 szeptembere és 1796 szeptembere közötti datálás az alábbi érvekkel támasztható alá:

1.) Ebben a szövegcsoportban szerepelnek a Batsányi és Verseghy között Kufsteinben lezajlott vita kapcsán keletkezett költemények (Hovánszki 2017a). Ezek némelyike mellett napra és hónapra vonatkozóan a lejegyzés dátuma is olvasható, ami a kontextus figyelembe vételével az 1795–1796-os évszámmal egészíthető ki.

2.) Verseghy a fogság alatt csak Kufsteinben juthatott hozzá Steffan és Haydn *Klavierlied*-gyűjteményeihez. Mivel az énekek nagyobb része mellett ezekre vonatkozó dallamutalások is olvashatók, a szövegcsoport lejegyzését kizárólag erre az időszakra tehetjük.



Az időben folyamatosan lejegyzett szövegcsoport két egymástól jól elkülöníthető egységet tartalmaz. Az első egység a *Költeményes Gondolatok külömbféle tárgyakról* (161b) című versciklus, melyet maga Verseghy állított össze még a budai fogságban írt, illetve a már Kufsteinben készített énekek-ből. Ennek lejegyzését 1795 szeptembere – 1796 eleje közé tehetjük. A szövegcsoport eme 47 számozott éneket tartalmazó részéhez az első darab (*Az Örömhöz*) után a következő megjegyzést fűzte Verseghy: „Mivel e’ könyvbe akarom, ha elegendő helyet ad, össze szorítani valamennyi Költeményeimét, mélyeknek valahai közrebocsátását eltökéltem; kénytelen vagyok itt az éneküket mélyekben a’ német prosodia szerint szabadabb lábmérték vagyon, az ódákkal és égyébb költeményekkel össze írni, mélyekben a’ deák prosodia szerint való szorosabb és tökéletesebb metrum találtatik. A’ mély daraboknál ténáz fél lesz e’ könyvben jegyezve, hogy énekék, vagy hogy az énekékhez tartoznak, azokat a’ kiadásban a’ többiek-től el kell választani.” Verseghy tehát egy jövőendő kiadásban a német prozódia szerinti szabadabb lábmértékben írt verseket, azaz a dallammal is ellátott énekeket külön akarta választani a deák prozódia szerint való, antik-időmértékes versektől. Itt csak helyhiány miatt volt kénytelen egymás után, összekeverve lejegyezni a darabokat. Bár a versforma szerinti elkülönítést a kufsteini fogságban valamivel később lejegyzett *Haller-kézirat* III. szövegcsoportjában elkezdte Verseghy, közben változhatott a koncepciója, mivel végül ott is elkülönítés nélkül, egymással vegyítve írta le a különböző formájú költeményeket.

A szövegcsoport ettől elkülönülő, másik összefüggő, számozatlan, és sok befejezetlen darabból álló egységét a Batsányi és Verseghy között kialakuló vita kapcsolja össze, melyek keletkezését 1796 március-májusára datáljuk. Bár a Batsányi-Verseghy vita, mint téma már a *Költeményes Gondolatok*-ban is megjelenik, az a Verseghy által kialakított sorszámozás miatt élesen elkülönül ettől a résztől.

Az első rész 47 olyan számozott darabból áll, melyek közül 34-et a dallamra való írás-fordítás miatt külön énekszámval is ellátott a költő. 20 cím mellett Steffan, 3 mellett Haydn, 8 mellett pedig Mozart dallamaira való utalás olvasható. Ahol csak tudta – az autográf kéziratok között egyedülálló módon – ott a zeneszerzőt és a dallamforrást is pontosan megnevezte, pl. XXVI. *Dórishoz XVII. Ének. Nótáját lásd Steffan I. Rész 10. Ária. A’ Músákhöz, A’ Nefelejcs és a Kedoesemhez* című énekek mellett valószínűleg azért nincs dallamutalás, mert nem Haydn, Mozart vagy Steffan dallamaira írta őket, így nem tudott pontos forráshelyet megadni. E fordítások közös jellemzője, hogy Verseghy egyrészt ekkor többnyire már csak imitációs mintának tekintette a német *Liedek* szövegét, vagyis sokkal szabadabban magyarított, mint korábban, másrészt gyakorlatilag már tökéletes prozódiaval dolgozott. Kazinczy budai fogságban keletkezett kéziratait is bevonva a vizsgálatba (MTAKK RUI 2r 1, 168b–174b. Kazinczy *Budai Papirosaim* című kéziratának részletes leírását l. Debreczeni 2014) kijelenthető, hogy Verseghy a Mozart *Bájsípjából* való kilenc zeneszám-fordítást még a budai fogság enyhébb időszakában, 1795. június 11. és augusztus 10-e között, a Steffan és Haydn *Klavierlied*-fordításokat viszont már Kufsteinben készítette. Mivel az *Uránia-kézirat* III. szövegcsoportját a költő 1795 szeptemberétől ugyanezen év végéig Kufsteinben jegyezte le, a budai fogságban készített ama kéziratköteg, mely a *Bájsíp*-magyarítások első lejegyzését is tartalmazta, valószínűleg elveszett.

Oldalszám	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Kötetbeli sorszám
162a–162b	<i>Költemények.</i> [címjegyzék]				
161b	<i>Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyakról.</i>				
161b	I. Az Örömhöz.		Hk	109.	133.
161a	II. Laurához.		Hk, Ék	110.	–
161a	III. A’ Barátság. I. Ének	<i>Nótáját lásd Hayden áriái közt: Der erste Kuss.</i> [Haydn 1781, No. 3.]	Ék, MMus, MP, MA	75, (35)	–
160b	IV. Inn’ vízéhez.		Hk, Ék	111.	134.

160a	V. A' zsebes Öreghez		Uk, Hk, MA, EIH, MG	112.	135.
160a	VI. A' Szónok, és egy Pap. II. Ének.	A' bájsípúl. No. 10. [Mozart 1791, II. felv. No. 11. Sprecher–Priester.]	Uk, Ék	113, (46)	136.
159b	VII. Bacsányihoz. Szent Jóbi Szabó László' halálára, melly történt Kufstainban 5. Oct. réggel 1795.		Uk, Hk, Ék	114.	137.
315, 159a	VIII. Laura' képehez.		Hk, Ék	115.	138.
314–313, 158b–158a	IX. A' Szórszálhasogató.		Hk	116.	–
313–310, 158a–156b	X. Az Éj.		Hk	117.	–
310, 156b	XI. A' Frigykötés. III. Ének.	Nótáját lásd Steffán I. Rész XXII. Aria. [Steffan 1778, No. 22.]	Ék	118, (16)	139.
309, 156a	XII. A' Képzet. IV. Ének.	Nótáját lásd Steffán I. Rész. XV. Aria. [Steffan 1778, No. 15.]	Ék	119, (11)	140.
309, 156a	XIII. Sarastro. V. Ének.	A' bájsípúl. No. 13. [Mozart 1791, II. felv. No. 15. Sarastro.]	Ék	120, (48)	141.
309, 156a	XIV. A' Madarász. VI. Ének.	A' bájsípúl. No. 1. [Mozart 1791, I. fel. No. 2. Papageno.]	Ék, RM	121, (43)	142.
309, 156a	XV. A' Kar. VII. Ének.	A' bájsípúl. No. 9. [Mozart 1791, II. felv. No. 10. (Sarastro) Aria és Chorus.]	Ék, RM	122, (45)	143.
308, 155b	XVI. A' Gyénusok. VIII. Ének.	A' bájsípúl. No. 14. [Mozart 1791, II. felv. No. 16. Terzett (Knabes)]	Önálló, Ék	123, (49)	144.
308, 155b	XVII. A' Szépek a' 2dik énekre így felelhetnek. IX. Ének.	[Mozart 1791, II. felv. No. 11. Sprecher–Priester.]	Önálló, Uk, Ék	113, (46)	145.
308, 155b	XVIII. Pamina és Papagéno. X. Ének.	A' bájsípúl. No. 5. [Mozart 1791, I. felv. No. 7. Pamina–Papageno.]	Ék, RM	124, (44)	146.
308, 155b	XIX. Dámonhoz. XI. Ének.	Nótáját lásd Steffan II. Rész. VI. Aria. [Steffan 1779, No. 6.:]	Ék	125, (21)	147.

307, 155a	XX. A' Szerető' boldogsága. XII. Ének.	Nótáját lásd Steffan IV. Rész. 10. Aria. [Steffan 1782, No. 10.]	Kazinczy-másolat, Ék, MA	126, (32)	148.
307, 155a	XXI. A' tavasz. XIII. Ének.	Nótáját lásd Steffan I. Rész 1. Aria. [Steffan 1778, No. 1.]	Uk, Ék, MA	127, (1)	149.
306, 154b	XXII. A' Músákhoz. XIV. Ének.	6/8, D-dúr, Allegro.	Kazinczy-másolat, Ék, MA	128, (61)	150.
306, 154b	XXIII. Amor' bosszúja. XV. Ének.	Haydn I. Rész ..... Aria	Kazinczy-másolat, Uk, Ék	129.	151.
305, 154a	XXIV. Papageno. XVI. Ének.	A' bájsípúl. No. 17. [Mozart 1791, II. felv. No. 20. Papageno.]	Ék	130, (51)	152.
305, 154a	XXV. A' Nefelejcs. XVI. Ének.	[Rafael: 3/4, B-dúr, Halkkal.]	VI Ária, RÉM, HÉ, O, MP, Ék, MA, MH	79, (52)	153.
305, 154a	XXVI. Dórishoz. XVII. Ének.	Nótáját lásd Steffan I. Rész 10. Aria. [Steffan 1778, No. 10.]	MA, HT, MH	131, (6)	–
304, 153b	XXVII. Kedvesemhez. XVIII. Ének.	[Schneidel: 4/4, F-dúr, Halkkal.]	MA	132, (54)	154.
303, 153a	XXVIII. Fillis' panaszi. XIX. Ének.	Nótáját lásd Steffan I. Rész 12. Aria. [Steffan 1778, No. 12.]	MP, Ék	95, (8)	155.
302, 152b	XXIX. Az Igazság' Képéhez.		Hk, MA	133.	–
302, 152b	XXX. Eggy magyar asszonyhoz.		Hk, Ék	134.	–
301, 152a	XXXI. Klórishoz. XX. Ének.	Nótáját lásd Steffan I. Rész 24. Aria. [Steffan 1778, No. 24.]	–	135, (18)	156.
301, 152a	XXXII. Laurához. XXI. Ének.	Nótáját lásd Steffan II. Rész 10. Aria. [Steffan 1779, No. 10.]	MA	136, (23)	–
300, 151b	XXXIII. Tánczó Julim. XXII. Ének.	Nótáját lásd Steffan II. Rész 3. Aria. [Steffan 1779, No. 3.]	MA	137, (19)	157.
299, 151a	XXXIV. A' véletlen frigykötés. XXIII. Ének.	Nótáját lásd Steffan I. Rész 20. Aria. [Steffan 1778, No. 20.]	Ék, MA	138, (14)	–
299, 151a	XXXV. Thirzis és Klóris. XXIV. Ének.	Nótáját lásd Steffan I. Rész 11. Aria. [Steffan 1778, No. 11.]	P-1780, P-1781, VI Ária, RÉM, HÉ, Ék, MP	39, (7, 110)	158.

298–297, 150b–150a	VII. Szabó (Szentjóni) László' halálára, mely tör. Kuff. 5. Oct. 1795.		<b>Uk, Hk, Ék</b>	114.	159.
297, 150a	XXXVI. Rozilis és Dámon. XXV. Ének.	Nótáját lásd <i>Steffan I.</i> Rész 13. <i>Aria.</i> [Steffan 1778, No. 13.]	Ék	139, (9)	160.
297, 150a	XXI. A' Tavaszh. XIII. Ének.	Nótáját lásd <i>Steffan I.</i> Rész 1. <i>Aria.</i> [Steffan 1778, No. 1.]	<b>Uk, Ék, MA</b>	127, (1)	161.
296, 149b	XXXVII. Pamína. XXVI. Ének.	A' bájsípbul. No. 18. [Mozart 1791, II. felv. No. 17. Pamína.]	Ék, <b>RM</b>	140, (51)	162.
296, 149b	XXXVIII. A' Rósához. 27. Ének.	[Steffan 1782, No. 2.]	Ék, <b>MP, U</b>	84, (30)	–
296, 149b	XXXIX. Egy goromba poétára.		Hk, <b>MA,</b> EIH, MG	141.	–
296, 149b	XL. Czidli. XXVIII. Ének.	Nótáját lásd <i>Steffan I.</i> Rész 9. <i>Aria.</i> [Steffan 1778, No. 9.]	Ék	142, (5)	163.
295, 149a	XLI. Az Álomhoz. XXIX. Ének.	Nótáját lásd <i>Steffan II.</i> Rész 4. <i>Aria.</i> [Steffan 1779, No. 4.]	–	143, (20)	164.
295–293, 149a–148a	XLII. Bèvezetés az Énekekhez.		Ék	144.	–
292, 147b	XLIII. Thirzishèz. XXX. Ének.	Nótáját lásd <i>Steffan II.</i> Rész 7. <i>darab.</i> [Steffan 1779, No. 7.]	Ék	145, (22)	165.
292, 147b	XLIV. Lilla. XXXI. Ének.	Nótáját lásd <i>Steffan IV.</i> Rész 6. <i>darab.</i> [Steffan 1782, No. 6.]	VI Ária, <b>RÉM, HÉ,</b> MMus, <b>MP,</b> Ék, <b>MA</b>	76, (31)	166.
292, 147b	XLV. Czidli Dámonhoz. XXXII. Ének.	Nótáját lásd <i>Hayden I.</i> Rész 8. <i>darab.</i> [Haydn 1781, No. 8.]	<b>MA</b>	146, (40)	167.
293, 148a	XLVI. Thirzis' sírja felett. XXXIII. Ének.	Nótáját lásd <i>Hayden I.</i> Rész 9. <i>darab.</i> [Haydn 1781, No. 9.]	VI Ária, <b>RÉM, HÉ,</b> MMus, <b>MP,</b> Ék, <b>MA</b>	77, (41)	168.
291, 147a	XLVII. Psichéhez. XXXIV. Ének.	Nótáját lásd <i>Steffan IV.</i> Rész 17. <i>darab.</i> [Steffan 1782, No. 17.]	Kazinczy- másolat, <b>Uk,</b> Ék	129, (33)	169.

A következõkben megszakad az énekek sorszámozása, de az íráskép és a tinta színe megegyezik a *Költeményes Gondolatok*éval. A Batsányi-Verseghy vita alapján ezeknek a daraboknak a keletkezését 1796 március-áprilisára datáljuk.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Sorszám
290, 146b	A' Bölcsek' sorsa.	Hk	147.	–
289–288, 146a–145b	A' Pedantizmus.	–	148.	170.
286, 144b	A' Szerelmetlen.	Hk, MA	149.	171.
285, 144a	Materia Carminis: Szülőmhöz.	–	f	–
284, 143b	Eggy álom.	–	150.	172.
282, 142b	A' Fülemile.	Hk	151.	173.
281, 142a	K[azinczy]-hoz.	–	152.	174.
280, 141b	Non ebur etc. <i>L[ibri] 2. Od[ae] 18.</i>	–	153.	175.
279, 141a	Musamhoz.	–	154.	176.
278–277, 140b–140a	B[atsányi]-hoz.	–	155.	177.
276, 139b	Ébresztés az örömr.	–	156.	178.

Keletkezési idejüket tekintve a könyv hátsó szennylapjára írt töredékek is a III. szövegcsoporthoz tartoznak. Mivel a befejezetlenül maradt versek szintén a Batsányi és Verseghy közötti vitára, illetve a két költő megbékélésére vonatkoznak, keletkezésüket 1796. áprilisa-májusa közé tesszük.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Sorszám
163a	Akár az emberségért szenvedsz...	–	157.	179.
163a	A' két hajlékony oltoványinak...	–	158.	180.
163a	Sors mala nos junxit... Unis par le malheur...	–	159.	181.
163a	Ne hadd, barátom! a' dühös keservtúl...	MP	88.	182.

## Haller-kézirat

Albrecht von Haller (1708–1777) 1789-ben megjelent *Versuch schweizerischer Gedichte* című verseskötetének egy példányát Verseghy az *Uránia*-kézirathoz hasonlóan a fogságban költeményei lejegyzéséhez használta. A kötet az OSZK Kézirattárában található, jelzete: Oct. Hung. 1896. (*Versuch schweizerischer Gedichte*. Albrecht von Haller. Wien, gedruckt und verlegt bei Joseph Edlen von Baumeister. 1789) (Rövidítése: Hk) Az autográf bejegyzésekkel teli kötetről sokáig nem tudott a Verseghy-kutatás, mivel a kézirat igen kalandos módon csak 1975-ben került haza az Amerikai Egyesült Államokból. Történetét, tulajdonosait, a kötet könyvészeti adottságait és a tartalmát címekre szűkítve 1977-ben Szauder Mária ismertette (Szauder Mária 1977), a kéziratban található adig kiadatlan verseket pedig 1987-ben Fried István publikálta (Verseghy 1987a).

A kötetet, hogy a költő a börtönben is tudjon dolgozni, kifejezetten Verseghy számára készíthette egy barátja (Kreskay Imre, esetleg Pajor Gáspár vagy Kármán József) úgy, hogy minden nyomtatott lap közé bekötöttetett egy-egy üres fóliót. Ebben az esetben tehát nem a lapszéleket és a sorok közötti üres helyeket használta lejegyzésre Verseghy, hanem az utólag bekötött üres lapokat. A nyomtatott és üresen bekötött lapok kézzel folyamatos lapszámozással vannak ellátva. Bár Szauder Mária szerint ezt a számozást a Kézirattár végezte el, nézetünk szerint ez korábbi lehet, mivel a számozás nem az OSZK paginálása, hanem ceruzás kézírás. „A könyv elején, a 99. oldalig kivágták az utólagosan bekötött lapokat. [...] A ránk maradt, üresen bekötött lapok száma 125, s a 100–101. nyomtatott lapok között kezdődnek. Ebből 47 lapot sűrűn teleírt Verseghy, a többi üres.”

(Szauder Mária 1977, 242.) Bár Szauder Mária a kézirat, illetve az anyag nagy részének keletkezését a kufsteini fogság idejére tette, a fizikailag és filológiailag elkülöníthető szövegcsoportokat a más szövegforrásokban olvasható szövegváltozatokkal való összevetés, illetve az így kialakult alakulástörténet segítségével a fogság helyszíneit figyelembe véve pontosabban is datálhatjuk. Eszerint a már üres lapokat is magába foglaló *Haller*-kötetet a budai fogság végén, a fogvatartottak számára már az egymáshoz való átjárást is megengedő enyhébb időszakban (1795. június 11. – augusztus 10.) juttatták be Verseghynek. Ezt támasztja alá az, hogy Batsányi *Szép a hazáért tűrni...* kezdetű négysoros autográf bejegyzése a *Haller*-kötet eredeti lapjain olvasható, Kazinczytól pedig tudjuk, hogy a verset Batsányi a budai fogságban írta, Kazinczy onnan ismerte. Az alább részletezett filológiai bizonyítékok alapján a kötet I. és III. szövegcsoportját Kufsteinben, a II. szövegcsoportot már Kufstein után, az általunk 0. szövegcsoportnak nevezett utólag kivágott lapokat és a IV. szövegcsoportot pedig még a budai fogságban rögzítette Verseghy.

## 0. szövegcsoport [kivágott lapok]

A *Haller*-kötet eredetileg V–XXXVI. és 1–99. oldala közé kötött fóliók. A kézirat lapszámozása szerint az 1–70. utólag üresen bekötött lapokat is magába foglaló rész, melyet kimetszettek a kötetből. A maradék lapszéleken jól látható, hogy eredetileg ezeket is teleírta Verseghy. Mivel a néhol előtűnő tinta színe és az írás jellege megegyezik a IV. szövegcsoportéval, ezekre az oldalakra valószínűleg még a budai fogságban írt. Ez lehetett az a szövegforrás, melyről Kazinczy a *Budai Papirosaimba* átmásolta Verseghy néhány költeményét. Hogy ki és mikor vágta ki a lapokat, nem tudjuk, de nem zárható ki, hogy maga Verseghy tette, amikor megtudta, hogy Kufsteinbe szállítják, azért, hogy tovább dolgozhasson az írásain.

## I. szövegcsoport:

### *Költeményes Ügykezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban.*

Az I. szövegcsoport írásképe, helyesírása (fonológiai helyének megfelelően mindenütt következetesen zárt *ë*-ket alkalmazott) és a Verseghy által itt használt tinta színe megegyezik az *Uránia*-kézirat I. és III. szövegcsoportjával, illetve a kézirat III. szövegcsoportjával. A szövegcsoportot eszerint Kufsteinben, 1795 szeptembere és 1796 szeptembere között jegyezte le Verseghy.

A 17 számozott éneket tartalmazó *Költeményes Ügykezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban* című ciklust a költő formai szempont alapján különítette el a *görög mértékű Lantosokban*, azaz hexameterekben írt III. szövegcsoporttól. Az itt olvasható költeményeket lírai antik-időmértékes strófikban írta Verseghy. Az I–XV. ének címe mellé később sötétebb tintával a #  $\varphi$  jeleket jegyezte be, illetve néhány ének címe mellé a költemények lejegyzésével egyidejűleg az *Est* [van] szócskát is odaírta. A VII–XVII. éneket a Batsányival folytatott vita dokumentumaiként értelmezhetjük. (A Batsányi–Verseghy vitáról: Hovánszki 2017a.) Ezek közül némelyik mellett napra és hónapra vonatkozó datálás is olvasható, amit a kufsteini fogság alapján 1795–1796-ra szűkítünk. Az évszámot az adott helyen szögletes zárójelbe írtuk be. Bár a XVI–XVII. ének sötétebb tintával van írva, és az írásképe is inkább a II. szövegcsoportéra hasonlít, mivel egyrészt ezeket Verseghy az előzőekhez hasonlóan sorszámozta, másrészt a dátum szerint még Kufsteinben készültek, az I. szövegcsoporthoz tartozónak vettük. Az I. szövegcsoport üres helyeire később, a Kufsteinből való távozás után még három darabot jegyzett be Verseghy. Bár ezek fizikailag itt találhatóak, a tinta színe, a kézírás jellege és a sorszám elhagyása alapján a II. szövegcsoport részei.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Sorszám
71a	<i>Költevényes Ügykezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban.</i>			
71a–71b	I. Laura' Képéhez.	Uk, Ék	115.	–
71b	A' Ritmista. [II. szövegcsoport, 1. bejegyzés]	Ék, MA	167.	–
71b	Vártt foganat nélkül feddette Lucilius intő... [III. szövegcsoport, 2. bejegyzés]	–	168.	183.
73a	II. Az Igazsághoz.	Uk, MA	133.	–
73b	III. A' zsembe Öreghez.	Uk, MA, EIH, MG	112.	–
75a–75b	IV. Inn' vizéhez.	Uk, Ék	111.	184.
75b	V. Egy magyar asszonyra.	Uk, Ék	134.	–
71b	A' hallgató szerelmes több keservet szenved... [III. szövegcsoport, 3. bejegyzés]	–	169.	185.
77a–77b	VI. Szentjóni Szabó Lászlónak halálra.	Uk, Ék	114.	–
77b	VII. Egy goromba poétára. <i>ad 3. Dec.</i> [1795]	Uk, MA, EIH, MG	141.	–
79a	VIII. Laurához.	Uk, Ék	110.	–
79b	IX. Egy ártatlan felelet.	MA, EIH, MG	160.	–
79b	X. Apollóhoz. <i>18. F.</i> [1796]	MA	161.	–
79b	XI. Egy Szerelmetlenhez.	MA	149.	–
79b	XII. A' Férfjéltó.	MA	162.	–
81a	XIII. Egy irigy Bardusra. <i>ad 28. Mar.</i> [1796]	–	163.	186.
81a–81b	XIV. Bacsányihoz.	–	164.	187.
81b	XV. <Egy Criticushoz. <i>ad 16. Maj.</i> [1796] > A' mostani Poeta.	–	165.	188.
81b–83a	XVI. Mese. <i>25. Maj.</i> [1796]	–	166.	189.
83a–83b	XVII. Mese. <i>27. Maj.</i> [1796]	Uk	151.	190.

## II. szövegcsoport

A II. szövegcsoport első részét, ami a *Horatiushoz* című ódáig terjed (93b), a grazi fogságban (1796. szeptember–1797. április), második részét viszont feltehetően már a brünni fogság elején (1797. április–1798) jegyezte le Verseghy. Ezt a részt az I. szövegcsoporthoz képest sötétebb tintával rögzítette a költő, az íráskép is eltér az előzőtől, illetve itt már nem használt zárt *ë*-ket. Az első rész datálása az eltérő íráskép mellett az alábbiakon alapul:

1.) Itt található a Szén Antaltól való elválása alkalmából írt óda (*Sz[én] Antalhoz V[erseghy] Ferencz*). Szén Antaltól Grazba való átszállításakor vált el Verseghy, Szén Antal továbbra is Kufsteinben maradt.

2.) Nagyrészt ókori költők verseiből, illetve azok gondolatiságából táplálkozó ódákat tartalmaz, amire leginkább a grazi fogság körülményei inspirálhatták Verseghyt. Itt ugyanis nem jutott olyan módon könyvekhez, illetve dalalbumokhoz, mint korábban Kufsteinben, vagy majd később Brünnben, kénytelen volt tehát régebbi olvasmányélményeiből táplálkozva írni.

A második rész datálása (1797–1798) szintén a Verseghy által írt költemények inspirációs forrásán alapul. Ezek ugyanis már korabeli nyugat-európai forrásokra vezethetők vissza (La Fontaine, Halem stb.), melyekhez Brünnben jutott hozzá a költő. Mivel a kéziratban folyamatosan a lejegyzés, és az íráskép is azonos, közvetlenül a Brünnbe való átszállítása után készülhettek.



Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Sorszám
83b–85b	[Die englische Tachygraphie.]	–	g	–
85b	Sz[én] Antalhoz V[erseghy] Ferencz.	Ék, MA	170.	–
87a	Laurához.	MA	171.	191.
87a–87b	A' Telet vígan kell tölteni.	MA	172.	192.
87b–89a	A' Tavasz és az életnek rövidsége int minket hogy az örömekeket meg ne vessük.	MA	173.	–
89a–89b	Örzsikéhez.	MA	174.	193.
89b	Külső Szolnok.	NUS	175.	194.
89b–91a	Glicerához.	MA	176.	–
91a	Barátnémhoz.	MA	171.	–
91a–91b	A' Magyar Nemzethez.	MA	177.	195.
91b–93a	A' Középszerűség.	–	178.	196.
93a	A' Középszerűség.	MA, EIH, MG	178.	–
93a	Félénk <Örzsikéhez.> Rózsika.	MA	179.	–
93b	Horatiushoz.	Ék, MA	180.	197.
93b	Üsd öszve a' gazdának...	–	181.	198.
93b	Orients feurigen Hauch des Samiels gleicht... Számieł, egygy mérgeş fuvatag...	Ék	182.	199.
93b–95a	Dorkához.	Ék	183.	200.
95a	Az igaz Bölcs.	MA, EIH, MG	184.	–
95a	A' Könyvek.	Ék, MA	185.	201.
95a	Az emberi Nemzet.	Ék, MA	186.	–
95b	Az Irigységhez.	MA	187.	–
97a–97b	Az Ember és a' Kígyó. [Fables choisies mises en vers par M. de la Fontaine. Fable CXC.]	–	h	–
97b	A' Barátság.	MA, EIH	188.	–
99a–99b	Rikóti Mátyás, egy verstelen poema, mellyben e' híres poétának borostyánnal való megkoszorúztatása lerajzoltatik.	–	i	–
101a	[Les Correspondens.]	–	j	–
101b	<A' tejes Tál.> A' tejáruló Menyecske.	MA	189.	–
103a–103b	Az Aténabéliek.	MA	190.	–
103b–111b	Az asszonyi Hűség.	MA	191.	202.
113a–129a	A' Rendez-vous.	MA	192.	203.
129a	Nézd Julisom! melly vágyakodó bongással ügyekszik...	MA, Hk	193.	204.
129b	Julishoz.	MA, Hk	193.	205.
131a	Ámor.	Önálló, MA	194.	206.
131b–133a	Barátomhoz.	MA	195.	–
135a	Julishoz.	MA, Hk	193.	–
135b–137a	Ámor a' borban.	Önálló, Hk, MA	194.	–
137a–137b	Barátomhoz.	MA	195.	–

137b–141a	Venus és Ámor.	MA	196.	–
140b (170)	Szép, a' Hazáért túrni... [Batsányi autográf bejegyzése]	–	XLVI.	–
141a–141b	A' régi Classicusokhoz.	MA	197.	–
141b–143b	A' rossz szívű Bölcsek.	MA	198.	–
143b–145a	A' Köz Nép.	KSzG	199.	207.
145a–147b	A' Baktai Paraszt.	MA	200.	–
147b–149a	Koridonhoz.	MA	201.	–

### III. szövegcsoport:

#### *Költeményes Ügyekézetek külömbféle tárgyakról görög mértékű hatosokban*

A négy számozott éneket tartalmazó *Költeményes Ügyekézetek külömbféle tárgyakról görög mértékű hatosokban* című ciklust a költő formai szempont alapján különítette el a *görög mértékű Lanosokban* írt I. szövegcsoporttól, itt megvalósítva az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának I. Éneke (*Az Örömhöz*) után olvasható ama megjegyzését, mely szerint egy jövődő kiadásban a német prozódia szerinti szabadabb lábmértékben írt verseket külön kell majd választani a deák prozódia szerinti való versektől. Tartalma és írásképe alapján a kézirat I. szövegcsoportjával, illetve az *Uránia*-kézirat I. és III. szövegcsoportjával közel egyidejűleg, Kufsteinben jegyezte le Verseghy. Mivel az itt található költeményeket az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjába is leírta, a Batsányi–Verseghy vitához kapcsolódó szövegek *Uránia*-kéziratbeli kontextusa alapján e szövegcsoport lejegyzését 1796 áprilisa és szeptembere közé tesszük.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Sorszám
202a	<i>Költeményes Ügyekézetek külömbféle tárgyakról görög mértékű hatosokban.</i>			
202a–202b	I. A' Szórszálhasogató.	Uk	116.	208.
204a–206a	II. Az Éj.	Uk	117.	209.
206b–208a	III. Az Örömhöz.	Uk	109.	–
208a	IV. A' Bölcsek' sorsa.	Uk	147.	210.

### IV. szövegcsoport

A budai fogságban enyhébb időszakában, az úgynevezett gárdaházban 1795. június 11. és augusztus 10. között keletkezett bejegyzéseket tartalmazza. A szövegcsoport datálását a következőkre alapozzuk:

1.) Az *Analyticát* még a fogság előtt kezdete írni Verseghy. Az 1794. december 26-án a Királyi Táblához benyújtott vallomásában konkrétan utalt rá, mint olyan írására, melyen már ötödik éve munkálkodik (Benda II, 1952, 315). Egy másik ekkoriban írt kérvényében kéri, hogy a magyar nyelv analízisével foglalkozó munkájának a kéziratát őrizze meg, hogy mielőbb folytathassa kutatásait (Benda II, 1952, 322). Ehhez kapcsolódik Kazinczy azon megjegyzése, hogy „Verseghy [a budai fogságban] grammatikázott”, „Adelung akarna közöttünk lenni”, illetve Verseghy 1817. december 6-án kelt kézírata, mely szerint: „Több már harmincz esztendejével, hogy a' Magyar Nyelvnek a' józan ész szerint való rendbeszedésében fáradozok.” (*Indító okok, hogy az Analitikát deákul írjam.* In: Verseghy 1987a, 33.)

2.) Sterne *Tristram Shandy*jéből az *Uránia*-kézirat II. szövegcsoportjához hasonlóan itt is olvasható egy részlet. Kazinczy egyik feljegyzéséből tudjuk, hogy Sterne regénye a budai fogságban körbejárt a foglyok között. Erről lásd az *Uránia*-kézirat II. szövegcsoportjához írt jegyzetet.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Sorszám
322b–320b	[Analysis Linguae Hungaricae, cum animaduersionibus is regulas, de quibus grammatici non conveniunt.]	—	k	—
320a–318b	I. Beszéd.	—	107.	211.
316b	[The life and opinions of Tristram Shandy, Gentleman. Vol. IX. Chap. XXXIII. haec habentur]	—	l	—

## Énekek-kézirat

A fedőlapján *Énekek* címet viselő autográf kéziratgyűjtemény az OSzK Kézirattárában található, jelzete: Quart. Hung. 3661. (Rövidítése: Ék) A kézirat 1954-ben került a Zirci Apátság Levéltárából az OSzK-ba. A Zircen még öt külön csomóból álló, illetve külön lapokon is lévő Verseghy-költeményeket tartalmazó autográfokat az OSZK-ban egy jelzet alá vonták, és újabb lapszámozással látták el. Bár az *Énekek* cím valójában az általunk IV. csomónak nevezett egységhez tartozik, mivel az eredetileg különálló részek ma már egy jelzet alatt vannak, és a kézirat a IV. csomóval kezdődik, az elnevezést az egész kézira vonatkoztattuk. Császár Elemér és Madarász Flóris még Zircen használta a kéziratokat, kritikai kiadásukban pedig négy csomóról beszéltek (Verseghy 1910, 357–359).

A kézirat ma öt Verseghy által összefűzött lapokból kialakított csomóból és néhány különálló lapból áll. Négy összetartozó egység világi énekeket, az ötödik pedig *Mise Éneket*, azaz egyházi darabokat tartalmaz. Mivel az íráskép, a helyesírás és a szövegváltozatok alakulástörténete alapján ezek az egységek viszonylag jó datálhatók, a csomókat nem az OSZK-ban véletlenszerűen elhelyezett sorrend szerint, hanem kronológiai rendbe vesszük végig. Az I. csomó tehát a Verseghy által legkorábban lejegyzett egység, a IV. és V. pedig a legkésőbbi. Bár Császár Elemér és Madarász Flóris datálását helyesnek tartjuk, néhány újabb filológiai és textológiai érv alapján tovább szűkítettük az általuk fölvázolt időhatárokat.

### I. csomó

A 25 számozott éneket tartalmazó csomó töredékben maradt fenn. A XXV. ének után őrszóként a lap alján a XXVI. sorszám olvasható, ami a csomó további részeivel együtt elveszett. Császár Elemér az itt található verseket Verseghy legkorábbi darabjainak tartotta (Verseghy 1910, 336), keletkezésüket pedig a XX. számú ének *Magyar Museum*-ban való megjelenése miatt 1788 előttré datálta. Császár megállapításával alapvetően egyetértünk, ugyanakkor azt 1786–1788 közé téve tovább pontosítjuk az azóta előkerült kéziratok, illetve a zenetörténeti kontextus segítségével.

Oldalszám	Cím	Dallamok	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
9a–9b	I. A' Vitéz.	[Steffan 1779, No. 18.]	—	57, (26)	212.
9b–10a	II. Az Álom.	[Steffan 1779, No. 20.]	P-1780, P-1781	52, (28)	213.
10a–10b	III. Szerelmes üzenet.	[Steffan 1778, No. 8.]	—	58, (40)	214.
11a	IV. Rosilis és Dafnis.	[Haydn 1781, No. 12.]	—	59, (42)	215.
11b	V. Fillint.	[Haydn 1781, No. 4.]	P-1780, P-1781	53, (36)	—
12a	VI. Thirzis és Fillis.	[Steffan 1778, No. 11.]	P-1780, P-1781, VI Ária, RÉM, HÉ, MP, Uk	39, (7, 110)	—

12a–12b	VII. Bútsúzás.	[Fribberth 1780, No. 8.]	—	60, (34)	216.
12b–13a	VIII. A' Győzhetetlen Szív.	[Steffan 1779, No. 22.]	—	61, (29)	217.
13a–13b	IX. Mariane' halálról.	[Steffan 1778, No. 12.]	—	62, (8)	218.
14a	X. A' Rósa.	[Steffan 1778, No. 1.]	P-1780, <b>P-1781</b>	41, (1, 111)	—
14b	XI. A' Szegfü.	[Steffan 1778, No. 14.]	P-1780, <b>P-1781</b>	50, (10)	—
15a–15b	XII. A' Hivtség.	[Steffan 1778, No. 16.]	—	63, (12)	219.
15b–16a	XIII. A' Kunyhó.	[Steffan 1778, No. 23.]	P-1780, <b>P-1781</b>	49, (17)	—
16a–16b	XIV. Thirzis, és Kloe.	[Steffan 1778, No. 20.]	<b>P-1781, MMus</b>	43, (14)	—
16b–17a	XV. Eurydice.	[L. Parnassus 1781, II/1.]	P-1780, <b>P-1781</b>	21, (79)	—
17b	XVI. Amor, és a' Halál.	[L. Parnassus 1781, II/8.]	P-1780, <b>P-1781</b>	16, (86)	—
18a	XVII. Panasz.	[Steffan 1778, No. 7.]	—	64, (4)	220.
18a–18b	XVIII. Az Erdő. [em: XIX.]	[Steffan 1778, No. 13.]	P-1780, P-1781	46, (9, 116)	221.
18b–19a	XIX. Dafne.	[Steffan 1778, No. 19.]	—	65, (13)	222.
19a–19b	XX. Amor' Postája.	[Steffan 1778, No. 21.]	<b>RÉM, VI Ária, HÉ, MP</b>	66, (15)	223.
19b–20a	XXI. Szerentsétlen Szerem.	[Steffan 1779, No. 19.]	—	67, (27)	224.
20a	XXII. Az el-hagyattatott.	[Haydn 1781, No. 5.]	—	68, (37)	225.
20b–21a	XXIII. Amor.	[Haydn 1781, No. 7.]	P-1780, <b>P-1781</b>	56, (39)	—
21a–21b	XXIV. Klári.		—	69.	226.
21b	XXV. Doriska.		P-1780, <b>P-1781</b>	54.	227.

## II. csomó

Töredékben maradt kéziratcsomó, mely az 1793-as *Mi a' Poézis? és ki az igaz Poéta?* című tanulmánnyal együtt kiadott *Költeményes Enyelgések* tervezete, illetve tisztázata. A XI–XXV. számozott éneket tartalmazó egység darabjai egyetlen éneket (*A' kétes Szerelem*) kivéve egytől egyig megjelentek a *Költeményes Enyelgések*ben, de néhány éneknél egy-két szót érintően még korábbi szövegváltozat olvasható. Az I. csomóhoz képest a következő helyesírási változások figyelhetők meg: általánosá válik a hosszú ő, ű használata, az összetett hosszú mássalhangzókat már a mai írásmód szerint írja Verseghy, azaz nem az egész betűkapcsolatot írja le kétszer, hanem csak az első betűjét duplázza meg annak (pl. *Kisaszszony* helyett *Kisasszony*, *hoszszú* helyett *hosszú*). Fontossá válik az énekek vizuális képe: egyrészt a szöveg hosszúságától függetlenül minden éneket külön oldalon kezdett Verseghy (általában egy ének egy oldalt tesz ki), másrészt a strófán belüli sortördelések és azok bekezdései is pontosan meg vannak tervezve.

Bár Császár Elemér 1788–1793 közé tette a kéziratcsomó keletkezését (Verseghy 1910, 357), Verseghy írásképe és helyesírásának változása, illetve a csomó tisztázat jellege miatt mi a *Költeményes Enyelgések* 1793-as megjelenéséhez közelebb, 1791–1792-re datáljuk.

Oldal- szám	Cím	Dallamok	Egyéb szöveg- források	Szöveg- identitás, dallamszám	Sorszám
45a	XI. Az esküvő Szerelmes.		MP	86.	–
45b	XII. A' szenderedő Thirzisure.		MP	90.	–
46a	XIII. A' szemérmes Leány.		MP	91.	–
46b	XIV. Dámon és Dóris.		MP	92.	–
47a	XV. A' házasság' Istene.		MP	93.	–
47b	XVI. A' hideg vérű Leányka.		MP	94.	–
48a	XVII. A' Bor-iszák.		MMus, MP	73.	–
48b	XVIII. Az egyenetlen Hartz.		MP	89.	–
49a–49b	XIX. Fillisnek Panaszi.	[Steffan 1778, No. 12.]	MP, Uk	95, (8)	228.
50a–50b	XX. A' Rósához.	[Steffan 1782, No. 2.]	MP, U, Uk	84, (30)	–
50b	XXI. A' Régiség.		MMus, MP	74.	229.
51a	XXII. A' kétes Szerelem. / A' Kétség.		–	98.	230.
51b	XXIII. A' Barátság.	[Haydn 1781, No. 3.]	MP, MMus, Uk, MA	75, (35)	–
52a–52b	XXIV. A' vén Leányok.		MP	96.	–
53a–54b	XXV. A' Magyar Kisasszo- nyokhoz.		MP	83.	–

### III. csomó

Verseghy oldalszámozása szerint (17–36) töredékben maradt csomó. Bár a sorszámzás nélküli énekek tisztázatok, néhány mellett sötétebb tintával utólagos jobbítások is olvashatók. Azok az énekek, melyek a *Magyar Aglájában* megjelentek, ceruzával függőlegesen át vannak húzva (Verseghy általános eljárása volt, hogy a kiadásra előkészített szövegeket áthúzta), a Mozart *Bájsípjából* fordított áriából három darabot viszont tollal húzott át a költő. Bár Császár Elemér 1803–1806 közé, azaz a fogságból való szabadulás és a *Magyar Aglája* megjelenése közé tette a csomó keletkezését – mint-hogy megvannak benne a fogsága alatt írt költemények (Császár még sem az *Uránia*-, sem a *Haller*-kéziratot nem ismerte), illetve mivel egyes versek az itt lejegyzettekhez képest az *Aglájában* javítva jelentek meg (Verseghy 1910, 358–359) –, mi az *Uránia*- és *Haller*-kéziratban található, illetve a *Magyar Aglájában* megjelent szövegváltozatok alapján a kéziratcsomó lejegyzését a fogság végére, bővebben 1800–1803 közé tesszük. A költemények szövegállapota ugyanis átmenetet képez a fogságban korábban keletkezettek és a szabadulás után megjelentek között. A fennmaradt 34 énekből mindössze 13-at jelentetett meg később Verseghy (négyet dalbetétként a *Rikóti Mátvásban*, kilencet pedig a *Magyar Aglájában*), a többi kéziratban maradt, illetve néhány korábbi szövegváltozattal még a fogság előtt jelent meg. A szövegváltozatok alapján a csomó készítésekor Verseghynél volt az *Uránia*- és a *Haller*-kézirat. Feltehetően azért készített másolatot az azokba lejegyzett költeményekről, hogy szabadulása után magával vihesse őket. Sem az *Uránia*-, sem a *Haller*-kézirat közvetlen fogság utáni sorsáról nem tudunk bizonyosat, de az, hogy néhány költeményt a fogság után nem átdolgozott, hanem újraírt Verseghy, arra utal, hogy szabadulásakor nem vihette magával őket.

A csomó helyesírás sajátossága, hogy az ë-t már jóval ritkábban használja, mint korábban, illetve hogy ts helyett cs-t használ. Az antik-időmértékes formáknál, mivel egyértelműnek tekint a tagolást, jellemzően nem hagy ki helyet a strófák között: ezt az írásmódot később, a *Magyar Aglájában* is megtartotta.

Oldalszám	Cím	Dallamok	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
17; 22a	Sz[én] A[ntal]hoz.		Hk, MA	170.	–
17–18; 22a–22b	Horatiushoz.		Hk, MA	180.	–
18; 22b	Dorkához.		Hk	183.	–
18; 22b	Számiel.		Hk	182.	231.
18; 22b	A' Könyvek.		Hk, MA	185.	232.
18–19; 22b–23a	Az emberi Nemzet.		Hk, MA	186.	–
19; 23a	A' Ritmista.		Hk, MA	167.	–
20; 23b	Laura' Képehez.		Uk, Hk	115.	233.
20–21; 23b–24a	Szentjóni Szabó László halálára.		Uk, Hk	114.	234.
22; 24b	Inn' Vizehez.		Uk, Hk	111.	235.
22–23; 24b–25a	Egy magyar asszonyra.		Uk, Hk	134.	236.
23; 25a	Laurához.		Uk, Hk	110.	237.
24–26; 25b–26b	Diána.		Uk	144.	238.
27; 27a	Pamína és Papagéno.	[Mozart 1791, I. felv. No. 7. Pamína–Papagéno.]	Uk, Ék, RM	124, (44)	–
27; 27a	Thirzis és Laura.	[Steffan 1778, No. 11.]	P-1780, P-1781, RÉM, VI Ária, HÉ, MP, Uk, Ék, MA	39, (7, 110)	–
27–28; 27a–27b	A' Szerető boldogsága.	[Steffan 1782, No. 10.]	Kazinczy-másolat, Uk, Ék, MA	126, (32)	239.
28–29; 27b–28a	A' Frígykötés.	[Steffan 1779, No. 22.]	Uk	118, (16)	–
29; 28a	Sarastro.	[Mozart 1791, II. felv. No. 15. Sarastro.]	Uk	120, (48)	–
29–30; 28a–28b	<A' Tavasz.> Laurához Kikeletkor.	[Steffan 1778, No. 1.]	Uk, MA	127, (1)	240.
30; 28b	Szarasztro és a' Kar.	[Mozart 1791, II. felv. No. 10. (Sarastro) Aria és Chorus.]	Uk, RM	122, (45)	241.
30; 28b	Dámonhoz.	[Steffan 1779, No. 6.]	Uk	125, (21)	242.
31; 29a	A' Képzet.	[Steffan 1778, No. 15.]	Uk	119, (11)	–
31; 29a	A' Szónok és egygy Pap.	[Mozart 1791, II. felv. No. 11. Sprecher–Priester.]	Uk, Önálló	113, (46)	243.

31–32; 29a–29b	Papagéno.	[Mozart 1791, II. felv. No. 20. Papageno.]	<b>Uk</b>	130, (51)	–
32; 29b	A' Gyéniusok.	[Mozart 1791, II. felv. No. 16. Terzett (Knabes)]	<b>Uk, Önálló</b>	123, (49)	–
32; 29b	Pamína.	[Mozart 1791, II. felv. No. 17. Pamina.]	<b>Uk, RM</b>	140, (50)	–
32–33; 29b–30a	Czidli.	[Steffan 1778, No. 9.]	<b>Uk</b>	142, (5)	–
33; 30a	A' Madarász.	[Mozart 1791, I. felv. No. 2. Papageno.]	<b>Uk, RM</b>	121, (43)	–
33; 30a	Rozília és Dámon.	[Steffan 1778, No. 13.]	<b>Uk</b>	139, (9)	–
33; 30a	Lilla.	[Steffan 1782, No. 6.]	<b>RÉM, VI Ária, HÉ, MMus, MP, Uk, MA</b>	76, (31)	–
34; 30b	Thirzis' érkezésére.	[Steffan 1779, No. 7.]	<b>Uk</b>	145, (22)	–
34; 30b	Thirzis' sírja felett.	[Haydn 1781, No. 9.]	<b>RÉM, VI Ária, HÉ, MMus, MP, Uk, MA</b>	77, (41)	244.
34–35; 30b–31a	Psichéhez.	[Steffan 1782, No. 17.]	<b>Uk</b>	127, (33)	–
35–36; 31a–31b	Monostatos.	[Mozart 1791, II. felv. No. 13. Monostatos.]	–	208, (47)	245.
36; 31b	[A' Metrumrúl, avvagy a' verseknek lábmértékéről.]		–	<b>m</b>	–

#### IV. csomó: Énekek

A hét számozott ének tisztázata tartalmazó csomó feltehetően töredékben maradt ránk. Mivel az itt található énekek mind dallamra írt, vagy dallammal megjelent darabok, annak ellenére, hogy a kéziratcsomó sem kottát, sem dallamutalást nem tartalmaz, az I. csomóhoz hasonlóan ebből is egy énekelhető gyűjtemény tervezete körvonalazódik. Császár Elemér a *Magyar Aglájában* megjelent szövegváltozatokkal való összevetés alapján 1806 utánra datálta a keletkezését (Verseghy 1910, 376). Ez a feltételezés éppúgy megállhatja a helyét, mint az, hogy Verseghy már szabadulása után, de még a *Magyar Aglája* megjelenése előtt, azaz 1804 és 1806 között írta össze az itt olvasható költeményeket. Ezt azonban igen nehéz eldönteni, egyrészt mivel a kézirat tisztázata, másrészt mivel a szövegjobbítás ebben az esetben kizárólag két-három strófával való bővítést vagy kihagyást jelent. Bár Verseghy korábban inkább a bővítés eszközével élt a szövegek megjobbításakor, nem zárható ki, hogy később, esztétikai okokból inkább rövidített a költeményeken. Az mindenesetre valószínű, hogy csak 1804 után állította össze a csomót, mert a *Pamína-Papageno* duett már a *Rikóti*-féle változatban olvasható benne. Mindezek alapján 1804–1807 közé tesszük a keletkezését, ami ily módon vagy a *Magyar Aglája* előtti szövegállapotot rögzíti, vagy egy a *Magyar Aglája* és a *Magyar Hárfa*s utáni újabb, de már soha meg nem valósult dallammal közreadandó költeményes gyűjtemény tervezetét jelenti.



Oldal- szám	Cím	Dallamok	Egyéb szövegforrások	Szöveg- identitás, dallamszám	Sor- szám
1a	<i>Énekek.</i>				
2a–2b	I. Dámon és Rozális.	[Steffan 1778, No. 20.]	Uk, MA	138, (14)	–
3a–3b	II. A' Szerető' boldogsága.	[Steffan 1782, No. 10.]	Kazinczy- másolat, Uk, Ék, MA	126, (32)	246.
4a–4b	III. Eggy Álom.	[Steffan 1779, No. 20.]	MA, MH	231, (28)	–
5a–5b	IV. A' Nefelejcs.	[3/8, G-dúr, Andante]	RÉM, VI Ária, HÉ, MP, MA, Uk, MH	78, (64)	247.
6a–6b	V. A' Músákhöz.	[6/8, D-dúr, Allegro]	Kazinczy- másolat, Uk, MA	128, (61)	–
7a–7b	VI. Rózsikához.	[Steffan 1778, No. 23.]	MA, MH	243, (17)	248.
8a–8b	VII. Pamína és Papagéno.	[Mozart 1791, I. felv. No. 7. Pamína– Papageno.]	Uk, Ék, RM	124, (44)	249.

**V. csomó:**  
*Mise-Ének.*

Az *Énekek*-kézirat V. csomója Verseyhy 1821-ben írt miseénekeit tartalmazza, melyeket Rudnay Sándor hercegprímás új egyházi énekeskönyv tervezetéhez kapcsolódóan írt a költő. Az oldalakat Verseyhy I-től VI-ig számozta. A műfajmegjelölő cím előtt a kéziratban a *Más* szócska olvasható, ami az énekek írását kontextualizálva válik érthetővé. Keletkezésükről l. a 257. szövegidentitás jegyzetét.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg- identitás	Sorszám
I; 61a	<i>Mise-Ének.</i>		259.	
I–II; 61a–61b	A' Mise' kezdeténn.	–	259.1.	250.
II; 61b	Gloriakor.	–	259.2.	251.
III; 62a	Az Evangyélium alatt.	–	259.3.	252.
III; 62a	Crédo alatt.	–	259.4.	253.
III–IV; 62a–62b	Az Offertórium alatt.	–	259.5.	254.
IV; 62b	Sanctuskor.	–	259.6.	255.
V; 63a	Az Úr' felmutatása után.	–	259.7.	256.
V–VI; 63a–63b	Agnus Dei után.	–	259.8.	257.
VI; 63b	Midón a' Pap a' népre az áldást adgya.	–	259.9.	258.

## Különálló lapok

A fogság után, 1805 és 1821 között keletkezett, különálló lapokon fennmaradt énekek és prózai töredékek, melyeket az OSZK-ba való átszállításkor a költeményeket tartalmazó Quart. Hung. 3661. jelzethez csatoltak. Az itt található darabok és azok sorrendje teljesen esetleges, és az előzőektől eltérően semmiféle szerzői rendszerezést nem mutat.

Oldal- szám	Cím	Dallamok	Egyéb szövegforrások	Szöveg- identitás, dallamszám	Sor- szám
32a	Eggy Nemes Jérczéhez. [Kresznerics Ferenc]		–	XVII.	–
33a–33b	Klóris és Dámon.		–	260.	259.
34a–34b	Új esztendő' napján.	[Seiler József: <i>G-dúr, 6/8, Frissecskén</i> ]	Zsk, EÉT	273, (56)	260.
35a–36b	Bacchus' dicsérete kerek énekekben.	[2/4, F-dúr/f-moll, Léptetve]	MH	251, (67)	–
37a	A' keresztfa mellett álló Szűz Any.	[Seiler József: <i>4/4, g-moll, Igen lassan és érzeke- nyen</i> ]	Zsk, EÉT	285, (57)	–
37b–38a	Der 136. Psalm. frey übersetzt.		–	n	–
39a–40a	Új Ének. A' szokott Ének Szent Istvány Királynak jobb kezérül szoro- sabb üdömmértékre vontt ver- sekben.	[Katholisches Gesangbuch [1776], Melodie No. VIII.]	Önálló	274, (59)	–
41a–43a	Szent István Királynak jobb kezérül a' szokott Ének, szo- rosabb üdömmértékre vontt versekben.	[Katholisches Gesangbuch [1776], Melodie No. VIII.]	–	274, (59)	261.
44a	Új fényel láttyuk felviradni...		–	261.	262.
56a–56b 57a–57b	Ha kívántok nagy csudákat, / Szent Antalhoz mennyetek... [Responsorium des H[eiligen] A[ntons] v[on] Padua]		–	262.	263.
58a	A' Szent Misében az Actio.		EÉT	263.	–
60a	A' keresztfán függőnek... [Der am Kreutze hangen- den...]		–	264.	264.
65a	Homályos fátyol lebeg kör- nyékemben...		AH	257.	–
65b	Das Engelgute Malchen führte mich...		–	265.	265.
66a	A' Híveknek az Úr' Vocsorájához való járúlása.		EÉT	266.	–
67a–68b	Geburtsfeyer der Gnädigen Comtesse Leopoldine von Szápáry <i>den 26 July 1805.</i>		–	219.	266.
69a–70a	A' Teremtésnek Képe.		VMÉ	267.	267.

## A grazi fogság versei

A kéziratcsomó Verseghe német, francia és olasz nyelvű költeményeit tartalmazza, az OSzK Kézirattárában található, jelzete: Analekta 6572. (pag. 393–407.) A csomót maga a költő fűzte össze. A versek keletkezésének idejéről és körülményeiről a Bujanovics Kornélhoz írt *Cher ami, adieu, je resté dans les chaines...* (401. p.) kezdetű költemény előtt a következőket írta Verseghe: „Cornélius Bujanovics m’ a constament tenu compagnie pendant les longues soirées de l’hyver 1796, que j’ étios réduit à passé dans l’ obscurité. Il devoit être élargi en Mai 1797. À l’ entrée de cette année j’ ai composé pour congé la chanson ci-après.” [Bujanovics Kornél 1796 hosszú téli éjszakáin állandó társaságom volt, amelyeket sötétségben kellett töltenem. 1797 májusában szabadlábra helyezték. Ennek az évnek az elején búcsúképpen írtam az itt következő éneket. – Granasztói Olga fordítása]

Az idegen nyelvű költeményeket tehát a grazi fogságban, 1796–1797-ben írta a költő. A többi vers előtt is olvashatók megjegyzések, melyekből kiderül, hogy a grazi várbörtönben már nem magánzárkában voltak a rabok, illetve, hogy sem gyertyát, sem könyveket, sőt többnyire valószínűleg írószereket sem kaptak. A körülmények miatt Verseghe egyrészt újra kénytelen volt falra írni a költeményeit, ráadásul a kevés hely miatt rendkívül pontosan meg kellett terveznie a szavak helyét és számát, ezért természetesen előbb fejben írta meg őket – I. *Un homme comme Vous, comment doit-il se prendre...* (202) –, másrészt idegen nyelvű szövegek írásával szórakoztatta magát, hiszen ez több kihívást és mindenekelőtt több időt jelentett, ami bőven állt rendelkezésére. A kényszerű fejben való írás magyarázza a költemények tisztázatlan voltát. A Grazban írt versekből mindössze ennyi maradt fenn, de valószínűleg jóval többet írt. Az *Un homme comme Vous, comment doit-il se prendre...* előtti bevezetőben olvasható falra írt epigrammáján például nem tudjuk, hogy melyik darabot érti, csupán annyit bizonyos, hogy a fennmaradt kéziratcsomó nem tartalmazza. A költeményeknek nincs más szövegforrása.

Oldal-szám	Cím	Dallam	Egyéb szöveg-források	Szöveg-identitás, dallamszám	Sor-szám
393–395	Un homme comme Vous...		–	202.	270.
395–400	Sulifski, lieber Mann...		–	203.	271.
400	Pensez à moi...	[Schneider: 4/4, F-dúr, Halkkal]	–	204, (54)	272.
401–402	Cher ami, adieu...		–	205.	273.
407	Ricordati di me...	[Schneider: 4/4, F-dúr, Halkkal]	–	206, (54)	274.
403–406	Charades.		–	207.	275.

## Versegi Ferencz’ Munkáiból. 1805.

A *Versegi Ferencz’ Munkáiból. 1805.* című idegen kéztől származó kéziratcsomó az MTAK Könyvtárának Kézirattárában található, a RUI 8r. 31. jelzet *Satires de Juvenal* címet viselő utolsó, VII. kötetébe van bekötve (p. 1–18; 203–222). A RUI 8r. 31. Verseghe hétkötetes idegen nyelvű másolatgyűjteménye. A korabeli nyugat-európai irodalomból és az antik klasszikusokból teljes egészében átmásolt vagy kivonatolt írásokat a költő a brünni várfogságban, 1797–1803 között készítette. Mivel a kötetek általában több fizikailag jól elkülönülő kötegből vagy csomóból állnak, a másolatokat láthatóan utólag kötötték egybe. A kötetek többnyire az első csomóról lettek elnevezve: I. *Fenelon dialogues des morts*; II. *Le Aventure di Telemaco*; III. *Boileau. Comedie Italiane*; IV. *English pieces and comedies*; V. *Ausführliche Französische Sprachlehre*; VI. *Lexidion der französischen Particeln und Redensarten*; VII. *Satires de Juvenal*.

A VII. kötet, melybe a *Versegi Ferencz’ Munkáiból. 1805.* című kéziratcsomó van bekötve, négy, eredetileg külön egységekből álló csomóból áll, melyet az egybekötéskor folyamatos oldalszámzással is elláttak. Az első csomó a címadó darabot, a *Satires de Juvenal* másolatát tartalmazza, a második a *Sentence et Fragments* című La Fontaine meséiből való töredékeket, a *Lettre de Mr. Voltaire à Mr. J. J. Rousseau* című levelet és a *Fragments ex Ovidii Arte Amandi* című Ovidiusból való másolatokat

tartalmazza, a harmadik csomóban pedig különféle olasz és német nyelvű magyarázatok mellett Tacitus *Annales*éből található egy rövid részlet. Ezután következik *A kanál*, a *Lekvári Örzse* és *A Döghalál* című meséket tartalmazó idegen kéztől származó negyedik csomó.

A kéziratcsomót Császár Elemér „gondatlan írása és következtelen ortográfiája miatt első fogalmazványnak, vagy sebtében készített másolatnak”, de mégis Verseghy kezétől származónak tartotta (Verseghy 1910, 370–371). Mi azonban Császár ellenében az alább felsorakoztatott érvek nyomán egyértelműen idegen kéztől származó másolatnak véljük.

1.) A kézírás jellege erősen elüt Verseghy többi autográfjától.

2.) A cím mellett olvasható évszám szerint a három mese 1805-ből való, tehát fogság utáni lejegyzés, azaz nem illeszkedik a fogságban keletkezett másolatgyűjteményhez. A kéziratcsomó mindemellett magyar nyelvűsége, illetve eredeti Verseghy műveket tartalmazó volta miatt sem kapcsolódik szervesen a hét kötetnyi idegen nyelvű anyaghoz.

3.) A szerzői név megjelenése ellentmond Verseghy lejegyzési gyakorlatának, hiszen a költő egyetlen más (fennmaradt) költeményes kéziratára sem írta rá a nevét.

4.) A kézírás ortográfiája korántsem következetes, ami ismerve Verseghy gyakorlatát és nyelvészeti hozzáállását, erősen kizárja a költő lejegyzői voltát.

5.) A kéziratcsomóból az *a* és *e* mellől végig hiányzik a hosszúságot jelölő megvonás, amit a versmérték miatt Verseghy mindig következetes jelölt. A szótagok időértékének pontos jelölését nemcsak az antik-időmértékes verseknél tartotta elkerülhetetlennek, de a szóhangsúly miatt a magyaros-rímes vershagyományban is fontos volt számára a szótagok hosszúságának helyes lejegyzése. Verstani megfontolások mellett – az igen korai *Parnassus*-kéziratokat kivéve – a nyelvféjlődést tükröző helyesírás miatt is mindvégig ragaszkodott a névelő és a mutatónévmás hosszú jelöléséhez.

Ha elfogadjuk, hogy a *Versegi Ferencz' Munkáiból. 1805.* című kéziratcsomó idegen kéz írása, akkor szükséges a benne lévő költemények hitelességének vizsgálata. (A Verseghyre utaló cím önmagában nyilvánvalóan nem elégséges, hiszen a 18–19. század fordulóján nem volt ritka, hogy bizonyos művek másolatai nem a saját szerzőjük neve alatt terjedtek). Az erre vonatkozó érveket I. Hovánszki 2018a.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Sorszám
1–5, 205–209	A' kanál.	–	215.	276.
5–12, 209–216	Lekvári Örzse, avagy erősebb a szerelem még a halálnál is.	–	216.	277.
13–18, 217–222	A Döghalál.	–	217.	278.

## Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai Magyar Hexametrumokban

A *Verseghy Ferencz' Maradványai és Életében* Sággy által 1825-ben kiadott *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai Magyar Hexametrumokban* című Ovidius-fordítás kéziratának meglévő részei az MTAKK Kézirattárában található két jelzet alatt. Az I. Könyv jelzete: K709, a II. Könyvé: Irod. 8 r. 206/235. A nyomtatványhoz képest az első és a második könyvből is hiányzik az utolsó két-két ének, a kéziratok tehát töredékben maradtak fenn. A kéziratokról I. a *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai Magyar Hexametrumokban* (256) jegyzetét.

Jelzet	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Sorszám
MTAKK K709; 1–38.	Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai Magyar Hexametrumokban [...]; Publius Ovidius Naso' Formaváltozásainak Első Könyve; I. Könyv I–XVIII. Szakasz.	VMÉ	258.	–
MTAKK Irod. 8r. 206/235; 1–15.	Publius Ovidius Naso' Formaváltozásainak Második Könyve; II. Könyv I–X. Szakasz.	VMÉ	258.	–

## Zsoltárok-kézirat

A kötet az OSzK Kézirattárában található, jelzete: Quart. Lat. 3250. Címe: *Verseghy. Dissertatione de versione Hungaricae Scripturae Sacrae. 1819–1822.* (Rövidítése: Zsk) A vaskos kéziratköteg Verseghynek az 1819-től lejegyzett és folyamatosan átdolgozott különböző egyházi írásait tartalmazza. Mivel nagyobb részét a Káldi Biblia megújításához kapcsolódó latin és magyar autográf fogalmazványok, illetve tisztázatok teszik ki (*Még egy rövid szó a' helyes fordításról, A' Szent Írásnak Magyar Fordításairól, Káldi Fordításának Kiadásairól* stb.), a *Verseghy. Dissertatione de versione Hungaricae Scripturae Sacrae. 1819–1822.* címet kapta. Ugyanakkor itt található a Horváth János veszprémi kanonok kérésére írt különböző egyházi írások is, többek között az 1820–1821 között az *EÉT*-ben megjelent zsoltárfordítások, melyeket Verseghy később felhasznált a Rudnay Sándor hercegprímás által szorgalmazott szoros zsoltárfordításokhoz, és amelyek aztán 1822-ben a *Dissertatio de versione Hungaricae Scripturae Sacrae* című kötetben latin jegyzésekkel együtt jelentek meg. Verseghy késői egyházi írásainak eme két rétege azonban eredetileg nem tartozott egybe, feltehetően csak az OSZK-ba kerülésükkor rakták össze őket. Ezt támasztja alá egyrészt a zsoltárok szövegváltozatainak jól elkülöníthető két rétege, másrészt a támlapon található 1819–1822 évszám, amit a kézirattáros a Horváth Jánosnak szóló, 243a lapon található zsoltárfordítások dátuma alapján (*Budánn 1819. és követk. Esztendőkbén*) írt a kéziratkötegre. A zsoltárfordításoknak a Horváth János, majd a Rudnay Sándor számára írt szövegváltozatai ugyanis, bár azonos szövegidentitásokhoz tartoznak, mégis egymástól erősen elkülönülő rétegben alkotják. A zsoltárokhoz tartozó jegyzetekben a Horváth János, illetve az *EÉT* számára írt első szövegváltozatokat A-val, a Rudnay számára készített szövegváltozatokat pedig B-vel jelöltük. Mivel a *Zsoltárok-kézirat* a VIII. csomótól eltekintve kizárólag az A szövegváltozatokat tartalmazza, a B szövegváltozat tisztázata pedig a *Dissertatio*-nyomtatvány MTAKK-ban található cenzori kézirattárban van meg, a kéziratköteget az előzőtől való megkülönböztetés, illetve a könnyebb azonosítás miatt az OSzK megnevezésétől eltérően *Zsoltárok-kéziratnak* nevezzük. Verseghy zsoltárfordításairól lásd. *Az első Zsoltár* (270) jegyzetét, illetve I. még Hovánszki 2016.

### I. csomó

#### *A' Kútfőnek szorosb értelme szerint / fordított / Zsoltárok / Zsidó Parallelismusokban.*

A csomó a Zsoltárok-kézirat 143–331b oldalaként lett bekötve, jelzete: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 1–15; 143a–331b. Címlapján a következők olvashatók: *A' Kútfőnek szorosb értelme szerint / fordított / Zsoltárok / Zsidó Parallelismusokban. // (A' Veszprémi változtatások nélkül.) // (Budánn 1819. és követk. Esztendőkbén.)*

A csomó a Horváth János felkérésére az *EÉT*-ba írt zsoltárfordításokat tartalmazza. A szövegek a zsoltárok A szövegváltozatai. A 3–15. oldalig az I–XV. Zsoltár tisztázata latin sorkezdetekkel a római számú cím után, jegyzések nélkül. A XVI. Zsoltárnak csak a címe és a latin sorkezdete van felírva, a szöveg helye üresen maradt. Verseghy az 1–15. oldalszámú csomóhoz utólag kötötte hozzá a 18, 22, 41. és 42, és a 48. zsoltárok magyarázatát, amit egy negyedrétegre hajtott ívre jegyzett le (ez az utólagos kézirattári számozás szerint a 244a–245b lapot jelenti), a csomón belül tehát ezek a legkésőbb elkészített zsoltárfordítások. A 18, 22, 41. és 42, és a 48. zsoltárok fordítása formailag tökéletesen illeszkedik a csomóba: ezeknél is a szövegek tisztázata olvasható ugyanúgy latin sorkezdettel, jegyzések nélkül, mint az első tizenöt zsoltár esetében. Mindezek után utoljára a címlap üres belső oldalát ([2]; 243b) használta fel a költő, amin *A' LXX. Zsoltár. Szabadon fordítva. In te Domine speravi: non confundare in aeternum* kicsit hevenyészettebb tisztázata olvasható sötétebb tintával. A cím mellett a margóra a következő megjegyzést szúrta be: *Ezt Veszprémben elküldöttem. 9. Martius. 1822, az oldal aljára pedig: Pro Reverendissime Domino Abbat. de Dreta. Die 23 Oct. Finivi 1821.*

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrás	Szöveg-identitás	Sorszám
243a	<i>A' Kútfontek szorosb értelme szerint / fordított / Zsoltárok / Zsidó Parallelismusokban. (A' Veszprémi változtatások nélkül.) (Budánn 1819. és követk. esztendőkbén.)</i>			
243b	A' LXX. Zsoltár. Szabadon fordítva. In te Domine speravi: non confundare in aeternum.	EÉT, Zsk, Dk, D	304.	–
244a	XVIII. Zsoltár. Coeli enarrant gloriam Dei.	EÉT, Zsk, Dk, D	282.	303.
244b	XXII. Zsoltár. Dominus regit me, et nihil mihi deerit.	Zsk, Dk, D	281.	–
244b–245a	XLI. és XLII. Zsoltár. Quemadmodum desiderant cervus ad fontes aquarum; és Judica me Deus, et discerne causam meam.	Zsk, Dk, D	301.	–
245b	XLVIII. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	302.	–
3; 246a	I. Zsoltár. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum.	EÉT, Zsk, Dk, D	270.	–
3–4; 246a–246b	II. Zsoltár. Quare fremmerunt gentes.	EÉT, Zsk, Dk, D	271.	–
4–5; 246b–247a	III. Zsoltár. Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me.	EÉT, Zsk, Dk, D	272.	–
5; 247a	IV. Zsoltár. Cum invocarem, exandivit me Deus justitiae meae.	EÉT, Zsk, Dk, D	287.	304.
5–6; 247a–247b	V. Zsoltár. Verba mea auribus percipe, Domine.	EÉT, Zsk, Dk, D	288.	305.
6–7; 247b–248a	VI. Zsoltár. Domine, ne in furore tuo arguas me.	EÉT, Zsk, Dk, D	289.	–
7–8; 248a–248b	VII. Zsoltár. Domine Deus meus, in te speravi.	Zsk, Dk, D	290.	306.
8–9; 248b–249a	VIII. Zsoltár. Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum is universa terra.	Zsk, Dk, D	291.	307.
9–10; 249a–249b	IX. Zsoltár. Confitebor tibi Domine in toto corde meo.	Zsk, Dk, D	292.	308.
10–11; 249b–250a	A' Zsidó szerint a' X. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	293.	309.
11–12; 250a–250b	X. Zsoltár. In Domino confido: quomodo dictis animae meae.	Zsk, Dk, D	294.	–
12; 250b	XI. Zsoltár. Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus.	Zsk, Dk, D	295.	–
13; 251a	XII. Zsoltár. Usquequo Domine oblivisceris me in finem?	Zsk, Dk, D	296.	–
13–14; 251a–251b	XIII. Zsoltár. Dixit insipiens is corde suo: non est Deus.	Zsk, Dk, D	297.	–
14; 251b	XIV. Zsoltár. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?	Zsk, Dk, D	298.	–
14–15; 251b–252a	XV. Zsoltár. Conserva me Domine, quoniam speravi in te.	Zsk, Dk, D	299.	–
15; 252a	XVI. Zsoltár. Exandi Domine justitiam meam. [csak a cím van meg]	Zsk	300.	–

## II. csomó

### Szorosan fordított Zsoltárok.

A csomó a *Zsoltárok*-kézirat 253a–265a oldalaként lett bekötve, jelzete: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 1–25; 253a–265a. A csomó a szorosan fordított zsoltárok fogalmazványait tartalmazza. A szövegek a zsoltárok A szövegváltozatai. A 18, 41. és 42. zsoltárnál magyar nyelvű jegyzések is vannak, a 257b–260a oldalaknál viszont a jegyzések elmaradnak, illetve némelyik zsoltárnál olvasható a zsoltárhoz tartozó rövid bevezető, végül a 265ab–265a oldalaknál ismét vannak jegyzések is. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Verseyhy az alábbi megjegyzéseket írta be. A 10. (257a) oldalra, azaz a negyedik zsoltár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek*, ugyanide (10; 257b) a 4–6. zsoltárra is vonatkozóan: *Elküldöttem Veszprémbe 3. Maji. 1820.* (a bejegyzés azért erre a három zsoltárra vonatkozik, mert azok kettős vonallal el vannak választva a többtől), végezetül a 25. (265a) oldalra, azaz a tizenhatodik zsoltár után: *Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820.* Ezek szerint a zsoltárok itt található szövegváltozatainak a veszprémiek (elsősorban Kiss Ferenc kanonok és cenzor) útmutatásai szerint 1820. április 28-án kezdett neki Verseyhy. A 4–6. zsoltárral hamar elkészült, azokat május 3-án már el is küldte Veszprémbe (a fordításokkal nyilván már kész volt, ennyi idő alatt csak a veszprémiek által kért változtatásokat csinálhatta meg), a 7–16. zsoltárt pedig év végén, 1820. december 15-én küldte el. A 15–16. zsoltárt kivéve a csomó összes oldala át van húzva egy vonallal, amivel azt jelezte magának Verseyhy, hogy az elkészült szöveget elküldte.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrás	Szöveg-identitás	Sorszám
1; 253a	<i>Szorosan fordított Zsoltárok.</i>			
1–4; 253a–254b	A' 18dik Zsoltár. Coeli enarrant gloriam Dei.	EÉT, Zsk, Dk, D	282.	–
4–7; 254b–256a	A' 41. és 42. Zsoltárok. Quemadmodum desiderant cervus ad fontes 's a' t. Judica me Deus, et discerne causam meam.	Zsk, Dk, D	301.	–
8–10; 256b–257b	A' XLVIII. Zsoltár. Audite haec omnes gentes. A' világi gazdagságnak mulandósága.	Zsk, Dk, D	302.	–
10; 257b	<i>Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek.</i>			
10–11; 257b–258a	A' IV. Zsoltár. Cum invocarem, exandivit me Deus justitiae meae. <Az Istenben való bizodalom.>	EÉT, Zsk, Dk, D	287.	–
11–12; 258a–258b	Az V. Zsoltár. Verba mea auribus percipe, Domine! Az üldözött Jámbornak reggeli könyörgése.	EÉT, Zsk, Dk, D	288.	–
12; 258b	A' VI. Zsoltár. Domine, ne in furore tuo arguas me. A' szenvedőnek tágitásért való könyörgése.	EÉT, Zsk, Dk, D	289.	–
12–13; 258b–259a	A' VII. Zsoltár. Domine Deus meus, in te speravi.	Zsk, Dk, D	290.	–
13–14; 259a–259b	A' VIII. Zsoltár. Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum is universa terra.	Zsk, Dk, D	291.	–
14–15; 259b–260a	A' IX. Zsoltár. Confitebor tibi Domine in toto corde meo.	Zsk, Dk, D	292.	–
15; 260a	A' Zsidó szerint a' X. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	293.	–



16; 260b	<A'> X. Zsoltár. In Domino confido: quomodo dictis animae meae.	Zsk, Dk, D	294.	–
17; 261a	XI. Zsoltár. Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus.	Zsk, Dk, D	295.	–
18; 261b	XII. Zsoltár. Usquequo Domine oblivisceris me in finem?	Zsk, Dk, D	296.	–
18–20; 261b–262b	XIII. Zsoltár. Dixit insipiens is corde suo: non est Deus.	Zsk, Dk, D	297.	–
20–21; 262b–263a	XIV. Zsoltár. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?	Zsk, Dk, D	298.	–
21–22; 263a–263b	XV. Zsoltár. Conserva me Domine, quoniam speravi in te.	Zsk, Dk, D	299.	–
23–25; 264a–265a	XVI. Zsoltár. Exaudi Domine justitiam meam.	Zsk	300.	–
25; 265a	<i>Eddig már elküldöttem Veszprémbé 15. Decemb. 1820.</i>			

### III. csomó

#### *Jegyzések a' szorosan fordított Zsoltárokhoz.*

A csomó a Zsoltárok-kézirat 266a–272a oldalaként lett bekötve, jelzete: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 1–13; 266a–272a. Az 1–15. zsoltárhoz tartozó magyar nyelvű jegyzések tisztázata a zsoltárok szövege nélkül. A címek a zsoltárok római számozását, a latin sorkezdeteket, illetve az 1–7. zsoltárnál a darabok magyar címeit tartalmazzák. A 16. zsoltárnak csak a címe és a latin sorkezdete van meg, a hozzá tartozó jegyzet hiányzik, mivel a lapot azalatt levágta Verseygy.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrás	Szöveg-identitás	Sor-szám
1; 266a	<i>Jegyzések a' szorosan fordított Zsoltárokhoz.</i>			
1; 266a	I. Zsoltár. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum. A' jámbornak boldogsága.	EÉT, Zsk, Dk, D	270.	310.
2–4; 266b–267b	II. Zsoltár. Az Istentől választott Királlyal való ellenkezésnek fogantlansága. Quare fremnerunt gentes.	Zsk, EÉT, Dk, D	271.	311.
4; 267b	III. Zsoltár. Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me. Az Istenben való bizodalom.	Zsk, EÉT, Dk, D	272.	312.
4; 267b	IV. Zsoltár. Cum invocarem, exandivit me Deus justitiae meae. Intés a' gonoszokhoz, hogy az Istenhez térjenek.	Zsk, EÉT, Dk, D	287.	313.
4–5; 267b–268a	V. Zsoltár. Verba mea auribus percipe, Domine! Az üldözött Jámbornak könyörgése.	Zsk, EÉT, Dk, D	288.	314.
5; 268a	VI. Zsoltár. Domine, ne in furore tuo arguas me. A' szenvedőnek tágitásért való könyörgése.	Zsk, EÉT, Dk, D	289.	315.

6; 268b	VII. Zsoltár. Domine Deus meus, in te speravi.	Zsk, Dk, D	290.	316.
6–7; 268b–269a	VIII. Zsoltár. Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum is universa terra.	Zsk, Dk, D	291.	317.
7–8; 269a–269b	IX. Zsoltár. Confitebor tibi Domine in toto corde meo.	Zsk, Dk, D	292., 293.	318.
8; 269b	X. Zsoltár. In Domino confido: quomodo dictis animae meae.	Zsk, Dk, D	294.	319.
8–9; 269b–270a	XI. Zsoltár. Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus.	Zsk, Dk, D	295.	320.
9; 270a	XII. Zsoltár. Usquequo Domine oblivisceris me in finem?	Zsk, Dk, D	296.	321.
9–11; 270a–271a	XIII. Zsoltár. Dixit insipiens is corde suo: non est Deus.	Zsk, Dk, D	297.	322.
11; 271a	XIV. Zsoltár. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?	Zsk, Dk, D	298.	323.
11–13; 271a–272a	XV. Zsoltár. Conserva me Domine, quoniam speravi in te.	Zsk, Dk, D	299.	324.
13; 272a	XVI. Zsoltár. Exaudi Domine justitiam meam. [csak a cím van meg, alatta elvágva a lap]	Zsk	300.	–

#### IV. csomó Zsoltárok és Énekek.

A csomó a *Zsoltárok*-kézirat 273a–283a oldalaként lett bekötve, jelzete: OSZK Kt., Quart. Lat. 3250; 1–21; 273a–283a. Tisztázatok és fogalmazványokat vegyesen tartalmaz. A szövegek a zsoltárok A szövegváltozatai. Az 1–3. zsoltárt a *Kútfontek szorosb értelmé szerint* fordítva kétszer is tartalmazza a csomó: először a 273a–273b oldalon jegyzések nélkül, majd a 275a–276b oldalon az előbbi tisztázata olvasható jegyzésekkel ellátva. Az első, javításokkal teli lejegyzés mellé utólag a margóra beszúrva olvasható: *Hos tres psalmos correctos et notis explicatus vide hujus pag. 5.* [Ezt a három zsoltárt megjobbítva és jegyzetekkel ellátva lásd az 5. oldalon], illetve: *Le van írva tisztán itthon.* Az 5. oldal a 275a oldallal esik egybe, vagyis a zsoltároknak ugyanebben a csomóban található második lejegyzésére vonatkozik. Ezt a második lejegyzést egy függőleges vonallal át is húzta Verseghy, ami annak a jele, hogy befejezettnek tekintette és elküldte a veszprémieknek. Emellett a 274a, illetve a 277a–283a oldalakon görög versnemekben írt szabad zsoltárfordítások, és az *EÉT* számára írt egyházi énekek találhatók. Mivel a csomó 1819 augusztusa és 1820 áprilisa között készült darabokat tartalmaz, feltehetően 1820 áprilisában írta össze Verseghy.

Oldalszám	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrás	Szöveg-identitás	Sorszám
1; 273a	<i>Zsoltárok és Énekek.</i> <i>A' három első Zsoltár a' Kútfontek szorosb értelmé szerint.</i>				
1; 273a	Az első Zsoltár.		Zsk, EÉT, Dk, D	270.	–
1–2; 273a–273b	A' második Zsoltár.		Zsk, EÉT, Dk, D	271.	–

2; 273b	A' harmadik Zsoltár.		Zsk, EÉT, Dk, D	272.	–
3; 274a	Új esztendő napján.	[Seiler József: G-dúr, 6/8, Frisseckén]	Önálló, EÉT	273, (56)	325.
4; 274b	Veszprém-ben volt létemnek (August. 9től fogva 13ikig.) Emlékezete az Odaváló <Lelki Pásztorokhoz> Egyházi <Férjfiakhoz> Urokhöz. Augustus' második hetében 1819.		Önálló	275.	326.
5; 275a	<i>A' három első Zsoltár a' kútfőnek szorosb értelme szerint Zsidó Parallelismusokban. Purum.</i>				
5; 275a	Az első Zsoltár. A' jámbornak boldogsága.		Zsk, EÉT, Dk, D	270.	–
6–7; 275b–276a	A' második Zsoltár. Az Istentől választott Királlyal való ellenkezésnek fogantatottsága.		Zsk, EÉT, Dk, D	271.	–
8; 276b	A' harmadik Zsoltár. Az Istenben való bizodalom.		Zsk, EÉT, Dk, D	272.	–
9–10; 277a–277b	A' 136. Zsoltár. Super flumina Babylonis.		Zsk, EÉT	303.	–
10–11; 277b–278a	A' 118. Zsoltárnak Beati immaculai in via, nyolcznyolcz versbűl álló Aleph és Beth betűi.		EÉT	277.	–
12; 278b	Az Istenben való Bizodalom a' 22. Zsoltár után: Dominus regit me, et nihil mihi deerit.		EÉT	276.	–
13–14; 279a–279b	A' 118. Zsoltárnak nyolcznyolcz versbűl álló Gimel és Daleth betűi: Retribuere servo tuo, vivifica me		EÉT	278.	–
15–16; 280a–280b	A' 22. Zsoltár.		Zsk, Dk, D	281.	–
16–17; 280b–281a	A' jámbornak boldogsága az I. Zsoltár szerint. Beatus vir, qui non abiit in consiliis impiorum.		Zsk	284.	–
17–19; 281a–282a	Könyörgés a' Királyért a' 71. Zsoltár <szert utánn> szerint: Deus judici tuum regi da.		Zsk, EÉT	283.	–
19–20; 282a–282b	Jerusalem.		EÉT	286.	327.
283a	A' keresztfa mellett álló Szűz Anya.	[Seiler József: 4/4, g-moll, Igen lassan, és érzékenyen]	Önálló, EÉT	285, (57)	–

## V. csomó

### *A' három első Zsoltár, a' kútffőnek szorosb értelme szerint, Zsidó parallelismusokban.*

A csomó a Zsoltárok-kézirat 284a–285b oldalaként lett bekötve, jelzete: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 284a–285b. Egyetlen negyedrért hajtott ívből áll, ami az 1–3. zsoltár cenzori kézirata jegyzésekkel. A szövegek a zsoltárok A szövegváltozatai. A cenzor a 285b oldalon található imprimatur szerint 1819. augusztus 18-án adott engedélyt a zsoltárok nyomtatására: *Imprimatur. Budae 18a Augusti 1819. M. A. Trenka. Revisor Librorum.*

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrás	Szöveg-identitás	Sorszám
284a	<i>A' három első Zsoltár, a' kútffőnek szorosb értelme szerint, Zsidó parallelismusokban.</i>			
284a	Az első Zsoltár. A' jámbornak boldogsága.	Zsk, EÉT, D, Dk	270.	328.
284b–285a	A második Zsoltár. Az Istentől választott Királlyal való ellenkezésnek fogantlansága.	Zsk, EÉT, D, Dk	271.	329.
285a–285b	A harmadik Zsoltár. Az Istenben való bizodalom.	Zsk EÉT, D, Dk	272.	330.

## VI. csomó

### *A' Zsoltárok / A' kútffőnek szorosb értelme szerint, / Zsidó paralelismusokban.*

A csomó a Zsoltárok-kézirat 286a–288b oldalaként lett bekötve, jelzete: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 1–6; 286a–288b. *A' Zsoltárok / A' kútffőnek szorosb értelme szerint, / Zsidó paralelismusokban* cím mellé utólag a margóra a következő két megjegyzést szúrta be Verseghy: *paralelismusokban – II.* A csomó nyolcadrért formátumú összefűzött lapokból áll, az 1–3, a 22, 18, illetve a 41. és 42. zsoltár tisztázatát tartalmazza. A szövegek a zsoltárok A szövegváltozatai. Az oldalak egy függőleges vonallal át vannak húzva, ami annak a jele, hogy Verseghy befejezettnek tekintette és elküldte a darabokat a vészprémieknél. A 288b oldal alján a 42. zsoltár után *A' XLIII. Zsoltár* órszó olvasható, a folytatás azonban nincs meg.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrás	Szöveg-identitás	Sorszám
1; 286a	<i>A' Zsoltárok A' kútffőnek szorosb értelme szerint, Zsidó parallelismusokban.</i>			
1; 286a	Az I. Zsoltár. A' Jámbornak boldogsága. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum.	Zsk, EÉT, Dk, D	270.	–
1–2; 286a–286b	A' II. Zsoltár. Az Istentől választott Királlyal való ellenkezésnek fogantlansága. Quare fremnerunt gentes.	Zsk, EÉT, Dk, D	271.	–
2–3; 286b–287a	A' III. Zsoltár. Az Istenben való Bizodalom. Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me.	Zsk, EÉT, Dk, D	272.	–
3–4; 287a–287b	A' XXII. Zsoltár. Dominus regit me, et nihil mihi deerit. Vígasztalás a' viszontagságokban.	Zsk, Dk, D	281.	–

3–4; 287a–287b	A' XVIII. Zsoltár. Coeli enarrant gloriam Dei. Az Úr' nagyságának 's erkölcsi törvényének dicsőítése.	Zsk, EÉT, Dk, D	282.	–
5–6; 288a–288b	A' XLI. és XLII. Zsoltárok. Az Istenhez való kívánczóság. Quemadmodum desiderant cervus ad fontes aquarum. Judica me Deus, et discerne causam meam.	Zsk, Dk, D	301.	–

## VII. csomó

A csomó a Zsoltárok-kézirat 289a–318a oldalaként lett bekötve, jelzete: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 289a –318a. Nem teljesen egységes, vannak benne csomón kívüli önálló, negyedrért lapok. Fogalmazványokat és tisztázatokat vegyesen tartalmaz. A szövegek a zsoltárok A szövegváltozatai.

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrás	Szöveg-identitás	Sorszám
289a	A' Jámbornak boldogsága az I. Zsoltár szerint. Beatus vir, qui non abiit in consiliis impiorum.	Zsk	284.	331.
289b–290b	Könyörgés a' Királyért a' 71. Zsoltár szerint: Deus iudicium tuum regi da.	Zsk, EÉT	283.	–
291a	A' IV. Zsoltár. Cum invocarem, exandivit me Deus justitiae meae. Intés a' gonoszokhoz, hogy az Istenhez térjenek.	Zsk, EÉT, Dk, D	287.	332.
292a–292b	Az V. Zsoltár. Verba mea auribus percipe, Domine! Az üldözött jámborak <reggeli> könyörgése.	Zsk, EÉT, Dk, D	288.	333.
292b–293a	A' VI. Zsoltár. Domine, ne in furore tuo arguas me. A' Szenvedőnek tágitásért való könyörgése.	Zsk, EÉT, Dk, D	289.	334.
294a	A' VII. Zsoltár. Domine Deus meus, in te speravi.	Zsk, Dk, D	290.	–
294b	A' VIII. Zsoltár. Domine Dominus noster, quam admirabile est no- men tuum is universa terra.	Zsk, Dk, D	291.	–
294b–295a	A' IX. Zsoltár. Confitebor tibi Domine in toto corde meo.	Zsk, Dk, D	292.	–
295a–295b	A' Zsidó szerint a' X. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	293.	–
1; 296a	X. Zsoltár. In Domino confido: quomodo dictis animae meae.	Zsk, Dk, D	294.	335.
2; 296b	XI. Zsoltár. Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus.	Zsk, Dk, D	295.	336.
3; 297a	XII. Zsoltár. Usquequo Domine oblivisceris me in finem?	Zsk, Dk, D	296.	337.
4–6; 297b–298b	XIII. Zsoltár. Dixit insipiens is corde suo: non est Deus.	Zsk, Dk, D	297.	338.
6–7; 298b–299a	XIV. Zsoltár. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?	Zsk, Dk, D	298.	339.

7–9; 299a–299b	XV. Zsoltár. Conserva me Domine, quoniam speravi in te.	Zsk, Dk, D	299.	340.
9–12; 300a–301b	XVI. Zsoltár. Exaudi Domine iustitiam meam.	Zsk	300.	341.
302a–303b	A' 18 <sup>dik</sup> Zsoltár. Coeli enarrant gloriam Dei.	Zsk, EÉT, Dk, D	282.	–
304a–305b	A' 18 <sup>dik</sup> Zsoltár. Coeli enarrant gloriam Dei.	Zsk, EÉT, Dk, D	282.	342.
306a–307a	A' 22. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	281.	343.
1–5; 308a–310a	A' XLI. és XLII. Zsoltárok. Quemadmodum desiderant cervus ad fontes; és Judica me Deus, et discerne causam meam. Az Istenhez való kívánczóság.	Zsk, Dk, D	301.	344.
5–8; 310a–311b	A' XLVIII. Zsoltár. Audite haec omnes gentes. A' világi gazdagságnak mulandósága.	Zsk, Dk, D	302.	345.
312a–312b	A' XLI. és XLII. Zsoltárok. Quemadmodum desiderant cervus ad fontes; és Judica me Deus, et discerne causam meam. Az Istenhez való kívánczóság.	Zsk, Dk, D	301.	–
313a–313b	A' XLVIII. Zsoltár. Audite haec omnes gentes. A' világi gazdagságnak mulandósága.	Zsk, Dk, D	302.	–
314a–315b	Az Istennek felsége és jósága / a' 103. zsoltár szerint.	EÉT	269.	–
316a–316b	A' 118. Zsoltárnak Legem pone mihi Domine, nyolcznyolcz versből álló He és Vau betűi.	EÉT	279.	–
316b–317b	Memor esto verbi tui.	EÉT	280.	346.
318a	Izmos karunkból elfog előbb eme' ...	Zsk, EÉT	303.	347.
318b	Az ajtatos léleknek érzeménnyei a' 136. Zsoltár szerint.	Zsk, EÉT	303.	348.

### VIII. csomó

A csomó a *Zsoltárok*-kézirat 155a–161a oldalaként lett bekötve, jelzete: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 7–19; 155a –161a. A *Zsoltárok*-kézirat egyetlen olyan csomója, ami a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*ban 1822-ben megjelent B szövegváltozatokat tartalmazza. Ezeket Rudnay Sándor hercegprimás utasításai alapján készítette az A szövegváltozatokból Verseggy. Az első zsoltároknál még fogalmazvány jellegű, később azonban már alig van javítás az átíráson, azaz Verseggy láthatóan gyorsan megtanulta, hogyan kell átírnia a szövegeket. A verseken belül nincs sortörés. Általánosan jellemző, hogy Isten nevét Jehovára cserélte, illetve Káldihoz kicsit visszaidomítva régiesebb, bonyolultabb mondatstruktúrákat alkalmazott.

A *Zsoltárok*-kézirat 1a–175b lapjai, bár a megjelentektől eltérő sorrendben, de teljes egészében magába foglalja a *Dissertatio*-nyomtatvány szövegét. Mivel a zsoltárok után lejegyzett *Specimen V. Jób' Könyve. I. Rész.*-nél a 24. *Martii 1822.* (164b) datálást olvashatjuk, a zsoltárok itt olvasható szövegváltozatát feltehetően nem sokkal ezelőtt, 1822. február-márciusában vetette papírra Verseggy. Az egész szövegcsoporthoz vonatkozóan a *Finivi ipsam purificationem 3. Julij 1822.* [Befejeztem mindezeknek a letisztázását 1822. július 3-án] megjegyzés olvasható (175a).

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrás	Szöveg-identitás	Sorszám
7; 155a	<i>Specimen III. Ex Psalmis. A' Zsoltárok' Könyve.</i>			
7; 155a	I. Zsoltár.	EÉT, Zsk, D, Dk	270.	–
8; 155b	II. Zsoltár.	EÉT, Zsk, Dk, D	271.	–
8; 155b	III. Zsoltár.	EÉT, Zsk, Dk, D	272.	–
9; 156a	IV. Zsoltár.	EÉT, Zsk, Dk, D	287.	–
9; 156a	V. Zsoltár.	EÉT, Zsk, Dk, D	288.	–
10; 156b	VI. Zsoltár.	EÉT, Zsk, Dk, D	289.	–
10–11; 156b–157a	VII. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	290.	–
11; 157a	VIII. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	291.	–
11–12; 157a–157b	IX. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	292.	–
12–13; 157b–158a	A' Zsidó szerint a' X. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	293.	–
13; 158a	X. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	294.	–
14; 158b	XI. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	295.	–
14; 158b	XII. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	296.	–
14–15; 158b–159a	XIII. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	297.	–
15; 159a	XIV. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	298.	–
15–16; 159a–159b	XV. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	299.	–
16; 159b	XVIII. Zsoltár.	Zsk, EÉT, Dk, D	282.	–
16; 159b	XXII. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	281.	–
17; 160a	XLI. és XLII. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	301.	–
18; 160b	XLVIII. Zsoltár.	Zsk, Dk, D	302.	–
19; 161a	LXX. Zsoltár.	Zsk, EÉT, Dk, D	304.	–

## Dissertatio-kézirat

A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Buda, 1822) cenzori kézírata, az MTAK Kézirattárában található, jelzete: M. Nyelvt. 4r. 30.

Címlap: *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae / cui / Specimina correctae atque a Vulgatae exactae versionis, una cum Momentis exegetico philologicis emendationum, in traductione Kaldiana instituendarum, subjunguntur. Elucubravit / Franciscus Verseghey / Archi-Dioecesis Strigoniensis Sacerdos, AA. LL. et Philosophiae Doctor.*

A címlap másik oldalán: *Imprimatur Budae 1<sup>o</sup> Junii 1822. / Princeps Alexander de Rudnay*  
Verseghey ajánlása után a dátum: *Budae die 1<sup>o</sup> Mensis Maji, / Anno 1822.*

Az utolsó oldalon (332) a cenzori engedély pecséttel együtt: *Imprimat Püspöki 21 Julii 1822. / Princeps Primas Alexander a Rudnay / Expeditum et Offo Revisoratur Librorum / Budae 3a Augusti 1822.*



<b>Oldalszám (a jegyzésekkel együtt)</b>	<b>Cím</b>	<b>Egyéb szövegforrás</b>	<b>Szöveg- identitás</b>	<b>Sor- szám</b>
150–153.	I. Zsoltár.	EÉT, Zsk, D	270.	349.
153–156.	II. Zsoltár.	EÉT, Zsk, D	271.	350.
156–157.	III. Zsoltár.	EÉT, Zsk, D	272.	351.
158–159.	IV. Zsoltár.	EÉT, Zsk, D	287.	352.
160–163.	V. Zsoltár.	EÉT, Zsk, D	288.	353.
164–165.	VI. Zsoltár.	EÉT, Zsk, D	289.	354.
166–169.	VII. Zsoltár.	Zsk, D	290.	355.
170–171.	VIII. Zsoltár.	Zsk, D	291.	356.
172–173., 175–176.	IX. Zsoltár.	Zsk, D	292.	357.
173–178.	A' tizedik Zsoltár a' Zsidó szerint.	Zsk, D	293.	358.
178–179.	X. Zsoltár.	Zsk, D	294.	359.
180–181.	XI. Zsoltár.	Zsk, D	295.	360.
181–182.	XII. Zsoltár.	Zsk, D	296.	361.
183–184.	XIII. Zsoltár.	Zsk, D	297.	362.
184–185.	XIV. Zsoltár.	Zsk, D	298.	363.
185–187.	XV. Zsoltár.	Zsk, D	299.	364.
187–189.	XVIII. Zsoltár.	EÉT, Zsk, D	283.	365.
189–191.	XXII. Zsoltár.	Zsk, D	281.	366.
191–194.	XLI. és XLII. Zsoltár.	Zsk, D	301.	367.
194–196.	XLVIII. Zsoltár.	Zsk, D	302.	368.
197–200.	LXX. Zsoltár.	EÉT, Zsk, Dk	304.	369.

## Önálló kéziratok

Verseggy néhány darabja külön jelzet alatt maradt fenn. Ezek útját nem tudjuk rekonstruálni. Alább műfajok szerint elkülönítve rendeztük táblázatba őket.

### Énekek, költemények

<b>Jelzet</b>	<b>Cím</b>	<b>Dallamok</b>	<b>Egyéb szöveg- források</b>	<b>Szöveg- identitás, dallamszám</b>	<b>Sor- szám</b>
OSzK Kt., An. lit. 6580; 64.	A' Szólló 's egy Pap.	[Mozart 1791, II. felv. No. 11. Sprecher- Priester.]	Uk, Ék	113, (46)	–
OSzK Kt., An. lit. 6580; 64.	A' Gyénusok.	[Mozart 1791, II. felv. No. 16. Terzett (Knabes).]	Uk, Ék	123, (49)	–
OSzK Kt., Oct. Hung.1488; 7a.	Tályai balsamunkhoz... [töredék]		Hk, MA	192.	268.
OSzK Kt., Quart. Hung. 3656; 60a.	Hogy asztaloddal gyenge lelkeinket...	[Seiler József: 3/4, C-dúr, Andante]	EÉT	268, (55)	269.

OSzK Kt., Analekta 1089; 35–40.	A' képzelő erőnek nagy művei az em- berben.		EÉT	305.	–
OSzK Kt., Analekta 1089;	Delille L' Imagination.		EÉT	305.	–
Kismartoni Ester- házy-könyvtár, Miscell-1; 205– 207.	Jób' könyvének eleje, próba gyanánt a' Zsidóbúl kötött ma- gyarsággal fordítva.		–	71.	370.

#### Elbeszélő költemények

Jelzet	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg- identitás	Sor- szám
OSzK Kt., Oct. Hung. 1474.	Égfi Ferencz.	–	209.	372, 373, 374.
OSzK Kt., Analekta 6557.	A' Budamelléki NYÚLSZIGET, melly Szent Margit' Szigetének is neveztetik.	–	218.	375.
OSzK Kt., Analekta 6567.	Az Irgalmasság.	–	226.	376, 377.

#### Alkalmi költemények

Jelzet	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg- identitás	Sor- szám
OSzK Kt., Analekta 6579.	Verseghy Ferencznek rövid FELELETE ama' három írásra, melyek Tiszta Ma- gyarságát mocsollyák.	–	225.	387.
OSzK Kt., Analekta 6571.	Engedgye meg, kérem, szegény szolgál- jának...	–	224.	388.
OSzK Kt., Analekta 6553.	An die Comtesse Leopoldine v Szapari. <i>Ofen den 15ten Nov 1808.</i>	–	254.	389.
OSzK Kt., Analekta 6584.	Veszprémben volt Létémnek Emléke- zete az odavaló Egyházi Urakhoz.	Zsk	275.	–
OSzK Kt., Analekta 6583, 249.	Boldogítsa Isten élete' napjait...	–	306.	390.
OSzK Kt., Levelestár, Fliszár György – Verseghy Ferencnek. Veszprém, 1821. szeptember 29.	Megáll! Kialtya jó Barátom...	Önálló	308.	–
OSzK Kt., Quart. Hung. 3656, 48a.	Megáll! Kialtya jó Barátom...	Önálló	308.	391.

## Episztolák

Jelzet	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
OSzK Kt., Oct. Hung. 758, 28a–30b. [Kreskay másolata]	Orfeus Dafnisnek. Tavaszi mulatságokrol.		–	1.	392.
OSzK Kt., Oct. Hung. 758, 45b–48b. [Kreskay másolata]	Orfeus Dafnisnek.		–	2.	393.
OSzK Kt., Quart. Hung. 177, 45a–46b.	Barátom! Kívánod hallani sorsomat...		–	3.	394.
OSzK Kt., Quart. Hung. 177, 44b, 47b.	Venus Panaszi, Vulcanus Férje ellen.	2/4, <i>G-dúr</i> , <i>Moderato</i> .	P-1780, <b>P-1781</b>	29, (88)	395.
OSzK Kt., Oct. Hung. 758, 53a–55b. [Kreskay másolata]	Verseghi Eugen Kreskaynak.		–	4.	396.
PMKL, 1. 03. a. Personalia vetus, no. 17. 1.	Koppi Károly Professor Úrnak / V. F.		–	99.	397.

## NYOMTATVÁNYOK

### Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel.

A Versegi Ferencz nevével 1791-ben Bécsben megjelent kötet egy Johann Georg Sulzer nézetei alapján írt esztétikai-verstani tanulmányból, és az ahhoz mintapélda gyanánt csatolt hat énekből áll. (Sulzer Verseghyre gyakorolt hatásáról: Margócsy 1981; Verseghy 2014, 483–491) A költeményeket ugyanekkor *Hat Magyar Énekek* címen zongorakíséretes énekgyűjtemény formájában külön is közreadta Verseghy. A költő tíz évvel a bécsi dalirodalommal való megismerkedése után (l. 1781-es *Parnassus*-kézirat) lépett e tanulmánnyal és a benne foglaltak szerint írt énekes darabokkal a nagyközönség elé. Az eltelt idő alatt saját muzsikusi gyakorlata, illetve Sulzer esztétikai és prozódiai nézetei alapján meglehetősen pontosan kidolgozta azt a metrikai rendszert, melyben a magyar nyelvű költemények a zeneritmus szoros megtartása mellett erőltetés és a jóhangzás csorbulása nélkül is énekelhetők voltak a korabeli német-osztrák dallamokra. (A dallamra való versírás prozódiajáról és ennek a nyugat-európai metrikus verselés meghonosításában betöltött szerepéről: Hovánszki 2013, 89–128.) Mivel Verseghy a *Klavierliedeket* a dallamok metrumát szorosán követve magyarította, a zene nyújtotta szabadságot és variabilitást kihasználva eleinte gyakran élt licenciával. A szövegritmust Sulzer után a zenei ritmusból eredeztette, és a csak rímekkel élő, régi magyar, kadenciás poézist *taktus nélkül szükkölködőnek, rythmusalannak, rend nélkülinek* tartotta. Nézete szerint „a' rythmus nem mesterségesen ki-gondolt állapot, hanem egyenesen a' természet szerént való érzésből származik [...] a' rythmusnak, avagy a' rendnek és mértéknek az ő szükséges vagy szükségtelen volta [tehát] nem a' Régiek, nem a' mi Ős-eleink' tekéntetétől, sem a' nemzeti gustustól, mely romlott és helytelen lehet, sem végre a' Poéták' tettzésétől, hanem egyenesen és egyedül a' Természetnek bíró-szavától függ.” (IX. XII. o.) Ugyanakkor – saját bevallása szerint – nem vetette el a hagyományos rímes-ütemhangsúlyos verselést sem, csupán megszépítésük okán annyit kívánt a költőktől, hogy azt ha nem is antik-idómértékes, de legalább a nyugat-európai mérték szerinti jam-

busra vagy trocheusra is vegyék. Az 1793-ban megjelent *Mi a' Poézis? és ki az igaz Poéta?* című tanulmányból tudjuk, hogy a kötet Görög Demeter és Kerekes Sámuel segítségével jelent meg: „*Lásd Értekezésemet a' Musikáról és különösbbe a' Rythmusról*; melyet hat Énekeimmel együtt a' Hadi Történeteknek érdemes Szerzői közre botsátottak.” (Verseghy 1793, 41.)

A kiadvány cenzori kézirata Görög Demeter Kismartoni Eszterházy Kastélyban található kéziratos hagyatékában maradt fenn. (L. VI *Ária*-kézirat.) A Bécsben való cenzúráztatást az énekek kottával való közreadása indokolta, hiszen Pesten csak a század végén indult meg a kottanyomás (Mona 1989). Verseghy és Görög Demeter kapcsolatára utal emellett Horváth János és Verseghy következő, sokkal későbbi levélváltása. 1820. szeptember 17-én az *Egyházi Értekezések és Tudósításokkal* kapcsolatban írta Horváth János Verseghynek: „Ferencz Cs. Kir. Herczeget, a' Püspöki Residenciában szerencsénk lévén tisztelni, az *Értekezéseknek* három első kötetét Ó Cs. Fő Herczégének bemutatam, 's ajánlottam a' ki is azt igen kegyesen méltóztatott fogadni [...] Méltós. Görög Urnak is egy példázattal kedveskedtem, ki engemet annak folytatása iránt is szívesen megkért.” (Verseghy 2019, 309, 152. sz.) Verseghy erre szeptember 22-én kelt válaszában Görög Urat „régí szíves jó Barátjának” nevezte. (Verseghy 2019, 311, 153. sz.)

A kötet részei:

– *Értekezés*: III–XVI. o. Sulzer *Allgemeine Theorie der schönen Künste* című művének zenei szócikerei nyomán írt verstani-prozódiai tanulmány. Sulzer szócikkeiből néhányat egy évvel később magyarrá fordítva a *Magyar Museumban* adott közre Verseghy (*A' szép mesterségekről, A' muzsikáról, A' szép mesterségeknek rövid történetei*. In: *Magyar Museum* 2004, 339–348, 353–359, 405–407, 442–447.)

– *Hat Ének*: 3 oldalnyi szöveg, mely az alábbi hat költeményt tartalmazza:

Verseghy sorszám	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
I.	Laura.	[Steffan 1782, No. 6.]	VI <i>Ária</i> , HÉ, MMus, <b>MP, Uk, Ék, MA</b>	76, (31)	1.
II.	Thirzis' sírja felett.	[Haydn 1781, No. 9.]	VI <i>Ária</i> , HÉ, MMus, <b>MP, Uk, Ék, MA</b>	77, (41)	2.
III.	A' Ne-felejts virág.	[Ráfael: 3/4, B-dúr, Halkkal.]	VI <i>Ária</i> , HÉ, O, <b>MP, Uk, Ék, MA, MH</b>	78, (52)	3.
IV.	A' Szabadság.	[Steffan 1779, No. 16.]	<b>P-1781</b> , VI <i>Ária</i> , HÉ, <b>MP</b>	51, (25)	4.
V.	Thirzis és Laura.	[Steffan 1778, No. 11.]	P-1780, <b>P-1781</b> , VI <i>Ária</i> , HÉ, <b>MP, Uk, Ék</b>	39, (7, 110)	5.
VI.	Thirzis' üzenettye.	[Steffan 1778, No. 21.]	<b>Ék</b> , VI <i>Ária</i> , HÉ, <b>MP</b>	66, (15)	6.

## Hat Magyar Énekek.

A *Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel* című kiadványhoz tartozó, azzal egyidejűleg, 1791-ben Bécsben megjelent zongorakíséretes énekgyűjtemény, ami a *Rövid Értekezések* [...] költeményeit tartalmazza fortepianóra alkalmazva. Mivel Pesten csak a század végén indult meg a kottanyomatás (Mona 1989), a Bécsben való megjelentetés szükségzerű volt. A darabokon az értekezésben kifejtettek szerint az énekelt költeményekre vonatkozó helyes prozódiaí mutatta be Verseghy. Négy ének Joseph Anton Steffan, egy Joseph Haydn, egy pedig Ignaz Raffael dallamával jelent meg. Steffan és Haydn dallamainál, az eredeti kiadványoknak megfelelően (Steffan 1778, Steffan 1779, Haydn 1781) az énekszólam a dallamot is magába foglaló zongora-jobbkéz alatt olvasható, és szoprán kulcsban van lejegyezve, Raffael dallamánál viszont a kíséret eltérő jellege miatt az éneket a

zongoraszólamtól külön kottasorba rögzítette Verseghy. Itt (*A' Ne-felejts virág*) az ének szopránkulcsban, a zongora-jobbkéz violinkulcsban, a balkéz pedig basszuskulcsban olvasható. Bár a zongorakíséretes-énekgyűjtemény Verseghy szerzői neve nélkül látott napvilágot, mivel a *Rövid Értekezések*hez tartozott, a költő neve nem volt titok. A kiadásban a *Hadi és Más Nevezetes Történetek* című, Bécsben ekkor megjelenő (1789–1791) magyar nyelvű hírlap szerkesztői, Görög Demeter és Kerekes Sámuel segítettek Verseghyt. Görög és Kerekes a hírlap illusztrációi miatt számtalan rézmetszöt alkalmazott, erre pedig Verseghynek is szüksége volt, hiszen a *Hat Magyar Énekek* kottáit, miként az a címlapon is olvasható, még rézre metszették (Metzették Bétsben 1791).

Verseghy sorszámozása	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
I.	Laura.	<i>Steffan</i> , 3/4, A-dúr, <i>Andante e Cantabile</i> . [Steffan 1782, No. 6.]	RÉM, MMus, MP, Uk, Ék, MA	76, (31)	–
II.	Thirzis' sírja felett.	<i>Haydn</i> , 4/4, f-moll, <i>Adagio</i> . [Haydn 1781, No. 9.]	VI Ária, RÉM, MMus, MP, Uk, Ék, MA	77, (41)	–
III.	A' Ne-felejts virág.	<i>Ráfael</i> , 3/4, g-moll, <i>Halkal</i> . [Ráfael]	VI Ária, RÉM, O, MP, Uk, Ék, MA, MH	78, (52)	–
IV.	A' Szabadság.	<i>Steffan</i> , 2/4, G-dúr, <i>Allegretto</i> . [Steffan 1779, No. 16.]	P-1781, VI Ária, RÉM, MP	51, (25)	–
V.	Thirzis és Laura.	<i>Steffan</i> , 3/4, G-dúr, <i>Andante</i> . [Steffan 1778, No. 11.]	P-1780, P-1781, VI Ária, RÉM, MP, Uk, Ék	39, (7, 110)	–
VI.	Thirzis' üzenettye.	<i>Steffan</i> , 2/4, F-dúr, <i>Cantabile</i> . [Steffan 1778, No. 21.]	Ék, VI Ária, RÉM, MP	66, (15)	–

### Mi a' Poézis? és ki az igaz Poéta? Egy rövid elmélkedés [...] egynehány Költeményes Enyelgésekkel.

A kötet teljes címe [a nagybetűs írásmódtól eltekintünk]: *Mi a' Poézis? és ki az igaz Poéta? Egy rövid elmélkedés, // Mellyben a' Költésnek mivolta, eszközei, tzellya, és tárgya, a' Magyar Rythmisták' hangeggyeztetésének helytelenségével egygyütt előállítatnak. // Megtoldva: Horátziusnak Pízóhoz és ennek Fiaihoz írt Levelével melly Költőmesterségnek is nevezetik, és egynehány Költeményes Enyelgésekkel.* (Budán, Landerer Katalin' betőivel és költséggel, 1793.)

A kiadvány egy poétikai-verstani értekezésből, a *De Arte Poetica* címen híressé vált Horatius-levél fordításából, és *Költeményes Enyelgések*ből áll. Bár a kötet név nélkül jelent meg, témája miatt egyetlen magyar literátor előtt sem volt titok, hogy ki a szerzője.

A kötetben található írásokat a Verseghy által képviselt és kifejtett esztétikai-poétikai nézetek egységes egészé rendezik. A rendkívül tudatosan felépített könyv mottója a Písókhöz írt horatiusi levélből való. A mottó után a hexameteres formájú *Q. Horátziusnak az elíziumi mezőkön mulató Lelkéhez írt Ajánló Levél* című költemény olvasható (13), melyben a Horatius által képviselt verstani-poétikai elvek mellett áll ki a költő. Ezután következik a 22 oldalnyi *Egynehány Előjegyzések* című rész, melyben főleg az általa használt ortográfia okait részletezte, majd az utolsó néhány oldalon a *Költeményes Enyelgések*ben közreadott versek prozodiájára tért ki. Ezután a címében a *Mi a' Poézis? és: ki az igaz Poéta?* kérdést feltevő poétikai-esztétikai-verstani értekezés olvasható. A tanulmányhoz alapvetően

négy forrásból merített: Horatius *Ars poeticájából*, Batteux 1746-ban megjelent *Les beaux arts réduits á un même principe* című munkájából, amit ő Ramler német fordításában használt (*Einleitung in die schönen Wissenschaften*. Nach dem französischen des Hrn. Batteux, mit Zusätzen vermehret von Karl Wilhelm Ramler. B. I–IV. Wien 1770), Sulzer *Allgemeine Theorie der schönen Künste* című esztétikai lexikonából (I–II, Biel, 1777), és Johann Jakob Engelnek az *Anfangsgründe einer Theorie der Dichtungsarten* című műfajelméleti rendszerezéssel foglalkozó könyvéből. (A kötet forrásairól bővebben: Császár 1903, 50–56; Margócsy 1981; Szajbély 1983.) Verseghy az ezekben található gondolatokat – gyakorlati zenei munkássága alapján – sajátjává téve önálló tanulmányra gyúrta, és egy olyan esztétikai ideált alakított ki, melyhez élete végéig hű maradt. A versek formáját illetően tovább folytatta a korábban megkezdett irányt, és még radikálisabban hirdette ama nézetét, miszerint „nem tökéletes Poéta, a’ ki metrummal avvagy láb mértékkel nem él; mivel tárgyának nem ad olly nagy édesgető erőt, a’ minéműt adhatna, ha láb mértékkel élne.” (38.) Miután számba vette a Poézishez szükséges eszközöket, megállapította, hogy „a’ Hangeggyeztetés a’ Poézisnek nem tsak mivoltához, de még eszközei közé sem tartozik” (20–25), majd a kortársak számára ama megdöbbentő kijelentést tette, hogy „A’ prósás Hangeggyeztetőknek beszédgyei tehát nem versek, hanem tsak *syllabasámra vöht és egyenlő hanggal végződő mondások*. [...] mert a’ syllabasám és a’ hanegegyeztetés a’ beszédnek tsak külső, és idegen piperéji, a’ láb mérték pedig és a’ hanghanyatlás *belső és természeti tulajdonságai*.” (40–41.) Bár rendkívül keményen fogalmazott, érveinek felsorakoztatása után a tanulmány végén ismétlen kitért arra, hogy nem szeretne mást, csupán meggyőzni a rímet használókat arról, hogy a rím önmagában kevés a poézishez, ezért, ha már a rímes verselési módot választották, legalább a beszéd természetes mértéke szerint, azaz akcentuson alapuló jambusi és trocheusi lejtést alkalmazva tegyék azt költőink. Hiába kért azonban előre bocsánatot „tsípősebb kifejezéseier” és „hevességert”, az értekezés igen nagy vitát kavart, és a költők többsége értetlenkedve fogadta. (L. Pálóczi Horváth Ádám 1794. aug. 13-án kelt Csokonainak írt levelét. In: CsÖM, Levelezés 1999, 29; Batsányi véleményét BJÖM 1961, 29, 52–53, 176.) Bár később Verseghy belátta, hogy talán többet mondott, „mintsem kellett volna, nem bánom meg még is cselekedetemet azért, mivel a’ métrumos versek, melyekre talán némellyek felbuzdultak, vagy felbuzdulni fognak, a nyelvnek szépítésére és meghatározására sokat szolgálnak.” (Verseghy – Kisfaludy Sándornak, 1806. október 11. In: Verseghy 2018, 110, 42. sz.) Verseghy verseléséről: Orosz László 1973.

A tanulmány után, a tanulmányhoz szorosan kapcsolódva előbb Horatius *Epistolae* II. könyve 3. darabjának prózai fordítása, az episztola első magyar fordítása következik [Q. Horátius Flaccusnak Pízóhoz és ennek Fiaihoz írt Levele, melyly *(de arta poetica)* Költő mesterségnek is szokott neveztetni], majd a tanulmányokban foglaltak szerint megírt 23 mintapélda (*egynéhány Költeményes Enyelgés*). Mindkét toldalék az értekezésben kifejtettek alátámasztására szolgál.

A nyomtatványban sok a nyomdahiba, ezeket lábjegyzetben jelölve emendáltuk. Javítottuk az oldalszámok hibát is: a 63. oldal után az 54. következik, majd ezután következetesen 55, 56, 57. stb., azaz az ötven fölötti oldalszámok duplán szerepelnek. Mivel a kiadványban a költemények forrása teljesen következtelenül vagy zárójelben vagy anélkül szerepel (pl. *Lásd: Ramlers Blumenlese: 4. Buch. 20. Stuck.*), ezt jelölés nélkül egységesítettük, és a zárjelet mindenhol elhagytuk. Bár kiadásunkban az f-t általánosan a mai betűkészlet szerinti s-re cseréltük, mivel a kötet *Egynéhány Előjegyzések* című részének egyik bekezdésében Verseghy az összetett szavakban részletezi az „s” szerepét, itt a szöveg jelegéből adódóan használnunk kellett a régi tipográfiát.

A nyomdahibák mellett a másik fő probléma, hogy a kiadvány számtalan olyan ortográfia sajátosságot tartalmaz, ami ellentmond Verseghy elveinek és ekkori helysírásai gyakorlatának. A nyomdász egyrészt meglehetősen figyelmetlenül dolgozott, másrészt sokszor inkább saját nyelvi szokásai szerint írta le a szavakat. Feltűnő például az ö / e következtelen váltogatása (pl. kell – köllött; veszi – vöszi; tett – tött; nemében – nömében), továbbá, hogy Verseghyvel ellentétben inkább nyílt kötőhangzókat használ (illetve felváltva hol ilyet, hol olyat alkalmaz), vagy az *egy / eggy* esetleges használata. Verseghy 1794 őszén írt levelében panaszkodott is erről Aranka Györgynek: „Kivánnám pedig, hogy azokkal, a miket ott mondok, írásdarabjaimnak orthographiája is megegyezze [ti. *Az emberi nemzetről* című darabját küldte el Arankának, hogy az az Erdélyi Nyelvművelő Tudós Társaság munkái

között megjelenjen]; kivált mivel mind eddig oly szerencsétlen voltam, hogy majdnem valamennyi kiadott darabjaimban a nyomtatásbéli hibáknak jobbítását vagy másnak szabad akaratajára, mint a m. Museumban és a m. Játékszínben stb., vagy legalább a betűszedőnek nyakas tudatlanságára kelle hagynom.” (Verseghy Ferenc – Aranka Györgynek. 1794. szeptember 18. és december 11. között. In: Verseghy 2019, 87, 28. sz.) Ezeket az ortográfiai következetlenségeket nem javítottuk, de szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy a *Mi a’ Poézis?* [...] efajta felemássága nem Verseghy korabeli írásmódját tükrözi, hanem a „betűszedőnek nyakas tudatlanságát”.

A kötet felépítése:

– *Ajánló Levél Q. Horátziusnak az elíziumi mezőkön mulató Lelkéhez: A Nagy érdemű Lélek!*: hexameterben írt költemény, 2 oldalnyi szöveg oldalszámozás nélkül.

– *Egynéhány Előjegyzések*: A kötetben alkalmazott helyesírási elvekről, 22 oldalnyi szöveg oldalszámozás nélkül.

– *Mi a’ Poézis? és: Ki az igaz Poéta?* (1–48): Verseghynek az érzékeny esztétika elvei alapján írt poétikai, verstani tanulmánya.

– *Q. Horátzius Flaccusnak Pízóhoz és ennek Fiaihoz írt Levele, melyly (de arte poetica) Költőmesterségnek is szokott nevezettni* (49–67): Horatius *Epistolae* II. könyve 3. darabjának prózai fordítása, a Horatius-episztola első magyar fordítása, 28 oldalnyi szöveg (a 63. oldal után elcsúszott az oldalszámozás).

– *Költeményes Enyelgések* (68–85): 23 számozott költemény. Két részből áll, melyek a kiadványban kettős vonallal vannak elválasztva egymástól. Az első részt az 1–15. darab adja. Ezeknél Verseghy a címek alatt a költemények idegen nyelvű forrásait is megnevezte (többségében K. W. Ramler *Blumenleséje* című antológiája, Ramler antológiájáról: Szilágyi Márton 1999, 134–135), illetve közös még bennük, hogy a következő részhez képest mind szövegversek, és hogy itt jelentek meg először. A második részt a 16–23. darab alkotja, melyek már mind korábban is napvilágot láttak. A 16–20. költemény 1791-ben a *Rövid Értekezések a’ Musikról* és a *Hat Magyar Énekek*ben jelent meg, ez utóbbiban dallammal együtt, az utolsó három vers pedig 1790-ben a kassai *Magyar Museumban*. Bár a három utolsó anakreontikát feltehetően nem dallamra írta Verseghy, mivel *A’ Barátság* mellé később a budai fogságban egy dallamutalást is bejegyzett, a második rész valószínűleg a tekintetben is különálló egységet alkot, hogy ebben éneklésre szánt darabok találhatók.

A *Mi a’ Poézis? és ki az igaz Poéta?* kötetnek az OSzK Kézirattárában (Oct. Hung. 606.) van egy olyan példánya, amit Verseghy a budai fogságban papírhiány miatt írásai lejegyzésre használt (vö. *Uránia*-kézirat, *Haller*-kézirat). A kötet utolsó oldalán, a belső fedőlappal szemben Batsányi autográf lejegyzésében Mozart–Schikaneder *Die Zauberflötéjéből* a *Maradgyatok már földik, jók... Duetto* (Allegro, Vivace) című fordítás olvasható. Batsányi és Verseghy viszonyáról, illetve e bejegyzésről: Horvánszki 2017a.

A többi bejegyzés Verseghytől származik: a kötet első 1–26. oldalán a margókon körbe Verseghynek a *Philologiabéli Jegyzések a’ Magyar Nyelvről* című írása olvasható, majd a kötet utolsó oldalain a *Költeményes Enyelgések* néhány darabján javított a költő. Ilyen módon a 13, 14, 18, 19. és 23. számú költemény szövegénél találunk rájegyzéseket, ami a 13. és 23. éneknél dallamutalást is jelent. A *Szövegek* kötetben ezekre a rájegyzésekre a cím mellett szögletes zárójelben hívtuk fel a figyelmet, és eredeti elhelyezésük szerint jelenítettük meg őket.

V. sor-számozása	Cím az alatta olvasható hivatkozott forrással együtt.	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
	AJÁNLÓ LEVÉL Q. HORÁTZIUSNAK az elíziumi mezőkön muató LELKÉHEZ.		–	82.	7.
	Míg sűgva kovályog az estveli szél...		VI Ária, HÉ, RÉM, MMus, UK, Ék, MA	76, (31)	8.



I.	<i>A' Magyar Kisasszonyokhoz.</i> Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 1. Stuck. 3. Buch. 1. Stuck.		Ék	83.	9.
II.	<i>A' Rósához.</i> Lásd: Ramlers Blumenlese: 4. Buch. 20. Stuck.	[Steffan 1782, No. 2.]	Ék, U, Uk	84, (30)	10.
III.	<i>Klórís a' Fülemiléhez.</i> Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 7. Stuck.		–	85.	11.
IV.	<i>Az esküvő Szerelmes.</i> Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 10. Stuck.		Ék	86.	12.
V.	<i>Az álomban vett Tsók.</i> Egy névtelen Szerző utánn.		–	87.	13.
VI.	<i>Laura Thirziszhez.</i> Kleist utánn		Uk	88.	14.
VII.	<i>Az egyenetlen Hartz.</i> Lásd: Ramlers Blumenlese. 2. Buch. 10. Stuck.		Ék	89.	15.
VIII.	<i>Szenderedő Thirziszre.</i> Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 13. Stuck.		Ék	90.	16.
IX.	<i>A' Szemérmes Leány.</i> Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 12. Stuck.		Ék	91.	17.
X.	<i>Dámon és Dóris.</i> Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 14. Stuck.		Ék	92.	18.
XI.	<i>A' Házasság' Istene.</i> Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 24. Stuck.		Ék	93.	19.
XII.	<i>A' hideg vérű Leányka.</i> Lásd: Ramlers Blumenlese 1. Buch. 32. Stuck.		Ék	94.	20.
XIII.	<i>Fillisnek Panaszí.</i> Lásd: Ramlers Blumenlese 6. Buch. 7. Stuck.	<i>Aria: Soll ich von deinem Tode</i> [Steffan 1778, No. 12.]	Ék, Uk	95, (8)	21.
XIV.	<i>A' vén Leányok.</i> Utz utánn: An Galathee.		Ék	96.	22.
XV.	<i>Kutyám'Ditsírete.</i> Lehet az Emberek' barátságára írtt Szatírának is nevezni.		–	97.	23.
XVI.	<i>Thirzís' sírja felett.</i>	[Haydn 1781, No. 9.]	VI Ária, RÉM, HÉ, MMus, Uk, Ék, MA	77, (41)	–
XVII.	<i>A' Nefejejts virág.</i>	[Ráfael: 3/4, B-dúr, Halkkal]	VI Ária, RÉM, HÉ, O, Uk, Ék, MA, MH	78, (52)	24.
XVIII.	<i>A' Szabadság.</i>	[Steffan 1779, No. 16.]	P-1781, VI Ária, RÉM, HÉ	51, (25)	25.

XIX.	<i>Thirzis és Laura.</i>	[Steffan 1778, No. 11.]	P- 1780, P-1781, VI Ária, RÉM, HÉ, Uk, Ék	39, (7, 110)	26.
XX.	<i>Thirzis' üzenettye.</i>	[Steffan 1778, No. 21.]	Ék, VI Ária, RÉM, HÉ	66, (15)	27.
XXI.	<i>A' Boriszák.</i>		Ék, MMus	73.	28.
XXII.	<i>A' Régiség.</i>		Ék, MMus	74.	29.
XXIII.	<i>A' Barátság.</i>	<i>Arie: Leiser nann't ich deinen Namen.</i> [Haydn 1781, No. 3.]	Ék, MMus, Uk, MA	75, (35)	30.

## Magyar Aglája

A kötet teljes címe (eredetileg végig nagybetűvel): *Magyar / Aglája, / avvagy / kellemetesen mulató / nyájaskodások / külömbféle versnemekben.* // (Budánn, / A' Kir. Magyar Univers. Betűivel. Eggenberger József' Pesti könyvárosnak költségére nyomtatott. 1806.)

A *Magyar Aglájában* megjelent költemények nagy részét Verseghy még a fogságban írta. A kötet megjelenése után, 1806. október 11-én a következőt írta Kisfaludy Sándornak: „*Himfit én még fogságomban olvastam. Oh mely vigasztaló jelenés volt ő nekem! [...] Ó adott nekem új kedvet arra, hogy Aglájámat és Rikótímot, mellyek már részben feküdtek, újjra kisimitsam.*” (Verseghy Ferenc – Kisfaludy Sándornak. Buda, 1806. október 11. In: Verseghy 2019, 108, 42. sz.). A költemények kéziratos forrásai szerint a *Sammlung deutscher Lieder*ből való átdolgozások még Kufsteinben, 1795–1796 ősze között születtek (ezek autográfjai az *Uránia*-kéziratban maradtak fenn), a versek másik részének első kidolgozása pedig valószínűleg 1797 után, a brünni várbörtönben készült, melyeket a *Haller*-kézirat őriz. Bár a fogságban szerzett irodalmi élményeinek köszönhetően a poézis műfajait sokkal szélesebb körben művelve ekkor már korántsem csak a dallamra való szövegírás prozódiai problémái érdekelték, a *Magyar Aglájának* még éppúgy ez jelenti a középpontját, mint korábbi kiadványainak. (A hasznosságelv alapján a másik fő cél, természetesen ezzel összefüggésben, a magyar nyelv kiművelése volt.) Verseghy nem sokkal szabadulása után, 1803. november 29-én a következőket írta kiadásra szánt költeményes kötetével kapcsolatban Kazinczynak: „Hogy engemet a jó embereknek szeretetekbe ajánly, nem kérem tőled, mert erre jó szíved a nélkül is késztet: de, hogy Kis Istvány úrnál, ha jó módját ejtheted, munkácskáimnak kiadását sürgesd, a kiadottakat pedig, mihelyt kezdedhez jutandanak, a vevőknek ajánld, arra nagyon kérlek, mivel jó szíved azt nem tudhattya, melly hasznos lehet nekem e' szolgálatod. Ama munkámnak neve, mellynek első szakaszocskáját már Kis uramnak kezébe adtam; *Költevényes Enyelgések, külömféle versnemekben.* Előre van küldve benne a versnek a musikából való magyarázattya. A darabocskák többnyire comicumok. Négy részeszkére való nállam már készen van. [...] Egy két énekecskével, mellyeket valaha örömet hallottál, kedveskednék, mivel megjobbitottam; de a *Költevényes Enyelgésekben* az énekre való kótákkal együtt a nélkül is elő fognak kerülni. Találsz mellettek ujjakat is. Mivel a Budai Királyi Typographiában már kóták is vannak, könnyű lesz, ha Kis uramnak tetszeni fog, Énekeimet különösen az Instrumentura való kótákkal is kinyomtatni.” (Verseghy – Kazinczynak. 1803. november 29. In: Verseghy 2019, 101–102, 36. sz.) A levélből megtudjuk, hogy a kötet címe eredetileg *Költevényes Enyelgések, külömféle versnemekben* lett volna, a *Magyar Agláját* csak később tette elé Verseghy, a szerkezete viszont már ekkor ugyanolyan volt, miként majd 1806-ban megjelent. A címadás alapján megkockáztatjuk azt a hipotézist, hogy Verseghy esetleg két másik költeményes kötetet is tervezhetett a Kháriszok nevével közreadni (Aglája a három Khárisz vagy Grácia közül a „ragyogás, gyönyör” megtestesítője), ez azonban életkörülményei miatt nem valósulhatott meg. (Köszönöm Csörsz Rumen Istvánnak,

hogy ezt a felvetését megosztotta velem.) A levélben is emlegetett Kis István nyomdász Horvát István 1805-ös naplója szerint igencsak haszonleső ember volt. Verseghy pénztelensége miatt, kényszerűségből adta el neki az Agláját és a Rikótit, azokat a műveit, melyekkel már hazatérésekor kész volt. „Kis könyv áros egy vastag izlésű ember, ki tsak a' Látzai kétéjában, Toldi Miklos Historiájában, a' Váradi Bibliában leli föl a' valóságos Aesthetikai szépséget. [...] Ő tsak megszorult íróktól szeret kézírásokat vásárolni, és ezeknek, ha tökéletesebbek könyveik, meg ad egyért leg alább 20. f[ft]-kat. Az előtte leg remekebb Szerelem Gyötrelmeit 25 f[ft]on] vette. Midön Versegi fogságából ki szabadult, még penzióját vissza nem nyerte, nagy szükségben fanyalgott. Meg szolította őt Kis, és ekkor könynyű módon meg vásárolta tőle tsekélységért Rikótit és Aglája Verses Gyűjteménynek 2. részeit” (Horvát 1967, 68–69).

A kötet, a korábbi gyűjteményes kiadványokhoz hasonlóan egy bevezető tanulmányból (*Előre van küldve benne a versnek a musikából való magyarázattya*), érzékeny, de nem szomorú költeményekből (*a darabocskák többnyire comicumok*), és a szövegekhez tartozó kottákból (*a Költeményes Enyelgésekben az énekre való kótákkal együtt*) állt. A Kazinczynak írt levél szerint Verseghy eredetileg zongorakísérettel szerette volna közreadni a dallamokat, ez azonban feltehetően anyagi okokból nem valósult meg. Az „instrumentumra való kóták” helyett egy felemásra sikerült kottamellékletet kaptak az olvasók. A gyűjteményben ugyanis, Steffan és Haydn darabjainál nem csak a szövegekhez tartozó dallamok, de nem is a teljes zongorakíséretetek találhatók, hanem a dallamot is magában foglaló zongora-jobbkéz szólama (a zongoraszólam kisebb hangjegyekkel van szedve). A 71 különböző műfajú és metrumú költeményből álló versgyűjteményhez 20 kottamelléklet tartozik. Mivel ezeknél sem a dallamforrást, sem a zeneszerzőt nem nevezte meg Verseghy, a komponistákat nem minden esetben tudtuk azonosítani. Jelen ismereteink szerint 10 Steffan, 4 Haydn dallama, 1 Schneidel, 5 pedig ismeretlen komponista műve. A számarányokból jól látható, hogy bár Verseghy szabadulása után újabb népszerű, populáris melódiákat is alkalmazott, alapvetően ragaszkodott a számára olyan kedves bécsi *Klavierlied*-gyűjteményekhez, illetve ha szükséges volt, akkor, miként azt Kazinczynak is írta, kisebb-nagyobb prozódiai vagy grammatikai változtatásokat végzett a szövegeken.

Szembetűnő változtatás viszont a korábbiakhoz képest a szövegek tematikus átdolgozása. „A darabocskák többnyire comicumok” kulcsmondat ebből a szempontból. Verseghy ugyanis a dalok magyarra való átültetésekor, mint azt az 1793-as *Mi a' Poézis?* című tanulmányában kifejtette, alapvetően a szabad fordítás, illetve az imitáció elvét követte. Ez a programosan vállalt alkotásmód egyre jobban érvényesült költészetében, és az 1791-es *Hat Magyar Énekektől* kezdve nemcsak egyre szabadabb átdolgozásokkal találkozunk, de az eredeti érzékeny *Liedektől* való tematikus eltávolodás is megfigyelhető. Ha a Steffan és Haydn által megzenésített szövegeket összevetjük Verseghy fordításaival, eltérő költői világok bontakoznak ki előttünk: a Verseghy által fordított darabokat az alaptéma látszólagos megtartása mellett sok esetben csak a dallamok kapcsolják a német *Klavierliedek*hez. Azok szentimentális, búsongó, gyakran halálvággal telített tematikáját Verseghy egyre inkább életörömbé, sőt, a polgári szerelem boldogságába játszotta át. Bár a szerelmi szenvedés különféle módoszatait tematizáló érzékeny német költeményeket többségében már az *Urania*-kéziratban erkölcsi célzatúvá változtatta, az erősen didaktikus jelleg majd csak a *Magyar Aglájában*, illetve az 1807-es *Magyar Hárásban* vált végérvényessé. Mivel a szerelem, illetve a beteljesült szerelem végpontja – a forrásul szolgáló szöveg végkifejletétől függetlenül – ezekben már kizárólag házasságot jelent(het), a versek mind erkölcsi-didaktikus példázattal zárulnak. Verseghy a szövegek ilyen típusú átdolgozásával ama poétikai-esztétikai nézeteinek tett eleget, amit először az 1793-as *Mi a' Poézisban?* fejtett ki: a szelíd erkölcsökre való tanítás idővel egyre erőteljesebben és egyre koncepciózusabban mutatkozott meg költői munkásságában.

Annak ellenére, hogy Verseghy a rimes-magyaros vershagyományt később sem művelte gyakran (Verseghy 1977, III/6, 647), a *Magyar Aglája* bevezető tanulmányában, majd az 1817-ben megjelent *Analyticában* már elfogadta a régi magyar kadenciás verselést. Egyrészt felismerte a szótagok számában a ritmust, mint rendező elvet, másrészt megállapította, hogy „a sormetszet szerepe az, hogy a verssort megossza, a rímé pedig az, hogy lezárja.” Verseghy saját bevallása szerint sohasem utasította el teljesen a nemzeti verselési módot, csupán a megszépítésére tett javaslatokat. Oly módon

akarta megújítani a magyar vershagyományt, hogy az a felvilágosult időkben is képes legyen határozatosan elérzékenyíteni a szívet. Felvilágosult filozófián alapuló művelődészménye a múltat, illetve a múltból a durvát, elavultat kizárva irányult a jövőre. Ez az oka annak is, hogy az antik-időmértékes formában írt költeményeknél nem strófaformákat, csupán sorfajtákát határozott meg. A felvilágosult, érzékeny poézis nevében fokozatosan eltávolodott a régi kötött strófaformáktól, és a „mái” olvasókhöz szabadon kombinálta a sorfajokat. A fogság elején még antik-időmértékes strófaformákban alkotott (alkaioszi, szapphói, arkhilokhoszi stb.), a később írt verseknél azonban már sokszor nem lehet meghatározni ilyen formákat. Az *Analyticában* így vallott erről: „az ódának legmegfelelőbb versmértéket és formát is [...] minden tekintetben tökéletes számtalan példáját munkálta ki a görögök igen finom és kiváló ízlésre támaszkodó hallása. Az effajta költemények versszakfelépítése [...] bármennyire is törvényként szokták tekinteni a régi versformákat, nyilván tetszés szerinti.” (Verseghy 1977, III/7, 755–756.)

A kötetről három évvel megjelenése után Kazinczy írt német nyelvű bírálatot, ami Rummy Károly nyelvi javításaival jelent meg a bécsi *Annalen der Literatur und Kunst in dem oesterreichischen Kaisertume* című lap 1809. júniusi számában (I. kötet, 262–264). A bírálatot teljes terjedelmében közreadta Császár–Madarász. (A szöveget, illetve Kazinczy tervezetét és az erre vonatkozó Rummyval való levélváltását l. Verseghy 1910, 322–329. L. még Notheisz 2003.) A bírálat érdekessége, hogy bár Kazinczy az ugyanekkor kelt magánlevelei szerint néhány versről pontosan tudta, hogy Verseghy azokat Batsányi ellen, illetve az általa képviselt poétikai nézetek ellenében írta, az *Annalenben* megjelent szövegben ezeket Révaira vonatkoztatta (Hovánszki 2017a, 15–16). Kazinczy bírálata feltehetően nemcsak a Verseghytől eltérő szerelemfelfogáson alapult (Margócsy 1998), de erősen befolyásolta a két költő ekkorra politikailag is eltérő életútja (Doncsecz 2016b).

Kazinczy bírálatával szemben Sághy 1825-ben írt rövid jellemzése az, ami a *Magyar Aglájáról* Verseghy poétikai munkásságát, céljait, illetve esztétikai-verstani törekvéseit ismerve a költői intencióról minden lényegeset elmond. Eszerint „Aglája és Hárfása által a szép Nemnek, kinek kényyétül függ leginkább nyelvünk’ szerencséje, kötött ő virágos koszorút kótákra vett énekeiben; tellyesek ezek classicus érzékenységgel, Olasz lágysággal, ’s mesteri hangmérséklésbe vannak öltöztetve; öröm volt azokat magától, vagy egy Magyar Széptől zengedeztetni hallani.” (Verseghy 1825, 181.) Verseghy eszerint kifejezetten a Szép Nemnek szánta a kötetet, de nem csupán azért, hogy szórakoztassa őket, hanem azért, mert tőlük függ nyelvünk szerencséje (ti. „dajka módra” ők adják át a nyelvet a gyerekeknek, ilyen módon az ő beszédük alapozza meg a jövőendő nemzedékét), azaz a klasszikus *utile* szempontja miatt. Mindennek alapját a Verseghy által használt költői és zenei nyelv képezi. A zenei nyelv, mely telve van „classicus érzékenységgel, Olasz lágysággal” – ennél pontosabban ma sem tudjuk meghatározni a századvégi bécsi udvari osztrák zenei stílust, elsősorban J. A. Steffan *Klavierlidjeinek* dallamvilágát – és a költő nyelv, mely „mesteri hangmérséklésbe” öltözteti a darabokat, azaz a költemények az új mértékes dallamoknak megfelelő, tökéletes magyar prozódíával vannak megalkotva.

Hogy Verseghy fogsága után miért érzékeny költeményekkel, illetve regény- és színműfordításokkal áll a nagyközönség elé, arra vonatkozóan Ferenczy János alábbi naplórészlete igen sokat elárul. Ferenczy Verseghy *Kolomposi Szarvas Gergely* című névtelenül megjelent regényéről (1804, 1805, Pest), illetve az abban megjelent *Az emberi Nemzetnek életkorai* című verssel kapcsolatban a következőket írta: „Átolvastam ezen magyar literatúrának új szüleményét, minden lapjaiban Versegi nagy lelkét, de leginkább szabad gondolkodását a 104 lapban, ahol az emberi nemzetnek életkorait hatos versekben foglalván előadja, nagy szívem örömevel olvastam, és meg-megolvastam. O! Ki ne vigadna ily nagy hazafi, mint Versegi Ferenc munkája olvasásán, mely csekély a tárja? Mely szorgalommal vagyon a bölcs írótl. Hazánk siralmas környülállásához, amelyekben az igazságkeresők még most is, mint ő, Versegi, üldöztetnek, alkalmaztatva. Multságot akart ő a magyaroknak szerezni, de haza javát óhajtó lelke reá vette, hogy még ily együgyű cím alatt való munkája legszebb, leghasznosabb igazságokat foglalná soraiba, nem akar ő már, de nem lehet Hazánk boldogtalan állapotában az Igazságot, Világosodást nyilván terjeszteni, mint valaha Milot közönséges históriája jegyzéseiben a Hazánk javára élő Hazafi kárára tevő. Csak távulról jelenté, és mely bölcsen, mi állapotban

vagyon nemzetünk a kultúrára nézve!” (OSzK Kt., Quart. Hung. 463, 10.) Verseghy tehát politikai okokból sem jelentethetett fogsága után mást, mint „Kellemetesen mulató nyájaskodásokat”. Bár ezt mindig szívügyének tartotta, sőt költészetének egykor ez volt a kiindulópontja, szabadulása után már kénytelen is volt ezáltal művelni a magyar nyelvet (gondolati költeményeit elszórva, más művekbe ékelve jelentette meg).

A kötet felépítése a következő. A William Dunkintól vett mottó után egy zenei ritmusjegellel ellátott verstani tanulmány olvasható, ezt követi az értekezésben kifejtettek szerint írt sorszámozás nélküli 71 költemény, majd a 20 kottamelléklet. A kották után Verseghy tételesen felsorolta az egyes költemények strófaformáit, illetve sorfajtaát, végül pedig egyrészt a *Superrevisor* rontásából fakadó hibajegyzékre vonatkozóan, másrészt a magyar literátorok között kialakult ortográfiai viták miatt saját helyesírási elveit védelmező *Declaratiót* adott közre. Bár a címlapon nem olvasható szerzői név, a *declaratióban* már szerepel Verseghy neve (249). A kötetből a mottót, a versek előtt álló tanulmányt és a költeményeket közöljük. A kották külön, a (III.) *Dallamok* kötetben szerepelnek, a strófaformák mutatójában olvashatókat a költemények jegyzeteibe építettük be, a hibajegyzékben olvashatókat jelölés nélkül emendáltuk a főszövegben, Verseghy filológiai *declarációját* pedig, mivel az ortográfiai és grammatikai jellegű, nem közöltük.

– *If e'er in thy I found favour, Apollo...* Dunkin: Mottó. Részlet William Dunkin (1709–1765) *The Poet's Prayer* című verséből (Fest 1917, 317), melyet a brünni fogságban ismert meg Verseghy. Itt készített másolatot a Joseph Retzer által 1783–1786 között Bécsben kiadott hatkötetes *Choice of the best poetical of the most eminent English Poets* című antológiából (MTAKK RUI 8r. 31, IV. kötet, 1–90). Bár a lemásolt szövegek között nincs meg Dunkin eme verse (Retzer 1786, V, 222–224), a teljes szöveg prózafordítása fennmaradt a költő angol fordításait tartalmazó kéziratos kötetben (OSzK Kt., Oct. Hung. 1486; 176–180; 71a–73a). Dunkin költeménye 61 sorból áll, amiből Verseghy mindössze az alábbi 9-et használta fel a mottóhoz: 1, 2, 31, 52–55, 60–61. Verseghy fordítását alább teljes egészében közöljük. A mottóban angolul közreadott sorok magyar megfelelőit dőlttel kiemeltük.

#### *A' Poéta' Könyörgése.*

*Ha valaha kegyelmet találok színed előtt Apollo! oltalmaz meg engem' a' következendő szerencsétlenségetül, az üdövel változó (módi) külömbféle gonosz, bolond és bamba emberektül. A' kuktáskodóktül prórásban, és az enyelgőktül versekben; a' királyi iszákoknak öszvefótozott műveitül és munkáitül; a' halottas és a' születésnapokra-való ódáktül, és Cibber' lepcseitül; a' magas póczokonn ülőknek szolgás udvarlásátül, imádásátül, tiszteletétül, urasságátül, kegyelmeitül; a' méltatlan patronussokhoz szóló hosszú dedicatióktül, kik hallgatnak és vésznek, de érted cselekedni semmit sem akarnak; a' hízelkedőktül, a' cserben-maradástül; a' politicabéli vagy egyházi pártoknak szerzsámságátül; a' tompa eszü hülyéktül, kik olly józanok mint a' törökök, és a' szemtelen bárdusoktül, kik saját munkáikat repetályák; a' mellékszoba' pompájának minden tarka (víg) dolgaitül; a' kaczer szépek tekintetétül, és a' betyárnak illattyaítül; a' foglalatol rágalmozóktül; csevegőktül és szór-szálhasogatóktül; a' hegedűsöknek és hamis <játékosoknak> róka-embereknek gonosz ösmeretségétül; öreg politicusoktül és a' kávéház-lecturátül; a' Chymistának álmodozásitül és a' projectumok' plánumitül; a' tömlöcznek félelmétül és a' pensionak reménnyeitül; a' játékosoknak csalárdságaitül; és a' zászlótartóknak esküvéseitül; a' sekély szabadon-gondolkodóktül, kik a' borházakban disputálván soha meg nem czáfoltatnak sem meg nem czáfolnak; az állandó jó eleségtül más ember' asztalánál; a' Myladinek gorombá intéseitül és a' Mylordnak tréfáitül; az öreg Chymistának hallgatásátül, mikor de oleo prelegál, és a' hollandus commentátorok olvasásátül in folio; egész esztendőig való várakozástül Whitehallban, mint Gay úré volt; a' nagy elméknak kevélységétül; a' kicsinyeknek pedig irigységétül; az igen fain jövedelmű igen fain asszonyoktül, mellyeket ők igen fainan el tudnak költeni fain csemegékre és fain gyermekjátékokra; a' redutoknak és az udvari maskarádnak pompáitül; az ifü buja asszonyoknak kelepcczétül és a' vén leányoknak haragjátül; a' szemtelenül ostoba théatrumtül, és attül a' vetemedéstül, hogy egygy harmadik éjszaka egygy nyomorúltt comé-*

diással osztozzak, Curltúl és az olyan könyvnyomtatóktól, a' kik átkok alatt kényszerítenének engem, hogy második részeket írjak, nem gondolván velem, akárki írta legyen az elsőt, minden jámbor patriótától, kik javokra készek áteresztetni a' buxát, és letenni a' lemondó hitet; a' vádolóknak hitelességétől, a' törvénynek körmeitől, és azoktól a' nagy gazemberektől, a' kik az árendába adó birtokosokat nagy remegésben tartják; a' szegény falusi plébániától, mely a' embert feleségestül elevenen eltemeti az élőmenetelnek minden reménye nélkül; a' bérért való firkálástól, mikor hitelem leszállott, hogy egy új ruhát vehessek, és egy régi ládát megbélelhessek; a' (kurta) nemesektől, kik minket asztalaiknál tréfákkal mulatnak; a' kutyáktól gunyhójokban; és a' csikóktól istállóikban; a' nemesektől és polgároktól kik szoros szövetségben vannak; semmi könyvnek subscriptiójától, kivéven Heideggerét; a' fanaticusoknak affectáltt nyelvektől, az oskolák' zsárgomnyától, az okos emberek censurájától és a' bolondok dicséretétől; a' criticusoktól, a' kik deákat vagy görögöt soha sem olvasnak, és a' pedantoktól, kik azzal kérkednek, hogy mind a' kettőt minden héten olvassák; a' kölcsönzött elméségtől, mellyet vissza kellyen, mint Budgetnek, adni, vagy az olyan kölcsönadástól, mellyért bottal fizetnek, mint Popenak. Ha valaha kegyelmet mutatsz vagy mutatni akarsz hozzám, ezektől, és az efféle rosszaktól, Apolló, ments meg, és haggy engem inkább csak böcsületes poétának elmesség nélkül lenni, mint lármásnak, érthetetlennek és fél-elmésnek. Dunkin.

– *A' magyar versnek külömbféle nemeiről* (3–24): Zenei ritmusjelzésekkel ellátott verstani tanulmány.

– *Magyar Aglája* (25–208): 71 költemény sorszámozás nélkül.

– *Kottamelléletek* (209–239): 20 költeményhez tartozó dallam (10 Steffantól, 4 Haydntól, 1 Schneidertől, 5 pedig ismeretlen komponistától van). Bár a dallamok hangszerkíséret nélkül, G-kulcsban jelentek meg, a kottasorban kisebb hangjegyekkel a zongorakíséret jobbkeze is be van írva.

– *A' Magyar Aglájában foglalt költeményeknek mutatója* (240–243): Az egyes költemények strófaformáinak, illetve sorfajtaiknak meghatározása.

– *A' becsúszott hibákról* (244–248): Hibajegyzék. A nyomtatásbeli hibák Verseghy szerint a superrevizor gondatlanságából vagy tudatos rontásából származtak. Ezek szerint a superrevizor nem vette figyelem, hogy a *singularis accusativus*ok eltérő formája nála nem hangzásbeli, hanem grammatikai különbséget jelent, ezért többé-kevésbé egységesítette az írásmódot. Verseghy ezt igen nehezményezte, és részletesen kifejtve felsorolta a superrevizor szövegrontásait. A főszövegben ezeket jelölés nélkül emendáltuk (*Az Irigységhez, Szentesiné, Györgyiné, A' régi classicus auctorokhoz, A' Válogató, A' Músák, A' Tél, Dórishoz, Rózsikához, Az Emberség, Nagy Sándor' Paripája, Vénus és Amor, A' Barátság, Örzsikéhez*).

– *Verseghy Ferencnek declarációja filologiyabéli munkáira nézve* (249–251): Verseghy helyesírása védelmében írt deklarációja. A két oldalas szöveg ugyanekkor az *Aglájától* függetlenül is megjelent *Verseghy Ferencnek maga kinyilatkoztatása* címen: *Hazai Tudósítások* (V.) 1806. július (Sz. Jakab hava) 16. II, 42–43.

Oldal-szám	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Sor-szám
25–26.	Ajánlás.		Hk	177.	31.
27–31.	A' Baktai Paraszt.		Hk	200.	32.
32.	Az Irigységhez.		Hk	187.	33.
33–43.	Szentesiné.		Hk	191.	34.
44–45. 209–210.	Dórishoz.	2/4, F-dúr, Andante. [Steffan 1778, No. 10.]	Uk, HT, MH	131, (6)	35.
45–46.	A' Tél.		Hk	172.	36.
46–48.	A' régi classicus auctorokhoz.		Hk	197.	37.

48–49. 210–211.	A' Válogató.	2/4, A-dúr, <i>Vivace</i> . [Haydn 1781, No. 6.]	–	227, (38)	38.
49–51.	A' Músák.		Hk	195.	39.
52–53. 212.	Búcsúzás a' Músáktúl.	6/8, D-dúr, <i>Allegro</i> .	Kazinczy-má- solat, <b>Uk, Ék</b>	128, (61)	40.
53–74.	Györgyiné.		<b>Hk</b>	192.	41.
75–76. 212–213.	A' Szerető' boldogsága.	3/8, C-dúr, <i>Allegro</i> . [Steffan 1782, No. 10.]	Kazinczy-má- solat, <b>Uk, Ék</b>	126, (32)	42.
76–77.	Rózsikához.		–	228.	43.
78. 214–215.	Dámon és Rozzilis.	2/4, D-dúr, <i>Allegretto</i> . [Steffan 1778, No. 20.]	Uk, Ék	138, (14)	44.
79.	Az igaz Bölcs.		Hk, EIH, MG	184.	45.
79–87.	Az Emberség.		–	229.	46.
87–88. 215–216.	A' korosabb Szépség.	2/4, F-dúr, <i>Allegretto</i> . [Steffan 1778, No. 2.]	MH	230, (2)	47.
89.	A' zsembe Öreghez.		<b>Uk, Hk, EIH, MG</b>	112.	48.
90–91. 216–217. [em: 271]	Eggy Álom.	3/4, D-dúr, <i>Allegro Moderato</i> . [Steffan 1779, No. 20.]	Ék, MH	231, (28)	49.
91–92.	A' Középszerűség.		<b>Hk, EIH, MG</b>	178.	50.
92–94.	A' tejáruló Menyecske.		Hk	189.	51.
94.	Klárrikához.		Hk	179.	52.
95–97.	A' Házasság.		–	232.	53.
98–101. 218.	A' haldokló Leány.	2/4, A-dúr, <i>Halkkal</i> .	MH	233, (62)	54.
101–102.	A' szerelmes Tudós.		–	234.	55.
102–109.	Nagy Sándor' Paripája.		–	235.	56.
109.	Eggy ártatlan Felelet.		Hk, EIH, MG	160.	57.
109.	Apollóhoz.		Hk	161.	58.
110.	Eggy Szerelmetlenre.		<b>Uk, Hk</b>	149.	59.
110.	Boriskára.		Hk	162.	60.
110.	Eggy goromba Poétára.		Uk, Hk, EIH, MG	141.	61.
111.	Laurához.		–	236.	62.
111–112.	A' Tavasz.		Hk	173.	63.
113–114. 218–219.	Julis a' tánczban.	2/4, F-dúr, <i>Moderato</i> . [Steffan 1779, No. 3.]	<b>Uk</b>	137, (19)	64.
114–117.	Vénus és Ámor.		Hk	196.	65.
117–120.	Az Újjítókhoz.		–	237.	66.
120–121. 220–221.	Czidli.	2/4, D-dúr, <i>Allegro</i> . [Haydn 1781, No. 8.]	<b>Uk</b>	146, (40)	67.
121–152.	Örömfí Tamás.		–	238.	68.
152. 221–225.	Laurához.	2/4, G-dúr, <i>Andante Cantabile</i> . [Steffan 1779, No. 10.]	Uk	136, (23)	69.
153–154.	A' Barátság.		Hk, EIH	188.	70.
154–156.	A' rossz szívű Bölcsék.		Hk	198.	71.



157.	Barátnémhoz.		<b>Hk</b>	171.	72.
157–158. 226.	Klárihoz.	<i>6/8, A-dúr, Andante.</i> [Steffan, 1778, No. 1.]	<b>Uk, Ék</b>	127, (1)	73.
158–161.	Az Aténabéliek.		Hk	190.	74.
161–162. 227–228.	Thirzis' sírja felett.	<i>4/4, f-moll, Adagio.</i> [Haydn 1781, No. 9.]	VI Ária, <b>RÉM,</b> HÉ, MMus, MP, <b>Uk, Ék</b>	77, (41)	75.
161–162.	Julishoz.		<b>Hk</b>	193.	76.
162–167.	Vizdomfi és Frankvári.		–	239.	77.
167–170. 229.	Örzsike.	<i>2/4, B-dúr, Andante.</i>	–	240, (63)	78.
170–171.	Az Igazsághoz.		Uk, Hk	133.	79.
171–174.	Az Oroszlyány.		EIH	241.	80.
174–175.	Örzsikéhez.		<b>Hk</b>	174.	81.
176–177. 229–230.	A' Nefelejcs.	<i>3/8, G-dúr, Andante.</i>	VI Ária, <b>RÉM,</b> HÉ, O, <b>MP, Uk,</b> <b>Ék, MH</b>	78, (64)	82.
177–178.	A' Vízkórságos.		EIH, MG	242.	83.
178–180.	Ámor a' borban.		<b>Hk, Önálló</b>	194.	84.
180–181. 230–232.	Klárikához.	<i>6/8, Esz-dúr, Moderato.</i> [Steffan 1778, No. 23.]	<b>Ék, MH</b>	243, (17)	85.
181–184.	A' kan macska.		–	244.	86.
184–188.	Fillis.		–	245.	87.
188. 232–233.	Rozilishoz.	<i>2/4, Esz-dúr, Halkkal.</i> [Haydn 1781, No. 3.]	<b>Ék, MMus, MP,</b> Uk	75, (35)	88.
189.	Horátiushoz.		<b>Hk, Ék</b>	180.	89.
189–190. 233–235.	Lilla.	<i>3/4, A-dúr, Halkkal.</i> [Steffan 1782, No. 6.]	VI Ária, <b>RÉM,</b> HÉ, MMus, <b>MP, Uk, Ék</b>	76, (31)	90.
190–191. 236–238.	Búcsúzás.	<i>4/4, F-dúr, Halkkal.</i> [Schneidel]	<b>Uk</b>	132, (54)	91.
192.	Gliczérához.		Hk	176.	92.
193–194.	Örzsikéhez.		–	246.	93.
195–196.	Koridonhoz.		Hk	201.	94.
197.	Eggy Közmondás.		–	247.	95.
197–203.	A' Veréb és a' Gerlicze.		–	248.	96.
203–204.	S. Antal Barátomhoz.		Hk, <b>Ék</b>	170.	97.
204–205.	A' Könyvek.		<b>Hk, Ék</b>	185.	98.
205–206.	Az Emberi Nemzetnek korai.		Hk, <b>Ék</b>	186.	99.
206–207.	A' Ritmista.		Hk, <b>Ék</b>	167.	100.
207–208. 238–239.	Krisztinka.	<i>2/4, G-dúr, Frissecskén.</i>	–	249, (65)	101.

## Magyar Hárfás

A *Magyar Aglája* után egy évvel egy két füzetből álló, 6+4 darabot tartalmazó zongorakíséretes énekgyűjteményt adott közre Verseghy. A hat éneket tartalmazó első füzet címlapján a következő olvasható: *A' / Magyar Hárfásnak / részént Aglájából vett, részént / újjonnan szerzett / Énekey / Fortepianóra // Első Szakasz // A' Pestvármegyei / Magyar / Kisasszonyoknak / illendő tisztelettel ajánlya / a' / Szerző. // Pestenn / Eggenberger József Könyvárosnál / 1807. A négy éneket tartalmazó második füzet címlapján pedig (eredetileg végig nagybetűvel): *A' / Magyar Hárfásnak / részént Aglájából vett, részént / újjonnan szerzett / énekei / Fortepianóra. // Második Szakasz. // Kesseleőkeői / Majthényi Anna / Kisasszony-nak / illendő tisztelettel ajánlya / a' / Szerző. // Pestenn, / Eggenberger József Könyvárosnál. / 1807.**

Rejtetten, ugyanakkor mégiscsak szerzői névvel jelent meg: a kortársak ugyanis általánosan Magyar Hárfásként emlegették a költőt. Címében utal az 1806-os kötetre („részént Aglájából vett, részént újjonnan szerzett Énekei”), illetve azt is tudtul adja, hogy vannak benne újabb darabok is. Az, hogy a 2. szakasz a korabeli szokásokhoz képest csonkán jelent meg (6 helyett 4 éneket tartalmaz), arra utal, hogy a mecénás Marczibány-Majthényi család igencsak sürgethette a megjelenést. Verseghy ekkor nyilván még nem sejtette, hogy ez lesz az utolsó világi énekeket tartalmazó kötete. Az album az 1791-ben megjelent *Hat Magyar Enekek*hez hasonlóan a német *Klavierlied*-gyűjtemények magyar megfelelője: a költemények szövegei a kottába írva, illetve több strófa esetén a kotta alatt olvashatók, önállóan, dallam nélkül nincsenek közölve.

A gyűjteményben található új dallamok erős váltást jelentenek Verseghy énekszerző munkásságában. A négy újonnan szerzett darab ugyanis verbunkos dallamokra íródott, márpedig Verseghy korábban nem preferálta a verbunkos zenét. Az 1780-ban Ányos szövegéhez párosított dallamot leszámítva [XXXI, (100)], egyrészt egészen 1807-ig egyetlen magyar stílusban készült dallamot sem találunk nála, másrészt a verbunkosnak az eredeti, verbuváló tánczenével kapcsolatban álló, cigányzenészek által művelt formájáról a fogságban írt, majd 1804-ben kiadott *Rikóti Mátyás*ban igen elítélően nyilatkozott. Szabadulása után azonban valószínűleg gyorsan szembesült azzal a ténnyel, hogy a 19. század elejére hazánkban a zenét illetően már a verbunkos dallamok testesítették meg azt az érzékeny ideált, amit az 1790-es években még az osztrák-bécsi *Klavierlied*-irodalom hordozott. Verseghy mindig az egész gondolkodásmódját meghatározó esztétikai-filozófiai eszmerendszer szerint alkotott. Akkor is, amikor az 1780–1790-es években a legújabb bécsi *Klavierlied*-albumokat használta fel magyar énekek írásához, és akkor is, amikor a populáris váló verbunkos divatjának mintegy behódolva, ilyen dallamokra kezdett szövegeket írni. A felvilágosodás filozófiája szerint vallotta, hogy a közönség igényét szem előtt tartva, bizonyos értelemben azt kiszolgálva, ahhoz alkalmazkodva kell csiszolni az olvasók-hallgatók ízlését (a zene ilyen módon csupán egy eszköz az emberek megnemesítéséhez).

A verbunkosra írt költemények az originalitás szempontjából is elkülönülnek a bécsi érzékeny-klasszikus dallamokra írt énekektől. Ezek a darabok ugyanis mind Verseghy eredeti szerzeményei abban az értelemben, hogy nem egy pontosan meghatározható német költemény imitációi. Ugyanakkor mind ismerősek, hiszen érzékeny-moralizáló kifejezőmódjuk és poétikai eszközkészletük a korabeli érzékeny poézis sajátja, illetve témáikat Verseghy már korábban is feldolgozta. Az eredetiség mellett formakészletük is elkülöníti őket a Steffanból vagy Haydnból fordított énekektől, hiszen a verbunkos dallamszerkezet miatt itt két esetben is eltért a strófikusságtól: Az *elhagyott Leánynál* végigkomponált formával, a *Bacchus' dicséretében* pedig rondóformával kísérletezett. A *Magyar Hárfás* öt verbunkosra írt éneke közül csak *A' haldokló Leány* dallamának variánsa található meg más korabeli írott forrásban. Bár a darabok komponistáit nem ismerjük, annyi bizonyos, hogy nem Verseghy szerezte őket, ő ugyanis esztétikai-prozódiai okokból a komponálástól a kezdetektől elzárkózott.

A dallamokat a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre Verseghy. A *Magyar Aglájában* olvaszul olvasható tempójelzések (Andante, Allegretto) itt magyarul szerepelnek (Léptetve, Lassacskán, Mértékletesen, Frissecskén), illetve már újszerűbb a kottakép. Az énekszólám a zongora jobb kezétől elválasztva, külön szólamba kapott helyet, a szopránkulcs helyett pedig a dallam és a zongora-jobbkéz violinkulcsban van lejegyezve.

Verseghy számozása	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
<b>Első Szakasz</b>					
No. 1.	A' haldokló Leány.	2/4, F-dúr, Léptetve.	MA	233, (62)	–
No. 2.	Egy kemény szívű Széphez.	2/4, G-dúr, Lassacskán.	–	250, (66)	102.
No. 3.	Dórishoz.	2/4, F-dúr, Léptetve. [Steffan 1778, No. 10.]	Uk, MA, HT	131, (6)	–
No. 4.	A' Nefelejts.	3/8, G-dúr, Léptetve.	VI Ária, RÉM, HÉ, O, MP, Uk, Ék, MA	78, (64)	–
No. 5.	Bacchus' dicsérete. Borozó Ének.	2/4, F-dúr (A' Kar), d-moll (Solo), Léptetve.	Ék	251, (67)	103.
No. 6.	Klárrikához.	6/8, Esz-dúr, Mértékletesen. [Steffan 1778, No. 23.]	Ék, MA	243, (17)	–
<b>Második Szakasz</b>					
No. 1.	A' haldokló Legény.	2/4, C-dúr, Lassacskán.	–	252, (68)	104.
No. 2.	Az elhagyott Leány.	2/4, B-dúr, Léptetve.	–	253, (69)	105.
No. 3.	A' korosabb Szépség.	2/4, F-dúr, Frissecskén. [Steffan 1778, No. 2.]	MA	230, (2)	–
No. 4.	Egy Álom.	3/4, D-dúr, Mértékletesen. [Steffan 1779, No. 20.]	Ék, MA	231, (28)	–

## Rikóti Mátvás

Az 1804-ben, Pesten (N. Kiss István Könyvárosnál) megjelent kötet teljes címe a belső fedőlapon: RIKÓTI MÁTYÁS, / EGGY / NYÁJAS KÖLTEMÉNY, / MELLYEL E' HÍRES MAGYAR VERS-SZERZŐNEK / POMPÁS KOSZORÚZÁSA NÉGYSOROS / RITMUSOKBAN ELŐ-ADATIK. Ezután következik a Charles Churchilltól (1731–1764) való mottó, majd a 12 dal négy-sorú-versekben, azaz négyesrímű felező tizenkettesekben. Keletkezéstörténetét l. a 211. szöveg-identitás-jegyzetben.

Cím	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Sorszám
Rikóti Mátvás	L. a 211. szövegidentitás jegyzetében.	–	211	371.

## Aprónyomtatványok

Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Sorszám
A' Magyar Hazának Anyai Szózatya az Ország' Napjára készülő Magyarokhoz.	–	80.	378.
Emlékeztető Oszlop azoknak a' Hazafiaknak tiszteletére, a' kik az Ország előtt júniusnak 11-dik és 12-dik napjain 1790 a' Haza-Nyelvnek bé-vétele mellett szállottanak.	O	79.	379.

Egy jó szívből költt szatíra avvagy feddő költemény a magyar litteratúráról.	–	81.	380.
Neve' Napjára Ő Excellentiájának Gróf Szápáry János Úrnak [...]	–	220.	381.
A' Magyar Músának Háladatos Öröme.	–	221.	382.
Tisztelete Ő Excellentiájoknak Puchói Marczibány Istvány Úrnak [...] és Kegyelmes Hitvessének, Kesseleökeői Majthényi Mária Asszonynak [...]	–	222.	383.
Háladatos Örömdal, melyet ő excellentiájoknak, puchói Marczibány Istvány Úrnak, császári és királyi felségünk' valóságos belső tanácsossának, és kegyelmes Hitvessének, kesseleökeői Majthényi Mária Asszonynak tiszteletére	–	223.	384.
Halotti Tisztelete Ő Excelentiájának néhai nagy méltóságú Puchói Marczibány Istvány Úrnak [...]	–	255.	385.
Mély tiszteletű emlékezete néhai méltóságos és főtisztelendő Kurbély György Úrnak [...]	–	307.	386.

## Periodikák

### Magyar Museum (1790)

A kassai *Magyar Museum* szépirodalmi folyóiratot Ráday Gedeon segítségével az 1787. november 13-án megalakult kassai magyar társaság tagjai, Kazinczy Ferenc, Batsányi János és Baróti Szabó Dávid indították meg. Az 1788–1792 között megjelent folyóiratnak korrektorként Verseghy is a munkatársa volt. Bár erre a feladatra már 1789 februárjában jelentkezett (Kazinczy – Rádaynak, 1789. febr. 2. In: *KazLev*, I, 261), a Duna befagyása és betegeskedése miatt csak márciusban tudott csatlakozni a laphoz (Ráday – Kazinczynak, 1789. márc. 1. In: *KazLev*, I, 294). A *Magyar Museum* történetét, irodalomszemléletét és kritikai kiadását l. *Magyar Museum* 2004.

Évfolyam, kötettség, oldal	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
1790, I. kötet, 2. negyed, 188–189.	Thirzis és Kloé.	<i>2/4, D-dúr, Allegretto.</i> [Steffan 1778, No. 20.]	P-1781, Ék	43, (14, 113)	106.
1790, II. kötet, 1. negyed	A' TEREMTÉSÉRŐL. Első Ének. A' Minden-ségről.		–	72.	107.
1790, II. kötet, 2. negyed	A' Boriszák.		Ék, MP	73.	–
1790, II. kötet, 2. negyed	A' Régiség.		Ék, MP	74.	–
1790, II. kötet, 2. negyed	A' Barátság.		Ék, MP, Uk, MA	75, (35)	–

1790, II. kötet, 4. negyed, 482–483.	Laura.	3/4, A-dúr, Halkkal. Steffántól [Steffan 1778, No. 6.]	VI Ária, HÉ, RÉM, MP, Uk, Ék, MA	76, (31)	–
1790, II. kötet, 4. negyed, 483.	Thirzis' sírja felett.	4/4, f-moll, Lassatskán, 's illetődéssel. Haydn-tól. [Haydn 1781, No. 9.]	VI Ária, HÉ, RÉM, MP, Uk, Ék, MA	77, (41)	–

### Orpheus (1790)

A *Magyar Museum*ból való kiválása után Kazinczy önálló szépirodalmi folyóiratot indított *Orpheus* címmel, melynek nyolc lapszáma jelent meg 1790 februárja és 1792 augusztusa között. Az *Orpheus* történetét, irodalomszemléletét és kritikai kiadását l. *Orpheus* 2001

Évfolyam, kötetszám, oldal	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
I. évf. (1790), II. kötet, 125. o.	A' NE-FELEJTS.	[Ráfael: 3/4, B-dúr, Halkkal.]	VI Ária, HÉ, RÉM, MP, Uk, Ék, MA, MH	78, (52)	–
I. évf. (1790), II. kötet, 219–222.	Emlékesztető Oszlop.		ANy	79.	–

### Uránia (1795)

A Kármán József és Pajor Gáspár által szerkesztett, egyetlen évfolyamot megért *Uránia* folyóirat történetét és irodalomszemléletét l. Szilágyi 1999, kritikai kiadását l. *Uránia* 1999.

I. esztendő (1795), III. kötet,	A' Rósához.	3/8, G-dúr, Mértékletesen. [Steffan 1782, No. 2.]	Ék, MP, Uk	84, (30)	108.
---------------------------------	-------------	---	------------	----------	------

### Hazai Tudósítások (1806)

A Kultsár István által alapított pesti kiadású hírlap 1806–1808 között *Hazai Tudósítások*, 1808–1839 között pedig, miután engedélyt kapott külföldi hírek közlésére *Hazai 's Külföld Tudósítások* címen jelent meg. A hírlapból való válogatásokat l. Kultsár 2010, *Hazai Tudósítások* 1985.

1806. aug. 16., 118. o.	Dórishoz.	[Steffan 1778, No. 10.]	Uk, MA, MH	131, (6)	109.
-------------------------	-----------	-------------------------	------------	----------	------

### Egyházi Értekezések és Tudósítások (1820–1824)

Az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című első magyar katolikus teológiai folyóiratot Horváth János veszprémi kanonok indította meg 1820-ban, melynek munkálataiba a kezdetektől bevonta Verseglyt. Horváth a költő halála után is publikálta benne Versegly addig kiadatlan zsoltárfordításait. A folyóirat történetéről, megindulásáról, külföldi mintáiról, jellegéről, munkatársairól, illetve Versegly és Horváth kapcsolatáról részletesen: Horváth Konstantin 1937; összefoglalóan: Versegly 2019, 726–729.

Évfolyam/ kötetszám, oldal	Cím	Dallam	Egyéb szöveg- források	Szöveg- identitás, dallamszám	Sor- szám
1820/1, 168.	Az Úrnak Felmutatása után.	<i>3/4, C-dúr, Andante. (Léptetve.) Halkkal.</i> Musikába tette Seiler József.	Önálló	268, (55)	279.
1820/2, 181–182.	Új esztendő napjára való ének.	<i>G-dúr, 6/8, Frissecskén.</i> Musikába tette Seiler József.	Ék, Zsk	273, (56)	280.
1820/3, 79– 81.	Az első Zsoltár. A' jámbornak boldogsága.		Zsk, Dk, D	270.	281.
1820/3, 81– 84.	Második Zsoltár.		Zsk, Dk, D	271.	282.
1820/3, 84– 87.	A' harmadik Zsoltár.		Zsk, Dk, D	272.	283.
1820/3, 89– 94.	Az Istennek Felsége és Jósága a' 103. Zsoltár szerint.		Zsk	269.	284.
1820/4, 132– 135.	A' IV. Zsoltár.		Zsk, Dk, D	287.	285.
1820/4, 135– 138.	Az V. Zsoltár.		Zsk, Dk, D	288.	286.
1820/4, 138– 141.	A' VI. Zsoltár.		Zsk, Dk, D	289.	287.
1820/4, 141– 143.	A' XXII Zsoltár. Az Istenben való bizodalom.		Zsk	276.	288.
1820/4, 143– 145.	A' CXXXVI. Zsoltár.		Zsk	303.	289.
1820/4, 145– 146.	A' keresztfa mellett álló Szűz Anya.	<i>4/4, g-moll, Igen lassan, és érzékenyen.</i> Musikába tette Seiler József.	Ék	285, (57)	290.
1821/1, 69, 64.	A' tenger mellett van Gáza, Pelúziúm' úttján...		Zsk	286.	291.
1821/1, 133.	Az Isten' dicsősségét az egek beszélik...		Zsk, Dk, D	282.	292.
1821/2, 54– 55.	Óh! melly felséges jelenés, melly szívreható, nagy...		Önálló	263.	293.
1821/2, 66.	Íme! az oltárnak szenteltt szolgálai kilépnek...		Önálló	266.	294.
1821/2, 136– 137.	Boldog ember az, ki a' gonoszok' tanácsán nem jár...		Zsk, Dk, D	270.	295.
1822/1, 165– 167.	A' CXVIII. Zsoltárnak [...] Aleph és Beth betűi.		Zsk	277.	296.

1822/1, 167–169.	Retribue servo tuo, vivifica me. Gimel és Daleth betűi.		Zsk	278.	297.
1822/2, 133–135.	A' LXX. Zsoltár.		Zsk, Dk, D	304.	298.
1824/3, 69–71.	Legem pone mihi Domine, He és Vau betűi.		Zsk	279.	299.
1824/3, 71–73.	Ugyanazon Zsoltárnak Zain és Heth betűi, Memor esto verbi tui.		Zsk	280.	300.
1824/3, 74–76.	A' LXX. Zsoltár.		Zsk, Dk, D, EÉT	304.	–
1824/3, 76–79.	Könyörgés a' Királyért a' LXXI. Zsoltár szerint.		Zsk	283.	301.
1824/3, 79–90.	A' képzelő erőnek nagy művei az emberben, Delille után.		Önálló	305.	302.

### Kötetrészletek

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Sor-szám
<i>A' Világnak közönséges történetei</i> (Pesten és Budán, 1790)				
XXXVII. o.	Túrjon dítséretes vitéz-erősséggel...	–	70.	110.
<i>Kolomposi Szarvas Gergely</i> (I. Kötetke, Pest, 1804; II. Kötetke, Pest, 1805)				
	A' szökevény szerelmesek.	–	210.	
I. Kötetke, 44–55.	Rózszi, jöjjsze hamar! kiáltya lyányának...	–	210.1.	111.
I. Kötetke, 80–94.	Szívesi a' kulcsot elvívén magával...	–	210.2.	112.
II. Kötetke, 28–49.	Hát azalatt vallyon a' szép szökevényyel...	–	210.3.	113.
II. Kötetke, 77–87.	Azalatt Boriska odább lép Pistához...	–	210.4.	114.
II. Kötetke, 62–64.	A' köz nép.	Hk	199.	115.
II. Kötetke, 104–112.	AZ EMBERI NEMZETNEK ÉLET-KORAI.	–	213.	116.
<i>Vak Béla, a' Magyarok Királlya</i> (Pest, 1812)				
86–87.	Magos partyánál a' pataknak...	–	256.	117.
<i>Almarék Ergélyi Herceg, avvagy a' Szebeni Erdő</i> (Pest, 1813)				
51.	SZONÉTA.	Ék	257.	118.

## Nyelvkönyvek mintapéldái

A *Neuerfasste Ungarische Sprachlehre* című nyelvtankönyv anyagát Verseghy még a fogságban dolgozta ki, és szabadulás után – Eggenberger, a nyomdász kérésére – mintegy harmadára rövidítve adta ki 1805-ben. Ezzel kapcsolatosan Verseghy nyelvészeti nézeteiről, Révairól való vitájáról: Császár 1903, 176–212.

1814-ben a helytartótanács iskolai nyelvkönyvek szerkesztésével bízta meg Verseghyt. Ennek eredményeként született meg az 1816-ban szerzői név nélkül megjelent, öt füzetből álló *Epitome Institutionum Grammaticarum Linguae Hungaricae* latin nyelvű tankönyv a katolikus és a nemzeti iskolák számára, melyhez ugyancsak a helytartótanács megbízásából olvasókönyvet is szerkesztett Verseghy *Exertitationes Idiomatis Hungarici* címmel. Az olvasókönyv egyszerű beszélgetések, levelek, mesék és anekdoták mellett műfaji és verstani példa gyanánt néhány költeményt is tartalmaz a *Magyar Aglájából*. Ezek után a helytartótanács a magyar nyelv tanításának egységesítése miatt egy tanítóknak szóló magyar nyelvű segédkönyv írásával is megbízta Verseghyt. A *Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány* című, az addigi kutatási eredményeit és nézetei magába foglaló, bőséges példaanyagot is tartalmazó rendszeres magyar nyelvtankönyv először 1818-ban jelent meg (Császár 1903, 309–315). Bár a *Magyar Grammatika* már Verseghy életében is több kiadást megért, mi csak az 1818-as vettük be a szövegforrások közé. (A második, 1821-es kiadásban jóval több verset közölt mintapéldaként a költő, akkor az *Exertitationes Idiomatis Hungaricib*en meglelenteket adta újra közre.)

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szöveg-identitás	Kötetbeli sorszám
<i>Neuerfasste Ungarische Sprachlehre [...]</i> (Pest, 1805)				
423–428.	A' régi Aranykorruól.	–	214.	119.
432.	Külső Szolnok.	Hk	175.	–
<i>Exercitationes Idiomatis Hungarici [...]</i> (Buda, 1816)				
166–167.	A' Barátság.	Hk, MA	188.	–
167–168.	A' Vízkórságos.	MA, MG	242.	–
168.	Az igaz Bölcs.	Hk, MA, MG	184.	–
168–169.	Eggy goromba Poétára.	Uk, Hk, MA, MG	141.	–
169.	Eggy ártatlan felelet.	Hk, MA, MG	160.	–
169–170.	A' Középszerűség.	Hk, MA, MG	178.	–
170–171.	A' zsembe Öreghez.	Uk, Hk, MA, MG	112.	–
171–174.	Az Oroszlány.	MA	241.	–
<i>Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány [...]</i> (Buda, 1818)				
516.	A' Vízkórságos.	MA, EIH	242.	–
516.	Az igaz Bölcs.	Hk, MA, EIH	184.	–
516.	Eggy goromba Poétára.	Uk, Hk, MA, EIH	141.	–
517.	Eggy ártatlan felelet.	Hk, MA, EIH	160.	–
517.	A' Középszerűség.	Hk, MA, EIH	178.	–
518.	A' zsembe Öreghez.	Uk, Hk, MA, EIH	112.	–



## Dissertatione de versione Hungaricae Scripturae Sacrae

A Káldi György (1537–1634) által készített első teljes magyar nyelvű katolikus bibliafordítás példányai (Káldi 1626) a 18. század végére szinte teljesen elfogytak, így a katolikus egyházban szükségessé vált a Biblia újbóli kiadása, ami felvetette a Káldi-fordítás revidálását is. Ennek megvizsgálására, illetve az anyag előterjesztését szolgáló tanulmányok írására és próbafordítások elkészítésére Verseyhy kérte fel Rudnay Sándor esztergomi hercegprímás 1820-ban. Ennek eredményeként született meg a *Dissertatione de versione Hungaricae Scripturae Sacrae (Értekezés a Szentírás magyar fordításáról)* című latin nyelvű kötet, mely Budán jelent meg az 1822-es pozsonyi zsinatra, ahol az eredeti terv szerint napirenden lett volna a Biblia új kiadása is. (A zsinaton végül nem tárgyalták Verseyhy tervezetét.) A kötet számtalan tanulmány mellett (*A régi magyar bibliafordítások, Káldi fordítása, Mely helyesírást kell alkalmazni a Biblia új magyar kiadásában, Káldi fordításának három kiadása*) a Biblia néhány részéből mintafordításokat is tartalmaz (Teremtés könyvéből, Jób könyvéből, Izaiás könyvéből, Szent Máté Evangéliumából stb.), mégpedig a könnyebb összehasonlítás végett úgy, hogy a Káldi-féle fordítással párhuzamosan futnak Verseyhy fordításai, utánuk pedig mindenütt a javítás szükségességét indokló nyelvészeti, filológia jegyzetek szerepelnek. Ezek között található az a 21 zsolttár, mely a zsolttárfordításoknak az egyházi cenzúra által javított **B** szövegváltozata, és erősen eltér Verseyhy saját, **A** szövegállapotú magyarításaitól. A nyomtatvány cenzori kézirata az ún. *Dissertatione*-kézirat (MTAKK M. Nyelvt. 4r. 30), a bibliafordításhoz kapcsolódó anyagok fogalmazványait a zsolttárok **A** szövegállapotával együtt az OSzK Kézirattárának Quart. Lat. 3250. jelzetű kéziratcsomója tartalmazza (*Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae*), melyet jelen kiadásban *Zsolttárok-kéziratnak* nevezünk. A szoros zsolttárfordítások történetét és forrásait I. *Az első Zsolttár (270)* jegyzetében. Az *Értekezés* a szolnoki társaság kiadásában magyarul is megjelent: Verseyhy 1987b. (A latin jegyzések ebben az 1822-es nyomtatvány modern fordításai, és nem a Verseyhy által magyarul írt, *Zsolttárok-kéziratban* található magyar nyelvű jegyzetek).

Oldalszám	Cím	Egyéb szövegforrások	Szövegidentitás	Sorszám
115.	I. ZSOLTÁR.	EÉT, Zsk, Dk	270.	–
117–118.	II. ZSOLTÁR.	EÉT, Zsk, Dk	271.	–
120.	III. ZSOLTÁR.	EÉT, Zsk, Dk	272.	–
121–122.	IV. ZSOLTÁR.	EÉT, Zsk, Dk	287.	–
123, 125–126.	V. ZSOLTÁR.	EÉT, Zsk, Dk	288.	–
126–127.	VI. ZSOLTÁR.	EÉT, Zsk, Dk	289.	–
128–129.	VII. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	290.	–
131–132.	VIII. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	291.	–
133–135.	IX. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	292, 293.	–
138.	X. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	294.	–
139.	XI. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	295.	–
140.	XII. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	296.	–
141–142.	XIII. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	297.	–
143.	XIV. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	298.	–
143–144.	XV. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	299.	–
145–146.	XVIII. ZSOLTÁR.	EÉT, Zsk, Dk	282.	–

147.	XXII. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	281.	–
148–149.	XLI. ZSOLTÁR. XLII. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	301.	–
150–152.	XLVIII. ZSOLTÁR.	Zsk, Dk	301.	–
153–154.	LXX. ZSOLTÁR.	EÉT, Zsk, Dk	304.	–

## Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete

A *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete* című kötet az egyetemi nyomdán keresztül a költő egykori munkaadója, barátja és egyben hagyatékának gondozója, Sággy Ferenc és fia, Sággy Sándor jelentette meg 1825-ben. (Budánn 1825. A' Királyi Magyar Universitas' Betűivel.) A kötet egyrészt egy életrajzot és Verseghy nyelvészeti nézeteit is magába foglaló tanulmányt, másrészt az addig kiadatlan írásokat tartalmazza: a *Metamorphoses*-fordítás első két könyvét, négy addig ismeretlen lírai költeményt (egyét dallammal együtt), illetve két prózarészletet. (Verseghy kéziratok hagyatékáról összefoglalóan: Verseghy 2019, 513–517.)

Oldalszám	Cím	Dallam	Egyéb szövegforrás	Szöveg-identitás, dallamszám	Sorszám
15–116.	Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai Magyar Hexametrumokban. I. Könyv. II. Könyv.		Önálló	258.	398.
117–118.	A' Primás Herczeg' Képe.		–	310.	399.
119–123.	A' Szent Mise Tuniziásból. A' XI. Dal. 410–503.		–	o	–
124–129.	V. Károly Császárnak Bemenetele Túnis' Várassába. Tuniziásból XII. Dal, a' 609.től fogva végig.		–	p	–
130–132.	Bucsúzás.	<i>3/8, F-dúr, Lassacsán. [F. H. Himmel: Gesellschaftslied.]</i>	–	309, (58)	400.
133–137.	A' Teremtésnek Képe.		Ék	267.	–
151.	Du Herr, mein Gott, Du warfst in diesen Abgrund mich...		–	100.	401.

# A SZÖVEGIDENTITÁSOK ALAKULÁSTÖRTÉNETE ÉS MAGYARÁZATAI

## 1.

**Orfeus Dafnisnek. Tavaszi mulatságokrol.** [Egykor tavasz vége felé Pallás Aszszony Bóltseit]

<i>Orfeus Dafnisnek.</i> <i>Tavaszi mulatságokrol</i>	Kreskay 1799; 53–58; 28a–30b, XXIX. sz.	Kreskay Imre másolata.	[1779. április 6. – október 25., Pest]	<b>392.</b>
--	--	---------------------------	---	-------------

### Megjelenés

Hattyuffy 1906, 59–63; Verseghy 1910, 13–17, 1. sz.; Labádi 2012, 155–159, 93. sz.; Verseghy 2019, 19–23, 2. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

A verses levél Kreskay Imre *Barátságos mulatozások versekben* című kéziratos episztola-gyűjteményében maradt fenn: *Irta Kreskay Imre Első Remete Sz. Pál Rendéből. Pesten. 1799.* (OSzK Kt., Oct. Hung. 758.) Bár Kreskay a barátaitól kapott szövegeket változtatás nélkül másolta le, a szóalakokat saját helyesírási elvei szerint rögzítette. Ennek megfelelően az *Orfeus Dafnisnek. Tavaszi mulatságokrol* című Verseghy-episztola szövege sem a szerző, hanem Kreskay helyesírási szokásait tükrözi. Mivel azonban a levél nem időmértékes formában íródott, a helyesírás nem befolyásolja a versforma értelmezését, ezért a levél szövegét nem javítottuk vissza Verseghy korabeli írásmódja szerintre.

Verseghy a feltehetően misszilis levelet pálos szerzetestársához és barátjához, Kreskay Imréhez írta (1748–1811), aki a levél írásának idején, 1777–1780 között a pesti pálos rendház könyvtárosa volt. Verseghy 1778-ban, a pálos rendbe való felvételekor itt ismerkedhetett meg Kreskayval. Verseghy pálos rendi időszakáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Verseghy és Kreskay levelezése töredékesen maradt ránk. 1779 és 1781 között tíz levélről tudunk, melyek közül ma nyolcat ismerünk. A levélváltás azonban ennél valószínűleg jóval kiterjedtebb volt. (Verseghy és Kreskay kapcsolatáról és levelezéséről: Verseghy 2019, 521–523.) A fennmaradt levelezésből hat episztola keltezetlen. Ezek közül az egyik a Verseghy által írt *Orfeus Dafnisnek. Tavaszi mulatságokrol*, melynek keletkezését a szakirodalom 1779. április 6. és október 25. közé datálja. A szövegeket a „pálos önképzőkör” működéséhez kötik, és megírásukat arra az időre teszik, amikor Verseghy és Kreskay is Pesten tartózkodtak (Gorzó 1914; Labádi 2012, 401). Az episztola referenciális utalása valóban ezt támasztják alá. Az *Orfeus Dafnisnek. Tavaszi mulatságokrol* ugyanis válasz Kreskay *Dafnis Orfeusnak* című verses levelére (Labádi 2012, 92. sz.; Verseghy 2019, 17–18, 1. sz.), melyhez Hattyuffy Dezső a szöveg kiadásakor a következő lábjegyzetet fűzte: „Verseghy Eugenhöz irattak e versek, melyekben a Poezisból költsönzött nevek alatt, egy valóságos történet ábrázolatik. Kreskay jegyzete.” (Hattyuffy 1906, 57.) Megjegyzendő, hogy bár a kéziratban nem olvasható a Hattyuffy által beírt jegyzet (Hattyuffy esetleg máshonnan vette az információt, és kontaminációval élt), a történet referenciális olvasata az episztolák funkciója és használta, illetve a versben olvashatók miatt valóban használható értelmezői pozíciót nyújt. Az episztola ezek szerint a pálos szerzetesek egyik kirándulását írja le, melyben a korabeli Pest-Budáról kapunk jellemző képet.

Verseghy és Kreskay a pásztorköltészet hagyományai szerint, azt imitálva írták egymásnak az episztolákat: a szerzőt és a címzettet ezért jelenítik meg Dafnis, illetve Orfeus neve mögé rejtve (Dafnis = Kreskay; Orfeus = Verseghy). Az episztolában mindemellett nagyon erős Faludi leíró költeményeinek hatása. Faludi hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

### Verselés

Trocheusi lejtést is imitáló négyesrimű 8+7-es (15-ös) sorokban. A versforma Faludi Ferenc hatását tükrözi.

A 18. század végére az énekelt dalköltészet legtipikusabb formái a 8-as és 7-es sorok különféle váltakozásából álló stórfák lettek, amire mindenekelőtt az apróbb ívekből, szekvenciákból épülő rokokó dallamok helyében lépő újabb, klasszikus dallamok 4+4 ütemből álló periodikus szerkezete inspirálta a költőket. A 8-as és 7-es sorok különböző variálásait ily módon a dallamszerkezet, illetve ezen belül a dallam hangjainak száma határozta meg. Emellett e dallamok ritmusa leggyakrabban már trocheusi („szökő”) vagy jambusi („perge”) lejtésű sorok írására inspirálta a költőket. Földi János megfogalmazása szerint: „A hét, és jelesben, a nyolc szótagos Versek, amelyek az apróbb Énekekben és Dalokban leginkább előfordulnak [...] a két Rendeknek egymás között való külön külön féle váltogatásaikkal, a legszebb Dalokat 's Énekeket formálják (kivált a Szökő és Perge versekben). [...] E' szerént származnak sok ezer 's meg ezer különbségeik a Végezetes Verseknek, melyeket mind felhordani lehetetlen, mivelhogy annyi sort, és annyi szótagot vehet fel egy Verse az író, amennyi tetszik, vagy valamely megkedvelt Musikabeli Darab kíván.” (Földi 1790, 301, 303.) A stórfajforma népszerűségét épp az biztosította, hogy tetszés szerint többféle dallamra lehetett énekelni, Faludi is igen kedvelte. A 18. század végére katolikus és protestáns közegben egyaránt számtalan dallamintája volt. Pálóczi Horváth Ádám 1794-ben írta Csokonainak, hogy „ezen formájú verseknek sokféle ariaji vagynak, én magam tudok hetet és mind a hét örömet megkívánná, hogy az első 8 syllabából álló tag is kétfelé szakasztasson és cadentiával szepíttessen.” (Horváth Ádám 1794, 331.)

### Magyarázatok

*Orfeus Dafnisnek*: Verseghy Kreskaynak. Az episztolákban Kreskaynak és Verseghynek az antik mitológiából vett neveik.

1–2. *Pallás Asszony Bőltseit / Ki-ereszté keze alól*: Az utalás a tudományos tanulmányokat folytató fiatal pálosokra vonatkozik.

3–4. *Flora színes kertyeit / Vagy az erdőt látogatnák, vagy Pán Isten mezeit*: A szerzetesifjak kimentek kirándulni a virágos rétekre, az erdőbe, vagy a mezőkre.

5. *Epeus*: Híres ácsmester a görög mitológiában, aki Pallasz Athéné segítségével megépítette a trójai falovat. Az utalás feltehetően Antonius Ruchman (1728–1791) pálos szerzetesre vonatkozik, aki bútorkészítő mesterember is volt. Ő és munkatársai készítettek a pesti pálos könyvtár művészien megalkotott polcrendszerét és berendezését (Doncsecz 2016c, 62).

6. *Diannátul vigasságot ott koldult*: A szerzetesifjak egyik része az erdőbe ment kikapcsolódni, mégpedig feltehetően vadászni.

8. *feredő: fürdő, fürdőző*

10. *Forgat amaz Bellonátul költsőnzött paripát*: A korban a játékok része volt a harcra való felkészülést segítő, egy tengelyen körbe forgó faló, ezen lehetett gyakorlatozni.

12. *Mopsus*: A görög mitológiában szereplő, jósló tehetséggel bíró hős. Verseghy valamelyik zordabb természetű, mogorva pálos szerzetestársára gondol.

13–14. *Kissebb része ezen Népnek Minervának udvarát / El-nem hagyta*: Néhány szerzetes bent maradt a rendházban.

17–18. *Bizva vala e nyájatska Dafnis gondos kezére, / Dafnis, ki a Vers-Szerzésnek majd nem leg főbbb mestere*: Dafnis Kreskay Imre neve az episztolában, ami a címben is megjelenik. Ezek szerint Kreskayra

voltak bízva azok a szerzetesnövendékek, aki a tavaszi erdei-városi kirándulás helyett a rendházban maradást választották.

19. *Tritonis*: A görög mitológiában Pallasz Athéné egyik melléneve a tritóni mocsárról, melyet születése után először pillantott meg. Kreskay műveltségére, bölcsességére utal vele Verseghy.

20. *Könyvekkel telt tárházának kitsin, de hív őrzője*: Az episztoła keletkezése idején Kreskay volt a pesti pálos rendház könyvtárosa.

23. *Orfeus-is velek sétál, el-felejtí hárfáját*: Kreskay és Verseghy egymáshoz írt episztoláiban hárfászenész mivolta miatt Verseghy neve Orfeus.

24. *Hazájának módja szerént beszél, 's űzi tréfáját*: Verseghy a tiszamelléki (szolnoki) nyelvjárással mulattathatta társait (Verseghy Szolnokon született).

25–26. *Neptunusnak partyait / Járják, 's kérik evezésre Palaemonnak hajóit*: A Duna-parton keresnek hajót. Neptunus a római mitológiában a vizek és a tenger istene, Palaemon pedig az argonauták, azaz a nagy hajóutazók egyike.

27. *Eolus nagy haraggal hányoán vizek habjait*: Túl nagy szél volt a Dunán való átkeléshez.

28. *Utáltatta minyájokkal Amfitrite udvarit*: A Dunán való hajózás „utálatos” volt a szerzetesek előtt a szeles idő miatt. Nyilván veszélyes lett volna átkelniük a vízen.

29–30. *Melicerte [...] tsinált hidra el-vezeti Társait*: Melikertész a görög mitológiában Palaimón néven a bajba került hajósok istene lett. Verseghy itt is egy konkrét személyről beszél, aki látva a szerzetesek hezitálását, elvezette őket a a Pestet és Budát összekötő hajóhídhöz. Az állandó pesti hajó-hídat 1767-ben állították fel Albert szász-tescheni herceg (1738–1822) magyarországi látogatása alkalmából. A hidat a mai Türr István utca (régí nevén Kis Híd utca) közelében rakták össze.

31. *Mars rettentő fajzatit*: A katonákat.

32. *Kik dsidákkal jesztegették minap Burgus táborit*: Az utalás a bajor örökösödési háborúra (1778–1779) vonatkozik, mely 1779. május 13-án a tescheni békével ért véget.

35. *Még a vízen túl meg-látta a ferdőnek tetejét*: A budai oldalon lévő Rudas gyógyfürdőről lehet szó. Egyrészt a korszakban ez volt az egyetlen városi fürdő (a többi magánkézben volt), másrészt, mivel közel van a Dunához, a hajóhídról valóban látszódhatott a teteje.

39. *Napaeák*: Verseghy itt a fürdőbe járó szűzekre gondolhat.

42. *Jápix Mesterségét*: A gyógyfürdőben alkalmazott kezeléseket. Iapis Vergilius szerint Aeneas orvosa volt a trójai háborúban.

43–44. *mi g kotsiját / Febus tengerbe meritvén el-nem kezdé nagy álmát*: Míg a nap le nem nyugszik.

46. *Ceres majorjába*: Művelt, növényeket termő majorságba. Valószínűleg a Városmajorra utal Verseghy, amit 1731 és 1783 között kertészeknek adott bérbe a város. A területen 1785-ben II. József közkertet hozott létre.

49. *Itt nem meszsze a Brontesek sisakokat koholnak*: Fegyverkovácsok dolgoznak a közelben.

50. *Mellette a Fidiások fa képeket faragnak*: Fafaragó műhely van a fegyverkovácsok mellett. Fidiás = Pheidiasz (i. e. 500 – i. e. 430) híres athéni szobrász, építész.

54. *Ambrosiát hoz Nektárral*: A szerzeteseket vendégül látó gazda („Ceres”) finom itallal és étellel kínálta őket.

71–72. *A midőn szép Febe satora petzkeit / Ki-űti, 's fel-nyitnya fénytel telt szemeit*: Midőn feljön a Hold.

97–98. *Mind ezekkel meg-tisztelik más nap ama Szűzeket, / Kik Vestának ellesztgetnek ujjabb 's ujjabb tűzeket*: A kirándulás alkalmával gyűjtött virágokat és gyümölcsöket másnap elviszik az apácáknak.

91–92. *Pán Istennek Sátorit / Hol a borzas Satyrosok tartyák Bachus tántzait*: Valószínűleg egy a lovaglóiskola környékén lévő szabadtéri, sátras vendéglátóhelyre vonatkozik az utalás, ahol bort is mértek.

108. *Pomonának kapui*: Az utalás egy gyümölcsöskerttel körülvelt vendéglátóhelyre, illetve egy konkrét személyre vonatkozhat.

112. *Nimfáinak süteményét*: A szakácsok, szolgálók süteményét.

114. *Hebe*: Az utalás feltehetően a fogadós szép és fiatal lányára, vagy egy felszolgálóra vonatkozik.

**Orfeus Dafnisnek.** [Dafni! egy álman volt, félek, ha képzelem]

<i>Orfeus Dafnisnek.</i>	Kreskay 1799; 88–94; 45b–48b, XXXVII. sz.	Kreskay Imre másolata.	[1779. április 6. – október 25., Pest]	<b>393.</b>
--------------------------	--	---------------------------	---	-------------

**Megjelenés**

Hattyuffy 1906, 76–79; Verseghy 1910, 17–20, 2. sz.; Labádi 2012, 174–176, 101. sz.; Verseghy 2019, 23–26, 3. sz.

**Szövegforrás és keletkezés**

A verses levél Kreskay Imre *Barátságos mulatozások versekben* című kéziratos episztola-gyűjteményében maradt fenn (*Irta Kreskay Imre Első Remete Sz. Pál Rendéből*. Pesten. 1799: OSzK Kt., Oct. Hung. 758. Autográf). Bár Kreskay ebbe a barátaitól kapott szövegeket változtatás nélkül másolta le, a szóalakokat saját helyesírási elvei szerint rögzítette. Ennek megfelelően az *Orfeus Dafnisnek* című Verseghy-episztola szövege sem a szerző, hanem Kreskay helyesírási szokásait tükrözi. Mivel a levél nem időmértékes formában íródott, azaz a helyesírás nem befolyásolja a versforma értelmezését, szövegét nem javítottuk vissza Verseghy korabeli írásmódja szerintre. Az episztola keletkezését a szakirodalom 1779. április 6. és október 25. közé datálja. A szövegeket a „pálos önképzőkör” működéséhez kötik, és megírásukat arra az időre teszik, amikor Verseghy és Kreskay is Pesten tartózkodott (Gorzó 1914; Labádi 2012, 401).

Verseghy a feltehetően misszilis levelet pálos szerzetestársához és barátjához, Kreskay Imréhez írta (1748–1811), aki a levél írásának idején, 1777–1780 között a pesti pálos rendház könyvtárosa volt. Verseghy 1778-ban, a pálos rendbe való felvételekor itt ismerkedhetett meg Kreskayval. Bár Verseghy és Kreskay a pásztoköltészet hagyományai szerint, azt imitálva írták egymásnak az episztolákat – ezért jelenítik meg a szerzőt és a címzettet Dafnis (Kreskay), illetve Orfeus (Verseghy) neve mögé rejtve –, az episztolák elsősorban referenciális olvasat alapján értelmezhetők. A *Dafni! egy álman volt, félek, ha képzelem...* kezdetű episztolában ezek alapján Verseghy egyik félelmet, szorongást keltő álmát írta le Kreskaynak, akitől a megfejtését kéri, az első strófa szerint ugyanis Kreskay jártas volt az álomfejtésben.

A referenciális vonatkozások mellett az episztolában – Verseghy ekkor költői mintájának megfelelően – nagyon erős Faludi leíró költeményeinek hatása. Faludi hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy és Kreskay levélváltásáról l. az *Orfeus Dafnisnek. Tavaszi mulatságokrol* (1) jegyzetét.

**Verselés**

Gyöngyösi-strófában. A strófák négyesrímű 6+6-os sorokból épülnek fel.

**Magyarázatok**

*Orfeus Dafnisnek:* Verseghy Kreskaynak. Az episztolákban Kreskaynak és Verseghynek az antik mitológiából vett neveik.

5. *Kastalis völgyébe:* A Duna völgyébe.

7–8. *Parnassus hegyének ama szép öblébe, / Melly Apollót sokszor fogadja ölébe:* Az utalás valószínűleg a Várhegy lábára, az ott található öblre vonatkozik.

9–10. *Még mesziről láttuk a hegynek tetejét, / Musák Palotáját, a Templom földelét:* A budai Várhegyet, az azon álló épületeket (Musák Palotáját) és a Mátyás templom tetejét.

14. *Meg-gyűlnek a Szűzek:* Összegyűlnek a Múzsák.

17. *Nézget Urania az Egek bolygára*: Az utalás a budai csillagvizsgálóra vonatkozik, amit külön toronyként a nagyszombati egyetem Budára való áthelyezése miatt (1777) építettek fel a királyi várban. A torony 1779-ben már állt, a mérések 1780-ban indultak meg. Az egyetem Pestre költözésével és a nagyszombati obszervatórium teljes felszámolásával néhány év múlva a csillagvizsgálót áttették a Gellérthegyre. Ennek a munkálatai 1815-re fejeződtek be.

19. *Tabusokat*: távcsöveket

21–23. *Klió [...] írja a bajnok csatákat*: Verseghy a következő strófákban a költészet különböző műnemeit, illetve műfajait veszi sorba a Múzsák neve alatt. Klió a történetíráshoz kapcsolódva az elbeszélő, „bajnoki” költészet műzsája.

25–28. *Kalliope [...] Lassu versbe szedi Vitézek pálmáját*: Kalliope a görög mitológiában az epikus költészet műzsája.

29. *Méreti a Földet Thalia lántzokkal*: Az utalás a drámai költészetre vonatkozik.

44–48. *Négy őrzője vagyon e gyülekezetenek [...] eleven színek*: A leírás valószínűleg egy címerre vagy domborműre, esetleg egy szoborcsoportra vonatkozik. A felsorolt szimbólumok jelentése a következő: az Oroszlán az erő, a bátorság, és a hatalom, a Galamb a béke, az alázat és a Szentlélek, a Méh a szorgalom és az okosság, a lángoló szív pedig az Isten iránti odaadó szeretet jelképe.

71–72. *A midőn szép Febe sátora petzkeit / Ki űti, 's fel-nyittya fénytel telt szemeit*: Feljön a hold.

78. *Láttjuk a mezőkön tűzét Siloanusnak*: Tarlóégetést látnak.

80. *Bátran nézzük Lunát mélyjében egy kutnak*: A hold visszatükröződő képét nézik a kút vizében.

83. *Fel-serken az Echó, hallja az Éneket, / Álmosan kettőzi a szó végezetet*: Verseghy és Kreskay énekét visszhangozzák a sziklafalak.

86. *E völgyben rejti-el Minerva könyveit*: Az utalás a Duna partjától nem messze fekvő pesti pálos rendház könyvtárára vonatkozik, amelynek könyvtárosa ekkor az episztola címzettje, Kreskay Imre volt.

### 3.

#### Barátom! Kivánod hallani sorsomat...

K1	<i>Barátom! Kivánod hallani sorsomat...</i>	OSzK Kt., Quart. Hung. 177. ( <i>Magyar Énekek</i> ); 45a–46b.	Önálló. Autográf.	1779. november 19., Nagyszombat	394.
----	---	--	-------------------	---------------------------------	------

#### Megjelenés

Gorzó 1914, 466–468; Verseghy 2019, 28–32, 5. sz.

#### Szövegforrás és keletkezés

Autográf tisztázatot, ami a *Magyar Énekek* címet viselő kolligátumban maradt fenn. (A kolligátum a possessori bejegyzés szerint 1852-ben Jankovich Miklós gyűjteményéből került az egykori Magyar Nemzeti Múzeum állományába, majd onnan az OSzK-ba.)

Verseghy a feltehetően misszilis levelet pálos szerzetestársához és barátjához, Kreskay Imréhez írta (1748–1811), aki a levél írásának idején, 1777–1780 között a pesti pálos rendház könyvtárosa volt. Verseghy 1778-ban, a pálos rendbe való felvételekor itt ismerkedhetett meg Kreskayval. Bár Verseghy és Kreskay a pásztorköltészet hagyományai szerint, azt imitálva írták egymásnak az episztolákat – ezért jelenítik meg a szerzőt és a címzettet Dafnis (= Kreskay), illetve Orfeus (Verseghy) neve mögé rejtve –, az episztolák elsősorban referenciális olvasat alapján értelmezhetők.

A *Barátom! Kivánod hallani sorsomat...* kezdetű verses levelet Verseghy nem sokkal Nagyszombatba való megérkezése után írta, melyben a pásztorköltészet hagyományai szerint, a szereplőket antik mitológiai személyek mögé rejtve, első nagyszombati élményeit osztotta meg Kreskayval. Az episztolát néhány latinul írt sorral zárta a költő. Ebben üdvözli a pesti testvéreket, illetve a megírás körülmé-



nyeit fedi fel. Ezek szerint a verses levelet „szomorú Calliope társaságában, ráadásul titokban” írta a költő. Bár mi „Szomorú Calliope” személyét nem tudtuk azonosítani, Kreskay nyilvánvalón tudta, hogy melyik rendtársukról van szó. Verseghy és Kreskay kapcsolatáról és levélváltásukról l. az *Orfeus Dafnisnek. Tavaszi mulatságok*rol (1) jegyzetét.

### A vers utáni latin szöveg magyarul:

[Kovács Dániel Attila fordítása]

Ezeket – amint mondtam – szomorú Calliope társaságában, ráadásul titokban írtam. Egyébiránt, ami engem és a költészetten kívüli dolgaimat illeti, ép, egészséges, vidám, és igen elégedett vagyok, Atyaságának pedig

mindörökké őszintén hűséges szolgálója  
[saját kézjegy]

Feladva  
1779. Október 19-én

Nagyszombaton

Bernard D. Testvér édesanyja gyermeki engedelmességére hivatkozva kéri őt, levélben jelezze, hogy rendben megkapta-e a közvetítéssel küldött dolgokat. Köszöntöm a Physicus S. v. gyermekeket.

A. S. Kérem Atyaságát, üdvözölje a november R. P. Huber, Ányos Pál és Gindl Ágoston testvéreket a többiekkel együtt; magamagát pedig ugyancsak a mi nevünkben tiszteltetem.

### Verselés

Gyöngyösi-strófában. A strófák négyesrimű 6+6-os sorokból épülnek fel.

### Magyarázatok

18–20. *Itt lakik Astraea Themys szülőjével / az Eget vizsgálly amaz elmjével / ez pedig oktattya népét törvényével*: Az utalás a nagyszombati egyetem csillagvizsgálójára és jogi karára vonatkozik. Bár 1777-ben az egyetem Budára költöztetésekor a csillagvizsgáló is Budára települt, az intézmény felszerelésének egy része Nagyszombatban maradt, ahol továbbra is végeztek csillagászati megfigyeléseket.

25. *Ott ül Minerva is magos thronussába*: Az utalás a nagyszombati pálos teológiai intézetre, illetve az ottani teológiai-filozófiai tanulmányokra vonatkozik.

23. *Meg ösmért nevemről, melyet még Egerbe / négy esztendő előtt be irt nagy könyvébe*: Verseghy 1771-ben, Egerben lett papnövendék. A két filozófiai osztály elvégzése után, 1773-ban kezdte meg teológiai tanulmányait, amelyeket 1777 tavaszán megszakított, majd 1778-ban belépett Pesten a pálos rendbe. A teológiai tanulmányok öt éves képzést jelentettek. Az első előkészítő évet négy teológiai évfolyam követte. Verseghy utalása valószínűleg 1774-re vonatkozhat: a tulajdonképpeni teológiai képzést ebben az évben kezdhetette. (Császár 1903, 9.)

86–88. *mikor Orpheusnak sorsát énekeltem [...] Píramussal le rajzola versem*: Verseghy a még Egerben írt, de számunkra az 1781-es *Parnassus*-kéziratban kottával együtt fennmaradt *Orpheus* (21), *Píramus*, és *Thizbe* (22) és *Thizbe* (23) című énekeire céloz.

93. *Pallas irigysége vitt e fájdalomra*: Ez és a következő strófa szerint a nagyszombati teológiai intézetben nem támogatták a növendékek költői próbálkozásait.

101. *O szerentsés Clío! ki Pest várossába / vigad Kreskaival bátor hajlékába*: Az utalás szerint Kreskayt nem akadályozták Pesten abban, hogy a „bajnoki” epikus költészetet művelje. Kreskay Imre a levél írásakor a pesti pálos rendházban szolgált.



103–104. szerentsés *Erato, ki Buda várába / nyugszik Anyos Pálnak édes ajakába*: A szintén pálos Ányos Pált e sorok szerint a szerelmi, világi költészet írásában nem akadályozták. Ányos (1756–1784) a levél írásakor Budán folytatott teológiai tanulmányokat.

*Franciscus Huber* (?–?): Pálos szerzetes. Az 1782-es pálos sematizmus a nagyszombati konviktus lakói között sorolja fel. (*Paulinorum provinciae Hungaricae Schematismus A. 1782. Ms. Sec. XVIII., OSzK Kt., Fol. Lat. 2939, 5a–5b.*) A levél írása idején nyilvánvalóan Pesten vagy Budán tartózkodott.

*Augustinus Gindl*: Gindl József Ágoston (1756–1817), pálos szerzetes, tanár, színművek írója és fordítója. 1774-ben Pesten tett fogadalmat. Filozófiát Nagyszombatban, teológiát Budán tanult. A levél írása idején Budán vagy Pesten tartózkodott. Az 1780-as években Székesfehérvárott tanított. A rend feloszlata után előbb Budán, majd Pozsonyban élt, míg végül a veszprémi megyei Inkey család házi káplánja lett.

#### 4.

**Verseghi Eugen Kreskaynak.** [Ugy meg-örült szívem kedves levedre Barátom!]

<i>Verseghi Eugen Kreskaynak.</i>	Kreskay 1799; 103–108; 53a–55b, XLII. sz.	Kreskay Imre másolata.	[1780–1781]	<b>396.</b>
-----------------------------------	---	------------------------	-------------	-------------

#### Megjelenés

Hattyuffy, 1906, 88–91; Verseghy 1910, 20–23, 3. sz.; Labádi, 2012, 181–184, 106. sz.; Verseghy 2019, 36–41, 8. sz.

#### Szövegforrás és keletkezése

A verses levél Kreskay Imre másolatában Kreskay *Barátságos mulatozások versekben* című kéziratos episztola-gyűjteményében maradt fenn (*Irta Kreskay Imre Első Remete Sz. Pál Rendéből*. Pesten. 1799: OSzK Kt., Oct. Hung. 758. Autográf). Bár Kreskay ebbe a barátaitól kapott szövegeket változtatás nélkül másolta le, mivel a szóalakokat saját helyesírási elvei szerint rögzítette, az antik-időmértékes verselést, jelen esetben a disztichont, gyakran elrontotta. Verseghy viszont a kezdetektől rigorózan ügyelt arra, hogy antik-időmértékes forma esetében a szótagok hosszúságát pontosan rögzítse. Az episztola szövegét tehát ennek megfelelően, ahol az időmérték megkívánta, jelölés nélkül emendáltuk. (A görög és római neveknél az ékezeteket a könnyebb olvasat miatt kitéttük, bár ez Verseghynek nem volt szokása. Szintúgy kitéttük az *a* és *e* után álló hosszúságjelző aposztrófot, melynek jelölése az időmértékes verselésben elengedhetetlen. Verseghy ezt mindig használta, Kreskay viszont elhagyta, hiszen ő a hagyományos magyaros, ütemhangsúlyos verselés híve volt, melyben a szótagok hosszúsága nem játszott szerepet.)

A vers keletkezésének idejéről kétféle nézet olvasható a szakirodalomban. Gorzó Gellért szerint a verses levél válasz a *Kreskay Verseghinek* című *Mátyus Mezejének kiessebb Várából...* kezdetű episztolára (Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, 1779. november 19. és 1780. július 3. között. In: Verseghy 2019, 32–33, 6. sz.; L. Gorzó 1914). Gorzó érvelése szerint az episztola 1780. július 3. előtt keletkezett. Császár Elemér viszont a vers 63–68. és 85–88. soraiból arra következtetett, hogy Verseghy 1781 nyarán, felsőgyőri remetéskedése idején írta a verses levelet (Verseghy 1910, 334). Gorzó és Császár kutatása alapján a levelet 1780–1781 közé datáljuk. Verseghy és Kreskay kapcsolatáról és levélváltásukról l. az *Orfeus Dafnisnek. Tavasi mulatságokrol* (1) jegyzetét.

Bár Verseghy és Kreskay a pásztoroköltészet hagyományai szerint, a szereplőket antik mitológiai személyek mögé rejteve írták egymásnak az episztolákat, a verses levelek elsősorban referenciális olvasat alapján értelmezhetők. Eszerint ezt az episztolát Verseghy afeletti örömeiben írta Felsőgyőrött, hogy Kreskaytól levelet kapott. Az episztolából megtudjuk, hogy Kreskay azért nem válaszolt neki régóta, mert beteg volt. Verseghy erre a híre biztatásként egy a Kreskay gyógyulásáról szóló álmát

osztotta meg barátjával. Megtudjuk még, hogy Verseghy otléte alatt aszály sújtotta a vidéket, illetve, hogy Verseghyt hamarosan Nagyszombatba vagy Székesfehérvárra küldi a rendi előljáróság.

### Verselés

Disztichonban.

### Magyarázatok

*Versegi Eugen*: Az Eugen Verseghy szerzetesi neve volt, melyet a pálos rend eltörléséig magyar alakjával (Jenő) felváltva használt. Az Eugent olykor Egyenesre magyarosítva is használta, ám a szerzetesrend megszűnte után végleg visszatért eredeti nevéhez, a Ferenchez.

3. *Pandion nem várta talán úgy Fülemülését, / Kit szátyár Tereus néma panasza hozott*: Pandion athéni király a görög mitológiában, aki Prokné nevű lányát Téereusz thrák királyhoz adta feleségül. Prokné megkérte Téereuszt, hogy hozza el hozzá látogatóba hűgát, Philomélát. Téereusz útközben beleszeretett Philomélába, és erőszakot tett rajta. Ezután, hogy a lány ne tudja elmondani a történetet, kivágta a nyelvét, majd fogságba vetette, és Proknénak azt mondta, meghalt. Philoméla azonban egy kelmébe hímezve megüzente Proknénak a történetet. Prokné kiszabadította testvérét, majd bosszúból megölte közös fiukat, Itüszet, és a húsát egy lakomán felszolgálta Téereusznak. Amikor Téereusz rádöbbsent, hogy saját fiát ette meg, üldözöbe vette Proknét és Philomélát. Az istenek azonban közbeléptek, és mindhármójukat madárrá változtatták: Proknét fülemülvé, Philomélát fecskévé, Téereuszt pedig búbos bankává.

9–10. *el-unta / Klio nyirettyűjét vonszani: A Barátom! Kivánod hallani sorsomat...* (3) episztolában is utalt Verseghy arra, hogy Kreskay ekkoriban valamilyen epikus költői művön dolgozott. A nyirettyű a vonós hangszereket megszólaltató vonó régi neve, a vonós hangszerek pedig az epikus költészet attribútumai voltak.

11–12. *Driádesek tartják szívét rab nyűgbe magoknál / Réti dallra, komor sípna el-adta fülét*: Verseghy azt feltételezi, hogy Kreskay az epikus énekek helyett komor tónusú eklogákat kezdett írni. A Driádeszek a görög mitológiában a fák nimfái, a „réti dall” pedig az ekloga korabeli megnevezése.

21. *térj-boltba: térségbe*

39. *Avernumi váznak*: A római mitológiában az Averno-tó az Alvilág bejárata. Az Avernumi váz kifejezés az alvilági árnyakra, szellemekre vonatkozik.

43. *Tán' hogy öreg Pán Sátorinak lett tagja*: Az utalás ismét megerősíti, hogy ekkoriban eklogákat (is) írt Kreskay.

47. *Kólíka: hastáji fájdalom, görcs*

51. *padmally: vízvájta üreg a part oldalában*

82. *'s mit Pomon érlele, földre le-hull*: A gyümölcsök az aszály miatt idő előtt, éretlenül lehullanak.

86. *Még itt volt Nagy Atyánk*: Az utalás valószínűleg Gindl Gáspár pálos provinciálisra vonatkozik, aki éves vizitációja során Verseghy ott tartózkodása idején látogatott el Felsőgyörbe (Verseghy 1910, 334).

87–88. *Hogy vagy Nagy-Szombat rongyos várába menendek, / Vagy, hol téged Anyád a' lepedőre ki-tett*: A sorok Verseghynek a remeteév utáni lehetőségeire vonatkoznak. Eszerint ekkor még nem dőlt el, hogy Nagyszombatba küldik-e prefektusnak, vagy Székesfehérvárra tanárnak (Verseghy 1910, 334). Kreskay Imre ti. Székesfehérvárott született.

K1	Őszi üdő.	Parnassus 1780; 17–20; 9a–10b. (I. Rész 5. Ének)	Autográf kötet.	[Aria] No. 4 <sup>o</sup>	1780, Nagyszombat	A	–
K2	Flora az őszi üdőbe.	Parnassus 1781; 12–14; 6b–7b. (I. Rész 6. Ének)	Autográf kötet.	3/4, g-moll, Lente.	1781, Nagyszombat	A	405.

### Megjelenés

K2 (dallam nélkül): Gálos 1938a, 168–169.

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat, a Nagyszombatban 1780-ban összeállított gyűjtemény *A versszerzőknek modgya szerint lett Ábrázolások* címet viselő I. Részének 5. Éneke. A cím mellett a szöveget tartalmazó kereten kívül világosabb színű tintával a No. 4<sup>o</sup> ismeretlen dallamforrásra való utalás olvasható. Bár ezt a feltehetően Verseghy által saját maga számára összeállított melódia-gyűjteményt nem ismerjük, az énekhez tartozó dallamot a K2-ben rögzítette a költő.

**K2 (A szövegállapot + dallam):** A strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal lejegyzett autográf tisztázat, az 1781-es Nagyszombatban összeállított kéziratos gyűjtemény *Descriptiók, azaz Leírások* című I. Részének 6. Éneke. A *Flora az őszi üdőbe* cím mellett, ugyanúgy kettős vonallal aláhúzva, mint a cím, a *Ver[seghy] munkája* megjegyzés olvasható. Ezek után következik a 3/4-es ütemmutatójú, g-moll hangnemű, *Lente* tempójelzésű ismeretlen forrásból és ismeretlen szerzőtől származó dallam. A szöveg megegyezik a K1-ben lévővel, annyi kiegészítéssel, hogy Verseghy itt a mitológiából ismert Hyacintus és Narcissus nevekhez magyarázó jegyzeteket is írt. A szövegről nem sokkal később Mézáros Ignác készített másolatot (*Mészáros 1795*, 162b–163a).

### Keletkezés

A 12 strófás, korabeli ismeretlen dallammal társított éneket nagyszombati teológiai tanulmányai alatt jegyezte le az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe Verseghy. Az *Őszi üdő* a Faludi-darabok után az első Verseghytől származó ének. Legkorábbi darabjai közül való, mely rendkívül erős Faludi-hatást mutat. Tematikáját, a virágok tárházát, azok mitológiai történetét illetően szorosan kapcsolódik a *Ki-kelet* (6) című darabhoz. A költő nagyszombati időszakáról és Faludi hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

### Verselés

A Faludinál is gyakori 8+7-es osztású, páros rímű 15-ös sorokban. A formáról l. az *Orfeus Dafnisnek* (1) jegyzetét. A ♪♪♪♪♪ mazarurka ritmus határozott táncos lüktetést ad az éneknek. Strófászerkezete a zenei ismétlésekkel együtt: (8+7)15a (8+7)15a ||: (8+7)15b (8+7)15b :||

### Dallam (73. kotta)

**73. dallam:** 3/4, g-moll, Lente. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1008. o.

Verseghy a dallamot újonnan, Nagyszombatban ismerhette meg, mert népszerű strófaformája ellenére egyetlen más szöveghez sem rendelte hozzá a kéziratban belül. Ennek oka még a szomorúságot, lágyaságot hordozó moll hangsor is lehet, melyet meglehetősen ritkán használt.

## Magyarázatok

18. három ágú – *sculptumjának*: A tulipán feje a magyar királyi jogarhoz hasonlóan háromosztatú (*sculptum* = *jogar*, lat.), és zárva a jogarhoz hasonló alakot formáz. A jogar feje egy hegyikristály gömb, melyen három oroszlán látható, ezeket pedig két virágot formáló aranylemez fogja közre.

6, (70, 71, 75, 76)

Ki-kelet. [Midön Phoebus közepettin az Egeknek fénlene]

K1	<i>Ki-kelet.</i>	Parnassus 1780; 21–24; 11a–12b. (I. Rész 6. Ének)	Autográf kötet.	[ <i>Aria</i> ] No. 1. vel 2. vel. 7. vel 6 <i>abusque repetitione.</i>	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Ki-kelet.</i>	Parnassus 1781; 14–15; 7b–8a. (I. Rész 7. Ének)	Autográf kötet.	<i>Notáját lásd az Első Ének előtt pag. 6. vagy pedig a Harmadik Ének előtt pag. 8.</i>	1781, Nagyszombat	A	406.

## Megjelenés

K2 (dallam nélkül): Gálos 1938a, 170.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalások):** A strófaikon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat, a Nagyszombatban 1780-ban összeállított gyűjtemény *A versszerzőknek modgya szerint lett Ábrázolások* címet viselő I. Részének 6. Éneke. A cím mellett, a szöveget tartalmazó kereten kívül világosabb színű tintával a [*Aria*] No. 1. vel 2. vel. 7. vel 6 *abusque repetitione* ismeretlen dallamforrásra való utalás olvasható. Verseghy eszerint négy olyan dallamhoz társította az éneket, mely a 8-as és 7-es sorok váltakozásához illik. Ezt könnyen megtehetette, hiszen ez a strófaforma igen kedvelt volt a korban, ezeken kívüli is számtalan dallamminta állt az olvasó-előadó rendelkezésére. Bár a Verseghy által hivatkozott melódia-gyűjteményt nem ismerjük, az énekhez tartozó dallamok az egy évvel később lejegyzett K2-nek köszönhetőn azonosíthatók.

**K2 (A szövegállapot + dallamutalások):** A strófaikon belül sortördelés nélkül, dallamutalásokkal lejegyzett autográf tisztázat, az 1781-es Nagyszombatban összeállított kéziratos gyűjtemény *Desciptiók*, azaz *Leírások* című I. Részének 7. Éneke. A *Hetedik Ének* alatt a *Ki-kelet* cím, a cím mellett pedig a *V[erseghy] múnk[ája]* megjegyzés olvasható, mindegyik kettős vonallal aláhúzva. Ezután következik két kötetben belülré vonatkozó dallamutalás: *Notáját lásd az Első Ének előtt pag. 6. vagy pedig a Harmadik Ének előtt pag. 8.* Az első utalás a *Hajnali üdö* (3/4, F-dúr, Lente), a második pedig a *Virágok Tántza* (3/4, C-dúr, Lente) dallama. A K1-ben található további két számozott dallamutalás a *Mária Nosztrei Vidékség* után a 9b oldalon olvasható szöveg nélküli dallamokkal azonosítható. A megjegyzés így szól: *Ezen Hetedik és Nyolczadik Ének egyforma lábu versekből áll az Ötödik, Harmadik, Második, és Első Énekekkel, azért ezen 6. éneket lehet akármelyly notára azok közül, mellyek alájok vannak írva, sött a következő Ariakra is énekelni: Ariák, mellyekre az Első, Második, Harmadik, Ötödik, Hetedik, és Nyolczadik Éneket tulajdon notájokon kívül lehet énekelni.* Ezután következik egy 3/4-es (75) és egy 2/4-es (76) F-dúrban lejegyzett dallam. Megjegyzendő, hogy a 2/4-es dallam valójában a 87878887-es strófaformához illik tökéletesen, de egy hanghajtással a harmadik sor is könnyedén énekelhető 87-es szótagszámmra. Verseghy tehát ebben az esetben a régi énekköltészet szokása szerint utalta a strófaformákhoz az újabb dallamokat, azaz szükség szerint az adott strófaformához igazította őket.

### Keletkezés

A 12 strófás éneket nagyszombati teológiai tanulmányai alatt jegyezte le az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe Verseghy. A költemény legkorábbi darabjai közül való, mely rendkívül erős Faludi-hatást mutat. Tematikáját, a virágok tárházát, azok mitológiai történetét illetően szorosan kapcsolódik a *Flora az őszi üdöbe* (5) című darabhoz. Verseghy nagyszombati tanulmányairól és Faludi rá gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

### Verselés

8+7-es osztású, páros rímű 15-ös sorokban. A formáról l. az *Orfeus Dafnisnek* (1) jegyzetét. Formája megegyezik a dallamutalásokkal hozzá rendelt Faludi-énekek formájával. Strófászerkezete a zenei ismétlésekkel együtt: 15a 15a ||: 15b 15b :||

### Dallamok (70, 71, 75. és 76. kotta)

Verseghy az 1781-es *Parnassus*-kéziratban belül négy dallamot jegyzett le a 8-as és 7-es sorok különféle váltakozásából álló strófaformához. Egy dallamhoz több szöveg is tartozik.

**70. dallam:** 3/4, C-dúr, Lente. (*Virágok Tántza*. Faludi, I)

Ehhez a dallamhoz Verseghy a kéziratban belül az alábbi énekeket rendelte még: *Erdők' Boldogsága* (Faludi, II); *Hajnali üdő* (Faludi, III); *Sokféle szíveknek vágyakodási* (Faludi, V); *Mária Nosztrei Vidékség* (7) L. *Szövegek* kötet, 1001. o.

**71. dallam:** 3/4, F-dúr, Lente (*Hajnali üdő*. Faludi, II)

Ehhez a dallamhoz Verseghy a kéziratban belül az alábbi énekeket rendelte még: *Virágok Tántza* (Faludi, I); *Erdők' Boldogsága* (Faludi, II); *Hajnali üdő* (Faludi, III); *Sokféle szíveknek vágyakodási* (Faludi, V); *Mária Nosztrei Vidékség* (7.); *Mostani Világ* (Faludi, XVI); *Remete* (XVII); *Remete [Qui vult esse Eremita]* (XVII)

L. *Szövegek* kötet, 1004. o.

Ezekhez társulnak a 9b oldalon található szöveg nélküli dallamok: *Ariák, melyekre az Első, Második, Harmadik, Ötödik, Hetedik, és Nyolczadik Énekeket tulajdon notájokon kívül lehet énekelni.*

**75. dallam:** 3/4, F-dúr

**76. dallam:** 2/4, F-dúr

Ezekhez a dallamhoz Verseghy a kéziratban belül a következő énekeket rendelte még: *Virágok Tántza* (Faludi, I); *Erdők' Boldogsága* (Faludi, II); *Hajnali üdő* (Faludi, III); *Sokféle szíveknek vágyakodási* (Faludi, V); *Mária Nosztrei Vidékség* (7); *Phillis Panaszí Demophoon ellen* (Kreskay, XXVII)

L. *Szövegek* kötet, 1014. o.

### Magyarzatok

1. *Midőn Phoebus közepettin az Egeknek fénlene:* Mikor a Nap az égbolt közepén fénylett, azaz délidőben. Verseghy latin hatásra jelzőcserét alkalmazott a sorban.

7, (70, 71, 74, 75, 76)

**Mária Nosztrei Vidékség.** [Mély hegyeknek egy öblében, Esztergom, és Vác között]

K1	<i>Mária Nosztrei Vidékség.</i>	Parnassus 1780; 24–27; 12b–14a. (I. Rész 7. Ének)	Autográf kötet.	[Aria] No. 5. vel 1.	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Mária Nosztrei Vidékség.</i>	Parnassus 1781; 16–18; 7b–8a. (I. Rész 8. Ének)	Autográf kötet.	3/4, D-dúr, Moderato	1781, Nagyszombat	Av	407.

## Megjelenés

K2 (dallam nélkül): Gálos 1938a, 171–172.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat, a Nagyszombatban 1780-ban összeállított gyűjtemény *A versszerzőknek modgya szerint lett Ábrázolások* címet viselő I. Részének 7. Éneke. A cím mellett, a szöveget tartalmazó kereten kívül világosabb színű tintával a *No. 5. vel 1.* ismeretlen dallamforrásra való utalás olvasható. Verseghy eszerint két olyan dallamhoz társította az éneket, mely a 8-as és 7-es sorok váltakozásához illik. Bár a hivatkozott melódia-gyűjteményt nem ismerjük, a K2-ben dallammal együtt rögzítette a költő az éneket.

**K2 (A szövegállapot + dallam):** A strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal lejegyzett autográf tisztázat, az 1781-es Nagyszombatban összeállított kéziratos gyűjtemény *Descriptiók, azaz Leírások* című I. Részének 8. Éneke. A cím mellett, ugyanúgy kettős vonallal aláhúzva, mint a cím a *V[erseghy] múnkája* megjegyzés olvasható. Ezek után következnek a 3/4-es ütemmutatójú, D-dúr hangnemű, Moderato tempójelzéssel ismeretlen forrásból és ismeretlen szerzőtől származó dallam. Ezen kívül az ének utolsó strófája után olvasható bejegyzés szerint (9a–9b) strófaformája alapján még négy másik dallamhoz is társítja a szöveget, azaz az előadóra bízta, hogy melyikkel énekli a költeményt: *Ezen Hetedik és Nyolczadik Ének egyforma lábu versekből áll az Ötödik, Harmadik, Második, és Első Énekekkel, azért ezen 6. éneket lehet akármelly notára azok közül, mellyek alájok vannak írva, sőt a következő Ariakra is énekelni.* Ezután következik a ritmusában és lüktetésében az előző dallamokhoz hasonló 3/4-es, F-dúr, Lento dallam, majd pedig egy 2/4-es, F-dúr dallam (9b). Ez utóbbi az első olyan dallam, mely a 8-as és 7-es sorok váltakozósából álló strófaformához nem mazurka ritmust társít, ugyanakkor a szótaghajlítások miatt a dallam súlyviszonyai éppúgy 4+4-es és 4+3-as ütemhangsúlyos osztás adnak a szövegnek, mint a 3/4-es dallamok. A K1-hez képest a negyedik strófa utolsó két sorát később megjobbította Verseghy.

## Keletkezés

Verseghy 1778 tavaszától 1779 április elejéig a pálosok márianosztrai kolostorában volt novícius (Császár 1903, 11). A költeményben ezt a témát dolgozta fel. A 12 strófából álló, erős Faludi-hatást mutató éneket az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe, nagyszombati teológiai tanulmányai idején jegyezte le a fiatal költő. Verseghy nagyszombati tanulmányairól és Faludi rá gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

## Verselés

A Faludinál is gyakori 8+7-es osztású, páros rímű 15-ös sorokban. L. az *Orfeus Dafnisnek* (1) jegyzetét. A ♪♪♪♪♪ mazurka ritmus határozott táncos lüktetést ad a 4+4-es, illetve 4+3-as hangsúlyos belső osztású soroknak. Strófaszervezete a zenei ismétlésekkel együtt: 15a 15a ||: 15b 15b :||

## Dallam (70., 71., 74., 75. és 76. kotta)

Verseghy a K2-n belül öt, feltehetően a korban jól ismert dallamot rendelt az énekhez.

**70. dallam:** 3/4, C-dúr, Lente (*Virágok Tánca*)

A dallam a kéziratban belül az alábbi énekekhez tartozik még: *Erdők' Boldogsága* (Faludi, II); *Hajnali üdő* (Faludi, III); *Sokféle szíveknek vágyakodási* (Faludi, V); *Ki-Kelet* (6)

L. *Szövegek* kötet, 1001. o.

**71. dallam:** 3/4, F-dúr, Lente (*Hajnali üdő*)

A dallamhoz Verseghy a kéziraton belül az alábbi énekeket rendelte még: *Virágok Tántza* (Faludi, I); *Erdők' Boldogsága* (Faludi, II); *Hajnali üdö* (Faludi, III); *Sokféle szíveknek vágyakodási* (Faludi, V); *Ki-Kelet* (6); *Mostani Világ* (Faludi, XVI); *Remete* (XVII); *Remete* (XVII)

L. Szövegek kötet, 1004. o.

**74. dallam:** 3/4, D-dúr, Moderato (*Mária Nosztrei Vidékség*)

A dallamhoz rendelte még Verseghy a kéziraton belül a *Töredelmes Szív* latin és görög nyelvű szövegét (XIII.1, XIII.2).

L. Szövegek kötet, 1012. o.

Ezekhez társulnak a 9b oldalon található szöveg nélküli dallamok, mivel ezek olyan: *Ariák, melyekre az Első, Második, Harmadik, Ötödik, Hetedik, és Nyolctadik Énekeket tulajdon notájokon kívül lehet énekelni.*

**75. dallam:** 3/4, F-dúr

**76. dallam:** 2/4, F-dúr

A dallamokhoz Verseghy a kéziraton belül a következő énekeket rendelte még: *Virágok Tántza* (Faludi, I); *Erdők' Boldogsága* (Faludi, II); *Hajnali üdö* (Faludi, III); *Sokféle szíveknek vágyakodási* (Faludi, V); *Ki-Kelet* (6); *Phillis Panaszí Demophoon ellen* (Kreskay, XXVII)

L. Szövegek kötet, 1014. o.

8, (77)

**Hajnal.** [Hasad a szép Hajnal mosolygó képével]

K1	<i>Hajnal.</i>	Parnassus 1780; 30–31; 15b–16a. (I. Rész 9. Ének)	Autográf kötet.	[Aria] No. 8 <sup>o</sup>	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Hajnal.</i>	Parnassus 1781; 18–19; 9b–10a. (I. Rész 9. Ének)	Autográf kötet.	2/4, G-dúr, Moderato.	1781, Nagyszombat	A	<b>408.</b>

### Megjelenés

K2 (dallam nélkül): Gálos 1938a, 172.

### Szövegforrások

**K1** (*A szövegállapot + számozott dallamutalás*): A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat, a Nagyszombatban 1780-ban összeállított gyűjtemény *A versszerzőknek módgya szerint lett Ábrázolások* címet viselő I. Részének 9. Éneke. A cím mellett, a szöveget tartalmazó kereten kívül világosabb színű tintával a No. 8<sup>o</sup> ismeretlen dallamforrásra való utalás olvasható. Bár a Verseghy által hivatkozott melódia-gyűjteményt nem ismerjük, a K2-ben dallammal együtt rögzítette a költő az éneket. Verseghy ezután 10. sorszámmal az ének latin forrásszövegét jegyezte le *Allocutio ad Auroram* címmel.

**K2** (*A szövegállapot + dallam*): A strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal lejegyzett autográf tisztázat, az 1781-es Nagyszombatban összeállított kéziratgyűjtemény *Descriptiók, azaz Leírások* című I. Részének 9. Éneke. A cím mellett, ugyanúgy kettős vonallal aláhúzva, mint a cím a *[Verseghy] minklájja* megjegyzés olvasható. Ezek után következnek a 2/4-es ütemmutatójú, G-dúr hangnemű, Moderato tempójelzésű ismeretlen forrásból és ismeretlen szerzőtől származó dallam. A kotta után, az ének első versszaka előtt ezt a dallamot Verseghy a következő megjegyzéssel utalja az ugyanilyen formájú énekekhez: *Ezen notára lehet énekelni minden 12. lábu, és négy sorú verset, melyek a magyarba éppen közönységesek. A magyar szöveg után közvetlenül, ugyanezen énekszám alatt (I. Rész 9. Ének) olvasható az Aurora verecunda, gemmata madens unda... [VI.] kezdetű latin ének, ami a Hajnal forrásszövege.*



### Keletkezés

A *Hajnal* a K2-ben lejegyzett *Aurora verecunda, gemmata madens unda...* [VI.] kezdetű latin ének szabad magyarítása. A latin ének forrása ismeretlen. A hét strófából álló költeményt nagyszombati teológiai tanulmányai alatt jegyezte le az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe Verseghy. Az ének magyarítása erős Faludi-hatást mutat. Verseghy nagyszombati tanulmányairól és Faludi hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

### Verselés

A 7 szótagú rímes sorokból álló latin strófát Verseghy a magyar költészet egyik legnépszerűbb formájában, páros rímű felező 12-esekben magyarította. Nemcsak a latin forrásszöveg strófaformáját hagyta figyelmem kívül, de a felező 12-esekhez tartozó korabeli *rubato* dallammintákat is, és a *Hajnal* szövegét a sorokat a zenei súly által kétszer 2+3+1-re osztó külföldi-érzékeny dallammal párosította. A fiatal költő tehát egyrészt nem vette át a régi latin ének formáját, másrészt egy új, modern dallammal próbálta párosítani a régi magyar költészetben rendkívül gyakori, 12 szótagú sorokból álló strófaformát, ami az addigiaktól eltérő, újszerű osztást adott a soroknak. Verseghy formaújítási szándékát jelzi, hogy a dallamot *minden 12. lábu, és négy sorú versek* (K2) énekléséhez ajánlotta.

### Forrásszöveg

**K1:** *Allocutio ad Auroram* (P-1780; 32; 16b, I. Rész 10. Ének)

**K2:** *Aurora verecunda / gemmata madens unda...* (P-1781; 18–19; 9b–10a, I. Rész 9. Ének)

L. a *Szövegek* kötet, 1016. o.

### Dallam (77. kotta)

77. *dallam:* 2/4, G-dúr, Moderato. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1015. o.

Verseghy a K2-ben egy ismeretlen szerzőtől származó dallammal párosította az éneket, amihez a következő megjegyzést fűzte: *Ezen notára lehet énekelni minden 12. lábu, és négy sorú verseket, melyek a magyarba éppen közönységessek.* A költő tehát általánosan ajánlotta ezt a dallamot a magyar költészet egyik leggyakoribb korabeli formájához, a 12 szótagú rímes sorokból álló költeményekhez. Ehhez a dallamhoz rendelte Verseghy még a következő énekeket: *Flora a varrott virággal* (10); *A Phrygy Rosának tulajdonsági* (11)

9, (78)

**Fülemile. / Fülemile a Hárfással.** [Lantommal tegnap kimenvén a szomszéd erdőségbe]

K1	<i>Fülemile.</i>	Parnassus 1780; 33–34; 17a–17b. (I. Rész 11. Ének)	Autográf kötet.	[Aria] No. 9 <sup>a</sup>	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Fülemile a Hárfással.</i>	Parnassus 1781; 20; 10b. (I. Rész 10. Ének)	Autográf kötet.	3/4, D-dúr, Moderato.	1781, Nagyszombat	A	409.

### Megjelenés

K2 (dallam nélkül): Verseghy 1910, 50–51, 31. sz.: *Egy Fülemüléről és a Hárfásról.* (Mivel Verseghy költeményeinek 1910-es kritikai kiadásakor a *Parnassus*-kézirat lappangott, Császár–Madarász Kreskay másolatából közölte a verset (*Kreskay* 1788, XIX. sz., 21b–22a). Ebből adódik, hogy az általuk megjelentetett szöveg – Kreskay változtatásai miatt, ami a címet is érintette – nem teljesen azonos a K1-ben és K2-ben rögzítettel.)



## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat, a Nagyszombatban 1780-ban összeállított gyűjtemény *A versszerzőknek módgya szerint lett Ábrázolások* címet viselő I. Részének 11. Éneke. A cím mellett, a szöveget tartalmazó kereten kívül világosabb színű tintával a No. 9<sup>o</sup> ismeretlen dallamforrásra való utalás olvasható. Bár a Verseghy által hivatkozott melódia-gyűjteményt nem ismerjük, a K2-ben dallammal együtt rögzítette a költő az éneket.

**K2 (A szövegállapot + dallam):** A strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal lejegyzett autográf tisztázat, az 1781-es Nagyszombatban összeállított kéziratos gyűjtemény *Descriptiók*, azaz Leírások című I. Részének 10. Éneke. A cím mellett, ugyanúgy kettős vonallal aláhúzva, mint a cím a *V[erseghy] munk[áj]a* megjegyzés olvasható. Ezek után következik a 3/4-es, G-dúr, Moderato tempójelzésű ismeretlen forrásból és ismeretlen szerzőtől származó dallam. Az énekről dallam nélkül – néhány helyen megváltoztatva a Verseghy által használt kifejezéseket – Kreskay Imre készített közel egykorú felhasználói másolatot. (*Kreskay 1788, XIX. sz., 21b–22a: Egy Filemüléről, és a Hárfasról. Versegi Eug[enius]*)

## Keletkezés

A hat strófából álló, erős Faludi-hatást mutató éneket Verseghy nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe jegyezte le. A költő nagyszombati tanulmányairól és Faludi rá gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Verseghy imitációjának forrása Petrus Justus Sautel (Pierre-Juste Sautel, 1613–1662) francia jezsuita literátor *Philomela in certamine moriens* című költeménye volt, mely először 1656-ban, a neolatin költő *Lusus Poetici Allegorici* című kötetében jelent meg a III. könyv 10. elégiájaként (Waldapfel 1933a, 303). Az allegorikus költői játékokat tartalmazó könyvet a 18. században Nagyszombatban többször is kinyomtatták. Az 1729-es nagyszombati kiadás Verseghy könyvtárában is megvolt (Deme 1985, 150. sz.), Verseghy tehát valószínűleg ebből a kiadásból dolgozott. A költő és a fülemüle közötti dalnokverseny témája azonban már korábban is megjelent az irodalomban. Favianus Strada jezsuita literátor először 1617-ben kiadott *Prolusiones Academicæ* című könyvében közölte – egy dalnokverseny keretei között – Balthasar Castilioniushnak *Certamen poetæ et philomelæ* című költeményét (Gálos 1933, 101) Strada hexameterben írt versét (Strada 1619, 367–369) használva fel imitációként írta meg Sautel saját elégiáját, a műfajnak megfelelően már disztichonos formában. Castiglione 15. századi versét Strada nyomán 1783-ban Molnár János is közreadta a *Magyar Könyv-ház* III. szakaszában (Pozsony, 1783, 225). Hogy Verseghy forrása mégsem a Molnár János által részleteiben közölt hexameteres Castiglione vers volt, azt a költő könyvtárában meglévő Sautel kötet mellett a *Philomela in certamine moriens* bizonyos motívumainak átvétele is egyértelművé teszi.

Verseghy csak a témát vette Sauteltől. A formát az ének műfaj korabeli követelményeinek és a zenei divatnak megfelelően egy általa akkor frissen megismert, nyugat-európai stílusjegyeket hordozó, szoros mértékű melódiához szabta, a költeményt pedig szintén ennek megfelelően – a fő fordulatok hosszas leírását rövid jellemzéssel helyettesítve – alaposan lerövidítette.

## Verselés

A Faludinál is gyakori 8+7-es osztású 15-ös, illetve 8+8-as osztású 16-os rímes sorokban. A harmadik sor eltérő szótagszámát a dallamminta zenei hangjainak száma indokolja. L. az *Orfeus Dafnisnek* (1) jegyzetét. Strófaformája a zenei ismétléssel együtt: 15(8a+7b) 15(8a+7b) ||: 16(8c+8c) 15(8d+7d) :||

### Forrásszöveg

Sautel, Petrus Justus: *Philomela in certamine moriens*. Lusus Allegoricus.  
(Sautel 1729, Liber III, Elegia X, 178–181.)

Nobilis arborea nuper Citharoedus in umbra  
    Fallebat placidis otia blanda modis:  
Doctaque mobilibus moderans modulamina plectris,  
    Ingeniosa suum dextra tenebat ebur.  
Vix pepulit, tremulo salientis pollicis ictu,  
    Fila locuturae concilianda lyrae.  
Vix bene, verticulis suprema in parte rotatis,  
    Iudice discordes temperat aure fides;  
Audiit argutae resonabilis hospita silvae;  
    Audiit Aonii Dux, Philomela, chori.  
Et prope succedens, numerosis abdita ramis,  
    Auditos memori ruminat aure sonos.  
Inscius audiri fidicen sua barbita, crispat  
    Languidus ignava tinnula fila manu.  
Mimula respondet citharae philomela: modosque,  
    Quos digitis lyricen, gutture reddit avis.  
Non ita, quae resonis habitat vocalis in antris,  
    Nympha repercussos reddit avara sonos.  
Sensit ut audacis psaltes imitamina linguae,  
    Parvulaque auditam fingere nostra Lyram;  
Protinus ambui placet in certamen honris  
    Aligerae vires sollicitare ferae.  
Ergo novi specimen praebens citharista duelli,  
    Auratam celeri percutit ungue chelyn.  
Nec mora; reddit avis primae tentamina pugnae,  
    Mille movens modulos unica, mille jocos.  
Ille suam per fila movet trepidantia dextram:  
    illa suo trepidum dividit ore sonum.  
Hic fidibus vocem, digito sociante, maritat:  
    Haec simulat sociae fila marita lyrae.  
Ille melos replicat, digitisque micantibus urget,  
    Filaque pernici transilit icta manu.  
Nunc contemnti similis vix barbita tangit;  
    Sed, quidquid cecinit dextera, lingua canit.  
Nam punctim, caesim, raptimque reciprocatur ales;  
    Et tremulo refluos turbinat ore sonas.  
Nunc fragiles variante secat modulamine flexus:  
    Nunc rotat incisus nostra minuta modis.  
Indignatus avem tentat majora lyristes;  
    Naturaque adhibet quidquid, et arte valet.  
Nuncit, prosilit, exilit, affilit, insilit, exit  
    Sedulius instabiles mobilitate manus.  
Et breve nunc longo, grave nunc immiscet acuto;  
    Summum, imum, medium nunc ciet ille sonum,

Et varians nunc dulce sonat, nunc triste susurrat:  
     Ut tuba turbatos cogit ad arma viros.  
 Hoc etiam philomela refert; modo dulcia pacis  
     Carmina; terribiles mox imitata tubas:  
 Nunc revolubiliū torquet glomeramina vocum,  
     Ingeminare suū psalteria docta melos.  
 Nunc vocem infuscat, jaciens nūns fusile carmen,  
     Productis longum tractibus, arva replet.  
 Hic lyricen vinci impatiens, et fervidus ira,  
     Non imitabilibus terminat orsa sonis.  
 Vel non hoc referes, pennata Poetria, carmen;  
     Vel fracta, dixit, victus abibo lyra.  
 Sic ait; et per fila volans simul hos, simul illos  
     Sollicitat digito mobiliore modos.  
 Excurrunt, redeunt, sibi se fugientibus instant  
     Praecipiti volucres sedulitate manus.  
 Segnius Amphion lusit, dum prompta juberet  
     Ad numeros citharae currere saxa suae.  
 Et strepit, eet tinnit, pipatque, lipitque, pipitque;  
     Alternatque omni tensa sonore fides.  
 Ut lyricen totam insumpsit, quam calluit, artem;  
     Ex inopinato denique claudit opus.  
 Auribus arrectis expectat, an aemulus ales  
     Rursus Apoillineae certet, ut ante, lyrae.  
 At quia siccatis jam faucibus haeret aedon,  
     Desiit extremos lassa referre sonos.  
 Namque canaliculis discrimina tanta minutis  
     Reddere, tot voces simplice voce, nequit.  
 Non didicit solas agitare superbia mentes;  
     Et volucres ipsas tangit honoris amor.  
 Se vinci philomela dolet; puduitque videri;  
     Mutaque sub tacitis frondibus ora tegit.  
 Impar tristitiae, modulis victoribus impar,  
     Deficit; et cantu deficiente, cadit.  
 Sed cadit in citharam fato philomela decoro;  
 Hanc ego crediderim sic voluisse mori.

*Philomelae Epitaphium.*

NE careat merito Siren inhonora sepulchro,  
     Hoc, Citharoede, sonet carmine scripta Chelys:  
 Magnanimis philomela cadit conatibus impar.  
     Nacta opportunaē subdita fila lyra.  
 Hospita frondosae moriens citharistria silvae,  
     Non poterat tumulo commodiore frui.

**Dallam (78. kotta)**

*78. dallam:* 3/4, G-dúr, Moderato. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. Szövegek kötet, 1017. o.

Az egyszerű felépítésű, korabeli nyugat-európai zenei stílusjegyeket hordozó dallam, illetve annak variánsai más szövegekkel is társulva az 1780-as évektől volt ismert hazánkban. A dallam első lejegyzése Verseghytől származik, aki 1781-ben a *Fülemile a Hárífással* ének szövegével rögzítette a melódiát, illetve ugyanehhez a dallamhoz utalta még a kéziratban belül a IV. Rész 8. számú *Demofoon meg-felel Fillisnek* című éneket is (XXVIII), ami Kreskay Imre 1788-as autográf énekeskönyve szerint Kreskay műve, és Kreskaynál *Orestes Hermionéhez* címmel szerepel (*Kreskay 1788*, XIII. sz., 15a–16a).

Az 1781-es *Parnassus*-kéziratban lévő szövegek és dallamok rendkívül bonyolult hálót alkotnak, illetve rendkívül széles költészeti és zenei stílusréteget fognak át. A dallamok egy részét ugyanis még az egri szemináriumból vitte magával Verseghy, ahol *praefectus cantusként* igen széles zenei ismeretekkel rendelkezett. Ehhez jöttek aztán a Nagyszombatban első kézből megismert Faludi-énekek, majd 1781 végén Joseph Anton Steffan és Joseph Haydn *Klavierlied*-albumainak köszönhetően a legújabb bécsi dallamvilágot is beépítette az énekeskönyvbe. (Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.) Mindezek alapján Nagyszombatban hallhatta először ezt az akkor divatos dallamot, amit rögtön felhasznált poétai munkásságához, és az ott összeállított énekeskönyvébe is lejegyzett. A dallam friss ismeretéről tanúskodik, hogy Kreskay darabját leszámítva nem jelölte meg más ének mellett nótautalásként, így például egyetlen Faludi-darab mellett sem szerepel. (Ezzel szemben a 87878787 / ababcdcd-es strofaformához kötődő, régebben ismert Faludi-dallamokat hatnyolc énekszöveghez is hozzáutalta a kéziratban belül.) Kreskay szövegéhez feltehetően a pálos költőtárs kérésére társította a dallamot, miként azt ugyanekkor Ányos Pál *Reménység! Reménység! de hamar meg-tsalál...* (XXXI) kezdetű énekével is tette. (Kreskay és Verseghy énekköltői kapcsolatáról: Hovánszki 2017c, 345–346.)

A dallam feltehetően egy korabeli népszerű osztrák népies ének átvételéből származik. Erre utal, hogy ugyanezzel a motívummal indul Karl Friberth *An den Mond* című *Mond sei Zeuge meiner Leiden...* kezdetű zongorakíséretes éneke (ÖÉ, 588), ami a *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjtemény III. kötetében, 1780-ban megjelent meg. (Friberth 1780, No. V.; A szövegíró nincs megnevezve. A költemény Gottlieb von Leontól való (1757–1830), és a költő neve alatt először 1788-ban látott napvilágot (Leon 1788, 29–30). Friberth tehát még nyomtatás előtt jutott hozzá, és zenésítette meg a költeményt.) A később Verseghy által is használt 1778–1782 között négy kötetben megjelent *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-albumsorozat első, második és negyedik kötete Joseph Anton Steffan által megzenésített dalokat tartalmaz (1778, 1779, 1782). Az első két kötetet 1781 őszén ismerte meg Verseghy, ami olyan zenei, metrikus és esztétikai hatást gyakorolt a fiatal pálos muzsikusköltőre, hogy az egész későbbi énekköltői munkásságának határozott irányt szabott, és tulajdonképpen mindvégig hű maradt Steffan dallamaihoz. A *Sammlung deutscher Lieder* harmadik kötete viszont két másik császári-udvari zeneszerző, Karl Friberth (1736–1816) és Leopold Hofmann (1739–1793) darabjait tartalmazza, amelyek Steffan olasz dallamosságát idéző rendkívül díszített melódiáival szemben kifejezetten egyszerűek, és az osztrák népi dallamvilágot idézik. Friberth *Mond sei Zeuge meiner Leiden...* jének dallamkezdeté tehát feltehetően nem véletlenül esik egybe a Verseghy által lejegyzett melódiával, de Verseghy nyilvánvalóan nem Friberthet használta forrásként. Egyrészt mert a *Sammlung deutscher Lieder* első két kötetét is csak e dallam lejegyzése után ismerte meg (a Friberth dallamait tartalmazó harmadikat pedig csak jóval később), másrészt mivel a komponálástól prozódiai okokból a kezdetektől elzárkózott, egyáltalán nem volt rá jellemző a dallamok ilyenén szabad felhasználása. A Friberthnél is ugyanekkor megjelenő, általa is beépített motívum ugyanakkor arra figyelmeztet, hogy a Verseghy kezével 1781-ben lejegyzett dallam az egyik legdivatosabb és legnépszerűbb darab lehetett 1780 körül Bécs környékén.

A dallam térbeli és időbeli lejegyzésének második csoportja Sárospatakhoz és környékéhez kötődik, ahol 1790 és 1798 között *Triste valedico Musis...* és *Hogy elhagytam a Músákat...* kezdetű strofákkal jegyezték le a darabot (Bartha 1935, 153. sz.). A dallam dunántúli változatára az 1780-as évek végén

Pálóczi Horváth Ádám is írt szöveget (*Mit kinezod újra Lelkemet...*: ÖÉ 153. sz.), illetve 1789-ben Füreden nála járva Csokonai írt rá verset. Ekkor született a később *A' Tihanyi Ekhóhoz* címen közismertté vált ének, amiben Csokonai Horváth énekírói gyakorlata szerint dolgozta fel a dallamot, kialakítva így egy másik hozzá tartozó strófaformát is. Az *Oh Tihannak ríjjadó leánya...* formai születéséről, illetve a dallam felekezettfüggő továbbéléséről: Hovánszki 2019. A Csokonai-énekhez tartozó korabeli dalmeljegyzéseket I. CsÖM, Énekelt költészet 2009 [DVD], 12. sz. kritikai jegyzet.

### Magyarázatok

3. *kétkeldektem*: bizonytalan voltam, gondolkodtam

3–4. *Orpheusnak hitvesséhez küldött versét? / vagy az özvegy Pirusnak énekellyem esetét*: Verseghy *Orpheus* (21), illetve *Piramus, és Thizbe* (22) című saját énekeire utal, melyeket egy későbbi bejegyzése szerint még egri szeminarista korában szerzett.

7. *kulcsommal vont hurjaimnak*: Hangolókulccsal hangolt hárfájának húrjait.

8. *tsufolódván igazgattya tonussát*: A fülemüle kijavítja, azaz tisztán adja vissza a hangolás miatt még hamis futamokat játszó hárfa hangjait.

13. *frissebb fogásokat*: dúr hangzatokat, dúr dallamot

14. *szomorubb hangokat*: moll hangzatokat, moll dallamot

10, (77)

**Flora. / Flora a varrott virággal.** [Vart vala Lycoris a minap egy rósát]

K1	<i>Flora.</i>	Parnassus 1780; 34–35; 17b–18a. (I. Rész 12. Ének)	Autográf kötet.	[ <i>Aria</i> ] No. 8.	1780, Nagyszombat	A	402.
K2	<i>Flora a varrott virággal.</i>	Parnassus 1781; 21; 11a. (I. Rész 11. Ének)	Autográf kötet.	<i>Notáját lásd a kilenzedik Ének előtt. pag. 18.</i>	1781, Nagyszombat	Av	410.

### Megjelenés

K2 (dallam nélkül): Gálos 1938, 172–173.

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás)**: A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat, *A versszerzőknek modgya szerint lett Ábrázolások* címet viselő I. Rész 12. Éneke. Bár az ének végső formája megegyezik a K2-ben lejegyzettel, ezt a K2 alapján végzett utólagos javításnak köszönheti. 1780-ban még hét strófás költeményként írta meg a darabot Verseghy (sötétebb színű tintával), majd az 1781-es *Parnassus*-kéziratban olvasható két strófányi bővítést ide is átvezette úgy, hogy a hetedik versszakot áthúzta, és az újabban írt két strófát a margót körülírva beszúrta. A cím mellett a *No. 8.* ismeretlen dallamforrásra való utalás olvasható, amit a tinta színe alapján szintén az 1781-es kottás *Parnassus*-kézirat összeállítás után jegyzett be a költő. A szöveghez ilyen módon utalt dallam valószínűleg megegyezik a K2-ben feloldható dallamutalással.

**K1 (Av szövegállapot + dallamutalás)**: A strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázat, a *Descriptiók* című I. Rész 11. Éneke. A cím mellett a *V[erseghy] munk[ája]*, alatt pedig a *Notáját lásd a kilenzedik Ének előtt. pag. 18.* nótautalás olvasható, azaz a gyűjtemény 18. oldalán található *Hajnal* (8) című ének dallamára énekelteti Verseghy (2/4, G-dúr, Moderato). A dallamhoz odaírta megjegyzésként, hogy *Ezen notára lehet énekelni minden 12 lábu, és négy sorú verseket, mellyek a magyarba éppen közönségessek.* A kéziratban olvasható szöveg a K1 megjobbítása olyan módon, hogy az ott eredetileg lejegyzett költemény utolsó strófáját két másikkal helyettesítette Verseghy.

### Keletkezés

Az éneket nagyszombati teológiai tanulmányai idején, az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjtemények erős Faludi-hatást mutató *Descriptiók*, vagyis [természeti] *Ábrázolások* című I. Részébe jegyezte le Verseghy. A költő nagyszombati tanulmányairól és Faludi rá gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Verseghy imitációjának forrása Petrus Justus Sautel (Pierre-Juste Sautel, 1613–1662) francia jezsuita literátor *Flora a Flore Phrygiano delusa* című költeménye volt, mely először 1656-ban, a neolatin költő *Lusus Poetici Allegorici* című kötetében jelent meg a II. könyv 2. elégiájaként. Az allegorikus költői játékokat tartalmazó könyvet a 18. században Nagyszombatban többször is kinyomtatták. Az 1729-es nagyszombati kiadás Verseghy könyvtárában is megvolt (Deme 1985, 150. sz.), Verseghy tehát valószínűleg ebből a kiadásból dolgozott. Sautel *Flora a Flore Phrygiano delusa* című elégiáját Verseghy nem egy, hanem két költeményben magyarított: a *Flora a varrott virággal* és *A Phrygy Rosának tulajdon-sági* (11) című énekekben. A két darab ilyen módon összetartozik.

Verseghy ebben az esetben is csak a témát vette Sauteltől, aki az elégiát a műfajnak megfelelően disztichonos formában írta meg. Ő viszont az éneket a korabeli magyar leíró költészet egyik legnépszerűbb formájában, négyesrímű 12-esekben (Gyöngyösi-strófában) magyarította, amit viszont nem a 18. században ezzel a formával járó *rubato* dallammintával párosított, hanem a sorokat a zenei súly által kétszer 2+3+1-re osztó külföldi-érzékeny dallammal. A fiatal költő tehát egyrészt nem vette át a latin ének disztichonos formáját, ahelyett egy magyar formát választott, másrészt nem a strófaformához illő szokásos, régi dallamokból választott, hanem új, metrikus dallammal párosította a Gyöngyösi-strófát, az addigitól eltérő, újszerű sorosztást adva neki.

### Verselés

Gyöngyösi-strófában. A strófák négyesrímű 6+6-os sorokból épülnek fel.

### Forrás

Sautel, Petrus Justus: *Flora a Flore Phrygiano delusa*.  
(Sautel 1729, Liber I, Elegia II, 13–16.)

Forte laboratum Phrygio subtegmine florem  
Pinxerat artificii docta Lycoris acu:  
Fecerat appposito fulciri palmite truncum,  
Turpis in immunda ne rosa serpat humo.  
Addidit et croceos globulos; nam concolor auro,  
Dividuus filo divite flavet apex.  
Tortilis ascendit caudex, et murice ficto  
Alvus acidaliam pandit hiulca rosam,  
Stipite multiplices rami funduntur ab uno,  
Et virgulta suo cortice tecta virent.  
Intertexta suas armant prope spicula frondes,  
Et prope mentita cuspide spina riget,  
Ars ita naturam fimulat, vepriumque rigorem,  
Ut metuas, ne te vulneret ipse rubus.  
Tantus honos foliis, ut odoro ruris in arvo  
Puniceum jures exeruisse caput.  
Viderit hanc aliquis, naturae dixerit esse,  
Admoveat digitum, dixerit artis opus.  
Tam bene certantes non exprimit aemulus uvas,  
Cum potuit fatuas fallere Zeuxis aves.

Flora videt, florisque novum mirata decorem,  
     Magna mei certe est gratia veris, ait.  
 Sis rosa, sis felix, nec tantum Phoebus honorem  
     Laedere, nec tantum laedere possit hyems.  
 Unde tibi nulla decor hic imitabilis arte?  
     Unde verecundis indita flamma flabris?  
 Hic color Aurorae est, croceos dum sumit amictus,  
     Dumque jugat roseos, praevia Solis equos.  
 Non ita se jactat pomis Autumnus, et uvis,  
     Ut se purpurea tempora verna rosa.  
 Est rosa flos florum, narisque, oculique; voluptas,  
     Ver ut honos anni est, sic rosa veris honos.  
 Felix! quae bifido coluit te dextera rastro,  
     Felix! qui tantas protulit hortus opes.  
 Felices Zephyri, qui nectaris imbre pudicas  
     Sparsistis, penna morigerante, comas.  
 Non talem Gnidiis Venus aurea legit in hortis,  
     Non talem Alcinoi gleba, vel Hybla tuilit.  
 Non talem Hesperidum, non talem Gnoffia tellus,  
     Non talem Siculo nutriit Enna sinu.  
 Jam nostra carpere manu rosa, nobile germen,  
     Et natalitii filia verna soli.  
 Dumque volens iret simulatum carpere fertum,  
     Cinget, ait, nostras flosculus iste comas.  
 Hactenus, at placitum tentat dum tollere florem,  
     Difficilis dextram noluit ille sequi.  
 Aggreditur fallacem iterum convellere plantam,  
     Sed videt elusas flore tenace manus.  
 Novit ubi picti simulachrum futile veris,  
     Non est Naturae, dixit, at artis opus.  
 Erubuitque, suum vultu confessa pudorem,  
     Et jactit ad summum talia dicta Jovem:  
 Huccine virgineae progressa industria dextrae?  
     Luserit ut superos una puella Deos?  
 Si te tanta meae capiunt fastidia laudis,  
     Si tuus a nobis tam levis errat amor,  
 Quaere aliam, quae curet opes et vellera veris,  
     Laus animo posthac excidet ista meo.  
 Quo mihi ruris honor, commissaque gratia florum?  
     Si meus humana vincitur arte labor.  
 Si vilis nostra est, tua sit tibi gloria curae;  
     Tangit, si nescis, te meus iste dolor.  
 Nam si cura hominum nostros exaequet honores,  
     Mox etiam flammis, qui jaculetur, erit.  
 Ausus id Aeolides, dum non imitabile fulmen,  
     Et tonitru resonis fingit inane rotis.  
 Ausus et Enceladus, dum molibus addita moles.  
     Arduaue ingestum Pelion Ossa tulit.

Vel tua te moveat, vel spretae injuria Florae;  
 Nam pariter laesi, Numen utrumque sumus.  
 Sic ait, et densae penetrans umbracula silvae,  
 Dicitur illiceis delituisse comis.  
 Nam qui punicei decorabat stamina floris,  
 Ille rubor roseae pinxerat ora Deae.

*Apodosis Allegoriae.*

Ex illo libri 4. Esdrae. *Fubite umbram hujus seculi.*

Nobilis hortorum praeses non unica Chloris,  
 Rebus adumbratis, quae capiatur, erit.  
 Ah quoties pictura animum deludis inani!  
 Quae legis hos, pubes ambitiosa, jocos.  
 Ah quoties levium captas simulamina rerum!  
 Dum tibi non solidum corpus, at umbra placet.  
 Nimirum tibi vanus honor, tibi gloria ridet:  
 Quae velut unda fluit, quae velut aura fugit.  
 Sic male dilectae dum respicit ora maritae,  
 Quae trahit e Stygiis Thrax citharoedus aquis.  
 Haec Zephyro levior, prendique, et prendere captans,  
 Evolat Ismariis irrevocanda modis.  
 Cuncta levi nebulae, volucrig; simillima somno  
 Depereunt, ut jam nulla fuisse putes.  
 Quo raperis juvenilis amor? mendacia fuco,  
 Illita jam dudum desine velle sequi.  
 Ei veras, quas nulla dies, nulla auferat aetas,  
 (Si tibi mens non est laeva) sequaris opes.

#### **Dallam (77. kotta)**

*77. dallam:* 2/4, G-dúr, Moderato.

L. Szövegek kötet, 1015. o.

Verseghy formájának megfelelően a *Hajnal* (8) című éneknél lejegyzett, ismeretlen zeneszerzőtől származó dallamot utalt a darabhoz: *Notáját lásd a Kilentzedik Ének előtt. Pag. 18.*

A *Hajnal* (8) mellett ehhez a dallamhoz rendelte még Verseghy a *Flora a varrott virággal*hoz szorosan hozzátartozó *A Phrygy Rosának tulajdonsági* (11) című éneket is.

11, (77)

#### **A Phrygy Rosának tulajdonsági.** [A minap, hogy Flora a varrott virágtúl]

K1	<i>A Phrygy Rosának tulajdonsági.</i>	Parnassus 1780; 36–38; 18b–19b. (I. Rész 13. Ének)	Autográf kötet.	[Aria] No. 8.	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>A Phrygy Rosának tulajdonsági.</i>	Parnassus 1781; 21–22; 11a–11b. (I. Rész 12. Ének)	Autográf kötet.	<i>Notáját lásd a 9dik Ének előtt pag. 18.</i>	1781, Nagyszombat	A	<b>411.</b>



## Megjelenés

K2 (dallam nélkül): Gálos 1938, 173–174.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** A stórfákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat, *A versszerzőknek modgya szerinti lett Ábrázolások* címet viselő I. Rész 13. Éneke. A cím mellett a No. 8. ismeretlen dallamforrásra való utalás olvasható, amit a tinta színe alapján szintén az 1781-es kottás *Parnassus*-kézirat összeállítását követően jegyzett be a költő. A szöveghez ilyen módon utalt dallam valószínűleg megegyezik a K2-ben feloldható dallamutalással.

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** A stórfákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázat, a *Descriptiók* című I. Rész 12. Éneke. A cím mellett a *V[erseghy] munk[ája]*, a költemény végén pedig a *Notáját lásd a 9dik Ének előtt pag. 18.* nótautalás olvasható, azaz a gyűjtemény 18. oldalán található *Hajnal* (8) című ének dallamára énekelteti Verseghy (2/4, G-dúr, Moderato). A dallamhoz odaírta megjegyzésként, hogy *Ezen notára lehet énekelni minden 12 lábu, és négy sorú verseket, mellyek a magyarba éppen közönségessek.*

## Keletkezés

Az éneket nagyszombati teológiai tanulmányai idején, az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjtemények erős Faludi-hatást mutató *Descriptiók*, vagyis [természeti] *Ábrázolások* című I. Részébe jegyezte le Verseghy. A költő nagyszombati tanulmányairól és Faludi rá gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Verseghy imitációjának forrása Petrus Justus Sautel (Pierre-Juste Sautel, 1613–1662) francia jezsuita literátor *Flora a Flore Phrygiano delusa* című költeménye. Erről és a darab formájáról l. a *Flora a varrott virággal* (10) jegyzetét.

## Verselés

Gyöngyösi-stórfában: a stórfák négyesrímű 6+6-os sorokból épülnek fel.

## Forrás

Petrus Justus Sautel: *Flora a Flore Phrygiano delusa*.

(Sautel 1729, Liber I. Elegia II, 13–16.)

A szöveget l. *Flora / Flora a varrott virággal* (10) jegyzetében.

## Dallam (77. kotta)

77. *dallam*: 2/4, G-dúr, Moderato.

L. *Szövegek* kötet, 1015. o.

Verseghy formájának megfelelően a *Hajnal* (8) című éneknél lejegyzett, ismeretlen zeneszerzőtől származó dallamot utalt a darabhoz: *Notáját lásd a Kilentzedik Ének előtt. Pag. 18.*

A *Hajnal* (8) mellett ehhez a dallamhoz rendelte még Verseghy az énekhez szorosan hozzátartozó *Flora a varrott virággal* (10) című darabját is.

K1	<i>Világ álhatatlansága.</i>	Parnassus 1780; 45–46; 23a–23b. (II. Rész 1. Ének)	Autográf kötet.	[Aria] No. 22.	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Világ álhatatlansága.</i>	Parnassus 1781; 69–70; 35a–35b. (III. Rész 1. Ének)	Autográf kötet.	2/4, F-dúr, Largo.	1781, Nagyszombat	A	423.

### Megjelenés

K2: Bogisich 1881, 41–42.

### Szöveggörások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat, a Nagyszombatban 1780-ban összeállított gyűjtemény *Az ajtatos Léleknek sz[ent] indulati* címet viselő II. Részének 1. Éneke. A cím mellett, a szöveget tartalmazó kereten kívül világosabb színű tintával a No. 22. ismeretlen dallamforrásra való utalás olvasható. Bár a Verseghy által hivatkozott melódia-gyűjteményt nem ismerjük, a K2-ben dallammal együtt rögzítette a költő az éneket.

**K2 (A szövegállapot + dallam):** A strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal lejegyzett autográf tisztázat, az 1781-es Nagyszombatban összeállított kéziratos gyűjtemény *mellybe a Világ mulandóságáról, és más Ajtatos Énekek foglaltatnak* című III. Részének 1. Éneke. A cím mellett, ugyanúgy kettős vonallal aláhúzva, mint a cím a *Ver[seghy] m[unkája]* megjegyzés olvasható. Ezek után következik a 2/4-es, F-dúr, Largo tempójelzésű, ismeretlen forrásból és ismeretlen szerzőtől származó dallam.

### Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe jegyezte le. A moralizáló, vallásos darabot egy ismeretlen zeneszerzőtől származó világi dallammal társította, illetve formája szerint elve arra írta, ami egybevágott a pálos rend korabeli nyelvi-zenei törekvéseivel. A költő nagyszombati tanulmányairól, és a pálos rend zenei törekvéseiről I. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Verseghy egyrészt a *Vanitatum Vanitas* témájának imitációjával indítja az éneket, másrészt a korban a *Querela Hungariae* toposzából jól ismert „nép-lép-cserép” rímtoposzt használja fel. (A rím-toposzról: Imre 1995.) Verseghy szerzőségére vonatkozó bejegyzése a K2-ben, a *Parnassus*-kéziratok ismeretében a szövegre vonatkozik. A dallamot bizonyos, hogy nem ő szerezte. (Ugyanezzel a sorkezdettel *A' hív szív címmel* egy világi érzékeny ének is ismert volt a korban (Csörsz 2012, 155), a sorkezdetétől eltekintve azonban a szövegek között nincs kapcsolat.)

A darabot a kottás *Parnassus*-kézirat 1880-as előkerülése után Bogisich Mihály adta közre, aki egyházenészként elsősorban a dallamot vizsgálta, és Verseghy lejegyzése szerint kottával együtt közölte az éneket. Ő a szöveget és a dallamot egyaránt Verseghyének tartotta: „Verseghy az *Ajtatos énekek* dallamaiban nem találta meg ama hangot, melyet az egyházas, komoly s méltóságos lendület igényel. Eme dallamaiban bizonyos fűrgeség, gondtalan játszóság szólal meg, mely inkább világi, mint egyházi énekeknek jellemző sajátása.” (Bogisich 1881, 46.) Császár Elemér már nem látta a *Parnassus*-kéziratokat, viszont az éneket Bogisich közlése nyomán ismerte. Ő azonban világi nyelvvezte és dallama miatt a *Világ álhatatlanságát* nem tartotta Verseghyének – Bogisich nem írta oda, hogy Verseghy a cím mellé bejegyezte, hogy *V[erseghy] munk[ája]* –, ezért az 1910-es kritikai kiadásba nem vette fel. Mivel Gálos Rezső az 1781-es *Parnassus*-kézirat újabb előkerülésekor a világi énekekre helyezte a hangsúlyt, nem közölte újra a darabot (Gálos 1938). A költemény témájában szorosan kapcsolódik a *Világ mulandósága* (13) és a *Világ Csalárdsága* (14) című énekekhez.

## Verselés

A váltakozó szótagszámú rímes sorok a dallam formáját és szerkezetét követik. Strófaképlete: 8a8a13a(x) 8b9b12b 9c9c8d8d 6e8d8d7e.

## Dallam (89. kotta)

89. *dallam*: 2/4, *F-dúr*, *Largo*. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1039. o.

Verseghy a dallamot újonnan, Nagyszombatban ismerhette meg, mert egyetlen más szöveghez sem rendelte hozzá a kéziratban belül. Ennek oka ugyanakkor a váltakozó hosszúságú sorok írását megkövetelő dallamszerkezet is lehet.

13, (90)

## Világ Mulandósága. [Ki világnak hamis voltyát]

K1	<i>Világ Mulandósága.</i>	Parnassus 1780; 47–49; 24a–25b. (II. Rész 2. Ének)	Autográf kötet.		1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Világ Mulandósága.</i>	Parnassus 1781; 70–71; 35b–36a. (III. Rész 2. Ének)	Autográf kötet.	3/4, <i>g-moll</i> , <i>Moderato</i> .	1781, Nagyszombat	A	424.

## Megjelenés

K2: Bogisich 1881, 43.

## Szövegforrások

**K1** (*A szövegállapot*): A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat, a Nagyszombatban 1780-ban összeállított gyűjtemény *Az ajtatos Léleknek sz[ent] indulati* címet viselő II. Részének 2. Éneke.

**K2** (*A szövegállapot + dallam*): A strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal lejegyzett autográf tisztázat, az 1781-es Nagyszombatban összeállított kézirat gyűjtemény *mellybe a Világ mulandóságáról, és más Ajtatos Énekek foglaltatnak* című III. Részének 2. Éneke. A cím mellett, ugyanúgy kettős vonallal aláhúzva, mint a cím a *Ver[seghy] ml[unkája]* megjegyzés olvasható. Ezek után következik a 3/4-es, *g-moll*, *Moderato* tempójelzésű ismeretlen forrásból és ismeretlen szerzőtől származó dallam.

## Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kézirat énekgyűjteményeibe jegyezte le. Nagyszombati tanulmányairól, és a pálos rend zenei törekvéseihez illeszkedő egyházi énekeiről l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Az ének a Jacopone da Toditól (1230–1306) származó *De Vanitate Mundi* című *Cur mundus militat sub vana gloria...* kezdetű, a *vanitatum vanitas* témájára épülő latin nyelvű himnusz fordítása. Hazánkban a szövege latinul és magyarul először Huszár Gál énekeskönyvében jelent meg (1574), magyarul *Mit bízik e világ ő álnokságában...* kezdettel.

Verseghy mindkét *Parnassus*-kéziratba a latin nyelvű éneket is lejegyezte (X). Az 1780-as kéziratban csak a szöveget, az 1781-es kézirat *némelly külömbféle nyelveken levő szerzéseket* magába foglaló I. Toldalékban viszont a latin nyelvű énekhez tartozó dallamot is rögzítette. A latin és a magyar szöveghez azonban más-más dallam tartozik, vagyis ugyanúgy járt el, mint sok más *Parnassus*-kéziratbeli énekénél: a régi Gyöngyösi-strófa, illetve a hozzátartozó dallam ellenében egy újabb, metrikus (felte-

hetően világi) érzékeny dallamra magyarította az éneket, ahol a sorok szótagszámát az egy ütemben lévő fő dallamhangok száma határozta meg. Verseghy formaújítása a pálos rend korabeli nyelvi-zenei törekvéseinek jegyében értelmezendő. A *Cur mundus militat...* dallamáról l. a X. jegyzetet. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017a.

Verseghy szerzőségére vonatkozó bejegyzése a K2-ben a szövegre vonatkozik. A dallamot bizonyos, hogy nem ő szerezte. A darabot a kottás *Parnassus*-kézirat 1880-as előkerülése után Bogisich Mihály adta közre, aki egyházzeneszként elsősorban a dallamot vizsgálta, és kottával együtt közölte az éneket. Bogisich a szöveget és a dallamot egyaránt Verseghyének tartotta. Nézete szerint: „Verseghi az *Ájtatos énekek* dallamaiban nem találta meg ama hangot, melyet az egyházas, komoly s méltóságos lendület igényel. Eme dallamaiban bizonyos fűrgesség, gondtalan játszóság szólal meg, mely inkább világi, mint egyházi énekeknek jellemző sajátja.” (Bogisich 1881, 46.) Császár Elemér már nem látta a *Parnassus*-kéziratokat, viszont az éneket Bogisich közlése nyomán ismerte. Mivel ez alapján ő a darabot nem Verseghyének vélte – Bogisich nem írta oda, hogy a költő a cím mellé bejegyezte, hogy *[Verseghy] munk[ája]* –, az 1910-es kritikai kiadásba nem vette fel. A *Parnassus*-kézirat előkerülésekor Gálos azért nem közölte újra a darabot, mert a világi énekekre helyezte a hangsúlyt (Gálos 1938). A költemény témájában szorosan kapcsolódik a *Világ álhatatlansága* (12) és a *Világ Csalárdsága* (14) című énekekhez.

### Verselés

A váltakozó szótagszámú rímes sorok a dallam formáját és szerkezetét követik. Strófa képlete: 8a8a8a8a 10b10b 8c8c.

### Forrás

Jacopone da Todi: *Cur mundus militat sub vana gloria...*

A szöveget a hozzá tartozó korabeli dallammal együtt l. a *Szövegek* kötet, 1076–1077. o.

### Dallam (90. kotta)

**90. dallam:** 3/4, g-moll, Moderato. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1041. o.

Verseghy a dallamot újonnan, Nagyszombatban ismerhette meg, mert egyetlen más szöveghez sem rendelte hozzá a kéziraton belül. Ennek oka ugyanakkor a váltakozó hosszúságú sorok írását megkövetelő dallamszerkezet is lehet.

14, (81)

### Világ Csalárdsága. [Eletednek o mely gyorsan el hervad virágja]

K1	<i>Világ Csalárdsága.</i>	Parnassus 1780; 49–50; 25a–25b. (II. Rész 3. Ének)	Autográf kötet.		1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Világ Csalárdsága.</i>	Parnassus 1781; 72; 36b. (III. Rész 3. Ének)	Autográf kötet.	<i>Notáját Lásd a 2<sup>dik</sup> Résznek; 3<sup>dik</sup> Éneke előtt; pag. 40.</i>	1781, Nagyszombat	A	<b>425.</b>

### Megjelenés

–

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat, a Nagyszombatban 1780-ban összeállított gyűjtemény *Az ajtatos Léleknek sz[ent] indulati* címet viselő II. Részének 3. Éneke.

**K2 (A szövegállapot + dallamutalás):** A strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal lejegyzett autográf tisztázat, az 1781-es Nagyszombatban összeállított kéziratos gyűjtemény *mellybe a Világ mulandóságárúl, és más Ajtatos Énekek foglaltatnak* című III. Részének 3. Éneke. A cím mellett a *V[erseghy] m[unkája]* megjegyzés olvasható. Ezek után következnek a kötetben belültre vonatkozó dallamutalás: *Notáját Lásd a 2<sup>dik</sup> Résznek; 3<sup>dik</sup> Éneke előtt; pag. 40.*, ami a *Thizbe* (23) című világi ének dallama.

## Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe jegyezte le. A forgandó szerencse Horatiusig visszavezethető toposzát is felhasználó egyházi éneket egy ismeretlen világi dallammal társította, ami egybevágott a pálos rend korabeli nyelvi-zenei törekvéseivel. A költő nagyszombati tanulmányairól, illetve a pálos rend zenei törekvéseivel illeszkedő egyházi énekeiről l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017a.

A *Thizbé*től némileg eltérő strófaforma, illetve az, hogy a K1-be nem jegyzett be dallamutalást, arra utal, hogy a *Világ Családságát* utólag alkalmazta az ének strófaszerkezetéhez közel álló dallamra. A korabeli egyházi énekek körében is kedvelt formát eredetileg nyilvánvalóan egy másik (feltehetően egyházi) dallamra írta. A szótagszám eltérések ellenére azonban a hanghajtásoknak köszönhetően a darab jól énekelhető a *Thizbe* (23) dallamára. Verseghy szerzőségére vonatkozó bejegyzése a K2-ben a szövegre vonatkozik, a dallamot bizonyos, hogy nem ő szerezte. A költemény témájában szorosan kapcsolódik a *Világ álhatatlansága* (12) és a *Világ mulandósága* (13) című énekekhez.

## Verselés

Rímes-ütemhangsúlyos formában. Strófaszerkezete: (8+6)14a (6+6)12a 8b 8b 4c 4c 8b.

## Dallam (81. kotta)

**81. dallam:** 2/4, F-dúr, Largo Molto. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1024–1025. o.

A cím mellett a következő dallamutalás olvasható: *Notáját Lásd a 2<sup>dik</sup> Résznek; 3<sup>dik</sup> Éneke előtt; pag. 40.*, ami a *Thizbe* (23) című heroida-ének dallamára vonatkozik. Ehhez rendelte még Verseghy a kézíraton belül *A' lélek Kegyelmet ohajt* (32) és a *Meg-váltónk szenvedése Deákba* (XI) című énekeket is.

15, (92)

**Töredelmes Sziv.** [Büneimnek súlyos terheit]

K1	<i>Töredelmes Sziv.</i>	Parnassus 1780; 53–55; 27a–28a. (II. Rész 6. Ének)	Autográf kötet.		1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Töredelmes Sziv.</i>	Parnassus 1781; 74–75; 37b–38a. (III. Rész 6. Ének)	Autográf kötet.	3/4, D-dúr.	1781, Nagyszombat	A	<b>426.</b>

## Megjelenés

K2: Bogisich 1881, 43.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat, a Nagyszombatban 1780-ban összeállított gyűjtemény *Az ajtatos Léleknek sz[ent] indulati* címet viselő II. Részének 6. Éneke.

**K2 (A szövegállapot + dallam):** A strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal lejegyzett autográf tisztázat, az 1781-es Nagyszombatban összeállított kéziratos gyűjtemény *mellybe a Világ mulandóságáról, és más Ajtatos Énekek foglaltatnak* című III. Részének 2. Éneke. A cím után következik a 3/4-es ütemmutatójú, g-moll hangnemű, Moderato tempójelzésű ismeretlen forrásból és ismeretlen szerzőtől származó dallam.

## Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe jegyezte le. Formája és a hozzá kapcsolódó dallam a költő, illetve a pálos rend 18. század végi formaujító szándékát tükrözi. Verseghy nagyszombati tanulmányairól, és a pálos rend zenei törekvéseihez illeszkedő egyházi énekeiről l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017a.

Az éneket a *Si peccata perpetrata / vitae meae pondero...* kezdetű ismeretlen szerzőjű latin énekből magyarította Verseghy. A forrásul szolgáló latin szöveget mindkét *Parnassus*-kéziratba lejegyezte (XIII.1). Az 1781-es gyűjteményben egy dallamot is rendelt a latin énekhez: *Nótáját Lásd pag. 16. az 1. R[ész] a 8. Ének alatt, ami a Mária Nosztei vidékséghez (7) tartozó melódiát jelenti (74. dallam: 3/4, D-dúr, Moderato)*. Verseghy ebben az esetben strófaformája miatt már a latin nyelvű éneket is egy korabeli divatos (feltehetően világi) metrikus dallammal párosította. A 8-as és 7-es sorok váltakozásából álló rímes strófák a 18. század végi költészet egyik legkedveltebb formáivá váltak, melyekhez a zenei divat változása miatt számtalan új, metrikus dallamminta is állt a felhasználók rendelkezésére. Verseghy ugyanehhez a dallamhoz utalva, ugyanebben a strófaformában az éneket görög nyelven is lejegyezte (XIII.2). Hogy a görög fordítást ki készítette, nem tudjuk. Mivel Nagyszombatban görög nyelvet is tanított Verseghy, illetve az *Orfeus Dafnisnek. Tavaszi multságokrol* (1) című episztolában utal arra, hogy társai szórakoztatására görögül is énekelt („Orfeus kezdi görög verseit”), a görög nyelvű szöveget ő is készíthette. Ennek ellenére, egyéb filológiai bizonyítékok híján ezt jelenleg ismeretlen szerzőnek (valamelyik görögprofesszorának) tulajdonítjuk.

Bár ebben az esetben a forrásul szolgáló latin ének is, mely a forgandó szerencse Horatiusig visszavezethető toposzát is felhasználja, az érzékeny énekköltészetben is népszerű, metrikus dallamokkal is párosítható formában íródott, Verseghy mégis egy feltehetően általa modernebbnek ítélt, az érzékeny stílusra jellemző apró motívumbetoldások és ismétlések miatt formájában összetettebb dallamra magyarította az éneket. A rímes-szótagszámláló magyar szöveg formája jóval bonyolultabb, mint a latin eredetie. A 3/4-es ütemmutatójú, D-dúrban lejegyzett, korabeli nyugat-európai zenei stílusjegyeket hordozó dallam, illetve annak variánsai más szövegekkel is társulva a dallamforrások szerint az 1780-as évektől volt ismert hazánkban. A dallam első lejegyzései Verseghytől származnak. Az ország keleti felében elterjedt dallamra, illetve annak variánsára a *Töredelmes Szív* szövegét írta, a nyugati országrészben elterjedt dallamot viszont a *Fülemile a Hár fással* (9. szövegidentitás, 78. dallam) című énekéhez használta fel. Mivel a *Töredelmes Szív*et a dallam Kelet-Magyarországon elterjedt változatára írta, az ajtatos éneket a II. Rész heroida énekeivel együtt feltehetően még egri tanulmányai idején magyarította (1774–1777). A dallamról l. a *Fülemile a Hár fással* (9) jegyzetét, továbbá Hovánszki 2019.

Ugyanezeket a toposzokat felhasználva, ugyanerre a dallamra, ugyanilyen strófaformában, feltehetően ezzel egy időben egy világi éneket is készített *Rósa* (38) címmel, amiben a szakirodalom szintén Verseghy világiasságát, profanizálását látta (Gálos 1938, 167), pedig a költő feltehetően csak a 18. század végén még általánosan használt kontrafaktúráként írta meg az éneket.

A darabot az 1781-es *Parnassus*-kézirat 1880-ban való előkerülése után Bogisich Mihály adta közre, aki egyházzeneszként elsősorban a dallamot vizsgálta, és kottával együtt közölte. A szöveget és a dallamot egyaránt Verseghyének tartotta, nézete szerint: „Verseghi az *Ájtos énekek* dallamaiban nem találta meg ama hangot, melyet az egyházas, komoly s méltóságos lendület igényel. Eme dallamaiban bizonyos fürgeség, gondtalan játszóság szólal meg, mely inkább világi, mint egyházi énekeknek jellemző sajátsága.” (Bogisich 1881, 46.) Császár Elemér már nem látta a *Parnassus*-kéziratokat, viszont az éneket Bogisich közlése nyomán ismerte. Mivel ő nem Verseghyének vélte a darabot, a kritikai kiadásba nem vette fel. Az 1781-es *Parnassus*-kézirat előkerülésekor Gálos sem közölte újra, ő ugyanis a világi énekekre helyezte a hangsúlyt (Gálos 1938).

### Verselés

A váltakozó szótagszámú, belső rímekkel is tagolt sorok a dallam formáját és szerkezetét követik. A sorok szótagszámát az egy ütemben lévő fő dallamhangok száma határozza meg. A tízsoros strófák rímképlete: 9a 9a 10b 10b 4c 6d 8d 10e 10e 4c.

### Dallam (92. kotta)

92. *dallam*: 3/4, D-dúr. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet 1045. o.

Ehhez a dallamhoz rendelte még Verseghy a *Rósa* (38) című éneket.

A dallam Nagyszombatban megismert dunántúli variánsát a *Fülemile a Hárfással* című énekéhez használta fel a költő. L. a *Fülemile a Hárfással* (9) jegyzetét. A dallam térbeli és időbeli elterjedéséről, illetve katolikus és protestáns használatáról: Hovánszki 2019.

16, (86)

**Amor, és a' Halál.** [El setétedvén a minap Amor az Halállal]

K1	<i>Amor, és a Halál.</i>	Parnassus 1780; 98; 49b. (III. Rész 16. Ének)	Autográf kötet.	<i>Aria No. 17.</i>	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Amor, és a Halál.</i>	Parnassus 1781; 48–49; 24b–25a. (II. Rész 8. Ének)	Autográf kötet.	<i>C-dúr, 4/4, Lento.</i>	1781, Nagyszombat	Av	<b>419.</b>
K3	<i>Amor, és a' Halál.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 17b. (XVI. sz.)	Autográf csomó.		[1786–1788]	Avv	–

### Megjelenés

K3: Verseghy 1910, 39–40, 19. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat. A kézirat *Külömbfjéle Elegyített Szerzések* címet viselő III. Részének 16. Éneke, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy. A cím mellett, a margón az [*Aria*] No. 17. ismeretlen dallamforrásra való utalás olvasható. A bejegyzés 1781 végéről való, a tinta színe alapján az 1781-es kottás *Parnassus*-kézirat összeállítása után írta be. A szöveghez ilyen módon utalt dallam valószínűleg megegyezik a K2-ben lejegyzettel.

**K2 (Av szövegállapot + dallam):** A strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázat, a kézirat II. Részének 8. Éneke, melyet 1781-ben, Nagyszombatban írt le a költő. A II. Rész alcíme: *mellybe A régi versszerzőktől fel jedzett némelly történetek foglaltatnak.* A szövegen a K1-hez képest minimális szövszerkezeti változtatást végzett Verseghy. A költő ezt és az *Amor és a' Méhek*



című éneket, valószínűleg antik mitológiát idéző témájuk miatt a *Parnassus*-kézirat 1781-es összeállításkor a K1-hez képest a gyűjtemény heroida típusú áriákat tartalmazó részébe emelte át. Az *Amor, és a Halál* cím mellett a *Ver[seghy] mun[kája]* megjegyzés olvasható, a szöveg tehát kétségtelenül Verseghy szerzeménye. A 4/4-es, C-dúr, Lento tempójelzésű dallam szerzője ismeretlen. Bár Major Ervin feltételezése szerint Verseghy maga is szerzett dallamot (Major 1924, 1925), ez az újabban előkerült kéziratok alapján egyértelműen cáfolható. Mészáros Ignác, az utolsó előtti sorok megváltoztatásával (*Halál télelő Szépekre, Amor az Öregekre*) mindkét kéziratot gyűjteményébe átmásolta az éneket (*Mészáros 1765*, 129b–130a; *Mészáros 1795*, 166b).

**K3 (Avv szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának 16. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése előtt készített a költő A kéziratban a K2-höz képest néhány kifejezésen változtatott.

### Keletkezés

Az éneket Verseghy először nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kézirat énekgyűjteményébe jegyezte le. Nagyszombati tanulmányairól I. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Verseghy imitációjának forrása Petrus Justus Sautel (Pierre-Juste Sautel, 1613–1662) francia jezsuita literátor *Mortis et Amoris foedus* című verse volt, mely először 1656-ban jelent meg a neolatin költő *Lusus Poetici Allegorici* című kötetében, az I. könyv 6. elégiájaként (Waldapfel 1933, 302). Az allegorikus költői játékokat tartalmazó könyvet a 18. században Nagyszombatban többször is kinyomtatták: az 1729-es kiadás a költő könyvtárában is megvolt (Deme 1985, 150. sz.), Verseghy tehát feltehetően ebből a kiadásból dolgozott. „A téma azonban nem Sauteltől ered, hanem Alciatus [Andrea Alciato (1492–1550)] páratlan népszerűségű s mondhatni műfajt alapító jelentőségű emblémái közt terjedt el Európa szerte (*De Morte et Amore*) [...] ennek az emblémának igen sok a feldolgozása, a teljes fordítások darabjain kívül is, az újlatin, német, holland, svéd, francia, olasz, spanyol, angol stb. irodalomból egyaránt. A nem fordítás szándékával készült feldolgozások, mint a hasonló ötletek rendszerint, tovább színezik a történetet, részletesebben kiterjeszkedve oly körülményekre, amelyekről Alciatus nem szól. [...] Az egyes változatok eltérései alapján leszármazásuk többnyire megállapítható. Így kétségtelen, hogy Verseghy Sautel J. P. francia jezsuita poéta átdolgozásából készítette a maga énekét. [...] Verseghy feldolgozása műfaji okból is rövidebb eredetijénél, meg azért is, mert Sautel nagyon is bőbeszédű s a versforma gyakran ismétlésekre kényszeríti. De mindaz, ami Verseghynél többlet Alciatushoz képest, Sautelből ered és egyetlen más ismert feldolgozásban sem található meg annyira hasonló formában.” (Waldapfel 1933, 301–302.)

Verseghy azonban csak a témát vette Sauteltől, az eredeti disztichonos formától többszörösen eltért. Egyrészt a latin verséhez tartozó *Apodosis allegoriaet* nem dolgozta fel, másrészt a témához már az érzékeny esztétika szerint énekelhető, könnyed megszólalásmódot keresett, ezért a formát az ének műfaj korabeli követelményeinek, illetve a zenei divatnak megfelelően egy általa akkor frissen megismert, nyugat-európai stílusjegyeket hordozó, szoros mértékű melódiához szabta.

A témát *Az halálról és szerelemről*, illetve később *Az Halál- és Kupidóról* címen Baróti Szabó Dávid is feldolgozta (*Vers-Koszorú*, Kassa, 1786, II. könyv 131. o. L. Waldapfel 1933, 304).

### Verselés

Az ének a mintaadó dallam szerkezetének megfelelően 8-as és 6-os sorokból, illetve ezek összetételéből épül fel. A felütéses dallam miatt a sorok enyhén jambikus lejtésűek. Strófa képlete: 14(8+6) 14(8+6) || : 88 886 :|| / aa ||: bb ccb :||

### Forrásszöveg

Sautel, Petrus Justus: *Mortis et Amoris foedus*. (Lusus Allegoricus.)  
(Sautel 1729, Liber I, Elegia VI, 37–39.)



Dulcia tranquillae pepigerunt foedera pacis,  
Et Mors, et penna praepete pulcher Amor.  
Ibantque assuetis armis instructus uterque:  
Mors sua tela, comes tela gerebat Amor.  
Dumque iter accelerant ambo, solantur euntes  
Alterna facilem garrulitate viam.  
Nam quamquam teneris infans videatur in annis;  
Est tamen arguta voce disertus Amor.  
Interea clauso vesper procedit olympto,  
Et placida suadent astra quiete frui.  
Divertere via pariter, tectoque sub uno:  
Unus, qui geminos excipit, hospes erat.  
Mox ubi se modicae recrearunt munere mensae,  
Fortuito pharetram deposuere loco.  
Inque vicem pariterque data, acceptaque salute  
Compositi thalamis conticuere suis.  
Jam medium nox atra polum subvecta tenebat,  
Vox hominum auditur nulla, nec ulla canum,  
Ecce tibi verso bipatentes cardine valvae,  
Non expectato concrepuere sono.  
Examines trepidare metu, longa atria circum,  
Et ruere ancipiti, qua data porta via.  
Dum fugitant, repetuntque suam sibi quisque pharetram,  
Alter in alterius spicula forte ruit.  
Mortis amor pharetram sumpsit, Mors sumpsit Amoris,  
Morsque suam falcem mutat, Amorque facem.  
Jamque rubescebat pulsus Aurora tenebris,  
Mors et Amor varias corripuere vias.  
Et modo mutatis facta in contraria telis,  
Sauciat haec Juvenes, sauciat iste senes.  
Hinc datur humanae ludibria cernere vitae,  
Et rerum inversas discere posse vices.  
Cur Juvenis praereptus obit florentibus annis?  
Cur flagrat infami turpis amore senex!  
Scilicet ex illo jam tempore vibrat Amoris  
Spicula Mors, vibrat spicula Mortis Amor.

*Apodosis Allegoriae.*

Ex illo Cantic. 8. *Fortis ut mors, dilectio.*

Legerat haec aliquis, quae dulcibus illita chartis,  
Scripsimus innocuo carmina lusa joco.  
Quam bene, ait, Morti vates sociavit Amorem,  
Et junctae comites tradidit esse viae.  
Mors, et Arnor similes, tenui discrimine distant:  
Lumine Mors capta est, lumine captus Amor.

Ambo pares sua tela gerunt, jaculatur uterque:  
 Nec fera mors errat, nec ferus errat Amor.  
 Sceptra pedo, famulosque suis Mors Regibus aequat;  
 Sceptra pedo, et famulos Regibus aequat Amor.  
 Mors nuda est; est nudus Amor; pharetratus uterque:  
 Illa suum jaculum torquet; et iste suum.  
 Altera magnificos contemnit, et alter honores;  
 Altera congestas spernit, et alter opes.  
 Falce senes juvenesque sua Mors falce trucidat;  
 Et face Amor juvenes urit, Amorque senes.  
 Pallescit moriens; pallescit et omnis amator;  
 Triste silet moriens; triste silescit amans.  
 Mors moritur nullo (nam quis queat esse peremptor?)  
 Sic moritur nullo tempore verus Amor.  
 Et lacrymae, et gemitus, alimenta feruntur Amoris:  
 His alitur pariter Mors macilenta cibus.  
 Nec prece, nec pretio vis vincitur effera mortis,  
 Nec prece, nec pretio vincitur acer Amor.  
 Sed tamen id discrimen habent: Mors omnia vincit,  
 Virtutem nescit vincere turpis Amor.

#### Dallam (86. kotta)

**86. dallam:** C-dúr, 4/4, Lento. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. Szövegek kötet, 1032. o.

Hasonló formái miatt Verseghy ugyanehhez a dallamhoz a kéziratban belül további négy éneket rendelt. A *Kristushoz Sz[enti] Indulat* (XXXII) című ismeretlen szerzőjű magyar nyelvű vallásos éneket, az *Ajtatos indulat (Deákba)* (XII) című ismeretlen szerzőjű latin nyelvű vallásos éneket, az *Ámor, és egy Méhetske (Németbe)* (XXI) című ismeretlen szerzőjű német nyelvű világi éneket, és Kreskay Imre *Apoló Dafnushoz* (XXXV) című költeményét. Mivel ezek szótagszáma nem egyezik meg teljesen az *Ámor, és a Halálával*, Verseghy feltehetően utólag párosította a dallamot a már meglévő szövegekhez. Ugyanakkor a szövegek a hanghajtások miatt gond nélkül hozzáilleszthetők a dallamhoz.

17, (87)

**Ámor. / Ámor és a Méhek.** [A kis Ámor elfáradván]

K1	<i>Ámor.</i>	Parnassus 1780; 98–100; 49b–50b. (III. Rész 17. Ének)	Autográf kötet.	[ <i>Aria</i> ] No. 18.	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Ámor, és a Méhek.</i>	Parnassus 1781; 49–50; 25a–25b. (II. Rész 9. Ének)	Autográf kötet.	3/4, G-dúr, Lente.	1781, Nagyszombat	A	420.

#### Megjelenés

(dallam nélkül) Gálos 1935, 179–180. (Mészáros Ignác másolatából közli.)

#### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** A strofákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata. A kézirat *Külömbfőle Elegyített Szerzések* címet viselő III. Részének 17. Éneke, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy. A cím mellett a margón az [*Aria*] No. 18. ismeretlen

dallamforrásra való utalás olvasható. A bejegyzés 1781 végéről való, a tinta színe alapján az 1781-es kottás *Parnassus*-kézirat összeállítását követően írta be a költő. A szöveghez ilyen módon utalt dallam valószínűleg megegyezik a K2-ben lejegyzettel.

**K2 (A szövegállapot + dallam):** A strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázata, a kézirat II. Részének 9. Éneke, melyet 1781-ben, Nagyszombatban írt le a költő. A II. Rész alcíme: *mellybe A régi versszerzőktől fel jездett némely történetek foglaltatnak*. A költő ezt és az *Amor, és a Halál* című éneket, valószínűleg antik mitológiát idéző témájuk miatt a *Parnassus*-kézirat 1781-es összeállításakor a K1-hez képest a gyűjtemény heroida típusú áriákat tartalmazó részébe emelte át. Az *Amor, és a Méhek* cím mellett a *Vers[eghy] Múnlk[ája]* megjegyzés olvasható, a szöveg tehát kétségtelenül Verseghy szerzeménye. A 3/4-es, G-dúr, Lente tempójelzésű dallam szerzője ismeretlen. Az ének szövegéről Mészáros Ignác (*Mészáros 1765, 130b*) és Kreskay Imre (*Kreskay 1788, 338*) készített közel egykorú másolatot.

### Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kézirat énekgyűjteményeibe jegyezte le. Nagyszombati tanulmányairól l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Verseghy imitációjának forrása a Petrus Justus Sautel (Pierre-Juste Sautel, 1613–1662) francia jezsuita literátor *Examen apum in pharetra Amoris mellificans* című verse volt, mely először 1656-ban jelent meg a neolatin költő *Lusus Poetici Allegorici* című kötetében, az I. könyv 3. elégiájaként (Gálos 1935, 179–180). Az allegorikus költői játékokat tartalmazó könyvet a 18. században Nagyszombatban többször is kinyomtatták: az 1729-es kiadás a költő könyvtárában is megvolt (Deme 1985, 150. sz.), feltehetően ebből a kiadásból dolgozott. Verseghy azonban a többi Sautel-imitációjához hasonlóan csak a témát vette a francia szerzőtől, az eredeti disztichonos formától itt is többszörösen eltért. Egyrészt a latin verséhez tartozó *Apodosis allegorica*t nem dolgozta fel, másrészt a témához már az érzékeny esztétika szerint énekelhető, könnyed megszólalásmódot keresett, ezért a formát az ének műfaj korabeli követelményeinek, illetve a zenei divatnak megfelelően egy általa akkor frissen megismert, nyugat-európai stílusjegyeket hordozó, szoros mértékű melódiához szabta.

### Verselés

A rímes-ütemhangsúlyos sorokból épülő strófák a mintaadó dallam szerkezetét és sorhosszúságát követve 8-as, illetve 8+5-ös sorokból állnak. Strófaéjelete a zenei ismétlésekkel: 8a 8a (8+5)13b 8c 8c (8+5)13b ||: 8d 8d 8e 8e (8+5)13e :||

### Forrás

Petrus Justus Sautel: *Examen apum in pharetra Amoris Mellificans*.  
(Sautel 1729, Liber I, Elegia III, 17–22.)

Lassulus et studio jaculandi, et lassulus aestu  
    Qaerit, ubi jaceat, molle, reclinis amor.  
Fons erat, et gelidi circum gemmantia fontis  
    Gramina, nexilibus myrtea silva comis.  
Mollis humus variosi ferta nitentia flores,  
    Et folia in placidum sufficit herba torum.  
Huc postqua Veneris soboles pharetrata recessit,  
    Exuit ex humeris, quae gerit arma, fuis;  
Suspenditq; habiles, quos ante tetenderat, arcus,  
    Hic, ubi mellificas silva fovebat apes.  
Improbulusque puer, qua sessilis herba refedit,  
    Inque soporifero se dedit esse toro.

Dumque, quot ipse faces, quot jecerit ipse fagittas,  
 Et numerat domina parta trophea manu:  
 Languidulis inopina quies subrepsit ocellis,  
 Quam quet irriguae sonnifer error aquae,  
 Quamque invitat apis, tremula dum voce fritinnit,  
 Dumque fatas circum basiat illa rosas.  
 Jamque reclinatum placido lenimine corpus  
 Intima mulcebat lapsus in ossa sopor.  
 Agmen apum, tonso per amoena vireta roseto,  
 Dives ad ambrosium forte redibat opus.  
 Inque fagittiferam populatrix turba pharetram  
 It, referens multo cruscula plena thymo.  
 Nimirum, aequalis specie delusa figurae,  
 Se putat in proprios involitare lares.  
 Hic latet, et liquidu stipat levis hospita rorem,  
 Et pharetram Hyblaeis tingit, et arma favis.  
 Jamque fatigatos somno reparaverat artus  
 Aliger, et Cypriam cogitat ire Paphon,  
 Ergo cavam ramo, cui credidit ipse, pharetram  
 Diripit, hanc humeris aptet, ut ante, fuis.  
 Ecce tibi toto volat aere stridula nubes,  
 Palantumque errans turba vagatur apum.  
 Non aliter, quam cum tepidis super incubat ovis,  
 Spemque suae gentis mater amica fovet,  
 Si quis avem prenurus adit, nidoq; propinquat,  
 Evolat, et celerem carpit in arva fugam.  
 Sic Amor armiferae raperet dum pondera thecae,  
 Exit apis subita, qua data porta, via.  
 Attonitus puer intremuit, subitoque pavore,  
 Excidit e trepida lapsa pharetra manu.  
 Dum dubitat, dolus an virtus, an casus, an error  
 Impulerit teneros in nova castra choros,  
 Una levi jaculo puerum violavit Amorem,  
 Et roseam pupugit parva melissa manum.  
 Sensit, uti tener est, nullaque in veste, dolorem,  
 Terque repercusso subfilit illa solo.  
 Hic, ego nescio, quis, plaga gavisus Amoris,  
 Risit, et arguta voce jocatus, ait:  
 Quae toties laesit, toties quae fixit amantes,  
 Dextra semel vulnus debuit illa pati.  
 Florilegae simul ex oculis abiire colonae,  
 Et simul est pueri jussus abesse pavor.  
 Attollit puer arma solo, quae lapsa jacebant,  
 Et gravius pharetrae melle fluentis onus.  
 Auribus auscultat (nam lumine captus utroq; est)  
 Immemor in pharetra siqua remansit apis.  
 Nulla remansit apis, sed inempta (fidele locati  
 Alveoli pretium) mella reliquit apis.

Dum fluido abstergit stillantia spicula rore,  
 Et gaudet mellis munere laetus Amor;  
 Dumque favos cupido pueriliter ore ligurit,  
 Et lingit bibulis deflua mulsa labris:  
 Blanda quies mihi saepe meos premat, inquit, ocellos:  
 Dummodo sic, vigiles, mellificetis, apes;  
 Inque novam subeat deducta colonia cellam,  
 Penset ut hospitium melle melissa suum.  
 Non tamen haec nobis gratis concessa voluptas,  
 Namque dolore gravi vulneris empta venit.  
 Pectora vulneribus quis non ferat obvia nostris?  
 Quae lita mellito nectare tela ferent.  
 I procul, exclamat, qui forte aftabat Amyntas,  
 I procul, atque alio vulnera verte, puer;  
 Nam quanqua madeant tenui dulcedine mellis,  
 Plus tua, plus multo, spicula fellis habent.  
 Scilicet has agitat rerum Natura choreas,  
 Sic rotat humanas mutuus ordo vices,  
 Ut dulcoris amarities, ut gaudia luctus,  
 Utque voluptatis sit comes usque dolor.  
 Succedit nocti ipsa dies; nox ipsa diei;  
 Jungitur et socius spina marita rosis:  
 Sorte pari sese excipiunt dolor atque voluptas,  
 Alteraque alterius cernitur ire comes.

*Apodosis Allegoriae.*

Ex illo Ecclesiast. cap. 11. *Brevis in Volatilibus est apis, et initium dulcoris habet fructus illius.*

Virgineae volucres, qui vos malus impulit error,  
 Melle pharetrati tingere tela DEI?  
 Ille puer Veneris; Veneris vos nescia pubes:  
 Innuba vos estis turba; sed illa falax,  
 Vos nisi proritet, nemo data vulnera sentit;  
 Ille vel invitos lampadis igne ferit.  
 Urbibus ille frequens habitat; vos ruris amantes:  
 Vos operosa cohors; defidiosus amor.  
 Ille arcum, et pharetras, et inertis lampada dextra;  
 Nil gestat, praeter spicula, vesta phalanx.  
 Usus amicitiae dispar: vos esse soletis  
 Agricolis comites; Regibus ille comes.  
 Vos humiles habitare casas; ille atria late  
 Incolere, et Regum tecta superbus amat.  
 Insincerus Amor; vobis sincera voluptas:  
 Vos datis innocuum; dat grave vulnus Amor.  
 Dum licet, ite procul, pharetram vitate nocente:  
 Non bene vobiscum convenit ille puer.  
 Ite, iterum moneo, vestri si cura pudoris.  
 Si Venus est odio, cur sit amicus Amor?

Ille hominum nulli parcat, nulli ille ferarum,  
 Ah vereor! vobis ut quoque parcat Amor.  
 Nec bombis profit puerum terrere, vel armis,  
 Ridet enim vanos, spicula vestra, metus.  
 Haec ego dum canerem, nescis mihi dixit Apollo,  
 Ante oculos subito visus adesse meos.  
 Nescis, quantus amor fit apem, fit et inter Amorem,  
 Frater amor pene est, pene melissa soror.  
 Nam cui mellilegae fraterculus esse sororis;  
 Si nil dissimulet, non videatur Amor?  
 Quos tu dissimiles, similes ego moribus ambos;  
 Quos tu dispariles, hos ego credo pares.  
 Nec male apis pharetram subit hospitis hospes Amoris:  
 Commodius nullum legerit illa favum.  
 Aemula apis gemini mores imitatur Amoris;  
 Illa suis pennis evolat, ille suis,  
 Dulcis amaror api est, et dulcis amaror Amori:  
 Pungit, et ungit apis; pungit, et ungit Amor.  
 Et sua gestat apis, et Amor sua spicula gestat:  
 Spicula figit apis; spicula figit Amor.  
 Laedit apis jacalum, jaculum quoq; laedit Amoris:  
 Nulli apis, et nulli par quoq; parcat Amor.  
 Vulnus utrumq; nocent: et vulnere fixa sub imo,  
 Tela relinquit apis; tela relinquit Amor.  
 Par sit uterque licet, dispar reperitur in uno;  
 Mellis abundat apis; fellis abundat Amor.

**Dallam (87. kotta)**

87. *dallam*: 3/4, G-dúr, Lente. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1033–1034. o.

Ehhez a dallamhoz tartozik még a *Themis, és Fortuna* (19), és az *En! quod fata ordinarunt...* kezdetű *Kisdetek Komoediáján volt* (XX) című latin nyelvű ének.

18.

**Félelem, és Gyanúság.** [Félelem, 's Gyanúság két Isten Aszonyok]

K1	<i>Félelem, és Gyanúság.</i>	Parnassus 1780; 100–101; 50b–51a. (III. Rész 18. Ének)	Autográf kötet.	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Félelem, és Gyanúság.</i>	Parnassus 1781; 110–111; 54b–55a. (IV. Rész, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1781, Nagyszombat	A	436.

**Megjelenés**

–

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata, az 1780-es *Parnassus*-kézirat *Külömbféle Elegyített Szerzések* című III. Részének 18. darabja, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy.

**K2 (A szövegállapot):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata, melyet az 1781-es *Parnassus*-kézirat *Egyelített Szerzések* című IV. Részébe jegyzett le Verseghy. A *Negyedik Részre Mútató Tábla* szerint eredetileg a 11. sorszám alatt, a 103. oldalon volt olvasható a *Félelem, és Gyanúság*, de mivel a 103–104. oldal lapját még az énekgyűjtemény összeírása idején kimetszették a kötetből, Verseghy a IV. rész utolsó darabjai után sorszám és dallam nélkül, de a dallamnak a helyet kihagyva jegyezte le az éneket. A IV. Részbe a lapkivágás miatt *Roma* címmel az *Anyai sziv Róma várossa ellen* című éneket is újra beírta a költő, azt is dallam nélkül, ott azonban a szöveghez tartozó dallam a K1 és a K2 keresztutalásai alapján felfejthető. Az énekről Mészáros Ignác készített közel egykorú másolatot (*Mészáros 1795*, II, 175b–176a).

### Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kézirat énekgyűjteményeibe jegyezte le. Nagyszombati tanulmányairól I. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

A költemény témájában az *Amor, és a Halál* (16), illetve az *Amor, és a Méhek* (17) című énekekkel rokon. Kidolgozatlan formája két dologra utal. Egyrészt, hogy idegen nyelvből fordította – a fordítás még nagyon nyers és hevenyészett, ezért első kidolgozásnak tűnik – másrészt, hogy dallamra készítette, mivel a hanghajtásokkal könnyen áthidalható a forma pontatlansága. Az énekhez tartozó dallam a K2 sérülése miatt nem maradt fenn.

### Verselés

Rímes-ütemhangsúlyos formában. A fordítás miatt a sorok szótagszámát tekintve a strófák nem teljesen egységesek, de ez a dallamhangok hajlításával énekélés közben eltüntethető. A nyolcsoros versszakok első négy sora többnyire 3+3+3-as osztású 12-esekből áll, az utolsó négy sor pedig 10 és 6 szótagú sorokból (az első strófában ez még nem sikerült tökéletesen, ott 11, 12, 6, 10 a szótagszám). A sorok tehát alapvetően 3-as osztásúak, ami páratlan lüktetésű dallammintát feltételez. Az ének 3. strófára letisztult strófa képlete: 12a 12b 12a 12b 10c 10c 6x 10c.

19, (87)

**Themis, és Fortuna.** [Nagy Anyja az igazságnak]

K1	<i>Themis, és Fortuna.</i>	Parnassus 1780; 101–102; 51a–51b. (III. Rész 19. Ének)	Autográf kötet.	[Aria] No. 18.	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Themis, és Fortuna.</i>	Parnassus 1781; 102; 51b. (IV. Rész, 9. Ének)	Autográf kötet.	<i>Nótáját Lásd pag. 49. a 2dik rész a 9. ének előtt.</i>	1781, Nagyszombat	A	433.

### Megjelenés

–

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata, az 1780-es *Parnassus*-kézirat *Külömbféle Elegyített Szerzések* című III. Részének 19. darabja, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy.

**K2 (A szövegállapot + dallamutalás):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata, az 1781-es *Parnassus*-kézirat *Egyelített Szerzések* című IV. Részének 9. Éneke. A *Negyedik Részre Műtató Táblán* a 10. sorszámmal szerepel az ének, de a szövegek lejegyzésénél már a 11. sorszámot kapta, mert a *Műtató Táblán* még külön sorszám alatt lévő *Nádasdi Marsját* (6) és *Nádasdi koporsó-versét* (7) a szövegeknél egy szám alá (6) vonta össze Verseghy, ezért onnantól eggyel elcsúszott a számozás. A cím mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját Lásd pag. 49. a 2dik rész a 9. ének előtt*, ami a kötetben belül az *Amor, és a Méhek* (17) című éneknél lejegyzett dallamra vonatkozik. Az énekről Mészáros Ignác készített közel egykorú másolatot (*Mészáros 1795, II, 172a–172b*).

### Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratot énekyűjteményeibe jegyezte le. Nagyszombati tanulmányairól l. a *Bevetés* 1.1.1. fejezetét.

Verseghy a korabeli költészet egyik legkedveltebb témáját, a forgandó szerencse Horatiusig visszavezethető toposzát énekelte meg (Faludi Ferenc: *Forgandó szerencse*; Baróti Szabó Dávid: *Álom. 1783-ban*; Batsányi János: *A Bölcsnek állhatatossága*; Csokonai: *A szerencse változó* stb.). Mindezt már egy új, nyugat-európai dallamra írta, ami az addigiaktól elérő, új strófaformát és prozódíát hozott a témában. A téma költészetben való jelenlétét l. *Közköltészet* 3/B, 256–261.

### Verselés

A rímes-ütemhangsúlyos sorokból épülő strófák a mintaadó dallam szerkezetét és sorhosszúságát követve 8-as, illetve 8+5-ös sorokból állnak. Strófa képlete: 8a 8a (8+5)13b 8c 8c (8+5)13b 8d 8d 8e 8e (8+5)f.

### Dallam (87. kotta)

**87. dallam:** 3/4, G-dúr, Lente. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1033–1034. o.

A cím mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját Lásd pag. 49. a 2dik rész a 9. ének előtt*, ami az *Amor, és a Méhek* (17) dallamára vonatkozik. Verseghy ugyanehhez a dallamhoz utalta még a *En! quod fata ordinarunt...* kezdetű *Kisdedek Komoediáján volt* (XX) címmel ellátott latin nyelvű éneket is.

20, (85)

**Anyai Szív Magyarba. / Roma.** [Keserves újság! ah szomorúság]

K1	<i>Anyai Szív Magyarba.</i>	Parnassus 1780; 104–106; 52b–53b. (III. Rész 21. Ének)	Autográf kötet.	[Aria] No. 15.	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Roma.</i>	Parnassus 1781; 111; 55a. (IV. Rész, utolsó, számozatlan Ének)	Autográf kötet.		1781, Nagyszombat	A	437.

### Megjelenés

–



## Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata, az 1780-es *Parnassus*-kézirat *Külömbféle Elegyített Szerzések* című III. Részének 21. darabja, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy. A cím mellett a margón, a tinta színe és az alábbi, a K2 alapján 1781 végéről származó bejegyzések olvashatók: *Lásd Deákba pag. 78. és [Aria] No. 15.* A dallamforrást nem ismerjük, de mivel ugyanezt a dallamutalást írta Verseghy a kézirat 78. oldalán olvasható latin költeményhez is (*Anyai Szív Deákba, Aria No. 15.;* III. Rész 4. Ének), az pedig a K2-ben is rögzített latin szöveghez írt dallamutalásnak köszönhetően feloldható (*Anyai Szív, Nótáját Lásd pag. 47. a 2. Rész a 7. Ének előtt;* I. Toldalék, 7. Ének), a dallam ilyen módon visszakövetve a *Penelope* (28) című heroida-ének dallamát jelenti.

**K2 (A szövegállapot):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata, melyet az 1781-es *Parnassus*-kézirat *Egyelített Szerzések* című IV. Részébe jegyzett le Verseghy. A *Negyedik Réssze Mútató Tábla* szerint eredetileg a 12. sorszám alatt *Anyai szív Róma várossa ellen* címmel, a 104. oldalra írta be Verseghy a kéziratba az éneket, de mivel a 103–104. oldal lapját még az énekyűjtemény összeírása idején kimetszették a kötetből, Verseghy a IV. rész utolsó darabjai után sorszám nélkül, *Roma* címmel jegyezte le az éneket. A IV. Részbe a lapkivágás miatt a *Félelem, és Gyanúság* című éneket is újra beírta, de dallam nélkül. Az énekhez tartozó dallam a K1 és a K2 keresztutalásai alapján felfejtethető.

## Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratok énekyűjteményeibe jegyezte le. Nagyszombati tanulmányairól, és a pálos rend zenei törekvéseihez illeszkedő egyházi énekeiről l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Az először *Anyai Szív* (K1), majd *Roma* (K2) címen lejegyzett éneket a *Heu! quantum quale moestum novale...* kezdetű ismeretlen szerzőjű latin énekből magyarította Verseghy. A forrásul szolgáló latin szöveget mindkét *Parnassus*-kéziratba lejegyezte (XIX), és mindkettőben dallamot is rendelt hozzá, mégpedig a kéziratok keresztutalásai alapján a *Penelope* című heroida-ének dallamát (28. szövegidentitás, 85. dallam). Verseghy tehát a latin nyelvű éneket a strófaformájának megfelelő korabeli (feltehetően világi) metrikus dallammal párosította. Bár a belső rímekkel tagolt, alapvetően 10-es és 11-es sorokból álló hatsoros strófa néhol egy-egy szótagszámban eltér a *Penelope* strófaszervezetétől, a hanghajtásoknak köszönhetően mind a magyar, mind a latin szöveg jól énekelhető a heroida dallamára. Az ének nemcsak dallamával, de toposzkészletével is a *Penelope* (28) című heroida-énekhez kapcsolódik, mely a nyugat-európai irodalomban jól ismert *Heroidae Sacrae*, azaz a Szent Heroidák hagyományához vezet (a műfajról: Imre 1995, 54–63). Verseghy műfaji formakövetése egyedülálló a magyar irodalomban: nem tudunk arról, hogy előtte vagy utána bárki más írt volna szent heroidákat. Ezen kívül még két szent heroidáját ismerjük: a *Piramus és Thizbe* (22) – *Thizbe* (23) című dialogikus heroida-énekpár dallamaira írt *A világtól el-váló Léleknek tusakodási* (31) és *A Lélek Kegyelmet ohajt* (32) című darabokat. Verseghy heroida-énekeiről l. az *Orpheus* (21) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágáról: Hovánszki 2017b.

Verseghy az érzékeny szerelem, illetve a szerelmestől való elválás toposzkészletét használja a szerzetes fiát sirató anya képében, akit a rend Rómába küld. Az énekben tetten érhető nyelvi, kifejezésbeli és metrikai formaujjtása a pálos rend korabeli nyelvi-zenei törekvéseinek jegyében értelmezhető.

## Verselés

L. a *Penelope* (28) jegyzetét.

### Dallam (85. kotta)

85. *dallam*: 3/4, G-dúr, Lento. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. Szövegek kötet, 1031. o.

A dallam a két *Parnassus*-kézirat kereszttulalásai alapján a *Penelope* (28) című heroida-ének dallamát jelenti. Az utalás a következőképpen fejthető fel. Ugyanezt a számozott dallamutalást írta Verseghy a magyar szöveg forrásául szolgáló 78. oldalon olvasható latin költeményhez is (K1: *Anyai Szív Deákba, Aria No. 15*; III. Rész 4. Ének), ami a K2-ben is rögzített latin szöveghez írt dallamutalás szerint a következőt jelenti: *Nótáját Lásd pag. 47. a 2. R[ész] a 7. Ének előtt* (I. Toldalék, 7. Ének), ez pedig a K2-n belül a *Penelope* című heroida-énekekre vonatkozik.

### Magyarzatok

11. *Kiklopsok szigetét*: Sziáciát.

20. *szentség székinék*: Utalás arra, hogy Róma a római katolikus egyház központja, a pápa székhelye.

21, (79)

**Orpheus az újra el ragadott Eurydicéhez. / Orpheus. / Eurydice.** [Ah újra el hagysz Eurydice]

K1	<i>Orpheus az újra el ragadott Eurydicéhez.</i>	Parnassus 1780; 117–118; 59a–59b. (IV. Rész 1. Ének)	Autográf kötet.	<i>Aria No. 10.</i>	1780, Nagyszombat	Av	–
K2	<i>Orpheus.</i>	Parnassus 1781; 37–38; 19a–19b. (II. Rész 1. Ének)	Autográf kötet	<i>3/4, C-dúr, Largo.</i>	1781, Nagyszombat	Av	<b>412.</b>
K3	<i>Eurydice.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 16b–17a. (XV. sz.)	Autográf csomó.		[1786–1788]	Avv	–

### Megjelenés

K3: Verseghy 1910, 38–39, 18. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** A strofákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat. A kézirat *A Régi Versirok' Meséjéből Költ Szerzések* címet viselő IV. Részének 1. Éneke, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy. A cím mellett a margón az alábbi (a tinta színe és a K2 alapján) 1781 végéről származó bejegyzések olvashatók: *Ovidius L[ibri] 10. Met[amorphoses] Fab[ulae] 1. Virgilius L[ibri] 4. Gerog[icorum]. Aria No. 10.* A dallamforrást nem ismerjük, de a szöveghez ilyen módon utalt melódia valószínűleg megegyezik a K2-ben lejegyzettel. Ugyanígy a margóra írva található a szövegen végzett egyetlen javítás, melyet a tinta színe alapján szintén az énekek az 1781-es *Parnassus*ba való lejegyzése után írhatott be a költő.

**K2 (prózai bevezető + dallam + Av szövegállapot):** A strofákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázat. Az *Orpheus* a kézirat II. Részének 1. Éneke, melyet 1781-ben, Nagyszombatban írt le a költő. A II. Rész *mellybe A régi versszerzőktől fel jedzett némely történetek foglaltnak*, antik hősök és hősnők heroida típusú áriáit tartalmazza. A kerettörténetet ismertető prózai bevezető *azután Orpheus így szollott* mondata után következik a 3/4-es, C-dúr, Largo tempójelzésű, ismeretlen komponista dallamára írt ária. A kotta alatt a következő megjegyzés olvasható: *A Történetet lásd bővebben Ovidiusnál L[ibri] 10. Metam[orphoses] Fab[ulae] 1. és Vergiliusnál L[ibri] 4. Georgicorum.,* azaz Verseghy a bővebb epikus szárla kíváncsi olvasót pontos antik szöveghelyhez utalja. Ezután, az ének első strofája előtt sötétebb tintával későbbi, valószínűleg a K3-mal egyidejű bejegyzésként olvas-

hatjuk a keletkezés dátumát: *Költ 1774<sup>dikben</sup>*. Az éneket tehát még az egri szemináriumban, 17 évesen írta Verseghy. Az énekről dallam nélkül, valószínűleg nem sokkal a *Parnassus*-kézirat összeállítása után Mészáros Ignác és Kreskay Imre készített másolatot. A prózai kerettörténetet mindketten elhagyták, illetve minimális változtatást is végeztek a szövegen. (*Mészáros 1795*, II, 151a–152a: *Pluto, és Euridice. Ovidiusból*. Sortördelés és a szerző megnevezése nélkül. A cím és a forráshely a *Más. No. 1.* címként funkcionáló énekszámozás mellett későbbi bejegyzés.; *Kreskay 1788*, 11a–11b, IX. sz.: *Orfeus Euridicéhez. Ovid. lib. 10. Metamorph. Fab. 1. Versegi Eugen*. Kreskay a szabálytalan szótagszámú sorokat a dallam ívei és záratai szerint tördelte, ami arra utal, hogy dallamával együtt ismerte az áriát, azaz a másolat készítéséhez a K2-t használta.)

**K3 (Avv szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának 3. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. A cím megváltoztatása mellett a K1 és K2-höz képest néhány kifejezést is megjobbított még. Bár a szövegforrás nem tartalmaz sem kottát, sem dallamutalást, a határozott kötetkompozíciót sejtető töredékes kéziratcsomó kivétel nélkül dallamokra írt énekszövegeket tartalmaz. Az *Eurydice* strófaszerkezete, műfaja és az 1781-es *Parnassusból* ismert dallama miatt egyedülálló helyet foglal el a kötetkompozícióban. A szabályos strófikus énekekből álló ciklusban ugyanis ez az egyetlen szabálytalan, váltakozó hosszúságú sorokból épülő darab. Az 1781-es *Parnassus*-kézirat II. Részét alkotó szabálytalan strófaformájú heroida-áriáiból ezt az egyet emelte be Verseghy az *Énekek*-kézirat I. csomójába, ilyen módon ez az egyetlen heroida-ária, mely a *Parnassus*-kéziratokon kívül más autográf szövegforrásban is megtalálható.

### Keletkezés

A K2 bejegyzése szerint az *Orpheus* című éneket 1774-ben, még egri szeminarista korában, 17 évesen írta Verseghy, a legkorábbi lejegyzés viszont nagyszombati tanulmányai idejéből, a pálos szerzetesként összeállított 1780-as *Parnassus*-kéziratból maradt ránk. Nagyszombati tanulmányairól l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Az ének három egymáshoz nagyon közel álló, minimális eltérést mutató szövegváltozatban maradt fenn. Szembetűnő különbséget jelentenek viszont a kéziratok között az énekhez kapcsolódó kiegészítő szöveg- és dallamutalások, illetve megjegyzések. Az 1780-as lejegyzésű *Parnassus*-kéziratban (K1) az énekszöveg mellett két későbbi bejegyzést olvashatunk a margón. A történet pontos forráshelyre való utalást [*Ovidius L[ibri] 10. Met[amorphoses] Fab[ulae] 1. Virgilius L[ibri] 4. Gerog[icorum]*] és a szöveghez tartozó dallamra vonatkozó számot [*Aria No. 10*]. Ez a dallamutalás az 1781-es *Parnassus*-kézirat (K2) segítségével feloldható, ahol kottával együtt jegyezte le az éneket. A K2-ben szintén megtaláljuk a pontos forráshelyre való utalását, illetve az ének előtt egy a lírai alaphelyzet megértését segítő rövid prózai bevezetőt is olvashatunk. A K1 és K2-ben található szövegeket egymással mintegy párhuzamosan jegyezte le: 1780-ban a K1-be az énekszöveget, 1781-ben a K2-be az egész éneket paratextusaival és a kottával együtt, majd 1781 végén a K1-be a margón olvasható utalásokat. Végül az *Eurydice* szövegét magában, kotta, prózai bevezető és forráshelyre való utalás nélkül az *Énekek*-kézirat 1786–1788 közé datálható I. csomójába is átmásolta (K3).

Mindkét *Parnassus*-kéziratban külön részben találjuk az ovidiusi és vergiliusi forrásokra is visszavezethető antik történeteket imitáló énekeket. Az 1780-as kézirat IV. része *A Régi Versirok' Meséjékből Költ Szerzések*-et foglal magába, az 1781-es kézirat II. Részébe pedig *A régi versszerzőktől fel jedzett némelly történetek foglaltnak*. Az énekek címe az 1781-es dallamokat is tartalmazó kéziratban: *Orpheus; Piramus, és Thizbe; Thizbe; Atalanta; Ariánne; Oenone; Penelope; Venus; Neptunus; Amor, és a Halál; Amor, és a Méhek*. Az 1780-as kézirat IV. része annyiban különbözik ettől, hogy ott az utolsó két ének még nem szerepel, van viszont egy *Dido* című darab, melyet az 1781-es kéziratból kihagyott Verseghy. A címek önmagukért beszélnek: az *Amor, és a Halál*, illetve az *Amor, és a Méhek* kivételével a költő minden esetben a szerelmük távolléte, halála, esetleg hűtlensége miatt kesergő antik hősöket szólal-

tatott meg, az Ovidiusig visszavezethető heroida hagyomány beszédmódját imitálva. (Az *Amor, és a Halál* és az *Amor, és a Méhek* című énekek nem heroidák, a prózai bevezető is hiányzik mellőlük. Ezeket nyilvánvalóan témájuk miatt válogatta be a régi *versszerzőktől vett történetek* közé Verseghy.) A műfajt igen kedvelhette a fiatal pálos költő, mivel az *ujdonn újj Ariákat, és azokra szerzéseket* foglalo II. Toldalékban újabb heroidákat találunk. Ennek 3. éneke a *Helena álmodozik Parissal* című ária, 5. éneke pedig Apolló és Dafne története (*Apollónak panasza Dafne futása ellen*). Műfaját és témáját tekintve a 4. számú *Apollo, és Dafne* című duett is ide vehető. Mivel azonban a II. Toldalék heroidái sem forrásukat, sem imitációs mintájukat tekintve nem kapcsolódnak a II. Rész Ovidiustól és Vergiliustól ihletett énekeihez, a továbbiakban ezektől eltekintve csak a II. Rész heroida típusú énekeinek alakulástörténetet tekintjük át.

Verseghy énekei nem Ovidius-fordítások. (Ovidius *Heroides*ének utóhatásairól, a hősnők leveleinek recepciójáról, imitációjáról és adaptációjáról: Imre 1995, 50–54.) Bár a költő a témát mindig Ovidiustól vagy Vergiliustól vette, a hősök és hősnők csupán szenvedéseiket beszélik el operába illő áriaformában. A 17–18. században számtalan zeneszerző dolgozott fel ókori mitológiai történeteket, az *opera serián*ak pedig szinte privilégiuma volt a kesergő, gyakran öngyilkos (antik) hősök megszólaltatása. Verseghy valószínűleg elsősorban ezt a zenei műfajt követte, amikor olyan jól ismert, ókori történetbe ágyazott énekeket írt, melyek szcenírozott, a heroida műfaját imitáló áriák. A költő egy számára jól ismert zenei és irodalmi műfaji hagyományt ötvözött: a zenedráma áriáinak lírai, kizárólag érzelmeket kifejező megszólalásmódját az irodalomban rendkívül népszerű, Ovidiusig visszavezethető heroida-hagyománnyal. Ezek a darabok az operaáriák és az érzékeny énekek műfaji kiválmainak megfelelően kizárólag a hős vagy hősnő érzelmi kitörését jelenítik meg, az epikus szál hiányzik belőlük. Erre a történetek közismertsége miatt valószínűleg egyébként sem volt szükség, ennek pótlására szolgál az énekeket bevezető prózai rész. E kettős műfaji fogantatást az 1781-es *Parnassus*-kézirat lejegyzése egyértelműsíti, ahol az énekek a következő egységekből épülnek fel:

a) Cím.

b) Rövid bevezető, melyben a lírai éneket epikus kontextusba helyezi Verseghy. Ebben a hős megszólalásáig elmondja a történetet, majd *így szólal meg* frázissal felvezeti az áriát.

c) Az ének egyezőlámú kottája az első strófával.

d) A történetet forráshelyének megadása pontos filológiai utalással: *A Történetet lásd bővebben Ovidiusnál [libri] 10. Metamorphoses) Fab[ulae] 1. és Vergiliusnál [libri] 4. Georgicorum*, azaz az epikus szálra bővebben kíváncsi olvasót a korábbi szövegkiadásokat követve antik szöveghelyekhez utalja.

e) Az ének strófái (2–4) sortördelés nélkül lejegyezve.

A kötetben található énekek ebben a formában máig kéziratban maradtak. Ennek egyik oka, hogy a kézirat csak 1937-ben került az OSZK-ba, vagyis Császár Elemér és Madarász Flóris 1910-es Verseghy kritikai kiadása után (a kézirat előkerüléséről Lavotta Rezső tudósított: Lavotta 1937, 57–61), másik pedig vegyes gyűjtemény jellege, hiszen az énekek jelentős része nem utalható egyértelműen Verseghy szerzői nevéhez. A kézirat Verseghyének vélt énekeit 1938-ban Gálos Rezső adta közre (Gálos 1938a, 1938b), aki a közlésekor mindenhonnan elhagyta a dallamokat, a II. Résznél pedig az énekeket megelőző prózai bevezetőket is.

Az 1781-es kézirat lejegyzése világossá teszi, hogy Verseghy számára elválaszthatatlan egységet alkotott a zene és a szöveg, amikor a poézis ezen ágát művelte. Ezek az énekek ugyanis nemcsak dallammal való megszólaltatásukkal kapcsolódnak a muzsikához, de azzal, hogy a magyar énekköltészet hagyományban használt dallamok helyett Verseghy új, nyugat-európai barokk-érzékeny melódiákra írta a szövegeket, formailag is elszakadt az irodalmi hagyománytól. Ugyanakkor az énekek előtt olvasható epikus bevezetővel a heroida kiadások jól ismert gyakorlatát folytatta a fiatal költő. Verseghy formailag tehát nem a magyar irodalmi hagyományhoz kapcsolódott, ahol előtte és utána is kizárólag vagy magyar alexandrinban (illetve Gyöngyösi négyesarkú strófájában), vagy disztichonban írták és fordították az érzelmes, panaszkodó leveleket.

A muzsikusként (is) számon tartott fiatal költő egészen egyedülállót alkotott, amikor mind a magyar zenei-éneképzései, mind az irodalmi formai hagyománytól eltekintve alakulóban lévő saját esztétikai nézeteinek letéteményeseként megalkotta az elit zenei regiszterből vett apró motívumokból, illetve azok szekvenciáiból álló érzékeny-barokk dallamokra komponált, szabálytalan strófaformájú heroida-imitációit. A rímekkel is tagolt strófákban a szekvenciákra épülő külföldi dallamminták változóan bővített sorokat hívtak életre. Bár az énekekben a dallamritmushoz való igazodás miatt különféle (idő)mértékes verslábak is megtalálhatók, a sorok a zenei súlyoknak megfelelően ütemhangsúlyokkal is tagolhatók (a cezúrák helye azonban a felütések miatt nem mindenütt egyértelmű). Egyetlen kivételtől eltekintve sem Verseghy előtt, sem utána nem születtek a magyar irodalomban érzékeny-barokk dallamokra írt szabálytalan strófaformájú heroidák. A kivételt Kreskay Imre azon darabjai jelentik, melyeket az idősebb pálos szerzetes Verseghy hatására, mintegy vele párhuzamosan írt. Kreskay *Magyar Ódák avagy Énekek* című autográf gyűjteménye több ponton is érintkezik Verseghy *Parnassus*-kézirataival. Kreskay kézirata is azon századvegi vegyes énekesgyűjtemények körébe tartozik, melyeket a szerzők-szerkesztők a hagyománymentés, nyelvszépítés, nyelvművelés okán, illetve a poézis mindenkori gyönyörködtető szándékának megfelelően a kegyes olvasó szórakoztatására állítottak össze (a korabeli énekeskönyvek primer–szekunder, illetve receptuális–auktoriális forrás voltáról l. Csörsz 2009, 38–39). A kéziratok érintkezési pontját a heroidák jelentik, ugyanis mindkét szerző gyűjteménye tartalmazza szerzetestársa heroidáinak egy részét. Kreskay egy tömbbe és az énekek szerzőjét minden esetben megnevezve másolta át Verseghy néhány darabját a gyűjteményébe, Verseghy viszont Kreskay megnevezése nélkül, de az övétől elkülönítve jegyezte be az 1781-es *Parnassus*-ba Kreskay heroida típusú énekeit. A kéziratos énekgyűjtemények, illetve az egymásnak írt episztolák szerint a két pálos szerzetes között ebben az időszakban igen intenzív irodalmi kapcsolat volt. Mint tudjuk, Kreskay a rímes-magyaros verselés híve volt, Verseghyt azonban már ekkor a magyar énekhagyomány megújításának szándéka vezette, amit kizárólag zenei alapokon tartott megvalósíthatónak. Mindezt a műfaj keretein belül tette, hiszen az énekek létmódjukból adódóan ekkor még szinte kizárólag dallammal terjedtek. Az újabb nyugat-európai metrikus dallamok használata viszont bonyolult, szabálytalan strófaszerkezetű heroidákat hívott életre, ami a magyar költészeti hagyomány megújítását is jelentette. A heroida-énekek tehát nemcsak műfaji, de formai szempontból is egyedülálló próbálkozásai voltak Verseghynek: a kispap nyugat-európai zenei művelődésének le nyomatai, melyekhez az általa legújabbban megismert műzenét használta.

Verseghy a heroida-énekeket sohasem rendezte sajtó alá. Valószínűleg, mert egyrészt az ezekhez használt barokk-érzékeny dallamok eltértek az időközben megismert és magáénak vallott érzékeny zeneesztétika által képviselt dallamideáltól (Joseph Anton Steffan és Joseph Haydn strófikus *Klavierliedjeitől*), másrészt a rendhagyó forma nem kedvez a szövegek terjedésének. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b.

### Verselés

Az ének strófaínak szerkezete és rímelése hűen követi az ismeretlen komponista dallamának AAB szerkezetű, ismétlésekre és bővítésekre épülő formáját.

Strófa képlete:

||: 5+5, 5, 5, 5 :|| | ||: abba :||  
8, 9, 7+6, 5, 7 | cccdd

### Forrás

Verseghy mindkét *Parnassus*-kéziratban megnevezte azokat a forráshelyeket, melyekben az olvasó bővebben tájékozódhat az általa feldolgozott Orpheusz-mítoszról. Verseghy nem az ovidiusi vagy vergiliusi szöveget fordította le, hanem annak operaáriaserű heroida típusú imitációját készítette el.

K1: Ovidius L[ibri] 10. Met[amorphoses] Fab[ulae] 1. Virgilius L[ibri] 4. Gerog[icorum]. Aria No. 10.

K2: A Történetet lásd bővebben Ovidiusnál L[ibri] 10. Metam[orphoses] Fab[ulae] 1. és Vergiliusnál L[ibri] 4. Georgicorum.

### Dallam (79. kotta)

79. dallam: 3/4, C-dúr, Largo. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. Szövegek kötet, 1021. o.

22, (80)

Az Erdők közt Thiszbét kereső Pirusus. / Pirusus, és Thiszbe. [Ah Thiszbe! Szép Thiszbe hol tévelegsz?]

K1	Az Erdők közt Thiszbét kereső Pirusus.	Parnassus 1780; 119–120; 60a–60b. (IV. Rész 2. Ének)	Autográf kötet.	Aria No. 11.	1780, Nagyszombat	A	–
K2	Pirusus, és Thiszbe.	Parnassus 1781; 38–40; 19b–20b. (II. Rész 2. Ének)	Autográf kötet	4/4, F-dúr, Largo.	1781, Nagyszombat	Av	413.

### Megjelenés

(dallam nélkül): Verseghy 1910, 46–47, 28. sz.: *Pirusus Thiszbéhez*. (Mivel Verseghy kisebb költeményeinek 1910-es sajtó alá rendezésekor a *Parnassus*-kéziratok még lappangtak, Császár Elemér és Madarász Flóris az éneket Kreskay Imre *Magyar Ódák avagy Énekek. 1788.* című autográf gyűjteményéből adta közre. Az időközben előkerült Verseghy-szövegek azonban nem egyeznek a Császár–Madarász által közreadottal, mivel Kreskay a 2. strófa felét, illetve a 3. strófa első két sorát átírva az eredetitől erősen eltérő felhasználói másolatot készített.)

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat. A *fél-holt Pirusus fölött siránkozó Thiszbe* című ének a kézirat *A Régi Versirok' Meséjékből Költ Szerzések* címet viselő IV. Részének 2. darabja, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy. A cím mellett a margón az alábbi bejegyzések olvashatók: *Ovidius L[ibri] 4. Meta[morphoses] Fab[ulae] 4. [Aria] No. 11.* A tinta színe és a K2 alapján a dallamutalás 1781 végéről származik. A dallamforrást nem ismerjük, de a szöveghez ilyen módon utalt melódia feltehetően megegyezik a K2-ben lejegyzettel.

**K2 (prózaí átvezető + dallam + A szövegállapot):** Strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázat. A *Thiszbe* című ének a kézirat II. Részének 2. darabja, melyet 1781-ben, Nagyszombatban írt le a költő. A II. Rész *mellybe A régi versszerzőktől fel jedzett némelly történetek foglaltatnak*, antik hősök és hősnők heroida típusú ariáit tartalmazza. A kerettörténetet ismertető prózaí bevezető után következik a 4/4-es, F-dúr, Largo tempójelzésű, ismeretlen komponista dallamára írt aria. A kotta alatt a következő megjegyzés olvasható: *A Történetet lásd bővebben Ovidiusnál L[ibri] 4. Metamor[phoses] Fab[ulae] 4.,* azaz Verseghy a bővebb epikus szálra kíváncsi olvasót pontos antik szöveg helyhez utalja. Az énekről dallam nélkül, valószínűleg nem sokkal a *Parnassus*-kézirat összeállítás után Mészáros Ignác (Gálos 1938a, 165–166) és Kreskay Imre készített másolatot. A prózaí kerettörténetet mindketten elhagyták. Míg Mészáros csupán egyetlen szón változtatott másolás közben, Kreskay jelentősen átírta a 2. strófa felét, illetve a 3. elejét. (Mészáros 1795, II, 164a–164b: *Más. Pirusus, és Thiszbe. Ovid.* [sortördelés és a szerző megnevezése nélkül]; Kreskay 1788, 12a–12b, X. sz.: *Pirusus*



*Thizbéhez. Ovid[ius] l[ibri] 4. Metamor[phoses] fab[ulae] 4. Versegi E[ugen] Kreskay a szabálytalan szótag-számú sorokat a dallam ívei és záratai szerint tördelte, ami arra utal, hogy dallamával együtt ismerte az áriát, azaz a másolatot a K2-ből készítette.)*

### Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratok énekgyűjteményeibe jegyezte le. Nagyszombati tanulmányairól l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

A *Piramus, és Thizbe* Verseghy többi heroida-énekéhez hasonlóan nem Ovidius-fordítás. Bár a költő a témát mindig Ovidiustól vagy Vergiliustól vette, a hősök és hősnők csupán szenvedéseiket beszél-lik el operába illő áriaformában. Verseghy heroida-énekeiről l. az *Orpheus* (21) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az ének két szövegforrásban, minimális szövegváltozatban maradt fenn. A szövegtelérés a K2-be két sorhoz utólag betoldott variánsból adódik. Szembetűnő különbséget jelentenek viszont a kéziratok között az énekhez kapcsolódó kiegészítő szöveg- és dallamutalások. Az 1780-as *Parnassus*-kéziratban (K1)a margón két későbbi bejegyzést is olvashatunk: a történet pontos forráshelyére való utalást (*Ovidius L[ibri] 4. Meta[morphoses] Fab[ulae] 4.*) és a szöveghez tartozó dallamra vonatkozó számot (*Aria No. 11*). Ez a dallamutalás a K2 segítségével feloldható, ahol Verseghy kottával együtt jegyezte le az éneket. A K2-ben szintén megtaláljuk a pontos forráshelyre való utalását, illetve az ének előtt egy a lírai alaphelyzet megértését segítő rövid prózai bevezetőt is olvashatunk. A K1 és K2-ben található szövegeket egymással mintegy párhuzamosan jegyezte le: 1780-ban a K1-be az énekszöveget, 1781-ben a K2-be a éneket paratextusaival és a kottával együtt, majd 1781 végén a K1-be a margón olvasható utalásokat.

A *Piramus, és Thizbe* dallamával, formájával, kifejezőkészsletével és műfajával szorosan kapcsolódik a nyugat-európai irodalomban jól ismert *Heroidae Sacrae* hagyományába illeszkedő *A világtól el-váló Léleknek tusakodási* (31) című vallásos énekhez.

### Verselés

Az ének strófáinak szerkezete és rímelése hűen követi az ismeretlen komponista dallamának AAB szerkezetű, ismétlésekre és bővítésekre épülő formáját. Strófa képlete:

||: 6+4, 6+3, 6 :|| |//: ||: aab :||  
6, 6+7, 8, 8, 7, 3 | ccddxx

### Forrás

Verseghy mindkét *Parnassus*-kéziratban megnevezte azt az antik forráshelyet, melyből az olvasó bővebben tájékozódhat *Piramus és Thizbe* történetéről. A költő nem az ovidiusi vagy vergiliusi szöveget fordította le, hanem annak operaáriszerű herida típusú imitációját készítette el.

K1: *Ovidius L[ibri] 4. Met[amorphoses] Fab[ulae] 4.*

K2: *Ovidiusnál L[ibri] 4. Metamor[phoses] Fab[ulae] 4.*

### Dallam (80. kotta)

**80. dallam:** 4/4, F-dúr, Largo. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1023. o.

Ugyanehhez a dallamhoz rendelte Verseghy *A világtól el-váló Léleknek tusakodási* (31) című, a *Heroidae Sacrae* műfaji hagyományába illő énekét is.

**A fél-holt Pirus főlött síránkzó Thisbe. / Thizbe.** [Ah szivemnek első tárgya!  
mit tékozlod véredek?]

K1	<i>A fél-holt Pirus főlött síránkzó Thisbe.</i>	Parnassus 1780; 120–121; 60b–61a. (IV. Rész 3. Ének)	Autográf kötet.	<i>Aria No. 12.</i>	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Thizbe.</i>	Parnassus 1781; 40–41; 20b–21a. (II. Rész 3. Ének)	Autográf kötet	<i>2/4, F-dúr, Largo Molto.</i>	1781, Nagyszombat	A	<b>414.</b>

### Megjelenés

(dallam nélkül): Verseghy 1910, 47–49, 29. sz.: *Thizbe Pirusához.* (Mivel Verseghy kisebb költeményeinek 1910-es sajtó alá rendezésekor a *Parnassus*-kéziratok még lappangtak, Császár Elemér és Madarász Flóris az éneket Kreskay Imre *Magyar Ódák avagy Énekek. 1788.* című autográf gyűjteményéből adta közre (Kreskay 1788). Az időközben előkerült Verseghy-szöveg nem egyezik pontosan a Császár–Madarász által közreadottal, mivel Kreskaynál az első strófa 5. sora az autográfoktól eltérően a következőképpen hangzik: *Mit fogyasztod gyilkos kézzel.*)

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat. A *fél-holt Pirus főlött síránkzó Thisbe* című ének a kézirat *A Régi Versirok' Meséjékből Költ Szerzések* címet viselő IV. Részének 3. darabja, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy. A cím mellett a margón az alábbi bejegyzések olvashatók: *Ovidius L[ibri] 4. Met[amorphoses] Fab[ulae] 4. [Aria] No. 12.* A tinta színe és a K2 alapján a dallamutalás valószínűleg 1781 végéről származik. A dallamforrást nem ismerjük, de a szöveghez ilyen módon utalt melódia feltehetően megegyezik a K2-ben lejegyzettel.

**K2 (prózaí átvezető + dallam + A szövegállapot):** Strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázat. A *Thizbe* című ének a kézirat II. Részének 3. darabja, melyet 1781-ben, Nagyszombatban írt le a költő. A II. Rész *mellybe A régi versszerzőktől fel jedzett némely történetek foglaltatnak*, antik hősök és hősnők heroida típusú áriáit tartalmazza. Mivel a cím által megidézett mitológiai történetet a *Pirus, és Thizbe* előtt (II. Rész 2. Ének) már ismertette Verseghy, a prózaí bevezetőt nem ismételte meg. Az ária előtt tehát csak az éneklést felvezető mondat olvasható: *Minekutánna Pirus a szederfa alatt tulajdon fegyverére düllött, el érkezőn a fél holt iffiút így szállítá meg.* Ezután következnek a 2/4-es, F-dúr, Largo Molto tempójelzésű, ismeretlen komponista dallamára írt ária. A kotta alatt a következő megjegyzés olvasható: *A Történetet lásd Ovidiusnál L[ibri] 4. Meta[morphoses] Fab[ulae] 4<sup>a</sup>.* Verseghy filológusi pontosságára utal, hogy két lábjegyzetet is fűzött a szöveghez. Az énekről dallam nélkül, valószínűleg nem sokkal a *Parnassus*-kézirat összeállítása után, a szövegen némileg változtatva Mészáros Ignác (Gálos 1938a, 165–166) és Kreskay Imre készített másolatot. Kreskay megnevezte a szerzőt, Mészáros nem. A prózaí kerettörténetet mindketten elhagyták. (Mészáros 1795, II, 164b–165a: *Más. Thisbe síralma.* Ovidiusbol. [sortördelés és a szerző megnevezése nélkül]; Kreskay 1788, 13a–13b, XI. sz.: *Thizbe Pirusához. Versegi El[ugen]* [sortördelés nélkül].)

### Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratok énekgyűjteményeibe jegyezte le. Nagyszombati tanulmányairól l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.



A *Thizbe* Verseghy többi heroida-énekéhez hasonlóan nem Ovidius-fordítás. Bár a költő a témát mindig Ovidiustól vagy Vergiliustól vette, a hősök és hősnők csupán szenvedéseiket beszélik el: ráadásul mindezt operába illő áriaformában teszik. Heroida-énekeiről l. az *Orpheus* (21) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az ének két szövegforrásban maradt fenn. A kéziratok közötti eltérést az énekhez kapcsolódó kiegészítő szöveg- és dallamutalások jelentik. Az 1780-as *Parnassus*-kéziratban (K1) a margón két bejegyzést olvashatunk: a történet pontos forráshelyére való utalást (*Ovidius L[ibri] 4. Met[amorphoses] Fab[ulae] 4.*) és a szöveghez tartozó dallamra vonatkozó számot (*Aria No. 12*). Ez a dallamutalás a K2 segítségével feloldható, ahol Verseghy kottával együtt jegyezte le az éneket. A K2-ben szintén megtaláljuk a pontos forráshelyre való utalását, illetve az ének előtt az előző darabhoz kapcsolódó rövid átvezető részt olvashatunk. A két ének ugyanis az ovidiusi dialogikus levélpárok mintájára egyazon történetet meséli el. A K1 és K2-ben található szövegeket egymással mintegy párhuzamosan jegyezte le Verseghy: 1780-ban a K1-be az énekszöveget, 1781-ben a K2-be a éneket paratextusaival és a kottával együtt, majd 1781 végén a K1-be a margón olvasható dallamutalást.

A *Thizbe* dallamával, formájával, kifejezőkészségével és műfajával szorosan kapcsolódik a nyugat-európai irodalomban jól ismert *Heroidae Sacrae* hagyományába illeszkedő *A Lélek kegyelmet ohajt* (32) című vallásos énekhez. (A műfajról: Imre 1995, 54–63.)

### Verselés

Az ének strófáinak szerkezete és rímelése hűen követi az ismeretlen komponista dallamának AAB szerkezetű, ismétlésekre és bővítésekre épülő formáját.

||: 8, 7, 6, 7 :|| | ||: xaxa :||

8, 8, 8, 7 | bbbx

### Forrás

Verseghy mindkét *Parnassus*-kéziratban megnevezte azt az antik forráshelyet, melyből az olvasó bővebben tájékozódhat *Piramus és Thizbe* történetéről. A költő azonban nem az ovidiusi vagy vergiliusi szöveget fordította le, hanem annak operaáriszerű herida típusú imitációját készítette el.

K1: *Ovidius L[ibri] 4. Met[amorphoses] Fab[ulae] 4.*

K2: *Ovidiusnál L[ibri] 4. Metam[orphoses] Fab[ulae] 4.*

### Dallam (81. kotta)

**81. dallam:** 2/4, F-dúr, Largo Molto. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1024–1025. o.

Verseghy egyrészt ugyanerre a dallamra írta *A Lélek kegyelmet ohajt* (32) című, a *Heroidae Sacrae* műfaji hagyományába illő énekét is, másrészt ugyanerre a dallamra utólag még két másik vallásos éneket is alkalmazott: a *Világ Csalárdsága* (14) és a *Meg-Váltónk Szenvédése Deákba* (XI) című darabokat. Hogy ezek a szövegek utólag lettek párosítva a *Thizbe* dallamával, és eredetileg nem erre készültek, arra az eltérő strófászerkezetek utalnak. A szótagszámtérések ellenére azonban a hanghajlításoknak köszönhetően mindkét darab jól énekelhető a *Thizbe* (23) dallamára.

**Atalantának Győzedelmes legyené inkább Hypomenes ellen, vagy győztetett, kételkedése. / Atalanta. [Amor! Amor! Mit gyötröd kemény szívemet?]**

K1	<i>Atalantának / Győzedelmes legyené inkább Hypomenes ellen, vagy győztetett, / kételkedése.</i>	Parnassus 1780; 122–123; 61b–62a. (IV. Rész 4. Ének)	Autográf kötet.	<i>Aria No. 13.</i>	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Atalanta.</i>	Parnassus 1781; 41–43; 21a–22a. (II. Rész 4. Ének)	Autográf kötet.	<i>4/4, C-dúr, Adagio Largo; közjáték: a-moll, 4/4, Adag.</i>	1781, Nagyszombat	A	<b>415.</b>

### Megjelenés

K2 (próza bevezető és dallam nélkül): Gálos 1938a, 174–175.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata. Az *Atalantának / győzedelmes legyene inkább Hypomenes ellen, vagy győztetett, / kételkedése* című ének a kézirat *A Régi Versirok' Meséjéből Költ Szerzések* címet viselő IV. Részének 4. darabja, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy. A cím mellett a margón, a tinta színe és a K2 alapján 1781 végéről az alábbi bejegyzések olvashatók: *Ovidius L[ibri] 10. Met[amorphoses] Fab[ulae] 11. Aria No. 13.* A dallamforrást nem ismerjük, de a szöveghez ilyen módon utalt melódia feltehetően megegyezik a K2-ben lejegyzettel.

**K2 (próza bevezető + dallam + A szövegállapot + hangszeres közjáték + próza zárlat):** Strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázata. Az *Atalanta* című ének a kézirat II. Részének 4. darabja, melyet 1781-ben, Nagyszombatban írt le a költő. A II. Rész *mellybe A régi versszerzőktől fel jezzett némelly történetek foglaltanak*, antik hősök és hősnők heroida típusú áriáit tartalmazza. A kerettörténetet ismertető próza bevezető után következik a 2/4-es, F-dúr, Largo Molto tempójelzésű, ismeretlen dallamra írt ária. A kotta alatt a következő megjegyzés olvasható: *A Történet lásd Ovidiusnál L[ibri] 10. Metam[orphoses] Fab[ulae] 11.* Ezután következik a három strófából álló ének, melyhez egy a strófák között játszandó hangszeres közjátékot is csatolt Verseghy: *Minden Vers után a következő közbe való darabot lehet a hangszerközön végezni.* Végül a 6 ütemes közjáték után (4/4, C-dúr, Adagio) néhány mondatban a mitológiai történet végét is ismerteti az olvasóval. Verseghy tehát határozott mitológiai kontextusba ágyazta a hősnő érzelmi kitörését megszólaltató lírai éneket. Az énekről dallam nélkül, valószínűleg nem sokkal a *Parnassus*-kézirat összeállítását követően Mészáros Ignác készített pontos másolatot (Gálos 1938a, 165–166). Mészáros próza kerettörténetet, kotta, sortördelés és a szerző megnevezése nélkül másolta át Verseghy énekét (*Mészáros 1795, II, 165a–166a: Atalanta. Ovid.*)

### Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati teológiai tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe jegyezte le. L. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Az *Atalanta* Verseghy többi heroida-énekéhez hasonlóan nem Ovidius-fordítás. Bár a témát mindig Ovidiustól vagy Vergiliustól vette, a hősök és hősnők csupán szenvedéseiket beszélik el operába illő áriaformában. Heroida-énekeiről l. az *Orpheus* (21) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az ének egyetlen szövegváltozata két forrásban maradt fenn. A kéziratok közötti eltérést az énekhez kapcsolódó kiegészítő szöveg- és dallamutalások jelentik. Az 1780-as *Parnassus*-kéziratban (K1) a margón két későbbi bejegyzést olvashatunk: a történet pontos forráshelyére való utalást (*Ovidius L[ibri] 10. Met[amorphoses] Fab[ulae] 11.*) és a dallamra vonatkozó számot (*Aria No. 13*). Ez a dallamutalás a K2 segítségével feloldható, ahol Verseghy kottával együtt jegyezte le az éneket. A K2-ben szintén megtaláljuk a pontos forráshelyre való utalását. Emellett az ének előtt és után a lírai alaphelyzet megértését segítő rövid prózai részeket is olvashatunk, illetve a 3. strófa után a versszakok közé beiktatható hangszeres közjátékot is. A K1 és K2-ben található szövegeket egymással mintegy párhuzamosan jegyezte le: 1780-ban a K1-be az énekszöveget, 1781-ben a K2-be a éneket paratextusaival és a kottával együtt, majd 1781 végén a K1-be a margón olvasható forrás- és dallamutalást.

### Verselés

Az ének strófáinak szerkezete és rímélése hűen követi az ismeretlen komponista dallamának ismétlésekre és bővítésekre épülő formáját.

Adagio: 4+8, 8, 6+4, 7+5, 8 | abbaa  
 Allegro: 8, 8, 5+6+4, 7+5+4 | ccdd  
 Adagio: 6+7 | a

### Forrás

Verseghy mindkét *Parnassus*-kéziratban megnevezte azt antik forráshelyet, melyből az olvasó bővebben tájékozódhat Atalanta történetéről. A költő azonban nem az ovidiusi vagy vergiliusi szöveget fordította le, hanem annak operaáriszerű herida típusú imitációját készítette el.

K1: *Ovidius L[ibri] 10. Meta[morphoses] Fab[ulae] 11.*

K2: *Ovidiusnál L[ibri] 10. Metamor[phoses] Fab[ulae] 11.*

### Dallam (82. kotta)

82. *dallam*: 4/4, C-dúr, Adagio Largo; közjáték: a-moll, 4/4, Adagio. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. Szövegek kötet, 1026. o.

25, (83)

**A szigetbe el hagyatott Ariadne. / Ariadne.** [Kegyetlen Theseu! szívemnek gyilkossa!]

K1	<i>A szigetbe el hagyatott Ariadne.</i>	Parnassus 1780; 123–125; 62a–63a. (IV. Rész 5. Ének)	Autográf kötet.	<i>Aria No. 14.</i>	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Ariadne.</i>	Parnassus 1781; 41–43; 21a–22a. (II. Rész 5. Ének)	Autográf kötet.	3/4, C-dúr, <i>Andante.</i>	1781, Nagyszombat	A	416.

### Megjelenés

K2 (prózai bevezető és dallam nélkül): Gálos 1938a, 175.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat. *A szigetbe el hagyatott Ariadne* című ének a kézirat *A Régi Versirok' Meséjéből Költ Szerzések* címet viselő IV. Részének 5. darabja, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy. A cím mellett a margón, a tinta színe és az alábbi bejegyzések olvashatók: *Aria No. 14. Ovidius*

*Heroid. Epistola 10. Item L[ibri]. 8. Met[amorphoses] Fab[ulae] 2.* Az *Ovidius Heroid. Epistola 10.* az ének szövegével egyidejű, a másik kettő a K2 alapján 1781 végéről származó bejegyzés. A dallamforrást nem ismerjük, de a szöveghez utalt dallam feltehetően megegyezik a K2-ben lejegyzettel.

**K2 (prózai bevezető + dallam + A szövegállapot):** Strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázat. Az *Ariadne* című ének a kézirat II. Részének 5. darabja, melyet 1781-ben, Nagyszombatban írt le a költő. A II. Rész *mellybe A régi versszerzőktől feljedett némelly történetek foglaltatnak*, antik hősök és hősnők heroida típusú áriáit tartalmazza. A kerettörténetet ismertető prózai bevezető után következik a 3/4-es, C-dúr, Andante tempójelzésű, ismeretlen komponista dallamára írt ária. A kotta alatt a történet antik forráshelyeire való utalás olvasható: *A Történetet lásd Ovidiusnál L[ibri]. 8. Met[amorphoses] Fab[ulae] 2. és Heroides Epistola 10.*

### Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati teológiai tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe jegyezte le. L. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Az *Ariadne* Verseghy többi heroida-énekéhez hasonlóan nem Ovidius-fordítás. Bár a témát mindig Ovidiustól vagy Vergiliustól vette, a hősök és hősnők csupán szenvedéseiket beszélik el operába illő áriaformában. Heroida-énekeiről l. az *Orpheus* (21) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az ének egyetlen szövegváltozata két forrásban maradt fenn. A kéziratok közötti eltérést az énekhez kapcsolódó kiegészítő szöveg- és dallamutalások jelentik. Az 1780-as *Parnassus*-kéziratban (K1) a margón két későbbi bejegyzést olvashatunk: a történet pontos forráshelyére való utalást (*Ovidius Heroid. Epistola 10. Item L[ibri]. 8. Met[amorphoses] Fab[ulae] 2.*) és a dallamra vonatkozó számot (*Aria No. 14*). Ez a dallamutalás a K2 segítségével feloldható, ahol Verseghy kottával együtt jegyezte le az éneket. A K2-ben szintén megtaláljuk a pontos forráshelyre való utalását, illetve az ének előtt egy a lírai alaphelyzet megértését segítő rövid prózai bevezetőt is olvashatunk. A K1 és K2-ben található szövegeket egymással mintegy párhuzamosan jegyezte le: 1780-ban a K1-be az ének szöveget, 1781-ben a K2-be a éneket paratextusaival és a kottával együtt, majd 1781 végén a K1-be a margón olvasható forrás- és dallamutalást.

### Verselése

Az ének strófáinak szerkezete és rímelése hűen követi az ismeretlen komponista dallamának AAB szerkezetű, ismétlésekre és bővítésekre épülő formáját.

||: 6, 6, 6+4, 6, 6, 8, 5 :|| | ||: xxabbxa :||  
6, 6, 7+4, 7, 7, 7+6 | xccddxc

### Forrás

Verseghy mindkét *Parnassus*-kéziratban megnevezte azt az antik forráshelyet, melyből a kíváncsi olvasó bővebben tájékozódhat Atalanta történetéről. A költő azonban nem az ovidiusi szöveget fordította le, hanem annak operaáriszerű herida típusú imitációját készítette el.

K1: *Ovidius Heroid. Epistola 10. Item L[ibri]. 8. Met[amorphoses] Fab[ulae] 2.*

K2: *Ovidiusnál L[ibri]. 8. Met[amorphoses] Fab[ulae] 2. és Heroides Epistola 10.*

### Dallam (83. kotta)

83. *dallam*: 3/4, C-dúr, Andante. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1028. o.

**Aeneasnak hivatlansége miatt életének utolsó áldozatjára el készült Dido.** [Igy hálalodé meg hamis szivednek ajánlott szívemet]

K1	<i>Aeneasnak hivatlansége miatt életének utolsó áldozatjára el készült Dido.</i>	Parnassus 1780; 125–126; 63a–63b. (IV. Rész 6. Ének)	Autográf kötet.	1780, Nagyszombat	403.
----	--	--	-----------------	-------------------	------

### Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata. Az *Aeneasnak hivatlansége miatt életének utolsó áldozatjára el készült Dido* című ének az 1780-as *Parnassus*-kézirat *A Régi Versirok' Meséjékből Költ Szerzések* címet viselő IV. Részének 6. darabja. A cím mellett a margón a lejegyzéssel közel egykorú, a történet forráshelyére utaló bejegyzések olvashatók: *Virgilius L[ibri]* 4. *Aeneid[es] circa fin. Item Ovidius Heroid. Ep[isto]lla' 7.*

Az éneket Verseghy nagyszombati teológiai tanulmányai idején jegyezte le. L. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. A *Dido* Verseghy többi heroida-énekéhez hasonlóan nem Ovidius-fordítás. Bár a témát mindig Ovidiustól vagy Vergiliustól vette, a hősök és hősnők csupán szenvedéseiket beszélik el. Heroida énekeiről l. az *Orpheus* (21) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A költőnek ez az egyetlen olyan heroida-éneke, ami csak az 1780-as *Parnassus*-kéziratban található, és ami mellett nem olvasható számozott dallamutalás. Valószínűleg ezzel függ össze a szövegnek az 1781-es kottás *Parnassus*ból való kihagyása. Bár a strófák szerkezete nyilvánvalóvá teszi, hogy a költő a többi heroida-énekhez hasonlóan a *Didót* is valamilyen korabeli divatos, nyugat-európai barokk-érzékeny áriára írta, mivel az 1781-es kéziratba nem másolta át, nem ismerjük a szöveghez tartozó dallamot. Hogy miért nem jegyezte le, arról csak sejtéseink lehetnek: Verseghy költői-zenei működését ismerve valószínű, hogy a fiatal muzsikus-poétának az 1781-es kézirat összeállításakor valamiért nem tetszett a korábban mintául választott dallam, egyedi strófaformája miatt viszont nem talált a szöveg szerkezetéhez illő újabb melódiát. Mivel az 1780-as kéziratban a heroida típusú éneket nem előzi meg prózai bevezető, a *Didónak* (kotta és prózai bevezető nélkül) csak a szorosan vett énekszövegét ismerjük.

### Verselés

Az ének unikum strófaszervezete az ismeretlen, barokk-érzékeny mintaadó dallam formakövetéséből származhat. A harmadik strófában több belső sorismétléssel élt a költő, mint az első kettőben, innen a strófák közötti formai eltérés.

Az első két strófa belső rímekkel is tagolt szerkezete:

6+5+6	a
6+5+6	a
5+8	a
7+7	x
13 (5+8, 6+7)	b
12 (7+5, 5+7)	b
7	c
6+6	c

## Forrás

Verseghy a kézirat margójára írva nevezte meg azokat az antik forráshelyeket, melyből az olvasó bővebben tájékozódhat Dido történetéről. A költő azonban nem az ovidiusi vagy vergiliusi szövegeket fordította le, hanem a történet operaiáriszerű herida típusú imitációját készítette el: *Virgilius [Ibri] 4. Aeneid[es] circa fin. Item Ovidius Heroid. Ep[istolla] 7.*

27, (84)

### Oenone az el ragadott Helenával Ida hegye alatt evedző Párisnak. / Oenone. [Ah Boldogtalan! mit szemlélek hajodba]

K1	<i>Oenone az el ragadott Helenával Ida hegye alatt evedző Párisnak.</i>	Parnassus 1780; 127–128; 64a–64b. (IV. Rész 7. Ének)	Autográf kötet.	<i>Aria No. 16.</i>	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Oenone.</i>	Parnassus 1781; 41–43; 21a–22a. (II. Rész 6. Ének)	Autográf kötet.	<i>4/4, F-dúr, Adagio.</i>	1781, Nagyszombat	A	417.

## Megjelenés

K2 (prózai bevezető és dallam nélkül): Gálos 1938, 176.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázat. Az *Oenone / az el ragadott Helenával Ida / hegye alatt evedző Párisnak* című ének a kézirat *A Régi Versirok' Meséjéből Költ Szerzések* címet viselő IV. Részének 7. darabja, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy. A cím mellett a margón, a tinta színe és az alábbi, a K2 alapján 1781 végéről származó bejegyzések olvashatók: *Aria No. 16. Ovidius Heroid[es] Epistola' 5.* A dallamforrást nem ismerjük, de a szöveghez utalt dallam feltehetően megegyezik a K2-ben lejegyzettel.

**K2 (prózai bevezető + dallam + A szövegállapot):** Strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázat. Az *Oenone* című ének a kézirat II. Részének 6. darabja, melyet 1781-ben, Nagyszombatban írt le a költő. A II. Rész *mellybe A régi versszerzőktől fel jedzett némelly történetek foglaltatnak*, antik hősök és hősnők heroida típusú áriáit tartalmazza. A kerettörténetet ismertető prózai bevezető után következik a 4/4-es, F-dúr, Adagio tempójelzésű, ismeretlen komponista dallamára írt ária. A kotta alatt a történet antik forráshelyeire való utalás olvasható: *A Történetet lásd Ovidiusnál Heroid[es] Epistola' 5.*

## Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati teológiai tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratok énekgyűjteményeibe jegyezte le. L. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Az *Oenone* Verseghy többi heroida-énekéhez hasonlóan nem Ovidius-fordítás. Bár a témát mindig Ovidiustól vagy Vergiliustól vette, a hősök és hősnők csupán szenvedéseiket beszélik el. Heroida énekeiről l. az *Orpheus* (21) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az ének két szövegforrásban maradt fenn. A kéziratok közötti eltérést az énekhez kapcsolódó kiegészítő szöveg- és dallamutalások jelentik. Az 1780-as *Parnassus*-kéziratban (K1) a margón két későbbi bejegyzést olvashatunk: a történet pontos forráshelyére való utalást és a dallamutalást, ami a K2 segítségével feloldható. A K2-ben ugyanis Verseghy kottával együtt jegyezte le az éneket. A

K2-ben emellett szintén megtaláljuk a pontos forráshelyre való utalását, illetve az ének előtt egy a lírai alaphelyzet megértését segítő rövid prózai bevezetőt is olvashatunk. A K1 és K2-ben található szövegeket egymással mintegy párhuzamosan jegyezte le: 1780-ban a K1-be az énekszöveget, 1781-ben a K2-be a éneket paratextusaival és a kottával együtt, majd 1781 végén a K1-be a margón olvasható forrás- és dallamutalást.

### Verselés

Az ének strófáinak szerkezete és rímelése hűen követi az ismeretlen komponista dallamának AAB szerkezetű, ismétlésekre és bővítésekre épülő formáját.

||: 5+7, 8, 9 :|| ||: aba – cbc :||  
8+6, 8+4, 7, 4+4, 5+5 | ccxddd

### Forrás

Verseghy mindkét *Parnassus*-kéziratban megnevezte azt az antik forráshelyet, melyből az olvasó bővebben tájékozódhat Oenone történetéről. A költő azonban nem az ovidiusi szöveget fordította le, hanem annak operaáriaszzerű herida típusú imitációját készítette el.

K1: *Ovidius Heroid[es] Epistola' 5.*

K2: *A Történetet lásd Ovidiusnál Heroid[es] Epistola' 5.*

### Dallam (84. kotta)

**84. dallam:** 4/4, F-dúr, Adagio. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1030. o.

### Magyarzatok

2. *Görög Hitvest:* Helenát.

3. *Pergaman:* Trója fellegvára, tágabb értelemben maga Trója, illetve a trójai vidék, ami Párisznak köszönhette a pusztulását.

5. *Kassandra:* Párisz testvére, trójai királylány, aki bár sokszor a jövőbe látott, jóslatainak senki sem hitt. Többek között azt is megjövendölte, hogy Trója Párisz miatt el fog veszni.

16. *Xanthus:* Folyó Epiruszban.

28, (85)

**Penelope Troja ostromlása után tíz esztendeig tévelygő Ulyssesnek. / Penelope.** [Hol késel, hol maradsz férjem Ulysses!]

K1	<i>Penelope Troja ostromlása után tíz esztendeig tévelygő Ulyssesnek.</i>	Parnassus 1780; 129–130; 65a–65b. (IV. Rész 8. Ének)	Autográf kötet.	<i>Aria No.</i> 15.	1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Penelope.</i>	Parnassus 1781; 47–48; 24a–24b. 7. Ének)	Autográf kötet.	<i>3/4, G-dúr, Lento.</i>	1781, Nagyszombat	Av	<b>418.</b>

### Megjelenés

(dallam nélkül): Verseghy 1910, 49–50, 30. sz.: *Penelope Ulysseshez.* (Mivel Verseghy kisebb költeményeinek 1910-es sajtó alá rendezésekor a *Parnassus*-kéziratok még lappangtak, Császár Elemér és



Madarász Flóris az éneket Kreskay Imre *Magyar Ódák avagy Énekek*. 1788. című autográf gyűjteményéből adta közre Az időközben előkerült Verseghy-kéziratokban található szövegek azonban nem egyeznek a Császár–Madarász által közreadottal. Kreskay ugyanis az eredetitől jelentősen eltérő felhasználói másolatot készített: az első három strófán is végzett változtatásokat, a 4. strófát pedig erősen átírta.)

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + számozott dallamutalás):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata. A *Penelope / Troja ostromlása után tíz esztendőig tévelygő Ulyssesnek* című ének a kézirat *A Régi Versirok' Meséjéből Költ Szerzések* címet viselő IV. Részének 8. darabja, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy. A cím mellett a margón, a tinta színe és az alábbi, a K2 alapján 1781 végéről származó bejegyzések olvashatók: *Aria No. 15. Ovidius Heroid[es] Ep[isto]la' 1.* A dallamforrást nem ismerjük, de a szöveghez utalt dallam feltehetően megegyezik a K2-ben lejegyzettel.

**K2 (prózai bevezető + dallam + Av szövegállapot):** Strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázata. A *Penelope* című ének a kézirat II. Részének 7. darabja, melyet 1781-ben, Nagyszombatban írt le a költő. A II. Rész *mellybe A régi versszerzőktől feljedett némelly történetek foglaltatnak*, antik hősök és hősnők heroida típusú áriáit tartalmazza. A kerettörténetet ismertető prózai bevezető után következnek a 3/4-es, G-dúr, Lento tempójelzésű, ismeretlen komponista dallamára írt ária. (Verseghy esetleges zeneszerzőségéről lásd az *Amor, és a' Halál* (16) jegyzetét.) A kotta alatt a történet antik forráshelyeire való utalás olvasható: *A Történetet lásd Ovidiusnál Heroid[es] Epist[ola] 1*, azaz Verseghy a bővebb epikus szálra kíváncsi olvasót pontos antik szöveghelyhez utalja. Az énekről dallam nélkül, valószínűleg nem sokkal a *Parnassus*-kézirat összeállítása után Mészáros Ignác (Gálos 1938a, 165–166) és Kreskay Imre készített másolatot. A prózai kerettörténetet mindketten elhagyták. Míg Mészáros saját helyesírási szokásait alkalmazva, de tulajdonképpen archiválási másolatot készített, Kreskay erősen belenyúlt a szövegbe, és jelentősen átírta a 4. strófát. (Mészáros 1795, II, 166a: *Penelope panaszi, Ovid.* [sortördelés és a szerző megnevezése nélkül, a K2-ből másolva]; Kreskay 1788, 12a–12b, XIV. sz.: *Penelope Ullisseszhez, Ovid. Herod. Ep[istola] 1., V[erseg]i E[ugenius]*. Kreskay a szabálytalan szótagszámú sorokat a dallam ívei és záratai szerint tördelte, ami arra utal, hogy dallamával együtt ismerte az áriát, azaz a másolatot a K2-ből készítette.)

### Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati teológiai tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe jegyezte le. L. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

A *Penelope* Verseghy többi heroida-énekéhez hasonlóan nem Ovidius-fordítás. Bár a témát mindig Ovidiustól vagy Vergiliustól vette, a hősök és hősnők csupán szenvedéseiket beszélik el operába illő áriaformában. Verseghy heroida-énekeiről l. az *Orpheus* (21) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az ének két szövegforrásban, minimális szövegváltozatban maradt fenn. Szembetűnő különbséget jelentenek viszont a kéziratok között az énekhez kapcsolódó kiegészítő szöveg- és dallamutalások. Az 1780-as *Parnassus*-kéziratban (K1)a margón két későbbi bejegyzést olvashatunk: a történet pontos forráshelyére való utalást, és a dallamutalást, ami a K2 segítségével feloldható. A K2-ben ugyanis Verseghy kottával együtt jegyezte le az éneket. A K2-ben emellett szintén megtaláljuk a pontos forráshelyre való utalását, illetve az ének előtt egy a lírai alaphelyzet megértését segítő rövid prózai bevezetőt is olvashatunk. A K1 és K2-ben található szövegeket egymással mintegy párhuzamosan jegyezte le: 1780-ban a K1-be az énekszöveget, 1781-ben a K2-be a éneket paratextusaival és a kottával együtt, majd 1781 végén a K1-be a margón olvasható forrás- és dallamutalást. Az ének a



Verseghy által lejegyzett szöveggel, illetve eredeti formájában (prózaai bevezetővel, forráshelyre való utalással és kottával) máig kéziratban maradt, később nem rendezte sajtó alá.

Ovidius első heroidáját a korban, valószínűleg nem sokkal Verseghy előtt, Ányos Pál fordította le: *Penelope Ulissesnek*. Ányos Bessenyei után és a korabeli magyar verselési módot követve magyar alexandrinban, azaz páros rímű felező 12-esekben magyarította Penelope levelét, illetve a korabeli nyugat-európai Ovidius-fordításokat követve ő is egy rövid prózaai bevezetővel látta el az éneket (Ányos 2008, 11–14).

A *Penelope* dallamával, formájával, kifejezőképességével és műfajával szorosan kapcsolódik a nyugat-európai irodalomban jól ismert *Heroidae Sacrae* hagyományába illeszkedő *Anyai Szív* (20) című vallásos énekhez. (A műfajról: Imre 1995, 54–63.) Az 1780-as *Parnassus*-kéziratban az *Anyai Szív* című magyarul és latinul is megírt heroida mellett az [*Aria*] No. 15. dallamutalás olvasható. A Rómába távozott fia után kesergő anya énekének nemcsak formája, de érzékeny nyelvezete és kifejezőképessége is a *Penelopét* idézi.

Verseghy a *Piramus és Thizbe* (22) – *Thizbe* (23) című dialogikus heroida-énekpár dallamaira írt még ugyanígy szent heroidákat. Erre vonatkozóan lásd *A világtól el-váló Léleknek tusakodási* (31) és *A Lélek Kegyelmet ohajt* (32) jegyzetét.

### Verselés

Az ének strofászerkezete a sorokat belső rímekkel is tagolva hűen követi az ismeretlen komponista dallamának AAB szerkezetű, ismétlésekre és bővítésekre épülő formáját.

||: 6+5, 6+4 :||: | ||: aa (bb) :||  
5+6, 6+4 | cc

### Forrás

Verseghy mindkét *Parnassus*-kéziratban megnevezte azt az antik forráshelyet, melyből az olvasó bővebben tájékozódhat Penelope történetéről. A költő azonban nem az ovidiusi vagy vergiliusi szöveget fordította le, hanem annak operaaíriászerű herida típusú imitációját készítette el.

K1: *Ovidius Heroid[es] Ep[isto]lla' 1.*

K2: *A Történetet lásd Ovidiusnál Heroid[es] Epist[ola] 1.*

### Dallam (85. kotta)

85. *dallam*: 3/4, G-dúr, Lento. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1031. o.

Verseghy ugyanerre a dallamra írta a *Heroidae Sacrae* műfaji hagyományába illő *Anyai Szív* (20) című énekét magyarul és latinul is.

29, (88)

### Venus Panaszi, Vulcanus Férje ellen. / Venus.

[Én egyedül boldogtalan]

K1	<i>Venus Panaszi, Vulcanus Férje ellen.</i>	OSzK Kt., Quart. Hung. 177; 44b, 47b.	Verseghy levele Kreskay Imrének. Autográf.	2/4, G-dúr, Moderato.	1780. szeptember 7., Nagyszombat	A	395.
K2	<i>Venus.</i>	Parnassus 1780; 130–131; 65b–66a. (IV. Rész 9. Ének)	Autográf kötet.	<i>Aria</i> No. 19.	1780, Nagyszombat	Av	–
K3	<i>Venus.</i>	Parnassus 1781; 50–51; 25b–26a. (II. Rész 10. Ének)	Autográf kötet.	2/4, G-dúr, Moderato.	1781, Nagyszombat	Av	421.

## Megjelenés

K1: Gorzó 1914, 471–472; Verseghy 2019, 33–36, 7. sz.

## Szövegforrások

**K1 (dallam + A szövegállapot):** Autográf. Az ének első, kottás lejegyzése, mely a Verseghy által 1780. szeptember 7-én kelt, Kreskay Imrénének (*Tisztelendő Bátyám Uram-nak, Leg kedvesebb Barátom-nak Édes Lelkem Bácsikám-nak*) írt levélben maradt ránk (közreadta: Gorzó 1914, 471–472). A levél válasz volt Kreskay ama kérésére (ez a levél elveszett), hogy Verseghy dallammal együtt, megzenésítve, vagy meglévő dallamhoz alkalmazva küldje vissza neki Ányos Pál *Reménség! Reménség de hamar megtsalál...* (XXXI) kezdetű énekét. Verseghy ezt meg is tette (47a: 2/4, f-moll, Adagio Largo), de Ányos verbunkosra alkalmazott éneke mellé annak példájaként, hogy *sokkal tanátsosabb verseket Ariára, mint Ariát versekre szerezni* (44a), kapcsolt egy új dallamra szerzett darabot is leveléhez. A *Venus Panaszai, Vulcanus Férje ellen* című sortörés nélkül lejegyzett négystrófás éneket itt még prózai bevezető nélkül olvashatjuk. A kotta a kézirat 44a oldalán található: ismeretlen zeneszerző, 2/4, G-dúr, Moderato; a kotta alatt: az *Éneket alább írom, hol több hely vagyon; Az Ariába, melly következik, történt Ortographusokért engedgyen meg* [ti. Verseghy más helyesírást használt, mint Kreskay]. A címmel ellátott ének szövege külön lapon, a 47b oldalon olvasható.

**K2 (prózai bevezető + Av szövegállapot + számozott dallamutalás):** Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata. A *Venus* című ének a kézirat *A Régi Versirok' Meséjékből Költ Szerzések* címet viselő IV. Részének 9. darabja, melyet 1780-ban, Nagyszombatban jegyzett le Verseghy. A cím mellett a margón az alábbi bejegyzés olvasható: *Aria No. 19.* A dallamforrást, zeneszerzőt nem ismerjük, de a szöveghez ily módon utalt dallam megtalálható a K1-ben és K2-ben. A többi heroida-énektől eltérően itt, és a következő éneknél nincs antik forráshelyre való filológiai utalás, viszont rövid prózai bevezető előzi meg: *Vulcanus Férjét gyűlölvén, Jupitertul mást kér; vagy el tökélli magába a fajtalanságot: ugyan azért ennek Isten Aszonya is lett.*

**K3 (prózai bevezető + dallam + Av szövegállapot):** Strófákon belül sortördelés nélkül, dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázata. A *Venus* a kézirat II. Részének 10. darabja, melyet 1781-ben, Nagyszombatban írt le a költő. A II. Rész *mellybe A régi versszerzőktől fel jedzett némelly történetek foglaltnak*, antik hősök és hősnők heroida típusú áriáit tartalmazza. A 3/4-es, G-dúr, Lento tempójelzésű, ismeretlen komponista dallamára írt ária kottáját (Verseghy esetleges zeneszerzőségéről l. az *Amor, és a' Halál* (16) jegyzetét) egy, a kerettörténetet ismertető prózai bevezető előzi meg, ami csak tartalmában azonos a K2-ben találhatóval, egyébként jóval bővebben fejti ki Venus és Vulcanus mitológiai történetét. A többi heroida-énektől eltérően ennél és következő éneknél (*Neptunus*) hiányzik az antik forráshelyre való filológiai utalás. Az énekről prózai kerettörténet és dallam nélkül Mészáros Ignác minimális szövegváltoztatással két felhasználói másolatot is készített (Gálos 1938a, 165–166; Mészáros 1795, 168a–169a: *Venus, és Vulcanus* [a szerző neve és sortördelés nélkül]; Mészáros 1765, 130a–131b: *Venus, és Vulcanus* [sortördeléssel, szerzői név nélkül]). A második másolatban újabb változtatások találhatók. Mészáros sortördelése pontosan követi a dallam ívei által kialakított rímelést, azaz a darabot dallamával együtt ismerte.)

## Keletkezés

Az éneket Verseghy nagyszombati teológiai tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe jegyezte le. L. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

A *Venus* Verseghy többi heroida-énekéhez hasonlóan nem Ovidius-fordítás. Bár a témát mindig Ovidiustól vagy Vergiliustól vette, a hősök és hősnők csupán szenvedéseiket beszélik el operába illő áriaformában. Verseghy heroida-énekeiről l. az *Orpheus* (21) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az ének egyetlen szövegállapota három, időben egymáshoz nagyon közel lejegyzett szövegforrásban maradt fenn, ebből kettő kottát is tartalmaz. Először, 1780 szeptember 7-én a K1-be, majd 1780 végén a K2-be, végül 1781-ben a K3-ba jegyezte le Verseghy a szöveget. A források közötti különbséget a kották, illetve a történetet felvezető prózai kerettörténetek megléte vagy hiánya adja. A többi heroida-énekétől eltérően ennél és az ugyanerre a dallamra készült következő éneknél (*Neptunus*) minden szövegforrásból hiányzik az antik költők munkáira vonatkozó filológiai utalás.

### Verselés

Az ének strófaszerkezete hűen követi az ismeretlen komponista dallamának AAB szerkezetű, ismétlésekre és bővítésekre épülő formáját.

||: 8, 5+5 :||            | ||: aa, bb :||  
8, 8, 6+5, 8, 6+4    | xccdd

### Dallam (88. kotta)

88. *dallam*: 2/4, G-dúr, Moderato. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1035. o.

Ugyanerre a dallamra írta Verseghy az ének *Neptunus* (30) című párját.

### Magyarázatok

4. *ki Parisztúl szebbnek itiltettem*: Ti. a legszebbnek. Amikor Aphrodité, Héra és Pallasz Athéné vetélkedett Erisz „legszebbnek” feliratú aranyalmájáért, Párizs trójai királyfi volt a döntőbíró, aki a legszebb földi nő szerelméért cserébe Aphroditénak (Venusnak) adta az aranyalmát.

13. *pörzölt*: perzselt

30, (88)

**Neptunus.** [Mit kinzod Amor! Szívemet]

K1	<i>Neptunus.</i>	Parnassus 1780; 132–134; 66b–67b. (IV. Rész 10. Ének)	Autográf kötet.		1780, Nagyszombat	A	–
K2	<i>Neptunus.</i>	Parnassus 1781; 51–52; 26a–26b. (II. Rész 11. Ének)	Autográf kötet.	<i>Notáját Lásd itt pag. 50. Én egyedül.</i>	1781, Nagyszombat	Av	422.

### Megjelenés

K2 (prózai bevezető és dallamutalás nélkül): Gálos 1938, 176–177.

### Szövegforrások

**K1 (prózai bevezető + A szövegállapot)**: Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata. A *Neptunus* című ének a kézirat *A Régi Versirok' Meséjékből Költ Szerzések* címet viselő IV. Részének 10. darabja, melyet 1780-ban, Nagyszombaton jegyzett le Verseghy. A IV. Rész többi énekétől eltérően itt antik forráshelyre való utalás nem kapcsolódik a darabhoz, viszont ennél és az előző darabnál (*Venus*) egy rövid prózai bevezető előzi meg az éneket. A cím és az ének között a következő prózai rész olvasható: *Meg kedvelte Medusát. Minerva ezért irigykedvén Medusát irtoztató képű vén Aszonyá változtatta, de Neptunushoz égő szerelmét meg hagyta azomba fonnyatt szívibe: Erre nézve így panaszkodott Neptunus.*

**K2 (prózai bevezető + dallamutalás + A szövegállapot)**: Strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata, melyen a K1-hez képest több szószintű változtatást végzett Verseghy. A *Nep-*

*tunus* a II. Rész 11. darabja, melyet 1781-ben, Nagyszombaton írt le a költő. A II. Rész *mellybe A régi versszerzőktől fel jedzett némelly történetek foglaltnak*, antik hősök és hősnők heroida típusú áriáit tartalmazza. Az éneket bevezető prózai kerettörténet után a következő dallamutalás olvasható: *Notáját Lásd itt pag[ina] 50. En egyedül*. Azaz Verseghy ebben az esetben nem önálló, saját dallamra írta meg az elváltozott, megöregedett Medúza szerelme miatt kesergő Neptunus panaszkodó éneket, hanem az előző heroida-ének, a *Venus* dallamára (3/4-es, G-dúr, Lento). A többi heroida-énektől eltérően ennél, minként a *Venus*nál is, hiányzik az antik forráshelyere való filológiai utalás. Az ének szövegéről prózai kerettörténet és dallamutalás nélkül, saját helyesírási szokásait alkalmazva Mészáros Ignác készített pontos másolatot. (Gálos 1938a, 165–166; *Mészáros 1795*, 167b–168a: *Neptunusnak Medúza ellen való panaszi*.)

### **Keletkezés**

Az éneket Verseghy nagyszombati teológiai tanulmányai idején az 1780-as és az 1781-es *Parnassus* című kéziratos énekgyűjteményeibe jegyezte le. L. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

A *Neptunus* Verseghy többi heroida-énekéhez hasonlóan nem Ovidius-fordítás. Bár a témát mindig Ovidiustól vagy Vergiliustól vette, a hősök és hősnők csupán szenvedéseiket beszélik el operába illő áriaformában. Verseghy heroida-énekeiről l. az *Orpheus* (21) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c. Az antik téma mellett a szöveg toposzkészlete a vénasszonycsúfolók műfaji hagyományába illeszkedik.

Az ének szövegváltozatai két, időben egymáshoz nagyon közeli lejegyzésű forrásban maradtak fenn. Mivel a többi heroida-énektől eltérően a *Neptunus*nak nincs saját dallama (a *Venus* című ének melódiájára írta Verseghy), a K2-ben kotta nem, csak dallamutalás található a kerettörténetet felvázoló prózai bevezető után, illetve az antik költők munkáira vonatkozó filológiai utalás is hiányzik mindkét szövegforrásból.

### **Verselés**

Verseghy az éneket a *Venus* (29) dallamára írta, strófaszerkezete megegyezik azzal.

||: 8, 5+5 :||                            | ||: aa, bb :||  
8, 8, 6+5, 8, 6+4    | xccdd

### **Dallam (88. kotta)**

*88. dallam*: 2/4, G-dúr, Moderato. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1035. o.

A cím alatt a *Notáját Lásd itt pag. 50. En egyedül*. dallamutalás olvasható, ami az ének *Venus* (29) című heroida párjára vonatkozik.

31, (80)

**A világtól el-váló Léleknék tusakodási.** [O hivatás! mit jádzod én szívemet]

K1	<i>A világtól el-váló Léleknék tusakodási.</i>	Parnassus 1781; 80–81; 40b–41a. (III. Rész 12. Ének)	Autográf kötet.	<i>Ad [notam] Ah Thizbe!</i>	1781, Nagyszombat	<b>427.</b>
----	--	--	-----------------	------------------------------	-------------------	-------------

### **Megjelenés**

–

### Szöveforrás és keletkezés

A vallásos ének egyetlen szöveforrásban, az 1781-es Nagyszombatban lejegyzett *Parnassus*-kéziratban maradt fenn. Az ének nyelvi, kifejezésbeli és metrikai formaujíttása a pálos rend korabeli nyelvi-zenei törekvéseinek jegyében értelmezendő. Verseghy nagyszombati tanulmányairól, és a pálos rend zenei törekvéseire illeszkedő egyházi énekeiről l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata a kéziratos gyűjtemény *mellybe a Világ mulandóságárúl, és más Ajtatos Énekek foglaltatnak* című III. Részének 12. Éneke. A cím mellett az *Ad [notam] Ah Thizbe!* sorkezdet olvasható, ami a *Piramus, és Thizbe* (22) című heroida-ének dallamára vonatkozik. A költemény a III. Rész azon szakaszához tartozik (12–18. ének), melyet Verseghy a Steffan és Haydn *Klavierlied*-gyűjteményeiből készült fordításokat tartalmazó II. Toldalékkal egyidejűleg, 1781 legvégén vagy 1782 elején rögzített. A III. Rész első feléhez képest ezeket egyrészt sötétebb tintával jegyezte be, másrészt ezeknél a daraboknál a címek mellett vagy később beszúrt, a szövegekhez utólag párosított korabeli érzékeny világi dallamokra vonatkozó „nótajelzések” olvashatók (12–15), vagy a költemények sorszáma mellé a szövegek lejegyzésével egyidejűleg beírt olyan dallamutalások, melyeket a megadott Steffan vagy Haydn dallamokra írt vagy magyarázott a költő (17–18).

Az ének formájával, dallamával és toposzkészletével a *Piramus, és Thizbe* (22) című heroida-énekhez kapcsolódik, amely egy újabb irodalmi hagyományhoz, mégpedig a nyugat-európai irodalomban jól ismert *Heroidae Sacrae*, azaz a Szent Heroidák hagyományához vezet (a műfajról: Imre 1995, 54–63). Verseghy műfaji formakövetése egyedülálló a magyar irodalomban: nem tudunk arról, hogy előtte vagy utána bárki más írt volna szent heroidákat. Verseghy heroida énekeiről l. az *Orpheus* (21) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b.

A *világtól el-váló Léleknek tusakodási* mindemellett szorosban kapcsolódik *A Lélek Kegyelmet ohajt* (32) című darabhoz is, amit a *Thizbe* (23) dallamára írt Verseghy. Formájával, érzékeny nyelvezetével és kifejezőkészségével mindkét szent heroida a dallamintát jelentő világi heroidákat idézi. A strófák belső, lelki történése a világi heroidákból ismert lelki folyamatokat mutatják be nagyon erős szöveg-áthallással. A lelki tusakodást ábrázoló *A Lélek Kegyelmet ohajt* eszerint a *Piramus* és *Thizbe* dialogikus levélpárjához hasonlóan *A világtól el-váló Léleknek tusakodási* című szent heroidára válasz. Ezekon kívül Verseghy még a *Penelope* (28) című ének dallamára írt egy szent heroidát. Erre vonatkozóan l. az *Anyai Szív* (20) jegyzetét.

### Verselés

L. a *Piramus, és Thizbe* (22) jegyzetét.

### Dallam (80. kotta)

**80. dallam:** 4/4, F-dúr, Largo. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1023. o.

A cím mellett a következő dallamutalás olvasható: *Ad [notam] Ah Thizbe!*, ami a *Piramus, és Thizbe* (22) című heroida-ének dallamára vonatkozik.

32, (81)

### A Lélek Kegyelmet ohajt. [O meg váltóm! nézd kegyessen]

K1	<i>A Lélek Kegyelmet ohajt.</i>	Parnassus 1781; 81; 41a. (III. Rész 13. Ének)	Autográf kötet.	<i>Ad [notam] Responsum Thizbe.</i>	1781, Nagyszombat	428.
----	---------------------------------	---	-----------------	-------------------------------------	-------------------	------

## Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

A vallásos ének egyetlen szövegforrásban, az 1781-es Nagyszombatban lejegyzett *Parnassus*-kéziratban maradt fenn. Az ének nyelvi, kifejezésbeli és metrikai formaújítása a pálos rend korabeli nyelvi-zenei törekvéseinek jegyében értelmezendő. Verseghy nagyszombati tanulmányairól, és a pálos rend zenei törekvéseihez illeszkedő egyházi énekeiről l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett autográf tisztázata a kéziratos gyűjtemény *mellybe a Világ mulandóságárául, és más Ajtatos Énekek foglaltatnak* című III. Részének 13. Éneke. A cím mellett az *Ad [notam] Responsum Thizbe* sorkezdet olvasható, ami a *Thizbe* (23) című heroida-ének dallamára vonatkozik. A költemény a III. Rész azon szakaszához tartozik (12–18. ének), melyet Verseghy a Steffan és Haydn *Klavierlied*-gyűjteményeiből készült fordításokat tartalmazó II. Toldalékkal egyidejűleg, 1781 legvégén vagy 1782 elején rögzített. A III. Rész első feléhez képest ezeket egyrészt sötétebb tintával jegyezte be, másrészt ezeknél a daraboknál a címek mellett vagy később beszúrta, a szövegekhez utólag párosított korabeli érzékeny világi dallamokra vonatkozó „nótajelzések” olvashatók (12–15), vagy a költemények sorszámára mellé a szövegek lejegyzésével egyidejűleg beírt olyan dallamutalások, melyeket a megadott Steffan- vagy Haydn-dallamokra írt a költő (17–18).

Az ének formájával, dallamával és toposzkészletével a *Thizbe* (23) című heroida-énekhez kapcsolódik, amely egy újabb irodalmi hagyományhoz, mégpedig a nyugat-európai irodalomban jól ismert *Heroidae Sacrae*, azaz a Szent Heroidák hagyományához vezet (a műfajról: Imre 1995, 54–63). Verseghy heroida énekeiről l. az *Orpheus* (21.) jegyzetét. A heroidák magyar irodalmi hagyományairól, Verseghy és Kreskay kapcsolatáról, heroida-énekeik összefüggéséről és formavilágukról: Hovánszki 2017b.

Az ének szorosan kapcsolódik *A világtól el-váló Léleknek tusakodási* (31) című darabhoz is, amit a *Piramus, és Thizbe* (22) dallamára írt Verseghy. Formájával, érzékeny nyelvezetével és kifejezőkészségével mindkét szent heroida a dallammintát jelentő világi heroidákat idézi. A strófák belső, lelki törtenése a világi heroidákból ismert lelki folyamatokat mutatják be erős szövegáthallással. A lelki tusakodást ábrázoló *A Lélek Kegyelmet ohajt* a Piramus és Thizbe dialogikus levélpárjához hasonlóan a *Piramus, és Thizbe* dallamára írt *A világtól el-váló Léleknek tusakodási* című szent heroidára válasz. Ezen kívül Verseghy még a *Penelope* (28) című ének dallamára írt egy szent heroidát. Erre vonatkozóan l. az *Anyai Szív* (20) jegyzetét.

### Verselés

L. a *Thizbe* (23) jegyzetét.

### Dallam (81. kotta)

**81. dallam:** 2/4, F-dúr, Largo Molto. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1024–1025. o.

A cím mellett a következő dallamutalás olvasható: *Ad [notam] Responsum Thizbe*, ami a *Thizbe* (23) című heroida-ének dallamára vonatkozik. Verseghy ugyanerre a dallamra utólag még két másik vallásos éneket is alkalmazott: a *Világ Csalárdsága* (14) és a *Meg-Váltónk Szenvedése Deákba* (XI) című darabokat. Hogy ezeket a szövegeket utólag párosította a *Thizbe* dallamával, és eredetileg nem erre készültek, arra az eltérő strófaszerkezetek utalnak. A szótagszám eltérések ellenére a hanghajtásoknak köszönhetően mindkét darab jól énekelhető a *Thizbe* (23) dallamára.

K1	<i>A Szentekről.</i>	Parnassus 1781; 82; 41b. (III. Rész, 14. Ének)	Autográf kötet.	<i>Ad Iris</i>	1781, Nagyszombat	429.
----	----------------------	---	-----------------	----------------	----------------------	------

### Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

A vallásos ének egyetlen szövegforrásban, az 1781-es Nagyszombatban lejegyzett *Parnassus-kézirat*ban maradt fenn.

A sortördelés nélkül lejegyzett háromstrófás ének *A Világ múlandóságárául, és más Ájtatos Énekeket* magába foglaló III. Rész 14. darabja. A szöveg idegen nyelvű forrását nem sikerült azonosítani, de Verseghy korai egyházi fordításai, illetve a pálos rend törekvései alapján feltehetően valamelyik korabeli német vagy latin egyházi ének magyarítása a darab. Az éneket a sorszám és a cím közé jobb-oldalra beszúrt dallamutalás szerint (*Ad [notam] Iris*) Joseph Haydn (1732–1809) 1781-ben megjelent *XII Lieder für das Clavier* című *Klavierlied*-gyűjteménye I. kötete 7. darabjának a dallamára írta a költő (Haydn 1781, No. 7). Az *An Iris* című 3/4-es, B-dúr hangnemű, Poco Adagio tempójelzésű darab Johann August Weppen (1741–1812) költeményének a megzenésítése, amit Haydn a szövegíró megnevezése nélkül adott közre. Verseghy nagyszombati tanulmányairól, a pálos rend zenei törekvéseihez illeszkedő egyházi énekeiről és Haydn hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Haydn–[Weppen] *An Iris* című *Klavierlied*-jét, illetve annak dallamát Verseghy háromszor is felhasználta az 1781-es *Parnassus*ban. *A Szentekről* című egyházi éneke mellett ezt a dallamot utalta a *De S[ancto] Aug[ustino]* című korabeli latin nyelvű ájtatos énekhez (XLV), illetve ugyanekkor *Amor* (56) címen le is fordította a darabot. A költő ezeket az igen kezdetleges poétikai és prozódiai eszközökkel készített énekeket később nem rendezte sajtó alá, Haydn dallamával együtt mindegyik kéziratban maradt.

### Verselés

Verseghy alapvetően híven követte a Haydn–[Weppen]-*Klavierlied* formáját. Annyiban tért el a német eredetitől, hogy az utolsó 11-es sort belső rímekkel 6+5-re tagolta. Az ének strófaképlete a zenei ismétlésekkel együtt: 11 11 6 6 ||: 5:|| ||: 11 :|| / a b c ||: b :|| ||: c :

### Dallam (39. kotta)

Haydn–[Weppen]: *An Iris*.

(Haydn 1781, No. 7. – 3/4, B-dúr, Poco Adagio)

J. A. Weppen *An Iris* című versének megzenésítése J. Haydntól. Haydn a költőt nem nevezte meg. A 39. kottamelléklet első sorában a Haydn–[Weppen]-*Klavierlied*, a második sorban az *Amor* (56), a harmadikban *A Szentekről* szövege, a negyedikben pedig a *De S[ancto] Aug[ustino]* (XLV) című latin nyelvű ájtatos ének olvasható. Bár ez utóbbi feltehetően nem Verseghy szerzeménye, a pálosok zenei ízlését tükröző dallamtársítás miatt ezt is közöljük. Weppen *An Iris* című versének szövegét l. az *Amor* (56) jegyzetében.

### Magyarázatok

1. *Bárányt*: Jézus Krisztust.

7. *Pártfogóinknak*: A szenteknek, akik imádkoznak a földön élő hívekért.



15–16. *O kik már a pályát / itt el-futottátok*: Utalás Pál apostol mondatára: „A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, a hitet megtartottam.” (2Tim 4,7)

34, (29)

### Az Oltári Szentségről. [Bűnös Lélek! nem rettegsze]

K1	Az Oltári Szentségről.	Parnassus 1781; 82, 41b. (III. Rész, 15. Ének)	Autográf kötet.	Holdes Mädchen	1781, Nagyszombat	430.
----	------------------------	--	-----------------	----------------	-------------------	------

#### Megjelenés

–

#### Szövegforrás és keletkezés

A vallásos ének egyetlen szövegforrásban, az 1781-es Nagyszombatban lejegyzett *Parnassus*-kéziratban maradt fenn, melyet 1781 legvégén, esetleg 1782 elején készíttette a költő. A két strófaból álló, sortördelés nélkül lejegyzett ének *A Világ múlandóságáról, és más Ajtatos Énekeket* magába foglaló III. Rész 15. darabja.

Az ének sorszámára és a cím mellé később a *Holdes Mädchen* sorkezdetet szúrta be a költő, ami dallamutalásként funkcionál. A *Holdes Mädchen, kömnt' ich wissen...* kezdetű ének Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című zongorakiséretes énekgyűjteménye II. kötetének 22. darabja (Steffan 1779, No. 22). Az ismeretlen szövegírója, 2/4-es ütemmutatójú, D-dúr hangnemű, *Adagio non molto e Cantabile* tempójelzésű Steffan-*Klavierliedet Unbekantes Hertz* címmel Verseghy teljes egészében átmásolta a XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan–Verseghy [1786]; 30. sz., 27a–28). A dallamutalás későbbi bejegyzése, illetve az utolsó előtti sornak a dallamismétléshez való alkalmazása egyértelművé teszi, hogy Verseghy eredendően nem erre a Steffan-dallamra írta vagy fordította a szöveget, hanem a korabeli pálos zene- és metrikus újítások jegyében a század végén kedvelt 8-as és 7-es sorok váltakozásából álló, korábban megírt egyházi énekhez utalt – a strófaformának megfelelő rendelkezésre álló dallamokon kívül – egy modernebb, metrikus, érzékeny dallamot. Az utolsó előtti 8-as sort ugyanis Steffan dallama egy ismétléssel 3+5-re bontja, így Verseghynek, aki eredetileg 4+4-es sorokat írt, az 5 szótagos ismétlés miatt kicsit módosítania kellett a szöveget, hiszen egy szó közepétől nem lehet ismétlésbe kezdeni. A szöveg forrását nem sikerült azonosítani, de a költő korai egyházi fordításai, illetve a pálos rend korabeli törekvései alapján feltehetően egy 18. századi német vagy latin egyházi ének magyarítása a darab. Verseghy nagyszombati tanulmányairól, a pálos rend zenei törekvéseihez illeszkedő egyházi énekeiről és Steffan hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A *Holdes Mädchen, kömnt' ich wissen...* kezdetű Steffan-*Klavierliedet* Verseghy kicsit később *A' Győzhetetlen Sziv* (61) címmel lefordította, így a Steffan-darabot kétszer is felhasználta. Először *Az Oltári Szentségről* című egyházi énekhez írta be dallamutalásként, majd valamikor 1786–1788 között *A' Győzhetetlen Sziv* címmel magyarította az ismeretlen szerzőjű német költeményt. A dallam a hozzátartozó szövegekkel együtt sohasem látott napvilágot, Verseghy a későbbiekben egyik darabot sem dolgozta át, illetve sajtó alá sem rendezte őket.

#### Verselés

Verseghy a korban rendkívül kedvelt trocheusi lejtést is hordozó 8-as és 7-es keresztírmes sorok váltakozásából álló nyolcsoros strófaformában írta, illetve feltehetően magyarította az ismeretlen forrásszövegre visszamenő éneket. L. az *Orfeus Dafnisnek* (1) jegyzetét. Mivel az utolsó előtti sort a



dallamismétlés megkívánta 3+5-ös osztás miatt az ismétléskor némileg megváltoztatta, a Steffan-dallamot nyilvánvalóan utólag rendelte a darabhoz. Az alapvetően 4+4-es, illetve 4+3-as hangsúlyos osztású sorokból álló darab strófafélelete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a ||: 7b :|| 8a ||: 7b :|| 8c 7d 3+ ||: 5c :|| ||: 7d :||

### Dallam (29. kotta)

Steffan: *Holdes Mädchen, kömnt' ich wissen...*

(Steffan 1779, No. 22. – 2/4, D-dúr, Adagio non molto e Cantabile)

A *Holdes Mädchen, kömnt' ich wissen...* kezdetű, ismeretlen szerzőjű költemény megzenésítése J. A. Steffantól, amiről Verseggy *Unbekantes Hertz* címmel készített másolatot (*Steffan–Verseggy [1786]*; 30. sz., 27a–28). Steffannál cím nélkül jelent meg az ének. A 29. kottamelléklet első sorában a *Holdes Mädchen, kömnt' ich wissen...* kezdetű Steffan-Klavierlied, a második sorban *Az Oltári Szentségről*, a harmadikban pedig *A' Győzhetetlen Szív* olvasható. A német költemény szövegét l. *A' Győzhetetlen Szív* (61) jegyzetében.

35.

### Nézd Jesus! nézd hiv népednek...

K1	<i>Nézd Jesus! nézd hiv népednek...</i>	Parnassus 1781; 82–83; 41b–42a. (III. Rész, 16. sz.)	Autográf kötet.	1781, Nagyszombat	431.
----	---	--	-----------------	-------------------	------

### Megjelenés

Bogisich 1881, 46.

### Szövegforrás és keletkezés

A vallásos ének egyetlen szövegforrásban, az 1781-es Nagyszombatban lejegyzett *Parnassus*-kéziratban maradt fenn.

A cím nélküli ének *A Világ múlandóságáról, és más Ajtatos Énekeket* magába foglaló III. Rész 16. darabja. A költemény a III. Rész azon szakaszához tartozik (12–18. ének), melyet Verseggy a Steffan és Haydn *Klavierlied*-gyűjteményeiből készült fordításokat tartalmazó II. Toldalékkal egyidejűleg, 1781 legvégén vagy 1782 elején rögzített. A III. Rész első feléhez képest sötétebb tintával bejegyzett daraboknál – ezt az éneket leszámítva – a címek mellett vagy később beszúrt, a szövegekhez utólag párosított korabeli érzékeny világi dallamokra vonatkozó nótajelzések olvashatók (12–15), vagy a költemények sorszáma mellé a szövegek lejegyzésével egyidejűleg beírt dallamutalások, melyeket formájuk szerint is a megadott Steffan vagy Haydn dallamra írt a költő (17–18). Az utolsó három darab (16–18) külső formáját és keletkezését tekintve is összetartozik. Egyrészt az énekek sorszámát ezeknél már nem betűvel, hanem számmal írta ki Verseggy, másrészt sortördéssel jegyezte le strófákat, harmadrészt az ily módon lejegyzett strófákat sorszámozta is, végül pedig az akkor újonnan megismert világi-érezékeny dallamokkal párosította őket. Bár a *Nézd Jesus! nézd hiv népednek...* kezdetű ének mellett nincs dallamutalás, keletkezését és a szerzői intenciót tekintve ez is ide tartozik. A szöveg forrását nem sikerült azonosítani, de a költő korai egyházi fordításai, illetve a pálos rend törekvései alapján feltehetően egy korabeli német vagy latin egyházi ének. Verseggy nagyszombati tanulmányairól, a pálos rend zenei törekvéseire illeszkedő egyházi énekeiről, illetve Steffan és Haydn hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

A 4+2 visszatérő sorból álló ének alapvetően 4+4 hangsúlyos osztású, trochaikus lejtésű sorokból áll. Ettől csupán a kétsoros refrén kezdősora tér el, ami 9 szótagból áll. Ez a szótagszám eltérés arra

mutat, hogy Verseghy az általa magyarított egyházi éneket egy akkor új, metrikus dallamra fordította. A sorokban még sok a közös szótag, hiszen a trocheusi lüktetés ekkor még nem a később kidolgozott prozódiai törvények tudatos alkalmazásából származik, hanem a zene ritmusának és súlyainak önkéntelen követéséből. (Közös szótag = rövid magánhangzót tartalmazó zárt szótag, amit a nyugat-európai, hangsúlyváltó mintára írt trocheusok és jambusok írásakor tetszőlegesen rövidnek vagy hosszúnak vettek). Strófaeképlete: 888898 / ababcc.

36, (24)

### Oh! kik meg világ tengerének...

K1	<i>Oh! kik meg világ tengerének...</i>	Parnassus 1781; 83, 42a. (III. Rész, 17. sz.)	Autográf kötet.	<i>Ach! an dem ufer dieser quelle</i>	1781, Nagyszombat	432.
----	--	---	-----------------	---------------------------------------	-------------------	------

#### Megjelenés

–

#### Szövegforrás és keletkezés

A vallásos ének egyetlen szövegforrásban, az 1781-es Nagyszombatban lejegyzett *Parnassus*-kéziratban maradt fenn. A két strófából álló, cím nélküli, sortördeléssel lejegyzett Szűz Anyához szóló ének *A Világ múlandóságáról, és más Ajtatos Énekek* című III. Rész 17. darabja, melyet a Steffan és Haydn *Klavierlied*-gyűjteményeiből készült fordításokat tartalmazó II. Toldalékkal egyidejűleg, 1781 legvégén, esetleg 1782 elején rögzített Verseghy.

A darab sorszáma mellett az *Ach! an dem ufer dieser quelle...* dallamutalásként funkcionáló sorkezdet olvasható, ami Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Klagen* című *Klavierliedjének* a kezdete. A 3/4-es, F-dúr, Andante tempójelzésű darab a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjtemény II. kötetének 11. darabjaként jelent meg 1779-ben (Steffan 1779, No. 11). A *Klavierlied* Christian Felix Weisse (1726–1804) azonos című költeményének a megzenésítése, amit Steffan a szövegíró megnevezése nélkül adott közre. A Steffan-darabot Verseghy teljes egészében átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan–Verseghy [1786]; 20. sz., 19a–20). A szöveg forrását nem sikerült azonosítani, de a költő egyházi fordításai, illetve a pálos rend korabeli zenei-fordítói törekvései alapján feltehetően valamelyik 18. században jól ismert és használt német vagy latin egyházi ének. A két strófából álló darabot a III. Rész utolsó két énekével együtt (16–18. ének) jegyezte le Verseghy. Erről I. a *Nézd Jesus! nézd hív népednek...* (35) jegyzetét. Verseghy nagyszombati tanulmányairól, a pálos rend zenei törekvései szerinti egyházi énekeiről, illetve Steffan és Haydn hatásáról I. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Weisse *Klagen* című költeményét Verseghy később *Fillisnek Panaszi* (93) címmel fordította le. Ebben az esetben azonban nincs dallamkapcsolat a két darab között, mert a *Klagen* magyarításakor Verseghy forrása nem Steffan *Klavierlied*-gyűjteménye, hanem Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenlese* című antológiája volt, amihez a fogságból adódó életkörülményei miatt utólag társított egy másik Steffan-dallamot (Steffan 1778, No. 12) a költő.

#### Verselés

Az ének formája megegyezik a Steffan–[Weisse]-*Klavierlied* formájával. Bár a költő a sorok jambusi lejtését is próbálta követni, mivel ekkor ezt még elsősorban a dallam ritmusa után, mintegy ösztönösen tette, még viszonylag sok közös szótagot alkalmazott. L. a *Nézd Jesus! nézd hív néped-*

nek... (35) jegyzetét. Strófa képlete a zenei ismétlésekkel együtt: 9a ||: 8b :|| 9a ||: 8b :|| 9c 6d 9c 6d / a ||: b :|| a ||: b :|| cdcd.

#### Dallam (24. kotta)

Steffan–[Weisse]: *Klagen*.

(Steffan 1779, No. 11. – 3/4, F-dúr, Andante)

Ch. F. Weisse *Klagen* című költeményének megzenésítése Steffantól, melyet a zeneszerző a költő megnevezése nélkül adott közre. A 24. kottamelléklet első sorában a Steffan–[Weisse]-*Klavierlied*, a második sorban pedig az *Oh! kik meg világ tengerének...* olvasható. Weisse *Klagen* című költeményének szövegét lásd a *Fillisnek Panaszi* (93) jegyzetében.

#### Magyarázatok

8. *küdülljon*: kolduljon

37, (22)

#### Áldunk téged 's imádunk Istenség...

K1	<i>Áldunk téged 's imádunk Istenség...</i>	Parnassus 1781; 84, 42b. (III. Rész, 18. sz.)	Autográf kötet.	<i>Falle doch auf Doris Augenlieder</i>	1781, Nagyszombat	433.
----	--	---	-----------------	---	-------------------	------

#### Megjelenés

–

#### Szövegforrás és keletkezés

A vallásos ének az 1781-es Nagyszombatban lejegyzett *Parnassus*-kéziratban maradt fenn. A kez-dőszóban Verseghy nem használt ékezetet (*Áldunk téged 's imádunk Istenség...*), ezt jelölés nélkül emendáltuk. A három strófából álló, cím nélküli, sortördeléssel lejegyzett ének *A Világ múlandóságáról, és más Ajtatos Énekek* című III. Rész utolsó darabja, melyet a Steffan és Haydn *Klavierlied*-gyűjtemé-nyéből készült fordításokat tartalmazó II. Toldalékkal egyidejűleg, 1781 legvégén, esetleg 1782 elején rögzített a költő. Az ének sorszámával aláhúzva a *Falle doch auf Doris Augenlieder...* dallamutalás olvasható, ami Joseph Anton Steffan (1726–1797) *An den Schlaf* című énekének a kezdősora. Steffan *Klavierliedje* 1779-ben jelent meg a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjtemény II. kötetének 7. darab-jaként (Steffan 1779, No. 7). A 3/4-es, D-dúr, Andante tempójelzésű darab Johann Wilhelm Ludwig Gleim (1719–1803) azonos című költeményének a megzenésítése, amit Steffan a szövegíró megneve-zése nélkül adott közre. (A költőt Donczecz Etelka azonosította.) A Steffan-darabot Verseghy teljes egészében átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (*Steffan–Verseghy* [1786]; 17. sz., 16a–17). Az *Áldunk téged 's imádunk Istenség...*-et a III. Rész utolsó két énekével együtt (16–18. ének) jegyezte le. Erről I. a *Nézd Jesus! nézd hiv népednek...* (35) jegyzetét. A szöveg forrását nem sikerült azonosítani, de a költő egyházi fordításai, illetve a pálos rend korabeli zenei-fordítói törekvései alapján feltehetően valamelyik 18. században jól ismert és használt német vagy latin egyházi ének. Verseghy nagyszombati tanulmá-nyairól, a pálos rend zenei törekvései szerinti egyházi énekeiről, illetve Steffan és Haydn hatásáról I. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Steffan dallamát Verseghy kétszer is felhasználta. 1781-ben az *Áldunk téged 's imádunk Istenség...* kezdetű egyházi énekét írta az *An den Schlaf* melódiájára, majd 1795 végén, a kufsteini fogságban pá-ro-sította a korábban szövegversként magyarított *Thirziszhez* (145) című énekével. A Steffan-*Klavierlied*

felhasználásának érdekessége, hogy ebben az esetben egyszer sem fordította le a darabot: mind a kétszer csupán a dallamot vette Steffantól.

### Verselés

Az ének formája megegyezik a Steffan–[Gleim]-*Klavierlied* formájával. Bár a költő a sorok trocheusi lejtését is próbálta követni, mivel ekkor ezt még elsősorban a dallam ritmusa után, mintegy ösztönösen tette, még viszonylag sok közös szótagot alkalmazott, így a trocheusi lejtés nem túl erőteljes. L. a *Nézd Jesus! nézd hiv népednek...* (35) jegyzetét. Mivel Steffan a négy soros strófának először a második felét, majd az utolsó sorát is megismételteti, strófa képlete a zenei ismétlésekkel együtt: 10a 10a ||: 9b 9b :|| + ||: 9b :|| / aa ||: bb :|| + ||: b :||.

### Dallam (22. kotta)

Steffan–[Gleim]: *An den Schlaf*.

(Steffan 1779, No. 7. – 3/4, D-dúr, Andante)

Johann Wilhelm Ludwig Gleim *An den Schlaf* című költeményének megzenésítése Steffantól. A zeneszerző a költő megnevezése nélkül adta közre a dalt. Az utolsó sor újabb ismétlése a megzenésítésnek köszönhető, szöveggként négy soros strófaból áll az ének. A 22. kottamelléklet első sorában az *An den Schlaf* című Steffan–[Gleim]-*Klavierlied* szövege, a másodikban az *Áldunk téged, 's imádunk Isten-ség...* kezdetű egyházi ének, a harmadikban pedig a *Thirzishöz* (142) szövege olvasható.

Falle doch auf Doris Augenlieder,  
Holder Schlaf, leicht wallend sanft hernieder!  
||: Drücke doch, du Geber süßer Ruh,  
Nun das Paar der schönsten Augen zu. :||

Dann so laß der Schönen auf mein Flehen  
Bald im Traum doch dessen Bildniß sehen,  
||: Der nach ihr schon tausend Seufzer schickt,  
Seit er sie spazierend jüngst erblickt. :||

Aber ach! sollt' es ihr nicht gefallen;  
O so flieh, entflieh mit schnellem Wallen,  
||: Daß sie sich, wenn sie erwacht, erfreu,  
Daß es nur ein Traum gewesen sey. :||

38, (92)

Rósa. [Titkos gyötrelmemnek habjait]

K1	Rósa.	Parnassus 1781; 107–108; 53a–53b; (IV. Rész 15. Ének)	Autográf kötet.	Nótáját lásd pag. 74. a 3. Rész a 6. Ének előtt.	1781, Nagyszombat	435.
----	-------	--	--------------------	---	----------------------	------

### Megjelenés

Gálos 1938, 167. (Csak az első strófát közölte, azt is a *Töredelmes Szív* (15) első szakaszával párhuzamosan, példaként Verseghy profanizálására.)

### Szövegforrás és keletkezés

Az ének az 1781-es Nagyszombatban lejegyzett *Parnassus-kézirat*ban maradt fenn. A strófákon belül sortördelés nélkül lejegyzett ének az *Egyelítettett Szerzések* című IV. Rész 15. darabja. A költeményről Mészáros Ignác készített Verseghy lejegyzésétől minimálisan eltérő közel egykorú másolatot (*Mészáros 1795, 174a–174b: A' Rosa*). A cím alatt a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd pag. 74. a 3. Rész a 6. Ének előtt*. Az ismeretlen dallam a költő *Töredelmes Szív* (15) című latinból fordított ájtatos énekéhez tartozik. Nemcsak a dallam, és az ebből adódó azonos strófaforma köti össze a két éneket, de Verseghy a *Rósában* a vallásos ének toposzait használta fel. Bár ebben a szakirodalom eddig Verseghy világiasságát, profanizálását látta (Gálos 1938, 167), a pálos rend korabeli nyelvi-zenei törekvéseit figyelembe véve a költő csupán a 18. század végén még általánosan használt kontrafaktúra szerint, mintegy prozódiai és nyelvi játékként írta meg az éneket. Verseghy nagyszombati tanulmányairól, és a pálos rend zenei törekvései szerinti egyházi énekeiről l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

L. a *Töredelmes Szív* (15) jegyzetét.

### Dallam (92. kotta)

92. *dallam*: 3/4, D-dúr. (Ismeretlen zeneszerző.)

L. *Szövegek* kötet, 1045. o.

L. a *Töredelmes Szív* (15) jegyzetét.

39, (7, 110)

### Lyánka vald meg kedvesednek...

**Egy irigynek beszédjére rövid felelet.** / **Thirzis és Fillis.** [Lyánka vald meg kedvesednek / minap egy meg tsókola]

**Thirzis és Laura.** [Lyánka! valld ki Kedvesednek: / Tegnap Dámon meglopott?]

**Thirzis és Klóris.** [Klóris! valld még, e' napokban / Dámon néked cselet vetett?]

**Thirzis és Laura.** [Laura! valld meg: e' napokban / Dámon néked cselet vetett?]

K1/1	<i>Egy irigynek beszédjére rövid felelet.</i>	Parnassus 1781; 145–146; 72a–71b. (II. Toldalék, 1. Ének)	Autográf kötet.	3/4, F-dúr, <i>Andante</i> . [110. kotta]	1781, Nagyszombat	A	440.
K1/2	<i>Lyánka vald meg kedvesednek...</i>	Parnassus 1781; 144; 71b. (II. Toldalék, sorszám nélkül)	Autográf kötet.		1781, Nagyszombat	Av	438.
K2	<i>Egy irigynek beszédjére rövid felelet.</i>	Parnassus 1780; 134–135; 67b–68a.	Autográf kötet.		1780, Nagyszombat [1781-es bejegyzés]	Av	–
K3	<i>Thirzis és Fillis.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 12a. (VI. sz.)	Autográf csomó.		[1786–1788]	Av	–
K4	<i>Thirzis és Laura.</i>	VI Ária-kézirat; 183. (V. Ének)	Autográf cenzori kézirat.		1791. január 8., Bécs	B	–

Ny1	<i>Thirzis és Laura.</i>	Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel; XIX. o. (V. Ének)	Gyűjteményes kötet.		1791, Bécs	B	5.
Ny2	<i>Thirzis és Laura.</i>	Hat Magyar Énekek; No. 5.	Zongorakíséretes énekgyűjtemény.	<i>Stefán, 3/4, G-dúr, Halkkal.</i>	1791, Bécs	B	–
Ny3/1	<i>Thirzis és Laura.</i>	Mi a' Poézis [...] Kőlteményes Enyelgésekkel; 84. (XIX. sz.)	Gyűjteményes kötet.		1793, Buda	B	26.
Ny3/2	<i>Thirzis és Laura.</i>	Kőlteményes Enyelgések-rájegyzés; 84. (XIX. sz.)	Autográf rájegyzés.		[1795 június–augusztus, budai fogság]	Bv	26.
K5	<i>Thirzis és Klóris.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 299, 151a. (XXXV. sz. XXIV. Ének)	Autográf kötet.	<i>Notáját lásd Steffan I. Rész 11. Aria.</i>	[1795 vége–1796 eleje, kufsteini fogság]	C	158.
K6	<i>Thirzis és Laura.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 27; 27a.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Cv	–

### Megjelenés

K3: Versegly 1910, 346. (a 41. sz. jegyzetében)

K1/1 (dallam nélkül): Gálos 1938, 291. (csak a *Thirzis és Fillis*hez képest eltérő sorokat közli láb-jegyzetben: *Egy irigynek beszédjére*)

Ny1: Versegly 1865, 15; Versegly 1910, 78, 41. sz.; Major 1925, 260. (Weisse *Thirzis und Phillis* című dalát párhuzamosan közli Versegly fordításával.)

Ny2: Bartalus 1869, 20. (A sorkezdetet adja meg címként.)

Ny3/2: Versegly 1987a, 18. (Nem minden rájegyzés van közölve.)

K6: Versegly 1910, 346. (a 41. sz. jegyzetében)

### Szöveggörások

**K1/1 (A szövegállapot + dallam):** Az ének első autográfja *Egy Irigynek beszédjére rövid felelet* címen maradt fenn, az 1781-es *Parnassus*-kézirat *ujdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékának első énekeként. Versegly a szöveget a zeneszerző megnevezése nélkül, dallammal együtt jegyezte le (3/4, F-dúr, Andante). Az ének J. A. Steffan *Sammlung Deutscher Lieder* című *Klavierliedgyűjtemény* I. kötete 11. számú énekének szoros, de prozódiai és formai tekintetben még igen kidolgozatlan fordítása. Bár Versegly a dallamot hangszerkísérettel jegyezte le, ez nem a Steffannál található zongorakíséret, hanem annak egyszerűsített kivonata.

**K1/2, K2, K3 (A szövegállapot):** A K1/1-ben található szövegnek azzal közel egykorú átdolgozása, melynek elsősorban a rímelésén javított Versegly. Az ilyen módon megjobbított szöveget dallam nélkül háromszor is lejegyezte. A K1/2-ben cím nélkül az első fordítással szemben lévő üres helyre, a *Második Toldalék Mútató Táblája* alá írta a javított énekszöveget, majd az 1780-as évszámú *Parnassus*-kéziratba jegyezte be 1781 végén az *Egy irigynek beszédjére rövid feleletet*. A K3-at körülbelül öt év múlva, 1786-os bécsi útja után készítette Versegly: bár a szövegen az előzőekhez képest még ekkor sem változtatott, a címet a német költemény mintájára itt már *Thirzis és Fillis*re javította. A K2-t használva forrásul Mészáros Ignác készített az énekről közel egykorú archiválási másolatot (*Mészáros 1795, 176a: Az irigylésre*).

**K4 (B szövegállapot):** Az 1781-ben lefordított Steffan-darab tíz évvel későbbi szabad átdolgozása, az Ny1 cenzori kézírata, ami Görög Demeter kismartoni hagyatékában maradt fenn. Az átdolgozás oka elsősorban prozódiai és formai volt.

**Ny1, Ny3/1 (B szövegállapot):** A *Thirzis és Laura* című éneket a *Rövid Értekezések a' Musikáról* (Ny1) című tanulmányában kifejtett prozódiai nézetekhez a trocheusi énekek példája gyanánt adta közre 1791-ben Bécsben Verseghy. Két évvel később változatlan formában a *Mi a' Poézis? [...]* című „rövid elmélkedéshez” csatolt *Költeményes Enyelgésekben* is megjelentette a költő (Ny3/1), szintén mintegy a tanulmányban kifejtett poétikai és verstani nézetek igazolására.

**Ny2 (B szövegállapot + dallam):** Az Ny1-hez kiadott zongorakíséretes kottamelléklet 5. darabja. A Stefántól vett 3/4-es, G-dúr dallamot a tempójelzés szerint *Halkkal* kell játszani. Verseghy csak a zeneszerzőt nevezte meg, a dallam pontos forráshelyét nem. Mivel Magyarországon csak az 1800-as évek elejétől volt kottanyomtatás (Mona 1989), az énekgyűjtemény 1791-ben Görög Demeter segítségével Bécsben jelent meg.

**Ny3/2 (Bv szövegállapot):** Verseghynek a budai fogságban magánál tartott *Mi a' poézis? [...]* kötetbe való rájegyzése. A szövegen Verseghy ilyen módon 1795 júniusa és augusztusa között javított némileg.

**K5 (C szövegállapot + dallamutalás):** A szövegforrás kontextusa alapján az ének újabb átdolgozást 1795 októberében, Kufsteinben jegyezte le Verseghy. Ekkor nemcsak formailag és prozódiaileg tökéletesítette tovább a költeményt, de az utolsó két sort is jelentősen átírta, illetve a címet *Thirzis és Klórisra* változtatta. A cím mellé a mintául szolgáló szöveg, illetve a már korábban közreadott dallam (Ny2) forráshelyét is fontosán bejegyezte: *Notál[ját] [[ásd] Steff[an] I. R[ész] 11. Aria.*

**K6 (Cv szövegállapot):** A K4-ben lejegyzett szövegváltozat megjobbítása, amit a szövegforrás datálása alapján nem sokkal fogságból való szabadulása előtt, 1803 körül készített Verseghy. Mivel a költő itt visszatért a fogság előtti nyomtatványokban olvasható *Thirzis és Laura* címhez, a megszólításban a Klóris nevet Laurára cserélte.

### Keletkezés

A költemény J. A. Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied* gyűjteménye I. kötete 11. darabjának a fordítása (Steffan 1778, No. 11), mely Christian Felix Weisse (1726–1804) *Die Eifersucht. Thirsis und Phillis* című versének a megzenésítése. Steffannál csak *Thirsis und Phillis* a darab címe. (Császár Elemér a *Thirzis és Laurát* Weisse első magyar fordításaként említi: Császár 1913, 120. A német szöveget Steffan gyűjteményéből Verseghy fordításával párhuzamosan közölte Major Ervin: Major 1925, 260. Weisse költeményét Gálos is megjelölte Verseghy forrásaként: Gálos 1940, 20.)

Verseghy forrása ebben az esetben egyértelműen a *Sammlung deutscher Lieder* volt, hiszen már az 1781-es *Parnassus*-kéziratba bejegyezte a dallamot a magyarítás mellé. Emellett a költő autográf másolatában Weisse költeményének csak a szövege is fennmaradt *Thirsis und Phillis* címmel. Ez központozásában némileg eltér a korabeli német szövegkiadásoktól (OSzK Kt., Analekta 6569; 365b–366a). Steffan Verseghyre gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A Steffan–Weisse-*Klavierlied* Verseghy 1781-ben, rögtön Steffan gyűjteményének kézhezvétele után lefordította. Ezt a kezdetleges, szoros fordítást később jelentősen átdolgozta: így adta ki 1791-ben, majd 1793-ban a B szövegváltozatot. 1791-ben mindemellett a *Hat Magyar Énekek* című zongorakíséretes énekgyűjteményben Steffan kottájával együtt, a zeneszerző megnevezésével is megjelentette a darabot. Később a fogságban még tovább dolgozott rajta, kialakítva az utolsó C, illetve Cv szövegváltozatot, melyeket azonban a fogságból való szabadulás után már nem emelte be sajtó alá rendezett kötetéibe. Ezeknél egyrészt szokása szerint a szöveg prozódiját és rímelését tökéletesítette, másrészt, miként azt később a frivolabb Steffan-darabokkal általánosan tette, megszelídítette az ének tartalmát,

és a hűtlenségen kapott kedves büszke válasza helyett – a mástól kapott csók ellenére – a végső változatban a szerelmes immár szíve hűségéről tesz tanúbizonyságot.

Ugyanerre a Steffan-dallamra írta Verseghy a *Menalkás egy gerlitzének...* (40) kezdetű éneket.

### Verselés

Verseghy fordítása a költő prozódiajának fejlődése szerint egyre hívebben követi a Steffan–Weise-darab formáját és prozódiaját. Az A szövegváltozat a német költemény még meglehetősen szoros fordítása dőcögös trocheusi lejtéssel, a B változat viszont már tökéletes nyugat-európai mértékre vett trocheusokból épül fel. Érdekes, hogy míg a Verseghy által publikált B szövegállapot a prozódiai javítások mellett is inkább fordításnak tekinthető, a további javítások, melyek a C–Cv változatok tökéletes trocheusi lejtésű szabad átköltéseit eredményezték, kéziratban maradtak.

A költemény végső formája kettős verselésű: 4+4-es és 4+3-as osztású trochaikus lejtésű 8-as és 7-es sorok váltakoznak a négy soros strófákon belül. Strófaképlete a dallamon belüli motívumismétlésekkel: 8a ||: 7b :|| 3+ ||: 5a :|| ||: 7b :||

### Forrás (7. kotta)

Steffan–Weisse: *Thirzis und Phillis*. (Dem Weisse.)

(Steffan 1778, No. 11. – 3/4, G-dúr, Andante)

Christian Felix Weisse *Die Eifersucht*. *Thirzis und Phillis* című versének Steffantól való megzenésítése, melyet Steffan *Thirzis und Phillis* címen adott közre. A 7. kottamelléklet első sorában a német darab szövege, a második sorban a *Hat Magyar Énekekből* a *Thirzis és Laura* (Ny2), a harmadikban az *Uránia*-kéziratban lévő *Thirzis és Klóris* (K4) első strófája, a negyedikben pedig a külön szövegidentitást jelentő *Menalkás egy gerlitzének...* (40) kezdetű ének olvasható. Steffan dallama úgy, ahogyan azt Verseghy a *Parnassus*-kéziratba lejegyezte, a *Szövegek* kötetben található (110. kotta: 1090–1091. o.).

*Thirzis.*

Mädchen willst du mirs gestehen,

||: neulich küßte Lukas dich, :||

aus dem Busch ||: hab' ichs gesehen, :||

||: und das ist mir ärgerlich. :||

*Phillis.*

Und warum? das möcht' ich wissen!

||: stört dich dieß in deiner Ruh, :||

denkst du denn, ||: nur du kannst küßen? :||

||: o! er küßt so gut als du. :||

40, (7, 110)

### Menalkás egy gerlitzének...

K1	<i>Menalkás egy gerlitzének...</i>	Parnassus 1781; 144; 71b. (II. Toldalék, cím és sorszám nélkül)	Autográf kötet	3/4, F-dúr, Andante [110. kotta]	1781, Nagyszombat	439.
----	------------------------------------	--	----------------	--	----------------------	------

### Megjelenés

–



### Szöveforrás és keletkezés

A kétstrófás ének az 1781-es *Parnassus-kézirat ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékának *Műtató Tábláján* olvasható cím és sorszám nélkül, közvetlenül a szintén cím és sorszám nélkül ugyanide lejegyzett *Lyánka valld ki Kedvesednek...* (39) alatt. A következő lapon az *Egy Irigynek beszédjére rövid felelet* (39) található, ami J. A. Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteménye I. kötete 11. énekének viszonylag szoros fordítása (Steffan 1778, No. 11). Steffan *Klavierliedje* Christian Felix Weisse (1726–1804) *Die Eifersucht. Thirsis und Phillis* című költeményének a megzenésítése, amit Steffan *Thirsis und Phillis* címmel adott közre. A *Menalkás egy gerlitzének...* formájában Steffan-*Kavierliedjével* egyezik, tartalmában pedig az *Egy Irigynek beszédjére rövid feleletre* rájátszó, azt ellentétes erkölcsi magatartásba fordító imitáció. A költeményről Mészáros Ignác készített korabeli másolatot (*Mészáros 1795, 176a: A' tsal-vetésre*). Versegly nagyszombati tanulmányairól, illetve Steffan és Haydn hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Horvátszki 2017c.

### Verselés

A darab formája és prozódiaja a Steffan–Weisse-*Klavierlied* követése miatt megegyezik a *Lyánka valld ki Kedvesednek...* (39) kezdetű énekével.

### Forrás (7. kotta)

Steffan–Weisse: *Thirsis und Phillis*.

(Steffan 1778, No. 11. – 3/4, G-dúr, Andante)

Christian Felix Weisse *Die Eifersucht. Thirsis und Phillis* című versének megzenésítése J. A. Steffan-tól, melyet Steffan *Thirsis und Phillis* címen adott közre. A 7. kottamelléklet első sorában a német *Lied* szövege, a második sorban a *Hat Magyar Énekekből a Thirsis és Laura* (39), a harmadikban az *Uránia-kéziratban lévő Thirsis és Klóris* (39), a negyedikben pedig a külön szövegidentitást képező *Menalkás egy gerlitzének...* kezdetű ének olvasható. Steffan dallama úgy, ahogyan azt Versegly a *Parnassus-kéziratba* lejegyezte, a *Szövegek* kötetben található (110. kotta: 1090–1091. o.). A Steffan által megzenésített Weisse költemény szövegét lásd a *Thirsis és Laura* (39) jegyzetében.

41, (1, 111)

**Intés a Rósához. / A' Rósa.** [Ama szép Rósa, nézd, o! nézd]

K1	<i>Intés a Rósához.</i>	Parnassus 1781; 146–147; 72b–73a. (II. Toldalék, 2. Ének)	Autográf kötet.	6/8, G-dúr, Allegretto. [111. kotta]	1781, Nagyszombat	A	441.
K2	<i>Intés a Rosához.</i>	Parnassus 1780; 135; 68a. (IV. Rész, sorszám nélkül)	Autográf kötet.		1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	A	–
K3	<i>A' Rósa.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 14a. (X. sz.)	Autográf csomó.		[1786–1788]	Av	–

### Megjelenés

K3: Versegly 1910, 36–37, 15. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallam):** Az ének első autográfja az 1781-es *Parnassus*-kéziratban maradt fenn: a kötet *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékának második éneke, a strófákon belül nincs sortördelés. Verseghy a szöveget a zeneszerző megnevezése nélkül, dallammal együtt jegyezte le (6/8, G-dúr, Allegretto). A darab Steffan *Sammlung Deutscher Lieder* című gyűjteménye I. kötete 1. énekének fordítása. Bár Verseghy a dallamot hangszerkísérettel jegyezte le, ez nem egyezik teljesen a nyomtatványban található zongorakíséréttel (Steffan 1778, No. 1).

**K2 (A szövegállapot):** Bár a szövegforrás a címlapon olvasható dátum szerint 1780-ban keletkezett, a kötet végébe halványabb tintával beírt sorszámozás és sortördelés nélküli ének 1781 végéről vagy 1782 elejéről származó bejegyzés. Az énekről Mészáros Ignác készített közel egykorú másolatot (*Mészáros 1795, 176b–177a: Intés a' Rosához*). Mészáros nem követte mindenhol pontosan az eredetit, hanem másolói szokása szerint némileg változtatott a szövegen.

**K3 (A szövegállapot):** Az 1786–1788 között lejegyzett *Énekek*-kézirat I. csomójának X. számú éneke. A *Parnassus*-kéziratokhoz képest (K1, K2) minimális szövegváltoztatást tartalmazó éneket sortördeléssel jegyezte le Verseghy. A kézirat már a költő későbbi ortográfiáját mutatja, ami a prozódia szerint hosszú hangnak számító 'a' és 'e' aposztróffal való jelölésében mutatkozik meg.

### Keletkezés

Verseghy költeménye Joseph Anton Steffan (1726–1797) Bécsben megjelent *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied* gyűjteménye I. kötete 1. számú énekének fordítása (Steffan 1778, No. 1). A felütéses, 6/8-os ütemmutatójú, A-dúr hangnemű, Andante tempójú darab Johann Wilhelm Ludwig Gleim (1719–1803) *Das arme Veilchen* című versének a megzenésítése, melyet *Das Veilchen im Hornung* címen adott közre a zeneszerző. (A verscíme megváltoztatása általános gyakorlat volt a korban. K. W. Ramler is sűrűn élt ezzel a *Lyrische Blumenlesében*.) Steffan Verseghyre gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A *Das Veilchen im Hornung* című Steffan–Gleim-*Klavierlied*et rögtön Steffan gyűjteményének kézhezvétele után, 1781 végén vagy 1782 elején fordította le. Az éneket először dallamával együtt az 1781-es *Parnassus*-kötetbe (K1) jegyezte le, ahol a 6/8-os, G-dúr, Allegretto melódiát nem az eredeti, hanem egy annál egyszerűbb zongorakíséréttel, a zeneszerző megnevezése nélkül rögzítette. A költeményt nem sokkal később, 1781–1782 fordulóján változatlan formában, de dallam nélkül a K2-be is lejegyezte. Végül minimális szövegváltoztatással a rövid bécsi útja után, 1786–1788 között készített kéziratban maradt dallam nélküli énekgyűjtemény tervezetébe is felvette a darabot (K3). Mindhárom rendelkezésünkre álló szövegforrás a költő legkorábbi kéziratái közé tartozik, melyet kezdetleges poétikai eszközei, illetve még igen kiforratlan prozódiaja miatt Verseghy sohasem rendezett sajtó alá. Ugyanakkor csak a dallamot mintegy másfél évtized múlva újra felhasználta: a budai fogságban szövegversként keletkezett *A' Tavas*z (127) című költeményét párosította Steffan melódiájával 1795 őszén Kufsteinbe kerülésekor, amit szabadulása után jelentősen átdolgozva *Klárihoz* címmel jelentetett meg dallammal együtt az 1806-os *Magyar Aglájában*.

Az *Intés a Rósához* szabad magyarártása a *Das Veilchen im Hornung* című Steffan–Gleim-*Klavierlied*nek: bár a szöveg a szerelmes lánykát kihagyva, csak a virág Zephyr (az eredetiben Boreas) okozta haláláról szól, a téma jól nyomon követhető. Az ibolya, *Veilchen* nevét a 18. század végén költőink prozódiai okokból általánosan *rózsára* cserélték, ami a német szóval azonos szótagszám és a trocheusi lejtés miatt sokkal jobban illett a nyugat-európai verseléssel kíséreltezők énekeibe.

### Verselés

A Steffan–Gleim-*Klavierlied* formáját és ritmusát követi. Bár Verseghy ekkor még csak a dallam ritmusa után, mintegy ösztönösen írta mértéktelen jambusait, ebben az esetben ez igen pontosan

sikerült. A szabad, nyugat-európai, hangsúlyváltó jambusi sorokban írt vers strófaépítése a zene ismétlésekkel együtt: 8a 6b ||: 8a 6b :||

### **Forrás (1. kotta)**

Steffan–Gleim: *Das Veilchen im Hornung*. (Von Gleim.)

(Steffan 1778, No. 1. – 6/8, A-dúr, Allegretto)

Gleim *Das arme Veilchen* című költeményének J. A. Steffantól való megzenésítése. Mivel Steffannak ezt a dallamát később csak nótautalásként is felhasználta Verseghy (*A' Tavasz / Klárihoz*), az 1. kottamellékletben a következő szövegek olvashatók. Az első sorban a német *Klavierlied*, a második sorban az *Intés a Rósához* (K1), a harmadikban pedig a *Magyar Aglájában* megjelent *Klárihoz* (127) című költemény. Steffan dallama úgy, ahogyan azt Verseghy a *Parnassus*-kéziratba lejegyezte, a *Szövegek* kötetben található (111. kotta: 1091–1092. o.).

Das arme Veilchen, sieh, o, sieh,  
Da lechts im todtem Mooß!  
||: Kömmst armes Veilchen kömmst zu früh  
Aus deiner Mutter Schooß. :||

Lebst einen Morgen, jammerst mich,  
Siehst weder Laub noch Gras,  
||: Mit seinem Fittich mordet dich  
Der Mörder Boreas. :||

Mußt sterben Veilchen, weil du mußt,  
Alt einen Tag, o weh!  
||: So stirb an meines Mädchens Brust,  
Daß ich dich sterben seh. :||

Da bückt sichs, und mit nassem Blick  
Sieht's nieder, bricht dich ab.  
||: Stirbst Veilchen, gehst zu dem zurück,  
Der dir das Leben gab. :||

Stirbst Veilchen, liegst ein wenig Staub.  
Ein wenig Staub auch wir,  
||: So gut wie du des Todes Raub  
Einst liegen nahe dir. :||

Doch sehen mir mit nassem Blick  
Nicht hin in unser Grab.  
||: Genug wir gehn zu dem zurück  
Der uns das Leben gab. :||

## Helena álmodozik Parissal. [Hogy nyoszolámra ma le dültem]

K1	<i>Helena álmodozik Parissal.</i>	Parnassus 1781; 147–148; 73a–73b. (II. Toldalék, 3. Ének)	Autográf kötet.	2/4, F-dúr, Allegretto. [112. kotta]	1781, Nagyszombat	A	442.
K2	<i>Helena álmodozik Parissal.</i> [töredékben maradt]	Parnassus 1780; 136; 68b. (IV. Rész, sorszám nélkül)	Autográf kötet.		1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	A	–

**Megjelenés**

K1 (dallam nélkül): Gálos 1938b, 292.

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot + kotta):** A strófákon belül sortöréssel nélkül lejegyzett darab az 1781-es *Parnassus*-kézirat *ujjdon újj Ariákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékának 3. éneke. A 2/4-es, F-dúr, Allegretto tempójelzésű dallamot Verseghy Joseph Anton Steffan *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteményének 1778-ban megjelent I. kötetéből vette (No. 2: *Das seltsame Mädchen*), de sem a zeneszerzőt, sem a dallamforrást nem nevezte meg. Bár a költő a dallamot hangszerkísérettel jegyezte le, ez nem egyezik teljesen a Steffan által kiadott zongorakísérettel. Az énekről dallam nélkül, a szövegen némileg módosítva Mészáros Ignác készített felhasználói másolatot (*Mészáros 1795, 177a–177b: Helena álma Parisol*).

**K2 (A szövegállapot):** Az ének szövegét sortöréssel de sorszám nélkül a K1-beli lejegyzés után nem sokkal másolta át Verseghy az 1780-as *Parnassus*-kézirat IV. Részébe. A kötet dátuma ebben az esetben nem tükrözi a lejegyzés idejét, mely 1781 végére, 1782 elejére tehető. Az ének következő lapra átkerült utolsó három sora hiányzik, mivel ezt a lapot később kivágták a kötetből. Verseghy számozása szerint a 137–138. oldal hiányzik, a kéziratári lapszámozás viszont folyamatos, a lapot tehát még az OSZK-ba kerülése előtt metszették ki. A hiányzó rész a K1 alapján rekonstruálható.

**Keletkezés**

Az éneket Verseghy Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Das seltsame Mädchen* című *Klavierliedjének* dallamára írta. Az ismeretlen költő szövegére komponált zongorakíséretes ének a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjtemény I. kötetének 2. darabjaként jelent meg (Steffan 1778, No. 2). Steffan Verseghy gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A *Helena álmodozik Parissal* esetében Verseghy csak a dallamot vette Steffantól. A költemény témája egyrészt az 1781-es *Parnassus*-kézirat II. Részéhez, az úgynevezett heroida-énekekhez illeszkedik (Verseghy heroida-énekeiről: Hovánszki 2017b), másrészt Anakreónnál is megtalálható (Anakreón VIII. éneke), amit *Álom* (52) címmel ugyanekkor szintén feldolgozott. (Anakreón, illetve az anakreonika 18. századi divatjáról a magyar irodalomban: Orosz Beáta 2003.) A heroidákkal való tematikus egyezés lehet az oka annak, hogy Verseghy nem úgy járt el Steffan eme dalával, mint a *SdL* megismerése után általában anélkül tette, azaz nem az adott *Klavierlied*et magyarította, hanem a dallam formáját és prozódiját követve egészen más szöveget írt hozzá. A heroida-énekek írásakor ugyanis nem külföldi darabokat magyarított Verseghy, hanem csupán egy-egy általa kedvelt ének dallamát használta fel az antik mitológiai hősök érzelmi kitéréseit megszólaltató áriákhoz. Amikor tehát Steffan megismerése után visszatért kedvelt témájához, a bécsi *Klavierlied*-gyűjteményből is úgy használt fel egy-egy dallamot, mint azt korábban a heroidáknál tette, azaz a dallamhoz tartozó szöveget figyelmen kívül hagyta. Az ének két közel egykorú autográfja Verseghy legkorábbi kéziratossá gyűjteményeiben maradt

fenn. A darabot kezdetleges poétikai eszközei, illetve még igen kiforratlan prozódíája miatt sohasem rendezte sajtó alá.

Steffan *Das seltsame Mädchen* című *Klavierlied*jét, illetve annak dallamát Verseghy később újra felhasználta *A' korosabb Szépség* (230) című énekéhez.

### Verselés

A darab a Steffan-*Klavierlied* ritmusát és rímelését követve mértéktelen jambikumokban készült. (Prozódíája még korántsem olyan tökéletes, mint a huszonöt évvel később ugyanezzel a dallammal megjelent *A' korosabb Szépség*.) A *Das seltsame Mädchen* strófaképletétől Verseghy csak az utolsó sor szótagszámában tért el következetesen, melyet egy dallamhajtás külön szótagként való értelmezése okoz. Strófaképlete a zenei ismétlésekkel együtt: 9a9a ||: 8b :|| 9c9c ||: 9b :||

### Dallam (2. kotta)

Steffan-[:?]: *Das seltsame Mädchen*.

(Steffan 1778, No. 2. – 2/4, F-dúr, Allegretto)

A *Das seltsame Mädchen* című ismeretlen szerzőjű költemény megzenésítése Joseph Anton Steffan-tól. A 2. kottamelléklet első sorában a *Das seltsame Mädchen* című *Klavierlied*, a másodikban a *Helena álmodozik Párisban* (K1), a harmadikban pedig *A' korosabb Szépség* (230) szövege olvasható. Steffan dal-lama úgy, ahogyan azt Verseghy a *Parnassus*-kéziratba lejegyezte, a *Szövegek* kötetben található (112. kotta: 1093. o.). A *Das seltsame Mädchen* szövegét I. *A' korosabb Szépség* (228) jegyzetében.

### Magyarzatok

5. nyílt ölemhez: kitárt karjaimba

6. kisz: kész, azaz megvetett

43, (14, 113)

**Apollo, és Dafne. / Thirzis és Kloé.** [Lyánka! útát szerelmemnek]

K1	<i>Apollo, és Dafne.</i>	Parnassus 1781; 148–149; 73b–74a. (II. Toldalék, 4. Ének.)	Autográf kötet.	2/4, C-dúr, Allegretto. [113. kotta]	1781, Nagyszombat	A	442.
K2	<i>Thirzis, és Kloé.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 16a–16b. (XIV. sz.)	Autográf csomó.		[1786–1788]	A	–
Ny1	<i>Thirzis és Kloé.</i>	Magyar Museum, I. kötet 2. negyed, 188–189, XX. sz.	Folyóirat-közlemény.	2/4, D-dúr, Allegretto.	1790, Kassa	Av	106.

### Megjelenés

Ny1 (dallam nélkül): Kazinczy, *Heliconi Virágok* (1791), 95–96: *Dámon és Chloe*. (Kazinczy, három szó megváltoztatásával, csak az első két strófát közölte a következő megjegyzéssel: „A két következő Strophát el-hagytam. Nyer ez által az érzékeny Olvasó előtt mindég ez az igen kedves dalotska. Mert a' Száraz-fa allegoriájára ez epedő, bártortalan Szerelem nem vetemedik; és a dal' rövidsége szépen festi azt a' kevély szépet, a' ki szerentsétlen Szeretőjét egy két szóval fizeti-ki. Kazinczy.”); Énekes Gyűjtemény 1801, 39. sz. (névtelenül: *Dafnis, és Kloé*); Énekes Gyűjtemény 1803, 45. sz. (névtelenül: *Dafnis, és Kloé*); Verseghy 1865, 12–13; Verseghy 1910, 32. sz., 52–53; Magyar Museum 2004, I, 113–116. (dallammal)

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallam):** A szöveg első autográfja *Apollo, és Dafne* címen az 1781-es *Parnassus*-kéziratban maradt fenn. Az ének a kötet *ujdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékának 4. darabja. Verseghy a szöveget a zeneszerző, illetve a dallamforrás megnevezése nélkül, de dallammal együtt jegyezte le (2/4, C-dúr, Allegretto). Az énekről dallam nélkül, a szövegen némileg módosítva Mészáros Ignác készített felhasználói másolatokat (*Mészáros 1765, 135a: Apollo, és Dafne; Mészáros 1795, 177a: Apollo. Dafné*). Az *Apollo, és Dafné*t 1781 végén valószínűleg az 1780-as *Parnassus*-kéziratba is átmásolta Verseghy. Az 1780-as *Parnassus* utolsó, számozatlan része ugyanis az *Egy irigynek beszédjére rövid felelettel* az *Amor* című énekig megegyezik az 1781-es *Parnassus* II. Toldalékával. Az 1780-as kéziratból azonban hiányzik a 137–138. oldal, melyen az 1781-es kézirat szerint a *Helena álmodozik Páris* utolsó strófája, az *Apollo, és Dafne*, illetve az *Apollónak panaszi Dafne futása ellen* című énekek voltak lejegyezve. Az énekek ez a lejegyzése tehát, mivel az utólag kivágott lapokra esett, ma már nincs meg.

**K2 (A szövegállapot):** Autográf tisztázata, az *Énekek*-kézirat I. csomójának XIV. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt rögzített Verseghy. Azon túl, hogy a címet *Thirzis, és Kloéra* cserélte a K1 szövegét (dallam nélkül) változatlanul emelte át.

**Ny1 (A szövegállapot + dallam):** A költő nem sokkal a folyóirat megjelenése előtt, 1789–1790-ben készíthette el a K2-höz képest minimális jobbitást tartalmazó szövegváltozatot (1788-ban tábori papként szolgált, majd az akkor szerzett betegsége miatt egész évben lábadozott). Verseghy a *Magyar Museum*ban a zeneszerző megnevezése nélkül, de Steffan eredeti zongorakiséretével kottát is mellékel az énekhez. A kotta nyomtatásáról Batsányi a következőt írta Ráday Gedeonnak: „Nagysád’ Kazintzy Uramhoz adott utolsó Levelének toldalékjából értem, hogy Trattner Uram nem tudja, mellyik énekhez tartozzék a kóta. Én mindgyárt az énekre reá tettem a’ jegyzést, hogy az fog rézbe metszetődni. Méltóztassék Nagysád erre nézve néki meg-mondani, hogy a’ 2-dik negyednek leg-utolsó darabja legyen az, úgymint Versegi Barátomnak ezen Éneke: *L’ányka útát szerelmemnek nyiss már egyszer szivedbe* és ennek az éneknek első stropháját rézbe a’ kóta közzé kell metszeni, azon kívül, hogy az ének maga is egészen le lesz nyomtatva.” (Batsányi – Ráday Gedonnak. In: Molnár 1907, 83.)

### Keletkezés

Az ének Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Das unverhofft geschlossene Liebesbündnis zwischen Thyrsis und Chloe* című *Klavierliedjének* a fordítása, melyet a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteményből ismert meg Verseghy (Major 1925, 258; Gálos 1943, 20). A 2/4-es, D-dúr, Allegretto tempójelzésű *Klavierlied* az 1778-ban megjelent gyűjtemény I. kötetének 20. darabja, amit J. A. Steffan a szövegíró megnevezése nélkül adott közre (Steffan 1778, No. 20). Az ismeretlen költőji német vers szövege *Thirzis und Chloe* címmel Verseghy autográf másolatában is fennmaradt (OSzK Kt., Analekta 6569; 367). Steffan Verseghy gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A *Das unverhofft geschlossene Liebesbündnis zwischen Thyrsis und Chloe* című Steffan-darabot Verseghy rögtön a *Sammlung deutscher Lieder* kézhezvétele után lefordította. Ebben a korai, 1781 végén készült magyarításban a témát még némileg mitologizálva *Apollo, és Dafne* címmel látta el (K1). A darabot minimális átdolgozással Steffan dallamával együtt közel tíz év múlva a német költemény eredeti címéhez visszatérve *Thirzis és Kloéra* címmel jelentette meg a *Magyar Museum*ban (Ny1). Bár Verseghy viszonylag hűen magyarított, a „dialógusok beosztásán változtatott némileg; a szerepek nála versszakonként változnak, az eredetiben pedig a versszakokon belül (Thirsis 2 sor, Chloe 4 sor).” (Major 1925, 258.)

Steffan *Das unverhofft geschlossene Liebesbindnis zwischen Thyrsis und Chloe* című *Klavierliedjét* a költő szabad imitációként *A' véletlen frigykötés* (138) címen később, a fogságban ismét feldolgozta, amit szabadulása után *Dámon és Rozilis* címmel az 1806-os *Magyar Aglájában* adott ki Steffan dallamával. Mivel a két magyarítás között az azonos szöveg- és dallamforrás ellenére nincs szövegszerű kapcsolat, azaz nem átdolgozással, hanem teljes újrafordítással van dolgunk, a *Thyrsis, és Kloé*, illetve a *Dámon és Rozilis* (138) című énekek külön szövegidentitást képeznek.

Verseghy *Thyrsis és Kloéja* a populáris regiszterben nem Steffan dallamával, hanem a nagyközönség által is befogadható egyszerűbb, közismert dallamokkal terjedt. Ilyeneket őrzött meg az MTAKK RUI 8r. 200 jelzetű *Válogatott Énekek* című kézirat (65a–67b, Stoll 766. sz.), az 1817–28-es *Pataki énekkar dallamtára* (Sp. Kt. 1759; 15a, Stoll 667. sz.), a *Farkas Sámuel-melodiurium* (Mf: MTAK 360/III; 196, Stoll 565. sz.) és az 1828-as *Kelemen László-énekeskönyv* (OSzK Kt., Oct. Hung. 1874; 47a–47b, 58. dal, Stoll 1283. sz.). A dallamokat l. Hovánszki 2014, 268–273.

### Verselés

A költő a *Magyar Musemban* való közreadáskor az alábbi megjegyzést fűzte az ének formájához: „A' sorok' végezeteinek egygyenlősége nem kívántatik-meg az énekben olly szorossan, mint más valamely versben. Az éneklés, és muzsika ki-pótollya annak nemlétét.” Verseghy hűen követte Steffan *Klavierliedjének* formáját és prozódiaiját, a trocheusi lejtésű vers strófaképlete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a7b8a ||: 7b :|| 3c ||: 3c :||

### Forrás (14. kotta)

Steffan-[?]: *Das unverhofft geschlossene Liebesbindnis zwischen Thyrsis und Chloe*.

(Steffan 1778, No. 20. – 2/4, D-dúr, Allegretto)

Ismeretlen szerzőjű költemény megzenésítése J. A. Steffantól. A 14. kottamelléklet első sorában a *Das unverhofft geschlossene Liebesbindnis zwischen Thyrsis und Chloe* című Steffan-*Klavierlied*, a másodikban a *Thyrsis és Kloé* (Ny1), a harmadikban pedig a *Dámon és Rozilis* (138) szövege olvasható. Steffan dallama úgy, ahogyan azt Verseghy a *Parnassus*-kéziratba lejegyezte, a *Szövegek* kötetben található (113. kotta: 1094–1095. o.).

*Thyrsis.* Mädchen laß dich doch bewegen,  
Räum einmal dein Herz mir ein.

*Chloe.* Nein, in diesen losen Tügen  
||: Müssen Mädchen klüger seyn. :||  
Allzu schnell  
||: Schlägt leicht fehl. :||

*Thyrsis.* Ach du kennst ja meine Treue  
Nach so langer Prüfung, schon.

*Chloe.* Sachte, oft wird späte Reue  
||: Früher Uebereilung Lohn. :||  
Die leicht hört,  
||: Wird bethört. :||

*Thyrsis.* Spröde, die sich spät ergeben  
Fehlen öfters auch ihr Ziel.



*Chloe.* Nein, das mag ich nicht erleben,  
 ||: Höre, wie ichs machen will, :||  
 Du sey mein,  
 ||: Ich nicht dein. :||

*Thyrsis.* Und daß könntest du verlangen?  
 Flieh, mein hintergangenes Herz.

*Chloe.* Bleib, und komm mich zu umfangen,  
 ||: Mein Verweigern war nur Scherz. :||  
 Sey ganz mein!  
 ||: Ich bin dein. :||

### Magyarázatok

*Apollo, és Dafne:* Apollo a költészet és a művészetek istene a görög-római mitológiában, aki szerelmes lett egy nimfába, Dafnéba. Amikor üldözöbe vette Dafnét, az, hogy megőrizze tisztaságát, apjához, Péneiosz folyamistenhez fohászzkodott, aki meghallgatta lányát, és babérfává változtatta őt, mielőtt Apollo elérte volna.

*Thyrsis, és Kloé:* Pásztoridillek szereplői az ókori görög és római irodalomban. A K2 és Ny1 címadásában Verseghy a forrásul szolgáló Steffan-*Klavierlied*et követte.

44, (4, 114)

### Apollónak panaszi Dafne futása ellen. [Ah el fordul ajánlott hiveségemtől]

K1	<i>Apollónak panaszi Dafne futása ellen.</i>	Parnassus1781; 149–150; 74a–74b. (II. Toldalék, 5. ének)	Autográf kötet.	2/4, C-dúr, <i>Andante.</i> [114. kotta]	1781, Nagyszombat	444.
K2	<i>ama jegyes / ah melly boldog... [töredék]</i>	Parnassus 1780; 139; 69a. (Számozás nélküli rész)	Autográf kötet.		1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	404.

### Megjelenés

K1 (dallam nélkül): Gálos 1938, 292.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallam):** A dallammal együtt lejegyzett autográf tisztázata az 1781-es *Parnassus*-kézirat II. Toldalékának 5. darabja. Az ének a kéziratok kötet *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* részében található. A 2/4-es, C-dúr (Steffannál: D-dúr), *Andante* tempójelzésű dallam J. A. Steffan 1778-ban Bécsben megjelent *Sammlung Deutscher Lieder* című gyűjteménye I. kötetének 7. számú darabja, melyet Verseghy a zeneszerző, illetve a dallam forráshelyének megnevezése nélkül jegyzett le. A Verseghy által rögzített dallam ritmusa és kísérete nem egyezik teljesen a *Klavierlied*-gyűjteményben megjelenttel. A ritmusbeli eltérés oka, hogy a költő a strófák 1–2. sorát egy-egy szótaggal bővebben fordította, mint az a Steffan által megzenésített Kleist-*Lied*ben szerepel, így kénytelen volt kicsit alakítani a ritmuson, hogy az a magyar szöveghez is tökéletesen illeszkedjen. A hangszerkíséret sem pontosan ugyanaz, mint az 1778-as nyomtatványban.

**K2 (A szövegállapot – töredék):** Az ének szövegét sortördéssel a K1-beli lejegyzés után nem sokkal, 1781 végén vagy 1782 elején másolta át Verseghy az 1780-as *Parnassus*-kézirat IV. Részének sorszámozás nélküli részébe. Bár a szöveg eredetileg a 138–139. oldalon volt olvasható, mivel a 137–



138. oldal lapját utólag kivágták, az eredetileg négy strófából álló énekből csak a 3. versszak fele és a 4. strófa maradt meg, ami a K1-nek köszönhetően rekonstruálható. Az ének korabeli archiválási másolata megtalálható Mészáros Ignác *Tsallóközi Ódák és Énekek* című gyűjteményében (Mészáros 1795, 178a: *Apollo panaszi Dafne futása ellen*).

### Keletkezés

Az *Apollónak panaszi Dafne futása ellen* Ewald Christian von Kleist (1715–1759) *Amyntjának* szabad imitációja, melyet Joseph Anton Steffan (1726–1797) megzenésítésében ismert meg Verseghy. Az *Amynt* című 2/4-es ütemmutatójú, D-dúr hangnemű, Andante tempójelzésű *Klavierlied*et Steffan a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjtemény 1778-ban megjelent I. kötetének 7. darabjaként adta közre. Steffan Verseghy gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A Steffan–Kleist-darabot a nevek megváltoztatásával, a témát mintegy mitológiai keretbe illesztve, rögtön a *Sammlung deutscher Lieder* kézhezvétele után, 1781-ben lefordította Verseghy. A fiatalon, még igen kezdetleges poétikai és prozódiai eszközökkel készített ének megszólalásmódjában a *Parnassus*-kézirat heroida típusú ariái közé illeszkedik, melyeket Verseghy sohasem rendezett sajtó alá. (Heroida-énekeiről: Hovánszki 2017b). A költő később, 1786–1788 körül *Panasz* (64) címmel a Steffan–Kleist-*Klavierlied*ből egy újabb szabad imitációt készített. Mivel a *Panasz* nem az *Apollónak panaszi Dafne futása ellen* című magyarítás átdolgozása, hanem egy attól független újabb magyarítás, a közös szöveg- és dallamforrás ellenére külön szövegidentitásként tartjuk számon. Az *Amynt* című Steffan–Kleist-darab rendkívül népszerű volt a korban. Verseghyvel közel egy időben Révai, Kazinczy és Kármán József is lefordította. Erről l. a *Panasz* (64) jegyzetét. Az ének témájával szorosan kapcsolódik az ezzel közel egy időben írt *Apollo, és Dafne* (43) című darabhoz.

### Verselés

Bár Verseghy az ének fordításakor a dallam miatt önkéntelenül követte a német költemény jambikus lejtését, ez itt még igen tökéletlen formában valósult meg. Az eredeti szótagszámot sem tartotta meg mindenütt, hanem a könnyebb fordítás ürügyén kihasználta a hanghajtás nyújtotta szótagisméltés lehetőségét, és a 4+6-os osztású 10-es sorokat hol 11, hol 12 szótaggal adta vissza. A K1-ben lévő kotta és az alá lejegyzett szöveg pontosan megmutatja, hogy Verseghy ekkor még az énekköltészet hagyomány írásmódja szerint, ha azt a szótagszám megkívánta, akkor akár a dallamon is alakított némileg. A mértéktelen jambusi lejtésű ének strófa képlete a zene ismétlésekkel együtt: 11a 11a ||: 12x 6a :||

### Forrás (4. kotta)

Steffan–Kleist: *Amynt*. (Kleist)

(Steffan 1778, No. 7. – 2/4, D-dúr, Andante)

Kleist *Amynt* című költeményének megzenésítése Steffantól. A 4. kottamelléklet első sorában Kleist *Amyntja*, a második sorban Verseghy *Apollónak panaszi Dafne futása ellen* a harmadikban pedig a *Panasz* (64) szövege olvasható. Steffan dallama úgy, ahogyan azt Verseghy a *Parnassus*-kéziratba lejegyezte, a *Szövegek* kötetben található (114. kotta: 1096–1097. o.).

Sie fliehet fort! es ist um mich geschehen!

Ein weiter Raum trennt Lalagen von mir.

||: Dort floh sie hin! Komm Luft mich anzuwehen!

Du kömmt vielleicht von ihr.

Sie fliehet fort! Sagt Lalagen, ihr Flüsse!  
 Daß ohne sie der Wiese Schmuck verdirbt;  
 ||: Ihr eilt ihr nach, daß der Wald sie misse,  
 Und daß ihr Schäfer stirbt. :||

Welch Thal blüht nun, von ihr gesehen, besser?  
 Wo tanzt sie jetzt ein Labyrinth? wo füllt  
 ||: Ihr Lied den Hayn? welch glückliches Gewässer  
 Wird schöner durch ihr Bild? :||

Nur einen Druck der Hand, nur halbe Blicke,  
 Ach! Einen Kuß, wie sie mir vormals gab!  
 ||: Vergönne mir von ihr, dann stürz, o Glücke,  
 Mich, wann du willst, ins Grab! :||

So klagt Amynt, die Augen voll von Thränen  
 Den Gegenden die Flucht der Lalage;  
 ||: Sie schienen sich mit ihm nach ihr zu sehnen,  
 Und seufzten: Lalage! :||

45, (3, 115)

**Pásztori Leányka. / Pásztori ártatlan Leányka.** [Még tsak tizenhat esztendőös]

K1	<i>Pásztori Leányka.</i>	Parnassus 1781; 150–151; 74b–75b. (II. Toldalék, 6. Ének)	Autográf kötet.	2/4, F-dúr, <i>Allegretto</i> . [115. kotta]	1781, Nagyszombat	A	445.
K2	<i>Pásztori ártatlan Leányka.</i>	Parnassus 1780; 139–140; 69a–69b. (IV. Rész, sorszámozás nélkül)	Autográf kötet.		1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	A	–

### Megjelenés

K2: Gálos 1935, 177–178. (Dallam nélkül. Gálos Mészáros Ignác *Tsallóközi Ódák és Énekek* című kéziratos énekgyűjteményéből közölte a darabot, nem tudva, hogy az ének Verseghy szerzeménye. A közlemény szövege sokban eltér Verseghy lejegyzésétől, mivel Mészáros felhasználói másolatot készített. Bár az 1781-es *Parnassus*-kézirat előkerülése után Gálos szembesült azzal, hogy a *Pásztori Leánykát* Verseghy írta, az ének eredeti szövegét nem publikálta, csupán utalt korábbi közleményére: Gálos 1938, 292.)

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallam):** A sortördelés nélkül lejegyzett ének az 1781-es *Parnassus*-kézirat *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékának 6. darabja. A 2/4-es, F-dúr, *Allegretto* tempójelzésű, zeneszerző megnevezése nélkül rögzített dallamot Verseghy J. A. Steffan *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteményének 1778-ban megjelent I. kötetéből vette (No. 4: *Phidile*). Bár a dallamot hangszerkísérettel jegyezte le, ez nem egyezik teljesen a Steffan által kiadott zongorakíséréttel. Az utolsó strofa utolsó két sorára négy lehetséges szövegváltozatot adott meg Verseghy.

**K2 (A szövegállapot):** Az ének szövegét sortördelés és számozás nélkül az 1780-as *Parnassus*-kézirat IV. Részébe a K1-beli lejegyzés után nem sokkal, valamikor 1781 végén, 1782 elején másolta át

Verseghy. A darab a K1-ben olvasható szöveg dallam nélküli tisztázata: a K1-ben az utolsó két sorra megadott négy lehetséges szövegváltozatból a K2-be a legutolsó jobbítást vette át. Az énekről dallam nélkül, a szövegen több helyen is módosítva Mészáros Ignác készített felhasználói másolatokat. (*Mészáros 1765*, 135b–136a: *Pásztor Leányka*; *Mészáros 1795*, 178a–179a: *Pásztori Leányka*. Az 1795-ös évszámot viselő, de a korábbi lejegyzést tartalmazó kéziratban még csak néhány kifejezésen változtatott Mészáros, az 1765-ös kötetben viszont már ettől is jelentősen eltérő felhasználói másolatot készített.)

### Keletkezés

Az ének Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Phidile* című *Klavierliedjének* a magyarítása. A zongorakíséretes német ének 1778-ban a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjtemény I. kötetének 4. darabjaként jelent meg Bécsben. Steffan a 2/4-es, felütéssel kezdődő, F-dúr dallam komponálásával Matthias Claudius (1740–1815) *Phidile* című költeményét zenésítette meg. (Gálos 1935, 177–178. Gálos Claudius versének első és utolsó strófáját Steffan *Sammlung deutscher Liederéből* közölte.) Mivel Steffan a költő megnevezése nélkül adta közre a darabot, valószínűleg Verseghy sem ismerte a szöveg szerzőjét. Claudius verse először 1770-ben a *Hamburgische Adreß-Comtoir-Nachrichtenben*, majd az 1772-es *Göttinger Musenalmanachban* jelent meg. (*Musenalmanach 1772*, 77–79. A *Sammlung deutscher Liederben* lévő szöveg néhány szóban eltér az ebben olvashatótól.) Claudius verse rendkívül népszerű volt a zeneszerzők körében: tizenhat korabeli megzenésítéséről tudunk (Friedländer 1902, II, 244). Steffan Verseghyre gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Bár Verseghy a *Pásztori Leányka* esetében a magyarításkor a pasztorál műfaja felé közelített, a *Phidile* tematikáját alapvetően megtartotta, és viszonylag szorosan fordította a német darabot. Az ének két közel egykorú autográfja Verseghy legkorábbi kézírataiban maradt fenn. Kezdetleges poétikai eszközei, illetve még igen kiforratlan prozódíaja miatt a költő sohasem rendezte saját alá.

### Verselés

A Steffan–[Claudius]–*Klavierlied* formáját és ritmusát követi. Bár prozódíaja még elég kezdetleges, a négy soros strófaból álló költemény jambusi lejtése kiténik. A nyugat-európai, mértéktelen jambikumokban készült ének strófabélelete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a7b ||: 8a7 b:||

### Forrás (3. kotta)

Steffan–[Claudius]: *Phidile*.

(Steffan 1778, No. 4. – 2/4, F-dúr, Allegretto)

Matthias Claudius *Phidile* című költeményének megzenésítése J. A. Steffantól. Steffan a költőt nem nevezte meg. A 3. kottamelléklet első sorában Claudius *Phidilje*, a másodikban pedig a *Pásztori Leányka* szövege olvasható. Steffan dallama úgy, ahogyan azt Verseghy a *Parnassus*-kéziratba lejegyezte, a *Szövegek* kötetben található (115. kotta: 1098. o.).

Ich war kaum sechzehn Sommer alt,  
Unschuldig, und nichts weiter  
||: Und kannte nichts, als unsern Wald  
Als Blumen, Gras und Kräuter. :||

Da kamm ein fremder Jüngling her,  
(Ich hatt' ihn nicht verschrieben,  
||: Ich wußte nicht wohin, woher)  
Der kamm, und sprach vom Lieben. :||

Er hatte schönes langes Haar  
 Um seinen Nacken wehen:  
 ||: So einen Nacken, als der war  
 Hab' ich noch nie gesehen: :||

Sein Auge, himmelblau und klar  
 Schien freundlich was zu flehen.  
 ||: So blau und freundlich als das war,  
 Hab' ichs noch nie gesehen. :||

Und sein Gesicht wie Milch und Blut.  
 So hab' ichs nie gesehen.  
 ||: Und was er sagte, was sehr gut;  
 Nur konnt' ichs nicht verstehen. :||

Er schlich mir allenthalb nach,  
 Und küßte mir die Hände;  
 ||: Dann seufzt er, o! dann seufzt' er ach!  
 Dann drückt' er sie behende. :||

Einst sah' ich ihn recht freundlich an  
 Und fragte, was er meinte:  
 ||: Da fiel der junge, schöne Mann  
 Mir um den Hals, und weinte. :||

Das hat mir keiner noch gethan;  
 Doch war mirs nicht zuwider,  
 ||: Und meine beiden Augen sahn  
 Auf meinen Busen nieder. :||

Ich sagt ihm nicht ein einzigs Wort  
 Als ob ichs übel nähme,  
 ||: Kein einzigs: und er flohe fort.  
 Wenn er doch wieder käme! :||

### Magyarázatok

21. *Tetszin*: rózsaszín

46, (9, 116)

Doris az Erdőben. / Az Erdő. [Kintsem Doris! ha ugy tetszik]

K1	<i>Doris az Erdőben.</i>	Parnassus 1781; 152–153; 75b–76a. (II. Toldalék 7. Ének)	Autográf kötet.	2/4, <i>F-dúr</i> , <i>Moderato</i> . [116. kotta]	1781, Nagyszombat	A	446.
K2	<i>Doris az erdőben.</i>	Parnassus 1780; 141–142; 70a–70b. (számozatlan rész)	Autográf kötet.		1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	Av	–
K3	<i>Az Erdő.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 18a–18b. (XVIII. sz.)	Autográf csomó.		[1786–1788]	Avv	221.

## Megjelenés

K3: Verseghy 1910, 41–42, 21. sz.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallam):** Az ének első szövegváltozata, melyet dallammal együtt jegyezett le Verseghy. A költemény a kéziratos gyűjtemény *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékának 7. darabja, a strófákon belül nincs sortördelés. A kotta fölött *Doris az erdőben*, a szöveg fölött *Doris az Erdőben* cím olvasható. Verseghy a dallamot J. A. Steffan *Sammlung Deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjteménye I. kötetének 13. darabjából vette: a *Lieber Damon, dein Begehren...* kezdetű duettből azonban kizárólag Doris kezdő szólamát használta fel. Dámon választát, illetve az utána következő duett részt már nem jegyezte le a kéziratba. A Verseghy által rögzített kotta több szempontból is eltér a nyomtatványétól (Steffan 1778, No. 13): egyrészt bár Verseghy a dallamrészletet hangszerkísérettel együtt másolta le, ez nem egyezik teljesen az eredetiben található zongorakísérettel, másrészt a nyomtatványban G-dúrban olvasható darabot a muzsikusköltő F-dúrban jegyezte le, végül pedig a 12. ütemben a dallamban is észrevehetünk némi eltérést (ez a magyar szöveg prozódiajához jobban illeszkedik). A szövegről Mészáros Ignác készített archiválási másolatot (*Mészáros 1795, 179a–179b: Doris az Erdőben*).

**K2 (Av szövegállapot):** A K1-ben található szövegnek azzal majdnem egykorú, kicsit későbbi lejegyzése, melyen minimális szörendi jobbításokat végzett Verseghy. A kézirat utolsó, számozatlan részében található szövegváltozatot az 1780-as címlapon olvasható évszám ellenére az 1781-es *Parnassusba* való lejegyzés után, 1781 végén írta be a költő.

**K3 (Avv szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának 18. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése előtt készített Verseghy. A K2-ben olvasható szöveg további megjobbítása, mely több kifejezést is érint. A cím melletti sorszámmot elírta: XVIII. helyett a kéziratban XIX. olvasható, ezt a főszövegben emendáltuk.

## Keletkezés

A *Doris az Erdőben* első szövegváltozatát Verseghy kottával együtt jegyezte le. A dallamot Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című 1778-ban Bécsben megjelent gyűjteménye I. kötetének 13. darabjából vette (Steffan 1778, No. 13). A *Klavierlied* Christian Felix Weisse (1726–1804) *Doris und Damon* című költeményének duett formában való megzenésítése, melyet Steffan a cím és a szövegíró megnevezése nélkül közölt. A Steffan-darabot Verseghy teljes egészében átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan–Verseghy [1786]; 33. sz., 31–32). A *Lieber Damon, dein Begehren...* kezdetű *Klavierlied*-ből Verseghy csak a dallam egy részét, Doris kezdő szólamát használta fel. A K1 tehát nem a teljes duettet, hanem csak ezt tartalmazza. Weisse költeményét, illetve a teljes Steffan-duettet *Rozília és Dámon* (139) címmel csak később ültette át magyarra. Steffan Verseghy gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A szöveg inspirációjának forrását Gálos Rezső Albrecht von Haller (1708–1777) *Doris* című költeményében vélte felfedezni (Gálos 1933a, 104; Gálos 1943, 14), mely szintén megtalálható Steffan *Sammlung deutscher Lieder*-ében (Steffan 1778, No. 10). Mivel azonban Haller költeményéből *Dóris*hoz (131) címmel egy viszonylag szoros fordítást is készített Verseghy, a *Doris az Erdőben* esetében erősen megkérdőjelezhető Gálos feltevése. A korabeli toposzkészlet általános használata számtalan német érzékeny darabbal rokonítja Verseghy énekét, de a szöveg imitációjának vagy magyarításának forrása – filológiai utalások híján – nem azonosítható.

### Verselés

Az ének kettős verselésű 4+4-es és 4+3-as hangsúlyos osztású sorai a Steffan-dallam alapritmusának megfelelően trochaikus lejtésűek. A zenei ismétlések, illetve a 4. és 8. sor ismételt megzenésítése miatt az énekelt szöveg formája jelentősen eltér a 8x7a8x7a8x7b8x7b strófászerkezettől. Eszerint az 1–2, illetve az 5–6. sor nemcsak megisméltendő, de a 4. és 8. sor ismétlése után újra el kell énekelni őket, ami erős hangsúlyeltolódást, illetve keretességet eredményez. Strófászerkezete a zenei ismétlésekkel együtt:

||: 8x7a :||

8x ||: 7a :||

1–2. sor megismételve: 8x7a

||: 8x7b :||

8x ||: 7b :||

5–6. sor megismételve: 8x7b

### Dallam (9. kotta)

Steffan–[Weisse]: *Lieber Damon, dein Begehren...*

(Steffan 1778, No. 13. – 2/4, G-dúr, Moderato)

Ch. F. Weisse *Doris und Damon* című költeményének J. A. Steffantól való megzenésítése, melynek a *Doris az Erdőben* című énekhez csak az első részét használta fel Verseghy. Steffan cím, és a költő megnevezése nélkül adta közre a duettet. A 9. kottamelléklet első sorában a Steffan–[Weisse]-darab, a másodikban a megfelelő dallamhelyig a K1-ből a *Doris az Erdőben*, a harmadik sorban pedig a *Rozília és Dámon* (139) szövege olvasható. Steffan dallama úgy, ahogyan azt Verseghy a *Parnassus*-kéziratba lejegyezte, a *Szövegek* kötetben található (116. kotta: 1100. o.).

A Steffan–[Weisse]-*Klavierlied* szövegét lásd a *Rozília és Dámon* (139) jegyzetében.

47, (117)

**Kedves.** [Ha hallottad annak hírét]

K1	<i>Kedves.</i>	Parnassus 1781; 153–154; 76a–76b. (II. Toldalék 8. Ének)	Autográf kötet.	2/4, F-dúr, Moderato.	1781, Nagyszombat	A	447.
K2	<i>Kedves.</i>	Parnassus 1780; 142–143; 70b–71a. (IV. Rész, sorszám nélkül)	Autográf kötet.		1780, Nagyszombat [1781–82-es bejegyzés]	A	–

### Megjelenés

Gálos 1935, 177. (Dallam nélkül. Gálos Mészáros Ignác *Tsallókői Ódák és Énekek* című kéziratából közölte a szöveget – *Mészáros 1765, 137a–138a* –, ekkor még nem tudva, hogy Verseghy a darab szerzője. Mészáros másolata két helyen eltér Verseghy lejegyzésétől.)

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + kotta):** A strófikakon belül sortördelés nélkül lejegyzett darab az 1781-es *Parnassus*-kézirat *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékának 8. Éneke. Az ismeretlen komponistától származó 2/4-es, F-dúr, Moderato tempójelzésű dallamot Verseghy primitív, csupán a főfunkciókra szorítókozó basszus-kísérettel jegyezte le. Az éneket dallam nélkül Mészáros Ignác kétszer is lemásolta. Előbb viszonylag pontosan, mindössze két soron változtatva rögzítette

a szöveget (Mészáros 1795, 179b–180a: *A' kedves*), majd egy jóval szabadabb felhasználói másolatot is készített (Mészáros 1765, 137a–138a: *A kedves*).

**K2 (A szövegállapot):** Az ének szövegét változtatás nélkül, de sortördeléssel a kézirat utolsó, sorszám nélküli részébe a K1-beli lejegyzés után nem sokkal másolta át Verseghy.

### Keletkezés

A *Kedves* című ének Christian Felix Weisse (1726–1804) *Mein Mädchen* című költeményének a magyarítása (Gálos 1935, 177; Gálos 1943, 22), melyet Verseghy az 1781-es *Parnassus*-kéziratba egy 2/4-es, F-dúr, Moderato tempójelzésű, basszus-kísérettel ellátott dallammal jegyzett le. Weisse szövege több változatban is terjedt. Egyik szövegváltozata a költő megnevezése nélkül Verseghy másolatában is fennmaradt: OSzK Kt., Analekta 6569, 360. Ez a *Sammlung der besten deutschen prosaischen Schriftsteller und Dichter* című gyűjteményben (Ein und Siebzigster Theil, Weißens Lyrische Gedichte, Carlsruhe, Christian Gottlieb Schmieder, 1778, 200 – 201) olvasható három strófás változattal egyezik, Verseghy tehát ezt magyarította. (A forrást Donczecz Etelka azonosította.) A költő az eredetihez képest némileg bővítve magyarította a darabot: Weisse három strófáját hat szakaszban adta vissza. Gálos Rezső, nem ismerve Verseghy másolatát, a következőt írta az ének forrásáról: „A vers 1772-ben jelent meg először; az eredetiben csak négy strófája van, a fordító ugyanezt oldotta fel háttá. Nyilván nem Weisse verskötetéből ismerte (*Kleine lyrische Gedichte*), hanem a hat zeneszerzőtől megzenésített kóták egyikéből [Friedländer 1902, II, 109–110], s valószínűleg Karl Friberthéből (SdL 1780, III/22): ebből a gyűjteményből indult el tudvalevőleg egész németes dalköltészetünk.” (Gálos 1935, 177.) A dallam egyetlen Gálos által feltételezett és áttételesen hivatkozott *Klavierlied*-gyűjteményben találhatóval sem egyezik. A hat Friedländernél olvasható komponista, illetve az általuk közreadott gyűjtemény kizárható mint Verseghy forrása (J. A. Hiller, B. Ch. Renfer, J. F. Hobein, K. Friberth, Ch. G. Tag, Johann André). A zeneszerzőt, illetve Verseghy dallamforrását ez idáig nem sikerült azonosítani.

### Verselés

A négyoros strófiákhoz egy két, illetve az utolsó sor ismétlésével együtt háromsoros refrén járul. A 4+4-es és 4+3-as osztású ütemhangsúlyos sorokból álló szakaszok strófaszerkezete a zenei ismétléssel együtt: 8a7b8a7b + refrén: 7c ||: 8c :||

### Dallam (117. kotta)

Ismeretlen zeneszerző: 2/4, F-dúr, Moderato.

L. Szövegek kötet, 1102. o.

### Forrásszöveg

(OSzK Kt., Analekta 6569; 360.)

[Weisse:] *Mein Mädchen*.

Wenn man mir ein Mädchen nennt,  
als das schönste unter allen;  
wenn man sagt: ein jeder brennet  
diesem Mädchen zu gefallen:  
O! dieß ist sie! dieß, dieß, dieß,  
||: dieß ist mein Mädchen ganz gewiß! :||

Sagt man: sie ist weiß und roth,  
gleich den Lilien und Rosen;  
Jeder Zug ein Aufgebot,  
dieser Huldinn liebzukosen, O!  
[O! dieß ist sie! dieß, dieß, dieß,  
||: dieß ist mein Mädchen ganz gewiß! :||]

Rühmt man eine kleine Hand,  
und ein Aermchen sanft zu drücken.  
Einen Wuchs, den man umspannt,  
und ein Füßchen zum Entzücken. O!  
[O! dieß ist sie! dieß, dieß, dieß,  
||: dieß ist mein Mädchen ganz gewiß! :||]

48.

**Amor a Pásztorok közt. / Amornak külömbféle nyilai.** [Nézd, O Doris! nézd a völgyben]

K1	<i>Amor a Pásztorok közt.</i>	Parnassus 1781; 155; 77a. (II. Toldalék, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1781, Nagyszombat	A	448.
K2	<i>Amornak külömbféle nyilai.</i>	Parnassus 1780; 143–144; 71a–71b. (IV. Rész, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	A	–

### Megjelenés

K1: Gálos 1938b, 293.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A szöveg az 1781-es *Parnassus*-kézirat utolsó, *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékának számozatlan részében, dallam nélkül van lejegyezve. A szövegről Mészáros Ignác készített felhasználói másolatokat (*Mészáros 1765, 136a–137a: Amor a' Pásztorok között; Mészáros 1795, 180a–180b: Amor a' Pásztorok közt*).

**K2 (A szövegállapot):** A K1-ben található szöveg változatlan lejegyzése, melyet a kézirat utolsó, számozatlan részébe 1781 végén vagy 1782 elején írt be a költő.

### Keletkezés

A szövegforrások alapján Verseghy feltehetően valamelyik korabeli német *Klavierlied*-gyűjteményből magyarította az éneket. Bár az 1781-es *Parnassus*-kézirat II. Toldaléka nagyjából Steffan és Haydn 1778 és 1781 között megjelent *Klavierlied*-gyűjteményeiből való fordításokat tartalmaz (Steffan 1778, Steffan 1779, Haydn 1781), mivel az *Amor a Pásztorok közt* forrásszövege nem található meg ezekben, más korabeli zongorakíséretes gyűjteményt használhatott. Steffan és Haydn hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.



## Verselés

Verseghy a korban rendkívül kedvelt trocheusi lejtésű 8-as és 7-es sorokban írta, illetve feltehetően magyarította az ismeretlen forrásszövegre és dallamra visszamenő éneket. L. az *Orfeus Dafnisnak* (1) jegyzetét. A sorokban még sok a közös szótag, hiszen a trocheusi lüktetés Verseghynél ekkor még nem a később kidolgozott prozódiai törvények tudatos alkalmazásából származott, hanem a zene ritmusának és súlyainak önkéntelen követéséből. Strófa képlete: 8a8a7b8c8c7b

## Magyarázatok

*Doris, Dámon, Mopsus, Dafnis, Kloris*: Pásztornevek az antik görög-római irodalomban.

49, (17)

**Kunyhó. / A' Kunyhó.** [Egy pitzin kunyhóm vagyon tsak]

K1	<i>Kunyhó.</i>	Parnassus 1781; 156; 77b. (II. Toldalék, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1781, Nagyszombat	A	<b>449.</b>
K2	<i>Kunyhó.</i>	Parnassus 1780; 145–146; 72a–72b. (IV. Rész, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	A	–
K3	<i>A' Kunyhó.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 15b–16a. (XIII. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	A	–

## Megjelenés

K3: Verseghy 1910, 389–390. (A *Klárrikához* jegyzetében.)

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A sorszám, sortörés és dallam nélkül lejegyzett ének az 1781-es *Parnassus*-kézirat *ujjdon újj Ariákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékában található. Az ének a kéziratban sortördelem nélkül olvasható. A költeményről a rá jellemző ortográfiai eltérésekkel Mészáros Ignác készített közel egykorú másolatot (*Mészáros 1795*, 180b–181a: *A' Kunyhó*).

**K2 (A szövegállapot):** Az 1780-as *Parnassus*-kézirat IV. Részébe sorszám nélkül, de már sortördelemmel lejegyzett ének. A kötet dátuma ebben az esetben nem tükrözi a lejegyzés idejét, mely 1781 végére tehető. A lejegyzéskor Verseghy a K1-hez képest a 3. strófa 4. sorában a – szóismétlésre vonatkozó jelet feloldotta (K1: 's tart – ne tán ébredgyen; K2: 's tart, tart, ne tán ébredgyen).

**K3 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának XIII. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. *A' Kunyhó* szövegét az előbbiekhöz képest változtatás nélkül jegyezte le, csupán ortográfiajában tért el tőlük. Prozódiai szempontból fontos, hogy a hosszú hangértékkel bíró a'-t és e'-t itt már aposztróffal jelölte.

## Keletkezés

Az ének Johann Wilhelm Ludwig Gleim (1719–1803) *Das Hüttchen* című költeményének szoros fordítása, melyet Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjteményéből ismert meg Verseghy (Major 1925, 263; Gálos 1913b, 710). A 6/8 ütemmutatójú, Esz-dúr hangnemű, Moderato tempójelzésű ének 1778-ban jelent meg a gyűjtemény I. kötetének 23. darabjaként (Steffan 1778, No. 23). A Steffan által *Das Hüttchen* címmel kiadott, 1775-ben keletkezett Gleim-költemény *An Solly* címen is ismert volt a korban (vö. KazLev. VI, 112. L. Császár 1913, 99). *Das*

*Hüttchen* címmel a német költő megnevezése nélkül Verseghy másolatában is fennmaradt (OSzK Kt., Analekta 6569; 368). Steffan Verseghyre gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Bár a *Kunyhó* című ének Verseghy mindhárom fennmaradt autográfjában dallam-, illetve nótautalás nélkül van lejegyezve, a szövegforrások alapján Verseghy egyértelműen Steffan gyűjteményét használta a magyarításhoz. A költő, mint korai Steffan magyarításainál általában, szorosan fordította a német szöveget. Bár ezen a kezdetleges poétikai és prozódiai eszközökkel magyarított korai fordításán később nem dolgozott tovább, a *Das Hüttchen* című Steffan–Gleim-darabot később *Rózsikához / Klárikához* (243) címmel újra lefordította. Mivel a két magyarítás között az azonos szöveg- és dallamforrás ellenére nincs szövetszerű kapcsolat, azaz nem átdolgozás, hanem teljes újrafordítás, a *Kunyhó* és a *Klárikához* című énekeket külön szövegidentitást képeznek.

### Verselés

Verseghy híven adta vissza a Steffan–Gleim-*Klavierlied* formáját. Bár a sorok jambikus lejtését is próbálta követni, mivel ekkor ezt még elsősorban a dallam ritmusa után, mintegy ösztönösen tette, még viszonylag sok közös szótagot alkalmazott. A szabad jambusokban írt ének strófaképlete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a 8a 8b ||: 6b :|| 8c 8c 8(5+ ||: 3 :||)d ||: 6d :|| A 4. és a 8. sor éneklés közben egy hang-, illetve szóismétlés miatt 6 szótagról 7-re bővül.

### Forrás (17. kotta)

Steffan–Gleim: *Das Hüttchen*. (Von Gleim.)

(Steffan 1778, No. 23. – 6/8, Esz-dúr, Moderato)

Johann Ludwig Gleim *Das Hüttchen* című költeményének megzenesítése J. A. Steffantól, melyet Steffan *Das Hüttchen* címen adott közre. A 17. kottamelléklet első sorában a Steffan–Gleim-*Klavierlied* szövege, a másodikban a *Kunyhó* (K1), a harmadikban pedig a *Klárikához* (243) első strófája olvasható.

Ich hab' ein kleines Hüttchen nur,  
Steht fest auf einer Wiesenflur.  
An einem Bach, und Bach ist schön,  
||: Wilst mit ins Hüttchen gehn? :||  
Am Hüttchen klein steht groß ein Baum,  
Vor welchem stehst das Hüttchen kaum,  
Schützt gegen Sonne, ||: Kält, und Wind, :||  
||: An die darinnen sind. :||

Sitz auf dem Baume Nachtigall  
Singt von dem Baum so süßen Schall,  
Daß wer den Baum vorüber geht,  
||: Horcht – lange stille steht. :||  
Fließt unterm Baume hell der Bach,  
Schwätzt alles süß dem Vogel nach,  
In diesem Hüttchen ||: hin allein, :||  
||: Mags' länger doch nicht seyn.:||

In diesem Hüttchen König bin,  
 Schläft immer sichs' so süß darinn,  
 Daß man in holden Schlaf gesenkt,  
 ||: Nicht ans Erwachen denkt. :||  
 O du! mein liebstes auf der Welt,  
 Das Hüttchen dir gewiß gefällt,  
 Bist zärtlich – rauhe ||: Winde wehn, :||  
 ||: Willst mit ins Hüttchen gehn? :||

50, (10)

**A' Szegefű.** [Az út mellett egy szegefűtske]

K1	<i>A szegefű.</i>	Parnassus 1781; 157; 78a. (II. Toldalék, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1781, Nagyszombat	A	450.
K2	<i>A szegefű.</i>	Parnassus 1780; 147; 73a. (IV. Rész, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	A	–
K3	<i>A' Szegefű.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 14b. (XI. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	A	–

**Megjelenés**

K3: Verseghy 1910, 16. sz. 37; Gálos 1933a, 103. (Verseghy fordításával párhuzamosan közölte J. W. Goethe *Das Veilchen an der Wiese* című költeményét.)

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** A sorszám, sortördelés és dallam nélkül lejegyzett ének az 1781-es *Parnassus*-kézirat *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket* foglaló II. Toldalékában található. Az énekről Mészáros Ignác készített közel egykorú archiválási másolatot (*Mészáros 1795, 181a–181b: A szegefű.*)

**K2 (A szövegállapot):** Az 1780-as *Parnassus*-kézirat IV. Részébe sorszám nélkül, sortördeléssel lejegyzett ének. A kötet dátuma ebben az esetben nem tükrözi a keletkezés-lejegyzés idejét, mely 1781 végére, esetleg 1782 elején tehető.

**K3 (A szövegállapot):** Autográf tisztázata. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának XI. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. *A' Szegefű* szövegét a K2-höz képest változtatás nélkül jegyezte le, csupán ortográfiájában tért el tőle. Prozódiai szempontból fontos, hogy a hosszú a'-t és e'-t itt már aposztróffal jelölte.

**Magyarázatok**

*A szegefű* Johann Wolfgang Goethe (1749–1832) *Das Veilchen auf der Wiese* című költeményének szoros fordítása, melyet Verseghy J. A. Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjteményéből ismert meg (Gálos 1943, 13). A 2/4-es, G-dúr hangnemű, Moderato tempójelzésű ének 1778-ban jelent meg az I. kötet 14. darabjaként. A cím alatt kiadói tévedésből *Von Gleim* olvasható. *Das Veilchen auf der Wiese* címmel ugyanis J. W. Goethe és Johann Wilhelm Ludwig Gleim (1719–1803) is írt verset a korban. Mivel mindkettőjük költeménye megjelent a Steffan szövegforrásaként szolgáló J. G. Jacobi (1740–1814) 1775-ös kiadású *Iris*-ében (Johann Georg Jacobi, *Iris: Vierteljahresschrift für Frauenzimmer*, Berlin, 1774–1776), a két nevet a *Sammlung deutscher Lieder* kiadója, Joseph Edlen von Kurzböck (1736–1792) valószínűleg véletlenül felcserélte. Bár Gálos Rezső kiemeli, hogy „ez az első magyar Goethe-fordítás, mégpedig Goethe egyik legnépszerűbb s legtöbbször (több, mint 30-szor)

megzenésített dalának fordítása” (Gálos 1933a, 103), ezt annyiban pontosítani kell, hogy mivel Verseghy forrása Steffan megzenésítése volt, a fiatal pálos költő a német *Lied* szerzőjének feltehetően nem Goethét, hanem Gleimet tartotta. Steffan Verseghyre gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Bár *A szegfű* mindhárom szövegforrásban kotta, illetve dallamutalás nélkül van lejegyezve, a szövegforrások alapján a költő egyértelműen J. A. Steffan *Sammlung deutscher Lieder*-ét használta a magyaráshoz. Mivel Goethe *Das Veilchen auf der Wiese* című költeménye két különböző feldolgozásban is megtalálható az 1778–1782 között megjelent négykötetes *Klavierlied*-gyűjteményben – J. A. Steffan (SdL 1778, I/14) és Karl Friberth (SdL 1780, III/14.) – Verseghy viszont nem mellékelte kottát a szöveghez, Gálos Rezső nem egyértelműsítette Verseghy forrását (Gálos 1933, 103).

Verseghy azon túl, hogy az ibolya virágnevet prozódiai okokból szegfűre cserélte (a három szótagú szavak a magyarban rendkívül megnehezítették a jambusok és trocheusok írását), mint korai Steffan feldolgozásainál általában, itt is igen szorosan fordította a német *Klavierlied* szövegét. Az éneken a későbbiekben nem dolgozott tovább, sem a dallamot, sem a szöveget nem használta fel újra.

### Verselés

Bár Verseghy 1781-ben még csak a dallam ritmusa után, mintegy ösztönösen írta mértéktelen jambusait, többnyire követte a Steffan–[Goethe]-*Klavierlied* prozódiaját. A német vers rímképlete: *aaxbbx*, aminek a szerkezetét a megzenésítés ismétlései a következőképpen módosítják (mivel az utolsó sor első két szótagja egy lehajló dallammotívummal Steffan megzenésítésében ismételve van, az utolsó sor énekléskor 10 szótagúvá válik): 8a 8b 7c ||: 8a 8b ||: 2 :|| +6c :||

### Forrás (10. kotta)

Steffan–[Goethe]: *Das Veilchen auf der Wiese*. (Von Gleim.)

(Steffan 1778, No. 14. – 2/4, G-dúr, Moderato)

Johann Wolfgang Goethe *Das Veilchen auf der Wiese* című költeményének megzenésítése Steffantól, ami az *Erwin und Elmire* című daljátékból való. A *Sammlung deutscher Lieder*-ben tévesen Gleim van megnevezve a szöveg írójaként. A 10. kottamelléklet első sorában a Steffan–[Goethe]-*Klavierlied*, a másodikban pedig *A' szegfű* szövege olvasható.

Ein Veilchen auf der Wiese stand,  
In sich gebückt, und unbekannt;  
Es war ein herzig Veilchen.  
||: Kam eine junge Schäferinn  
Mit leichtem Schritt und munterm Sinn,  
Daher, daher, die Wiese her, und sang. :||

Da dacht das Veilchen, wär ich nur  
Die schönste Blume dieser Flur,  
Ach nur ein kleines Weilchen.  
||: Bis mich das Liebchen abgepflickt,  
Und an dem Busen matt gedrückt,  
Ach nur, ach nur, ein Viertelstündchen lang. :||

Ach, aber ach, das Mädchen kam  
 Und nicht in Acht das Veilchen nahm  
 Zertrat das arme Veilchen.  
 ||: Das sinkt und stirb, und freut sich noch,  
 Und sterb ich denn; so sterb ich doch  
 Durch Sie, durch Sie, zu ihren Füßen doch. :||

51, (25)

**Szép szabadság! leg-főbb jószág...**

A' Szabadság. [Leg-nagyobb kints a' szabadság!]

K1	<i>Szép szabadság! leg-főbb jó- szág...</i>	Parnassus 1781; 157; 78a. (II. Toldalék, sorszám nélkül)	Autográf kötet.		1781, Nagyszombat	A	451.
K2	A' Szabadság.	VI Ária-kézirat; 183. [IV. Ének]	Autográf cenzori kézirat.		1791. január 8., Bécs	B	–
Ny1	A' Szabadság.	Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel; 4. sz.	Gyűjteményes kötet.		1791, Bécs	B	4.
Ny2	A' Szabadság.	Hat Magyar Énekek; 4. sz.	Zongora- kíséretes énekgyűj- temény.	2/4, G-maggiore- minore, Frissetskén, Stefántól	1791, Bécs	B	–
Ny3/1	A' Szabadság.	Mi a' Poézis [...] Költeményes Enyelgésekkel; 83. o. (XVIII. sz.)	Gyűjteményes kötet.		1793, Buda	B	25.
Ny3/2	A' Szabadság.	Mi a' Poézis [...] Költeményes Enyelgésekkel- rájegyzés; 83. o. (XVIII. sz.)	Autográf rájegyzés.		[1795 június– október, budai vagy kufsteini fog- ság]	Bv	25.

**Megjelenés**

K1: Gálos 1938, 293. (lábjegyzetben)

Ny1: Verseghy 1865, 15; Verseghy 1900, 21; Verseghy 1910, 78, 40. sz.; Major 1925, 259–260. (Steffan 1779, No. 16. énekének szövegével összevetve közli Verseghy költeményét.)

Ny2: Bartalus 1869, 19–20. (A sorkezdetet adja meg címként.)

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** A sorszám és dallam nélkül lejegyzett ének az 1781-es *Parnassus*-kézirat *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékában található. A *Parnassus*-kéziratokba ez a szöveget rögzítette utóljára Verseghy: egyrészt az addigitól eltérően nem külön oldalon, hanem *A' Szegfü* után olvasható a költemény, másrészt az 1780-as *Parnassus*-kézirat utólag bejegyzett számozatlan részével megegyező sötétebb színű tintával írta le a cím nélküli darabot. Az ének utolsóként való lejegyzése ad magyarázatot arra, hogy a *Szép szabadság! leg-főbb jószág...* miért nem található meg az 1780-as *Parnassus*-kéziratban.

**K2 (B szövegállapot):** Az Ny1 cenzori kézírata, ami Görög Demeter kismartoni hagyatékában maradt fenn. A szöveg a K1 alapos kifejezésbeli és prozódiai átdolgozása, ugyanakkor a megmaradt, korábbi átvett szövegpanelek biztosítják a szövegidentitás folytonosságát.

**Ny1 (B szövegállapot):** A K2-ben található szoros fordítás közlése, melyet a *Rövid Értekezések a' Musikáról* című tanulmányban kifejtett prozódiai nézeteihez a jambusi énekek példájaként adott közre Verseghy 1791-ben Bécsben.

**Ny2 (B szövegállapot + dallam):** Az Ny1-hez kiadott zongorakísértetes kottamelléklet 4. darabja. A *Stefántól* vett 2/4-es, G-maggiore-minore dallamot a tempójelzés szerint *Frissetskén* kell előadni. Mivel Magyarországon csak az 1800-as évek elejétől volt kottanyomtatás, a zongorakísérettel ellátott énekek 1791-ben még Bécsben jelentek meg. Az ének teljes kottája szöveggel együtt Verseghy szerzői neve nélkül *Szivo Csere* címmel Tóth István *Áriák és Dallok* című 19. századi kézíratos énekeskönyvében is fennmaradt. Tóth István nemcsak a darab címét, de a tempójelzést is megváltoztatta: *Frissecskén* helyett *Illetődéssel* kell énekelni, ami erősen átszabva az ének karakterét sokkal jobban illik az érzékeny-szerelmes *Szivo Csere* címhez (Tóth István 1832–1843, I. Rész No. 38, 22).

**Ny3/1 (B szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Mi a' Poézis?* című tanulmányhoz csatolt *Költeményes Enyelgésekben A' Szabadság* című éneket a nyugat-európai hangsúlyváltó jambusokat imitáló dallamra írt énekek példájaként kotta nélkül újra közreadta Verseghy. A költemény a kötet XVIII. számú darabja.

**Ny3/2 (B szövegállapot):** Verseghynek a fogságban magánál tartott *Mi a' Poézis?* [...] kötetbe való rájegyzése. A nyomtatott szövegen Verseghy vagy a budai fogság enyhébb időszakában, vagy a kufsteini fogság elején javított még némileg.

### Keletkezés

Az ének Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című zongorakíséretes gyűjteménye 1779-ben megjelent II. kötete 16. darabjának a fordítása (Major 1925, 259). A *Göldne Freyheit! Göldne Freyheit....* kezdetű 2/4-es, G-dúr, Allegretto tempójelzésű darabot Steffan a cím és a költő megnevezése nélkül adta közre (Steffan 1779, No. 16). A Steffan-darabot Verseghy teljes egészében átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan–Verseghy [1786]; 36. sz., 36a–37). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Steffan *Göldne Freyheit! Göldne Freyheit...* kezdetű darabját Verseghy rögtön a dalalbum kézhezvétele után lefordította. A darab cím nélküli, mind prozódiaileg, mind poétikailag hű fordítása a *Parnassus*-kézirat utolsó bejegyzései közé tartozik (K1). A később jelentősen átdolgozott éneket *A' Szabadság* címmel először a Bécsben megjelent *Rövid Értekezések a' Musikáról* című tanulmánykötetben (Ny1), illetve az ahhoz tartozó *Hat Magyar Énekek* című zongorakíséretes énekgyűjteményben (Ny2) adta ki Steffan dallamával együtt, majd két évvel később az 1793-ban megjelent *Mi a Poézis* [...] *Költeményes Enyelgésekkel* című kötetbe is felvette a darabot, ahol dallam nélkül jelent meg. Az utolsó szövegváltozat a *Mi a' Poézis?* [...] ama példányában olvasható, melyet a költő a budai fogságban használt lejegyzésre (Ny3/2).

Verseghy énekét Kazinczy is ki akarta adni az 1792-re tervezett *Heliconi Virágok* II. kötetében (l. Kazinczynak 1791. december 15-én kelt levelét Ráday Gedeonhoz. KazLev. II, 231), ám pénzügyi nehézségek miatt végül az egész kiadás elmaradt (Verseghy 1910, 345). Verseghy éneke a populáris regiszterben nem Steffan dallamával, hanem a nagyközönség által is befogadható egyszerűbb, akkor közsímet dallamokkal terjedt. Ilyet őrzött meg a *Somogyi László-melodiárium* (Sp. Kt. 1691, Stoll 655. sz.) és az *1817–1828-as Pataki énekkar dallamtára* (Sp. Kt. 1759, Stoll 667. sz.). A dallamokat l. Hovánszki 2014, 276–278. Ugyanerre a terjedési módra utal a szöveg *Régibb és újabb részint érzékeny, részint víg,*

többnyire eredeti dalok gyűjteményében megjelent folklorizálódott változata (S. Patakon. 1826. 4. sz., 5–6), ahol a B részben, valószínűleg a ráhúzott dallamminta miatt, 5 szótag helyett 7 szótagosak a sorok.

### Verselés

A dallamra való szövegírás miatt Verseghy már a szöveg első magyarításakor (K1) is híven követte a váltakozó szótagszámú sorokból álló Steffan-*Klavierlied* formáját. A trocheusi lejtés azonban ekkor még meglehetősen tökéletlen volt, amin a szöveg átdolgozásával később jelentősen javított (B szöveggállapot). A három szakaszból álló trocheusi lejtésű keresztrímes ének strófaképlete a zenei ismétlésekkel együtt:

8a9b8a9b (||: 4 :||+5)

8c5c8c5d

||: 8e :|| ||: 5f :|| 8e ||: 5f :||

### Forrás (25. kotta)

Steffan-[:?]: *Göldne Freyheit! Göldne Freyheit...*

(Steffan 1779, No. 16. – 2/4, G-dúr, Allegretto)

Ismeretlen szerzőjű költemény megzenésítése J. A. Steffantól. A 25. kottamelléklet első sorában a *Göldne Freyheit! Göldne Freyheit...* kezdetű Steffan-*Klavierlied*, a másodikban pedig A' *Szabadság* (Ny2) olvasható.

Göldne Freyheit! Göldne Freyheit!  
Völker kaufen dich mit ihrem Blut:  
göldne Freyheit! göldne Freyheit  
||: du bist immer :|| auch mein schönstes Gut.

Nicht die Gnaden blick der Fürsten,  
nicht der Helden Ruhm,  
nicht die Kronen aller Welten  
||: Nähm ich gern darum. :||

||: Aber liebe Doris gönne, :||  
||: nur ein Mäulchen mir, :||  
und ich opfre wonne trunken  
||: meine Freyheit dir. :||

52, (28)

**Álom. / Az Álom.** [Székemben el-szunnyadván]

K1	<i>Álom.</i>	Parnassus 1781; 158; 78b. (II. Toldalék, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1781, Nagyszombat	A+b	<b>452.</b>
K2	<i>Álom.</i>	Parnassus 1780; 148; 73b. (IV. Rész, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	A	–
K3	<i>Az Álom.</i>	Énekek-kézirat, I. Csomó; 9a–10b. (II. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	Av	<b>213.</b>

## Megjelenés

K3: Verseghy 1910, 378. (a 113. sz. jegyzetében)

## Szövegforrások

**K1 (A+b szövegállapot):** A sortördelés, sorszám és dallam nélkül lejegyzett ének az 1781-es *Parnassus*-kézirat *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékában található. A cím a régies írásmód szerint *Alom*, amit jelölés nélkül emendáltunk. A három strófából álló német *Klavierliedet* először bővítéssel élve hét strófában magyarította, majd, a 2–6. versszakot a margón egy függőleges vonallal megjelölte, és 2. sorszámmal, azaz az ének második lehetséges variációjaként megadva az 5–7. versszakot újra leírta. Az előadóra bízta tehát, hogy a hosszabb 7 strófás, vagy az eredetihez közelebb álló 4 strófás (1. és 5–7.) változatot adja elő.

**K2 (A szövegállapot):** Az 1780-as *Parnassus*-kézirat IV. Részébe sorszám nélkül, de már sortördeléssel lejegyzett ének. A szöveget a címlapon olvasható évszám ellenére 1781 végén, esetleg 1782 elején írta be a költő. A cím a régies írásmód szerint *Alom*, amit jelölés nélkül emendáltunk. A szöveget a K1-hez képest jelentősen megrövidítette: az ott még hét strófában magyarított énekből itt három versszakot törölt a költő. Az énekről Mészáros Ignác készített közel egykorú másolatokat (*Mészáros* 1765, 138a–138b: *Az Alom*; *Mészáros* 1795, 181b: *Alom*).

**K3 (A szövegállapot):** Autográf tisztázata. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának 2. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. A szöveg egyetlen szót érintő jobbítást tartalmaz a K2-höz képest. Mivel Major Ervin csak ezt a kéziratot ismerte, ő az eredeti német költeményhez képeset bővítésnek tartotta az immár 4 strófás Verseghy-darabot (Major 1925, 262).

## Keletkezés

Az ének Joseph Anton Steffan (1726–1797) 1779-ben megjelent *Sammlung deutscher Lieder* című zongorakíséretes gyűjteménye II. kötete 20. darabjának a fordítása (Major 1925, 262; Gálos 1933a, 107). A 3/4-es, D-dúr, Allegro Moderato tempójelzésű *Klavierliedet* Steffan a szövegíró megnevezése nélkül *Der Traum* címen közölte (Steffan 1779, No 20). A Steffan megzenésítette vers a német anakreontika egyik igen népszerű darabja volt a korban: Johann Wilhelm Ludwig Gleim (1719–1803) *An Doris (Nach der achten Ode)* című költeménye (a költőt Doncsecz Etelka azonosította). Gleim Anakreonfordítása (Anakreón VIII. éneke) először 1766-ban látott napvilágot a *Lieder. Nach dem Anakreon von dem Verfasser des Versuchs in scherzhaften Liedern* (Berlin und Braunschweig, 1766, 23) című kötetben. Gleim később alaposan átdolgozta a költeményt, és az immár inkább Anakreón-imitációnak nevezhető művet a görög eredetinek megfelelőbb *Der Traum* címmel látta el. Steffan azonban nem a későbbi *Der Traumot* zenésítette meg, hanem a korábbi *An Dorist*. A címet valószínűleg a *SdL* kiadója, Joseph Edlen von Kurzböck (1736–1792) keverte össze, és Gleim második kiadása nyomán a *Der Traumot* írta Steffan megzenésítése fölé. Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Gleim költeménye kétszer, dallammal és dallam nélkül is fennmaradt Verseghy másolatában. Egyrészt 1786-os bécsi útja során az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című gyűjteményébe Steffantól átmásolta a darab teljes, zongorakíséretes kottáját (Steffan–Verseghy [1786]; 25. sz., 31–32), másrészt egy Verseghy-autográfokat tartalmazó kéziratsomóban a *Der Traum* szövege önállóan, dallam nélkül is megtalálható (OSzK Kt., *Analekta* 6569; 369). A dallam nélküli szöveget feltehetően szintén a *SdL*-ből vette Verseghy, mert a darab címe *An Doris* helyett itt is *Der Traum*. Anakreón, illetve az anakreontika 18. századvégi divatjáról a magyar irodalomban: Orosz Beáta 2003.

Bár az ének mindhárom Verseghy-kéziratban dallam, illetve nótautalás nélkül van lejegyezve, a szövegforrások alapján Verseghy Steffan *Klavierlied*-albumát használta a magyarításhoz. Mint korai



Steffan magyarításainál általában, itt is viszonylag hűen fordított, ugyanakkor a rá jellemző részletező leírás miatt először jelentősen bővített a vers eredeti terjedelmén: a három strófát hét strófában magyarította (K1). Ebből az első szövegváltozatból azonban igen hamar kihúzott három versszakot (2–4), és az 1781 végén, vagy 1782 elején keletkezett K2-be már csupán négy strófásra rövidítve másolta át a darabot. Ezt a változatot 1786-os bécsi útja után még egyszer rögzítette a K3-ban. Bár a *Der Traum* című Steffan–[Gleim]-*Klavierlied* eme korai, kezdetleges magyarításán Verseghy később nem dolgozott tovább, az ének tehát kéziratban maradt, a darabot később, fogsága végén *Eggy Álom* (231) címmel újra lefordította. Mivel a két Verseghy magyarítás között az azonos szöveg- és dallamforrás ellenére nincs szövegszerű kapcsolat, a két ének külön szövegidentitást képez.

### Verselés

Verseghy alapvetően híven követte a Steffan–[Gleim]-*Klavierlied* formáját, csupán a rímelésen változtatott némileg. A magyar szövegben is átsejltő jambikus lüktetés azonban még nem a később kidolgozott prozódiai törvények tudatos alkalmazásából adódik, hanem a zene ritmusának és súlyainak önkéntelen követéséből. Strófa képlete a zenei ismétlésekkel együtt: 7a ||: 6b :|| |: 7a 6b :|| + 6b (a német *Lied* rímképlete: xaxa).

### Forrás (28. kotta)

Steffan–[Gleim]: *Der Traum*.

(Steffan 1779, No. 20. – 3/4, D-dúr, Allegro Moderato)

J. W. L. Gleim *An Doris* (*Nach der achten Ode*) című költeményének megzenésítése J. A. Steffantól, melyet a zeneszerző a költő megnevezése nélkül némi szövegváltoztatással *Der Traum* címen adott közre. A *Klavierlied*-gyűjteményben az utolsó sor újbóli ismétlése nincs beírva a kotta után közreadott szövegben. A 28. kotta első sorában a Steffan–[Gleim]-*Klavierlied* szövege, a másodikban az 1781-es *Parnassus*-ban található *Álom* (K1), a harmadikban pedig a *Magyar Aglájában* közreadott *Eggy Álom* (231) első strófája olvasható.

Vom Bacchus eingeschläfert,

||: O Doris! träumte mir :||

||: Von Lalage, von Kloris

Und Engel, auch von dir. :||

[Und Engel, auch von dir.]

Auf meiner Füsse Spitzen

||: Lief ich dir leise nach, :||

||: Ich wollte dich erhaschen

Und plötzlich ward ich wach. :||

[Und plötzlich ward ich wach.]

O Traum von kurzer Wonne!

||: Konnt er nicht länger seyn? :||

||: Ich will nur wieder trinken,

So schlaf ich wieder ein. :||

[So schlaf ich wieder ein.]

K1	<i>Phillint Bávet ajtaján.</i>	Parnassus 1781; 159; 79a. (II. Toldalék, számozatlan)	Autográf kötet.	1781, Nagyszombat	A	453.
K2	<i>Phillint Bávet ajtaján.</i>	Parnassus 1780; 149; 74a. (IV. Rész, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	A	–
K3	<i>Fillint.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 11b. (V. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	Av	–

### Megjelenés

K3: Verseghy 1910, 34–35, 11. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A sorszám, sortördelés és dallam nélkül lejegyzett ének az 1781-es *Parnassus*-kézirat *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalékában található.

**K2 (A szövegállapot):** Az 1781-es *Parnassus*-kézirat IV. részébe sorszám nélkül, de már sortördeléssel lejegyzett ének. A szöveget a címlapon olvasható évszám ellenére 1781 végén, esetleg 1782 elején írta le a költő. A költeményről a rá jellemző ortográfiai eltérésekkel Mészáros Ignác készített közel egykorú másolatot (*Mészáros 1795, 181b–182a: Phillint Bavet ajtaján*).

**K3 (Av szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának 5. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. A szöveg minimális, egyetlen sort érintő jobbítást tartalmaz a K2-höz képest.

### Keletkezés

Az ének Christian Felix Weisse (1726–1804) *Eine sehr gewöhnliche Geschichte* című költeményének hű fordítása (Gálos 1933a, 102; Gálos 1943, 22). Bár a költemény Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenlese* című antológiájában is megjelent (Alszegehy 1917, 597), az autográf szövegforrások alapján Verseghy nem innen, hanem Joseph Haydn 1781-ben megjelent *XII Lieder für das Clavier* című *Klavierlied*-gyűjteményéből ismerte a verset. A 2/4-es, G-dúr, Allegretto Staccato tempójelzésű zongorakíséretes ének az I. kötet 4. darabja (Haydn 1781, No. 4), amit Haydn a költő neve nélkül adott közre. Haydn hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Bár az ének mindhárom kéziratban dallam, illetve nótautalás nélkül van lejegyezve, a szövegforrások alapján Verseghy Haydn *Klavierlied*-gyűjteményét használta a magyarításhoz. Az *Eine sehr gewöhnliche Geschichte* című éneket a fiatal pálos muzsikusköltő rögtön a gyűjtemény kézhezvétele után, 1781 végén lefordította (K1). Mint Steffan és Haydn dalainak első felhasználásakor általában, Verseghy hűen magyarította a német szöveget. Bár az éneket az 1780-as években még kétszer lejegyezte, e korai, igen kezdetleges darabján később nem dolgozott tovább, az ének kéziratban maradt.

### Verselés

A Haydn–[Weisse]-*Klavierlied* formája szerint. A magyar szövegben is átjelző jambikus lüktetés még nem a később kidolgozott prozódiai törvények tudatos alkalmazásából adódik, hanem a zene ritmusának és súlyainak önkéntelen követéséből. Énekléskor a zenei ismétlések miatt a strófászerke-

zet némileg megváltozik: a 2. és 4. sor mellett a 2. sor második felét is meg kell ismételni. Strófa képlete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a ||: 8a :|| + ||: 4a :|| 8b ||: 6b :||

### **Forrás (36. kotta)**

Haydn–[Weisse]: *Eine sehr gewöhnliche Geschichte*.

(Haydn 1781, No. 4. – 2/4, G-dúr, Allegretto Staccato)

Ch. F. Weisse *Eine sehr gewöhnliche Geschichte* című költeményének megzenésítése J. Haydntól, amit a zeneszerző a költő megnevezése nélkül adott közre. A *Klavierlied*-gyűjteményben a második sor második felének újbóli ismétlése nincs beírva a kotta után közreadott szövegben. A 36. kotta első sorában a Haydn–[Weisse]-*Klavierlied*, a másodikban pedig a *Philint Bávét ajtaján* (K1) olvasható.

Philint stand jüngst vor Babetts Tür,

||: Und klopft', und rief: „Ist niemand hier?“ :||

[||: „Ist niemand hier?“ :||]

Ich bin Philint! laßt mich hinein! –

||: Sie kam, und sprach: Nein, nein! :||

Er seufzt', und bat recht jämmerlich.

||: „Nein!“ sagte sie, „ich fürchte dich;“ :||

[||: „ich fürchte dich;“ :||]

Es ist schon Nacht, ich bin allein:

||: Philint, es kann nicht seyn. :||

Bekümmert will er wieder gehn:

||: Da hört er schnell den Schlüssel drehn; :||

[||: den Schlüssel drehn; :||]

Er hört: „Auf Einen Augenblick;

||: Doch geh auch gleich zurück!“ :||

Die Nachbarn plagt die Neugier sehr:

||: Sie warteten der Wiederkehr; :||

[||: der Wiederkehr; :||]

Er kam auch, doch erst Morgens früh.

||: Ey! ey! Wie lachten sie! :||

## A kis Doriska. / Doriska. [Amor lelkesítsd, o! tsak tüzesítsd]

K1	<i>A kis Doriska.</i>	Parnassus 1781; 160; 79b. (II. Toldalék, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1781, Nagyszombat	A	454.
K2	<i>A kis Doriska.</i>	Parnassus 1780; 150; 74b. (IV. Rész, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	Av	–
K3	<i>Doriska.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 21b. (XXV. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	Avv	227.

**Megjelenés**

K3: Verseghy 1910, 45–46, 27. sz.; Gálos 1940, 369–370. (Verseghy autográfjából – OSzK Kt., Analekta 6569; 359–360. – a magyar költeménnyel párhuzamosan közli az *An Lottchen* című német *Lied* szövegét. A vers szerzőjét Gálos nem azonosította.)

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** A szöveg az 1781-es *Parnassus*-kézirat utolsó, *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglalo* II. Toldalékának számozatlan részében, dallam nélkül van lejegyezve. A szövegről Mészáros Ignác készített archiválási másolatot (*Mészáros 1795, 182a–182b: A' kis Doriska*).

**K2 (Av szövegállapot):** A K1-ben található szövegnek azzal közel egykorú lejegyzése, melyen minimális szórendi változtatásokat végzett Verseghy. A kézirat utolsó, számozatlan részében található szövegváltozatot a K1-be való lejegyzés után, 1781 végén írta be a költő a kéziratba.

**K3 (Avv szövegállapot):** Autográf tiszttázat. Az *Énekek-kézirat* I. csomójának 25. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. A kéziratban a K2-höz képest néhány kifejezést megjobbított a költő.

**Keletkezés**

Az ének Gottlieb Leon (1757–1830) *An Lottchen* című költeményének szabad fordítása (a vers szerzőjét Doncsesz Etelka azonosította). A német vers a költő megnevezése nélkül megtalálható Verseghy autográf másolatában: OSzK Kt., Analekta 6569; 359–360. (Gálos 1940, 369–370.) Verseghy gyakran használt olyan gyűjteményeket, melyek egyáltalán nem (Ramler 1774, Haydn 1781), vagy többségében nem (Steffan 1778, Steffan 1779) nevezték meg a versek szerzőit. Valószínűleg az *An Lottchen* esetében is ilyen forrást használt, ellenkező esetben ugyanis pontosan megadta imitációjának mintáját. Az általa lejegyzett szöveg megegyezik Leon 1788-as költeményes kiadásában találhatóval (Leon 1788, 44–45).

Az ének három szövegforrásban maradt fenn: ebből kettő kontextusa arra utal (K1, K3), hogy Verseghy vagy eleve dallamra írta, vagy utólag párosította dallammal a szöveget. Bár az 1781-es *Parnassus*-kézirat II. Toldaléka nagyjából Joseph Anton Steffan (1726–1797) és Joseph Haydn (1732–1809) *Klavierlied*-fordításokat tartalmaz, mivel *A kis Doriska* strófaformája nem található Steffan és Haydn 1778 és 1781 között megjelent gyűjteményeiben (Steffan 1778, 1779, Haydn 1781), Verseghy itt valószínűleg más dallam- és szövegforrást használt. Steffan és Haydn hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-ének-költői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Verseghy, mint korai magyarításainál általában, itt is viszonylag hűen fordított, ugyanakkor a rá jellemző részletező leírás miatt némileg bővített a vers eredeti terjedelmén: Leon eredetileg 4 strófás költeményéből 5 strófás átdolgozást készített. A K1-ben rögzített szöveget még ugyanazon évben, vagy a következő év elején némi szórendi változtatással jegyezte le (K2), majd ezt minimálisan meg-

jobbítva, illetve a címet *Doriskára* rövidítve 1786–1788 között a K3-ba ismét leírta az éneket. Az éneken később nem dolgozott tovább, kéziratban maradt.

### Verselés

Verseghy híven követte a trocheusi lejtésű *An Lottchen* című költemény formáját. Bár az öt szótagú sorok trocheusi lejtést hordoznak, még igen sok bennük a közös szótag. A nyugat-európai mértékes sorok írása Verseghynél ekkor még nem a később kidolgozott prozódiai törvények tudatos alkalmazásából származott, hanem a zene ritmusának és súlyainak önkéntelen követéséből. Strófaéplete: 5a5a5b5c5c5b

### Forrásszöveg

Gottlieb Leon: *An Lottchen*.  
(OSzK Kt., Analekta 6569; 359–360.)

Holde Sittsamkeit,  
Lieb' und Freundlichkeit  
schmückt mein Lottchen nur!  
Ein so hold Gesicht  
hat kein Mädchen nicht  
auf der ganzen Flur.

Bei den Erlen hier  
hat der Engel mir  
sanft die Hand gedrückt;  
und so schön und klar,  
als ihr Aug' da war,  
hab ichs nie erblickt.

Gott and wie mir da,  
wie mir da geschah!  
könnt' ich sagen das!  
ach! ein süßer Schmerz  
schlich sich in mein Herz,  
und mein Aug' war naß.

Num geh' ich so gern  
bei dem Abendstern  
durch den Erlenhayn,  
und mir ists so weh,  
wenn ich sie nicht seh,  
soll das Liebe seyn?

**Hívség.** [Ne sirj, o bús szivem!]

K1	<i>Hívség.</i>	Parnassus 1781; 161; 80a. (II. Toldalék, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1781, Nagyszombat	<b>455.</b>
----	----------------	---	--------------------	-------------------	-------------

**Megjelenés**

K1: Gálos 1938, 293.

**Szöveforrás és keletkezés**

A *Hívség* az 1781-es *Parnassus*-kézirat utolsó, *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglalo* II. Toldalékának számozatlan részében, sortördelés és dallam nélkül van lejegyezve. A II. Toldalék számozatlan énekei külön oldalon találhatóak, az alattuk lévő részt, feltehetően a dallamoknak, üresen hagyta Verseghy. A darabról Mészáros Ignác készített archiválási másolatot (*Mészáros 1795, 182b–183a: A' Hívség.*)

Annak ellenére, hogy az ének egyetlen fennmaradt autográfjában nem található dallamutalás, kontextusa alapján Verseghy dallamra írta az éneket. Bár az 1781-es *Parnassus*-kézirat II. Toldaléka nagyobb részét Joseph Anton Steffan (1726–1797) és Joseph Haydn (1732–1809) *Klavierlied*-fordításokat tartalmaz, mivel a *Hívség* szövegmintája, illetve strófaformája nem található a költő által használt bécsi *Klavierlied*-gyűjteményekben (Steffan 1778, Steffan 1779, Haydn 1781), itt más énekgyűjteményt használhatott. Steffan és Haydn hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Bár az *Énekek*-kézirat I. csomójában található egy témájában ehhez hasonló, ugyancsak három strófás, majdnem ugyanilyen című költemény (*A' Hívség*, 63), a formai és kifejezésbeli különbségek miatt a két vers között valószínűleg nincs genealógiai kapcsolat.

**Verselés**

Az alapvetően hármasszósított verssorok páratlan lüktetésű dallammintát sejtetnek. Dallamkövető írásmódra utal még az 1. és 3. strófa rímtelensége, Verseghy ugyanis az énekek fordításakor-írásakor a könnyebbség kedvéért megengedhetőnek tartotta a rímek elhagyását. Strófaformája: 6x5a7x5a6x5b5b

**Amor.** [Szerelmes ódátskát / ne kívánny tőlem]

K1	<i>Amor.</i>	Parnassus 1781; 162; 80b. (II. Toldalék, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1781, Nagyszombat	A	<b>456.</b>
K2	<i>Amor.</i>	Parnassus 1780; 151–152; 75a–75b. (IV. Rész, sorszám nélkül)	Autográf kötet.	1780, Nagyszombat [1781–1782-es bejegyzés]	A	–
K3	<i>Amor.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 20b–21a. (XXIII. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	Av	–

**Megjelenés**

K3: Verseghy 1910, 43–44, 25. sz.

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az ének az 1781-es *Parnassus*-kézirat utolsó darabja, mely az *ujjdon újj Áriákat, és azokra magába szerzéseket foglaló* II. Toldalék számozatlan részében, sortördelés és dallam nélkül van lejegyezve.

**K2 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat, az 1780-as *Parnassus* utolsó darabja, mely a kézirat 1781 végén lejegyzett számozatlan részében található. A szöveget a K1-ből nem sokkal annak lejegyzése után másolta át a K2-be Verseghy. Az énekről Mészáros Ignác készített egykorú archiválási másolatot (*Mészáros* 1795, 183a–183b: *Amor*).

**K3 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának 23. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. A korábbihoz képest (K1, K2) néhány kifejezésen változtatott.

### Keletkezés

Az ének Joseph Haydn (1732–1809) 1781-ben megjelent *XII Lieder für das Clavier* című *Klavierlied*-gyűjteménye I. kötete 7. darabjának a fordítása (Gálos 1933a, 104; Gálos 1943, 23). Az *An Iris* című 3/4-es, g-moll, Adagio tempójelzésű darab Johann August Weppen (1741–1812) költeményének a megzenésítése, amit Haydn a szövegíró megnevezése nélkül adott közre (Haydn 1781, No. 7; Haydn 1960, 9; Gálos 1933a, 104). Bár az ének mindhárom kéziratban dallam, illetve nótautalás nélkül van lejegyezve, a szövegforrások alapján Verseghy J. Haydn 1781-es *Klavierlied*-gyűjteményét használta a magyarításához. A darabot a költő rögtön a gyűjtemény kézhezvétele után, 1781 végén lefordította (K1), viszonylag szabadon magyarítva a német darabot: a 4–5. strófát kihagyta, a „lieben szó helyébe *Ámort* tette s evvel a helyenként kiérző sikamlóságot kiküszöbölte” (Gálos 1943, 23). Bár az éneket az 1780-as években még kétszer lejegyezte, e korai darabján később nem dolgozott tovább. Haydn határsáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az *An Iris* című Haydn–[Weppen]-*Klavierlied*et, illetve annak dallamát Verseghy 1781-ben háromszor is felhasználta. Az *Amor* címmel készített fordítás mellett a *Klavierlied*nek csak a dallamát ugyanekkor két ájtatos énekéhez is hozzárendelte: *A Szentekről* (33) című magyar nyelvű darabjához és a *De S[ancto] Aug[ustino]* (XLV) című latin nyelvű énekhez.

### Verselés

Verseghy a 11 szótagú német sorokat belső rímekkel 6+5-re tagolta, azaz a magyar énekhagyományhoz alkalmazva követte a Haydn-*Klavierlied* formáját. A német sorok felütés utáni 3-as szövegosztását is megpróbálta visszaadni, ami a magyar hanglejtésben szokatlan hangsúlyeltolódásokhoz vezetett. Strófaformája a zenei ismétlésekkel együtt: 6a 5b 6a 5b 6c ||: 6d :||: 6c 5d :||

### Forrás (39. kotta)

Haydn–[Weppen]: *An Iris*.

(Haydn 1781, No. 7. – 3/4, B-dúr, Poco Adagio)

J. A. Weppen *An Iris* című versének megzenésítése J. Haydntól. Haydn a költőt nem nevezte meg. A 39. kottamelléklet első sorában a Haydn–[Weppen]-*Klavierlied* szövege, a másodikban az *Amor* (K1), a harmadikban *A Szentekről* (33) című egyházi ének, a negyedikben pedig a *De S[ancto] Aug[ustino]* (XLV) című latin nyelvű ájtatos ének olvasható. Bár ez utóbbi feltehetően nem Verseghy szerzeménye, a pálosok zenei ízlését tükröző dallamtársítás miatt ezt is közöljük.

Ein Liedchen von Lieben verlangst du von mir?  
Gern, reizende Iris, gern säng' ich es dir;  
doch zärtlichen Herzen  
||: bringt Liebe nur Schmerzen, :||  
||: gefühlvolles Mädchen, drum schweig' ich von ihr. :||

Zwar freilich, die Wunden der Liebe sind groß.  
Verwundet durch Cypripors mächtig Geschoß,  
Vergessen die Fürsten,  
||: Nach Länder zu dürsten, :||  
||: Und Helden selbst sitzen der Wollust im Schoß. :||

Der Feige wird herzhaft, der Prasser genau,  
Der Karge verschwendrigh, der Dumme wird schlau;  
Und Amorn zum Preise  
||: Vergafft sich der Weise; :||  
||: Der Hagestolz seufzet nach Mädchen sich grau. :||

Doch ach! mit unendlicher Traurigkeit ringt,  
Ein Herz, das die Lieb' auch mit Rosen umschlingt!  
Kaum ist man gebunden,  
||: So zögern die Stunden, :||  
||: Von ängstlichen Tränen und Seufzern umringt! :||

Und ach! Von der Freundin des Herzens getrennt,  
Wenn Höllenverzweiflung im Innersten brennt,  
Nur Eifersuchtsschrecken  
||: Den Starrenden wecken: :||  
||: Wer ist, der die Marter des Liebenden nennt! :||

Drum, reizendes Mädchen, drum singt mein Gedicht  
Das Süße der zaubrischen Liebe dir nicht;  
Denn zärtlichen Herzen  
||: Bringt Liebe nur Schmerzen; :||  
||: Gefühlvolles Mädchen, drum sing' ich sie nicht. :||

57, (26)

A' Vitéz. [Ha látok trutz tollas kalpaggal]

K1	A' Vitéz.	Énekek-kézirat, I. csomó; 9a-9b. (I. sz.)	Autográf csomó.	[1786-1788]	212.
----	-----------	---	-----------------	-------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 31-32, 8. sz.



### Szövegforrás és keletkezés

A költemény az *Énekek*-kézirat I. csomójának 1. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. Forrása Christian Felix Weisse (1726–1804) *Der Soldat* című költeménye volt (Gálos 1943, 20; Gálos 1933a, 101–102), melyet Joseph Anton Steffan (1726–1797) megzenésítésében ismert meg a költő. A *Der Soldat* című 4/4-es, D-dúr, Allegro tempójelzésű darabot Steffan a *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjtemény 1779-ben megjelent II. kötetének 18. darabjaként adta közre. Mivel Steffan nem nevezte meg a szövegíró, valószínűleg Verseghy sem ismerte a szöveg szerzőjét. A Steffan-darabot Verseghy teljes egészében átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (*Steffan–Verseghy* [1786]; 27. sz., 25a–26). A költő korai fordítói szokása szerint meglehetősen híuen magyarította a Steffan–[Weisse]-*Klavierlied*-et. A témát végig megtartotta, illetve ahol tudta, magyar vonatkozásúvá tette a szöveget (az első strófában például nem csehekkkel, hanem törökökkel harcolnak a vitézek). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

A negyedfeles és négyes jambikus lejtésű sorokból álló Steffan–[Weisse]-*Klavierlied* ritmusa és formája szerint. Az ének strófaképlete a zenei ismétlésekkel együtt: 9a9a8b8b9c9c8d ||: 8d :||

### Forrás (26. kotta)

Steffan–[Weisse]: *Der Soldat*.

(Steffan 1779, No. 18. – 4/4, D-dúr, Allegro)

Christian Felix Weisse *Der Soldat* című költeményének megzenésítése J. A. Steffantól, melyet a zeneszerző a költő megnevezése nélkül adott közre. A 26. kottamelléklet első sorában a *Der Soldat* című Steffan–[Weisse]-*Klavierlied*, a másodikban pedig *A' Vitéz* olvasható.

Zieht hier ein Krieger stolz geschmücket,  
Den Hut ins Auge tief gedrückt,  
Mit blossem Schwerdt vor seinen Reihn:  
So wünsch' ich ein Soldat zu seyn.  
Doch soll der Zug nach Böhmen gehen,  
Wo bärtige Panduren stehen,  
Die mit verdammten Messern dräun:  
||: So wünsch' ich, kein Soldat zu seyn. :||

Wenn schmetternd die Trompete klinget,  
Die Freud' aus rauhen Kehlen singet,  
Und muth'ge Rosse wiehernd schreyn:  
So wünsch' ich ein Soldat zu seyn.  
Doch wenn sie keine Menschheit fühlen,  
Nach Köpfen, wie nach Scheiben zielen,  
Ihr junges Leben nicht bereun;  
||: So wünsch' ich, kein Soldat zu seyn. :||

Wenn sie in volle Keller brechen,  
 Und brüderlich zusammen zechen,  
 In Ungarn oder an dem Reihn:  
 So wünsch' ich ein Soldat zu seyn.  
 Doch wenn sie sich zu frech bezeigen,  
 Auf Schanzen, Wäll' und Mauren steigen,  
 Wo plumpe Mörscher Feuer speyn:  
 ||: So wünsch' ich, kein Soldat zu seyn. :||

Wenn Mädchen von Kroaten beben,  
 Und sich in ihren Schutz begeben,  
 Den sie den Mädchen gern verleihn:  
 So wünsch' ich ein Soldat zu seyn.  
 Doch wenn, den Raub davon zu tragen,  
 Sie sich darum mit Säbeln schlagen,  
 Sich nie der Beute sicher freun:  
 ||: So wünsch' ich, kein Soldat zu seyn. :||

58, (40)

**Szerelmes üzenet.** [Siess pásztor zöld mezőkről / siess Thirzis' völgyéhez]

K1	<i>Szerelmes üzenet.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 10a–10b. (III. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	<b>214.</b>
----	--------------------------	--	-----------------	-------------	-------------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 32–33, 9. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

A költemény az *Énekek-kézirat* I. csomójának 3. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. Az ének Joseph Haydn (1732–1809) 1781-ben megjelent *XII Lieder für das Clavier* című gyűjteménye I. kötete 8. darabjának a hú fordítása (Gálos 1943, 23). Az *An Thyrsis* című 2/4-es, D-dúr hangnemű, Allegro tempójelzésű darabot Haydn a költő megnevezése nélkül adta közre (Haydn 1781, No. 8). A Haydn által feldolgozott szöveg eredetének egy része bizonytalan. Az első strófa Christiane Mariane von Ziegler (1695–1760) 11 strófából álló *Schäferlied* című költeményének első versszaka (Ziegler 1739, 151–153: a szöveget Doncsecz Etelka azonosította), a 2–3. strófa szöveghelye, illetve annak szerzője viszont ismeretlen. Bár a német költeményt, ugyanazt a szövegforrást használva mint Haydn, *Chloe an Thyrsis* címen Steffan is megzenésítette (Steffan 1782, No. 17), hogy ebbe az esetben nem Steffan, hanem Haydn dalalbuma szolgált Verseghy forrásául, azt a *Czidli Dámonhoz* (146) című ének dallamutalása egyértelműsíti. Haydn *Klavierliedjét* ugyanis Verseghy később, a kufsteini fogságban *Czidli Dámonhoz* (146) címen ismét lefordította, ami mellett Haydn melódiáját adta meg dallamutalásként. Az *An Thyrsis* Steffantól (1726–1797) való dallamát Verseghy az *Uránia-kéziratban* a *Psichéhez* (129) című költeményhez rendelte.

Verseghy a fogságban újrarendelt néhány korábban már magyarított énekét. Ilyenkor, bár az azonos forrás miatt azonos témájú és prozódiajú (esetleg címében is azonos) éneket készített, szövegszerű folytonosság nem mutatható ki a költemények között. Erre az alkotói módszerre a keletkezés körülményei kényszerítették. Csak akkor dolgozott ilyen módon, amikor olyan énekek szövegéhez

jutott hozzá, melyeket már korábban magyarított, de mivel a börtönben nem voltak nála ezeknek a kéziratok, nem használhatta fel azokat. Haydn *An Thyrsis* című *Klavierliedjével* is így járt el. A darabot először az eredeti szöveghez képest igen hűen, *Szerelmes üzenet* címen magyarította, majd amikor 1795 őszén Kufsteinben ismét a kezébe került Haydn albuma, újra nekiállt az ének fordításának. Ekkor készítette a *Czidi Dámonhoz* című (146), akkori poétikai elveinek megfelelően az előzőnél szabadabb fordítását, amit szabadulása után *Czidli* címen kottával együtt adott közre a *Magyar Aglájában*. Mivel a két magyarítás között az azonos szöveg- és dallamforrás ellenére nincs szövegszerű kapcsolat, azaz nem átdolgozással, hanem újr fordítással van dolgunk, a *Szerelmes üzenet*, illetve a *Czidli* (146) című énekeket külön szövegidentitásként tartjuk számon. Steffan és Haydn hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Ch. M. von Ziegler *Schäferlied* című énekét Verseghyvel közel egy időben Szentjóni Szabó László *A' megváltozott Dóris* címmel magyarította (Gálos 1933b, 134).

### Verselés

Verseghy korai énekköltészete szerint követte a trocheusi sorokból álló Haydn-[Ziegler]-*Klavierlied* formáját és prozódiját, ami ekkor még viszonylag sok közös szótag alkalmazását jelentette. Strófa képlete: 8a7b8a7b8c7d8c7d

### Forrás (40. kotta)

Haydn-[Ziegler]: *An Thyrsis*.

(Haydn 1781, No. 8. – 2/4, D-dúr, Allegro)

Christiane Mariane von Ziegler *Schäferlied* című költeményén alapuló átdolgozás megzenésítése, amit Haydn *An Thyrsis* címmel a költőné megnevezése nélkül adott közre. A 40. kottamelléklet első sorában az *An Thyrsis* című Haydn-[Ziegler]-*Klavierlied* szövege, a másodikban a *Szerelmes üzenet*, a harmadikban pedig a *Czidli* (146) olvasható.

Eilt, Ihr Schäfer, aus den Gründen,  
eilt zu meinem Thyrsis hin,  
und, so bald ihr ihn könnt finden,  
sagt, daß ich ihm günstig bin;  
sagt, was er mir mitgenommen,  
nennt die Freiheit und mein Herz;  
sagt, er soll auch wieder kommen,  
denn man treibt damit nicht Scherz.

Eilt, und sagt dem lieben Hirten,  
Daß ihn Doris nicht mehr neckt,  
Nicht mehr zwischen jenen Myrten  
Sich verrätrisch ihm versteckt.  
Sagt, daß ich in jene Rinde  
Schmerzen meiner Liebe schnitt,  
Daß ich alles nun empfinde,  
Was für mich der Arme litt.

Ach, an meinem jungen Leben  
 Zehret schon der Liebe Gram.  
 Sagt, er soll mir wiedergeben,  
 Was er mir so grausam nahm,  
 Soll mich länger nicht mehr kränken;  
 Denn ich könnt' am nächsten Baum  
 Voll Verzweiflung mich erhenken,  
 Aber sagt ihm – nur im Traum!

59, (42)

**Rosilis és Dafnis.** [A' zöld árnyéknak hiveségében]

K1	<i>Rosilis és Dafnis.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 11a. (IV. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	<b>215.</b>
----	---------------------------	---	-----------------	-------------	-------------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 33, 10. sz. (*Rosilis és Dafnis*)

### Szöveforrás és keletkezés

A költemény az *Énekek-kézirat* I. csomójának negyedik darabja, melyet a szöveforrás datálása szerint 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. Az ének Joseph Haydn (1732–1809) *Die zu spät Anknunft der Mutter* című *Klavierliedjének* a fordítása. A Haydn által megzenésített költemény a *XII Lieder für das Clavier* című zongorakíséretes album 1781-ben Bécsben megjelent I. kötetének 12. darabja (Haydn 1781, No. 12). A 2/4-es ütemmutatójú, Esz-dúr, Allegretto tempójelzésű ének Christian Felix Weisse (1726–1804) *Die zu spät Anknunft der Mutter* című költeményének a megzenésítése, amit Haydn a költő neve nélkül adott közre. Haydn hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Verseghy forrásszövegét Alszegehy Zsolt Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenlese* című antológiájában találta meg (Ramler 1774, V. Buch, No. 29; Alszegehy 1917, 597), ám ő a szerzői nevek nélkül közreadott korabeli gyűjteményből a költőt még nem azonosította. Ezt néhány évvel később Gálos Rezső tette meg, aki felismerte, hogy a *Die zu spät Anknunft der Mutter* Ch. F. Weisse szerzeménye (Gálos 1933a, 102; Gálos 1943, 22). Mivel a *Rosilis és Dafnis* egyetlen fennmaradt szöveforrása bár kotta és dallamutalás nélkül, de szinte kizárólag J. A. Steffan és J. Haydn énekgyűjteményeiből való magyarításokat tartalmaz, Verseghy forrását nem Ramler antológiájában, hanem Haydn *Klavierlied*-gyűjteményében jelöljük meg – ez ugyanakkor nem jelenti az eddigi kutatási eredmények felülrírását, hiszen Haydn is Ramler kiadását használta a megzenésítéshez (Komlós 2015, 84) – ami a dallamra való szövegírás, azaz a prozódia kialakítása miatt más megvilágításba helyezi Verseghy fordítását. Verseghy híven magyarította a német éneket, annyit változtatott csupán, hogy Hylas nevét Dafnisra cserélte.

### Verselés

Verseghy korai énekköltészete szerint követte a jambusi sorokból álló Haydn–[Weisse]-*Klavierlied* formáját és prozódiját, ami ekkor még viszonylag sok közös szótag alkalmazását jelentette. Strófa-képlete a zenei ismétlésekkel együtt: 9a9a ||: 8b6b :||

### **Forrás (42. kotta)**

Haydn–[Weisse]: *Die zu späte Ankunft der Mutter*.

(Haydn 1781, No. 12. – 2/4, Esz-dúr, Allegretto)

Ch. F. Weisse *Die zu späte Ankunft der Mutter* című költeményének megzenésítése J. Haydntól, amit a zeneszerző a szövegíró neve nélkül adott közre. A szöveg megegyezik a K. W. Ramler által közreadottal (Ramler 1774, V. Buch, No. 29). A 42. kottamelléklet első sorában a Haydn–[Weisse]-*Klavierlied* szövege, a másodikban pedig a *Rosilis és Dafnis* olvasható.

Beschattet von blühenden Ästen,  
gekühlet von spielenden Westen,  
||: lag Rosilis am Bache  
hier und Hylas neben ihr. :||

Sie sangen sich scherzende Lieder,  
Sie warf ihn mit Blumen, er wieder;  
||: Sie neckte ihn, er neckte sie,  
Wer weiß wie lang' und wie. :||

Vom Lenz und von Liebe gerühret,  
Ward Hylas zum Küssen verführet;  
||: Er küßte sie, er drückte sie,  
Daß sie um Hülfe schrie. :||

Die Mutter kam eilend und fragte,  
Was Hylas für Frevel hier wagte;  
||: Die Tochter rief: Es ist geschehn!  
Ihr könnt nun wieder gehn. :||

60, (34)

**Bútszás.** [Tsak érted sir bágygyadt szivem]

K1	<i>Bútszás.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 12a–12b. (VII. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	<b>216.</b>
----	-----------------	--	-----------------	-------------	-------------

### **Megjelenés**

Verseghy 1910, 34–35, 12. sz.

### **Szövegforrás és keletkezés**

A költemény az *Énekek-kézirat* I. csomójának VII. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. A *Bútszás* a Bécsben 1780-ban megjelent *Sammlung Deutscher Lieder* című zongorakíséretes énekgyűjtemény III. kötete 8. darabjának a magyarítása (Gálos 1933a, 102; Gálos 1943, 20). A *SdL* III. kötete Karl Friberth (1736–1816) és Leopold Hofmann (1738–1793) által írt *Klavierlieder*eket tartalmaz. Bár a kiadó, Joseph Edlen von Kurzböck (1736–1792) az első két kötet darabjainak komponálására Joseph Anton Steffant (1726–1797) kérte fel, a harmadik kötetnél e másik két neves udvari zeneszerzőt bízta meg világi dalok írásával. Ám mivel ezek a szerzemények korántsem lettek olyan sikeresek, mint Steffan darabjai, a negye-

dik kötetet ismét Steffan megzenésítéseiből állította össze. A harmadik kötet *Abschied an Lorchen* című 2/4-es ütemmutatójú, B-dúr hangnemű, Larghetto tempójelzésű darabja Karl Friberth megzenésítése, ami a szövegíró megnevezése nélkül jelent meg (Friberth 1780, No. 8). A vers Johann Christian Günther (1695–1723) *Entsagung. An Leonore* című műve (a szerzőt Doncsecz Etelka azonosította). Friberth Steffanhoz hasonlóan meglehetősen szabadon bánt a szöveggel a komponálás során. Bár Verseghy énekköltészetének egyik legfőbb forrása a *SdL* volt, ez az egyetlen eset, amikor a sorozatnak nem a Steffan-darabokat tartalmazó köteteiből magyarított, hanem a Friberth és Hofmann kompozícióit tartalmazó harmadik kötetet használta fel. Bár a költő korai fordítói szokásai szerint meglehetősen híven magyarította a Friberth–[Günther]-*Klavierlied*et, a *SdL*-ben található 5 strófából csak 3-at, az elsőt, a másodikat és a negyediket dolgozta át (Gálos 1933a, 102). Verseghy bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

A 8-as és 7-es jambusi sorokból álló Friberth–[Günther]-*Klavierlied* formája és prozódiaja szerint. Strófa képlete a zenei ismétléssel együtt: 8a7b8a ||: 7b :|| 8c8c7d7d

### Forrás (34. kotta)

Friberth–[Günther]: *Abschied an Lorchen*.

(Friberth 1780, No. 8. – 2/4, B-dúr, Larghetto)

J. Ch. Günther *Entsagung. An Leonore* című versének a megzenésítése K. Friberthtől, mely a *Sammlung Deutscher Lieder* 3. kötetében *Abschied an Lorchen* címen a költő megnevezése nélkül jelent meg. A 34. kottamelléklet első sorában a Friberth–[Günther]-*Klavierlied* szövege, a másodikban pedig a *Bútsúzás* olvasható.

Mein Kummer weint allein um dich,  
Mít mir ists so verloren;  
Die Umständ überweisen mich,  
||: Ich sey zur Noth geboren. :||  
Drum spare Seufzer, Wunsch, und Flehn,  
Du wirst mich wohl nicht wieder sehn,  
Als etwan in den Auen,  
Die Glaub und Hofnung schauen.

So nimm denn, liebstes Kind, dein Herz  
O schweres Wort! zurücke,  
Und kehre dich an keinen Schmerz,  
||: Womit ichs wieder schicke. :||  
Es ist zu edel und zu treu,  
Als daß es mein Gefährte sey,  
Und wegen fremder Plage  
Sein eignes Heil verschlage.

Du kannst dir durch dieß theure Pfand  
Was besseres erwerben,

Mir mehrt es nur den Jammerstand,  
||: Und läßt mich schwerer sterben. :||  
Mein Unglück drücket mich zu scharf,  
Als daß ich noch begehren darf,  
Daß Lorchen hier auf Erde  
Durch mich zur Wittwe werde.

So brich nur Bild und Ring entzwey,  
Und laß die Briefe lodern,  
Ich gebe dich dem ersten frey,  
||: Und habe nichts zu fodern. :||  
Es küßet dich ein andrer Mann,  
Der zwar nicht treuer küßen kann,  
Jedoch mit beßrem Glücke  
Dein würdig Brautkleid schmücke.

Vergiß mich stets, und schlag mein Bild  
Von nun an aus dem Sinne.  
Mein letztes Wünschen ist erfüllt;  
||: Wenn ich nur dieß gewinne. :||  
Daß mit der Zeit man einmal spricht:  
Wenn Philimen die Ketten bricht,  
So finds nicht Falschheitstriebe:  
Er giebt sie auf aus Liebe.

61, (29)

A' Gyözhetetlen Szív. [Mond-meg, kérlek, nyájas Lyánka]

K1	A' Gyözhetetlen Szív.	Énekek-kézirat, I. csomó; 12b–13a. (VIII. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	217.
----	-----------------------	---	-----------------	-------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 35, 13. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Autográf tisztázat, az *Énekek-kézirat* I. csomójának 8. darabja, melyet a szövegforrás datálása szerint 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. Az ének a *Holdes Mädchen, kömmt' ich wissen...* kezdetű ismeretlen szerzőjű német költemény magyarítása, melyet Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteményéből ismert meg Verseghy (Gálos 1933a, 102; Gálos 1943, 20). A 2/4-es, D-dúr, Adagio non molto e Cantabile tempójelzésű *Klavierlied*et a cím és a költő megnevezése nélkül adta közre Steffan a II. kötet 22. darabjaként (Steffan 1779, No. 22). A szövegíró nem sikerült azonosítani. Steffan darabját *Unbekantes Herz* címmel Verseghy teljes egészében átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan* című rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan–Verseghy [1786]; 30. sz., 27a–28). A magyarításkor „Verseghy az első strófát és az utolsó versszak második felét fordította le, a többi szabadon költötte át.” (Gálos 1933a, 102.) Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-ének-költői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A *Holdes Mädchen, könnst' ich wissen...* kezdetű Steffan-Klavierlied dallamát Verseghy egy másik korai darabjához, az 1781-es *Parnassus*-kéziratban található *Az Oltári Szentségről* (34) című egyházi énekhez is beírta dallamutalásként. Először, 1781-ben tehát még csak a dallamot alkalmazta *Az Oltári Szentségről* (34) című énekhez, majd *A' Győzhetetlen Szív* címmel a *Klavierlied* szövegét is lefordította.

### Verselés

A trocheusi 8-as és 7-es keresztrímes sorok váltakozásából álló Steffan-Klavierlied ritmusa és strófaszerkezete szerint. Bár a darab prozódíája még korántsem tökéletes, a sorok trocheusi lejtését a zene ritmusa felerősíti és egyértelművé teszi. Strófafaképlete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a ||: 7b || 8a ||: 7b ||: 8c 7d 3+||: 5c :|| ||: 7d :||

### Forrás (29. kotta)

Steffan-[?]: *Holdes Mädchen, könnst' ich wissen...*

(Steffan 1779, No. 22. – 2/4, D-dúr, Adagio non molto e Cantabile)

A *Holdes Mädchen, könnst' ich wissen...* kezdetű, ismeretlen szerzőjű német költemény megzenésítése J. A. Steffantól, amiről Verseghy *Unbekantes Hertz* címmel készített másolatot (*Steffan–Verseghy* [1786]; 30. sz., 27a–28). Steffannál cím nélkül jelent meg az ének. A 29. kottamelléklet első sorában a *Holdes Mädchen, könnst' ich wissen...* kezdetű *Klavierlied*, a másodikban *Az Oltári Szentségről* (34), a harmadikban pedig *A' Győzhetetlen Szív* szövege olvasható.

Holdes Mädchen könnst' ich wissen,  
||: Ob dein Herz denn gar nichts fühlt; :||  
Wann bey sanften Händeküssen  
||: Manche Thräne mir entquillt! :||  
Meine Hand still deine drücket,  
Furchtsam dann an Busen legt  
Und mein Herz ||: so ganz entzücket :||  
||: Mächtig dir entgegen schlägt. :||

Fühlst du! Nein, zu ruhig blicken  
||: Deine Augen her auf mich. :||  
Seufzer, die mich fast ersticken,  
||: Sind ein Athemzug für dich. :||  
Röther glüh'n nie deine Wangen  
Wenn, nie satt dich anzusehn,  
Meine Blick' ||: an Deinen hangen, :||  
||: Die sich frostig seitwärts drehn. :||

Schwinde leere Hofnung schwinde  
||: Wie im Herbst der Bäume Laub :||  
Weggewebt von Frost und Winde  
||: Künftiger Verwesung Raub, :||  
Niemals wird dich Doris lieben  
Niemals. Schweig verworfnes Herz  
Unbekannt bist ||: ihr gelieben, :||  
||: Unbekannt bleib ihr dein Schmerz. :||



K1	Mariane' haláláról.	Énekek-kézirat, I. csomó; 13a–13b. (IX. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	218.
----	---------------------	---	-----------------	-------------	------

**Megjelenés**

Verseghy 1910, 35–36, 14. sz.

**Szövegforrás és keletkezés**

Autográf tisztázat. Az *Énekek-kézirat* I. csomójának 9. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. Az ének forrása Albrecht von Haller (1708–1777) *Trouer-Ode beym Ableben seiner geliebten Mariane* című költeménye, melyet valószínűleg Joseph Anton Steffan (1726–1797) erősen lerövidített megzenésítésében ismert meg Verseghy (Gálos 1933a, 102–103). A *Trouerode auf Mariane Tod* című 3/4-es, E-dúr, Adagio molto tempójelzésű *Klavierlied* Steffan *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteménye 1778-ban megjelent I. kötetének 12. darabja (Steffan 1778, No. 12). Haller a felesége, Wysch Mariane halálára írta ezt a saját korában igen népszerű ódát. Az eredetileg 16 strófából álló költeményből Steffan kilencet közölt megzenésítve a *Sammlung deutscher Lieder*ben, melyet Verseghy három versszakba tömörített. Hogy Verseghy Steffan dalalbumából dolgozott, azt egyrészt az bizonyítja, hogy a Steffan-darabot Verseghy teljes egészében átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan–Verseghy [1786]; 6. sz., 7a–8), másrészt, hogy a Verseghy által számozással ellátott és ciklussá rendezett *Énekek-kézirat* I. csomója, melynek ez az óda is részét képezi, szinte kizárólag Steffan- és Haydn-fordításokat tartalmaz. Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Érdekes, hogy bár Verseghy az 1793-as *Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel* című kötet tanulmányában a költeményes beszédre Haller eme versét hozta mintapéldaként – tudniillik, hogy a próza és a poézis közötti különbség nem a költött vagy való állapotok leírásában áll (Verseghy 1793, 5) –, nemcsak a *Költeményes Enyelgések*be nem emelte be az ének erősen kivonatolt fordítását, de később sem rendezte sajtó alá a darabot. A *Mi a' Poézis? [...] fentebb említett helyén a következő prózai fordítását olvashatjuk a vers néhány sorának: „Melly sokszor, ammint forrón ápolygattalak, megrozsent szívem, 's azt mondotta: Óh! hogyha őt elhagynom köllene! –'s könyhúllatásim titkon folytanak.”*

A *Trouerode auf Mariane Tod* című Steffan–Haller-*Klavierlied* dallamát Verseghy később a kufsteini fogságban ismét felhasználta. Ekkor a strófának megfelelő dallamforma miatt az eredendően szövegversként magyarított *Fillis' panaszi* (95) című költeményhez rendelte dallamutalásként. A két magyar szöveget csak a dallam köti össze, szövegforrásukat tekintve nincs közöttük kapcsolat.

**Verselés**

A Steffan–Haller-*Klavierlied* ritmusa és formája szerint. A mértéktelen jambikumokban készült 5+4-es, illetve 5+3-as hangsúlyos osztású, kettős verselésű ének strófa képlete a zenei ismétlésekkel együtt: 9a8b9a8b9c8d ||: 9c8d :||

**Forrás (8. kotta)**

Steffan–Haller: *Trouerode auf Mariane Tod*. (Von Haller.)  
(Steffan 1778, No. 12. – 3/4, E-dúr, Adagio molto)

Albrecht von Haller *Trauer-Ode bey'm Ableben seiner geliebten Mariane* című költeménye J. A. Steffan megzenésítésében, melyet a zeneszerző *Trouerode auf Mariane Tod* címen adott közre. A 8. kottameléklet első sorában az eredeti német szöveg, a másodikban a *Mariane' haláláról*, a harmadikban pedig a *Fillis' panaszi* (95) olvasható.

Soll ich von deinem Tode singen?  
O Mariane! welch ein Lied!  
Wann Seufzer mit den Worten ringen,  
Und ein Begriff den andern flieht.  
Die Lust, die ich an dir gefunden,  
Vergrössert jetzund meine Noth;  
||: Ich öffne meines Herzens Wunden,  
Und fühle nochmals Deinen Tod. :||

Doch meine Liebe war zu heftig,  
Und Du verdienst sie allzu wohl,  
Dein Bild bleibt in mir viel zu kräftig,  
Als daß ich von dir schweigen soll.  
Es wird, im Ausdruck meiner Liebe,  
Mir etwas meines Glückes neu;  
||: Als wann von dir mir etwas bliebe,  
Ein zärtlich Abbild unsrer Treu. :||

Nicht Reden, die der Witz gebietet,  
Nicht Dichterklagen fang ich an;  
Nur Seufzer, die ein Herz verlieret,  
Wann es sein Leid nicht fassen kann.  
Ja, meine Seele will ich schildern,  
Von Lieb' und Traurigkeit verwirrt,  
||: Wie sie, ergetzt an Trauerbildern,  
In Kummerlabyrinthen irrt. :||

Ich seh Dich noch, wie Du erblasstest,  
Wie ich verzweifelnd zu Dir trat,  
Wie du die letzten Kräfte faßtest,  
Um noch ein Wort, das ich erbat.  
O Seele voll der reinsten Triebe!  
Wie ängstig warst du für mein Leid?  
||: Dein letztes Wort war Huld und Liebe,  
Dein letztes Thun Gelassenheit. :||

Wo flieh ich hin? in diesen Thoren  
Hat jeder Ort, was mich erschreckt!  
Das Haus hier, wo ich dich verloren;  
Der Tempel dort, der dich bedeckt.

Hier Kinder -- ach! mein Blut muß lodern  
 Beim zarten Abdruck deiner Zier,  
 ||: Wann sie Dich stammelnd von mir fodern;  
 Wo flieh ich hin? ach! gern zu Dir! :||

Ach! herzlich hab ich dich geliebet,  
 Weit mehr als ich Dir kund gemacht,  
 Mehr als die Welt mir Glauben giebet  
 Mehr als ich selbst vorhin gedacht.  
 Wie oft, wann ich dich innigst küßte,  
 Erzitterte mein Herz und sprach:  
 ||: Wie! wann ich Sie verlassen müßte!  
 Und heimlich folgten Thränen nach. :||

Ja, mein Betrübniß soll noch wahren,  
 Wann schon die Zeit die Thränen hemmt;  
 Das Herz kennt andre Arten Zähren,  
 Als die die Wangen überschwemmt.  
 Die erste Liebe meiner Jugend,  
 Ein innig Denkmal deiner Huld,  
 ||: Und die Verehrung Deiner Tugend  
 Sind meines Herzens stäte Schuld. :||

Im dicksten Wald, bei finstern Buchen,  
 Wo niemand meine Klagen hört,  
 Will ich Dein holdes Bildniß suchen,  
 Wo niemand mein Gedächtniß stört,  
 Ich will Dich sehen, wie du giengest,  
 Wie traurig, wann ich Abschied nahm;  
 ||: Wie zärtlich, wann Du mich umfiengest;  
 Wie freudig, wann ich wieder kam. :||

Vollkommenste! die ich auf Erden  
 So stark, und doch nicht genug geliebt;  
 Wie liebenswürdig wirst du werden,  
 Nun, Dich ein himmlisch Licht umgiebt!  
 Mich überfällt ein brünstig Hoffen,  
 O! sprich zu meinem Wunsch nicht nein!  
 ||: O! halt die Arme für mich offen!  
 Ich eile, ewig Dein zu seyn. :||

63, (12)

A' *Hívség*. [Itt üldögéltünk sokszor / Dafne Kegyesemmel]

K1	A' <i>Hívség</i> .	Énekek-kézirat, I. csomó; 15a–15b. (XII. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	219.
----	--------------------	--	-----------------	-------------	------

## Megjelenés

Verseghy 1910, 38, 17. sz.

## Szövegforrás és keletkezés

Autográf tisztázat. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának XII. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. A' *Hívség* Johann Nicolaus Götz (1721–1781) *Der Bund des Thyrsis und der Daphne* című költeményének fordítása, melyet Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-albumából ismert meg Verseghy (Gálos 1933a, 104; Gálos 1943, 13). Bár a költemény 1774-ben Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenleséjében* is megjelent a IV. könyv 8. darabjaként (Alszegehy 1917, 597), és A' *Hívség* egyetlen fennmaradt autográf kéziratában nem olvasható dallamutalás, a szövegforrás kontextusa alapján Verseghy nem Ramler, hanem Steffan gyűjteményét használta az ének magyarítása-kor. A 2/4-es, D-dúr, Moderato tempójelzésű *Klavierlied*et a zeneszerző a költő megnevezése nélkül a gyűjtemény 1778-ban megjelent I. kötetének 16. számú darabjaként adta közre *Daphnens und Thyrsis Bund* címen (Steffan 1778, No. 16). Mivel Steffan a szövegírórt nem nevezte meg, valószínűleg Verseghy sem ismerete az ének költőjét. „Az első és harmadik hű, bár nem teljesen szoros fordítás, a középső a mintául szolgált német dalnak két szakaszát vonja össze.” (Alszegehy 1917, 597.) Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Bár Verseghynek a *Parnassus*-kéziratokban található egy témájában ehhez hasonló *Hívség* (55) című költeménye, a majdnem egyező cím ellenére a formai és kifejezésbeli különbségek miatt a két vers között nem látszik genealógiai kapcsolat.

## Verselés

A Steffan-[Götz]-*Klavierlied* formája szerint. Bár a költő a sorok jambikus lejtését is megpróbálta követni, ez ekkor még viszonylag sok közös szótag alkalmazását jelentette. Strófaéplete a zenei ismétlésekkel együtt: 7a6b7a ||: 6b :|| 7c6d ||: 7c6d :||

## Forrás (12. kotta)

Steffan-[Götz]: *Daphnens und Thyrsis Bund*.

(Steffan 1778, No. 16. – 2/4, D-dúr, Moderato)

Johann Nicolaus Götz *Der Bund des Thyrsis und der Daphne* című költeményének J. A. Steffantól való megzenésítése. Steffan a *Klavierlied* szövegét a költő megnevezése nélkül adta közre. A *Dallamok* kötet 12. mellékletének első sorában az eredeti német szöveg, a másodikban pedig A' *Hívség* olvasható.

Hier saßen wir beisamen  
Auf unsrer Väter Gruft;  
Und klagten unsre Flammen  
||: Der stillen Abendluft. :||  
Aus Daphnens Augen drangen  
Die Zeugen keuscher Luft,  
||: Und rollen von den Wangen  
Auf ihre zarte Brust. :||

Mit liebetrunkenm Herzen  
Warf ich mich ihr zu Fuß,

Sah ihr mit bangem Schmerzen  
||: Der letzten Abschiedskuß. :||  
Erhob dann Händ und Blicke,  
Und seuffzte: liebt' ich dich.  
||: O Tugend! so beglücke  
Mit seiner Tochter mich! :||

Zwar ich bekenn es gerne,  
Ich bin nicht Daphnens werth;  
Doch böten mir die Sterne,  
||: Was ich noch nie begehrt, :||  
Rang, Macht und alle Haben,  
Die Erd und Meer enthält,  
||: Und sie sollt' ich nicht haben,  
Verschmäht ich eine Welt! :||

Mein Thyrsis, bei den matten,  
Bei meinen Thränen hier,  
Und unsrer Väter Schatten,  
||: Sprach Daphne: schwör ich dir, :||  
Daß weder Gut noch Ehre,  
Noch Stand, noch Weh, noch Wohl  
||: Dir, dem ich angehöre,  
Dir mich entreißen soll. :||

64, (4)

**Panasz.** [Ah! el-hagyott! oda minden reményem]

K1	<i>Panasz.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 18a. (XVII. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	220.
----	----------------	--	-----------------	-------------	------

### **Megjelenés**

Verseghy 1910, 40, 20. sz.

### **Szövegforrás és keletkezés**

Autográf tisztázata. Az *Énekek-kézirat* I. csomójának 18. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése, azaz 1788 előtt készített Verseghy. A *Panasz* Ewald Christian von Kleist (1715–1759) *Amynt* című költeményének szabad imitációja, melyet Joseph Anton Steffan (1726–1797) megzenésítésében ismert meg Verseghy (Gálos 1933a, 104). A 2/4-es, D-dúr, Andante tempójelzésű *Klavierlied*et Steffan a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjtemény 1778-ban megjelent I. kötetének 7. darabjaként adta közre. Bár a *Panasz* egyetlen fennmaradt szövegforrásában nem olvasható dallamutalás, Steffanra, mint Verseghy forrására utal egyrészt, hogy ez a Steffan-dallam megtalálható az 1781-es *Parnassus-kézirat*ban is (*Apollónak panaszi Dafne futása ellen*, 44), másrészt hogy a költemény egyetlen fennmaradt szövegforrása szinte kizárólag Steffan- és Haydn-fordításokat tartalmaz. Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A Steffan–Kleist-*Klavierlied*et a nevek megváltoztatásával, a témát mintegy mitológiai keretbe illesztve rögtön a *Sammlung deutscher Lieder* kézhezvétele után, 1781-ben Apollónak panaszi *Dafne futása ellen* (44) címmel lefordította Verseghy. Ezt a még igen kezdetleges magyarítást később nem jobbította meg, hanem a Steffan–Kleist darabjából 1786 és 1788 között *Panasz* címmel egy újabb szabad imitációt készített. Bár a két darab ugyanarra a forrásra vezethető vissza, mivel a *Panasz* nem az 1781-es magyarítás átdolgozása, hanem egy attól független újabb imitáció, a közös szöveg- és dallamforrás ellenére külön szövegidentitást alkotnak.

Az *Amynt* című Steffan–Kleist-*Klavierlied* rendkívül népszerű volt a korban. A *Sammlung deutscher Lieder*ből dolgozva Verseghyvel közel egy időben Révai Miklós *Amynt pásztornak keseregése*, Kazinczy Ferenc *Chloe* (Kazinczy 2018, 65. szövegidentitás), Kármán József pedig *Lalage* címen fordította le. Verseghy mellett Révai és Kazinczy is bizonyíthatóan Steffanból dolgozott, de a feltehetően Kármán nevéhez köthető fordítás is dallamra készült. Kazinczy 1794. január 20-án, Kassán készítette a fordítást (*Budai Papirosaim*. MTAKK RUI 2r. 1; 173a) melynek kottája saját kezű másolatában is fennmaradt (MTAKK K633/V; 198a–200a). Révainak az „1787. december 31-én estve” lejegyzett *Amynt pásztornak keseregése* című költeményével kapcsolatban Gálos Rezső az alábbi részletet idézte Fabchich József *Mi hír Budán? vagy Fancsali feszesület* c. kéziratban maradt, még Révai és Verseghy életében készült munkájából (Fabchich Révaival együtt élt Győrben): „Révai ugyan Stephan kótája után le fordította Kleistnek *Amyntját in MSto.* némely rövid cikkelyek mint *lala* meg nyújtatnak, némely hoszszúk, mint túnt, meg pördítettnek.” (Gálos 1932, 362). Révai szövegét l. Gálos 1933a, 95–96. Kármán „Kleist szerént Németből” készített *Lalage* című éneke 1794-ben, az *Uránia* I. kötetében jelent meg névtelenül (Uránia 1794–95/1999, 111). Steffan–Kleist *Amyntjának* kottáját a német vers első strófájával, illetve azalatt Verseghy, Révai, Kazinczy és Kármán fordításával l. Hovánszki 2007, 328–329.

### Verselés

Alapvetően a Steffan–Kleist-*Klavierlied* formája szerint, mely három 4+6-os osztású, illetve egy ráütő 6-os jambusi sorból áll. Verseghy annyiban tért el ettől, hogy az első és a harmadik sorban a könnyebb fordítás miatt élt a hanghajlítás nyújtotta szótagbővítés lehetőségével, azaz 4+6-os helyett ezeknél 4+7-es hangsúlyváltó jambusi sorokat írt. A kettős verselésű, mértéktelen jambikumokban készült ének strófa képlete a zenei ismétlésekkel: 11a 10b ||: 11a 6b ||

### Forrás (4. kotta)

Steffan–Kleist: *Amynt*.

(Steffan 1778, No. 7. – 2/4, D-dúr, Andante)

Ewald Christian von Kleist *Amynt* című költeményének megzenésítése Joseph Anton Steffantól. A 4. kottamelléklet első sorában Kleist *Amyntja*, a másodikban Verseghy *Apollónak panaszi Dafne futása ellen* (44) című magyarítása, a harmadik sorban pedig a *Panasz* szövege olvasható. Kleist *Amyntjának* szövegét l. az *Apollónak panaszi Dafne futása ellen* (44) jegyzetében.

65, (13)

**Dafne.** [Fujd e' Laurust, fujd Szellötske]

K1	<i>Dafne.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 18b–19a. (XIX. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	222.
----	---------------	---	-----------------	-------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 42, 22. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Autográf tisztázata. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának 19. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése előtt készített Verseghy. A *Dafne* Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című 1779-ben Bécsben megjelent *Klavierlied*-gyűjteménye I. kötete 19. darabjának a szabad átköltése (Steffan 1779, No. 19). A 2/4-es, D-dúr, Moderato tempójelzésű *Belise in der Sommerlaube* című darab Johann Friedrich Löwen (1727–1771) költeményének a megzenésítése, amit a zeneszerző a szövegíró megnevezése nélkül adott közre. (A költőt Doncsesz Etelka azonosította. L. *Lexikon deutscher Dichter und Prosaisten*, III., hrsg. Karl Heinrich Jördens, Leipzig, Weidmann, 1808, 430; *Neue Bibliothek der schönen Wissenschaften und freyen Künste*: Neunzehnten Bandes Erstes Stück, Leipzig, Dyck, 1776, 261.) Bár Verseghy a témát végig megtartotta, fordítási elveinek megfelelően viszonylag szabadon kezelte a szöveget. Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

A trocheusi lejtésű Steffan–[Löwen]-*Klavierlied* formája és prozódiaja szerint, ami Verseghynél az 1780-as években még viszonylag sok közös szótag alkalmazását jelentette. Az ének strófaképlete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a8a ||: 7b :|| 8c8c ||: 7b :||

### Forrás (13. kotta)

Steffan–[Löwen]: *Belise in der Sommerlaube*.

(Steffan 1778, No. 19. – 2/4, A-dúr, Moderato)

Johann Friedrich Löwen *Belise in der Sommerlaube* című versének megzenésítése J. A. Steffantól, melyet a zeneszerző a költő megnevezése nélkül adott közre. A 13. kottamelléklet első sorában a *Belise in der Sommerlaube* című *Klavierlied*, a másodikban pedig a *Dafne* szövege olvasható.

Spieler, ihr gelinden Weste,  
Um des Pappelbaumes Aeste;  
||: Der die Rosenlaub umschließt, :||  
Wo Belise sich vergnüget,  
Auf bemoostem Teppich lieget,  
||: Und den Abendstern begrüßt. :||

Rauscht in keinen Wasserfällen  
Ihr zur Seite, Silberwellen,  
||: Die der Fels heruntergießt; :||  
Bis ihr Haupt allmächtig winket,  
Auf den Arm heruntersinket,  
||: Und ihr Auge sanft sich schließt. :||

Singt dann, singt von Scherz und Liebe  
Flößt dem Mädchen eure Triebe,  
||: Holde Nachtigallen, ein: :||  
Daß ich diese Stunde wähle,  
Mich in ihre Laube stehle,  
||: Und sie lehre glücklich seyn. :||

**Amor' Postája.** [Amott szunnyad meg-dölvén egy halomra]

**Thirzis' üzenettye.** / **Thirzis' üzenettye.** [Ott szendereg, le dülve egy halomra]

K1	<i>Amor' Postája.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 19a–19b. (XX. sz.)	Autográf csomó.		[1786–1788]	A	<b>223.</b>
K2	<i>Thirzis' üzenettye.</i>	VI Ária-kézirat; 183.	Autográf cenzori kézirat.		1791. január 8., Bécs [imprimatur]	B	–
Ny1	<i>Thirzis' üzenettye.</i>	Rövid értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel; 6. ének	Gyűjteményes kötet.		1791, Bécs	B	<b>6.</b>
Ny2	<i>Thirzis' üzenettye.</i>	Hat Magyar Énekek; No. 6.	Zongora-kíséretes énekgyűjtemény.	2/4, F-dúr, Halkkal 's dalolva. Stefántól.	1791, Bécs	B	–
Ny3	<i>Thirzis' üzenettye.</i>	Mi a Poézis? [...] Kőlteményes Enyelgésekkel; 84. (XX. sz.)	Gyűjteményes kötet.		1793, Buda	B	<b>27.</b>

### Megjelenés

K1: Verseghy 1910, 347. (a 42. sz. jegyzetében)

Ny2: Bartalus 1869, 21. (A sorkezedtetet adja meg címként.)

Ny3: Verseghy 1865, 16; Verseghy 1900, 21; Verseghy 1910, 79, 42. sz.; Gálos 1933a, 105. (Verseghy fordításával párhuzamosan közli Csokonai *A' feléledtt pásztor* című fordításának első szövegváltozatát.)

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az *Amor' postája* az *Énekek-kézirat* I. csomójának 20. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja és a kassai *Magyar Museum* megjelenése között készített Verseghy.

**K2 (B szövegállapot):** Az Ny1 cenzori kézírata, ami Görög Demeter kismartoni hagyatékában maradt fenn. A K1-ben található Steffan-fordítás néhány évvel későbbi szabad átdolgozása, melyben a költemény címét *Thirzis' üzenettyére* változtatta Verseghy. Az átdolgozás oka elsősorban prozódiai és formai volt.

**Ny1 (B szövegállapot):** A K2 nyomtatásban való közlése, mely 1791-ben Bécsben jelent meg. Mivel az K2-ben, illetve az értekezéshez tartozó Ny2-ben, majd a két évvel később közreadott Ny3-ban is *Thirzis' üzenettye* cím olvasható, a *Rövid értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel* 6. énekének *Thirzis' üzenettye* címét a *Thirzis' üzenettye* helyett sajtóhibának tekintjük. Verseghy a tanulmányban kifejtett prozódiai nézetek példája gyanánt adta közre az éneket.

**Ny2 (B szövegállapot + dallam):** Az Ny1-hez zongorakisértetes énekgyűjtemény formájában közreadott kottamelléklet 6. darabja. A Stefántól vett 2/4-es, F-dúr dallamot a tempójelzés szerint *Halkkal 's dalolva* kell előadni. Mivel Magyarországon csak az 1800-as évek elejétől volt kottanyomtatás, a zongorakisértetes énekgyűjtemény 1791-ben Bécsben jelent meg.

**Ny3 (B szövegállapot):** Az Ny1-ben megjelent szöveg változtatás nélküli közlése, melyet a *Mi a' Poézis? [...]* című tanulmányához, az abban kifejtett prozódiai nézetek példája gyanánt adott közre Verseghy 1793-ban Budán.



## Keletkezés

Az ének Georg Heinrich August Koch (?–1773) *An die Westwinde* című költeményének a fordítása, melyet Verseghy Joseph Anton Steffan (1726–1797) megzenésítésében ismert meg (Major 1925, 260; Gálos 1933a, 105). A 2/4-es, F-dúr, Cantabile tempójelzésű ének a *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjtemény 1778-ban megjelent I. kötetének 21. darabja, amit Steffan a szövegíró megnevezése nélkül adott közre (Steffan 1778. No. 21). Az osztrák zeneszerző szövegforrása valószínűleg K. W. Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenleseje* volt, amiben a szerző megnevezése nélkül szerepel Koch darabja (1774, II. könyv 36. darab; Verseghy 1910, 347; Császár 1913, 113; Major 1925, 260). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az *An die Westwinde* című Steffan–[Koch]-*Klavierlied*et a K1 szerint nem sokkal 1786-os bécsi útja után magyarította Verseghy. Ez a szoros fordítás még a némethez híven két stórfából áll. Az 1780-as évek végén azonban *Thirzis' üzenettye* címen jelentősen átdolgozta a szöveget, és egy jóval szabadabb fordítást készített (K2). Az egy stórfára összevont *Thirzis' üzenettyét* az 1790-es évek elején háromszor is közreadta.

G. H. A. Koch e költeményét *A' feléledt pásztor* címmel önálló folytatással ellátva Csokonai is többször átültette magyarra. (CsÖM, *Költemények* 3, 1992, 11; CsÖM, *Költemények* 5, 2002, 220). Magyarországon a 18. század végén igen kedvelt volt a német darab, Verseghyn és Csokonain kívül mások is lefordították. (L. Ráday Gedeon: *Sohajtás [Kis bujdosó szeletske! Keresd Laurámat-fel...]*. In: *Énekes Gyűjtemény* 1801, 18. sz. és 1803, 21. sz.; *Ti a sík térnek – suhogó érnek / Szűz rózsákkal jádzó zefirjei...* kezdetű ismeretlen szerzőtől való fordítás. In: *Fejér–Gönty-melodiárium*, MTAKK RUI 8r. 206/180. L. Stoll 2002, 566. sz. Közreadta: Gálos 1940, 36.)

## Verselés

A jambusi lejtésű Steffan–[Koch]-*Klavierlied* formája és prózodiája szerint. Stórfaképlete a zenei ismétlésekkel együtt: 11a 11a ||: 6b :|| 11c (5+ ||: 6 :||) ||: 11c 6b :||

## Forrás (15. kotta)

Steffan–[Koch]: *An die Westwinde*.

(Steffan 1778, No. 21. – 2/4, F-dúr, Cantabile)

G. H. A. Koch *An die Westwinde* című költeményének megzenésítése J. A. Steffantól, melyet a zeneszerző a költő megnevezése nélkül adott közre. Steffan a szöveget feltehetően Ramler kiadásából vette (Ramler 1774, II. Buch, No. 36), ám a megzenésítéskor némileg változtatott a szövegen. A 15. kottamelléklet első sorában a Steffan–[Koch]-*Klavierlied*, a másodikban pedig a *Thirzis' üzenettye* (Ny2) szövege olvasható.

Dort schlumert sie auf Blumen hingegossen,  
Von Rosendüften wollustreich umflossen,  
||: Der Mädchen Königinn. :||  
Ihr Boten Amors ||: holde Zephyrwinde, :||  
||: O! tragt von mir zu diesem Götterkinde,  
Nur einen Seufzen hin. :||

Nennt ihr im Traum, wenn sie zu lächeln scheint,  
Der blöden Jüngling, der in Wäldern weinet,

||: Und seinen Kummer liebt. :||  
 Sagt ihr mein Leiden, ||: meines Herzens Triebe :||  
 ||: Betheuert ihr, daß ich auch dann sie liebe,  
 Wenn sie nicht wieder liebt. :||

67, (27)

**Szerentsétlen Szerelem.** [Sétálván egy erdő mellett]

K1	<i>Szerentsétlen Szerelem.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 19b–20a. (XXI. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	<b>224.</b>
----	--------------------------------	--	-----------------	-------------	-------------

**Megjelenés**

Verseghy 1910, 42–43, 23. sz.

**Szövegforrás és keletkezés**

Autográf tisztázat. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának 21. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még a kassai *Magyar Museum* megjelenése előtt készített Verseghy. Verseghy magyarításának forrása Johann Gottfried Herder (1744–1803) *Die Wiese* című költeménye volt (Gálos 1943, 15; Gálos 1933, 104), melyet Joseph Anton Steffan (1726–1797) megzenésítésében ismert meg a költő. Az *Ich ging einst einen Frühlingstag...* kezdetű 6/8-os, Esz-dúr, Andante non molto tempójelzésű *Klavierlied*et Steffan a cím és a költő megnevezése nélkül adta közre a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjtemény 1779-ben megjelent II. kötetének 19. darabjaként (Steffan 1779, No. 19). Mivel Steffannál nem szerepel a költő neve, valószínűleg Verseghy sem tudta, hogy kinek a szövegét fordítja. A Steffan-darabot Verseghy teljes egészében átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan* című, rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (*Steffan–Verseghy* [1786], 27. sz., 25a–26). Verseghy korai fordítói szokása szerint még meglehetősen hűen magyarította a Steffan–[Herder]-darabot (az eredetileg négy strófas Herder költeménynek természetesen csak azt a három strófáját fordította le, melyet Steffan a *SdL*-ben közreadott). Herder költeménye már maga is fordítás, a *Wit and mirth: or Pills to purge Melancholy* című, 1712-ben Londonban megjelent angol dalgyűjtemény egyik darabjának a német átköltése (Gálos 1943, 15). Steffan Verseghyre gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

**Verselés**

A jambikus lejtésű Steffan–[Herder]-*Klavierlied* formája szerint, ami Verseghynél ekkor még viszonylag sok közös szótag alkalmazását jelentette. Strófaéplete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a ||: 8a :|| 8b ||: 8b :|| 8c ||: 8c :||

**Forrás (27. kotta)**

Steffan–[Herder]: *Ich ging einst einen Frühlingstag...*

(Steffan 1779, No. 19. – 6/8, Esz-dúr, Andante non molto)

J. G. Herder *Die Wiese* című költeményének megzenésítése J. A. Steffantól, melyet a zeneszerző a cím és a költő megnevezése nélkül adott közre. Steffan a 3. strófát kihagyva dolgozta fel Herder költeményét. A 27. kottamelléklet első sorában az *Ich ging einst einen Frühlingstag...* szövege, a másodikban pedig Verseghy magyarítása olvasható.

Ich gieng einst einen Frühlingstag,  
 ||: Wo ales schön und lustig lag; :||  
 Kam an ein einsam Sommerhaus,  
 ||: Ein liebes Mädchen trat heraus; :||  
 Und weint', und gieng und sang betrübt:  
 ||: Ach! wer hat je, wie ich, geliebt? :||

Sie gieng die Wiese still umher,  
 ||: Sie rang die Händ und seufzte schwer; :||  
 Dann brach sie ein Blümchen ab,  
 ||: Wie's hier, und da die Wiese gab; :||  
 Maßliebchen, klein', vergiß mein nicht,  
 ||: Und seufzte laut, er liebt mich nicht. :||

Nun hat sie Busen voll und Schoos:  
 ||: Und ach nun ward ihr Schmerz zu groß! :||  
 Sie goß die Liebe bürd' hinab,  
 ||: Liegt, sprach sie, seyde mein sanftes Grab; :||  
 Und sank dahin – ein stilles Ach  
 ||: Voll Lieb und Leid ihr Herz zerbrach. :||

68, (37)

**Az el-hagyattatott.** [Hagygy-fel, ó bús szivem! az aggódással!]

K1	<i>Az el-hagyattatott.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 217, 20a. (XXII. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	<b>225.</b>
----	----------------------------	--	-----------------	-------------	-------------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 43, 24. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Autográf tisztázat. Az *Énekek-kézirat* I. csomójának 19. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még az 1788-as kassai *Magyar Museum* megjelenése előtt készített Verseghy. Az *el-hagyattatott* című ének Joseph Haydn (1732–1809) *Die Verlassene* című *Klavierliedjének* a szabad fordítása (Gálos 1933, 104; Gálos 1943, 15). A 3/4-es, g-moll, Adagio tempójelzésű darab 1781-ben a *XII Lieder für das Clavier* című gyűjtemény I. kötetének 5. darabjaként jelent meg (Haydn 1781, No. 5). Haydn költő megnevezése nélkül adta közre, szerzője máig ismeretlen, a szövegnek más forrása nem ismert. Verseghy a Haydn által közreadott hét strófából csak az első hármát ültette át magyarra. Haydn hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

A Haydn-*Klavierlied* formáját és prozódiaja szerint, ami Verseghynél ekkor még viszonylag sok közös szótag alkalmazását jelentette. Strófaéplete a zenei ismétlésekkel együtt: 11a 11a ||: 11b 5b :||

### Forrás (37. kotta)

Haydn-[:]: *Die Verlassene*.

(Haydn 1781, No. 5. – 3/4, g-moll, Adagio)

Ismeretlen költő versének megzenésítése Joseph Haydn-tól. A 37. kottamelléklet első sorában a Haydn-*Klavierlied* szövege, a másodikban pedig *Az el-hagyatott* című Verseghy-ének olvasható.

Hör auf, mein armes Herz, so bang zu schlagen!  
Er spottet deiner Leiden, deiner Klagen!  
||: Er schloß durch Leichtsinn sich das Tor der Reue,  
der Ungetreue! :||

Ha! Weil ich, Falscher, dich so sehr geliebet,  
Hast du dies Bubenstück an mir verübet!  
||: Und doch kann ich, obschon er mich verlassen,  
Nicht ganz ihn hassen. :||

Zu schwaches Herz! So sind wir Mädchen alle:  
Wir rennen willig in der Männer Falle.  
||: Ich würde, wollt' er mich aufs neu belügen,  
Mich gern betrügen. :||

Nicht einmal achtet er mich einer Lügen  
Mehr wert! Der Schnöde fliegt nach neuen Siegen;  
||: Auf jeden Schritt zertritt er eine Tugend  
Betörter Jugend! :||

Heran ihr all! Heran in hellen Horden!  
Verruchter, beb! Wir wollen dich ermorden,  
||: Dies Herz, das du uns allen verheißen,  
Heraus die reißen! :||

Weh mir! O schonet, schont ihn, Rächerinnen!  
Kehrt wider mich eu'r grimmiges Beginnen!  
||: Dies Herz, das noch den Frevler kann vertreten,  
Müßt ihr erst töten! :||

Warum schufst du so weich uns, so gefällig,  
So hart die Männer und so ungesellig?  
||: Natur, o lehre dies Geschlecht die Triebe  
Des treuen Liebe! :||

69.

**Klári.** [Meg-látván a' kis Klári / Aszszony-Anynyát tsókolni]

K1	<i>Klári.</i>	Énekek-kézirat, I. csomó; 21a–21b. (XXIV. sz.)	Autográf csomó.	[1786–1788]	226.
----	---------------	---	-----------------	-------------	------

### Megjelenés

K1: Verseghy 1910, 45, 26. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Autográf tisztázat. Az *Énekek*-kézirat I. csomójának 24. darabja, melyet 1786-os rövid bécsi útja után, de még az 1788-as kassai *Magyar Museum* megjelenése előtt készített Verseghy. Mivel a számozott, határozott kötetkompozíciót sejtető töredékes kéziratcsomó dallamokkal együtt megjelent korabeli német költemények fordításait, illetve szabad átköltéseit tartalmazza, feltehetően a *Klári* is egy *Klavierlied* szabad magyarátsa. Mivel azonban a *Klári* szövegmintája, illetve strófaformája nem található a költő által ekkor használt bécsi *Klavierlied*-gyűjteményekben (Steffan 1778, Steffan 1779, Haydn 1781), Verseghy valószínűleg más dallam- és szövegforrást használt, amit ezidáig nem sikerült azonosítani. Steffan és Haydn hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

Verseghy a korban rendkívül kedvelt trocheusi lejtésű 8-as és 7-es sorokban írta, illetve feltehetően magyaráította az ismeretlen forrásszövegre és dallamra visszamenő éneket. L. az *Orfeus Dafnisnek* (1) jegyzetét. A sorokban még sok a közös szótag, hiszen a trocheusi lüktetés Verseghynél ekkor még nem a később kidolgozott prozódiai törvények tudatos alkalmazásából származott, hanem a zene ritmusának és súlyainak önkéntelen követéséből. Strófaaképlete: 7a7a7b7b8x. Mivel a strófák utolsó sora (8x) refrén, illetve variált refrén, ezek rímelnék egymással.

70.

**Jób' könyvének eleje, próba gyanánt a' Zsidóbúl kötött magyarsággal fordítva.** [Utz mezejénn egy férjfi lakott, kinek istenes éltét]

K1	<i>Jób' könyvének eleje, próba gyanánt a' Zsidóbúl kötött magyarsággal fordítva.</i> [befejezetlen]	Kismartoni Eszterházy-könyvtár, Miscell-1, 205–207.	Autográf tisztázat.	[1790 k.]	<b>370.</b>
----	---	---	---------------------	-----------	-------------

### Megjelenés

Zvara 2020, 197–169.

### Szövegforrás és keletkezés

Görög Demeter hagyatékában található szignálatlan Verseghy-autográf tisztázat. A költemény Jób könyve 1–22. versének szoros fordítása. A kéziratot Verseghy Göröggel való kapcsolata, a korban megjelent zoltárparafrízisok, illetve a kézírás jellege alapján 1790 körülre datáljuk. Verseghyt Görög Demeter segítette a *Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel*, illetve a hozzá tartozó, *VI. Magyar Énekek* című zongorakíséretes-énekgyűjtemény megjelentetésében (Bécs, 1791). A költő tehát az 1780-as évek végén, az 1790-es évek elején szoros kapcsolatban volt a *Hadi és Más Nevezetes Történetek*, illetve a *Magyar Hírmondó* Bécsben élő szerkesztőjével. Ugyanekkor a kassai *Magyar Museum*-ban (1788–1792) különféle versnemekben való zoltárfordítások és zoltárparafrízisok jelentek meg, azaz a műfajjal való kísérletezés a sajtóban is nyilvánosságot kapott. Verseghy vagy ennek hatására, vagy, még inkább Görög felkérésére készíthette *Jób' könyve elejének* próbafordítását, ami nem véletlenül maradtatott kéziratban. Egyrészt nincs befejezve, másrészt korántsem tükrözi Verseghy ekkori poézisbeli nézetét és irányultságát. A költő ugyanis csak poézisének kezdetén, még pálos szerzetesként írt egyházi énekeket (*Parnassus*-kéziratok). Az 1780-as évek végétől egyrészt már kizárólag a világi költészetet művelte, másrészt a szabad fordítás, az imitáció mellett kötelezte el magát. Egyházi énekeket és zoltárokat ismét majd csak öregkorában, szintén egyházi felkérésre írt és fordított, ám saját kedve szerint akkor is szabadon magyaráította a darabokat. Az 1819–1822 között készített szoros fordításait is kizárólag külső kérésnek eleget téve készítette. Mindezek alapján Verseghy 1790 körül Görög De-

meter felkérésére nekilátott ugyan Jób könyve fordításának, de mivel ez annyira ellenkezett akkoriban megszilárduló poétikai nézetével, feltehetően ő maga nem járult hozzá a hexameterekben készült darab közreadásához.

### Verselés

Hexameterben.

71.

### Túrjón ditsíretes vitéz-erősséggel...

Ny1	<i>Túrjón ditsíretes vitéz-erősséggel...</i>	A' Világnak közönséges történetei, I. kötet, (A' Történeti Tudományra, 8. §), XXXVII. o.	Önálló kötet. [Világtörténet]	1790, Pest és Buda	110.
-----	--	--	-------------------------------	--------------------	------

### Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szövegforrása *A' Világnak közönséges történetei* című, 1790-ben Pesten és Budán megjelent Verseghy által németből magyarított világtörténet. Verseghy forrása Claude-François-Xaviere Millot (1726–1785) világtörténetének Wilhelm Ernst Christiani (1731–1793) általi német fordítása volt: Claude François Xaviere Millot, *Universalhistorie alter, mittler und neuer Zeiten, mit Zusätzen und Berichtigungen*, (I., ford. Wilhelm Ernst Christiani, Leipzig, Crusius, 1777). Millot-nak az emberiség történetét a kezdetektől az író napjaiig bemutató világtörténete először 1772–1773-ban jelent meg Párizsban (*Éléments d' histoire générale*, I. Histoire ancienne: 1–3, II, Histoire moderne: 1–3, Paris, Prault, 1772–1773), majd számtalan újabb kiadást ért meg a század végéig. Millot Magyarországon a 18. század végén az egyik legismertebb író volt. A történetírás műfajáról, Millot munkásságáról és az *Éléments d' histoire générale* befogadástörténetéről: Penke 1984, 2000.

Az *Éléments d' histoire générale* lefordítását 1778-ban a *Magyarságban* Bessenyei György kezdeményezte. Ennek hatására kérte fel 1787-ben Batsányi Verseghyt a fordítás elkészítésére, amire akkor betegsége miatt Verseghy nemet mondott, de 1789-ben mégis nekilátott a munkának, és hazafiúi kötelességét teljesítve 1790–1791-ben meg is jelent az alapvetően német közvetítéssel készülő mű első nagy egysége (I. A' Régi Nemzetek, II. A' Görögök), amihez Verseghy saját *Értekezéseit* is hozzácsatolta. Mivel az *Értekezések* miatt Verseghyt perbe fogták, és a művet betiltották, a további részeket már nem magyarította. Az *Értekezések* körüli vitáról: Doncsecz 2016c.

Bár Verseghy Millot-t is használta, és számtalan helyen reflektált a Millot és Christiani közötti különbségekre, a *Túrjón ditsíretes vitéz-erősséggel...* kezdetű versrészlet csak Christiani kiadásában található meg. A *Bé-vezetés a' történeti tudományra* Johann Peter Uz (1720–1796) költeményének részletével együtt Christiani írása, Millot-nál nem olvasható ilyen. A cím nélküli versrészletet Uz *Theodicee* című költeményének 14. strófája (Uz 1790, II, 52), amit hűen magyarította Verseghy.

### Forrás

Uz, Johann Peter: *Es leide mit geprisnemRuthe...* (*Theodicee*, 14. vsz., 84–89. sor) (Millot–Christiani 1777, VIII; Uz 1790, II, 52.)

Es leide mit gepriesnem Muthe  
 Die Gattinn Collatins! Es keimt aus ihrem Blute  
 Die Freyheit eines Volks, die einst Catone zeugt:  
 Bis kühne Tiranney, vom Laster groß gesäugt,  
 Die spätverlassne Tugend rächet,  
 Und Rom durch Rom bestraft und strafend schwächet.

72.

A' Teremtésről. [Nem szomorú hadakat, nem bajnoki névre sovárgó]

Ny1	A' Teremtésről. KÖLTEMÉNY. HAT ÉNEKBEN. Első Ének. A' Mindenségről.	Magyar Museum, II. kötet I. negyed, 20–39.	Folyóirat- közlemény.	1790. június, Kassa	107.
-----	---	--	--------------------------	------------------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1865, 100–113; Verseghy 1910, 62–76, 35. sz.; Verseghy 1956, 7–22; Verseghy 1989, 9–11 (részlet); Magyar Museum 2004, I, 264–275.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. A didaktikus költemény a kassai *Magyar Museum*nak a már csak Batsányi által szerkesztett II. kötetében jelent meg, illeszkedve Batsányi irodalmi programjába. (A *Magyar Museum* körül kialakult vitákról és a folyóirat történetéről: Magyar Museum 2004, II, 7–29.) A címe szerint hat énekre tervezett newtoniánus, fiziko-teológiai világképen alapuló tankölteménynek feltehetően csak a *Magyar Museum*ban megjelent első éneke készült el.

A' *Mindenségről* szóló tudományos-didaktikus költeménynek 1790 elején véglegesítette a szövegét Verseghy. Batsányi Ráday Gedeonnak 1790. április-májusa között írt egyik leveléhez csatolva az alábbi, ismeretlen kéztől származó megjegyzés olvasható Verseghy munkájával kapcsolatban: „Leg először is a' Versegi Uram munkája alá menendő Jegyzést a' mi illeti, minekutánna ezen scrupulusomat Versegi Urammalis közlöttem volna, és respective reá bíztram volna, mit kíván abban tselekedni, hozzá küldött vissza, hogy mivel az, az ő Kegyelme munkája, egyedül Ő Kegyelmetis illeti, mit akar abban meg hagyni vagy ki törölni; úgy tartom, hogy ebben igazságais van, és senki ezen jussától meg nem foszthattya: miképpen hagyta azután meg a' jegyzést azt magam sem tudom, minthogy én Ő Kegyelmet miolta az Hid fel bontódott [a Pestet Budával összekötő hajóhidat érti, amit jégzajlás idejére felszedtek] nem láttam.” (Batsányi Rádaynak írt leveleit datálta, illetve a levelek szövegét közreadta Németh Balázs. Németh 1956, 197–201.) A vers ezt követően 1790. júniusában jelent meg a Batsányi által szerkesztett kassai *Magyar Museum*ban. Batsányi leveléből nem derül ki, hogy Verseghy javítása végül eljutott-e a nyomdászhoz.

Verseghynek e newtoniánus világmodell leírásán alapuló költeménye poétikai alkotásmódját tekintve kiemelkedett a korabeli hasonló tematikájú didaktikus darabok közül. Baróti Szabó Dávid *Versegi társunkhoz* címmel hamarosan verset írt a költemény és írója tiszteletére, ami ugyanezen folyóirat 1792-es számában jelent meg az alábbi lábjegyzettel: „A' Ki-adónak: Mídön a' Teremtésről írt Első Énekét velünk közlené. Lásd ezen II-dik Kötet' I-ső Negyedét a' 20-dik óldalon.” (Magyar Museum 2004, I, 380–381), Révai Miklós pedig „felicis et facilis laboris clarum specimen”-nek [szerencsésen és könnyedén kidolgozott jeles példának] nevezte a darabot a Magyar Tudós Társaság tervezetét tárgyaló *Planum erigendae eruditae Societatis Hungaricae alterum elaboratius* című művében (Révai 1790, 89. Révai Plánumáról részletesen: Csaplár 1886, 183–200).

Verseghynek 1779–1781 között végzett nagyszombati teológiai tanulmányai alatt volt lehetősége elmélyedni az asztrológiában is, hiszen 1780-ig kizárólag a Nagyszombati Egyetemen működött csil-

lagvizsgáló, amit aztán részenként az 1777-ben újonnan alapított Budai Egyetemre szállítottak át. A Budán és Nagyszombatban működő obszervatóriumról, illetve „Uránia leányairól”, ki „az eget vizsgálja elméjével” Kreskaynak ekkor írt episztoláiban is megemlékezik: *Orfeus Dafnisnek* (2); *Barátom! Kivánnod hallani sorosomat...* (3). Margócsy István szerint Verseghynek konkrét például szolgálhattak Benedictus Stay 1744-ben (*Philosophiae versibus traditae libri sex*. Venetiis, 1744) és 1755-ben (*Philosophiae recentioris versibus traditae libri X*. Romae, I–II) megjelent tanköltevényei. Mivel az Itáliában élő jezsuita szerzetes hexameterekben írt, lábjegyzetekkel és tudományos elemzéseket tartalmazó függelékekkel ellátott költeményei ismertek voltak Magyarországon (Margócsy 2003, 31–33), nem zárhatjuk ki hatását, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a Teremtés természettudományos alapokon nyugvó világrendje és annak dicsőítése a korabeli didaktikus költészet egyik tipikus témája volt. A korabeli eszmetörténeti háttérrel: Vörös 1991, 15–53. A verset témája miatt Gálos Rezső összefüggésbe hozza Verseghy alábbi gondolati, bölcselkedő költeményével: *Érzékeny Gondolatok: Az emberi nemzetről* (108), *A' régi Aranykorról* (214), *Az Emberség* (229) és *Az Emberi Nemzetnek korai* (186), *Az Irgalmasság* (226). A Gálos által feltételezett összefüggő tanköltemény-trilógiának nincs filológiai alapja (Gálos 1941, 71–74). A költeményeket csupán a Verseghyt ekkor és korábban is foglalkoztató fiziko-teológiai világrépen alapuló teremtésrend (ami a newtoni fizika és az egyetemes istenhit összebékítésére törekedett), illetve az ezzel összeegyeztetett fejlődéselválság témája köti össze, amit az egyes költeményekben különböző részletekre fókuszálva vizsgál.

Verseghy a tankölteményről a következőket írta az *Analyticában*: A tanköltemény „valamiféle igazság vagy tanítás egész rendszerét nem mellékesen, hanem mintegy főtárgyként adja elő és eszközeivel segíti. [...] jellege abban áll, hogy az igazság rendszerét a költészet bájával bevonva adja elő. [...] De hány és mennyi költői adottságnak kell összetalálkoznia, hogy valaki ezt szerencsésen elérhesse? A verssorok kellemes összhangja, a kifejezések bájos színei, a leghatáskeltőbb erővel felruházott képek, és elsősorban az egész részeinek az elrendezésében a legkifinomultabb művészet itt azután valóban inkább szükséges, mint a költészet bármely más válfajában, hogy az igazságok az olvasó lelkébe annál mélyebben bevéssék.” (Verseghy 1977, III/7, 721, 722, 725.)

## Verselés

Hexameterben.

## Magyarázatok

1. *Nem szomorú hadakat, nem bajnoki névre sovárgó / Latrokat énekek*: A klasszikus vergiliusi kezdet („Arma viromque cano [...]” Vergilius, *Aeneis* I, 1.) felvilágosult, érzékeny parafrázisa, mely az ókori harci erényekkel és barbár testi küzdelmekkel (Latrokkal) szemben az ember kiművelését a tudományok és a művészetek terjesztésében látta.

22. *Nagy-tag gömbölyegek szállangnak tágos üregben*: Bolygók keringenek a világűrben.

33. *lábbadni*: lebegni

66. *Anzon*: Lord George Anson (1697–176), angol tengernagy, 1740–1744 között a Jóreménység-fokot megkerülve körülhajózta a Földet.

72. [lábjegyzet: *nagy, német, mértt-föld*]: kb. 7400 méter

72. [lábjegyzet: *Párisi hat-lábas öl*]: kb. 1,9 méter

93. *föld-fentő*: a föld sugara (fentő = kerékküllő), azaz kb. 860 mérföld

94. *Nyóltz-száz és hatvan német mértt-földre*: Kb. 6365 km. (Egy német mérföld kb. 7400 méter.)

145. *Mérsekelés Tudománnya*: mértan

171. lábjegyzet: *kéneső*: higany

171. lábjegyzet: *cinnabaris*: vörös színű higanyérc

182. lábjegyzet: *Dugonics Úrnál a' Quadratum-nak magyar neve Derék* – Dugonics András (1740–1818) 1784-ben megjelent munkáiban nevezi Deréknek a matematikai négyzet fogalmát. *A' tudákos-*



ságnak első könyve, melyben foglaltatik a' bető-vetés. (Algebra) melyet köz-haszonra írt Dugonics András. Nyomtatott Pesten I. Landerer Mihály betőivel. 1784-dik Esztendőben; A' tudákosságnak második könyve, melyben foglaltatik a' föld-mérés (geomteria) melyet köz-haszonra írt Dugonics András. Nyomtatott Pesten I. Landerer Mihály betőivel. 1784-dik Esztendőben.

182. lábjegyzet: *Molnár Úrnál pedig Négyzet. A' Természetiokről.* – Molnár János (1728–1804) alábbi munkájára utal. A' *Természetiokről. Newton tanítóványainak nyomdoka szerént hat könyv.* Írá Molnár János. Pozsonyban, és Kassán, Landerer Mihály' betűivel. 1777

198. köz testi nehézség: gravitációs erő

204. küssze: késztesse

220. alajtnám: vélném

283. Osztó Kög: Egyenlítő (kög: 'kör')

285. lábjegyzet: *Richer: Jean Richer (1630–1696) francia csillagász. A Verseyhy által itt hivatkozott műve: Observations Astronomique et Physique Faits en L'Isle de Caïenne par M. Richer, de l'Academie Royale des Sciences (1679).*

285. lábjegyzet: *Kajenna szigete: Cayenne-sziget (Francia Guayana)*

285. lábjegyzet: *Hallé: Edmund Halley (1656–1744), angol csillagász.*

285. lábjegyzet: *Maupertuis: Pierre-Louis Moreau de Maupertuis (1698–1759), francia csillagász, akit a Francia Akadémia 1736-ban bízott meg egy tudományos lappföldi expedícióval.*

285. lábjegyzet: *Lapónia: Lappföld*

286. lábjegyzet: *Kondamíne: Charles-Marie de La Condamine (1701–1774), francia természettudós, matematikus, geográfus, aki tíz évet töltött Dél-Amerikában az egyenlítői fok hosszának mérésével. Az 1735-ben a Francia Természettudományi Akadémia által indított expedíció eredményeit kutatótársa, Pierre Bouguer neve alatt publikálták 1749-ben Párizsban. (La figure de la terre: déterminée par les observations de M. Bouguer et de La Condamine, envoyés par ordre du Roy au Pérou pour observer aux environs de l'Équateur, avec une Relation abrégée de ce voyage qui contient la description du pays dans lequel les opérations ont été faites, par M. Bouguer. 1749)*

286. lábjegyzet: *Pikinka' hegye: A Pichincha-hegy az Andok egyik vulkánja (legmagasabb csúcsa 4794 m), Ecuadorban található.*

363. lábjegyzet: *Vegetabilia. Mólnár Úr. Könyv-Házának IV. Szakasz. 177. oldal: A Magyar Könyv-Ház című huszonkét szakaszból álló, könyvek rövid leírását tartalmazó sorozatot Molnár János (1728–1804) 1783 és 1804 között adta ki Pozsonyban és Pesten. Verseyhy utalása A' *Természet Három Országának rövid ismertetése* című közlemény egy szakaszára (Vegetabilia 'Növötények') vonatkozik (IV. Szakasz, Pozsony, 1783, 177).*

373. *Galilei:* Galileo Galilei (1564–1642), itáliai természettudós, fizikus, csillagász, matematikus. Az elsők között használt távcsövet csillagászati jelenségek és égitestek megfigyelésére. Megállapította, hogy a Tejút (Verseyhynél „tejes-út”) csillagok sokaságából áll, illetve mérései alapján (ő is) kétségbe vonta az addig uralkodó ptolemaioszi geocentrikus világkép helyességét. Ezért a katolikus egyház az könyveit betiltotta és tanai visszavonására kényszerítette.

373. *Kopernik:* Nikolausz Kopernikus (1473–1543), lengyel csillagász, aki matematikai számításokkal bizonyította, hogy a bolygók mozgása – a ptolemaioszi geocentrikus világkép ellenében – a heliocentrikus világgéppel magyarázható.

3646. *Newton:* Sir Isaac Newton (1642–1727), angol fizikus, matematikus, csillagász, aki *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* (1687) című művében leírta az egyetemes tömegvonzás törvényét, megmutatva, hogy az égitestek és a Földön lévő tárgyak mozgását ugyanazok a természeti törvények határozzák meg.

## A' Boriszák. [Ha holnapot megélem-e?]

K1	A' Bor-iszák.	Énekek-kézirat, II. csomó; 21; 48a. (XVII. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	–
Ny1	A' Boriszák.	Magyar Museum, II. kötet 2. negyed; 131, VI/1. sz.	Folyóirat-közlemény.	1792, Kassa	A	–
Ny2	A' Boriszák.	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 84–85. (XXI. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	A	28.

**Megjelenés**

Ny1: Magyar Museum 2004, I, 321.

Ny2: Verseghy 1865, 16; Verseghy 1910, 76, 36. sz.

**Szöveforrások**

**K1 (A szövegállapot):** 1791–1792 körül keletkezett autográf tisztázat, a töredékben fennmaradt kéziratcsomó XVII. számú verse.

**Ny1 (A szövegállapot):** A K1-ben lejegyzett szöveg 1792 januárjában jelent meg a Batsányi által szerkesztett kassai *Magyar Museum*ban. A folyóirat II. kötetének 2. számában a VI. szövegegység alatt három anakreontikát adott közre Batsányi Verseghytől (A' Boriszák, A' Régiség, A' Barátság).

**Ny2 (A szövegállapot):** A kassai *Magyar Museum*ban megjelent éneket (Ny1) egy évvel később, 1793-ban a *Mi a' Poézis? [...]* című tanulmányhoz csatolt *Költeményes Enyelgések*ben a nyugat-európai hangsúlyváltó jambikus lejtésű ének példájaként adta közre Verseghy. A kötet záródarabjaként ugyanazt a három anakreontikát közölte (A' Boriszák, A' Régiség, A' Barátság), amelyek a *Magyar Museum*ban a VI. szám alatt együtt jelentek meg.

**Keletkezés**

Verseghy forrása Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781) *Die Gewissheit* című anakreontikája volt, mely a kor egyik legnépszerűbb gyűjteményes kötetében, Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenlese* című antológiájában többször is megjelent (1778, 1780, 1785, I. kötet 50. dal). A *Mi a Poézis? [...]*-ben kifejtett fordítási elvei szerint az anakreontikát szabadon magyarította. Anakreón, illetve az anakreontika 18. századvégi divatjáról a magyar irodalomban: Orosz Beáta 2003.

A vers az 1792-es *Magyar Museum*beli publikálás után (Ny1) 1793-ban a *Mi a Poézis? [...]* *Költeményes Enyelgések*ben is megjelent (Ny2). A 23 költeményből álló gyűjtemény második csoportjából (16–23. darab) négy dallammal együtt két évvel korábban a *Hat Magyar Énekek*ben jelent meg, A' Barátságot (75) pedig az 1806-os *Magyar Aglájában* adta dallammal együtt közre a költő. Mivel a *Költeményes Enyelgések* második csoportjából csak a A' Boriszákknak és A' Régiségnek (74) nem ismerjük más forrásokból a dallamát, valószínűleg ezt a két darabot is dallamra alkalmazta a költő. A' Boriszák esetében ez egyértelműen megmagyarázná azt, hogy Verseghy miért magyarította Lessingétől eltérően, igen rendhagyó strofaformában az anakreontikát.

Lessing költeményét kicsit korábban Kazinczy is lefordította *Hólnap* címmel, mely először a *Magyar Hírmondóban* (1784, 336), majd az *Orpheusban* (Orpheus 2001, 52), illetve a *Heliconi Virágokban* (Kazinczy 1791, 112) jelent meg. Az *Orpheusban* Kazinczy a német eredetit is közreadta. Saját fordításáról a következőt írta Ráday Gedeonnak 1792. február 13-án kelt levelében: „Én azt tartom, jobb az enyém. A' Versegi fordítása hideg vérrrel van csinálva; az enyém crapulás fővel, melly még akkor is szédeleg az előbbi kancsó forgatásától.” (KazLev. II, 249.) Nem tudjuk, hogy Kazinczy melyik kiadást használta, a második sor mindenestre eltér a Ramlernél olvashatótól (*Weisz ich freylich nicht* helyett *Weisz ich nicht gewisz* szerepel). Vö. Kazinczy 2018, II, 144–146.

Verseghy tehát feltehetően vagy egy *Klavierlied*-gyűjteményből dallamra alkalmazva magyarította Lessing szövegét (rendhagyó strófaformája és a *Költeményes Enyelgésekben* való helye erre utal), vagy Kazinczy szövegközlése nyomán az *Orpheus* folyóirat volt a forrása.

### Verselés

Korai versről lévén szó, „a’ prosodia, melly e’ szerint a költeményes enyelgéseket írtam, tsak a közönséges beszédben való hangemelésre és hangejtésre vigyáz, és a’ silabák’ mértékét nem olly szorosan határozza meg, mint az, mellyet *Baróthi Szabó* és *Rajnis* Urak a’ Görögök’, és Rómaiak’ példái szerint közre botsátottak”, mivel „akkorában írtam, mikor még a’ hangeggyeztetésnek helytelenségéről mélyeb elmékedésekre nem botsátkoztam volt.” (Verseghy 1793, Egynéhány Előjegyzések).

A fenti megjegyzés szerint Verseghy alapvetően a magyar költészeti hagyománynak megfelelő rímes formában magyarította Lessing versét, ami ugyanakkor együtt együtt járt a nyugat-európai hangsúlyváltó verselési mód alkalmazásával. Ebben az esetben az eredetileg jambusi és trocheusi sorok keverékéből álló formát egyrészt tisztán jambusivá tette, másrészt kibővítette a sorok szótag-számát. Lessing *Die Gewissheit* című anakreontikájának strófaformája: 8a5b8a8a5b, Verseghy jambusi sorokból álló énekéé pedig: 8a6b9a9a6b.

### Forrás

Lessing, Gotthold Ephraim: *Die Gewißheit*.  
(Orpheus 2001, 52.)

Ob ich morgen leben werde  
Weiß ich nicht gewiß.  
Aber, wenn ich morgen lebe,  
Daß ich morgen trinken werde,  
Weiß ich ganz gewiß.

74.

### A’ Régiség. [A’ régi asszony zsembes]

K1	A’ Régiség.	Énekek-kézirat, II. csomó; 26; 50b. (XXI. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	229.
Ny1	A’ Régiség.	Magyar Museum; II. kötet 2. negyed, 131., VI/2. sz.	Folyóirat-közlemény.	1792, Kassa	Av	–
Ny2	A’ Régiség.	Mi a’ Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 85. o. (XXII. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	Av	29.

### Megjelenés

Ny1: Magyar Museum 2004, I, 321.  
Ny2: Verseghy 1865, 16.; Verseghy 1910, 77, 37. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** 1791–1792 körüli autográf tisztázat javítással, amiben a vers 5–6. sora át van húzva. Az áthúzott sorokat a költő a nyomtatványokból már kihagyta. A vers kettős vonallal elválasztva, de közvetlenül a XX. sorszámú *A’ Rósához* című ének után, annak utolsó versszakával egy oldalon van lejegyezve, aminek oka nyilvánvalóan a helytakarékoság volt. Ezt kivéve a kéziratcsomóban olvasható darabokat ugyanis mindig külön oldalon kezdte Verseghy. (Vö. az 1781-es *Parnassus-*

kéziratban a *Szép szabadság! leg-főbb jószág...* (51) kezdetű énekkel, ahol utólag szúrta be üres helyre a darabot.)

**Ny1 (Av szövegállapot):** A K1 javított szövegváltozatának közreadása, ahonnan a K1 utolsó áthúzott sorai hiányoznak. A szöveg 1792. januárjában jelent meg a Batsányi által szerkesztett kassai *Magyar Museumban*. A folyóirat II. kötetének 2. számában a VI. szövegegység alatt három anakreontikát adott közre Batsányi Verseghytől (*A' Boriszák, A' Régiség, A' Barátság*).

**Ny2 (Av szövegállapot):** A kassai *Magyar Museumban* megjelent éneket (Ny1) egy évvel később, 1793-ban a *Mi a' Poézis? [...]* című tanulmányhoz csatolt *Költeményes Enyelgésekben* a nyugat-európai hangsúlyváltó jambikus lejtésű ének példájaként adta közre Verseghy. A kötet záródarabjaként ugyanazt a három anakreontikát közölte, amelyek a *Magyar Museumban* a VI. szám alatt együtt jelentek meg.

### Keletkezés

A vers közvetlen forrását nem sikerült azonosítani, de feltehetőleg a német anakreontika egyik darabja volt. Témáját illetően nem áll egyedül az 1793-ban közreadott *Költeményes Enyelgésekben*. A kötet három utolsó verse – a XXI. számú *A' Boriszák* (73), a XXII. számú *A' Régiség*, illetve a XXIII. *A' Barátság* (75) – a 18. századi nyugat-európai anakreontika lenyomata. Anakreón, illetve az anakreontika 18. századvégi divatjáról a magyar irodalomban: Orosz Beáta 2003. A költeményt az Ny2-beli helye alapján feltehetően dallamra írta-magyarította Verseghy. Erről I. *A' Boriszák* (73) jegyzetét.

### Verselés

Az első négy sor szabályos anakreóni formában, azaz rímtelen jambusi 7-es sorokban. A zárlat is rímtelen jambusokban készült, de 7-esek helyett az utolsó előtti sor jambusi 8-asból, az utolsó pedig 5-ösből áll. A *Költeményes Enyelgésekben* közreadott versek rímeléséről és prozódiajáról I. a kötet *Egynéhány Előjegyzések* című tanulmányának 8–11. számozatlan oldalát.

75, (35)

**A' Barátság.** [Mít? Leányka! illy korodban]

**Rozilishoz.** [Mít? Rozilis! illy korodban]

K1	<i>A' Barátság.</i>	Énekek-kézirat, II. csomó; 28, 51b. (XXIII. sz.)	Autográf csomó.		[1791–1792]	A	–
Ny1	<i>A' Barátság.</i>	Magyar Museum; II. kötet, 2. negyed, 131–132, VI/3. sz.	Folyóirat-közlemény.		1792, Kassa	A	–
Ny2/1	<i>A' Barátság.</i>	<i>Mi a' Poézis? [...]</i> <i>Költeményes Enyelgésekkel</i> ; 85. o. (XXIII. sz.)	Gyűjteményes kötet.		1793, Pest	A	30.
Ny2/2	<i>A' Barátság.</i>	<i>Mi a' Poézis? [...]</i> <i>Költeményes Enyelgésekkel</i> ; 85. o. (XXIII. sz.)	Autográf rájegyzés.	<i>Arie: Leiser nann't ich deinen Namen.</i>	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	30.
K2	<i>A' Barátság.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 161a. (III. sz. I. Ének)	Autográf.	<i>Nótáját lásd Hayden áriái közt: Der erste Kuss.</i>	[1795 szeptember, kufsteini fogság]	A	–
Ny3	<i>Rozilishoz.</i>	Magyar Aglája; 188, kotta: 232–233.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	<i>2/4, Esz-dúr, Halkkal.</i>	1806, Buda	Av	88.

## Megjelenés

Ny1: Magyar Museum 2004, I, 321.

Ny2/1: Verseghy 1900, 35; Verseghy 1865, 27; Verseghy 1910, 77, 38. sz.; Verseghy 1956, 23; Verseghy 1989, 14–15.

Ny3: Bartalus 1869, 39–39. (A dallamot is Verseghyének tartja, és a sorkezdetet adja meg címként.)

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** 1791–1792 körül keletkezett autográf tisztazat, az *Énekek*-kézirat töredékben fennmaradt második csomójának XXIII. számú éneke.

**Ny1 (A szövegállapot):** A K1-ben lejegyzett szöveg 1792 januárjában jelent meg a Batsányi által szerkesztett kassai *Magyar Museum*ban. A folyóirat II. kötetének 2. számában a VI. szövegegység alatt három anakreontikát adott közre Batsányi Verseghytől (*A' Boriszák, A' Régiség, A' Barátság*).

**Ny2/1 (A szövegállapot):** A kassai *Magyar Museum*ban megjelent éneket (Ny1) egy évvel később, 1793-ban a *Mi a' Poézis? [...]* című tanulmányhoz csatolt *Költeményes Enyelgések*ben a nyugat-európai hangsúlyváltó trocheikus lejtésű ének példajaként adta közre Verseghy. A kötet záródarabjaként ugyanazt a három anakreontikát közölte (*A' Boriszák, A' Régiség, A' Barátság*), amelyek a *Magyar Museum*ban a VI. szám alatt együtt jelentek meg.

**Ny2/2 (A szövegállapot + dallamutalás):** A *Mi a' Poézis? [...]* egyik nála lévő példányát a budai fogság enyhébb időszakában, majd a kufsteini fogságban használta feljegyzésre Verseghy. *A' Barátság* címe alá 1796 őszén Kufsteinben a következő dallamutalást írta be: *Arie: Leiser nann't ich deinen Namen*, ami Joseph Haydn *Der erste Kuss* című *Klavierliedjének* a kezdősora (Haydn 1781, No. 3).

**K2 (A szövegállapot + dallamutalás):** 1795 szeptemberében a kufsteini fogságban az *Uránia*-kéziratba lejegyzett szöveg. Az ének a III. szövegcsoport 3. darabja, a dallamutalással ellátott énekek között az első. A cím mellett a következő megjegyzés olvasható: *Nótáját lásd Hayden áriái közt: Der erste Kuss*, vagyis az Ny2/2-ben még sorkezdettel megadott Haydn-*Klavierlied*et itt a címével nevezte meg Verseghy.

**Ny3 (A szövegállapot + dallam):** Verseghy a Kufsteinben lejegyzett dallamutalásoknak megfelelően (Ny2/2, K2) szabadulása után 1806-ban a *Magyar Aglájában* Haydn dallamával, de a zeneszerző megnevezése nélkül jelentette meg az éneket. Bár a szövegen nem jobbított, az előzőekhez képest a címét, illetve emiatt a kezdő megszólítását megváltoztatta a darabnak.

## Keletkezés

A költemény Christian Felix Weisse (1726–1804) *Antwort auf eine Auffoderung zur Freundschaft* című anakreontikájának a szabad fordítása, amit 1795 őszén a kufsteini fogságban Joseph Haydn (1732–1809) *Der erste Kuss* című *Klavierliedjének* a dallamával párosított Verseghy (Major 1924, 48). Haydn 1781-ben Bécsben jelentette meg *XII Lieder für das Clavier* címen első német nyelvű *Klavierlied*-gyűjteményét, melynek 3. darabja Johann Georg Jacobi (1740–1814) *Der erste Kuß* című versének a megzenésítése (Haydn 1781, No. 3). Haydn Verseghyre gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mivel Verseghy a Kufsteinben összeírt formailag-tematikusan elrendezett költeményes tervezetbe, az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjába (K2) minél több énekelhető darabot szándékozott felvenni, azokhoz az eredetileg szövegversként írt költeményekhez, melyek formailag és ritmikailag megfeleltethetők voltak egy-egy Steffan- vagy Haydn-dallamnak, utólag, a kufsteini fogságban (1795–1796) – ahol ismét hozzájutott Steffan és Haydn *Klavierlied*-gyűjteményeihez – párosította ezek melódiait. *A' Barátság* esetében is ilyen módon járt el. Verseghy ugyanis még 1791–1792-ben magyaráította a darabot szövegversként (K1). Pontos forrását nem ismerjük, de Weisse *Antwort auf eine Auffoderung zur Freundschaft* című költeménye Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenlese*

című antológiájában is szerepel (Ramler 1774, I. Buch, No. 2), és bár ennél a darabnál nem hivatkozott rá, a *Költeményes Enyelgések* első 13 darabjánál Verseghy maga jelölte meg forrásként Ramler szerzői nevek nélkül közreadott antológiáját (Gálos 1903, 105). Az eredetileg tehát szövegversként magyarított Weisse-költeményt 1795 őszén a kufsteini fogságban egy formailag és prozódiaileg megfelelő dallammal párosította, amit ebben az esetben Joseph Haydn *Der erste Kuß* című J. G. Jacobi versének megzenésítéséből származó *Klavierliledjének* dallamában talált meg. Verseghy ily módon először a Haydn-darab sorkezetét (Ny2/2), majd a címét (K2) írta dallamutalásként az ének fölé. Szabadulása után a címet *Rozilishozra* cserélve minimális jobbítással, a K2 dallamutalásának megfelelően a zeneszerző megnevezése nélkül, de Haydn dallamával adta közre a darabot az 1806-os *Magyar Aglájában*.

Az *Analyticában* a költeményt az olyan énekek között hozta fel példaként, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség: tudniillik [...] szerelmes dalok a megengedett szerelem szemérmes mértékét ismerő erkölcsös kifejezéseivel; panaszos dalok a balsorsról és örvendezők a teljesült kívánságokról.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.) Anakreón, illetve az anakreontika 18. századvégi divatjáról a magyar irodalomban: Orosz Beáta 2003.

Weisse versét *A barátság kívánására való válasz* címen, páros rímű felező 12-esekből épülő strófában Sándor István is lefordította (Gálos 1943, 22). A *Sokféle* 1799-ben közreadott VI. darabjának Függelékében jelentette meg a saját bevallása szerint még ifjúkorában készített verset (Sándor 1799, 221).

### Verselés

„Mértéktelen trochaicumokban.” (Verseghy 1806, 243.) Verseghy a rímelést kivéve híven követte Ch. F. Weisse költeményének formáját és prozódiaját, amivel a Haydn által megzenésített Jacobi vers formája is megegyezik (a német költemények keresztrímesei). A trocheusi sorokból álló ének strófa képlete a zenei ismétlésekkel együtt: 8x 7a ||: 8x 7a :||

### Forrásszöveg

Weisse, Christian Felix: *Antwort auf eine Auffoderung zur Freundschaft*. (Ramler 1774, II. Buch, No. 19, 120.)

Mädchen, wie? in deinen Jahren  
Willst du, daß wir Freundinn seyn?  
Geh, du bist ganz unerfahren:  
Lade mich zur Lieb' itzt ein!

Siehe Zephyrn, siehe Floren!  
Ist sie Freundinn? ist er Freund?  
Schon im Lenz, der sie geboren,  
Hat die Liebe sie vereint.

Deinen Hass wollt' ich itzt lieber,  
Als die Qual, dein Freund zu seyn.  
Hast du zwanzig Jahre drüber,  
Dann geh' ich die Freundschaft ein.

### Dallam (35. kotta)

Haydn–Jacobi: *Der erste Kuß*. (J. G. Jacobi)  
(Haydn 1781, No. 3. – 2/4, c-moll, Andante)

J. G. Jacobi *Der erste Kuß* című versének megzenésítése J. Haydntól. A 35. kottamelléklet első sorában a *Der erste Kuß* című Haydn–Jacobi-*Klavierlied*, a másodikban pedig a *Rozilishoz* szövege (Ny3) olvasható.

Leiser nannt' ich deinen Namen;  
Und mein Auge warb um dich:  
||: Liebe Chloe! Näher kamen  
Unser beider Herzen sich! :||

Und du nanntest meinen Namen;  
Hoffen ließ dein Auge mich:  
||: Liebe Chloe! Näher kamen  
unser beider Lippen sich! :||

O, es war ein süßes Neigen;  
Bis wir endlich, Mund an Mund,  
||: Fest uns hielten, ohne Zeugen –  
Und geschlossen war der Bund :||

76, (31)

**Laura.** [Míg súgva kovályog az estveli szél]

**Lilla.** [Még repdes enyelgve az alkonyi szél]

K1	<i>Laura.</i>	VI Ária-kézirat; 182.	Autográf cenzori kézirat.		1791. január 8., Bécs	A	–
Ny1	<i>Laura.</i>	Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel; I. sz.	Gyűjteményes kötet.		1791, Bécs	A	<b>1.</b>
Ny2	<i>Laura.</i>	Hat Magyar Énekek; No. I.	Zongorakíséretes énekgyűjtemény.	<i>3/4, A-dúr, Halkkal, Steffántól.</i>	1791, Bécs	A	–
Ny3	<i>Laura.</i>	Magyar Museum; II. kötet, utolsó (4. negyed, 482–483., XVI/1. sz.	Folyóirat-közlés kottamelléklettel.	<i>3/4, A-dúr, Halkkal Steffántól.</i>	[1792], Kassa	A	–
Ny4	<i>Míg súgva kovályog az estveli szél...</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 2–3.	Gyűjteményes kötet.		1793, Buda	A	<b>8.</b>
K2	<i>Lilla.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 292, 147b. (XLIV. sz., XXXI. Ének)	Autográf gyűjtemény.	<i>Az áriát lásd Steffan IV. Rész 6. darab.</i>	[1795 vége–1796 eleje, kufsteini fogság]	Av	<b>166.</b>



K3	Lilla.	Énekek-kézirat, III. csomó; 33; 30a.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Av	–
Ny5	Lilla.	Magyar Aglája; 189–190, kotta: 233–235.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	2/4, A-dúr, Halkkal.	1806, Buda	Av(v)	90.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 392. (a 152. sz. jegyzetében)

Ny2: Bartalus 1869, 14–15. (A sorkezdetet adja meg címként.)

Ny3: Magyar Museum 2004, 472.

Ny5: (dallammal): Bartalus 1869, 40–41. (A sorkezdetet adja meg címként.); (dallam nélkül): Verseghy 1865, 13–14; Verseghy 1900, 20–21; Verseghy 1910, 232–233, 152. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az Ny1 cenzori kézírata, ami Görög Demeter kismartoni hagyatékában maradt fenn.

**Ny1 (A szövegállapot):** Verseghy 1791-ben jelentette meg a *Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel* című tanulmányát, amiben a lírai versek prozódiajával, illetve kifejezetten a dallamra való szövegírás problémájával foglalkozott. A *Laura* című ének a tanulmányhoz mintapéldaként csatolt hat költemény első darabja.

**Ny2 (A szövegállapot + dallam):** Az Ny1-hez dalalbum formájában közreadott zongorakísértetes kottamelléklet. A *Laura* című ének a nyomtatvány első számú darabja. A 3/4-es, A-dúr, Halkkal játszandó darabot Verseghy Steffántól vette. (Steffan 1782, No. 6.) Mivel Magyarországon csak az 1800-as évek elejétől volt kottanyomtatás, a *Hat Magyar Énekek* 1791-ben Bécsben jelent meg.

**Ny3 (A szövegállapot + dallam):** Az 1791-ben közreadott (Ny2) *Laura* című ének 1792-ben a Batsányi által szerkesztett kassai *Magyar Museum*-ban dallammal együtt ismét megjelent. A folyóiratban a XVI. számú, két Verseghy darabot (1. *Laura*, 2. *Thirzis' sírja felett*) tartalmazó *Énekek* főcímhez a következő lábjegyzet tartozik: „Lásd: *Rövid Értekezések a' Muzsikáról. VI. Énekekkel. Szerzette VERSEGI Ferentz. Bétsben. 1791.* – Ki vagynak az Énekek-is különösen nyomtatva és metszettve, 4-ed rétbén. Találta-tik Pesten Weingand Könyv-áros Úrnak bolytában. Az árrok mind öszve 30 kr.” A szerkesztő tehát pontosan megadta a kottával együtt újraközölt énekek első kiadásának a helyét. A kottát a *Hat Magyar Énekek*-ből másolta át a rézmetsző.

**Ny4 (A szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Mi a' Poézis?* [...] című értekezésben Verseghy a költeményes beszédre való példaként cím nélkül idézte az ének teljes szövegét, majd bemutatva, hogy milyen az, ha ugyanezt a gondolatot prózában fejezzük ki, prózában is leírta a vers tartalmát (Verseghy 1793, 2–3). Érdekes, hogy a tanulmányhoz csatolt *Költeményes Enyelgések*-ben nem adta (újra) közre az éneket.

**K2 (Av szövegállapot + dallamutalás):** A korábban megjelent ének (Ny1, Ny2, Ny3) első két strófáját Verseghy Kufsteinben jelentősen átdolgozta, és a címet *Lauráról Lillára* változtatta. A kéziratban a már közreadott dallam forráshelyét is pontosan megadja: *Az áriát lásd Steffan IV. Rész 6. darab.* Az ének a kézirat III. szövegcsoportjának XLIV. darabja, a dallamutalással ellátott énekek közül a XXXI. Ének. A kontextus alapján a költemény lejegyzését 1795 novembere és 1796 márciusa közé tesszük.

**K3 (Av szövegállapot):** A kéziratcsomó közvetlenül Verseghy fogságból való szabadulása előtt, 1803 körül Brünnben keletkezhetett. A szöveg a K2 tisztázata: ha ott egy-egy kifejezésre még két változatot adott meg Verseghy, ide már csak a sor mellé írtat, vagyis a jobbitást vezette át.



*Ny5 (Av(v) szövegállapot + dallam):* Minimális, egyetlen kifejezést érintő jobbítással a K3-ban olvasható szövegállapotot adta közre Verseghy 1806-ban a *Magyar Aglájában*. A kottamellékletben a zeneszerző megnevezése nélkül immár *Lilla* címen az 1791-ben, illetve 1792-ben megjelentetett Steffan-dallamot is újból megjelentette: 2/4, A-dúr, Halkkal. A 2/4-es ütemmutató nyomdahiba, a darab 3/4-ben van lejegyezve.

### Keletkezés

A vers Johann Gottfried Herder (1744–1803) *Das trauerende Mädchen* című költeményének szabad fordítása (Gálos 1912, 64), melyet Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteményéből ismert meg Verseghy (Major 1924, 48). Az ének az 1782-ben megjelent IV. kötet 6. darabja (Steffan 1782, No. 6). Steffan Herder megnevezése nélkül *Das Mädchen am Ufer* címen adta közre a 3/4-es ütemmutatójú, A-dúr hangnemű, Andante e Cantabile tempójelzésű éneket. A cím némileg megtévesztő, mert Herder ugyanezt a témát valóban feldolgozta *Das Mädchen am Ufer* címmel is (Herder, *Stimmen der Völker in Liedern*, Tübingen, 1807, 367, III. könyv 31. sz.), Steffan azonban nem ezt, hanem a *Das trauerende Mädchen* című költeményt zenésítette meg. Herder költeménye „tulajdonképpen a Dodsley-féle angol gyűjtemény egyik darabjának fordítása” (Gálos 1912, 64). Az angol forrást a cím után maga Herder nevezte meg: „*Das trauerende Mädchen. Englisch. (Nach einem Gedicht aus Dodsley's Sammlung.)*” (Herder, *Stimmen der Völker in Liedern*, Tübingen, 1807, 394, III. könyv 47. sz.). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az ének *Laura* című első szövegváltozatának autográf cenzori kézirat a Görög Demeter kismartoni hagyatékában maradt fenn (K1). Ez jelent meg az 1791-ben Bécsben kiadott *Rövid értekezések a' Musikáról*ban (Ny1), és Steffan dallamával együtt az ehhez közreadott *Hat Magyar Énekek* (Ny2) című zongorakiséretes énekgyűjteményben. Egy évvel később 1792 tavaszán a kassai *Magyar Museum*ban dallammal együtt újra megjelent (Ny3), majd 1793-ban ismét közreadta Verseghy a szöveget. Ekkor viszont nem a *Mi a' Poézis?* [...] című tanulmányhoz csatolt *Költeményes Enyelgések*ben jelent meg, hanem cím és dallam nélkül magában a tanulmányban a költeményes beszédre való példa gyanánt (Ny4). A Martinovics-féle összeesküvés miatt felségértés vádjával elítélt költő a fogságban újra elővette az éneket, és Kufsteinben a címet is megváltoztatva jelentősen átdolgozta a korábban már napvilágot látott költeményt (K2). Az erős átdolgozás ellenére az egyező szövegpanelek biztosítják a szövegidentitás folytonosságát. A *Laura – Lilla* szövegének megjobbítása tipikus példája annak az estnek, amikor a költő a fogságban úgy fordított újra egy korábban már magyarított éneket, hogy bár nem volt előtte korábbi fordítása, a *Hat Magyar Énekek* sajtó alá rendezésének köszönhetően a szöveg olyannyira bevésődött az emlékezetébe, hogy a dallamot látva, bizonyos mértékig elő tudta azt hívni az emlékezetéből. Szabadulása után 1806-ban a *Magyar Aglájában* (Ny5) ismét Steffan dallamával adta közre ezt a fogságban jelentősen átdolgozott, azután némileg megjobbított *Lilla* című végleges szövegváltozatot.

Az *Analyticában* a darabot az olyan énekek között hozta fel példaként a költő, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség: tudniillik [...] szerelmes dalok a megengedett szerelem szemérmes mértékét ismerő erkölcsös kifejezéseivel; panaszos dalok a balsorsról és örvendezők a teljesült kívánságokról.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

Az ének *Laura* című szövegváltozatának kezdősorát Csokonai dalgyűjteményének töredékben fennmaradt mutatója is tartalmazza, ami arra utal, hogy Verseghy éneke gyorsan popularizálódott, és igen népszerű lehetett a korban (MTAKK K 672/IV; 76b). Hogy Csokonai milyen dallammal ismerte, forrás hiányában nem tudjuk. A szöveghez tartozó korabeli dallamjegyzések mindenesetre arra mutatnak, hogy Verseghy éneke a populáris regiszterben nem Steffan dallamával, hanem a nagyközönség által is befogadható egyszerűbb, közismert dallamokkal terjedt. Ilyeneket őrzött meg a *Makay Adám-melodiárium* (Sp. Kt. 515., Stoll 715. sz.) és az *1816–1837-es Pataki dallamtár* (Sp. Kt. 1760, Stoll 756. sz.). A dallamokat l. Hovánszki 2014, 279–284.

## Verselés

„Mértéktelen dactilicumokban.” (Verseghy 1806, 243.) Verseghy híven követte a Steffan–[Herder]-*Klavierlied* formáját és prozódiaját. A felütéssel együtt 11 (6+5) szótagból álló harmadfeles daktilusi sorok páros rímelésűek. Strófa képlete a zenei ismétlésekkel együtt: 6+ ||: 5a :|| 11a 11b ||: 11b :||

### Forrás (31. kotta)

Steffan–[Herder]: *Das Mädchen am Ufer*.

(Steffan1782, No. 6. – 3/4, A-dúr, Andante e Cantabile)

J. G. Herder *Das trauerende Mädchen* című költeményének megzenésítése J. A. Steffantól, melyet a zeneszerző a költő megnevezése nélkül adott közre. Bár a témát Herder *Das Mädchen am Ufer* címen is feldolgozta, Steffan nem azt, hanem a címet felcserélve a *Das trauerende Mädchen* szövegét zenésítette meg. A 31. kottamelléklet első sorában a *Das Mädchen am Ufer* című Steffan–[Herder]-*Klavierlied*, a másodikban a *Laura Hat Magyar Énekekben* közreadott strófái (Ny2), a harmadikban pedig a *Magyar Aglájában* megjelent *Lilla* című végső szövegváltozat (Ny5) olvasható.

Im säuselnden Winde, ||: am murmelnden Bach, :||  
Saß Lilla auf Blumen, und weinet und sprach:  
Was blüht ihr, ihr Blumen? was säuselst du West?  
||: Was murmelst du Waldstrom der schnell mich verläßt? :||

Mein Lieber er blühte ||: am Herzen mir hier, :||  
War frisch wie die Welle, war lieblicher mir,  
Als Zephyr; o Zephyr! wo flohest du hin?  
||: O Blume der Liebe, du mußttest verblühen! :||

Vom Busen, vom Herzen ||: riß ab sie den Strauß, :||  
Und seufzet und weinet die Seele sich aus:  
||: Was weinst in die Welle? was seufzest in Wind?  
O Mädchen! Wind, Welle und Leben zerrint. :||

Der Strom kömmt nicht wieder, ||: der Westwind vermählt, :||  
Die Blume verwelket, die Jugend vergeht:  
Gieb, Mädchen, die Blume dem Strome, dem West,  
||: Es ist ja nicht Liebe, wenn Liebe verläßt. :||

77, (41)

**Thirzis' sírja felett.** [Mit búsolgsz árva szívem? / mit gyötröd lelkemet?]

**Dóris Dámonnak sírja felett.** [Mit gyötröd árva szívem / mély búddal mellyemet?]

**Thirzis sírja' felett.** [Mit gyötröd árva szívem / mély búddal mellyemet?]

**Thirzis sírja' felett.** [Melly szörnyű öldökléstek / hervasztó bánatok!]

K1	<i>Thirzis' sírja felett.</i>	VI Ária-kézirat; 182.	Autográf cenzori kézirat.		1791. január 8., Bécs	A	–
Ny1	<i>Thirzis' sírja felett.</i>	Rövid Értekezések a' Musikáról. VI Énekekkel; No. 2.	Gyűjteményes kötet.		1791, Bécs	A	2.

Ny2	<i>Thirzis' sírja felett.</i>	Hat Magyar Énekek; No. 2.	Zongorakíséretes énekgyűjtemény.	4/4, f-moll, <i>Lassatskán, 's illetődéssel. Haydntől.</i>	1791, Bécs	A	–
Ny3	<i>Thirzis' sírja felett.</i>	Magyar Museum; II. kötet, utolsó (4.) negyed; 483, VI/2. sz.	Folyóirat-közlemény kottamelléklettel.	4/4, f-moll, <i>Lassatskán, 's illetődéssel. Haydntől.</i>	[1792] Kassa	A	–
Ny4	<i>Thirzis' sírja felett.</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Nyelgésekkel; 82. (XVI. sz.)	Gyűjteményes kötet.		1793, Buda	A	–
K2	<i>Dóris Dámonnak sírja felélt.</i>	MTAKK K 632 (Kazinczy Ferenc: <i>Az országlás foglyai</i> ); 19a.	Önálló autográf. (Kazinczy kézíratai között.)		1795. július, budai fogság	Av	–
K3	<i>Thirzis' sírja felett.</i>	Uránia-kézirat; III. szövegcsoport; 293, 148a. (XLVI. sz., XXXIII. Ének)	Autográf kötet.	<i>Az áriát lásd Hayden I. Rész 9. darab.</i>	[1795 vége–1796 eleje, kufsteini fogság]	Av+B	168.
K4	<i>Thirzis' sírja felett.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 34; 30b.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Av+Bv	244.
Ny5	<i>Thirzis' sírja felett.</i>	Magyar Aglája; 160–161, kotta: 227–228.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	4/4, f-moll, <i>Adagio.</i>	1806, Buda	C	75.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 14; Verseghy 1910, 77–78, 39. sz.

Ny2: Bartalus 1869, 16–17. (A sorkezdetet adja meg címként.)

Ny3: Magyar Museum 2004, I, 473, 475.

K4: Verseghy 1910, 345. (a 39. sz. jegyzetében) és 386. (a 138. sz. jegyzetében)

Ny5 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 51; Verseghy 1910, 209, 138. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az Ny1 cenzori kézírata, ami Görög Demeter kismartoni hagyatékában maradt fenn.

**Ny1 (A szövegállapot):** Az ének a *Rövid Értekezések a' Musikáról* című 1791-ben megjelent tanulmányhoz csatolva jelent meg, mintegy prozódiai mintapéldájaként a költő értekezésben kifejtett téziseknek.

**Ny2 (A szövegállapot + dallam):** Az Ny1-hez dalalbum formájában kiadott zongorakísértetes kottamelléklet 2. darabja. A Haydntől vett 4/4-es, f-moll dallamot a tempójelzés szerint *Lassatskán, 's illetődéssel* kell játszani (Haydn 1781, No. 9). Mivel Magyarországon csak az 1800-as évek elejétől volt kottanyomtatás, a dalalbum 1791-ben Bécsben jelent meg.

**Ny3 (A szövegállapot + dallam):** A *Magyar Museum* II. kötetének utolsó negyedében kottával együtt újra megjelent az egy évvel korábban (Ny2) közreadott darab. A folyóiratban a XVI. számú két Verseghy darabot (1. *Laura*, 2. *Thirzis' sírja felett*) tartalmazó *Énekek* főcímhez a következő lábjeget

tartozik: „lásd: *Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel. Szerzette VERSEGI Ferencz. Bétsben. 1791.* – Ki vagynak az Énekek-is különösen nyomtatattva és metszettetve, 4-ed rétbén. Találtatik Pesten Weingand Könyv-árros Úrnak bolytában. Az árrok mind öszve 30. kr.” A szerkesztő Batsányi tehát pontosan megadta a kottával együtt újraközölt énekek forráshelyét. A kottát a *Hat Magyar Énekek*ből másolta át a rézmetsző.

**Ny4 (A szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Mi a' Poézis?* [...] című tanulmányhoz csatolt *Költeményes Enyelgésekben* a nyugat-európai hangsúlyváltó jambusokat imitáló dallamra írt énekek példájaként három éven belül immár negyedszer jelent meg a *Thirzis' sírja felett* című ének.

**K2 (Av szövegállapot):** Autográf tisztaát, ami az MTAKK K 632 jelzetű, Kazinczynak *Az országlás foglyai* címet viselő kéziratköteté 19a lapján található. Túloldalára (19b) Kazinczy a következő, a lejegyzés idejére és körülményeire vonatkozó megjegyzést írta: „A' mi a' tulsó oldalon áll, Verseghy Ferencz rabtársam írta Budai fogságunkban 1795. Júliusban. Ezen papirosba volt bekötve *Geschichte der Kunst*, von Winkelmann, 's Verseghy a' könyvet tőlem vette kölcsön. – Már ekkor vala tintánk, nem engedelemből, hanem a' Katona-Tisztek' kedvezéséből. Irom ezt Széphalmon, Novemb. 15d. 1820. Kazinczy Ferencz.” Verseghy a budai fogság enyhébb időszakában tehát ismét elővette az éneket, és a szereplővel együtt a címet (*Dóris Dámonnan sírja felett*), illetve az első két sort megváltoztatva elkészítette a szöveg *Uránia*-kézirat felé mutató szövegváltozatát.

**K3 (Av+B szövegállapot + dallamutalás):** A körülbelül fél évvel korábban, a budai fogságban papírra vetett szövegváltozat (K2) átdolgozása, amit a költő a kufsteini fogságban, 1795 végén, esetleg 1796 elején jegyzett le. A cím mellett a Ny2-ben és Ny3-ban már közreadott dallamra való utalás olvasható: *Az úriát lásd Hayden I. Rész 9. darab. A Thirzis' sírja felett* a kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XLVI. számú darabja, a dallamutalással ellátott énekek közül a XXXIII. Ének. Verseghy az itt lejegyzett szövegben egyrészt visszatért a *Thirzis' sírja felett* címváltozathoz (amivel együtt járt az, hogy a 6. és 8. sort visszajavította a nyomtatványokban olvasható szöveghez), másrészt a kedvese (itt már hitvese) halálát sirató szerető témáját hosszabban kifejtve két strófásra bővítette az addig egyetlen nyolcsoros szakaszból álló éneket.

**K4 (Av+Bv szövegállapot):** A fogságból való szabadulás környékén, 1803 körül lejegyzett szöveg, mely a K3-hoz képest minimális változtatást tartalmaz (a második strófában három szót jobbitott meg).

**Ny5 (C szövegállapot + dallam):** Verseghy a fogságból való szabadulása után az 1806-os *Magyar Aglájában* ismét közreadta a *Thirzis' sírja felett* című éneket. A szöveget azonban az előbbiekhöz képest egyrészt erőteljesen átdolgozta, másrészt egy harmadik strófával tovább bővítette. A költeményhez az 1791-ben, majd 1792-ben (Ny2, Ny3) már közreadott dallamot is mellékelte a zeneszerző neve nélkül.

### Keletkezés

Az ének Joseph Haydn (1732–1809) *Trost unglücklicher Liebe* című *Klavierlied*jének szabad magyarításá (Major 1924, 48; Major 1925, 259; Gálos 1943, 15). A Haydn által megzenésített költemény a *XII Lieder für das Clavier* című *Klavierlied*-album 1781-ben Bécsben megjelent első kötetének 9. darabja (Haydn 1781, No. 9). A 4/4-es, f-moll hangnemű, Adagio tempójelzésű éneket Haydn a szövegíró megnevezése nélkül adta közre, költője máig ismeretlen. Haydn hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A darab első kidolgozásakor Verseghy csak az első strófáját magyarította a Haydn-*Klavierlied*nek. Ezt a meglehetősen hű fordítást 1791 és 1793 között négyszer is megjelentette: kétszer csak a szöveget (Ny1, Ny4), kétszer pedig az énekhez tartozó dallamot is közreadta (Ny2, Ny3). A költő a fogságban újra elővette az éneket, és 1795 júliusában a budai fogságban (K1), majd 1796 elején Kufsteinben (K2) is tovább dolgozott rajta: némileg megjobbitotta, illetve egy strófával bővítette a korábban már nap-

világot látott költeményt. Fogságból való szabadulása után azonban nem ezt a folyamatosan javított szöveget jelentette meg Haydn dallamával együtt a *Magyar Aglájában* (Ny5), hanem egy ebből kiinduló, de ettől erősen eltérő, három strófásra bővített változatát az éneknek. Bár témájában ez a végső szövegváltozat is követi a *Trost unglücklicher Liebe* című Haydn-Klavierlied történetét, ez már csak távoli imitációja a kiindulásul szolgáló német költeménynek. (Verseghy a kedvesét sirató szerelmes toposzát megtartotta, de a szerető keseregését immár nem a volt kedves hűtlensége, hanem annak halála okozza.)

Az *Analyticában* a darabot az olyan énekek között hozta fel példaként Verseghy, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség: tudniillik a gyászdalok egy szeretett személy haláláról [...]” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

### Verselés

„Mértéktelen jambicumokban.” (Verseghy 1806, 242.) Verseghy hűen követte a Haydn-Klavierlied formáját és prozódiaját. A 8 soros strófákban negyedfeles és hármas jambusi sorok váltakoznak. Strófaéplete a zenei ismétlésekkel együtt: 7a 6b 7a ||: 6b :|| 7c ||: 6d :|| 7c ||: 6d :||

### Forrás (41. kotta)

Haydn: *Trost unglücklicher Liebe*.

(Haydn-[?] 1781, No. 9. – 4/4, f-moll, Adagio)

Ismeretlen szerzőjű vers megzenésítése J. Haydntól. A 41. kottamelléklet első sorában a *Trost unglücklicher Liebe* című Haydn-Klavierlied, a másodikban a *Thirzis' sírja felettnek a Hat Magyar Énekekben* közreadott strófái (Ny2), a harmadikban pedig az ének *Magyar Aglájában* megjelent végső szövegváltozata (Ny5) olvasható.

Ihr mißvergnügten Stunden,  
wie groß ist eure Zahl!  
So mehrt nur Schmerz und Wunden  
||: und tötet mich einmal! :||  
Ihr aber, sanfte Triebe,  
||: kömmt, schlaft nur mit mir ein, :||  
denn jenes, was ich liebe,  
||: wird doch nicht meine sein :||

Du liebtes mit so warmem,  
So vollem Herzen mich;  
||: Nun hält dich in den Armen  
Ein Glücklicher als ich, :||  
Und meinen heißen Küssen,  
||: O Schicksal, hast du sie :||  
Wie dieser Welt entrissen!  
||: Allein auf ewig nie! :||

Dort, unter Himmels Lauben,  
Find' ich, Geliebte, dich:  
||: O wönniglicher Glauben!  
Du nährst und stärkest mich, :||

Du hauchest meinem Herzen  
 ||: Neukräftigs Leben ein :||  
 Und milderst mir den Schmerzen,  
 ||: Die Qual, ein Mensch zu sein. :||

78, (52) (64)

**A' NE-FELEJTS. / A' Ne-felejts virág.** [Amott a' tsendes völgy ölében]

**A' Nefelejcs.** [Amott egy tsendes völgyecskében]

**A' Nefelejts.** [Kiandalgván hüs kerternyómba]

Ny1	A' NE-FELEJTS.	Orpheus; I. évf. II. kötet (Rák Hava), 125. o. (III. sz.)	Folyóirat-közlés.	(52)	1790, Kassa	A	–
K1	A' Ne-felejts virág.	VI Ária-kézirat; 182.	Autográf cenzori kézirat.	(52)	1791. január 8., Bécs	A	–
Ny2	A' Ne-felejts virág.	Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel; XVIII. o., No. 3.	Gyűjteményes kötet.	(52)	1791, Bécs	A	<b>3.</b>
Ny3	A' Ne-felejts virág.	Hat Magyar Énekek; No. 3.	Zongora-kíséretes énekgyűjtemény.	3/4, B-dúr, Halkkal. Ráfael Úrtól. (52)	1791, Bécs	A	–
Ny4	A' Nefelejts virág.	Mi a poézis [...] Költeményes Enyelgésekkel; 82–83. (XVII. sz.)	Gyűjteményes kötet.	(52)	1793, Buda	A	<b>24.</b>
K2	A' Nefelejts.	MTAKK K632 (Kazinczy Ferenc: <i>Az országlás foglyai</i> ); 19a.	Önálló autográf.	(52)	[1795. június 15.–július 20., budai fogság]	Av+a	–
K3	A' Nefelejcs.	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 305, 154a. (XXV. sz. XVI. Ének)	Autográf kötet.	(52)	[1795 október–november, kufsteini fogság]	Av+a	<b>153.</b>
K4	A' Nefelejcs.	Énekek-kézirat, IV. csomó; 5a–5b.	Autográf csomó.	(64)	[1803–1806]	B	<b>247.</b>
Ny5	A' Nefelejts.	Magyar Aglája; 176–177, kotta: 229–230.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	3/8, G-dúr, Andante. (64)	1806, Buda	B+b	<b>82.</b>
Ny6	A' Nefelejts.	Magyar Hárfás; I. Szakasza, No. 4.	Zongora-kíséretes énekgyűjtemény.	3/8, G-dúr, Léptetve. (64)	1807, Pest	B+b	–

## Megjelenés

Ny1: Kazinczy 1791, 59. (*AZ EL NE FELEJTS*); Orpheus 2001, 196; Énekes Gyűjtemény, 1801: 19. sz.; 1803: 22. sz. [névtelenül]

Ny2: Verseghy 1865, 14–15.

Ny3: Bartalus 1869, 18. (A sorkezdetet adja meg címként.); Kerényi 1927, 46. és Szabolcsi 1979, 197. (Zongorakiséret nélkül, csak a dallam közölte.)

K3: Verseghy 1865, 55–56; Verseghy 1910, 222, 145. sz.

Ny5 (dallam nélkül): Verseghy 1900, 17–18.

Ny6: Bartalus 1869, 48–49. (A dallamot is Verseghyének tartja, és a sorkezdetet adja meg címként.)

## Szöveforrások

**Ny1 (A szövegállapot):** Az ének a szerző nevével (Versegi) először 1790-ben a Kazinczy által szerkesztett *Orpheus* című folyóiratban jelent meg. A címhez a következő lábjegyzet kapcsolódik: „Eggy parányi, igen világos-kék színű virág, többnyire a’ patakok szélein nő. Németül Vergiss mein nichtnak hívják.” A költeményt Kazinczy egy évvel később *AZ EL NE FELEJTS* címmel a *Heliconi Virágok* című gyűjteményben újra megjelentette.

**K1 (A szövegállapot):** Az Ny2 cenzori kézírata, ami Görög Demeter kismartoni hagyatékában maradt fenn.

**Ny2 (A szövegállapot):** Verseghy 1791-ben jelentette meg a *Rövid Értekezések a’ Musikáról. VI. Énekekkel* című tanulmányát, amiben a lírai versek prozodiájával, illetve kifejezetten a dallamra való szövegírás problémájával foglalkozott. A’ *Ne-felejts virág* a tanulmányhoz mintapéldaként csatolt hat költemény 3. darabja, amit a korábbi publikációhoz képest változatlan formában adott közre Verseghy.

**Ny3 (A szövegállapot + dallam):** Az Ny2-höz dalalbum formájában kiadott zongorakiséretes kottamelléklet harmadik darabja. A *Ráfaeltől* vett 3/4-es, B-dúr dallamot a tempójelzés szerint *Halkkal* kell játszani. Mivel Magyarországon csak az 1800-as évek elejétől volt kottanyomtatás, a dalalbum 1791-ben Bécsben jelent meg.

**Ny4 (A szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Mi a’ Poézis?* [...] című tanulmányhoz csatolt *Költeményes Nyelvésekben* a nyugat-európai hangsúlyváltó jambusokat imitáló dallamra írt énekek példájaként jelent meg újra (ebben az esetben kotta nélkül) A’ *Nefejejts virág* című ének.

**K2 (A+ a szövegállapot):** Autográf kézirat, ami az MTAKK K 632 jelzetű, Kazinczynak *Az ország-lás foglyai* címet viselő kéziratkötetének 19a oldalán található. A lap túoldalára (19b) Kazinczy a következő, a lejegyzés idejére és körülményeire vonatkozó megjegyzést írta: „A’ mi a’ tulsó oldalon áll, Verseghy Ferencz rabtársam írta Budai fogságunkban 1795. Júliusban. Ezen papirosba volt bekötve *Geschichte der Kunst*, von Winkelmann, ’s Verseghy a’ könyvet tőlem vette kölcsön. – Már ekkor vala tintánk, nem engedelemből, hanem a’ Katona-Tisztek’ kedvezéséből. Irom ezt Széphalmon, Novemb. 15d. 1820. Kazinczy Ferencz.” Verseghy 1795. június 15. és július 20. között készítette el az első két versszakában alaposan átdolgozott, illetve egy strófával kibővített szöveget. A viszonylag pontos datálást azt teszi lehetővé, hogy Kazinczy *Budai Papirosaim* című kéziratkötetében (MTAKK 2r. 1; 170b–171a) megtalálható A’ *Nefejejcs virág* Kazinczy által lejegyzett archiválási másolata, ahol Kazinczy pontosan megadja a másolás napját: 1795. július 20. A K2 tehát még ezelőtt, de már a budai fogság enyhébb időszakában, azaz 1795. június 15. után keletkezhetett. Kazinczy másolatával kapcsolatban megjegyzendő, hogy bár a *Budai Papirosaim* betűhű Verseghy-másolatokat őriz, Kazinczy ebben az esetben elrontotta a másolást: a 3. versszak első három sora után a 4. strófa utolsó sorát jegyezte le, azaz véletlenül kihagyott egy versszakot. Ezt leszámítva a másolat szövege teljes egészében megegyezik a K3-ban olvashatóval. (Kazinczy *Budai Papirosaim* című kéziratkötetéről: Debreczeni 2014, 238.)

**K3 (A+ a szövegállapot):** A K2-vel megegyező szövegváltozat, amit Verseghy Kufsteinben, 1795 október–novemberében jegyzett le. A’ *Nefejejcs* a kézirat 47 darabból álló III. szövegcsoportjának XXV. számú darabja. Bár énekszámot is adott a költeménynek (XVI. Ének), dallamutalás nem olvasható a cím mellett. Ennek oka, hogy nem tudott nyomtatott kottára hivatkozni az Ny3-ban már korábban



közreadott Ignaz Rfaeltől vett dallam forráshelyére, ezért inkább kihagyta azt. Egyéb esetekben ugyanis (Steffan, Haydn és Mozart darabjainál) mindig pontosan megnevezte a dallamok lelőhelyét.

**K4 (B szövegállapot):** A kézirat a fogságból való szabadulás után, de még a *Magyar Aglája* megjelenése előtt, azaz 1803–1806 között keletkezett. Ebben már az ének erősen átdolgozott változata olvasható, de még egy strófával rövidebb a kidolgozás, mint a *Magyar Aglájában*, illetve majd a *Magyar Hárfásban* lesz. Mivel a B szövegállapothoz az Ny5-ben és Ny6-ban egy új dallamot párosított Verseghy, feltehetően már a K3 lejegyzésekor is erre az újabb dallamra írta a szöveget.

**Ny5 (B+b szövegállapot + dallam):** Az 1806-os *Magyar Aglájában* megjelent szövegváltozat: ebben a K4-hez képest egy strófával tovább bővítette a költő az ének. Verseghy az átdolgozott szöveghez nem az 1791-ben megjelentetett Raphael-dallamot közölte újra, hanem egy szintén jambusi lejtést imitáló, felütéses, de új, 3/8-os, G-dúr melódiával párosította a szöveget. A dallam szerzőjét nem ismerjük.

**Ny6 (B+b szövegállapot + dallam):** A *Magyar Hárfás* 1807-es zongorakiséretes énekgyűjtemény I. kötetének 4. darabja, mely megegyezik az egy évvel korábban közreadott énekkel (Ny5).

### Keletkezés

Verseghy költeménye Max Knebel (1754–1790) *Vergiss mein nicht* című költeményének a magyarátsa. A *Vergiss mein nicht* szövege a szerző megnevezése nélkül megtalálható Verseghy 14 német költeményt tartalmazó autográf másolatcsomójában: OSzK Kt., Analekta 6569; 364. (Gálos 1933a, 207–208.)

A költemény szövege először, majd másodszer is Kazinczy gondozásában jelent meg: 1790-ben az *Orpheus* című folyóiratban (Ny1), majd 1791-ben a *Heliconi Virágok*ban. Ezt követte Verseghy kiadása, aki még szintén 1791-ben, de immár dallammal együtt is közreadta *A' Ne-felejts virágot*. Az éneket Verseghy egyrészt a Bécsben megjelent *Rövid Értekezések a' Musikáról* című tanulmányhoz csatolta a dallamra való szövegírás egyik példájaként (Ny2), másrészt az ennek mellékleteként megjelent *Hat Magyar Énekek* című zongorakiséretes énekgyűjteményben adta közre I. W. Raffael dallamával (Ny3). Hogy a darabot Ignaz Wenzel Raffael (1762–1799) osztrák zeneszerző dallamával ismerete-e meg, vagy utólag párosította vele, források hiányában eldönthetetlen, a megjelentetés helyét és módját figyelembe véve azonban valószínű, hogy a zenei kompozíciót figyelembe véve magyaráította a szöveget. I. W. Raffael osztrák orgonista, énekes és zeneszerző egy ideig a pesti színház zenei vezetője volt, dalai valószínűleg kéziratban (is) terjedtek a század végén hazánkban. A Verseghy által közreadott énekről Gálos Rezső a következőt írja (Gálos 1933a, 107–108): „A magyar vers Raffael kótájával jelent meg; eredetijét Major nem találta (ItK 1925, 259.) A hangjegy megvan a bécsi *Verein für Musikfreunde* hangjegygűjteményében, *Das Vergissmeinnicht* a címe, de szövege, (mindössze egy strófa) a fentivel csak tárgyában egyezik.” Mivel a Gálos által megnevezett gyűjteményt pontos bibliográfiai adatok hiányában nem találtuk, illetve a Raffael neve alatt megjelent korabeli nyomtatványokban sem bukantunk rá *A' Nefelejcs* dallamára, a Verseghy által is használt melódia feltehetően kéziratban, illetve orálisan terjedt a korban. A dallam korabeli népszerűségére utal, hogy Csokonai is felhasználta azt, aki a melódia szóban terjedő, egyszerűbb változatára írta a *Rózsím' sírja felett* című, *Forró sohajtások...* kezdetű énekét (Kerényi 1926; Csokonai dalát lásd és halld: CsÖM, Énekelt költészet 2009 [DVD], 48. sz. kritikai jegyzet). A korabeli zenei művelődés, illetve a művelődési regiszterek közötti szakadékra mutat, hogy Csokonai dalával ellentétben Verseghy éneke a populáris regiszterben nem Raffael bonyolultabb dallamával, hanem a nagyközönség által is befogadható egyszerűbb, akkor közismert dallamokkal terjedt. Ilyeneket őrzött meg a *Szentgyörgyi István-énekeskönyv* (MTAKK RUI 8r. 124, 60; Stoll 641. sz.) és *Mindszenty Dániel 1832-es gyűjteménye* (MTAKK RUI 4r. 324, 73. sz.). A dallamokat I. Hovánszki 2014, 273–276.

A darab sikerült ségére utal, hogy 1791-ben való háromszori megjelenése után Verseghy 1793-ban a *Mi a' Poézis* [...] *Költeményes Enyelgésekben* a tanulmányhoz csatolt mintapélda gyanánt szintén újra közreadta (Ny4). Ekkor, valószínűleg nyomdatechnikai (Magyarországon ekkor még nem volt kottanyomatás), illetve anyagi okokból dallam nélkül jelent meg a darab. 1795. június 11-e és július 20-a



között, a budai fogság enyhébb időszakában Verseghy újra elővette A' *Nefelejts* szövegét, és némileg megjobbította a már négyszer napvilágot látott éneket (K2), amit aztán fél évvel később Kufsteinben újra lejegyeztet (K3). A fogságból való szabadulás környékén, 1803 körül jelentősen átdolgozta a darabot (K4). Ezt szabadulása után egy strófával tovább bővítve a *Magyar Aglájában* (Ny5), majd a *Magyar Hárzásban* (Ny6) új dallammal adta közre. Az Ny5-ben és Ny6-ban megjelent 3/8-os, G-dúr, *Léptetve* tempójelzésű dallam szerzőjét nem nevezte meg, a komponista ismeretlen. Verseghy tehát a Max Knebel énekéből készített szabad fordítást először Ignaz Raffael dallamával adta közre, majd miután a szöveget jelentősen átdolgozta, egy másik, ismeretlen szerzőjű dallammal párosította. A költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-ének-költői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az *Analyticában* Verseghy A' *Nefelejts*et az erkölcsi dalok közé sorolta, „amelyek arra buzdítanak, hogy híven és serényen teljesítsük általános emberi kötelességeinket, illetve az egyes tisztekkel együtt járó különleges feladatainkat, vagy valamely életmód csendes örömeit írják le.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

Témájában nagyon hasonló Verseghynek a *Kedvesemhez /Búcsúzás* (132) című költeménye, amit Max Knebel *In bekannter Melodie* című, *Vergiss mein nicht...* kezdetű dalából magyarított. Bár a két költemény azonos toposzkészletből építkezik, sőt a refrénjük is ugyanaz, ráadásul a német forrásszöveget tekintve ennek a sorkezdetete megegyezik annak a címével, szövegidentitásukat tekintve nincs kapcsolat a két darab között.

### Verselés

„Mértéktelen jambicumokban. [!]” (Verseghy 1806, 242.) Verseghy az *Analyticában* az éneklésre szánt „egyszerű jambikus, azaz felütéses trocheusi strófaformák” között említette példaként a költeményt (Verseghy 1977, III/6, 711). Szorosan követte a hangsúlyváltó, mértéktelen jambusi sorokban készült német költemény formáját és ritmusát. Ezt imitálja mindkét felütéses, pártatlan lüktetésű dallam is. Az 1791-es *Hat Magyar Énekekben* közreadott Rafael-féle éppúgy (52), mint majd az 1806-ban, illetve 1807-ben megjelent ismeretlen szerzőjű melódia (64). Strófaéplete a zenei ismétléssel együtt: 9a 8b 9a ||: 4b :||, ami, ha figyelembe vesszük az utolsó sor megkettőzését, akkor a német érzékeny dalköltészet tipikus 9898-as sorokból álló strófaformája.

### Magyarázatok

1. *kerternyőmbe*: A kert lombos fája alá.

### Forrásszöveg

Knebel, Max: *Vergiß mein nicht*.

(OSzK Kt., Analekta 6569; 364.)

Az utolsó soroknál a kéziratban nem található ismétlőjel, azt a dallamok által megkívánt ismétlés miatt írtuk be.

Im stillen Thale rauschet murmelnd  
und silberhell ein kleiner Bach.  
Da fand ich an des Bachs Gestade  
||: Vergiß mein nicht. :||

Das Blümchen lachte mir entgegen  
wie meines Mädchens Augenblau.

Auf ihren zarten Blättern glänzte  
||: noch frischer Thau. :||

Ich glücklich' es, Mädchen! ab und dachte  
an Dich und rief: Vergiß mein nicht!  
Auch Echo seufzte nach und sagte:  
||: Vergiß mein nicht. :||

#### Dallam (52, 64)

A *Dallamok* kötet 52. mellékletében I. W. Rafael dallamával *A' Ne-felejts virág* című Verseghy-ének *Hat Magyar Énekekben* (Ny3) megjelent szövege olvasható: 3/4, B-dúr, Halkkal.

A 64. kottamellékletben Verseghy által a *Magyar Hárzásban* (Ny6) közreadott ismeretlen zeneszerző által komponált dallam található *A' Nefejejts* első strófájával: 3/8, G-dúr, Andante.

79.

**EMLÉKEZTETŐ OSZLOP AZOKNAK A' HAZAFIAKNAK TISZTELETÉRE,  
A' KIK AZ ORSZÁG ELŐTT JÚNIUSNAK 11-DIK ÉS 12-DIK NAPJAIN 1790  
A' HAZA-NYELVNEK BÉ-VÉTELE MELLETT SZÓLLOTTANAK.** [Fogd hamar a' tollat,  
's ird egyg Oszlopra nevenként]

Ny1	<i>EMLÉKEZTETŐ OSZLOP [...]</i>		Apró-nyomatvány.	1790	A	<b>379.</b>
Ny2	<i>Emlékesztető Oszlop [...]</i>	Orpheus, I. évf. II. kötet (Oroszlán Hava), 219–222. o. (III. sz.)	Folyóirat-közlemény.	1790, Kassa	A	–

#### Megjelenés

Heliconi Virágok 1791, 8–9. (*Háláadás, az Ország Rendeihez, midőn Rák havának 11dikén, 1790. a' Magyar nyelvet a' Deák helyjébe állíták.*); Verseghy 1865, 91–92; Verseghy 1910, 61–62, 34. sz.; Orpheus 2001, 230–231.

#### Szövegforrások

**Ny1 (A szövegállapot):** Aprónyomatvány. A címlapon a következő olvasható: „EMLÉKEZTETŐ OSZLOP AZOKNAK A' HAZAFIAKNAK TISZTELETÉRE, A' KIK AZ ORSZÁG ELŐTT JÚNIUSNAK 11-dik ÉS 12-dik NAPJAIN 1790 A' HAZA-NYELVNEK BÉVÉTELE MELLETT SZÓLLOTTANAK. // VERSEGI FERENTZ ÁLTAL. // 1790.” A következő oldalon a Baróti Szabó Dávidtól való mottó: „Bé-véstük örökre / Tetteteket szívünk' táblájira: semmi feledség /Nem járúl ide.”

**Ny2 (A szövegállapot):** A szerzőt megnevezve (Versegi) 1790 végén Kazinczy is közreadta az *Orpheusban* a költeményt. Bár a szöveg tulajdonképpen megegyezik az NY1-ben közölttel, néhány apró eltérés azért megfigyelhető. A cím némileg eltérő megfogalmazása mellett [EMLÉKESZTETŐ OSZLOP, AZON Hazafiak tiszteletére, a' kik az Ország előtt, Júniusnak 11dik és 12-dik Napjain 1790, a' Haza-nyelvnek bévétele mellett szólottak] egyrészt hiányzik a Baróti Szabó Dávidtól való három soros mottó, másrészt a személynevekhez tartozó lábjegyzet különbözik az aprónyomatványban olvashatótól (a titlust Kazinczy mindenütt magyarra fordítva adta meg, azaz a „*deputátussa*” helyett a „*követje*” szót használta).

### Keletkezés

Az „emlékeztető oszlop” műfaja, mint az emlékállítás nyelvi monumentuma rendkívül kedvelt volt a 18–19. század fordulóján. Többnyire aprónyomtatványként megjelent alkalmi költemények voltak, melyek a haza ügyét szolgáló eseményeknek állítottak emléket.

Verseghynek az alkalmatosságot az emlékeztető oszlop állítására az 1790–1791. évi országgyűlés 1790. június 11-én hozott ama határozata szolgáltatta, mely a magyar nyelv használatára nézve ki-mondta, hogy ezentúl egyrészt a két tábla közötti üzenetváltásoknál a magyar nyelvet kell használni, másrészt az országgyűlési naplót is magyar nyelven kell vezetni (Ballagi 1888, 556). Az allegorikus versben a megszemélyesített Haza véseti emlékoszlopra a költővel azok nevét, akik a nemzeti nyelv érdekében szót emeltek. Verseghy ily módon tíz országgyűlési követnek állított név szerint emléket: lábjegyzetben pontosan megnevezte, hogy ki melyik megye követeként képviselte a magyar nyelv ügyét. (A követek munkájáról: Kiss–Nagy–Kapitány 2015, 91–92.) Ugyanezen alkalomból írta Verseghy *A' magyar Hazának anyai Szózatya* (80) című alkalmi költeményét is. Az *Emlékeztető Oszlop* mintegy *A' magyar Hazának Anyai szózatyának* a folytatása (Verseghy 1910, 342).

Kazinczy eredetileg *A' Magyar nyelv Boldogítóihoz (alagya)* címmel akarta közreadni a verset (Kazinczy – Döme Károlynak. Kassa, 1791. április 1. In: KazLev. II, 181), de szándékától később elállt, és meghagyta a költemény eredeti címét.

### Verselés

Disztichonban.

80.

## A' MAGYAR HAZÁNAK ANYAI SZÓZATTYA AZ ORSZÁG' NAPJÁRA KÉSZÜLŐ MAGYAROKHOZ [Gyermekeim! kiket a' dühödő Márs zordon ölében]

Ny1	<i>A' magyar Hazának anyai Szózatya az ország' napjára készülő Magyarokhoz.</i>	Aprónyomtatvány.	1790	378.
-----	---	------------------	------	------

### Megjelenés

Verseghy 1865, 84–91; Verseghy 1910, 53–60, 33. sz.; Verseghy 1956, 5–7. (részlet); Benda I, 1957, 170–176.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Az aprónyomtatvány 1790-ben jelent meg, a kiadás helyét nem ismerjük. A címlapon a következő olvasható: „A' MAGYAR HAZÁNAK ANYAI SZÓZATTYA AZ ORSZÁG' NAPJÁRA KÉSZÜLŐ MAGYAROKHOZ. // V\* \* i / A' JÓZAN ÉS TERMÉSZETI TUDOMÁNYOKNAK DOCTORA ÁLTAL. // 1790.” Verseghy ebben az időszakban a neve helyett (vagy mellett) gyakran használt tudományos vagy egyházi titulust. (Pl. *A' Mostani Derülésnek Fontosabb kérdéseiről VI. Predikátziók* [...] 1786. Versegi Egyenes, Ferentz Aldoza Pap, és a' szabad Tudományoknak Tanítója. OSzK Kt., Quart. Hung. 3369; *A' világnak közönséges történetei I. A' régi nemzetek*. Versegi Ferentz A' józan és a' természeti tudományoknak doktora. 1790, Pest, Buda, Weingland; *Produdium in institutiones linguae hungaricae*. Franciscus Versegi. AA. LL. & Philosophiae in Universitate Pestiensis graduatus Doctor. 1793, Pest, Trattner)

A vers allegória, melyben a megszemélyesített haza beszél az 1790–1791-es országgyűlésre készülő rendekhez. Témája és megírásának alkalmatossága miatt szorosan kapcsolódik az *Emlékeztető Oszlophoz* (79).

## Verselés

Disztichonban.

### Magyarzatok

21. *mihelyt még-is korosabb idejekre jutottak*: Versegly a felvilágosodás fejlődésmodellje szerint az egyes emberi nemzetek fejlődését is az emberi élet felnövekedéséhez hasonlította. Eszerint a népekre csecsemőkorukban a durva, vad erkölcsök és a háborúskodás jellemző (Mars). Ebből kinöve lassan haladnak a férfikor teljessége felé, amikor is Marsot Pallaszra, azaz a bölcsességre és az ezzel együtt járó békére cserélik.

27. *Ültek ugyan TRÉSÁK, ültek MÁTYÁSOK-is*: Mária Terézia (Trésa) 1840–1890 között uralkodó magyar királynő, Hunyadi Mátyás 1458–1490 között uralkodó magyar király. Versegly mindkettőre mint az igazság, a bölcsesség és a jogrend megtestesítőire hivatkozik.

36. *A' hamis artzba takartt religyiói dagály*: A vallásosság mögé bújtt képmutatás.

44. *katzor*: Szőlőmetszéshez használt fanyelű görbe kés.

49. *piomja*: Itt: mértéke. Piomnak nevezték az ácsok és kőművesek függőleges irányt meghatározó, olomsúllyal ellátott zsinórját.

55. *gyötény*: A szulák régi neve, ami gabona mellett nőve rátekeredik arra, és nem engedi nőni.

56. *vetényke*: vetemény

88. *Édes Anyátok*: Hazátok

125. *potzik*: pocok, egér

125. *szíves orozslányt*: bátor orozslánt

126. *tserebül*: cserebogár

143. *pösögő*: pezsgő, forrongó

161. *nintsen ülössök*: nincs birtokuk, illetve abból származó jövedelmük

81.

## EGY JO SZÍVBŐL KÖLTT SZATIRA AVVAGY FEDDŐ KÖLTEMÉNY A' MAGYAR LITTERATÚRÁRÓL. [Hogy Szatirát írok, 's nem vén kofa módra szidalmat]

Ny1	<i>Egy jo szívből költt Szatira [...]</i>	Aprónyomtatvány.	1791	380.
-----	---	------------------	------	------

### Megjelenés

Versegly 1865, 92–100; Versegly 1910, 79–87, 43. sz.; Versegly 1956, 23–26. (részlet); Versegly 1989, 12–14. (részlet)

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Bár a különnyomat 1791-ben névtelenül jelent meg, egyrészt már megjelenésekor is minden literátor tudta, hogy Versegly a szerzője, másrészt későbbi verseiben, mint saját költeményére szövegszerűen is utalt rá Versegly (l. a Batsányi-Versegly vita kontextusában a 88–115. sort). Kazinczy 1807 szeptemberében Kis Jánosnak így írt a műről: „Versegi még 1794 előtt egy Pro ludium in institutiones linguae hungaricae nevű munkát írt. Grammaticuskodott azon felyül egyéb írásaiban is. Egyszer pedig egy Satirát írt, és azt *ki is nyomtattatá*, mellyben *meg nem nevez* senkit, de *kitalálhatónak festvén*, széltében öszve gázol másokat. Néki szabadosnak tetszik az illy cselekedet; neki *személyt* bántani nem rútt, rútnak csak azt tartja, ha *név* bántattatik. – A' bohó ember!” (Kazinczy – Kis Jánosnak. Széphalom, 1807. szept. 15. In: KazLev. V, 152.)

A verses szatírárt a *Pajtás Uraimnak* szóló prózai bevezető előzi meg, amiben a vers írásának okáról, illetve arról szól, hogy miért jelentette meg név nélkül a darabot. A szatíra a korabeli pennacsaták személyeskedő hangja ellen szól ki. Császár Elemér Gottlieb Wilhelm Rabener (1714–1771) szatíráinak formai hatását (álomforma) vélte felfedezni Verseghegy művében (Császár, 1913, 40). Rabener szatírái 1751–1755 között jelentek meg négy kötetben *Sammlung satirischer Schriften* címen, melyből néhányat *Rabnernek szatírái, vagy-is gúnyoló beszédei* címmel Sándor István adott ki 1786-ban Pozsonyban. Rabener néhány szatíráját Sándor magyarítása nyomán *Gúnyoló versek. Rabener után* címmel Nagy János is közreadta verses átköltésben (*Nyájás Múzsza, Győr, 1790 – Csörsz Rumen István kiegészítése*).

### Verselés

Hexameterben.

### Magyarázatok

16. *igyellye*: ügyelje, vigyázza  
 27. *talabor pásintra*: széles pázsitra, rétre; fennsíkra  
 31. *tzítaras Fēbus szorgalmas hūgai*: A Múzsák, akik a művészetek és a tudományok istennői a görög-római mitológiában.  
 41. *pipes*: piperés, cifra  
 45. *Daliák*: Szépirók, költők, akik a „Tudóskák, Grammatikusok” ellenében azt vallják, hogy a nyelvet nem grammatika által kell megújítani, hanem írás által.  
 58. *Gautier*: Haubert Gautier (1660–1737) francia mérnök és útépitő munkásságára, illetve 1778-ban magyarul is megjelent könyvére utal Verseghegy. *Az utak’ és utszak’ építésének módja*, melyet írt Gautier Ur, Frantziai Országban Királyi Indzsenér, és a’ Hidak’, Töltések’, Ország-Utak’, ’s Városi Utszaknak Inspektóra. Mostan pedig, Hasznos jegyzésekkel meg-bővitve, és szükséges Táblákkal meg-ékesítve Magyarúl ki-adott Kováts Ferenc M. O. E. Matematikus. Posonyban, és Kassán, Landerer Mihály’ költséggel. 1778.  
 82. *élemes író*: élemedett, éltes korú, idős  
 115. *tsiszzannak*: csúsznak, sikamlanak  
 133–134. *Szittyai bábod [...] mértékre veendi*: Ha magyar nyelven (idő) mértékes verseket énekel.  
 135. *Olaszod [...] két részre botorkál*: Olasz nyelven a magyar költészetre jellemző rímes, felező 12-es sorokat ír.  
 156–157. *Úgy űget egy dühődő Bajnok Rozinante szabású / Barna lován*: A bajnokot Cervantes (1547–1616) Don Quijotéjához, lovát annak lovához hasonlítja Verseghegy. Az ezután következő leírásban ezt vezeti végig a költő.  
 167. *iszonyú görtsös*: hatalmas bunkósbót  
 169. *hadázott*: hadonászott  
 183. *fütyészni*: fütyörészni  
 213. *közre jövő*: kiadásra előkészített, nyomtatásra szánt  
 236. *zab szüüleményekkel*: hiábavaló, ártó írásokkal

82.

**AJÁNLÓ LEVÉL Q. HORÁTZIUSNAK az elíziumi mezőkön mulató LELKÉHEZ.** [Hogyha talán Levelem, mellyben Buda vára’ tövéből]

Ny1	AJÁNLÓ LEVÉL Q. HORÁTZIUSNAK az elíziumi mezőkön mulató LELKÉHEZ.	Mi a’ Poézis? [...] Kőlteményes Enyelgésekkel; 2–3.	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	7.
-----	---	---	---------------------	------------	----

## Megjelenés

Verseghy 1865, 114–115; Verseghy 1910, 87–88, 44. sz.; Verseghy 1956, 27–28; Verseghy 1989, 18–19.

## Szövegforrás és keletkezés

A költemény az 1793-ban megjelent *Mi a' Poézis? [...] Kőlteményes Enyelgésekkel* című kötet nyitóverse. Közvetlenül a Horatiustól való mottó után, a verstani-poétikai tanulmány előtt áll, szorosan a tanulmányhoz tartozik. Mivel nem a *Kőlteményes Enyelgések* része, nincs sorszámmal ellátva. Kézirata nem maradt fenn.

A bevezető episztolát Verseghy gondolatainak egyik fő ihletőjéhez, Horatiushoz intézte. Az esztétikai-poétikai-verstani tanulmányhoz alapvetően négy forrásból merített a költő: Horatius *Ars poeticájából*, Charles Batteux (1713–1780) 1746-ban megjelent *Les beaux arts réduits à un même principe* című munkájából, amit Verseghy Karl Ramler német fordításban használt (*Einleitung in die schönen Wissenschaften*. Nach dem französischen des Hrn. Batteux, mit Zusätzen vermehret von Karl Wilhelm Ramler, I–IV, Wien, 1770), Johann Georg Sulzer (1720–1779) *Allgemeine Theorie der schönen Künste* című esztétikai lexikonából (I–II, Biel, 1777) és Johann Jakob Engel (1741–1802) *Anfangsgründe einer Theorie der Dichtungsarten* című műfajelméleti rendszerezéssel foglalkozó könyvéből. (A kötet forrásáról: Császár 1903, 50–56; Margócsy 1981; Szajbély 1983.)

Az *Ajánló levél* ahhoz a Horátiushoz szól, aki a Pisókhöz írt *De Arte Poetica* című levelében támadta a metrumot elhanyagoló, vagy legalábbis túl sok licenciát használó költőket (Epistolarum Liber Alter II:3, Horatius 1961, 574–599). A vers *invocatió*ként is funkcionál, de kifordított módon, hiszen Verseghy nem az önnön megsegítését kéri a Músától (azaz Horatiustól), hanem azon Verskoholóinknak kéri az égi szikrát, akik „út nélkül szerte bolyongnak”, azaz mérték nélküli rímes verseket írnak. Ezt követően így fejtette ki a verselésről vallott álláspontját a *Mi a Poézis? [...]* című tanulmányban: „Nem *tökélletes* Poéta tovább, a' ki metrummal avvagy láb mértékkel nem él. [...] A' ki elvégre *prósában* és *hanggegyeztetéssel* ír, mint a' Magyaroknál, a' kik magokat, noha helytelenül, *Rythmistáknak* nevezik, azt én [...] *Versszerzőnek*, *Verselőnek* vagy *Versezőnek* sem nevezhetöm. Mert a' valóságos versre kettő kívántatik: a) hogy tudnillik hasonló hosszúságú vagy értékű lábakkól álljon, mellyeket az előadás által észre löhessön vönni. Így a' tiszta jambicus vers merő jámbusokból áll, mellyek hasonló hosszúságúak: a' hexametrum pedig merő spondéusokból, dactilusokkal vegyest, mellyek egymás közt hasonló értékűek. Megkívántatik azonkívül b), hogy a' versnek észre vöhető hanghanyatlása légyen, melly az egyik verset a' másiktól megkülömböztesse. Illyen a' hexametrumban az utolsó *dactilospondéus*, a pentametrióumban pedig a' végső *choriambus*. Az első tulajdonságot az Aestheticusok láb mértéknek avvagy *metrumnak*, a' másodikat pedig, úgymint a' hanghanyatlást, *cadentiának* nevezik. A' prósás Hanggegyeztetőnek beszédgyei tehát nem versek, hanem csak *syllabasámra vöött és eggyenlő hanggal végződő mondások.*” (Verseghy 1793, 39–40.) Verseghy verstani nézeteiről, azok változásáról: Hovánszki 2017a, 27–31.

Verseghy nemcsak ezt az ajánlást, illetve kérést intézete Horatiushoz, de mintegy szentesítve saját poétikai-verstani nézeteit, prózában magyarítva a *Mi a' Poézis? [...]* kötet részeként teljes egészében közreadta a híres horatiusi levelet, mely irodalomtörténeti ismereteink szerint az első magyar fordítása a *De Arte Poeticának* (Q. HORÁTZIUS FLACCUSNAK *Pízóhoz és ennek fiaihoz írt Levele, melly (de arte poetica) Kőltőmesterségnek is szokott neveztetni.* Verseghy 1793, 49–77.) Verseghy filológusi pontossággal, ugyanakkor magyaros fordulatokkal adta vissza a latin eredetét (Gulyás 1892). Az *Ajánló levél* ilyen módon tehát szorosan hozzátartozik a Pisókhöz írt levélhez.

Császár Elemér a levélformában Gottlieb Wilhelm Rabener (1714–1771) szatírának formai hatását vélte felfedezni (Császár, 1913, 40). Rabener szatírái 1751–1755 között jelentek meg négy kötetben *Sammlung satirischer Schriften* címen, melyből néhányat *Rabnernek szatírái, vagy-is gúnyoló beszédei* címmel Sándor István adott ki 1786-ban Pozsonyban. Rabener néhány szatíráját aztán Sándor magyarítása nyomán *Gúnyoló versek. Rabener után* címmel Nagy János is közreadta verses átköltésben (*Nyájjas Múza*, Győr, 1790 – Csörsz Rumen István kiegészítése).

## Verselés

Hexameterben. A versformát feltehetően Horatius *De Arte Poetica* című Pisókhhoz írt levele inspirálta. Az *Ajánló levél* és a horatiusi levél összefüggését lásd fentebb.

## Magyarázatok

2. *magyar íz*: A régebbi verstani hagyományhoz kötődő rímes-ütemhangsúlyos verselés.

11. *lábtalan*: (idő)lábmérték, azaz időmérték nélküli

10–11. *szabados kedvére röfögte / Lábtalan énekeit*: Horatius rossznak tartotta a szoros mértékes formákat meg nem tartó, licenciákat használó római költők verseit.

19. *Helikon*: A Múzsák, itt nyilvánvalóan a Költészet (Apollón) lakhelye.

27. *az agg Pizó' Fiait*: Célzás Horatius *De Arte Poetica* című Pisókhhoz írt levelére, melyet Verseghy elsőként fordított magyarra.

30. *mértéktelen újjal*: Időmérték nélküli, hagyományos rímes-ütemhangsúlyos verselés használó írásmóddal.

31–32. *esztelen / Szószaporítás közt*: A mértékes verselés hívei szerint a hagyományos rímes-ütemhangsúlyos versekben a rímkeresés miatt gyakran felesleges szószaporítással és emiatt rossz költő képekkel élnek a verselők.

83.

## A' Magyar Kisasszonyokhoz. [Még kis koromban elkezdtem]

K1	A' Magyar Kisasszonyokhoz.	Énekek-kézirat, II. csomó; 30–34; 53a–54b. (XXV. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	–
Ny1	A' Magyar Kisasszonyokhoz.	Mi a' Poézis? [...] Kőlteményes Enyelgésekkel; 68–70. (I. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	Av	9.

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 16–19; Verseghy 1910, 88–91, 45. sz.; Verseghy 1956, 28–32; Verseghy 1989, 15–17.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot)**: 1791–1792 körül keletkezett autográf tisztázat némi javítással, az *Énekek-kézirat* töredékben maradt II. csomójának XXV. számú verse.

**Ny1 (Av szövegállapot)**: Az 1793-ban megjelent *Kőlteményes Enyelgések* nyitóverse, amit a *Mi a' Poézis? [...]* című verstani-poétikai tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseghy. Szövege csupán néhány kifejezésben tér el a kéziratban (K1) olvashatótól. A cím után Verseghy a költemény idegen nyelvű forrását is megadta: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 1. Stuck. 3. Buch. 1. Stuck.*

## Keletkezés

Az ének forrását Verseghy a *Kőlteményes Enyelgésekben* (Ny1) a cím után maga adta meg: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 1. Stuck. 3. Buch. 1. Stuck.* Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenlese* című kétkötetes, szerzői nevek nélkül közreadott antológiája rendkívül népszerű volt a 18. század végén íróink körében (Ramler 1774, Ramler 1778). Verseghy a *Kőlteményes Enyelgések* első részében alapvetően ezt a gyűjteményt használta. Az antológiában K. W. Ramler nemcsak a versek szerzőit nem nevezte meg, de a szövegeket is gyakran átírta. Az 1774-ben megjelent I. kötet 1. könyvének 1. darabja Christian Felix Weisse (1726–1804) *An die Muse* című költeménye, 3. könyvének



1. darabja pedig Ramler *Der Liederdichter* című anakreontikája volt (Gálos 1933a, 106). Anakreón, illetve az anakreontika 18. századvégi divatjáról a magyar irodalomban: Orosz Beáta 2003.

Verseghy a *Költeményes Nyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* című tanulmányának utolsó bekezdésében azt írta a szövegek kidolgozásáról, illetve azok forrásairól, hogy „[...] azokra nékem a’ helyelközzel olvasott idegen nyelvű költemények vagy gondolatok adtak ugyan alkalmazhatóságot: de hogy én azokat nem akartam szorosán fordítani. Eszembe lévén Horátzius’ mondása: *imitatorum seruum pecus*, úgy bántam akármely idegen gondolattal, mintha sajátom lett volna, és képzelésemnek vezető kezét követvén, sokszor azt olly szabadon megváltoztattam, hogy az enyímnek az idegennel való hasonlatosságát talán még a’ fürkésző Kritikus sem sajdíthatná meg. Ez nékem elegendő okot adhatna arra, hogy *Enyelgéseimnek* forrásait meg ne nevezzem. De tsupán tsak azért, hogy a’ világ, ha kedve tartaná, megláthassa: miképpen bántam légyen kidolgozásközben az idegen gondolatokkal? feljegyeztem darabjaim előtt azon költeményeket, mellyek nékem az enyimekre alkalmazhatóságot adtak.” (*Mi a’ Poézis? [...], Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal).

Bár a *Költeményes Nyelgések* darabjai között is vannak egészen szoros fordítások, a nyitódarabra valóban áll Verseghy itt idézett mondata, melynek egyik oka, hogy a költemény sok életrajzi vonatkozással is bír. Ezeket a Kreskay Imrénének 1779. szeptember 19-én írt *Barátom! Kivánod hallani sorosmat...* (3) kezdetű episztolájában már jóval korábban is kifejtette Verseghy. Eszerint nagyszombati teológiai tanulmányai idején (1779–1782) tulajdonképpen eltöltötték az érzékeny dalok írásától, és helyette a történelem (Klió) és a csillagászat (Uránia) tudományaiban kellett művelnie magát. Ekkor készítette *A’ világnak közönséges történetei* című Millot-fordítását (Doncsecz 2009), illetve a kassai *Magyar Museumban* megjelent *A’ Teremtésről* (72) szóló csillagászati tankölteményét. Az életrajzi vonatkozások mellett azonban a költő alapvetően a cím után forrásként megjelölt Weisse és Ramler költeményekből vett gondolatokból konstruálta meg *A’ Magyar Kisasszonyokhoz* című verset, melyben nyitódarabként a kötet egészének jellegére utalva mintegy saját poétai hitvallását megfogalmazza meg.

Verseghy a fogságban újrarendelt vagy emlékezetből átdolgozta néhány korábban már magyarártott énekét. Ilyenkor, bár az azonos forrás miatt azonos témájú és prozódiajú (esetleg címében is azonos) éneket készített, mivel nem voltak nála a korábban készített magyaráításai, azokat nem tudta felhasználni, így szövegszerű folytonosság nem mutatható ki a költemények között. Erre az alkotói módszerre tehát az írás körülményei kényszerítették. *A’ Magyar Kisasszonyokhoz* című verssel is így járt el. Ezt később a fogságban *Bévezetés az Énekekhez*, illetve *Diána* címen (144) dolgozta át, de mivel mindezt emlékezetből tette, a téma és versforma azonossága ellenére nincsenek egyező szövegpanelek a költemények között. *A’ Magyar Kisasszonyokhoz* és a *Bévezetés az Énekekhez / Diána* (144) című darabok tehát külön szövegidentitást képeznek. A *Bévezetés az Énekekhez* cím arra utal, hogy a kufsteini fogságban tervezett gyűjteményes kötetében is még nyitódarabnak szánta Verseghy, ám szabadulása után végül mégsem vette be a darabot a *Magyar Aglájába*.

### Verselés

Verseghy 9a9a8b9c9c8b formájú, jambikus lejtésű sorokban írta meg a verset. A német mintákból csupán a jambusi lejtést tartotta meg. A *Költeményes Nyelgésekben* közreadott versek rimeléséről és prozódiajáról l. a kötet *Egynéhány Előjegyzések* című tanulmányának 8–11. számozatlan oldalát.

### Források

[Weisse, Christian Felix]: *An die Muse*.

(Ramler 1774, I. Buch, No. 1, 3–4.)

O Muse, die du dich in Scherzen  
Und jugendlichen Spielen übst,



Mehr zärtliche, als stolze Herzen,  
Und Schäfer mehr, als Fürsten liebst,  
Lass dich in Büschen und in Gründen  
Von deinem frohen Jünger finden,  
Der noch den Reiz der Jugend fühlt,  
Und gern mit Frühlingsblumen spielt!

Er will sich nicht unsterblich singen:  
Was heisst der Dichter Ewigkeit?  
Sein Lied soll nicht von Waffen klingen:  
Du, Muse, hassest Blut und Streit.  
Hier unter schattenreichen Bäumen  
Will er von Fried' und Freude träumen,  
Mit einem Scherz von Lieb' und Wein  
Der Freund' und Mädchen Herz erferun.

So stimme denn zu süssen Tönen,  
O Göttin, selbst ein kleines Lied!  
Wird ihn gleich nicht der Lorbeer krönen,  
Der für die Heldendichter blüht:  
Ist doch ein Strauss, den Chloe bindet,  
Ein Kranz, den ihm Thamire windet,  
Ein Händedruck, ein süsser Blick  
Von Lalagen sein Trost und Glück.

[Ramler, Karl Wilhelm]: *Der Liederdichter*. (Die erste Ode Anakreons.)  
(Ramler 1774, III. Buch, No.1, 189–190.)

Ich will von Atreus Söhnen,  
Ich will vom Kadmus singen:  
Und höre meine Saiten  
Allein von Lieb' ertönen.  
Jüngst nahm ich andre Saiten,  
Nahm eine neue Leyer,  
Und sang von Herkuls Thaten:  
Doch auch die neue Leyer  
Ertönete von Liebe.  
So lebt denn wohl, ihr Helden!  
Ich sehe, meine Leyer  
Kann nur von Liebe singen.

### **Magyarázatok (Ny1)**

4. *Tzipris Gyermekének*: Ámornak, aki a szerelem kis istene a római mitológiában.

10. *Klióval és Urániával*: A kilenc múzsa közül Klió a történetírás, Uránia pedig a csillagászat műzsája volt a görög mitológiában. Utalás Verseglynek a Nagyszombatban töltött teológiai-filozófiai tanulmányaira (1779–1781), ahol a Kreskaynak írt episztolái szerint kezdetben valóban nem művelhette szabadon a világi szerelmes költészetet.

14–5. *Megírtam én az Emberségnek / Legrégib kábaságait*: Utalás Verseghynek a nagyszombati tanulmányok idején készített *A' világnak közönséges történetei* című Millot-fordítására (Doncsecz 2009).

20–21. *lefestettem / A' Tsillagoknak rendgyeit*: Utalás Verseghynek a nagyszombati tanulmányok idején írt (1779–1781) *A' Teremtésről* (72) szülő csillagászati tankölteményére.

31. *tiszta Szűz*: Diana istennő.

40. *Endimion*: Az ókori görög mitológiában egy szépséges pásztorfiú. Eredetileg Szeléné, a Hold istennője szeretett bele a pásztorfiúba. Endümion azt kérte Zeusztól, hogy örökre elaludjon. Szeléné így minden este meglátogatta az immár örökre fiatal maradt, de örökké alvó ifjút. Később, a reneszánsz idején Diana lett a Hold istennője, a szerelmespár így a (szűz) Diana és Endümion lett.

62. *bajnokversben*: hősi eposzban

68. *kerékre*: koszorúra

84, (30)

**A' Rósához.** [Eredgy Laurámhoz, eredgy!]

K1	<i>A' Rósához.</i>	Énekek-kézirat, II. csomó; 25–26; 50a–50b. (XX. sz.)	Autográf csomó.		[1791–1792]	A	–
Ny1	<i>A' Rósához.</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Nyelgésekkel; 71. (II. sz.)	Gyűjteményes kötet.		1793, Buda	A	<b>10.</b>
Ny2/1	<i>A' Ró'sához.</i>	Uránia; I. esztendő, 3. kötet; 217–218. o.	Folyóirat-közlemény kottamelléklettel és autográf rájegyzéssel.	<i>3/8, G-dúr, Mértékletesen.</i>	[1795 március-április], Vác	Av	<b>108.</b>
Ny2/2	<i>A' Rósához.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 296, 149b. (XXXVIII. sz. 27. Ének)	Autográf bejegyzés.	<i>3/8, G-dúr, Mértékletesen.</i>	[1795 november, kufsteini fogság]	[Av]	–

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 19–20; Verseghy 1910, 91, 46. sz.

Ny2/1 (dallam nélkül): Uránia 1999, 287–288. (Bár a sajtó alá rendező ismerte Major Ervin közlését, miszerint a darab az *Urániában* kottával együtt jelent meg (Szilágyi 1999, 136), mivel olyan példányt használt, amiből a kotta hiányzik, nem publikálta a dallamot.)

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** 1791–1792 körül keletkezett autográf tisztázat, melyet nem sokkal később, az Ny1-ben adott közre Verseghy, a töredékben maradt kéziratcsomó XX. számú éneke.

**Ny1 (A szövegállapot):** Az 1793-ban kiadott *Költeményes Nyelgések* II. darabja, ami csupán annyiban különbözik a K1-től, hogy az abban *híven* és *hűséggel* olvasható szóalak a nyomtatványban *hüven* és *hűséggel* változatban jelent meg, ami valószínűleg nem Verseghy, hanem a kiadó változtatása. A cím után Verseghy a költemény idegen nyelvű forrását is megadta: *Lásd: Ramlers Blumenlese: 4. Buch. 20. Stuck.*

**Ny2/1 (A szövegállapot + dallam):** 1795. március végén vagy április elején megjelent *Uránia* folyóirat 3. (egyben utolsó) száma, melyben Verseghy neve nélkül, de Steffan dallamával együtt látott napvilágot az Ny1-ben másfél évvel korábban közreadott szöveg (Uránia 1999, 320). A folyóiratban a zeneszerző neve nincs közreadva.

**Ny2/2 (A szövegállapot + [dallam]):** Az Ny2/1-ben megjelent szövegre való autográf rájegyzés, melyet 1795 novemberében Kufsteinben készített Verseghy. A rájegyzéssel módosított szöveg tulajdonképpen az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának része, ahol a 149b oldalon a XXXVIII. számú *A' Rósához* című darab (a versciklus 27. éneke) címe mellett a következő megjegyzés olvasható: *A' 27. énekem e' Könyvben van kinyomtatva pag. 217.* Verseghy tehát helytakarékosági okokból nem írta le még egyszer az éneket a nyomtatvány margójára, hanem a már megjelent, akkor nála lévő szövegen végezte el a jobbitásokat.

### Keletkezés

Az ének Karl Wilhelm Müller (1728–1801) *An die Rose* című költeményének a fordítása (Major 1925, 261; Gálos 1933a, 105). Az ének forrását Verseghy a *Költeményes Enyelgésekben* (Ny1) a cím után maga adta meg: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 4. Buch. 20. Stuck.* Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenlese* című szerzői nevek nélkül közreadott antológiája rendkívül népszerű volt a 18. század végén íróink körében. Mivel az 1774-ben megjelent I. kötet 4. könyvének 20. darabja az *An die Rose* című költemény is névtelenül jelent meg, valószínűleg Verseghy sem tudta a szerző kilétét (Ramler 1774, IV. Buch, No. 20). Bár az 1790-es évek elején készített magyartítás forrása ily módon elsődlegesen a Ramler által közreadott szöveg volt (K1, Ny1), Verseghy nem sokkal később hozzájuthatott a költemény Joseph Anton Steffan (1726–1797) általi megzenésítéséhez, aminek hatására az *Uránia* folyóiratban (Ny2) már Steffan dallamával szándékozott közreadni a korábban Ramler *Blumenleséjéből* magyartított darabot (Major 1925, 260–261). Az *An die Rose* című *Klavierlied* a *Sammlung Deutscher Lieder* című gyűjtemény 1782-ben megjelent IV. kötetének 2. darabja (Steffan 1782, No. 2). A Ramler által kiadott szöveg inspirációs elsőségét azért szükséges hangsúlyozni, mert a *SdL*-ben található szöveg némileg eltér a *Lyrische Blumenlesé*-ben közölttől: Steffan ugyanis vagy nem a Ramlernél megjelent szöveget, hanem annak egy kissé már átdolgozott változatát használta fel a komponáláshoz, vagy a korabeli zeneszerzői szokások szerint a dallam miatt ő maga alakította a szöveget. A 3/8-os, G-dúr, Moderato tempójelzésű darabot Ramlerhez hasonlóan Steffan is a költő megnevezése nélkül adta közre. Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

*A' Rósához* című ének dallammal való megjelentetése a Verseghyvel időközben történt események miatt különleges helyet foglalt el a költő életművében. Az *Uránia* folyóirat 3. kötete akkor jelent meg, amikor Verseghy (1795 tavaszán) felségértés vádjával pallos általi fejevesztésre ítélt a budai gárdaházban raboskodott. A kötetet valamilyen módon sikerült ide bejuttatni Verseghynek, aki azután a költeményei lejegyzésére használta a nyomtatvány üres részeit, a margókat, vagy akár a sorközöket (*Uránia*-kézirat). Fontos kiadástörténeti tény, hogy a magyarországi közönyvtárakban ma fellelhető 6 *Uránia* példányból csak kettőbe volt kotta bekötve. Ez a Verseghy által használt példányból ki van metszve, a másik példányban (FSzEK, SZ 1875/3) pedig Verseghy kézírásával olvasható a kotta, vagyis a rézmetsző az ő autográfjáról készítette (Ny2/1). Bár Verseghy a kufsteini fogságban 1796 novemberében újra elővette az éneket, és a kéziratként használt nyomtatvány szövegét némileg még megjobbította (Ny2/2), mivel szabadulása után nem rendezte újra sajtó alá a darabot, *A' Rósához* alapvetően szövegversként, dallam nélkül terjedt a korabeli kéziratokban.

Másik érdekessége, hogy a darab utolsó, Kufsteinben készült lejegyzése után (Ny2/2), amikor Verseghy a brünni fogságban (1797–1803) angolul tanult, akkor a költemény angol szövegéből próza-

fordítást készített. K. W. Müller *An die Rose* című költeménye ugyanis Edmund Waller (1606–1687) *Go, lovely Rose...* kezdetű dalának a fordítása (Gálos 1933a, 105). Amikor Verseghy Brűnnben Joseph Retzer (1754–1824) *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets* című antológiájából megismerte az angol éneket, nyelvgyakorlás céljából elkészítette a darab prózai fordítását. J. Retzer hatkötetes antológiája 1783–1786 között jelent meg Bécsben. E. Waller dala a II. kötet 137–138. oldalán található. Verseghy fordítását (OSzK Kt., Oct. Hung. 1486, 18a) alább Waller angol eredetijével együtt közöljük (Retzer 1785, 137–138).

### Verselés

Verseghy alapvetően hűen követte a rímtelen, szabad jambusokban írt német költemény formáját és prozódiaját. Csupán annyi változtatással élt, hogy a németben a strófán belül egy sorba írt 7+8 szótagot tovább tördelte. A rímtelen, szabad jambikus lejtésű sorok váltakozásából álló ének strófa-képlete a zenei ismétléssel együtt: 7 9 10 7 8 ||: 10 :|| A *Költeményes Enyelgések* rímeléséről és prozódia-járól I. a kötetben a versek előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* című tanulmány 8–11. számozatlan oldalát.

### Verseghy angolból készült prózai fordítása

(OSzK Kt., Oct. Hung. 1486; 35; 18a.)

#### Ének.

Eredgy, szerelmes rósa! mond annak, a' ki üdejét velem egygyütt vesztegeti, hogy tudgya meg most, mikor én ötet tehozzád hasonlítom, melly édesnek és szépnek tetszik ő lenni. Mond neki, <hogy> a' ki iftú, és <hogy> kerűli kellemetességeinek kinyomozását, hogy, ha te a' pusztákban vetted volna eredeted, a' hol senki sem lakik, ajánlatlan kellett volna meghalnod. – Kevés az olyan szépségnek az érdeme, melly a' világosság elől elbűjik. Mond neki: jőjjön elő; engedgyen magának annyit, hogy kívántasson; és ne pirúlyon úgy, mikor csudáltatik. Azután hally meg, hogy minden ritka dolgoknak köz fátumát lássa benned: és melly kevés üdőrész jut azoknak, a' kik olly csudálatosan édesek és szépek.

Waller.

### Angol forrásszöveg

Waller, Edmund: *Song*.

(Retzer 1785, 137–138.)

Go, lovely rose!  
Tell her, that wastes her time, and me,  
That now she knows,  
When I resemble her to thee,  
How sweet and fair she seems to be.

Tell her, that's young,  
And shuns to have her graces spy'd,  
That, had'st thou sprung  
In deserts, where no men abide,  
Thou must have uncommended dy'd.

Small is the worth  
Of beauty from the light retir'd:  
Bid her come forth,  
Suffer herself, to be desir'd,  
And not blush so, to be admir'd.

Then die! that she  
The common fate of all things rare  
May read in thee:  
How small a part of time they share,  
That are so wond'rous sweet and fair!

### **Német forrásszöveg**

[Müller, Karl Wilhelm]: *An die Rose*.  
(Ramler 1774, IV. Buch, No. 20, 300–301.)

Geh hin zur Phyllis, geh hin, du Fürstinn der Blumen, o Rose!  
Mit voller Anmuth vom Lenze beschenkt!  
Damit sie wisse, wie schön Natur und Jugend sie schmücken,  
Wenn ich ihr sage, sie blühe, wie du.

Sag' ihr, es lächle der Reiz auf ihren dier ähnlichen Wangen,  
Von uns gesehn und bewundert zu seyn;  
Du würdest, hättest du dich auf öde Gefilde verborgen,  
An keinem wallenden Busen verblühn.

Die Schönheit nützet nur dann, wann sie die männlichen Herzen  
Empfindungsvoller und zärtlicher macht;  
Es gab die milde Natur sie nicht zur Marter und Strafe,  
Nein, zur Erhaltung und Freude der Welt:

Diess sag' ihr, Rose! dann stirb; damit sie das Schicksal befürchte,  
Was ihre reizende Jugend bedroht,  
Und dass sie, da noch ihr Lenz zur Liebe berechtiget, eile,  
Sich selber glücklich zu machen, und mich.

### **Dallam (30. kotta)**

Steffan–[Müller]: *An die Rose*.  
(Steffan 1782, No. 2. – 3/8, G-dúr, Moderato)

K. W. Müller *An die Rose* című költeményének megzenésítése J. A. Steffantól, melyet a zeneszerző a költő megnevezése nélkül adott közre. A 30. kottamelléklet első sorában az *An die Rose* című Steffan-*Klavierlied*, a másodikban pedig a Verseghy-ének *Urániá*ban közreadott szövege olvasható (Ny2/1).

Geh hin zur Philis, geh hin, du Fürstinn der Blumen, o Rose!  
||: Mit voller Anmuth vom Frühling beschenkt: :||  
||: Damit sie wisse, wie schön Natur und Jugend sie schmücken,  
Wenn ich ihr sage, sie blühe wie du! :||

Sag' ihr, es lächle der Reiz auf ihren die ähnlichen Wangen,  
||: Von uns gesehn und bewundert zu seyn, :||  
||: Du würdest, wenn du dich nur in öde Thäler verborgen,  
Auf keinem wallenden Busen verblühn. :||

Die Schönheit nütze nur dann, wenn sie auch im fühlenden Herzen  
||: Der Liebe süße Bewegung erzeugt, :||  
||: Und ihr sey von der Natur niemals die Lehre gegeben,  
Verächtlich ihre Verehrer zu fliehn. :||

Dieß sag' ihr, Rose, dann stirb, damit sie das Schicksal befürchte,  
||: Das ihren Reizungen einstens auch droht, :||  
||: Und daß sie jetzo, da noch ihr Lenz zur Liebe sie ladet,  
Sich nicht mehr weigere zärtlich zu seyn. :||

85.

**Klóris a' Fülemiléhez.** [Te gallyas fáknak bús lakossa]

Ny1	<i>Klóris a' Fülemiléhez.</i>	Mi a' Poézis? [...] Kőlteményes Enyelgésekkel; 71–73. (III. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	<b>11.</b>
-----	-------------------------------	--	---------------------	------------	------------

### Megjelenés

Verseghy 1865, 20; Verseghy 1900, 39; Verseghy 1910, 92, 47. sz.

### Szövegfórrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. A vers az 1793-ban megjelent *Kőlteményes Enyelgések* III. darabja, amit a *Mi a' Poézis? [...]* című tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseghy.

Verseghy fórrása Christian Felix Weisse (1726–1804) *Chloris an die Nachtigall* című kőlteménye volt (Gálos 1933a, 106). Mivel Verseghy Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Bluhmenlese* című antológiájából vette a szöveget, a *Kőlteményes Enyelgések*ben ezt jelölte meg fórrásként: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 7. Stuck.* Ramler szerzői nevek nélkül közreadott antológiája rendkívül népszerű volt a 18. század végén íróink körében (Ramler 1774, 1778). Mivel Ramler nem nevezte meg a költőt, valószínűleg Verseghy sem tudta, hogy kinek a kőlteményét magyarította. Verseghy a *Kőlteményes Enyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* utolsó bekezdésében részletesen írt alkotói módszerről, miszerint ő mintegy csak imitációként használta a cím alatt feltüntetett fórrásokat, és meglehetősen szabadon fordította a műveket (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal).

Weisse kőlteményét Sándor István is lefordította (Gálos 1943, 22), és a *Sokféle* 1799-ben közreadott VI. darabjának Függelékében jelentette meg a saját bevállása szerint még ifjúkorában készített verset (Sándor 1799, 219).

### Verselés

A németben keresztírmes 9-es és 8-as jambusi sorok váltakozásából álló éneket Verseghy alapvetően 9-es rímtelen jambusi sorokkal adta vissza. Ettől csak az utolsó három sorban tér el, ahol 7-es és 8-as jambusi sorokat alkalmazott.

A *Költeményes Enyelgések*ben közreadott versek rímeléséről és prozodiájáról l. a kötet *Egynéhány Előjegyzések* című tanulmányának 8–11. számozatlan oldalát.

### Forrás

[Weisse, Christian Felix]: *Chloris an die Nachtigall*.

(Ramler 1774, I. Buch, No. 7, 13.)

Ein wohnerinn in diesen Sträuchen,  
An diesem kühlen Wasserfall,  
Du mußt noch nicht von dannen weichen,  
Du kleine, süsse Nachtigall.  
Bald kömmt Aleris aus der Ferne:  
Wie süß der singet, singst du nicht.  
Lern' von ihm singen! von dir lerne  
Er lieben; denn dieß kann er nicht.

86.

**Az esküvő Szerelmes.** [Esküszöm tenéked, Laura!]

K1	<i>Az esküvő Szerelmes.</i>	Énekek-kézirat, II. csomó; 15; 45a. (XI. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	–
Ny1	<i>Az esküvő Szerelmes.</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 72. (IV. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	Av	12.

### Megjelenés

Verseghy 1865, 20–21; Verseghy 1900, 39–40; Verseghy 1910, 92, 48. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** 1791–1792 körül keletkezett autográf tisztázat, az *Énekek-kézirat* töredékben fennmaradt II. csomójának XI. számú éneke.

**Ny1 (A szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Költeményes Enyelgések* IV. számú darabja, amit a *Mi a' Poézis* című [...] tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseghy. A cím után a költemény idegen nyelvű forrását is megadta: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 10. Stuck.* A nyomtatvány néhány változtatás tartalmaz a K1-hez képest: egyrészt a kéziratban még ötsoros strófákra tördelt szöveget itt összevonta Verseghy, másrészt néhány kifejezésen is változtatott.

### Keletkezés

Az ének forrását Verseghy a *Költeményes Enyelgések*ben a következőképpen adta meg: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 10. Stuck.* Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) szerzői nevek nélkül közreadott, kétkötetes *Lyrische Blumenlese* című antológiája rendkívül népszerű volt a 18. század végén írónk körében (Ramler 1774, 1778). Az 1774-ben megjelent I. kötet 1. könyvének 10. darabja a *Der schworende Liebhaber* című költemény, melynek szerzője Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781) (Csá-

szár 1913, 110). Mivel a verset Ramler névtelenül adta ki, valószínűleg Verseghy sem ismerte a költőt. Verseghy a *Költeményes Enyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* utolsó bekezdésében részletesen írt alkotói módszeréről, miszerint ő mintegy csak imitációként használta a cím alatt feltüntetett forrásokat, és meglehetősen szabadon fordította a műveket (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal).

A témát *Az Emberiség 's a' Szeretet* címen Csokonai is feldolgozta (CsÖM, *Költemények* 4, 1994, 126–127.)

### Verselés

Verseghy ebben az esetben csak a témát vette Ramler gyűjteményéből, és nem követte a hatsoros, rímes szabad jambusi sorokból álló Lessing-költemény formáját, hanem rímtelen 8-as és 7-es jambusi sorokban magyarította. A kéziratban (K1) a vers még három strófából áll (88887 88887 88887), a nyomtatványban (Ny1) viszont már összevonta a strófákat, és egyetlen szakaszban közölte a költeményt. A *Költeményes Enyelgések* rímeléséről és prozódijáról I. a kötetben a versek előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* című tanulmány 8–11. számozatlan oldalát.

### Forrás

[Lessing, Gotthold Ephraim]: *Der schworende Liebhaber*.  
(Ramler 1774, I. Buch, No. 10, 16.)

Ich schwör' es dir, o Laura, dich zu hassen;  
Gerechten Hass schwör' ich dir zu.  
Ich schwör' es allen Schönen, sie zu hassen,  
Weil alle treulos sind, wie du.  
Ich schwör' es dir, vor Amors Ohren,  
Dass ich – – ach! dass ich falsch geschworen.

87.

### Az álomban vett Tsók. [Aludtam, 's álmodozni kezdék]

Ny1	<i>Az álomban vett Tsók.</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 72–73. (V. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	13.
-----	------------------------------	--	---------------------	------------	-----

### Megjelenés

Verseghy 1865, 21; Verseghy 1910, 93, 49. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt. A vers az 1793-ban megjelent *Költeményes Enyelgések* V. darabja, amit a *Mi a' Poézis? [...]* című tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseghy. A cím után zárójelben az *Egy névtelen Szerző utám* megjegyzés olvasható. Bár a kötet első részéhez alapvetően Ramler *Blumenleséből* vette a szövegeket a költő, ebben az esetben valószínűleg nem ebből az antológiából dolgozott, mert ha így tett, akkor mindig pontosan megnevezte az adott forrásszöveg helyét. Verseghy a *Költeményes Enyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* utolsó bekezdésében részletesen írt alkotói módszeréről, miszerint ő mintegy csak imitációként használta a cím alatt feltüntetett forrásokat, és meglehetősen szabadon fordította a műveket (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal).



Az Anakreónnál felbukkanó témát idéző vers szövegmintája valószínűleg valamelyik olyan korabeli német anakreontika volt, ami Anakreón VIII. ódájára megy vissza (Anakreón 1785, 12, XVII: *Egy Álomról*; Anakreón 1885, 303, 35: *Álom*). A formája is erre utal, pontosabb forrást azonban nem tudunk megnevezni. Anakreón, illetve az anakreontika 18. századvégi divatjáról a magyar irodalomban: Orosz Beáta 2003.

### Verselés

Formája a német anakreontikák kedvelt strófája. Az első két strófa rímtelen 9-es és 8-as jambusi sorokból áll, az utolsó két sor viszont – mintegy az álommal szembeni ébredést kifejezve – páros rímű 11-es jambusokból épül fel. A *Költeményes Enyelgések* rímeléséről és prozódiajáról I. a kötetben a vers-ek előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* 8–11. számozatlan oldalát.

88.

**Laura Thirziszhez.** [Oh! Thirziszem! ne hadd a' félelemtől]  
**Ne hadd, barátom! a' dühös keservtül...**

Ny1	<i>Laura Thirziszhez.</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 71. (VI. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	A	14.
K1	<i>Ne hadd, barátom! a' dühös keservtül...</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoporthoz; 163a.	Autográf kötet.	[1796. április–május, kufsteini fogság]	Av	182.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 21; Verseghy 1910, 93, 50. sz.

K1: Gálos 1939, 168.

### Szövegforrások

**Ny1 (A szövegállapot):** A vers az 1793-ban megjelent a *Költeményes Enyelgések* VI. darabja, amit a *Mi a' Poézis?* [...] című tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseghy. A cím után zárójelben a *Kleist utánm* olvasható, amihez lábjegyzetben a következő megjegyzés tartozik: *A' hasonlatosság Homérusból vétethetőt Iliássának: XII. Könyv. 201. 207. vers.*

**K1 (Av szövegállapot):** A számozás és cím nélküli éneket az *Uránia-kézirat* utolsó oldalára jegyezte le Verseghy. Keletkezését tekintve a III. szövegcsoporthoz tartozik. Az első strófa az Ny1 variánsa (a költő három kifejezést változtatott meg benne), melyet valószínűleg 1796. áprilisában vagy májusában, Kufsteinben a Batsányi és közte lezajlott vitához kapcsolódóan jegyeztet le a költő. A második versszakot nem írta le, csupán *A' Sas etc. etc.* kezdettel utalt az Ny1-ben már megjelent folytatásra.

### Keletkezés

A költemény Ewald Christian von Kleist (1715–1759) *An Thyrsis* című versének szabad magyarázata (Császár 1913, 106). Forrását Verseghy a *Költeményes Enyelgésekben* (Ny1) a cím után a következőképpen határozta meg: *Kleist utánm.* Az ehhez tartozó lábjegyzetben pedig a további pontosítása olvasható: *A' hasonlatosság Homérusból vétethetőt Iliássának: XII. Könyv. 201. 207. vers.* Verseghy a *Költeményes Enyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* utolsó bekezdésében részletesen írt alkotói módszeréről, miszerint ő mintegy csak imitációként használta a cím alatt feltüntetett forrásokat, és meglehetősen szabadon fordította a műveket (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal).

Az 1793-ban megjelent szöveget Verseghy a kufsteini fogságban némileg átdolgozta. Az *Uránia*-kézirat belső fedőlapjára cím nélkül lejegyzett *Ne hadd, barátom! a' dühös keserőtül...* kezdetű vers a *Laura Thirziszhez* első strófájának variánsa, melyben a nyomtatványhoz képest három kifejezést változtatott meg a költő. A második strófát nem jegyezte le, csak annak első sorával (*A' Sas etc. etc.*) utalt a már ismert folytatásra. (Gálos nem ismerte fel a két lejegyzés közötti kapcsolatot, és külön szöveg-identitásként adta közre a K1-et: Gálos 1939, 168.) A szövegforrás kontextusa alapján ez a szövegváltozat Batsányira vonatkozik, és mintegy a Batsányi és közte lezajlott vita zárlataként aktualizálta Verseghy a költeményt, ami tematikusan erősen összefügg a kézirat ugyanezen lapján található másik két cím nélküli verssel: *Akár az emberségért szenvedsz...* (157), *A' két hajlékony oltoványinak...* (158). A három rövid darab az elválás után is megmaradó barátság témáját variálja, ami Batsányi Kufsteinből való szabadulása után (1796. április 23.) a két költő fogságban kiobbant nézeteltérése miatt különösen fontos lehetett Verseghynek. Keletkezésüket tekintve tehát a Verseghy–Batsányi vitát tükröző versciklushoz kapcsolódnak e rövid, töredékben maradt versek, annak mintegy lezárásaként, a megbékélés jegyében írhatta őket Verseghy Batsányi szabadulása környékén, 1796 áprilisa-májusa körül. A vitáról: Hovánszki 2017, 14–43.

### Verselés

Verseghy csupán a jambusi formát vette Kleistől, a sorok hosszúságát megváltoztatta, a költemény így ötödfeles és négyes szabad jambusi sorokból áll, strófaformája: 11a 11a 8b 11c 11c 8b. A *Költeményes Enyelgések* rímeléséről és prozódijáról l. a kötetben a versek előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* 8–11. számozatlan oldalát.

### Forrás

Kleist, Ewald Christian von: *An Thyrsis*.  
(Kleist 1789, 19–20.)

Mein Thyrsis, lass dich nicht von Gram und Furcht besiegen,  
Den Geyern des Gemüths! du lebest zum Vergnüen:  
Was machst du dir izt alten Kummer neu?  
Bleib nur der Redlichkeit, bleib nur dem Himmel treu,  
So wirst du bald den Neid bekämpfen,  
Und Schmach und Lästerungen dämpfen.  
Sieh, wie's der Adler macht, den plötzlich eine Natter,  
Die aus dem Strauche fährt, umschlingt:  
Er kämpft mit Macht, und dringt  
Mit ihr hoch in die Luft, zerreisst sie mit den Klauen,  
Und schleudert sie herab, und fliegt in stolzer Ruh',  
Wie sonst, der Sonne zu.

89.

**Az egyenetlen Hartz.** [Mit hartzolsz, jó Leányka! hasztalan?]

K1	<i>Az egyenetlen Hartz.</i>	Énekek-kézirat, II. csomó; 22; 48b. (XVIII. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	–
Ny1	<i>Az egyenetlen Hartz.</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 73. (VII. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	A	15.

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 22; Verseghy 1910, 93–94, 51. sz.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az 1791–1792 körül lejegyzett autográf tisztázat, az *Énekek*-kézirat töredékben fennmaradt II. csomójának XVIII. számú verse. A költemény két három soros strófából áll.

**Ny1 (A szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Költeményes Enyelgések* VII. számú verse, amit a *Mi a' Poézis?* [...] című tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseghy. A cím után a költemény idegen nyelvű forrását is megadta: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 2. Buch. 10. Stuck.* Szövegében teljesen megegyezik a K1-gyel, szerkezetileg viszont változtatott rajta: az ott még két strófában lejegyzett darabot itt egyetlen szakaszba vonta össze Verseghy.

## Keletkezés

Az ének forrását Verseghy a *Költeményes Enyelgésekben* (Ny1) a cím után maga adta meg: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 2. Buch. 10. Stuck.* Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) szerzői nevek nélkül közreadott antológiája rendkívül népszerű volt a 18. század végén íróink körében (Ramler 1774, 1778). Az 1774-ben megjelent I. kötet 2. könyvének 10. darabja a *Der Sieg über Agatheen* című költemény, melynek szerzője Johann Nicolaus Götz volt (1721–1781) (Gálos 1933a, 106). Mivel a verset Ramler névtelenül adta ki, valószínűleg Verseghy sem ismerte a költemény szerzőjét. Verseghy a *Költeményes Enyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* utolsó bekezdésében részletesen írt alkotói módszereiről, miszerint ő mintegy csak imitációként használta a cím alatt feltüntetett forrásokat, és meglehetősen szabadon fordította a műveket (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal).

Götz költeményét *Julin való győzelem* címmel Sándor István is lefordította (Gálos 1943, 13), és a *Sokféle* 1799-ben közreadott VI. darabjának Függelékében jelentette meg a saját bevallása szerint még ifjúkorában készített verset (Sándor 1799, 210).

## Verselés

Verseghy érdekes módon követte Götz költeményének formáját. Alapvetően átvette az ötös, illetve négyes és hármás jambusból álló sorokat, de a szerkezetet az ötös jambusi sor megismétlésével kiegyenlítve szimmetrikusabbá tette (10 10 6 10 10 8). A *Költeményes Enyelgések* rimeléséről és prozódiajéről I. a kötetben a versek előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* 8–11. számozatlan oldalát.

## Forrás

[Götz, Johann Nicolaus]: *Der Sieg über Agatheen.*  
(Ramler 1774, II. Buch, No. 10, 109.)

Mein ist der Sieg! Agathe liebet mich!  
Sie tritt zwar lang' und schön und jüngerlich:  
Allein wie konnte sie gewinnen! bey dem Streite  
War Amor, sie und ich,  
Und Amor war auf meiner Seite.

**A' szenderedő Thirzisle.** [Estvéli Szelletek! ne zúgolódgyatok]  
**Szenderedő Thirzisle.** [Estvéli Szelletek! tsendesben zúgjakok]

K1	<i>A' szenderedő Thirzisle.</i>	Énekek-kézirat, II. csomó; 16; 45b. (XII. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	–
Ny1	<i>Szenderedő Thirzisle.</i>	Mi a' Poézis? [...] Kőlteményes Enyelgésekkel; 74. (VIII. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	Av	16.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 22; Verseghy 1910, 94, 52. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** 1791–1792 körül lejegyzett autográf tisztázat, az *Énekek-kézirat* töredékben fennmaradt II. csomójának XVII. számú verse.

**Ny1 (Av szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Kőlteményes Enyelgések* VIII. számú verse, amit a *Mi a' Poézis* című [...] tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseghy. A cím után a költemény idegen nyelvű forrását is megadta: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 13. Stuck.* A vers egyetlen helyen tér el a K1-ben olvasható szövegtől.

### Keletkezés

Az ének forrását Verseghy a *Kőlteményes Enyelgésekben* (Ny1) a cím után maga adta meg: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 13. Stuck.* Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) szerzői nevek nélkül közreadott, kétkötetes *Lyrische Blumenlese* című antológiája rendkívül népszerű volt a 18. század végén íróink körében (Ramler 1774, 1778). Az 1774-ben megjelent I. kötet 1. könyvének 13. darabja August Kettembeil *Chloe* című költeménye (Gálos 1933a, 106). Mivel a verset Ramler névtelenül adta ki, valószínűleg Verseghy sem ismerte a költemény szerzőjét. Verseghy a *Kőlteményes Enyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* utolsó bekezdésében részletesen írt alkotói módszeréről, miszerint ő mintegy csak imitációként használta a cím alatt feltüntetett forrásokat, és meglehetősen szabadon fordította a műveket (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal). Ebben az esetben viszont, attól eltekintve, hogy Verseghy a pásztoridillekből jól ismert Chloe nevet az általa jobban kedvelt Thirzisle változtatta, meglehetősen hűen magyarította a német verset.

Kettembeil költeményét *Kloé* címmel Sándor István is lefordította (Gálos 1943, 15). Sándor István a *Sokféle* 1799-ben közreadott VI. darabjának Függelékében jelentette meg a saját bevallása szerint még ifjúkorában készített verset (Sándor 1799, 219).

### Verselés

A Verseghy mintájául szolgáló német vers 9-es és 8-as keresztírmes jambusi sorok váltakozásából áll. Verseghy a jambusi lejtést követte, de egyrészt a rímet elhagyta, másrészt a sorok szótagszámát megváltoztatta: a 9-es jambusi sorokból 12 szótagú sorokat, a 8-asokból pedig 9-eseket formált. A magyar rímtelen jambikus lejtésű költemény szótagszáma: 12 9 12 9. A *Kőlteményes Enyelgések* rímeléséről és prozodiájáról l. a kötetben a versek előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* című tanulmány 8–11. számozatlan oldalát.

### Forrás

[Kettembeil, August]: *Chloe*.  
(Ramler 1774, I. Buch, No. 13, 20.)

Rauscht sanfter, kleine Wasserfälle,  
Damit Alexis nicht erwacht,  
Der diese schöne Ruhestelle,  
Durch seine Ruh noch schöner macht.

Schwärmt nicht zu laut, ihr muntern Weste,  
Unb stört nicht meines Schäfers Ruh;  
Weht sanft von Blüthen naher Aeste  
Ihm kühle Balsamdüfte zu.

Wieg' ihn, o Gott der Phantaseyen,  
Mit anmuthvollen Träumen ein;  
Und, sollt' es ihn noch mehr erfreuen,  
So zeig' ihm Chloen ganz allein.

91.

A' Szemérmes Leány. [Tegnap engem' Kedvesemmel / Kettetskén a' zöld ligetben]

K1	A' szemérmes Leány.	Énekek-kézirat, II. csomó; 17; 46a. (XIII. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	–
Ny1	A' Szemérmes Leány.	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 74–75. (IX. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	Av	17.

#### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 22–23; Verseghy 1910, 94–95, 53. sz.; Verseghy 1956, 32; Verseghy 1989, 19–20.

#### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** 1791–1792 körül lejegyzett autográf tisztázat, az *Énekek-kézirat* töredékben fennmaradt II. csomójának XVIII. számú verse.

**Ny1 (Av szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Költeményes Enyelgések* IX. számú verse, amit a *Mi a' Poézis?* [...] című tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseghy. A cím után a költemény idegen nyelvű forrását is megadta: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 12. Stuck.* A szöveget két helyen változtatott a K1-ben olvashatóhoz képest.

#### Keletkezés

Az ének forrását Verseghy a *Költeményes Enyelgésekben* (Ny1) a cím után maga adta meg: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 12. Stuck.* Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) szerzői nevek nélkül közreadott, kétkötetes *Lyrische Blumenlese* című antológiája rendkívül népszerű volt a 18. század végén írónk körében (Ramler 1774, 1778). Az 1774-ben megjelent I. kötet 1. könyvének 12. darabja a *Die Schamröthe* című költemény, melynek szerzője Christian Felix Weisse (1726–1804) volt (Gálos 1933a, 106). Mivel a verset Ramler névtelenül adta ki, valószínűleg Verseghy sem ismerte a költemény szerzőjét. Verseghy a *Költeményes Enyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* utolsó bekezdésében részletesen írt alkotói módszeréről, miszerint ő mintegy csak imitációként használta a cím alatt feltüntetett forrásokat, és meglehetősen szabadon fordította a műveket (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal).

Verseghy ebben az esetben az eredetihez képest (rá jellemző módon) némi bővítéssel és körülírással élve, de meglehetősen hűen magyarította Weisse versét. A többi pásztoridill fordításához ha-

sonlóan a német költeményben olvasható nevet (Lindor) itt is az általa jobban kedvelt Thirziszre változtatta.

### Verselés

Weisse páros rímű trocheusi 7-es sorokban írta meg a *Die Schamröthe* című költeményt. Verseghy csak a trocheusi lejtést követte, a formát a kifejezésbeli bővítés miatt meglehetősen átalakította és rímtelen 887 szótagú sorokból álló strófaból építette fel a verset. A *Költeményes Enyelgések* rímeléséről és prozodiájáról l. a kötetben a versek előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* 8–11. számozatlan oldalát.

### Forrás

[Weisse, Christian Felix]: *Die Schamröthe*.

(Ramler 1774, I. Buch, No. 12, 26.)

Meine Mutter fand im Hain  
Mich mit Lindorn ganz allein;  
Und ich ward wie Blut so roth:  
Darum schmäht sie sich fast todt.  
War es denn so wunderbar,  
Dass ich roth geworden war?  
Fänd' ich sie mit ihm allein,  
O! sie sollt' es auch wohl seyn!

92.

### Dámon és Dóris. [Egy tsózkodért legeltetem]

K1	<i>Dámon és Dóris.</i>	Énekek-kézirat, II. csomó; 18; 46b. (XIV. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	–
Ny1	<i>Dámon és Dóris.</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 75. (X. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	A	18.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 23; Verseghy 1900, 38; Verseghy 1910, 95, 54. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** 1791–1792 körül lejegyzett autográf tisztázata, az *Énekek-kézirat* töredékben fennmaradt II. csomójának XIV. számú verse.

**Ny1 (A szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Költeményes Enyelgések* X. számú verse, amit a *Mi a' Poézis? [...]* című tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseghy. A cím után a költemény idegen nyelvű forrását is megadta: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 14. Stuck.* Szövege megegyezik a K1-ben olvashatóval.

### Keletkezés

Az ének forrását Verseghy a *Költeményes Enyelgésekben* (Ny1) a cím után maga adta meg: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 14. Stuck.* Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) szerzői nevek nélkül közreadott, kétkötetes *Lyrische Blumenlese* című antológiája rendkívül népszerű volt a 18. század végén íróink körében (Ramler 1774, 1778). Verseghy a *Költeményes Enyelgések* első részében alapvetően ezt a gyűjteményt használta. Az 1774-ben megjelent I. kötet 1. könyvének 14. darabja az *Arkadisches*

*Gespräch* című költemény, melynek szerzője Johann Nicolaus Götz (1721–1781) volt (Gálos 1933a, 106). Mivel a verset Ramler névtelenül adta ki, valószínűleg Verseghy sem ismerte a költemény szerzőjét. Verseghy a *Költeményes Enyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* utolsó bekezdésében részletesen írt alkotói módszeréről, miszerint ő mintegy csak imitációként használta a cím alatt feltüntetett forrásokat, és meglehetősen szabadon fordította a műveket (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal). Ebben az esetben azonban meglehetősen hűen magyarította Götz arkádiai párbeszédét. A német eredetiben Pásztor és Pásztorlánykaként megnevezett szereplőket Dámon és Dóris néven személyesítette meg.

### Verselés

A 6+6-os rímes jambusi sorokból álló német költemény formáját Verseghy a kifejezésbeli bővítés miatt némileg átalakította. A jambusi lejtést meghagyta, de a párbeszédés darabot rímtelen 8 szótagú sorokból építette fel. A *Költeményes Enyelgések* rímeléséről és prozódijáról l. a kötetben a versek előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* 8–11. számozatlan oldalát.

### Forrás

[Götz, Johann Nicolaus]: *Arkadisches Gespräch*.  
(Ramler 1774, I. Buch, No. 14, 21.)

#### *Der Schäfer.*

Für Einen sanften Kuss, holdsel'ge Schäferinn,  
Hüt' ich dein Wollenvieh auf dieser Blumenweide;  
Und du spazierst indess ins nahe Wäldchen hin,  
Und pflückt die Rosen ab, die an den Hecken blühn,  
Und singst ein Lied dazu von Amors süssem Leide.

#### *Die Schäferinn.*

Kein Wald, kein Rosenkranz, kein Lied erweckt mir Freude,  
Wenn ich von dir entfernet bin.

93.

### A' Házasság' Istene. [Láttya Hímen a' vak Ámort]

K1	<i>A' Házasság' Istene.</i>	Énekek-kézirat, II. csomó; 19; 47a. (XV. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	–
Ny1	<i>A' Házasság' Istene.</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 75–76. (XI. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	Av	19.

### Megjelenés

Verseghy 1865, 147; Verseghy 1910, 95, 55. sz.

### Szöveforrások

**K1** (*A szövegállapot*): 1791–92 körül keletkezett autográf tisztázat, az *Énekek-kézirat* töredékben fennmaradt II. csomójának XV. számú verse.

**Ny1** (*Av szövegállapot*): Az 1793-ban megjelent *Költeményes Enyelgések* XI. számú verse, amit a *Mi a' Poézis? [...]* című tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseghy. A cím után a költe-

mény idegen nyelvű forrását is megadta: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 24. Stuck.* A szöveg egyetlen kifejezésben tért el a kéziratától.

### Keletkezés

Az ének forrását Verseghy a *Költeményes Enyelgésekben* (Ny1) a cím után maga adta meg: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 24. Stuck.* Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) szerzői nevek nélkül közreadott, kétkötetes *Lyrische Blumenlese* című antológiája rendkívül népszerű volt a 18. század végén íróink körében (Ramler 1774, 1778). Verseghy a *Költeményes Enyelgések* első részében alapvetően ezt a gyűjteményt használta. Az 1774-ben megjelent I. kötet 1. könyvének 24. darabja a *Hymens Vorschlag* című költemény, melynek szerzője Heilmann volt (Gálos 1933a, 105). Verseghy a *Költeményes Enyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* utolsó bekezdésében részletesen írt alkotói módszeréről, miszerint ő mintegy csak imitációként használta a cím alatt feltüntetett forrásokat, és meglehetősen szabadon fordította a műveket (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal).

Heilmann költeményét *Himen és Amor* címmel, egy nyolc sorból álló, páros rímű 7-esekből épülő strófában Sándor István is lefordította (Gálos 1943, 15), és a *Sokféle* 1799-ben közreadott VI. darabjának Függelékében jelentette meg a saját bevallása szerint még ifjúkorában készített verset (Sándor 1799, 212).

### Verselés

Verseghy a trocheusi 8-as és 7-es sorok váltakozásából álló nyolcsoros keresztírmes német költemény formáját meglehetősen szabadon követte. Bár a trocheusi lejtést imitáló nyugat-európai hangsúlyváltó verselést átvette, a rímet teljesen elhagyta, illetve az eredetileg egyetlen strófából álló költeményt három 887 szótagú rímtelen strófában magyarította. A *Költeményes Enyelgések* rímeléséről és prozódiajáról I. a kötetben a versek előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* 8–11. számozatlan oldalát.

### Forrás

[Heilmann]: *Hymens Vorschlag.*  
(Ramler 1774, I. Buch, No. 24, 33.)

Hymen, der auf seiner Strasse  
Den verirrtten Amor fand,  
Rieth dem Blinden: Ueberlasse  
Mir dein unbequemes Band;  
Komm, verbind' an deiner Stelle  
Mich. Es nützte beiden mehr,  
Bruder, wenn dein Auge helle,  
Meines aber dunkel wär'.

94.

**A' hideg vérű Leányka.** [Jó Leányka! szépen nyílnak]

K1	<i>A' hideg vérű Leányka.</i>	Énekek-kézirat, II. csomó; 20; 47b. (XVI. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	–
Ny1	<i>A' hideg vérű Leányka.</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 76. (XII. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	A	20.



## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 24; Verseghy 1900, 38–39; Verseghy 1910, 96, 56. sz.; Verseghy 1956, 33; Verseghy 1989, 18.

## Szövegforrás

**K1 (A szövegállapot):** 1791–1792 körül lejegyzett autográf tisztázat, az *Énekek*-kézirat töredékben fennmaradt II. csomójának XVI. számú verse.

**Ny1 (A szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Költeményes Enyelgések* XII. számú verse, amit a *Mi a' Poézis?* [...] című tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseghy. A cím után a költemény idegen nyelvű forrását is megadta: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 32. Stuck.* Szövege meggyezik a K1-ben olvashatóval.

## Keletkezés

Az ének forrását Verseghy a *Költeményes Enyelgésekben* (Ny1) a cím után maga adta meg: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 1. Buch. 32. Stuck.* Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) szerzői nevek nélkül közreadott, kétkötetes *Lyrische Blumenlese* című antológiája rendkívül népszerű volt a 18. század végén íróink körében (Ramler 1774, 1778). Verseghy a *Költeményes Enyelgések* első részében alapvetően ezt a gyűjteményt használta. Az 1774-ben megjelent I. kötet 1. könyvének 32. darabja az *An ein Spröde* című költemény, melynek szerzője Johann Nicolaus Götz (1721–1781) volt (Gálos 1933a, 106). Verseghy a *Költeményes Enyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* utolsó bekezdésében részletesen írt alkotói módszeréről, miszerint ő mintegy csak imitációként használta a cím alatt feltüntetett forrásokat, és meglehetősen szabadon fordította a műveket (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal).

## Verselés

Verseghy a szabálytalanabb formájú, váltakozó hosszúságú jambusi sorokból álló német verset szabályos 887-es jambusi sorokból épülő strófákban magyarította, ahol az utolsó rím két-két strófát tart össze (aab aab ccd ccd). *Költeményes Enyelgések* rímeléséről és prozódiajéről I. a kötetben a versek előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* 8–11. számozatlan oldalát.

## Forrás

[Götz, Johann Nicolaus]: *An eine Spröde.*  
(Ramler 1774, I. Buch, No. 32, 42.)

Auf deinen Wangen blüht die Lieblichkeit des Lenzen;  
Man sieht des Sommers Glut in deinen Augen glänzen;  
Des Herbstes Ueberfluss bläht sich auf deiner Brust.  
O! welch ein Sammelplatz von Freuden und von Scherzen!  
O Philaide! welche Luft,  
Trügst du den Winter nicht im Herzen!

## Magyarzatok

4. *kohban*: kohóban

**Fillisnek Panaszí.** [Óh! e' forrásnak partya mellett / Andalgott sokszor Dámonom]

**Fillisnek Panaszí.** [Óh! e' forrásnak partya mellett / Andalgott sokszor Pásztorom]

**Fillis' panaszi.** [Óh! e' forrásnak hantos partyánn / andalgott sokszor pásztorom]

K1	<i>Fillisnek Panaszí.</i>	Énekek-kézirat, II. csomó; 49a–49b. (XIX. sz.)	Autográf csomó.		[1791–1792]	A	228.
Ny1/1	<i>Fillisnek Panaszí.</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 76–78. (XIII. sz.)	Gyűjteményes kötet.		1793, Bécs	B	21.
Ny1/2	<i>Fillisnek Panaszí.</i>	Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel; 76–78. (XIII. sz.)	Autográf rájegyzés.	<i>Aria: Soll ich von deinem Tode.</i>	[1795 szeptember, kufsteini fogság]	Bv	21.
K2	<i>Fillis' panaszi.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 303, 153a. (XXVIII. sz., XIX. Ének)	Autográf kötet.	<i>Nótáját lásd Steffan I. Rész 12. Aria.</i>	[1795 vége, kufsteini fogság]	Bvv	155.

### Megjelenés

K1: Verseghy 1910, 355–356. (az 57. sz. jegyzetében)

Ny1/1: Verseghy 1865, 24–26; Verseghy 1910, 96–98, 57. sz.

Ny1/2: Gálos 1933a, 106. (Csak a második strófa első négy soraként betoldott szövegrészt közölte Gálos.)

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** 1791–1792 körül lejegyzett, némi javítással ellátott autográf tisztázata, a töredékben maradt *Énekek-kézirat* második csomójának XIX. számú verse. Az ének szerkezete a variációs refrén használatára épül, amiben eltér forrásától, Ch. F. Weisse *Klagen* című költeményétől. A német költő állandó refrénnel zárta a strófákat.

**Ny1/1 (B szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel* XIII. számú darabja, melyen a K1-hez képest jelentősen változtatott Verseghy: a nyolc soros strófák helyett négy soros versszakokból építette fel a verset, a szöveget majdnem kétszeresére bővítette, illetve a refrént teljesen elhagyta. A cím után a költemény idegen nyelvű forrását is megadta: *Lásd: Ramlers Blumenlese. 6. Buch. 7. Stuck.*

**Ny1/2 (Bv szövegállapot + dallamutalás):** A *Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel* című kötet fogságban Verseghynél volt példányába való autográf bejegyzés. Nem írta le újra az éneket, csupán a tervezett jobbításokat vezette be a nyomtatvány szövegébe. Eszerint néhány újabb szövegrész betoldása mellett ismét nyolcsoros strófékká vonta össze a nyomtatványban négy soros szakaszokra tördelt szöveget. A cím mellett a következő megjegyzés olvasható: *Aria: Soll ich von deinem Tode.* Ez J. A. Steffan *Sammulung Deutscher Lieder* című gyűjteménye I. kötete 12. számú *Klavierliedjének* a sorkezdeté. Verseghy tehát a szöveg megjobbításakor dallamot keresett és talált az énekhez. Az ária utalás és a K2 társszövegforrás alapján a nyomtatvány szövegébe való javítást 1795 szeptemberére, a kufsteini fogság elejére datáljuk.

**K2 (Bvv szövegállapot + dallamutalás):** Az ének utolsó szövegállapota, melyet Verseghy a fogságban nála lévő *Uránia* folyóirat III. kötetébe jegyzett be 1795 október–novemberében Kufsteinben. A pontos datálást a kéziratban található szövegcsoportok, illetve azok kontextusa teszi lehetővé. A szöveg tulajdonképpen az Ny1/2-ben található javítások tisztázata, illetve ahhoz képest az utolsó strófa három kifejezésén jobbított még a költő. A cím mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd: Steffan I. Rész 12. Aria.* Ez megegyezik az Ny1/2-be bejegyzett utalással, csak míg ott az

ének sorkezdését adta meg, itt a szövegcsoporthoz többi darabjához hasonlóan a dallam pontos leíróhelyét nevezte meg.

### Keletkezés

A *Fillisnek Panaszi* forrásszövege Christian Felix Weisse (1726–1804) *Klagen* című költeménye (Gálos 1943, 22), melyet Verseghy először, az 1791–1792-es lejegyzéskor még szorososan fordított (K1), majd ezt az első szövegváltozatot jelentősen átdolgozva, szabad imitációhoz használta fel a német verset (Ny1/1). A *Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel* című kötetben a darab forrását Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenlese* című gyűjteményében jelölte meg (Ramler 1778, VI. könyv 7. darab), ahol Ramler a szerző megnevezése nélkül közölte a verset. Valószínű tehát, hogy Verseghy sem tudott a szerző kilétéről. A költemény Joseph Anton Steffan (1726–1797) megzenésítésében is ismert volt: a 3/4-es, F-dúr, Andante tempójelzésű dal a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjtemény 1779-ben megjelent II. kötetének 11. darabja. Mivel a szöveget Steffan is Ramler antológiájából vette a költő, ő sem nevezte meg.

Bár Verseghy Weisse *Klagen* című költeményével először valószínűleg Steffan megzenésítésében találkozott, a szöveget először dallam nélkül, Ramler *Blumenlese*jéből szövegversként magyarította. Hogy mindemellett a Steffan által megzenésített *Klavierlied*et már korábban ismerete, arra két filológiai bizonyítékunk is van. Egyrészt a Steffan-darabot átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (*Steffan–Verseghy* [1786]; 20. sz., 19a–20), másrészt Steffannak ezt a dallamát már az 1781-es *Parnassus*-kéziratban is felhasználta nótautalásként egy egyházi énekhez (*Oh! kik meg világ tengerének... 36*). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az 1793-as *Költeményes Enyelgések*ben megjelent, eredetileg szövegversként magyarított költeményt Verseghy később, a kufsteini fogságban akkori terveinek megfelelően dallammal párosította (l. a *Bevezető* 1.2.1. fejezetét). Mivel a magyarítás közben Weisse *Klagen* című versének eredeti formáját meglehetősen eltávolodott, Steffan megzenésítéséhez (Steffan 1779, No. 11) már nem tudta hozzáilleszteni a darabot. Keresnie kellett tehát egy olyan dallamot, ami formájában és ritmusában illeszkedett a *Fillis' Panaszi*hoz. Ezt az Ny1/2 és a K2 szerint a *Sammlung deutscher Lieder* I. kötetének 12. darabjában, Haller *Trauerode auf Marianens Tod* című költeményének megzenésítésében találta meg. A Steffan–Haller-darab zongorakíséretes kottája szintén megtalálható Verseghy XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című másolatgyűjteményében (*Steffan–Verseghy* [1786]; 6. sz., 7a–8).

A Steffan–Haller-*Klavierlied*et, illetve az ahhoz tartozó dallamot tehát egymástól függetlenül kétszer is felhasználta a költő. Először 1786–1788 között Steffan *Klavierlied*-gyűjteményéből magyarította az éneket, majd miután ezt a *Mariane' halálról* (62) című darabját későbbi kottáitveiből kizárta, a dallamot a kufsteini fogságban a *Fillis' Panaszi*hoz alkalmazta. Steffannak ez a dallama végül azonban semmilyen formában sem jelent meg, mivel a *Fillis' panaszi* fogságban kialakított végleges formáját (K2) sohasem rendezte sajtó alá. Ennek oka, hogy a dallamokhoz utólag társított, azaz nem a *Klavierliedek* magyarításából származó énekek többségét végül nem adta ki, hiszen ehhez az alkotás módhoz a fogság éve alatt csak kényszerből tért vissza.

### Verselés

Bár a K1-ben található első fordítás hasonlít leginkább a német eredetihez, formailag már ekkor sem követte Verseghy teljesen híven Weisse költeményét. A jambikus lejtést ugyan megtartotta, de a *9a8b9a8b 8c9d9d6c* strófászerkezetet *9a8b9a8b 9c6d9c6d*-re változtatva magyarította a darabot. Az ének megjelentetésekor (Ny1/1) még tovább távolodott az eredeti formától: elhagyta a refrént, és Weisse nyolcsoros strófájának csak a felét, azaz a keresztrímes, 9898-as jambusait vette át és vezette végig a jelentősen átdolgozott, immár szabad imitációnak tekinthető fordításon. A fogságban már ehhez a

formához keresett dallamot, amit Steffan *Sammlung deutscher Lieder*ének I/12. darabjában, a *Trauerode auf Marianens Tod* című *Klavierlied*ben talált meg. Bár a 9 és 8 szótagú jambusi sorok váltakozása megfelelt a *Fillis' Panaszi* formájának és prozódijának, mivel a Steffan–Haller-darab nem négy, hanem nyolcsoros strófaból épült fel, Verseghy a négyesoros strófákat nyolcsorossá vonta össze. Az ének végső, kéziratban maradt formáját tehát annak köszönheti, hogy Verseghy a *Trauerode auf Marianens Tod* című Steffan–Haller-*Klavierlied* dallamához alkalmazta a szöveget. A költemény utolsó szövegálapotának strófaformája a zenei ismétlésekkel együtt: 9a8b9a8b9c8d ||: 9c8d :||

### Forrásszöveg

[Weisse, Christian Felix]: *Klagen*.  
(Ramler 1778, VI. könyv, No. 7, 13–15.)

Ach! an dem Ufer dieser Quelle  
Hab' ich Damöten oft gesehn.  
Wie sanft floss sie mir da, wie helle!  
Und ach! wie war Damöt so schön! –  
Wie? seufz' ich? fühl' ich noch so sehr  
Der Liebe bitter süsse Schmerzen?  
Schweig, zärtlichstes von allen Herzen!  
Du liebst ihn ja nicht mehr.

Fand ich sein Auge sanft geschlossen,  
Wie oft hab' ich ihn nicht erschreckt,  
Und ihn mit Bluhmen übergossen,  
Und dann mit Küssen aufgeweckt! –  
Wie? seufz' ich? fühl' ich noch so sehr  
Der Liebe bitter süsse Schmerzen?  
Schweig, zärtlichstes von allen Herzen!  
Du liebst ihn ja nicht mehr.

Oft, eh die Lerche noch erwachte,  
Strich ich schon einsam durch die Au,  
Und pflückt' ihm, bis sein Blick mir lachte,  
Schon Veilchen, frisch beperl't mit Thau. –  
Wie? seufz' ich? fühl' ich noch so sehr  
Der Liebe bittersüsse Schmerzen?  
Schweig, zärtlichstes von allen Herzen!  
Du liebst ihn ja nicht mehr.

Dann glänzte mir aus seinen Blicken  
Der Liebe süsse Trunkenheit;  
Und jedes Wörtchen war Entzücken,  
Und jeder Kuss war Seligkeit. –  
Wie? seufz' ich? fühl' ich noch so sehr  
Der Liebe bitterliche Schmerzen?  
Schweig, zärtlichstes von allen Herzen!  
Du liebst ihn ja nicht mehr.

Einst wollt' ich zornig von ihm fliehen:  
 Er bat mit schönem Ungestüm,  
 Schon war ihm, eh er bat, verziehen,  
 Vor Freude starb ich fast mit ihm! –  
 Wie? seufz' ich?ühl' ich noch so sehr  
 Der Liebe bittersüsse Schmerzen?  
 Schweig, zärtlichstes von allen Herzen!  
 Du liebst ihn ja nicht mehr.

Nun scheint er Chloen nachzugehen  
 Und meinen Blick beschämt zu fliehn.  
 Nun mag er um Verzeihung flehen:  
 Umsonst! diess wird ihm nicht verziehn! –  
 Wie? seufz' ich?ühl' ich noch so sehr  
 Der Liebe bittersüsse Schmerzen?  
 Ja, zärtlichstes von allen Herzen!  
 Du liebst ihn noch zu sehr.

#### Dallam (8. kotta)

Steffan–Haller: *Trauerode auf Marianens Tod*.

(Steffan 1778, No. 12. – 3/4, E-dúr, Adagio molto)

Haller *Trauer-Ode beym Ableben seiner geliebten Mariane* című költeménye Steffan megzenésítésében, melyet a zeneszerző *Trauerode auf Mariane Tod* címen adott közre. A Steffan–Haller-*Klavierlied* szövegét lásd a *Mariane' haláláról* jegyzetében. A 8. kottamelléklet első sorában a Steffan–Haller-darab szövege, a másodikban a *Mariane' haláláról* (62), a harmadikban pedig a *Fillis' panaszi* (K2) olvasható.

96.

#### A' vén Leányok. [A' vén Leányok Ámor ellen]

K1	<i>A' vén Leányok.</i>	Énekek-kézirat, II. csomó; 29–30; 52a–52b. (XXIV. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	–
Ny1/1	<i>A' vén Leányok.</i>	Mi a' Poézis [...] Kőlteményes Enyelgésekkel; 78–79. (XIV. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	Av	22.
Ny1/2	<i>A' vén Leányok.</i>	Mi a' Poézis [...] Kőlteményes Enyelgésekkel; 78–79. (XIV. sz.)	Autográf rájegyzés.	[1795 június– augusztus, budai fogság]	Avv	22.

#### Megjelenés

Ny1/1: Verseyhy 1865, 26–27; Verseyhy 1900, 36–38; Verseyhy 1910, 98–99, 58. sz.

#### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** 1791–1792 körül lejegyzett autográf tisztázat, javításokkal. A költemény az *Énekek-kézirat* töredékben fennmaradt II. csomójának XIV. számú verse.

**Ny1/1 (Av szövegállapot):** Az 1793-ban megjelent *Kőlteményes Enyelgések* XIV. számú verse, amit a *Mi a' Poézis?* [...] című tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként Verseyhy. A cím után a költemény idegen nyelvű forrását is megadta: *Utz utánn: An Galathee*. A szöveg a K1 tisztázata. A köl-

tő itt az abban (K1) szereplő javításokat, illetve az abban változatként megadott lehetőségeket véglegesítette.

**Ny1/2 (Avv szövegállapot):** Verseghynek a fogságban magánál tartott *Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel* című kötetbe való rájegyzése. Verseghy nem írta le újra az éneket, csupán a tervezett jobbításokat jegyezte be a nyomtatvány szövegébe. A kontextusok, a kézírás jellege és a tinta színe alapján a rájegyzést a budai fogság enyhébb időszakára, 1795 júniusa és augusztusa közé datáljuk.

### Keletkezés

A költemény forrását Verseghy a *Költeményes Enyelgésekben* a cím után pontosan meghatározta: *Uz utánm: An Galathee* (Császár 1913, 119–120). Verseghy tehát Johann Peter Uz (1730–1796) *An Galathee* című költeményét használta forrásként *A' vén Leányok* megírásához. Verseghy a *Költeményes Enyelgések* előtt olvasható *Egynéhány Előjegyzések* utolsó bekezdésében részletesen írt alkotói módszereiről, miszerint ő mintegy csak imitációként használta a cím alatt feltüntetett forrásokat, és meglehetősen szabadon fordította a műveket (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések*, 12. számozatlan oldal).

Az 1793-ban megjelent nyomtatvány nem a végső szövegváltozatot tartalmazza, mivel Verseghy a budai fogságban magánál tartott *Mi a' Poézis? [...] Költeményes Enyelgésekkel* egyik példányában a vers szövegén rájegyzés formájában még módosított (Ny1/2).

### Verselés

Verseghy Uz költeményének csak a jambusi lejtését vette át, a formáját nem. A német mintától eltérően gyenge rímelésű 9-es és 8-as jambusi sorokból álló stórfákban magyarította a költeményt, amiről a vers előtti tanulmányban így írt: „De tsak ugyan nem bötsültem én a' hangeggyeztetést még ezekben is annyira, hogy annak a' gondolatokat, az értelmességet, vagy a' kifejezéseknek természetes rendét feláldoztam volna. Szórszálhasogató szorgalommal sem voltam iránta; tsupán tsak a' végső silabákra vigyárván. Sőt némellyekben, mint a' *Magyar Kisaszonnyokhoz*, és a' *Vén Leányokról*, tsak a' stórfának felét és végét bélyegeztem meg vele, hogy a' rithmust, mellyből a' stófa áll, érezhetőbbé tegyem.” A *Költeményes Enyelgések* rímeléséről és prozódiajáról bővebben l. a kötetben a versek előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* 8–11. számozatlan oldalát.

### Forrás

Uz, Johann Peter: *An Galathee*.  
(Uz 1755, 127–128.)

Fleuch, Galathee! den Stolz verlebter Schönen!  
Schilt auf die Liebe nicht.  
Du wirst sie nur mit falschen Lippen höhnen:  
Dein Auge widerspricht.  
Es müsse dich die süsse Leyer lehren,  
Die überredend klinget,  
Und, wie man glaubt, trotz heuchlerischem Wehren,  
Von manchem spröden Mund oft manchen Kuß erzwingt.

Der Liebesgott schlief unter Myrthenbüschen,  
In Blumen hingestreckt;  
Und ließ im Schlaf durch Nymphen sich erwischen,  
Die er so oft erschreckt.  
Nur eingedenk, wie Amor sie geplaget,  
Nicht, wie er sie entzückt,

Verübten sie, was niemand noch gewaget:  
Sie fesselten den Gott, der Götter selbst bestrickt.

Der schlaue Gott sah, als er schnell erwachte,  
Den ihm gespielten Streich.  
O loses Volk! sprach dieser Schalk und lachte;  
Wie listig rächt ihr euch!  
Ich läugne nicht, was ich an euch begangen:  
Ich macht' euch tausend Pein.  
Besänftigt euch! nun habt ihr mich gefangen:  
Ihr werdet ungequält und ungeküsset seyn.

Und ungeküsst? welch grausamer Gedanke!  
Man dachte reifer nach,  
Und sah beschämt, wie dem verwegnen Zanke  
Das Herze widersprach.  
Sie thaten – was? was alle Mädchen thäten!  
Sie banden Amorn los,  
Und Amor flog, da sie um Gnade flehten,  
Von ihnen lachend weg in seiner Mutter Schoos.

97.

**Kutyám' Ditsirete.** [Músa! meg ne bántsson ritka bátorságom]

Ny1	<i>Kutyám' Ditsirete.</i>	Mi a' Poézis? [...] <i>Költeményes Enyelgésekkel</i> ; 79–81. (XV. sz.)	Gyűjteményes kötet.	1793, Buda	23.
-----	---------------------------	---	---------------------	------------	-----

**Megjelenés**

Verseghy 1865, 115–117; Verseghy 1900, 54–56; Verseghy 1910, 99–101, 59. sz.; Verseghy 1956, 33–36.; Verseghy 1989, 20–22.

**Szövegforrás és keletkezés**

Kézirata nem maradt. Verseghy 1793-ban, a *Költeményes Enyelgések*ben jelentette meg a kötet koncepciójába nem egészen illő szatírát, hiszen a *Költeményes Enyelgések* a címének megfelelően többnyire érzékeny szerelmes énekeket tartalmaz. A vers a *Költeményes Enyelgések* XV. számú verse, amit a *Mi a' Poézis? [...]* című tanulmányhoz adott ki mintegy mintapéldaként. A cím után a következő megjegyzés olvasható: *Lehet az Emberek' barátságára írt Szatírának is nevezni.* A kötet *Egynéhány Előjegyzésében* Verseghy külön kiemelte a verssel kapcsolatban (12. számozatlan oldal), hogy arra „nem olvasott idegen nyelvű költemények vagy gondolatok adtak neki alkalmatosságot [...] mert erre könyvolvasás nélkül is elég ideákat talált” magának. A szatírát tehát nem más forrásból vett imitációként, hanem eredeti költeményként írta meg a költő.

**Verselés**

A *Költeményes Enyelgések* előtt közreadott *Egynéhány Előjegyzések* című tanulmányban így írt Verseghy a szatíra formájáról: „jó volna talán a' Magyar Rytmistáknak a' prosódiaira nézve tsak addig is, míg Nyelvünk egészen megtökélletesedik, egy közép utat mutatni, és őket arra édesíteni, hogy rithussaikban *legálább* arra a' prosodiára vigyázzanak, mellyet a' közönséges beszédben a' hang-

emelés, és a' hangejtés által minden ember tart. E' szerint a' magyar ízlésű hatos verseket tsupa trocheusokban, vagy jambusokban könnyű volna írniok; a' mire alább példát is adok a' XV. darabban: *Kutyám' dítsirete*, melly trocheusokból áll." (*Egynéhány Előjegyzések*, 11. számozatlan oldal). A verset tehát trocheusi lejtésű „magyar ízlésű hatos versekben”, azaz páros rímű felező tizenkettesekben írta.

### Magyarázatok

6. *a' ki sírját lelte a' Gyetáknál*: Ovidius tudniillik Rómától távol, száműzetésben, a Fekete-tenger partján fekvő Tomi városában halt meg.

9. *Donkisótomról*: Célzás Cervantes Don Quijotéjára. Verseghy a maga „kutyahósét” Donkisótnak nevezte.

98.

### A' kétes Szerelem. / A' Kétség. [Hát tsak meg nem illetődik]

K1	A' kétes Szerelem.	Énekek-kézirat, II. csomó; 51a. (XXII. sz.)	Autográf csomó.	[1791–1792]	A	230.
K2	A' Kétség. [töredékben maradt]	Énekek-kézirat, II. csomó; 51a.	Autográf csomó.	[1791–1792]	Av	230.

### Megjelenés

Verseghy 1910, 104–105, 61. sz. (Császár a töredékben maradt K2-t a K1-gyel kontaminálva *A' Kétség* címen adta közre a verset.)

### Szövegforrások

**K1** (*A szövegállapot*): 1791–1792 körül keletkezett autográf tisztázat, az *Énekek-kézirat* töredékben fennmaradt II. csomójának XXII. éneke.

**K2** (*Av szövegállapot*): A K1 megjobbításaként született, töredékben maradt szövegváltozat. Egyrészt a változtatni kívánt szavakat húzta alá és írta a sor mellé a jobbítást Verseghy, másrészt az 1. strófát és a 2. strófa első két sorát teljes egészében (egy-egy kifejezésen megváltoztatva) átmásolta *A' kétes Szerelem* szövege mellé, a címet pedig *A' Kétség*-re változtatta. Az átdolgozást a 2. strófa harmadik soránál abbahagyta.

### Keletkezés

Bár a költemény mintáját nem ismerjük, valószínűleg egy korabeli érzékeny német ének magyarártásaként született. Annak ellenére, hogy az 1791–1792 körül lejegyzett ének abban az autográf kéziratcsomóban maradt fenn, ami az 1793-ban megjelent *Költeményes Enyelgések* kéziratának tekinthető, *A' kétes Szerelem* című éneket Verseghy nem rendezte sajtó alá, feltehetően azért, mert az átdolgozással nem készült el (K1/2).

### Verselés

Az éneket a 18. század végének egyik legkedveltebb formájában, a 8-as és 7-es trocheusi sorok váltakozásából felépülő nyolcsoros kereszttrimes strófában írta meg Verseghy. L. az *Orfeus Dafnisnek* (1) jegyzetét. Strófaéplete: 8a7b8a7b8c7d8c7d



**Koppi Károly Professor Úrnak V. F.** [Itt ülök a' Tótok' tornyos falujokba bészárva]

K1	<i>Koppi Károly Professor Úrnak V. F.</i>	PMKL, 1. 03. a. Personalia vetus, no. 17. 1.	Autográf.	1793. október 28., Nagyszombat	397.
----	---	--	-----------	--------------------------------	------

**Megjelenés**

Csaplár 1887, 206; Verseghy 1910, 60. sz. 102–104; Verseghy 1956, 37–40; Verseghy 1989, 22–25. (Csaplár modernizált átírását követték, ami értelmezhetetlenné teszi az antik-időmértéket.)

K1: Verseghy 2019, 71–73, 22. sz.

**Szövegforrás és keletkezés**

Az episztola egyetlen autográf tisztázatban maradt fenn. A névre szóló címzés után Verseghy a lejegyzés pontos helyét és dátumát is rögzítette: *Nagyszombat. Octob. 28. napj. 1793.*

Az autográf kézirat a Verseghy levelezésének sajtó alá rendezése közben került elő (Verseghy 2019, 597–598), addig Csaplár Benedek 1887-es modernizált közlése volt az egyetlen szövegforrás. Csaplár, aki „a kegyesrendiek váci könyvtárában” látta a kéziratot, az akkori kiadói szokások szerint a levél közlésekor nem követte Verseghy írásmódját: elhagyta az aposztrófokat, gyakran megrövidítette a hosszú mássalhangzókat, illetve saját helyesírásának megfelelően módosította a magánhangzók hosszúságát, amivel értelmezhetetlenné tette a hexameterekben írt költemény metrumát. Mivel a kéziratnak Csaplár szövegközlő tanulmánya után nyoma veszett, az ezt követő Verseghy-kiadások mind az ő átírata alapján készültek, egészen addig, míg a közelmúltban a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltárából elő nem került Verseghy autográf tisztázata.

A hexameterekben írt verses levél címzettje Koppi Károly (1744–1801) piarista szerzetes, történész, akivel Verseghy Pesten ismerkedhetett meg. Koppi 1784-től a pesti egyetemen tanított egyetemes történelmet, Verseghy pedig ugyanekkor lett a pesti pálos rendház tagja. Bár a levélváltásnak, illetve a közöttük lévő kapcsolatnak egyetlen fennmaradt forrása a Verseghy által Nagyszombatról írt episztola, a két szabadkőműves szerzetes-literátort nyilvánvalóan több szál fűzte egymáshoz. (Verseghy szabadkőművességéről: Doncsecz 2019.) Mivel a Martinovics-összeesküvés miatt legtöbb személyes iratukat 1794 decemberében megsemmisítették, a közöttük lévő személyes és szellemi viszonyt csak áttételesen tudjuk rekonstruálni. Ezekről l. Verseghy 2019, 596–598.

A levél írásának idején Verseghy Nagyszombatra volt, ahol *A' világnak közönséges történetei* című Millot-fordításához csatolt *Értekezések* miatt rá kiszabott büntetését töltötte (Millot 1790, 1791). Verseghy 1793. június 27-én kelt levelében kérte a büntetésé mérséklését (Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, 1793. június 27. In: Verseghy 2019, 67–68, 18. sz.), és ez év szeptemberében valóban megkapta az enyhítést. Eszerint a háromhavi büntetést nem a *domus recollectionis*-ban, hanem Nagyszombatra, a papnövédek között kellett eltöltenie, ahol kilencnapos elzárást követően a többi időt elmélkedéssel tölthette. Verseghy 1793. október 1-jén érkezett meg Nagyszombatba, a levél írásának idején már túl volt a kilencnapos elzáráson, és feltehetően már a nézeteit visszavonó *retractación* gondolkodott, ami 1793. november 10-én kelt. Innen a vers sötét alaphangulata. Verseghy Millot-fordításáról és a retractációról: Császár 1900, 132–135; Doncsecz 2009, 228–237.

**Verselés**

Hexameterben.

**Magyarázatok**

1. *a' Tótok' tornyos falujok*: Nagyszombat.

13. *szent Cásábül*: szent táborból, azaz a papi szemináriumból

22. *kulibáit*: kalyibáit, kunyhóit  
67. *mostani Száznak*: mostani századnak

100.

### Du Herr, mein Gott...

Ny1	<i>Du Herr, mein Gott...</i>	Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete; 151.	Postumus gyűj- teményes kötet.	1825, Buda	<b>401.</b>
-----	------------------------------	---	-----------------------------------	---------------	-------------

#### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. A cím nélküli verset Sággy Sándor adta ki 1825-ben a *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete* című kötetben. Ebben a költő kéziratban maradt költeményeit jelentette meg az akkor nemrég elhunyt Verseghyt barátként ismerő Sággy. A német költeményt a következő kommentárral adta közre: „[...] majdnem kilencz esztendeig fogságot, Kuffsteinban, Gréczben és Brúnában, szenvedni kénytelenítetett. Itt szíve' érzéseit a' fogház' ajtóján e' versekben hagyá fenn.”

A verset a költő eszerint valamelyik fogházának ajtajára írta. Hogy melyikre, azt Sággy nem határozza meg pontosan, de a fogság körülményeit ismerve Budán (1794–1795) vagy Kufsteinben (1795–1796) jegyezhetette le ily módon, amit aztán Brünben (1797–1803) vethetett papírra. Sággy közreadása után két évvel Kazinczy a következő levelet intézte Sággy Ferenchez: „Csak most olvasom a' Tek. Úr' fija által írt Verseghy' Életét. A' kép neki nem hív képe. Én visszajövele után festetem öt Stunder által; 's az Verseghyt híven is adja, szépen is készült. A' Tek. Ur azzal tetézhethé eránta barátságát, hogy Aglájáját, és azzal együtt minden egyéb Verseit, oda értvén, melyek Élete előtt állanak, nyomtattassa újra, 's a' kezemben álló képet a' könyvnek tégye elébe. Tudva van a' Tek. Ur előtt, hogy én Verseghynek, ki egészen, egészen, más lett mint egykor volt, barátja nem valék, 's nem leheték; Izlésém, Grammaticám, Moralityásom az övétől egészen különböznek; de Verseghy hív volt Nyelvünkhöz, 's egész életét annak áldozta, a' mit jónak néze; 's így én, ha tévedésitől iszonyodom is, mint ő az enyéimektől, méltónak tartom emlékezetét a' hálára. Ha Aglája, és mind az, a' mit azolta írt versekben, kiadatik, parancsoljon a' Tek. Úr a' képpel. Egy olasz versével is fogok szolgálni, melly azon német darabjához, melly lap 151. áll, hozzá fog illeni.” (Kazinczy – Sággy Ferenchez. 1827. február 7. In: *KazLev. XX*, 202–203.) Hogy Kazinczy tudott Verseghy költeményéről, megerősíti azt a feltételezést, hogy Verseghy Budán vagy Kufsteinben, 1794–1796 között írta a falra a verset. Ez összecseng a költemény kilátástalan alaphangulatával, ami leginkább a fogság elején volt jellemző a foglyokra. Érdekes még Kazinczy ama megjegyzése, hogy „Egy olasz versével is fogok szolgálni, melly azon német darabjához, melly lap 151. áll, hozzá fog illeni.” Eszerint Verseghy vagy olaszra is lefordította a költeményt, aminek Kazinczy valahogy a birtokába jutott, vagy írt egy ehhez hasonló témájú verset olaszul. Mivel azonban a Kazinczy által Ságghynak javasolt újabb Verseghy-kiadás nem született meg, az olasz versről nem tudunk többet.

#### Verselés

Páros rímű 12 szótagos sorokban.

#### Fordítás

[Készítette: Doncsesz Etelka]

Te, Uram, Istenem, te hajítottál engem e romlásba;  
Te tudod egyedül, hogy miért, én csak részben.

Te határozol értelmet az ember számára, te fonod, te hajtod a balszerencse hálóját;  
 A vétkes jegyét elfüggönyöződ, szigorú büntető törvénnyel illeted.  
 Sötétebb tanácsod legyen megszentelt, – ám legyen!  
 Így akarja szellemem, a hús mégis így sóhajt feléd: ó, jaj!  
 Vedd el tőlem ezt a kelyhet, – Irgalmazó, segíts!  
 Szabadíts meg e nehéz szenvedéstől császárom kegyelme által.

101.

**Az első Eggyesülés** [Amint Laurámmal nyájaskodtunk]

**Az első Eggyesülés** [Amint hölgyemmel együtt ültünk]

K1/1	<i>Az első Eggyesülés.</i>	Uránia-kézirat, II. szöveg-csoport; 86–135; 44b–69a.	Autográf kötet. Rejtjeles lejegyzés.	[1795 első fele, budai fogság]	A	125.
K1/2	<i>Az első Eggyesülés.</i>	Uránia-kézirat, II. szöveg-csoport; 39–44, 21a–23b.	Autográf kötet.	[1795. június– augusztus, budai fogság]	B	128.

### Megjelenés

K1/2: Verseghy 1989, 30–38.

### Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A vers első szövegváltozata, amit a budai fogságban a következő módon rögzített Verseghy: a nyomtatott szöveg betűi fölé elszórtan pontokat tett, illetve néha beírt egy-egy betűt és központoszási jelet is a szavak közé. Ilyen módon 50 oldalon keresztül összeolvasva a jeleket lehet hozzájutni a 31 strófából álló vers szövegéhez. A rejtjelezéssel rögzített költeményt 1795 elején-tavasán, a budai fogság szigorúan őrzött szakaszában jegyezte le.

**K1/2 (B szövegállapot):** A K1/1 jelentősen átdolgozott, harmadára rövidített, 10 strófából álló szövegváltozata, amit a kontextus, illetve Kazinczy visszaemlékezése alapján a budai fogság enyhébb időszakában, 1795. június 11. és augusztus 10. között rögzített Verseghy. (L. Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, 1818. október 27. In: KazLev. XVI, 204.)

### Keletkezés

Verseghy a budai fogságban több priaposzi költeményt is írt, illetve magyarított: *Az első Eggyesülés*, *Soror Formóza* (102), *A dalaj láma!* (104), *Sírvers!* (105), *Jutka!* (106). L. a *Bevezetés* 1.2.1. fejezetét.

Bár *Az első Eggyesülés* idegen mintáját nem ismerjük, formája alapján egy korabeli német priaposzi vers fordítása. A költeményt kétszer is lejegyezte. Először rejtjelezéssel, még a budai fogság elején (K1/1), majd jelentősen lerövidítve a budai fogság enyhébb időszakban (K1/2). A rejtjelezéssel rögzített szöveget 1966-ban Tarnai Andor vette észre, addig nem tudott róla a szakirodalom: „Gálos figyelmét elkerülte annak idején, hogy a 39. laptól a 230-ig Verseghy egyes betűk fölé pontot tett, néhol teljesen érthetetlenül betűket, írásjeleket szúrt a nyomtatott szövegbe. Ha már most a megjelölt betűket és jeleket egymás mellé rakjuk, értelmes szöveget kapunk: a 39–86. lapokon a magyar *Marseillaise* áll, utána nyomdafestéket nem tűró versek következnek (*Az első Eggyesülés*, *A dalaj láma*, *Sírvers!* *Jutka*), majd újból egy *Marseillaise-változat* következik (186–230). Verseghy nyilvánvalóan a leginkább elrejtendő szövegeket bujtatta el.” (Tarnai 1966, 412). ű

A vers átdolgozott változatát (K1/2) Kazinczy is ismerte, aki Budán együtt raboskodott Verseghyvel, (Kazinczy 2011, 43). Jóval később, a fogságról való visszaemlékezésében ezt írta Dessewffy Józsefnek: „Verseghy a’ Budai fogságban a’ nősítés örömeit egygy versben festé. Benne volt abban ez a’

szó is: szörcsölni.” (Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, 1818. október 27. In: KazLev. XVI, 204.) Kazinczy és Verseghy 1795. június 11. és augusztus 10. között átjárhatott egymáshoz, nyilván ekkor mutatta meg neki Verseghy a priaposzi szöveget.

Bár *Az első Eggyesülést* nyilvánvalóan nem publikálásra szánta Verseghy, a költemény K1/2 szövegváltozatát nem sokkal később beépítette *A' Frigykötés* (118) című énekébe. Bár *A' Frigykötés* három strófája *Az első Eggyesülés* (K1/2) első két és az utolsó strófájának a variánsa, a két költeményt az átfedések ellenére külön szövegidentitásként tartjuk számon. Egyrészt a priaposzi hagyományba ágyazott *Az első Eggyesülést* erotikus tartalma miatt sohasem szánhatta nyilvánosság elé, *A' Frigykötés* kiadása viszont a K1 szerint eredetileg a tervei között szerepelt, olyannyira, hogy a kufsteini fogságban dallammal párosította az éneket. A másik ok a szöveg erős tartalmi változása: az erőteljes rövidítéssel ugyanis teljesen megfosztotta erotikus jelentésrétegétől, amiben ily módon immár a házassági hűségesküt és az arra való boldog várakozást énekelte meg.

### Verselés

Nyolcsoros 9-es és 8-as keresztírmes jambusi sorokból. Strófaformája: 9a8b9a8b9c8d9c8d

102.

**Soror Formóza.** [Merülve voltak mély álomba]

K1	<i>Soror Formóza.</i>	Uránia-kézirat, II. szövegcsoport; 44–45, 23b–24a.	Autográf kötet.	[1795 első fele, budai fogság]	<b>126.</b>
----	-----------------------	--	-----------------	--------------------------------	-------------

### Megjelenés

Verseghy 1989, 38–41.

### Szövegforrás és keletkezés

Autográf tisztázat, az *Uránia*-kézirat II. szövegcsoportjában található. A költő a budai fogságban több priaposzi költeményt is írt, illetve magyarított: *Az első Eggyesülés* (101), *Soror Formóza*, *A dalaj láma!* (104), *Sírvers!* (105), *Jutka!* (106). L. a *Bevezetés* 1.2.1. fejezetét.

*A Soror Formózát* a budai fogság enyhébb időszakában, akkor írta Verseghy, amikor a foglyok már találkozhattak egymással (Kazinczy 2011, 43). Bár a szöveg idegen mintáját nem ismerjük, formája alapján egy korabeli német priaposzi költeményt fordította.

### Verselés

Nyolcsoros 9-es és 8-as keresztírmes jambusi sorokból.

### Magyarázatok

6. *friss Sórórok*: fiatal apácák, „nővérek” (lat.)

8. *vén Máterok*: öreg apácák, „anyák” (lat.)

**Ébredgy hazánknak bajnok népe...**  
**Ébredgy hazánknak ép felsége...**

M[ásolat]1	<i>Ad Ungaros, veros patriae cives juxta modulamen: Allons enfans de la Patrie. Ébredgy hazánknak bajnok népe...</i>	MNL OL, Vertr. A. 44. fasc. [Régi jelzet]	Szlávy János másolata.	1794. július		–
K1/1	<i>Ébredgy hazánknak bajnok népe...</i>	Uránia-kézirat, II. szövegcsoport; 39–86, 21a–44b.	Autográf rejtjelek.	[1795 első fele, budai fogság]	A	127.
K1/2	<i>Ébredgy hazánknak ép felsége...</i>	Uránia-kézirat, II. szövegcsoport; 185–230, 94a–115b.	Autográf rejtjelek.	[1795–1796, budai vagy kufsteini fogság]	Av	132.
M[ásolat]2	<i>Marsililai Mars.</i>	MNL OL, N 22, 59: 1796. No. 121, 308–309.	<i>G-dúr, 4/4, Mértékletesen.</i> [Zongorakiséretes kottás másolat Spissich János iratai között.]	1796		–
M[ásolat]3	<i>Ébredgy hazánknak bajnok népe...</i>	[Nagyvárad]	Sághy Ferenc levele Kresznerics Ferenchez.	1798. április 25.		–
M[ásolat]4	<i>A marsziliai ének. Ébredgy hazánknak bajnok népe...</i>	OSzK Kt., An. lit. 6574.	Potyondi Rafael lejegyzése.	[1813]		–

**Megjelenés**

K1/1: Tarnai 1966, 413.

K1/2: Tarnai 1966, 414.

M1: Benda I, 1957, 1052–1054.

M2: Cennerné–Köpeczi–Vadász 1989, 195. sz. melléklet

M3: Márki Sándor, *Vasárnapi Ujság*, 16. évfolyam, 31. szám, 1869. augusztus 1., 422. (*Harczi dalok, 1798-ból*); Márki 1914, 26.M4: Ompolyi [Mátray Ernő], *Magyar Népvilág* 1880. évf. 4. sz.; Ompolyi Mátray Ernő, *Képes Családi Lapok* 1881. évf. 371. (*A Marseillaise magyarja*); Ompolyi Mátray Ernő, *Jász-Nagykun-Szolnok* 1881, 12. sz. (*Marseillaise Magyarja*); Spinóza Dr. [Ompolyi Mátray Ernő], *Uj Idők* 1895. augusztus 25. I. évf. 36. szám, 143. (*A Marseillaise magyarja*) [Az első stórfát közli „Verseghy kéziratának hasonmás-utánzásában”]; Verseghy 1910, 117–119, 82. sz. (*A marsziliai ének*); Verseghy 1956, 41–44. (*A marsziliai ének*); Verseghy 1989, 25–27. (*A marsziliai ének*)**Szövegforrások**

Mivel az autográfok csak 1966-ban kerültek elő, alább a szöveg befogadástörténetét alakító, nyomtatásban megjelent másolatokat is számba vesszük.

K1/1 (*A szövegállapot*): Verseghy első rejtjelekkel rögzített autográfja, mely az Uránia-kézirat 21a–44b (nyomtatványként: 39–86) oldalán található. A kéziratként használt kötetben Tarnai Andor fedezte fel a betűk fölé tett pontokat, illetve itt-ott a sorok közé bejegyzett betűket és központozást, melyeket összeolvastva az *Ébredgy hazánknak bajnok népe...* kezdetű ének szövegét kapjuk meg (Tarnai

1966). A szöveg három sorban tér el a közkézen forgó, 1794-ben lejegyzett M1-től. Valószínűleg a budai fogságban, 1795 első felében készítette Verseghy.

**M[ásolat]1:** Verseghy második rejtjelekkel rögzített autográfja, mely az *Uránia*-kézirat (94a–115b) (nyomatványként: 185[nyomdahiba miatt 125]–230) oldalán található. A K1/1-hez képest jelentősen változtatott a szövegen, mégpedig úgy, hogy a nemesi nemzeti ellenállás fogalomkészletét teljesen kiiktatta. Valószínűleg még ezt is budai fogságban, 1795 augusztusáig, esetleg közvetlenül utána, 1795–1796-ban, Kufsteinben jegyezte le.

**M[ásolat]1:** Szláv János jurátus másolata 1794-ből, melyet Benda Kálmán adott közre 1957-ben (Benda I, 1957, 1052–1054). Ez a szövegváltozat foroghatott közkézen a Martinovics-féle összeesküvés leleplezéséig. Három sorban tér el a K1/1-től (ebből kettőt a költő kiemelt védőiratában), melyek a többi másolatból is adathatók. Az első eltérés az 1. strofa refrén előtti utolsó sora, ahol a „*hogy szolgálásra hirtzohasson*” helyett „*Ha szolgálásra nem hirczolhat*” olvasható, a második eltérés a refrén második sorában található. Verseghynél „*leventa rajzatok*” szerepelnek, a másolatban viszont „*leventa magzatok*” (M2), a harmadik eltérés a 3. versszak 8. sora, ahol Verseghy „*just szabjon a' szabad magyaroknak*” lejegyzése helyett „*just szabjon szabad magyaroknak*” található. A változtatások prozódiai jellegűek.

**M[ásolat]2:** Az ének zongorakíséretes kottás másolata 1796-ból, melyet Spissich János iratai között talált meg Benda Kálmán. Benda, leahyva a dallam második felét, mintegy illusztrációként közölte a kottát (Benda I, 1957, 1052–1053). A *Marsiliai Mars* 4/4-es, G-dúr, Mértékletesen tempójelzésű dallam korabeli teljes fotómásolatát egy 1989-ben közreadott képes albumban találjuk meg (Cennerné-Köpeczi–Vadász 1989, 195. sz. melléklet). A kottás másolat az alapvetően orálisan terjedő dallam egyik korabeli variánsa. A dallamlejegyzés kulcsot ad Verseghy fordításának prozodiájához, és egyértelműen felmenti a költőt a nehezen énekelhetőség, ritmustalanság vádjá alól, ami miatt később szükségessé vált a szöveg újrafordítása. (Verseghy szövegét a nem hozzá való, ma ismert dallammal párosítva I. Ča ira 1960, 211.) A lejegyzés két szóban tér el az időben hozzá legközelebb álló Szláv-féle másolattól (M1).

**M[ásolat]3:** Sággy Ferenc másolata, melyet 1798. április 25-i levelében küldött el Kresznerics Ferencnek azzal a megjegyzéssel, hogy ez „a Marseillaise magyarokra alkalmaztatott első fordítása” (Márki 1914, 26). A szöveget először a *Vasárnapi Ujság* 1869. augusztus 1-i számában (422) adta közre Márki Sándor *Harczi dalok*, 1798-ból címmel, melyhez az újság szerkesztője a következő megjegyzést fűzte: „*E harczi dalokat a francia háború idejéből Márki Sándor úr, egy múlt század végéről s a jelennek elejéről összeírt egykorú eredeti levélgyűjtemény nyomán közli*”, majd Kresznerics Ferenc leveleskönyvének 1914-es sajtó alá rendezésekor jelentette meg újra (Márki 1914. Kresznerics leveleskönyvéről Márki közlése óta nem tudunk. Márki 1896-ban készítette a másolatot, ami akkor Nagyváradon, Justh Károly tulajdonában volt. L. Koltai 1993, 30–31.) Ebből tudjuk meg, hogy a *Harczi dalok* annak idején Sággy Ferenc 1798-ban Kresznericshez írt levele alapján adta közre, de egyrészt az első publikáláskor Márki még nem tudta, hogy ez a *Marseillaise* magyarítása, így a római számmal ellátott strófákat külön énekeknek tartotta, másrészt ebből adódóan a szerzőt sem ismerte fel. A történethez szorosan hozzátartozik, hogy két héttel később Márki a *Vasárnapi Ujság Mellékletének* 1869. augusztus 15-i számában Pécsi István tiszavezsényi református tanító közlése alapján a következő fontos kiegészítéseket tette korábbi publikációjához: „a költemény nem különböző dalok, hanem *egy* összefüggő darab s nem más, mint a Marseillaise szabad átdolgozása, mely nagy hihetőséggel Verseghy Ferencztől ered [...] Mivel ez átdolgozás eddig nyomtatásban nem jelent meg, kéziratban pedig, kivált régebben, meglehetősen el volt terjedve, természetes: hogy a kéziratok egymástól egyes szavakban eltérnek.” Márki közölte az eltéréseket, s megállapította, hogy a szavak „néhányike csakugyan előnnyel látszik birni a mi közleményünk fölött. [...] A cím, Pécsi ur kézírata szerint ez: *A Marseillaise paralellája. Verseghy-től 1794-ből.*” ([Márki Sándor], A lapunk 31-ik számában közölt „Harczi dalok”-ra, *Melléklet a Vasárnapi Ujság 33-ik számához*, 1869. aug. 15., 457.) Márki ebben a néhány soros kiegészítésben tisztázta a szerzőt, a címet, illetve jól ráértett arra is, hogy – nyilván időbeli közelsége miatt – ez a hitelesebb szöveg,

és nem a Sággy 1798-as másolatából ismert változat. A tiszavezsényi református tanító birtokában ugyanis az a Verseghy által magyarított első szövegváltozat volt meg, amit Szlávy János 1794-es másolataként majd csak 1957-ben talált meg, illetve publikált Benda Kálmán [M1]. Márki eme közleménye kiegészítő jellege miatt azonban (a szöveget nem adta ki újra, csak az eltéréseket írta meg) a későbbiekben teljesen elkerülte a kutatás figyelmét, és a magyar *Marseillaise* következő publikálása mindmáig felülírta a legkorábbi másolatokat, illetve az eredeti szerzői szöveg terjedését.

**M[ásolat]4:** Potyondy Rafael (1750–1813) másolata. A kéziraton a cím alatt egy idegen kéztől sötétebb tintával a következő bejegyzés olvasható: „*Leírta halála előtt Potyondy Ráfael, paulinus szerzetes.*” Mivel Potyondi 1813. október 18-án hunyt el, a lejegyzés valószínűleg 1813-ból való. A szövegközlők azért tartották hitelesnek, mert a lejegyzés Verseghy egykori pálás rendtársától származik. A szöveg az M1-hez áll közel. Ompolyi [Mátray Ernő] 1880-as, majd Császár Elemér 1910-es szövegközlése alapján tulajdonképpen ez a szövegváltozat terjed el Verseghy *Marszíliai énekeként*.

### Keletkezés

A magyar nyelvű *Marseillaise* keletkezésének és továbbhagyományozódásának történetét a kezdetektől bizonytalanság övezte, mely a szöveg autográfját illetően mintegy kétszáz évig tartott.

A *Chant de guerre pour l'Armée du Rhin* című éneket, mely hamarosan *La Marseillaise*-ként a francia forradalom indulójává vált, 1792 áprilisában írta Claude-Joseph Rouget de Lisle (1760–1836). Bár sokáig a dallam komponálását is neki tulajdonították, a zenetörténet mai álláspontja szerint ez nem bizonyítható. A francia ének külföldön is gyorsan terjedt, Magyarországon 1793-ban már bizonyosan ismert volt (Benda II, 1952, 64; Tarnai 1966, 409). Széles körű magyarországi elterjedésére utal, hogy francia szöveggel több századvégi melodiáriumban is megtaláljuk a kottáját. Az 1797-es *Melegh Dániel-melodiáriumban* (Stoll 432. sz.) az *Allons anfan [!] de la patrie* basszus-szólama van rögzítve, az 1798-as sárospataki *Szarka János-melodiáriumban* (Stoll 439. sz.) a diszkant szólamot olvashatjuk, az 1810-es évekből származó *Szatmárnémeti melodiáriumban* (Stoll 1224. sz.) pedig a francia induló szövege ötszólamú kóruspartitúra alá van lejegyezve.

Az eredeti francia mellett 1794 nyarától a forradalmi ének szövege már magyarországi nyelveken, azaz németül, latinul, szlovákul és magyarul is közkezen forgott. A Martinovic-per vizsgálóbizottsága azonban egyrészt jó ideig nem vette észre, hogy a magyar ének a francia fordítása, másrészt a szerző-fordító kiletét sokáig hiába kutatták. Előbb Hajnóczyt Józsefet (1750–1795; Benda II, 1952, 68), majd Kreil Antal professzort gyanúsították (?–1833; Benda II, 1952, 121), míg végül Laczkovics János (1754–1795) és Szentmarjay Ferenc (1767–1795) vallomásából kiderült, hogy a magyar változatot Verseghy készítette (Benda II, 1952, 90, 116). A *Marseillaise* magyarításával Batsányi is próbálkozott, de ő csak az első és az utolsó strófát fordította le (Benda II, 1952, 330).

Verseghy saját vallomása szerint a *Marseillaise*-t először 1793-ban kapta meg Szentmarjaytól, aki megkérte őt arra, hogy készítse el az ének magyar változatát (Benda II, 1952, 340–341, 624–626; Tarnai 1966, 409–410). Ő azonban arra hivatkozva, hogy nem tud franciául, nem vállalta el a fordítást, mire Szentmarjay segítségképpen egy német nyersszöveget hagyott nála. A költő azonban ekkor még nem látott neki a magyarításnak. Verseghy védekezésének egyik meghatározó pontja volt a francia nyelvismeret hiányára való hivatkozás, hiszen ezzel elejét vehette a többi esetleges francia vonatkozású vádnak. Ekkor valószínűleg még valóban nem tudott elég jól franciául, bár Krammer József nevű háziorvosa vallomása szerint a gyógykezelések alkalmával a *Ça ira* és a *Carmagnole* című francia forradalmi dalokat is Verseghy adta tovább neki (Benda III, 1952, 115. A *Ça ira*t Fodor András, a *Carmagnole*-t Lothár László fordításában dallamukkal együtt l. *Ça ira* 1960, 203–204, 213–214). Verseghy ezt természetesen nem említette a perben, viszont a *Marseillaise*-fordítással kapcsolatban megjegyezte, hogy kizárólag csak a háziorvosának mutatta meg. (Megjegyzendő, hogy bármennyire is kérdéses Verseghy ekkori francia tudása, a nyelvet 1795 őszére már meglehetősen jól bírta, hiszen Kufsteinben egy rabtársa kérésére *Pensez à moi...* (204) kezdettel franciára fordította Max Knebel *In bekamnter Melodie* című költeményét, ugyanitt a börtönparancsnok lányát kellett franciára tanítania,



illetve a grazi fogságban 1796 telén ön maga szórakoztatására verselt franciául.) 1794 tavaszán aztán véletlenül összetalálkozott Hajnóczyval, akitől az *Analysis* című készülő nyelvtudományi munkája miatt francia nyelvórákat vett. Hajnóczy július közepétől folyamatosan arra unszolta, hogy készítse el a *Marseillaise* énekelhető, magyar fordítását, amihez segítségül két német – egy nyers, illetve egy verses változatot – és egy latin prózai fordítást adott neki. Közben egy hagyományos rímes-ütemhangsúlyos-szótagszámláló, „rhythmicus” formában írt magyar szöveget is kapott Szentmarjajtól. Hajnóczy több dolgot is kért tőle. Egyrészt, hogy a szöveg énekelhető legyen a francia dallamra, másrészt, hogy Verseghy a korabeli magyar viszonyokhoz alkalmazza a fordítást, végül pedig, hogy szerepeljen benne a Dugonics András által az *Etelkában* felújított „leventa” szó (Gombocz 1916). Ez utóbbival ugyan Verseghy a régi szavak felújítását elvető nyelvészeti álláspontja miatt alapvetően nem értett egyet, de teljesítette Hajnóczy kérését. Ez volt tehát Verseghy vallomása. Nyilvánvaló, hogy a költő többféle módon próbálta enyhíteni vétkét, hiszen úgy állította be a történetet, mintha kényszerből, erős külső behatásra készítette volna el a *Marseillaise* magyar változatát, illetve azzal védekezett, hogy tulajdonképpen nem is ő fordította le az éneket, hanem csupán a már meglévő, Szentmarjajtól kapott hagyományos rímes formában írt magyar változatot öntötte a dallamhoz illő modern jambusi formába. A védekezés formuláit leszámítva azonban a szövegforrásokra, illetve a keletkezés körülményeire vonatkozóan hiteles forrásnak tekinthetjük Verseghy vallomását.

A költő által emlegetett német és latin verziót a Magyarországon elterjedt korabeli franciával, szlovákkal, illetve Verseghynek a Szilágyi János (1772–1840) periratai közül előkerülő magyarításával együtt Benda Kálmán adta közre *A magyar jakobinusok irataiban* (Benda I, 1957, 1046–1056). Mint Verseghy maga utalt rá, ő elsősorban a német és a latin fordítás alapján dolgozott – továbbá, ha hihetünk neki, akkor még Szentmarjay rímes-ütemhangsúlyos magyarításából –, illetve a szövegek összevetése alapján nyilvánvaló, hogy a francia eredeti is előtte volt. Az utolsó strófa a latin és német helyett ugyanis a franciát veszi mintának (a franciát a dallam miatt szükségyszerűen ismernie kellett valamennyire Verseghynek). Benda Kálmán megállapította, hogy a német, a latin és a szlovák változat tulajdonképpen egyazon szöveg. Benda még Abaffy Ferencet tartotta a szlovák fordítás készítőjének, egy újabb Hajnóczy-monográfia szerint viszont Hajnóczy József készítette a szlovák változatot (Kowalská–Kantek 2016, 13). Ezt pontosította tovább Tarnai Andor azzal a felismeréssel, hogy a német és latin verzió sorokra van ugyan tördelve, de egyik sem vers, csupán a jól énekelhető szlovák költemény hevenyészett, de viszonylag pontos fordítása. Ily módon tehát a magyar fordítás összövegeinek is a szlovák változatot kell tartanunk, mely a hazai jakobinus-mozgalom legradikálisabb költői megnyilatkozásának, a Szabadság és Egyenlőség Társasága indulójának tekinthető (Tarnai 1966, 411).

A magyarországi fordítások kapcsán fontos megjegyezni, hogy a szlovák vers inkább csak imitációja, mintsem szoros fordítása a franciának, hiszen a szöveg a magyarországi szlovák viszonyokra lett alkalmazva (a külső ellenség Colloredo kabineti miniszter, Pálffy Károly kancellár és Lányi József kancelláriai tanácsosok lesznek). Bár a magyar fordítás ősforrásának a német és latin változaton keresztül ily módon a szlovák tekinthető, Verseghy azzal, hogy Hajnóczy kérésére a hazai magyar viszonyokhoz igazította az éneket, az már „nem a Szabadság és Egyenlőség Társasága radikális, forradalmi céljait, hanem a Reformátorok Társasága eszméit tükrözi, azaz nem a polgári vagy népi forradalmárokhoz, hanem az ellenzéki patrióta nemesekhez szólt.” (Benda 1968, 677.) Ezért került az ének szövegébe a Verseghy által kritizált „leventa” szó is, mely a 18. század végén egyértelműen a nemesi ellenálláshoz, illetve a hun-szkíta harci dicsőséghez kapcsolódott. Verseghy tehát eleget téve Hajnóczy kívánságának, a magyarításból kihagyta a nemesség és a papság elleni támadásokat, és a szöveget a magyar nemesi ellenállás gondolkodása szerint szerkesztette meg. Hogy ezt valóban nem saját meggyőződéséből, hanem Hajnóczy kérésére tette, arra vall az ének *Urania*-kéziratban rejtjelesen lejegyzett második szövegváltozata (K1/2), melyben a költő tételezen kicserélte a nemesi ellenállásra utaló szavakat és kifejezéseket (Tarnai 1966, 413–414).

Az bizonyos, hogy a forradalmi költőszerep távol állt Verseghytől. Erre következtethetünk egyrészt a Batsányival Kufsteinben 1795–1796 között lezajlott vitájából (l. Hovánszki 2017), másrészt



erre vall védőiratának azon része is, melyben a Marseillaise-fordítás kapcsán a magyarítás prozódiai hibáit sorolva a dallamra való szövegírás elméletével ismertette meg a bírákat. A dokumentum ezen részét Tarnai elsősorban Verseyghy védekezéseként értelmezte, aki „igyekezett elhatárolni magát az innen-onnan előkerült másolatoktól úgy, hogy a perirathoz mellékelte példány szövegét megbíráltta. Két sort („*Levanta magyarok*” és „*Just szabjon szabad magyaroknak*” azért kifogásolt, mert természetük-nél fogva rövid szótagokat kellett bennük hosszan énekelni, másutt a szótagok számát találta hibásnak” (Tarnai 1966, 410). Ha a szöveg kontextusát figyelmen kívül hagyjuk, akkor valóban megdöb-bentő a költő részletes prozódiai fejtegetése, ám egyrészt ismerve Verseyghy ama megszállottságát, mellyel zenei alapú versújítási törekvéseit próbálta érvényesíteni, másrészt a *Marseillaise* különböző szövegváltozatai alapján már korántsem olyan meglepő írásának ezen része. Nem az a kérdés, hogy a Verseyghy által bírált énekszöveget, illetve annak kitalált, vagy esetleg valóban meglévő „rhythmosus” változatát ki készítette (a felemlegetett verstani hibákat természetesen Verseyghy is elkövethette), hanem az a rigorózus filológusi hozzáállás beszédes, mely még egy ilyen súlyos ítélet árnyékában is teljes komolysággal fejtegeti egy vers prozódiai problémáit. Annyi bizonyos, hogy a költő a fentebb említett két sort a börtönben már javítva jegyezte le. Először a K1/1-ben még csak prozódiaileg javította a kifogásolt sorokat, majd a K1/2-ben a nemesi ellenállásra vonatkozó szavakat is kicserélte. A védőiratban kifogásolt részek tehát a következőképpen alakultak. A refrén második sorában M1: *levanta magyarok* >> K1/1: *levanta rajzatok* >> K1/2: *szablyákat rántsatok*. A harmadik strófa utolsó sorában M1: „*Just szabjon szabad magyaroknak*” >> K1/1: „*just szabjon a' szabad magyarnak*” >> K1/2: „*just szabjon a' legázolt jónak*” olvasható. Ezek a változtatások akkor nyerne igazi értelmet, ha figyelembe vesszük, hogy a költő abban a tudatban alkotta meg őket, hogy terjesztésükre már nyilvánvalóan nem tarthatott igényt. A *Marseillaise* magyarításban Verseyghy tehát mindenekelőtt egy énekszöveg fordítását látta, olyan megoldandó feladatot, mely zenész-költőként akkor és később is mérhetetlenül izgatta, és a magyar jakobinusok között nyilvánvalóan nem tartozott azok közé, akik a titkos társaságban a nemesi nemzeti ellenállás egyik lehetőségét látták.

A fordítást Verseyghy saját vallomása szerint 1794 júliusában készítette. Ezt támasztja alá többek között az, hogy az 1794 májusában utoljára Magyarországon járt Martinovics egyáltalán nem hallott a magyar fordításról (Benda II, 1952, 148), illetve, hogy Abaffy Ferenc 1794. július második felében utazott Pestre (Tarnai 1966, 409). Abaffy ekkor találkozott Hajnóczyval, tehát a szlovák, illetve az ez alapján készült német és latin verziót is ekkor adhatta oda Hajnóczynak, aki ezután továbbította a szövegeket Verseyghynek. (Bár Benda Kálmán Kossuth András Zemplén megyei szolgabíró 1794. július 27-i Szentmarjayhoz írt levele alapján a *Marseillaise* magyar fordítását 1794 júniusára teszi, ez valószínűleg téves következtetés, mivel a periratok egybehangzóan a július közepi keletkezéstről tanúskodnak. Az említett levél utóiratában a következő megjegyzés olvasható: „Az Levanta Magyarok is az szüntelen való marschon felkiáltások közt csókolják [Uram-Öcsémet].” Benda azzal érvel, hogy Szentmarjay július első napjaiban járt Kossuth Andrásnál, tehát csak ekkor vihette magával Verseyghy fordítását, azaz a költőnek július elejére készen kellett lennie vele (Benda 1968, 677–679). Nézetünk szerint viszont a „*levanta Magyarok*” kifejezés vagy az elveszett, Szentmarjaynak tulajdonított rimes-ütemhangsúlyos versből származhat, vagy, ami még valószínűbb, már a fordítás elkészülte előtt így nevezhették egymást a nemesi nemzeti ellenállás hívei, ami azt is megmagyarázza, hogy Hajnóczy miért ragaszkodott olyannyira ehhez a jelzős szerkezethez.)

Az *Uránia*-kéziratban található rejtjeles lejegyzések felfedezéséig (Tarnai 1966) az irodalomtörténet autográf kézirat híján sokáig csak másodlagos források alapján azonosította Verseyghy fordítását, azaz mintegy „biztos feltételezésnek” tartotta Verseyghy szerzőségét (Verseyghy 1910, 364–365).

### Szöveg- és kiadástörténet

– A Martinovics per bírái egy ideig nem vették észre, hogy az általuk körözött forradalmi vers a *Marseillaise* fordítása (Benda I, 1957, 1046).

– Laczkovics és Szentmarjay vallomása alapján egyértelművé vált (Benda II, 1952, 90, 116), hogy a magyar forradalmi ének a francia *Chant de guerre pour l'Armée du Rhin [La Marseillaise]* fordítása, melyet Verseghy készített (Benda II, 624).

– A magyar nyelvű ének szövegét 1795. május 20-án az öt politikai elítélt kivégzése előtt a hóhér nyilvánosan elégette.

– A fordítás kéziratban továbbra is terjedt. Némelyik kézirat rögzítette Verseghy szerzőségét, némelyik nem.

– A *Marseillaise* fordítását *Harczi dalok (1798-ból)* címen Verseghy megnevezése nélkül – Sághy Ferencnek egy 1798-ban kelt levele alapján – először közli Márki Sándor a *Vasárnapi Ujság* 1869. augusztus 1-i számában

– A *Vasárnapi Ujság Mellékletében* Márki Sándor az 1869. aug. 15-i számban Pécsi István tiszavezsényi református tanító közlése alapján kiegészítést ír a két héttel korábban *Harczi dalok (1798-ból)* címen megjelent vershez. A költeményt Verseghy *Marseillaise*-átdolgozásának nevezi, és sorra veszi a Pécsi István birtokában lévő szövegváltozat eltéréseit. Tkp. a K1/1-szövegét közölte, amit ő autográf híján nem tudhatott.

– Ompolyi [Mátray Ernő] Verseghy egykori tanárának, az expaulinus Potyondi Rafaelnek 1813-ban lejegyzett kéziratából 1880-ban, majd 1881-ben közli *A' marszíliai ének* szövegét. Ompolyi 1895-ben az *Uj Idők* című napilapban „Verseghy kéziratának hasonmás-utánzásában”, azaz Verseghy autográfját utánozva ismét közreadja a Potyondi Rafael-féle másolat első versszakát. [Mivel Ompolyi irigylésre méltóan utánozta Verseghy kézírását, hosszú időre megtévesztette a gyanútlanabb olvasókat-irodalomtörténészeket, akik könnyen Verseghyének tekintették a kéziratot.]

– Császár Elemér Verseghy kisebb költeményeinek 1910-es kiadásában a verset illetően feltételes módon beszél Verseghy szerzőségéről. Egyrészt mivel autográf kézirat továbbra sem került elő, másrészt mivel Császár figyelmét elkerülte Márki Sándor 1869-es közlése. Az idézett levélben ugyanis Sághy egyértelműen Verseghyt nevezi meg fordítóként. Császár tehát Ompolyi [Mátray Ernő] nyomán a Potyondi Rafael-féle másolatot tartja a magyar *Marseillaise* első megjelenésének, szövegkiadásába ezt veszi át. Ezután ez válik a későbbi kiadások alapjává (Verseghy 1910, 1956, 1989). Így kapta a Verseghynél cím nélkül lejegyzett darab (K1/1, K1/2) *A marszíliai ének* címet.

– Benda Kálmán Szláv János másolatában, annak periratai között felfedez egy 1794-ből származó *Marseillaise*-fordítást. Benda 1957-ben teszi közzé Szláv János másolatát *A magyar jakobinusok iratainak I.* kötetében, melyhez mintegy illusztrációképp csatolja a Spissich János iratai között talált, 1796-ból való *Marsiliai Mars* kottájának a felét (a verso oldalon található folytatást lehagyta).

– 1966-ban Tarnai Andor felfedezi és publikálja az *Uránia*-kéziratban Verseghy kezével rejtjelezve lejegyzett ének két szövegváltozatát.

– A későbbi szövegkiadások és szövegyűjtemények Császár Elemér nyomán továbbra is Potyondi Rafael másolata alapján adják közre Verseghy *Marseillaise*-fordítását. Szláv János korai másolata és a költő autográf rejtjeles lejegyzése feledésbe merült.

A szövegváltozatok eltéréseit az alábbi táblázatban vetjük össze. Ha a szövegforrás megegyezik Verseghy első lejegyzésével (K1/1), akkor az arra vonatkozó rubrikát üresen hagytuk.

	<b>Verseghy: K1/1</b> (1795)	<b>Szláv János:</b> <b>Másolat1</b> (1794 második fele)	<b>Sághy Ferenc:</b> <b>Másolat3</b> (lejegyzés: 1798. április 25.)	<b>Potyondi Rafael:</b> <b>Másolat4</b> (1813)
1. vsz. 8. sor	hogyan szolgálásra hurtzolhasson	Ha szolgálásra nem hurtzolhat	Ha szolgálásra nem hurcolhat	Ha szolgálatra nem hurtzolhat
refr. 2. sor	leventa rajzatok	leventa magyarok	Leventa magyarok	leventa magzatok

2. vsz. 1. sor	A' zsoldos marta- lékok nyája		E' béres martalékok nyája	
3. vsz. 1. sor	E' szívtelen rabok dagállya		E' félénk raboknak dagállya	
3. vsz. 3. sor	Az emberjussnak kentt nadálya		Az ember jusnak kém-nadálya	
3. vsz. 8. sor	just szabjon a' sza- bad magyarnak	just szabjon szabad magyaroknak	just szabjon szabad magyaroknak	Just szabjon egy szabad országnak
4. vsz. 7. sor	magyar lessz, a' ki fényedet		Magyar lesz, aki hiredet	E' nemzet lesz ki fényedet
4. vsz. 8. sor	örök homállyal elboríttya		Örökös homályba borítja	
6. vsz. 2. sor	segítsd vitézink karjait		vezesd vitézid karjait	segétsd Vitézid Karjait
6. vsz. 3. sor	szabadság kedves istensége		kedvelt szabadság istensége	kedvelt szabadság istensége
6. vsz. 4. sor	törd össze népünk lántzait		Törd össze békónk láncait	

### Verselés

Verseghyt saját bevallása szerint azért kérte fel Hajnóczy és Szentmarjay a *Marseillais* lefordítására, hogy azt magyarul is jól lehessen énekelni (Benda II, 1952, 624). Hogy Verseghy eme állításában mennyi a háritás, az eldönthetetlen, annyi mindenesetre bizonyos, hogy a költő a francia dallam korabeli magyarországi változatához alkalmazta a szöveget, ami némi ritmusbeli különbséget jelent a ma ismert dallamhoz képest. Erre vonatkozóan l. az M[ásolat]3 jegyzetét. Verseghy a szöveg ritmusát folyamatosan ciszszolta (M1, M2, K1/1, K1/2), míg végül a K1/2-ben tökéletes jambusi sorokat alkotott.

A jambusi sorokból álló ének strófa képlete a zenei ismétlésekkel együtt: 9a8b9a8b9c8d8d9c; ref-rén: 6a 6a ||: ||: 2 :||+5b 6b :||

### Forrás

Lisle, Claude-Joseph Rouget de: *Chant de guerre pour l'Armée du Rhin. / La Marseillaise. [Allons enfants de la patrie, / Le jour de gloire est arrivé...]*

Abaffy Ferenc szlovák fordítása: *Povstaň národe preodatnj, / Ber meč hubjci do ruky...*

Abaffy Ferenc latin fordítása: *Exurge natio lacertosa / Sume ensem destructorem in manus...*

Ismeretlen szerzőtől származó német fordítás: *Auf starke Nation, / Greife an das verheerende Schwert...*

Mivel Verseghy tartalmában a szlovák után készített német és latin próza fordítást, formájában viszont a korabeli francia szöveget, illetve dallamot követte, az olvasót Benda Kálmán kiadásához utaljuk, ahol az összes szövegforrás megtalálható. A Szláv János másolatából származó korabeli francia, Abaffy Ferenc fordításában a latin és a szlovák, illetve az ismeretlen szerzőtől származó német szöveget l. Benda I, 1957, 1047–1055.

Az 53. kottamelléklet a Verseghy mintájául szolgáló, Szláv János periratai között található dallammal (M3) közöljük a költő fordítását. Az első sorban a *La Marseillaise* francia szövege, a másodikban pedig Verseghy *Ébredgy hazánknak ép felsége...* kezdetű szövegváltozata olvasható (K1/2).

## A dalaj láma! [Halál e vallyon vagy betegség]

K1	<i>A dalaj láma!</i>	Uránia-kézirat, II. szövegcsoport; 135–164; 69a–83b.	Autográf kötet. Rejtjeles lejegyzés.	[1795 első fele, budai fogság]	129.
----	----------------------	---	---	-----------------------------------	------

## Megjelenés

–

## Szövegforrás és keletkezés

Verseghy a budai fogságban több priaposzi költeményt is írt, illetve magyarított: Az *első Eggyesülés* (101), *Soror Formóza* (102), *A dalaj láma!*, *Sírovers!* (105), *Jutka!* (106). L. a *Bevezetés* 1.2.1. fejezetét.

*A dalaj lámát* 1795 első felében, a budai fogság szigorúan őrzött szakaszában, rejtjelezéssel, a következő módon jegyezte le Verseghy: a nyomtatott szöveg betűi fölé elszórtan pontokat tett, illetve néha beírt egy-egy betűt és központoszási jelet is a szavak közé. Ilyen módon 30 oldalon keresztül összeolvasva a jeleket lehet hozzájutni a hét strófából álló vers szövegéhez. Bár idegen mintáját nem ismerjük, formája alapján egy korabeli német priaposzi költemény fordítása.

A rejtjelezéssel rögzített szöveget 1966-ban Tarnai Andor vette észre, addig nem tudott róla a szakirodalom: „Gálos figyelmét elkerülte annak idején, hogy a 39. laptól a 230-ig Verseghy egyes betűk fölé pontot tett, néhol teljesen érthetetlenül betűket, írásjeleket szúrt a nyomtatott szövegbe. Ha már most a megjelölt betűket és jeleket egymás mellé rakjuk, értelmes szöveget kapunk: a 39–86. lapokon a magyar *Marseillaise* áll, utána nyomdafestéket nem tűró versek következnek (Az *első Eggyesülés*, *A dalaj láma!*, *Sírovers!* *Jutka*), majd újból egy *Marseillaise-változat* következik (186–230). Verseghy nyilvánvalóan a leginkább elrejtendő szövegeket bujtatta el.” (Tarnai 1966, 412).

## Verselés

Nyolcsoros 9-es és 8-as keresztrímes jambusi sorokból álló strófákban.

## Sírovers! [Itt fekszik egy holt fajtalan]

K1	<i>Sírovers!</i>	Uránia-kézirat, II. szövegcsoport; 164–166; 83b–94a.	Autográf kötet. Rejtjeles lejegyzés.	[1795 első fele, budai fogság]	130.
----	------------------	---	---	-----------------------------------	------

## Megjelenés

–

## Szövegforrás és keletkezés

Verseghy a budai fogságban több priaposzi költeményt is írt, illetve magyarított: Az *első Eggyesülés* (101), *Soror Formóza* (102), *A dalaj láma!* (104), *Sírovers!*, *Jutka!* (106). L. a *Bevezetés* 1.2.1. fejezetét.

A priaposzi hagyományba illeszkedő *Síroverset* 1795 első felében, a budai fogság szigorúan őrzött szakaszában, rejtjelezéssel, a következő módon jegyezte le Verseghy: a nyomtatott szöveg betűi fölé elszórtan pontokat tett, illetve néha beírt egy-egy betűt és központoszási jelet is a szavak közé. Ilyen módon 30 oldalon keresztül összeolvasva a jeleket lehet hozzájutni a hét strófából álló vers szövegéhez. Bár idegen mintáját nem ismerjük, formája alapján egy korabeli német költemény fordítása.

A rejtjelezéssel rögzített szöveget 1966-ban Tarnai Andor vette észre, addig nem tudott róla a szakirodalom: „Gálos figyelmét elkerülte annak idején, hogy a 39. laptól a 230-ig Verseghy egyes betűk fölé pontot tett, néhol teljesen érthetetlenül betűket, írásjeleket szúrt a nyomtatott szövegbe. Ha

már most a megjelölt betűket és jeleket egymás mellé rakjuk, értelmes szöveget kapunk: a 39–86. lapokon a magyar *Marseillaise* áll, utána nyomdafestéket nem tűrő versek következnek (*Az első Eggyesülés, A dalaj láma!, Sirvers! Jutka*), majd újból egy *Marseillaise-változat* következik (186–230). Verseghy nyilvánvalóan a leginkább elrejtendő szövegeket bujtatta el.” (Tarnai 1966, 412).

### Verselés

A többi priaposzi költeményéhez hasonlóan jambusi sorokból áll. Strófaaképlete: 8a 8b 10b 8a.

106.

### Jutka! [Huszonhat hétig fáradoztam]

K1	<i>Jutka!</i>	Uránia-kézirat, II. szövegcsoport; 166–185; 84a–94a.	Autográf kötet. Rejtjeles lejegyzés.	[1795 első fele, budai fogság]	131.
----	---------------	--	--------------------------------------	--------------------------------	------

### Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

Verseghy a budai fogságban több priaposzi költeményt is írt, illetve magyarított: *Az első Eggyesülés* (101), *Soror Formóza* (102), *A dalaj láma!* (104), *Sirvers!* (105), *Jutka!* L. a *Bevezetés* 1.2.1. fejezetét.

A priaposzi hagyományba illeszkedő *Jutkát* 1795 első felében, a budai fogság szigorúan őrzött szakaszában, rejtjelezéssel, a következő módon jegyezte le Verseghy: a nyomtatott szöveg betűi fölé elszórtan pontokat tett, illetve néha beírt egy-egy betűt és központoszási jelet is a szavak közé. Ilyen módon 20 oldalon keresztül összeolvasva a jeleket lehet hozzájutni a tíz strófából álló vers szövegéhez. Bár idegen mintáját nem ismerjük, formája alapján egy korabeli német költemény fordítása.

A rejtjelezéssel rögzített szöveget 1966-ban Tarnai Andor vette észre, addig nem tudott róla a szakirodalom: „Gálos figyelmét elkerülte annak idején, hogy a 39. laptól a 230-ig Verseghy egyes betűk fölé pontot tett, néhol teljesen érthetetlenül betűket, írásjeleket szúrt a nyomtatott szövegbe. Ha már most a megjelölt betűket és jeleket egymás mellé rakjuk, értelmes szöveget kapunk: a 39–86. lapokon a magyar *Marseillaise* áll, utána nyomdafestéket nem tűrő versek következnek (*Az első Eggyesülés, A dalaj láma!, Sirvers! Jutka*), majd újból egy *Marseillaise-változat* következik (186–230). Verseghy nyilvánvalóan a leginkább elrejtendő szövegeket bujtatta el.” (Tarnai 1966, 412).

### Verselés

Négysoros keresztrímes jambusi 9-es és 8-as sorokból álló strófákban.

107.

### I. Beszéd. [Mint esik az, hogy az emberi szív soha meg nem elégszik]

K1	<i>I. Beszéd.</i>	Haller-kézirat, IV. szövegcsoport; 320a–318b.	Autográf kötet.	[1795. június–augusztus, budai fogság]	211.
----	-------------------	---	-----------------	--	------

### Megjelenés

Verseghy 1987a, 14–15.

### Szövegforrás és keletkezés

A hexameterekben írt költemény az *Haller*-kézirat IV. szövegcsoportjában található, melyet a szövegforrás datálása alapján a budai fogságban enyhébb időszakában, 1795. június 11. és augusztus 10. között, az ún. gárdaházban jegyzett le Verseghy. A datálásra vonatkozó érveket l. az *Urania*-kézirat IV. szövegcsoportjánál.

A vers forrása Horatius: *Szatírák* első könyvének (*Sermonum Liber Prior*) I. darabja [*Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem / seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa...*], amit Verseghy szabadon magyarártott. A költemény elején még szorosan követte Horatius tematikáját, ám a bevezető utáni hosszas kifejtést elhagyta, és a zárlaton is változtatott némileg. A vers címében az imitáció forrását nevezte meg: a *sermo* szót eredeti jelentése szerint *Beszéd*nek fordította, illetve a sorszámot is megadta, hiszen Horatius *Sermonesei* közül az I. darabot fordította. A cím alapján Horatius többi szatírájának a fordítását is tervezhette.

### Verselés

Horatiust követve, hexameterekben.

### Forrás

Horatius: *Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem...*  
(Horatius 1961, 362–369. – *Sermonum Liber Prior*, I.)

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem  
Seu Ratio dederit, seu Fors obiecerit, illa  
Contentus vivat, laudet diversa sequentis?  
„O! fortunati mercatores!” – gravis annis  
Miles ait, multo jam fractus membra labore;  
Contra mercator, navim jactantibus Austris:  
„Militia est potior: quid enim? concurritur: horae  
Momento cita mors venit, aut victoria laeta.”  
Agricolam laudat juris legumque peritus,  
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat;  
ille datis vadibus qui rure extractus in urbem est,  
Solos felices viventes clamat in urbe.  
Caetera de genere hoc – adeo sunt multa – loquacem  
Delassare valent Fabium: ne te morer, audi,  
Quo rem deducam. Si quis deus: „En ego” – dicat –  
Jam faciam quod vultis: eris tu, qui modo miles,  
Mercator: tu, consultus modo rusticus: hinc vos,  
Vos hinc mutatis discedite partibus. Eja,  
Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.  
Quid causae est, merito quin illis Jupiter ambas  
Iratas buccas inflet? neque se fore posthac  
Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem?  
Praeterea, ne sic, ut qui jocularia, ridens  
Percurram; quanquam ridentem dicere verum  
Quid vetat? ut pueris olim dant cruttula blandi  
Doctores, elementa velint ut discere prima –  
Sed tamen amoto quaeramus seria ludo:  
ille gravem duro terram qui vertit aratro,

Perfidus hie caupo, miles, nautaeque per omne  
 Audaces mare qui currunt, hac mente laborem  
 Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,  
 Aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut  
 Parvula (nam exemplo est) magni formica laboris  
 Ore trahit, quodcunque potest, atque addit acervo,  
 Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri.  
 Quae, simul inversum contristat Aquarius annum,  
 Non usquam proreperit, et illis utitur ante  
 Quaesitis sapiens; cum te neque fervidus aestus  
 Dimoveat lucro, neque hiems, ignis, mare, ferrum,  
 Nil obstat tibi, dum ne sit te ditior alter.  
 Quid juvat immensum te argenti pondus et auri  
 Furtim defossa timidum deponere terra,  
 quod, si comminuas, vilem redigatur ad assem?  
 At ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?  
 Millia frumenti tua triverit area centum,  
 Non tuus hoc capiet venter plus quam meus: ut si  
 Reticulum panis venales inter onusto  
 Forte vehas bumero, nihilo plus accipias quam  
 Qui nil portarit. Vel die, quid referat intra  
 Naturae fines viventi, jugera centum, an  
 Mille aret? „At suave est ex magho tollere acervo.“  
 Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquo,  
 Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?  
 Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna  
 vel cyatho; et dicas: „Magno de flumine malle,  
 Quam ex hoc fonticulo tantundem sumere.“ Eo fit,  
 plenior ut siquos delectet copia justo,  
 Cum ripa simul avulsos ferat Aufidus acer.  
 At qui tantuli eget quanto est opus, is neque limo  
 Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in undis.  
 At bona pars hominum decepta cupidine falso:  
 „Nil satis est“ – inquit –; „quia tanti, quantum habeas, sis.“  
 Quid facias illi ? jubeas miserum esse, libenter  
 Quatenus id facit: ut qui Jam memoratur Athenis  
 Sordidus ac dives, populi contemnere voces  
 Sic solitus ; Populus me sibilat, at mihi plaudo  
 Ipse domi, simul ac nummos contemtor in area.  
 Tantalus a labris sitiens fugientia captat  
 Flumina: quid rides? mutato nomine de te  
 Fabula narratur: congestis undique saccis  
 Indormis inhians, et tanquam parcere sacris  
 Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.  
 Nescis quo valeat nummus, quem praebeat usum?  
 Panis ematur, olus, vini sextarius: adde,  
 Queis humana sibi doleat natura negatis.  
 An vigilare metu exanimem, noctesque diesque

Formidare malos fures, incendia, servos,  
Ne te compilent fugientes: hoc juvat? horum  
Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.  
At si condoluit tentatum frigore corpus,  
Aut alius casus lecto te affixit; habes qui  
Assideat, foments paret, medicum roget ut te  
Suscitet ac reddat natis carisque propinquis?  
Non uxor salvum te vult, non filius: omnes  
Vicini oderunt, noti, pueri atque puellae.  
Miraris, cum tu argento post omnia ponas,  
Si nemo praestet quem non merearis amorem?  
An si cognatos, nullo natura labore  
Quos tibi dat, retinere velis servareque amicos;  
Infelix operant perdas, ut siquis asellum  
In campo doceat parentem currere fraenis?  
Denique sit finis quaerendi; quoque habeas plus,  
Pauperiem metuas minus, et finire laborem  
Incipias, parto quod avebas, ne facias quod  
Ummidius quidam (non longa est fabula) dives  
Ut metiretur nummos, ita sordidus ut se  
Non unquam servo melius vestiret, ad usque  
Supremum tempus, ne se penuria victus  
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi  
Divisit medium, fortissima Tyndaridarum.  
Quid mi igitur suades? ut vivam Maenius, aut sic  
Ut Nomentanus? Pergis pugnantia secum  
Frontibus adversis componere? non ego, avarum  
Cum veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.  
Est inter Tanaim quiddam socerumque Viselli.  
Est modus in rebus; sunt certi denique fines,  
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.  
Illuc, unde abii, redeo; nemon' ut avarus  
Se probet, ac potius laudet diversa sequentes?  
Quodque aliena capella gerat distentius uber,  
Tabescat? neque se majori pauperiorum  
Turbae comparet? hunc atque hunc superare laboret  
Sic festinanti semper locupletior obstat:  
Ut cum carceribus missos rapit ungula currus,  
Instat equis auriga suos vincentibus, illum  
Praeteritum temnens extremos inter euntem.  
Inde fit ut raro, qui se vixisse beatum  
Dicat, et exacto contentus tempore vitae  
Cedat, uti conviva satur, reperire queamus.  
Jam satis est: ne me Crispini scrinia lippi  
Compilasse putes, verbum non amplius addam.

### **Magyarázatok**

16. az ezüstbe borított táblán: Ezüst étkészlettel terített asztalon.

31. bérlett mester: házitanító, nevelő



## Érzékeny gondolatok: Az emberi nemzetről.

108.1. I. Beszéd. Az emberi nemzetnek lakóhelyéről. [Laura! te vagy hozzám legigazb e' csalfa világonn!]

108.2. II. Beszéd. Az emberi nemzetnek zséllértársairúl. [A' talabor földnek kerekét sokféle teremtés]

108.3. III. Beszéd. Az emberi nemzetnek külömbségérúl a' táplaösztonre nézve. [Hogyha tehát formánk úgy fénylik földi tekénknek]

108.4. IV. Beszéd. Az emberi nemzetnek külömbségérúl a' némösztonre nézve. [Laura! ne tarts attúl, hogy tán megbántsa szemérmes]

108.5. V. Beszéd. Az emberi nemzetnek külömbségeirúl a' mestérségés <alko> <ösztonökre> ösztonökre nézve. [Számos igazságok csak azért nem tűnnek élönkbe]

K1	Érzékeny gondolatok: Az emberi nemzetről.	Uránia-kézirat, I. szövegcsoport; 2a–19a.	Autográf kötet.		A (a+b+c+d+e)	
K1/a	I. Beszéd. Az emberi nemzetnek lakóhelyéről.	2a–4a.			a	120.
K1/b	II. Beszéd. Az emberi nemzetnek zséllértársairúl.	4b–8a.			b	121.
K1/c	III. Beszéd. Az emberi nemzetnek külömbségérúl a táplaösztonre nézve.	8b–11b.		[1796.] február 26. [kufsteini fogság]	c	122.
K1/d	IV. Beszéd. Az emberi nemzetnek külömbségérúl a' némösztonre nézve.	12a–15b.		[1796.] március 8. [kufsteini fogság]	d	123.
K1/e	V. Beszéd. Az emberi nemzetnek külömbségeirúl a' mestérségés <alko> <ösztonökre> ösztonökre nézve.	16a–19a.			e	124.

## Megjelenés

K1/a–b: Gálos 1941, 75–82.

K1/c–e: Gálos 1941, 170–180.

## Szövegforrás és keletkezés

A hexameterekben írt öt Beszédből álló tanköltemény az *Uránia*-kézirat I. szövegcsoportját alkotja. A III. és IV. Beszéd után hónapra és napra vonatkozó bejegyzést olvashatunk, amit a szövegforrás kronológiai hálója alapján 1796-ra szűkíthetünk. A tankölteményt tehát 1796 elején, a kufsteini fogságban jegyezte le a költő.

A cím alatt a következő, a sorok sorszámozására vonatkozó megjegyzés (*Nota*) olvasható: *A' min-dénütt előre írtt számok a' verseknek rendét jelentik.* A bejegyzés oka, hogy az *Uránia* folyóirat nála lévő példányába, a nyomtatott szöveg köré (*A' Kintsásó*) írta a verset, és hogy a verssorok egymásutánja egyértelmű legyen, az I–II. Beszédnél még egyesével számozta a sorokat, a III. Beszédétől pedig ötösével.

Verseghy forrása Johann Gottfried Herder (1744–1803) *Ideen zur Geschichte der Philosophie der Menschheit* című négy kötetes műve volt (Szauder József 1961b), ami a költő könyvtárában is fennmaradt (Deme 1985, 118. sz.). A mű első kiadása 1784 és 1791 között jelent meg (Herder 1784–1791). Herder prózai szövegét Verseghy versbe ültette át, de a magyar szövegek nem szó szerinti fordítások. (A forrásrészeket nem lehet pontosan meghatározni, mivel inkább csak bizonyos gondolatokat gyúrt át verses formába: Doncsecz Etelka meglátása.) A német mű szabad fordításán alapuló költeményt az ókori klasszikus műfajrendszer szerint Beszédekből (*sermo*) építette fel Verseghy. Mivel Horatius *I. Beszédét* (Szatírját) ugyanekkor magyarította (*I. Beszéd*, 106), láthatóan a *sermones* antik műfajával, illetve annak modernizálásával kísérletezett ekkoriban. Herder művére már az 1793-ban közreadott *Proludium in Institutiones Linguae Hungaricae* című nyelvkönyvében is hivatkozott. Ettől kezdve egészen az 1810–1811-ben megjelent *Az emberi nemzetnek történetei* című háromkötetes művéig Herder filozófiája rendkívül erős hatást gyakorolt Verseghyre. (Herder hatásáról: Szauder József 1961b; S. Varga 2003; Hárs 2007; Doncsecz 2020)

Fennmaradtak még a költeményhez tartozó *Jegyzetek* (OSzK Kt., Analekta 6568. Megjelent: Verseghy 1987a, 19–20), ami alapján Verseghy felépítette a darabot: ebben világosan nyomon követhetők a vers gondolati csomópontjai. „A „lélek halhatatlansága” vezérszóval bezárólag a tanítóköltemény I. Beszéde, a „beszélgetéssel” bezárólag II. Beszéde, a „nőtlen emberrel” III. Beszéde, ’A’ vársi rendnek hiú példái az állatokban”-nal IV. és V. Beszéde vázlatát kapjuk. Az utolsó utalás a „Mindenik állatnak vagyon egy nembéli világa” sorra vonatkozik.” (Verseghy 1987a, 91). A verset témája miatt Gálos Rezső összefüggésbe hozza Verseghy alábbi gondolati, bölcselekedő költeményével: *A’ Teremtésről* (70), *A’ régi Aranykorról* (214), *Az Emberség* (227) és *Az Emberi Nemzetnek korai* (184), *Az Irgalmasság* (224). A Gálos által feltételezett (Gálos 1941, 71–74) összefüggő tanköltemény-trilógiának azonban nincs filológiai alapja. A költeményeket csupán a fiziko-teológiai világképen alapuló teremtésrend (ami a newtoni fizika és az egyetemes istenhit összebékítésére törekedett), illetve az ezzel összeegyeztetett fejlődés-elvűség témája köti össze, amit az egyes költeményekben különböző részletekre fókuszálva vizsgál.

### Verselés

A tanköltemény műfajához illően hexameterekben.

### Verseghy jegyzetei

(OSzK Kt., Analekta 6568; 223–224.)

*Hallerban.*

[Valószínűleg elírás a Herderben helyett.]

Földi lakásunkról kell megítélni emberügyünköt. p. 16. 21. usq 21.

A’ Föld az Universum része. p. 17. *jöjse tehát.*

A’ mi Napunk’ Sisztémája. p. 19. *Lássuk amott.*

Az erő honnan ered? p. 19. *Itt ha megállapodunk Ezen Erő az Isten. Ibidem et p. 21.*

A’ tehervonó Machina pro immortalitate a[ni]mae pag. 21. *mint mikor a’ munkás*

Ezen Erő a’ földet még most is képzi, változattya. p. 23. *Földünknek gomolyát.*

Változik a’ Föld szüntelen. p. 24. *Változik.*

A’ lélek meg nem halhat, valamint hogy a’ matéria sem vesz el, hanem csak alteráltaik. p. 25.

Az erő nem egy a’ testvel. p. 29. *azt se felellye.*

A’ lélek halhatatlanságáról az Analogia az elementumokkal repetáltatik. p. 30. *Gyenge szemünk.*

Egyé a’ plántaerő, az állati pára, az emberi lélek és az Isten? p. 32. *Egyé tehát.*

Angyalokot e’ földön ne keressünk. p. 34. *Oh! ne.*

Változik minden a’ földön. p. 34. *Változik.*

A’ lélek halhatatlansága. p. 35. *Ámde lakik.*

Valamint az egész Föld, úgy minden földi alkotmány representállya az ember' ügyét. Haller p. 38. *Földünk' bélyegibül.*

Az ember microcosmus. p. 39. *Nem mese.*

Formája az embernek prototypus. p. 39. *Mindenik.*

Minden alkotmány arra való hogy minket célunkra segítsen. p. 40. *Mindenik alkotmány* és p. 41. *Mind a' drágakövek.*

Magnestú. p. 43. *Több ezer.*

A' növötény' formája és operatiói. p. 43. *A' növötény.*

A' növötény sorsához hasonlít a' miénk. Ibidem et p. 45. *Melly igazán.*

Célunkra mikép csal minket a' Természet. Ibidem.

A' növötény' formája. p. 47. Szinte azon.

Formája az embernek prototypus. p. 49. *Nincsen.*

A' jégpih' formálása. p. 49. Mink nem.

Az állatok' formája. p. 50. Hát ha vezér.

Mesterségei az állatoknak az ember' oskolája. p. 53. A' lelkes seregek.

Mikép ura az ember az állatoknak. p. 56.

Az ember sem nem angyal sem nem barom. p. 57. *Ámde ha.*

Az ember mikép lehet microcosmus? Az erők mikép vegyülnek meg benne? p. 59. *Ámde.*

Az ember képes a' kultúrára. p. 59. *Ámde.*

A' mire feljuthat az ember, az neki természetes. p. 61. *A' mire.*

Az ember sokban megegyez a' barommal, de sokban különbözik is tőlle. p. 61. *Emberi.*

Az indúlatok a' barmokban. p. 61. *Több nemes.*

Táplaöszton. p. 63. Már a' legtehetősb.

Beszéllhetés. p. 67. *Végre szoros.*

Fösvénység, gazdagság nem táplaöszton. p. 68. *Nem*

Horátius' meséje a' két gyermekről. p. 70. *Régi.*

Vadászat. p. 71. *Hogyha nem.*

Hadakozás. p. 72. *Mennyei Békesség.*

Physognomia. p. 75. *Mert valamint.*

Corruptibilitas et Perfect. p. 74. *Parlagodik ad finem*

A' nemzeti ösztön. p. 77. *A' mi az állatoknál.*

A' szaporítás az Universumban. p. 78. *Önnmaga.*

A' kőnek és palántának szaporodása. p. 79. *A' hidegebb.*

Az állatok' szaporodása. p. 80. *Hogyha. usq. p. 84.*

Az emberek' bujasága. p. 84. *Hogyha.*

A' nótelenség. p. 85. *Másokat ellenben.*

Az emberi szerelem. p. 86. *Már mikor.*

A' szerelem a' kultúrának első eredete. p. 90. *A' szerelem.*

A' nőtlen ember. p. 94. *Látod amott.*

A' városi rendnek hiú példái az állatokban. p. 97. *Eddig az olly.*

Mesterségei az állatoknak. p. 98. *Számos.*

Mesterségei a' lelketlen testeknek. p. 98. *Ámde.*

Mesterségei a' palántáknak. p. II. *A' csupa rajtokból in fine libri Haller.*

Mesterségei az állatoknak. III. *Ammint in fine libri.*

Az Instinctus fogy az állatokban, mennél jobban közelítenek az emberhez. p. V. *A' barom in fine libri.*

Az ösztönök az emberben és az állatban. p. 356. *Nincsenek érzések.*

A' sphárák-activitatis minden Speciesben másfélék. p. 355. *Mindenik állatnak.*

## Magyarázatok

### I. Beszéd

56. kögére: körére

87. bótokat: boltozatokat

*sphárák*: szférák, ti. „sphaerae activitatis, tehetségkör” (Verseghy: *A' filozófiának Talpigazságaira épített Felelet*, 1818, 7.) Vö. még „Mindenik állatnak van bizonyos svérája, avvagy tehetségbeli környéke, és mintegy saját világa, mellynek korláttyai közé vannak rekesztve minden foglalatosságai. (Verseghy: *Az emberi nemzetnek történetei*. 1810, I. Könyv, 6.) 117. *érzésink' gyarló szerszámi törődvén*: érzékszerveink romlanak

109.

### Az Örömhöz. [Édes Öröm! melly életemet sokféle keservnek]

K1	Az Örömhöz.	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 161b. (I. sz.)	Autográf kötet.	[1795. szeptember, kufsteini fogság]	A	133.
K2	Az Örömhöz.	Haller-kézirat, III. szövegcsoport; 206b–208a. (III. sz.)	Autográf kötet.	[1796. április, kufsteini fogság]	Av	–

### Megjelenés

K1: Gálos 1939, 159; Verseghy 1956, 55–57; Verseghy 1989, 42–43.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyokról* című harmadik szövegcsoportjának I. darabja. A verset a kontextus alapján 1795 szeptemberében, a kufsteini fogságban jegyezte le Verseghy.

**K2 (Az szövegállapot):** A *Haller*-kézirat *Költeményes Ügyekézeték Külömbféle tárgyokról görög mértékű hatosokban* című harmadik szövegcsoportjának III. darabja. Autográf tisztázat, melyben a K1-hez képest néhány szót megváltoztatott Verseghy. A szöveget a kontextus alapján a K1-hez hasonlóan szintén a kufsteini fogságban, de annál egy bő fél évvel később, 1796 áprilisában jegyezte le.

### Keletkezés

A számtalan életrajzi adatot tartalmazó óda feltehetően Verseghy eredeti szerzeménye, idegen mintáját nem ismerjük. Két szövegforrásban maradt fenn, melyek lejegyzését a szövegforrások kontextusa alapján datálhatjuk. Mivel a K1-ben a költemény az 1795. október 5-én írt *Szent Jóbi Szabó László' halálra* (114) előtt, de már a kufsteini szövegcsoportban található, az első fennmaradt lejegyzést 1795 szeptemberére tesszük. A vers az *Uránia*-kézirat *Költeményes Gondolatok külömbféle tárgyokról* című rész I. számú verse. Ezután következik a költőnek a versformákra való megjegyzése, ti. hogy helyhiány miatt „e' könyvben [...] a németes, szabad mértékű formák az antik görög lantosokkal keverednek” (161a), melyeket egy majdani kiadásban műfajilag-metrikailag külön szerkesztve közölne. Ez azonban nem valósult meg, mert Verseghy koncepciója közben erősen megváltozott, és az 1806-os *Magyar Aglájában* már a variábilis szerkesztői narratíva szerint jelentette meg a költeményeket. (A 18–19. századi verseskötetek szerkesztői narratíváiról: Onder 2003, 78–87.)

A költeményt, a szövegen néhány szót változtatva, a kufsteini fogságban a *Haller*-kéziratba másodszor is lejegyezte a költő. Mivel a *Haller*-kézirat III. szövegcsoportjának keletkezését a Batsányi és Verseghy közötti vitából született versek szövegváltozatai alapján 1796 áprilisára datáljuk, *Az Örömhöz* újabb lejegyzését is ekkora tesszük. Bár az óda eredetileg a Batsányi–Verseghy vita előtt született, azaz, hogy a K2-ben Verseghy e szövegek közé helyezte, a Batsányira vonatkozó jelentéssel is telítette a darabot. Ugyanígy járt el *Az Éj* (117) és a *Laurához* (110) esetében is. A vitáról: Hovánszki 2017a.

## Verselés

Az óda műfajának megjelelően „görög mértékű hatosokban” (*Haller-kézirat*, 202a), azaz hexameterekben.

## Magyarázatok

21. *a' pallos még volt már rántva fejemre*: A Martinovics-féle összeesküvésben való részvétele miatt, felségsértés okán 1795 elején pallos általi halálra ítélték a költőt.

110.

Laurához. [Ritka már Laurám! az erős barátság]

K1	Laurához.	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 161a. (II. sz.)	Autográf kötet.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	–
K2	Laurához.	Haller-kézirat, I. szöveg-csoport; 79a. (VIII. sz.)	Autográf kötet.	[1795 december–1796 február, kufsteini fogság]	Av	–
K3	Laurához.	Énekek-kézirat, III. csomó; 23; 25a.	Autográf csomó.	[1800–1803, brünni fogság]	Avv	237.

## Megjelenés

K3: Verseghy 1910, 125–126, 88. sz.; Verseghy 1956, 53–54; Verseghy 1989, 52–53.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyakról* című harmadik szövegcsoportjának II. darabja, melyet a kontextus alapján 1795 őszen, Kufsteinben jegyzett le Verseghy.

**K2 (Av szövegállapot):** A vers a *Haller-kézirat Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának VIII. darabja, melyet 1795–1796 fordulóján, nem sokkal a K1 után jegyzett le Verseghy Kufsteinben. Az előzőhöz képest minimális jobbítást tartalmazó szöveget ekkor a Batsányival folytatott vitaciklusba helyezte.

**K3 (Avv szövegállapot):** A K2 tisztázata, illetve annak minimálisan tovább jobbított változata, melyet a fogsága utolsó helyszínén, Brünnben, valószínűleg nem sokkal a szabadulása előtt, valamikor 1800–1803 között jegyzett le Verseghy.

## Keletkezés

Bár a költemény címével, szapphói strófákat használó formájával és hangvételével egyaránt Horatiust idézi, az ókori költő *carminái* között nem található ehhez hasonló vers. A számtalan életrajzi adatot tartalmazó, a Martinovics-féle összeesküvés miatti meghurcoltatásra célzó vers feltehetően eredeti szerzemény. Bár a szöveg első lejegyzése a kufsteini fogság elejéről való, a költemény valószínűleg korábban, a budai fogságban készült. A K1 és K2 lejegyzését a szövegforrások kontextusa alapján datáljuk. Eszerint először 1795 őszen (novemberben) az *Uránia*-kéziratba jegyezte le az ódát (K1), majd a szöveget némileg megjobbítva 1795–1796 telén a *Haller-kézirat*ba írta le újra (K2). Időközben azonban közte és Batsányi között 1795 októberétől éles hangú vita vette kezdetét. A Batsányi ellen írt költeményeket Verseghy aztán a *Haller-kézirat*ban mintegy ciklusba rendezte (I. szövegcsoport VI–XV. vers), amibe témájából adódóan a *Laurához* című ódát is felvette, így érdekes módon aktualizálta a korábban írt, eredetileg nyilván nem Batsányira vonatkozó verset. Bár az ódát szabadulása előtt nem sokkal, minimális jobbítással újra lemásolta, mégsem jelentette meg, a vers kéziratban maradt. A Batsányi–Verseghy vitáról: Hovánszki 2017a.

## Verselés

Az ódát műfajának megfelelően „görög mértékű Lantosokban” (Haller-kézirat, 71a), mégpedig szapphói strófákban írta meg Verseghy. A strófa három szapphói tizenegyes sorból (–U/–x – UU– U –) és egy adóniszi sorból (–UU/–) áll.

Az ódához illő versformákról az *Analyticá*ban így írt Verseghy: „Az óda jellegéhez külön versforma is tartozik. Az a rendkívüli lelkiállapot, amelyben az ember a túlaradó érzésből dalol és ujjong, és amely valóban szülte az ódát, rendkívüli előadásmódot is kíván. Itt bizony segítségül kell hívni a költőnek a mértékes verslejtést, a jóhangzást és a ritmust, mint megannyi segédeszközét az érzések táplálásának és erősítésének; ugyanis minden kétséget kizáróan a költeményben éppen a mértékes dallamban rejlik a költői ihletettséget élesztő erő. Továbbá abban a lelkiállapotban, amelyben az óda-költőnek lenni kell, csak rövid, lakonikuszerű szavakkal szoktunk szólni, zengőn mégis mindig és az indulat természetének megfelelően majd folyamatosabban, majd megszakításokkal. Ebből könnyű kitalálni, hogy bármely pusztán ihlet szülte óda, akár héber, akár görög, akár kelta zengésével közelebb áll a zenéhez, mint akármely más költői alkotásféleség, bármennyire is a természet sugalmazására is jöjjön létre. Idővel, amikor a természet szülte ódák műalkotásokká váltak, kigondolták még a szótagszámot is, vagyis az ódának legmegfelelőbb versmértéket és formát is, amelynek minden tekintetben tökéletes számtalan példáját munkálta ki a görögök igen finom és kiváló ízlésre támaszkodó hallása. Az effajta költemények versszakfelépítése [...] bármennyire is törvényként szokták tekinteni a régi versformákat, nyilván tetszés szerinti.” (Verseghy 1977, III/7, 755–756.)

## Magyarázatok

9. *Község*: közönség, az emberek
10. *törött ösvényt*: járt utat
17. *nyalánk lélek*: hízelgő, talpnyaló
19. *sükeres*: hű, kipróbált
21. *helyesíti*: helyesnek tartja
31. *síralom szögében*: fogságban, várbörtönben

111.

**Inn' vizéhez.** [Vidd el gyöngyeidenn, óh sebes Inn' vize]

K1	<i>Inn' vizéhez.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 160b. (IV. sz.)	Autográf kötet.	[1795 október, kufsteini fogság]	A	<b>134.</b>
K2	<i>Inn' vizéhez.</i>	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 75a–75b. (IV. sz.)	Autográf kötet.	[1795 november, kufsteini fogság]	Av	<b>184.</b>
K3	<i>Inn' vizéhez.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 22; 24b.	Autográf csomó.	[1800–1803, brünni fogság]	Avv	<b>235.</b>

## Megjelenés

K3: Verseghy 1910, 123–124, 86. sz. (*Az Inn' vizéhez*); Verseghy 1956, 49–50. (*Az Inn vizéhez*); Verseghy 1989, 41–42. (*Az Inn vizéhez*)

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot)**: Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbfjele Tárgyakról* című harmadik szövegcsoportjának IV. darabja, melyet a kontextus alapján 1795 októberében, Kufsteinben jegyzett le Verseghy. A szövegben több sor mellett is olvasható jobbitásra vonatkozó javaslat.

**K2 (Av szövegállapot):** A vers a *Haller-kézirat Költeményes Ügykezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának IV. darabja, melyet szintén Kufsteinben, 1795 végén, nem sokkal a K1 után jegyzett le Verseghy. A szöveg a K1 tisztázata, illetve annak némileg megjobbított változata.

**K3 (Avv szövegállapot):** A K2 tisztázata, illetve annak tovább jobbított változata, melyet Brünnben, valószínűleg nem sokkal szabadulása előtt, valamikor 1800–1803 között jegyzett le Verseghy.

### Keletkezés

A számtalan életrajzi adatot tartalmazó óda feltehetően Verseghy eredeti szerzeménye, idegen mintáját nem ismerjük. A K1 és K2 lejegyzését a szövegforrások kontextusa alapján datáljuk. Eszerint először 1795 októberében az *Uránia*-kéziratba jegyezte le az ódát (K1), majd nem sokkal később, még szintén 1795 őszén a szöveget némileg megjobbítva a *Haller-kézirat*ba írta le (K2). Harmadjára még ugyancsak a fogságban, de már nem sokkal szabadulása előtt, újabb minimális jobbítással jegyezte le a darabot (K3). A költemény végül kéziratban maradt, szabadulása után nem jelentette meg.

### Verselés

Antik időmértékes-formában. A strófa nélküli óda aszklépiadészi sorokból áll (---UU- | -UU -U-). Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Magyarzatok

1–2. *sebes Inn' vize! / melly rabtornyom alatt, a' Duna' széleihez [...] elsietsz:* Verseghy Kufstein várbörtönében írta a költeményt. Ez alatt, ezt mintegy körülölelve folyik az Inn folyó, mely Passaunál a Dunába ömlik.

21. *rekeszem' böttyai:* zárkám boltozatai, cellám falai

112.

### A' zsembes Öreghez. [Ha őseidnek hajdani nyomdokit]

K1	A' zsëmbës Öreghez.	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 160a. (V. sz.)	Autográf kötet.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	183.
K2	A' zsëmbës Öreghez.	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 73b. (III. sz.)	Autográf kötet.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	Av	–
Ny1	A' zsembes Öreghez.	Magyar Aglája; 89.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Avv	48.
Ny2	A' zsembes Öreghez.	Exercitationes Idiomatis Hungarici; 170–171.	Latin-magyar nyelvtankönyv. Verstani példatár.	1816, Buda	Avv	–
Ny3	A' zsembes Öreghez.	Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány; 518.	Magyar nyelvtankönyv. Verstani példatár.	1818, Buda	Avv	–

### Megjelenés

Ny1 (A' zsëmbës Öreghez): Verseghy 1865, 36–37; Verseghy 1900, 45–46; Verseghy 1910, 176–177, 112. sz.; Verseghy 1956, 147–148; Verseghy 1989, 90–91.

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyokról* című harmadik szövegcsoportjának V. számú darabja, melyet 1795 őszén Kufsteinben jegyzett le Verseghy.

**K2 (Av szövegállapot):** A vers a *Haller*-kézirat *Költeményes Ügykezetek külömbféle tárgyokról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának III. darabja, melyet szintén Kufsteinben, 1795 végén, nem sokkal a K1 után jegyeztet le Verseghy. A szöveg a K1-hez képest egy újabb strófát, illetve több jobbítást is tartalmaz.

**Ny1 (Avv szövegállapot):** Az ódát szabadulása után először 1806-ban, a *Magyar Aglájában* adta közre a költő. A szöveg a K2-höz képest néhány újabb jobbítást tartalmaz.

**Ny2, Ny3 (Avv szövegállapot):** Az Ny1-ben megjelent szöveg változtatás nélküli közlése az 1816-os *Exercitationes Idiomaticae Hungaricae* és az 1818-as *Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány* című nyelvészeti tankönyvek verstanti példatárában. A vers az Ódák (Carmini) között található. Az *Exercitationes Idiomaticae Hungaricae*-ben a versformát is megadta a cím alatt a költő: Alcaicum.

### Keletkezés

A verset az 1817-es *Analyticában* a szabad utánzásoktól elkülönítve a sajátjának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765–766). A költő a haladásba vetett, felvilágosult nézeteit kifejtő ódáját a kufsteini fogságban írta, ahol 1795 őszén kétszer is lejegyezte. Először az *Uránia*-kéziratba (K1), majd a szöveget egy strófával kibővítve és néhány kifejezésen változtatva a *Haller*-kéziratba (K2). A darabot szabadulása után, tovább csiszolva a szöveget, háromszor is közreadta. Először 1806-ban a *Magyar Aglája* című költeményes kötetben (Ny1), majd 1816-ban és 1818-ban az *Exercitationes Idiomaticae Hungaricae* és a *Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány* című nyelvészeti tankönyvek példatárában a magyar nyelvű óda mintapéldájaként (Ny2, Ny3). Ezek mellett egy részletet idézett a költeményből *A filozófiának talpigazságaira épített Felelet* című értekezésében, mikor „az emberségnek characteristicái, avvagy bényeltulajdonsági közé számlállyá a’ *tanítékonytságot*, avvagy a’ tanításra és a’ tanulásra való hajlandóságot, [...] a’ *tökéltetésedhetést*, valamint az evvel ellenkező *romolhatóságot* is”. (Verseghy 1818b, 11, I. 8. §). Ezután hivatkozik a gondolat forrására, Herder *Zwei Preisschriften* című műve második értekezésének (Ursachen des gesunkenen Geschmacks bei den verschiedenen Völkern, da er geblühet) vonatkozó szakaszára (Herder 1789, 237), amiből saját példánya volt (Deme 1985, 119. sz.)

### Verselés

„Görög mértékű Lantosokban” (*Haller*-kézirat, 71a), alcaicumban (Verseghy 1816a, 518), azaz alcaioszi strófákban. A strófa sorait a *Magyar Aglájában* így határozta meg: „Két alcaicum, egy kilenczes jambicum, és egy középszerű archilóchiüm” (Verseghy 1806, 241). A mai verstanti fogalmak szerint: az első két sor alcaioszi tizenegyes (x | – u – | x | – u u | – u | –), a harmadik egy alcaioszi kilenczes (x | – u – | x | – u | – u), a negyedik pedig egy alcaioszi tizes (– u u | – u u | – u | – u). Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.



**A' Szólló 's egy Pap. / A' Szónok, és egy Pap.** [Kerüld az asszonycsalfaságot]

**A' Szépek a' 2dik énekre így felelhetnek.** [Kerüld a' férjfi csalfaságot!]

K1	A' Szólló 's egy Pap. Duetto.	OSzK Kt., An. lit. 6580; 64.	Önálló autográf.		1795. július 22. [budai fogság]	A	–
K2/1	A' Szónok, és egy Pap.	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 160a. (VI. sz., II. Ének)	Autográf gyűjtemény.	A' bájsípbul. No. 10.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	Av	145.
K2/2	A' Szépek a' 2dik énekre így felelhetnek.	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 308, 155b. (XVII. sz., IX. Ének)	Autográf gyűjtemény.		[1795 ősze, kufsteini fogság]	B	195.
K3	A' Szónok és egy Pap.	Énekek-kézirat, III. csomó; 31; 29a.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Av+B	243.

### Megjelenés

K3: Verseghy 1910, 109, 67. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A duett első fennmaradt autográfja, amit a szöveg alá írt megjegyzés szerint a budai fogságban Kazinczy számára készített Verseghy. Az OSzK Kézirattárában található lapon *A' Szólló 's egy Pap* és *A' Gyéniusok* című *Bájsíp* magyartítások alatt Kazinczy írásával a következő olvasható: „*Versegi Ferencz Expaulinus Misemondó Pap. Budai fogságában írta számomra. Kazinczy Fer.*” A duett Kazinczy archiválási másolatában is fennmaradt: MTAKK 2r. 1; 172a: *Ugyan-az*. [Kerüld az asszonycsalfaságot...] A cím helyett álló „*ugyan-az*” a Batsányi-fordítása fölött olvasható forrásmegjelölésre értendő, melyet Batsányi 1792. július 21-én jegyzett le Kazinczy papirosára (172a). Verseghy fordítása rögtön Batsányié után következik. Batsányi [Ne hajs az Asszonyok' szavára...] kezdetű duettje fölött a következő olvasható: „*A' Szólló 's egy Pap. Duetto: Kettős. Ugyan-onnan* [ti. „*A' Mozart és Schikaneder Varázssípjából* (171a): *Bewahret euch vor Weibertücken*” Verseghy-fordítása után Kazinczy odaírta a szerzőt: „*Versegi*”, a következő Schikaneder-fordítás után pedig (*A' Gyéniusok*) a lejegyzés dátuma olvasható: „22. Jul. 1795.”

**K2/1 (Av szövegállapot):** *A' Szónok, és egy Pap* az *Uránia-kézirat* 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának VI. számú darabja, a dallamutalással rendelkező énekek között a II. számú. A cím mellett *A' bájsípbul. No. 10.* megjegyzés olvasható, Verseghy tehát Mozart-Schikaneder *Die Zauberflöte*-jének 10. zeneszámát magyaráította. A mai kiadásokban a költő által hivatkozott darab a II. felvonás 11. száma (eredetileg a Szónok és a Pap duettje volt, de a mai partitúrákban és szövegekben már Öreg Pap és Fiala Pap kettőseként szerepel). Az eltolódás oka, hogy Verseghy vagy olyan kottát használhatott, ami csak az énekes részeket tartalmazta, vagy olyat, amiben a zenekari bevezetőket még nem számozták. A szöveg a K1 minimálisan megjobbitott változata.

**K2/2 (B szövegállapot):** *A' Szépek a' 2dik énekre így felelhetnek*, miként a címe is mutatja, a K2/1-re való felelet. Az ének az *Uránia-kézirat* III. szövegcsoportjának XVII. darabja, IX. Éneke, ami tehát ugyanebben a szövegcsoportban található „2dik énekre”, azaz *A' Szónok, és egy Pap* duettjére való válasz. A darab Verseghy önálló szerzeménye, a Mozart-Schikaneder librettóban, illetve az operában nem található. A „*Szépek*” a három Dámát jelenti, akik Pamínát óvták a férjcsalfaságtól. A nyolc so-

ros strófa második fele ugyanaz, mint *A' Szónok, és äggy Pap* utolsó négy sora, azaz Verseghy ezt a szövegrészt refrénként használta fel. Bár Verseghy nem írt dallamutalást a cím mellé, mivel a *Die Zauberflöte* egyik duettjének bővítéséből származik ez a szövegvariáció alapuló darab, nyilvánvalóan éneklésre szánta (erre utal az is, hogy a szövegcsoponton belül az énekek közé sorolta). Formája szerint is ugyanarra a dallamra írta, mint a K2/1-et, vagyis a II. felvonás 11. zeneszámára.

**K3 (*Av+B szövegállapot*):** Az *Énekek*-kézirat III. csomójába a brünni fogság végén, 1803 körül jegyezte le Verseghy *A' Szónok, és äggy Pap* című darabot. Bár a cím a K2/1-ben olvashatóval egyezik, a költeménybe a K2/2-ben található Szépek feleletét is bevette a költő. A szöveg tehát a kufsteini fogságban lejegyzett, ugyanarra a Mozart dallamra írt duettek összeállításából keletkezett.

### Keletkezés

Verseghy 1795. június 11. és július 20. között, a budai fogság enyhébb időszakában fordította le W. A. Mozart (1751–1791) *Die Zauberflöte* című operájának kilenc zeneszámát, aminek a szövegekönnyvét, illetve annak alapját Emanuel Schikaneder (1751–1812) írta. Ezek között volt a II. felvonásban elhangzó, a Pap és a Szónok *Bewahret euch vor Weibertücken...* kezdetű duettje, amit Verseghy előbb az eredetihez híven *Kerüld az asszonycsalfaságot...* kezdettel egy strófában magyarított (K1, K2/1), majd nem sokkal ezután, még Kufsteinben a témát és a dallamot felhasználva, erre mintegy válaszul megírta a „Szépek”, azaz a három Dáma *Kerüld a' férjfi csalfaságot...* kezdetű éneket is (K2/1). Az *Uránia*-kéziratban még külön címmel és külön számmal szereplő énekeket a fogság végén, 1803 körül végül egy költeményként jegyezte le (K3). Az ily módon kidolgozott magyarítás, illetve parafrázis kéziratban maradt. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mozart–Schikaneder *Bájsípjának* magyarításairól bővebben l. *A' Madarász* (121) jegyzetét.

### Verselés

Verseghy alapvetően mind formájában, mind ritmusában hűen magyarította a Mozart–Schikaneder-duettet, de az eredeti keresztírmek helyett félrímekeket alkalmazott. A jambikus sorokból álló darab strófa képlete: 9x8a9x8a 9x8b9x8b

### Forrás (45. kotta)

Mozart–Schikaneder: *Bewahret euch vor Weibertücken...*

(Mozart 1791; II. felvonás, No. 11. Duetto (Sprecher, Priester) – 4/4, C-dúr, Allegretto)

A 45. kottamelléklet első sorában a *Bewahret euch vor Weibertücken...* kezdetű duett, a másodikban az *Uránia*-kéziratból *A' Szónok, és äggy Pap* (K2/1), a harmadikban pedig szintén az *Uránia*-kéziratból *A' Szépek a' 2dik énekre így felelhetnek* (K2/2) szövege olvasható.

*Duetto (Sprecher, Priester).*

Bewahret euch vor Weibertücken:  
Dies ist des Bundes erste Pflicht!  
Manch weiser Mann ließ sich berücken,  
Er fehlte, und versah sichs nicht.  
Verlassen sah er sich am Ende,  
Vergolten seine Treu mit Hohn:  
Vergebens rang er seine Hände,  
Tod und Verzweiflung war sein Lohn.

**Bacsányihoz Szent Jóbi Szabó László' halálára, mely történt Kufstainban 5. Oct. reggel 1795.** [Legszébb korában hát csak elaszthatott / a' nyílni kezdő Bihari lilium!]

**Szabó (Szentjóni) László' halálára, mely tör. Kufs. 5. Oct. 1795. / Szentjóni Szabó Lászlónak halálára. / Szentjóni Szabó László' halálára.** [Legszébb korában hát csak elaszthatott / híres Biharnak drága tenyészete]

K0	<i>Bacsányihoz Szent Jóbi Szabó László' halálára. [?]</i>	Magyar Museum, I. 346.	Autográf bejegyzés.	[1795 október, kufsteini fogság]	A [?]	–
K1/1	<i>Bacsányihoz Szent Jóbi Szabó László' halálára, mely történt Kufstainban 5. Oct. reggel 1795.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 159b. (VII. sz.)	Autográf kötet.	[1795 október, kufsteini fogság]	A	137.
K1/2	<i>Szabó (Szentjóni) László' halálára, mely tör[tént] Kufs[einben] 5. Oct. 1795.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 298–297, 150b–150a. (VII. sz.)	Autográf kötet.	[1795 október–november, kufsteini fogság]	Av	159.
K2	<i>Szentjóni Szabó Lászlónak halálára.</i>	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 77a–77b. (VI. sz.)	Autográf kötet.	[1795 november, kufsteini fogság]	B	–
K3	<i>Szentjóni Szabó László' halálára.</i>	Énekek-kézirat, III.csomó; 20–21; 23b–24a.	Autográf csomó.	[1803 körül, brünni fogság]	B	234.

### Megjelenés

K3: Verseghy 1910, 121–123, 85. sz.; Verseghy 1956, 46–49; Verseghy 1989, 29–30.

### Szövegforrások

**K0 (A szövegállapot):** A Magyar Museumnak Batsányi által a fogságban használt példánya, mely Batsányi autográf bejegyzésein kívül egy helyen Verseghy kézírását is tartalmazza. A kötet jelenleg lappang, de bejegyzéseiről Baróti Dezső és Tarnai Andor Batsányi kapcsán részletesen beszámolt (Baróti–Tarnai 1953, 21; Magyar Museum 2004, II, 88). Eszerint az I. kötet 346. oldalára Verseghy saját kezével írta be a *Bacsányihoz Szent Jóbi Szabó László' halálára* című verset. Bár a költemény szövegét később Batsányi olvashatatlanul lehúzta, a cím még azonosítható volt. A vers tehát nagy valószínűség szerint a K1/1-es szövegforrással azonos szövegállapotú költemény lehetett, melyet aztán a Verseghyvel való nézeteltérés hevében Batsányi olvashatatlanul törölt.

**K1/1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyokról* című harmadik szövegcsoportjának VII. darabja, melyet 1795. október elején, valószínűleg néhány nappal Szentjóni Szabó László halála után írta meg Verseghy Kufsteinben. Az ódát Batsányihoz címezte, hiszen nemcsak rab-, de költőtársukat is siratták. A költeményt később áthúzta, és a végére a következő megjegyzést írta: „E' VII. ódát lásd alább megjobbítva.”

**K1/2 (Av szövegállapot):** Szintén az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyokról* című harmadik szövegcsoportjának VII. darabja, melyet a K1/1 megjobbítása után, attól 9 oldallal lejjebb jegyzett le Verseghy. Ezt a megjobbított szöveget 1795 októberé és 1796 májusa között írta le Kufsteinben.

**K2 (B szövegállapot):** Az óda a *Haller*-kézirat *Költeményes Ügyezetek külömbféle tárgyokról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának VI. darabja, melyet 1795 novemberében, nem sokkal a K1/2 után jegyzett le Verseghy Kufsteinben. A szöveg a K1/1 és a K1/2 kontaminációjából született, és az egyes vagy többes számú ragozás tekintetében újabb variánsok lehetőségét adja meg (*barátom / barátunk, kezembe / kezünkbe, börtönyömmek / börtönyimnek, vehessem / vehessük*). Mivel a *Haller*-kézirat

következő verse, az *Eggy goromba Poétára* [1795] december 3-án keletkezett, az előző szövegváltozat pedig ugyanazon év októberének végén, a szöveg lejegyzését 1795 novemberére datáljuk.

**K3 (B tisztázati):** A K2-ben lejegyzett szövegállapot végső tisztázata, melynek keletkezését a brünni fogság végére, 1800 és 1803 közöttre tesszük. Bár az *Énekek*-kézirat III. csomójába lejegyzett költemények szövegállapota arra mutat, hogy ebbe a kéziratköteget azokat a verseket tisztázta le Verseghy a fogság végén, melyeket a kiadás szándékával akart hazavinni, a *Szentjóni Szabó László halálára* írt óda később nem jelent meg.

### Keletkezés

A vers a Batsányi és Verseghy között 1795 októberében Kufsteinben kezdődő éles hangú vita kiobbantója volt. Az ódát Szentjóni Szabó László halálára írta Verseghy, mely „*történt Kuffsteinban 5. Oct. réggel 1795.*” (K1/1). A Martinovics-féle összeesküvés elítélteiként Verseghyt, Batsányit és Szentjóni Szabó Lászlót 1795. augusztus 10-én együtt indították útnak Budáról, és négy másik fogolytársukkal együtt szeptember 3-án (egyes források szerint 5-én) érkeztek meg Kufsteinbe. Szentjóni Szabó már elfogatásakor vérbajban szenvedett, a Kufsteinbe való továbbszállításakor pedig végső stádiumában járt halálos betegségének. Az óda eredetileg a másik költő- és rabtárshoz, Batsányihoz szólt, és talán nem véletlenül rejt annyi Batsányi-allúziót magában: „Bihari lilium”, „híres Biharnak drága tenyészet”, „Tirol” stb. (Tarnai 1993, 273.) Az alkaioszi strófákban írt költemény prozódiját *A' Szórszállhasogató* (116) című vers szerint Batsányi élesen bírálta, ami több nézeteltérést is a felszínre hozott. A vita kiindulópontja az volt, hogy Batsányi szerint a költemény 18. sorában az *ajakink* szóval mértéksértést követett el Verseghy. Ő erre azt mondva, hogy a második szótagot némelyik dialektusban az élő nyelv is megvonja, „musikátlan szívűnek” nevezte Batsányit.

A prozódiai vitaként felszínre kerülő nézeteltérés valójában a két költő eltérő nyelvi és fordításelméleti hozzáállásából fakadt. Verseghy művelődés- és nyelvszemlélete ugyanis alapvetően szemben állt Batsányiéval. Poézishez való hozzáállását a civilizációs fejlődési modellen alapuló humanitas elv határozta meg, Batsányi viszont elsősorban a dicső nemzeti múltat látta a magyar nyelvben, ami lassan kibékíthetetlennek tűnő ellentétet okozott a két tudós hazafi irányultságában, illetve beszédpozíciójában.

Az ódát 1795 október elején jegyezte le először Verseghy (K0, K1/1), majd a kettejük között elmérgesedett vitának köszönhetően időközben átírta a költeményt, és előbb csak a címből (K1/2), majd a a vers teljes szövegéből elhagyta Batsányi nevét (K2), Batsányi pedig kiolvashatatlanul lesatírozva mintegy törölte Verseghy kézírását a *Magyar Museum* nála lévő példányából (K0). A két költő prozódiai álláspontjáról bővebben l. *A' Szórszállhasogató* (116) jegyzetét. A vitáról: Hovánszki 2017a.

### Verselés

„Görög mértékű Lantos”-ban (*Haller*-kézirat, 71a), alkaioszi strófában. Versmértékét l. *A' zsembe Öreghez* (112) jegyzetében. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Magyarázatok

2. *Bihari lilium*: Szentjóni Szabó László a Bihar vármegyei Ottományból származott.

13. *Lienz*: Kelet-tiroli város a Dráva partján (nem azonos Linzsel), mely a rabok egyik állomása volt a Kufstein felé vezető úton.

14. *hol hárman égglyütt*: Batsányit, Szentjóni Szabó Lászlót és Verseghyt együtt szállították Budáról Kufsteinbe. Az utazás során a szöveg szerint Linzben együtt tölthették az éjszakát.

18. *lassú halállal tellyes ajakira*: Szentjóni már elfogatása idején beteg volt, de mivel betegségét (szifiliszben szenvedett) nem merete bevallani az orvosnak, az félrekezelte.

23–24. *Csak bús nyögése tűnt be hozzám / börtönye' réseiből koronkint*: Kufsteinben magánzárkában voltak a rabok, haldoklása idején sem engedték Szentjóbához a barátait.

115.

### Laura' Képéhez. [Én ki a' hadnak szomorú csatáit]

K1	Laura' Képéhez.	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 315, 159a. (VIII. sz.)	Autográf kötet.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	138.
K2	Laura' Képéhez.	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 71a–71b. (I. sz.)	Autográf kötet.	[1795 vége, kufsteini fogság]	Av	–
K3	Laura' Képéhez.	Énekek-kézirat, III. csomó; 20; 23b.	Autográf csomó.	[1800–1803, brünni fogság]	Avv	233.

#### Megjelenés

K3: Verseggy 1910, 124–125, 87. sz.; Verseggy 1956, 51–52; Verseggy 1989, 51–52.

#### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyakról* című harmadik szövegcsoportjának VIII. számú darabja, melyet 1795 őszén, Kufsteinben jegyzett le Verseggy. Mivel a vers közvetlenül a Szentjóbi Szabó László halálra írt VII. óda és az 1795 október-novemberére datálható IX. számú *A' Szórszállhasogató* (116) között található, keletkezését 1795. október közepére-végére tesszük. A szövegben két sor mellett jobbításra vonatkozó javaslat olvasható.

**K2 (Av szövegállapot):** A vers a *Haller*-kézirat *Költeményes Ügykezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának I. darabja, melyet szintén Kufsteinben, 1795 végén, nem sokkal a K1 után jegyzett le Verseggy. A szöveg a K1 egy strófával megrövidített (az utolsó előtti strófát elhagyta a költő) és megjobbított változata, amiben további javításokra vonatkozó javaslatok olvashatók.

**K3 (Avv szövegállapot):** A K2 tisztázata, illetve minimálisan megjobbított változata, melyet a fogsága utolsó helyszínén, Brünnben, valószínűleg nem sokkal a szabadulása előtt, valamikor 1800–1803 között jegyzett le Verseggy.

#### Keletkezés

A *Laura' Képéhez*, illetve az azt felidéző képzelőerőhöz szóló, számtalan életrajzi adatot tartalmazó óda – bár az érzékeny költészet toposzkészletéből építkezik (rabság, szerelmes távolléte) –, feltehetően Verseggy eredeti szerzeménye, melyet Kufsteinbe érkezve írt a költő. Három kéziratos szövegforrásban maradt fenn, melyeken folyamatosan javított. Először 1795 őszén az *Uránia*-kéziratba jegyezte le a szapphói strófákban írt darabot (K1), majd a szöveget egy strófával lerövidítve és némileg megjobbítva 1795 végén a *Haller*-kéziratba írta le újra (K2). Harmadjára még ugyancsak a fogságban, de annak már utolsó helyszínén, Brünnben, nem sokkal szabadulása előtt jegyezte le a minimális jobbítással (K3). A darab végül, a többi fogságról szóló, illetve fogságban keletkezett személyes ihletettséggű költeménnyel együtt kéziratban maradt, szabadulása után nem rendezte sajtó alá.

#### Verselés

„Görög mértékű Lantos”-ban (*Haller*-kézirat, 71a), szapphói strófákban. Versmértékét, illetve Versegghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

#### Magyarzatok

11. *lakatos toronyban*: A kufsteini várbörtönben.

## A' Szórszálhasogató. [Hogyha feléd közelít duzmadtt lépéssel az olyan]

K1	A' Szórszálhasogató.	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 314–313, 300; 158b–159a, 151b. (IX. sz.)	Autográf kötet.	[1795 október–november, kufsteini fogság]	A	–
K2	A' Szórszálhasogató.	Haller-kézirat, III. szöveg-csoport; 202a–202b. (I. sz.)	Autográf kötet.	[1796 április, kufsteini fogság]	Av	208.

## Megjelenés

K1: Gálos 1936, 160–161. (a Verseghy ajánlotta variánsok közül a margóra írt változatot emelte be a szövegbe); Verseghy 1956, 61–63; Verseghy 1989, 46–47.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyokrúl* című harmadik szövegcsoportjának IX. darabja, melyet 1795 október-novemberében Kufsteinben írt Verseghy. A lejegyzés és az oldalszámolás alapján a vers eredetileg 13 sorral rövidebb volt. A kötet 313. oldalán a 33–34. sor ugyanis így hangzik: *s' dalmüvedet, mint benna szülést lehetőnek itéli. / Én minden darabot csak belső érdeme képpet [...].* A két sor közé valamivel később Verseghy a  $\varphi$  jelet szűrte be a következő megjegyzéssel: *A' még ide tartozó verseket lásd e' könyvnek 300. lapján.* A 300. oldalon pedig a költeményhez később írt sorokat az alábbi megjegyzéssel vezeti be: *A' következő versek a' IX. darabhoz tartoznak. A Sokszor az illy gáncokra irigy elméje hiában és a 's egykét gáncsa miatt az egészét soha még nem alázom közötti rész tehát, melyben Batsányi verstani hozzáállását részletezi sérelmezve Verseghy, eredetileg nem tartozott a vershez.*

**K2 (Av szövegállapot):** Az óda a *Haller-kézirat Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyokrúl görög mértékű Hantosokban* című harmadik szövegcsoportjának I. darabja, melyet szintén Kufsteinben, de már 1796 áprilisában jegyeztet le Verseghy. A szövegen némileg módosított az előzőekhez képest. Egyrészt folyamatosan beírta az *Uránia-kézirat*ba még más lapra, utólag betoldott 12 sort (ez így a költemény 33–46. sora lett), másrészt megváltoztatott néhány kifejezést, harmadrészt pedig kihagyta az *Uránia-kézirat* 27. sorát, azt, amiben konkrétan utalt arra, hogy Batsányi milyen verstani hibát vett a szemére („*ammint másodikat e' szónak: ajakira szoktuk*”). A kihagyással mintegy bevallotta Verseghy az általa elkövetett prozódiai hibát.

## Keletkezés

Az óda Verseghy eredeti darabja, mégpedig a közte és Batsányi között 1795 októbere és 1796 áprilisa között Kufsteinben lezajló éles hangú nézeteltérésekből született versciklus első darabja. A vitáról: Hovánszki 2017a.

A címre vonatkozóan már a verset először publikáló Gálos Rezső megjegyezte, hogy a költő „valószínűleg Batsányit gúnyolja” benne (Gálos 1936, 160). A költemény szövegszerűen kapcsolódik a *Szentjóni Szabó László halálára* (114) írt ódához, melyből a verstani sértődés származott. A vers első szövegváltozatából kiderül (ezt a sort a K2-ből már kihagyta Verseghy), hogy Batsányi valamilyen módon azt vetette Verseghy szemére, hogy a költemény 18. sorában a költő az *ajakink* szóval mérték-sértést követett el. Verseghy erre „musikátlan szívűnek” nevezte Batsányit, ki iskolabajnok módjára „csak keze' újjaival kegy nélkül tudgya követni” ama ritmusokat, „mellyeket a' sükeresb ízlésnek módos atyái szültek” (vagyis az antik-időmértékes verselést).

Ha megvizsgáljuk Batsányi kritikáját, akkor kiderül, hogy ebben az esetben neki volt igaza, és Verseghy erős csúsztatással érvelt saját álláspontja mellett. Sőt, Batsányi tulajdonképpen olyan prozódiai szabadosságot is elnézett, melyet elvileg Verseghy sem engedett meg az antik-időmértékes for-

mákban. Márpedig a *Szentjóni Szabó László halálára* írt ódát alkaioszi strófákban írta, a szóhangsúlyon alapuló nyugati mérték alkalmazását pedig nem tartotta megengedhetőnek az antik-időmértékes formákban. A nyugat-európai jambusi és trocheusi hangsúlyváltó verselés imitálása hívta életbe a magyar nyelvbe az úgynevezett közös szótagot – eszerint a rövid magánhangzójú zárt szótagot, ha utána mássalhangzó következett, rövidnek is vehették, melyet a rímes jambikus és trocheusi lejtésű énekekben Verseghy is alkalmazott, de kizárólag csak ebben tartotta megengedhetőnek. Az 1793-ban megjelent *Mi a poézis? és ki az igaz Poéta?* [...] című kötetében kifejtette továbbá, hogy mivel a magyar nyelv még nem áll a tökéletesség azon fokán, hogy mindenki számára egyértelmű antik mértékre vett ritmusokat lehetne írni – egyes szavaink rövid vagy hosszú hangjait ugyanis nyelvterületenként eltérően ejthetik (Verseghy 1793, *Egynéhány Előjegyzések* utolsó négy számozatlan oldala) –, az antik görög és római mérték alkalmazásakor is az írók szabadságában áll az ékezetek, megvonások használata. Ezt a nézetét jóval később az *Analyticában* újra kifejtette a költő (Verseghy 1977, III/6, 618). A megvonás Verseghy példái alapján ebben az esetben egyértelműen az ékezetet jelenti, de nem is jelenthet mást, hiszen Verseghy az élő nyelvi eltérésekről beszél, a magyar pedig élhangsúlyos nyelv lévén, a hétköznapi beszédet csak a kezdő szótag hangsúlyozása jellemzi. A Batsányi által kifogásolt szótagot (ajakira) azonban Verseghy nem ékezzel látta el, hanem német mintára „megvonta”, azaz az *a* hangot megnyújtva mintegy hangsúlyossá tette. Ez pedig sem a közös szótagnak (amit egyébként sem tartott megengedhetőnek az antik-időmérték alkalmazásakor), sem az ékezzel ellátott dilektusnak (amit viszont megengedett) nem felel meg.

Batsányi elvi alapon elfogadhatóbb volt az antik mérték szabályaival (mind Rájnis József, mind Baróti Szabó reguláit elfogadta). Ő a Szentjóni halálára írt ódában sem a nyugat-európai mintára alkalmazott közös szótag használatát kifogásolta – az többször is előfordul benne (lásd ugyanebben a sorban: „lassú halállal tellyes ajakira”) –, hanem az antik klasszikus mérték szerint egyértelműen rövid szótag megnyújtását, amit viszont minden verselési módban megengedhetetlen licenciának tartott. Az éneklésre szánt nyugat-európai jambusi és trocheusi formákban éppúgy, mint az antik-időmérték esetében (BJÖM III, 1961, 153). Verseghy prozódiai újításának viszont ez a „szabadosság” volt az egyik alapja, legalábbis addig, amíg a nyugat-európai mértékes verselésben valóban mesteri jártasságra nem tett szert (a *Magyar Aglája* költeményeiben már csak elvétve találkozunk ilyen hibával). Verseghy tehát az alkaioszi strófában az ajakira szóban olyan megvonást alkalmazott, amit az antik-időmérték esetében ő sem tartott megengedhetőnek (az énekelt versekben viszont igen), Batsányi pedig egyébként is minden esetben hibának tekintette a rövid nyílt szótag megnyújtását.

Verseghy Batsányi szemrehányására azzal védekezett, hogy a „ja” szótagot „eleven nyelvünk megvonnyá beszéd közt”, azaz hirtelen válaszában a kétféle verselési nemre vonatkozó érvelést összecserélte. Ugyanakkor tulajdonképpen kétszer is bevallotta a hibáját. Egyrészt a költemény második felében azzal érvel, hogy Batsányi akadékoskodása kicsinyes: „*Én minden darabot csak belső érdeme képpent, / nem piperés vagy avultt köntessire nézve becsülök, / 's egyikét gáncsa miatt az egészt soha meg nem alázom*”, amivel mintegy bevallja, hogy „egykét gáncsot” bizony elkövetett a vers(ek)ben. Másrészt, amikor fél év múlva *A' Szórszálhasogatót* átírta a *Haller-kéziratba*, ezt a sort kihagyta, azaz a nyilvánvaló hibát törölte.

A vers alaphangját olyannyira a személyes sértettség határozza meg, hogy e verstani nézeteltérésre való utalás mellett minden egyéb célzás is a Szórszálhasogatónak nevezett személy, azaz Batsányi külsőségekhöz való ragaszkodásáról, gáncsoskodó természetéről szól.

### Verselés

Az óda a *Költeményes ügyekzetek különbféle tárgyakraúl görög mértékű hatosokban* szövegcsoport része (*Haller-kézirat*; 202a), ennek megfelelően hexameterekből áll.



## Magyarázatok

8–21. *Őneki nem tetszik* [...]: Célzás Batsányinak a *Magyar Museum*ban Rájnis ellen megjelent vita-iratára, melyben Batsányi a költői leírásokban is történelmi hitelességet kívánt meg. (*Törlédék A' Magyar Museum' III. negyedéhez*. In: BJÖM II, 1960, 155–199.)

29. *utób szavakomn*: a verssor utolsó szavain, azaz a rímeken

35. *zab criticuska gyanánt*: köztözködő, hiábavaló kritikusként (vö. zabheggyező)

39. *a' sükeresb ízlésnek módos atyái*: az ókori görög és római írók

42. *a' szabadabb ritmust*: a nyugat-európai hangsúlyváltó verselést imitáló (rímes) szabad jambusokat és trocheusokat

47–48. *Hallyak ritmusokat bőborúlt Európa' középső / századinak százize szérínt hosszacska sorokban*: 12 szótagú sorokból álló négyesrímű (esetleg páros rímű) verseket, azaz a régi magyar vershagyomány szerint írt rímes formákat.

49. *rövid énekéket, valamint a' Néméték írnak*: Hangsúlyváltó rímes jambusi és trocheusi formákat.

59. *mélyeket Őseink a' régi Provenszei néptől / véttenek*: Verseghy a rímet a középkori provanszál lírából eredeztette.

117.

Az Éj. [A' halvány holdnak látom tengerbe merülni]

K1	Az Éj.	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 313–310, 158a–156b. (X. sz.)	Autográf kötet.	[1795. november, kufsteini fogság]	A	–
K2	Az Éj.	Haller-kézirat, III. szövegcsoport; 204a–206a. (II. sz.)	Autográf kötet.	[1796. április, kufsteini fogság]	Av	209.

## Megjelenés

K1: Gálos 1939, 161–162; Verseghy 1956, 63–66; Verseghy 1989, 48–50.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Uránia-kézirat* 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyokról* című harmadik szövegcsoportjának X. darabja, melyet 1795 novemberében, Kufsteinben jegyzett le Verseghy.

**K2 (Av szövegállapot):** Az óda a *Haller-kézirat* *Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyokról görög mértékű Hantosokban* című harmadik szövegcsoportjának II. darabja, melyet szintén Kufsteinben, de már 1796 áprilisában jegyzett le Verseghy. A szövegen a K1-hez képest néhány helyen változtatott.

## Keletkezés

A orosz és jó harcát allegóriákban megfestő óda Verseghynek a Kufsteinben írt életrajzi ihletettségű darabjai közé tartozik (a Martinovics-féle összeesküvés és annak következményeiként megtapasztaltakat jeleníti meg), feltehetően eredeti szerzeménye, idegen mintáját nem ismerjük.

A költemény két szövegforrásban maradt fenn, lejegyzésüket a szövegforrások kontextusa alapján datáljuk. Mivel a K1 közvetlenül az 1795. október végén, november elején keletkezett *A' Szórszálhasogató* (116) című költemény után következik, Verseghy közel ezzel egy időben jegyezhetette le. Az ehhez képest néhány jobbítást tartalmazó K2 keletkezését pedig szintén a Batsányi és Verseghy közötti vitából született versek *Haller-kézirat*beli szövegváltozatai alapján 1796 áprilisára, de még Batsányi szabadulása elé tesszük. A vitáról: Hovánszki 2017a.

Az óda a többi személyes ihletettségű, fogságról szóló költeménnyel együtt kéziratban maradt, szabadulása után nem rendezte sajtó alá a költő.



## Verselés

Az óda a *Költeményes ügyekezetek különbféle tárgyakról görög mértékű hatosokban* szövegcsoporthoz (Haller-kézirat; 202a), ennek megfelelően hexameterekből áll.

118, (16)

### A' Frígykötés. [Ammint Laurával együtt ültünk]

K1	A' Frígykötés.	Uránia-kézirat, III. szövegcsoporthoz; 310, 156b. (XI. sz., III. Ének)	Autográf kötet.	<i>Nótáját lásd Steffan I. Rész XXII. Aria.</i>	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	139.
K2	A' Frígykötés.	Énekek-kézirat, III. csomó; 28–29; 27b–28a.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Av	–

## Megjelenés

K2: Verseghy 1910, 106–107, 63. sz.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoporthoz XI. számú darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a III. Ének. A kufsteini fogságban, 1795 őszén lejegyzett költemény címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Steffan I. Rész. XXII. Aria.*

**K2 (Av szövegállapot):** A K1-ben lejegyzett szöveg minimális megjobbítása, amit nem sokkal fogságból való szabadulása előtt, 1803 körül készíthetett a költő.

## Keletkezés

A' Frígykötést a K1 dallamutalása szerint Verseghy 1795 őszén a kufsteini fogságban Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjteménye I. kötetének 22. áriájával párosította (Gálos 1940, 370). Az 1778-ban Bécsben megjelent *Die Sophistinn* című 2/4-es, F-dúr, Moderato tempójelzésű *Klavierlied*-et Steffan a költő megnevezése nélkül közölte (Steffan 1778, No. 22). A Steffan-darabot Verseghy átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan* című, rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe. Bár egy kitépelt lap miatt az ének dallama hiányzik, a szöveg másik lapra kerülve olvasható maradt (Steffan–Verseghy [1786], 10. sz., 10). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mivel Verseghy a Kufsteinben összeírt formailag-tematikusan elrendezett költeményes tervezetbe, az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoporthoz (K1) minél több énekelhető darabot szándékozott felvenni, azokhoz az eredetileg szövegversként írt költeményekhez, melyek formailag és ritmikailag megfeleltethetők voltak egy-egy Steffan vagy Haydn dallamnak, utólag párosította a bécsi *Klavierlied*-gyűjtemények melódiáit. A' Frígykötés esetében is ilyen módon járt el. Az éneket 1795 első felében, még a budai fogságban készítette szövegversként a költő. Ezt a feltevést támasztja alá Verseghynek *Az első Eggyesülés* (101) című költeménye, melyet a budai fogságban írt. A' Frígykötés három strófája ugyanis *Az első Eggyesülés* (K2) első két, illetve utolsó strófájának a variánsa. A két költemény azonban az átfedések ellenére is külön szövegidentitást képez. Egyrészt a priaposzi hagyományba ágyazott *Az első Eggyesülés* erotikus tartalma miatt sohasem szánta nyilvánosság elé Verseghy, A' Frígykötés kiadása viszont a K1 szerint eredetileg a tervei között szerepelt (ezért is kerestet hozzá megfelelő dallamot). A másik ok a szöveg erős tartalmi változása: a jelentős rövidítés teljesen megfosztotta erotikus jelentésrétegétől a költeményt. Mivel Verseghy a verseit ekkor még szinte kizárólag idegen minták után (de már nem szorosan fordítva, hanem imitációval) készítette, valószínűleg *Az első Eggyesülés*,

illetve az ennek átírásából és rövidítéséből származó *A' Frigykötés* is valamelyik korabeli német priaposzi költemény magyarítása. Ezt a feltevést támasztja alá az ének strófaformája is, ami a német költészetre jellemző 9-es és 8-as keresztírmes jambusi sorok váltakozásából áll.

Az eredetileg tehát még a budai fogságban szövegversként készített énekéhez Verseghy Kufsteinben, ahol ismét tanulmányozhatta Steffan és Haydn gyűjteményeit, a *Sammlung deutscher Lieder* I. kötetének 22. darabjában, a *Die Sophistinn* című Steffan-Klavierliedben találta meg azt a dallamot, ami formájában és ritmusában tökéletesen illeszkedett a magyar szöveghez. Bár az ének fogsága végén minimális változtatással átmásolta az *Énekek-kézirat* III. csomójába (K2), a darab, a többi Steffan-dallamhoz utólag társított énekhez hasonlóan kéziratban maradt, sohasem rendezte sajtó alá.

### Verselés

*A' Frigykötés* strófái a vele párosított Steffan-Klavierlied ritmusának megfelelően nyolcsoros 9-es és 8-as keresztírmes jambusi sorokból állnak. Strófaformája a zenei ismétlésekkel együtt: 9a8b9a8b9c8d ||: 9c8d :|| + 8d. (A strófák utolsó sorát énekléskor még egyszer meg kell ismételni.)

### Dallam (16. kotta)

Steffan: *Die Sophistinn*.

(Steffan 1778, No. 22. – 2/4, F-dúr, Moderato)

Ismeretlen szerzőjű költemény megzenésítése J. A. Steffantól, melyet Steffan *Die Sophistinn* címen adott közre. A költemény megtalálható a *Das Trauerspiel nach der Mode oder tödtene Autor* című színdarabban (Trattner, Wien, 1781, 73. – az adat Doncsz Etelkától származik), amit a színműíró valószínűleg Steffantól vett. A 16. kottamelléklet első sorában a *Die Sophistinn* című Steffan-Klavierlied, a másodikban *A' Frigykötés* (K1) szövege olvasható.

*Die Sophistinn*.

Du sprichst, Amynt! daß deiner Liebe  
Nichts in der Welt an Dauer gleicht,  
Und das Erhabne deiner Triebe  
Kein noch so fühlend Herz erreicht!  
Dieß sprichst du zwar; allein erlaube,  
Amynt! dieß sprichst du selbst für dich,  
||: Und Niemand, wie ich sicher glaube,  
Spricht von sich selbst verkleinerlich. :||

Dagegen hör ich dich zwar sagen  
Dein Eifer, dein' Ergebenheit,  
Dein treu und redliches Betragen  
Bewiesen deine Zärtlichkeit!  
Amynt! ich will dirs nicht vermeinen,  
Was mir dadurch bewiesen ist:  
||: Dieß, daß du mir willst zärtlich scheinen,  
Nicht aber, daß du zärtlich bist. :||

Ach! sprichst du, du verkennst mein Herze,  
Daß sich so gänzlich dir ergibt,  
Dich nicht aus Wollust, nicht zum Scherze  
Nicht aus der kleinsten Absicht liebt!

Bloß deines Geistes seltne Gaben –  
 Verzeih, Amynt! ich glaub dirs nicht!  
 ||: Man kann die Endzweck alle haben.  
 Und sprechen, wie dein Mund jetzt spricht. :||

So zärtlich muß ein jeder klagen,  
 Sobald er will geliebet seyn.  
 Wer wird denn seiner Schönen sagen:  
 Mein Kind! ich liebe Sie zum Schein!  
 All jene die sich schon verlassen,  
 Noch zu verlassen willens sind,  
 ||: Und die sich jezt verehlicht hassen,  
 Die seufzten also für ihr Kind! :||

Nun so ist denn auf dieser Erden  
 Kein einzig Herz von Tücken frey,  
 Und, was nie kann bewiesen werden,  
 Die Liebe stets Betrügerey? –  
 Dieß folgt noch nicht aus meinem Worte;  
 Daß sich ein redliches Herz findt,  
 ||: Das glaub ich: doch an welchem Orte,  
 Nur dieses weiß ich nicht, Amynt! :||

119, (11)

**A' Képzet.** [Előttem látom Laura!]

K1	<i>A' Képzet.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 309, 156a. (XII. sz., IV. Ének)	Autográf kötet.	<i>Nótáját lásd Stefán I. Rész. XV. Aria.</i>	[1795 vége, kufsteini fogság]	A	140.
K2	<i>A' Képzet.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 31; 29a.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Av	–

**Megjelenés**

K2: Verseghy 1910, 115–116, 77. sz.

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XII. számú darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a IV. Ének. A kontextus alapján a darabot a kufsteini fogságban, 1795 végén jegyezte le Verseghy. A cím mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Stefán I. Rész XV. Aria*. A költemény lejegyzési ideje azonban nem esik egybe a keletkezésével. Az énekről ugyanis ezt megelőzően, 1795. július 20-án a budai fogságban Kazinczy készített ortográfiailag is pontos archiválási másolatot (MTAKK RUI 2r. 1; 168b–169a: *A' Képzet*). Kazinczy a cím alatt közvetlenül a szövegforrást is megnevezte: *Klopstock utánn: Dein süßes Bild, o Lyda*, a költemény után pedig odaírta, hogy *Versegi*. Tudjuk, hogy a budai fogságban a foglyok 1795. június 11-e után akár egymás szobájába is átjárva, viszonylag szabadon dolgozhattak (KazLev. II, 516), Verseghy tehát valószínűleg ekkor, azaz 1795. június 11. és július 20. között készítette *A' Képzet* című éneket. Az ekkor készült, Kazinczy által is használt autográf azonban megsemmisült vagy

lappang, a költemény a fogság következő állomásán (is) használt *Urania*-kéziratban maradt fenn elsőként, amihez már dallamutalást is lejegyzett a költő.

**K2 (Av szövegállapot):** Az *Énekek*-kézirat III. csomójába lejegyzett szöveg, melyet a szövegforrás datálása alapján feltehetően nem sokkal a fogságból való szabadulása előtt, 1803 körül, a brünni várbörtönben másolt át a K1-ből Verseghy. A másolás során egyetlen szót változtatott meg.

### Keletkezés

Az ének Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) *Lyda* (más korabeli kiadásban *Edone*) című versének hű fordítása, amit Verseghy a K1 dallamutalása szerint J. A. Steffan (1726–1797) megzenésítésében is ismert, illetve utólag Steffan dallamával párosította. A 3/4-es, Esz-dúr, Andante tempójelzésű ének a *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjtemény I. kötetének 15. darabja (Steffan 1778, No. 15), amit Steffan a cím és a szövegíró megnevezése nélkül, *Dein süßes Bild, o Lyda...* kezdettel adott közre 1778-ban. Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mivel Klopstock versét Kazinczy másolata szerint a költő 1795 júliusában a budai fogságban fordította le, itt pedig nem voltak nála Steffan és Haydn gyűjteményei, a darabot először szövegversként magyarította. A szöveget Kazinczytól ismerhette, aki anyjának írott levele szerint „könyv nélkül tudta” Klopstocknak egy énekét, amit *Lyda/Blidli* címmel 1795. január 13-án fordított. Kazinczy forrása feltehetően az 1775. évi göttingai *Musenalmannach* volt, melynek 111. oldalán *Lyda* címen jelent meg Klopstocknak korábban *Edone* címen közreadott költeménye. (Kazinczy 2018, 68. szövegidentitás.) Az eredetileg tehát Kazinczytól ismert, szövegversként született Klopstock-fordítást Verseghy Kufsteinbe kerülve, ahol ismét hozzájutott Steffan és Haydn *Klavierlied*-gyűjteményeihez, akkori terveinek megfelelően dallammal párosította, mégpedig Steffan megzenésítéséhez, akinél bár a cím és a költő megnevezése nélkül, de megtalálta a darabot. Mivel a magyarításkor hűen követte a Klopstock költemény formáját és prozódiaját, Steffan dallamára tökéletesen illeszkedett a magyar szöveg, így könnyen párosította a fordítást a dallamhoz. Bár a fogság végén a szöveget minimális változtatással még egyszer lejegyezte (K2), szabadulása után nem rendezte sajtó alá a darabot, így az a költő életében kéziratban maradt.

### Verselés

A jambikus 7-es és 6-os sorok váltakozásából álló Steffan–[Klopstock]-darab formája szerint. A fordítás gyenge rímelése a *Klavierlied* pontos formakövetéséből származik. (Az *Edone* rímtelenségét Kazinczy is átvette.)

### Forrás (11. kotta)

Steffan–[Klopstock]: *Dein süßes Bild, o Lyda...*

(Steffan 1778, No. 15. – 3/4, Esz-dúr, Andante)

Friedrich Gottlieb Klopstock *Lyda* című költeményének megzenésítése J. A. Steffantól, mely a *Sammlung deutscher Lieder*ben a cím és a költő megnevezése nélkül szerepel. A Klopstocknál kétszer nyolcsoros strófák szövege a *Klavierlied*-albumban csak a kottába beírva szerepel. A 11. kottamelléklet első sorában a Steffan–[Klopstock]-*Klavierlied*, a másodikban *A' Képzet* (K1) szövege olvasható.

Dein süßes Bild, o Lyda,  
schwebt stets vor meinem Blick;  
allein in trüben Zahren,  
||: daß du es selbst nicht bist. :||  
Ich seh' es wann der Abend  
mir dämmert, wenn der Mond

mir glänzt, seh' ich's, und weine,  
||: daß du es selbst nicht bist. :||

Bey jenes Thales Blumen,  
die ich ihr lesen will,  
bei jenen Myrten Zweigen,  
die ich ihr flechten will,  
||: beschwör' ich dich Erscheinung, :||  
auf, und verwandle dich!  
verwandle dich, Erscheinung,  
||: und werde Lyda selbst. :||

120, (48)

Sarastro. [E' szenteltt rejtekekben]

K1	<i>Sarastro.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 309, 156a. (XIII. sz., V. Ének)	Autográf kötet.	<i>A' bájsípbúl. No. 13.</i>	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	141.
K2	<i>Sarastro.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 29; 28a.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	A	–

### Megjelenés

K2: Verseghy 1910, 110, 69. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XIII. számú darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül az V. számú. A cím mellett *A' bájsípbúl. No. 13.* megjegyzés olvasható, Verseghy tehát Mozart-Schikaneder *Die Zauberflöte*-jének [II. felvonásának] 13. zeneszámát magyarította. A mai kiadásokban a darab a II. felvonás 15. száma. Az eltolódás oka, hogy Verseghy vagy olyan kottát használhatott, ami csak az énekes részeket tartalmazta, vagy olyat, amiben a zenekari bevezetőket még nem számozták. Bár ezt a fennmaradt első autográfot 1795 őszén, Kufsteinben jegyezte le a költő, a fordítást még a budai fogságban, 1795 júniusa és júliusa között készítette. Az ének ugyanis Kazinczy archiválási másolatában is fennmaradt (MTAKK 2r. 1. [*Budai papirosaim*]; 171a), amit 1795. július 20-án készítette Kazinczy. Ebben a *Sarastro* cím alatt az ária szövegforrását, illetve a lejegyzés dátumát is megadta: *A' Mozart és Schikaneder Várászsjíjjából: In diesen heil'gen Hallen. 20. Jul. 1795.*, a vers végére pedig odaírta a fordító nevét: *Versegi.*

**K2 (A szövegállapot):** Verseghy az *Énekek*-kézirat III. csomójába a brünni fogság végén, 1803 körül szövegváltoztatás nélkül másolta át *Sarastro* áriáját.

### Keletkezés

Verseghy 1795. június 11. és július 20. között, a budai fogság enyhébb időszakában fordította le Mozart (1751–1791) *Die Zauberflöte* című operájának kilenc zeneszámát, melynek szöveggönyvét Emanuel Schikaneder (1751–1812) írta. Bár *Sarastro* *In diesen heil'gen Hallen...* kezdetű áriája magyarításának első fennmaradt lejegyzése a kufsteini fogságból származik (K1), a szövegről 1795. július 20-án, a budai fogságban Kazinczy készített archiválási másolatot. Kazinczy másolata megegyezik Verseghy 1795 őszén lejegyzett szövegével (K1). A darabot dallamutalás nélkül a brünni fogság végén, nem sokkal szabadulása előtt újra letisztázta Verseghy (K2). Az ária végül kéziratban maradt,

később nem rendezte sajtó alá. Mozart–Schikaneder *Bájsípjának* magyarításairól bővebben I. A' *Madarász* (121) jegyzetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A *Bájsíp* magyarítások között egyedülálló módon Sarastro *In diesen heil'gen Hallen...* kezdetű áriájának a kottája, illetve annak töredéke is fennmaradt Verseghy másolatában: OSzK Kt., Oct. Hung. 1488; 9b. A kotta fölött a *Sarastro, in der Zauberflöte die XIII.* cím olvasható (2/4, E-dúr, Larghetto). A kottán kívül, a lap bal felső sarkában az énekre vonatkozó *No. I.* számozás látható. Az autográf másolatban egyetlen elírás található: az ötödik ütemből hiányzik a módosítójel. Verseghy feltehetően egy kéziratos másolatát használta a *Zauberflöte*nek. A költő lejegyzése ugyanis több dologban is különbözik az opera első megjelent zongorakivonatától (Zauberfloete [1796], 86–87). Egyrészt a számozásban (a nyomtatványban *Sarastro* áriája No. 15, Verseghynél No. 13), másrészt a megjelent zongorakivonat G-kulcsban közli a dallamot, Verseghy viszont szopránkulcsban jegyezte le az áriát, végül pedig a nyomtatványban strófikus formájú a darab, Verseghy viszont az ismétlődő zenei részt folyamatosan, újra jegyezte. A kotta csak az énekszólamot tartalmazza. Az utolsó két szövegsor ismétlése hiányzik, a folytatást tartalmazó következő lap elveszett. A lap hátoldalán a „gondol – gyertya” közötti szavak, szógyűjtések, illetve az azokhoz rendelt szinonimák olvashatók. Ez tehát Verseghy budai fogságban készített, akkorról fennmaradt „grammatikázásának, lexikona szócikkeinek” egyik darabja. Erről I. Kazinczy *Fogságom Naplójabeli visszaemlékezését* (Kazinczy 2011, 206), amit szintén csak a budai fogságban készíthetett Verseghy.

### Verselés

Verseghy Mozart strófikus feldolgozása nyomán két versszakra tagolva jegyezte le a darabot, hűen követve a jambusi sorokból álló költemény formáját és prozódiaját. Strófaéplete: 7a6b7a6b8c8c

### Forrás (48. kotta)

Mozart–Schikaneder: *In diesen heil'gen Hallen...*

(Mozart 1791, II. felvonás, No. 15. Aria (Sarastro) – 2/4, E-dúr, Larghetto)

A 48. kottamelléklet első sorában Sarastro *In diesen heil'gen Hallen...* kezdetű első áriája, a másodikban pedig Verseghy fordítása olvasható.

*Sarastro.*

In diesen heil'gen Hallen,  
Kennt man die Rache nicht. –  
Und ist ein Mensch gefallen;  
Führt Liebe ihn zur Pflicht.  
Dann wandelt er an Freundeshand  
Vergnügt und froh ins bess're Land.  
In diesen heiligen Mauern,  
Wo Mensch den Menschen liebt,  
Kann kein Verräther lauern,  
Weil man dem Feind vergiebt.  
Wen solche Lehren nicht erfreu'n,  
Verdient nicht ein Mensch zu seyn.

K1	A' Madarász.	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 309, 156a (XIV. sz., VI. Ének)	Autográf kötet.	A' bájsípbul. No. 1.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	142.
K2	A' Madarász.	Énekek-kézirat, III. csomó; 33; 30a.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	A	–
Ny1	Madarfogsárból élek én...	Rikóti Mátyás; 163–164, kotta: 190–191.	Elbeszélő költemény éneketéttel.	G-dúr, 2/4, Allegro. A' Kapitány' Áriája.	1804, Pest	A	371.3.

### Megjelenés

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1910, 107–108, 64. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XIV. számú darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a VI. Ének. A cím mellett *A' bájsípbul. No. 1.* dallamutalás olvasható. Verseghy tehát Mozart-Schikaneder *Die Zauberflöte*-jének 1. zeneszámát magyarította. A mai kiadásokban a a költő által hivatkozott darab az I. felvonás 2. száma, Papageno áriája. Az eltolódás oka, hogy Verseghy vagy olyan kottát használt, ami csak az énekes részeket tartalmazta, vagy olyat, amiben a zenekari bevezetőket még nem számozták. Bár ezt a fennmaradt első autográfot 1795 őszen, Kufsteinben jegyezte le a költő, a fordítást még a budai fogságban, 1795 júniusa és júliusa között készítette. Erről bővebben l. a *Pamína és Papagéno* (124) jegyzetét.

**K2 (A szövegállapot):** Az *Énekek*-kézirat III. csomójába a brünni fogság végén, 1803 körül Verseghy szövegváltoztatás nélkül másolta át *A' Madarász* című áriát. A rondó visszatérő részét, azaz itt a 2. strófa első négy sorát nem írta ki, hanem az első strófa utolsó sora mellé utólag beszúrta, hogy *Madarfogsárból etc.* A lejegyzés tehát nyolc és négy sorból áll össze – a kettőt egy vonallal választotta el, illetve a nyolcadik sor mellé aláhúzással megjelölve beszúrta a rondó kezdő szavát.

**Ny1 (A szövegállapot + dallam):** A fogság kezdetén magyarított áriát közvetlenül szabadulása után 1804-ben a *Rikóti Mátyás* című elbeszélő költeményébe beépítve Mozart dallamával adta közre Verseghy. Az ária felcsendülése előtt pontosan meghatározta, hogy *A' Kapitány* mit fog énekelni: „A' Kapitány magát nem soká kérette / 's mivel Madarásszát Motzártnak szerette, / ezt magyar dalokban imígy hímezgette; / a' síp-pasást pedig közben fütyülgette.” A kiadvány végébe kötött kottamellékletben a dallam fölött *A' Kapitány' Áriája* olvasható. A melléklet csak az énekszólamot tartalmazza.

### Keletkezés

Az ének W. A. Mozart (1756–1791) *Die Zauberflöte* című operájából Papageno *Der Vogelfänger bin ich ja...* kezdetű bariton áriájának a fordítása (I. felvonás, 1. ária). Bár Verseghy a Mozart-Schikaneder opera zeneszámait a budai fogság enyhébb időszakában, 1795. június 11. és július 20. között magyarította, az ária első fennmaradt autográfja a kufsteini fogság idejéből, 1795 őszeből származik. (A budai fogságban készített ama kéziratköteg, mely a *Bájsíp*-magyarítások első lejegyzését is tartalmazta, valószínűleg megsemmisült.) A darabot közvetlenül szabadulása után, 1804-ben *A' Kapitány' Áriája*-ként a *Rikóti Mátyás* cselekményébe ékelve kottával együtt adta közre (Ny1).

Mozart-Schikaneder *Die Zauberflöte*-jének fordítása a pesti német színház 1793-as bemutatója után hamar napirendere került hazánkban. A szabaddóműves szimbólumokkal telített, tulajdonképpen magát a beavatási rítust ábrázoló, Emanuel Schikaneder (1751–1812) német nyelvű librettójából készült opera rendkívüli népszerűségnek örvendett Európában (Assmann 2012). A darab lefordítására



Mozart szerzőségén túl hazafias gyakorlati okok is inspirálták literátorainkat: a Magyar Játékszín ugyanis 1793. május 6-án bemutatta a *Pikkó Herceget*, s ezzel énekes játékok előadását is műsorra tűzte. Az első magyar énekes játék május 13-i előadásáról Verseghy írt kritikát a bécsi *Magyar Hirmondó* hó végi számában. Ebben amellett, hogy dicsérte a szívre ható „eggyügyű” melódiákat, „hazafiúi buzgóságból” kénytelen volt felhívni a figyelmet a szöveg prozódiai hibáira. Eszerint: „Az éneklésre kirendelt szavak *metrum* nélkül szükölködván, a’ *tactusnak*, melly az éneklésnek lelke, és a’ musikában szinte az, a’ mi a’ poésisban a’ *metrum*, meg nem felelhettek; így az Éneklő kéntelen volt vagy a’ rövid *syllabákat* hosszasan, és a’ hosszúkat röviden énekelni, vagy az orchestert arra kényszeríteni, hogy magát *tempótlan* énekléséhez alkalmaztassa.” Bár ezt Verseghy a *malom* szón bemutatva részletesen is kifejtette, a bírálat élet végül azzal ütötte el, hogy mivel a darab valójában szatíra, a prozódiai hibák tulajdonképpen műfaji kifejezőeszköznek is tekinthetők. „Valamint az egész Darabnak tzélja az: hogy a’ mostani sikeretlenül érzékenykedő szomorú Játékokat *satírásan parodirozza*; úgy a’ nyájas elmésséggel a’ mostani időkben különösen diszeskedő érdemes Szerző Úrnak hang-eggyeztetését, mellyel a’ declamatióra való beszélgetésekben él, úgy nézem én e’ theatrális darabban, mint a’ cadentiás verseknek méltó *satirizációját*.” (V. F., *Budáról. Magyar Hirmondó* 1793. május 24., 737.) Mivel Verseghy ekkorra már elméletileg is meglehetősen jól kidolgozta és publikálta az énekelt szöveg helyes prozódijának ismerveit, jogosan kritizálta a Chudy József által megzenésített darab dögögő ritmusait.

Az énekes játék esetén magyar nyelvűsége azonban nemcsak neki tűnhetett fel. A Pest-Budán 1792 májusától 1796 tavaszáig működő első magyar színtársulat megfelelő darabokkal való ellátása közügyggyé vált: Kazinczy, Péczeli, Horváth Ádám, Csokonai számtalan prózai darabot magyarított e célból. Énekes szövegek írásához azonban egyrészt zenei jártasságra, másrészt meglehetősen jó metrikus-verstani érzékre volt szükség. Nem véletlen tehát, hogy erre elsősorban Csokonai és Verseghy vállalkozott. Csokonai 1794. október 21-én a *Bécsi Magyar Mercuriusban*, november 7-én pedig a bécsi *Magyar Hirmondó*ban adta közre tervezett műveinek listáját, melyben a felsorolt 20 tétel között a 8. szám alatt a következő olvasható: „A’ *Boszorkánysip*, *Schikanéder* és *Mozárt* Urak után. Egy igen nagy Énekes Játék ez.” (CsÖM, *Feljegyzések*, 2002, 237.) Verseghy nyilvánvalóan tudott Csokonai tervezett, esetleg már folyamatban lévő munkájáról, ám egyrészt a Mozart–Schikaneder darab népszerűsége, másrészt valószínűleg az opera szabadkőműves jelentésrétege miatt (ami ezért egyfajta szellemi ellenállásként is felfogható a költő részéről), harmadrészt pedig praktikus okokból – a fogságban valamilyen módon egy *Zauberflöte*-partitúra vagy zongorakivonat került a birtokába – ő, illetve egyetlen darab erejéig, mintegy költői versengésként Batsányi is (*A’ Szólló ’s egy Pap*) nekiállt a zeneszámok fordításának. Az ekkor magyarított nyolc zeneszámából később négyet kottamelléklettel együtt beépített az 1804-ben megjelent *Rikóti Mátyásba* (*Pamína*; *A’ Madarász*; *Pamína és Papagéno*; *Szarasztro és a’ Kar*), hat azonban kéziratban maradt. A *Sarasztro*, *A’ Szónok és egy Pap*, *Papagéno* és *A’ Gyéniusok* magyarítása az *Uránia*-kéziratban is megtalálható, a *Monostatosnak* viszont csak egy későbbi, valamikor a fogság végén lejegyzett tisztázata maradt fenn.

Az eredeti szöveg felhasználását tekintve a költő *Bájsíp*ból való fordításai lényegesen elkülönülnek a Steffan- és Haydn-*Klavierlied* magyarításoktól. Mert bár a zártszámok csak érzelmeket jelenítenek meg, az énekes játék műfajából adódóan a darabok cselekménybe való ágyazottságuk miatt kontextus nélkül, azaz önálló darabként nehezen értelmezhetők. Verseghy tehát ebben az esetben olyan szoros fordításokat készített, melyek az 1781-es *Parnassusban* található korai, kéziratban maradt darabjait kivéve a *Klavierlied*-magyarításaira ekkor már nem voltak jellemzők. Két esetben azonban itt is élt a rá olyannyira jellemző bővítés eszközével. A *Rikóti Mátyásban* felhasznált *Szarasztro és a’ Kar*, illetve *A’ Szónok és egy Pap* című számoknál az eredeti strófákat megtoldotta egy-egy általa írt versszakkal. Bár a *Bájsíp*-fordításokat az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjából kirajzolódó kötet tervezétebe még énekként vette be, mire lehetősége nyílt a kiadásra, valószínűleg felismerte a zárt zeneszámok műfaji kötöttségeit, és bármennyire kedvelte is Mozartot, önálló darabként egyetlen *Bájsíp*-fordítást sem adott közre, sőt, kilenc fordításából mindössze azt a négyet jelentette meg, amit ha *Rikóti Mátyás* ellenpólusaként is, de be tudott építeni a szatirikus elbeszélő költemény cselekményébe. Tette mind-



ezt úgy, hogy a zeneszámok eredeti kontextusára („Motzárt” énekes játékára) mindig felhívta az olvasó figyelmét.

Papageno *Der Vogelfänger bin ich ja...* kezdetű áriáját Csokonai is lefordította (CsÖM, Énekelt költészet 2009 [DVD], 13.1. kritikai jegyzet). Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

A jambikus lejtésű Mozart–Schikaneder ária formája és ritmusa szerint, annyi eltéréssel, hogy a Schikanedernél végig páros rímű strófák első felét Verseghy keresztrímes sorokban fordította. A nyolc szótagos jambusi sorokból álló költemény rímképlete: ababcbcd ababefef.

### Forrás (43. kotta)

Mozart–Schikaneder: *Der Vogelfänger bin ich ja...*

(Mozart 1791, I. felvonás No. 2. Aria (Papageno) – 2/4, G-dúr, Allegretto)

A 43. számú kottamelléklet első sorában Papageno *Der Vogelfänger bin ich ja...* kezdetű áriája, a másodikban Verseghy fordítása (Ny1) olvasható.

*Papageno.*

Der Vogelfänger bin ich ja,  
Stets lustig, heiß! hopsasa!  
Der Vogelfänger ist bekannt  
Bey Alt und Jung im ganzen Land.  
Weiß mit dem Locken umzugeh'n,  
Und mich aufs Pfeifen zu versteh'n.  
Drum kann ich froh und lustig sein;  
Denn alle Vögel sind ja mein. (*pfeift.*)

Der Vogelfänger bin ich ja,  
Stets lustig, heiß! hopsasa!  
Der Vogelfänger ist bekannt  
Bey Alt und Jung im ganzen Land.  
Ein Netz für Mädchen möchte ich;  
Ich fing' sie dutzendweis für mich.  
Dann sperrte ich sie bey mir ein,  
Und alle Mädchen wären mein.

122, (45)

**A' Kar / Szarasztro és a' Kar.** [O Ízis és Oziris! szállyon / e' zsenge párra lelketek]  
**Világnak Alkotója! szállítsd / e' zsenge párra lelketed...**

K1	<i>A' Kar.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 309, 156a. (XV. sz. VII. Ének)	Autográf kötet.	<i>A' bájsípbul.</i> No. 9.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	<b>143.</b>
K2	<i>Szarasztro és a' Kar.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 30; 28b.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Av+B	<b>241.</b>
Ny1	<i>Világnak Alkotója! szállítsd / e' zsenge párra lelketed...</i>	Rikóti Mátyás; 166, kotta: 199–200.	Elbeszélő költemény éneketéttel.	3/4, <i>F-dúr, Adagio.</i> <i>Az Öbester' Ariája.</i>	1804, Pest	C	<b>371.5.</b>

## Megjelenés

K2: Verseghy 1910, 108–109, 66. sz.

Ny1: Verseghy 1910, 361. (66. sz. jegyzetében)

## Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** *A' Kar* az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szöveg-csoportjának XV. számú darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a VII. számú. A cím mellett *A' bájsípbúl. No. 9.* megjegyzés olvasható, Verseghy tehát Mozart-Schikaneder *Die Zauberflöté*jének 9. zeneszámát magyarította. A mai kiadásokban a darab (Sarastro és a Kar) a II. felvonás 10. száma. Az eltolódás oka, hogy Verseghy olyan kottát használhatott, ami csak az énekes részeket tartalmazta, vagy olyat, amiben a zenekari bevezetőket még nem számozták. Bár ezt a fennmaradt első autográfot 1795 őszén, Kufsteinben jegyezte le, a fordítást még a budai fogságban, 1795 júniusa és júliusa között készítette. L. a *Pamína és Papagéno* (124) jegyzetét.

**K2/1 (Av+B szövegállapot):** Az *Énekek*-kézirat III. csomójába a brünni fogság végén, 1803 körül jegyezte le Verseghy az ének *Szarasztro és a' Kar* című szövegváltozatát. Ebben egyrészt a K1-ben olvasható szövegen is változtatott (két kifejezést kicserélt), másrészt egy új strófával bővítette a darabot.

**Ny1 (C):** A K2/1-ben olvasható két strófa kontaminációjából származó, ismét egy strófásra rövidített, illetve összevont szövegváltozat. Ezt a végső szövegállapotot Verseghy 1804-ben a *Rikóti Mátyás* című elbeszélő költeményébe, a cselekménybe illesztve énekbetétként tette közzé. Míg azonban a többi *Bájsíp* fordításhoz a kiadványban kottát is mellékel, a *Sarasto és a Kar* együtteséhez nem adott dallamot. Az éneket a következő strófával vezette fel: „De mintha egyszerre végeznék habzását, / felkiált a karhoz: Sarastro áldását! / s a hang-eszközöknek hallván jeladását, / így kezdi basszusban kies dalolását.”

## Keletkezés

Verseghy 1795. június 11. és július 20. között, a budai fogság enyhébb időszakában fordította le Mozart (1751–1791) *Die Zauberflöte* című operájának kilenc zeneszámát, melynek szövegekönyvét Emanuel Schikaneder (1751–1812) írta. Ezek között volt a II. felvonásban elhangzó *O Isis und Osiris schenket...* kezdetű *Sarastro és a Kar* együttes zeneszáma, amit Verseghy előbb az eredetihez híven egy strófában magyarított (K1), majd a fogság végén két strófásra bővítette (K2), végül azonban, szabadulása után visszatért az eredeti német formához, és az 1804-es *Rikóti Mátyás*ban egy strófával adta közre a darabot. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mozart–Schikaneder *Bájsípjának* magyarításairól bővebben l. *A' Madarász* (121) jegyzetét.

## Verselés

*Sarastro és a Kar* együttesének formája és ritmusa szerint. A jambikus sorokból álló költemény strófaaképlete: 9a8b9a8b 9c9c8d8d

## Forrás (45. kotta)

Mozart–Schikaneder: *O Isis und Osiris schenket...*

(Mozart 1791, II. felvonás, No. 10. (Sarastro) Aria és Kórus – 3/4, F-dúr, Adagio)

A 45. kottamelléklet első sorában az *O Isis und Osiris schenket...* kezdetű együttes szövege, a másodikban és harmadikban Verseghy fordítása olvasható. A második sorban az *Uránia*-kéziratban lejegyzett első szövegváltozat (K1), a harmadikban pedig a *Rikóti Mátyás*ban közreadott szöveg (Ny1).

O Isis und Osiris schenket  
 Der Weisheit Geist dem neuen Paar!  
 Die ihr der Wandrer Schritte lenket,  
 Stärkt mit Geduld sie in Gefahr --  
 Laßt sie der Prüfung Früchte sehen.  
 Doch sollten sie zu Grabe gehen,  
 So lohnt der Tugend kühnen Lauf,  
 Nehmt sie in euern Wohnsitz auf.

123, (49)

**A' Gyéniusok.** [Másodsor üdvözlünk Vendégek!]

K1	A' Gyéniusok.	OSzK Kt., An. lit. 6580; 64.	Önálló. Autográf.		1795. július 22. [budai fogság]	A	–
K2	A' Gyéniusok.	Uránia-kézirat, III. szöveg- csoport; 308, 155b. (XVI. sz., VIII. Ének)	Autográf kötet.	A' bájsípbúl. No. 14.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	144.
K3	A' Gyéniusok.	Énekek-kézirat, III. csomó; 32; 29b.	Autográf csomó.		[1800–1803, brünni fogság]	A	–

**Megjelenés**

K3: Verseghy 1910, 111, 70. sz.

**Szöveforrások**

**K1 (A szövegállapot):** A tercett első fennmaradt autográfja, amit a szöveg alá írt megjegyzés szerint a budai fogságban Kazinczy számára készített Verseghy. Az OSzK Kézirattárában található lapon A' Szólló's egy Pap és A' Gyéniusok című magyarítások alatt Kazinczy írásával a következő olvasható: *Verseghy Ferencz Expaulinus Misemondó Pap. Budai fogságában írta számomra. Kazinczy Fer.* Az ének Kazinczy archiválási másolatában is fennmaradt: MTAKK 2r. 1. (*Budai papirosaim*); 172a–172b: A' Gyéniusok. A cím alatt a német kezdősor olvasható: *Seyd uns zum zweytenmal*, a vers után pedig a szerző neve: *Verseghy*, illetve a lejegyzés dátuma szerepel: 22. Jul. 1795.

**K2 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az Uránia-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoporthoz XVI. számú darabja, a dallamutalással rendelkező énekek között a VIII. számú, amit 1795 őszén, a kufsteini fogságban jegyzett le Verseghy. A cím mellett A' bájsípbúl. No. 14. megjegyzés olvasható. A költő tehát Mozart-Schikaneder *Die Zauberflöte*-jének [II. felvonás] 14. zeneszámát magyarította. A mai kiadásokban a darab a II. felvonás 16. száma (a három Fiú tercettje). Az eltolódás oka, hogy Verseghy vagy olyan kottát használhatott, ami csak az énekes részeket tartalmazta, vagy olyat, ami-ben a zenekari bevezetőket még nem számozták.

**K3 (A szövegállapot):** A' Gyéniusok tercettjét az előzőekhez képest változtatás nélkül az Énekek-kézirat III. csomójába a Brünni fogság végén, 1803 körül jegyezte le Verseghy.

**Keletkezés**

Verseghy 1795. június 11. és július 20. között, a budai fogság enyhébb időszakában fordította le Mozart *Die Zauberflöte* című operájának kilenc zeneszámát, melynek szövegekönyvét Emanuel Schikaneder (1751–1812) írta. Ezek között volt a három Fiú II. felvonásban elhangzó *Seyd uns zum zweytenmal willkommen...* kezdetű tercettje, amit A' Gyéniusok címmel magyarított. A fogságban készített ének kéziratban maradt, szabadulása után nem rendezte sajtó alá. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mozart–Schikaneder *Bájsípjának* magyarításairól l. A' Madarász (121) jegyzetét.

### Verselés

A jambikus lejtésű ária formája és ritmusa szerint, annyi eltéréssel, hogy a Schikanedernél keresztírmes sorokat félrímesként magyaráította. A jambusi sorokból álló darab strófaképlete: 9x8a9x8a 9x8b9x8b 8c8c

### Forrás (49. kotta)

Mozart–Schikaneder: *Seyd uns zum zweytenmal willkommen...*

(Mozart 1791, II. felvonás, No. 16. Terzett (Knabes) – 6/8, A-dúr, Allegretto)

A 49. kottamelléklet első sorában a *Seyd uns zum zweytenmal willkommen...* kezdetű tercett, a másodikban pedig Verseghy fordítása olvasható.

*Terzetto.*

Seyd uns zum zweytenmal willkommen

Ihr Männer in Sarasstros Reich!

Er schickt, was man euch abgenommen,

Die Flöte und die Glöckchen euch.

Wollt ihr die Speisen nicht verschmähen,

So esset, trinket froh davon!

Wenn wir zum drittenmal uns sehen,

Ist Freude eures Muthes Lohn!

Tamino Muth! Nah ist das Ziel,

Du Papageno, schweige still.

124, (44)

**Pamina és Papagéno.** [Szerelmet érző férfiakra / rendetlen szívek nem lehet]

**Pamina és Papagéno.** [Ki hüven képes nőt szeretni / rossz szívű ember nem lehet]

K1	<i>Pamina és Papagéno.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 308, 155b. (XVIII. sz., X. Ének)	Autográf kötet.	<i>A' bájsípbul. No. 5.</i>	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	<b>146.</b>
K2/1	<i>Pamina és Papagéno.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 27; 27a.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	A	–
K2/2	<i>Pamina és Papagéno.</i>	Énekek-kézirat, IV. csomó; 8a–8b. (VII. sz.)	Autográf csomó.		[1803–1804]	B	<b>249.</b>
Ny1	<i>Ki hüven képes nőt szeretni...</i>	Rikóti Mátyás; 164–165, kotta: 191–198.	Elbeszélő költemény éneketéttel.	<i>6/8, Esz-dúr, Andantino. A' Duett. Birgitta és a Kapitány duettje.</i>	1804, Pest	Bv	<b>371.4.</b>

### Megjelenés

K2/1: Verseghy 1910, 361. (65. sz. jegyzetében)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1910, 108, 65. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** A duett az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XVIII. darabja, a dallamutalással rendelkező darabok közül a X. A cím mellett a következő megjegyzés olvasható: *A' bájsípbul. No. 5.,* azaz Verseghy Mozart-Schikaneder *Die Zauberflöte*

I. felvonásának 7. zeneszámát magyarította. Bár ebbe a kéziratba 1795 őszen, Kufsteinben jegyezte le a szöveget, a fordítást a budai fogságban készítette. 1795. július 20-án ugyanis Kazinczy archiválási másolatot készített Verseghy fordításáról (MTAKK 2r. 1; 171b). Kazinczy azonban eltévesztve a duettet éneklők nevét, ezért a címet rosszul adta meg: *Papagénó és Papagéna*. A cím alatt az *ugyan-onnan* olvasható, ami az előző oldalon lévő Sarastro-ária fordítás alá írt megjegyzésre vonatkozik: *A' Mozart és Schikaneder Varázssípjából*. Kazinczy a szöveg után a szerző nevét is rögzítette: *Versegi*. A duettnek fennmaradt egy másik korabeli, ismeretlen lejegyzőtől származó másolata is, ami egy sorban tér el Verseghy szövegétől: OSzK Kt., Fol. Lat. 3555; 51a.

**K2/1 (A szövegállapot):** Az *Énekek*-kézirat III. csomójába a brünni fogság végén, 1803 körül a K1-ből Verseghy szövegváltoztatás nélkül másolta át Pamína és Papagéno duettjét. Az egész ének egy függőleges vonallal át van húzva.

**K2/2 (B szövegállapot):** Az *Énekek*-kézirat IV. csomójában található duett első részét az előzőekhez képest jelentősen átdolgozta Verseghy. A szövegen végzett jobbítást valószínűleg még a *Rikóti Mátyás* megjelenése előtt, azaz 1803 és 1804 között végezte el.

**Ny1 (Bv szövegállapot + dallam):** A K2/2-höz képest minimális, egyetlen szót érintő jobbítást tartalmazó végső szövegállapotot Verseghy 1804-ben Mozart dallamával együtt a *Rikóti Mátyás* című elbeszélő költeményébe énekettként beillesztve tette közzé. A duett felcsendülése előtt az elbeszélő pontosan leírta, hogy *Birgita és A' Kapitány* Mozarttól Popogénó [!] és Pamína kettősét fogja magyarul énekelni: „Ezt hát a Kapitány a Kisasszonykával, / mint víg Popogéno szelíd Pamínával, / souteniroztatván a szép musikával, / imígy dalolták el bájos grátiával.” A kiadványban található kottameléklet csak az énekszólamokat tartalmazza.

### Keletkezés

Verseghy 1795. június 11. és július 20. között, a budai fogság enyhébb időszakában fordította le Mozart (1756–1791) *Die Zauberflöte* című operájának kilenc zeneszámát, melynek a szöveggönyvét Emanuel Schikaneder (1751–1812) írta. Ezek között volt *Pamína és Papagéno* I. felvonásbeli *Bey Männern, welche Liebe fühlen...* kezdetű duettje is. A fordítást a fogságban többször is lejegyezte (K1, K2/1), majd miután közvetlenül szabadulása után a szöveg egy részét jelentősen átdolgozta (K2/2), 1804-ben a *Rikóti Mátyás*ban (Ny1) kottamelléklettel együtt jelentette meg. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mozart–Schikaneder *Bájsípjának* magyarításairól l. *A' Madarász* (121) jegyzetét.

### Verselés

*Pamína és Papagéno* kettősének formája és ritmusa szerint. A hat-hat sorból álló jambikus lejtésű strófák után két-két trocheusi 7-es sor következik. Strófaépítele: (2x) jambusi 9a8b9a8b 8c8c + trocheusi 7a7a

### Forrás (44. kotta)

Mozart–Schikaneder: *Bey Männern, welche Liebe fühlen...*

(Mozart 1791, I. felvonás, No. 7. Duett (Pamína–Papagéno) – 6/8, Esz-dúr, Andantino)

A 44. kottamelléklet első sorában Pamína és Papagéno *Bey Männern, welche Liebe fühlen...* kezdetű duettje, a másodikban Verseghy fordítása (Ny1) olvasható.

*Duetto.*

Bey Männern, welche Liebe fühlen,

Fehlt auch ein gutes Herze nicht.

*Papageno.*

Die süßen Triebe mit zu fühlen,  
Ist dann der Weiber erste Pflicht.

*Beyde.*

Wir wollen uns der Liebe freu'n,  
Wir leben durch die Lieb allein.

*Pamina.*

Die Lieb' versüßet jede Plage,  
Ihr opfert jede Kreatur.

*Papageno.*

Sie würzet unsre Lebenstage,  
Sie wirkt im Kreise der Natur.

*Beyde.*

Ihr hoher Zweck zeigt deutlich an,  
Nichts edlers sey, als Weib und Mann.  
Mann und Weib, und Weib und Mann,  
Reichen an die Götter an.

125, (21)

**Dámonhoz.** [Jól értem Dámon! szavadot]

K1	<i>Dámonhoz.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 308, 155b. (XIX. sz., XI. Ének.)	Autográf kötet.	<i>Nótáját lásd Steffan II. Rész. VI. Aria.</i>	[1795 vége–1796 eleje, kufsteini fogság]	A	<b>147.</b>
K2	<i>Dámonhoz.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 30; 28b.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Av	<b>242.</b>

### Megjelenés

K2: Verseghy 1910, 114–115, 76. sz.

### Szöveforrás

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XIX. számú darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a XI. Ének. A kufsteini fogság idején, 1795 végén, esetleg 1796 elején lejegyzett költemény címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Steffan II. Rész. VI. Aria*. Steffan *Klavierliedj*ét a kézirat címjegyzéke szerint (162a) eredetileg *A' szegény leány* címmel magyarította Verseghy. Mivel a jegyzék ezt az egy éneket kivéve mind a sorszámokat, mind a címeket tekintve megegyezik a kéziratban olvasható versek címével és számával, a *Dámonhoz* korábbi címváltozata eszerint *A' szegény leány* volt. Az első címadást az utolsó strofa magyarázza.

**K2 (Av szövegállapot):** A K1-ben lejegyzett ének jelentősen megjobbitott szövegváltozata, amit nem sokkal fogságból való szabadulása előtt, 1803 körül, a brünni várbörtönben készített a költő.

### Keletkezés

A költeményt az *Uránia*-kéziratban Verseghy Joseph Anton Steffan (1726–1797) 1779-ben megjelent *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteménye II. kötete 6. darabjának a dallamához rendelte (Steffan 1779, No. 46). Mivel a *Dámonhoz* a költő által hivatkozott *Die Klugheit* című Steffan-*Klavierlied* szabad átdolgozása (Gálos 1933a, 106), Verseghy a szöveget is Steffantól vette. A 2/4-es ütemmutatójú, A-dúr hangnemű, Allegretto tempójelzésű darab Christian Felix Weisse (1726–1804) költeményének a megzenésítése, melynek címe alatt a *SdL*-ben a következő megjegyzés olvasható: „*Nach Weissens bekannten Liedchen von gleichem Anfange eine Nachahmung*”, azaz „Weisse ismert dalocskája nyomán ugyanolyan kezdéssel, mint egy [másik] utánzaté”. Steffan tehát éppúgy átdolgozta Weisse költeményét, mint Karl Wilhelm Ramler (1725–1798), amire ebben a megjegyzésben „egy másik utánzatként” utalt. Steffan egyik fő szövegforrása K. W. Ramler *Lyrische Blumenleserje* volt, amiben szintén megtalálható a *Die Klugheit* (Ramler 1774, X/56), ám a kezdősoron és az azonos témán túl mind a Ramler, mind a Steffan által kiadott szöveg erősen eltér egymástól, illetve Weisse eredetijétől (*Kleine Lyrische Gedichte von C. F. Weiße, Erster Band, Leipzig, bey Weidmanns erben und Reich, 1772, 149*). Verseghy forrása tehát Steffan gyűjteménye volt, melyen keresztül már a fennmaradt első lejegyzésnél (K1) jóval korábban találkozott a darabbal. A Steffan-darabot teljes egészében átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (*Steffan–Verseghy [1786]*, 16. sz., 15a–16). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról I. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1 fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A *Die Klugheit* című Steffan–Weisse-*Klavierlied*ből készített szabad átdolgozás első fennmaradt lejegyzését a fogság kezdetén, 1795–1796 körül Kufsteinben készítette Verseghy (K1). A darabot az *Uránia*-kézirat címjegyzéke szerint eredetileg *A' szegény leány* címmel magyarította (162a), ennek kézirata azonban elveszett, és a K1-ben már a később is megtartott *Dámonhoz* címmel olvasható az ének. A magyarítás során egyrészt a rá jellemző bőbeszédűséggel a három strófás német költeményt öt strófásra bővítette, másrészt az eredeti német vershez képest a házasságot is kontextusba emelte, amivel nem kis mértékben változtatott az ének jelentésén. Az ilyen típusú átdolgozás, mely a magyar nyelvű költeményeket didaktikusan erkölcsi célzatúvá tette, Verseghy általános eljárása volt az érzékeny, szenvedő, meg nem értett szerelmest témául választó Steffan-*Klavierliedek* fordításakor. Bár az éneket a fogságból való szabadulása előtt, 1803 körül némileg átdolgozta, szabadulása után mégsem rendezte sajtó alá, a dallamutalással együtt kéziratban maradt.

### Verselés

A felütéses, jambikus lejtésű Steffan–Weisse-*Klavierlied* ritmusa és formája szerint. Énekléskor mindent sort meg kell ismételni. Strófaéplete a zenei ismétlésekkel együtt: ||: 9a :|| ||: 8b :|| ||: 8b :|| ||: 9a :||

### Forrás (21. kotta)

Steffan–Weisse: *Die Klugheit*.

(Steffan 1779, No. 6. – 2/4, A-dúr, Allegretto)

Bár a komponálásához J. A. Steffan Ch. F. Weisse *Die Klugheit* című költeményét használta, közben a szöveget alaposan átdolgozta, miként erre a cím alatti megjegyzésben maga is utalt. A 21. kottamelléklet első sorában a *Die Klugheit* című Steffan–Weisse-*Klavierlied*, a másodikban a *Dámonhoz* (K1) olvasható.

*Die Klugheit.*

Nach Weissens bekannten Liedchen von gleichem Anfange eine Nachahmung.

	: Ja Damon, ich verstehe dich, :	
	: Ich sollte, meynst du, leichter glauben, :	
	: Gut, was hernach? vielleicht erlauben? :	
	: Ich bin zu klug, verstehst du mich. :	

	: Du wähltest, ich verstehe dich, :	
	: Mich etwann so zum Zeitvertreibe, :	
	: Nein, Damon, nein bleib mir vom Leihe, :	
	: Ich bin zu klug, verstehst du mich. :	

	: Du preysdest Reichtum, Stand, und dich, :	
	: Und meynst, man könne dich nur wählen, :	
	: Gut, sieh, wie die Begriffe fehlen; :	
	: Sey künftig klug, verstehst du mich. :	

126, (32)

**A' Szerető' boldogsága.** [Melly boldog, a' ki életét / Kedvessel töltheti]

K1	<i>A' Szeretők' boldogsága.</i>	MTAKK 2r. 1. (Budai papirosaim); 169b–170a.	Kazinczy másolata.		1795. július 20.	A	–
K2	<i>A' Szerető' boldogsága.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 307, 155a. (XX. sz., XII. Ének)	Autográf kötet.	<i>Nótáját lásd Steffan IV. Rész. 10. Aria.</i>	[1795 vége, kufsteini fogság]	A+a	<b>148.</b>
K3/1	<i>A' Szerető boldogsága.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 27–28; 27a–27b.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	B	<b>239.</b>
K3/2	<i>A' Szerető' boldogsága.</i>	Énekek-kézirat, IV. csomó; 3a–3b. (II. sz.)	Autográf csomó.		[1803–1806]	C	<b>246.</b>
Ny1	<i>A' Szerető' boldogsága.</i>	Magyar Aglája; 75–76; kotta: 12–213.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	<i>3/8, C-dúr, Allegro.</i>	1806, Buda	B	<b>42.</b>

**Megjelenés**

Ny1 (dallammal): Bartalus 1869, 32. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezedtet adja meg címként.)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 33–34; Verseghy 1900, 24; Verseghy 1910, 164–165, 106. sz.; Verseghy 1956, 133–134.

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** Az ének legkorábbi szövegállapota Kazinczy másolatában maradt ránk: az ortográfiailag is pontos archiválási másolatot 1795. július 20-án a budai fogságban készítette (MTAKK RUI 2r. 1, 169b–170a). *A' Szeretők' boldogsága* cím után a következő megjegyzés olvasható: *Bürger után:*



*Wie selig, wer sein Liebchen hat.*, a vers végén pedig a szerző neve: *Verseghi*. (Debreczeni 2014, 237.) Kazinczy másolatát ebben az estben azért vettük fel K[ézirat]1-ként a szövegforrások közé, mert a minimális címbeli eltérés mellett itt nincs meg az *Uránia*-kéziratban már olvasható (K2) második strófa. Mivel a *Budai papírosaim* archiválási másolatokat tartalmaz, valószínűleg pontosan másolt Kazinczy, vagyis *A' Szeretők' boldogsága* című ének első szövegállapotából ez a strófa még hiányzott. Tudjuk, hogy a budai fogságban a foglyok 1795. június 11-e után akár egymás szobájába is átjárva, viszonylag szabadon dolgozhattak (KazLev. II, 516). Verseghy tehát feltehetően ekkor, azaz 1795. június 11. és július 20. között készítette el a költemény első, rövidebb változatát.

**K2 (A+a szövegállapot + dallamutalás):** A vers első autográfja, ami az *Uránia*-kéziratban maradt fenn. A kézirat III. szövegcsoportjának XX. darabja, a dallamutalással ellátott énekek között a XII. Ének. A kufsteini fogságban, 1795 végén lejegyzett költemény címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Steffan IV. Rész. 10. Aria*. A szöveget a K1-hez képest egy strófával bővítette.

**K3/1 (B szövegállapot):** A javításokkal tarkított énekszöveget nem sokkal szabadulása előtt, Brünnben készíthette a költő. Az ének első öt strófáját a K2-höz képest jelentősen megjobbította. A második strófát, ami a K1-ben még nem szerepelt, teljes egészében törölte. A kézirat nem tisztázta, a változtatásokra vonatkozó javaslatait a sor mellé írta.

**K3/2 (C szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Énekek*-kézirat IV. csomójának 2. darabja, melyet vagy közvetlenül szabadulása előtt, vagy már szabadulása után, de még a *Magyar Aglája* megjelenése előtt jegyzett le Verseghy. *A' Szeretők' boldogsága* szövegét a 2. 4. és 6. versszak törlésével a K3/1-hez, illetve majd az Ny1-hez képest három strófával megrövidítette.

**Ny1 (B szövegállapot + dallam):** Az éneknek 1806-ban a *Magyar Aglájában* közreadott végső szövegállapota, melyet a K2-ben olvasható dallamutalásnak megfelelően Steffan melódiájával adott ki Verseghy, de a zeneszerzőt, illetve a dallamforrást nem nevezte meg. A költő itt, néhány strófát felcserélve visszatért a K3/1 szövegállapothoz, a nyomtatvány ily módon a K3/1 tisztázata. A kottamellékletben, feltehetően anyagi okok miatt, csak az énekszólamot is magába foglaló zongorajobbkéz jelent meg.

### Keletkezés

A vers Gottfried August Bürger (1747–1794) *Lust am Liebchen* című költeményének a fordítása (Major 1924, 262), melyet Kazinczy másolata szerint (K1) a budai fogság enyhébb időszakában, 1795. június 11. és július 20. között készített Verseghy. Bár az 1795 végén, Kufsteiben lejegyzett autográfban (K2) már a *Lust am Liebchen* című Steffan-[Bürger]-*Klavierlied* dallamutalása olvasható a cím mellett (Steffan 1782, No. 10), *A' Szeretők' boldogságát* eredetileg szövegversként magyarította. Erre utal egyrészt, hogy Kazinczy a K1-ben a forrásszöveget, illetve annak szerzőjét is megnevezte: *A' Szeretők' boldogsága. Bürger után: Wie selig, wer sein Liebchen hat.* Verseghy ekkor tehát egy olyan kiadásból dolgozott, ahol a költő neve is szerepelt, ami nem lehetett a Joseph Anton Steffan (1726–1797) által kiadott *Sammlung deutscher Lieder* című sorozat IV. kötete, mivel az abban megjelent 3/8-os ütemmutatójú, C-dúr hangnemű, Allegro tempójelzésű *Klavierlied*et a bécsi komponista Bürger megnevezése nélkül adta közre. Másrészt a darab budai fogságban való keletkezése önmagában is arra utal, hogy a költeményt eredetileg szövegversként magyarította Verseghy. A költőnek ugyanis egész fogságban töltött ideje alatt csak és kizárólag Kufsteinben volt lehetősége Steffan és Haydn *Klavierlied*-albumait használni, első börtönében, Budán még nem jutott hozzá ezekhez a gyűjteményekhez. Végül pedig *A' Szeretők' boldogsága* szövegversként való fogantatására utal, hogy a költő neve nélkül Verseghy autográf másolatában is fennmaradt Bürger költeménye (OSzK Kt., Analekta 6569; 370–371), de ez a szöveg nem egyezik a Steffan által megzenésített, *SdL*-ben olvasható változattal, hanem a költemény legkorábbi változata, ami Bürger gyűjteményes kötetekben már átdolgozva jelent meg (Steffan forrása Bürger 1778-as göttingeni kiadása volt: Bürger 1778,

19–21). Verseghy forrása tehát vagy valamelyik korabeli német folyóirat lehetett, vagy kéziratként jutott hozzá.

Mivel Verseghy a Kufsteinben formailag-tematikusan elrendezett költeményes tervezetében, az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjába (K2) minél több énekelhető darabot szándékozott felvenni, azokhoz az eredetileg szövegversként írt költeményekhez, melyek formailag és ritmikailag megfeleltek voltak egy-egy Steffan- vagy Haydn-dallamnak, utólag párosította a bécsi *Klavierlied*-gyűjtemények melódiáit. *A' Szerető' boldogsága* esetében is ilyen módon járt el. A budai fogságban még szövegversként magyarított darabot (K1) Kufsteinbe kerülve akkori terveinek megfelelően dallammal párosította. Ebben az esetben könnyű dolga volt, mivel a *Lust am Liebchen* című éneket kedvenc zeneszerzőjének, Joseph Anton Seffannak a kiadványában is megtalálta, és mivel a fordításkor híuen követte a Bürger-költemény formáját, Steffan dallamára alapvetően jól illeszkedett a magyar szöveg. A prozódia miatt azonban a szöveget később erősen átdolgozta (K3/1). Ezt a megjobbított változatot adta ki szabadulása után a K2-ben olvasható dallamutalásnak megfelelően Steffan dallamával együtt, de a zeneszerző megnevezése nélkül 1806-ban a *Magyar Alájában*. Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az *Analyticában* a darabot az olyan énekek között hozta fel példaként a költő, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség: tudniillik [...] szerelmes dalok a megengedett szerelem szemérmes mértékét ismerő erkölcsös kifejezéseivel; panaszos dalok a balsorsról és örvendezők a teljesült kívánságokról.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

### Verselés

„Mértéktelen jambicumokban.” (Verseghy 1806, 240.) Verseghy híuen követte a jambikus lejtésű 8-as és 6-os sorokból álló Bürger-költemény formáját. Strófaépítete a Steffan-*Klavierlied* által megkíánt zenei ismétlésekkel együtt: 8a6b ||: 8a6b :||

### Forrás (32. kotta)

Steffan-[Bürger]: *Lust am Liebchen*.

(Steffan 1782, No. 10. – 3/8, C-dúr, Allegro)

G. A. Bürger *Lust am Liebchen* című költeményének megzenésítése, amit J. A. Steffan a szövegíró megnevezése nélkül adott közre. A 32. kottamelléklet első sorában a Steffan-[Bürger]-*Klavierlied* szövege, a másodikban a *Magyar Alájában* közreadott *A' Szerető' boldogsága* (Ny1) olvasható.

Bürger költeményének mindkét szövegváltozatát közreadjuk. A Verseghy által korábban használt, autográf másolatban fennmaradt változatot, és a későbbi jobbitásokhoz használt, Steffannál olvasható szöveget.

<b>Verseghy másolata</b> (OSzK Kt., Analekta 6569; 370–371.)	<b>Steffan 1782, No. 10.</b>
<p><i>Lust am Liebchen.</i></p> <p>Wie selig, wer sein Liebchen hat, wie selig lebt der Mann! Er lebt, wie in der Kayserstadt kein Graf und Fürst es kann.</p> <p>Ihm scheint seiner Seligkeit kein Preis auf Erden gleich. Selbst arm bis auf den letzten Deut, dünkt er sich Krösusreich.</p> <p>Die Welt mag laufen, oder stehn; und alles mag rund um Kopf unten oder oben gehn! was kümmert er sich d'rum?</p> <p>Durch seine Adern kreiset frisch und ungehemmt sein Blut: Gesunder ist er, wie ein Fisch, in seiner klaren Flur.</p> <p>Ihm schmeckt sein Mal; er schlummert süß bei federleichtem Sinn, Und träumt sich in ein Paradies mit seiner Ewa hin.</p> <p>In Götterfreuden schwimmt der Mann, die kein Gedanke mißt, Der singen oder sagen kann, daß ihn sein Liebchen küßt. –</p> <p>Doch ach! was sing' ich in den Wind, und habe selber keins? O! Ewchen, Ewchen! komm geschwind o komm und und werde meins.</p>	<p><i>Lust am Liebchen.</i></p> <p>Wie selig, wer sein Liebchen hat, Wie selig lebt der Mann!   : In Friedrichs- oder Ludwigsstadt Ist keiner besser dran. :  </p> <p>Er achtets nicht, was Hof und Stadt Dafür ihm bieten kann;   : Und wenn er keinen Kreuzer hat, Dünkt er sich Krösus dann. :  </p> <p>Die Welt mag laufen, oder stehn; Mag rollen um und um,   : Und alles auf dem Kopfe gehn, Was kümmert er sich drum? :  </p> <p>Hui! ist sein Wort zu Strom und Wind, Wer macht aus euch sich was?   : Nichts mehr, als wehen kann der Wind, Und Regen macht nur naß. :  </p> <p>Gram, Sorg' und Grille find ihm Spot; Er fühlt sich frei und froh,   : Und kräht, vergnügt in seinem Gott, In dulci Jubilo. :  </p> <p>Durch seine Adern kreiset frisch Und ungehemmt sein Blut.   : Gesunder ist er, wie der Fisch, In seiner klaren Flur. :  </p> <p>Ihm schmeckt sein Mal; er schlummert süß Bey federleichtem Sinn,   : Und träumt sich in ein Paradies Mit seiner Eva hin. :  </p> <p>In Götterfreuden schwimmt der Mann, Die kein Gedanke mißt,   : Der singen oder sagen kann, Daß ihn sein Liebchen küßt. – :  </p> <p>Doch ach! was sing ich in den Wind, Und habe selber keins?   : O Evchen! Evchen! komm geschwind, O komm und und werde meins! :  </p>

K1/1	A' tavasz.	Uránia-kézirat; 307, 155a. (XXI. sz., XIII. Ének)	Autográf gyűjtemény.	Nótáját lásd: Steffan I. Rész 1. Aria.	keletkezés: 1795. június 11–július 20., budai fogság lejegyzés: [1795. október–november, kufsteini fogság]	A	149.
K1/2	A' Tavasz.	Uránia-kézirat; 297, 150a. (XXI. sz., XIII. Ének)	Autográf gyűjtemény.	Nótáját lásd: Steffan I. Rész 1. Aria.	[1795 november, kufsteini fogság]	B	161.
K2	<A' Tavasz.> Laurához Kikeletkor.	Énekek-kézirat, III. csomó; 28a–29b.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Bv	240.
Ny1	Klárihoz.	Magyar Aglája; 157–158, kotta: 226.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	6/8, A-dúr, Andante.	1806, Buda	Bv	73.

### Megjelenés

K1/1: Gálos 1939, 155; Verseghy 1987, 17.

K2: Verseghy 1910, 385. (A 136. sz. jegyzetében töredékesen, Verseghy jelölései nélkül közölve.)

Ny1 (dallammal): Bartalus 1869, 37. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezdetet adja meg címként.)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 50; Verseghy 1900, 34; Verseghy 1910, 206–207, 136. sz.; Verseghy 1956, 181–182.

### Szöveforrások

**K1/1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az ének legkorábbi szövegállapota, az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának XXI. darabja, XIII. dallammal ellátott Éneke. A K1/1 lejegyzési ideje nem esik egybe a költemény keletkezésével. A szövegről 1795. július 20-án a budai fogságban Kazinczy készített – Verseghy helyesírását híven tükröző, ë-ket is használó – archiválási másolatot (MTAKK RUI 2r. 1; 170a–170b: A' Tavasz). Kazinczy a vers után a szerzőt is megnevezte: *Versegi*. A Kazinczy által használt autográf megsemmisült vagy lappang. A K1/1-et – a szövegcsoport kontextusa szerint – fogsága következő állomásán, 1795 október–novemberében Kufsteinben jegyezte le Verseghy. A cím mellett a következő dallamutalás olvasható: *XIII. Ének. Nótáját lásd: Steffan I. Rész 1. Aria*. A magyar nyelvű ének azonban ebben az esetben nem a hivatkozott Steffan-Klavierlied fordítása: Verseghy csupán a dallamot vette a bécsi udvari komponistától. A strófák egy-egy ferde vonallal át vannak húzva, ami a tinta színe alapján a darab megjobbítása, azaz a K1/2 lejegyzése utáni kézjegye Verseghynek. Ezt az első szövegállapotot tehát az ének első megjobbítása és újra lejegyzése után mintegy törölte a költő a kéziratból.

**K1/2 (B szövegállapot + dallamutalás):** A K1/1-ben olvasható szöveg némileg lerövidítve és átdolgozva, melyet nem sokkal a K1/1 után 1795 novemberében Kufsteinben jegyzett le Verseghy. A cím fölött ugyanaz a dallamutalás olvasható, mint a K1/1-nél: *XXI. A' Tavasz. XIII. Ének. Nótáját lásd: Steffan I. Rész 1. Aria*.

**K2 (Bv szövegállapot):** Az *Énekek*-kézirat III. csomójába lejegyzett szövegváltozat, mely a szövegforrás datálása alapján a fogság végén, a brünni várbörtönben keletkezhetett. Ekkor alakította

ki Verseghy az ének ama végleges szövegállapotát, amit majd szabadulása után a *Magyar Aglájában* adott közre (Ny1). Az *Uránia*-kéziratban olvashatóhoz képest (K1/2) egyrészt újabb jobbításokat végzett, másrészt *A' Tavasz* áthúzása után a címet is megváltoztatta: <*A' Tavasz*> *Laurához Kikeletkor*, harmadrészt pedig a korábbi lejegyzésekre jellemző strófikus tagolást – valószínűleg helytakarékossági okokból – megszüntette, és a jambikus sorokat folyamatosan, szakasztagolás nélkül rögzítette.

**Ny1 (Bv szövegállapot + dallam):** Az éneknek 1806-ban a *Magyar Aglájában* közreadott Klárihoz című végső szövegállapota, melyet eredeti terveinek megfelelően (lásd K1/1 és K1/2) J. A. Steffan *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteménye I. Részének 1. áriájára alkalmazva, kottamelléklettel publikált a költő. A zeneszerzőt, illetve a dallamforrást nem nevezte meg. A nyomtatvány a K2 tisztazata: amelyik sornál ott még két variáns szerepel, abból a sorok mellé később beírt változatot vette át, illetve a címet Klárihozra változtatta.

### Keletkezés

A költeményt a korai szövegváltozatok dallamutalásai (K1/1 és K1/2), illetve a *Magyar Aglájában* (Ny1) közreadott kotta szerint Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjteménye I. kötetének 1. áriájára alkalmazta Verseghy. A 6/8-os ütemmutatójú, A-dúr hangnemű, Andante tempójelzésű darab Johann Wilhelm Ludwig Gleim (1709–1803) *Das arme Veilchen* című versének a megzenésítése, amit Steffan *Das Veilchen im Hornung* címen adott közre 1778-ban. Steffan dallamát még az *Uránia*-kézirat előkerülése előtt a *Magyar Aglájában* megjelent kotta alapján Major Ervin azonosította. (Major 1924, 48). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1 és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mivel a dallam azonosítása után a Verseghy-kutatás számára nyilvánvalóvá vált, hogy az ének szövege nem tekinthető a Gleim-költemény imitációjának, máshol keresték a költő forrását: Császár Elemér ezt Horatiusban (Carm. I. 17. és III. 14: Császár 1899, 442), Gálos Rezső pedig Hagedornban véle felfedezni. (*Der erste May*. Gálos 1943, 13–14). Az azóta előkerült kéziratok, illetve az újabb zene-történeti kutatások alapján azonban – egyrészt ismerve Verseghy énekeinek korabeli forrásait, másrészt a Steffan-darabok feldolgozásának módját – *A' Tavasz* szövegét is a *Sammlung deutscher Lieder*re, illetve Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenlese* című antológiájára vezetjük vissza, mégpedig a *Sammlung deutscher Lieder* 1779-ben megjelent II. kötetének *Der Frühling* címet viselő 21. darabjára. A német dal Johann Martin Miller (1750–1814) *Der Frühling* című versének a megzenésítése (Miller személyét Doncsecz Etelka azonosította), amit Steffan a költő megnevezése nélkül adott közre, azaz valószínűleg Ramler antológiájából vette a darabot (Ramler 1778, VIII. Buch, No. 58.). *A' Tavasz* eszerint Miller *Der Frühling* című költeményének szabad imitációja. Az első két strófát viszonylag szorosan követte a költő, a zárlatot azonban – miként azt a szentimentális, szomorú érzelmekkel befejeződő Steffan-énekek magyarításakor általánosan tette – az erkölcsös szerelem beteljesülését hirdető örvendezéssé alakította. Miller-költeményét Verseghy már a budai fogság előtt ismerte, mivel a darab zongorakíséretes kottája megtalálható a XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan* című autográf másolatgyűjteményben, amit 1786-os bécsi útja során készített (Steffan–Verseghy [1786], 29. sz., 27). Verseghy emlékezetében a Steffan-darab másolásának köszönhetően élhetett az a lírai téma, amit később (forrás hiányában) szabad imitációként dolgozott fel. A dallamra és a versformára azonban valószínűleg már nem emlékezett pontosan, ezért a német költészet egyik kedvelt formája szerint 8-as és 6-os szabad jambusi sorokba öntötte az éneket. Kufsteinbe kerülve aztán újra hozzájutott a *Sammlung deutscher Lieder* első két kötetéhez, amiben nyilvánvalóan megtalálta az egykor Bécsben általa is átmásolt Steffan–[Miller]-*Klavierlied*et, de mivel az más strófaformában íródott, a magyar szöveget nem tudta hozzáilleszteni. Verseghy előtt, ha dallammal akarta társítani az éneket, két lehetőség állt: vagy az eredeti szöveg dallamához alkalmazza (Steffan 1779, No. 21), azaz a formáját te-

kintve erősen átírja a magyar szöveget, vagy keres egy olyan dallamot, melyhez tökéletesen illeszkedik a már megírt magyar költemény formája és prozódiaja. Verseghy ez utóbbit választotta. Ugyanígy járt el a *Fillisnek Panaszi* (93) esetében is.

A' *Tavaszi* címet viselő éneket Kazinczy másolata szerint Verseghy még a budai fogságban írta (lásd K1/1), ahol nem voltak nála Steffan és Haydn gyűjteményei. A költemény tehát szövegversként született, amihez a kufsteini fogságban egy formailag és prozódiailag megfelelő dallamot rendelt. Verseghy alkotói eljárását ebben az esetben az ének keletkezési körülményeiben kell keresnünk. A költő ugyanis alapvetően a szabad fordítás, illetve az imitáció híve volt (l. az 1793-as *Mi a' Poézis? és ki az igaz Poéta?* Előbeszédét). Dallamot csak nótautalásként, azaz teljesen függetlenül a forrásul használt *Lied* szövegétől elsősorban korai, kéziratban maradt költeményeinél használt (l. a *Parnasus*-kéziratokat). Költői programjának kidolgozása után már csupán kényszerűségből, Kufsteinben nyúlt újra ehhez az alkotói módszerhez, ahol ismét hozzájutott Steffan és Haydn *Klavierlied*-gyűjteményeihez, így azoknak köszönhetően a budai fogságban szövegversként készített költemények nagy részét énekelhető szöveggé, azaz valódi énekké tudta alakítani. Az éneknek négy változata maradt fenn. A korai szövegállapotokat az *Uránia*-kézirat tartalmazza, melyben A' *Tavaszi* cím mellett a Steffanra való dallamutalás is olvasható. Ebből alakította ki aztán a brünni fogságban azt a végleges változatot (K2), melyet szabadulása után *Klárihoz* címmel Steffan dallamával adott közre a *Magyar Aglájában* (Ny1).

Az *Analyticában* a darabot a „társas örömökre felhívó dalokra” hozta fel példaként a költő, „amelyekhez azokat is hozzá szoktuk sorolni, amelyek borozás közben mértéktartó vidámság keltésére vannak szánpva. Ezek is értékesek, ha a józan ész és a jó erkölcsök határain belül maradnak.” (Verseghy 1977, III/7, 776.)

A szöveghez illesztett dallam befogadástörténetéhez hozzátartozik, hogy Steffan–Gleim *Das Veilchen im Hornung* című *Klavierlied*-jét közvetlenül a *Sammlung deutscher Lieder* kézhezvétele után, 1781-ben *Intés a Rósához* (41) címmel lefordította Verseghy, ám ezen később nem dolgozott tovább, az ének kéziratban maradt.

### Verselés

„Mértéktelen jambicumokban.” (Verseghy 1806, 242.) Az énekben 6-os és 8-as keresztrimes mértéktelen, azaz nyugat-európai mintára vett, hangsúlyváltó jambusi sorok váltakoznak, ahol a strófa második felét a szöveghez utólag illesztett dallam szerint énekléskor meg kell ismételni. Strófaépítése a zenei ismétlésekkel együtt: 8a6b ||: 8a6b :||. A K1/2-ben olvasható szövegállapottól kezdve a változtatások mind prozódiai jellegűek.

### Magyarázatok

1. *símlő*: sínylódó, azaz olvadó
6. *bóttyok*: égboltjuk
7. *termetek*: teremtmények
14. *újjult*: megújult, ujjongott

### Szövegforrás

Steffan–[Miller]: *Der Frühling*.

(Steffan 1779, No. 21. – 3/8, B-dúr, Allegro Moderato)

Johann Martin Miller *Der Frühling* című versének megzenésítése J. A. Steffantól. Steffan nem nevezte meg a költőt.

*Der Frühling.*

Siehe, mein Röschen, der Frühling ist da;  
Freuden die Fülle ||: sind ferne, sind nah; :||  
||: Blumen entspringen,  
Vögelein singen,  
Daß die Gebirg' und die Thäler erklingen. :||

Laß uns besuchen den seligen Plan,  
Wo wir uns beide ||: das erstemal sahn: :||  
||: Blumen entsprangen,  
Vögelein sangen,  
Daß die Gebirg' und die Thäler erklangen. :||

Aber ich wandelte traurig einher,  
Fühlte die Freuden ||: des Mayen nicht mehr, :||  
||: Blickte darnieder;  
Blumen und Lieder  
Waren dem liebenden Jüngling zuwider. :||

Jetzo, nun Röschen mein Klagen erhört,  
Und mir die Thränen ||: in Lachen verkehrt, :||  
||: Will ich des Mayen  
Doppelt mich freuen,  
Alle verlorenen Freuden erneuen. :||

**Dallam (1. kotta)**

Steffan–Gleim: *Das Veilchen im Hornung.*  
(Steffan 1778, No. 1. – 6/8, A-dúr, Allegretto)

Gleim *Das arme Veilchen* című versének megzenésítése J. A. Steffantól. Mivel Steffan eme darabját Verseghy először *Intés a' Rósához* (41) címen lefordította, majd Gleim szövegétől eltekintve a dallamot ismét felhasználta a *Klárihoz* című költeményhez, az 1. kottamellékletben a következő szövegek olvashatók: az első sorban Gleim *Das arme Veilchen* (Steffannál *Das Veilchen im Hornung*) című verse, a másodikban az *Intés a Rósához* első strófája (K1), a harmadikban a *Magyar Aglájában* megjelent *Klárihoz* (Ny1). A Steffan–Gleim–*Klavierlied* szövegét l. az *Intés a Rósához* (41) jegyzetében.

A' Músákhhoz. [Nektek, Músák! búcsút mondok]

A' Músákhhoz. / Búcsúzás a' Músáktúl. [Megcsalt, Músák! nyájasságtok]

K1	A' Músákhhoz.	MTAKK RUI 2r. 1. (Budai Papirosaim); 169a–169b.	Kazinczy másolata.		1795. július 20.	A	–
K2	A' Músákhhoz.	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 306, 154b. (XXII. sz., XIV. Ének)	Autográf kötet.		[1795 október, kufsteini fogság]	Av	150.
K3	A' Músákhhoz.	Énekek-kézirat, IV. csomó; 6a–6b. (V. sz.)	Autográf csomó.		[1803–1806]	B	–
Ny1	Búcsúzás a' Músáktúl.	Magyar Aglája; 52–53, kotta: 212.	Gyűjteményes kötet kotta-melléklettel.	6/8, <i>D-dúr</i> , <i>Allegro</i> .	1806, Buda	B	40.

### Megjelenés

K2: Gálos 1940, 370–371.

Ny1 (dallammal): Bartalus 1869, 31. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezdetet adja meg címként.)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 32–33; Verseghy 1900, 23; Verseghy 1910, 163–164, 105. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az ének legkorábbi szövegállapota Kazinczy másolatában maradt ránk. A Verseghy helyesírását tükröző másolatot 1795. július 20-án a budai fogságban készítette (Debreczeni 2014, 237). Kazinczy másolatát ebben az esetben azért vesszük fel K[ézirat]1-ként a szövegforrások közé, mert azon túl, hogy az első autográfban ehhez képest néhány szövegrész más változatban olvasható, ez egy strófával rövidebb is annál. Mivel a *Budai papirosaim* archiválási másolatokat tartalmaz, valószínűleg pontosan másolt Kazinczy, A' Músákhhoz című éneknek tehát ez a legkorábbi szövegállapota. Tudjuk, hogy a budai fogságban a foglyok 1795. június 11. után akár egymás szobájába is átjárva, viszonylag szabadon dolgozhattak (KazLev. II, 516), Verseghy feltehetően ekkor, azaz 1795. június 11. és július 20. között készítette el a költemény első változatát.

**K2 (Av szövegállapot):** A vers első autográfja, ami az *Uránia*-kéziratban maradt fenn. Az ének a III. szövegcsoport XXII. darabja, XIV. Éneke. Bár a cím mellett nem olvasható dallamutalás, nyilvánvaló, hogy Verseghy a kufsteini fogságban dallammal párosította a budai fogságban még szövegversként magyarított darabot. A kézirat 162a–162b lapján ugyanis a III. szövegcsoport költeményeinek egy címjegyzéke olvasható, ahol Verseghy külön csoportban, külön oldalakon sorolta fel a dallam nélkül, illetve dallamra írt verseket. Ebben A' Músákhhoz címe sorszámával együtt a dallamra írt énekek között található (162a). Hogy ennek ellenére miért nem írt dallamutalást az énekhez Verseghy, annak az lehet az oka, hogy ebben az esetben nem Steffan, Mozart vagy Haydn gyűjteményeiből, illetve operájából való melódiával társította a szöveget, hanem egy olyan zenedarabbal, aminek nem tudta megnevezni a pontos dallamforrást. Márpedig az *Uránia*-kéziratban igyekezett mindenütt megadni a dallamok pontos forráshelyét. Ha nyomtatvány hiányában ez nem volt lehetséges, akkor, bár ének-ként vette fel a darabot, a dallamutalás helyét üresen hagyta. (Ugyanígy járt el az I. W. Raffael dallamára írt A' Nefelejcs (78) című énekkel.) Verseghy a Kufsteinben 1795 őszén lejegyzett szöveget egyrészt némileg megjobbította, másrészt egy strófával kibővítette a budai fogságban lejegyzetthez képest (K1).



**K3 (B szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Énekek-kézirat* IV. csomójának 2. darabja, melyet vagy közvetlenül szabadulása előtt, vagy már szabadulása után, de még a *Magyar Aglája* megjelenése előtt, azaz 1803–1806 között jegyzett le Verseghy. A szöveget a K2-höz képest jelentősen átdolgozta. A kifejezésbeli változtatás itt is egyszerűsített prozódiai jobbítás is.

**Ny1 (B szövegállapot):** Az éneket a K3-hoz képest változatlan szöveggel, de immár *Búcsúzás a' Músáktól* címmel az 1806-os *Magyar Aglájában* a K2-ben szereplő terveinek megfelelően dallammal együtt adta közre. A zeneszerzőt és a dallamforrást nem nevezte meg. Mivel a kottamellékletben az énekszólam mellett, itt is megjelenik a zongora-jobbkéz szólama, Verseghy ebben az esetben is valamilyen korabeli nyomtatásban megjelent (esetleg kéziratban terjedt) zongorakíséretes éneket használt forrásként. Bár a zeneszerzőt nem tudtuk azonosítani, a 6/8-os dallam német komponistát sejtet, a *Magyar Aglájában* közreadott melódia valószínűleg ugyanaz, mint amivel még a kufsteini fogságban párosította a szöveget Verseghy (K2).

### Keletkezés

Az ének budai fogságban készült első szövegváltozata Kazinczy másolatában maradt fenn (K1). Bár a szöveg imitációs mintáját nem ismerjük, annyi bizonyos, hogy Verseghy, miként a többi ekkor keletkezett énekét, ezt is egy korabeli német költeményből magyarította (Gálos 1940, 370). A szöveget a kufsteini fogságban egy formájában és prozódijában hozzá illő dallammal párosította (K2), amit szabadulása után új címmel és jelentősen átdolgozva dallammal adott közre (Ny1). Kazinczy a *Magyar Aglájáról* írt bírálatában Verseghy eme énekét németből fordított, kitűnő szépségű darabnak tartotta: „Noch besser sind [...] die aus deutschen Liederdichtern, Bürger, Gleim und andern übersetzten Stücke: [...] *Abschied an die Musen* (von vorzüglicher Schönheit).” (Kazinczy – Rummy Károly Györgynek. 1808. november 6. In: *KazLev.* VI, 112.) Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az *Analyticában* a darabot az olyan énekek között hozta fel példaként Verseghy, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség: [...] panaszos dalok a balsorsról.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

### Verselés

„Mértéktelen trochaicusokban.” (Verseghy 1806, 240.) Verseghy az *Analyticában* az éneklésre szánt trocheusi strófaformák között említette példaként a költeményt (Verseghy 1977, III/6, 711). A keresztrimes trocheusi 8-as és 7-es sorokból álló strófák prozódija tökéletesen illeszkedik arra a 6/8-os dallamra, mellyel Verseghy 1806-ban a *Magyar Aglájában* közreadta. A nyomtatványban megjelent végső szövegváltozat kialakítását valószínűleg a vele párosított dallam is inspirálta, mert bár az első szövegváltozat (K1) is trocheusi lejtésű, a szövegversként született darab ritmusa még korántsem volt mindenütt olyan szoros, mint a K3-ban lejegyzett, immár a dallam szoros trocheusi ritmusát követő változat. Strófa képlete a zenei ismétléssel együtt: 8a 7b 8a ||: 7b :||

### Dallam (61. kotta)

6/8, D-dúr, Allegro.

(Verseghy 1806, 212.)

A 61. kottamellékletben az ismeretlen zeneszerzőtől származó *Magyar Aglájában* (Ny1) közreadott darab található.

**Ámor' bosszúja.** [Álnok Lyánka! mit mosolygasz]  
**Psichéhez.** [Tsalfa Psiche! mit mosolygasz]

K1	<i>Ámor' bosszúja.</i>	MTAKK RUI 2r. 1. (Budai papirosaim); 174a–174b.	Kazinczy másolata.	<i>Versegi</i>	[1795. jún. 11.–1795. júl. 20., budai fogság]	A	–
K2/1	<i>Ámor' bosszúja.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 306, 154b. (XXIII. sz., XV. Ének)	Autográf kötet.	<i>Nótáját lásd Haydn I. Rész ..... darab.</i>	[1795 vége, kufsteini fogság]	Av	151.
K2/2	<i>Psichéhez.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 291, 147a. (XLVII. sz., XXXIV. Ének)	Autográf kötet.	<i>Az áriát lásd Steffan IV. Rész 17. darab.</i>	[1796 eleje, kufsteini fogság]	B	169.
K3	<i>Psichéhez.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 30b–31a.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Bv	–

### Megjelenés

K1: Verseghy 1987a, 17–18.

K2/1: Gálos 1939, 167.

K4: Verseghy 1900, 28–29; Verseghy 1910, 105–106, 62. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az *Ámor' bosszúja* legkorábbi szövegállapota Kazinczy másolatában maradt ránk. Az ortográfiailag is pontos archiválási másolatot 1795. július 22. után, a budai fogság enyhébb időszakában készítette (vö. KazLev. II, 516), a költemény végén a szerző, *Versegi* megnevezésével (Debreczeni 2014, 237). Kazinczy másolatát ebben az esetben azért vettük fel K[ézirat]1-ként a szövegforrások közé, mert némileg eltér az első fennmaradt Verseghy autográfától (K2/1). Mivel Kazinczy *Budai papirosaim* című kéziratcsomója archiválási másolatokat tartalmaz, valószínűleg Verseghy énekének legkorábbi szövegállapotát tükrözi. A költemény a foglyok gardaházban való átszállítása után és Verseghy Kufsteinbe való továbbszállítása között, azaz 1795. június 11. és július 20. között keletkezett.

**K2/1 (Av):** A vers első autográfja, ami az *Uránia*-kéziratban maradt fenn. Az *Ámor' bosszúja* a kézirat III. szövegcsoportjának XXIII. darabja. A kufsteini fogságban, 1795 végén lejegyzett költemény címe mellett a következő hiányos dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Haydn I. Rész ..... darab.* Verseghy tehát ekkor még egy Haydn-dallammal szándékozott párosítani a korábban szövegversként írt költeményt, de a hivatkozott hely kipontozása szerint Haydnnál nem talált az énekhez formailag és ritmikailag illő melódiát. Bár a darabot a dallamutalással ellátott énekek közé is felvette (XV. Ének), itt még valójában semmilyen dallam nem tartozik a szöveghez. Verseghy a szöveget a K1-hez képest némileg megjobbította.

**K2/2 (B + dallamutalás):** A korábban *Ámor' bosszúja* (K1, K2/1) címmel lejegyzett ének jelentősen átdogozott, illetve ahhoz képest egy strófiával tovább bővített változata, melyet Verseghy külön sorzámmal vett fel az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjába. A *Psichéhez* a szövegcsoport utolsó, 47. darabja, a dallamutalással ellátott énekek között a 34. ének. Annak, hogy külön vette fel az *Ámor' bosszújának* átírásából származó éneket, a költeményhez rendelt dallamutalás lehet az oka. A cím mellett ugyanis a következő olvasható: *Az áriát lásd Steffan IV. Rész 17. darab.* Verseghy tehát Haydn helyett (K2/1) végül egy Steffan melódiával társította a darabot. Az éneket 1796 elején, Kufsteinben jegyezte le.

**K3 (Bv szövegállapot):** A K2/1-ben olvasható ének minimális megjobbításából származó szövegváltozat, melyet a fogság végén, 1803-ban, a brünni várbörtönben jegyzett le Verseghy.

### Keletkezés

Forrásszövege ismeretlen. *Psichéhez* című szövegváltozatát Verseghy az *Uránia*-kéziratban (K2/2) Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című zongorakíséretes énekgyűjteménye IV. kötetének 17. dallamához rendelte (Gálos 1940, 370). Steffan az 1782-ben Bécsben megjelent *Chloe an Thyrsis* című 2/4-es, G-dúr hangnemű, Allegro Moderato tempójelzésű darabot a költő megnevezése nélkül adta közre (Steffan 1782, No. 17). A szöveg eredetének egy része bizonytalan. Az első strófa Christiane Mariane von Ziegler (1695–1760) tizenegy strófából álló *Schäferlied* című költeményének első versszaka (Ziegler 1739, 151–153: a szöveget Doncsecz Etelka azonosította) de a Steffan által megzenésített 2–3. strófa szöveghelye, illetve annak szerzője ismeretlen. Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1 és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mivel Verseghy a Kufsteinben összeírt formailag-tematikusan elrendezett költeményes tervezetében, az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjába (K2) minél több énekelhető darabot szándékozott felvenni, azokhoz az eredetileg szövegversként írt költeményekhez, melyek formailag és ritmikailag megfeleltethetők voltak egy-egy Steffan- vagy Haydn-dallamnak, utólag, a kufsteini fogságban (1795–1796) párosította ezek melódiáit. Az *Ámor' bosszúja* / *Psichéhez* esetében is ilyen módon járt el. A éneket Kazinczy másolata szerint (K1) 1795. június 11. és július 20. között, a budai fogságban fordította-magyarította szövegversként. Bár az imitáció alapjául szolgáló német költeményt nem sikerült azonosítani, mivel Verseghy ekkor még többnyire külföldi minták után írta énekeit, az *Ámor' bosszúja* is feltehetően egy korabeli német érzékeny ének (szabad) fordítása. Budáról 1795 szeptember elején szállították Kufsteinbe Verseghyt, ahol ismét hozzájutott Steffan és Haydn *Klavierlied*-gyűjteményeihez, így lehetősége adódott a fogság előző helyszínén magyarított darabokhoz is dallamokat rendelni. Az *Ámor' bosszújához* a K2/1 szerint először Haydnnal keresett dallamot, de mivel nála nem talált számára prozódiailag és kifejezésbelileg is megfelelő, üresen hagyta a dallamutalás helyét. Nem sokkal később a K2/2 szerint J. A. Steffannal rálelt egy olyan melódiára, amihez hozzátársította az immár *Psichéhez* című éneket. Ez a szövegváltozat azonban már jelentősen eltér a korábbiól: az átdolgozás oka elsősorban itt is formai-prozódiai lehetett, vagyis a szöveg Steffan-[Ziegler]-*Klavierlied* dallamához való tökéletes alkalmazása. Bár az éneket minimális szövegváltoztatással szabadulása előtt átmásolta az *Énekek*-kézirat III. csomójába (K3), a darab, a többi dallamhoz utólag társított, nem az adott *Klavierlied* magyarításából származó énekhez hasonlóan kéziratban maradt, nem rendezte sajtó alá.

A *Schäferlied* című költeményt, ugyanazt a szövegforrást használva, mint J. A. Steffan, *An Thyrsis* címen Joseph Haydn (1732–1809) is megzenésítette (Haydn 1781, No. 8). A Haydn-[Ziegler]-*Klavierlied*et Verseghy kétszer is magyarította: először 1786–1788 között *Szerelmes üzenet* (58) címmel, majd 1795 végén *Czidli Dámonhoz* (146) címmel fordította le a darabot. Így tehát, bár Haydn dallamával, de a *Psichéhez* felhasznált Steffan-dallamhoz tartozó szöveget is magyarította.

### Verselés

Az ének strófái a vele utólag párosított Steffan-dallamnak megfelelően nyolcsoros 8-as és 7-es keresztrímes trocheusi sorokból állnak. L. az *Orfeus Dafnisnak* (1) jegyzetét. Strófaképlete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a7b8a7b8c7d ||: 8c7d :||

### Dallam (33. kotta)

Steffan-[Ziegler]: *Chloe an Thyrsis*.  
(Steffan 1782, No. 17. – 2/4, G-dúr, Allegro moderato)

Ch. M. Ziegler *Schäferlied* című költeményén alapuló átdolgozás megzenésítése, amit J. A. Steffan a szövegíró megnevezése nélkül adott közre. A 33. kottamelléklet első sorában a Steffan-[Ziegler]-*Klavierlied*, a másodikban az *Uránia*-kéziratban található *Psichéhez* (K2/2) szövege olvasható.

*Chloe an Thyrsis.*

Eilt ihr Schäfer aus den Gründen,  
Eilt zu meinen Thyrsis hin;  
Und so bald ihr ihn könnt finden,  
Sagt, daß ich ihm günstig bin:  
Sagt, was er mir mitgenommen,  
Nennt die Freyheit und mein Herz,  
||: Sagt, er soll auch wieder kommen;  
Denn man treibt damit nicht Scherz. :||

Eilt, und sagt dem lieben Hirten,  
Daß ihn Doris nicht mehr neckt,  
Nicht mehr zwischen jenen Myrthen  
Sich verräthrisch ihm versteckt.  
Sagt daß ich in jede Rinde  
Schmerzen meiner Liebe schnitt,  
||: Daß ich alles nun empfinde,  
Was für mich der Arme litt. :||

Ach! an meinem jungen Leben  
Zehret schon der Liebe Gram;  
Sagt, er soll mir wieder geben,  
Was er mir so grausam nahm,  
Soll mich länger nicht mehr kränken:  
Denn ich könnt' am nächsten Baum  
||: Voll Verzweiflung mich erhenken,  
Aber sagt ihm – nur im Traum. :||

130, (51)

**Papagéno.** [Eggy lyánka, vagy menyecske]

K1	<i>Papagéno.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 305, 154a. (XXIV. sz., XVI. Ének)	Autográf kötet.	<i>A' bájsípbul.</i> No. 17.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	<b>152.</b>
K2	<i>Papagéno.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 31–32; 29a–29b.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	A	–

### Megjelenés

K2: Verseghy 1910, 111–112, 72. sz.

### Szövegforrások

*K2 (A szövegállapot + dallamutalás):* Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XXIV. darabja, a dallamutalással rendelkező énekek között a XVI. számú, amit 1795 őszén, a

kufsteini fogságban jegyzett le Verseghy. A cím mellett *A' bájsípúl. No. 17.* megjegyzés olvasható. A költő tehát Mozart-Schikaneder *Die Zauberflöte*jének [II. felvonás] 17. zeneszámát magyarította. A mai kiadásokban a hivatkozott darab a II. felvonás 20. száma. Az eltolódás oka, hogy Verseghy vagy olyan kottát használhatott, ami csak az énekes részeket tartalmazta, vagy olyat, amiben a zenekari bevezetőket még nem számozták.

**K3 (A szövegállapot):** Papageno *Ein Mädchen oder Weibchen...* kezdetű áriáját az előzőekhez képest változtatás nélkül az *Énekek-kézirat* III. csomójába a brünni fogság végén, 1803 körül jegyezte le Verseghy.

### Keletkezés

Verseghy 1795. június 11. és július 20. között, a budai fogság enyhébb időszakában fordította le W. A. Mozart (1751–1791) *Die Zauberflöte* című operájának kilenc zeneszámát, melynek szöveggönyvét Emanuel Schikaneder (1751–1812) írta. Ezek között volt Papageno *Ein Mädchen oder Weibchen...* kezdetű áriája, melynek első autográfja a kufsteini fogság idejéből való (K1). Az áriát a brünni fogság végén változtatás nélkül még egyszer lejegyezte a költő, de szabadulása után nem rendezte sajtó alá. Bár Császár Elemér szerint a költő az eredetihez képest erősen megrövidítette a szöveget (Verseghy 1910, 363), Verseghy – éppúgy, mint a többi *Bájsíp* zeneszámnál – valójában teljesen hűen magyarította Papageno áriáját. Császár nem vette észre, hogy Verseghy fordítása csupán azért rövidebb az eredetinél, mert a költő a kotta alapján a rondó formájú ária kezdő refrénjének ismétlését elhagyta a szövegből (a kotta az ismétléshez visszautalja az énekest). A „kördal vagy rondeau” műfajának meghatározását és történeti fejlődését Verseghy az *Analyticában* részletesen kifejtette. A formát az alábbi módon határozta meg: „A kördal vagy rondeau két-két strófából álló dal, amely szakokat úgy éneklük, hogy a második fél után az elsőt éneklük, ahogy a zenés színjátékok számos áriájában ez lenni szokott. Továbbá, hogy az előbbi fél ismétlése ne legyen erőltetett, hanem a dolog természetéből folyjék, legyen a második felében az előbbi ismétlését kívánó valami elem belefoglalva. [...] Ma e költeményfajtának csak a zenében található meg a nyomai.” (Verseghy 1977, III/7, 792–793.) Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mozart–Schikaneder *Bájsíp*jának magyarításairól bővebben l. *A' Madarász* (121) jegyzetét.

### Verselés

A Mozart–Schikaneder ária formája és prozódija szerint. A rondóformának megfelelően elől áll a refrén, mely három közbeékelte epizód között újra és újra visszatér. Bár Verseghy a szövegben nem jelölte, hogy a négysoros kezdőtéma tulajdonképpen refrén, a dallamkövetés, illetve az operalibrettóból való fordítás miatt ez egyértelmű. Az ária formája:

1.) refrén: a 2/4-es, felütéses dallam miatt jambikus 7a6b7a6b;

2.) epizódok (közjátékok): a 6/8-os lüktetésnek megfelelően a felütés után egyenletes hármasszós sorokból állnak: 9a9a8b8b

### Forrás (51. kotta)

Mozart–Schikaneder: *Ein Mädchen oder Weibchen...*

(Mozart 1791, II. felvonás No. 20. Aria (Papageno) – 2/4, 6/8; F-dúr; Andante–Allegro)

A 49. kottamelléklet első sorában Papageno *Ein Mädchen oder Weibchen...* kezdetű áriájának szövege, a másodikban Verseghy fordítása (K1) olvasható. A mai kiadásokban a 2. és 3. epizód fel van cserélve. Mivel Verseghy fordítása a korabeli rondóformát követi, alább aszerint tagolva adjuk közre a szöveget.

*Papageno.*

*(Andante, 2/4)*

Ein Mädchen oder Weibchen  
Wünscht Papageno sich!  
O so ein sanftes Täubchen  
Wär' Seligkeit für mich! --

*(Allegro, 6/8)*

Dann schmeckte mir Trinken und Essen;  
Dann könnt' ich mit Fürsten mich messen,  
Des Lebens als Weiser mich freu'n,  
Und wie im Elysium seyn.

*(Andante, 2/4)*

Ein Mädchen oder Weibchen  
Wünscht Papageno sich!  
O so ein sanftes Täubchen  
Wär' Seeligkeit für mich! --

*(Allegro, 6/8)*

Ach kann ich denn keiner von allen  
Den reizenden Mädchen gefallen?  
Helf' eine mir nur aus der Noth,  
Sonst gräm' ich mich wahrlich zu Tod'.

*(Andante, 2/4)*

Ein Mädchen oder Weibchen,  
Wünscht Papageno sich!  
O so ein sanftes Täubchen  
Wär' Seligkeit für mich.

*(Allegro)*

Wird keine mir Liebe gewähren,  
So muß mich die Flamme verzehren!  
Doch küßt mich ein weiblicher Mund,  
So bin ich schon wieder gesund.

131, (6)

**Dórishoz.** [Eltünt a' napnak fényessége]

K1	<i>Dórishoz.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 305–304, 154a–153b. (XXVI. sz., XVII. Ének.)	Autográf kötet.	<i>Notáját lásd Steffan I. Rész 10. Aria.</i>	[1795 vége–1796 eleje, kufsteini fogság]	A	–
Ny1	<i>Dórishoz.</i>	Magyar Aglája; 44–45; kotta: 209–210.	Gyűjteményes kötet kotta- melléklettel.	<i>2/4, F-dúr, Andante.</i>	1806, Buda	Av	<b>35.</b>
Ny2	<i>Dórishoz.</i>	Hazai Tudósítások (XIV.); 118.	Folyóirat- közlemény.		1806, augusztus 16., Pest	Avv	<b>109.</b>
Ny3	<i>Dórishoz.</i>	Magyar Hárzás; I. Szakasz, No. 3.	Zongorakisé- retes ének- gyűjtemény.	<i>2/4, F-dúr, Léptetve.</i>	1807, Pest	Av	–

## Megjelenés

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 29; Verseghy 1900, 19–20; Verseghy 1910, 158–159, 101. sz.; Verseghy 1956, 124–125.

Ny3: Bartalus 1869, 45–46. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezetet adja meg címként.)

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XXVI. darabja, a dallamra írt énekek közül a XVII. Ének. A kufsteini fogság idején, 1795 végén vagy 1796 elején lejegyzett költemény címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Notáját lásd Steffan I. Rész 10. Aria.*

**Ny1 (Av szövegállapot + dallam):** Az 1806-os *Magyar Aglájában* a K1-hez képest minimális jobbítással megjelent szövegváltozat. Az éneket az *Uránia*-kézirat dallamutalása szerint (K1) kottamelléklettel adta közre Verseghy (2/4, F-dúr, Andante). A zeneszerző és dallamforrás megnevezése nélkül publikált darabnál feltehetően anyagi okok miatt csak az énekszólomat is magába foglaló zongorajobbkéz jelent meg.

**Ny2 (Avv szövegállapot):** A *Hazai Tudósítások* 1806. augusztus 16-i számában az ének első három strófáját adta közre a lapot szerkesztő Kultsár István anélkül, hogy az olvasókat tájékoztatta volna arról, hogy a költemény eredetileg öt strófából áll. Az ének végén lábjegyzetben a következő utalás olvasható: „Ezen Ének példa gyanánt szolgálhat a’ *Magyar Aglája* nevű, új könyvből, mely Eggenberger Urnál találtatik Pesten.”

**Ny3 (Av szövegállapot + dallam):** Az 1807-ben megjelent *Magyar Hárzás* című zongorakíséretes énekgyűjtemény I. szakaszának 3. darabja, mely megegyezik a Verseghy által egy évvel korábban közreadott énekkel (Ny1). A Steffantól származó dallamot itt is a zeneszerző megnevezése nélkül közölte Verseghy. Változás az előbbihez képest, hogy olasz helyett magyarul adta meg a tempót (*Léptetve*), illetve hogy a teljes zongorakíséretet publikálta, mégpedig Steffan 1778-as kiadásától eltérően már modernebb formában: az énekszólama a zongora jobbkezetétől külön kottasorban van rögzítve.

## Keletkezés

Az ének Steffan–Haller *Doris* című *Klavierliedjének* a magyarítása. A zongorakíséretes ének 1778-ban a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjtemény I. kötetének 10. darabjaként jelent meg Bécsben. Joseph Anton Steffan (1726–1797) a szöveget Albrecht von Hallertól (1708–1777) vette, mégpedig a *Versuch Schweizerischer Gedichte* kötet *Doris* című költeményének egy részét zenésítette meg (Haller 1732, 79–84; Major 1924, 46). Bár Haller eme kötetének 1789-es bécsi kiadását Verseghy a fogságban költeményei lejegyzésére használta (lásd Haller-kézirat) – a verset tehát csak szöveggént is ismerte –, Steffan megzenésítésében már korábban is találkozott a darabbal. A Steffan-darabot teljes egészében átmásolta az XXXVI. *Arietiae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című, rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan–Verseghy [1786]; 5. sz., 6a–7) Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az öt strófából álló éneknek egyetlen autográfja maradt, melyet 1795–1796-ban a kufsteini várbörtönben jegyzett le Verseghy (K1). Ezt adta ki aztán szabadulása után minimálisan megjobbítva dallammal együtt az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1). A költeményt még ugyanebben az évben három versszakra rövidítve Verseghy szerzői neve és dallam nélkül Kultsár István is közreadta a *Hazai Tudósítások* augusztus 16-i számában (a heti kétszer megjelent periodika 1806. július 2-án indult meg), végül Verseghy 1807-ben teljes zongorakísérettel ellátva is közölte a *Magyar Hárzásban* (Ny3).

Az *Analyticában* a *Dörishozt* a költő többször is felhozta példaként. Egyrészt az ének műfajának a szabályszerűségeit mutatta be rajta (Verseghy 1977, III/7, 768–769), másrészt az erkölcsi énekek közé

sorolta, „amelyek arra buzdítanak, hogy híven és serényen teljesítsük általános emberi kötelességeinket, illetve az egyes tisztekkel együtt járó különleges feladatainkat, vagy valamely életmód csendes örömeit írják le.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776. Bár az *Analytica* fordítói *dalként* adták vissza a *carment*, mivel Verseghy magyarul következetesen énekként nevezte meg a műfajt, a szövegűséget, illetve a korabeli műfaji terminus *technicust* is fontosnak tartva az ő szóhasználatát követve módosítottuk az *Analytica* 1977-es kiadását.)

A Haller-darab viszonylag szoros fordítása miatt – bár a magyar ének jóval rövidebb, mint az eredeti, a témát változtatás nélkül követte Verseghy – a kortársak előtt nyilvánvaló volt a szöveg forrása. Annak ellenére, hogy mindvégig hű maradt az először 1793-ban a *Mi a Poézis? [...]*-ban kifejtett imitáción alapuló alkotásmódhoz, a különböző fordításelméletek, illetve a századfordulón már éledező eredetiség-vita miatt Horváth István Ferenczy Jánosnak 1806. december 2-án írt levelében „Tudós Lopásnak” nevezte a *Magyar Aglájában* megjelent éneket, csodálkozva azon, hogy „egy olyan férfiú, mint ő, eszével föl nem éri azt, hogy mások is olvasnak a’ Hazában idegen nyelven iratott munkákat kivüle. Nagy tsodálkozva be nyomtatta a’ Hazai Tudósításoknak kiadójak *Dorishoz* idéztett Dalát. [...] Nem mondom, hogy az előbbenyi nem szép fordítás, de oda köllött volna tenni fölébe: *Dorishoz Haller után*, hogy a’ birtok sajátosának tulajdoníttassék.” (Horvát–Ferenczy 1990, 45.)

### Verselés

„Mértéktelen jámbucisokban.” (Verseghy 1806, 240.) A Steffan–Haller-*Klavierlied* formája és ritmusa szerint. A kettős verselésű 5+4-es, illetve 5+3-as hangsúlyos osztású, mértéktelen jambikumokban készült ének strófaaképlete a zenei ismétléssel együtt: 9a9a8b9c9c ||: 8b :||

### Forrás (6. kotta)

Steffan–Haller: *Doris* (von Haller)

(Steffan 1778, No. 10. – 2/4, F-dúr, Andante)

Albrecht von Haller *Doris* című költeményének J. A. Steffantól való megzenésítése. Haller eredetileg 22 strófás verséből Steffan 11-et közölt a *Sammlung deutscher Lieder*ben. A 6. kottamellékletben a német szöveg után a *Dorishoz* (Ny1) szövege olvasható.

*Doris.*

(Von Haller.)

Des Tages Licht hat sich verdunkelt,  
Der Purpur, der im Westen funkelt,  
Erblasset in ein falbes Grau;  
Der Mond zeigt seine Silberhörner,  
Die kühle Nacht streut Schlummerkörner  
||: Und tränkt die trockne Welt mit Thau. :||

Komm, Doris, komm zu jenen Buchen,  
Laß uns den stillen Grund besuchen  
Wo nichts sich regt als ich und du.  
Nur noch der Hauch verliebter Weste  
Belebt das schwanke Laub der Aeste  
||: Und winket dir liebkosend zu. :||



Die grüne Nacht belaubter Bäume  
Führt uns in anmuthsvolle Träume,  
Darein der Geist sich selber wiegt:  
Er zieht die schweifenden Gedanken  
In angenehm verengte Schranken  
||: Und lebt mit sich allein vergnügt. :||

Sprich, Doris! fühlst du nicht im Herzen  
Die zarte Regung sanfter Schmerzen,  
Die süßer sind als alle Lust?  
Strahlt nicht dein holder Blick gelinder?  
Rollt nicht dein Blut sich selbst geschwinder  
||: Und schwellt die unschuldsvolle Brust? :||

Ich weiß, daß sich dein Herz befraget  
Und ein Gedank zum andern sagt:  
Wie wird mir doch? Was fühle ich?  
Mein Kind! du wirst es nicht erkennen,  
Ich aber werd es leichtlich nennen,  
||: Ich fühle mehr als das für dich. :||

Du seufzest, Doris! wirst du blöde?  
O selig! stößte meine Rede  
Dir den Geschmack des Liebens ein.  
Wie angenehm ist doch die Liebe?  
Erregt ihr Bild schon zarte Triebe,  
||: Was wird das Urbild selber seyn? :||

Zu dem, was hast du befahren?  
Laß andre nur ein Herz bewahren,  
Das, wers besessen, gleich verläßt;  
Du bleibst der Seelen ewig Meister  
Die Schönheit fesselt dir die Geister  
||: Und deine Tugend hält sie fest. :||

Erwähle nur von unsrer Jugend,  
Dein Reich ist ja das Reich der Tugend,  
Doch, darf ich rathen, wähle mich!  
Was hilft es, lang sein Herz verhehlen?  
Du kennst von hundert Edlern wählen,  
||: Doch keinen, der dich liebt, wie ich. :||

Ein andrer wird mit Ahnen prahlen,  
Der mit erkaufem Glanze strahlen  
Der mahlt sein Feuer künstlich ab,  
Ein jeder wird was anders preisen,  
Ich aber habe nur zu weisen  
||: Ein Herz, das mir der Himmel gab. :||

Trau nicht, mein Kind, jedwedem Freyer,  
 Im Munde trägt er doppelt Feuer,  
 Ein halbes Herz in seiner Brust:  
 Der liebt den Glanz, der dich umgiebet,  
 Der, liebt dich, weil dich alles liebet,  
 ||: Und der, liebt in dir seine Lust. :||

Ich aber liebe, wie man liebte,  
 Eh sich der Mund zum Seufzen übe  
 Und Treu zu schweren ward zur Kunst;  
 Mein Aug ist nur auf dich gekehret,  
 Von allem, was man an dir ehret,  
 ||: Begehr' ich nichts als deine Gunst. :||

### Magyarázatok

12. ötlenek: botlanak, akadnak (ti. a szelek hangja abból származik, hogy a gallyakban megakadnak)

132, (54)

**Kedvesémhez.** [El ne felejts, ha majd örökre gerjedsz]

**Búcsúzás.** [El ne felejts, ha mély keserved szélled]

K1	<i>Kedvesémhez.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 304, 153b. (XXVII. sz. XVIII. Ének)	Autográf kötet.		[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	154.
Ny1	<i>Búcsúzás.</i>	Magyar Aglája; 190–191, kotta: 236–238.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	4/4, F-dúr, <i>Halkkal.</i>	1806, Buda	Av	91.

### Megjelenés

Ny1 (dallammal): Bartalus 1869, 41. (A sorkezdetet adja meg címként.)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 62–63; Verseghy 1910, 119–120, 83. sz.; Verseghy 44–45; Verseghy 1989, 27–28.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A *Kedvesémhez* című ének az *Uránia-kézirat* 47 darabból álló III. szövegcsoportjának XXVII. darabja. Bár Verseghy énekszámot is adott a költeménynek (XVIII. Ének), tehát vagy dallamra írta, vagy dallammal párosította, dallamutalás mégsem olvasható a cím mellett. Ennek oka, hogy a Kufsteinben hallott melódiának nem ismerte a szerzőjét, illetve hogy ennek következtében a dallam megjelenésének helyére nem tudott hivatkozni. Egyéb esetekben – Steffan, Haydn és Mozart darabjainál – ugyanis mindig pontosan megnevezte a dallamok lelőhelyét. Az éneket Kufsteinben, 1795 őszen jegyezte le.

**Ny1 (Av + dallam):** A már Kufsteinben dallamra írt, de ott még melódia nélkül rögzített éneket (K1) az első stófa jelentős megjobbításával, és a cím *Búcsúzásra* való változtatásával az 1806-ban megjelent *Magyar Aglájában* dallammal együtt adta közre Verseghy. A 4/4-es, F-dúr, *Halkkal* tempójelzésű klasszikus-érzékeny stílusú dallam komponistáját Verseghy nem nevezte meg. A zeneszerző G. L. Schneider.

## Keletkezés

Az ének Max Knebel (1754–1790) *In bekannter Melodie* című költeményének a magyarítása (Gálos 1939, 157; Gálos 1943, 15; Császár 1913, 49), ami egy szövegcsaládot alkot a *Pensez à moi...* (204) kezdetű francia, és a *Ricordati di me...* (206) kezdetű olasz nyelvű énekekkel. A darabok keletkezéséről a francia szöveg előtt így vallott Verseghy: „Maro hatte besonderes Wohlgefallen an einem gewissen deutschen Liede, welches er in französischer Sprache singen zu können wünschte, weil er diese Sprache nur erst von sich selbst, aus Büchern in der Einsamkeit zu Kufstein erlernt hatte. Ich war begierig ihm dieses Vergnügen zu grösserer Uebung der Aussprache zu verschaffen, überschickte ihm demnach folgende von mir gemachte Uebersetzung, nach der nehmlichen Melodie zu singen, wie das deutsche Original. Das deutsche Lied hatte Maro im Jahr 1795. auf seiner Reise von Ofen nach Kufstein, in Klagenfurt, singen gelernet und abschriftlich bekommen.” (OSzK Kt., Analekta 6572; 399.) [Marónak különösen megnyerte a tetszését egy bizonyos német dal, amelyet ő franciául szeretett volna elénekelni, mert ő ezt a nyelvet csak most tanulta meg saját erőből, könyvekből, kufsteini magányban. Lelkesen vágyódtam arra, hogy ezt a gyönyörűséget a kiejtés nagyobb gyakorlására megadjam neki, ezért átküldtem neki a magam készítette fordítást, amely ugyanarra a dallamra énekelhető, mint a német eredeti. A német dalt Maro 1795-ben tanulta meg énekelni, úton Budáról a Klagenfurtban található Kufsteinbe, és lemásolva kapta meg. (Szilágyi Márton fordítása.)]

Verseghy 1795 őszén, Kufsteinbe érzékekör magyarította, illetve fordította franciára és olaszra a Marónak nevezett fogolytól kapott Knebel-éneket. Bár Gálos Rezső szerint a vergiliusi cognomennel ellátott fogoly Szulyovszky Menyhértet takarja (Gálos 1933c, 150–151), ez a jakobinus-foglyok utazását és fogságuk helyszíneit ismerve nem lehetséges, hiszen Szulyovszky Menyhértet 1795-ben Budáról Grazba szállították (itt tehát 1796–1797 telén együtt voltak), Kufsteinbe majd csak 1799-be került (Kazinczy 2011, 457), Verseghy tehát nem hallhatta tőle az éneket. Mivel a *Suliofski, lieber Mann...* (203) kezdetű Szulyovszky Menyhértnak írt episztolában szintén szerepel a Maro álnévvel illetett fogoly, mégpedig úgy, mint aki akkor Verseghyvel és Szulyovszkyval együtt Grazban van, a foglyok utaztatása alapján Marót Landerer Mihállyal (1760 k. – 1807) azonosítjuk. Ő az egyetlen, akit Verseghyvel együtt Budáról Kufsteinbe szállítottak, majd pedig 1797 elején Grazba, azaz itt is együtt raboskodott a Kazinczy szerint jó barátságban lévő két ember.

A Marónak készített ének címe először *Kedvesémhez* (K1) volt. Verseghy meglehetősen hűen magyarította a német darabot, csupán annyit változtatott rajta, hogy az eredetinek két első versszakát fölcserélte (Gálos 1943, 15). A költeményt később, fogsága után, a szövegen és a stórfák sortördelésén némileg változtatva *Búcsúzás* (Ny1) címmel, dallammal együtt, de a zeneszerző megnevezése nélkül az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre a költő.

Bár Kazinczy a *Magyar Aglája* bírálatában (Verseghy 1910, 327), illetve leveleiben többször is Mozart dallamának nevezte a *Vergiss mein nicht...* melódiáját (Kazinczy – Rummy Károly Györgynek. 1808. november 6. In: KazLev. VI, 112; Kazinczy – Kazinczy Honóriának. 1805. május 6. In: KazLev. III, 326), a bécsi klasszikus stílusjegyeket hordozó dallam nem az ő szerzeménye, azonban valóban volt némi köze a darabhoz. A dallam szerzője Georg Laurenz Schneider (1766–1855) német zeneszerző és organista (Friedlaender 1902, II, 448), Hildburghausen, majd Coburg zenei igazgatója, aki 1798-ban *Abschiedslied von W. A. MOZART mit Begleitung der Guitarre* címen adta közre M. Knebel *Vergiss mein nicht wenn dir die Freude winket...* kezdetű költeményének a megzenésítését (Braunschweig 1798). A dallamot tehát Mozart emlékére, mintegy tőle „búcsúzva” – a KV, C8.06 témáját feldolgozva – szerzte G. L. Schneider, eredetileg gitárkísérettel. Maro (valószínűleg Landerer Mihály) ezek szerint 1795-ben még kéziratból másolta át a Schneider–Knebel-éneket, illetve annak egy általa elérhető, a nyomtatványban később jelentőtől némileg eltérő változatát. Maro és Verseghy számára valószínűleg mind a szöveg, mind a dallam szerzője ismeretlen volt.

Max Knebel költeményét többen is megzenésítették a 18–19. század fordulóján (Friedlaender 1902, II/448–449). Mivel Gálos Rezső egy 1836-os kiadványban (Karl Junghans, *Melodien zum allge-*

*meinen Taschenliedebuche für Deutschland Sanger*. Rudolstadt, 1836, 98–100, 121. sz.) a *Vergiss mein nicht...* szövegével nem a Verseghy által közreadott dallamot találta, arra a következtetésre jutott, hogy a dallam „foltehetoen Verseghy szerzeménye.” (Gálos 1913a, 59). Ez azonban Verseghy elmele- tileg is kidolgozott énekírói módszerét tekintve is kizárt lenne. Verseghy zenei-enkkolltoi munkássá- garol: Hovánszki 2017c.

Az *Analyticában* Verseghy a darabot az olyan énekek között hozta fel példaként, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség: tudniillik [...] szerel- mes dalok a megengedett szerelem szemérmes mértékét ismerő erkölcsös kifejezéseivel; panaszos dalok a balsorsol és rvendezok a teljesült kívánságokról.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

Témájában nagyon hasonló Verseghynek *A’ Nefelejts* (78) című költeménye, amit Max Knebel *Vergiss mein nicht* című darabjabol magyarított. Bár a két költemény azonos toposzkészletéből építke- zik, sőt a refrenjuk is ugyanaz, ráadásul a forrasszovegeket tekintve ennek a sorkezdete megegyezik annak a címevel, szovegidentitasukat tekintve nincs kapcsolat a két darab között.

Knebel *In bekannter Melodie* című költeményének egy másik korabeli „tartalmilag hu, de formailag és nyelvileg tökéletlen forditása” is fennmaradt című nélkül Dayka Gábor sárospataki kéziratában, az ún. Sárga-kötetben (Császár 1913, 108). „E költemény, mely Daykanak nem kézirata, megallapitható- an nem is alkotása és csak tevedsből és utólag kerülhetett kéziratai közé, menetében strofarol-strofa- ra egyezik Verseghyevel s evvel egy forrásából készülhetett: Cizme nincs, de a kézirat végére más va- laki német betűkkel odajegyezte: *Vergissmeinnicht*.” A Dayka kézirata között talalható éneket a német eredetivel együtt Gálos Rezső adta kozre (Gálos 1913a, 58–59). Bar Kazinczy Dayka-forditasanak tartotta „Mozarts *Vergiss mein nicht*” szoveget (Kazinczy – Kazinczy Honorianak. rsemlyen, 1805. május 6. In: KazLev. III, 326), Dayka-kiadasaban megsem kozolte (Gálos 1933c, 151).

### Verseles

„Mertektelen jambicumokban.” (Verseghy 1806, 243.) A [Schneider]–[Knebel]-enek formája s prozodiaja szerint keresztrimes, utemhangsulyokkal tagolt, valtakozo hosszusagu jambikus sorokből allo strofakből. Strofakeplete: 11(4+7)a 10(4+6)b 11(4+7)a 12(6+6)b 13(6+7)c 13(4+9)c 12(4+8)c 8d

### Forrasszoveg

Knebel, Max: *In bekannter Melodie*.

(*Euterpe. Lieder zum geselligen Vergnügen*. Erste Sammlung, Breslau, 1801)

[A szöveget a sajto ala rendezo rogzitette.]

Vergiss mein nicht, wenn dir die Freude winket  
und einst der Gram mein liebend Herz verzehret;  
vergiss mein nicht, wenn dein Vergnügen sinket,  
und manchmal das Geschick den Freude Taum zerstört.  
Wenn einst der Freunde Schwarm sich schmeichelnd um dich schmieget,  
vielleicht der Neuheit Reiz geprüfte Treu besieget,  
so hör’, wenn still und ernst mein Auge zu dir spricht:  
vergiss mein nicht, vergiss mein nicht.

Vergiss mein nicht, da jetzt des Schicksals Strenge  
dich vor mir ruft, uns von einander trennt;  
da Mondenfrist, ja ganze Jahreslänge  
mein Blich dich nicht mehr sieht, mein Mund umsonst dich nennt  
reich’ mir auch dann entfernt zuweilen süsse Stunden!  
die Freundschaft war ja nie an Zeit und Ort gebunden!

und denk', dass wo ich bin, mein Herz zu deinem spricht:  
vergiss mein nicht, vergiss mein nicht.

Vergiss mein nicht, wenn lockre, kühle Erde  
dies Herz einst deckt, das zärtlich für dich schlung!  
denk, dass es dort vollkommener lieben werde,  
als da voll Schwachheit ichs, vielleicht voll Fehler, trug!  
Dann soll mein freier Geist oft segnend um dich schweben,  
und deinem Geiste Trost und süsse Ahndung geben.  
Denk, dass ich sei, wens sanft in deiner Seele spricht:  
vergiss mein nicht, vergiss mein nicht.

**Dallam (54. kotta)**

[Schneider]–[Knebel]: *Vergiss mein nicht, wenn dir die Freude winket...*  
(Verseghy 1806, 236–238. – 4/4, F-dúr, Halkkal)

M. Knebel *In bekannter Melodie* című költeményének a megzenésítése G. L. Schneidertől, aki 1798-ban *Abschiedslied von W. A. MOZART* alcímmel, gitárkísérettel ellátva adta közre az éneket. Az 54. kottamelléklet Verseghy által megjelentett Schneider-dallama alatt (Ny1) az első sorban Max Knebel *In bekannter Melodie* című költeménye, a másodikban a *Búcsúzás Magyar Aglájában* közreadott szövege (Ny1), a harmadikban a költemény *Pensez à moi...* (202) kezdetű francia fordítása, a negyedikben a vers *Ricordati di me...* (204) kezdetű olasz fordítása olvasható.

133.

**Az Igazság' Képéhez. / Az Igazsághoz. [Vond le már egyszer, sanyarú Igazság!]**

K1	<i>Az Igazság' Képéhez.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 302, 152b. (XXIX. sz.)	Autográf kötet.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	–
K2	<i>Az Igazsághoz.</i>	Haller-kézirat, I. szöveg-csoport; 73a. (II. sz.)	Autográf kötet.	[1795 vége, kufsteini fogság]	Av	–
Ny1	<i>Az Igazsághoz.</i>	Magyar Aglája; 170–171.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Avv	79.

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1865, 54–55; Verseghy 1900, 46; Verseghy 1910, 217–218, 142. sz.; Verseghy 1956, 184–185; Verseghy 1989, 102.

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tiszttázat. Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyokról* című szövegcsoportjának XXIX. darabja, melyet 1795 őszen, Kufsteinben jegyzett le Verseghy. A 162b lapon olvasható címjegyzékben még *Az Igaz Kép* címen szerepel. Eredetileg tehát ez lehetett a feltehetően még a budai fogságban írt költemény címe, az *Uránia*-kéziratba való lejegyzéskor azonban ezt *Az Igazság' Képéhez*re változtatta Verseghy.

**K2 (Av szövegállapot):** A vers a *Haller*-kézirat *Költeményes Ügykezetek külömbféle tárgyokról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának II. darabja, melyet szintén Kufsteinben, 1795 végén, nem sokkal a K1 után jegyzett le Verseghy. A cím megváltoztatásán túl a szöveg a K1-hez képest egyetlen jobbitást tartalmaz.

**Ny1 (Avv szövegállapot):** Az óda harmadik szövegváltozata, melyet szabadulása után az 1806-os *Magyar Aglájában* adott közre Verseghy. A szöveg a K2-höz képest minimális változtatást tartalmaz.

### Keletkezés

Az *Analyticában* a darabot a szabad utánzásoktól elkülönítve a sajátjának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765–766). Az életrajzi ihletettséggű költemény három szövegforrásban maradt fenn, melynek hátterét a költő Martinovics-féle perben való elítéltetése képezi. A kéziratos szövegforrások kontextusa alapján először 1795 őszén a kufsteini fogságban az *Uránia*-kéziratba jegyezte le a szapphói strofákban írt darabot Verseghy (K1), majd egy kifejezésen változtatva 1795 végén a *Haller*-kéziratba újra leírta a verset (K2). Az ódát minimális jobbítással fogságból való szabadulása után az 1806-os *Magyar Aglájában* jelentette meg a költő.

### Verselése

„Görög mértékű Lantosokban” (*Haller*-kézirat, 71a), mégpedig a „Három sapphicum, és egy adonicum”-ból áll (Verseghy 1806, 242) szapphói strofákban. Versmértékét, illetve Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Magyarázatok

13. nyíltt ésszel szemesebb világunk: Felvilágosult korunk.

134.

**Egy magyar asszonyhoz. / Egy magyar asszonyra. [Ó magyar vérből eredett Menyecske!]**

K1	<i>Egy magyar asszonyhoz.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 302, 152b. (XXX. sz.)	Autográf kötet.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	–
K2	<i>Egy magyar asszonyra.</i>	Haller-kézirat, I. szöveg-csoport; 75b. (V. sz.)	Autográf kötet.	[1795 vége, kufsteini fogság]	A	–
K3	<i>Egy magyar asszonyra.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 22–23; 24b–25a.	Autográf csomó.	[1800–1803, brünni fogság]	A	<b>236.</b>

### Megjelenés

K3: Verseghy 1910, 121, 84. sz.; Verseghy 1956, 46; Verseghy 1989, 28–29.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyokrúl* című harmadik szövegcsoportjának XXX. számú darabja, melyet 1795 őszén Kufsteinben jegyzett le Verseghy.

**K2 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat, a *Haller*-kézirat *Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyokrúl, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának V. darabja. A költemény címét módosítva, de változatlan szöveggel, nem sokkal a K1 után, 1795 végén, Kufsteinben jegyezte le Verseghy.

**K3 (A szövegállapot):** Az ódát fogsága utolsó helyszínén, Brünnben, valószínűleg nem sokkal a szabadulása előtt, valamikor 1800–1803 között változatlan szöveggel ismét lejegyezte Verseghy.

### Keletkezés

Témája, illetve a K1 és K2 kontextusa alapján az óda Verseghy személyes élményen alapuló eredeti szerzeménye. Az „egy magyar asszony” feltehetően a Kufsteini várbörtönbe bejáratos konkrét

személyre vonatkozik, azt azonban, hogy mire gondolt, nem tudjuk. A három strófából álló ének három kéziratos szövegforrásban maradt fenn. Először 1795 őszén Kufsteinben, az *Uránia*-kéziratba jegyezte le a szapphói strófákban írt darabot (K1), majd még szintén Kufsteinben, 1795 végén a *Haller*-kéziratba írta le újra (K2). Harmadjára még ugyancsak a fogságban, de annak már utolsó helyszínén, Brünnben, nem sokkal szabadulása előtt jegyezte le a darabot (K3). Az óda a többi fogságban keletkezett személyes ihletettséggű költeménnyel együtt kéziratban maradt, szabadulása után nem rendezte sajtó alá.

### Verselés

„Görög mértékű Lantosokban” (*Haller*-kézirat, 71a), mégpedig szapphói strófákban. Versmértékét, illetve Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Magyarzatok

2. *czinkosod*: szeretőd

135, (18)

**Klórishoz.** [Halld a’ kis fülemilékét]

K1	<i>Klórishoz.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 301, 152a. (XXXI. sz., XX. Ének.)	Autográf kötet.	<i>Nótáját lásd Steffan I. Rész 24. Aria.</i>	[1795 vége, kufsteini fogság]	156.
----	-------------------	--	-----------------	---	-------------------------------	------

### Megjelenés

K1 (dallamutalás nélkül): Gálos 1939, 163.

### Szövegforrás és keletkezés

Az ének az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XXXI. darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a XX. Ének, melyet a kufsteini fogság idején, 1795 végén jegyzett le Verseghy. A költemény címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Steffan I. Rész. 24. Aria*, azaz az éneket Joseph Anton Steffan (1726–1797) 1778-ban megjelent *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteménye I. kötete 24. darabjának a dallamára kell énekelni (Steffan 1778, No. 24).

A *Klórishoz* a Verseghy által hivatkozott 2/4-es, B-dúr hangnemű, Andante tempójelzésű *Steffan-Klavierlied* magyarítása, mely a *SdL*-ben a cím és a szövegíró megnevezése nélkül *Meynst du, daß die Nachtigallen...* kezdettel jelent meg. A megzenésített vers Johann Elias Schlegel (1719–1749) *Der Gesang der Vögel (An Chloe)* című költeménye, mely szintén a költő megnevezése nélkül Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenlese* című antológiájában is megjelent (Ramler 1774, II/1. Gálos 1939, 163; Gálos 1943, 19). Mivel a *Sammlung deutscher Lieder*-ben a szöveg csak a kotta alatt olvasható – azaz a dallamtól külön, strófikusan nem lett közreadva –, abban pedig a gyakori sor- és szóismétlések elfedik a költemény eredeti formáját, Verseghy a fordításhoz először feltehetően Ramler *Lyrische Blumenlese*-jét használta, és Steffan dallamát csak később, Kufsteinben utalta a valamivel korábban, a költemény jellege és a szövegforrások összevetése alapján még a budai fogságban magyarított darabhoz. A *Klórishoz* című éneket tehát az egyetlen fennmaradt szövegforrásba 1795 végén, a kufsteini fogságban jegyezte le, amit feltehetően nem sokkal korábban, 1795 nyarán a budai fogságban készített. Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A darab alapvetően hű fordítása a német költeménynek, Verseghy csupán annyit változtatott rajta, hogy a rá jellemző módon az eredetileg 4 strófás verset kicsit bővebben, 5 strófában magyarította. Az ének a dallamutalással együtt kéziratban maradt, nem rendezte sajtó alá.

### Verselés

A trocheusi 8-as és 7-es sorokból álló Steffan–[Schlegel]-*Klavierlied* formája és prozódiaja szerint. A trocheusi lejtésű 4+4 és 4+3-as hangsúlyos osztású sorokból épülő ének strófaképlete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a8a ||: 7b7b :||

### Forrás (18. kotta)

Steffan–[Schlegel]: *Meynst du, daß die Nachtigallen...*

(Steffan 1778, No. 24. – 2/4, B-dúr, Andante)

J. E. Schlegel *Der Gesang der Vögel (An Chloe)* című költeményének megzenésítése J. A. Steffantól, melyet a zeneszerző a vers címe és a költő megnevezése nélkül adott közre, csak a kotta alá írva be a költemény szövegét. A 18. kottamelléklet első sorában a *Meynst du, daß die Nachtigallen...* kezdetű Steffan–[Schlegel]-*Klavierlied*, a másodikban a *Klórishoz* szövege olvasható.

Meynst du, daß die Nachtigallen  
darum nur so wohl gefallen,  
||: weil ihr Lied zu klagen zwingt,  
und von Itys Tode singt? :||

Ihr Gesang zeigt andre Triebe;  
und ihr Lied ist: Liebe, Liebe,  
||: Liebe, ruft es ohne Ruh  
der gewünschten Gattin zu. :||

Liebe läßt uns aus den Aehren  
tiefer Wachteln Stimme hören;  
||: Liebe tönt der Lerchen Lied  
wann sie früh die Erde flieht. :||

Liebe macht, daß in den Haynen  
tausend Zungen sich vereinen,  
||: Liebe stimmt des Dichter Rohr,  
Liebe seufzt mein Lied dir vor. :||

### Magyarázatok

2. *cseréket*: csertölgyeseket

10. *füröscke*: fürjecske



K1	Laurához.	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 301, 152a. (XXXII. sz., XXI. Ének)	Autográf kötet.	Nótáját lásd Steffan II. Rész 10. Aria.	[1795 vége – 1796 eleje, kufsteini fogság]	A	–
Ny1	Laurához.	Magyar Aglája; 152, kotta: 221–225.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	2/4, G-dúr, And[ante] Cant[abile]	1806, Buda	Av	69.

### Megjelenés

Ny1 (dallammal): Bartalus 1869, 36–37. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezdetet adja meg címként.)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 46–47; Verseghy 1900, 26; Verseghy 1910, 202, 132. sz.; Major 1925, 263. (Verseghy költeményével párhuzamosan közli Steffan 1779, No. 10. számú *Klavierliedjének* a szövegét.)

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az ének az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szöveg-csoportjának XXXII. darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a XXI. Ének. A kufsteini fogságban 1795–1796 telén lejegyzett költemény címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Steffan II. Rész. 10. Aria.*

**K2 (Av szövegállapot + dallam):** Az éneknek a K1-hez képest, egyetlen szót érintő megjobbított szövegváltozata, melyet a K1-beli terveinek megfelelően fogságból való szabadulása után Steffan dallamával adott ki Verseghy. A zeneszerzőt, illetve a dallamforrást azonban nem nevezte meg. Az ily módon, 1806-ban megjelent *Magyar Aglája* kottamellékletében, feltehetően anyagi okok miatt, csak az énekszólomat is magába foglaló zongora-jobbkéz jelent meg.

### Keletkezés

A *Töltsük Laura! kedveinket...* kezdetű *Laurához* című éneket Verseghy az *Uránia*-kéziratban Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteménye 1779-ben megjelent II. kötete 10. darabjának a dallamához rendelte (Steffan 1779, No. 46). Verseghy azonban nemcsak a dallamot, de a szöveget is Steffantól vette, a *Laurához* ugyanis a költő által hivatkozott *Mina komm komm mich zu lieben...* kezdetű Steffan-*Klavierlied* szabad átdolgozása (Major 1925, 263; Gálos 1943, 20). A 2/4-es, G-dúr, Andante Cantabile tempójelzésű darabot Steffan – a vers szövegét csak a kotta alá írva – cím és a szövegíró megnevezése nélkül adta közre, a költő kiléte mindmáig ismeretlen. A Steffan-darabot Verseghy teljes egészében átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című, rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan–Verseghy [1786]; 35. sz., 35–36). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Steffan *Mina komm komm mich zu lieben...* kezdetű *Klavierliedjéből* Verseghy 1795–1796 telén, a kufsteini fogságban készítette el a *Laurához* című magyarítást (K1). Kufsteinben ugyanis ismét hozzájutott az általa már korábban is használt Steffan- és Haydn-*Klavierlied*-gyűjteményekhez, melyekben poétikai ideáinak megfelelő szöveg- és dallamforrásokra talált. Mivel a német költemény a 18. század egyik bevett és divatos témája szerint a horatiusi *Carpe diem* toposzkészletét használja, Császár Elemér, aki még nem ismerte az *Uránia*-kéziratot, Horatius hatását vélte felfedezni a versben (Császár 1899, 442–443). Verseghy azonban nem Horatiust, csupán az azt alapul vevő Steffan-*Klavierlied* szövegét használta forrásként, de magyarítás közben változtatott a zeneszerző által kialakított formán. A *SdL*-ben ugyanis a két strófából álló költemény első strófája meg van ismételve, amivel Steffan egy

visszatérő háromrészes ABA dalformát alakított ki, Verseghy viszont az eredetihez képest egy strófával tovább bővítette a darabot ABC-re módosítva a szerkezetét. A szó- és sorismétlések miatt meglehetősen bonyolult szövetű éneket később, szabadulása után minimális szövegváltoztatással, 1806-ban a *Magyar Aglájában* a K1-ben olvasható dallamutalásnak megfelelően Steffan melódiájával, mindhárom strófát beírva a dallam alá adta közre Verseghy.

Az *Analyticában* a darabot a „társas örömekre felhívó dalokra” hozta fel példaként a költő, „amelyekhez azokat is hozzá szoktuk sorolni, amelyek borozás közben mértéktartó vidámság keltésére vannak szánva. Ezek is értékesek, ha a józan ész és a jó erkölcsök határain belül maradnak.” (Verseghy 1977, III/7, 776.)

### Verselés

„Mértéktelen trochaicumokban.” (Verseghy 1806, 242.) A trocheusi 8-as és 5-ös sorokból álló Steffan-*Klavierlied* formája és prozódiaja szerint. A zenei ismétlések miatt az eredeti strófa képlet (8a5b8a5b) meglehetősen szövevényes szerkezetűvé válik. A harmadik strófát, mivel az a német költemény visszatérő első versszaka helyett szerepel, az első szerint kell ismétlni. Az ismétlések helyét lásd alább, a német szövegben. (A strófák második felét ezeken túl még többször megismételteni Steffan).

### Forrás (23. kotta)

Steffan-[:?]: *Mina komm komm mich zu lieben...*

(Steffan 1779, No. 10. – 2/4, G-dúr, Andante Cantabile)

[A szöveget a sajtó alá rendező rögzítette.]

Ismeretlen szerzőjű költemény megzenésítése J. A. Steffantól. A 23. kottamelléklet első sorában a *Mina komm komm mich zu lieben...* kezdetű Steffan-*Klavierlied*, a másodikban pedig a *Laurához* szövege olvasható.

Mina komm komm mich zu lieben,

||: Lenz um Lenz entflieht. :||

||: Ach wer weiß, :|| ob noch ein Frühling

||: Mina! :|| für uns blüht?

Sieh' das Blümchen, ||: das im Thale :||

Thau am Morgen trinkt,

||: Wie es unter einer Sichel

Hilflos niedersinkt. :||

137, (19)

Tánczó Julim. / Julis a' tánczban. [Te, kit korodnak őszei]

K1	<i>Tánczó Julim.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 300, 151b. (XXXIII. sz., XXII. Ének)	Autográf kötet.	<i>Nótáját lásd Steffan II. Rész 3. Aria.</i>	[1795 vége–1796 eleje, kufsteini fogság]	A	157.
Ny1	<i>Julis a' tánczban.</i>	Magyar Aglája; 113–114; kotta: 218–219.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	<i>2/4, F-dúr, Moderato.</i>	1806, Buda	Av	64.

## Megjelenés

Ny1 (dallammal): Bartalus 1869, 34–35. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezedtet adja meg címként.)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 44–45; Verseghy 1900, 35–36; Verseghy 1910, 195–196, 128. sz.; Verseghy 1956, 169–171; Verseghy 1989, 100–101.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** A *Tánczó Julim* című ének az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XXXIII. darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a XXII. Ének. A kufsteini fogság idején, 1795 végén vagy 1796 elején lejegyzett költemény címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Steffan II. Rész. 3. Aria.*

**Ny1 (Av szövegállapot + dallam):** Az éneknek 1806-ban a *Magyar Aglájában* közreadott immár *Julis a' tánczban* című szövegváltozata, melyet a K1-beli terveinek megfelelően J. A. Steffan dallamával adott ki Verseghy, de a zeneszerzőt, illetve a dallamforrást nem nevezte meg. A költemény második felén a K1-hez képest jelentős változtatásokat végzett. A kottamellékletben, feltehetően anyagi okok miatt, csak az énekszólamot is magába foglaló zongora-jobbkéz jelent meg.

## Keletkezés

A költeményt Verseghy Joseph Anton Steffan (1726–1797) 1779-ben megjelent *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteménye II. kötete 3. darabjához rendelte, illetve később azzal együtt adta közre (Steffan 1779, No. 3). (Major Ervin a dallam forrását tévesen J. A. Steffan I. kötetének 17. darabjában, a *Stella* című *Klavierlied*-ben jelölte meg: Major 1925, 262). Verseghy azonban nemcsak a dallamot, de a szöveget is Steffantól vette, vagyis a *Tánczó Julim* / *Julis a' tánczban* című ének a *Doris auf dem Ball* című Steffan-*Klavierlied* magyarítása. A 2/4-es, F-dúr, Moderato tempójelzésű darabot Steffan a szövegíró megnevezése nélkül közölte. A megzenésített vers Johann Baptist von Alxinger (1755–1797) *Main Mädchen auf der Redoute* című költeménye (a költőt Doncsecz Etelka azonosította). A Steffan-darabot Verseghy átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című, rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan-Verseghy [1786], 13. sz., 12a–13). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról I. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A *Doris auf dem Ball* című Steffan-*Klavierlied*-et Verseghy 1795–1796 körül, a kufsteini fogságban magyarította *Tánczó Julim* címen (K1), mely az eredeti német vers viszonylag hű fordítása, anyai különbséggel, hogy Verseghy a rá jellemző bőbeszédűséggel öt strófában adta vissza az eredetileg négy strófás éneket. A darabot némi átdolgozás után *Julis a' tánczban* címmel 1806-ban a *Magyar Aglájában* a K1-ben olvasható dallamutalásnak megfelelően Steffan melódiájával adta közre.

Az *Analyticában* az olyan énekek között hozta fel példaként a költő, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség: tudniillik [...] szerelmes dalok a megengedett szerelem szemérmes mértékét ismerő erkölcsös kifejezéseivel; panaszos dalok a balsorsról és örvendezők a teljesült kívánságokról.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

## Verselése

„Mértéktelen jambicumokban.” (Verseghy 1806, 241.) A nyolcsoros strófák a Steffan-*Klavierlied* formája és ritmusa szerint keresztrimes 8-as és 6-os jambikus sorokból állnak. Strófaéplete: 8a6b8a6b8c6d8c6d.

## Forrás (19. kotta)

Steffan–[Alxinger]: *Doris auf dem Ball*.

(Steffan 1779, No. 3. – 2/4, F-dúr, Moderato)

Johann Baptist von Alxinger *Main Mädchen auf der Redoute* című versének megzenésítése Steffantól. Steffan a címet *Doris auf dem Ballra* változtatva a költő megnevezése nélkül adta közre a dalt. A 19. kottamelléklet első sorában a *Doris auf dem Ball* című Steffan-[Alxinger]-*Klavierlied*, a másodikban a *Magyar Aglájában* közreadott *Julis a' táncban* olvasható.

*Doris auf dem Ball.*

Du, der nicht richterisch, und kalt  
Sich Schönheitkenner nennt,  
Der ihre siegende Gewalt  
Aus der Erfahrung kennt,  
Der du's zu fühlen fähig bist,  
Sieh meine Doris an,  
Empfind es ganz, wie schön sie ist,  
Und weide dich daran.

Wie unterm schwarzen Domino  
Ihr Schneehals Wunder thut.  
Sanft blickt ihr Aug, und mildert so  
Den stolzen Federhut.  
Frey läßt sie flattern ihr Gewand,  
Und frey ihr blondes Haar,  
Stampft mit dem Füßchen, deut die Hand  
Zum Reihentanz mir dar.

Man drängt sich, wo sie tanzt, hervor,  
Schließt einen Kreis um sie,  
Und lispelt sich entzückt ins Ohr:  
O seht nur, die ists, die!  
Doch ha! nun führt der Reihentanz  
Zu mir sie wieder her,  
Der blauen Augen sanfter Glanz  
Erheitert sich noch mehr.

Sie fliegt vorbei, drückt mir die Hand,  
Und lächelt noch zurück;  
Ich stehe da, nach ihr gewandt,  
Und fühle ganz mein Glück.  
Fühl' es, vergesse, wo ich bin,  
Am Boden starrt mein Fuß,  
So, daß die nächste Tänzerinn  
Mich zu sich reißen muß.

## A' véletlen frígykötés. / Dámon és Rozílis. [Szép Rozílis! mit halasztod]

K1	A' véletlen frígykötés.	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 299, 151a. (XXXIV. sz., XXIII. Ének)	Autográf kötet.	Nótáját lásd Steffan I. Rész 20. Aria.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	–
K2	Dámon és Rozílis.	Énekek-kézirat, IV. csomó; 2a–2b. (I. sz.)	Autográf csomó.		[1803–1806]	A	–
Ny1	Dámon és Rozílis.	Magyar Aglája; 78, kotta: 214–215.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	2/4, D-dúr, Allegretto.	1806, Buda	A	44.

## Megjelenés

Ny1 (dallammal): Bartalus 1869, 33. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezdetet adja meg címként.)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 34–35; Verseghy 1900, 24–25; Verseghy 1910, 167, 108. sz.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** A' véletlen frígykötés című ének az Uránia-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XXXIV. darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a XXIII. Ének. A kufsteini fogság idején, 1795 végén lejegyzett költemény címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Steffan I. Rész. 20. Aria.*

**K2 (A szövegállapot):** Az Énekek-kézirat IV. csomójának 1. darabja, melyet vagy közvetlenül szabadulása előtt, vagy már szabadulása után, de még a Magyar Aglája megjelenése előtt jegyzett le Verseghy. A K1-ben olvasható szöveget változtatás nélkül vette át, csupán a címet cserélte Dámon és Rozílisra.

**Ny1 (A szövegállapot + dallam):** A kéziratokban olvasható szöveg változatlan közlése, amit a K1-beli terveinek megfelelően J. A. Steffan dallamával adott ki Verseghy. A cím a K2-ben lévő Dámon és Rozílis maradt. A kottamellékletben, feltehetően anyagi okok miatt, csak az énekszólamot is magába foglaló zongora-jobbkéz jelent meg.

## Keletkezés

Az ének Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Das unverhofft geschlossene Liebesbündnis zwischen Thyrsis und Chloe* című *Klavierliedjének* szabad fordítása, melyet a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteményből ismert meg Verseghy (Major 1925, 262). A 2/4-es, D-dúr hangnemű, Allegretto tempójelzésű darab az 1778-ban megjelent gyűjtemény I. kötetének 20. darabja, amit Steffan a szövegíró megnevezése nélkül adott közre (Steffan 1778, No. 20). Az ismeretlen költőjű német vers szövege *Thyrzis und Chloe* címmel Verseghy autográf másolatában is fennmaradt (OSzK Kt., Analekta 6569; 367). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Verseghy a budai és kufsteini fogságban, 1795–1796 között újrarendítette néhány korábban már magyarított énekét. Ilyenkor, bár az azonos forrás miatt azonos témájú és prozódiajű (esetleg címében is azonos) éneket készített, szövegszerű folytonosság nem mutatható ki a költemények között. Erre az alkotói módszerre a keletkezés körülményei kényszerítették. Csak akkor dolgozott ilyen módon, amikor olyan költemények, énekek szövegéhez jutott hozzá, melyeket már korábban magyarított, de mivel a börtönben nem voltak nála ezeknek a kéziratok, nem használhatta fel azokat. A *Sammlung deutscher Lieder* 1778-ban megjelent I. kötetének 20. darabjával is így járt el. A *Das unverhofft geschlossene Liebesbündnis zwischen Thyrsis und Chloe* című Steffan-Klavierliedet ugyanis először közvetlenül a dalalbum kézhezvételénél még 1781-ben *Apollo, és Dafne / Thyrzis, és Kloe* címmel fordította le (43), má-

sodszor pedig ettől függetlenül a kufsteini fogságban *A' véletlen frígykötés* címmel magyarította a darabot. Mivel *A' véletlen frígykötés* Steffan énekének egy újabb, a *Thirzis és Kloé* szövegétől független szabad imitációja, az azonos szöveg- és dallamforrás, illetve az ebből adódó formai egyezés ellenére a két ének külön szövegidentitást képez. *A' véletlen frígykötést* *Dámon és Rozilis* címváltozattal később, az 1806-os *Magyar Aglájában* a K1-beli terveinek megfelelően Steffan dallamával adta ki Verseghy. Steffan énekét tehát kétszer is feldolgozta, és mindkét magyarítást – a zeneszerző megnevezése nélkül – megjelentette Steffan dallamával.

Az *Analyticában* a darabot az olyan énekek között hozta fel példaként a költő, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség: tudniillik [...] szerelmes énekek [a fordításban eredetileg „dalok” olvasható, amit Verseghy megnevezése miatt módosítottuk énekre] a megengedett szerelem szemérmes mértékét ismerő erkölcsös kifejezéseivel; panaszos énekek a balsorsról és örvendezők a teljesült kívánságokról.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

### Verselés

„Mértéktelen trochaicumokban.” (Verseghy 1806, 240.) A Steffan *Klavierliedjének* formája és prozódiaja szerint. A trocheusi lejtésű ének strófa képlete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a7b8a ||: 7b :|| 3c :|| 3c :||

### Forrás (14. kotta)

Steffan–[?]: *Das unverhofft geschlossene Liebesbündnis zwischen Thyrsis und Chloe*.

(Steffan 1778, No. 20. – 2/4, D-dúr, Allegretto)

Ismeretlen szerzőjű költemény megzenésítése J. A. Steffantól. A 14. kotta első sorában a *Das unverhofft geschlossene Liebesbündnis zwischen Thyrsis und Chloe* című Steffan-*Klavierlied* szövege, a másodikban a *Thirzis és Kloé* (43), a harmadikban a *Dámon és Rozilis* olvasható. A Steffan által megzenésített német költeményt I. a *Thirzis és Kloé* (43) jegyzetében.

139, (9)

### Rozilis és Dámon. [Nyájás Dámon! csüggéssel]

K1	<i>Rozilis és Dámon.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 297, 150a. (XXXVI. sz., XXV. Ének)	<i>Nótáját lásd Steffan I. Rész 13. Aria.</i>	[1795 vége–1796 eleje, kufsteini fogság]	A	160.
K2	<i>Rozilis és Dámon.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 33; 30a.		[1803 körül, brünni fogság]	A	–

### Megjelenés

K2: Verseghy 1910, 116, 79. sz.; Gálos 1933a, 106. (Verseghy fordításával párhuzamosan közölte Ch. F. Weisse *Doris und Damon* című költeményét.)

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoporthoz tartozó XXXVI. darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a XXV. Ének. A kufsteini fogság idején 1795 végén, esetleg 1796 elején a folyóirat margójára lejegyzett költemény címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Steffan I. Rész 13. Aria*.

**K2 (A szövegállapot):** A K1-ben lejegyzett szöveg dallamutalás nélküli átvétele, amit a szövegforrás datálása alapján feltehetően nem sokkal a fogságból való szabadulása előtt, 1803 körül a brünni várbörtönben készített Verseghy.

## Keletkezés

Az ének Christian Felix Weisse (1726–1804) *Doris und Damon* című költeményének hű fordítása, melyet Verseghy Joseph Anton Steffan (1726–1797) megzenésítésében is ismert. A 2/4-es, G-dúr, Moderato tempójelzésű darab a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjtemény 1778-ban megjelent I. kötetének 13. darabja (Gálos 1933a, 106). A *Lieber Damon, dein Begehre...* kezdetű duettet Steffan a cím és a szövegíró megnevezése nélkül közölte (Steffan 1778, No. 13). Ch. F. Weisse költeménye dallammal és dallam nélkül is fennmaradt Verseghy másolatában. Egyrészt a Steffan-darabot Verseghy átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan* című rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan–Verseghy [1786], 33. sz., 31–32), másrészt német költemények másolatait tartalmazó kéziratsomójában Weisse szövege önállóan, dallam nélkül is megtalálható a költő autográf lejegyzésében (OSzK Kt., Analekta 6569; 366). Ekkor *Doris und Damon* címmel rögzítette a két négysoros strófát, de a versszakok elé nem írta ki a szereplők nevét. Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A Steffan–[Weisse] duettet kétféleképpen is felhasználta Verseghy. Először a *Doris az Erdőben* (46) című költeményhez csak a dallam egy részét vette a *Klavierlied*ből, majd a Steffan által megzenésített Weisse-verset fordította le *Rozilis és Dámon* címen. Bár a *Rozilis és Dámon* első lejegyzése a kufsteini fogságból származik, a szöveg hű fordításából, illetve abból, hogy a Steffan által megzenésített duettet 1786-os bécsi útja során is lemásolta, arra következtethetünk, hogy az éneket jóval korábban magyaráította. Mivel a *Rozilis és Dámon*t a fogságból való szabadulása előtt Verseghy az *Énekek*-kéziratba átmásolta, ekkor még tervei között szerepelhetett a dal majdani kiadása, később azonban mégsem rendezte sajtó alá, a darab a dallamutalással együtt kéziratban maradt. Ennek oka a túlságosan hű fordításban kereshető, hiszen Verseghy a fogsága után megjelentett *Magyar Aglájába* már kizárólag szabadabb fordításait, illetve a német forrásszövegektől erősen eltávolodó imitációit vette fel.

## Verselés

A Steffan–[Weisse]-duett ritmusa és formája szerint trochaikus lejtésű 4+4-es és 4+3-as hangsúlyos osztású sorok váltakoznak az énekekben. Bár a kétszer négysoros duett alapszerkezete 8a7b8a7b, Steffan a zenei ismétlésekkel a szöveg formáját erősen megváltoztatta. Énekléskor ennek köszönhetően erősen hangsúlyos lesz az első két sor, illetve a strófák az első két sor újbóli megismétlésével keretessé is válnak:

||: 8a7b :||

8a ||: 7b :||

1–2. sor megismételve: 8a7b

||: 8a7b :||

8a ||: 7b :||

7–8. sor megismételve: 8a7b

## Forrás (9. kotta)

Steffan–[Weisse]: *Lieber Damon, dein Begehre...*

(Steffan 1778, No. 13. – 2/4, G-dúr, Moderato)

Ch. F. Weisse *Doris und Damon* című költeményének J. A. Steffantól való megzenésítése. Steffan a cím, és a költő megnevezése nélkül közölte a duettet. A 9. kottamelléklet első sorában a Steffan–[Weisse]-*Klavierlied*, a másodikban a megfelelő dallamhelyig a *Doris az Erdőben* (46), a harmadikban a *Rozilis és Dámon* (K1) szövege olvasható.

Doris.

||: Lieber Damon, dein Begehren  
dich zu lieben, geh' ich ein. :||  
Aber willst du mir auch schwören,  
||: ewig mir getreu zu seyn? :||  
[Lieber Damon, dein Begehren  
Dich zu lieben, geh' ich ein.]

Damon.

||: Liebe Doris, dein Begehren  
geh' ich mit Entzücken ein. :||  
aber willst du mir auch schwören,  
||: ewig jung und schön zu seyn?  
[Liebe Doris, dein Begehren  
geh' ich mit Entzücken ein.]

140, (50)

**Pamína.** [Érzem már, hogy elenyésztek / szívemnek szép álmai!]

**Pamína.** [Tünnyetek ti bús szívemnek / áltató reményei!]

K1	<i>Pamína.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 296, 149b. (XXXVII. sz. XXVI. Ének)	Autográf kötet.	<i>A' bájsípbúl.</i> No. 16.	[1795 ősze, kufsteini fogság]	A	162.
K2	<i>Pamína.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 32; 29b.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	A	–
Ny1	<i>Pamína.</i>	Rikóti Mátyás; 162, kotta: 188–190.	Elbeszélő költemény éneketétel.	<i>6/8, g-moll,</i> <i>Andante.</i> <i>A' Kisasszony'</i> <i>Áriája.</i>	1804, Pest	B	371.2.

### Megjelenés

K2: Verseghy 1910, 363. (71. sz. jegyzetében)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1910, 111, 71. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az ének az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XXXVII. darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a XXVI. Ének. A *Pamína* a cím mellé írt megjegyzés szerint *A' bájsípbúl* való, azaz Verseghy Mozart-Schikaneder *Die Zauberflötéjének* egyik zeneszámát, Pamína g-moll áriáját magyarította. A szöveget 1795 őszén, a Kufsteini fogságban jegyezte le a költő.

**K2 (A szövegállapot):** Az *Énekek*-kézirat III. csomójába a brünni fogság végén, 1803 körül Verseghy szövegváltoztatás nélkül másolta át Pamína áriáját.

**Ny1 (B szövegállapot + dallam):** Verseghy közvetlenül szabadulása után olyannyira átdolgozta a K1-ben és K2-ben lejegyzett szöveget, hogy minimális átfedés maradt közöttük. Az 1804-es *Rikóti Mátyás*ban így közreadott Pamína-ária szövegében az újrafordítás benyomását kelti. Az elbeszélő költeményébe beépített darabot Mozart dallamával adta közre. Az ária felcsendülése előtt a költő pontosan meghatározta, hogy *Birgita* (*A' Kiasasszony*) Mozart Pamináját fogja magyarul énekelni: „Öszve gyűlvén tehát mind a' nagy szálára, / 's a' kar reá kezdvén a' ritornellára, / felkészűl Birgita emez áriára, / mellyet Motzárt szerzett Pamína' számára.” A kiadvány végébe kötött kottamellékletben a dallam fölött *A' Kisasszony' Áriája* olvasható. A melléklet csak az énekszólamot tartalmazza.



### Keletkezés

Verseghy 1795. június 11. és július 20. között, a budai fogság enyhébb időszakában fordította le W. A. Mozart (1751–1791) *Die Zauberflöte* című operájának kilenc zeneszámát, melynek szövegkönyvét Emanuel Schikaneder (1751–1812) írta. Ezek között volt *Pamina* II. felvonásbeli *Ach ich fühls, es ist verschwunden...* kezdetű g-moll áriája is, amit a kufsteini fogságban még dallamutalással (K1), a fogság végén pedig anélkül jegyzett le (K2). Szabadulása után a szöveg erősen átdolgozott változatát 1804-ben a *Rikóti Mátyás*ban éneketétként, kottamelléklettel együtt adta közre (Ny1). Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mozart–Schikaneder *Bájsípjának* magyarításairól bővebben l. *A' Madarász* (121) jegyzetét.

### Verselés

A trocheusi 8-as és 7-es sorok váltakozásából felépülő ária formája és ritmusa szerint. Strófaép-lete: 8a7b8a7b8c7d8c7d.

### Forrás (51. kotta)

Mozart–Schikaneder: *Ach ich fühls, es ist verschwunden...*

(Mozart 1791, II. felvonás No. 17. Aria (*Pamina*) – 2/4, g-moll, Andante)

Az 51. kottamelléklet első sorában *Pamina* *Ach ich fühls, es ist verschwunden...* kezdetű áriája, a másodikban pedig Verseghy fordítása olvasható (Ny1).

*Pamina.*

Ach ich fühls, es ist verschwunden – –

Ewig hin der Liebe Glück!

Nimmer kommt ihr, Wonnestunden,

Meinem Herzen mehr zurück.

Sieh Tamino, diese Thränen

Fließen Trauter, dir allein.

Fühlst du nicht der Liebe Sehnen,

So wird Ruh im Tode seyn.

141.

### Egy goromba Poétára. [Szabad dühökkel ostromolta]

K1	<i>Egy goromba poétára.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 296, 149b. (XXXIX. sz.)	Autográf kötet.	[1795 november, kufsteini fogság]	A	–
K2	<i>Égy goromba poétára.</i> ad 3. Dec.	Haller-kézirat, I. szöveg-csoport; 77b. (VII. sz.)	Autográf kötet.	[1795.] december 3., kufsteini fogság]	Av	–
Ny1	<i>Egy goromba Poétára.</i>	Magyar Aglája; 110.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	61.
Ny2	<i>Egy goromba Poétára.</i>	Exercitationes Idiomaticis Hungarici; 168–169.	Latin-magyar nyelvtankönyv. Verstanti példatár.	1816, Buda	Av	–
Ny3	<i>Egy goromba Poétára.</i>	Magyar Grammatika, avvagy Nyelvtudomány; 516.	Magyar nyelvtankönyv. Verstanti példatár.	1818, Buda	Av	–

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1900, 58; Verseghy 1910, 193, 125. sz.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló *Költeményes Gondolatok Külömbféle Tárgyakról* című harmadik szövegcsoportjának XXXIX. darabja, melyet 1795 novemberében, Kufsteinben jegyzett le Verseghy.

**K2 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. A vers a *Haller*-kézirat *Költeményes Ügykezetek Külömbféle Tárgyakról, görög mértékű Lantosokban* első szövegcsoportjának VII. darabja. A cím mellett a lejegyzés dátuma: ad 3. Dec. olvasható. A keletkezés évét a Batsányi és Verseghy között kialakult vita rekonstruálása alapján egyértelműsíthetjük: a verset eszerint a *Haller*-kéziratba 1795. december 3-án, Kufsteinben írta le Verseghy. A szöveg a K1-hez képest két szót érintő prozódiai jobbitást tartalmaz: a sorok így már nem szabad, hanem tiszta jambusokból állnak.

**Ny1, Ny2, Ny3 (A szövegállapot):** A K2-ben lejegyzett szöveget Verseghy fogsága után háromszor is megjelentette. Először 1806-ban a *Magyar Aglájában*, majd az 1816-os *Exercitationes Idiomaticae Hungaricae* és az 1818-as *Magyar Grammatika, avagy Nyelvtudomány* című nyelvészeti tankönyvek vers-tani példatárában a magyar nyelven írt szabad jambusi forma mintapéldájaként. A vers ezekben az Ódák (Carmini) között található. Az *Exercitationes Idiomaticae Hungaricae*-ben a versformát is megnevezte a cím alatt a költő: *Jambicum*.

## Keletkezés

A Batsányiról szóló óda Verseghy eredeti szerzeménye, mely a kufsteini fogságban Batsányival kialakult vita egyik dokumentumának tekinthető. A Batsányi és Verseghy között 1795 októbere és 1796 áprilisa között Kufsteinben lezajló vitáról a két költő kölcsönös hallgatása miatt sokáig nem tudott az irodalomtörténet. Verseghy ugyanis a Kufsteinben keletkezett ciklus verseiből az egyértelműen Batsányi ellen kiszóló versek nagy részét később nem jelentette meg, Batsányi pedig, bár későbbi tanulmányaiban többször is utalt Verseghyre, soha nem nevezte meg őt. A vitáról: Hovánszki 2017a, 14–43.

Bár a bárdus-hasonlat miatt ma már egyértelműnek tűnik, hogy az *Eggy goromba poétára* című vers Batsányiról szól, Kazinczy *Annalen*-beli kritikája sokáig megtevéstette a irodalomtörténeti kutatásokat. 1809-ben a *Magyar Aglájáról* írott bírálatában ugyanis a következő olvasható: „Das Epigramm S. 110 *Eggy goromba Poetára* (an einen groben Dichter) beweist, wie wenig H[er]r V[erseghy] wider Révais Ausfälle und selbst wider diesen Dichter (er characterisirt ihn in der letzten Zeile so, dass ihn jeder, der mit unserer Litteratur bekannt ist, errathen wird,) zu klagen ein Recht hat.” (*Annalen der Literatur und Kunst in dem oesterreichischen Kaisertume*, 1809. június, I. kötet 264. Újra közreadva: Verseghy 1910, 329.) [„A 110. oldalon található epigramma, az *Eggy goromba Poetára* (an einen groben Dichter) bizonyítja, hogy milyen kevésbé jogosak Verseghy úr panaszai Révai hibái s maga a költő ellen (Verseghy úgy jellemzi őt az utolsó sorokban, hogy mindenki, aki ismeri irodalmunkat felismeri, hogy Révairól van szó)”. – Doncsicz Etelka fordítása] Kazinczy a verset itt egyértelműen Révaira vonatkoztatta, annak ellenére, hogy egy 1807 szeptemberében Kis Jánosnak írt levele alapján nyilvánvalóan tudott a két költő közötti nézeteltérésről, illetve arról, hogy ez a költemény Batsányiról szól. A levélbe az alábbi szöveg kíséretében a verset is bemásolta: „VerseGINEK Aglájája éppen szemem eleibe akadt, és így kiírok neked belőle egy darabot, melyet Batsányira nem *faragott*, hanem *kalapált*. Faragni lehet szépen is. Más az, mikor valaki, meglévén szállva a' csintalanság' gonosz lelke által, egy kis grande peccato, ma bellissima invenzione-re vetmedik: más mikor *hideg vérrel* követ-el alacsony-ságot, 's azt az idéetlen szüleményt osztán még versei közzé is felveszi. Melly szivet mutat az illy cselekedet? – Imhol lap 110. szóról szóra, betűről-betűre. *Eggy goromba Poétára*. [...]” (Kazinczy – Kis Jánosnak. 1807. szeptember 15. In: KazLev. V, 156.) Kazinczy szabad történetkonstruálása nem meglepő. 1806 után ugyanis egyrészt politikai okokból, másrészt Révai melletti nyelvészeti állásfoglalása

miatt fokozatosan eltávolodott Verseghytől, ami erősen személyeskedő és ellenségeskedő hangnemben öltött testet írásaiban. Bár Császár Elemér ismerte Kazinczy *Annalen*-beli bírálatát, mivel a szöveg Révaira való vonatkoztatása a bárdus-hasonlat miatt neki is szemet szúrt, a „goromba poétát” inkább Kazinczyval azonosította. (Verseghy 1910, 381).

A bárdus versbeli jelentésrétegeit Tarnai Andor tárta fel. Verseghy a költeményben „a bárd latino-sított nevét (bardus) használta, s a csattanó is ezen alapul. Baróti Szabó már 1789-ben így nevezte nagyra becsült fiatal barátját, Batsányit, de neki valószínűleg nem jutott eszébe, hogy a deákosított alak jelentése (Pápai Páriz latin-magyar szótára szerint) „Ostoba, Buta elméjű”. Verseghy tudhatta ezt, s a szót magyarul „gorombá”-nak értelmezve csinált epigrammát belőle.” (Tarnai 1993, 274.) Tarnai Andor megállapítását egyértelműen megerősíti az a Sággy Sándor által leírt tény, miszerint Verseghynek megvolt Pápai Páriz 1762-es Nagyszombatban kiadott Szótára, melybe autográf bejegyzések is olvashatók (Sággy 1825, 143). Ebből tudjuk például, hogy 1766-tól Pesten, 1769-től pedig Egerben tanult. A valószínűleg 1766-ban kapott szótárat tehát igen jól ismerhette Verseghy, így a „bardus” ostoba jelentése is adott volt számára (Pápai Páriz–Bod 1995, 72).

Az ódát Verseghy a kufsteini fogságban a Batsányival való vita hevében írta, ahol 1795 végén kétszer is lejegyezte. Először novemberben az *Uránia*-kéziratba (K1), majd minimális szövegváltoztatással december 3-án a *Haller*-kéziratba (K2). A két szót érintő változtatást a tökéletes prozódia kívánta meg. A K2-ben a „görög mértékű Lantosokban” írt versek közé tartozó költeményben ugyanis azokat a közös szótagokat cserélte ki Verseghy, ami miatt eredetileg nem tiszta, hanem szabad jambusnak volt nevezhető a költemény. A jobbitással viszont végig az antik-időmértéknek is tökéletesen megfelelő tiszta jambusi sorokat alkotott a költő. A darabot később, szabadulása után háromszor is közreadta. Először 1806-ban a *Magyar Aglája* című költeményes kötetben (Ny1), majd 1816-ban és 1818-ban az *Exercitationes Idiomaticae Hungaricae* és a *Magyar Grammatika avagy Nyelvtudomány* című nyelvészeti tankönyvek példatárában a magyar nyelvű jambikumokban írt óda mintapéldájaként (Ny2, Ny3).

### Verselés

Bár a *Magyar Aglája* szerint az ódát nyugat-európai „szabad jambicumokban” (Verseghy 1806, 241) írta Verseghy, a prozodiájár még Kufsteinben megjobbitotta, és a *Haller*-kéziratban (K2) már tiszta antik-időmértékes jambusi sorokban jegyezte le. A negyed- és ötödféles jambusi sorokból álló költemény a formájával is Batsányit idézte, hiszen Osszián-fordításában Batsányi a szabad jambusi formával is kísérletezett, illetve egyébként is gyakran alkalmazta ezt a verselési módot. A Verseghy és Batsányi közötti nézeteltérésből származó versciklusból csupán ez és az *Egy ártatlan felett* (160) azok a darabok, melyeket ilyen formában írt meg a költő, de a tiszta, antik-időmérték szerint ezt is rögtön megjobbitotta. A többi költeményt Batsányi verstani nézetei ellen, illetve saját maga igazolására antik-időmértékes formákban készítette. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

142, (5)

**Czidli.** [Égy kertben leltem Czidlimét]

**Czidli.** [A' kertben leltem Czidlimet]

K1	<i>Czidli.</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 296, 149b. (XL. sz., XXVIII. Ének.)	Autográf kötet.	<i>Notáját lásd Steffan I. Rész 9. Aria.</i>	[1795 vége–1796 eleje, kufsteini fogság]	A	<b>163.</b>
K2	<i>Czidli.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 29a–30b.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Av	–

## Megjelenés

K2: Verseghy 1910, 116, 78. sz.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoporthoz XL. darabja, a dallamra írt énekek közül a XXVIII. Ének. A kufsteini fogság idején, 1795 végén, esetleg 1796 elején lejegyzett ének címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Notáját lásd: Steffan I. Rész 9. Aria.*

**K2 (A szövegállapot):** Az *Énekek*-kézirat III. csomójába lejegyzett tisztázat, mely a textológiai kutatások alapján a fogság végén, a brünni várbörtönben keletkezett. A K1-hez képest minimális szövegjobbítást tartalmaz.

## Keletkezés

Az ének Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Die Cidly* című *Klavierliedjének* a magyarítása, ami 1778-ban a *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjtemény I. kötetének 9. darabjaként jelent meg Bécsben (Steffan 1778, No. 9). A *Klavierlied* Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) *Das Rosenband* címmel ismertté vált költeményének a megzenésítése, amit Steffan a költő megnevezése nélkül *Die Cidly* címen adott közre. Klopstock verse először 1775-ben a *Deutschlands Originaldichtern* című gyűjteményben (II. kötet, 128) *Cidli* címmel jelent meg – a későbbi kiadásokban már csak *Das Rosenband* címmel szerepel –, Steffannak tehát ez lehetett a szövegforrása, Verseghynek viszont kétségtelenül Steffan kiadása, hiszen a Steffan-darabot átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című, rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan–Verseghy [1786], 5a–6., 4. sz.). A darab feltehetően ekkortól foglalkoztathatta. Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1 és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az ének két szövegforrásban maradt fenn: a dallamutalást is tartalmazó kufsteini fogságban készült *Uránia*-kéziratban (K1), és az ehhez képest minimális szövegjobbítást tartalmazó *Énekek*-kézirat III. csomójában (K3), melyet a fogság végén jegyzett le. Az eredetiben két nyolcsoros strófából álló költeményt nem tagolta versszakokra. A *Cidli* kéziratban maradt, nem rendezte sajtó alá.

Klopstock versét *Cidli* címen Kazinczy is lefordította (Kazinczy 2008, 53. szövegidentitás; Császár 1913, 107; Gálos 1932, 373), illetve 1791-ben az *Orpheus*ban Klopstock német nyelvű versét is közreadta (Orpheus 2001, 282).

## Verselés

Szótagszámát és jambikus lejtését tekintve Verseghy híven követte a Steffan–[Klopstock]-*Klavierlied* formáját, az eredetitől csak rímképletében tért el. A kettős verselésű 5+4-es, illetve 5+3-as hangsúlyos osztású, mértéktelen jambikumokban készült ének strófa képlete a zene ismétlésekkel együtt: 8a9b ||: 8c :|| 8a9b ||: 8c :||

## Magyarázatok

2. *kaj*: kajszín, rózsaszín

## Forrás (5. kotta)

Steffan–[Klopstock]: *Die Cidly*.

(Steffan 1778, No. 9. – 2/4, D-dúr, Andante)

F. G. Klopstock *Das Rosenband* című versének megzenésítése J. A. Steffantól. Steffan a költő megnevezése nélkül *Die Cidly* címen adta közre a darabot. Az 5. kottamelléklet első sorában a Steffan-[Klopstock]-*Klavierlied* szövege, a másodikban pedig a *Czidli* (K1) szövege olvasható.

*Die Cidly.*

Im Frühlingschatten fand ich sie;  
Da band ich Sie mit Rosenbändern,  
||: Sie fühlt es nicht, und schlummerte, :||  
Ich sah Sie an. Mein Leben hieng  
Mit diesem Blick, an ihrem Leben,  
||: Ich fühlt es wohl, und wust es nicht. :||

Doch lispelt ich ihr-sprachlos zu,  
Und rauschte mit den Rosenbändern,  
||: Da wachte Sie vom Schlummer auf, :||  
Sie sah mich an, ihr Leben hieng  
Mit diesem Blick, an meinem Leben,  
||: Und um uns ward's Elisium. :||

143, (20)

Az *Álomhoz*. [Te kérkedékeny ingerlője / a' szépnek]

K1	Az <i>Álomhoz</i> .	Uránia-kézirat, III. szövegcsoporthoz; 295, 149a. (XLI. sz., XXIX. Ének)	Autográf gyűjtemény.	<i>Nótáját lásd Steffan II. Rész 4. Aria.</i>	[1795 vége, kufsteini fogság]	164.
----	---------------------	--	----------------------	---	-------------------------------	------

### Megjelenés

K1: Gálos 1939, 163.

### Szövegforrás és keletkezés

Az ének az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XLI. darabja, a dallamutalással rendelkező énekek közül a XXIX. Ének. A kufsteini fogságban, 1795 végén lejegyzett költemény címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Steffan II. Rész. 4. Aria.*

Az éneket Verseghy Joseph Anton Steffan (1726–1797) 1779-ben megjelent *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteményes kiadása II. kötete 4. darabjának dallamához rendelte (Steffan 1779, No. 4). Azonban nemcsak a dallamot, de a szöveget is Steffantól vette, *Az Álomhoz* a költő által hivatkozott *An den Traumgott* című Steffan-*Klavierlied* szabad átdolgozása (Gálos 1943, 10). A 2/4-es, D-dúr, Moderato tempójelzésű darab Gottfried August Bürger (1747–1794) 1770-ben keletkezett költeményének a megzenésítése, ami a *SdL*-ben a szövegíró megnevezése nélkül jelent meg. Bürger költeményét némileg átdolgozva *An den Morpheus* címmel Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) is közreadta a *Lyrische Blumenlesében* (Ramler 1774, V/49). Gálos Rezső Ramler kiadása után tévesen *An den Morpheus* címmel nevezte meg a Steffannál található Bürger megzenésítést (Gálos 1943, 10). Verseghy forrása azonban nem Ramler, hanem Steffan gyűjteményes kiadása volt, melyen keresztül a K1 lejegyzésénél jóval korábban találkozott a darabbal. A Steffan-darabot ugyanis átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című, rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (*Steffan-Verseghy* [1786], 14. sz., 13a–14). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-

irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1 és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az *An den Traumgott* című Steffan–[Bürger]-*Klavierlied*ből 1795 végén, a kufsteini fogságban készítette el Az *Álomhoz* című éneket, amikor újra hozzájutott Steffan és Haydn darabjaihoz. Az ének a német költemény hű fordítása, csupán annyit változtatott a szerkezeten, hogy az eredetileg 5 strófás költeményt 4 szakaszba vonta össze. Az ének a dallamutalással együtt kéziratban maradt, később nem dolgozott rajta és nem rendezte sajtó alá.

### Verselés

A felütéses, 9-es és 4-es jambikus lejtésű sorok váltakozásából álló Steffan–[Bürger]-*Klavierlied* ritmusa és formája szerint. A nyolcsoros strófaból álló költemény strófaéplete: 9a4b9a4b9c4b9c4b.

### Forrás (20. kotta)

Steffan–[Bürger]: *An den Traumgott*.

(Steffan 1779, No. 4. – 2/4, D-dúr, Moderato)

G. A. Bürger *An den Traumgott* című költeményének a megzenésítése J. A. Steffantól, melyet a zeneszerző a költő megnevezése nélkül adott közre. A 20. kottamelléklet első sorában az *An den Traumgott* című Steffan–[Bürger]-*Klavierlied*, a másodikban pedig *Az Álomhoz* szövege olvasható.

*An den Traumgott.*

Du Schwärmer um die Ruhebetten  
Von Moos und Flaum,  
O Brüderchen der Amoretten,  
Geliebter Traum!  
Wo fandest du, sie auszubilden,  
Den Stoff so fein? –  
In überirdischen Gefilden  
Gewiß allein!

Zu freundlich nur für Adelinen  
War dieß ihr Bild.  
Mann wäre sie mir selbst erschienen  
So sanft, so mild? –  
Verkündigst du wohl noch mir Armen  
Barmherzigkeit? –  
Nein! nein! sie fühlet kein Erbarmen  
In Ewigkeit!

O Tarumgott, ist es ja dein Wille  
Mir wohlzuthun,  
So wandle deine schöne Hülle,  
Und kleide nun  
Dich in ein Wesen, wie das Meine.  
Von Gram verzehrt,  
Und wie ein Leidender erscheine,  
Der Trost begehrt.

Den Schatten laß mein Bildniß gleichen,  
 Die still bey Nacht  
 Durch Hallen und um Gräber schleichen,  
 In Trauertracht;  
 Mit hagrer Wang' und einer Miene,  
 Die Gnade steht,  
 Tritt hin zu dieser Adeline,  
 Die mich verschmählt.

Und neige dich mit leisen Tönen  
 Zu ihrem Ohr;  
 Zähl' ihr die Seufzer und die Thränen  
 Der Liebe vor;  
 Und bring in Aufruhr ihr Gewissen!  
 Ihr Schlaf entflieh'!  
 Und schluchzend unter Zährengüssen  
 Erwache sie!

144.

**Bévezetés az Énekekhez. / Diána.** [Még akkor, hogy friss kellemekekkel]

K1	<i>Bévezetés az Énekekhez.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 295–293, 149a–148a. (XLII. sz.)	Autográf kötet.	[1795 vége – 1796 eleje, kufsteini fogság]	A	–
K2	<i>Diána.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 4–26; 25b–26b.	Autográf csomó.	[1803 körül, brünni fogság]	Av	238.

### Megjelenés

K1: Verseghy 1910, 349–352. (a 45. sz. jegyzetében)

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Kufsteinben 1795 végén vagy 1796 elején lejegyzett szövegállapot. Az *Uránia*-kézirat 47 darabból álló III. szövegcsoportjának 42. költeménye. A cím arra utal, hogy a verset egy majdnem költeményes kötet bevezető darabjaként képzelte el Verseghy.

**K2 (Av szövegállapot):** 1803 körül, valószínűleg közvetlenül a fogságból való szabadulás előtt lejegyzett szövegváltozat, melyben a K1-hez képest néhány kifejezést megváltoztatott a költő.

### Keletkezés

A vers az 1793-ban megjelent *Költeményes Enyelgések* nyitódarabjának, *A' Magyar Kisasszonyokhoz* (83) című költeménynek az emlékezetből való, ezért meglehetősen erőteljes átdolgozása. Verseghy a fogságban újrafordította vagy emlékezetből átdolgozta néhány korábban már magyarított énekét. Ilyenkor, bár az azonos forrás miatt azonos témájú és prozódiajű (esetleg címében is azonos) éneket készített, mivel nem voltak nála a korábban készített magyarításai, azokat nem tudta felhasználni, így szövegszerű folytonosság nem mutatható ki a költemények között. Erre az alkotói módszerre tehát az írás körülményei kényszerítették a költőt. *A' Magyar Kisasszonyokhoz* című verssel is így járt el. Ezt később, a kufsteini fogságban *Bévezetés az Énekekhez* címen dolgozta át, de mivel mindezt emlékezetből tette, a téma és versforma azonossága ellenére nincsenek egyező szövegpanelek a két költemény

között. *A' Magyar Kisasszonyokhoz* és a *Bévezetés az Énekekhez / Diána* című darabok tehát külön szöveg-identitást képeznek.

A budai, majd a kufsteini fogságban Verseghy egy újabb költeményes gyűjteményt tervezett (I. *Uránia*-kézirat III. szövegcsoport), melynek nyitódarabjául a *Bévezetés az Énekekhez* című verset szánta. Az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának *Költeményes Gondolatok külömbféle tárgyakról* (161b) című ciklusa dallamra írt énekeket és dallam nélküli költeményeket egyaránt tartalmaz. A ciklus 47 olyan számozott darabból áll, melyek közül 34-et a dallamra való írás-fordítás miatt külön énekszámmal is ellátott: ezek mellett Steffan, Haydn és Mozart dallamaira való utalás olvasható. A *Bévezetés az Énekekhez* feltehetően az ezekhez tartozó bevezetés lett volna, miként *A' Magyar Kisasszonyokhoz* (83) is az 1793-as *Költeményes Enyelgések* bevezető verse volt. Verseghy a K1-ben olvasható címmel ezt a funkciót még inkább kiemelte volna. Az 1803 körülre keltezhető második szövegváltozat címét (K2) azonban már megváltoztatta: ekkor a költővel viaskodó *Diána* istennőt emelte be a címbe. A vers azonban, mely Verseghynek a szerelmi költészet melletti hangsúlyos elkötelezettséget vállaló poétai hitvallásról szól, végül kéziratban maradt. A szabadulása után sajtó alá rendezett *Magyar Aglájában* már az *Ajánlást* (177) választotta nyitóversül, azaz az érzékeny lantos poézis művelése helyett legfőbb költői feladatának ekkor már a nyelvművelést tartotta.

Mivel Verseghy ebben az esetben saját költeményét írta újra, ezt kell elsődleges forrásnak tekintenünk, és csak másodlagos forrásnak azokat a német darabokat, melyeket K. W. Ramler (1725–1798) *Lyrische Blumenlesejéből* megadott *A' Magyar Kisasszonyokhoz* (83).

### Verselés

A formai mintát jelentő *A' Magyar Kisasszonyokhoz* (83) hasonlóan jambikus lejtésű sorokban. Strófa képlete: 9a9a8b9c9c8b.

### Magyarázatok

11. *Czipris' gyermekének*: Ámornak, azaz a Szerelem istenének.  
 14. *a' tisztaságnak istensége*: Diána, aki a római mitológiában a vadászat szűz istennője volt.  
 22. *'s két ránczos homlokú Músának*: Cliónak és Urániának.  
 103. *bajfákat*: a bajnokok (család) fáját, azaz a bajnokok sorának hősi tetteit  
 104. *táborvers*: tábori Mars, azaz hadi induló  
 119. *a' zsembesektül*: az öregektől  
 120. *tilalmas dombocskái*: keblei  
 119–120. *a' zsembesektül eltitkollya / tilalmas dombocskái közt*: az öregek elől keblei közé rejti

145, (22)

**Thirzishöz. / Thirzis' érkezésére.** [Vedd e' rósát Thirzis! hű kezembül]

K1	<i>Thirzishöz.</i>	Uránia-kézirat; 292, 147b. (XLIII. sz., XXX. Ének)	Autográf kötet.	<i>Az áriát lásd Steffan II. Rész 7. darab.</i>	[1795 vége – 1796 eleje, kufsteini fogság]	A	165.
K2	<i>Thirzis' érkezésére.</i>	Énekek-kézirat III. csomó; 34; 30b.	Autográf csomó.		[1803 körül, brünni fogság]	Av	–

### Megjelenés

K2: Verseghy 1910, 117, 80. sz. (*Thirzis' érkezése*: az eredetivel elérő cím a kézirat pontatlan olvasásából származik)



## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** Az *Uránia*-kézirat 47 költeményből álló III. szövegcsoportjának XLIII. darabja, a dallamra írt énekek közül a XXX. Ének. A kufsteini fogság idején, 1795 végén, esetleg 1796 elején lejegyzett ének címe mellett a következő dallamutalás olvasható: *Nótáját lásd Steffan II. Rész. 7. darab.*

**K2 (A szövegállapot):** Az *Énekek*-kézirat III. csomójába lejegyzett tiszttázat, amit nem sokkal fogságából való szabadulása előtt, 1803 körül készített Verseghy. Ebben egyrészt a címet *Thirzis' érkezésére* változtatta, másrészt a K1-hez képest minimális, egyetlen kifejezést érintő jobbítást végzett a szövegen.

## Keletkezés

Az éneket az *Uránia*-kézirat lejegyzése és dallamutalása szerint 1795–1796 telén, a kufsteini fogságban Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjteménye II. kötetének 7. áriájával párosította. Az 1779-ben Bécsben megjelent *An den Schlaf* című 3/4-es ütemmutatójú, D-dúr hangnemű, Andante tempójelzésű darab Johann Wilhelm Ludwig Gleim (1719–1803) azonos című költeményének a megzenésítése (a költőt Doncsesz Etelka azonosította), amit Steffan a szövegíró megnevezése nélkül adott közre (Steffan 1779, No. 7). A Steffan-darabot Verseghy átmásolta az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című, rövid bécsi útja során, 1786-ban készített gyűjteményébe (Steffan–Verseghy [1786], 17. sz., 16a–17). Steffan hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1 és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Mivel Verseghy a Kufsteinben összeírt formailag-tematikusan elrendezett költeményes tervezetéből, az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjába (K1) minél több énekelhető darabot szándékozott felvenni, azokhoz az eredetileg szövegversként írt költeményekhez, melyek formailag és ritmikailag megfeleltethetők voltak egy-egy Steffan- vagy Haydn-dallamnak, utólag párosította a bécsi *Klavierlied*-gyűjtemények melódiáit. A *Thirzishöz* esetében is ilyen módon járt el. A éneket eszerint feltehetően 1795 első felében, még a budai fogságban készítette szövegversként. Bár az imitáció alapjául szolgáló német költeményt ezidáig nem sikerült azonosítani, mivel Verseghy ekkor a szerelmi tematikájú érzékeny költeményeit még kivétel nélkül külföldi minták után írta, a *Thirzishöz* is feltehetően egy korabeli német érzékeny ének szabad fordítása. Budáról 1795 szeptember elején Kufsteinbe szállították Verseghyt, ahol ismét hozzájutott Steffan és Haydn *Klavierlied*-gyűjteményeihez, így lehetősége adódott a budai fogságban magyarított darabokhoz is dallamokat rendelni. A *Thirzishöz* esetében a *Sammlung deutscher Lieder* II. kötetének 7. darabjában, az *An den Schlaf* című Steffan-*Klavierlied*-ben találta meg azt a dallamot, ami formájában és ritmusában tökéletesen illeszkedett a már korábban magyarított szöveghez. Bár az éneket fogsága végén minimális szövegváltoztatással *Thirzis' érkezésére* címen átmásolta az *Énekek*-kézirat III. csomójába (K2), a darab, a többi Steffan-dallamhoz utólag társított énekhez hasonlóan kéziratban maradt, sohasem rendezte sajtó alá.

Steffan eme dallamát már jóval korábban, rögtön a *SdL* kézhezvétele után, 1781-ben az *Áldunk téged 's imádunk Istenség...* (37) kezdetű egyházi énekéhez is felhasználta Verseghy. A Steffan-darab érdekessége, hogy ebben az esetben egyszer sem fordította le Verseghy: mindkétszer csupán a dallamot vette a *Sammlung deutscher Lieder*-ből.

## Verselés

Formája és pródiája egybevág az énekkel utólag párosított Steffan–[Gleim]-*Klavierlied* formájával és ritmusával. A strófák páros rímű 10-es és 9-es trocheusi lejtésű sorokból állnak, melyet a zeneszerző a zenei ismétléssel is élve a következőképpen használt fel: a négy soros strófának először a második felét, majd az utolsó sorát ismételteti meg. Strófaéplete a zenei ismétlésekkel együtt: 10a ||: 9b 9b :|| + ||: 9b :||

## Dallam (22. kotta)

Steffan–[Gleim]: *An den Schlaf*.

(Steffan 1779, No. 7. – 3/4, D-dúr, Andante)

J. W. L. Gleim *An den Schlaf* című költeményének megzenésítése Steffantól. A zeneszerző a költő megnevezése nélkül adta közre a darabot. A 22. kottamelléklet első sorában az *An den Schlaf* című Steffan–[Gleim]-*Klavierlied* szövege, a másodikban az *Áldunk téged, 's imádunk Istenség...* (37) kezdetű egyházi ének, a harmadikban pedig a *Thirzishöz* szövege olvasható. Gleim költeményét l. az *Áldunk téged, 's imádunk Istenség...* (37) jegyzetében.

146, (40)

### Czidli Dámonhoz. / Czidli. [Dámon, hát csak elfelejtet]

K1	<i>Czidli Dámonhoz.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 292, 147b. (XLV. sz. XXXII. Ének)	Autográf kötet.	<i>Az áriát lásd Hayden I. Rész 8. darab.</i>	[1795 vége – 1796 eleje, kufsteini fogság]	A	167.
Ny1	<i>Czidli.</i>	Magyar Aglája; 121, kotta: 220–221.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	2/4, D-dúr, <i>Allegro.</i>	1806, Buda	Av	67.

### Megjelenés

Ny1 (dallammal): Bartalus 1869, 35. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezdetet adja meg címként.)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 46; Verseghy 1910, 201–202, 131. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot + dallamutalás):** A *Czidli Dámonhoz* című ének a kézirat III. szövegcsoportjának XLV. darabja, a dallamutalással ellátott énekek között a XXXII. Ének. A cím mellett a következő dallamutalás olvasható: *Az áriát lásd Hayden I. Rész 8. darab.* Az éneket a kufsteini fogságban, 1795 végén vagy 1796 elején jegyezte le Verseghy. A szöveg nem tisztázat, még több helyen is változatokat ad meg egy-egy kifejezés mellett a költő.

**Ny1 (Av szövegállapot + dallam):** Az éneket szabadulása után a Kufsteinben lejegyzett dallamutalásnak megfelelően J. Haydn dallamával, de a zeneszerző neve nélkül *Czidli* címmel jelentette meg Verseghy az 1806-os *Magyar Aglájában*. A szöveg minimális változtatással tulajdonképpen a K1 tisztázata: ahol ott még két változatot adott meg, ott mindig a sor mellé írt jobbítást vezette át a nyomtatványba.

### Keletkezés

Az ének Joseph Haydn (1732–1809) 1781-ben megjelent *XII Lieder für das Clavier* című gyűjteménye I. kötete 8. darabjának a szabad magyarítása (Major 1924, 47). Az *An Thyrsis* című 2/4-es, D-dúr hangnemű, *Allegro* tempójelzésű darabot Haydn a költő megnevezése nélkül adta közre (Haydn 1781, No. 8). A szöveg eredetének egy része bizonytalan. Az első strófa Christiane Mariane von Ziegler (1695–1760) tizenegy strófából álló, *Schäferlied* című költeményének első versszaka (Ziegler 1739, 151–153: a szöveget Doncsecz Etelka azonosította), de a Haydn által megzenésített 2–3. strófa szöveghelye, illetve annak szerzője ismeretlen. Ch. M. von Ziegler eredeti költeményének 8 strófáját nem sokkal korábban Carl Philipp Emanuel Bach zenésítette meg (*Oden mit Melodien vom Herrn Carl Philipp Emanuel Bach*, Zweite Auflage, Berlin, bey Arnold Weber, 1774, No. 2: *Schäferlied*: 3/4, G-dúr, Pastorella), Ziegler eredeti *Schäferliedje* is ismert volt tehát a korabeli közönség előtt. Steffan és Haydn

hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1 és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Verseghy a fogságban újrarendelt néhány korábban már magyarított énekét. Ilyenkor, bár az azonos forrás miatt azonos témájú és prozódiajú (esetleg címében is azonos) éneket készített, szöveg-szerű folytonosság nem mutatható ki a költemények között. Erre az alkotói módszerre a keletkezés körülményei kényszerítették. Csak akkor dolgozott ilyen módon, amikor olyan költemények, énekek szövegéhez jutott hozzá, melyeket már korábban magyarított, de mivel a börtönben nem voltak nála ezeknek a kéziratok, nem használhatta fel azokat. Haydn *An Thyrsis* című *Klavierlied*-jével is így járt el. A darabot ugyanis először, az eredeti szöveghez képest még igen hűen, *Szerelmes üzenet* (58) címen 1786–1788 között magyarította, majd amikor 1795 őszén Kufsteinben ismét a kezébe került Haydn gyűjteménye, újra nekiállt az ének fordításának. Ekkor készítette a *Czidi Dámonhoz* című, akkori poétikai elveinek megfelelően az előzőnél már jóval szabadabb fordítását (K1), amit szabadulása után *Czidli* címen kottával együtt adott közre a *Magyar Aglájában* (Ny1). Mivel a *Szerelmes üzenet* és a *Czidli* között az azonos szöveg- és dallamforrás ellenére nincs szövegyszerű kapcsolat, azaz ebben az esetben nem átdolgozással, hanem újrarendeléssel van dolgunk, a két ének külön szövegidentitást képez. A *Szerelmes üzenet* és a *Czidli Dámonhoz / Czidli* közötti tartalmi hasonlóságra már Császár Elemér felhívta a figyelmet (Verseghy 1910, 382), amit Major Ervin később Haydnra vonatkoztatva is megerősített (Major 1924, 47).

Az *Analyticában* a darabot az olyan énekek között hozta fel példaként Verseghy, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség; tudniillik [...] szerelmes énekek a megengedett szerelem szemérmes mértékét ismerő erkölcsös kifejezéseivel; panaszos énekek a balsorsról és örvendezők a teljesült kívánságokról.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

A *Schäferlied* című költeményt, ugyanazt a szövegforrást használva, mint J. Haydn, *Chloe an Thyrsis* címmel J. A. Steffan (1726–1797) is megzenésítette (Steffan 1782, No. 17), amit Verseghy az *Uránia*-kéziratban a *Pсихéhez* (129) című költeményhez rendelt dallamutalásként.

### Verselés

„Mértékelen trochaicusokban.” (Magyar Aglája, 242.) A Haydn-*Klavierlied* formájának és prozódiajának megfelelően nyolcsoros 8-as és 7-es keresztrimes trocheusi sorokban. Strófaépíté: 8a7b8a7b8c7d8c7d

### Forrás (40. kotta)

Haydn-[Ziegler]: *An Thyrsis*.

(Haydn 1781, No. 8. – 2/4, D-dúr, Allegro)

Ch. M. von Ziegler *Schäferlied* című költeményén alapuló átdolgozás megzenésítése, amit J. Haydn *An Thyrsis* címmel a költőnév megnevezése nélkül adott közre. A 40. kottamelléklet első sorában az *An Thyrsis* című Haydn-[Ziegler]-*Klavierlied*, a másodikban a *Szerelmes üzenet* (58), a harmadikban pedig a *Czidli* (Ny1) olvasható. A Haydn-*Klavierlied* szövegét l. a *Szerelmes üzenet* (58) jegyzetében.

147.

A' Bölcsék' sorsa. [Mint esik az vallyon, szomorúan kérdezi némelly]

K1	A' Bölcsék' sorsa.	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 290, 146a.	Autográf kötet.	[1796. március–április, kufsteini fogság]	A	–
K2	A' Bölcsék' sorsa.	Haller-kézirat, III. szöveg-csoport; 208a. (IV. sz.)	Autográf kötet.	[1796. április–augusztus, kufsteini fogság]	Av	210.

## Megjelenés

K1: Gálos 1939, 164.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A vers az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának számozatlan darabjai közé tartozik, keletkezési idejét a Verseghy és Batsányi között kialakult vita és a szövegforrások kontextusa alapján egyértelműsíthetjük. A költeményt eszerint 1796 március–áprilisában Kufsteinben jegyezte le a költő.

**K2 (Av szövegállapot):** A vers a *Haller*-kézirat *Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyakról görög mértékű Hantosokban* című harmadik szövegcsoportjának IV. darabja. A K1-hez képest némileg megjobbított szövegváltozat, melyet 1796 márciusa és augusztusa között jegyezhetett le Verseghy.

## Keletkezés

A személyes ihlettségű óda feltehetően Verseghy eredeti szerzeménye, idegen mintáját nem ismerjük. Egyrészt a Martinovics-féle összeesküvés miatti meghurcoltatására céloz vele, másrészt az *Uránia*-kézirat (K1) kontextusa szerint ezen túl konkrétan Batsányit érti az alatt, aki az utolsó sor szerint „drága nevét felusztva lemarja.” A vers ily módon az 1795 szeptemberében Kufsteinben kezdődő éles hangú vita egyik lenyomata. Bár a szöveg konkrétan nem utal Batsányira, hogy a vers a két költő közötti viszonyt példázza, azt a K1 kontextusa egyértelműsíti, ahol *A' Bölcsék' sorsa* után a szintén Batsányira utaló *A' Pedantizmus* (148) és *A' Szerelmetlen* (149) olvasható. A vitáról: Hovánszki 2017a, 14–43.

A költemény nemcsak allegorikusan szól Verseghyről és Batsányiról, de ha ismerjük a történelemet, akkor szembetűnőek a konkrét utalások is. Verseghy volt az, aki „tollal vagy szóval” a tudományok szolgálatából fakadó kincseit 1793-ban a *Mi a Poézis? És ki az igaz Poéta?* [...] című kötetben közre bocsátotta, amiért aztán őt Batsányi „mint hitetlen vagy gonosz erkölcsű tündért” megbélyegezte. Batsányi ugyanis a rímes-magyaros vershagyományt (is) pártfogolva elfogadhatatlannak tartotta Verseghy ama tételét, miszerint az igaz költészet nélkülözhetetlen eleme a szavak ritmikus-(idő) mértékes zengése. Mivel Verseghy ezt a rímes verselésben nem találta, a mérték nélküli „hangegyeztetést” nem tartotta poézisnek. Bár a két költő poézisről vallott nézetei több ponton is eltértek, a vita Kufsteinben a különböző verselési módok körül robbant ki (l. *A' Szórszálhasogató* (116) jegyzetét). Ehhez kapcsolódik a vers hexameteres formája is: Verseghy ugyanis a ciklus összes költeményét – mintegy a rímes-magyaros vershagyomány ellenében, illetve saját nézetei mellett – antik-időmértékes formában írta. Ezek után a 12. sorban („És te, ki e' gyakrabban jelenést keserűvé csudálad,”) Verseghy szemrehányóan szólítja meg Batsányit, hiszen a fiatal fogolytárs régebben a *Magyar Museum* hasábjain maga is elítélte az akkor dúló verstani pennacsatákat, most mégis kikelt Verseghy ellen. Végül Acteon történetét magára vonatkoztatva a zárlatban szomorúan utal arra, hogy bár ő „igaz szívből közlé tudományát” Batsányival, mégis kufsteini rabtársa volt az, aki „drága nevét felusztva” lemarta.

A költemény két szövegforrásban maradt fenn, mindkettőt a Batsányival való vita kapcsán, Kufsteinben jegyezte le Verseghy. Először 1796. március–áprilisában az *Uránia*-kéziratba (K1), majd kicsit később, valamikor ugyanezen év márciusa és augusztusa között a *Haller*-kézirat hexameterben írt költeményei közé (K2). Bár a K2-ben még egy sor mellett további szövegváltoztatásra való javaslat olvasható, az ódát később már nem tisztázta le. A fogságban keletkezett, személyes ihlettségű darabokkal együtt kéziratban maradt, szabadulása után nem rendezte sajtó alá.

## Verselés

Az óda a *Költeményes ügyekezetek külömbféle tárgyakról görög mértékű hatosokban* szövegcsoport része (*Haller*-kézirat; 202a), azaz hexameterben íródott. A versforma a Batsányival folytatott verstani vita

kontextusaként is értelmezendő. Verseghy hexameterről való nézeteit I. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetében.

### Magyarázatok

3–4. *a' tudományoknak szolgálattárára szegődnek, / 's kincseiket tollal vagy szóval közre bocsátták:* Verseghy saját tudományos verstani dolgozatára, az 1793-ban megjelent *Mi a' Poézisre?* cíloz.

12: *És tē:* Batsányi

148.

### A' Pedantizmus. [Mint mikor a' dühödő farkas tajtékos agyarral]

K1	<i>A' Pedantizmus.</i> [befejezetlen]	Uránia-kézirat, III. szöveg- csoport; 289–288, 146a–145b.	Autográf kötet.	[1796 február–március, kufsteini fogság]	170.
----	--	--	--------------------	---	------

### Megjelenés

Gálos 1939, 165.

### Szövegforrás és keletkezés

A költemény az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának számozatlan részében található. A személyes ihletettséggű, Batsányiról szóló befejezetlen óda Verseghy eredeti szerzeménye, melynek keletkezését a Verseghy és Batsányi között kialakult vitát figyelembe véve a szövegforrás kontextusa alapján 1796 február–márciusára datáljuk. A verset Kufsteinben írta, illetve jegyezte le. Bár a költeményt nem fejezte be, a tanulságot egy négy soros zárórész formájában *N[ota] B[ene]* megjegyzésként hozzáfűzte. Ezt a zárlatot az egész költemény formájával egybevágoan hexameterben írta meg.

A szöveget közreadó Gálos Rezső még úgy gondolta, hogy „Klopstock és Ossian emlegetése miatt valószínű, hogy ez a vers Kazinczyt támadja. Érdekes, hogy a kép [ti. ügető bárdus] mennyire emlékeztet a másfél évtizeddel későbbi *Mondolat* képének elgondolására.” (Gálos 1939, 165.) Tarnai Andor viszont már Batsányira vonatkoztatta (Tarnai 1993, 273). Ő *A' Szórszálhasogató* (116) és *A' Pedantizmus* gondolati azonossága, illetve szintén Osszián és Klopstock említésére alapozta nézetét: „Osszián neve ugyanis a század végének irodalmi közvéleményében elválaszthatatlanul összeforrt Batsányi-éval és Klopstocké, akinek már ekkor alapos ismerője volt a *Magyar Museum* szerkesztője.” (BJÖM I, 1953, 535.) A *Haller*- és az *Uránia*-kézirat kontextusainak összevetése Tarnai Andor álláspontját igazolja. A két kéziratból ugyanis egy olyan, Batsányi és Verseghy között Kufsteinben lezajlott vita rekonstruálódik, melynek egyik dokumentuma *A' Pedantizmus* című vers.

A költemény témájában *A' Szerelmetlen* (149) című epigrammához kapcsolódik. Batsányi a „hű szerelemre hevültt” poétát, illetve az „érzékeny Músák” poézisét művelő költő útját csalártnak tartva, elragadja őt „úttyaibúl”, s egy valaha Ossziánt és Klopstockot inspiráló tar, sziklás, zordon helyre vezeti. A további történéseket azonban nem tudjuk meg, mert Verseghy befejezetlenül hagyta a költeményt. Kifejezőkészlete és metaforahasználata erősen rokon a *B[atsányi]-hoz* (155) című szintén töredékben maradt verssel, melynek megírását erősen befolyásolhatta *A' Pedantizmus*. A motívumokat onnan átemelve *A' Pedantizmus* igen éles hangját a *Bacsányihoz* (164) című versben a költőtárs közeli szabadulásának hírére megszelídítette, az ellentétet ott már békülékeny hang váltja fel. (A Batsányi és Verseghy közötti nézeteltérés a fizikai távolság miatt valójában sohasem zárult le.) A vitáról: Hovánszki 2017a, 14–43.

### Verselés

Az ódát mintegy saját verstani nézeteinek igazolására, illetve Batsányi nézetei ellenében (is) hexameterben írta meg Verseghy. A költő hexameterről való nézeteit I. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetében.

## Magyarázatok

6. *Bardus*: Célzás az Osszián-fordítása miatt a kortársak által „magyar Bardusnak” nevezett Batsányira. A bardus ugyanakkor a Verseghy általa is használt Pápai Páriz latin–magyar szótárban „ostoba, buta elméjű” jelent.

18. *Klopstock*: Osszián mellett Batsányi számára a másik fő irodalmi mintát Klopstock jelentette, aki az antik strófaszerkezetek szabad változatait kifejlesztve képviselte a fennköltséget a korabeli nyugat-európai költészetben.

20. *odor*: odú, barlang

21–22. *Osszjánnak udúja / mëllynek rejtékiben Fingált keserëgte*: Batsányi irodalmi-fordítói programjának egyik fő pontja az Osszián fordítás volt, melynek első darabját a Fingál kesergéséről szóló *Ossian’ utolsó Énekét* 1788-ban, a kassai *Magyar Museum*ban adta közre. Batsányi Osszián-fordításairól: Hartvig 2007; BJÖM I, 1953, 526–550.

149.

**A’ Szerelmetlen. / Eggy Szerelmetlenhez. / Eggy Szerelmetlenre.** [A’ szeretet csupa lelkekben gyakorollya hatalmát]

K1	<i>A’ Szerelmetlen.</i>	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 286, 144b.	Autográf kötet.	[1796 január–február, kufsteini fogság]	A	171.
K2	<i>Ëggy Szerelmetlenhez.</i>	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 79b. (XI. sz.)	Autográf kötet.	[1796 február–március, kufsteini fogság]	A	–
Ny1	<i>Eggy Szerelmetlenre.</i>	Magyar Aglája; 110.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	59.

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 148; Verseghy 1900, 57–58; Verseghy 1910, 193, 123. sz.; Verseghy 1956, 167.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot)**: Az epigramma az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának számozatlan darabjai közé tartozik. Keletkezési idejét a Verseghy és Batsányi között kialakult vita, illetve a szövegforrások kontextusa alapján 1796. január–februárjára, a kufsteini fogság idejére datáljuk.

**K2 (A szövegállapot)**: A vers a *Haller*-kézirat *Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának XI. darabja. Mivel az 1796. február 18-án keletkezett *Apollóhoz* (161) és a március 28-án lejegyzett *Eggy irígy Bardusra* (163) között található, Verseghy e két időpont között, Kufsteinben jegyezte le a költeményt. Szövege megegyezik a K1-ben olvashatóval, csupán a címen változtatott a költő.

**Ny1 (Av szövegállapot)**: Az epigrammát a fogságból való szabadulása után a címen minimálisan változtatva, illetve a szövegen némileg jobbitva az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre Verseghy.

## Keletkezés

A személyes ihletettségu, Batsányiról szóló, illetve Batsányira vonatkozó epigramma Verseghy eredeti szerzeménye, melynek keletkezését a Verseghy és Batsányi között kialakult vitát figyelembe véve a szövegforrások kontextusa alapján 1796 január–februárjára datáljuk. A verset Kufsteinben írta, illetve jegyezte le a költő.

Az epigramma a Kufsteinben Batsányi és Verseghy között kialakult vita egyik dokumentumának tekinthető, mely tematikusan szorosan kapcsolódik a K2-ben előtte álló *Apollóhoz* (161) című darabhoz. Bár a szöveg konkrétan nem utal Batsányira, hogy az „*Egy Szerelmetlen*” alatt a Kufsteinben vele együtt raboskodó költőt értette, azt a *Haller-kézirat* kontextusa egyértelműsíti. A kézirat I. szövegcsoportjának VI–XV. versei ugyanis mind a Batsányi és Verseghy közötti nézeteltérés hevében születtek. Ezek a költemények egy olyan tematikus versciklust alkotnak, melyet elsősorban a Batsányi személyére való utalások kötnék össze. A versciklus az 1795 októberében készült (VI) *Szentjóni Szabó Lászlónak halálával* (114) kezdődik és az 1796. május 16-án kelt (XV) *A' mostani Poetával* (165) fejeződik be. Ennek része a XI. sorszámot viselő *Egy Szerelmetlenhez* című epigramma. A vers a két költő poézisára alapvetően jellemző tematikus ellentétre reflektál. Verseghy ugyanis Batsányi hazafias, politizáló lírájával szemben ekkor még szinte kizárólag a szív elérékenyítésén keresztül az emberi értelmet és érzékenységet megnevesítő (énekes) szerelmi költészetet művelte, illetve kívánta művelni. Az epigramma így a szerelmetlen lelkű, „*szerlem nem bántotta*” Batsányin csattant. A vitáról: Hovánszki 2017a, 14–43.

Az epigrammát Verseghy kétszer is lejegyezte. Először *A' Szerelmetlen* címen az *Uránia-kéziratban* (K1), majd a címen némileg változtatva *Éggy Szerelmetlenhöz*ként a *Haller-kéziratba* (K2). A darabot aztán szabadulása után, némileg csiszolva a szövegen az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre (Ny1). A *Magyar Aglájabeli* minimális szövegjobbításokon jól látható, hogy a tudós költő az általa vallott és hirdetett esztétikai koncepció nevében – a Batsányié ellenében – javított a kifejezéseken: a „*gyönyörű*” szerelmet „*mértékelt*” szerelemre, a „*köcsög*” kéjt pedig „*eszesebb*” kéjre cserélte.

### Verselés

Az epigramma klasszikus műfaji kívánalmainak megfelelően „görög mértékű Lantosokban” (*Haller-kézirat*, 71a), mégpedig „elegiacumokban” íródott (Verseghy 1806, 241), azaz disztichonokból áll.

150.

**Egy álom.** [Fogva valék, 's míg tagjaimat friss életerővel]

K1	<i>Egy álom.</i> [befejezetlen]	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 284, 143b.	Autográf kötet.	[1796. március–április, kufsteini fogság]	172.
----	------------------------------------	---	--------------------	--	------

### Megjelenés

Gálos 1939, 168.

### Szövegforrás és keletkezés

A mindössze két sorból álló befejezetlenül maradt költemény az *Uránia-kézirat* III. szövegcsoportjának számozatlan részében található. A vers keletkezési idejét a Verseghy és Batsányi között Kufsteinben kialakult vita alapján 1796. március–áprilisára datáljuk. A vitáról: Hovánszki 2017a, 14–43.

A vers kezdete („fogva valék”), illetve kontextusa alapján Verseghy valamilyen módon a fogság élményét akarta feldolgozni hexameterekben.

### Verselés

Hexameterben. A költő hexameterről való nézeteit l. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetében.



**A' Fülemile.** [Börtönyöm' ablakibúl dalomot keseregve leküldvén]  
**Mese.** [Börtönyöm' ablakjám szomorú dalolásra fakadván]

K1	A' <i>Fülemile.</i> [befejezetlen]	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 282, 142b.	Autográf kötet.	[1796 március-április, kufsteini fogság]	A	173.
K2	<i>Mese.</i> 27. Maj.	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 83a–81b. (XVII. sz.)	Autográf kötet.	[1796.] május 27. [kufsteini fogság]	B	190.

### Megjelenés

K1: Gálos 1939, 168.

K2: Verseghy 1987a, 12–13.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A' *Fülemile* című hexameterekben írt befejezetlen költemény az *Uránia-kézirat* III. szövegcsoportjának számozatlan darabjai közé tartozik. A darab keletkezési idejét a Verseghy és Batsányi között kialakult vita, illetve a szövegforrások kontextusa alapján 1796 március–áprilisára datáljuk.

**K2 (B szövegállapot):** A vers a *Haller-kézirat Költeményes Ügykezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának XVII. számú darabja. A *Mese* című elégiában az 1796 március-áprilisában lejegyzett *Fülemile* című töredéket írta újra, illetve tovább Verseghy. Közben a versformát is megváltoztatta, hexameter helyett immár disztichont alkalmazott. A kéziratban a cím mellett a költő a lejegyzés dátumát is feltüntette: 27. Maj. A hónapra és napra való utalás évét a kézirat kontextusából egyértelműsíthetjük (az előző versek mind a Batsányi és közte kialakult vita lenyomatái): eszerint 1796-ban, Kufsteinben írta a darabot.

### Keletkezés

A személyes ihletettséggű, a fogságot, illetve a bebörtönzést témául választó elégia Verseghy eredeti szerzeménye. A börtön ablakában éneklő madár témáját először 1796 márciusában vetette papírra Verseghy. A' *Fülemile* című töredékben maradt mesének hexameteres formában látott neki (K1), de három és fél sor után abbahagyta (K1). Két hónap múlva azonban újra elővette, és 1796. május 27-én immár *Mese* címmel disztichonokban dolgozta ki az áprilisban megkezdett történetet (K2).

A május 27-én kelt *Mese* szorosán összefüggést mutat a két nappal korábban, május 25-én lejegyzett *Mesével* (166), hiszen a két darab egyazon alapötletnek, a fogságból kiszabadult madár történetének, allegóriájának a kidolgozása. A *Mesék* a Batsányi hatását tükröző (vö. *A rab és a madár* – Tarnai 1993, 275) fogság–madár motívumegyüttesre épülnek, mely egyértelműen a Verseghy és Batsányi között lezajlott vita utóhatásának tekinthető. Bár ezek a szövegek már nem Batsányiról vagy Batsányinak szólnak, a Batsányi-allúziók a kufsteini várbörtönből április 23-án szabadult költőt idézik. A vitáról: Hovánszki 2017a, 14–43.

Az elégia a fogságban keletkezett személyes ihletettséggű darabokkal együtt kéziratban maradt, szabadulása után nem rendezte sajtó alá a költő.

### Verselés

A vers első, befejezetlenül maradt A' *Fülemile* (K1) című szövegét még hexameterben jegyezte le Verseghy, a *Mesét* viszont már az elégia klasszikus műfaji kívánalmainak megfelelően „görög mértékű Lantosokban” (*Haller-kézirat*, 71a), mégpedig disztichonokban („elegiacumokban”) írta meg. A költő hexameterről való nézeteit I. A' *Baktai Paraszt* (200) jegyzetében.



**K[azinczy]-hoz.** [Még a' halálnak rút veszédemei / függtek K-in]

K1	<i>K[azinczy]-hoz.</i> [befejezetlen]	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 281, 142a.	Autográf kötet.	[1796. március–április, kufsteini fogság]	<b>174.</b>
----	--	---	--------------------	--	-------------

**Megjelenés**

Gálos 1939, 168.

**Szövegforrás és keletkezés**

A mindössze három sorból álló befejezetlenül maradt költemény az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának számozatlan részében található. A vers keletkezési idejét a Verseghy és Batsányi között Kufsteinben kialakult vita alapján 1796. március–áprilisára datáljuk. A vitáról: Hovánszki 2017a.

A befejezetlen verset valószínűleg Kazinczyhoz címezte. Egyrészt a K kezdőbetű már önmagában is erre utal, másrészt arról ír, hogy a megszólított „szomszéd szugolyban” szenvedő rabtársa volt, ami a közösen eltöltött budai fogságra (1795) utalhat.

**Verselés**

A mindössze három sorból álló, befejezetlenül maradt, feltehetően ódának szánt költeményt alkaiszi strófában kezdte el Verseghy. Versmértékét I. *A' zsembes Öreghez* (112) jegyzetében. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit I. a *Laurához* (110) jegyzetében.

**Non ebur. Etc.** [Mennyiszer megesküszök, hogy / megvonom szerelmemet]

K1	<i>Non ebur. Etc.</i> L. 2. Od. 18. [befejezetlen]	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 280, 141b.	Autográf kötet.	[1796. március–április, kufsteini fogság]	<b>175.</b>
----	--	--	--------------------	--	-------------

**Megjelenés**

Gálos 1939, 168.

**Szövegforrás és keletkezés**

A mindössze két sorból álló befejezetlenül maradt költemény az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának számozatlan részében található. A vers keletkezési idejét a Verseghy és Batsányi között Kufsteinben kialakult vita alapján 1796. március–áprilisára datáljuk. A vitáról: Hovánszki 2017a.

A befejezetlen vers címe Horatius II. *Énekek Könyve* (Carminum Liber II.) XVIII. Ódájának a kezdőszavai (Oda XVIII.): *Non ebur, neque aureum...* A Horatius-carmen címe: *Ad avarum* (A Fösvényhez).

A szöveg forráshelyét a latin sorkezdet után maga Verseghy jelölte meg: *L[ibri] 2. Od[ae] 18.* A sorkezdet és az arra való utalás alapján az ódát, ha Verseghy megírta volna, akkor valamilyen módon a Horatius-darab kontextusában lehetett volna értelmezni.

**Verselés**

Verseghy a hivatkozott Horatius-óda formájának megfelelően jambusi négyes és ötödféles sor váltakozásával kezdte az éneket. A *Magyar Aglája* verstani tanulmányában a következőképpen határozta meg a formát: „Öszve tesz tudniillik Horátius [...] egy szoros choraicumot és egy tizenegyes jámbicumot. Illyen a' 2. Könyv. 18. ódája: *Non ebur neque aureum 's a' t.*” (Verseghy 1806, 23.) Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit I. a *Laurához* (110) jegyzetében.

**Musamhoz.** [Szentgyörgy' havának harmadik éjszakát]

K1	<i>Musamhoz.</i> [befejezetlen]	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 279, 141a.	Autográf kötet.	[1796. április 3., kufsteini fogság]	<b>176.</b>
----	------------------------------------	---	-----------------	---	-------------

**Megjelenés**

Gálos 1939, 165–166. (*Músámhoz*)

**Szövegforrás és keletkezés**

A három strófából álló befejezetlen költemény az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának számozatlan részében található. A vers keletkezési idejét egyrészt a kontextus alapján egyértelműsíthetjük, másrészt maga a költő árulja el, hogy „negyvenedik tavaszába lépve”, azaz 1796. április 3-án, születésnapja alkalmából, mintegy saját születésnapjának köszöntőjeként kezdte el írni az ódát. Ekkor Verseghy fogsága második állomásán, „havas Tirolnak vég szögletében”, Kufsteinben tartották fogva.

**Verselés**

Alkaioszi strófiákban. Versmértékét I. *A' zsembe*s Öreghez (112) jegyzetében. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit I. a *Laurához* (110) jegyzetében.

**Magyarázatok**

1. *Szentgyörgy' hava*: Április hónapjának az egyházi ünnepekörhöz kötődő neve.
- 2–3. *Clarfait utánn egyedül vezetni / Kezdette Károly Herczeg*: A franciák és osztrákok közötti háborúban 1796 februárjában Clerfait (1733–1798) császári tábornagy helyett birodalmi tábornagyként Habsburg-Lotaringiai Károly (1771–1847) főherceg lett a rajnai haderők főparancsnoka.
5. *ájtalan*: vallástalan
7. *havas Tirolnak vég szögletében*: Kufsteinben, mely Tirol északi sarkában fekszik.

**B[atsányi]-hoz.** [Allig ereszkedtem nyelvészpítésnek okáért]

K1	<i>B[atsányi]-hoz.</i> [befejezetlen]	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 278–277, 140b–140a.	Autográf kötet.	[1796. áprilisának első fele, kufsteini fogság]	<b>177.</b>
----	--	--	-----------------	--	-------------

**Megjelenés**

Gálos 1939, 166. (*B[atsányi]hoz*); Verseghy 1956, 59–60. (*Batsányihoz*); Verseghy 1989, 45. (*Batsányihoz*)

**Szövegforrás és keletkezés**

A befejezetlenül maradt költemény az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának számozatlan részében található. Keletkezési idejét a Verseghy és Batsányi között Kufsteinben kialakult vita alapján datálhatjuk. Eszerint valószínűleg nem sokkal Batsányi szabadulása előtt (1796. április 23.), 1796 áprilisának első felében jegyezte le Verseghy a befejezetlenül hagyott ódát.

A vers az 1795 szeptemberében Kufsteinben kezdődő éles hangú vita egyik lenyomata. Hogy Batsányihoz szól, azt egyrészt a címe és a szöveg utalásai, másrészt az *Uránia*-kézirat kontextusa egyértelműsíti. Az *Uránia*-kézirat 146a–139b oldalain ugyanis olyan befejezetlen versek találhatók, melyeket a vita idején, 1796 március–áprilisában írt Verseghy. A vitáról: Hovánszki 2017a.

### Magyarázatok

1–2. *Allig ereszkédtem nyelvszépítésnek okáért / több hitetésük utánm frígyre B. veled:* Célzás a Magyar Museumban végzett közös munkájukra.

9–10. *Illy szomorú bérét frígyednek vette Kazinczi / vette Apollónknak fénnye Baróti Szabó:* Célzás a kaszai Magyar Museumot illetően a szerkesztők között kialakult vitákra, melynek következményeként Kazinczy már 1788-ben, közvetlenül a folyóirat megindulása után kivált a folyóiratból, Baróti Szabó Dávid pedig 1791-ben hagyta ott Batsányit.

11–12. *harcznak eredtél / Rájnissal néhány vélekedése miatt:* Célzás a Magyar Museumban Batsányi és Rájnis között lezajlott fordítás-vitára (Debreczeni 2009, 257–260).

15. *Én szatírái írtam:* Célzás az *Egy jó szívből költt Szatira* (79) című írására, amit 1791-ben névtelenül jelentette meg Verseghy. A szatíra 88–115. sora Batsányiról szól.

21. *Sérteni kezdettél nyilván; 's bujtatni sok elmét:* Ennek konkrét dokumentumáról nem tudunk, de Batsányi Verseghy 1793-as *Mi a' Poézis* kötetének verstanai tanulmányában írtakat valóban elfogadhatatlannak tartotta.

23. *a' bal eset szomszéd börtönybe szorított:* A Martinovics-féle összeesküvés miatt mindkettőjüket elítélték. 1795. szeptember 5-től Kufsteinben szomszédos cellákba kerültek, ezért tudtak egymással kommunikálni például kopogtatás útján.

### Verselés

Az elégia műfajának megfelelően disztichonokban.

156.

**Ébresztés az örömrre.** [Éllyünk, barátim, míg komor összei]

K1	<i>Ébresztés az örömrre.</i> [befejezetlen]	Uránia-kézirat, III. szövegcsoport; 276, 139b.	Autográf kézirat.	[1796 április, kufsteini fogság]	178.
----	--	---	----------------------	-------------------------------------	------

### Megjelenés

Gálos 1939, 166–167; Verseghy 1956, 57–58; Verseghy 1989, 53.

### Szövegforrás és keletkezés

Az óda az *Uránia*-kézirat III. szövegcsoportjának számozatlan részében található, melyet 1796 áprilisának végén, nem sokkal Batsányi szabadulása (1796. ápr. 23.) után Kufsteinben jegyeztet le a költő.

A Horatius-imitációnak tekinthető óda feltehetően nincs befejezve. Egyrészt a vers alapját képező *carpe diem* téma sincs végigvezetve, másrészt az *Uránia*-kézirat ama szövegcsoportja, melyben az *Ébresztés az örömrre* található, csak befejezetlenül maradt költeményeket tartalmaz (285–276; 144a–139b).

### Verselés

Alkaioszi strofában. Versmértékét I. *A' zsembes Öreghez* (112) jegyzetében. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit I. a *Laurához* (110) jegyzetében.

## Akár az embérségért szenvedsz...

K1	<i>Akár az embérségért szenvedsz...</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 163a.	Autográf kötet.	[1796. április–május, kufsteini fogság]	179.
----	---	--	-----------------	---	------

**Megjelenés**

Gálos 1939, 167.

**Szövegforrás és keletkezés**

A számozás és cím nélküli éneket az *Uránia*-kézirat utolsó oldalára jegyezte le Verseghy. A darab egyetlen strófából áll, két javítással a szövegben. Keletkezését tekintve a III. szövegcsoporthoz tartozik, melyet valószínűleg 1796 áprilisában vagy májusában jegyzett le a költő.

A szövegforrás kontextusa alapján a vers Batsányira vonatkozik, és keletkezését tekintve szorosan összefügg az ugyanezen a lapon található másik három cím nélküli verssel, a *Ne hadd, barátom! a' dühös keserőtül...* (88) és *A' két hajlékony oltoványinak...* (158), illetve a *Sors mala nos junxit, bona, quaeso, ne sepatet unquam...* (159) kezdetűekkel. A rövid darabok az elválás után is megmaradó barátság témáját variálják, ami Batsányi Kufsteinből való szabadulása (1796. április 23.) után a két költő fogságban kirottant nézeteltérése miatt különösen fontos lehetett Verseghynek. Keletkezésüket tekintve tehát a Verseghy–Batsányi vitát tükröző versciklushoz kapcsolódnak e rövid versek, annak mintegy lezárásaként, a megbékélés jegyében írhatta őket Verseghy. A vitáról: Hovánszki 2017a.

**Verselés**

A német dalköltészetre jellemző 9-es és 8-as keresztrimes jambusi sorokban. Ez egyben Batsányi felé tett gesztus is, hiszen a jambusi formával Batsányi is kísérletezett, illetve számtalanszor alkalmazta azt. Strófaeképlete: 9a8b9a8b9c8d9c8d

## A' két hajlékony oltoványinak...

K1	<i>A' két hajlékony oltoványinak...</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 163a.	Autográf kézirat.	[1796 április–május, kufsteini fogság]	180.
----	---	--	-------------------	--	------

**Megjelenés**

Gálos 1939, 167. (*A' kis, hajlékony oltoványinak...*)

**Szövegforrás és keletkezés**

A számozás és cím nélküli éneket az *Uránia*-kézirat utolsó oldalára jegyezte le Verseghy. A két strófából álló vers keletkezését tekintve a III. szövegcsoporthoz tartozik, melyet valószínűleg 1796 áprilisában vagy májusában jegyzett le a költő.

A szövegforrás kontextusa alapján a vers Batsányira vonatkozik, és keletkezését tekintve szorosan összefügg az ugyanezen a lapon található másik három cím nélküli verssel, a *Ne hadd, barátom! a' dühös keserőtül...* (88) és az *Akár az embérségért szenvedsz...* (157), és a *Sors mala nos junxit, bona, quaeso, ne sepatet unquam...* (159) kezdetűekkel. A rövid darabok az elválás után is megmaradó barátság témáját variálják, ami Batsányi Kufsteinből való szabadulása (1796. április 23.) után a két költő fogságban kirottant nézeteltérése miatt különösen fontos lehetett Verseghynek. Keletkezésüket tekintve tehát a Verseghy–Batsányi vitát tükröző versciklushoz kapcsolódnak e rövid versek, annak mintegy lezárásaként, a megbékélés jegyében írhatta őket Verseghy. A vitáról: Hovánszki 2017a.

### Verselés

A német dalköltészetre jellemző 9-es és 8-as kereszttrimes jambusi sorokban. Ez egyben Batsányi felé tett gesztus is, hiszen a jambusi formával Batsányi is kísérletezett, illetve számtalanszor alkalmazta azt. Strófaéplete: 9a8b9a8b

159.

**Sors mala nos junxit...**

**Unis par le malheur moins...**

K1	<i>Sors mala nos junxit..</i> <i>Unis par le malheur moins...</i>	Uránia-kézirat, III. szöveg-csoport; 163a.	Autográf kézirat.	[1796. április–május, kufsteini fogság]	181.
----	--	--	-------------------	---	------

### Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

A két latin és öt francia sorból álló cím nélküli éneket az *Uránia*-kézirat utolsó oldalára, sorszámozás nélkül jegyezte le Verseghy. A lejegyzés szerint a költeményt latinul és franciául, a két szöveget egymással párhuzamosan akarta kidolgozni, de a latint közben két sorba tömörítette. A szöveg felépítése tehát: az 1. és 3. sor latinul, a 2. és 4–7. sor franciául van. Ugyanannak a versnek a több nyelven való kidolgozására más példa is van Verseghy munkásságában. A Verseghy által Marónak nevezett rabtárstól Kufsteinben kapott *Vergiss mein nicht, wenn dir die Freude winket...* kezdetű korabeli népszerű német éneket fordította *Kedvesémhez* (132) címen magyarra, *Pensez à moi, quand votre coeur les charmes...* (204) kezdettel franciára, illetve ugyanakkor *Ricordati di me, bell' idol mio...* (206) kezdettel olaszra is.

A latin és francia nyelven is megírt költemény keletkezését tekintve a III. szövegcsoporthoz tartozik, melyet valószínűleg 1796 áprilisában vagy májusában, a Batsányi és közte Kufsteinben lezajlott vitához kapcsolódóan készített. A szövegforrás kontextusa, illetve a vers szövege alapján a költemény egyértelműen Batsányira vonatkozik, és keletkezését tekintve szorosan összefügg az ugyanezen a lapon található másik három cím nélküli verssel, a *Ne hadd, barátom! a' dühös keserotúl...* (88), az *Akár az embérségért szenvedsz...* (157) és a *A' két hajlékony oltoványinak...* (158) kezdetűekkel. A rövid darabok az elválás után is megmaradó barátság témáját variálják, ami Batsányi Kufsteinből való szabadulása (1796. április 23.) után a két költő fogságban kirobbant nézeteltérése miatt különösen fontos lehetett Verseghynek. Keletkezésüket tekintve tehát a Verseghy–Batsányi vitát tükröző versciklushoz kapcsolódnak e rövid versek, annak mintegy lezárásaként, a megbékélés jegyében írta őket Verseghy. A vitáról: Hovánszki 2017a.

### Verselés

A *Sors mala nos junxit...* kezdetű két sornyi latin rész hexameterből, a *Tu l'entendais jadis...*-tól kezdődő francia rész, pedig kereszttrimes francia alexandrinusokból áll.

### Fordítás

[Az 1. és 3. latin sor Kovács Dániel Attila hexameterben készített fordítása, a 2. és 4–7. francia sor fordítása Granasztói Olga munkája.]

latin rész

El kit a balsors összekötött, ne szakítsa a jó se  
Emlékezz a barátára, ki téged örökre szeret.

francia rész

Kevésbé köt össze minket a balsors, mint a barátság.  
Egykor hallottad, de nem láttad őt,  
Vonásai még most is előtted vannak, de nem tudod elérni.  
Oh, bárcsak téged még egyszer karjaiba zárhatna,  
akkor a legizőbb barátság a leggyengédebbé válna.

### Magyarzatok

4. *Tu l' entendais jadis et ne le voyais pas* [Egykor hallottad, de nem láttad]: Batsányi és Verseghy Kufsteinben egymás melletti cellákban raboskodtak, így kopogtatással tudtak kommunikálni egymással, vagyis hallották, de nem látták egymást.

5. *Ses traits sont sous tes yeux et tu ne peux l' atteindre* [Vonásai még most is előtted vannak, de nem tudod elérni]: Kufsteinben nem találkozhattak egymással a rabok, ezért nem tudták egymást (fizikailag) elérni, megölelni.

7. *la plus vive amitié deviendra la plus tendre* [a legizőbb barátság a leggyengédebbé válna]: Utalás a Batsányival kialakult poétikai-verstani vita heves voltára, amit Verseghy szeretett volna feloldani, és szeretett volna gyengéd barátsággal, sértettségek nélkül elválni Batsányitól.

160.

### Egy ártatlan Felelet. [Mint vagy Palócz? Cserhádi tartományodban]

K1	<i>Éggy ártatlan felelet.</i>	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 79b. (IX. sz.)	Autográf kötet.	[1796. január–február, kufsteini fogság]	A	–
Ny1	<i>Eggy ártatlan Felelet.</i>	Magyar Aglája; 109.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	A	57.
Ny2	<i>Eggy ártatlan Felelet.</i>	Exercitationes Idiomatis Hungarici; 169.	Latin-magyar nyelvtankönyv. Verstani példatár.	1816, Buda	A	–
Ny3	<i>Eggy ártatlan Felelet.</i>	Magyar Grammatika avagy Nyelvtudomány; 517.	Magyar nyelvtankönyv. Verstani példatár.	1818, Buda	A	–

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 149; Verseghy 1900, 57; Verseghy 1910, 192, 121. sz.; Verseghy 1956, 166; Verseghy 1989, 99.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az epigramma a Haller-kézirat *Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának IX. darabja, melyet 1796 elején, Kufsteinben jegyzett le Verseghy. Az kézirat 162b oldalán található címjegyzékén a nem dallamra írt versek között a darab az I. sorszámot viseli, azaz ez lett volna a Verseghy által ekkor tervezett kötet nyitóverse. A No. I. eredetileg *Az Örömhöz* volt, Verseghy azonban láthatóan újra akarta konstruálni a versek sorrendjét, mert *Az Örömhöz* előtt álló sorszámot lehúzta, és a lista végére illesztette, I-sel pedig az

*Eggy ártatlan Feleletet* jelölte. A címjegyzéket valószínűleg 1796 áprilisában, a versek lejegyzése után írta össze.

**Ny1, Ny2, Ny3 (A szövegállapot):** A K1-ben lejegyzett szöveget Verseghy fogsága után változtatás nélkül háromszor is megjelentette. Először 1806-ban a *Magyar Aglájába*, majd az 1816-os *Exercitationes Idiomaticis Hungaricis* és az 1818-as *Magyar Grammatika, avagy Nyelvtudomány* című nyelvészeti tankönyvek verstanti példatárában a magyar nyelven írt szabad jambusi forma mintapéldájaként. A vers ezekben az Ódák (Carmini) között található. Az *Exercitationes Idiomaticis Hungaricis*-ben a versformát is megadta a cím alatt a költő: *Jambicum*.

### Keletkezés

Az epigramma egy a korban jól ismert anekdota feldolgozása (Verseghy 1910, 381). A vers címe sorszám nélkül az *Uránia-kézirat* III. szövegcsoportjának címjegyzékén is megtalálható (162b), de a kötetbe már nem jegyezte be Verseghy. Ez a vers keletkezési idejét tekintve azért érdekes, mivel az *Uránia-kézirat*-ba egy negyed vagy fél évvel korábban jegyezte le azokat a darabokat Verseghy, amiket aztán átírt a *Haller-kézirat*-ba. Az epigrammát tehát feltehetően a kufsteini fogság elején, 1795 őszén vagy telén írta a költő.

A vers a Batsányi és Verseghy között kialakult vita egyik dokumentumának tekinthető. Bár a szöveg konkrétan nem utal Batsányira, hogy Verseghy mégis kifejezetten ellene célozta, azt egyrészt az epigramma rendhagyó, szabad jambusi formája, másrészt a kontextus egyértelműsíti. A *Haller-kézirat* I. szövegcsoportjának VI–XV. versei ugyanis mind a Batsányi és Verseghy közötti nézeteltérés hevében születtek. Ezzel egy olyan tematikus versciklus keletkezett, melyet elsősorban Batsányi személye köt össze. A versciklus az 1795 októberében készült *Szentjóni Szabó Lászlónak halálával* (114) kezdődik és az 1796. május 16-án kelt *A' mostani Poetával* (165) fejeződik be. Ennek része a IX. sorszámot viselő *Eggy ártatlan felelet*. A vitáról: Hovánszki 2017a.

Az epigramma négy szövegforrásban maradt fenn. 1796 elejéről Verseghy autográf lejegyzésében a *Haller-kézirat*-ba (K1), amit szabadulása után a költő háromszor is közreadott. Először 1806-ban a *Magyar Aglája* című költeményes kötetben (Ny1), majd 1816-ban és 1818-ban az *Exercitationes Idiomaticis Hungaricis* és a *Magyar Grammatika avagy Nyelvtudomány* című nyelvészeti tankönyvek példatárában a magyar nyelvű jambusi versek mintapéldájaként a klasszikus értelemben vett óda (*carmen*) műfaja alatt (Ny2, Ny3).

### Verselés

„Szabad jambicusokban.” (Verseghy 1806, 241.) Verseghy az epigrammát egyedülálló módon nem a klasszikus műfaji elvárások szerinti disztichonban, hanem a Batsányi által kedvelt szabad jambusokban írta. A 12 és 8 szótagú rímtelen jambusi sorok váltakozásából álló formát feltehetően a Batsányira való célzás miatt választotta.

161.

**Apollóhoz.** [Hasztalan édesgetsz lauruskoszorúval Apolló!]

K1	<i>Apollóhoz.</i> 18. F.	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 79b. (X. sz.)	Autográf kötet.	[1796.] február 18., kufsteini fogság]	A	–
Ny1	<i>Apollóhoz.</i>	Magyar Aglája; 109.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	58.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 147; Verseghy 1900, 57; Verseghy 1910, 192, 122. sz.

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az epigramma a *Haller-kézirat Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának X. darabja. A cím mellett Verseghy a lejegyzés dátumát is feltüntette: 18. F[ebruár]. A hónapra és napra való utalás évét a Batsányi és közte Kufsteinben kialakult vita alapján a szöveforrás kontextusából egyértelműsíthetjük: a verset eszerint 1796-ban, Kufsteinben írta Verseghy.

**Ny1 (Av szövegállapot):** A K1-hez képest minimális szövegváltoztatást tartalmaz, melyet Verseghy a fogságból való szabadulása után, 1806-ban a *Magyar Aglájában* adott ki.

### Keletkezés

Az epigramma Verseghy eredeti szerzeménye, mely a Batsányi és Verseghy között Kufsteinben kialakult vita egyik dokumentumának tekinthető. Bár a versben konkrétan nem szerepel Batsányi neve, hogy a költemény 4. sora mégis rá vonatkozik, azt egyrészt a *Haller-kézirat* kontextusa, másrészt a vers témája egyértelműsíti. Verseghy poézisbeli célja ugyanis ekkor még kizárólag a szerelmi költészet művelése volt („Adgy te nekem Laurát, 's lantom azonnal üdül.”), Batsányi viszont mintegy ezzel szemben kifejezetten a hazafias költészetet művelte, ami éles nézeteltéréshez vezetett köztük.

A *Haller-kézirat* első szövegcsoportjának VI–XV. versei mind a Batsányi és Verseghy közötti nézeteltérés hevében születtek. Ezek egy olyan tematikus versciklust alkotnak, melyet Batsányi személye köt össze. A versciklus az 1795 októberében készült *Szentjóni Szabó Lászlónak halálával* (114) kezdődik és az 1796. május 16-án kelt *A' mostani Poetával* (165) fejeződik be. Ennek része a X. sorszámot viselő *Apollóhoz* című epigramma. A vitáról részletesen I. Hovánszki 2017a.

Az epigramma két szöveforrásban maradt fenn. Először a Kufsteinben használt *Haller-kézirat*ba (K1) rögzítette Verseghy 1796. február 18-án, majd szabadulása után némileg megjobbítva a szöveget, az 1806-os *Magyar Aglájában* jelentette meg.

### Verselés

Az epigrammát klasszikus műfaji szabályainak megfelelően „görög mértékű Lantosokban” (*Haller-kézirat*, 71a), mégpedig „elegiacumokban” (Verseghy 1806, 241), azaz disztichonokban írta meg Verseghy.

162.

**A' Férfjéltő.** [Féli Boris férjét, 's ha szemét más nőre szögezni / láttya]

**Boriskára.** [Féli Boriska urát, 's ha szemit más nőre szögezni / láttya]

K1	<i>A' Férfjéltő.</i>	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 79b. (XII. sz)	Autográf kötet.	[1796. február–március, kufsteini fogság]	A	–
Ny1	<i>Boriskára.</i>	Magyar Aglája; 110.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	60.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 148; Verseghy 1910, 193, 124. sz.; Verseghy 1956, 167; Verseghy 1989, 99.

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az epigramma a *Haller-kézirat Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának XII. darabja, melynek lejegyzését a Verseghy és Batsányi között Kufsteinben kialakult vita, illetve a szöveforrás kontextusa alapján 1796 február–márciusára, a kufsteini fogság idejére datáljuk.



**Ny1 (Az szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a kufsteini fogságban *A' Férfjéltő* címmel lejegyzett epigrammát (K1) a cím *Boriskára* való változtatásával, illetve minimális szövegjobbítással az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre Verseghy.

### Keletkezés

Az epigramma Verseghy eredeti szerzeménye, mely a Batsányi és Verseghy között Kufsteinben kialakult vita egyik dokumentumának tekinthető. Bár a szöveg konkrétan nem utal Batsányira, hogy az epigrammával mégis a Batsányi és közte lévő viszonyra, illetve poétikai nézeteik különbségére célt, az a *Haller-kézirat* (K1) kontextusából egyértelműsíthető. A kézirat első szövegcsoportjának VI–XV. versei ugyanis mind a Kufsteinben kialakult nézeteltérés hevében születtek. Ezek a költemények egy olyan tematikus versciklust alkotnak, melyet elsősorban a Batsányi személyére való utalások kötnek össze. A versciklus az 1795 októberében készült *Szentjóni Szabó Lászlónak halálával* (114) kezdődik és az 1796. május 16-án kelt *A' mostani Poetával* (165) fejeződik be. Ennek része a XII. sorszámmal viselő *A' Férfjéltő* című epigramma. A vitáról: Hovánszki 2017a.

Két szövegforrásban maradt fenn. Először *A' Férfjéltő* címmel a Kufsteinben használt *Haller-kézirat*ba rögzítette 1796 tavaszán Verseghy (K1), majd szabadulása után minimálisan változtatva a szöveget, *Boriskára* címmel az 1806-os *Magyar Aglájában* jelentette meg. A költő az epigramma utolsó sorát a pentameterben való nyugvópontra (szünetre) példaként idézte a *Magyar Agláját* bevezető verstani tanulmánya 8. oldalán.

### Verselés

Az epigrammát klasszikus műfaji szabályainak megfelelően „görög mértékű Lantosokban” (*Haller-kézirat*, 71a), mégpedig „elegiacumokban” (Verseghy 1806, 241), azaz disztichonokban írta meg Verseghy.

163.

**Éggy irígy Bardusra.** [Önn fejedét leveles laurussal nyalka szitok közt]

K1	<i>Éggy irígy Bardusra.</i> ad 28. Mar.	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 81a. (XIII. sz.)	Autográf kötetet.	[1796.] március 28., kufsteini fogság]	<b>186.</b>
----	--	---	----------------------	---	-------------

### Megjelenés

Verseghy 1987a, 10.

### Szövegforrás és keletkezés

Az epigramma a *Haller-kézirat Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgykrúl, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának XIII. darabja. Verseghy a cím mellett a lejegyzés dátumát is feltüntette: *ad 28. Mar[cius]*. A hónapra és napra való utalás évét a Batsányi és közte Kufsteinben kialakult vita alapján a szövegforrás kontextusából egyértelműsíthetjük: a verset eszerint 1796. március 28-án Kufsteinben jegyezte le Verseghy.

A vers a Batsányi és Verseghy között kialakult vita egyik dokumentumának tekinthető. Bár konkrétan nem szerepel benne Batsányi neve, hogy a költemény mégis rá vonatkozik, azt egyrészt a *Haller-kézirat* kontextusa, másrészt a vers témája, és a benne olvasható *bardus* szó egyértelműsíti. Batsányit ugyanis már a kortárs literátorok is így nevezték maguk között. A *Haller-kézirat* első szövegcsoportjának VI–XV. versei mind a Batsányi és Verseghy közötti nézeteltérés hevében születtek. Ezek a költemények egy olyan tematikus versciklust alkotnak, melyet elsősorban a Batsányi személyére való utalások kötnek össze. A versciklus az 1795 októberében készült *Szentjóni Szabó Lászlónak halálával* (114) kezdődik és az 1796. május 16-án kelt *A' mostani Poetával* (165) fejeződik be. Ennek része a

XIII. sorszámot viselő *Eggy irígy Bardusra* című epigramma. Az epigramma tematikusan szorosan kapcsolódik az *Apollóhoz* (161), és a szintén bardus-hasonlatot alkalmazó *Eggy goromba Poétára* (141) című versekhez. A vitáról: Hovánszki 2017a.

A szöveg egyetlen kéziratos forrásban maradt fenn. Verseghy a Kufsteinben írt, egyértelműen Batsányi ellen kiszóló versek többségéhez hasonlóan később nem rendezte sajtó alá.

### Verselés

Az epigrammát klasszikus műfaji szabályainak megfelelően disztichonokban írta meg Verseghy, ami a „görög mértékű Lantos” (*Haller-kézirat*, 71a) versformák közé tartozik.

164.

### Bacsányihoz. [Ha félrepölvén kellemetes dalod]

K1	<i>Bacsányihoz.</i>	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 81a–81b. (XIV. sz.)	Autográf kötet.	[1796. április, kufsteini fogság]	187.
----	---------------------	---	-----------------	-----------------------------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1987a, 11.

### Szövegforrás és keletkezés

Az epigramma a *Haller-kézirat Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyakrúl, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának XIV. számú darabja. A vers keletkezési idejét a Verseghy és Batsányi között kialakult vita, illetve a szövegforrás kontextusa alapján 1796 áprilisának második felére, közvetlenül Batsányi szabadulása (1796. április 23.) előttre datáljuk. A *Haller-kézirat* I. szövegcsoportjának VI–XV. versei mind a Batsányi és Verseghy közötti nézeteltérés hévében születtek. Ezzel egy olyan tematikus versciklus keletkezett, melyet elsősorban Batsányi személye köt össze. A ciklus az 1795 októberében készült *Szentjóni Szabó Lászlónak halálával* (114) kezdődik és az 1796. május 16-án kelt *A' mostani Poétával* (165) fejeződik be. Ennek része a XIV. sorszámot viselő *Bacsányihoz*. A vitáról: Hovánszki 2017a.

A *Batsányihoz* címzett óda a Batsányi és Verseghy között Kufsteinben lezajlott éles hangú vita egyik lezáró, békülékeny hangon írt költeménye, melyet Verseghy feltehetően Batsányi szabadulásának hírére írt. A költő ugyanis a versciklus költeményei szerint szeretett volna békülékenyen, kiengeztelődve elválni Batsányitól. (Ez azonban, egyrészt mivel a fogság körülményei miatt személyesen nem találkozhattak, másrészt Batsányi miatt a történet rekonstruálása alapján korántsem sikerült.)

A vers témája és kifejezőképlete nagyon hasonló *A' Pedantizmuséhoz* (148), csak hogy míg az 1796 március-áprilisára datálható *Pedantizmusban* Verseghy még erősen sértett hangot ütött meg, addig a *Batsányihoz* című ódában már szeretetteljesen szólt a távozó költőtársához, és különböző poétikai irányultságukat nem egymás ellenében, hanem az egymás mellettségben határozta meg. A szöveg egyetlen kéziratos forrásban maradt fenn. A Kufsteinben Batsányihoz vagy Batsányiról írt versek többségéhez hasonlóan Verseghy később nem rendezte sajtó alá.

### Verselés

Az ódát „görög mértékű Lantosokban” (*Haller-kézirat*, 71a), mégpedig alkaioszi strófákban írta meg Verseghy. Versmértékét I. *A' zsembes Öreghez* (112) jegyzetében. A versforma nem véletlen, hiszen a Batsányi és Verseghy közötti vita kiindulópontját jelentő *Szentjóni Szabó László halálra* (114) című óda ugyanilyen formában van. Verseghy ezzel is mintegy igyekezett kibékülni, illetve lezárni a történetet. Az ódához illő versformákról való nézeteit I. a *Laurához* (110) jegyzetében.

## Magyarázatok

2. *Klopstock*: Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803), német költő, aki az antik strófászerkezetek szabad változatait kifejlesztve képviselte a fennköltséget a korabeli nyugat-európai költészetben. Ossian mellett Batsányi egyik legfőbb költészeti mintája volt.

7. *Ossián*: Batsányi irodalmi-fordítói programjának egyik fő pontja az Osszián fordítás volt, melynek első darabját az *Ossian' utolsó Énekét* 1788-ban, a kassai *Magyar Múzeumban* adta közre. Batsányi Osszián-fordításairól I. Hartvig 2007 és BJÖM I, 1953, 526–550.

13. *Flaccus' nyomásinn*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65 – i. e. 8.) nyomában, útjain. Az ókori római aranykor híres írója szatíráiról is volt, munkásságának jó részét szatírái tették ki.

13–14. *vissza siet gyönyörű fiához / nyájás Venusnak Laura' szerelmeit*: Ámorhoz, a szerelem istenéhez visszasietve újra érzékeny énekeket (Laura' szerelmeit) fogja énekelni.

165.

A' mostani Poeta. [Büszke szemöldökkel hitvány csevegésnek itéléd]

K1	<Éggy Criticushoz.> ad 16. maj. A' mostani Poeta.	Haller-kézirat, I. szöveg- csoport; 81b. (XV. sz.)	Autográf kötet.	[1796.] május 16. [kufsteini fogság]	188.
----	--	---	--------------------	---	------

## Megjelenés

Verseghy 1987a, 11.

## Szöveforrás és keletkezés

Az epigramma a *Haller-kézirat Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyakról, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának XV. darabja. A vers címe eredetileg *Éggy Criticushoz* volt, ami mellett a lejegyzés dátumát is feltüntette Verseghy: *ad 16. maj.* A címet rögtön, valószínűleg a szöveg lejegyzésével egyidejűleg módosította a költő: az *Eggy Criticushoz-t* áthúzta, és a dátum után a címsorba a következőt írta *A' mostani Poéta*. A hónapra és napra való utalás évét a Batsányi és közte Kufsteinben kialakult vita rekonstruálása alapján 1796-ra datáljuk.

A *Haller-kézirat* I. szövegcsoportjának VI–XV. versei mind a Batsányi és Verseghy közötti nézeteltérés hevében születtek. Ezzel egy olyan tematikus versciklus keletkezett, melyet elsősorban Batsányi személye köt össze. A ciklus az 1795 októberében készült *Szentjóni Szabó Lászlónak halálával* (114) kezdődik és az 1796. május 16-án kelt *A' mostani Poétával* (165) fejeződik be. A vers tehát a Batsányi és Verseghy között Kufsteinben kialakult vita utolsó dokumentumának tekinthető. Ez ugyanis a *Haller-kéziratban* olvasható ciklus utolsó olyan verse, melyben Batsányira célozva, az ő poétikai nézetei ellenében határozta meg a sajátját Verseghy. A szöveg sokat mond a két költő közötti személyes viszonyról, illetve az elválásukról. A kéziratban ugyanis *A' mostani Poéta* előtt a *Batsányihoz* (164) című óda olvasható, amiben Verseghy a megbékélés jegyében, búcsúzott a Kufsteinből 1796. április 23-án szabadult költőtárstól. *A' mostani Poéta* viszont már Batsányi szabadulása után keletkezett, és a szöveg szerint Batsányi hozzáállása az egymástól való elválás tudatában sem változott, hanem továbbra is „büszke szemöldökkel hitvány csevegésnek ítélte” Verseghy érzékeny lantos (szerelmi) poézisét. Verseghy mindezek ellenére, az ezután következő, május 25-én és 27-én írt két *Mese* (166, 151) szerint önmagában mégiscsak próbált megbékülni Batsányival. A *Mesék* ugyanis már nem Batsányiról vagy Batsányinak szólnak, hanem egyértelműen Batsányi hatását tükrözik. A vitáról: Hovánszki 2017a.

A szöveg egyetlen kéziratos forrásban maradt fenn. A Kufsteinben Batsányihoz vagy Batsányiról írt versek többségéhez hasonlóan Verseghy nem rendezte sajtó alá.

### Verselés

Az epigramma klasszikus műfaji szabályainak megfelelően a „görög mértékű Lantos” (Haller-kézirat, 71a) versformák közé tartozó disztichonokból áll.

### Magyarázatok

3. *bárdusidot majmozni tanúllyam*: A Verseghy sértettségét tükröző versciklus állandóan visszatérő témája, miszerint Batsányi Verseghy „érzékeny lantját” semmirevalónak tartotta. Helyette a régi kelta költészet énekmondói hagyományát feltámasztva, a hazafias hangon szóló költészet művelését ajánlotta Verseghynek.

5. *vagy hogy példa gyanánt a’ római kobzot imádgyam*: Verseghy itt nem az ókori görög és latin irodalom formaművészetének utánzására gondolt, hanem a „durvább lángú” régi római pogány erkölcsre, babonás hitvilágra és a római virtus legfőbb erényét jelentő harcművészetre, illetve hadviselésre. Vö. *A’ régi classicus auctorokhoz* (197) című verssel.

12. *a’ ki világhoz szabja poétatüzét*: Verseghy alapvető poétikai nézete volt, hogy elsősorban az olvasók igényére és elvárásaira, azaz „a’ mostani világra” kell tekintettel lenni az irodalom művelésekor.

166.

**Mese.** [Égy madarász gyermek kirakott lépére kerítvén]

K1	Mese. 25. Maj.	Haller-kézirat, I. szövegcsoport; 81b–83a. (XVI. sz.)	Autográf kötet.	[1796.] május 25., kufsteini fogság]	189.
----	----------------	---	-----------------	--------------------------------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1987a, 11–12.

### Szövegforrás és keletkezés

A vers a *Haller-kézirat Költeményes Ügyekezetek külömbféle tárgyakrúl, görög mértékű Lantosokban* című első szövegcsoportjának XVI. számú darabja. A cím mellett Verseghy a lejegyzés dátumát is feltüntette: 25. Maj. A hónapra és napra való utalás évét a kézirat kontextusából egyértelműsíthetjük (az előző versek mind a Batsányi és közte kialakult vita lenyomatai): eszerint 1796-ban, Kufsteinben írta a darabot Verseghy.

A személyes ihletettségű, a fogságot, illetve a bebörtönzést témául választó elégia Verseghy eredeti szerzeménye. Az 1796. május 25-én kelt *Mese* szoros összefüggést mutat a két nappal később, május 27-én lejegyzett *Mesével* (151), hiszen a két darab egyazon alapötletnek, a fogságból kiszabadult madár történetének, allegóriájának a kidolgozása. A *Mesék* a Batsányi hatását tükröző (vö. *A rab és a madár* – Tarnai 1993, 275) fogság–madár motívumegyüttesre épülnek, mely egyértelműen a Verseghy és Batsányi között lezajlott vita utóhatásának tekinthető. Bár ezek a szövegek már nem Batsányiról vagy Batsányinak szólnak, a Batsányi-allúziók a kufsteini várbörtönből április 23-án szabadult költőt idézik. A vitáról: Hovánszki 2017a, 14–43.

Az elégia a fogságban keletkezett személyes ihletettségű darabokkal együtt kéziratban maradt, szabadulása után nem rendezte sajtó alá.

### Verselés

Az elégiát klasszikus műfaji kivánalmainak megfelelően „görög mértékű Lantosokban” (*Haller-kézirat, 71a*), disztichonokban („elegiacumokban”) írta meg Verseghy.

## A' Rítmista. [Ammint az embert alkotá Prométeus]

K1	A' Rítmista.	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 71b.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	A	–
K2	A' Rítmista.	Énekek-kézirat, III. csomó; 19; 23a.	Autográf csomó.	[1800–1803, brünni fogság]	A	–
Ny1	A' Rítmista.	Magyar Aglája; 206–207.	Gyűjteményes kötet.	1806, Pest	A	100.

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1900, 53–54; Verseghy 1910, 242–243, 160. sz.

**Szöveforrások**

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Bár a vers a *Haller-kézirat* Kufsteinben keletkezett I. szövegcsoportjának darabjai közé, annak üres helyeire van bejegyezve, a tinta sötétebb színe, a kézírás jellege és a sorszám elhagyása alapján a II. szövegcsoport része, amit már Kufsteinből való távozás után, 1796–1797-ben a grazi fogságban jegyzett le Verseghy. A lejegyzés helyével kapcsolatosan a nyomtatvány 95. oldalán a következő megjegyzés olvasható ugyanazzal a sötétebb színű tintával, amivel aztán a verset a 71b oldalra lejegyezte: *A' Rítmistát lásd ad pag. libri 101.* A szöveg valóban a *Haller-kötet* eredeti 101. oldalával szembeni bekötött üres lapon található.

**K2 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat, amit fogsága utolsó helyszínén, Brünnben, valószínűleg nem sokkal a szabadulása előtt, valamikor 1800–1803 között jegyzett le változatlan szöveggel Verseghy.

**NY1 (A szövegállapot):** A költeményt a fogságból való szabadulás után az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre Verseghy.

**Keletkezés**

Az ódát az *Analyticában* a szabad utánzásként készült darabjaitól elkülönítve sajátjának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765–766). A vers témája a címben is megjelenő „rítmista”, azaz a rímes, korabeli szóhasználatlál élve „kadenciás”, szótagszámláló verset készítő költő.

Verseghy a versrítmust – elsősorban gyakorló muzsikusként előadói tapasztalatból, másrészt pedig elméletileg Sulzer után – a zenei ritmusból eredeztette, és a csak rímekkel élő, régi magyar, kadenciás poézist már első verstani tanulmányában, az 1791-ben Bécsben megjelent *Rövid Értekezések a' Musikáról VI. Énekekkel* című írásában is „taktus nélkül szükölködőnek”, „rythmustalannak”, „rend nélkülinek” tartotta. Hangsúlyozandó, hogy Verseghy – saját bevallása szerint – a hagyományos rímes-ütemhangsúlyos verselést sem vetette el, csupán megszépítésük okán annyit kívánt a költőtől, hogy azt, ha nem is antik időmértékes, de legalább a nyugat-európai lábmérték szerinti jambusra vagy trocheusra is vegyék (Verseghy 1791, XIII–XIV). Az 1793-as *Mi a' Poézis? és ki az igaz Poéta?* című tanulmányában a költő tovább folytatta ezt az irányt, és még radikálisabban hirdette, hogy „nem tökéletes Poéta, a' ki metrummal avagy lábmértékkel nem él; mivel tárgyának nem ad olly nagy édesgető erőt, a' minéműt adhatna, ha lábmértékkel élne.” (Verseghy 1793, 38.) Verseghynek ez a nézete tulajdonképpen annak ellenére nem változott, hogy bár később jóval elfogadóbb lett, és a *Magyar Aglájában* műfaji okokból ő maga is számtalan rímes-ütemhangsúlyos verset közreadott, a kadenciás poézist csak bizonyos műfajokban, illetve az olvasói szokások és a berögzült, nehezen megváltoztatható hagyomány miatt tartotta megengedhetőnek.

*A' Rítmista* című óda eme verstani nézeteinek az egyik lenyomata. A kadenciás (rímes) verseket író poéta eszerint mérhetetlenül alacsonyabb rendű, mint az antik- vagy nyugat-európai mértékes verselést művelő költő, de a felvilágosodásnak a fejlődéseméletébe vetett hite szerint Verseghy bízik

abban, hogy „lessz üdő, mellyben Minerva’ karjainn / megnyílik elméjek / kivesz otromba nemzed”, és már csak „lantos”, azaz mértékes verset író poéták fognak zengeni.

A költemény ugyanazzal a szöveggel három forrásban maradt fenn. Az első lejegyzés a *Haller-kézirat* 1796–1797-ben lejegyzett II. szövegcsoportjába tartozik (K1), a második lejegyzést feltehetően fogsága végén, Brünnben készítette a költő (K2). A darabot aztán szabadulása után az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1) adta közre. A vershez, mintegy zárlatként szorosan hozzátartozik a *Haller-kézirat*-ban ezzel egyidejűleg, ezután lejegyzett *Vártt foganat nélkül feddette Lucilius intő...* (168) kezdetű hexameterekben írt négy soros költemény.

### Verselés

A verset a ritmistáktól, azaz a rímes poézis művelőitől is elvárt „szabad jambicumokban” (Verseghy 1806, 243) írta meg Verseghy. A költő az *Analyticában* Horatiustól vett formaként határozta meg a formát, aki a jambusi sorokat ebben az esetben a következő módon kapcsolta össze: „Hatlábú jambus – azaz felütéses-csonka trocheikus pentameter után négy jambust, azaz felütéses-csonka trochaikus trimetert tesz.” (Verseghy 1977, III/6, 710.)

168.

### Vártt foganat nélkül feddette Lucilius intő...

K1	<i>Vártt foganat nélkül feddette Lucilius intő...</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 71b.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	A	183.
----	---	---	-----------------	---------------------------	---	------

### Megjelenés

Verseghy 1987a, 11.

### Szövegforrás és keletkezés

Autográf tisztázata. Bár a cím nélküli epigramma a *Haller-kézirat* Kufsteinben keletkezett I. szövegcsoportjának darabjai közé, annak üres helyeire van bejegyezve, a tinta sötétebb színe, a kézírás jellege és a sorszám elhagyása alapján a II. szövegcsoport része, amit már Kufsteinből való távozás után, 1796–1797-ben a grazi fogságban jegyzett le Verseghy.

A négy soros vers *A’ Ritmista* (167) után következik, annak mintegy gondolati kiegészítője. Verseghy ebben Gaius Lucilius (i. e 180–103) ókori római satíraíróhoz hasonlítja magát: hiába inti jóra (a rímes poézis elhagyására) a kadenciaírókat, kinevetik a magyar poézis fejlődése érdekében adott verstani tanácsait.

### Verselés

A ritmisták, azaz a rímes poézist művelők ellenében antik-időmértékes formában, mégpedig hexameterekben.

### Magyarázat

*Lucilius, Gaius* (i. e 180–103): Ókori római satíraíró. Horatius szerint (I. *Satírák* II. könyvének első darabja) ő foglalta először versbe a satírákat.

## A' hallgató szerelmes több keservet szenved...

K1	<i>A hallgató szerelmes több keservet szenved...</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 75b.	Autográf kötet.	[1797–1800, brünni fogság]	185.
----	--	---	-----------------	----------------------------	------

**Megjelenés**

Verseghy 1987a, 10.

**Szövegforrás és keletkezés**

*A hallgató szerelmes...* kezdetű fordítás a *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjával egyidejűleg, valamikor a brünni fogság elején (1797–1800) keletkezett. Verseghy a névtelen szerzőjű angol verset a magyaráttal együtt a kézirat még Kufsteinben lejegyzett I. szövegcsoportjának fennmaradt üres helyére írta be. Ezt bizonyítja egyrészt, hogy az angolból való fordítás a II. szövegcsoporthoz használt sötétebb színű tintával van bejegyezve, másrészt, hogy az angol, illetve a magyar szöveg sorszám nélkül olvasható az I. szövegcsoport számozott költeményei között, harmadrészt maga az angol szöveg. Verseghy ugyanis csak Brünnden jutott hozzá Joseph Retzer (1754–1824) *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets* című antológiájához, amiből a költeményt kimásolta, majd lefordította. Mivel Verseghy a *Haller-kézirat*ba a *Számiel* című vershez hasonló módon a magyaráttal elé az idegen nyelvű forrásszöveget is bejegyezte, a négy soros *One Silence in Love* című angol verset a főszövegben is közöljük.

A cím nélküli epigramma tehát a *One Silence in Love* című, ismeretlen szerzőjű angol vers fordítása, amivel J. Retzer *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets* című antológiájában találkozott Verseghy (Bécs, 1783, I, 98). A négy soros vers után Retzer az antológiában – szerző hiányában – a korabeli megjelenés helyét közölte: *Lond. Mag. 01. 1740*.

Verseghy a brünni fogságban (1797–1803) már hivatalosan is hozzájuthatott könyvekhez. A korabeli nyugat-európai irodalom kiadványait beszerezve egyrészt nyelvészeti kutatásai miatt, másrészt az idegen nyelvű irodalom fordításának okán ekkor tanult meg angolul és olaszul. Angol tanuláshoz többek között Joseph Retzer Bécsben 1783–1786 között megjelent hat kötetes antológiáját használta, melyből számtalan költeményt másolt át és magyaráttal (*English pieces and comedies*. MTAKK RUI 8r. 31, IV. kötet, 1–90). Az ugyanezen gyűjteményből készült prózai fordításokat az OSzK Kt., Oct. Hung. 1486. autográfja őrzi. A két autográf kötet tartalma nem esik teljesen egybe: vannak átfedések is, de gyakoribb, hogy vagy csak az angol szöveg, vagy valamelyik angol versnek csak a prózai fordítása maradt fenn Verseghy kézírásában. Ezekon kívül Verseghy az angol szövegek fordításához készített egy 58 oldalból álló angol–német szótárt is (OSzK Kt., Oct. Germ. 462: *Erklärung der schweren Wörter und Phrasen, die in engländischen Poeten vorkommen*).

*A' hallgató szerelmes...* kezdetű költemény esetében mindhárom forrástípus megtalálható. A *On silence in love* című négy soros *sonnet* közvetlenül a vers jambusi formában készült magyaráttal előtt a *Haller-kézirat*ba jegyezte le Verseghy (K1), a darab prózai fordítása *A' szerelemben való némaság* címen az OSzK Kt., Oct. Hung. 1486. 2. oldalán, az angol–német szójegyzék pedig az OSzK Kt., Oct. Germ. 462, 30. oldalán található. A cím nélküli vers kéziratban maradt, Verseghy nem rendezte sajtó alá.

**Verselés**

A névtelen angol szerzőtől származó vers nyolcas keresztrímes jambusi sorokból áll (8a8b8a8b). Verseghy a jambusi lejtést megtartotta, a nyolc szótagú sorokat viszont 7+6-ra, illetve 7+5 hangsúlyos osztású (szimultán) jambusi verslábakból álló sorokra bővítette. A magyaráttal így 13 és 12 szótagú keresztrímes sorokból áll.

### Verseghy prózai fordítása

(OSzK Kt., Oct. Hung. 1486; 2; 1a)

*A' szerelemben való némaság.*

A' szerelemben való némaság több fájdalmat árúl el, mint a' szavak, bármely elmések legyenek.  
A' koldús, a' ki szótalán, tudgyátok, dupla irgalmasságot érdemel.

### Az angol szöveghez tartozó német szószedet

(OSzK Kt., Oct. Germ. 462; 14b)

[A német szavakat Doncsecz Etelka rögzítette.]

*On silence in love. p. 17.*

betray: ofenbaret, verrathet, entdecket

tho' never: obschon noch so.

### Forrás

[Anonymus]: *One Silence in Love.*

(Retzer: *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets.* 1783, I, 98.)

*On silence in love. (\*)*

Silence in love betrays more woe,  
Than words, tho' ne'er so witty;  
A beggar, that is dumb, you know,  
Deserves a double pitty.

(\*) *Lond. Mag. 01. 1740.*

170.

### Sz[én] Antalhoz V[erseghy] Ferencz. / Sz[én] A[ntal]hoz. / S. Antal Barátomhoz.

[Hogy vitorlámot darabokra zúzván / a' gonosz szélvész, habozó hajómbúl]

K1	<i>Sz[én] Antalhoz V[erseghy] Ferencz.</i>	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 85b.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	A	–
K2	<i>Sz[én] A[ntal]hoz.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 17; 22a.	Autográf csomó.	[1800–1803, brünni fogság]	A	–
Ny1	<i>S. Antal Barátomhoz.</i>	Magyar Aglája; 203–204.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	A(v)	97.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 65–66. (Sz. Antal Barátomhoz); Verseghy 1910, 126–127, 89. sz.; Verseghy 1989, 44. (Szén Antal Barátomhoz)

### Szövegforrások

K1 (A szövegállapot): Az óda a Haller-kézirat II. szövegcsoportjának a része, amit valószínűleg nem sokkal Szén Antaltól való elválása után, 1796 őszén, a grazi fogságban írt Verseghy. A címben rövidtve olvashatók a nevek: Sz. Antalhoz V. Ferencz.



**K2 (A szövegállapot):** A verset változtatás nélkül az *Énekek-kézirat* III. csomójába valószínűleg nem sokkal szabadulása előtt (1800–1803 között), a brünni fogságban jegyezte le Verseghy. A címben rövidtve olvasható a megszólított neve: *Sz. A...hoz*.

**Ny1 (A szövegállapot):** Az ódát szabadulása után *S. Antal Barátomhoz* címmel az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre Verseghy. A szöveg az előzőekhez képest minimálisan változtatott a költő.

### Keletkezés

A Szén Antalhoz szóló, horatiusi allúzióval induló ódát az *Analyticában* a szabad utánzásként készült darabjaitól elkülönítve a sajátjának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765–766). A szövegforrások, illetve a különböző szövegcsoportok datálása alapján a barátjától való elválásakor írta.

A horvát katolikus családból származó Szén Antalt (1749–?) 1794. december 14-én tartóztatták le a Martinovics-összeesküvésben való részvétel vádjával. Együtt raboskodott Verseghyvel Budán, ahonnan 1795. augusztus 10-én vitték őket Kufsteinbe. Ide 1795. szeptember 5-én érkeztek meg. Szén Antalt majd csak 1800 nyarán szállították át Munkácsra, ahonnan 1803-ban szabadult. Verseghyt közben Kufsteinből 1796 őszén továbbszállították Grazba, ekkor szakadt el egymástól az időközben szoros barátságot kötő két ember. Verseghy ennek emlékére írta Szén Antalhoz a verset. Az elválásra való szövegszerű utalásokon túl a K1 külső filológiai okokból is Kufstein utánra, de még ahhoz közel, 1796 őszére, a grazi fogság elejére datálható. Szén Antal későbbi sorsáról nem sokat tudunk. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy szabadulása után szerető barátként viselkedett, mivel Verseghy hazatérteig pártfogásába vette annak elhagyatott és Makk Domokos által kisemmizett édesanyját. (Verseghy – Kazinczy Ferencnek, 1803. november 29. In: Verseghy 2019, 100, 36. sz.)

Három szövegforrásban maradt fenn. Az első lejegyzés a *Haller-kézirat* 1796–1797-ben lejegyzett II. szövegcsoportjába tartozik (K1), a második lejegyzést feltehetően fogsága végén, Brünnben készítette a költő (K2). A darabot szabadulása után minimális javítással az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1) adta közre.

### Verselés

A *Magyar Aglájában* Verseghy a versszak sorait határozta meg: „három sapphicum, egy adonicum” (Verseghy 1806, 243), azaz szapphói strófkában írta meg a barátjához szóló verset. Versmértékét, illetve Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Magyarzatok

*Szén Antal* (1749–?): A katolikus vallású, nem nemesi származású Szén Antal saját bevallása szerint rokonságban állt Martinovics Ignáccal. Egy ideig Eszterházy Miklósnál volt házitanító, aztán 1786–1791 között a Helytartótanácsnál számvivőtiszt, 1793-tól pedig az alapítványügyi osztályon szolgált (Ember 1940, 248), a horvátországi jakobinizmus fő szervezője volt. 1794. december 14-én tartóztatták le a Martinovics-összeesküvésben való részvétel vádjával, 1795. május 5-én halálra ítélték, amit a kegyelmi kérvény benyújtására az uralkodó határozatlan idejű várfogságra enyhített. Budáról 1795. augusztus 10-én Verseghyvel együtt vitték Kufsteinbe, ahová szeptember 5-én érkeztek meg. Szén Antalt innen majd csak 1800 nyarán szállították át Munkácsra, ahonnan Benda Kálmán szerint 1802-ben szabadult (Benda II, 1952, 646). Ennek ellentmond Verseghy 1804. április 9-én Kazinczy Ferencnek írt levele, melyben Szén Antal szabadulását 1804. május 30-ra teszi (Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, 1804. április 9. In: Verseghy 2019, 104, 37. sz.). Verseghy nyilván elírta az évszámot, hiszen 1803. november 29-én kelt Kazinczy Ferencnek írt levelében úgy beszél Szén Antalról, mint aki megvédte anyját Makk Domonkos pénzügyi üzérkedései ellen addig, amíg őt (Verseghy) szabadon nem engedték. A szabadulása időpontjában Táncsics („7. Maji 1804.”) és saját maga („én 27. Augusti

1804.”) közé datált Szén Antal feltehetően 1803. május 30-án, vagy Benda érvelését elfogadva 1802 májusában szabadult Munkács várából.

3. *egy magas szírtnek meredek hegyére / felemelkedtem*: A kufsteini várbörtön magasan a város fölé, egy kőszirtre épült.

171.

**Laurához. / Barátnémhoz.** [Szedgyük a' rózsát, valahol pirúlni / láttyuk útunkban]

K1	<i>Laurához.</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 87a.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	A	191.
K2	<i>Barátnémhoz.</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 91a.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	Av	–
Ny1	<i>Barátnémhoz.</i>	Magyar Aglája; 157.	Gyűjteményes kötet.	1806, Pest	Av	72.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 49–50; Verseghy 1900, 43; Verseghy 1910, 206, 135. sz.; Verseghy 1956, 180–181.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az óda első szövegváltozata *Laurához* címmel a *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjában található. A költeményt feltehetően a grazi fogságban, 1796 ősze és 1797 áprilisa között jegyezte le Verseghy. Néhány kifejezés helyett a sorok mellett újabb javaslat olvasható.

**K2 (Av szövegállapot):** Az ódát nem sokkal annak keletkezése után ismét lejegyezte a *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjában Verseghy. Ez több dologban is eltér a K1-ben olvashatótól: egyrészt a címet *Barátnémhoz*-ra változtatta, másrészt átvezette az abban olvasható sor melletti jobbításokat, végül pedig az utolsó két strófát elhagyta, azaz a K1-ben még öt versszakból álló költeménynek itt már csak a három strófára rövidített változata található. A két szöveg fizikailag is közel esik egymáshoz, csupán öt vers választja el őket egymástól.

**Ny1 (Av szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K2 szövegét változtatás nélkül az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre Verseghy. A K2 utolsó két sora melletti jobbítást nem vette át a nyomtatványba.

### Keletkezés

Bár az ódát az *Analyticában* a szabad utánzasként készült darabjaitól elkülönítve a sajátjának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765–766), Császár Elemér jogosan vélte felfedezni benne Horatius hatását (Császár 1899, 442–443). Egyrészt mivel a vers nyilvánvalóan az irodalmi hagyományban elsősorban a Horatius nevéhez fűződő *carpe diem* gondolatkörére épül (Verseghynek több ilyen darabja is született a fogságban), másrészt a kéziratos lejegyzések szövegforrása (K1, K2) is ezt támasztja alá. A *Haller-kézirat* II. szövegcsoportja ugyanis nagyrészt ókori költők verseiből, illetve azok témáiból kiinduló ódákat tartalmaz, melyek írására nem utolsósorban a fogság körülményei inspirálhatták a költőt. Grazban ugyanis nem jutott olyan módon könyvekhez, mint korábban Kufsteinben, vagy majd később Brünnben. Ezért kénytelen volt olyan verseket írni, melyek régebbi olvasmányélményeiből táplálkoztak. Mindezek alapján az óda Horatius *Ad Laocunoen* című *carmenje* szabad imitációjának tekinthető (Carminum I. 11).

Három szövegforrásban maradt fenn. Két kéziratos lejegyzés a *Haller-kézirat*ban maradt fenn, melyet nem sokkal egymás után, 1796 ősze és 1797 áprilisa között, a grazi fogságban jegyzett le Ver-

seghy. A második lejegyzéskor erősen átdolgozta a verset (K2), amit szabadulása az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1) adott közre.

### Verselés

Bár Verseghy nem követte pontosan az imitációul választott Horatius-óda formáját, antik-időmértekes formában, mégpedig szapphói strófákban írta meg a darabot. Az óda sorai: „három sapphicum, egy adonicum” (Verseghy 1806, 242). Versmértékét I. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Forrás

Horatius: *Ad Leuconoen*.

(Horatius 1961, 100. – Carminum I. 11.)

Tu ne quaesieris scire nefas, quem mihi quem tibi  
finem di dederint, Leuconoe, nec Babylonios  
temptaris numeros. Ut melius quidquid erit pati.  
Seu plures hiemes sue tribuit Iuppiter ultimam,  
quae nunc oppositis debilitat pumicibus mare  
Tyrrenum: sapias vina liques et spatio brevi  
spem longam reseces. Dum loquimur fugerit invida  
aetas: carpe diem, quam minimum credula postero.

172.

A' Telet vígan kell tölteni. / A' Tél. [Nézd a' hegyeknek pusztá girinczeinn]

K1	A' Telet vígan kell tölteni.	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 87a–87b.	Autográf kötet.	[1796–1797 tele, grazi fogság]	A	192.
Ny1	A' Tél.	Magyar Aglája; 45–46.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	36.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 30; Verseghy 1900, 42–43; Verseghy 1910, 159–160, 102. sz.; Verseghy 1956, 126–127; Verseghy 76–77.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az óda első szövegváltozata A' *Telet vígan kell tölteni* címmel a Haller-kézirat II. szövegcsoportjában található. A költeményt kontextusa alapján a grazi fogságban, 1796–1797 telén jegyezte le Verseghy. Néhány kifejezés helyett a sorok mellett újabb javaslat olvasható.

**Ny1 (Av szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K1 szövegét némi jobbítással az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre a költő. A címet A' *Télre* változtatta, a K1 sorok mellett olvasható javaslatait mindenütt átvezette, és az utolsó két strófát felcserélte.

### Keletkezés

Az *Analyticában* az ódát Horatius szabad utánzásának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765). A fogságban született vers Horatius *Taliarcushoz* írt ódájának imitációja (Császár 1899, 430–431), melyet egyrészt az eredetihez képest egy strófával bővített a költő, másrészt – fordítói elvei szerint – hazai vonatkozásokkal ellátva egészen „magyarrá” tette a költeményt. Az antik ihletettségi vers születését valószínűleg a fogság körülményei indokolták. Mivel az addig alapvetően korabeli nyugat-európai irodalmi mintákat követő Verseghy Grazban nem jutott olyan módon könyvekhez, mint

korábban Kufsteinben, vagy majd később Brünnben, kénytelen volt régebbi olvasmányélményeit felhasználni írni verseket. Ezek pedig a korabeli poétikai oktatás miatt elsősorban a memoriterként megtanult ókori antik-költészetre épültek. A K1-ben az óda *A' Tavasz és az életnek rövidsége int minket hogy az örömeiket meg ne vessük* (171) című Horatius-imitáció előtt található. A két, tematikáját és inspirációs forrását tekintve egymással szoros kapcsolatban álló költemények címei a keletkezés idejéről is árulkodnak: a verseket eszerint 1796–1797 telén, illetve tavaszán írta.

Két szövegforrásban maradt fenn. Fogalmazványa a *Haller*-kéziratban található, ahová 1796–1797 telén, a grazi fogságban jegyezte le Verseghy. Az ebben lévő, sorok mellé írt jobbításokat átvéve *A' Tél* címen, szabadulása után az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1) adta közre a költeményt.

### Verselés

Az imitáció alapját képező Horatius-óda szerint alkaioszi strófában. Horatius formakövetésére a darabbal kapcsolatban az *Analyticában* is hivatkozott Verseghy (Verseghy 1977, III/6, 705). A vers sorai tehát: „két alcaicum, egy kilenczes jambicum, és egy középszerű archilóchium.” (Verseghy 1806, 240). Versmértékét I. *A' zsembes Öreghez* (112) jegyzetében, Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit I. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Forrás

Horatius: *Ad Thaliarchum*.

(Horatius 1961, 74–76. – Carmina I. 9.)

Vides, ut alta stet nive candidum  
Socrate, nec iam sustineat onus  
silvae laborantes, geluque  
flumina constiterint acuto.

Dissolve frigus ligna super foco  
large reponens atque benignuis  
deprome quadrimum Sabina,  
o Thaliarche, merum diota.

Permitte divis cetera, qui simul  
stravere ventos aequore fervido  
deproeliantis, nec cupressi,  
nec veteres agitantur omni.

Quid sit futurum cras, fuge quaerere, et  
quem Fors dierum cumque dabit, lucro  
adpone, nec dulcis amores  
sperne puer, neque tu choreas,

donec virenti canities abest  
morosa. Nunc et campus et areae  
leneque sub noctem susurri  
composita repetantur hora,

nunc et latentis proditor intimo  
 gratus puellae risus ab angulo,  
     pignusque dereptum lacertis  
 aut digito male pertinaci.

173.

**A' Tavasz és az életnek rövidsége int minket hogy az örömekeket meg ne vessük. / A' Tavasz.**  
 [Érkezik al szelekenn a' zöld tavasz; olvad a' komor tél]

K1	<i>A' Tavasz és az életnek rövidsége int minket hogy az örömekeket meg ne vessük</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoporthoz; 87b–89a.	Autográf kötet.	[1797 tavasza, grazi fogság]	A	–
Ny1	<i>A' Tavasz.</i>	Magyar Aglája; 111–112.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	A	63.

### Megjelenése

Ny1: Verseghy 1910, 194–195, 127. sz.; Verseghy 1956, 167–169; Verseghy 1989, 99–100.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az óda *A' Tavasz és az életnek rövidsége int minket hogy az örömekeket meg ne vessük* címmel a Haller-kézirat II. szövegcsoporthoz található. A költeményt kontextusa alapján a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között jegyezte le Verseghy.

**Ny1 (A szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K1-ben olvasható címet *A' Tavaszra* rövidítve, de a szöveget változatlanul hagyva az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre a költő. A K1-hez képest a formán változtatott még némileg: a kéziratban még egy sorba írt nagy archilochiumot itt két sorra tördelte.

### Keletkezés

Az *Analyticában* az ódát Horatius szabad utánzásának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765). A fogságban született vers Horatius *Solvitur acris hiemps...* kezdetű *carmenijének* az átdolgozása (Császár 1899, 434–436. Carmina I. 4), melyet a költő saját poétikai felfogása szerint magyarított, és az antik mitológiai utalások helyett tipikusan hazai képeket emelt a versbe. „*A' Tavasz* [...] eléggé sikerült átdolgozás, mert bár néhol elnyújtott (egy harmad részével hosszabb az eredetnél), megtartva az eredeti fölfogását és hangulatát annyira átalakította a modern lélek követelményéhez, hogy, ha nem is vált „eredetivé”, de legalább eredetinek tetszik.” (Császár 1899, 436.) Az antik ihletettségu vers születését valószínűleg a fogság körülményei indokolták. Mivel az addig alapvetően korabeli nyugat-európai irodalmi mintákat követő Verseghy Grazban nem jutott olyan módon könyvekhez mint korábban Kufsteinben, vagy majd később Brünnben, kénytelen volt régebbi olvasmányélményeit felhasználva írni verseket. Ezek pedig a korabeli poétikai oktatás miatt elsősorban a memoriterként megtanult ókori antik-költészetre épültek.

A K1-ben az óda *A' Telet vígan kell tölteni* (170) című Horatius-imitációt követi. A két, tematikáját és inspirációs forrását tekintve egymással szoros kapcsolatban álló költemények címei a keletkezés idejéről is árulkodnak: a verseket eszerint 1796–1797 telén, illetve tavaszán írta Verseghy. Az óda két szövegforrásban maradt fenn. A grazi fogságban 1797 tavaszán jegyezte le a Haller-kéziratba, amit szabadulása után a címet lerövidítve az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1) adott közre.

### Verselés

Verseghy formailag híven követte az imitáció alapjául szolgáló Horatius-ódát, és a mai verstani tipizálás szerint az ún. negyedik arkhilokhoszi strófában írta meg az ódát, mely a következő sorokból áll: „egy nagy archilóhium, melly két sort foglal el, és egy tizeneggyes jambicum.” (Verseghy 1806, 241.) Az *Analyticában* az arkhilokhoszi strófa egyik típusaként a strófaformát is megnevezte Verseghy (Verseghy 1807/1977, III/6, 708). A strófa a nagy arkhilokhoszi sor tördelésétől függően két vagy háromsoros. A K1-ben Verseghy még egybeírta, az Ny1-ben viszont kettévette, így ott háromsoros versszakokká alakult a K1-ben még kétsoros strófa. Az első, illetve első-második sor tehát egy nagy arkhilokhoszi sorból áll (–UU|–UU|–|–|–UU|–U|–U|–U), a második, vagy harmadik pedig egy jambusi tizeneggyesből (U–|U–|U–|U–|U–|U). Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Forrás

Horatius: *Ad Sestium*.

(Horatius 1961, 64–66. – Carmina I. 4.)

Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni  
trahuntque siccas machinae carinas,  
ac neque iam stabulis gaudet pecus, aut arator igni,  
nec prata canis albicant pruinis.

Iam Cytherea chorus ducit Venus imminente luna,  
iunctae Nymphis Gratiae decentes  
alterno terram quantiunt pede, dum gravis Cyclopum  
Volcanus ardens urit officians.

Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto,  
aut flore, terrae quem ferunt solutae,  
nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis,  
seu poscat agna, sive malit haedo.

Pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas  
regumque turris. O beate Sesti,  
vitae summa brevis spem nos vetat inchoare longam.  
Iam te premet nox fabulaeque Manes

et domus exilis Plutonia; quo simul mearis,  
nec regna vini sortiere talis,  
nec tenerum Lycidan mirabere, quo calet iuventus  
nunc omnis, et mox virgines tepebunt.

### Magyarzatok

8. *friss cziczákra gyűlnek*: új beszélgetésekre, összejövetelekre (vö. cicázik vkivel)

Örzsikéhez. [Kit vársz ablakodonn Örzsike! szüntelen / ásitván?]

K1	Örzsikéhez.	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 89a–89b.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	A	193.
Ny1	Örzsikéhez.	Magyar Aglája; 174–175.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	81.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 221–222, 144. sz.; Verseghy 1956, 182–184.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az óda a *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjában található. A költeményt kontextusa alapján a grazi fogságban, azaz 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között jegyezte le Verseghy. A szöveg fogalmazvány, tele javításokkal.

**Ny1 (A szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K1-ben olvasható szöveget még némi jobbítással, a javításokat mindenütt átvezetve az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre a költő.

### Keletkezés

Az *Analyticában* az *Örzsikéhez* című ódát Horatius szabad utánzásának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765). Császár Elemér a darab inspirációs forrását Horatius *Quis multa gracilis te puer in rosa...* kezdetű *carmenjében* vélte felfedezni (Carmina I. 5). Verseghy saját poétikai elveinek megfelelően az antik vonatkozásokat elhagyva itt is hangsúlyosan magyarrá tette a költeményt, illetve szokása szerint jóval részletezőbben fejtette ki a témát, mint az az eredeti darabban olvasható. Az antik ihletettségű vers születését valószínűleg a fogság körülményei indokolták. Mivel az addig alapvetően korabeli nyugat-európai irodalmi mintákat követő Verseghy Grazban nem jutott olyan módon könyvekhez mint korábban Kufsteinben, vagy majd később Brünnben, kénytelen volt régebbi olvasmányélményeit felhasználva írni verseket. Ezek pedig a korabeli poétikai oktatás miatt elsősorban a memoriterként megtanult ókori antik-költészetre épültek.

Két szövegforrásban maradt fenn. A verset fogalmazványként a grazi fogságban 1797 tavaszán jegyezte le a költő. Szabadulása után némileg jobbítva a szövegen az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1) adta közre a darabot.

### Verselés

Az imitáció alapját képező Horatius-óda szerint ún. második aszklepiadészi strófában. Bár a sorfajok görög eredetűek, maga a strófatípus Horatiustól származik (Szepes-Szerdahelyi 1981, 330). A strófa a következő sorokból áll: „két kis asclepiadicum [– – | –UU– | –UU | –U | –], egy pherecracium [– – | –UU | – –], eggy gliconicum [– – | –UU | –U | –]” (Verseghy 1806, 242). Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Forrás

Horatius: *Ad Pyrrham*.

(Horatius 1961, 66–68. – Carmina I. 5.)

Quis multa gracilis te puer in rosa  
perfusus liquidis urget odoribus,  
grato, Pyrrha, sub antro?

Cui flavam religas comam

simplex munditiis? Heu quotiens fidem  
mutatosque deos flebit et aspera  
nigris aequora ventis  
emirabitur insolens,

qui nunc te fruitur credulus aurea,  
qui semper vacuum, semper amabilem  
sperat, nescius aurae  
fallacis. Miseri, quibus

intemptata nites: me tabula sacer  
votiva paries indicat uvida  
suspendisse potenti  
vestimenta maris deo.

175.

**Külső Szolnok.** [Hirdessék egyébek más várasit ősi Hazánknak]

K1	<i>Külső Szolnok.</i>	Haller-kézirat, II. szöveg- csoport; 89b.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	A	<b>194.</b>
Ny1	<i>Külső Szolnok.</i>	Neuverfasste Ungarische Sprachlehre; 432.	Német–magyar nyelvkönyv. Verstani példatár.	1805, Pest	A	–

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 134, 92. sz.; Verseghy 1956, 86; Verseghy 1989, 55.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az óda a Haller-kézirat II. szövegcsoportjában található. Kontextusa alapján a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között jegyezte le Verseghy.

**K2 (A szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K1 szöveget változtatás nélkül 1805-ben a *Neuverfasste Ungarische Sprachlehre* című, magyarul tanuló németeknek szerkesztett nyelvtankönyv verstani példatárában – *A' régi Aranykorrúl* (214) című, Vitkovics Mihálynak címzett hexameteres költeménnyel együtt – adta közre, mint a fentebb stíltre való gyakorló példát. „Gedichte, zur Übung des hohen Styls.” [Költemények a magasabb stílus gyakorlására.] A vers után, a költemény szavait magyarázó magyar–német szószedet olvasható.

### Keletkezés

„A költemény alap gondolatát és mértékét Horatius *Laudabunt alii...* kezdetű költeményének első tizennégy sora szolgáltatták.” (Verseghy 1910, 369). A költő születési helyét magasztaló óda eszerint Horatius *Ad Mumatium Planctum* című I. 7. számú *carmen*jének szabad utánzásán alapul. A *Külső Szolnok*nál Verseghy többi Horatius-imitációjához hasonlóan egyrészt felismerhető a kiindulásul szolgáló költemény, másrészt az ókori római vonatkozásokat elhagyva, illetve azt hazaikkal helyettesítve valóban sajátjaként dolgozta fel a témát. A téma kidolgozásán, illetve a formai egybeesésen túl a kézirat oszlopjegyzés szövegforrása (K1) is arra utal, hogy a darab megírásának kiindulópontját Horatius fent említett ódája jelentette. A Haller-kézirat II. szövegcsoportjának első fele ugyanis kivétel nélkül Horatius imitációkat tartalmaz, melynek megírására a grazi fogság körülményei inspirálhatták a költőt. L. a *Bevezetés* 1.2.2. fejezetét. A vers regionalizmusát S. Varga Herder-hatásához köti: S. Varga 2003, 80.



Az óda két szövegforrásban maradt fenn. A *Haller*-kézirat 1796–1797-ben lejegyzett II. szövegcsoportjában (K1), amit aztán szabadulása után változatlan szöveggel az 1805-ben megjelent *Neuverfasste Ungarische Sprachlehre* című magyar–német nyelvkönyv példatárában adott ki Verseghy.

### Verselés

Az imitáció alapjául szolgáló Horatius-óda szerint dactilusi lejtésű alkmani strófában, ami egy hexameter és egy alkmani sor kapcsolatából áll. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit I. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Forrás

Horatius: *Ad Munatium Plancum*.

(Horatius 1961, 70–72. – Carminum I. 7.)

Laudabunt alii claram Rhodon, aut Mytilenen,  
aut Epheson, bimarisque Corinthi  
moenia, vel Baccho Thebas, vel Apolline Delphos  
insignis, aut Thessala Tempe;

sunt, quibus unum opus est intactae Palladis urbem  
carmine perpetuo celebrare et  
undique decerptam fronti praeponere olivam;  
plurimus in Iunonis honorem

aptum dicet equis Argos ditisque Mycenae:  
me nec tam patiens Lacedaemon,  
nec tam Larisae percussit campus opimae,  
quam domus Albunae resonantis

et praeceps Anio ac Tiburni lucus et uda  
mobilibus pomaria rivis.

Albus ut obscuro deterget nubila caelo  
saepe Notus, neque parturit imbris

perpetuos: sic tu sapiens finire memento  
tristitiam vitaeque labores  
molli, Plance, mero seu te fulgentia signis  
castra tenent, seu densa tenebit

Tiburis umbra tui. Teucer, Salamina patremque  
cum fugeret, tamen uda Lyaeo  
tempora populea fertur vinxisse corona,  
sic tristeis adfatus amicos:

„Quo nos cumque feret melior fortuna parente,  
ibimus, o socii comitesque,  
nil desperandum Teucro duce et auspice Teucro.  
Certus enim promisit Apollo

ambiguam tellure nova Salamina futuram.  
 O fortes peioraque passi  
 mecum saepe viri, nunc vino pellite curas:  
 cras ingens iterabimus aequor.”

### Magyarázatok

6–7. *hol remegő szemeimbe az elsőn / napragyogás ötlött*: Verseghy Szolnokon született.

12. (*extracta arx*: 1549.) Nicol. Istvánfi *Historiarum Libro XVI.*: A hivatkozás Istvánffy Miklós (1538–1615) először 1622-ben megjelent *Pannoni Historiarum De Rebus Ungaricis Libri XXXIV.* című történetírására vonatkozik. A Szolnokra vonatkozó rész az 1724-es kiadásban a 179. oldalon található (Nicolao Isthuanffio, *Historia Regni Hungarici*. Coloniae Agrippinae, Henrici, 1724, 179).

176.

**Gliczerához.** [Ammint barna szemöldököt / Dámonnak, Gliczerám!]

K1	Gliczerához.	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 89b–91a	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	A	–
Ny1	Gliczerához.	Magyar Aglájája; 32.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	92.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 63–64; Verseghy 1910, 233, 153. sz.; Verseghy 1956, 197–198; Verseghy 1989, 104.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot)**: Az óda a Haller-kézirat II. szövegcsoportjában található. A költeményt kontextusa alapján a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között jegyezte le Verseghy.

**Ny1 (Av szövegállapot)**: Fogságból való szabadulása után a K1 szövegét minimális jobbítással az 1806-os *Magyar Aglájájában* adta közre a költő.

### Keletkezés

Az *Analyticában* a Gliczerához című ódát Horatius szabad utánzásának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765). Császár Elemér a darab inspirációs forrását Horatius *Cum tu, Lydia, Telephi...* kezdetű *carmen*jében találta meg (Carminum I. 13). A *Horatiushoz* című ódával együtt tárgyalva, a következőt írta a versről: „Mind a kettő majdnem szó szerinti fordítás és mégis kevesebb közöttük és mintájuk közt a rokonság, mint akár az *Örzsikéhez* címűben. A költő ezeknél nem változtatott az eredeti formáján, megtartotta nagyjából az egyes gondolatokat, sőt még az egésznek a tartalmát is, hanem megváltozott a költemény alaphangja.” (Császár 1899, 439–441.) Verseghy poétikai elveinek megfelelően ebben az esetben is sajátjaként bánt a témával, és úgy magyarította a darabot, hogy az az érzékeny poézis elveinek megfelelően. Az antik ihlettségű vers születését valószínűleg a fogság körülményei indokolták. Mivel az addig alapvetően korabeli nyugat-európai irodalmi mintákat követő Verseghy Grazban nem jutott olyan módon könyvekhez mint korábban Kufsteinben, vagy majd később Brünnben, kénytelen volt régebbi olvasmányélményeit felhasználva írni verseket. Ezek pedig a korabeli poétikai oktatás miatt elsősorban a memoriterként megtanult ókori antik-költészetre épültek.

Két szövegforrásban maradt fenn. A grazi fogságban lejegyzett Haller-kéziratban (K1), aminek a szövegét szabadulása után minimális jobbítással az 1806-os *Magyar Aglájájában* adta közre.

### Verselés

Az imitáció alapjául szolgáló Horatius-carmen formája és ritmusa szerint ún. harmadik aszklepiadészi strófában. A horatiusi formakövetésre a vers kapcsán az *Analyticában* is hivatkozott Verseghy (Verseghy 1977, III/6, 706). A *Magyar Aglájában* a versszak sorait határozta meg: „eggy gliconicum, és egy kis asclepiadicum” (Verseghy 1806, 243). Bár a sorfajok görög eredetűek, maga a strófatípus Horatiustól származik (Szepes–Szerdahelyi 1981, 331). A párvers első sora egy glükóneus (– – | – u u | – u | u), második sora pedig egy kis aszklepiadészi sor (– – | – u u – | – u u | – u | –). Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Forrás

Horatius: *Ad Lydiam*.

(Horatius 1961, 82–84. – Carminum I. 13.)

Cum tu, Lydia, Telephi  
          cervicem roseam, cerea Telephi  
laudas bracchia, vae meum  
          fervens difficili bile tumet iectur.

Tum nec mens mihi, nec color  
          certa sede manet, umor et in genas  
furtim labitur, arguens,  
          quam lentis penitus macerer ignibus.

Uror, seu tibi candidos  
          turparunt umeros immodicae mero  
rixae, sive puer furens  
          impressit memorem dente labris notam.

Non, si me satis audias,  
          speres perpetuum dulcia barbare  
laedentem oscula, quae Venus  
          quinta parte sui nectaris imbuit.

Felices ter et amplius,  
          quos inrupta tenet copula, nec malis  
divulsus querimoniis  
          suprema citius solvet amor die.

### Magyarázatok

12. zög *Dámon* – szöghajú, azaz szőke Dámon

177.

**A' Magyar Nemzethez. / Ajánlás.** [Hun vérből eredett hajdani Nemzetem]

K1	<i>A' Magyar Nemzethez.</i>	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 91a–91b.	Autográf.	[1797–1798, brünni fogság]	A	195.
Ny1	<i>Ajánlás.</i>	Magyar Aglája; 25–26.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	31.

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 11–12; Verseghy 1910, 152–153, 98. sz.; Verseghy 1956, 116–118.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** *A' Magyar Nemzethez* című óda a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjában található, melyet kontextusa alapján a brünni fogság elején, 1797–1798 között jegyzett le Verseghy. Néhány kifejezés helyett a sorok mellett újabb javaslat olvasható.

**Ny1 (A szövegállapot):** A K1 némileg megjobbított szövegváltozata, amit *Ajánlás* címen az 1806-os *Magyar Aglája* bevezetőjeként jelentetett meg a költő.

## Keletkezés

Az ódát az *Analyticában* Horatius szabad utánzásának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765; Verseghy 1807/1977, III/6, 705). A fogságban született vers Horatius *Maecenas, atavis...* kezdetű ódájának a magyarítása (Carmina I. 1). „Horatius ódáinak első gyűjteménye elé írta ezt a verset prólogusnak, Maecenas nevével viseli az éln, hozzá van írva, mint a *Carminum libri tres*nek bevezető verse. [...] Verseghy is egy gyűjteménye elé teszi ezt az ódát, a Magyar Agláját evvel az *Ajánlással* nyitja meg, de átalakítja, nem valami pártfogójára vonatkoztatva, hanem nemzetére, az egész magyar nemzetre, neki ajánlja verseit, tőle várja az elismerést. [...] Megtartja az egész költemény alaphangját, szerkezetét, de változtat a gondolatokon, a mint az újkor más eszmékért, más ideálokért hevül, úgy változnak azok a célok is, a melyeket a költő szerint az emberek kítűzhetnek maguk elé. Csak azt hagyja meg, a mi állandó emberi, a mi az ókori és modern embereket egyaránt lelkesítette.” (Császár 1899, 431). Verseghy fordítói szokása, illetve elvei szerint ebben az esetben is szabadon utánozta a horatiusi mintáját, vagyis az alaptémát arra használta fel, hogy a korabeli hazai helyzethez alkalmazva saját poétikai hitvallását fejtsse ki az ódában, amit konkrétan az utolsó sorokban fogalmaz meg. Verseghy célja tudniillik mindenekelőtt a nyelvművelés volt („Te, Nemzetem! / készséggel befogadsz énekesid közé, / kik hüven művelik hajdani nyelvedet [...]). Hogy a Horatiustól vett témát mennyire a sajátjaként kezelte, jól mutatja az óda első címe (K1), melyben még a latin *carmen*hez hasonlóan Verseghy a címzettet (*A' Magyar Nemzethez*) nevezte meg. Ezt változtatta aztán *Ajánlássá*, mely a sajtó alá rendezett kötetben a költemény nyitó pozíciójára utal.

Két szövegforrásban maradt fenn. A brünni fogságban 1797–1798 között jegyezte le a *Haller*-kéziratba a költő, amit némileg megjobbítva, szabadulása után az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1) adott közre.

## Verselés

„Kis asclepiadicumokban.” (Verseghy 1806, 240.) Bár Verseghy nem tördelte négysorú strófákra, azaz kis aszklepiadészi versszakokra az ódát, hűen követte imitációs mintájának formáját és ritmusát, és az ún. *Maecenas atavis*-kólomba, (Verseghy 1807/1977, III. rész, 6. füzet, 705.) magyarította a költeményt. A sor ritmusképlete: – – | – u u – | – u u – u –. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

## Forrás

Horatius: *Ad Maecenatem*.

(Horatius 1961, 56–58. – Carminum I. 1.)

Maecenas, atavis, edite regibus,  
o et praesidium et dulce decus meum:  
sunt, quos curriculo pulverem Olympicum  
collegisse iuvat, metaque fervidis

evitata rotis palmaque nobilis  
terrarum dominos evehit ad deos;  
hunc, si mobilium turba Quiritum  
certat tergeminis tollere honoribus;

illum, si proprio condidit horreo,  
quidquid de Libycis verritur areis.  
Gaudentem patrios findere sarculo  
agros Attalicis condicionibus

numquam demoveas, ut trabe Cypria  
Myrtoum pavidus nauta secet mare;  
luctantem Icariis fluctibus Africum  
mercator metuens otium et oppidi

laudat rura sui: mox reficit rates  
quassas, indocilis pauperiem pati.  
Est, qui nec veteris pocula Massici,  
nec partem solido demere de die

spernit, nunc viridi membra sub arbuto  
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae;  
multos castra iuvant et lituo tubae  
permixtus sonitus bellaque matribus

detestata; manet sub Iove frigido  
venator tenerae coniugis immemor,  
seu visa est catulis cerva fidelibus,  
seu rupit teretes Marsus aper plagas.

Me doctarum hederæ præmia frontium  
dis miscent superis, me gelidum nemus  
Nympharumque leves cum Satyris chori  
secernunt populo, si neque tibus

Euterpe cohibet, nec Polyhymnia  
Lesboum refugit tendere barbiton.  
Quodsi me lyricis vatibus inseres,  
sublimi feriam sidera vertice.

## A' Középszerűség. [Boldogabb léssel, ha sem a' magosra / szüntelen' nem törsz]

K1/1	A' Középszerűség.	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 91b.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	A	196.
K1/2	A' Középszerűség.	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 93a.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	Av	–
Ny1	A' Középszerűség.	Magyar Aglája; 91–92.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	50.
Ny2	A' Középszerűség.	Exercitationes Idiomatis Hungarici; 169–170.	Latin–magyar nyelvtankönyv. Verstani példatár.	1816, Buda	Av	–
Ny3	A' Középszerűség.	Magyar Grammatika avagy Nyelvtudomány; 517.	Magyar nyelvtan-könyv. Verstani példatár.	1818, Buda	Av	–

**Megjelenése**

Ny1: Verseghy 1865, 38–39; Verseghy 1900, 43–44; Verseghy 1910, 178, 114. sz.; Verseghy 1956, 150–151; Verseghy 1989, 92–93.

**Szövegforrások**

**K1/1 (A szövegállapot):** A félbehagyott szöveg a Haller-kézirat II. szövegcsoportjában található, amit kontextusa alapján a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között jegyzett le Verseghy. A lejegyzés csak az első strófát, illetve ismét lejegyezve annak megjobbítását tartalmazza. Verseghy mindkét versszakot többszörös keresztvonallal lehúzta, és a következő oldalon újra kezdte a költeményt, ami a K1/2 szövegét adja.

**K1/2 (Av szövegállapot):** A K1/1-ben elkezdett óda teljes szöveggel lejegyezve. A darabot rögtön a K1 után kezdete újra Verseghy. Az első strófa a K1/1-ben másodjára lejegyzett, megjobbított változata. A szöveg a Haller-kézirat II. szövegcsoportjában található, ami kontextusa alapján a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között keletkezett.

**Ny1, Ny2, Ny3 (Av szövegállapot):** A K1/2-ben lejegyzett ódát Verseghy fogságból való szabadulása után háromszor is közreadta. Először az 1806-os *Magyar Aglájában*, majd az 1816-os *Exercitationes Idiomatis Hungarici* és az 1818-as *Magyar Grammatika avagy Nyelvtudomány* című nyelvészeti tankönyvek verstani példatárában a magyar nyelvű Ódák (*Carmini*) között. Az *Exercitationes Idiomatis Hungariciben* a versformát is megadta a cím alatt: *Szapphicum*.

**Keletkezés**

Az *Analyticában* az ódát Horatius szabad utánzásának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765). A fogságban született vers Horatius *Rectius vives, Licini...* kezdetű ódájának magyarítása (Carminum II. 10; Császár 1899, 429), melynek írására valószínűleg a grazi fogság körülményei inspirálták a költőt. L. a *Bevezetés* 1.2.2. fejezetét.

Négy szövegforrásban maradt fenn. Az 1796–1797 közötti időszakból Verseghy autográf lejegyzésében a Haller-kéziratban (K1/1, K1/2), melyből a másodjára elkezdett és teljes egészében lejegyzett második változatot (K1/2) szabadulása után a költő háromszor is közreadta. Először 1806-ban a *Magyar Aglája* című költeményes kötetben (Ny1), majd 1816-ban és 1818-ban az *Exercitationes Idiomatis Hungarici* és a *Magyar Grammatika avagy Nyelvtudomány* című nyelvészeti tankönyvek példatárában magyar nyelvű szapphicumokban írt mintapélda gyanánt a klasszikus értelemben vett óda (*carmen*) műfaja alatt (Ny2, Ny3).

### Verselés

Szapphói stófiában. A horatiusi formakövetésre a vers kapcsán az *Analyticában* is hivatkozott Verseghy (Verseghy 1977, III/6, 705). A *Magyar Aglájában* a stófi sorait határozta meg: „három sapphicum, egy adonicum” (Verseghy 1806, 241), az *Exercitationes Idiomatis Hungariciben* pedig a stófi formát: „Sapphicum” (Verseghy 1816a, 169). Versmértékét, illetve Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Forrás

Horatius: *Ad Licinum Murenam*.

(Horatius 1961, 150–152. – Carminum II. 10.)

Rectus vives, Licini, neque altum  
semper urgendo, neque, dum procellas  
cautus horrescic, nimium premendo  
litus iniquum.

Auream quisquis mediocritatem  
diligít, tuts caret obsoleti  
sordibus tecti, caret invidenda  
sobrius aula.

Saepius ventis agítatur ingens  
pinus, et celsae graviore casu  
decidunt turres, feriuntque summos  
fulgura montis.

Sperat infestis, metuit secundis  
alteram sortem bene praeparatum  
pectus: informis hiemes reducit  
Iuppiter, idem

submovet; non, si male nunc, et olim  
sic erit: quondam cithara tacentem  
suscitat Musam, neque semper arcum  
tendit Apollo.

Rebus angustis animosus atque  
fortis adpare, sapienter idem  
contrahes vento nimium secundo  
turgida vela.

## Félnék Rózsika. / Klárikához. [Halványodva kerülsz Klárka engemet]

K1	<i>Félnék &lt;Örzsikéhez&gt; Rózsika.</i>	Haller-kézirat, II. szöveg- csoport; 93a–93b.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	A	–
Ny1	<i>Klárrikához.</i>	Magyar Aglája; 94.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	52.

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1865, 39; Verseghy 1900, 47; Verseghy 1910, 180, 116. sz.; Verseghy 1956, 153; Verseghy 1989, 94–95.

**Szöveforrások**

**K1 (A szövegállapot):** Az óda első szövegváltozata *Félnék <Örzsikéhez> Rózsika* címmel a Haller-kézirat II. szövegcsoportjában található. A költeményt kontextusa alapján a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között jegyezte le Verseghy. A lejegyzés nem tisztázat, néhány kifejezés helyett a sorok mellett újabb javaslat olvasható.

**Ny1 (Av szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K1 szövegét minimális jobbítással, és az óda címét *Klárrikáhozra* változtatva az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre a darabot költő.

**Keletkezés**

Az *Analyticában* az ódát Horatius szabad utánzásának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765). A vers Horatius *Ad Chloen* című ódájának a magyarítása (Carminum I. 23; Császár 1899, 429–430), melynek írására valószínűleg a grazi fogság körülményei inspirálták a költőt. L. a *Bevezetés* 1.2.2. fejezetét.

Két szöveforrásban maradt fenn. A Haller-kéziratba a grazi fogságban, 1797 tavaszán jegyezte le a költő, amit szabadulása után némileg megjobbítva az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1) adott közre.

**Verselés**

Második aszklepiadészi strófában. A horatiusi formakövetésre a vers kapcsán az *Analyticában* is hivatkozott Verseghy (Verseghy 1807/1977, III/6, 707). Versmértékét l. az *Örzsikéhez* (174) jegyzetében. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

**Forrás**

Horatius: *Ad Chloen*.

(Horatius 1961, 102. – Carminum I. 23.)

Vitas hinnuleo me similis, Chloe,  
querenti pavidam montibus aviis  
matrem non sine vano  
aurarum et siluae metu.

Nam seu mobilibus veris inhorruit  
adventus foliis, seu virides rubum  
dimovere lacertae,  
et corde et genibus tremit.



Atqui non ego te tigris ut aspera  
 Gaetulusve leo frangere persequor:  
 tandem desine matrem  
 tempestiva sequi viro.

180.

**Horatiushoz.** [Bel mocsok nélkül ragyogó Igaznak]

K1	<i>Horatiushoz.</i>	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 93b.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	A	197.
K2	<i>Horatiushoz.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 17–18; 22a–22b.	Autográf kötet.	[1800–1803, brünni fogság]	Av	–
Ny1	<i>Horáziushoz.</i>	Magyar Aglája; 189.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	89.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 61–62; Verseghy 1900, 41–42; Verseghy 1910, 232, 151. sz.; Verseghy 1956, 196–197.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az óda a Haller-kézirat II. szövegcsoportjában található. A költeményt kontextusa alapján a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között jegyezte le Verseghy. A lejegyzésben néhány kifejezés helyett a sorok mellett újabb javaslatok olvashatók.

**K2 (Av szövegállapot):** A K1-ben olvasható szöveg tisztázata, melyet a szövegforrás alapján valószínűleg nem sokkal szabadulása előtt, 1800–1803 között, a brünni fogságban jegyzett le a költő.

**Ny1 (Av szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K2 szövegét változtatás nélkül az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre a költő. A címben magyarosabb formában írta a K1-ben és K2-ben még latinul használt ókori római költő nevét.

### Keletkezés

Az *Analyticában* az ódát Horatius szabad utánzásának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765). A vers Horatius *Integer vitae...* kezdetű ódájának az imitációja (Carminum I. 22; Császár 1899, 441–442). Bár Verseghy nem sokat változtatott a költeményen, ebben az esetben is sajátjaként bánt a témával, és úgy magyarította a darabot, hogy azon túl, hogy saját élethelyzetére reflektált benne, az érzékeny poézis elveinek is megfelel. Az antik ihletettségi vers születését valószínűleg a fogság körülményei inspirálták. Az addig alapvetően korabeli nyugat-európai irodalmi mintákat követő Verseghy ugyanis Grazban nem jutott olyan módon könyvekhez mint korábban Kufsteinben, vagy majd később Brünnben, kénytelen volt tehát régebbi olvasmányélményeit felhasználva írni verseket. Ezek pedig a korabeli poétikai oktatás miatt elsősorban a memoriterként megtanult ókori antik-költészetre épültek.

Három forrásban maradt fenn. Az első lejegyzés a Haller-kézirat 1796–1797-ben keletkezett II. szövegcsoportjába tartozik (K1), amit letisztázva feltehetően fogsága végén, Brünnben jegyezte le újra a költő (K2). A darabot aztán szabadulása az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1) adta közre.

### Verselés

Az imitáció mintájául szolgáló Horatius-óda szerint szapphói strófákban. A strófák sorai: „három sapphicum, egy adonicum” (Verseghy 1806, 243). Versmértékét, illetve Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Forrás

Horatius: *Ad Fuscum*.  
(Horatius 1961, 100. – Carminum I. 22.)

Integer vitae scelerisque purus  
non eget Mauris iaculis neque arcu,  
nec venenatis gravida sagittis,  
Fusce, pharetra,

sive per Syrtis iter aestuosas,  
sive facturus per inhospitalem  
Caucasum, vel quae loca fabulosus  
lambit Hydaspes.

Namque me silva lupus in Sabina,  
dum meam canto Lalagen et ultra  
terminum curis vagor expeditis  
fugit inermem,

quale portentum neque militaris  
Daunias latis alit aesculetis,  
nec Iubae tellus generat, leonum  
arida nutrix.

Pone me, pigris ubi nulla campis  
arbor aestiva recreatur aura,  
quod latus mundi nebulae malusque  
Iuppiter urget,

pone sub curru nimium propinqui  
Solis, in terra domibus negata:  
dulce ridentem Lalagen amabo,  
dulce loquentem.

181.

### Üsd öszve a' gazdának...

K1	<i>Üsd öszve a' gazdának...</i>	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 93b.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	A	198.
----	---------------------------------	--	-----------------	---------------------------------------	---	------

### Megjelenés

Verseghy 1987a, 13.

### Szöveforrás és keletkezés

A pohárköszöntő a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjában található. Kontextusa alapján vagy a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között, vagy a brünni fogság elején, 1797–1798 között jegyezte le Verseghy. A négysoros vers 3–4. sorát helyhiány miatt az előző kettőtől egy függőleges vonallal elválasztva, azok mellé írta be. A keletkezés konkrét körülményeiről nem tudunk, de a kontextus alapján nagy a valószínűsége, hogy fordítás, ugyanakkor az sem zárható ki, hogy – műfajából adódóan – valamilyen konkrét ünnepi alkalom inspirálta a költőt.

### Verselés

Rímes-ütemhangsúlyos formában. Strófa képlete: 7a6b7a6b. Verseghynek a rímes költészeti formákról való nézeteit l. a *Szentesiné* (191) jegyzetében.

182.

### Számiel, eggy mérges fuvatag...

Számiel. [Számiel, eggy mérges fuvatag, melly dullya koronkint]

K1	<i>Számiel, eggy mérges fuvatag...</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 93b.	Autográf kötet.	[1797–1798, brünni fogság]	A	199.
K2	<i>Számiel.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 160, 22b.	Autográf csomó.	[1800–1803, brünni fogság]	A	231.

### Megjelenés

K2: Verseghy 1910, 118, 81. sz.

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az epigramma a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjában található. A költeményt forrása és kontextusa alapján a brünni fogság elején, 1797–1798 között jegyezte le Verseghy. Először a *Halem*től való német verset jegyezte le cím nélkül, de a szerző megnevezésével, majd ezután következik a szintén cím nélküli magyarítás. Az első sor utolsó szava a németben és a magyarban sincs leírva, azokat csak csillaggal van jelölve Verseghy, de a hexameter miatt nyilvánvaló, hogy melyik szó hiányzik.

**K2 (A szövegállapot):** Az *Énekek*-kézirat III. csomóját valószínűleg nem sokkal szabadulása előtt, 1800–1803 között, a brünni fogságban készítette a költő. Ekkor jegyezhetette változatlan szöveggel le újra a K1-ben még cím nélkül fordított Halem-epigrammát. A darabot *Számiel* címmel látta el, és az ott csillaggal jelölt szót itt már feloldotta (*Despota*).

### Keletkezés

A cím nélküli vers Gerhard Anton von Halem (1752–1819) *Orients feurigem Hauch des Samiels gleicht...* kezdetű epigrammájának a fordítása. Két kéziratban maradt fenn. Mindkét lejegyzés a brünni fogság idejéből való, ahol már korabeli nyugat-európai nyomtatványhoz is hozzájutott Verseghy. Először feltehetően közvetlenül Brünnbe való átszállítása után, 1797–1798 között jegyezte le a német szöveggel együtt a darabot (K1), majd a fogság végén írta le újra, immár csak a magyar szöveget (K2). A két lejegyzés közötti egyetlen eltérés, hogy a *Haller*-kéziratban Verseghy még csillaggal jelölve üresen hagyta a *Despota* szó helyét, az *Énekek*-kéziratban pedig már kiírta a hexameteres formába illő szót. A költeményt szabadulása után nem rendezte sajtó alá, a darab kéziratban maradt.

Verseghy a *Haller*-kéziratban máskor is élt azzal a módszerrel, hogy a saját fordítása mellett az idegen nyelvű forrásszöveget is lejegyezte. L. *A' hallgató szerelmes több keservet szenved...* (169)

## Verselés

A német epigramma egyetlen disztichonból áll, amit Verseghy három hexameterben magyarított.

## Forrás (K1)

Halem, Gerhard Anton von: *Orients feurigem Hauch des Samiels gleicht...*

Orients feurigem Hauch des Samiels gleicht \*;  
Stehenden giebt er den Tod. Wirf dich zur Erde, du lebst.

183.

## Dorkához. [Ah! hasztalan már minden erőltetés]

K1	<i>Dorkához.</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 93b–95a.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi fogság]	A	200.
K2	<i>Dorkához.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 18; 160, 22b.	Autográf csomó.	[1800–1803, brünni fogság]	A	–

## Megjelenés

K2: Verseghy 1910, 114, 75. sz.; Verseghy 1956, 40–41.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az óda a Haller-kézirat II. szövegcsoportjában található. A költeményt kontextusa alapján a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között jegyezte le Verseghy.

**K2 (A szövegállapot):** Az Énekek-kézirat III. csomóját valószínűleg nem sokkal szabadulása előtt, 1800–1803 között, a brünni fogságban készítette a költő. Ekkor másolhatta át változtatás nélkül a K1-ben lejegyzett szöveget Verseghy.

## Keletkezés

Bár a három strófából álló ódának egyetlen konkrét imitációs mintája sem nevezhető meg, Horatius inspiráló hatása tagadhatatlan. Ezt nemcsak a Horatiusnál is megtalálható téma támasztja alá, de külső filológiai érvek is ezt bizonyítják. Egyrészt a K1 nagy része Horatius ódái után írt imitációkat tartalmaz, másrészt a költemény alkaioszi strófaformája szintén antik inspirációra utal. Az antik ihlettségű vers írására valószínűleg a fogság körülményei inspirálták a költőt. Az addig alapvetően korabeli nyugat-európai irodalmi mintákat követő Verseghy ugyanis Grazban nem jutott olyan módon könyvekhez mint korábban Kufsteinben, vagy majd később Brünnben, kénytelen volt tehát régebbi olvasmányélményeit felhasználva írni verseket. Ezek pedig a korabeli poétikai oktatás miatt elsősorban a memoriterként megtanult ókori antik-költészetre épültek.

Az óda két szövegforrásban maradt fenn. A Haller-kéziratba a grazi fogságban, 1797 tavaszán jegyezte le a költő (K1), amit aztán változatlan formában, feltehetően nem sokkal szabadulása előtt az Énekek-kézirat III. csomójába másolt át (K2). Fogságból való szabadulása után nem rendezte sajtó alá, a *Dorkához* szóló óda kéziratban maradt.

## Verselés

Alkaioszi strófában. Versmértékét I. A' zsembe Öreghez (112) jegyzetében. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit I. a Laurához (110) jegyzetében.

## Az igaz Bölcs. [Nézd a' búzakaiaszt, büszkén emelődik az égnek]

K1	Az igaz Bölcs.	Haller-kötet, II. szövegcsoport; 95a.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	A	–
Ny1	Az igaz Bölcs.	Magyar Aglája; 79–80.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	A	45.
Ny2	Az igaz Bölcs.	Exercitationes Idiomatis Hungarici; 168.	Latin–magyar nyelvtankönyv. Verstani példatár.	1816, Buda	A	–
Ny3	Az igaz Bölcs.	Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány; 516.	Magyar nyelvtan-könyv. Verstani példatár.	1818, Buda	A	–

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1865, 147; Verseghy 1900, 56; Verseghy 1910, 167, 109. sz.; Verseghy 1956, 136; Verseghy 1989, 81.

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** Az epigramma a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjában található. A költeményt kontextusa alapján vagy a grazi fogságban, vagy a brünni fogság elején, 1796–1798 között jegyezte le Verseghy.

**Ny1, Ny2, Ny3 (A szövegállapot):** A K1-ben lejegyzett ódat Verseghy fogságból való szabadulása után háromszor is közreadta. Először az 1806-os *Magyar Aglájában*, majd az 1816-os *Exercitationes Idiomatis Hungarici* és az 1818-as *Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány* című nyelvészeti tankönyvek verstani példatárában a magyar nyelvű Ódák (Carmini) között. Az *Exercitationes Idiomatis Hungariciben* a versformát is megadta a cím alatt: *Elegiacum*.

**Keletkezés**

Az epigramma feltehetően Verseghy eredeti szerzeménye, és bár lejegyzésének helyét tekintve nem tartozik a Batsányi–Verseghy ciklus darabjai közé, műfaja, témája és szóhasználata („kérkedik”, „oskola gyermek”) mégis ezt idézi. Mindezek alapján a vers vagy egy-két évvel korábban, még Kufsteinben keletkezett, csak az ott lejegyzett szöveg nem maradt fenn, vagy ha a K1-nek megfelelően már a grazi vagy a brünni fogságban, akkor is feltehetően Batsányira és Verseghyre vonatkozatható. A vitáról: Hovánszki 2017a.

Négy szövegforrásban maradt fenn. Az 1796–1798 közötti időszakból Verseghy autográf lejegyzésében a *Haller*-kéziratba (K1), melyet szabadulása után változtatás nélkül háromszor is közreadott. Először 1806-ban a *Magyar Aglája* című költeményes kötetben (Ny1), majd 1816-ban és 1818-ban az *Exercitationes Idiomatis Hungarici* és a *Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány* című nyelvészeti tankönyvek példatárában magyar nyelvű diszichonokban írt mintapélda gyanánt a klasszikus értelemben vett óda (*carmen*) műfaja alatt (Ny2, Ny3).

**Verselés**

Az epigrammát klasszikus műfaji szabályainak megfelelően antik-időmértékes formában, „elegiacumokban” (Verseghy 1806, 240; Verseghy 1816a, 168), azaz diszichonokban írta meg Verseghy.

## A' Könyvek. [Könyveket olvasván, fordítsd meg benne az ember]

K1	A' Könyvek.	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 95a.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	A	201.
K2	A' Könyvek.	Énekek-kézirat, III. csomó; 18; 22b.	Autográf csomó.	[1800–1803, brünni fogság]	Av	232.
Ny1	A' Könyvek.	Magyar Aglája; 204–205.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Avv	98.

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1900, 58; Verseghy 1910, 241, 158. sz.

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** Tisztázata. Az epigramma a Haller-kézirat II. szövegcsoportjában található. A költeményt kontextusa alapján vagy a grazi fogságban, vagy a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között jegyezte le Verseghy.

**K2 (A-tisztázat szövegállapot):** A K1-ben olvasható szöveg három helyen a sor mellé írt jobbítással bővítve. A verset valószínűleg nem sokkal szabadulása előtt (1800–1803 között), a brünni fogságban jegyezte le Verseghy.

**Ny1 (Av szövegállapot):** A K2 tisztázata, illetve az utolsó sort illetően a szöveg tovább jobbított változata, melyet fogságból való szabadulása után az 1806-os *Magyar Aglájában* adott közre.

**Keletkezés**

Az epigramma feltehetően Verseghy eredeti szerzeménye, témája személyes ihletettségről vall. Verseghy fogságban írt költeményeinek állandó visszatérő témája az emberek kétszínűsége miatti csalódás, ami a Martinovics-féle összeesküvés miatt eredetileg halálbüntetésre ítélt költő alapvető tapasztalata maradt.

A költemény három forrásban maradt fenn. Az első lejegyzés 1796–1798-ból származik (K1), amit aztán némileg megjobbítva, feltehetően fogsága végén, Brünnben jegyezett le újra a költő (K2). A darabot szabadulása után, némileg újra változtatva a szöveget az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1) adta közre.

**Verselés**

Az epigrammát klasszikus műfaji szabályainak megfelelően antik-időmértékes formában, „elegiacumokban” (Verseghy 1806, 243), azaz disztichonokban írta meg Verseghy.

## Az emberi Nemzet. / Az Emberi Nemzetnek korai. [Mint maga egy ember, szintollyan az emberi nemzet]

K1	Az emberi Nemzet.	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 95b.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	A	–
K2	Az emberi Nemzet.	Énekek-kézirat, III. csomó; 18–19; 22b–23a.	Autográf kötet.	[1800–1803, brünni fogság]	Av	–
Ny1	Az Emberi Nemzetnek korai.	Magyar Aglája; 204.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Avv	99.

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 241–242, 159. sz.; Vargha 1956, 103–104.

## Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az óda a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjában található. A szövegcsoport datálása alapján a lejegyzés vagy a grazi fogságban, vagy a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között készült.

**K2 (Av szövegállapot):** A K1-ben olvasható szöveg minimális megjobbítása, illetve egy sorral való bővítése, melyet valószínűleg nem sokkal szabadulása előtt (1800–1803 között), a brünni fogságban jegyzett le Verseghy.

**Ny1 (Avv szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K2 szövegét a pontosítás miatt a cím némi megváltoztatásával és egy kifejezés további megjobbításával az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre a költő.

## Keletkezés

A verset témája miatt Gálos Rezső összefüggésbe hozta Verseghy alábbi gondolati, bölcsekedő költeményével: *A' Teremtésről* (72), *A' régi Aranykorról* (214), *Az Emberség* (229), *Az Irgalmasság* (226). A Gálos által feltételezett összefüggő tanköltemény-trilógiának (Gálos 1941, 71–74) nincs filológiai alapja. A költeményeket csupán a Verseghyt ekkor és korábban is foglalkoztató fiziko-teológiai világgépen alapuló teremtésrend (ami a newtoni fizika és az egyetemes istenhit összebékítésére törekedett), illetve az ezzel összeegyeztetett fejlődéselvűség témája köti össze, amit az egyes költeményekben különböző részletekre fókuszálva vizsgál.

Az ódában a felvilágosodás ama fejlődéselvét bontja ki Verseghy, mely szerint az emberiség fejlődése analogikus az ember biológiai fejlődésével, azaz az emberiség kulturális és erkölcsi tekintetben a csecsemőkorból a bölcs öregség felé halad.

## Verselés

„Hexametrumokban.” (Verseghy 1806, 243.)

187.

**Az Irigységhez.** [Szünny már meg egyszer buzgani ellenem]

K1	<i>Az Irigységhez.</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 95b.	Autográf kézirat.	[1796–1797, grazi fogság]	A	–
Ny1	<i>Az Irigységhez.</i>	Magyar Aglája; 95b.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	A	33.

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 28; Verseghy 1900, 44–45; Verseghy 1910, 157–158, 100. sz.; Verseghy 1956, 123–124; Verseghy 1989, 75–76.

## Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az óda a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjában található. A költeményt kontextusa alapján a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között jegyezte le Verseghy.

**Ny1 (Av szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K1 szövegét változtatás nélkül az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre a költő.

### Keletkezés

Az *Analyticában* az ódát Horatius szabad utánzásának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765). Az 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között a grazi fogságban született vers Horatius *Quid dedicatum poscit Apollinem...* kezdetű ódájának az imitációja (Carminum I. 31; Császár 1899, 436–438). A költő a magyarítás során poétikai elveinek megfelelően egészen a sajátjává dolgozta át a darabot. Az antik ihletettséggű vers születését valószínűleg a fogság körülményei inspirálták. Az addig alapvetően korabeli nyugat-európai irodalmi mintákat követő Verseghy ugyanis Grazban nem jutott olyan módon könyvekhez mint korábban Kufsteinben, vagy majd később Brünmben, kénytelen volt tehát régebbi olvasmányélményeit felhasználva írni verseket. Ezek pedig a korabeli poétikai oktatás miatt elsősorban a memoriterként megtanult ókori antik-költészetre épültek.

Két szövegforrásban maradt fenn. A grazi fogságban lejegyzett *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjába (K1), és a szabadulása után 1806-ban közreadott *Magyar Aglájában* (Ny1).

### Verselés

Az imitáció forrása szerint alkaioisi strófákban. A strófák sorai: „két alcaicum, egy kilenczes jambicum, és egy középszerű archilóchium” (Verseghy 1806, 240). Versmértékét I. *A' zsembes Öreghez* (112) jegyzetében. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit I. a *Laurához* (110) jegyzetében.

### Forrás

Horatius: *Ad Apollinem*.

(Horatius 1961, 1114–116. – Carminum I. 31.)

Quid dedicatum poscit Apollinem  
vates? Quid orat de patera novum  
fundens liquorem? Non opimae  
Sardiniae segetes feracis,

non aestuosae grata Calabriae  
armenta, non aurum aut ebur Indicum,  
non rura, quae Liris quieta  
mordet aqua taciturnus amnis.

Premant Calena falce, quibus dedit  
fortuna vitem, dives ut aureis  
mercator exsiccet culillis  
vina Syra reparata merce,

dis carus ipsis, quippe ter et quater  
anno revisens aequor Atlanticum  
impune. Me pascunt olivae,  
me cichorea levesque malvae.

Frui paratis et valido mihi,  
Latoe, dones, et – precor – integra  
cum mente nec turpem senectam  
degere, nec cithara carentem.



**A' Barátság.** [Mónomotápában, hol még a' tiszta barátság]

K1	<i>A' Barátság.</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 97b.	Autográf kötet.	[1797–1798, brünni fogság]	A	–
Ny1	<i>A' Barátság.</i>	Magyar Aglája; 153–154.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	70.
Ny2	<i>A' Barátság.</i>	Exercitationes Idiomatis Hungarici; 166–167.	Latin–magyar nyelvkönyv. Verstani példatár.	1816, Buda	Av	–

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1865, 129–130; Verseghy 1910, 203–204, 133. sz.

**Szövegforrások**

**K1** (*A szövegállapot*): Autográf tisztázat. A verset a szövegforrás alapján a brünni fogság elején, 1797–1798 között jegyezhetette le Verseghy.

**Ny1, Ny2** (*Av szövegállapot*): A K1-hez képest az 1806-os *Magyar Aglájában* megjelent szöveg minimális változtatásokat tartalmaz. Az *Aglájabeli* szöveget 1816-ban az *Exercitationes Idiomatis Hungarici* című latin–magyar nyelvkönyvben a *Carminák* között a hexameterben való magyar verselés példájaként ismét közreadta Verseghy.

**Keletkezés**

Verseghy forrásául Jean de La Fontaine (1621–1695) *Les deux Amis* (Fables 1678, VIII/11) című meséje szolgált, melyet már Császár Elemér is közölt a vershez tartozó jegyzetben (Verseghy 1910, 383–384). Verseghy a brünni várbörtönben jutott hozzá korabeli nyugat-európai irodalmi szövegekhez. La Fontaine-t is itt ismerte meg, a mesét tehát feltehetően a brünni fogság elején magyarította. Verseghy meglepően hű magyarítást készített a francia eredetiből. A fabula magyarországi recepciójáról, illetve Verseghy ezirányú munkásságáról és forrásairól l. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

Három szövegforrásban maradt fenn. Elsőként a brünni várbörtönben lejegyzett *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjában (K1), amit aztán szabadulása után némileg megjobbítva az 1806-os *Magyar Aglájában*, majd az 1816-os *Exercitationes Idiomatis Hungarici* című latin–magyar nyelvkönyvben jelentetett meg.

La Fontaine e meséjét *Két hű barát* címmel Pézteli József is magyarította a 18. század végén (Pézteli 1788, III. sz.).

**Verselés**

„Hexametrumokban.” (Verseghy 1806, 242.) Verseghy formaválasztásának okáról l. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

**Forrásszöveg**

La Fontaine: *Les deux Amis*.  
(La Fontaine 1678, VIII/11.)

Deux vrais Amis vivaient au Monomotapa:  
L'un ne possédait rien qui n'appartînt à l'autre.  
Les amis de ce pays-là  
Valent bien, dit-on, ceux du nôtre.  
Une nuit que chacun s'occupait au sommeil,

Et mettait à profit l'absence du soleil,  
 Un de nos deux Amis sort du lit en alarme;  
 Il court chez son intime, éveille les Valets:  
 Morphée avait touché le seuil de ce palais.  
 L'Ami couché s'étonne; il prend sa bourse, il s'arme,  
 Vient trouver l'autre, et dit: „Il vous arrive peu  
 De courir quand on dort; vous me paraissiez homme  
 À mieux user du temps destiné pour le somme:  
 N'auriez-vous point perdu tout votre argent au jeu?  
 En voici. S'il vous est venu quelque querelle,  
 J'ai mon épée, allons. Vous ennuyez-vous point  
 De coucher toujours seul? une esclave assez belle  
 Était à mes côtés; voulez-vous qu'on l'appelle? –  
 Non, dit l'Ami, ce n'est ni l'un ni l'autre point:  
 Je vous rends grâce de ce zèle.  
 Vous m'êtes, en dormant, un peu triste apparu:  
 J'ai craint qu'il ne fût vrai; je suis vite accouru.  
 Ce maudit songe en est la cause.”

Qui d'eux aimait le mieux? Que t'en semble, lecteur?  
 Cette difficulté vaut bien qu'on la propose.  
 Qu'un ami véritable est une douce chose!  
 Il cherche vos besoins au fond de votre coeur;  
 Il vous épargne la pudeur  
 De les lui découvrir vous-même:  
 Un songe, un rien, tout lui fait peur  
 Quand il s'agit de ce qu'il aime.

### Magyarázatok

1. *Mónomotápa*: La Fontaine-nél (portugálul) Monomotapa. Mutapa Királysága (1430–1760) Dél-Afrikában volt található, melynek nagy részén alakult meg a mai Zimbabwe és Mozambik. La Fontaine olyan mesebeli királyságnak tekintette, ahol minden megtörténhet.

2. *evétűl*: mérgétől

32. *kínádot*: kínálatodat, szívességedet

189.

**A' tejáruló Menyecske.** [Örzsike, kit nem rég elvett egy nyalka suhanczár]

K1	<A' tejes Tál.> A' tejáruló Menyecske.	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 101b–103a.	Autográf kötet.	[1797–1798, brünni fogság]	A	–
Ny1	A' tejáruló Menyecske.	Magyar Aglája; 92–94.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	<b>51.</b>

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 141–143; Verseghy 1888, 79–80; Verseghy 1910, 178–180, 115. sz.; Verseghy 1956, 151–153; Verseghy 1989, 93–94.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat, melyet a *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjának datálása alapján a brünni fogság elején, valamikor 1797–1798 között jegyzett le Verseghy. A cím eredetileg *A' tejes Tál* lett volna, ezt azonban rögtön lehúzta, és *A' tejáruló Menyecske*-re változtatta.

**Ny1 (A szövegállapot):** Az 1806-os *Magyar Aglájában* a K1-hez képest minimális szövegváltoztatással jelentette meg a mesét Verseghy. A változtatással – az utolsó sort módosította, illetve a K1-hez képest a szöveget megtoldotta egy sorral – az eredeti La Fontaine-i szöveghez közelítette a mese csattanóját.

## Keletkezés

Verseghy forrása Jean de La Fontaine (1621–1695) *La Laitière et le Pot au lait* című meséje volt (Fables 1678, VII/10; Ember 1918, 384), mellyel a brünni várbörtönben találkozhatott a költő. A történet már jóval La Fontaine előtt ismert volt, több középkori latin és francia forrásban is megtalálható (Verseghy 1910, 378–379), a korabeli nyugat-európai irodalomban pedig La Fontaine után Gleim is feldolgozta *Die Milchfrau* címmel (Gleim, *Fabeln*, 1756, II/4). Verseghynek a brünni várfogságban másolt hét kötetes idegen nyelvű gyűjteménye alapján azonban egyértelmű, hogy a költő magyartításának forrása ebben az esetben is a francia mese volt. Verseghy fordításelméletéhez híven szabadon magyartította a La Fontaine meséjéből vett történetet. Bár cselekményében alapvetően követte a francia eredetit, elbeszélése szokása szerint részletezőbb (jóval több a leírás, és a tanulságot is sokkal hosszabban fejti ki), illetve a történetet magyaros keretek közé helyezte. A fabula (tanmese, állatmese) magyarországi recepciójáról, illetve Verseghy ezirányú munkásságáról és forrásairól l. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

A mese két szövegforrásban maradt fenn. Kézirata a brünni fogság elejéről, 1797–1798 közötti időből való (K1), amit aztán szabadulása után némileg átdolgozva az 1806-os *Magyar Aglájában* adott közre.

La Fontaine meséjét *Egy szegény házaspár* címmel Pétzeli József is magyartította a 18. század végén (Péetzeli 1788, XXIII. sz.).

## Verselés

„Hexametrumban.” (Verseghy 1806, 241.) Verseghy formaválasztásának okáról l. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

## Forrás

La Fontaine: *La Laitière et le Pot au lait*.  
(La Fontaine 1678, VII/10.)

Perrette, sur sa tête ayant un pot au lait  
Bien posé sur un coussinet,  
Prétendait arriver sans encombre à la ville.  
Légère et court vêtue, elle allait à grands pas;  
Ayant mis ce jour-là, pour être plus agile,  
Cotillon simple et souliers plats.  
Notre laitière ainsi troussée  
Comptait déjà dans sa pensée  
Tout le prix de son lait; en employait l'argent;  
Achetait un cent d'oeufs, faisait triple couvée:  
La chose allait à bien par son soin diligent.  
„Il m'est, disait-elle, facile,  
D'élever des poulets autour de ma maison;

Le renard sera bien habile,  
 S'il ne m'en laisse assez pour avoir un cochon.  
 Le porc à s'engraisser coûtera peu de son;  
 Il était, quand je l'eus, de grosseur raisonnable:  
 J'aurai, le revendant, de l'argent bel et bon.  
 Et qui m'empêchera de mettre en notre étable,  
 Vu le prix dont il est, une vache et son veau,  
 Que je verrai sauter au milieu du troupeau?"  
 Perrette là-dessus saute aussi, transportée:  
 Le lait tombe: adieu veau, vache, cochon, couvée.  
 La dame de ces biens, quittant d'un oeil marri  
 Sa fortune ainsi répandue,  
 Va s'excuser à son mari,  
 En grand danger d'être battue.  
 Le récit en farce en fut fait;  
 On l'appela le Pot au lait.  
 Quel esprit ne bat la campagne?  
 Qui ne fait châteaux en Espagne?  
 Picrochole, Pyrrhus, la laitière, enfin tous,  
 Autant les sages que les fous.  
 Chacun songe en veillant; il n'est rien de plus doux:  
 Une flatteuse erreur emporte alors nos âmes;  
 Tout le bien du monde est à nous,  
 Tous les honneurs, toutes les femmes.  
 Quand je suis seul, je fais au plus brave un défi;  
 Je m'écarte, je vais détrôner le Sophi;  
 On m'élit roi, mon peuple m'aime;  
 Les diadèmes vont sur ma tête pleuvant:  
 Quelque accident fait-il que je rentre en moi-même;  
 Je suis Gros-Jean comme devant.

190.

**Az Aténabéliek.** [Régi Aténának látván egy híres orátor]

K1	<i>Az Aténabéliek.</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 103a–103b.	Autográf kötet.	[1797–1798, brünni fogság]	A	–
Ny1	<i>Az Aténabéliek.</i>	Magyar Aglája; 158–159.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	74.

**Megjelenés**

Verseghy 1910, 207–208, 137. sz.

**Szövegforrások**

**K1** (*A szövegállapot*): Autográf tisztázat, melyet a *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjának datálása alapján a brünni fogság elején, 1797–1798 között jegyzett le Verseghy.

**Ny1** (*Av szövegállapot*): Fogságból való szabadulása után a K1-ben lejegyzett szövegen minimálisan változtatva az 1806-os *Magyar Aglájában* adta ki a mesét.

### Keletkezés

Verseghy forrása Jean de La Fontaine (1621–1695) *Le Pouvoir des Fables* című meséje volt (Fables 1678, VIII/4), melyet a brünni várbörtönben, 1797–1798 körül ismert meg a költő. A mese hatalmáról szóló történet Ezópusznál is megtalálható (178. mese), Ember Nándor még ezt jelölte meg Verseghy forrásául (Ember 1918, 383). Verseghy meseíró tevékenysége, illetve a mese szüzséje alapján azonban a költő magyartításának forrása a korabeli nyugat-európai mintákban keresendő (Verseghy 1910, 384). Verseghy ugyanis nem Ezópusz, hanem La Fontaine történetét követi, csupán a külső bevezető történetet hagyja el. Ugyanakkor, mint más mesemagyartításainál, az egész cselekményt szemléletes leírásokkal gazdagítja, azaz alapvetően bőbeszédűbb, mint a forrásul használt francia mese. A fabula magyarországi recepciójáról, illetve Verseghy ezirányú munkásságáról és forrásairól I. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

Két szövegforrásban maradt fenn. Kézirata a brünni fogság elejéről, 1797–1798 közötti időből való (K1), amit szabadulása után minimálisan megjobbítva az 1806-os *Magyar Aglájában* adott közre.

### Verselés

„Hexametrumokban.” (Verseghy 1806, 242.) Verseghy formaválasztásának okáról I. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

### Forrás

La Fontaine: *Le Pouvoir des Fables*.

(La Fontaine 1678, VIII/4.)

La qualité d'Ambassadeur  
Peut-elle s'abaisser à des contes vulgaires?  
Vous puis je offrir mes vers et leurs grâces légères?  
S'ils osent quelquefois prendre un air de grandeur,  
Seront-ils point traités par vous de téméraires?  
Vous avez bien d'autres affaires  
À démêler que les débats  
Du Lapin et de la Belette:  
Lisez les, ne les lisez pas;  
Mais empêchez qu'on ne nous mette  
Toute l'Europe sur les bras.  
Que de mille endroits de la terre  
Il nous vienne des ennemis,  
J'y consens; mais que l'Angleterre  
Veuille que nos deux Rois se lassent d'être amis,  
J'ai peine à digérer la chose.  
N'est-il point encor temps que Louis se repose?  
Quel autre Hercule enfin ne se trouverait las  
De combattre cette Hydre? et faut-il qu'elle oppose  
Une nouvelle tête aux efforts de son bras?  
Si votre esprit plein de souplesse,  
Par éloquence, et par adresse,  
Peut adoucir les cœurs, et détourner ce coup,  
Je vous sacrifierai cent moutons; c'est beaucoup  
Pour un habitant du Parnasse.

Cependant faites moi la grâce  
 De prendre en don ce peu d'encens.  
 Prenez en gré mes vœux ardents,  
 Et le récit en vers, qu'ici je vous dédie.  
 Son sujet vous convient; je n'en dirai pas plus:  
 Sur les Éloges que l'envie  
 Doit avouer qui vous sont dus,  
 Vous ne voulez pas qu'on appuie.  
 Dans Athènes autrefois peuple vain et léger,  
 Un Orateur voyant sa patrie en danger,  
 Courut à la Tribune; et d'un art tyrannique,  
 Voulant forcer les cœurs dans une république,  
 Il parla fortement sur le commun salut.  
 On ne l'écoutait pas: l'Orateur recourut  
 À ces figures violentes,  
 Qui savent exciter les âmes les plus lentes.  
 Il fit parler les morts, tonna, dit ce qu'il put.  
 Le vent emporta tout; personne ne s'émut.  
 L'animal aux têtes frivoles  
 Étant fait à ces traits, ne daignait l'écouter.  
 Tous regardaient ailleurs: il en vit s'arrêter  
 À des combats d'enfants, et point à ses paroles.  
 Que fit le harangueur? Il prit un autre tour.  
 Cérès, commença-t-il, faisait voyage un jour  
 Avec l'Anguille et l'Hirondelle:  
 Un fleuve les arrêta; et l'Anguille en nageant,  
 Comme l'Hirondelle en volant,  
 Le traversa bien-tôt. L'assemblée à l'instant  
 Cria tout d'une voix: Et Cérès, que fit-elle?  
 Ce qu'elle fit? un prompt courroux  
 L'anima d'abord contre vous.  
 Quoi, de contes d'enfants son peuple s'embarrasse!  
 Et du péril qui le menace  
 Lui seul entre les Grecs il néglige l'effet!  
 Que ne demandez-vous ce que Philippe fait?  
 À ce reproche l'assemblée  
 Par l'Apologue réveillée  
 Se donne entière à l'Orateur:  
 Un trait de Fable en eut l'honneur.  
 Nous sommes tous d'Athènes en ce point; et moi-même,  
 Au moment que je fais cette moralité,  
 Si peau d'âne m'était conté,  
 J'y prendrais un plaisir extrême,  
 Le monde est vieux, dit-on, je le crois, cependant  
 Il le faut amuser encor comme un enfant.

## Magyarázatok

1. *Régi Aténának*: Az ókori görögországi Athénak.

2. *Macedó*: II. Fülöp, macedón király (i. e. 382–336), Nagy Sándor apja.

14–15. *halavány szájokba kegyetlen / dorgákat rakogat*: Az elhunyt ősök nevében kegyetlenül dorgálja őket.

191.

**Az Asszonyi Hűség. / Szentésiné.** [Eggy szomszéd özvegynek csinos falujából]

K1	<i>Az Asszonyi Hűség.</i>	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 103b–111b.	Autográf kötet.	[1797–1803, brünni fogság]	A	<b>202.</b>
Ny1	<i>Szentésiné.</i>	Magyar Aglája; 33–43.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	<b>34.</b>

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 172–181; Verseghy 1888, 9–21.

## Szövegforrások

**K1** (*A szövegállapot*): Javításokkal teli autográf, melyet a *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjának datálása alapján a brünni fogság elején, valamikor 1797–1798 között jegyzett le Verseghy. Az egyik férfiszereplő nevét írás közben változtatta meg a költő. Rókási nevét előbb lehunzta, úgy javította, de az elbeszélő költemény vége felé már csak a Lesnekit használta.

**Ny1** (*Av szövegállapot*): A K1 tisztázata, illetve némileg megjobbított változata, melyet az 1806-os *Magyar Aglájában* *Szentésiné* címmel jelentett meg Verseghy. A főszereplő neve: Lesneki.

## Keletkezés

A beszélő neveket használó rövid verses elbeszélés fogalmazványa feltehetően a brünni fogság elején, 1797–1798 között keletkezett. Mivel Verseghy itt már hivatalosan is kaphatott könyveket, könnyen hozzáfért a korabeli nyugat-európai kiadványokhoz. Ezek segítségével tanult meg olaszul és angolul, illetve mélyítette el francia tudását. Ennek lenyomata az a hét kötetből álló öt nyelvű (német, francia, olasz, angol, latin) autográf másolatgyűjtemény, melyet ma az MTAKK őriz (RUI 8r. 31, I–VII).

Az *Asszonyi Hűség* témáját Verseghy Voltaire (1694–1778) *Zadig, ou la Destinée* című elbeszéléséből vette (Heinrich 1878, 414). A hűtlen özvegy története az európai és a keleti mesekincs régi vándormotívuma (erről részletesen lásd Heinrich 1878). Az először 1747-ben megjelent *Zadigot* Voltaire keleti történetnek nevezte. Az elbeszélés második részének címe *Az orr*: Verseghy páros rímű felező tizenkettesben ezt a történetet magyarította meglepően pontosan. Ugyanakkor fordítói elveinek megfelelően a mesét mintegy sajátjaként dolgozta fel, azaz magyar körülményekkel és szokásokkal jellemezte a szereplőket, illetve részletező leírásokat és beszélő neveket alkalmazott.

A mese két szövegforrásban maradt fenn. Kézirata a brünni fogság elejéről, 1797–1798 közötti időből való, amiben még *Az Asszonyi Hűség* volt a címe (K1). A 344 sorból álló költeményt szabaddulása után némileg átdolgozva, a címet *Szentésiné*re változtatva az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre.

## Verselés

A Voltaire által prózában írt történetet Verseghy rímes-ütemhangsúlyos formában, a korabeli szóhasználat szerint „ritmusokban” magyarította (Verseghy 1806, 240).

Bár Verseghy a mérték nélküli, azaz a hangsúlyváltó trocheusokat vagy jambusokat nem tartalmazó rimes költészet hasznát is elismerte, a költészethez alapvetően méltatlannak tartotta, és csak bizonyos műfajokban tartotta megengedhetőnek. „Mindaz, amit a rím javára mondanak, hogy ti. annak már megvan a maga szerepe, hogy közkedvelt, a nemzet számára megszokott, sőt gyakran a versekben nem mindig elkerülhető hibáknak is tetszetős leplezője, a memória legbiztosabb támasza, és végül, mint mondják, olyan eszköz, amely a rest fülekre is hatással van, – engem ugyan az időmértékes versektől sohasem fog eltántorítani: mégis vallom, hogy az olyan azonos mértékre szabott rövidebb verssorokban, amelyeket eléneklésre szánnak, a rímek nemcsak a memória segítésére, hanem a zenei ritmus ereszkedéseinek érzékeltetőbb jelzésére is szükségesek. Továbbá, mivel a legtöbb olvasónak nincs érzéke az időmérték rendjéhez, és állhatatosabban ragaszkodnak a rímekhez, a jobb költők az ilyen olvasók pallérozására szánt műveikben hasznosan egyesíthetik a ritmikus verselést az időmértékessel.” (Verseghy 1807/1977, III. rész, 6. füzet, 647; Verseghynek a rímről vallott nézeteit l. uo. 640–651.) Tehát kifejezetten nevelői szándékkal, szükségyszerűségből alkalmazta hosszabb költeményeiben. A ritmusos költésze tről legelfogadóbban a rímeket használó Kisfaludy Sándornak szóló levelében írt – nyilván tekintetbe véve a szerző poétai habitusát és szokásait –, de ebben is hangsúlyozta, hogy csupán a „cultivált lélekkel bíró ritmista” (azaz aki a mértékes költészetet is professzionálisan műveli) írhatja rimes-szótagszámláló verseket. „[...] örömet megvallom, hogy mind a’ métrista, mind a’ ritmista hasonlóképen formált és cultivált lélekkel bírván, a’ ritmista sokkal több hasznot hajt, több örömet okoz hazafitársainak, mint a’ métrista; nem csak azért, mivel Nemzetünk a’ ritmust jobban ízleli; hanem azért is, mivel ritmusban könnyebben és így többet írhat az ember, mint métrumban. Ifiabb koromban kikeltem én a’ ritmus ellen ama’ munkában: *Mi a’ Poézis: és ki az igaz Poéta?* de jóllehet már most átlátom, hogy többet mondtam ellene, mintsem kellett volna, nem bánom meg még is cselekedetemet azért, mivel a’ métrumos versek, melyekre talán némelyek felbuzdultak, vagy felbuzdulni fognak, a’ nyelvnek szépítésére és meghatározására sokat szolgálnak. A’ rövid gondolatoknak kifejezésére nagyon alkalmasnak és szépnek találom a’ *liricumot*, a’ mesékre, tanító darabocskákra a’ *hexametrumot*, a’ hosszabb költeményekre pedig a’ *ritmust*. Kezdetem én hexametrumban egy nagy poémát, és elég messze vittem; de tapasztalván, hogy valamint csinálni, úgy érteni is nehéz, inkább csak a’ ritmushoz folyamodtam, mely azt fogja megesközölni, hogy a poémának, ha elkészülhet, tiszszerte terjedtettebb haszna lessz. Azonban, mivel a’ ritmus még a’ közbeszédet is megszenvedti, a’ métrumos poétának pedig, ha csak középszerű munkát akar is lenni, a’ szókban felette sokáig kell válogatni; kívánnám, hogy a’ poéta minekelötte ritmusokat csinál, métrumos versekkel küzködgyön egy darabig. Így ő a’ magyar synonymumok között a’ legszebbekkel megösmekedvén, utat nyit magának a’ poézisbéli érzékeny nyelvre is, mely nélkül Ritmistáink nagy részént szükölködnek.” (Verseghy Ferenc – Kisfaludy Sándornak, 1806. október 11. In: Verseghy 2019, 110–111, 42. sz.)

### Magyarázatok

93. *debát*: megbeszélés, tárgyalás, vita (fr.)  
 101. *terminussal*: időszakban  
 150. *szűszorulásával*: szívzorításával, azaz ájulásával  
 188. *nemének*: nemzetségének, családjának  
 295. *antimónium*: Az ókori alkémisták elsősorban antimontrisulfidot (Sb<sub>2</sub>S<sub>3</sub>) értettek alatta, ugyanakkor sokszor összecserélték markazittal és pirittel. A magyarországi antimonit híresen jó minőségű volt, fontos gyógyszernek tartották. (Szathmáry 1986, 512.)  
 296. *chínát rendelt matrimóniummal*: Szurkálódást, pizskálódást házassággal.  
 297. *kliszér*: beöntés, a purgálás korabeli szinonimája  
 297. *phlogiston*: Ernst Stahl (1660–1734) teóriája szerint az „ős tűzanyag”, ami csak gyúlékony testekben van meg, és égés alkalmával láng, hő és füst formájában szabadul fel. Eszerint az elégett test visszamaradó szervesetlen anyagból és phlogistonból áll. (Magyar Lexikon 13, 1883, 586.)



298. *lithargiron*: Az ezüsttartalmú ólom kiszintéséből nyert olvasztott óloméleg, amit színe alapján arany- vagy ezüsthénylének is neveztek. Cserépedények mázolására, ólomcukor- és ólomecetgyártásra használták. (Magyar Lexikon 11, 1882, 402.)

301. *mixtúrával*: keverékkel

302. *confidentiával*: hűséggel, igazsággal (lat.)

317. *két testőrző banyát*: Két siratóasszonyt, akik egész éjjel a felravatalozott holttest mellett maradtak.

328. *pemettel*: kemence-tisztító seprével, tűzseprével

### **Forrás**

Voltaire: *Zadig, ou la Destinée*. (Chapitre II. *Le nez*)

(Voltaire 1748, 12–17.)

#### *Le nez.*

Un jour Azora revint d'une promenade, tout en colère, et fesant de grandes exclamations. Qu'avez-vous, lui dit-il, ma chère épouse? qui vous peut mettre ainsi hors de vous-même? Hélas! dit-elle, vous seriez indigné comme moi, si vous aviez vu le spectacle dont je viens d'être témoin. J'ai été consoler la jeune veuve Cosrou, qui vient d'élever, depuis deux jours, un tombeau à son jeune époux auprès du ruisseau qui borde cette prairie. Elle a promis aux dieux, dans sa douleur, de demeurer auprès de ce tombeau tant que l'eau de ce ruisseau coulerait auprès. Eh bien! dit Zadig, voilà une femme estimable qui aimait véritablement son mari! Ah! reprit Azora, si vous saviez à quoi elle s'occupait quand je lui ai rendu visite! A quoi donc, belle Azora? Elle faisait détourner le ruisseau. Azora se répandit en des invectives si longues, éclata en reproches si violents contre la jeune veuve, que ce faste de vertu ne plut pas à Zadig.

Il avoit un ami, nommé Cador, qui était un de ces jeunes gens à qui sa femme trouvait plus de probité et de mérite qu'aux autres: il le mit dans sa confiance, et s'assura, autant qu'il le pouvait, de sa fidélité par un présent considérable. Azora ayant passé deux jours chez une de ses amies à la campagne, revint le troisième jour à la maison. Des domestiques en pleurs lui annoncèrent que son mari était mort subitement, la nuit même, qu'on n'avait pas osé lui porter cette funeste nouvelle, et qu'on venait d'ensevelir Zadig dans le tombeau de ses pères, au bout du jardin. Elle pleura, s'arracha les cheveux, et jura de mourir. Le soir, Cador lui demanda la permission de lui parler, et ils pleurèrent tous deux. Le lendemain ils pleurèrent moins, et dînèrent ensemble. Cador lui confia que son ami lui avait laissé la plus grande partie de son bien, et lui fit entendre qu'il mettrait son bonheur à partager sa fortune avec elle. La dame pleura, se fâcha, s'adoucit; le souper fut plus long que le dîner; on se parla avec plus de confiance. Azora fit l'éloge du défunt; mais elle avoua qu'il avait des défauts dont Cador était exempt. Au milieu du souper, Cador se plaignit d'un mal de rate violent; la dame, inquiète et empressée, fit apporter toutes les essences dont elle se parfumait, pour essayer s'il n'y en avait pas quelqu'une qui fût bonne pour le mal de rate; elle regretta beaucoup que le grand Hermès ne fût pas encore à Babylone; elle daigna même toucher le côté où Cador sentait de si vives douleurs. Etes-vous sujet à cette cruelle maladie? lui dit-elle avec compassion. Elle me met quelquefois au bord du tombeau, lui répondit Cador, et il n'y a qu'un seul remède qui puisse me soulager: c'est de m'appliquer sur le côté le nez d'un homme qui soit mort la veille. Voilà un étrange remède, dit Azora. Pas plus étrange, répondit-il, que les sachets du sieur Arnou\* contre l'apoplexie. Cette raison, jointe à l'extrême mérite du jeune homme, déterminâ enfin la dame. Après tout, dit-elle, quand mon mari passera du monde d'hier dans le monde du lendemain sur le pont Tchinar, l'ange Asrael lui accordera-t-il moins le passage parceque son nez sera un peu moins long dans la seconde vie que dans la première? Elle prit donc un rasoir; elle alla au tombeau de son époux, l'arrosa de ses larmes, et s'approcha pour couper le nez à Zadig, qu'elle trouva tout étendu dans la tombe. Zadig se relève en tenant son nez

d'une main, et arrêtant le rasoir de l'autre. Madame, lui dit-il, ne criez plus tant contre la jeune Cosrou; le projet de me couper le nez vaut bien celui de détourner un ruisseau.

\* Il y avoit dans ce temps un Babylonien, nommé Arnou, qui guérissoit el prévenoir toutes les apoplexies, dans les Gazettes, avec un sachet pendu au cou.

192.

A' Rendez-vous. / Györgyiné. [S ha merem kérdezni, minek köszönhettyük]

K1	A' <i>Rendez-vous.</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 113a–129a.	Autográf.	[1797–1803, brünni fogság]	A	203.
Ny1	<i>Györgyiné.</i>	Magyar Aglája; 53–74.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	41.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 181–200.; Verseghy 1888, 83–107.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Javításokkal teli autográf, melyet a Haller-kézirat II. szövegcsoportjának datálása alapján a brünni fogság elején, valamikor 1797–1798 között jegyzett le Verseghy.

**Ny1 (Av szövegállapot):** A K1 tisztázata, illetve némileg megjobbított változata, melyet az 1806-os *Magyar Aglájában Györgyiné* címmel jelentett meg Verseghy. Alapvető eltérés a kézirathoz képest, hogy a zárt kötőhangzók a legtöbb helyen nyíltakra lettek cserélve (*vigakat / vigakat, pityergőköt / pityergőköt, bünömöt / bünömet* stb.), ezek a javítások viszont valószínűleg nem Verseghytől, hanem a kiadótól származnak.

### Keletkezés

A beszélő neveket használó rövid verses elbeszélés fogalmazványa feltehetően a brünni fogság elején, 1797–1798 között keletkezett. Mivel fogsága helyszínei közül Verseghy itt már hivatalosan is kaphatott könyveket, könnyen hozzáfért a korabeli nyugat-európai kiadványokhoz. Ezek segítségével tanult meg olaszul és angolul, illetve mélyítette el francia tudását. Ennek lenyomata az a hét kötetből álló öt nyelvű (német, francia, olasz, angol, latin) autográf másolatgyűjtemény, melyet ma az MTAKK őriz (RUI 8r. 31, I–VII).

Bár az nyilvánvaló, hogy a *Györgyiné* is nyugat-európai (valószínűleg francia) irodalmi mintára vezethető vissza, a forrásszöveget ezidáig nem sikerült azonosítani. „Verses elbeszélései aligha eredetiek, mert Verseghy, a ki meglehetősen jártas volt a külföldi irodalmakban, valószínűleg angol francia és német forrásokból merített tárgyat és lelkesedést. Ezek a források azonban talán éppen középszerűségükönél fogva eddigelő ismeretlenek maradtak a kutatók előtt. Verseghy erősen azon van, hogy verses elbeszélései szinmagyaroknak tűnjenek föl s hogy az olvasók ne kételkedjenek eredetiségükben. És ezt el is éri magyar nevű alakjaival s élénkségével.” (Verseghy 1888, 5.)

Verseghy szabadulása után két másik rövidebb verses elbeszéléssel együtt – *Szentesiné* (191), *Örömfői Tamás* (238) –, a szövegen némileg jobbítva adta ki a költeményt 1806-ban a *Magyar Aglájában*.

### Verselés

A 688 sorból álló verses elbeszélést Verseghy rímes-ütemhangsúlyos formában, a korabeli szóhasználat szerint „ritmusokban” (Verseghy 1806, 240), mégpedig páros rímű felező tizenkettesekben írta meg. Rímes költészeti formákról vallott nézeteit I. a *Szentesiné* (191) jegyzetében.

## Magyarázatok [Ny1]

4. *traiteur-táblához*: étkező asztalhoz (fr.)
34. *makuláit*: foltjait, hibáit (lat.)
46. *Láissa*: Az ókori Görögország egyik leghíresebb hetérája, aki Korinthosban tevékenykedett.
60. *vesszétül*: vesszőjétől
73. *vojta*: Egy német kártyajáték neve, ami a 18. században Bécsből terjedt át hazánkba.
105. *triktrak*: Az ostábla francia neve. A háromszögekből álló táblajátékot korongokkal és dobókockákkal játsszák. (fr.)
276. *deák poémákat*: latin verseket
295. *Messalina*: (i. sz. 17–48.) Az ókori Római Birodalomban Claudius császár harmadik felesége, aki hírhedt nimfomán volt.
296. *Láis*: L. Láissa (46. sor)
298. *galántokat*: udvarlókat, gáláns férfiakat
299. *Corinna*: Egyrészt Ovidius *Amores* című elégiagyűjteményének főszereplője, másrészt Ovidius egyik valódi szeretőjének a neve.
302. *Násó*: Publius Ovidius Naso (i. e. 43– i. sz. 18). Az ókori római aranykori irodalom fő alakja Vergilius és Horatius mellett. Szerelmi költészete igen hamar népszerűvé tette (*Amores, Ars amatoria, Remedia amoris, Heroïdes*).
316. *entréet*: belépést, bebocsátást (fr.)
392. *átképz*: elképzeli
406. *kiderül álmából*: felébred álmából, ráébred a valóságra
442. *bankrót*: csőd, kártyajátékban bukás (ném.)
- 512–522. sor: Póri antik klasszikusokra való hivatkozása, illetve a régi kultúra ellen Györgyiné nevében tkp. Verseghy szól ki. Itt tehát Verseghy költészeti nézeteiről olvashatunk.

193.

**Nézd Julisom! melly vágyakodó bongással ügyekszik...**

**Julishoz.** [Nézd Julisom! melly vágyakodó bongással ügyekszik]

K1/1	<i>Nézd Julisom! melly vágyakodó bongással ügyekszik...</i> [befejezetlen]	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 129a.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	A	204.
K1/2	<i>Julishoz.</i>	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 129b.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	Av	205.
K1/3	<i>Julishoz.</i>	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 135a.	Autográf kötet.	[1796–1797, grazi vagy brünni fogság]	Avv	–
Ny1	<i>Julishoz.</i>	Magyar Aglája; 161–162.	Gyűjteményes kötet.	1806, Pest	Avv	76.

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 209–210, 139. sz.

## Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot)**: Az ódát először cím nélkül, a felénél abbahagyva a darabot a *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjába kezdte beírni Verseghy. A szövegcsoport datálása alapján a lejegyzés vagy

a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között, vagy a brünni fogság elején, 1797–1798 között készült.

**K1/2 (Av szövegállapot):** A Haller-kézirat előző oldalán olvasható cím nélküli, ott még félbe hagyott darab (K1/1) *Julishoz* címmel ellátott megjobbitott és befejezett szövegállapota. Az autográf lejegyzés nem tisztázat, néhány kifejezés helyett a sorok mellett újabb javaslat olvasható. A szöveget a K1/1 után közvetlenül, vagy a grazi vagy a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között jegyezte le.

**K1/3 (Avv szövegállapot):** A K1/2 tisztázata, amit nem sokkal annak lejegyzése után készített a költő: a két szöveget csupán két másik vers választja el egymástól. A szövegforrás alapján ezt a lejegyzést is vagy a grazi vagy a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között készítette.

**Ny1 (Avv szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K1/3 szövegét változtatás nélkül az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre a költő.

### Keletkezés

Az ódát az *Analyticában* a szabad utánzasként készült darabjaitól elkülönítve a sajátjának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765–766). Bár a darab konkrét imitációs mintája nem nevezhető meg, Horatius inspiráló hatása tagadhatatlan. Egyrészt a költemény kéziratos forrása, melynek II. szövegcsoportját 1796–1798-ban, a grazi vagy a brünni fogság elején jegyezte le Verseghy – ennek nagy része pedig Horatius ódái után írt imitációkat tartalmaz –, másrészt alkaioszi strófaformája alapján. Antik ihletettséggű versek írására mindenekelőtt a fogság körülményei inspirálták a költőt. Az addig alapvetően korabeli nyugat-európai irodalmi mintákat követő Verseghy ugyanis Grazban nem jutott olyan módon könyvekhez mint korábban Kufsteinben, vagy majd később Brünnben, kénytelen volt tehát régebbi olvasmányélményeit felhasználva írni verseket. Ezek pedig a korabeli poétikai oktatás miatt elsősorban a memoriterként megtanult ókori antik-költészetre épültek.

Két szövegforrásban maradt fenn. A Haller-kéziratban, ahová 1796–1798 között, vagy még a grazi vagy a már brünni fogság elején jegyezte le háromszor is a darabot Verseghy (K1/1, K1/2, K1/3), illetve a *Magyar Aglájában*, amit szabadulása után 1806-ban adott közre (Ny1).

### Verselés

Második archilokhoszi strófában. A strófák sorai: „egy hexametrum, egy nyolczas jambicum, egy kis archilóchium” (Verseghy 1806, 242). A strófát két és háromsoros formában is használták. Verseghy itt a háromsoros formát választotta, mely ily módon egy hexameterből, egy nyolczas jambikumból (U – | U – | U – | U –) és egy archilokhoszi sorból, vagyis egy hémiepesz-kolónból áll (– U U | – U U | –). Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

194.

### Ámor. / Ámor a' borban. [Nyájasan édelegtek]

K1/1	<i>Ámor</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 131a.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	A	206.
K2	<i>Tállyai balsamunkhoz... [töredék]</i>	OSzK Kt., Oct. Hung. 1488 ( <i>Az Ékesenszöllásnak mesterszavai</i> ); 296, 7a.	Önálló. Autográf.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	a	268.
K1/2	<i>Ámor a' borban.</i>	Haller-kézirat; II. szövegcsoport 135b–137a.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	Av+av	–
Ny1	<i>Ámor a' borban.</i>	Magyar Aglája; 178–180.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av+av	84.

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 56–57; Verseghy 1910, 223–225, 147. sz.; Verseghy 1956, 185–187.

## Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** Az óda első szövegváltozatát *Ámor* címmel a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjába vagy még a grazi vagy már a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között jegyezte le Verseghy. A szöveg egyrészt számtalan sor melletti jobbítást tartalmaz, másrészt még három strófával rövidebb, mint a K1/2-ben olvasható változat.

**K2 (a – töredék):** A lap, amin a cím nélküli, áthúzott versrészlet olvasható, Verseghy fogságban keletkezett *Az Ékesenszöllásnak mesterszavait* tartalmazó kéziratos füzetébe van bekötve. Hátoldalára a „d” betűs mesterszavakat jegyezte le a költő. A 7a oldalon két másik szövegrészlet is olvasható. Legfelül a *Mónopotápában hol még a tiszta barátság...* kezdetű töredék, azaz *A' Barátság* című La Fontaine-ből magyarított mese első négy sora áthúzva, középen az *If e'er in thy sight I found Favour, Apollo...* kezdetű töredék szintén négy sorral (ez Dunkin *The Poet's Prayer* című költeményéből való, Verseghy később a *Magyar Aglájája* mottójaként alkalmazta), végül pedig a *Tállyai balsamunkhoz...* kezdetű részlet, ami az *Ámor a' borban* című ódából való. A négy strófányi versrészlet minimálisan tér el a K1/2-ben olvasható utolsó öt strófától. Három strófa megegyezik, a K1/2 utolsó két versszaka viszont itt még egy szakaszban olvasható. Mivel a részlet a K1/2-ben olvasható szöveg K1-hez képesti betoldása, illetve megjobbitott része, a lapot az *Ámor* című óda jobbítására használta fel Verseghy úgy, hogy nem az egész verset, csupán a javított részt írta le külön, amit aztán a vers újbóli teljes lejegyzésébe (K1/2) beépített.

**K1/2 (Av+a szövegállapot):** A K1-ben olvasható szöveg tisztázata, illetve további jobbítása, amit nem sokkal a K1, illetve K2 után jegyzett le Verseghy. A költemény címét Anakreón korabeli kiadásaihoz, illetve feldolgozásaihoz közelítve *Ámor a' borbanra* változtatta. A szöveget a K1-hez képest három strófával bővítette: a bővítés az egész versből külön részletként lejegyezve a K2-ben olvasható.

**Ny1 (Av+a szövegállapot):** A K1/2 tisztázata, melyet szabadulása után az 1806-os *Magyar Aglájája*-ban adott közre Verseghy.

## Keletkezés

Gálos Rezső a vers forrását Christian Felix Weisse (1726–1804) *Der verschwundene Amor* című költeményében vélte felfedezni (Gálos 1933a, 108). Ugyanakkor egy későbbi közleményében Gálos azt is megjegyezte, hogy „Verseghy fordításai közül ez a ritkábbik esetre példa, mikor az eredetinek formájától és ritmusától eltér” (Gálos 1943, 20). Bár az *Ámor a' borban* témája, illetve annak kidolgozása valóban azonos Weisse versének témájával, hogy a költő mégsem a német anakreontika eme példáját követte, arra több közvetett filológiai adat is utal. Egyrészt az ódát Verseghy az *Analyticában* a szabad utánzásként készült darabjaitól elkülönítve a sajátjának nevezte (Verseghy 1977, III/7, 765–766), másrészt bár alapvetően az imitáció elve szerint alkotott, az utánzásul választott darabok formáját néhány ritka kivételtől eltekintve hűen követte, végül pedig a vers 1796–1798 között keletkezett kéziratos szövegforrása (K1/1, K1/2) kizárólag vagy antik ihletésű, vagy korabeli francia irodalmi mintára visszavezethető szövegeket tartalmaz, melyek írására mindenekelőtt a grazi fogság körülményei inspirálták a költőt. L. a *Bevezetés* 1.2.2. fejezetét.

Ha mintát keresünk, akkor mindezek alapján inkább a korban közismert eredeti anakreoni darabot jelöljük meg (Anakreón 1785, 49–50, XLII: *Kupidórúl*; Anakreón 1885, 228–229, 5: *Az elnyelt Eros*), melynek témáját csupán emlékezetből feldolgozva, joggal nevezhette a sajátjának a verset a költő. Anakreón, illetve az anakreontika 18. századvégi divatjáról a magyar irodalomban: Orosz Beáta 2003.

Az óda három szövegforrásban maradt fenn. A *Haller*-kéziratban, ahová 1796–1798 között, vagy még a grazi vagy a már brünni fogság elején jegyezte le kétszer a darabot Verseghy (K1/1, K1/2), egy szintén a brünni fogságban keletkezett töredék is ránk maradt, melyet *Az Ékesenszöllásnak mesterszavai* közé jegyzett le (K2), és a *Magyar Aglájában*, amit szabadulása után 1806-ban adott közre (Ny1).

Anakreónnak ezt a darabját *A' megivott Ámor* címmel Csokonai is lefordította (CsÖM, Költemények 2, 1988, 26).

### Verselés

Verseghy arisztophanészi versszaknak nevezte az *Analyticában* a vers formáját (Verseghy 1807/1977, III/6, 707). A strófa sorai: „egy dactilo-choraicum [- u u | - u | - u], egy sapphico-choraicum [- | u - | - - | u u -], ismét egy dactilo-choraicum [- u u | - u | - u]” (Verseghy 1806, 243.) Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

195.

**Barátomhoz. / A' Músák.** [Ne hidgy, Barátom! ah ne hidgy a' kérkedő / Músa-seregnék!]

K1/1	<i>Barátomhoz.</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 131b–133a.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	A	–
K1/2	<i>Barátomhoz.</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 137a–137b.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	Av	–
Ny1	<i>A' Músák.</i>	Magyar Aglája; 49–51.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	<b>39.</b>

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 161–163, 104. sz.; Verseghy 1956, 129–13; Verseghy 1989, 79–80.

### Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** Az óda első szövegváltozata *Barátomhoz* címmel a *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjában található. A költemény a szövegcsoport datálása alapján vagy a grazi fogságban, vagy a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között készült. A lejegyzés nem tisztázat, néhány kifejezés helyett a sorok mellett újabb javaslat olvasható.

**K1/2 (Av szövegállapot):** A K1 szövegét nem sokkal annak keletkezése után, az abban olvasható jobbításokat letisztázva ismét lejegyezte a *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjában Verseghy. A két szöveget csupán két másik költemény – *Julishoz* (190), *Ámor a' borban* (191) – választja el egymástól. A lejegyzés a K1/1-hez hasonlóan vagy a grazi fogságban, vagy a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között készült.

**Ny1 (Av szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K2 szövegét változtatás nélkül *A' Músák* címen az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre.

### Keletkezés

Az ódát az *Analyticában* a szabad utánzásként készült darabjaitól elkülönítve a sajátjának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765). Császár Elemér szerint *A' Músák* és *A' rossz szívű Bölcsök* (198) című „költeményt Verseghy valószínűleg azon durva támadások hatása alatt írta, mellyel Révai őt mint nyelvtudóst és mint embert illette” (Verseghy 1910, 374). Bár Révai személye megkérdőjelezhető, az ódát szövegforrása alapján a fogságban írt személyes ihlettségű darabok közé soroljuk.

Két szövegforrásban maradt fenn. A *Haller-kéziratban*, ahová 1796–1798 között, vagy még a grazi vagy a már brünni fogság elején kétszer jegyezte le a darabot Verseghy (K1/1, K1/2), illetve a *Magyar Aglájában*, amit szabadulása után 1806-ban adott közre (Ny1).

### Verselés

Harmadik arkhilokhoszi strófákban. A strófa sorai: „egy tizenkettős jambicum [U – | U – | U – | U – | U – | U – | U – | U –], egy kis archilóchium [- U U | - U U | -], és egy nyolczas jambicum [U – | U – | U – | U – |]” (Verseghy 1806, 240.) Verseghynek az ódához illő versformákról való nézetét I. a *Laurához* (110) jegyzetében.

196.

### Vénus és Ámor. [Egy gyönyörű dombot választván nyári lakásúl]

K1	<i>Venus és Ámor.</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 137b–141a.	Autográf kézirat.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	A	–
Ny1	<i>Vénus és Ámor.</i>	Magyar Aglája; 114–117.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	65.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 118–121; Verseghy 1910, 196–199, 129. sz.; Verseghy 1956, 171–174.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat, melyet a Haller-kézirat II. szövegcsoportjának datálása alapján vagy még a grazi fogságban, vagy a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között jegyzett le Verseghy. A cím alatt a verssorok mértékének meghatározása olvasható: *egy hexametrum, p. 8. n. 1. / egy nyolczas jambicum p. 9. n. 3.* Az oldal és a sorszám meghatározása nem tudjuk mire vonatkozik. A szövegben néhány javítás található, de ezek a tinta színe és a javítás módja szerint nem a lejegyzéssel egyidejű, hanem későbbi jobbitások.

**Ny1 (A szövegállapot):** A K1 tisztázata, melyet szabadulása után az 1806-os *Magyar Aglájában* adott közre Verseghy.

### Keletkezés

Bár az ódát az *Analyticában* a szabad utánzasként készült darabjaitól elkülönítve a sajátjának nevezte Verseghy. (Verseghy 1977, III/7, 765–766), Császár Elemér szerint Verseghy J. W. L. Gleim (1719–1803) *Amor, ein Gefangener* című költeményéből vette az alap gondolatot. Ennek azonban a nyilvánvalóan azonos téma ellenére nemcsak Verseghy megjegyzése, de a másodlagos filológiai adatok is ellentmondanak. Egyrészt az antik strófaforma, másrészt a vers kézirat szövegforrása, ami kizárólag antik ihletésű vagy korabeli francia irodalmi mintára visszavezethető szövegeket tartalmaz. Antik ihletettségű versek írására mindenekeelőtt a grazi fogság körülményei inspirálták a költőt. L. a *Bevezetés* 1.2.2. fejezetét.

Mindezek alapján a *Vénus és Ámor* témáját Verseghy inkább magától Anakreontól vehette (Anakreon 1785, 37, XXX. *A' Szerelenrül*; Anakreon 1885, 263, 19. *Eros fogsága*). Anakreón, illetve az anakreontika 18. század végi divatjáról a magyar irodalomban: Orosz Beáta 2003.

Az óda két szövegforrásban maradt fenn. A *Haller-kéziratban*, ahová 1796–1798 között jegyezte le a darabot Verseghy (K1/1, K1/2), illetve a *Magyar Aglájában*, amit szabadulása után 1806-ban adott közre (Ny1).

### Verselése

Verseghy az *Analyticában* Horatiustól vett formaként határozta meg a versformát, aki a jambusi sorokat ebben az esetben a következő módon kapcsolta össze: „Hexameterre következik négyes jambus, vagyis felütéses-csonka trochaikus sor.” (Verseghy 1977, III/6, 710–711.) Az óda a következő so-



rok kapcsolatából áll: „Egy hexametrum, egy nyolczas jambicum.” (K1, Verseghy 1806, 242.) Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

197.

**A' régi Classicusokhoz. / A' régi classicus auctorokhoz.** [Hajdani Classisusok! görög elmefutásnak enyelgő]

K1	<i>A' régi Classicusokhoz.</i>	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 141a–141b.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	A	–
Ny1	<i>A' régi classicus auctorokhoz.</i>	Magyar Aglája; 46–48.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	A	37.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 160–161, 103. sz.; Verseghy 1956, 127–129; Verseghy 1989, 77–78.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** *A' régi Classicusokhoz* című költemény autográfja a *Haller-kézirat* II. szöveg-csoportjában található, melyet vagy a grazi fogságban, vagy a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között jegyzett le Verseghy. A vers Batsányi 1795-ös *Szép a' Hazáért tűrni...* kezdetű autográf bejegyzésével szemben olvasható. (Hovánszki 2017a, 19–20.)

**Ny1 (Az szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K1 szövegét változtatás nélkül *A' régi classicus auctorokhoz* címmel az 1806-os *Magyar Aglájában* jelentette meg a költő.

### Keletkezés

Az ódát az *Analyticában* a szabad utánzásként készült darabjaitól elkülönítve a sajátjának nevezte Verseghy. (Verseghy 1977, III/7, 765). A szöveg *Haller-kézirat*ba való lejegyzése alapján (K1) a verset a Batsányi és közte Kufsteinben lezajlott vita után nem sokkal írta, ami ebben a kontextusban értelmezve a költemény témájára és versformájára egyaránt magyarázatot ad. Batsányi és Verseghy különböző irányú művelődés- és nyelvfizológiai nézetei ugyanis olyan éles hangú vitát hívtak elő a két költő között Kufsteinben, amely a felszínen három kérdéskört érintett. Az első tematikus szál a verstani kérdésben, a második az eltérő költőszerepek felvállalásában, a harmadik pedig ehhez kapcsolódóan a régi vagy mostani világ eszményeinek követésében körvonalazható. *A' régi classicus auctorok* című ódában mindhárom téma megtalálható. A vitáról: Hovánszki 2017a.

Az óda két szövegforrásban maradt fenn. A *Haller-kézirat*ban, ahová 1796–1798 között, vagy még a grazi vagy a már brünni fogság elején jegyezte le a darabot Verseghy (K1), illetve a *Magyar Aglájában*, amit szabadulása után 1806-ban adott közre (Ny1).

### Verselés

Verseghy az *Analyticában* a *Vénus és Ámorra* (196) vonatkozóan Horatiustól vett formaként határozta meg a versformát. Eszerint Horatius következő módon fűzte össze a sorokat: „Hexameterre következik négyes jambus, vagyis felütéses-csonka trochaikus sor.” (Verseghy 1977, III/6, 710–711.) A *Magyar Aglájában* az óda sorait a következőképpen határozta meg: „Egy hexametrum, és egy nyolczas jambicum.” (Verseghy 1806, 240.) Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.



## A' rossz szívű Bölcssek. [Kik sem fejeknek dőre homályait]

K1	A' rossz szívű Bölcssek.	Haller-kézirat, II. szöveg- csoport; 141b–143b.	Autográf kötet.	[1797–1803, brünni fogság]	A	–
Ny1	A' rossz szívű Bölcssek.	Magyar Aglája; 154–156.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	71.

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1865, 47–49; Verseghy 1910, 204–206, 134. sz.; Verseghy 1956, 177–180.

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat, melyet a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjának datálása alapján vagy még a grazi fogságban, vagy a Brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között jegyzett le Verseghy.

**Ny1 (A szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a szövegen néhány helyen változtatva az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre a darabot Verseghy.

**Keletkezés**

Az ódát az *Analyticában* a szabad utánzásként készült darabjaitól elkülönítve a sajátjának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765–766). A szöveg *Haller*-kéziratba való lejegyzése alapján (K1) a verset a Batsányi és közte Kufsteinben lezajlott vita után nem sokkal írta Verseghy, ami ebben a kontextusban értelmezve a költemény témájára és versformájára egyaránt magyarázatot ad. Batsányi és Verseghy különböző irányú művelődés- és nyelvfiziológiai nézetei ugyanis olyan éles hangú vitát hívtak elő a két kötet között Kufsteinben, amely a felszínen három kérdéskört érintett. Az első tematikus szál a verstani kérdésben, a második az eltérő költőszerepek felvállalásában, a harmadik pedig ehhez kapcsolódóan a régi vagy mostani világ eszményeinek követésében körvonalazható. A' rossz szívű Bölcssek című ódát az utolsó téma köré építette Verseghy. Nézete szerint az emberiség a világosság századában, vagyis az akkori jelenben elérte a „férjfi kort”, a művészetek kiművelésével és használatával megtalálta az erkölcsök megnevesítéséhez és megszelídítéséhez való utat. Ezért tekintette minden téren követendő mintának a korabeli művészetek és tudományok eredményeit, illetve ezért utasította el a régi világ, például az ókori Róma harcias, vad tüzeit. (Az antik klasszikus műveltségből csak a nyelvet, azt is zeneisége, kiművelt metrumai miatt tartotta elfogadhatónak). A vitáról: Horváth 2017a.

Az óda két szövegforrásban maradt fenn. A *Haller*-kéziratban, ahová 1796–1798 között, vagy még a grazi fogságban vagy a már Brünni fogság elején jegyezte le a darabot Verseghy (K1), illetve a *Magyar Aglájában*, amit szabadulása után 1806-ban adott közre (Ny1).

**Verselés**

Alkaioszi stórfákban. Az óda sorai: „Két alcaicum, egy kilenczes jambicum, egy középszerű archilóchium.” (Verseghy 1806, 242.) Versmértékét I. A' zsembe Öreghez (112) jegyzetében. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit I. a Laurához (110) jegyzetében.

## A' Köz Nép. [Jaj neked érzékeny Lélek! ki az ostoba népnek]

K1	A' Köz Nép.	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 143b–145a.	Autográf kötet.	[1797–1803, brünni fogság]	A	207.
Ny1	A' köz nép.	Kolomposi Szarvas Gergely, II. Kötetke; 62–64.	Regény. Versbetét.	1805, Pest	Av	115.

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1910, 134–136, 93. sz.; Verseghy 2018, 78–79.

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** Tisztázata, a végén javítással. A kontextus alapján a vers lejegyzését a brünni fogság idejére, azaz 1797 áprilisa és 1803 augusztusa közé datáljuk.

**K2 (Av szövegállapot):** A *Kolomposi Szarvas Gergely* című regényben versbetéteként 1805-ben közreadott szöveg, melynek utolsó hat sorát a K1-hez képest megjobbította Verseghy. (A regény teljes címe: *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely Úrnak mostoha ükőmrül kedves Uram Battyámnak Vig Élete és nevetséges vélekedései, melyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásból tanultam.*)

**Keletkezés**

A fogságban keletkezett ódák közül feltehetően ez is a személyes ihlettségű darabok közé tartozik. Két szövegforrásban maradt fenn. A *Haller-kéziratban*, ahová 1796–1798 között jegyezte le a darabot Verseghy (K1/1, K1/2), illetve a *Kolomposi Szarvas Gergely* című 1805-ben megjelent regényében, ahol versbetétként adta közre (Ny1). A regény keletkezéséről és forrásáról l. Verseghy 2018, 485–489.

**Verselés**

Első arkhilokhoszi strófában. A két sorpárból álló strófa egy hexameter és egy arkhilokhoszi sor (– u u | – u u | –) kapcsolata. Az arkhilokhoszi sorról az *Analyticában* a következőt írta a költő: „Az archilokhoszi nem más, mint a pentameternek a kadenciája két daktilusból és egy egyedüli szótagból vagy csonka verslábból állván, mint a *pulvis et umbra sumus*. Ez is, miként az előző pontban említett hexametertöredék [ti. pherekratezsi], egyedül ritkán mutatkozik, hanem inkább a verssorok más fajtájának van alávetve azért, hogy a versszakot érzékletesebben zárja.” (Verseghy 1977, III/6, 680.) Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

## A' Baktai Paraszt. [Gyurka fiam készülly! úgymond egy Baktai ember]

K1	A' Baktai Paraszt.	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 145a–147b.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	A	–
Ny1	A' Baktai Paraszt.	Magyar Aglája; 27–31.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	32.

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1865, 164–167; Verseghy 1888, 63–68; Verseghy 1910, 153–157, 99. sz.; Verseghy 1956, 118–123; Verseghy 1989, 71–75.

## Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tiszttázat, ami a *Haller-kézirat* II. szövegcsoportjában található. A verses mesét a szövegcsoport datálása alapján vagy a grazi fogságban, vagy a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között jegyezte le Versegghy.

**Ny1 (A szövegállapot):** A K1-hez képest néhány szövegváltoztatást tartalmaz, melyet Versegghy a fogságból való szabadulása után 1806-ban a *Magyar Aglájában* adott ki.

## Keletkezés

A *Baktai Paraszt* forrásául Jean de La Fontaine-nek (1621–1695) a *Le Meunier, son fils et l' Ane* című meséje szolgált (La Fontaine 1668, III/1). Az átdolgozás során Versegghy a bevezető kerettörténetet elhagyva az egész mesét magyar környezetbe helyezte, illetve La Fontaine-hez képest sokkal részletesebb leírással dolgozta ki a szüzsét, melyet a terjedelemnek megfelelően hosszabb tanulsággal is zárt.

A magyar nyelvű oktató vagy tanmese (elsősorban állatmese formájában) Ezópusz, illetve Phaedrus nyomán először a 16. században jelent meg hazánkban. Pesti Gábor 1536-os fordítását Heltai Gáspár német forrásból táplálkozó *Száz Fabulája* követte (1566). Közel kétszáz év szünet után, a 18. század végén találkozunk újra magyarul a műfajjal: ekkor az antik minták mellett, azzal párhuzamosan már a 17–18. századi francia, német és angol modern tanmese is követendő mintául szolgált íróinknak. A korabeli nyugat-európai didaktikus meseirodalom szüzséjét egyrészt továbbra is az ókori-klasszikus állatmesék szolgáltatták (*fables*), másrészt az állatszereplőket elhagyva, csupán emberek közötti dialógusra és cselekvésre épülő, ironikus-szatirikus történeteket mutattak be (az angolok a mese eme típusát a *fable*-tól elkülönítve *tale*-nek nevezték). E didaktikus mesék témától függetlenül mindenképp a korabeli társadalmat bírálták élesen.

A 18. század utolsó harmadától kezdve az antik és az azon alapuló modern tanmesék fordítása, magyarítása folyamatosan és párhuzamosan zajlott. 1767-ben jelent meg név és hely nélkül *Aesopusnak száz ötven Meséi 's Élete*, 1776-ban Pécselt Kónyi Jánostól *Gellert' Professornak Erköltös Meséi és Előbeszéllései*, 1777-ben szintén névtelenül Kolozsvárott *Aesopus meséi képekkel megékesítve*, majd 1780-ban Bécsben Németh Antal fordításában *Ezópus élete és Fabulái*. Közben a korabeli magyar nyelvű folyóiratokban is egyre gyakrabban jelentek meg állatmesék. A *Magyar Músa* 1787. évi számában Látzai József két fordítása, *Gellertnek egy meséje: A maga' gyilkosa* (I. 263) és *A' Gellert' Tántzos Medvéje* (I. 271) látott napvilágot. A *Magyar Músa*-ban a német magyarítások mellett az antik állatmese-fordítások is helyet kaptak: 1788-ban jelent meg András Sámuel tollából – az első mese kivételével – Phaedrus I. könyvének fordítása (29 mese). Az *Orpheus*-ban a német minták voltak az irányadók. Látzai József *Tántzos Medvéjéhez* kapcsolta Kazinczy ama megjegyzését, melyben a magyar írókat Gellert többi meséinek fordítására, és „originalis Magyar Meséknek ki-dolgozására” biztatta (*Orpheus* 2001, 263–264). Gellert meséinek magyarításain kívül Lessingből való fordítások is napvilágot láttak Kazinczy folyóiratában (pl. Aszalay János: *A' Majom és a' Róka; A' Medve és az Elephant; Három Mese Lessingből*). Közben 1788-ban megjelent Péczeli József *Haszonnal mulattató Meséi*, melyeket „rész-szerint Ésopusból”, rész-szerint La Fontaine-től és Gellertből vett.

Az tanmese tehát újra preferált műfajjává vált a 18. század végén, olyannyira, hogy immár szükségesnek látszott a jó mese szabályait, műfaji kritériumait is számba venni. Valószínűleg ennek okán tette közzé Péczeli József a *Mindenes Gyűjtemény* egyik 1791-es számában „A' Mesékről, vagy kötött Beszédekről” (1791, V. 352–354) szóló rövid értekezést mely többek között La Fontaine erős hatását mutatja (mivel adatok híján nem bizonyítható, hogy a tanulmányt Péczeli írta, szerzőjét ismeretlennek tekintjük). A francia hatás ezután, írótlól függően, párhuzamosan jelentkezett a némettel. 1791-ben jelent meg Szüts Istvántól az *Erköltös és elegyes versek, melyek némely jelesebb Vers-költőkből* [...] fordítottak. Ezt követték 1793-ban Kazinczy (*Herdernek paramythionjai*) és Aszalai János (*Lessingnek meséi három könyvben*) szintén németből adoptált mesefordításai, majd 1794-ben Kármán Józsefnek az

Urániában megjelent német és francia forrásokra egyaránt visszavezethető, ugyanakkor már eredetinek is mondható meséi (Uránia 1794–95/1999, 59–61, 148–149, 234–239). Öt évvel később, 1799-ben jelentek meg Debrecenben a *Mesék Hatvani István által*, melyben a szerző a bevezetőben az ókortól a korabeli időkig számba veszi, és elmondja a mesélés műfajának történetét. Hatvani mesegyűjteménye azonban nem lehetett hatással Verseghyre, mivel saját meséit bizonyíthatóan a fogság idején írta. A 18. század végének tanmeséiről: Ember 1918.

Verseghy ókori-klasszikus műveltsége ellenére, melybe az ezópuszi, illetve phadreusi mesék ismerete természetesen beletartozott, pályája kezdetén nem mutatott különösebb érdeklődést az állatmesék iránt. Fogsága hosszú évei alatt azonban, amikor a brünni várbörtönben a legnépszerűbb nyugat-európai irodalmi művekhez jutott hozzá (1797–1803), megismerkedett a francia és angol meseirodalommal, aminek hatására ő is elkezdett meséket írni, illetve magyarítani. Ekkor készítette azt a jelenleg az MTAKK RUI 8r. 31, I–VII. jelzet alatt található hét vaskos kötetből álló német, latin, francia, olasz és angol nyelvű másolatgyűjteményét, melyben a különböző nyelvek gyakorlásához verseket, színdarabokat, regényeket és egy teljes francia–német szótárt másolt át. Az autográf kézirat VII. kötetének 157–172. (1–16) oldalán egy La Fontaine meséiből összeállított *Sentences et Fragments* című mottógyűjtemény található, a III. kötet 155–156. oldalán pedig, a híresebb írók-literátorok életéről és munkásságáról szóló jegyzések (*Remarques*) között a 47. szám alatt La Fontaine-ről olvashatunk bővebben.

Jean de La Fontaine (1621–1695) 1668 és 1694 között jelentette meg tizenkét könyvből álló mesegyűjteményét. A *Fables* első részét 1668-ban (I–VI. könyv), a másodikat 1678-ban (VII–VIII. könyv), a harmadikat 1679-ben (IX–XI. könyv), az utolsó részt (XII. könyv) pedig 1694-ben közölte. A szerző a *Mesék* első hat könyvében Phaedrus *Fabuláit* fordította franciára, a második hat könyvben pedig saját korának erkölcsét és társadalmát bírálta verses állatmese formájában. Bár témáit tekintve sokat merített Ezópusztól és Phaedrustól, illetve a kelet-ázsiai mesekincsből, meséit alapvetően dramatikus, fordulatos cselekmény jellemzi. Verseghyre igen nagy hatással volt a francia író: az antik irodalom hagyományaival ellentétben La Fontaine meséiben olyasmire talált, amit érdemesnek tartott magyarítani. Beszédese továbbá, hogy akkor is La Fontaine modernebb dramaturgiájú szövegeit követte, ha a történet már Ezópusznál vagy Phaedrusnál is szerepelt.

Az MTAKK RUI 8r. 31. kézirat *English pieces and comedies* című IV. kötete teljes egészében angol nyelvű darabokat őriz (a komédiák között egy angolra fordított Fayan- és Voltaire-darab is van). A szövegek között számtalan korabeli angol *fabula* és *tale* található. Ezekben a Henry Brooke, Matthew Prior és William Taylor által írt mesékben jó néhány Verseghy szöveg forrására ráismerünk (*A' Veréb és a Gerlitzé*, *A' Vízkórságos*, *A' kanál*, *Lekoári Örzse*).

Verseghyt tehát nem a mese elsődleges, ókori mintái vezették el a műfajhoz, hanem az emberi gyarlóságok kipellengérezése mellett a korabeli társadalmat is bemutató modern, 17–18. századi nyugat-európai meseirodalom. Alapvetően németes műveltsége ellenére – feltehetően a nyelvgyakorlás okán is – francia és angol szerzők meséi ösztönözték hasonló témájú verses fabulák írására. Itt is szinte mindig szabad átdolgozással ültette át az idegenből vett témákat. Bár a forrásul szolgáló mesék világosan felismerhetők, a cselekményt általában az eredeti szöveghez képest vagy részletező leírásokkal bővítette (La Fontaine meséinél), vagy a moralizáló leírásokat kihagyva éppen lerövidítette (angol mintáinál). Stílusukban tehát igen egységesek Verseghy szövegei, hiszen mindig saját poétikai-esztétikai igényeihez alakította a forrásul szolgáló meséket. Emellett jellemzően a korabeli hazai viszonyokra alkalmazta a történeteket, illetve mindig csatolt morális tanulságot is hozzájuk, akkor is, ha az az eredetiben nem található.

A verses mese két szövegforrásban maradt fenn. A *Haller*-kéziratban, ahová 1796–1798 között, vagy még a grazi vagy a már brünni fogság elején jegyezte le a darabot Verseghy (K1), illetve a *Magyar Aglájában*, amit szabadulása után 1806-ban adott közre (Ny1). Ez utóbbi a K1 minimálisan megjobbított szövegváltozata.

### Verselés

„Hexametrumokban.” (Verseghy 1806, 240). Mivel a mese műfajához Verseghy a magyar nyelv ritmikai sajátosságai miatt a hexameteres formát gondolta a legillőbbnek és a legjobbnak, La Fontaine francia alexandrinjait hexameterekben magyarította. Erről így írt az *Analyticá*ban: „Az epikus művek számára alkalmasabb versformát a hexameternél nem találok. Részben mert a sormetszeteket a különféle verslábakban eltűri, részben mert a mondanivaló teljességéhez tartozó szavakat átviszi a következő verssor elejére, végül részben azért, mert a daktilusokat spondeusokkal váltogatja, ezzel nemcsak a közönséges és elbeszélő beszédmódot tudja jól utánozni, hanem ezen felül bármely érzés sajátos kifejezés módját is kitűnően festi alá [...] a szatírákban, a tankölteményekben, az elbeszélésekben, a mesékben és az eklogákban a hexametert részesítem előnyben. [...] hexameterekben bárki szólhat és beszélgethet anélkül, hogy az egyenetlen metrum észrevehető lenne, ami éppen a közönséges beszédnek inkább sajátja és velejárója, mint az egyenetlen jambikus sor.” (Verseghy 1977, III/6, 653–655.)

### Forrás

La Fontaine: *Le Meunier, son fils et l'Âne*.  
(La Fontaine 1668, III/1.)

L’Invention des Arts étant un droit d’aïnesse,  
Nous devons l’Apologue à l’ancienne Grèce.  
Mais ce champ ne se peut tellement moissonner,  
Que les derniers venus n’y trouvent à glaner.  
La Feinte est un pays plein de terres désertes.  
Tous les jours nos Auteurs y font des découvertes.  
Je t’en veux dire un trait assez bien inventé.  
Autrefois à Racan Malherbe l’a conté.  
Ces deux rivaux d’Horace, héritiers de sa Lyre,  
Disciples d’Apollon, nos Maîtres pour mieux dire,  
Se rencontrant un jour tout seuls et sans témoins;  
(Comme ils se confiaient leurs pensers et leurs soins)  
Racan commence ainsi : Dites-moi, jevous prie,  
Vous qui devez savoir les choses de la vie,  
Qui par tous ses degrés avez déjà passé,  
Et que rien ne doit fuir en cet âge avancé;  
À quoi me résoudrai-je? Il est temps que j’y pense.  
Vous connaissez mon bien, mon talent, ma naissance.  
Dois-je dans la Province établir mon séjour?  
Prendre emploi dans l’Armée? ou bien charge à la Cour?  
Tout au monde est mêlé d’amertume et de charmes.  
La guerre a ses douceurs, l’Hymen a ses alarmes.  
Si je suivais mon goût, je saurais où buter;  
Mais j’ai les miens, la Cour, le peuple à contenter.  
Malherbe là-dessus. Contenter tout le monde!  
Écoutez ce récit avant que je réponde.

J’ai lu dans quelque endroit, qu’un Meunier et son fils,  
L’un vieillard, l’autre enfant, non pas des plus petits,  
Mais garçon de quinze ans, si j’ai bonne mémoire,  
Allaient vendre leur Âne un certain jour de foire.

Afin qu'il fût plus frais et de meilleur débit,  
 On lui lia les pieds, on vous le suspendit;  
 Puis cet homme et son fils le portent comme un lustre;  
 Pauvres gens, idiots, couple ignorant et rustre.  
 Le premier qui les vit, de rire s'éclata.  
 Quelle farce, dit-il, vont joüer ces gens-là?  
 Le plus âne des trois n'est pas celui qu'on pense.  
 Le Meunier à ces mots connaît son ignorance.  
 Il met sur pieds sa bête, et la fait détalier.  
 L'Âne, qui goûtait fort l'autre façon d'aller  
 Se plaint en son patois. Le Meunier n'en a cure.  
 Il fait monter son fils, il suit, et d'aventure  
 Passent trois bons Marchands. Cet objet leur déplut.  
 Le plus vieux au garçon s'écria tant qu'il put:  
 Oh là oh, descendez, que l'on ne vous le dise,  
 Jeune homme qui menez Laquais à barbe grise.  
 C'était à vous de suivre, au vieillard de monter.  
 Messieurs, dit le Meunier, il vous faut contenter.  
 L'enfant met pied à terre, et puis le vieillard monte;  
 Quand trois filles passant, l'une dit: C'est grand' honte,  
 Qu'il faille voir ainsi clocher ce jeune fils;  
 Tandis que ce nigaud, comme un Évêque assis,  
 Fait le veau sur son Âne, et pense être bien sage.  
 Il n'est, dit le Meunier, plus de Veaux à mon âge.  
 Passez votre chemin, la fille, et m'en croyez.  
 Après maints quolibets coup sur coup renvoyés,  
 L'homme crut avoir tort, et mit son fils en croupe.  
 Au bout de trente pas une troisième troupe  
 Trouve encore à gloser. L'un dit: Ces gens sont fous,  
 Le Baudet n'en peut plus, il mourra sous leurs coups.  
 Hé quoi, charger ainsi cette pauvre Bourrique!  
 N'ont-ils point de pitié de leur vieux domestique?  
 Sans doute qu'à la Foire ils vont vendre sa peau.  
 Parbieu, dit le Meunier, est bien fou du cerveau,  
 Qui prétend contenter tout le monde et son père.  
 Essayons toutefois, si par quelque manière  
 Nous en viendrons à bout. Ils descendent tous deux.  
 L'Âne se prélassant, marche seul devant eux.  
 Un quidam les rencontre, et dit: Est-ce la mode,  
 Que Baudet aille à l'aise, et Meunier s'incommode?  
 Qui de l'Âne ou du Maître est fait pour se laisser?  
 Je conseille à ces gens de le faire enchâsser.  
 Ils usent leurs souliers, et conservent leur Âne:  
 Nicolas au rebours; car quand il va voir Jeanne,  
 Il monte sur sa bête, et la chanson le dit.  
 Beau trio de Baudets! le Meunier repartit:  
 Je suis Âne, il est vrai, j'en conviens, je l'avoue;  
 Mais que dorénavant on me blâme, on me loue;

Qu'on dise quelque chose, ou qu'on ne dise rien;  
J'en veux faire à ma tête. Il le fit, et fit bien.

Quant à vous, suivez Mars, ou l'Amour, ou le Prince;  
Allez, venez, courez, demeurez en Province;  
Prenez femme, Abbaye, Emploi, Gouvernement;  
Les gens en parleront, n'en doutez nullement.

### Magyarázatok

1. *Bakta*: Heves megyei község  
7. *trumeau*: ablakok, ajtók között álló tükör, faragott oszlop, oszlopul szolgáló szobor (fr.)  
26. *Tabán*: A 18. század végén Buda egyik szórakozóhelyekkel is teli sűrűn lakott városrésze volt.  
99. *döbrei füst*: a híres debrői (hevesi) dohány füstje  
114. *cselőre*: jobb oldalra (állat terelésére használt szó)  
115. *hajsza*: bal oldalra (állat terelésére használt szó)

201.

**Koridonhoz.** [Hasztalan ostromlod felséges ígéretek által]

K1	<i>Koridonhoz.</i>	Haller-kézirat, II. szöveg-csoport; 147b–149a.	Autográf kötet.	[1796–1798, grazi vagy brünni fogság]	A	–
Ny1	<i>Koridonhoz.</i>	Magyar Aglája; 195–196.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	Av	94.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 235–236, 155. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az óda a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjába található. A szövegcsoport datálása alapján a lejegyzés vagy a grazi fogságban, 1796 szeptembere és 1797 áprilisa között, vagy a brünni fogság elején, 1797–1798 között készült.

**Ny1 (Av szövegállapot):** Fogságból való szabadulása után a K1 szöveget két szót érintő változtatással az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre a költő.

### Keletkezés

Az ódát az *Analyticában* a szabad utánzásként készült darabjaitól elkülönítve a sajátjának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765–766). Bár a darab konkrét imitációs mintája nem nevezhető meg, Horatius inspiráló hatása tagadhatatlan. Ezt támasztja alá egyrészt a költemény formája, másrészt kézirat forrása, melynek nagy része Horatius ódái után írt imitációkat tartalmaz, amire a grazi fogság körülményei inspirálták a költőt. L. a *Bevezetés* 1.2.2. fejezetét.

A kézirat szövegforrása az óda tematikus értelmezését is segíti. A szöveget ugyanis a Batsányi és közte Kufsteinben lezajlott vita után nem sokkal írta Verseghy, ami ebben a kontextusban értelmezve a költemény, annak témájára és versformájára egyaránt magyarázatot ad. Batsányi és Verseghy különböző irányú művelődés- és nyelvfiziolófia nézetei ugyanis éles hangú vitát hívtak elő a két költő között Kufsteinben, amely a felszínen három kérdéskört érintett. Az első tematikus szál a vers-tani kérdésben, a második az eltérő költőszerepek felvállalásában, a harmadik pedig ehhez kapcsolódóan a régi vagy mostani világ eszményeinek követésében körvonalazható. A *Koridonhoz* című ódát

ban Koridon szenvedélyes, „lobogó lángnak dühödő tüzeivel” égő, „legkeserűbb bánatot” panaszló, a költő által hamisnak és képmutatónak látott szerelmét állítja szembe Elek csendes, „nem heves” szerelmével. Mivel a két ellentétes típusú szerelmesre, illetve szerelemre vonatkozó jelzők sok helyen azonosak azzal, amit Verseghy Batsányi (heves, dühös) és a saját maga poézisáról (érzékeny, csendes) a vita hevében keletkezett versekben írt, az ódát leginkább ebben a kontextusban értelmezhetjük. A vitáról: Hovánszki 2017a.

Az óda két szövegforrásban maradt fenn. A *Haller*-kéziratban, ahová 1796–1798 között, vagy még a grazi vagy a már brünni fogság elején jegyezte le Verseghy (K1), illetve a *Magyar Aglájában*, amit szabadulása után 1806-ban adott közre (Ny1).

### Verselés

Második archilokhoszi strofában. A versszakok sorai: „egy hexametrum, egy nyolczas jambicum, egy kis archilóchium.” (Verseghy 1806, 243.) Versmértékét l. a *Julishoz* (193) jegyzetében. Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

202.

### Un homme comme Vous...

K1	<i>Un homme comme Vous...</i>	OSzK Kt., Analekta 6572; 393–395.	Autográf.	[1796–1797, grazi fogság]	270.
----	-------------------------------	-----------------------------------	-----------	---------------------------	------

### Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

A vers a költő német, francia és olasz nyelvű költeményeit tartalmazó kéziratsomójában található, amit a grazi fogságban, 1796–1797-ben jegyzett le Verseghy. A francia nyelvű vers megírásának okát a vers előtt olvasható német megjegyzésben, illetve magában a versben világosan leírta Verseghy: eszerint P. gróf megkérte, hogy tanítsa meg őt is olyan ügyesen a falra verseket írni, mint azt Verseghy cellájában látta. A gróf ezt a kérését írásban adta át Verseghynek (ez a feljegyzés elveszett), erre írta *Feleletként* a költő a falra írás metódusáról szóló költeményét.

Az F. P. monogramú gróf fogolytársat nem tudtuk azonosítani. A Martinovics-féle összeesküvés elítéltei között nem volt F. P. vagy P. F. monogramú elítélt. Az, hogy Verseghy franciául írta a neki szóló verset, arra utalhat, hogy egy magyarul nem, csak németül és franciául beszélő grófról van szó.

### Verselés

12-szótagos keresztírmes sorokban, azaz keresztírmes francia alexandrinusokban.

### Fordítás

#### A szöveghez tartozó német bevezető magyarul

[Készítette: Szilágyi Márton]

P. feketén-fehéren leírta nekem egy darabka pergamenre, hogy tanítsam meg őt is olyan ügyesen a falra verseket írni, amint azt ő a zárkamban látta, ahol én a jobb oldali falra – ha az ablakkal szemben állunk –, nyomtatott betűkkel öt oszlopban írtam fel elégiámat, és néhány díszítést tettem köréje. A magam szórakoztatására az alábbi választ készítettem, amelyet átadtam neki.



## A francia vers szövege magyarul

[Készítette: Granasztói Olga]

### Felelet

F. P. Grófnak a Magyar Királyság jól nevelt emberének, ő császári és királyi felségének gyenge egészségű egykori állami foglya, kérésére a válasz elejére került.

Egy olyan férfi, mint Ön, hogyan is kezdhet rímeket egy falra fektetni, mint én?  
Kérdi ön tőlem; ha azért, hogy jól megtanulja, tessék, drága barátom, a módszerből a törvény.  
Egy világos cella haszonélvezetért nyerje meg először a megfelelő embereket.  
Amikor erőfeszítéseit boldogság kíséri,

Magányos szobában lehorgonyozva: ne vesztesse idejét elkeseredéssel.

A sok szabadidő megszűli az altató rímeket, amellyel kitapétázná a falakat, ha tehetné. Csizol-  
gassa, simítgassa a tákolmányt, mielőtt ecsetet ragadna;

Soha e gondosan használt szerszámok nélkül nem díszítettek falat, se márványt, se képet.

Ha köves börtöne, hogy írását felvigye rá több lehetséges oldalfalat nyújt, válassza a fehér falat,  
amelyen se lyuk, se folt, se hasadék, se göb, és nappal használatba vehető; legyen elég széles és kész  
arra, hogy az egész írást befogadja.

S majd a tervén megállás nélkül dolgoznia kell kedvesem, egy egész csomag rímnek pontos, talá-  
lékony és szimmetrikus elosztását kell megtalálnia.

És bármennyire is szörnyű lesz a zavarodottság, nyomorúságos a zagyva beszéd,

Amikor a munka nehezéhez érve, hirtelen elfogja az elkeseredett harag,

Óvakodjon tőle barátom!

Korábban az egész falat elég volt párhuzamos és merőleges vonalakkal, nem szimplával, hanem  
kettőzöttel borítani, úgy, mintha a szép Egyenlőséget biztosítottuk volna minden betűnek. Amikor  
minden egyes gyermekét ily módon szépen megválasztva és elhelyezve elrendezte, hogy még jobban  
oda rögzítse, csak szín és ecset kell hozzá.

Egy kis porcelánedény és az egyik ujj nyújthatna szolgálatot, hogy az érzelmek gyümölcsét meg-  
mutassa, nem bánva és nem tartva attól, hogy orrát felháborítja.

Ha egy gyanakvó semmirekellő a falat megsérti különböző helyeken, hogy kiszedjen téglákat,  
ami bekövetkezhet. Kaparja meg, amit kitalált, keverjen hozzá tubákat vagy szárított szőlőszemet:  
mindezt apróra törve nagyszerű zománcot (festéket) állíthat elő. Seprűjéből szedjen ki nyírfavessző-  
ket, és zsákmányának hegyét óvatosan ütögesse össze, így változtatva át kiváló ecsetté.

A többi, kedves bűnösöm, higgyen nekem, nem kíván sokat. Hogy a nyomdai betűket jól utánöz-  
za, csekély figyelem szükséges, s hogy jól helyezze fel, és szép kezdőbetűket rajzoljon, kevés gondol-  
kodást követel.

Azután; – semmi. De hogy e recept végén az álcázott háziszert, amely a valódi hatékonyságot  
adja, s hogy még tökéletesebb legyen a művelet, az eredmény pedig ragyogóbb, megosszam önnel,  
hozzá kell tennem:

Gyakorolja a TÜRELMET! Százszor jobban, mint ahogy a természet, vagy a sors, a tanulmányok  
vagy a szokások azt ÖNBEN megalapozták.

Ha jól adagolja a türelmet, minden körülmények között,

úgy fáradozását örömteli siker fogja koronázni.

K1	<i>Suliofski, lieber Mann...</i>	OSzK Kt., Analekta 6572; 395–400.	Autográf.	[1796–1797 tele, grazi fogság]	271.
----	----------------------------------	-----------------------------------	-----------	--------------------------------	------

### Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

A vers a költő német, francia és olasz nyelvű költeményeit tartalmazó kéziratcsomójában található, amit a grazi fogságban, 1796–1797-ben jegyzett le Verseghy.

A német nyelvű episztola megírásának okát a vers előtt olvasható német megjegyzésben, illetve magában a versben világosan leírta Verseghy: a költeményt eszerint Szulyovszky Menyhértnek írta, aki ekkor szintén Grazban raboskodott, és mivel nem egy cellában laktak, csak papíron tudtak egymással érintkezni. Szulyovszky nagyra becsülte Verseghyt, ezért a kézírást el akarta tenni emlékébe. Ezért írta és küldte el neki Verseghy ezt a költeményt. Verseghy szempontjából fontos lehet, hogy Szulyovszky Menyhért (1752–1831) Zemplén vármegyei táblabíró zenekedvelő ember volt. „Kosovits József udvari Muzsicsusa volt 1794-ben Szulyovszky Menyhértnek ’s barátja. Midőn ez Dec. 14-en Rákócson, a’ maga házánál, elfogattatott, ’s velem Budára vitetett, Kosovits a’ Szulyovszky szerencsétlenségére készítette azt a’ Musicai Compositiót.” (Kazinczy – Zabolai Kiss Sámuelnek. Széphalom, 1801. március 28. In: KazLev. XXII, 250.) A Kazinczy által hivatkozott zenedarab a később *Lavotta szerelmeként* elhíresült verbunkos dallam volt, melyre Csokonai *A’ Reményhez* című énekét írta. (CsÖM, Énekelte Költészet 2009 [DVD], 11. sz. kritikai jegyzet) Szulyovszky elítéléséről és fogságának állomásairól: Kazinczy 2011, 457.

Az episztolában Maróként említett személyt Landerer Mihállyal (1760 k. – 1807) azonosítjuk. Ő volt az egyetlen a rabok között, aki megfelel a Verseghy által írottaknak: 1795 nyarán Kufsteinbe szállították (l. a *Kedvesemhez* (132) elé írt német bevezetőt), majd pedig Grazba került. A Szulyovszkynak írt episztola szerint ekkor már Marónak is Grazban kellett lennie, aki egy igen kedves ismertetőt írt Verseghyről Szulyovszkynak. A történet valós lehet. Egyrészt mivel Verseghy és Landerer Kazinczy szerint barátok voltak (*A magyar jakobinusok története* (1809), Szirmay Antal feldolgozása, Kazinczy Ferenc megjegyzéseivel. In: Benda III, 1952, 379), másrészt, mivel Verseghy episztolái mind referenciális olvasat mentén értelmezendők.

### Verselés

Rímes-ütemhangsúlyos, 6+7-es osztású keresztímes sorokban.

### Fordítás

[Készítette: Szilágyi Márton]

Ebből a válaszból Sz[ulyovszky] kézhez kapta az első másolatot; örült neki, s meg akarta tartani ezt a másolatot emlékül, és azt kérdezte tőlem, hogy ez vajon a saját kézírásom-e. A következő írást alkottam, s emlékül átküldtem neki.

*Írás nemes Káromi és Szulyói Szulyovszky Menyhértnek*

Suliofski, kedves férfiú, az én kedvemtől vidám arcot öltöttél, és ezt meg is akarod tartani. Csodálkozom! Hogyan? Miért? – Honnan jöhetne ez a szándék, mint abból a vonzalomból, amely rám még akkor is visszagondol, ha nem leszünk már többé ugyanazon fedél alatt? Nem kérdezted hiába, vajon

az én kezem írta-e ezt. Ha vissza kell emlékezned ennek a kis tréfás költeménynek a szerzőjére, és a megszokás legyőzi a jótékonytságot (mert különben ami jót tesz és akivel, azt a nemes lélek könnyen elfelejti), óh, úgy ezekben a vonásokban a barátság nyomát örvendezve fedezem fel; és valóban barátságot ajándékoz nekem a szíved, és semmiféle csalóka okoskodás nem csalja meg a vágyamat; így fogod te is megadni, amit a te új barátod a barátságodtól esd. Édes kiváltság megakadályozni a feledést, hogy soha ne töröljön ki engem a te szívedből, olyan kiváltság ez, amelyet azonnal, ahogy tőled megkaptam, az a kéziratlap máris birtokol, mégis ez a jelenlegi lap arra törekszik, hogy neked legyen dedikálva. Ezért kérek, ennek érdekében a füleidet nyisd meg; úgy tűnik nekem, hogy ezek az érdekek jelentékenyek, mégis törvény kell neki, amiről a te bíróságod fog dönten. Gyermekek, ez olyan, mint ez és amaz. „Pillants rám, Suliofski, nemes férfiú!” Így szól a kéziratlap „túl elragadó nekem az a szerencse, hogy a te emlékedre születő irat lehetek! ha nem ér támadás, nem adhatom meg magam az ellenfélnek. Vedd vissza a neked járó jogot, amely rám vonatkozik. Olyan jó vagyok, mint ő, amit az a kéz írt, amelyet egy olyan szellem lelkesít, aki téged tisztel és becsül, s az írás során a köszönetről, a meghatottságtól s más ösztönöktől hajtva engem, a lapot könnyeivel öntözött. Nézd, ahogyan a te neved fényeskedik minden oldalamon! Van méltóbb más, ami ebbe a lapba beleivódhat? Én hordok anyagot neked, aki együgyűségek ellenzője vagy. Ezért végy kézbe engem, Suliofski! – A te felkiáltásodban szebb joggal és nagyobb erővel tudom a barátság célját teljesíteni.” Így szól a lap, és a továbbiakban ne legyen semmi vakmerő szó tőlem; egészen a szándékod szerint marad a jótett feltüntetve, és nekem az a feladatom, hogy felfedjem neked, hogy – amennyire megfontolom – szíved mennyire nyájasan eleget tesz nekem, ott, ahol engem csak gyalázat és láncok határoznak meg, tépelődöm azon az okon, amely nekem ezt a boldogságot okozta. Miért, kérdezem magamtól, nem korlátozta magát ez az ember arra, hogy megmentsen a nélkülözéstől, s mi szította fel mellkasában a barátság ösztönét? Ő engem korábban nem ismert. Mi csábította ezt az ember arra, hogy abban a tehetetlenségben, amely engem annyira fájdalmasan megbénított, a nyomorúságban, amely engem elnyomott, a polgári halott állapotában, ahová én a bűn miatt kerültem – miért boldogított engem oly nagyon, hogy ilyen boldognak egyedül akkor érzem magam, ha alszom. Miközben szellemem az okokat kutatva vágyakozva körültekint, az én kedves Marom hirtelen előáll. Mintha elfújták volna, minden szív eltűnik. Ő volt az, aki nekem a te szívednél azt a szót mondta, amely értem jót áll. Az én Marom fest, tudom, azonnal készséggel eldobja az ecsetet, a művészetet nem ismerte, mihelyt neki foltokat és hibákat kell ábrázolnia. Egy ember neki juttatja az oldalai között a szebbeket: így alkot az én Marom pompásan képet; a szűnyog neki elefántnak tűnik. Ha egy szegény ördögnek igencsak hiányzik a világos oldala, ha benne csak nem lehet semmi jót felfedezni, akkor Maro azonnal mindkét szemére hályogos, és csak a körvonalát látja az embernek, mert a derék egészen megvakulni nem akar. Nos, ez a Maro, barátom, a részrehajlásnak a legnagyobb mértékben ki van téve. Például: ha egy embert az éhség gyöttri, egyesülve a meztelenséggel, akkor ő felöltözteti, s amellet gazdagon táplálja, amíg csak teheti; így lesz neked ez az ember olyan lágyszívű, olyan gyöngéd, annyira neki szenteli magát, gondoskodik róla, tiszteli és becsüli, magához emeli, ahogy csak tudja, bensőleg szereti, mintha mindketten ugyanabból a tojásból keltek volna ki. Barátom! Ne ütközz meg azon, amit neked mondok, az biztos, én magam nem vesztegettem meg őt ezen a módon. Ítéld meg, milyen sokkal vagy adósa a legjobb Maronak, ha ő az életrajzát az ő emberének énekeli. Ismétlem: nem egészen hűtlenül, egészen el lesz torzítva a rajz, amelyet az én Marom készít; ő művészi súlyt csak a jó tulajdonságnak ad, kíméletesen elsiklik a hibák fölött, elhallgatja őket, egészen megbocsátja őket, szeretettel inkább, mint okkal, töri a fejét, hogy a jó még jobb, a szép szebb legyen, sose azt, ami neki tetszik, sose hozza elő oly hidegen, hogy azt nem másoknak, mint az ő szíve emberének kell megnyernie. Olyan szokott dolgoknál, amit rólam én Marom neked mondhatott, nem egészen hasonlítanak a száraz igazságra a szirakuzai mondatok: így fel akarom neked fedezni, a szerénységet, a hűséget és a rövidséget meg nem sértve, azt, ami én lelkemben lakik, amit egy barát talán megérdemelhet. Egy szív, amely minden embert szeret. Ez az én vagyonom és birtokom és tehetségem; egy szív, amely téged, Suliofski,

szeret, amely téged, barátom, tisztel, és tisztelni fog, amíg ezt tenni tudja, s tennie kell. Több minden és jobb nem rejtezik bennem. Suliofski, kedves barát, gondolj rám, ha többé nem ugyanaz a fedél borul fölénk. Hogy te engem nem tudsz elfelejteni, sok próbából kiviláglik, erényed ösztönzi ezt. Ennek a hatásától nem csupán a minket körülvevő börtön árulkodik, hazád is magasztalja ezt, emberbarát, az erény. Éljen boldogan.

204, (54)  
**Pensez à moi...**

K1	<i>Pensez à moi...</i>	OSzK Kt., Analekta 6572, 400.	Autográf csomó.	[1796–1797 tele, grazi fogság]	272.
----	------------------------	-------------------------------	-----------------	--------------------------------	------

**Megjelenés**

Horváth Konstantin 1928, 280.

**Szövegforrás és keletkezés**

Tisztázat. Az ének Verseghy saját német, francia és olasz nyelvű költeményeit tartalmazó kézirat-csomójának a része, amit 1796–1797 telén, a grazi fogságban jegyzett le és állított össze a költő.

A *Pensez à moi...* kezdetű francia nyelvű költemény egy szövegcsaládot alkot a *Búcsúzás* (132) és a *Ricordati di me, bell' idol mio...* (206) kezdetű olasz nyelvű énekekkel. A darab keletkezéséről az ének francia szövege előtt Verseghy egy német bejegyzést írt, mely szerint a Maró (Landerer Mihály) nevű fogolytársától dallammal együtt megismert éneket az ő kérésére fordította németről franciára. A szövegcsalád történetét, és a hozzá tartozó, Georg Laurenz Schneider (1766–1855) német zeneszerzőtől származó dallamról l. a *Búcsúzás* (132) jegyzetét.

Max Knebel *Vergiss mein nicht, wenn dir die Freude winket...* kezdetű költeményét Verseghy dallammal együtt fordította le, franciára, olaszra és magyarra. Bár az ének *Kedvesémhez* című magyarításának szövege Kufsteinből származik, a francia és olasz nyelvű szövegeket már a fogság következő helyszínén, Grazban, 1796–1797 telén rögzítette a költő.

**Verselés**

A jambikus lejtésű [Schneider]–[Knebel]–ének formája és prozódiaja szerint. L. a *Búcsúzás* (130) jegyzetét.

**A francia szöveg előtti német rész magyar fordítása**

[Készítette: Szilágyi Márton]

Maronak különösen megnyerte a tetszését egy bizonyos német dal, amelyet ő franciául szeretett volna elénekelni, mert ő ezt a nyelvet csak most tanulta meg saját erőből, könyvekből, kufsteini magányban. Lelkesen vágyódtam arra, hogy ezt a gyönyörűséget a kiejtés nagyobb gyakorlására megadjam neki, ezért átküldtem neki a magam készítette fordítást, amely ugyanarra a dallamra énekelhető, mint a német eredeti. A német dalt Maró 1795-ben tanulta meg énekelni, úton Budáról a Klagenfurtban található Kufsteinbe, és lemásolva kapta meg.

**Dallam (54. kotta)**

[Schneider]–[Knebel]: *Vergiss mein nicht, wenn dir die Freude winket...*

(Verseghy 1806, 236–238. – 4/4, F-dúr, Halkkal)

M. Knebel *In bekannter Melodie* című költeményének a megzenésítése G. L. Schneidertől, aki először 1798-ban *Abschiedslied von W. A. MOZART* alcímmel, gitárkísérettel ellátva adta közre az éneket.

Az 54. kottamelléklet Verseghy által megjelentett Schneider-dallama alatt (Ny1) az első sorban Max Knebel *In bekannter Melodie* című költeményének szövege, a másodikban a *Búcsúzás Magyar Aglájában* közreadott szövege (Ny1), a harmadikban a költemény *Pensez à moi...* (204) kezdetű francia fordítása, a negyedikben pedig a vers *Ricordati di me...* (206) kezdetű olasz fordítása olvasható.

M. Knebel *In bekannter Melodie* című költeményének szövegét l. a *Búcsúzás* (132) jegyzetében.

### Fordítás

[Készítette: Granasztói Olga]

Gondoljon rám, amikor a szerelem bájai és a lány öröm újjászületik,  
Gondoljon rám, akkor is, amikor aggodalmak, sötét fájdalmak, gondok törnek fel Magából.  
Amikor imádók tömege veszi körül,  
A változás csábítása a szívébe belopja magát,  
A szemem akkor könnyekkel telve azt mondja majd:  
Gondoljon rám, – Gondoljon rám!

Gondoljon rám, hogy milyen keserű sors vár rám  
Elszakítva Magától, hogy elmerüljek a kétségben távol attól,  
Akit szívem imád, és soha nem tudna elhagyni.  
Adjon a vigasz nélkülinek örök barátságot  
Édes vigasztalás, amely a tengereken át is elbűvöl;  
És ha miattam az érzékeny szív azt mondja majd:  
Gondoljon rám; – Gondoljon rám!

Gondoljon rám, amikor a halotti urna  
Magába zárja a szívet, amely önt szereti,  
És ott a lélek, boldog vetélytárs,  
Még gyengédebben mint itt örökké szeretni fogja  
Amikor ön körül lebegve, drága Mie,  
A lélek elragadtatva egy elfeledett édenkert örömeitől,  
drága tárgyának azt fogja üzenni:  
Gondoljon rám; – Gondoljon rám!

205.

### Cher ami, adieu...

K1	<i>Cher ami, adieu...</i>	OSzK Kt., Analekta 6572; 401–402.	Autográf.	[1797. eleje, grazi fogság]	273.
----	---------------------------	--------------------------------------	-----------	-----------------------------	------

### Megjelenés

Horváth Konstantin 1928, 280–281.

### Szövegforrás és keletkezés

A vers a költő német, francia és olasz nyelvű költeményeit tartalmazó kéziratcsomójában található, amit a grazi fogságban, 1796–1797-ben jegyzett le Verseghy. A francia nyelvű vers megírásának okát a vers előtt olvasható megjegyzésben, illetve magában a versben világosan leírta. Eszerint a grazi fogságban (1796–1797) Bujanovics Kornállal lakott egy cellában a költő. Mivel Bujanovicsot 1797

májusában szabadon engedték (Kazinczy 2011, 424. szerint április 4-én), ebből az alkalomból, 1797 elején búcsúképpen írta a francia nyelvű költeményt.

### **Verselés**

A tízsoros strófák 12 szótagú keresztrimes sorokból állnak.

### **Fordítás**

[Készítette: Granasztói Olga]

Bujanovics Kornél 1796 hosszú téli éjszakáin állandó társaságom volt, amelyeket sötétségben kellett töltenem. 1797 májusában szabadlábba helyezték. Ennek az évnek az elején búcsúképpen írtam az itt következő dalt.

1.

Drága barátom, Isten vele, én maradok leláncolva,  
Egy keskeny cellában a fájdalom prédájaként,  
Ahol összegörnyedve, szinte kutyaként élek,  
A halált hívva, hogy mielőbb szabaduljak.  
A szabadság jóindulatú karjait nyújtva  
Már új életre keltette, és fölemelte Magát;  
Gondoljon hát rám, amikor majd a társaság örömeit élvezi.  
Gondoljon arra, hogy én maradok leláncolva,  
Egy keskeny cellában a fájdalom prédájaként.

2.

Gyakran könnyített nagy fájdalommon,  
Éltetett, ápolt, óvott.  
Ugyanolyan figyelmes maradt,  
mint az első pillanatban volt, mikor engem megismert;  
Sőt gondoskodása napról napra nőtt,  
Megbecsülése egyre nagyobbodott;  
Gyönyörködtetőek voltak a pillanatok cellámban,  
Amelyeket barátom velem megosztott.  
Aki gyakran könnyített nagy fájdalommon,  
Éltetett, ápolt, óvott.

3.

Mostantól sorsom egész szörnyű súlyával  
Fog rám nehezedeni, amikor a sötétség  
A látható tárgyak örök visszfényétől  
Éjjelre naponta megfoszt.  
Elhagyatottan, hogyan szálljak szembe az árnyak csúf gyöttrésével,  
barátom támogatása nélkül?  
A fájdalmak, melyek oly gyakran gyötrik szívemet,  
Még erősebben fognak tépni, mikor nélküle leszek.  
És szerencsétlen sorsom egész szörnyű súlyával  
fog rám nehezedeni a sötétségben.

4.

A messzeség ne homályosítsa el az emlékeket  
Az elválás ne legyen elhagyattatás!  
Írántam való gondosságában gondoljon  
Új helyén arra, hogy csak a mód és a forma változik;  
És ha szenvedéseim, amikor elhagyja a börtön falait,  
megsokszorozódnak, sokszorozza meg maga is gyöngéd aggodalmát,  
hogy szenvedésem áldozatává válhatok.  
A messzeség ne homályosítsa el az emlékeket,  
Az elválás ne legyen elhagyattatás!

206, (54)

### Ricordati di me...

K1	<i>Ricordati di me...</i>	OSzK Kt., Analekta 6572, 407.	Autográf csomó.	[1796–1797 tele, grazi fogság]	274.
----	---------------------------	-------------------------------	-----------------	-----------------------------------	------

#### Megjelenés

Horváth Konstantin 1928, 280.

#### Szövegforrás és keletkezés

Tisztázat. A Verseghy által összeállított, a költő német, francia és olasz nyelvű költeményeit tartalmazó kéziratcsomó része.

A *Ricordati di me, bell' idol mio...* kezdetű olasz nyelvű költemény egy szövegcsaládot alkot a *Búcsúzás* (132) és a *Pensez à moi...* (204) kezdetű francia nyelvű énekekkel. A szövegcsalád történetét, és a hozzá tartozó, Georg Laurenz Schneider (1766–1855) német zeneszerzőtől származó dallamról l. a *Búcsúzás* (132) jegyzetét.

Max Knebel *Vergiss mein nicht, wenn dir die Freude winket...* kezdetű költeményét Kufsteinben fordította le Verseghy dallammal együtt, franciára, olaszra és magyarra. Bár az ének *Kedvesémhez* (132) című magyarításának szövege Kufsteinből származik, a francia és olasz nyelvű szövegek lejegyzése már a fogság következő helyszínéről, Grazból való, melyeket 1796–1797 telén rögzített a költő.

#### Verselés

A jambikus lejtésű [Schneider]–[Knebel]–ének formája és prozódiaja szerint. L. a *Búcsúzás* (132) jegyzetét.

#### Dallam (54. kotta)

[Schneider]–[Knebel]: *Vergiss mein nicht, wenn dir die Freude winket...*

(Verseghy 1806, 236–238. – 4/4, F-dúr, Halkkal)

M. Knebel *In bekannter Melodie* című költeményének a megzenésítése G. L. Schneidertől, aki először 1798-ban *Abschiedslied von W. A. MOZART* alcímmel, gitárkísérettel adta közre az éneket.

Az 58. kottamelléklet Verseghy által megjelentett Schneider-dallama alatt (Ny1) az első sorban Max Knebel *In bekannter Melodie* című költeményének szövege, a másodikban a *Búcsúzás* (132) *Magyar Aglájában* közreadott szövege (Ny1), a harmadikban a költemény *Pensez à moi...* (204) kezdetű francia fordítása, a negyedikben pedig a vers *Ricordati di me...* kezdetű olasz fordítása olvasható. M. Knebel *In bekannter Melodie* című költeményének szövegét l. a *Búcsúzás* (132) jegyzetében.

## Fordítás

[Készítette: Tózsér Endre]

Emlékezz rám, szépséges, isteni kincsem,  
Ha gyönyör és szerelem tölti be édes álmaidat,  
Emlékezz rám, ha mostoha sors  
Szomorítja lelkedet, s olykor fájdalom kínoz!  
Ha egy álnok hízelt, kit lángra gyújtott szépséged,  
Könnyű szerelemről dalol, s bizton korholja a terhet,  
A szemem esdekel, állhatatosságot kér tőled,  
Emlékezz rám, egyetlenem!

Emlékezz rám, kit a könyörtelen végzet  
Elszakított kebledtől s fájdalommal árasztott el!  
Távol tőled, de gondolatban közel  
Szüntelen téged szólítgatva keresek vigaszt.  
Ó, a szörnyű sors ellenére így őrizz engem,  
Barátsággal, Kedvesem, mely átvészel időt és helyet,  
Addig is lágy szellő vigye sóhajamat hozzád,  
Emlékezz rám, egyetlenem!

Emlékezz rám, mert fagyos hideggé  
dermedt a szív, mely lángol és fáj érted!  
De lelkem át fogja lépni az éteri küszöböt,  
Mennyei szerelmet táplál irántad, s örök hűséget.  
Arra vágyom minden órában, hogy közeledben lehessen,  
Lelkem vidáman elhagyja majd isteni lakhelyét,  
Megy, hogy szóljon hozzád halhatatlan beszédben,  
Emlékezz rám, egyetlenem!

207.

**Charades.** [Quand l' astre du jour nous rendra le premier]

K1	<i>Charades.</i>	OSzK Kt., Analekta 6572; 403–406.	Autográf.	[1796–1797 tele, grazi fogság]	<b>275.</b>
----	------------------	-----------------------------------	-----------	-----------------------------------	-------------

## Megjelenés

–

## Szövegforrás és keletkezés

A 12 francia nyelvű *charade* a költő német, francia és olasz nyelvű költeményeit tartalmazó kéziratsomójában található, amit a grazi fogságban, 1796–1797-ben jegyzett le Verseghy. A francia nyelvű játékokat a vers előtt olvasható megjegyzés szerint a hosszú téli esték eltöltésére, az idő mulatásának céljából, önmaga szórakoztatására írta. A *charade* olyan francia irodalmi játék, amelyben a feladat egy összetett szó kitalálása. A szó alkotó elemeiről (elő- és utótagjáról) egy-egy sornyi jellemzést, magyarázatot adnak, végül pedig az egész (összetett) szó definícióját adják meg egy sorban. (A nyelvű játék nyilvánvalóan csak a franciában jön ki). A rejtélyversekről: Szigeti 2014, 2015.



## Fordítás

[Készítette: Granasztói Olga]

*Charades,*

Készült 1796 telén, hogy múlassam a legértékesebb dolgot, az időt.

1.

Amikor a fénylő nap visszaad minket *először*  
Eljövök hozzád Phillis, hogy rózsát, violát fonjak  
szép hajadba, amint mondja *a második*  
és a falu által megünnepelni,  
hogy ezentúl egészen az enyém akarsz lenni.

2.

A szegényeknek, én *elsőm*, szokás adakozni,  
Amiből egy milliónak sikerül egy kicsinyke tőkét alapozni.  
Ha, úgy, amint az *én másodikom* mondja körülveszik az ön lábát, kezét  
A nap önnek végzetes lesz, az biztos.  
De ha a művelet erkölcsösen zajlik  
Barátságból, szeretetből, vagy elismerésből,  
Vagy legyen az a nagyszerű házassági kapocs,  
A zavart alig fogja érezni. – De előrebocsájtom  
Röviden az *én mindenemnek*, amit Kapucinus nem hord,  
És találja ki a szót, arra buzdítom.

3.

Minden lábon járó állat meg kell tegye nekem az *elsőt*.  
Hol a bolond, aki nem hiszi, hogy *ő a másodikom*?  
Az *egészem* bezárják a szegény rabok előtt.  
Ezt a szót, kedves olvasóim hamarosan kitalálják.

4.

A vicces, aki kalandból az *én elsőmmel elkapná* a Monsieur, –  
ez a koldus, az *én másodikomhoz* lökné,  
és rögtön igazat kellene adjon neki,  
vagy bevallani, hogy *az egész* hiányzik belőle.

5.

Egy pompás hely, egy különleges műhely,  
a legderekabb kalapács a legbecsületesebb üllő készíti az *én elsőm*.  
A tűz, amit a te lehelleted éltet,  
elvezet az *én másodikomhoz*, a te aranyadhoz, amiből egy szemet se éget el.  
Oly nagy az *én egészem* Franciaországban,  
Mióta király ott nem székel, hogy vezesse annak a királyságnak a bárkáját,  
Amely létének rettenetes jeleit egészen a két Indiáig látjuk.

6.

Az *első*m, távol öntől olyan helyzetben van,  
ami felháborítja a *második*at.  
és ön mellett, Lisis, nem tudnám  
megőrizni az állapotát *egészemnek* \*

\* Ennek a Charade-nak az ötlete egy fiatal galíciai hercegtől származik, aki egy másik formában  
mondta el Milady Cooper-nél Firenzében 1787 telén.

7.

Egy hasznos és olykor szükséges állapot,  
Nyugodt és lágy, vidám, érzéki és ragadozó  
négy lábú, és elevenszülő, és hogy egész portréját  
lefossem, úgy sejtem az egyiptomiak imádják  
Ravasz üldözője egy másik állatnak,  
akit ön gondoz, és aki felcsippenti az ön által kiszórt magvakat,  
Ő az *első*m. De a *második*om, aki sokszor bajt hozott  
a kereskedőkre, és a csőrörri bottal  
kitüntetett hősökre. Az *én egészemtől* Franciaországban,  
nyolc éve a borzadály elüldözte a lakomákat, a vidámságot, a táncot  
Baglyok, denevérek, kedvükre kísértik.

8.

Miután az *én egészem* ily jól elmagyarázta  
hogyan alakul át a folyadék, ahogy az *első*m mondja,  
amikor minőségé változik  
az *én második*om mondja; – hová siessek?

9.

Az *én első*m nevével nevezik e sorokat.  
Soha a *második*ommal halandó nem részegült meg.  
A csillagok között az *én egészem* ragyog,  
a Zodiákusban lakik kényelmesen.

10.

*Első*m tartalmazza születési évemet, és *első*m a napját is,  
Hasonlóan *második*om tartalmazza a port, amelyből az ön kenyere készül,  
mielőtt még a paraszt belefogna a búzmagok megőrlésébe.  
Ez az anyag, az *én egészem* idejében bőven megtalálható.

11.

*Első*m bőre,  
Mondja a salerno-i iskola\*,  
nem egészséges, és szelet kavart  
a halandóval, aki lenyelte  
az árokra nyíló kapun át  
A *második*om hangja hallatszott,  
amikor a harang megremegett.

Az egészem hamvazószerdától  
Húsvétig eladható a katolikus Kereszténynek.  
Telitődik vele, hogy jól lakjon,  
néha egészen addig, hogy visszadja.

\*Sunt inflativa cum pellibus atque nociva Pellibus ablatis sunt bona \*\* satis  
Schola Salernitana

12.  
Rómába megy az elsőm, a világ minden tájáról  
anélkül, hogy haladna, és aki elsőmet megelőzi (secondar),  
mozgásban van, amíg ön vacsorázik.  
Erődítményeit az én mindenem veszi körül.

*Magyarázatok a charades-okhoz*

Itt először is megtalálja szívéből a királynőt;  
Majd (2) az ön két végletének burkát; aztán jön  
(3) a dolog, ami mindenhol elvezeti önt a Másikhoz  
(4) aztán az ami a halhatatlanságból bátor hőseinknek megadja az elismerést,  
majd (5) a rendből látni fogja az ellentétét,  
(6) a bíróból az erényt; (7) egy nagy hűbéres érdemének részét  
(8) a rosszul kormányzott legjobb bor kimúlását, és végül még egyet,  
(9) Egy zodiákus párost, amely télen teszi tiszteletét.  
(10) a földművesek örömet; (11) amit egy szent karthauzi felfal;  
(12) a hely, amelyet minden gyáva utál ostrom idején.  
Jó éjt! költői ihletem elpárolog.

208, (47)

**Monostatos.** [Érzi minden a' szerelmet]

K1	<i>Monostatos.</i>	Énekek-kézirat, III. csomó; 35–36; 31a–31b.	Autográf csomó.	[1803 körül, brünni fogság]	<b>245.</b>
----	--------------------	--	-----------------	--------------------------------	-------------

### **Megjelenés**

Verseghy 1910, 110, 68. sz.

### **Szövegforrás és keletkezés**

Az ének egyetlen fennmaradt autográfját fogsága végén, a Brünni várbörtönben, 1803 körül jegyezte le Verseghy. A szöveg nem végleges tisztázat, mert a sorok mellett még változatok olvashatók: a három javasolt jobbítás közül kettő ceruzás bejegyzés (ez egyetlen más helyen sem fordul elő az autográf kéziratokban). Az egész ének egy függőleges vonallal át van húzva. Mivel a kéziratos csomó egyáltalán nem tartalmaz dallamutalást, ez az ária fordítás mellől is hiányzik.

Verseghy 1795. június 11. és július 20. között, a budai fogság enyhébb időszakában fordította le W. A. Mozart (1751–1791) *Die Zauberflöte* című operájának kilenc zenészmát, aminek a szöveggönyvét, illetve annak alapját Emanuel Schikaneder (1751–1812) írta. Mivel Verseghy a fogsága kilenc éve alatt csak Budán jutott hozzá Mozart művének énekszólamaihoz, Monostatos *Alles fühlt der Liebe Freuden...*

kezdetű II. felvonásbeli áriáját is valószínűleg ekkor magyarította, ennek kézírata azonban elveszett. Az ária egyetlen fennmaradt autográfja már a brünni fogság végéről való, amikor Versegly nem sokkal szabadulása előtt újra letisztázta versei egy részét. Versegly zenei-énekköltői munkásságáról átfogóan l. Hovánszki 2017c.

Mozart–Schikaneder *Bájsípjának* magyarításairól l. *A' Madarász* (121) jegyzetét.

### Verselés

A költemény a Mozart–Schikaneder-áriát követve 8-as és 7-es keresztrimes trocheusi sorok váltakozásából áll. Bár Versegly Schikaneder szöveggönyve szerint nem tagolta strófákra az áriát, Mozart strófikusan zenésítette meg a darabot.

### Forrás (47. kotta)

Mozart–Schikaneder: *Alles fühlt der Liebe Freuden...*

(Mozart 1791; II. felvonás No. 13. Aria (Monostatos) – 2/4, C-dúr, Allegro)

Mivel Monostatos áriája a librettóban sincs strófákra tördelve, a dallam viszont kétszer nyolc sorra tagolja a szöveget, a kottafüzetben az eredetit, illetve Versegly fordítását követve az ária teljes szövegét közöljük. Ennek megfelelően a 47. kottamelléklet első sorában az ária eredeti német szövegének első része, alatta Versegly fordításával, a másodikban pedig a német szöveg második fele, alatta Versegly fordításának második felével olvasható.

*Monostatos.*

Alles fühlt der Liebe Freuden,  
Schnäbeln, tändelt, herzet, küßt;  
Und ich soll die Liebe meiden,  
Weil ein Schwarzer häßlich ist.  
Ist mir denn kein Herz gegeben?  
Ich bin auch den Mädchen gut?  
Immer ohne Weibchen leben,  
Wäre wahrlich Höllenglut.  
Drum so will ich, weil ich lebe,  
Schnäbeln, küssen, zärtlich seyn! –  
Lieber, guter Mond – vergebe  
Eine Weiße nahm mich ein! –  
Weiß ist schön! – ich muß sie küssen;  
Mond! verstecke dich dazu! –  
Sollt es dich zu seh'n verdrießen,  
O so mach die Augen zu!

209.

**Égfi Ferencz.** [Bajnokot énekek; nem mint a' régi Poéták]

K1/1	<i>Még mikor egymáshoz szítván a' hajdani népek... [töredék]</i>	OSzK Kt., Oct. Hung. 1474; 27a–34a.	Autográf fo- galmazvány.	[1800–1803, brünni fogság]	Av	<b>373.</b>
K1/2	<i>Égfi Ferencz. [töredék]</i>	OSzK Kt., Oct. Hung. 1474; 1–21; 3a– 13a.	Autográf tisztázat.	[1800–1803, brünni fogság]	Av	<b>372.</b>
K1/3	<i>Égfi Ferencz egy mostani Történet. [töredék]</i>	OSzK Kt., Oct, Hung. 1474; 1–2; 15a–15b.	Autográf tisztázat.	[1800–1803, brünni fogság]	Avv	<b>374.</b>

## Megjelenés

Horváth Konstantin 1930a, 197–218: *Égfi Ferencz*. (Horváth Konstantin egyetlen forrásról ír: a K1/1-et és K1/2-t összerakva egységes egészként közli a töredékben maradt szövegeket. A K1/3-at egyáltalán nem emelte be a közleménybe, de az ebben olvasható alcímet (*Égfi Ferencz, „a Magyar Nemességnek tisztességes mulatságára megírt mostani történet”*) az elbeszélő költeményről szóló bevezető tanulmányban a vers címeként kezelte (Horváth Konstantin 1930a, 195). Horváth még a Zirci Apátság Kézirattárában látta a kéziratot, és az énekről *A' Budamelléki Nyúlsziget* (218) és az *Irgalmasság* (226) című elbeszélő költeménnyel együtt kéziratot másolatot készített (OSzK Kt., Quart. Hung. 3655. 1a–40a: *Égfi Ferencz*. Verseghy Ferencznek kéziratban fennmaradt hosszabb elbeszélő költeménye. Az I. ének teljes, a II. töredék; 41a–59a: *Az irgalmasság*. Verseghy Ferencznek kéziratban fennmaradt hosszabb költeménye. Az I. ének teljes, a II. töredék; 60a–69a: *A budamelléki Nyúlsziget*. Verseghy Ferencznek kéziratban fennmaradt hosszabb allegorikus költeménye. Nincs befejezve.)

## Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** Autográf fogalmazvány. A töredékben maradt szöveg egy része fedti a K1/2-t (annak 574. sorával kezdődik), illetve az első szakasz mellett a második szakasz elejét is magába foglalja. Az *Égfi Ferencz* eme feltehetően első lejegyzése mellett elég sok jobbítás olvasható. Az első éneket a jobbítások átvételével később a K1/2-be tisztázta le Verseghy. A fogalmazvány keletkezését a brünni fogság második felére, 1800–1803 közé tehetjük. A kézirat fogságban való keletkezése egyértelmű a Verseghy által használt papírból, ami összefűzött, de különböző nagyságú és színű, néhol előzetesen vonalakkal tagolt, és már ekkor kimetszett lapokat is tartalmazó csomóból áll. (A 28. és a 31. lap kék színű; a 28. és 29., illetve a 31. és 32. lapok között ki van metszve egy-egy kék színű lap, ugyanakkor a szöveg folyamatos, azaz Verseghy már így, kimetszett lapokkal használta a csomót; a 33. lapnak mindkét oldala majdnem az oldalak aljáig hét függőleges vonallal át van szelve; a 34. lap a befejezetlenül hagyott mondat után le van vágva.) Az utolsó oldalra (34a) helytakarékoság miatt már folyamatosan jegyezte le Verseghy a szöveget. Az elbeszélő költemény eme utolsó kilenc fennmaradt soránál aláhúzással jelölte a sorkezdetet [*Hajnalodott, úgymond!*]). A brünni fogság második felére való datálást – az ekkorra jellemző íráskép mellett – bizonyítja továbbá, hogy a fogság korábbi helyszínein (Budán, Kufsteinben és Grazban) kizárólag dalokat írt. Epikus költészettel a Brünnben megismert korabeli nyugat-európai irodalom hatására kezdett foglalkozni. Mivel az elbeszélő költemény prózai vázlata teljesen kidolgozott, csak ennek elkészülte után (leghamarabb 1800 körül) láthatott neki a történet hexameterben való megformálásának. A költemény hossza miatt a sorokat tízesével megszámozta.

**K1/2 (Av szövegállapot):** A K1/1 első szakaszának tisztázata az abból időközben elveszett első 573 sorral együtt. A 13a oldal alján őrszóként a római *II.* szám áll, azaz ezután a második szakasz tisztázata következett volna. A második szakaszt azonban feltehetően már sohasem írta le Verseghy, mert a K1/3 újra az első szakaszt, mégpedig annak tovább jobbított változatát tartalmazza. Az első 55 sort, amit a K1/3-ban jelentősen kibővített, egy függőleges vonallal áthúzta.

**K1/3 (Avv szövegállapot):** A K1/2 áthúzott első 55 sora úgy, hogy az első bekezdés 11 sorral hosszabb, mint a K1-ben, illetve az 55. sor után („*Hírnek táboriból gyönyörű Édenbe vonódván*”) a lap alján a „*Hirdette*” őrszó olvasható, ami eltér a K1 következő sorkezdő szavától. Itt olvasható a Horváth Konstantin által is közölt cím, illetve szerzőként Verseghy monogramja: *Égfi Ferencz / egy / mostani Történet. // A' Magyar Nemességnek tisztességes / multságára / írta / V. F.* Verseghy nem sorszámozta ezt a szövegváltozatot. Feltehetően fogságból való szabadulása után nem sokkal készítette a tisztázatot.

## Keletkezés

Az *Égfi Ferencz* című beszélő neveket használó, befejezetlenül maradt epikus éneket Verseghy feltehetően több idegen minta alapján tervezte saját történeté alakítani. Több vázlata és terve is fennmaradt ugyanis a tervezett darabhoz (OSzK Kt., Oct. Hung. 1474; 16a–26a). Ránk maradt többek közt

az *Égfi Ferencnek Történeti, minekelőtte a' Dunába esett* (25a) rövid összefoglalása, amiben a karakterek kidolgozásánál Lafontaine-t nevezte meg imitációjának forrásaként: „1° Gyermeksége egy ifiú Gróf mellett. Francia Hofmester. Egy Pedáns Informator. 2° Ekkor lehet Lafontaine' Imitatiójára, az ifiú Grófit, Égfít etc. úgy characterizálni, mint Ifiú Flamingot és Lissowot. Az Ifiak tudniillik classicusok.” A hivatkozott mű August Heinrich Julius Lafontaine (1758–1831) *Quinctius Heymeran von Flaming* című regénye (1800, Berlin), melyet a szövegforrások alapján a brünni fogságban ismert meg a költő, majd saját történetét ezt felhasználva kezdte el írni az *Égfi Ferencet* 1800–1803 között. Lafontaine rendkívül népszerű szerző volt a 18–19. század fordulóján Európában, az 1800-as évek elejétől pedig hazánkban is számtalan adaptációja született. Ezek között van Verseghy *Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember* című 1808-ban megjelent regénye, ami Lafontaine *Der Naturmensch, oder Natur und Liebe* című művének a fordítása. Verseghy tehát egyrészt jól ismerte Lafontaine műveit, másrészt mintát is adott neki a német író érzékeny-morális, szerencsés kimenetelű történetei. (Bár Horváth Konstantin a szöveg kontaminált publikálásakor részletesen leírta a az epikus ének tervezett történetét, a Lafontaine-i inspirációt nem említette.)

Az epikus ének tervezetei között fennmaradt még az első szakasz prózai kidolgozása (16a–24a: *Égfi Ferencz*), ami jól mutatja Verseghy hexameterekben való verselési képességét. Ebben az első „próza” kidolgozásban ugyanis több a verssor – a dactilusok és spondeusok folyamatos váltakozása (egy-egy szótag megakadásával) –, mint a prózai rész. Fennmaradt még a történet időben való elhelyezéseinek vázlata (25b: *Chronologia Plani*), továbbá az egész darab történetének rövid vázlata (26a: *Planum Poëmaticis*) az Aeneisszel való kontraversióval együtt (26a: *Aeneis constat ex libris XII*). A kezdő sorok szerint ugyanis az ókori görög-római barbár bajnoki érenyek ellenében a modern, felvilágosult, érzékeny hős eposzát tervezte megírni: „Bajnokot énekelek; nem mint a' régi poéták, / ajtatos Énéást, vagy epével tellyes Achillest, / sem lator erkölcsű Sándort; hanem a' ki eszével / végre megalkatva szívét, meggyőzte veszélyes / ösztöneit, meredekre csalo képzésivel együtt.” A vázlat szerint az *Aeneis*-ből vett kulcssorokkal, illetve az ezekben olvasható toposzokkal szemben tervezte felépíteni a művet. A történet ennek megfelelően „in medias res”-sel kezdődik és egészen „mostani”: a főszereplők a kronológiai tervezet szerint a 18. század végén születtek (Égfi 1772-ben, Rósi 1781-ben), a cselekmény pedig a 18–19. század fordulóján játszódik. Égfi 1787-ben kerül a grófhhoz, 1792-ben, másodéves joghallgató korában kerül el tőle, 1800-ban történik meg vele a dunai baleset, és 1801-ben nősül. A befejezetlenül maradt éneket feltehetően egy cselekményekben rendkívül gazdag modern eposznak tervezte Verseghy, a fennmaradt másfél ének ugyanis 1005 sorból áll, ami igen nagy terjedelemre utal.

Szövegrészei három lejegyzésében maradtak fenn. A K1/1 az első szakasz második felét és a második szakasz töredékben ránk maradt elejét tartalmazza (1005 sor), a K1/2 az első szakasz tisztázata, a K1/3 pedig az első szakasz első 64 sorát tartalmazza. Ennek címe: „*Égfi Ferencz / egy / mostani Történet. // A' Magyar Nemességnek tisztetességes / mulatságára / írta / V. F.*”

## Verselés

Hexameterekben.

## Autográf prózai vázlatok, tervezetek:

(OSzK Kt., Oct. Hung. 1474; 1–17; 16a–24a: *Égfi Ferencz*.)

[Az első szakasz prózában kidolgozva, de a prózai szöveg egyre inkább dactilusok és spondeusok, azaz hexameterek váltakozásába megy át.]

[16a] Hirdette már a' közelgető napnak arany sугárit a' piros hajnal, mozgani kezdettek az éjjeli homálybúl kiemelkedő földönn a' számtalan élők, 's a' reggeli szellőnek hűs lélekzete fodrosodó színénn lebegett a' szőke Dunának, ammint Bölcsi Mihály, ősz Tisztartója egy falunak, minekutánna cselédségét felköltötte, szokott háláival a' mennyei Gondviselőt megtisztelvén, a' víz' partyára vetődött. Könybe borúlt szemmel vizsgálván a' Duna' vizének csendes folyását, 's megújítván magában

ama' zavarodásoknak rémítő képeit, mikor a' föld gyomrából rettenetes erővel kirohanó tüzek iszonyú háborgásokra készítetik a' tengert, vagy mikor a' szomszéd hegyekről a' zápor sebesen lerohanván, 's mentében sok gazzal, mocskos iszappal megegyeledvén, partya közül a' régi Dunát vápákba szakasztya, végtére pedig sok keserű viszontagságok között töltött életének kellemetesebb alkonyodásáról vigasztaló gondolatokba merülvén, melly csendes, úgy mond, melly nyugodalmas az élet a' falusi magányosságnak szűkebb partjai között, hol az igaz szükségeket untig előző kevéssel, mellyet verítékünkkel keresünk, megelégedvén, 's hű feleségünknek, jámbor gyermekeinknek szives társaságában a' józanságnak boldogsági között örömből öröme ocsódván, háborodás nélkül görgünk, mint a' morzsányi habocská, mennybéli valónkak végső czélliaihoz. Nincsenek itt vészek. Nem dúllyák a' sok Irígyek Számíelnak mérges leheletinél dühösebb sziszegéseik által zavaros habzásra eszünköt; a' barom indúlat meg nem háboríttya, el nem bódíttya zabolátlan tüzevel emberi voltunknak vágyakodásban mértékletes állati részét; a' jövevény szemetek nem szoríttyák ki árjaik által mellyünkéből az eggyügyű nemes erkölcsöt, és a' mi több, a' háborodott hatalomnak erétlen mennykövi, mellyek csak a' magosan ragyogó bércekre szeretnek rontani, nem keresik járatlan szugba vonódott 's mégy alacsony fal között őszülő fejünköt.

Illy gondolatok fogták el Bölcsinek háladatos mellyét, ammint oldalvást tekintvén, megsajdít a' vízben jó messze a' parttúl egy embert, ki egyik kezével egy ágashoz kapaszkodván, a' másikával evezni, lábairól pedig habokot rugdosni látszott. Mint mikor útunkban véletlenül kígyóra tapodván, megriadunk, 's a' kész veszélyt amaz állati ösztönből, melly életünknek védelmezésére segítséget kér, az egész környékkel rémülve közöllyük: úgy ő is, mintha saját veszét látná, harsogó riadásokra fakadván, kikiáltya cselédgyét, egy halász csónokba szökik, 's a' mélyre sietvén, kész veszedelméből kisegíti magához az úszót. Ösze csúdul azalatt a' háznak népe, utána sietnek egy komponn, beveszik szorgalmas Urokkal a' halavány jövevényt, 's a' parthoz vissza eveznek. Egy ifiú ember volt a' boldogtalan, kinek ruhájából könnyű volt jobb nevelését gyanítani. Ammint szorgalma fogyott, tágútan az életnek oltalmazására megfeszültt [16b] inak is, még végre Bölcsinek útmutató karján a' szárazra kijutván, lábairól csak ugyan lerogyott és elájúlt. Láttya ezt az ablakból a' jó szívű Gazdaszszony, 's erős eczettel felfegyverkezve kiszaladván, az elájúlt legénynek órra' tövét, halándékait, pulussát mindaddig mossa, döngöli, horzsollya, még magához nem tér. Bevezetik azután a' házba, 's vizes ruháit lebontván, lefektetik. Érkezik azalatt a' Plébánossal az Orvos is, kiknek Bölcsi azonnal hogy a' partra kilépett hírt adatott, 's ösze segítvén mindnyájan olly buzgósággal, mintha a' szerencsétlen saját fiok vagy testvérek volna, helyre hozzák annyiból, hogy visszatérő szavával 's érzékeny könyhullatásával már az iránta való szorgalmatoskodást is megköszönheti.

Házról házra futott legottan e' különös esetnek a' híre, 's a' földes Uraságnak, Mársfi Tamás Úrnak kastélyába behatván, felszöktette selyem ágycsónokból Rósi Kisasszonyt, Maga az Úr a' Francia ellen mint Óbester szolgált messze hazájától, 's hogy kedves gyermeke azonban gondviselés nélkül ne maradjon, melléje fogadta Férgesinét, egy életemes de még nem egészen elaggott özvegyet, egy elesett Kapitánynak hajdani párját. Bécsben még lyánka korában több Uraságoknál szolgálván, 's kivált a' tsalétek körül külömbféle mesterségeket üzvé, kitanúlta lassankint a' városi nagy világnak minden titkait, 's amaz oskolának, mellyben legragyogóbb Lepkéink élni tanulnak, minden szögétlyukat kikutatván, híres mesternéje lett végre ama külső módosságnak, melly a' mostani üdőkben legfőbb érdemnek tartatik. Csalfa mosolygással, szabad airrel, czifraszavakból álló completemumokkal és módosan előző hízelkedésekkel megnyervén a' nemes születésű Személyeknek úri kegyelmét, más részről büszke szemöldökivel 's goromba szavával tova rémítette magától azokat, a' kiket saját őseinek polgári sorából ki nem emelt a' sors, még képmutatásai által tiszteletet szerzett magának az ostoba pórnál. – Margit lyányának szint ilyen erkölcsi voltak, csak hogy még ifiú lévén, lánczára szeretete fűzgetni csupa édelgésnek okáért ama' férjfiakat, kik szépségének dűzs illatú teményt áldozhattak selyem erszényeikből, és hogy az olyan hüssel kit tán titkába beszentelt, bájoló inasságát a' szerelemben, jóllehet a' rebegő hírek mást suttoztak, tíz esztendő czeverécske gyanánt el tudta hitetni. Ámde azért, hogy a' külömbféle örömeknek búbjajai között gond nélkül élte napjait, jó neve még is a'



világ előtt semmi nevezetesebb rövidséget nem szenvedett, mivel módosan kiraboltt imádóitól soha sem vált meg lármával, és hogyha talán e' politicátul messzebb ragadta is olykor hevesebb indulattya, 's titkainak homályos rejtekiből kitalált egy két szikrácska lövődni, Férgesiné, fő hivatalya szerint egy cár a Mamának, tőstént helyre hozott mindent elmés fortélyai által. Innen esett, hogy az Óbes-ter, ki egyébaránt is minden emberről jót ítelt mindaddig, míg rossznak nem találta, jó erkölcsű leánynak tartván Margitot, járatos nevelőnek [17a] vérszemes anyját, gondviselésekre bizta Rósi Kisasszonyát.

Ez tehát hallván a' szobaleánytúl a' Tisztartónak szép cselekedetét, felöltözik szaporán, felveri álmából Férgesinét, 's elbeszélvén rövideden az esetet, megszólította Margitot, hogy vessen nyakába selyem palástot, és siessen vele megtekinteni a' kifogott embert, kinek ápolgatásában, örömet részesülne. – A' kifogott embert? kérdezi kaczagva Margit. Ha olylly sűrűen vonnyák ki a' partra naponkint a' vízbe bukott embereket, mint a' rossza halakot, még sem mozdúlok kedveért csak egy tapodtat is. – Ezt mondván, vánkossára meg vissza dűl, Rósi pedig elkeseredik, szinte tusakodván magában, mit felellyen embertelenségére? Férgesiné tehát kérlelni egyszersmind 's oktatni is akarván: én ugyan felette szeretem, úgymond, és nagyra böcsülöm Kincsemben, hogy az illy szerencsétlennek sorsánn szánakodik. Nincs szebb, mint másnak baját úgy érzeni mint magáét. De csak nem tartom még is illendőnek, hogy Kisasszony' létere mindgyárt minden boldogtalanhoz lebecsát-kozzon, kivált ha legény vagy paraszt. Sok jónak elállja ám az úttját a' kiszabott etikét, melly az úri világnak sans exception mindennémű esetben souverain törvénye. – Ahha! Bomollyon meg jövevény etikétek, úgymond viszontag Rósi nagy hevességgel. Hol a' szenvedő emberségnek nyöször-géseit halljuk, ott etikét törvényt nem szabhat, akármit mondgyon az úri világ. Ezerszer mondtam már, 's magyarán mondom most is, hogy soha, még élek, ki nem hagyom fejemül vélni édes Atyám-nak fő szava' járását. A' Nagyok e' földönn Istennek képei, úgymond ő; gondviselője pedig még a' legalábbvaló féregnek is az Isten; 's mink nyomorgó embertársunknak ne legyünk gyámolói? Őrszike, jöjjsze velem! Ezt mondván, Bölcsihez indult.

Helyre leány volt ő mindenkép. Termete karcsú, 's mint amaz ép gyetyány, sűgár volt. Szőke há-jának természetes fűrtyei rend nélkül lebegvén patyolat vállára, a' ragyogó napnak rajzolták bájos aranyát, melly a' tiszta pataknak ezüstvénn lengedezik. Sem drága kövek, sem napkeleti gyöngyök, sem más illy piperek nem függtek rajta, kivéven gála-napokonn, mikor a' nép a' páva negédet az emberi formának kelleminél többre becsülvén, Urának gazdasági előtt arczra borúltni szeret. A' nemes érzésnek szelíd tüze látszott kék szemeből kiragyogni, kellemetesen megmértékelve a' kegyes erkölcsnek, a' részesülő emberségnek tejevel: a' könyörúletes szívnek könyhullajtásait értem. Meg nem sejhette bel vonatás nélkül kerékded képét, sem tiszta szavának folyását nem hallgathatta szív-lebegés nélkül, ki az emberségnek tulajdon díszeiben annyira emelkedett, hogy minden eszes rend-ben gyönyörködtető szépséget lellyen, embertársaihoz pedig, kiknek lelkeiket szavaikban látta le-begni, nem csak mint állati nemének tagjaihoz, hanem mint barátjaihoz is sziton: melly két tulajdonságra nem láttyuk termettnek az oktalan [17b] párat. Ő maga ártatlan lévén, a' gonosz erköl-csűt nem nézte egyébnak, hanem csak indulattyaitúl egykorig elragadott, vagy neveletlen esztűl a' jónak ösvényéből útfélre csábított gyarlónak: az önnkint rosszra törekedő embert lehetlenségnek ítélte. Embertársa iránt illy jó vélekedésben lévén, könnyen laptája lehetett volna a' gonoszoknak: de szemesebb attyának tanításait még mint gyenge leány mélyen szívébe nyomván, 's e' józan kalaúznak vezetése szerint a' rossztúl távozni, 's a' jót örömmel gyakorolni üdejénn – koránn megszokván, az igaz erkölcsben hihetetlen erőre verődött, 's kötelességeinek járatos ösvényéből nem hagyta magát félre csábítani. A' háznak asszonyi kormányát tizenötödik esztendejétől fogva viselvén, szüntelen ott forgott, hol cselédgyeit a' szokott munkákban foglalatoskodni tudta, 's itt ezeket kegyesen biztat-ván, ott meg amazoknak a' súlynak könnyebbitésére szolgáló tanácsokat adván, újabb és újabb erőt látszott fátadó kezeikbe lehelni. A' mi üdőt neki a' házi munkáknak elintézése hagyott, azt varrásra vagy kötésre szánta: csak estve felé vevén mulatságnak okáért forte-piánóját, mellyhez szép tiszta szavával énekeket zengett. Ez volt mindennapi rendtartása. Ámde hogy friss elméjét gyarapítani el ne



mulassa, szívét pedig a' nemes érzésben meghűlni ne hagyja, reggel az errevaló könyvekből ama' számtalan alkotmányoknak hasznos tulajdonságairól tartott leczkéket, mellyeket a' mennyei Atya ezerféle javunkra teremtett, 's mellyek véghetetlen bölcsességét és kimeríthetetlen jóságát nyilván hirdetik; estve pedig szívének nyújtott igaz keresztény erkölcsre és józan emberségre hevítő oktatásokat amaz érzékeny írásokból mellyek <szív> az embert szívreható esetecskekben, 's kellemetes köntösbe öltöztetett intések által külömbféle kötelessége tanítják. Ajtatos és még sem szenteske, a' tisztes örmök kedvellője de nem hebehurgya, szelídke de még sem tűztelen, érzékeny szívű de nem ingyen-pityergő lévén, állhatatos szívvel és zavartalan örömmel járta közép úttját a' jónak, mellyet az igaz erkölcs sem erre sem arra csavarogni nem enged. Arra pedig mint legnemesebb hivatalyára vigyázott, hogy kastélya körül ne legyen boldogtalan ember, a' ki tölle minden lehetséges segedelmet ne venne. Még azok is, kik bajokat botlásaik által okozták, 's kiket a' képmutatás, a' lelki kevélység, az éretlen buzgás, az érzéketlenség, vagy más akármellyféle keménység sanyarú sorsoknak érdemlett súlyai alatt elhagyni szokott, nem csak testi, hanem lelki gondviselőt és gyámolót is leltek benne, mivel a' mellett hogy szükségüket lecsillapította, lelkeiket is szívreható intései és oktatásai által az istenes útra vissza vezette.

Bölcsi felé menvén, a' falu templomához érkezik ő már most, 's meglátta ebből kijönni a' Szent-séggel a' Papot, utána pedig a' népet, melly az Urat ajtatos imádságok közt a' betegekhez követni szokta. A' falka közé behat azonnal [18a] ő is, és Bölcsi' házához jutván, még a' többiek a' betegért a' küszöb előtt való pitvarban imádkoznak, a' szoba közepénn térgyeire borúl, 's ajtatos fohászadásait a' köz könyörgéshez kapcsolja. A' beteg az Úr' vocsoráját már készen várta, megtisztítván lelkiösméretét a' töredelmes gyónás által még reggel, mihelyt a' veszedelemből kiverődvén, szóllani kezdett. Most hát vánkosiúl az ősz Gazdának segedelmével felemelkedvén, ajtatosan befogadgya magához az Istent. Az áldoztatás után eloszolván a' nép, a' Plébános pedig a' Beteggel vigasztaló beszédekbe ereszkedvén, Rósi a' Tisztartóhoz fordul, 's kezére bocsátván kezét: melly szörnyen irigylen Bölcsi Uramnak, úgymond lassúcska szózáttal, e' nemes cselekedetét. Még ma megírom, ha egyébaránt lehet, édes Atyámnak, hogy jó szíve ama sok undorodásokból, mellyeket a' véres harcznak szomorú jelenései között érez, kellemetes öröme ocsódogyon. Lássa szegény, hogy mink itthon az emberségesebb virtusnak csendes versenyi által kérlellyük az Eget azonban, még ő rettenetes veszek között védi Hazánkot, 's bízzon az Istenben hogy Ez érdemeinkre és könyörgésinkre tekintvén, ismét vissza segít hozzánk a' sűrű veszedelmekből. – Szép szeme itt ama' violácska gyanánt, melly illatozó levelénn a' bő harmatnak egybe tolódo gyöngyeit viselni nem győzi, görgésének eresztí könyhullajtásait; mellye szorúl, a' belőlle felfelé habzó zokogások minduntalan elállván életadó hivatalyainak úttját, 's rengedező ajakinn félszeg szózáttal elájúl. Attya iránt sok rettenetes képzésekkel ijesztvén szívét a' szeretet, melly az epekedéstül meg nem szünhet mindaddig, még tárgyát veszedelmekben forgani tudgya, sírva fakadt gyakran, 's keservével hasztalan viaskodván, térgyre borúlt végtére, remegő kezeit felemelte az égre, 's bús zokogások közt édes Attyáért mindaddig esedezett, még hadi pályájának szerencsés kimenetele iránt fel nem éledt szívében a' jó reménység, mellyet az árvák gondviselőjében keresett. Most is tehát magában az Istennek ajánlya egy rövid de buzgó sohajtással kedves Attyát, azután pedig könyhullajtásait, Attya' nevében ajánlya a' Tisztartónak, hogy vendégétül se a' költségeket, se a' jó szolgálatot ne kíméllye. A' mi talán Bölcsi Uramnak házánál nem találtna, küldgyön azért hozzánk, 's ne hagyja Betegét semmi ollyas nélkül szűkölködni, a' mi sorsát megkönnyebbíthetné. Azután a' nyavalygó Vendéghez indúlt, ki az alatt a' Plébánustül megtudakozván, ki legyen? most hogy magához kegyesen közelíteni láttya, fel akarja magát könyökével az ágyban emelni, hogy respectusnak okáért legalább ülve fogadhassa. De Rósi kikéri magának viszontag, hogy miatta legkisebbet se ceremóniáskodgyon, 's illetődését szomorú eseténn szíves sajnálkodással mutatván, kérdezi, hogy jobbacskán érzi-e valamivel magát az orvoslásokra? – Nagyon köszönöm Nagyságodnak, úgymond <kérdésére> viszontag Egfi, irántam való gondoskodását. Hisz ezen [18b] uraknak, kik a' veszedelemből kiségitettek, csak pusztá emberségek is elégendő volna arra, hogy halni készülő szívemet új életre ébresszék, 's a' mit ezen jó Lelkek tehetős

ápolgatásai által valóban nagy pontra emeltek, arra most kegyes<en> koronát tenni méltóztatik egygy angyali Jóság.

Mind kötelességünk, feleli pirúlva Rósi. Legyen az Úrnak olly bizodalma hozzánk mint testvére-  
ihez. Kívánnyon, parancsoljon, mint saját házánál, mindent, a' mit könnyebítésére szolgálni gondol.  
Szokásaink majdnem a' természetnél is erősebbek, 's ezektől hirtelen megváltván, nehezebben  
szedhetjük össze erőnköt, ha bajunk történik; azért tanácsosnak tartom, hogy olly commoditással  
éllyen az Úr nállunk, a' minőhöz otthon szokott. Az pedig az én gondolatom szerint még ennél is  
fontosabb, hogy az embernek szívét, mikor egészsége egyébaránt is gyenge, semmi titkos bú, gond,  
vagy akármellyféle szorongás ne gyötörje. Hasztalan ott minden segedelme az orvos itálnak, hol be-  
teg éltünknek gyökerét or féreg emészti. Hogyha tehát az Úrnak szívén valami efféle terhecske fe-  
küdne, szóllyon minden tartóztatás nélkül. Kívánna talán hírt adni magárúl Szülőinek, Rokonyinak  
vagy jó Barátnak? Ha édes Szülője meghallya valahogy az Úrnak szerencsétlenségét, 's nrm tudja,  
mi vége lett szörnyű veszedelmének? előttem a' képe, mint fogja szegényke siratni vízbe veszett  
magzattyát, ki talán istápja, reménye, mindene volt. --- Tovább folytatta volna beszédgyét e' drága  
Lélek; de a' Beteg, a' ki elejétől fogva szinte lappangva nevedő érzékeny örömmel szürcsölte be  
szavait ammint édes Annjának bánattyát festeni hallya, megfogja barátságosan mind a' két kezével  
kezet, 's remegő ajakára szorítván: ah! ha ezen szűz kéz végbe akarná vinni, úgymond, a' mire most  
az enyim képes nem volna, ha mindgyárt volna is annyi erőm, hogy esetemrűl hírt írhaszak, melly  
köteles volnék végső pihenéséig érte! mert csak az ilyen kéz tudná olly gyenge és kíméllő vonások-  
kal festeni esetemet, mellyek az asszonyi és kivált anyai szívnek erőtlen szálakbűl épűlt szövevényét  
meg ne repesszék. - Szivesen megcselekszem, mondgya viszontag Rósi, e' kis szolgálatot, 's még az  
anyai szívnek kíméllése iránt is szentnek fogom tartani az Úrnak rendelését, ha egyébaránt gyenge  
fejem ki tudja szavakkal helyesen fejezni, a1 mit szívem rajzolni parancsol. A' mi tehát az Úrnak  
esetébűl a' levélbe való, modgya el rövideden és halkkal, ne hogy egészségének a' beszéddel új ártal-  
mára legyen. Ezzel az ágy mellett a' kész karszékre leűlvén, kéri az állókat is, hogy magokat körülötte  
székekre bocsátanak.

Égfi tehát látván félkomor ábrázattyaikonn a' néma figyelmet zsenigeni: mióta kis eszem megért,  
úgymond, sőt mióta magamrűl emlékezni tudok, majdnem szűntelen csak szomorú sorsomnak mos-  
tohaságával kellett küzködnöm. Ha talán mutatott is csalfa szerencsém némellykor [19a] deszka da-  
rabkát, mellybe kapaszkodván, a' sűrű habok közűl a' zöld szárazra kiűsszak, már mikor közel volt-  
tam a' parthoz, kőszirtbe csapott véletlenül, kiűtötte remegő kezeimbűl vékony gyámolomot, 's a'  
vészek alá meg vissza hagyított. Durva fejességének csapásait el akarván végre kerűlni, minden  
ollyas jórűl, melly állhatatlan kedvétűl függ, egyszerre lemondtam, és hogy édes anyámnak sorsát  
megkönnyebbítem - mert magamét ugyan, bármelly vékonyka volt volna ügyem, soha sem mozdul-  
tam volna csak egy tapodtat is, - egyy Bácsi Kalmárnál, a' ki valaha vele nevedkedett, csak imént a'  
comptoirba szegődtem. Ez megörűlt, 's megajándékozván ötven arannyal, ismét vissza igazított  
legottan Pestre, hogy innen az édes anyámat házához hozzam. Hadd legyen itt köztűnk szegényke,  
úgymond, gyámolgassa tanácsával gazdasszonyomat, kiben édes öcsét fog szíve találni, leányaimot  
oktassa koronkint mulatás gyanánt asszonyi munkákra, 's így velűnk csendesen élvén, várja ki nap-  
jainak végét amaz örömek közűt, mellyekkel az igaz barátság az ártatlan szívnek bármelly fergeteges  
bűjjait kideríteni képes. Én ezen jó embernek szíves ajánlását köszönettel fogadván, egyy Pesti hajóra  
űltem még az nap Váfri Elekkel, kit Jósef' halála után vallása miatt a' mostoha fátum szép  
hivatallyábűl kivetett. Tegnap estve felé a' durva szeleknek habzavaró küzdési miatt egyy kies erdő-  
nél talán fél mértűföldnyire innen kikötűnk. Egyy hajdani viskó látszik a' fák közűl a' vízre kacsongani,  
mellyben csósz lakik. A' helység, hihető, az erdő megett van. Hányt ugyan a' terhes fellegeknek  
harczra gomolygó tábora egymásnak kormos seregére csavargó tűznyilakot; erősen dörgöttek az ég-  
nek remegései, zűgtak az ingadozó tölgyfák, 's a' zavaros Dunának hajjai a' magosabb parthoz nagy  
zajjal ütődtek: ámde mivel az égi csaták sebesen más felé vonódtak, szállásunkra csal allig esett egy  
nehány esső csöppecske, jöllehet a' zuhogó zápor nem messze szakadt le. Mihelyt a' hajóbűl kiléptem

Váfrival, legottan szemembe tünt közel a' parthoz egy magányos fa alatt a' csósznek négy alacsony kerekű talyigája, 's a' jövő éjszakára, ha esső nem esik, nyoszolyának fenn szóval 's a' hajós legényekhez igazított nyájas tilalommal elfoglaltam. Friss tejet kérek azután vocsorára házi kenyérral a' csósznétül, Váfri' borából szinte alkalmatlan készítésre meg iszok akaratom ellen egy pohárával, 's nyugodni megyek a' kinézett talyigára, melly keskeny ugyan, de elég hosszú volt. Az álom azonnal elfogott. Nem tudom azután, magam mentem-é innen el álomban, mellynek felette mélynek kellett lenni, vagy más hurczolt el valamiképen? Eszemnek, azt mondhatom, a' megivott és még vízzel is megkevertt fél messzelyke meg nem árthatott; hogy pedig álomban soha, mióta magamot tudom, fel nem keltem az ágyból, nekem olly [19b] hiedelmes igazság, mint hogy ezen bús esetemet most fekke beszéllem. Nagyon hihető tehát, hogy más volt, a' ki a' vízbe buktatott, és ammint már most látom, ollyas valaki a' kinek nem volt szándéka rabolni: mert a' mi a' zsebemben volt, mind egy szálig itt van: pénzem, írásaim, kezkenőm, késem, óráim. Az egy köpönyeg, mellyel takaródtam, a' mi róllam elveszett.

De akármiképp történt rajtam e' szörnyű veszedelem, elég az hozzá, hogy álomból erőszakosan felszerkenvén, a' Dunának hajjai között leltem magamot. Úszni jól tudok, 's az volt még e' mellett különös szerencsém, hogy a' veszedelemtül meg nem ijedtem. A' víz tetejére tehát kiverődök, 's özsze szedvén eszemmel minden erőmöt, kézzel-lábbal evezni kezdek. Azonkívül hogy vizes ruháim nagyon levontak, az is felette megrémített, hogy a' setétben a' partot nem láthattam, 's hasztalan úszásom már fárasztani is kezdett, ammint bal kezemet egy jó vastag fába ütöttem, megkaptam ezt töstént, és hogy erőmöt, még felhajnalodik, megkíméllyem, magamot vele a' víznek eresztettem. Végre viradt. Melly rettenetes volt első íszonyodásom, mikor magamot a' széles özönnek közepénn lebegni láttam. Kedvem csökkenni, reménységem sínleni, vékony erőm hanyatlani kezdett. Akkor szegény Anyámnak jövendő sorsa jutott eszembe, ha e' rossz világon gyámoló nélkül marad, 's mint mikor a mármár sínlő tűz száraz avarhoz jutván, újra felél, 's az égnek leheléseitül ingerlettetvén az egész környékre kiterjed, úgy fogyadékony erőm megmeg pözsögni kezdvén, szét sietett minden erembe, kedvre derült szívem, hajnalott újra reményem, 's nyirkosodó inaim megmeg munkára feszültek. Így azután a' partnak arányát vévén, 's ne talán az erőből kifogygk, több ízben reszketve pihenvén, a' Duna közepétül lassacsán a' part felé szakadtam. Melly gyarló szövevény, oh Istenem! ember voltunk! Még a' kellemetesebb indulat is hirtelen elfogván szívünköt az édes örömmel, szinte azonkép önti belénk a' halált, mint a' komorabb érzésnek gyilkos epéje. Mennél messzebbre verődtem a' Duna' mélyjeitül, a' veszedelmet annyival jobban enyészni látván, nagyon megtágtotta szívemet az öröm, eszemet a' képzés előre ragadta szüntelen, vérem buzogni, tagjaim remegni, csábúló szemeim tévelygeni kezdtek, 's még evező kezem is buzgóbban akarván végezni hivatallját, és épen e' miatt az ohajtott partnak arányát elel vétvén, csak tékozlotta erőmöt. Ah! ezen Úr nélkül, 's ezt mondván könybe borúlt szemmel a' Tisztartóra tekint, bizonyos volt volna halálom.

Ebbül áll szerencsétlen esetem, mellyrül édes anyámat tudósítani szeretném. De mivel tudom, hogy súlyos nyavalyája után, mellyből csak nagy nehezen tudott kiverődni, egésége még most is felette vékony, örömet felesztanám [20a] vele még innen pénzeimet is: mert ha talán itt gyógyulásom tovább húzódná, ő azalatt otthon könnyen új inségbe kerülhetne. Ha Váfri haza érkezvén, elküldi neki a' hajórúl úti ládámot, 's róllam egyebet nem tud neki üzeni, hanem hogy eltüntem, tartok tőlle, hogy bújjában újra meg ne betegedgyen. Azonban Nagyságodnak levelét vévén, legalább látni fogja, hogy élek, és hogy jobb gondviselés alatt nem lehetnék. A' neve Égfi Julis Kapitányé.

Rósi tehát felkel, 's megkérdezvén még az útszát és a' házat is, mellybe a' levelet igazítsa, azzal biztattya viszontag Égfít, hogy levele hamarább el fog jutni, édes Annjához, hogysem Váfri elrémít-hesse. Bölcsivel azutén az írószobába siet, 's még maga a' levelet megírja, ezzel addig Pestenn az Obesternek egyik barátjánál az ügyetlen anyának pénzt assignáltat.

Égfi Ferencz azalatt a' körülötte lévőkre tekintvén, 's érzékeny szívét ezen úri személyhez buzgó háladatosságra hevülni érezvén, melly boldig népe az ollyan helységnek, úgymond, mellyben egy illyen jó Lélek uralkodik. Előttem a' képe, hogy mint amaz Istenség, ki számtalan világait mennyei

trónussárúl gondviselő szemmel vizsgálgtván, 's már ennek már amannak inségét ne talán szemlélvén, önnkint és bőven lebocsáttya reájok az áldást, úgy ő is faluját naponkint gondosan áttekintvén, itt egy kárba esett gazdának nyújtja segedelmét, ott egy búa merültt özvegynek szemeiből törli a' keserű könyeket; megmeg amott egy hasztalan epekedő anyának, kit súlyos nyavalyája gyermekeiről gondoskodni nem enged, új életet ad, könnyebbíti baját, táplállya cselédgyét, 's az egész faluban nincsen boldogtalan, kinek segedelmet ne nyújtson. Én Uraim! – 's ezt mondván megfogja a' Plébános' kezét, a' gazdasszonyra tekint, azután pedig az orvosra fordítja szemeit, – sok gonosz embernek voltam már tárgya. Irígyen fúttak némelyek köveket ragyogóbb ügyekezetim ellen, mások meg jó nevemet tapodták lábaik alá, mivel agyszüleményeiknek térgyet hajtani nem akartam, és ismét mások a' szerencsére minden úttymot elállották vak buzgóságúból, még csak ösmerni sem tartván méltónak az ollyat, a' kinek jó hírét <egyszer> a' rágalmazás megfeketítette. Láttam azonnkivül egyebeket is, kik mivel józan eszkekhez istenes erkölcsöt kapcsoltak, kénytelenek voltak a' gonoszoknak üldözései elől rejtkebe vonódni, vagy ha velek harcza ereszkedtek, csalárd baráttyaiknak árulásai által kezeikbe kerülvén, lelkeiket méltatlan kínzások alatt nyöszörögve kiadni. Illy szörnyű jelenések miatt gyűlölni kezdtem az embert, mint gonosz alkotmányt, ki csak árta termett, hogy ártson és rontson. Ámde ma egyszerre kibékült vele szívem: mert nyilván tapasztalom, hogy őtet az isteni Jóság nem dühös állatnak, hanem saját hasonlatosságára teremtette, hogy [20b] könyörületet szívvel gyámolván mindennemű mostoha esetben embertársát, és ettől maga is hasonló szívességeket vévén, e' nemesebb frígynek szentséges öleiben, a' barom állatnak jobbúlhatatlan sorsából a' mennyi Észnek díszeihez emelkedni ügyekezzen. A' heves indúlat, a' tévelygés, a' bábokkal enyelgő képzés, a' mi nemes czéllyátúl messze szakasztja. – Haggyuk Uraim! nagy eszű bölcsekre az Isten' létének, a' hit' titkainak, 's minden egyéb vallásbéli kérdésnek oskola-probáit, 's legyünk tellyes ügyekezatunkkal azon, hogy a' kegyes emberség, a' könyörű irgalom, az istenes erkölcs, és hogy egy szóba foglallyak mindent, az isteni és a' felebaráti szeretet jusson közöttünk ama' nagy hatalmra, mellyel most az álnokság, a' tetetés, az otromba keményszívűség, a' nagyra vágyakodó szilaj kevélység és több illy embertelen ösztönök uralkodván, a' ravasz állathoz lealázzák nemünköt; nem látunk, fogadom, olly csintalan elmét köztünk, melly a' gondviselést ostromlani, a' relígyiót feszegetni merje. Nincsenek Átheusok, kik állításaitok az emberi észnek erőtlen fegyverivel védeni tudnák. Ah! nem az ész, nem az ész, hanem a' szív viszi nyelveket arra, hogy valamerre szemeiket vetik, mindenütt teli találván hangya gyanánt pöszgő gonoszokkal a' világot, a' mennybéli atyát, a' ki e' mord szörnyeteket kegyesen meg szenvedí, botorúl meg merje tagadni. Még mikor egymáshoz szítván a' hajdani nemzetségek, mint rokonyok lakták az ősi mezőköt, nem győzték dallyaikkal dücsőíteni jóvoltait e' köz atyának, kit nemes szívek a' csillagos égből az alkotmányoknak mindenségénn országolni érzett; 's dajkáló segedelem nélkül önnkint keltt 's terjedtt köztök az igazi erkölcs. Ámde mihelyt egymást idegennék nézni, az erősebb frígyesek a' gyengébb szomszédokra rohanni, a' gögös lázítók saját hazájokot felzavarni, 's a' ravaszabb csürhék a' jámbort, az özvegyet, az árvt szabadon gyötreni, öldökleni, fosztani kezdték: akkor az érzékeny szívűek keseredve tekintvén az égre, melly az efféle rendtelenségeket elnézni, 's vékony eszkekkel át nem láthatván a' mennyei Gondviselőnek titkos szándékait, mellyekre a' gonoszoknak eltérésevel czéloz, előbb tusakodni magokban léte iránt, végre pedig még nyilván kétkedni is mertek; 's azóta, bármelly szorgalmatosan dajkalgassák lelki vezéreink, csak fogy, csak sínlik a' jó erkölcs. A' mire a' rossznak feddésében késedelmeskedő mennyei kormány iránt még a' legfontosabb okok sem bírhatnák eszünköt, mivel az efféle okoskodásokban nem gyakoroltt, azt szívűnk azonnal érzi, mihelyt keserű viszontagsági között olly jámborokra akadhat, kik mint szembe tűnő képmássai az irgalmas Istennek, üldözőinek lábai alól megmeg talpára emelvén, még ezen életben nemes erkölcsének, mint legigazabb javának örülni, holta után pedig a' kitűzött viszontagságokért jutalmat várni tanítták. [21a]

A' Plébános ezekből könnyen észre vette, hogy Égfinek sok ollyan bajokonn kellett átesnie, mellyek a' nemes érzésű szívet keserítik, emésztik, sőt sokszor még olly messze is elragadgyák, hogy valamint azelőtt buzgón szerette úgy azután szörnyű monstrumnak nézze embertársait: jöllehet a'

kőkemény szívű, ki csak botozásokat tud érezni, a' jámbornak efféle keserűségeit vagy hihetetleneknek, vagy csupa kényességnek <nézze> itéli. A' Lelkiatya tehát szánakodásra indul, 's a' beteget szent reptében késérni akarván: vesse az Úr, úgymond, mennybéli Atyánkba reményét, 's legyen bizonyos az iránt, hogy ő, mint véghetetlen igazságú bíró, sem jutalom nélkül a' jót, sem büntetés nélkül nem hagyja a' rosszat. Sokáig elnézi ugyan Ő a' gonoszokat, sőt mivel ritka közöttök az olyan átalakodott szívű, a' kiben egy vagy két jó erkölcsöcske ne volna, még ezen életben lefizeti nekik mulandó javakkal lengeteg érdemeiket: ámde korán vagy későn csak el nem kerülnek még is büntető igazságát. Négy fia volt egyszer, mondgyák, egy jámbor atyának: egyike jó, a' többi gonosz. Zabolátlan pajkossággal vittek ezek mindenféle gazságot végbe; istenes attyoknak intéseit nevelték, dorgálásait gúnyolták, öccsököt pedig, mint otthon-ülőt, szentest, árulót, ostoba mamlaszt, mérgesen üldözték, attyok' láttára űzték, verték, gyomrozták, rabszolga gyanánt a' legalacsonyabb munkáknak végbe vitelére kényszerítették, 's ammint csak kitelhetett tőllök, mintegy versengve kinozták. Már az egész környék teli volt e' pokolbéli czéhnek csintalanságival. Keseredve hányták reájok a' szörnyű átkokat az édes atyák, kiknek ártatlan fiaikat gonosz útra vezették. Kúcsolva emelték bosszúért kezeiket az égre az édes anyák, kiknek leányaikat tiltott örömekre csábították, vagy vad marhák gyanánt még kényszerítették is. Sírva panaszkodtak rablásaik ellen az árvák, és özvegyek, kiknek pénzeiket különbözőféle színek alatt, még hamis tanúknak segedelmével indított pörök által is, elragadták; a' sok adósságot pedig, melyeket több gazdag uraknál csináltak, 's kiknek kincseiket tobzódásokra pazarlották, senyves buba merült attyok már allig győzte fizetni. Feltette ugyan magában sokszor e' jámbor öreg, hogy elzárja előllök szívét, és hogy pazarlóknak declarálván, egyszersmind pedig kezeit is röllok egészen elvonván, <még> erőszakosan elállya pajkosságaiknak szabadabb útjait: ámde szíve ismét kiforgatta feltett szándékaiból, azzal biztatván szüntelen, hogy őket kegyességgel úgy magokba térítheti talán, hogy se böcsülettyeket, mely a' nélkül is rossz lábonn állott, meg ne rontsa, se szereteteket el ne veszejje. Sokszor a' szonszédoktól iszonyú panaszokat hallván gazságaik ellen, haragra lobbant, 's felemelte már reájok büntető ostorát; 's íme! az ártatlan testvér <elejébe> térgyeire borulván előtte, könyező szemmel kérte, hogy kíméllye meg őket még egyszer, 's várja meg azt, hogy szívrehető intéseitől indítatván, kötelességeire önnkint vissza térjenek. Várta, de hasztalanul; sőt [21b] látta, hogy mennél kegyesebb hozzájok, annál jobban megátalkodik szívek. Végre tehát bús napjainak alkonyodását érezvén, legvagyonosabb szomszédgyait magához <kéreti> gyűjti, hogy végső szándékát jószágainak örökösse iránt elejekbe terjessze. Irásaimból, úgymond, nyilván ki fog tetszeni, hogy három üdösebb gyermekem többet kifacsart üdőnek előtte kezemből, mintsem talán igazság szerint örökös <jussokat> jus-részek tett volna. Ők hát a' magokét még éltemben kivévén, és a' mi több és ösmeretesebb, szívemet rút életek által epesztetni mindeddig meg nem szüvén, holtom után az örökségből osztályt ne reméllyenek. Öccsök az egy örökös, kinek ők kínzó hóhérai voltak. – Végső akarattya, minekutánna meghalt, betelleyesedett. Pörököt indítottak azonnal elfajult fiai ellen a' sok creditorok, a' megcsalt özvegyek, a' kirablott árvák; gonosz czinkosaik tündöklő sorsokot pórságra hanyatlani látván, megvonták tőllök hamis tanúságokból vagy más efféle csalárdságokból álló segedelmeket, és így az igazságnak végzéseit semmiképp meg nem játszhatván, tenkre jutottak. De mivel gonosz életeket még ezen esetek után is akarták folytatni, erőszakkal kezdetek rabolni, 's egy sűrű erdőből az utazókra rohanni, kik közül egynehányat már meg is öltek. Innen tehát a' fegyveres öröktől tömlöczbe vitetvén, hajdani fényekből az akasztófára kerültek. Ha egy földi atya a' könyörületes szívvel és kegyes szeretettel illy bölcsen öszve tudgya kapcsolni a' pontos igazságot, ne reméllyük-e annyival inkább, hogy mennyei Teremtőnk, kinek valamint kegyessége úgy igazsága is véghetetlen, sem a' jőkot jutalom nélkül, sem a' gonoszokat nem hagyja büntetés nélkül?

Égfi Ferencz e' példabeszédet szívére vevén, az egekre tekint, 's egymásba kúcsolván mellye felett kezeit, mennyei Ész, úgymond, hiszem én, hogy vagy, noha egy olyan tökéletes valónak, a' minő te vagy, meg nem foghattya méltóképen tulajdonságait erőtlen elmém. Érzem én magamban a' jó erkölcsnek vonzásait; ösztönöz egy kéjes hajlandóság, mellyet a rendhez érzek, hogy állati gerjedelmeimet megzabolázzam; lelkeimnek legnemesebb tehetségei az igazságnak ösmeretére nagy erővel

törekednek, és szívem az igazi jót legkellemetesebb czéllya gyanánt ohajtya, nyomozza. Ah! de mikor törvényed utánn örömmel indúltam, innen az aggasztó nyavalyák, 's a' gyászos eseteknek százféle súllyai, a' búbánatok, a' gondok, az emésztő szükségek versengve gyötrötték szívemet, emésztették testemnek legnemesebb szerszámaít; amott pedig az ellenség, az irígy, a' bajtárs, a' jó barátnek neve alatt incselkedő áruló csalfa kelepczéket rakván ártatlan útamba, vagy nyilvánvaló dühösséggel rám rohanván, a' legsanyarúabb sorsnak örvénynebe taszított. És ez elég, hogy szent színed előtt arcra borulván, higgyelek Istenség! mint annak [22a] mennybéli jutalmazóját, a' kinek itt érdemlett öröme- ket nem adhat az erkölcs. – Erre lecsendesedett. Szent gondolatokba merültek véle, kik ágya körül állottanak. A' szoba templom, szíveik oltárok lettek. Kiki mélyen imádtá titkait a' rajtunk országoló mennyei Észnek.

Rósi ezenközben elérkezik a' kész levéllel, 's Égfi kezébe adván, olvassa el az Úr, úgymond, és írjon bele saját kezével egynéhány szókot, hogy annál hitelesebb legyen tudositásom. Bölcsi Uram azutánn töstént elküldi a' postára, melly a' szomszéd Mezővárasbúl ma estve indul. Én azalatt haza térek <egy keveset> ugyan, de ha egyébaránt üdőt lelhetek reá, estve felé ellátok még egyszer az Úrhoz. Égfínek szives köszönetét vévén, a' többiektől is elbúcsúzik és Örszikével haza megy. Szíve az efféle látogatások utánn, mellyekkel vagy betegeteket vigasztalt, vagy boldogtalanokat ápolgatott, mindég nagy örömré derült; szinte mikint a' nap is, minekutánna a' magosan lebegő párákat harmatra feloldgya, sokkal kellemetesb ragyogással látszik az éjnek ölébül ocsódni; ámde ma egy különös vídámság fogta el édes fojtogatásokkal mellyet, már öszve szorítván kellemetesen már megtágtítván szívét, 's kék szemekinek csüggedő csillagibúl az öröm-könyeket arczaira sutulván. Ösmeri rajzolásom nélkül e' <nemes> kéjes jutalmat, a' ki <az ügyetlen> ügyefogyott embertársát rokony szívvel gyámolgattya; a' ki pedig büszkén, hidegen, 's a' pusztá dücsösségnek okáért nyújtja segítségét, 's másokhoz szívét szítani, 's a' szerencsétlenekkel bánkodni nem érzi, annak az ilyen örömet hasztalan rajzolniám.

Haza érkezvén, Margitnál talállya, szurkosít, kinek ősi ülése Mársfi' falujával határos volt. Attya' halála utánn csak nem rég vette kezéhez a' jószágot, mellyben ezelőtt felette ritkán jelent meg, egész üdejét és minden gondgyát csak hivatalyának szentelvén. Mert úri nemének régi dücsösségét nem vélvén elégnék arra, hogy magosabbra vágó <szívének negédgyét> szívének tölthesse negédgyét, testvéreinek halála utánn feltette magában, hogy hivatalt kérvén, és ha talán csupa érdemek által kívántt czéllyaihoz nem juthatna, még fortélyokkal is mindaddig iparkodván, még magának a legfényesebb póczokra útakat nem nyit, végre egy vagyonos lyánkát megkínál kezével a' végbúl, hogy ennek pénzével vagy jószágaival oda emelkedhessen, a' hová kívánkozik. A' nyughatatlan emberi szívnek vágyakodásai közül csak a' ragyogásra törekedő gőgöt itélvén olly nemes érzeménynek, melly a' polgári rendbúl nemes rangra emelt úrnak qualitàssaihoz illik, minden egyéb indúlatot kikapart szívébúl irtani. Ámde mivel ezen munkát, bármelly könnyűnek itéllyék a' hideg vérű nevelők, kik az ifiúságnak habzó esztendeinn többnyire már átestek, csak még sem lelte rövidnek; azonban, még e' vélt tökéletességnek partyára egészen feljuthatott, a' hidegvérűségnek külső jeleiben 's a' tetetett orczának vonásaiban gyakorolta magát, hogy ezekkel szívének háborgásait legalább [22b] elpalástolhassa. Ezt ő végtére annyira vitte, hogy maga magában megcsalatozott, elhitetvén magával, hogy az indúlatokat már szerencsésen elfojtotta, mihelyt azoknak külső jeleit magánn nem érzette. Így csalatozik meg a' hajós, midőn a' csalfa vizeknek sima tetejét látván, csendesnek hiszi a' tengert, mellynek allyát a' földbúl kiütő kényköves tüzek és föld-indító szelek iszonyú habzásra késztetik. Nem szeretett senkít. Kész volt gyűlölni még magát is, és annyival inkább mást, mihelyt nagyra-törő ügyekezétevel ellenkezett. De azért még legnagyobb ellenségével is szintűgy barátkozott, szintűgy nyájaskodott, mintha leghűvebb baráttya volna, akármelly iparkodásait csak alattomban való áskálódásokkal előzvé. A' szerelmet ő pusztá barom szükségnek, az asszonyt gépelyének, a' házasságot pedig olly eszköznek nézte, mellyel magát az okos férjfi fellyebb emelheti. Mikor jussainak valamelly sérelmét látta, haragot nem mutatott, hanem a' magosabb rangút kérlelte, és ha lehetett, vízre vezette, a' magához hasonlót, ha veszélyét alattomban meg nem szöhetette, intrigákkal tyless pörökbe kever-



te, alatta valóját pedig hidegen elűzte, vagy harmincz páczára ítélte. Irgalom a' szegényhez nem volt benne, de ha látta, hogy felemelt markát jó móddal el nem mellőzheti, adott neki annyit, a' mennyit más könyörűletes ember, de csak azért, hogy a' világ fősvénynek, vagy érzéketlennek ne mondgya. Egy szóval: olly mentt volt ő mindennémű emberi indúlatól, mint amaz arkangyal, kit kevélysége az ébgtől lesujtott, plánumival pedig olly teli volt viszontag feje és szíve, hogy valamint kész volt volna miattok embertársát letapodni, úgy még az Istent is csupa vázsnak nézte magában, mihelyt ennek szent törvényei büszke vágyakodásinak úttját elállották.

Férgesinét, kit lyányával egygyütt ösmert, Marsfi Kisasszony mellett lenni meghallván, megszólította Budarúl egy levelével, írná meg neki a' háznak állapottyát, Rósi tulajdonságait, és attyának szándékát férjhez adása iránt. Ez pedig mindenre pontosan felelvén, már előre ajánlotta mindennémű közbenjárását, ha talántán Rósi' szívéhez vagy legalább kezéhez jutni akarna. Szurkosi átlátván ezen egybekelésnek felette hasznos következéseit, szívesen fogadta Férgesinének ajánlását, kinek nagy jutalmakat ígért, egyszersmind pedig az Óbestertül egy levélben engedelmet kért, hogy Kisasszonyának szerelmét illendő utakonn megnyerni iparkodhasson. Ennek szabadságát vévén, falujára kiki-rándúlt, és Rósi <körül mint szeretőt játszani> nak udvarlani kezdett. Istenes erkölcsét, jó szívét, és a' mi ezeknél neki egy lyányban még veszedelmesebbnek látszott, mélyen látó és józan eszét könnyen kitanúlván, ő is azonnal nemes erkölcsű férjfit játszott előtte, és képmutatásával olly vastagra nevelte már szűz szeméinn a' hályogot, hogy Szurkosi' szívének rokonságát a' magáéval igaznak ítélvén [23a] férjfi talentumait böcsülni és látogatásait ohajtani kezdte. Most tehát a' Tisztartónak házában szíve kinyílván, Szurkosinak azonnal elmondott beszédes örömmel mindent, a' mi Égfi' esetéből eszébe jutott. Égfi nevét hallván, én őtet ösmerem egy keveset, úgymond Szurkosi, ha csak egyébiránt meg nem csalatkozok. A' legény szőke, szeme kék, az orra nem hegyes, orczájánn gyönyörűen egyítve fejjel a' piros..... Ah! most ő halavány, viszonollya hirtelen Rósi; de helyre legény. Ugyan az lessz, a' kit az Úr mond. Termete is szép szál lehet, a' mennyire észre vehettem. Kár volna szegényért, ha... Margita erre kaczagni kezdvén, csak lel az irgalmas lyánkának szíve jutalmat, úgymond, itt vagy amott. Mink kőkemény szívűek örökké csak itthon ülünk, 's azt várjuk, hogy a' sült galamb önnkint szánkba repűlyön. Ő pedig útszánkint kikutatván az ügyefogyott legényeket, a' könyörűlést mindaddig űzi, még rajta is meg nem könyörűlnek. Én, ha neked volnék, Egfit házamba hozatnám, kigyógyitanám, 's végre jutalom' fejében friss rósa-kötélkékkel többi szeretóm mellé győzedelem-hintómnak elejébe fognám. Rósi e' mocskos nyájasságra pirúlni, szent és tiszta könyörűletességének bal magyarázásánn epekedni, 's Margitnak sanyarú leczkét kezdett mondani, melyet Férgesiné megelőzni akarván, hisz ezért Kincsemnek nem Margitot kellene szidnia, úgymond; mert ő nem saját gondolatit, hanem csak azt terjeszti előnkbe jó szívből, a' mit Kincsemrűl más emberek ítélnének, kik ha Kisasszonyt látnak ifjú legényhez jární, el nem hitethetik magokkal, hogy egygyütt zsolttárokot imádkoznak. Erre szemöldökeiket Szurkosi felelvén, róka mosolygással megrázogattya fejét, 's egyszersmind vállát fűltőig emelvén, mind igaz, úgymond, a' mit Kapitányne Asszonyom bölcsen észre venni méltóztatik; de ha meg nem bántanám, örömet megemlékeztetném nem csak arra, hogy a' szerelmeskedés és a' zsolttározás között számtalan egyéb tisztességes multságok állnak, melyekkel a' jól nevelt ifjú személyek az üdőt egygyütt tölteni tudgyák, 's melyekrűl a' neveletlen rágalmazók tán nem is álmodhatnak; hanem még arra is, hogy a' jószágos cselekedeteknek gyakorlását soha sem kell emberi tekintetből félbe szakasztanunk. Nincs olly ártatlan multság, olly nemes és istenes foglalatosság, melyet az ostobaság, melly mindent káromol, a' mit eszével fel nem ér, az irigység, melly még a' világos jószágnek is rossz szándékot tud adni, a' tetetett gyengesség, melly a' tevéket elnyelvén, a' legyeket kipöki, saját szemében gerendát hordozván, máséban szálkát keres, 's maga titkon gonoszokdván, másnak legártatlanabb cselekedetében örömet megbotránkozik, 's melyet, egy szóval, akármelley efféle gonosz lelkűség rosszra ne tudna magyarázni. Ezer szív között allig lelhetni egytet, a' ki a' jó erkölcsnek ösvényén állhatatosan megmaradna még akkor is, mikor attúl semmiféle alkalmatlanság el nem ijeszti. Ha tehát a' rossz nyelveknek [23b] szidalmait és rágalmazásait elegendőknek itéllyük arra, hogy miattok a' jó erkölcsnek gyakorlását félbe szakasszuk, mit

várjunk az emberi nemzetnek gyarlóságátúl egyebet, hanem hogy az egészen elenyészett jámborságot végre csupa régi regének nézze? Én Nagyságodnak könyörület gondoskodását a' vízből kifogott szerencsétlen körül annyira böcsülöm, hogy különös szerencsémnek fogom tartani, ha megengedi, hogy Nagyságodat estve felé hozzá magam lervezsem, 's ama' nemes tetteinek, mellyekkel magának az égben laurusokot érdemel, legalább csak így is részese lehessen.

Igy védelmezgette Rósit Szurkosi Férgesinének dorgálásai ellen, kit előre titkon arra kért, hogy az ő jelenlétében, valahányszor csak lehet, támadgya meg ezen ártatlan lelket valami ollyasért, a' miben pártját fogni lehessen. Rósi tehát látván, hogy Szurkosi szüntelen az ő részére áll, egyszersmind pedig még édes attyának tanításiból jól tudván, hogy a' miket benne Férgesiné dorgálni szokott, a' keresztény köteleességekkel 's a' józan emberségnek törvényeivel nem csak nem ellenkeznek, hanem tökéletesen meg is egygyeznek, Szurkosit édes atya utánn legjobb embernek tartotta; a' minek természetes következése az volt, hogy hozzá naponkint jobban jobban szított. Nyilván elárulta ő ezt a' jelenvaló esetben is, 's megköszönvén egynehány szókkal Szurkosinak a' pártfogást, szavánál fogta, hogy Egfi Ferenczhez vele lemegy. Szurkosinak könnyű volt ezt újra megígérni, mivel tudta, hogy édes anyja is elfog utánna jönni ebédre Marsfi' házához, kit tehát Rósi, mint gazdasszony, Égfi' kedvéért magára nem hagyhat ama' tiszteletnek sérelme nélkül, mellyel vendégének tartozik. El is érkezett nem sokára, 's fiának tetetett csudálkozásából és érkezésének oka iránt való kérdéséből hamar észre vévén, micsoda persónát kellyen játszania, Rósi leányomnál akartalak meglepni, úgymond, a' végből, hogy szívének, mellynek egész birtokára koránt sem vagy érdemes, legalább egy kis részétől megfosszalak. Tudod, hogy neked e' kincset már régen irigylem... Rósi ki sem hagyván egészen beszélni, megcsókolta kezét, és kegyességét nagy szívességgel kezdte köszönni. De Szurkosiné is megölelte viszontag hamar, 's egy udvari csókkal több hitelességet ügyekezett adni módos szavainak. Illy alacsony játékokot üztek koronkint Rósinak ártatlan szívével e' rókák, hogy nagy örökséget rabló kezeikbe kerítsék. A' jó ebéd és a' sok csevegés megölvén végtére a' napot, alkonyodott. Szurkosiné tehát fiának <zug> titkos ingerlésére megszóllítván az egész asszonyi gyűlést, gyertek velem, úgymond, hozzánk; kocsimonn mind a' négyen elférünk; a' fiam lovagol; 's allig van kocsinn egy óra járás; holnap, holnap utánn, vagy a' mikor tetszik, ismét haza hozatlak benneteket. Öszve hívok majd több jó szomszédokat is; kedvetekért tánczot [24a] adok. Lesznek ollyanok, kik példámot követvén, magokhoz invitálnak bennünket. Járjunk czirkát nállok, még meg nem únyjuk. Mit sültök itthon, mint a' kemeczénn a' tökmag? –

[25a]

*Égfi Ferencznek Történeti, minekelőtte a' Dunába esett.*

1° Gyermeksége egy ifiú Gróf mellett. Francia Hofmester. Egy Pedáns Informator.

2° Ekkor lehet Lafontaine' Imitatiójára, az ifiú Grófort, Égfít etc. úgy characterizálni, mint Ifiú Flamingot és Lissowot. Az Ifiak tudniillik classicusok. Égfi egy Kisasszonyt írni tanít, a' ki a' Grófnénak szegény rokonna, és belé szeret. Ovidiusból, a' Kisasszony' haját az ifiú Gróf lopva elvágja etc. A' Grófné Égfít Ovidius' tanácsa szerint elvásztya, két esztendőre próba gyanánt.

3° Égfi a' Gróf házáttul elmegy. Egy Polgári Háznak kell ide sémát kigondolni.

4° Két esztendő múlva Égfi vissza meg a' Gróf' házához, és hallya, hogy a' Kisasszony férjhez ment etc.

5° Az ifiú Gróf' házában a' Disputatiók etc. L. *Disputima* a' Manuscriptumban.

NB. A' triumphus, mellyben az ifiú Flaming Kocsis, Lissow Főpap, Katicza Kisasszony Triumphator.

NB. A' próbák, a' szerelmet munkák által elfojtatni, Ovidius' javaslása szerint etc.

NB. Pro Disputationis Lásd *Pláto, Xenophon, Montesquieu, Philosophusok, Reformátorok, Juristák* a' Manuscriptumban *sub Reformation und Reformatoren idealisch* pag. 11. n. 13.



NB. Größe, Ruhe, berühmte Männer in Manuscriptum p. 17.  
*Selbstgeständnisse* Manuscriptum p. 16. vom Zufall etc.

[25b]

*Chronologia Plani.*

1772. nascit Égfi. – 1781. Rósi.

1787 qua Poeta venit ad latus Comitit, qui in cadem classe est.

1792 qua 2<sup>di</sup> anni Jurista abit inde.

1800 extrahit ex Danubis per Bölcsfi.

1801 facta *pace unique* cum Rósi.

[26a]

*Planum Poëmaticis.*

<R>égfi *Ferencz*

Az öreg Bölcs<f>i kifogja a' Dunából félholtan <R>égfit, 's házába viszi. A' Duna mellett egy faluban tisztartóskodott, mellynek földes urasága *Márszfi* Obester volt. Ez most a' franczia háborúba megy, és *Rózi* Kisasszonyt a' faluban hagyja egy Kapitánynének gondviselése alatt, kinek Rózsival együdüös leánya *Margita* volt. A' Kapitányné neve *Férgesiné*.

A' Pap a' beteget meglátogatván, csudállya *Régfi'* talentumait, és *Rózsina*k hírvil viszi, ki különös gondot viseltet reá. *Rózi'* caractere víg, természetes, érzékeny, *Régfi'* szíve jó és nyílt, de feje teli van classicitátokkal; azonban Rózihoz, ki őtet a' Pappal vagy kétszer meg is látogattya veszedelmesebb városizmussaiban, nagy háladatosság támad szívében.

Betegsége megtágulván, elbeszéli *Régfi Bölcsfinek*, *Bölcsfinének*, és a' *Papnak* a' szerencsétlenséget miképp esett legyen a' vízbe. Ő Bécsben volt, magát egy irás miatt legitimálni. Visszatérvén hajóra ült *Váfrival*, régi baráttyával, ki Bécsben kenyeret keresett. Szél támadván, kikötött a' hajó egy olyan parton, a' hol egy erdő és egy kunyhó volt, mellyben egy csósz lakott. *Régfi* az erdőbe ment hálni, hol az álom felette nagyon elfogta. Miképp esett onnan a' vízbe? nem tudja. Csak azt tudja egyedül, hogy a' vízben felébredvén egy darab gerenda akadt véletlenül kezébe a' setétben, mellybe kapaszkodván, leuszott egész addig, a' hol *Bölcsfi* őtet kifogta.

*Evolutio pro fine poëmaticis.* *Váfri* neki álomitalt adott, a' csósz gunnyója mellől egy taligát lopott, és ezenn egy magos partra toltta *Régfit*, honnan a' Dunába bevetette. Mikor a' taligát a' gunnyóhoz visszavitte, a' csósz felébredt, kiszaladt, de senkit rajta nem kaphatott, mert *Váfri* hamar eltűnt. Reggel szép üdő lévén, a' csósz feleségéstül a' faluba ment korán; csak egy 10 esztendőös lyánka volt a' háznál egy kis gyermekkel. A' hajósok hasztalan keresvén *Régfit*, elindultak. A' csósz haza érkezvén a' taliga mellett egy könyvet talált, mellyben *Váfri* neve volt írva; ezt eltévén, látta a' taliga kerekének a' nyomait a' Dunáig és az erdőben addig a' helyig, hol *Régfi* aludt. Ez több esztendőök múlva oda jut; a' csószszel beszédbe ered, a' könyvet megnézi, megveszi, a' nyomokról is hallya az egész történetet. *Váfrival* öszvejön, ki *Régfit* holt Léleknek tartván, elrémül etc. etc.

*Régfi* felgyógyulván, és Bölcsseivel barátságot kötván, elbeszéli fátumait gyermekségétül fogva. *Rózsina*l háladatosságból szolgálatba áll. Az öreg Bölcsseí' Történetei. *Régfinek*, a' *Papnak*, Bölcsseinek disputatiói, *Rózsina*k természetes esze, *Gőgösi* szeretője lévén [26b] ennek; *Régfit* üldözi. Cabalák ellene *Gőgösi*, a' Kapitányné, és ennyek leánya *Margit* között. *Régfinek* hú szolgálattya *Rózihoz*, ki őtet házmesternek tette. *Rózi* sebet kap a' lábán egy tövistül: a' falusi orvosnak ostobasága. Sebgyulladás tavaszkor. *Régfi* élete' veszedelmével egy megdagadt és sebesen habzó patakonn keresztül úszik más orvosért, *Gőgösi* nem mervén lóháton átmenni rajta.

*Márszfi*, *Rózi* atya, mint generalis, de sebesen haza érkezik a' táborból, és *Régfit* megszeretvén, katonának verbuvállya, Tisztartónak teszi, a' táborba küldi. Fogságba esik. Kiváltatván olly jól viseli magát, hogy a' had végével, mint Kapitány jön vissza a' Generálissal *Rózihoz*.

A' Generális lányostúl elmegy Pestre lakni, 's elviszi Régfít, mint adjutánsát. Gőgösi' characterjét a' Generális kitanúllya 's örömmel hallja, hogy Rózsi ötet nem szenvedheti. *Régfi és Rózsi* megszerezetik egymást, 's a' Generális nem ellenzi.

*Régfi* Pestenn egy titkos helyre jár. *Rózsi* észre veszi és búsul. Attya végét akarván kétségének vetni, *Régfít* sürgeti, hogy *Rózsit* vegye el. *Régfi* megörül, és rá áll, elszalad meg vissza jön, 's azt mondgya, hogy *Rózsit* el nem veheti. A' Generális megharagszik, *Régfi* elkeseredik, 's kéri a' Generálistúl mint végső grátiát, hogy ötet hagyja szerencsétlennek lenni, hanem tartsa el az *annyát*. A' Generális oda megy vele, az annyát betegen talállya, 's régi szeretőjének ösmeri, kit felcsinált és elhagyott. *Régfi* tehát, a' Generális fia elszomorodik, *Rózsi*val együtt, hogy öszve nem kelhetnek.

A' Generális declarállya hogy *Rózsi* nem az ő leánya, hanem egy árva, kit egy gyúlásnak alkalmatosságával a' török háborúban a' tűztúl megmentett. A' Történetben reflectállya magát *Régfi*, hogy az öreg Bölcseinek a' története, a' ki éppen Pestre mentt volt pénzekkel. *Rózsi* tehát Bölcsei leánya. Dupla lakodalom etc. etc.

NB.

Aeneis constat ex libris XII.

Lib I. ex versig 760.	Lib VII. ex versig 817.
– II. – 804.	– IX. – 818.
– III. – 718.	– X. – 908.
– IV. – 705.	– XI. – 915.
– V. – 871.	– XII. – 950.
– VI. – 901.	– VIII. – 73.

NB. A' Zagóriai hegyek Horváth országban Varasd körül, határosok Stiriával. Ide lehet tenni Bölcsit.

### Magyarázatok

[K1/2]

80. *Számiel*: Egy pusztító déli szél neve, melyet Halem egyik epigrammájából magyarítva *Számiel* címen (182) meg is verselt a költő.

99. *ágashoz kapcsolva*: ághoz kapaszkodva

117. *eczetekkel*: ecetekkel, tinktúrákkal

120. 's több *apolások után* érzékenységre idézik: Többféle gondoskodások után éberségre (érzékenlő létre, azaz érzékenységre) hozzák.

145. *toalét*: öltözködés, megjelenés

146. *bonta világnak*: finom, úri világnak (ol.)

149. *airrel*: megjelenéssel, viselkedéssel (fr.)

196. *etikét*: az úri viselkedés szabályrendszere (fr.)

197. *sans contredit! souverain törvénye*: ellentmondást nem tűró önálló (alap)törvénye (fr.)

209. 's mint *amaz ép gyertyány, sűgár volt*: és mint az ép gyertyánfa, egyenes, sudár volt

221. *könyörű*: könyörűlő, érzékeny

251. *forte-piánóját*: zongoráját

259: *érezkeny munkákbúl*: érzékeny történeteket tartalmazó könyvekből

354. *or*: orv, álságos

431. *kínájára*: kínálására

508. *assignáltat*: utaltat (fr.)

640. *processusok*: eljárások (lat.)

674. *creditorok*: hitelezők (lat.)

765. *külső qualitasihoz*: külső tulajdonságaihoz, megjelenéséhez (lat.)  
 792. *páczára*: pálcára, botütésre  
 827. *vizitáit*: vizitjeit, látogatásait (lat.)  
 855. *sans doute*: édesség nélkül (fr.), azaz Margit gondolataiban van jó dolog is

[K1/3]

14. *felvirradott elménk*: világosságra ébredt, felvilágosult, a világosság századában élő

210.

**A' szökevény szerelmeseik.**

210. 1. *Rózsí, jöjjsze hamar...*

210. 2. *Szívesi a' kulcsot elvivén magával...*

210. 3. *Hát azalatt vallyon a' szép szökevénnnyel...*

210. 4. *Azalatt Boriska odább lép Pistához...*

Ny1/1	<i>Rózsí, jöjjsze hamar...</i>	Kolomposi Szarvas Gergely, I. Kötetke; 44–55.	Regény. Versbetét.	[1804, Pest]	A	111.
Ny1/2	<i>Szívesi a' kulcsot elvivén magával...</i>	Kolomposi Szarvas Gergely, I. Kötetke; 80–94.	Regény. Versbetét.	[1804, Pest]	B	112.
Ny2/1	<i>Hát azalatt vallyon a' szép szökevénnnyel...</i>	Kolomposi Szarvas Gergely, II. Kötetke; 28–49.	Regény. Versbetét.	[1805, Pest]	C	113.
Ny2/2	<i>Azalatt Boriska odább lép Pistához...</i>	Kolomposi Szarvas Gergely, II. Kötetke; 77–87.	Regény. Versbetét.	[1805, Pest]	D	114.

**Megjelenés**

Verseghy 1989, 169–209. [részlet]; Verseghy 2018, 24–31, 39–49, 66–74, 83–90.

**Szövegforrások és keletkezés**

Kézirata nem maradt fenn. Az elbeszélő költeményt folytatásos módon a *Kolomposi Szarvas Gergely* című, két kötetkében megjelent regényében adta közre Verseghy. (A regény teljes címe: *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely Úrnak mostoha ükömről kedves Uram Bátyámnak Víg Élete és neveléses vélekedései, mellyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szóról szóra közlendő írásiból tanultam.*) Bár a regényt névtelenül jelentette meg, minden korabeli literátor tudta, hogy ő az írója. A *Kolomposi Szarvas Gergelyt* nem fejezte be (rendelkezésünkre áll a harmadik „köteteke” kéziratban maradt első néhány oldala). A regény ötletét Verseghy a budai fogságban másolt *Tristram Shandy*ből merítette. A *Kolomposi Szarvas Gergely* keletkezéséről l. Verseghy 2018, 485–489.

**Verselés**

Páros rímű felező tizenkettesekben. Verseghynek a rímes költészeti formákról vallott nézeteit l. a *Szentesiné* (191) jegyzetében.

Ny1	Rikóti Máttyás.	Önálló kötet.	1804, Pest	371.
-----	-----------------	---------------	------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1935 (Az aposztrófok elhagyásától eltekintve betűhű kiadás.); Verseghy 1989, 109–166. (részletek)

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt, de a *Haller-kéziratban* (99a–99b) megtalálható az elbeszélő költemény történetének befejezetlen prózai kidolgozása: *Rikóti Máttyás, egy verstelen poema, mellyben e' híres poétának borostyánnnyal való megkoszorúztatása lerajzoltatik*. L. [i] szövegidentitás. (Megjelent: Verseghy 1983, 239–240.)

A nyomtatvány belső fedőlapján a mű teljes címe: RIKÓTI MÁTYÁS, / EGGY / NYÁJAS KÖLTEMÉNY, / MELLYEL E' HÍRES MAGYAR VERS-SZERZŐNEK / POMPÁS KOSZORÚZÁSA NÉGYSOROS / RITMUSOKBAN ELŐADATIK. Ezután következik a Charles Churchilltől (1732–1764) való mottó angolul, majd a tizenkét dal négyesrímű felező tizenkettesekben. Fontos, hogy Verseghy a „dal” terminus technikust alkalmazza, ami nála az énekkel szemben kifejezetten szövegverset jelent.

A mottó magyarul: „Milyen latin zagyvalékot, görög pecsenyét héber gyökérrel és angol hulladékkal sütnék ki az akadémikus szakácsok a ma számára és a jövő használatára! A fiúk, kik tudományukat álmos kollégiumi tanyájukon szívták magukba, hol az élet olyan, mint a megrekedt pocsolya, zavaros és nyugodt, sötét és hideg, csak isznak és esznek, majd megint csak esznek és isznak, gondolatok nem zaklatják őket és több tudásra nem vágyódnak, mint amennyit kírónak rájuk, hogy megszorítsák, elrontsák és elkedvetlenítsék az ilyen törvényesen nemzett érdemes gyermekeket.” (Verseghy 1935, ford. Balogh Béla)

Az elbeszélő költemény írásával, illetve témájával a *Haller-kéziratban* olvasható prózai vázlat szerint 1796 szeptembere és 1798 között, a grazi vagy a brünni fogságban kezdett el foglalkozni Verseghy. Ezzel egybevág, amit 1806. október 11-én írt Kisfaludy Sándornak: „*Himfit* én még fogságomban olvastam. Óh melly vígasztaló jelenés volt ő nekem! [...] Ő adott nekem új kedvet arra, hogy *Aglájámat* és *Rikótímot*, mellyek már részben feküdtek, újra kisimítsam.” (Verseghy Ferenc – Kisfaludy Sándornak, 1806. október 11. In: Verseghy 2019, 108, 42. sz). Kazinczynak 1803. november 29-én már mint kész munkáról beszélt a *Rikótíró*l: „Egy másik munkám [előbb a *Magyar Aglájáról* írt] *Rikóti Máttyás* nevét viseli, négysorú *ritmusokban*. Az egész Poema 12. dalból áll, és Rikótinak, egy rossz magyar poétának s egyszersmind Kántornak laureatióját adgya elő. Bele fontam e mesébe a Poétikának majd nem minden reguláit, de kivált a *Kis gustus*nak satirizatióját, mellynek köteleiből nemzetünk olly nehezen vecződik ki.” (Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, 1803. november 29. In: Verseghy 2019, 101–102, 36. sz.)

Míndezek szerint a *Rikóti*hoz a fogságban, 1796–1798 között kezdett neki Verseghy, és mintegy *Himfy* inspirációjára még a fogságban be is fejezte a művet, amit szabadulása után nem sokkal, 1804-ben sikerült megjelentetnie az énekbetétekhez tartozó kottákkal együtt. A Gyöngyösi-strófában írt elbeszélő költeményhez öt kottamellékletet csatolt. Négy Mozart–Schikaneder *Bájsípjából* való fordítás, egy pedig a korban általánosan használt halottsírató-népének, amit a számára követendő esztétikai ideáltól való eltérés mintapéldájaként, mintegy elrettentésként adott közre. Az énekek a német nyelvű áriák és duettek eredeti formáját követik. A dallamok hangszerkíséret nélkül, G-klucsban lettek közreadva. Bár az elbeszélő költemény szerzői név nélkül jelent meg, ebben az esetben is nyilvánvaló volt Verseghy szerzősége. Az angol idézetek fordítását az 1935-ös kiadásból vették át, ezek Balogh Béla munkái.

Az eposzi kellékeket működtető elbeszélő költemény megírásához Verseghy többféle forrásból merített. Császár Elemér és Vargha Balázs szerint a címszereplő elsősorban Boileau kántorkodó fűzfapoétáját, *Lutrint* idézi (Vargha 1988), a cselekmény miliője Kotzebue *Das Kind der Liebe* című énekes játékára emlékeztet, a költemény tanító hangja pedig többek között Horatius és Voltaire hatására utal (Császár 1903, 214). Eckhardt Sándor szerint a műben kibontakozó esztétikai nézetek Sulzer mellett már Condillac hatását is sejtetik (Eckhardt 1924, 205), Szauder Herder történetfilozófiájának részeit vélte felfedezni (Szauder 1981, 146–148), Julow Viktor pedig Alexander Pope *Dunciad*jében látta az elbeszélő költemény fő ihletőjét (Julow 1981). Mindezen magas irodalmi hagyományok mellett a szatirikus-komikus eposz másik fő forrását a korabeli közköltészet adja. Ennek különböző jelentésrétegeiről, illetve Verseghy ezzel való játékáról: Csörsz 2016, 197–212; Csörsz 2018.

Az anyanyelvű népénekülés, illetve ezzel összefüggésben a falusi kántorok műveltsége és helyzete, mint az egyházi élet állandósult problémája, a kezdetektől foglalkoztatta Verseghyt. Mivel a *Rikóti*ban ezt a témát járta körül, az elbeszélő költemény tulajdonképpen vita- és védődira is egyben, melyben a Kapitányt és a Papot használva szócsóként, hosszasan fejtegeti saját poétikai-esztétikai nézeteit (Császár 1903, 218–225). Verseghy erősen kiszól a falusi kántorok muzsikussága és poétasága ellen, tudniillik, hogy magukat nagy zenésznek és poétának tartják, hiszen bortól inspiráltatva (Bacchusnak áldozva) bármilyen alkalomra könnyen írnak éneket vagy verset (109–101. sor, 121–124. sor). Rikóti a falusi kántor prototípusa, aki büszke arra, hogy nem tanulta iskolában a versírást és muzsikálást, hanem ezeket tudva „készen pottyant az anyja hasából” (212–215. sor). Verseghyt a falusi kántorok éneklési módját és dallamhasználatát is kifejezetten károsnak, romboló hatásúnak tartja. Kifigurázza Rikóti harsány, ordenáré éneklését, aki produkció gyanánt még a süvítő orgonát is képes leénekelni (94–100. sor), kiszól a kántorok világi dallamhasználatát ellen (1609–1620. sor), akik azzal, hogy a szent énekeket barokk, „kül festést adó” dallamokkal festik alá az orgonán (134–148. sor) „operákat csinálnak] egyházi dalokból” (236), „csúfot űz[nek] a szentebb dolgokból” (233. sor). (L. még Kopány és Szent István viadalának eljátszását: 1565–1068. sor, 1561–1588. sor.) Rikótiival szemben a Kapitány képviseli Verseghynek a költészet fejlődéséről és hasznosságáról vallott elveit, azaz tulajdonképpeni ars poeticáját (457–726. sor, 1221–1276. sor, 1421–1432. sor), az ókori művészetekről-irodalomról és a mairól, azok helyes viszonyáról való nézeteit (3575–3692. sor), a barokk dallamossággal szemben a „mai” klasszikus-érzékeny dallamosságot kedvelő zeneesztétikai nézeteit (2667–2669. sor), melynek a természetben találja meg a létjogosultságát. Ily módon a zenei és versbeli hangjátékok, azaz a mesterkedő költészet és mesterkedő zene ellen egyaránt kiszól (2569–2696. sor). A Kapitányon kívül a Papot is többször használja szócsóként: a mesék és mondák korlátozott létjogosultságáról, illetve hasznosságáról vallott nézeteit az ő szájába adta (1781–1816. sor).

Az Énekek' Áriái: 211.1–211.5.

Oldal-szám	Sorkezdet	Dallam	Szövegiden-títés, kotta	Sor-szám
8. 187.	Sírhatz te is kormos... <i>Rikóti' Áriája.</i>	<i>4/4, Largo.</i>	212, (60)	371.1
162. 188–190.	Tünnyetek ti bús szívemnek / áltató reményei... <i>A' Kisasszony' Áriája.</i>	<i>6/8, g-moll, Andante.</i> [Mozart 1791, II. felv. No. 17. Pamina]	140, (51)	371.2
163–164. 190–191.	Madárfogasból élek én... <i>A' Kapitány' Áriája.</i>	<i>G-dúr, 2/4, Allegro.</i> [Mozart 1791, I. fel. No. 2. Papa- geno]	121, (43)	371.3

164–165. 191–198.	Ki hüven képes nőt szeretni, / rossz szívű férjfi nem lehet... <i>A' Duetto.</i>	6/8, <i>Esz-dúr, Andantino.</i> [Mozart 1791, I. felv. No. 7. Pamina–Papageno]	124, (44)	371.4
166. 199–200.	Világnak Alkotója! Szállítsd / e' zsenge párra lelkedet... <i>Az Óbester' Áriája.</i>	3/4, <i>F-dúr, Adagio.</i> [Mozart 1791, II. felv. No. 10. (Sarastro) Aria és Chorus]	122, (45)	371.5

### Verselés

Négyesrimű felező 12-esekben, azaz Gyöngyösi-strófában.

### Magyarázatok

2. *Rikóti*: A rikolt, kiabál, ordít szóból származó beszélő név, az elbeszélő költemény főszereplője, „rikácsoló, rikoltozó” kántora.

5. *Alcaeus*: Alkaiosz (i. e. 620–580. k.), híres leszbikus költő, Szapphó kortársa.

28. *Milton*: John Milton (1608–1674), angol költő, politikus, legismertebb műve az *Elveszett Paradisom* című eposz.

36. *nyüst*: vastagabb fonál, rojt

69. *szűz szent Birgítának*: Szent Brigitta (1303–1373), svéd misztikus szent, a Brigitta-rend alapítója.

87. *claviatúra*: billentyűzet, az orgona manuálja

90. *discantus*: felső szólam

91. *bassus*: alsó, mély szólam

115. *tripos*: háromlábú szék

122. *descriptio*: költői leírás (lat.)

124. *aprecatio*: kérés (lat.)

128. *in promptu*: rögtönzés, rögtönzött zenei darab

131. *kontrálly*: Énekeld a basszust, a másik szólamot, az ellenszólamot. (contra = bassus szólam)

161. *Kalváriánk úttján festett státiókat*: A statio a római katolikus egyházban gyakorolt keresztúti ájtatosság 14 állomása [statio = megállóhely, állomás (lat.)]. A templom közelében képek formájában felállított státiók a Kalváriához, azaz Krisztus kereszthalálának helyéhez vezetnek, de az egész keresztutat, illetve azt a helyet, ahol a státiók fel vannak állítva nevezik Kalváriának is. A keresztúti ájtatosságot a nagyböjt péntekjein végzik, melynek során a hívek Jézus szenvedéstörténetét elmélkedik végig.

197. *portállya*: hordozza, azaz támogatja

222. *simitván serénnyét*: kiigazítva, azaz helyes útra terelve szorgalmát

227. *kaczor*: kertészetben használt fanyelű, görbe kés

277. *de gustibus nem kell disputálni*: az ízlésről nem kell vitatkozni (lat.)

306. *zab szüleményével*: ostoba, buta alkotásával

311. *agálta*: védelmezte (lat.)

371. *laurus káva*: babérkoszorú

374. *ambroszirja*: Az ambózia az istenek eledele az ókori mitológiában. Verseghy szójátéka.

375. *lektár*: A nektár az istenek itala az ókori mitológiában. Verseghy szójátéka.

404. *hímecske*: hím madár

454. *Flaccus*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–8), az ókori aranykori római irodalom egyik legnagyobb költője, aki mértékes, azaz „metrumos” költeményeivel szerzett hírnevet.

563. *Pitt' politikája*: William Pitt (1759–1806), brit politikus, aki 24 évesen lett Nagy-Britannia miniszterelnöke.

584. *felhajnalodott filozófiának*: A viláosság századának, azaz a 18. századi filozófiának.

613. *Báco*: Francis Bacon (1561–1626), angol filozófus.
633. *kobakok volnának*: tőkök, azaz buták volnának
660. *szörnű latorságát dicsérik Romának*: A hozzá tartozó lábjegyzetben Verseghy Étienne Bonnot de Condillac (1714–1780) francia filozófus *Cours d'Étude pour l'instruction du Prince de Parme* (1767–1773) című tizenhárom kötetből álló államelméleti és történelmi munkájának 5–8. köteteire (*Histoire ancienne*) utal, „melly németre is fordítottat”. Condillac a pármai herceg tanításakor, a fiatal hercegnek írta a művet. Verseghy jól ismerte Condillac műveit. Könyvtárjegyzékében is szerepel egy tétel a francia szerzőre vonatkozóan (Deme 1985, 18.), illetve Condillac itt említett művének első kötetéből Verseghy a brünni fogságban (1797–1803) átmásolt egy hosszabb részletet (MTAKK RUI 8r. 31. III. kötet; 97–124). Emellett már jóval korábban, a budai fogságban (1795) kétszer is felhasználta mottóként egy részt Condillac hivatkozott művéből (Uránia-kézirat, II. szövegcsoport; 27b–28a [c szövegidentitás] és 28b–29a [d szövegidentitás]), ezt ekkor feltehetően emlékezetből tette.
689. *Csak egykét Anglussal nem tudott megférti*: Verseghy itt Ossziánra, illetve az Ossziánt fordító Batsányira céloz.
701. *Young*: Edward Young (1683–1765) angol költő, aki szakított az antik klasszikus hagyományokkal. Műveit a 18. század végén többen is lefordították.
721. *confidentiával*: bizalmasan
734. *dévér*: dévérkeszeg, a pontyfélék családjába tartozó halfaj
829. *fartatta*: vallatta, tudakolta, kérdezgette
941. *postscriptámban*: utószavamban
947. *Pejgazos*: Szárnyas ló a görög mitológiában. Patanyomából fakadt a Hippokréne-forrás, melynek vize adja az ihletet a költőknek. Verseghy szójátéka.
1044. *glicseriáját*: virágfüzérét
1048. *elperorálta*: elszavalta
1089. *lassú entrátáját*: lassú bevezetőjét (ti. megfújja a pásztorkürtöt)
1305. *complót*: összeesküvés (ang.)
1314. *amicát*: barátságot, szövetséget
1316. *capitulálok*: megadom magam
1340. *így mondván fel fáját Rikóti*: *tollának*: Rikóti stílusában, azt parodizálva mondta el a köszöntőjét.
1367. *cármennyát*: ódáját, versét (lat.)
1368. *apreciátóját*: óhaját, kérését
1369. *seriositással*: komolysággal
1403. *huszolni*: vonni
1435. *hígatnak lejtekre*: hívatgatnak szomorkodásokra
1436. *czintermekbe*: temetőbe
1443. *par compaignie*: társaságban
1452. *ressourcet*: forrást, kincset (fr.)
1503. *átvervén*: eljátszván (az új nótáit)
- 1577–1578. *Nyögni kezd azutánn a' fél tónusokkal / mint a' kik küzködvén kemény halálokkal*: Félhanglépésekkel, azaz kromatikus dallamenettel adja vissza a haldoklók nyögését.
1602. *seculorumjához*: Záróimájához. *Secula seculorum* = mindörökkön örökké (lat.)
1618. *néző játékokból a' symphoniákat*: színjátékok hangszeres közjátékait
1619. *'s balétokból játszák az ouvertúrákat*: balettok nyitányait
1620. *saraband*: Lassú, hármas lüktetésű, eredetileg spanyol tánc, mely a balettek és barokk szvitek állandó részévé vált.
1633. *ite-missa*: A latin mise végét jelentő befejező rész, melyet a pap mond. (Ite missa est = Menjetez.)
1668. *execútor*: végrehajtó (lat.)
1686. *ministrans*: A mise végzésében a papnak az oltár körül segédkező „szolga”, általában gyerek.



1701. *oppugnátor*: támadó
1714. *Almus*: Álmos vezér (819–895) a hét honfoglaló magyar vezér egyike, Árpád fejedelem apja.
1732. *taraczk*: Ágyúhoz hasonló, de annál rövidebb csövű löveg.
1735. *poszrik*: Szülés után az gyerekágyas anyukát egy hétig a komaasszony látja el, aminek a 7. napon a keresztelőt vet véget. Heves megyében elterjedt népszokás.
1741. *darokk*: tarokk, kártyajáték
1743. *ländler*: A 18. század végén divatos páratlan lüktetésű osztrák-német tánc.
1835. *berbitél*: mormog, dönnög, itt: előad
- 1857–1859. *kimércsikélhesse, / csapinós, kandicsál, ádia, hirhesse, / ergózia, mív, nyír, spinác, repestesse*: Egyéni költői nyelvújítási szavak, melyek nem voltak a köznyelv részei, és melyeket nem analogikus alapon hoztak létre a nyelvújítók.
1861. *nadály*: pióca
1896. *teretura*: tréfalkodás
1899. *frizőr-trónus*: fodrászszék
1901. *vendég fodrot*: póthajat
2096. *'s complementumokat rugdasván lábával*: Megpróbált pukedlizni.
2097. *órállya*: szónokolja (lat.)
2104. *aprecál*: esedezik, kér
2110. *contentummal élni*: elégedetten élni
2249. *Sans-souci*: 'Gondtalanul' (fr.). Porosz királyi kastélyegyüttes Postdamban, a „porosz Versailles”, melyet 1745-ben Nagy Frigyes kezdett el építtetni. A király a nyilvánosságtól és az államügyektől vonult ide vissza.
2274. *prézesse*: jelenlévője (lat.)
2281. *ezt gondolta lenni a' prézes' pócczának*: ezt gondolta főhelynek
2357. *contentus*: küzdő (lat.)
2371. *causáját*: ügyét (lat.)
2374. *grátiáját*: kegyét (lat.)
- 2403–2405. *Fő könyvek előttem: romanum missále, / a' breviárium, az antiphonále, / melyben szépen meg van az egész chorále, lazutánn a' magyar kis* : A római katolikus szertartásokon használt könyvek és énekek nevei.
2442. *cselőre csavarná*: jobbra terelné (az igába fogott szarvasmarha terelésénél használják)
2445. *szűz szent Apollónia (?–249)*: Keresztény vértanú, a fogorvosok és fogbetegségek védőszentje.
2447. *aprobállják*: jóváhagyják
2504. *gőböly*: hízlalt szarvasmarha
2547. *A' quadrupedante Máro' munkájában*: A sorhoz tartozó lábjegyzetben olvasható rész „*quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum*” Publius Vergilius Maro (i. e. 70 – i. sz. 19.) *Aeneis* című eposza VIII. könyvének 596. sora. Magyarul: „Porzik a föld, a patás paripák dübörögve rohannak.” Lakatos István fordítása. (In: Vergilius 1973, 302.)
2549. *Ebert nótájában*: Ebert megjegyzéseiben. Johann Arnold Ebert (1723–1795) német költő, aki erősen érdeklődött az angol nyelv és irodalom iránt, és többek között németre fordította és jegyzésekkel látta el Young éjjeli elmélkedéseit (*Night-Thuoghts*, 1742–1745). Ebert fordítása 1760–1771 között jelent meg először.
2576. *predecessorunknak*: hivatali előjárónknak
2680. *Bataille*: csata (fr.)
2681. *Angrif, Geschütz, Rückzug*: roham, ágyú, visszavonulás (ném.)
2749. *contentum*: buzgó, szenvedélyes beszédmód
2797. *kilencz Frajláirúl*: Kilenc asszonyáról (ném.), azaz a kilenc múzsáról.
2818. *konczonátor*: harangozó (koncogni = kongatni. L. Baróti Szabó 1792, 119.)



2842. *Fraumaurer*: Szabadkőműves. (ném.)
2868. *salárium*: fizetés, járandóság (lat.)
2919. *tractálni*: bánni vmivel, itt: előadni (lat.)
2921. *Catót affectálni*: Catót utánozni. Célzás Marcus Porcius Cato (i. e. 234–149) római történetíró szigorú erkölcsiségére, írásaira.
2922. *hanczburstot agálni*: bohócot csinálni (hanswurst).
2993. *ógassa*: óvja
3007. *lombra*: esti társasági együttlét (ol.)
3054. *scandalum*: akadály, botrány (lat.)
3149. *letette*: leszidta
3286. *előkortína*: színházi előfüggöny
3305. *kaláris*: gyöngy
3340. *respectussainkot*: tiszteletünket (lat.)
3341. *cármennyainkot*: énekeinket (lat.)
3397. *Drammatikában*: színjátszásban
3399. *harmadik actust*: harmadik felvonást (lat.)
3458. *paksus*: Marhalevél, járatlevél (e nélkül nem lehetett eladni a marhát).
3467. *argumentum*: érv (lat.)
3472. *comando*: vezénylő, parancs (ol.)
3529. *mély kontrára*: Mély, azaz a basszus szólamra.
3530. *vékony primára*: Magas, azaz a szoprán (felső) szólamra.
3550. *adorátorkodik*: dicsőítve, imádással beszél (lat.)
3553. *triumfál*: diadalában ujjong (lat.)
3588. *précói*: imádói, könyörgői (lat.)
3788. *scrupulussaim*: aggodalmaim (lat.)
3793. *adjudicáltatott*: odaítélt (lat.)
3814. *autómák*: személyek
3864. *secundálhassák*: segíthessék
3883. *condíciók*: feltételek
3893. *Pfeffel*: Gottlieb Konrad Pfeffel (1736–1809), német író és fordító, számtalan szöveget írt Beethovennek, Haydnnak és Schubertnek.
3904. *compossessoromnak*: társbirtokosomnak (lat.)
3913. *slafrok*: bő, hosszú házi köntös
3966. *pensióra kaptak*: nyugdíjat kaptak (lat.)
4012. *processusokban*: peres ügyekben (lat.)
4017. *bouffon kápájában*: bohóc csuklyájában, itt: gúnyjában
4018. *gownyyában*: köntösében (ang.)
4034. *fávoromnak*: kegyemnek (lat.)
4037. *instructiót*: utasítást (lat.)
4047. *gála szálában*: szalonban (fr.)
4077. *ki nagy tátost ellett Trója' romlására*: Célzás a trójai falóra, melynek történeté Vergilius (Maro) az *Aeneis*-ben írta meg.
4078. *vég státiójára*: utolsó állomására (lat.)
4090. *birucs*: bricska, fedetlen kocs (ném.)
4120. *avantúráját*: kalandját (ol.)
4122. *audentiáját*: kihallgatását (lat.)
4150. *guba*: gyapjuszőttesből készült kabátféle, ősi népi viselet.
4173. *approbállya*: engedélyezi, jóváhagyja (lat.)

4174. *páreállya*: megjelenik (lat.)  
 4176. *reprezentánsának*: küldöttének, képviselőjének (lat.)  
 4177. *prezentálásának*: megjelenítésének (lat.)  
 4181. *síkárlotta*: tisztította, itt: kimagyarázta  
 4196. *portál*: kapu  
 4202. *promenádára*: sétára (fr.)  
 4205. *baszén*: medence (fr.)  
 4214. *csillagja feltetszik a' három kaszásnak*: Láthatóvá válik az Orion csillagkép. A népnelv az Ori-  
 ont Háromkaszásnak is nevezi.  
 4228. *ritornell*: átvezető zenei rész  
 4271. *favoritáját*: kedvencét  
 4277. *souteniroztatván*: aláfestvén (fr.)  
 4337. *kerékben*: forogva  
 4348. *illuminált*:ivilágított  
 4361. *lakzis marsot concertáltván*: lakodalmi indulót játszva (hangszereken)  
 4376. *Fébus' slafrokjával*: Apolló köntösével  
 4414. *soutánában*: csuhában, reverendában (fr.)  
 4435. *felczimbelkedgyen*: felcsimpaszkodgyon  
 4446. *kötött ódáknak*: antik-időmértékben írt, azaz ritmusukban kötött ódáknak  
 4466. *napa*: anyós  
 4479. *pomáda*: kenőcs (sp.)  
 4484. *anglois*: angol tánc  
 4496. *paroxizmus*: rohamszerűen fellépő betegség (pl. aszma, elmebaj)  
 4503. *óráló székében*: szónoki emelvényén  
 4516. *Pythicus extasist*: isteni önkívületet (Pythicus = Apollón)  
 4524. *Blanchard*: Jean-Pierre Blanchard (1753–1809), francia feltaláló, aki hidrogénnel töltött bal-  
 lonjával először 1784 márciusában repült föl sikeresen Párizsban.  
 4536. *Najadések*: „A' vízforrásoknak Nymphái. Ezek fejekenn sáskoszorút viseltek; ösmertető jelek  
 pedig a' vízedény volt, melly melléjük rajzolatott. A' Rómaiak 30<sup>ik</sup> Octoberben ülték az úgy nevezett  
 kútünnepet, a' szökö kútakba koszorúkat vetvén, a' vonó kútakat pedig hasonló koszorúkkal feléke-  
 sítvén.” Verseghy lábjegyzete a *Metamorphoses* fordításhoz (VIII. szakasz, 275. sor)  
 4540. *Húris*: Túlvilági, égi hetéra.  
 4584. *entráta*: zenei belépő, bevezető  
 4587. *festivitásnak*: ünneplőknek  
 4593. *lektika*: gyaloghintó vagy kétkerekű kordé  
 4625. *paxus*: marhalevél, itt: útlevél  
 4630. *quid pro quo*: 'ezt azért', azaz valamit valamiért (lat.)  
 4648. *taillára*: termetére (fr.)  
 4656. *másli*: masni, bokréta  
 4656. *perorálni*: szónokolni (lat.)  
 4672. *reverentiával*: tisztelettel, hódolattal (lat.)  
 4673. *Diáriumja*: jegyzőkönyve, naplója (lat.)  
 4750. *Laureatus*: koszorús költő (lat.)  
 4756. *adjusztirung*: ruha, öltözék  
 4765. *hoc ipso*: önmagában (lat.)  
 4766. *lázna*: lázadónak  
 4767. *excommunicál*: kiátkoz, kiközösít (lat.)  
 4770. *páskvilus*: gyalázkodó, mocskolódó írás

**Rikóti' Áriája.** [Sírhatz te is Kormos! E' meghervadt ágonn]

Ny1	<i>Sírhatz te is Kormos...</i>	Rikóti Mátyás; I. Dal, 8., kotta: 187.	Elbeszélő költemény éneketétekkel.	4/4, <i>Largo.</i> (Rikóti' Áriája)	1804, Pest	371.1.
-----	--------------------------------	--	------------------------------------	-------------------------------------	------------	--------

**Megjelenés**

Dallam nélkül: Verseghy 1989, 114.

Dallammal: Bartalus 1869, 29. (A dallamot is Verseghynek tulajdonítja); Domokos–Paksa 2016, 57–59, 7. sz.

**Szövegforrás és keletkezés**

1804-ben a *Rikóti Mátyás* című elbeszélő költemény részeként jelent meg a *Sírhatz te is Kormos...* kezdetű ének, amit Verseghy dallammal együtt adott közre. A kottamellékletben (4/4, *Largo*) a szöveg a *Rikóti' Áriája* címet viseli.

Verseghy az éneket Rikóti Mátyásnak, a falusi kántornak és „híres magyar vers-szerzőnek” szájába adja. Az egy versszaknyi szöveggel Rikóti ama verscsináló képességét jellemezte, ami a falusi kántorok és poéták sajátja volt. A bevett, jól ismert toposzok és jelzős szerkezetek variálásával ugyan is bármilyen helyzetben képesek voltak alkalmi költeményeket írni (ez természetesen társadalmi elvárás is volt). Erre építi Verseghy a jelenetet, amikor is egy temetésnél, még Rikóti megszólalása előtt a kántor Kormos nevű kutyája „el ordította magát”. Rikóti találékonyságában ezt a vonyítást is képes volt beépíteni a siratóba, és „in promptu”-ként, azaz egy helyben rögtönzött strófával először a síró Kutyát szólítja meg, hogy nyugodtan csatlakozzon a siratókhoz, hiszen a halott mintegy „Anyád helyett ő volt anyád e' világonn” (ez a halottsiratók egyik állandó toposza).

A Verseghy által közreadott dallam, amire Kodály óta „Árgirus-dallamként” hivatkozik a szakirodalom (Kodály 1920), a 18–19. század egyik népszerű sirató, keserves dallama volt, ami különböző szövegekkel társult, illetve amit különböző alkalmi siratókhoz használtak. Az írásbeli forrásokok tekintve Verseghy lejegyzése időben a második. Pálóczi Horváth Ádám az 1813-as *Ötödfejszáz Énekek*-ben többféle változatban háromszor is lejegyezte (ÖÉ 300. sz., 292. sz., 171. sz). Népdaltípusa: „Katonavagyok én, ország őrizője” (MNT XI, CL), 12 szótagos, *parlando* típus. A dallam népies eredetére Major Ervin is felhívta a figyelmet (Major 1925, 264). Rikóti' Áriájának dallamát, mint népszerű magyar éneket, illetve annak *parlando*, ritmustalan előadásmódját Verseghy az *Analyticában* is megemlítette: „A magyar népnél népszerű dalra példát lásd a *Rikóti Mátyás* 187-ik lapján (*Rikóti' Áriája*), ahol jól meg kell figyelni ebben és a hasonló dalokban ugyanaz az ütemkezdemény van, mint amelyet én ebben az áriában [az *Üdvöz légy Krisztusnak Áldott Szent Teste...* kezdetű népénekben] zenei jegyekkel tudatosan megkülönböztettem, de majd ezeket, majd azokat a hangokat nyújtják, vagy gyorsítják, miként a lelkiállapot diktálja.” (Verseghy 1977, III/6, 662.) A dallam írásbeli forrásait, és a magyar néphagyományban fellelhető változatait lásd Domokos–Paksa 2016, 57–59, 7. sz. A *Sírhatz te is Kormos...* dallamrokonosságáról, különös tekintettel a vele párosuló közköltési szövegekről: Közköltészet 3/B, 88. sz. és jegyzetei, 421–424.

**Verselés**

A régi, *parlando* dallamtípusnak megfelelően Verseghy bokorrímú felező 12-esben, azaz a régi dallamokhoz kötődő Gyöngyösi-strófában írta meg *Rikóti' Áriáját*. Bár ez egybeesik az elbeszélő költemény alapformájával, Verseghy azért választotta ezt a formát, mert ezzel tudta jellemezni a helyzetet, illetve mert az általa választott siratódallam ezt kívánta meg.

### Dallam (60. kotta)

(Verseghy 1804, 187. – 4/4, Largo)

A 18. században népszerű, siratókkal, keserves és bujdosó szövegekkel társuló dallam. A dallam írásbeli forrásait, és a magyar néphagyományban fellelhető változatait lásd Domokos–Paksa 2016, 57–59, 7. sz.

A *Dallamok* kötet 60. mellékletben *Rikóti' Áriája* található, amit Verseghy 1804-ben a *Rikóti Mátyas*-ban adott közre.

213.

### Az emberi Nemzetnek életkorai. [Eggy nagy Egész, Laurám! a' földnek dajka tekéjénn]

Ny1	<i>Az emberi Nemzetnek életkorai.</i>	Kolomposi Szarvas Gergely, II. Kötetke; 104–112.	Regény. Versbetét.	1805, Pest	116.
-----	---------------------------------------	--	--------------------	------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 136–142, 94. sz.; Verseghy 1956, 95–103; Verseghy 1989, 63–71; Verseghy 2018, 95–100.

### Szövegforrás és keletkezés

A verset a *Kolomposi Szarvas Gergely* II. kötetkéjének zárszavaként adta közre Verseghy. (A regény teljes címe: *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely Úrnak mostoha ükőmrül kedves Uram Bátyámnak Vig Élete és nevetséges vélekedései, mellyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szórul szóra közlendő írásiból tanultam.*) Bár a regényt névtelenül jelentette meg, minden literátor tudta, hogy ő az írója. Mivel a regényt nem fejezte be, a *Kolomposi Szarvas Gergely*nek ez maradt a zárzata. A regény ötletét Verseghy a budai fogságban másolt *Tristram Shandy*ből merítette. A *Kolomposi Szarvas Gergely* keletkezéséről: Verseghy 2018, 485–489.

A versről Ferenczy János a naplójában a következőket írta: „Átolvastam ezen magyar literatúrának új szüleményét, minden lapjaiban Versegi nagy lelkét, de leginkább szabad gondolkodását a 104 lapban, ahol az emberi nemzetnek életkorait hatos versekben foglalván előadja, nagy szívem örömevel olvastam, és meg-megolvastam. O! Ki ne vigadna ily nagy hazafi, mint Versegi Ferenc munkája olvasásán, mely csekély a tárja? Mely szorgalommal vagyon a bölcs írótul Hazánk siralmas környül-állásihoz, amelyekben az igazságkeresők még most is, mint ő, Versegi, üldöztetnek, alkalmaztatva. Multságot akart ő a magyaroknak szerezni, de haza javát óhajtó lelke reá vette, hogy még ily együgyű cím alatt való munkája legszebb, leghasznosabb igazságokat foglalná soraiiba, nem akar ő már, de nem lehet Hazánkknak boldogtalan állapotában az Igazságot, Világosodást nyilván terjeszteni, mint valaha Milot közönséges históriája jegyzéseiben a Hazának javára élő Hazafi kárára tevé. Csak távulról jelente, és mely bölcsen, mi állapotban vagyon nemzetünk a kultúrára nézve!” (OSzK Kt., Quart. Hung. 463, 10.)

Bár a versnek kézirata nem maradt, a hozzá tartozó autográf jegyzetek fennmaradtak: ezek az *Érzékeny gondolatok az emberi nemzetrül* (106) című öt „Beszédből” álló tanítóköltemény jegyzeteivel található egy lapon (OSzK Kt., Analekta 6568. Közreadva: Verseghy 1987, 19–20). A vershez készült jegyzetek alapján a többi tankölteménnyel együtt valószínűleg ez is a fogságban keletkezett. A jegyzetekben olvasható témák melletti oldalhivatkozásokat nem tudtuk azonosítani: ezek nyilvánvalóan a tanköltemény idegen nyelvű forrásaira vonatkoznak. Verseghy tankölteményeinek gondolatmenetét Szauder József Herdertől eredeztette (Szauder József 1961b). Herder Verseghyre gyakorolt hatásáról l. még S. Varga 2003. A verset témája miatt Gálos Rezső összefüggésbe hozza Verseghy alábbi gondolati, bölcselkedő költeményével: *A' Teremtésről* (72), *Érzékeny Gondolatok: Az emberi nemzetrül* (108), *A' régi Aranykorról* (214), *Az Emberség* (229) és *Az Emberi Nemzetnek korai* (186), *Az Irgalmasság*

(226). A Gálos által feltételezett összefüggő tanköltemény-trilógiának (Gálos 1941, 71–74) nincs filológiai alapja. A költeményeket csupán a Verseghy ekkor és korábban is foglalkoztató fiziko-teológiai világképen alapuló teremtésrend (ami a newtoni fizika és az egyetemes istenhit összebékítésére törekedett), illetve az ezzel összeegyeztetett fejlődéselvűség témája köti össze, amit az egyes költeményekben különböző részletekre fókuszálva vizsgál. Ugyancsak témája miatt Gálos a fogság idejére (1795–1803) teszi a költemény megírásnak idejét, amit az *Uránia*-kéziratban található hasonló témájú versekkel támaszt alá.

### Verselés

A tanítóköltemény műfajához illően hexameterekben. Verseghy tankölteményről való nézeteit l. *A' Teremtésről* (72) jegyzetében.

### Verseghy jegyzetei

(OSzK Kt., Analekta 6568; 224.)

*Költeményes Ügykezetek.*

Allocutio ad Lauram. p. I.

Dei Existentia. p. I. *Mennyei Ész.*

A' csupa Természet könyvéből' okoskodgyunk ne ppedig az oskolakönyvből. p. II. *Laura ne*

Eggy nagy Egész az emberi Nemet. p. II. *Eggy nagy*

A' csöcsömös kora az eggyes embernek. p. II. *A' csöcsömös kornak*

Oláhok és Svábok a' napot fel 's le húzzák. p. III.

Ifiu kora az eggyes embernek. p. III. *Mestereink*

Férjfi kora az eggyes embernek. p. IV. *Ámde*

Az emberi Nemzetnek három korai. p. V. *Olly*

Az aranykor. p. VII. *Levél egészen.*

Az ifjúkora az emberi Nemzetnek. p. VIII. *Lev. IV.*

Férjfikora az emberi Nemzetnek. p. XV. *Levél V.*

A' Filozofia. p. XVII. *VI. Levél.*

214.

**A' régi Aranykorrúl.** [A' mit aranykornak hallottál festeni Miskám!]

Ny1	<i>A' régi Aranykorrúl.</i>	Neuverfasste Ungarische Sprachlehre; 423–428.	Német–magyar nyelvkönyv. Verstani példatár.	1805, Pest	<b>119.</b>
-----	-----------------------------	---	---	------------	-------------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 129–133, 91. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. A hexameterben írt költeményt Verseghy 1805-ben a *Neuverfasste Ungarische Sprachlehre* című, magyarul tanuló németeknek szerkesztett nyelvtankönyv verstani példatárában – a *Külső Szolnok* (175) együtt – adta közre, mint a fentebb stíltre való gyakorló példát („Gedichte, zur Übung des höhern Styls.” [Költemények a magasabb stílus gyakorlására.]). A vers után, a költemény szavait magyarázó magyar–német szószedet olvasható. Mivel témája és műfaja

miatt az egy évvel később megjelentett „kellemetesen mulató Nyájaskodásokat” tartalmazó *Magyar Aglájába* nem vehette fel Verseghy, a költemény csak itt jelent meg.

A verset a cím fölötti megjegyzés szerint a költő Vitkovics Mihályhoz írta, amit Vitkovics nagy megtiszteltetésnek vett. Egyik Kazinczynak szóló levelében így írt róla: „Ezek így lévén, azt gondollya a Világ, hogy Révai Tanitványi Versegit a végső dühöségig gyűlölik. Én, ha engemet is ezen Tanitványok közé számlálnak, Versegit forrón tudom szeretni mind a mellett, hogy sokban vele eggyet nem tartok. Versegi az én földim, Versegi az ő Német nyelven kiadott Grammaticájában egy hozzám írt hexametrumi Munkával megtisztelt. Versegi Poesisából én tanultam. Mennyi nem ok, hogy ötlet gyűlölhessem!” (Vitkovics Mihály – Kazinczynak. Pest, 1809. december 1. In: KazLev. VII, 119.)

Gálos a verset az *Uránia-kézirat*ban lejegyezt, ott még Laurához szóló *Érzékeny Gondolatok: Az emberi nemzetről* (108) című öt részből álló költemény első része (*I. Beszéd: Az emberi nemzetnek lakóhelyéről*) átíratának tartja (Gálos 1939, 156–157). Témája valóban ugyanaz, szövegszerű egyezés azonban nem mutatható ki, ugyanakkor Verseghy fogságból való szabadulása után megjelent művei között egyedülálló módon itt az *Uránia-kézirat*beli (a budai vagy kufsteini fogság idejében lejegyzett) helyesírása szerint *ë*-ket használva adta közre. A téma azonossága mellett ez is alátámasztja Gálos feltevését. Verseghy feltehetően itt is ugyanazon okból írta újra a verset, mint néhány más költeménye esetében: ti. a fogságból szabadulva az *Uránia-kézirat*ot nem tudta magával vinni, így bár a témára alapvetően emlékezett, mivel nem volt nála a kézirat, teljesen újra kellett írnia a költeményt.

A verset Gálos Rezső összefüggésbe hozza Verseghy alábbi gondolati, bölcselkedő költeményeivel is: *A' Teremtésről* (72), *Érzékeny Gondolatok: Az emberi nemzetről* (108), *Az emberi Nemzetnek életkorai* (213), *Az Emberség* (229) és *Az Emberi Nemzetnek korai* (186), *Az Irgalmasság* (226) A Gálos által feltételezett összefüggő tanköltemény-trilógiának (Gálos 1941, 71–74) azonban nincs filológiai alapja. A költeményeket csupán a Verseghyt ekkor és korábban is foglalkoztató fiziko-teológiai világképen alapuló teremtésrend (ami a newtoni fizika és az egyetemes istenhit összebékítésére törekedett), illetve az ezzel összeegyeztetett fejlődésvilágképe témája köti össze, amit az egyes költeményekben különböző részletekre fókuszálva vizsgál. Ugyancsak témája miatt Gálos a fogság idejére (1795–1803) teszi a költemény megírásnak idejét, amit az *Uránia-kézirat*ban található hasonló témájú versekkel támaszt alá.

### Verselés

Hexameterben.

215.

**A' kanál.** [Még mikor e' földön új volt a' várasi élet]

K1	<i>A' kanál.</i>	Versegi Ferentz' Munkáiból. 1805. MTAKK RUI 8r. 31. VII. kötet (Satires de Juvenal); 1–5; 205–209.	Korabeli másolat.	1805	<b>276.</b>
----	------------------	--	-------------------	------	-------------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 143–146, 96. sz.; Verseghy 1956, 104–109.

### Szövegforrás

*A Versegi Ferentz' Munkáiból. 1805.* című kéziratcsomó *A' kanál*, a *Lekvári Örzse, avagy erősebb a szerelem még a halálnál is* (216) és *A Döghalál* (217) című La Fontaine-i, illetve Matthew Priori ihletésű meséket tartalmazza. A három mesét magába foglaló csomó az MTAKK RUI 8r. 31. jelzetű, a költőnek a fogságban keletkezett idegen nyelvű másolatait, tartalmazó kötet utolsó darabjába, a *Satires de Juve-*

nal című hetedik kötetbe van bekötve. A kötet négy, eredetileg külön oldalszámozású egységeket tartalmazó csomóból áll, melyet a szövegek egybekötésekor az első csomóhoz illeszkedve folyamatos oldalszámozással is elláttak. A kötet első három csomója autográf, a *Versegi Ferentz' Munkáiból. 1805.* című negyedik csomó azonban nem Verseghy kézírása.

Verseghy fogságban keletkezett hét kötetes másolatgyűjteményét Császár Elemér is ismerte, illetve felhasználta a költő kisebb költeményeinek sajtó alá rendezésekor (Verseghy 1910). A kéziratcsomóból azonban egyrészt csak két mesét közölt – a *Lekvári Örzse* létezéséről témája miatt hallgatott –, másrészt bár „gondatlan írása és következetlen ortográfiája miatt első fogalmazványának, vagy sebtében készített másolatnak”, de mégis Verseghy kezétől származónak tartotta a kéziratot (Verseghy 1910, 370–371). Ezzel szemben mi egyértelműen idegen kezű másolatnak véljük a kéziratkötet *Versegi Ferentz' Munkáiból. 1805.* címet viselő negyedik csomóját.

Bár filológiai adatok hiányában az MTAKK RUI 8r. 31, VII. kötetének negyedik, idegen kéz által másolt csomójáról nem jelenthető ki teljes bizonyossággal, hogy az abban található szövegek Verseghytől származnak, a mesék idegen nyelvű forrásai (La Fontaine, Matthew Prior), verselésük (páros rímű felező tizenkettes, hexameter) és stílárius kidolgozási módjuk egyértelműen Verseghy szerzőségére mutat.

Verseghy a fogságban kiválóan megtanult franciául, angolul és olaszul. Franciául még 1794 nyarán (saját bevallása szerint nyelvészeti tanulmányaihoz) kezdett el tanulni Hajnócztytól. Francia tanulmányait később a fogságban folytatta és tökéletesítette. A brünni várbörtönben keletkezett hét kötetnyi másolatának legnagyobb része francia szövegeket tartalmaz [MTAKK RUI 8r 31; I, III, VII], illetve az V. kötet egy vaskos francia–német nyelvkönyv és szótár (*Ausführliche Französische Sprachlehre nach der Langischen Methode*). A VII. kötet 157–172. oldalán La Fontaine-ből másolt idézetek (*Sentences et Fragments*) olvashatók. La Fontaine-ből *A' Döghalálon* kívül is számtalan mesét magyarított. A fogságban a francián kívül az olasz és az angol nyelv tanulmányozásában is elmerült Verseghy. Ekkor került a kezébe Joseph Retzer (1754–1824) Bécsben 1783 és 1786 között kiadott hat kötetes *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets* című antológiája, melyből egyrészt számtalan költeményt másolt át (MTAKK RUI 8r. 31, IV. kötet: *English pieces and comedies*), másrészt rengeteg versnek készítette el a prózai fordítását (OSzK Kt., Oct. Hung. 1486).

Fennmaradt továbbá Verseghynek egy *Erklärung der schweren Wörter und Phrasen, die in englischen Poeten vorkommen* című angol–német szótára (OSzK Kt., Oct. Germ. 462), melyet a Retzerből másolt költeményekhez készített. Ebben a címek után álló oldalszámok egy része az MTAKK RUI 8r. 31, IV, 1–70. kötet másolataira utal (1a–14a), a kötet második felében található szójegyzék (14a–27b) pedig megegyezik az OSzK Kt., Oct. Hung. 1486. jelzetű prózai fordításokat tartalmazó kéziratban a címek mellett olvasható paginatalásokkal. Verseghy a 14a oldal közepén egy kettős elválasztóvonallal jelezte, hogy inentől más forrásra utal. Ez a kívülre mutató, egymással megegyező számutalás a kéziratok belső rendszere alapján tehát Verseghynek egy másik, azóta elveszett angol másolatgyűjteményére vonatkozik. Ezek szerint egyrészt a prózafordítás-kötetnek teljes egészében megvolt az angol párja, másrészt az angol–német szöszedetben megtalálható angol költeményeket is lemásolta Verseghy.

A J. Retzer antológiájából származó autográf másolatok és prózai fordítások egyértelműen azt bizonyítják, hogy Verseghy ismerte és fordította Prior szövegeit. Prior-másolatok: MTAKK RUI 8r. 31, IV, 45. *To Chloe weeping*; 58–59. *To a young Gentleman in Love*. a Tale; 72. *The Critiks*. in imitation of Anacreon. Prior-fordítások: OSzK Kt., Oct. Hung 1486, 7b. *A' lefegyverkezett Szerelem*. (Prior: *Love disarm'd*); 9b. *Merry (Vidám) András*. (Prior: *Merry Andrew*); 29b. *A' Szerető' haragja*. (Prior: *A Lover's Anger*); 33b. *Susanna és a' két vén*. (Prior: *Susannah and the two Elders, an Imitation of Chaucer*).

*A' kanál* és a *Lekvári Örzse* szerzősége mellett szól tehát egyrészt, hogy ezek is Prior meséiből való magyarítások, másrészt, hogy az angol szövegek megtalálhatók Retzer antológiájában is. *A' kanál* a



*The Ladle* (Retzer VI, 144–152), a *Lekvári Örzse, avagy erősebb a' szerelem még a' halálnál* is pedig a *Paulo Purganti and His Wife* (Retzer VI, 173–180) című mese fordítása.

Az ismeretlen másolótól eredő szöveg helyesírása sokban különbözik Verseghytől. A legfontosabb ortográfiai, illetve grammatikai eltérés, mely verstani következményekkel is jár, hogy a kéziratban a névelő és a mutatónévmás mellől következetesen elmarad az aposztróf, korabeli szóhasználatnál „megvonás”. Mivel az *a'* és *e'* melletti aposztróf emendálása *A' Kanál* című mesénél a hexameteres forma miatt szükségszerű, ezt a szövegforrás képének egységesítése miatt – Verseghy nézeteinek megfelelően – a páros rímű felező tizenkettesekben írt *Döghalálban* is érvényesítettük. Az egyéb, Verseghy nézeteinek egyébként ellentmondó helyesírási sajátosságokat (rendkívül ingadozó például a rövid–hosszú hangok jelölése) csak akkor javítottuk, ha az a hexameter miatt szükséges volt.

A szövegforrás hitelességéről részletesen: Hovánszki 2018.

### Keletkezés

Verseghy szövegének forrása Matthew Prior (1664–1721) *The Ladle* című meséje volt (Fest 1917, 317), mely először az angol szerző 1700–1710 között kiadott *Idle Tales* című sorozatában jelent meg. Verseghy a szöveget a Joseph Retzer (1754–1824) által Bécsben, 1783–1786 között kiadott hat kötetes *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets* című antológiából ismerte meg (J. Retzer 1786, VI, 144–152).

Verseghy a fogságban tanult meg angolul. Nyelvtanulás okán egyrészt számtalan költeményt másolt át Retzer szöveggyűjteményéből (MTAKK RUI 8r. 31, IV. kötet: *English pieces and comedies*), másrészt sok angol versnek készítette el a prózai fordítását (OSzK Kt., Oct. Hung. 1486). A Retzer antológiájából készült autográf másolatok és fordítások azonban korántsem fedik egymást. Vannak egybeesések is, de gyakoribb, hogy vagy csak az angol szöveg, vagy egy angol versnek csak a prózai fordítása maradt fenn Verseghy kézírásában. Bár a *The Ladle*-nek nem maradt autográf másolta, Verseghy szerzőségére utal, hogy több verset is átmásolt, illetve lefordított Priortól. A *The Ladle* magyarítása tehát valamikor a brünni fogságban, 1798–1803 között készült.

Retzer antológiájában igen sok mese (*fable* és *tale*) található. Verseghy Prior mellett Henry Brooke és William Taylor meséiből is készített másolatokat, illetve magyarításokat (I. *A' Veréb és a' Gerlitz*e (248), a *Lekvári Örzse* (216) és *A' Vízkörságos* (242) című meséket). Sokatmondó, hogy az angol mesehagyományból kizárólag az újabb műfajú *tale*-eket használta, fabuláit a La Fontaine-i francia hagyományt követve írta. A fabula magyarországi recepciójáról, illetve Verseghy ezirányú munkásságáról és forrásairól I. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

A *The Ladle* című mese tárgyát Prior eredendően Ovidius *Philemon és Baucis*ából merítette (*Metamorphoses*, VIII, 7), amit az átdolgozás során a nemzetközi mesekincsből jól ismert *három kívánság* népmesével kombinált. Verseghy néhány változtatástól eltekintve meglehetősen hűen fordított. A hosszas bevezetést és a moralizáló befejezést elhagyta, illetve a leírásban is rövidsége törekedett. Emellett egyrészt ahol tehetett, rá jellemző módon hazai vonatkozásúvá tette a szöveget (61–76. sor), másrészt némileg változtatott a szereplőkön: míg Priornál Mercurius és Jupiter a házaspár vendégei, addig Verseghynél Jupiter és Themis bolyonganak a földön (Fest 1917, 317).

### Verselés

Hexameterben. Verseghy formaválasztásáról I. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

### A költeményhez Verseghy által készített angol–német szójegyzék

(OSzK Kt., Oct. Germ. 462: *Erklärung der schwereren Wörter und Phrasen*, 27a.)



*The Ladle.* p. 317.

Az oldalszám Verseghynek arra a Prior-szöveget is tartalmazó angol másolatgyűjteményére vonatkozik, ami időközben elveszett. A német meghatározások valószínűleg az alábbi szótárból valók: Johann Eber, *Vollständiges Wörterbuch der Englischen Sprache für die Deutschen, I*, Leipzig, Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1793.; Johann Eber, *Vollständiges Wörterbuch der Englischen Sprache für die Deutschen, II*, Leipzig, Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1794. (A szótárakat Doncsesz Etelka azonosította, a német szavak átírása az ő munkája.)

sceptick: Zweifler

whirligig: Dreherchen, so die Kinder auf dem Tisch drehend herum laufen lassen

spinning: spinnend. Spinnen.

elves v. elf: Poltergeist. Hausgespenst. Zwerg,

cut: hauen. verwunden.

shuffle: Partiten machen, mischen, mengen.

tumble: wälzen. rollen. burzeln.

jumble: vermischen. verwirren.

twice or thrice: zwei- o. 3mal

else: sonst, anders.

toil: arbeiten, sich placken.

avail: nutzen. helfen. dienlich seyn, gelten

rehearse: (rehers) erzählen

grace: zieren. schmücken.

dint: Kraft. Gewalt.

quick-sand: Triebsand, beweglicher Sand, der unter den Füßen entweicht.

sketch: Grundriß, unvollkommener Entwurf.

strut: strotz. stolzieren. aufgeblasen einhertreten

big: dick. groß.

assert: schätzen. beschirmen.

angry: entrüstet.

Umpire: (empeir) Schiedsrichter.

well nigh: beinahe.

tire: ermüden.

alight: absteigen v. Pferd.

farm: Meyerhof.

snug: enge. dicht, verschloßen.

low: brüllen.

barn: Scheure.

turkey: türkischer, callcutischer, indianischer, welscher Zahn oder Hunne

gobble: große Bißen schlucken.

struggle: sich streuben, streiten. bestreben.

noose: Schlinge. Fallstrick.

snarl: anfletschen. murren.

jointly: mit einander

unbar: dem Riegel, Schlagbaum etc. hinwegthun.

yard: Hof des Hauses.

sped. von speed: glücklichen Fortgang haben, wohl anstatt gehen, gelingen (vielleicht: bedienen)

fight: streiten

made his leg: seinem Knickfuß machen.

laid: gelegt v. lay.  
 grateful: dankbar. angenehm. (gut, nützlich, dienlich)  
 better: das Beste.  
 odd zooks: seltsam bei meiner Sechs.  
 stuck: stack. v. stick: stecken  
 ankward: (ahkärđ) ungeschickt.  
 commoner: einer vom Haus der Gemeinen.  
 worth: Werth  
 plumb: Bleichschnur. auch: eine Tonne Geldes  
 ho[a]rd: aufhäufen.  
 dotard: ein alter Geck.  
 dregs: hefen.  
 planting: das Pflanzen.  
 leaven: säuern. mit Sauerteig vermengen.  
 coffin: Sarg.  
 cradle: Wiege.

### **Forrás**

Matthew Prior: *The Ladle*.  
 (Retzer 1786, VI, 144–152.)

The Scepticks think, 'twas long ago,  
 Since gods came down incognito,  
 To see, who where their friends or soes,  
 And how our actions fell or rose,  
 That, since they gave things their beginning,  
 And set this whirligig a spinning,  
 Supine they in their heav'n remain,  
 Exempt from passion and from pain,  
 And frankly leave us human elves,  
 To cut and shuffle for ourselves,  
 To stand or walk, to rise or tumble,  
 As matter and as motion jumble.

The poets now and painters hold  
 This Thesis both absurd and bold,  
 And your good-natur'd gods, they fay,  
 Descend some twice or trice a-day:  
 Else all these things, we toil so hard in,  
 Would not avail one single farthing;  
 For when the Hero we rehearse,  
 To grace his actions and our verse,  
 'Tis not by dint of human thought,  
 That to his Latium he is brought:  
 Iris descends by fate's commands,  
 To guide his steps thro' foreign lands,  
 And Amphitrite clears the way  
 From rocks and quicksands in the sea.

And if you see him in a sketch,  
(Tho' drawn by Paulo or Carache)  
He shows not half his force and strength,  
Strutting in amour, and at length.  
That he may take his proper figure,  
The piece must yet be four yards bigger:  
The Nymphs conduct him to the field,  
One holds his sword, and one his shield:  
Mars, standing by, afferts his quarrel,  
And Fame flies after with a lawrel.

These points, I fay, of speculation  
(As 'twere to save or sink the nation)  
Men idly learned will dispute,  
Assert, object, confirm, refute.  
Each, mighty angry, mighty right,  
With equal arras sustains the fight, [146]  
'Till now no umpire can agree 'em:  
So both draw off, and sing Te Deum.

Is it in Equilibrio,  
If deities descend, or no?  
Then let th' affirmative prevail,  
As requisite, to form my tale;  
For by all parties 'tis conseed,  
That those opinions are the best,  
Which in their nature most conduce  
To present ends and private use.

Two gods came therefore from above,  
One Mercury, the t'other Jove.  
The humour was (it seems) to know,  
If all the favours, they bestow,  
Could from our own perverseness ease us,  
And if our wish enjoy'd would please us.

Discoursing largely on this theme,  
O'er hills and dales their godships came,  
'Till well nigh tir'd and almost night,  
They thought it proper to alight.

Note here, that it as true as odd is,  
That in disguise a god or goddess  
Exerts no supernat'ral powers,  
But acts on maxims much like ours.

They spy'd at last a country-farm,  
Where all was snug and clean and warm;

For woods before and hills behind  
Secur'd it both from rain and wind:  
Large oxen in the fields were lowing:  
Good grain was fow'd, good fruit was growing,  
Of last year's corn in barns great store,  
Fat turkeys, gobbling at the door,  
And wealth (in short) with peace consented,  
That people here should live contented.  
But did they in effect do so?  
Have patience, friend, and thou shalt know.

The honest farmer and his wife,  
Two years declin'd from prime of life,  
Had struggled with the marriage-noose,  
As almost ev'ry couple does,  
Sometimes, my plague! sometimes, my darling!  
Kissing to-day, to-morrow snarling,  
Jointly submitting, to endure  
That evil, which admits no cure.  
Our gods the outward gate unbarr'd:  
Our farmer met 'em in the yard,  
Thought, they were folks, that lost their way,  
And ask'd them civilly to stay,  
Told 'em, for supper or for bed  
They might go on, and be worse sped. –

So said, so done. The gods consent:  
All three into the parlour went.  
They compliment, they sit, they chat,  
Fight o'er the wars, reform the state,  
A thousand knotty points they clear,  
'Till supper and my wife appear.

Jove made his leg, and kiss'd the dame:  
Obsequious Hermes did the same.  
Jove kiss'd the farmer's wife, you say:  
He did – but in an honest way,  
Oh! not with half that warmth and life,  
With which he kiss'd Amphitryon's wife. –

Well then, things handsomely were serv'd:  
My mistress for the strangers carv'd.  
How strong the beer, how good the meat,  
How loud they laugh'd, how much they eat.  
In Epic sumptuous wou'd appear,  
Yet shall be pass'd in silence here;  
For I should grieve, to have it said,  
That, by a fine description led,

I made my Episode too long,  
Or tir'd my friend, to grace my song.

The grace-cup serv'd, the cloath away,  
Jove thought it time, to shew his play.  
Landlord and landlady, he cry'd,  
Folly and jesting laid aside!  
That ye thus hospitably live,  
And strangers with good chear receive,  
Is mighty grateful to your betters,  
And makes e'en gods themselves your debtors.  
To give this Thesis plainer proof,  
You have to-night beneath your roof  
A pair of gods: (nay never wonder)  
This youth can fly, and I can thunder,  
I'm Jupiter and he Mercurius,  
My page, my son indeed, but spurious,  
Form then three wishes, you and Madam,  
And sure, as you already had 'em,  
The things desir'd in half an hour  
Shall all be here and in your pow'r.

Thank ye, great gods, the woman says:  
Oh! may your altars ever blaze!  
A ladle for our filver-dish  
Is, what I want, is, what I wish. –  
A ladle! cries the man, a ladle!  
'Odzooks, Corsica, you have pray'd ill.  
What should be great, you turn to farce:  
I wish the ladle in your a –.

With equal grief and shame my Muse  
The sequel of the tale pursues.  
The ladle fell into the room,  
And stuck in old Corisca's bum.  
Our couple weep two wishes past,  
And kindly join, to form the last,  
To ease the woman's aukward pain,  
And get the ladle out again.

**Moral.**

This commoner has worth and parts,  
Is prais'd for arms, or lov'd for arts:  
His head aches for a coronet,  
And who is bless'd, that is not great?

Some sense and more estate kind heav'n  
To this well-lotted peer has given:  
What then? he must have rule and sway,  
And all is wrong, 'till he's in play.

The miser must make up his plumb,  
And dares not touch the hoarded sum:  
The sickly dotard wants a wife,  
To draw of his last dregs of life.

Against our peace we arm our will:  
Admidst our plenty something still  
For horses, houses, pictures, planting  
To thee, to me, to him is wanting.  
The cruel something unpossess'd  
Corrodes, and leavens all the rest.  
That something, if we could obtain,  
Would soon create a future pain,  
And to the coffin from the cradle  
'Tis all a wish and all a ladle.

### Magyarázatok

15. *ivadni*: szaporodni

216.

### Lekvári Örzse, avagy erősebb a' szerelem még a' halálnál is.

[Nem volt környékében az egész megyének / a' hűségben párja Lekvári Örzsenek]

K1	<i>Lekvári Örzse, avagy erősebb a' szerelem még a' halálnál is.</i>	Versegi Ferentz' Munkáiból. 1805. MTAKK RUI 8r. 31. VII. kötet (Satires de Juvenal); 5–12; 209–216.	Korabeli másolat.	1805	277.
----	---	---	-------------------	------	------

### Megjelenés

Verseghy 1956, 87–95; Verseghy 1989, 57–63.

### Szövegforrás

A *Versegi Ferentz' Munkáiból. 1805.* című kéziratcsomó *A' kanál* (215), a *Lekvári Örzse, avagy erősebb a' szerelem még a' halálnál is* és *A Döghalál* (217) című La Fontaine-i, illetve Matthew Priori ihletésű meséket tartalmazza. A három mesét magába foglaló csomó az MTAKK RUI 8r. 31. jelzetű, a költőnek a fogságban keletkezett idegen nyelvű másolatait, tartalmazó kötet utolsó darabjába, a *Satires de Juvenal* című hetedik kötetbe van bekötve. A kötet négy, eredetileg külön oldalszámozású egységeket tartalmazó csomóból áll, melyet a szövegek egybekötésekor az első csomóhoz illeszkedve folyamatos oldalszámozással is elláttak. A kötet első három csomója autográf, a *Versegi Ferentz' Munkáiból. 1805.* című negyedik csomó azonban nem Verseghy kézírása. A szövegforrásról l. *A' kanál* (214) jegyzetét. A szövegforrás hitelességéről: Hovánszki 2018.

Az ismeretlen másolótól eredő szöveg helyesírása sokban különbözik Verseghytől. A legfontosabb ortográfiai, illetve grammatikai eltérés, mely verstani következményekkel is jár, hogy a kéziratban a névelő és a mutatónévmás mellől következetesen elmarad a megvonás. Mivel az a' és e'

melletti aposztróf emendálása *A' Kanál* című mesénél a hexameteres forma miatt szükségszerű, ezt a szövegforrás képeken egységesítés miatt – Verseghy nézeteinek megfelelően – a páros rímű felező tizenkettesekben írt *Lekvári Őrsében* is érvényesítettük. Az egyéb, Verseghy nézeteinek egyébként ellentmondó helyesírási sajátosságokat nem javítottuk.

### Keletkezés

Verseghy szövegének forrása Matthew Prior (1664–1721) *Paulo Purganti and his (honest) Wife* című meséje volt, mely először az angol szerző 1700–1710 között kiadott *Idle Tales* című sorozatában jelent meg. Verseghy a szöveget a Joseph Retzer által Bécsben, 1783–1786 között kiadott hat kötetes *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets* című antológiából ismerte meg (J. Retzer 1786, 173–180). Retzer antológiája számtalan mesét (*fabulát* és *tale-t*) tartalmaz. Verseghy Prior mellett Henry Brooke és William Taylor meséiből is készített másolatokat, illetve magyarázatokat, így például *A' Veréb és a' Gerlitze* (248), illetve *A' Vízkórságos* (242) című mesék szüzséjét vette tőlük. Sokatmondó, hogy az angol mesehagyományból kizárólag az újabb műfajú *tale*-eket használta, fabuláit a La Fontaine-i francia hagyományt követve írta-fordította.

Verseghy a fogságban tanult meg angolul. Nyelvtanulás okán egyrészt számtalan költeményt másolt át Retzer szöveggyűjteményéből (MTAKK RUI 8r. 31, IV. kötet: *English pieces and comedies*), másrészt sok angol versnek készítette el a prózai fordítását (OSzK Kt., Oct. Hung. 1486). Fennmaradt továbbá Verseghynek egy *Erklärung der schweren Wörter und Phrasen, die in engländischen Poeten vorkommen* című angol–német szótára (OSzK Kt., Oct. Germ. 462), melyet a Retzerből másolt költeményekhez készített. Ebben a címek után álló oldalszámok egy része az MTAKK RUI 8r. 31, IV, 1–70. másolataira utal (1a–14a), a kötet második felében található szójegyzék (14a–27b) pedig megegyezik az OSzK Kt., Oct. Hung. 1486. jelzetű prózai fordításokat tartalmazó kézirat paginautalásaival. Verseghy az angol–német szómagyarázatokat tartalmazó kötet 14a oldalának közepén egy kettős elválasztóvonallal jelezte, hogy innentől más forrásra utal. A fentebbiek alapján bizonyosan kijelenthető, hogy a kívülré mutató oldalszámatalások a kéziratok belső rendszere alapján Verseghynek egy másik, azóta elveszett angol másolatgyűjteményére vonatkoznak. A prózafordítás-kötetnek tehát teljes egészében megvolt az angol párja, illetve az angol–német szómagyarázatokban található angol költeményeket egytől-egyig lemásolta Verseghy. A fabula magyarországi recepciójáról, illetve Verseghy ezirányú munkásságáról és forrásairól l. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

A *Paulo Purganti and his (honest) Wife* magyarázata a brünni fogságban, valamikor 1798–1803 között keletkezett. Verseghy a szokásos módon dolgozta át Prior meséjét. Egyrészt a terjedősebb részeket kihagyva rövidített a leírásokon, másrészt ahol csak tudta, hazai vonatkozásúvá tette a szöveget.

Bár a *Verseghy Ferencz Munkáiból* című 1805-ből való idegen kezű másolatsomó másik két meséjét, *A' Döghalál* (217) és *A' kanál* (215) címűeket Császár Elemér Verseghy kisebb költeményeinek sajtó alá rendezésekor közreadta, a *Lekvári Őrsze* létezéséről a vers témája miatt hallgatott. A mese a szövegforrás megnevezése nélkül majd csak Vargha Balázs 1956-os, illetve 1989-es kiadásában jelent meg. Mivel Fest Sándor 1917-es tanulmányában Császár Elemérhez hasonlóan nem tett említést Verseghy *Lekvári Őrséjéről* (Fest 1917), a szöveg forrását jelen kiadásban azonosítottuk először.

### Verselés

Páros rímű felező tizenkettesben. Verseghynek a régi magyar vershagyomány „ritmusos” formáiról való nézeteiről l. a *Szentesiné* (191) jegyzetét.

### A költeményhez Verseghy által készített angol–német szómagyarázat

(OSzK Kt., Oct. Germ. 462: *Erklärung der schwereren Wörter und Phrasen*, 21a–21b.)

*Paulo Purganti*. p. 121.

Az oldalszám Verseghynek arra a Prior-szöveget is tartalmazó angol másolatgyűjteményére vonatkozik, ami időközben elveszett. A német meghatározások valószínűleg az alábbi szótárból valók: Johann Eber, *Vollständiges Wörterbuch der Englischen Sprache für die Deutschen, I*, Leipzig, Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1793.; Johann Eber, *Vollständiges Wörterbuch der Englischen Sprache für die Deutschen, II*, Leipzig, Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1794. (A szótárakat Doncsesz Etelka azonosította, a német szavak átírása az ő munkája.)

beyond: über. außer.  
trace: ausspüren. erforschen.  
hit: trefen. darauf besinnen  
for once: für dies (einzige) wort  
for bear: unterlassen. verschonen.  
chuckle: eine Lache aufschlagen  
bawd: Kupplerei. Kuppler.  
cart: auf einen Wagen setzen, binden, aufkla[.]en  
drive: treiben, jagen.  
flead: geschunden von flead (flihd) schieden  
serr: enge zusammen schließen (rüdeln)  
stiff: steif. unbingsam.  
cue: ansa. Das Zeichen so einen zum Reden gegeben wird.  
curb: bändigen. In Zauen halten.  
close: unzüumter Ort.  
claret: französischer rother Wein.  
eringo: Brachdinstel. Maustreu  
bohea: ein indianischer Wort: ein Thee.  
band: Halstuch.  
stroke: streicheln.  
pore: mahn und genau ansehen.  
couch: (kautsch) Fraulbett.  
clung v. cling: ankleben.  
wherewithal: woreit  
cleanse: klenns. reinigen.  
taking: Verfaßung.  
allow: geben. vermögen.  
dint: Kraft. Gewalt.  
back: unterstützen.  
calling: Beruf. Stand. Ruf.  
groam: seufzen. ächzen.  
scare: erschrecken.

### **Forrás**

Matthew Prior: *Paulo Purganti and his honest Wife*.  
(Retzer 1786, VI, 173–180.)

Beyond the fix'd and settl'd Rules  
Of Vice and Virtue in the Schools,  
Beyond the Letter of the Law,  
Which keeps our Men and Maids in Awe,



The better Sort should set before 'em  
A Grace, a Manner, a Decorum;  
Something, that gives their Acts a Light;  
Makes 'em not only just, but bright;  
And sets 'em in that open Fame,  
Which witty Malice cannot blame.

For 'tis in Life, as 'tis in Painting:  
Much may be Right, yet much be Wanting:  
From Lines drawn true, our Eye may trace  
A Foot, a Knee, a Hand, a Face:  
May justly own the Picture wrought  
Exact to Rule, exempt from Fault:  
Yet if the Colouring be not there,  
The Titian Stroke, the Guido Air;  
To nicest Judgment show the Piece;  
At best 'twill only not displease:  
It would not gain on Jersey's Eye:  
Bradford would frown, and set it by.  
Thus in the Picture of our Mind  
The Action may be well design'd;  
Guided by Law, and bound by Duty;  
Yet want this *Je ne sçay* quoy of Beauty:  
And tho' it's Error may be such,  
As Knags and Burgess cannot hit;  
It yet may feel the nicer Touch  
Of Wicherley's or Congreve's Wit.

What is this Talk? replies a Friend:  
And where will this dry Moral end?  
The Truth of what You here lay down  
By some Example should be shown. –  
With all my Heart,-for once; – read on.  
An Honest, but a Simple Pair  
(And Twenty other I forbear)  
May serve to make this Thesis clear.

A Doctor of great Skill and Fame,  
Paulo Purganti was his Name,  
Had a good, comely, virtuous Wife:  
No Woman led a better Life:  
She to Intrigues was ev'n hard-hearted:  
She chuckl'd when a Bawd was carted:  
And thought the Nation ne'er wou'd thrive,  
'Till all the bunnys were burnt alive.

On marry'd Men, that dare be bad,  
She thought no Mercy should be had;

They should be hang'd, or starv'd, or flead,  
Or serv'd like Romish Priests in Swede. –  
In short, all Lewdness She defy'd:  
And stiff was her Parochial Pride.

Yet in an honest Way, the Dame  
Was a great Lover of That same;  
And could from Scripture take her Cue,  
That Husbands should give Wives their Due.

Her Prudence did so justly steer  
Between the Gay and the Severe,  
That if in some Regards She chose  
To curb poor Paulo in too close;  
In others She relax'd again,  
And govern'd with a looser Rein.

Thus tho' She strictly did confine  
The Doctor from Excess of Wine;  
With Oysters, Eggs, and Vermicelli  
She let Him almost burst his Belly:  
Thus drying Coffee was deny'd;  
But Chocolate that Loss supply'd:  
And for Tobacco (who could bear it?)  
Filthy Concomitant of Claret!  
(Blest Revolution!) one might see  
Eringo Roots, and Bohé Tea.

She often set the Doctor's Band,  
And strok'd his Beard, and squeez'd his Hand:  
Kindly complain'd, that after Noon  
He went to pore on Books too soon:  
She held it wholesomer by much,  
To rest a little on the Couch: –  
About his Waste in Bed a-nights  
She clung so close – for fear of Sprites.

The Doctor understood the Call;  
But had not always wherewithal.

The Lion's Skin too short, you know,  
(As Plutarch's Morals finely show)  
Was lengthen'd by the Fox's Tail:  
And Art supplies, where Strength may fail.

Unwilling then in Arms to meet  
The Enemy, He could not beat;  
He strove to lengthen the Campaign,  
And save his Forces by Chicane.

Fabius, the Roman Chief, who thus  
By fair Retreat grew Maximus,  
Shows us, that all that Warrior can do  
With Force inferior, is Cunctando.

One Day then, as the Foe drew near,  
With Love, and Joy, and Life, and Dear;  
Our Don, who knew this Tittle Tattle  
Did, sure as Trumpet, call to Battel;  
Thought it extreemly à propos,  
To ward against the coming Blow:  
To ward: but how? Ay, there's the Question:  
Fierce the Assault, unarm'd the Bastion.

The Doctor feign'd a strange Surprise:  
He felt her Pulse: he view'd her Eyes:  
That beat too fast: These rowl'd too quick:  
She was, He said, or would be Sick:  
He judg'd it absolutely good,  
That She should purge and cleanse her Blood.  
Spaw Waters for that end were got:  
If they past easily or not,  
What matters it? the Lady's Feaver  
Continu'd violent as ever.

For a Distemper of this Kind,  
(Blackmore and Hans are of my Mind)  
If once it youthful Blood infects,  
And chiefly of the Female Sex;  
Is scarce remov'd by Pill or Potion;  
What-e'er might be our Doctor's Notion.

One luckless Night then, as in Bed  
The Doctor and the Dame were laid;  
Again this cruel Feaver came,  
High Pulse, short Breath, and Blood in Flame.  
What Measures shall poor Paulo keep  
With Madam, in this piteous taking?  
She, like Macbeth, has murder'd Sleep,  
And won't allow Him Rest, tho' waking.  
Sad State of Matters! when We dare  
Nor ask for Peace, nor offer War:  
Nor Livy nor Comines have shown,  
What in this Juncture may be done.  
Grotius might own, that Paulo's Case is  
Harder, than any which He places  
Amongst his Belli and his Pacis.

He strove, alas! but strove in vain,  
 By dint of Logic to maintain,  
 That all the Sex was born to grieve,  
 Down to her Ladyship from Eve.  
 He rang'd his Tropes, and preach'd up Patience;  
 Back'd his Opinion with Quotations,  
 Divines and Moralists; and run ye on  
 Quite thro' from Seneca to Bunyan.  
 As much in vain He bid Her try  
 To fold her Arms, to close her Eye;  
 Telling Her, Rest would do Her Good;  
 If any thing in Nature cou'd:  
 So held the Greeks quite down from Galen,  
 Masters and Princes of the Calling:  
 So all our Modern Friends maintain  
 (Tho' no great Greeks) in Warwick-Lane.

Reduce, my Muse, the wand'ring Song:  
 A Tale should never be too long.

The more He talk'd, the more She burn'd,  
 And sigh'd, and tost, and groan'd, and turn'd:  
 At last, I wish, said She, my Dear-  
 (And whisper'd something in his Ear)  
 You wish! wish on, the Doctor cries:  
 Lord! when will Womankind be wise?  
 What, in your Waters? are You mad?  
 Why Poyson is not half so bad.  
 I'll do it-But I give You Warning:  
 You'll die before To-morrow Morning. –  
 'Tis kind, my Dear, what You advise;  
 The Lady with a Sigh replies:  
 But Life, You know, at best is Pain:  
 And Death is what We should disdain  
 So do it therefore, and Adieu:  
 For I will die for Love of You: –  
 Let wanton Wives by Death be scar'd:  
 But, to my Comfort, I'm prepar'd.

### **Magyarázatok**

8. *borotvás*: borbély, sebdktor

10. *száz aranyat költvén Doktor-kalapjára*: drága pénzért vette a diplomáját

51. *pro domo sua disserálni*: hazabeszélni

55. *debitum*: kötelesség

56. *vinculum*: bilincs

73. *interdicál*: eltilt

78. *Galén*: Galenus (131–202) híres ókori orvos

109. *Fabius Maximus*: Fabius Maximus Cunctator. Római hadvezér, a halogató stratégia alkalmazója.

117. *illy conjuncturában*: ebben a helyzetben, ilyen állapotban

118. *cunctando*: halogatással  
 134. *confortans*: erősítő szer  
 143. *recidiva*: betegségbe való visszaesés  
 151. *tractatus*: béketárgyalás  
 173. *genesis*: A Teremtés könyve a Bibliában; a kezdetektől  
 187. *disserál*: értekezik, magyaráz

217.

**A' Döghalál.** [A' vad állatoknak gallyas országában]

K1	A' Döghalál.	Versegi Ferentz' Munkáiból. MTAKK RUI 8r. 31. VII. kötet (Satires de Juvenal); 13–18; 217–222.	Korabeli másolat.	1805	278.
----	--------------	--	----------------------	------	------

**Megjelenés**

Verseghy 1910, 147–151, 97. sz.; Verseghy 1956, 109–116.

**Szövegforrás és keletkezés**

A *Versegi Ferentz' Munkáiból*. 1805. című kéziratcsomó *A' kanál* (215), a *Lekvári Örzse, avagy erősebb a szerelem még a halálnál is* (216) és *A Döghalál* (217) című La Fontaine-i, illetve Matthew Priori ihletésű meséket tartalmazza. A három mesét magába foglaló csomó az MTAKK RUI 8r. 31. jelzetű, a költőnek a fogságban keletkezett idegen nyelvű másolatait, tartalmazó kötet utolsó darabjába, a *Satires de Juvenal* című hetedik kötetbe van bekötve. A kötet négy, eredetileg külön oldalszámozású egységeket tartalmazó csomóból áll, melyet a szövegek egybekötésekor az első csomóhoz illeszkedve folyamatos oldalszámozással is elláttak. A kötet első három csomója autográf, a *Versegi Ferentz' Munkáiból*. 1805. című negyedik csomó azonban nem Verseghy kézírása. A szövegforrásról l. *A' kanál* (215) jegyzetét. A szövegforrás hitelességéről: Hovánszki 2018.

Az ismeretlen másolótól eredő szöveg helyesírása sokban különbözik Verseghyétől. A legfontosabb ortográfiai, illetve grammatikai eltérés, mely verstani következményekkel is jár, hogy a kéziratban a névelő és a mutatónévmás mellől következetesen elmarad a megvonás. Mivel az *a'* és *e'* melletti aposztróf emendálása *A' kanál* című mesénél a hexameteres forma miatt szükség szerű, ezt a szövegforrás képeinek egységesítés miatt – Verseghy nézeteinek megfelelően – a páros rímű felező tizenkettesekben írt *Döghalál*-ban is érvényesítettük. Az egyéb, Verseghy nézeteinek egyébként ellentmondó helyesírási sajátosságokat nem javítottuk.

A *Döghalál* forrása Jean de La Fontaine (1621–1695) *Fables* VII. kötetének 1. darabja, a *Les animaux malades de la peste* című mese volt, mely először 1678-ban jelent meg. Verseghy a brünni fogságban, valamikor 1798–1803 között magyarította La Fontaine meséjét. Bár a La Fontaine-i történetet alapvetően megmaradt – az állatok a közöttük kitérő dögvész miatt elhatározzák, hogy a legbűnösebbet maguk közül engesztelésül feláldozzák, azaz megeszik (az áldozat a számár lett) – a költő egyrészt új állatok szerepeltetésével a cselekményt alaposan kibővítette (ezzel több mint kétszeresére növelte a mese terjedelmét), másrészt La Fontaine határozatlan, mesés korszaka helyett a történetet Augustus korába helyezte át (Szigetvári 1911, 302).

A fabula magyarországi recepciójáról, illetve Verseghy ezirányú munkásságáról és forrásairól l. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

**Verselés**

Páros rímű felező tizenkettesben, azaz magyar alexandrinban. Verseghynek a régi magyar vershagyomány „ritmusos” formáiról való nézeteiről l. a *Szentésiné* (191) jegyzetét.

## Forrás

La Fontaine: *Les Animaux malades de la peste*.  
(La Fontaine 1678, VII/1.)

Un mal qui répand la terreur,  
Mal que le Ciel en sa fureur  
Inventa pour punir les crimes de la terre,  
La Peste (puisqu'il faut l'appeler par son nom),  
Capable d'enrichir en un jour l'Achéron,  
Faisait aux Animaux la guerre.  
Ils ne mouraient pas tous, mais tous étaient frappés:  
On n'en voyait point d'occupés  
À chercher le soutien d'une mourante vie;  
Nul mets n'excitait leur envie;  
Ni Loups ni Renards n'épiaient  
La douce et l'innocente proie;  
Les Tourterelles se fuyaient:  
Plus d'amour, partant plus de joie.

Le Lion tinte conseil, et dit: „Mes chers amis,  
Je crois que le Ciel a permis  
Pour nos péchés cette infortune.  
Que le plus coupable de nous  
Se sacrifie aux traits du céleste courroux;  
Peut-être il obtiendra la guérison commune.  
L'histoire nous apprend qu'en de tels accidents  
On fait de pareils dévouements.  
Ne nous flattons donc point, voyons sans indulgence  
L'état de notre conscience.  
Pour moi, satisfaisant mes appétits gloutons,  
J'ai dévoré force moutons.  
Que m'avaient-ils fait? nulle offense;  
Même il m'est arrivé quelquefois de manger  
Le berger.  
Je me dévouerai donc, s'il le faut; mais je pense  
Qu'il est bon que chacun s'accuse ainsi que moi;  
Car on doit souhaiter, selon toute justice,  
Que le plus coupable périsse.  
– Sire, dit le Renard, vous êtes trop bon roi;  
Vos scrupules font voir trop de délicatesse.  
Et bien ! manger moutons, canaille, sottise espèce,  
Est-ce un péché? Non, non. Vous leur fîtes, Seigneur,  
En les croquant, beaucoup d'honneur;  
Et quant au berger, l'on peut dire  
Qu'il était digne de tous maux,  
Étant de ces gens-là qui sur les animaux  
Se font un chimérique empire.”  
Ainsi dit le Renard; et flatteurs d'applaudir.

On n'osa trop approfondir  
 Du Tigre, ni de l'Ours, ni des autres puissances,  
 Les moins pardonnables offenses.  
 Tous les gens querelleurs, jusqu'aux simples Mâtins,  
 Au dire de chacun, étaient de petits saints.  
 L'Âne vint à son tour, et dit: „J'ai souvenance  
 Qu'en un pré de moines passant,  
 La faim, l'occasion, l'herbe tendre, et je pense  
 Quelque diable aussi me poussant,  
 Je tondis de ce pré la largeur de ma langue;  
 Je n'en avais nul droit, puisqu'il faut parler net.”  
 À ces mots, on cria haro sur le baudet.  
 Un Loup quelque peu clerc, prouva par sa harangue  
 Qu'il fallait dévouer ce maudit animal,  
 Ce pelé, ce galeux, d'où venait tout leur mal.  
 Sa peccadille fut jugée un cas pendable.  
 Manger l'herbe d'autrui! quel crime abominable!  
 Rien que la mort n'était capable  
 D'expier son forfait. On le lui fit bien voir.

Selon que vous serez puissant ou misérable,  
 Les jugements de cour vous rendront blanc ou noir.

#### Magyarázatok

55. *szín orca*: álorca, tettetés, színlelés

68. *csicsákbúl*: csacsikból, szamarakból

76. *bélleiknek hangján*: a duda hangján

218.

**A' Budamelléki NYÚLSZIGET, mely Szent Margit' Szigetének is neveztetik.** [Rekedtt homályábúl a' hó éjszakának]

K1	A' Budamelléki NYÚLSZIGET, melyly Szent Margit' Szigetének is neveztetik. [befejezetlen]	OSzK Kt., Analekta 6557, 179–186.	Autográf.	[1805 körül]	375.
----	--	-----------------------------------	-----------	--------------	------

#### Megjelenés

Horváth Konstantin 1928, 275–279; Verseghy 1956, 222–224. (részlet); Verseghy 1989, 104–105. (részlet)

#### Szövegforrás és keletkezés

A 220 sorból álló befejezetlenül maradt verses elbeszélés egyetlen kéziratos szövegforrása az OSzK Kt., Analekta 6557. jelzet alatt található. A cím alatt mintegy témameghatározásként az alábbi latin mondat olvasható: „*Insula eram leporum, nunc insula fio leporum.*”, azaz: „Eddig nyulak [lepus, -oris] szigete volt, mostantól a kellemek [lepos, -oris] szigete lesz.”

Verseghy fogságból való szabadulása után nagyon gyorsan közel került a legfelsőbb főúri körök-höz. Személyes kapcsolatban volt József nádorral, illetve annak udvari környezetével. 1804-től a nádor udvarmestere, gróf Szapáry János (1757–1815) leányának, Szapáry Leopoldinának (1794–1866)

volt a nevelője, 1805 tavaszától Széchényi Ferenc leányának lett az énektanára, 1806 és 1807 között pedig magának József nádornak volt az udvari nyelv mestere. Főúri kapcsolatrendszeréről: Verseghy 1910, 264–271; Doncsecz 2016a, 2016b.

Horváth Konstantin a költemény keletkezéséről ezt írja: „Dicsőemlékü József nádorunk kezdeményezésére kezd Szent Margit-szigete fellendülni. Ennek az emléket örökíti meg a következő költemény; a pesti reggelnek, a piac mozgalmasságának leírása Verseghynél ritkítja párját. Nem mulaszthatja el a megszelídült, békés, elcsendesült lelkű poéta az örök béke gondolatát beleszőni e szép sorokba. Jellemző költőnk lelkületének fejlődésére. Nem tudom, ez a gondolat megtalálható-e Verseghy előtt?” (Horváth Konstantin 1928, 275.)

A Margit-sziget nyilvános közparkként való megnyitására a 19. század elején került sor. 1790-ben a bécsi udvar a főherceg kezdeményezésére, birtokcsere révén Sándor Lipót főhercegnek (1772–1795), Magyarország akkori nádorának adta az egyik korabeli elnevezése szerinti Nyulak-szigetét, aki a schönbrunni park mintájára kertészeti rendezését szorgalmazta. Sándor Lipót főherceg halála után 1796-ban a sziget József nádor (1776–1847) birtokába került, aki Tost József tervei szerint angolkertté alakította át. Ekkortól nevezték Palatinus- vagy (magyarosan) Nádor-szigetnek is. A felező tizenkettesekben írt vers egy József Nádor tiszteletére írt dicsőítő költemény, melyre az adott alkalmat Verseghynek, hogy megtudta, hogy a Nádor kiépített közparkká akarja tenni a szigetet („Mondgyák, hogy [...] elkészülvén egyszer belső szépségei, / megnyitva e' jó Úr Pest' 's Buda' népének.” 203–205. sor). A felvilágosodott ész és kultúra dicsőítésekor – Thalia és Clio beszélgetése, miközben egy sajkán átviszik a szigetre a költőt – ebben a versben is megragadja az alkalmat Verseghy, hogy elítélje a régi emberek számára dicsőséget jelentő harci erényeket (151. sor: „Bajnokok! kik hajdan csak ölni tudtakok!”). A költeményt feltehetően nem fejezte be Verseghy, mindössze 220 sornyi töredék maradt ránk.

Mivel Verseghy „Jósef Főherceg múlató helyének” nevezi a szigetet (80–84. sor), az elbeszélő költeményt csak fogságból való szabadulása, azaz 1803 után kezdhetette el írni, de Kisfaludy Sándornak 1806. október 11-én írt levele szerint 1806-ban már mindenképp nekilátott: „A' rövid gondolatoknak kifejezésére nagyon alkalmasnak és szépnek találok a' *liricumot*, a' mesékre, tanító darabocskákra a' *hexametrumot*, a' hosszabb költeményekre pedig a' *ritmust*. Kezdettem én hexametrumban egy nagy poémát, és elég messze vittem; de tapasztalván, hogy valamint csinálni, úgy érteni is nehéz, inkább csak a' ritmushoz folyamodtam, melly azt fogja megesközölni, hogy a poémának, ha elkészülhet, tiszerte terjedtebb haszna lessz.” (Verseghy – Kisfaludy Sándornak, 1806. október 11. In: Verseghy 2019, 110, 42. sz.) Verseghy befejezetlenül maradt rimes költeményeit számba véve feltehetően *A' Budamelléki Nyúlszigetre* célzott Kisfaludynak a költő, amit ezek szerint eredetileg hexameterben kezdett el, de mivel időközben belátta, hogy ha a szélesebb olvasóközönséget célozza meg, akkor a populáris rimes formát kell használni, a történetet addig meglévő részeit átdolgozta rimes formába, illetve abban akarta folytatni. A levélben Verseghy befejezetlenként hivatkozik a darabra, feltehetően sohasem készült el vele.

### Verselés

Páros rímű felező tizenkettesekben, azaz magyar alexandrinban. Verseghy a befejezetlenül maradt költeményt Kisfaludy Sándornak 1806. október 11-én írt levele szerint először hexameterben kezdte el írni, aztán dolgozta csak át rimes formába. Erről l. fentebb. Rimes költészeti formákról v. nézeteiről l. a *Szentésiné* (191) jegyzetét.



**Geburtsfeyer der Gnädigen Comtesse Leopoldine von Szápáry den 26 Julj 1805.**  
[Komm holde Zeit! die auf den Weltgefilden]

K1	<i>Geburtsfeyer der Gnädigen Comtesse Leopoldine von Szápáry den 26 Julj 1805.</i>	Énekek-kézirat; 67a–68b.	Önálló. Autográf.	<i>In Music gesezt durch H[err] Haas.</i>	1805. július 26. [Buda]	266.
----	--	--------------------------	-------------------	---	-------------------------	------

**Megjelenés**

Gálos 1934, 401.

**Szövegforrás és keletkezés**

A német nyelvű köszöntő egy különálló lapon maradt fenn, melyet az *Énekek*-kéziratához a kézirat-tári rendezés során, utólag csatoltak. Autográf tisztázat.

Gróf Szápáry János (1757–1815) valóságos belső titkos tanácsos, József nádor főudvarmestere 1804 körül kérte fel Verseghyt arra, hogy leányának, Leopoldinának (1794–1866) a nevelője legyen. Ennek a feladatnak Verseghy 1810-ig tett eleget. Ebben az időszakban a költő a Szápáry család tagjaihoz több köszöntő verset is írt. Leopoldinához két német nyelvű költeménye maradt fenn (ezek kéziratban maradtak), Szápáry Jánoshoz pedig egy magyar nyelven írt köszöntője, amit aprónyomtatvány formájában néhány példányban meg is jelentetett.

A *Komm holde Zeit! die auf den Weltgefilden...* kezdetű német nyelvű köszöntőt 1805. július 26-ára, Szápáry Leopoldina tizenegyedik születésnapjának az alkalmából írta Verseghy. A költemény műfaja és formája szerint egy rövid kantáta, amit a címben foglaltak szerint Joseph Haas zenésített meg: *in Musick gesezt durch H[err] Haas*, aki feltehetően a Szápáry család udvar muzsikusa volt ebben az időben. (A komponista hajlamokkal is rendelkező német zenészről ennél többet nem tudunk.) A költő ugyanez év végén Szápáry János neve napjára is írt egy köszöntőt (220), amit szintén Haas [Haaz] János zenésített meg. Bár a szöveghez tartozó dallam nem maradt fenn, munkamódszerét ismerve Verseghy a zeneszerzővel szorosan együtt dolgozva alakította ki a költemény formáját, ami ebben az esetben a dallam jellegéből adódóan nem strófikus, hanem összetett szerkezetű.

Verseghy három évvel később is írt Szápáry Leopoldinához egy német nyelvű verset, akkor névnepja alkalmából köszöntötte tanítványát: *An die Comtesse Leopoldine v Szapari. Ofen den 15ten Nov 1808.* (254) Bár Verseghy nevelőként 1810 után már nem állt a család alkalmazásában, a kapcsolat a Szápáry család és közte továbbra is megmaradt.

**Verselés**

A köszöntőnek szánt rövid kantátát Verseghy a műfajnak megfelelően váltakozó hosszúságú rímes sorokban írta. A kantáta műfajáról és formájáról az *Analytica*-ban a következőket olvashatjuk: „Kantátának azt a rövid, érzelmdús témájú költői alkotást mondjuk, amely megfigyeléseket, elmélkedéseket, belső érzéseket és valamely tárgy- vagy esemény ébresztette érzéseket ad elő különféle és váltakozó versformákban. [...] Ez a műalkotás tehát a műfajok különféle fajtáiból épül fel: egyik rész ugyanis elbeszél, másik rész tanít, ez itt felráz, az megfigyel. Ezért ebben az előforduló költői műfajok változatossága szerint zenéjüknel fogva is különböző recitativok, ariozók, kavatínák, arietták és áriák fordulnak elő.” (Verseghy 1977, III/7, 779–780.)

**Fordítás**

[Készítette: Doncsecz Etelka]

*Szápáry Leopoldina kegyelmes grófkisasszony születésnapjára*

1805. július 26-án

Verseghy Ferenc által

muzsikára tette Haas úr

Jőjj, kegyes Idő, Te ki a világ tájain a határtalan mindenséget érleled,  
s minket – kik hozzászoktunk a jótékony kiműveléshez – még itt a Földön az istenléti röpítész,  
O! siess ide, te, nemes tettekkel megkoronázott, ki kezében a lét varázspalcáját tartja, díszítve a  
művekkel, melyeket a szürke Semmi sötét árnyától teremtőlelked ellopott.

O! nyújts kezet a gyengéd Poldinának!

Arcod legyen derűs,

anyai szíved meleg!

S gombolyíts ékszert érzelmes kebléből:

a múzsák, a gyengéd gyermekség leendő növendékét;

s add őt a derűs ifjúságnak,

mint leendő mintáját az erénynek.

Oltalmazzon az Ég hatalmas kezével,

ó, drága zálog!

Őrizzen meg téged azon veszélyektől,

kik a gyermekeket ostromolják!

Akkor majd dacára az irigységnek szépen s nyugodtan növekedsz

mintájaként az erénynek,

örömére a legjobb atyai szívnek!

220.

NEVE' NAPJÁRA Ő EXCELLENTIÁJÁNAK GRÓF SZÁPÁRY JÁ-  
NOS ÚRNAK, / Ő FELSÉGE' TITKOS BELSŐ TANÁTSOSSÁNAK,  
NÁDORISPÁNY Ő HERCZEGSÉGE' FŐ / UDVARMESTERÉNEK.  
[Mennyből leszállott Harmonia!]

Ny1	<i>Neve' napjára ő excellentiájának Gróf Szápáry János Úrnak.</i>	Aprónyom- tatvány.	<i>Muzsikára tette: Haaz János.</i>	1805. december 27., Buda	381.
-----	---	-----------------------	---	-----------------------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 142–143, 95. sz. (*Gróf Szápáry János neve' napjára*)

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. A névnap köszöntő egyetlen ismert példányán (OSzK, Aprónyomtatványtár) a költemény teljes címe: NEVE' NAPJÁRA Ő EXCELLENTIÁJÁNAK GRÓF SZÁPÁRY JÁNOS ÚRNAK, Ő FELSÉGE' / TITKOS BELSŐ TANÁTSOSSÁNAK, NÁDORISPÁNY Ő HERCZEGSÉGE' FŐ / UDVARMESTERÉNEK. A cím alatt a zeneszerző neve olvasható: „Muzsikára tette: Haaz János.” Majd következik a 14 sorból álló ének, alatta zárójelben a megjelenés évszáma: 1805. Bár a költeményt énekes szöveggként lett kiadva, az aprónyomtatvány nem tartalmaz kottát.

Gróf Szápáry János (1757–1815) valóságos belső titkos tanácsos, József nádor főudvarmestere 1804 körül kérte fel Verseghyt arra, hogy leányának, Leopoldinának (1794–1866) a nevelője legyen. Ennek a feladatnak Verseghy kb. 1810-ig tett eleget. Ebben az időszakban a költő a Szápáry család tagjaihoz több köszöntő verset is írt. Leopoldinához két német nyelven írt költeménye maradt fenn (219, 254), Szápáry Jánoshoz pedig ez a magyar nyelvű köszöntője, amit aprónyomtatvány formájában néhány példányban meg is jelentetett a költő.

A köszöntő éneket az 1805-ös megjelenés után Császár Elemér adta közre. A szöveghez tartozó jegyzetben a következőt olvashatjuk: „Úgy látszik, a vers példányai igen ritkák lehettek, mert sem Petrik nagy bibliographiai munkája, sem a Sághtól nagy pontossággal összeállított jegyzék (Verseghy munkáiról a Verseghy Ferencz' maradvánnyal és élete című műben) nem ismeri.” (Verseghy 1910, 370.) Császár nem árulja el, hogy honnan ismeri Verseghynek ezt a művét, illetve miből gondolja, hogy a darab Verseghyé. Mert bár a vers témája (Verseghy ekkor Szapáry János leányának a nevelője), szóhasználata, ragozása, versformája, illetve az, hogy megzenésített darabról van szó, valóban mind Verseghy szerzősége mellett szól, a nyomtatványon nem szerepel Verseghy neve. A megoldást a néhány évvel korábban írt Verseghy-életrajz egyik lábjegyzete jelenti, amiben Császár a következőképpen hivatkozott a darabra: „Neve' napjára gróf Szapáry János úrnak, írta Verseghy Ferencz, Budánn, 1805” (Császár 1903, 175). Bár Császár itt sem mondja meg, hogy honnan veszi a címnek ezt a formáját, az idézet Horváth István *Mindennapiából* való. Horváth 1806. január 6-i naplóbejegyzésében ugyanis a következő olvasható: „Tőle [Virág Benedektől] Vitkovits Miskámhoz mentem 's vele tizenkét óráig trétseltem. Meg ajándékozott Versegi Ferentznek imez új költeményével: Neve Napjára Ó Excellentiájának Gróf Szapáry János Urnak 's a' t. Irta Verseghy Ferencz, Musikára tette Haaz János. Budán 27. December. 1805. – Kevés benne a' képzelődést indító disz, és igen meg egyez a' folyó köszöntéssel. Nints benne új gondolat: azától pedig tsak e' sopánkodás hibáz; kívánom, hogy holta után a' Menyországba juthasson Extzellentiád. – Többet tehetett volna Versegi.” (Horvát 1967, 303.) Horváth feljegyzése szerint a megzenésített köszöntő többféle aprónyomatványként jelent meg. A Vitkovics által neki adott példány ugyanis nemcsak Verseghy nevét, de az alkalmatosság pontos idejét, illetve a kiadás helyét is tartalmazta. Kottáról azonban itt sincs szó. Valószínű, hogy azt csak kéziratként mellékelte a grófnak Verseghy, hiszen a kottanyomatás egyrészt ekkor még nem igazán működött a magyarországi nyomdákban, másrészt nagyon költséges volt. A címben feltüntetett Haaz János (Joseph Haas) zenésítette meg Verseghynek a Szapáry Leopoldina névnapjára 1805. július 26-ára írt német nyelvű köszöntőjét is: *Geburtsfeyer der Gnädigen Comtesse Leopoldine von Szapáry den 26 July 1805.* (219) A német ajkú és származású zenész ezek szerint 1805-ben a Szapáry család udvari muzsikusa volt, aki komponista hajlamokkal is rendelkezett.

Horvát István naplója mellett Ferenczy János kéziratban maradt naplójának 1806. január 6-i bejegyzése nemcsak a költemény keletkezéséről, sőt előadásáról szolgál pontos információkkal, de a köszöntő ének teljes szövegét is rögzítette. „Regvel Verseghi Ferenczhez, a ma nagy hazafihoz látogatására mentem. Nagy szivességgel fogattam tőle több tárgyakról beszélgettünk, hazánk állapotjáról, az Austriai ház szerentsétlen eredeteiről, mellyeket bölts Verseghi mind annak tulajdonít, mivel Ferentz, második Jósef, és Leopold systémajitul az uralkodásban el távozott; régi, titkos, mindeneket szolgálai alatsonságba vonó, vagy tartó, el nyomorító uralkodás modjához ragazkodván mire jutot, nyilvánóságos. – Ezek után azon versekkel meg ajándékozot, mellyeket Gróf Szapári János neve napjára 27. Decen. 1805ben irtt, és músikára tétetvén Szapári gróf kis aszszony tanítványa által el énekéltetett. Rémitő változás! még eddig Mátyás palótájában illyenek nem történtek! első vagy nagy Hazafi, ki Árpád isteni nyelvét mostani üdőkben meg zsengettetted, méltóságát, mindenekre való alkalmatosságát meg mutatad. – Nem is kevés baja volt Verseghinek mégen kis aszszonyát a magyar énekekkel való atja tiszteltetésére reá vette, mert ennek előtte vagy német, vagy olasz énekeket mondot ezen napon. Reá állt még is, el énekelte a dütső nyelven hangzo éneket, mind atjának, mind a jelen lévő uraknak örömökre. Így kezdik a nagy urak anyai nyelvöket betsülni, így tör jeget a jó hazafi az előítéleteken, mellyek által eddig a mi nyelvünk alkalmatlannak tartatik. – Ő ide irom szép énekét Verseghinek, ide az anygali szavakat: Mennyből leszállott Harmonia! [...]” (OSzK Kt., Quart. Hung. 463, 55a–55b. *Napi jegyzések Ferenczy János, a Törvénynek harmadik esztendőbeli halgatója által Pesten 1805–1806.* Ferenczy naplójára, illetve benne Szapáry János köszöntőjére Donczecz Etelka hívta fel a figyelmemet.)

## Verselés

Nyugat-európai rímes, jambikus sorokban. Strófa képlete: 9a 8b 8b 9a / 10c 10c / 11d 8e 11d 8e / 9f 8g 9f 8g.

221.

### A' MAGYAR MÚSÁNAK HÁLADATOS ÖRÖME [Már Mátyás Királynak szerencsés korában]

Ny1	A' MAGYAR MÚSÁNAK HÁLADATOS ÖRÖME.	Aprónyomtatvány.	1806, Buda	382.
-----	------------------------------------	------------------	---------------	------

## Megjelenés

Verseghy 1865, 149–158; Verseghy 1910, 245–254, 163. sz.

## Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. A József nádorhoz írt alkalmi vers aprónyomtatványként jelent meg, címlapján a következő olvasható: *A' MAGYAR MÚSÁNAK HÁLADATOS ÖRÖME / Herculesnek amaz öntött képzeténn, melyet felséges urunk JÓSEF / Magyar és Cseh országnak örökös királyi, Austriának pedig fő herczegje és / Magyar országnak nádor-ispánnya a Pesti Nemzeti Könyvtárháznak ajándékozott. // Írta Verseghy Ferencz. // Budánn, A' Királyi Magyar Universitas' Betűivel. 1806.*

Fennmaradtak még Verseghynek a költeményhez készített prózai jegyzetei (OSzK Kt., Analekta 6583; 213–214), melyeket valószínűleg a vershez való anyaggyűjtéskor írt. Alább ezeket is közreadjuk. (Megjelent: Verseghy 1987a, 21–22.)

A panegyricust azon alkalomból írta Verseghy, hogy József nádor (1776–1795) 1806-ban a *Pesti Nemzeti Könyvtárháznak* ajándékozott egy akkor talált antik Hercules-szobrot. Verseghy fogságból való szabadulása után nagyon gyorsan közel került a legfelsőbb főúri körökhöz. Személyes kapcsolatban volt József nádorral, illetve annak udvari környezetével. 1804-től a nádor udvarmestere, gróf Szapáry János (1757–1815) leányának, Szapáry Leopoldinának (1794–1866) volt a nevelője, 1805 tavaszától Széchényi Ferenc leányának lett az énektanára, 1806 és 1807 között pedig, azaz *A' Magyar Músának háladatos öröme* megírásának idején magának József nádornak volt az udvari nyelvmestere (Verseghy 1910, 264–271). A panegyricusszal is nyilvánvalóan lojalitását fejezte ki. Verseghy gesztusának hátteréről: Doncsecz 2016a, 2016b; Kisfaludy 1931, 51.

A címlapon az alkalmatosságra írt költemény megírásának okát olvashatjuk. Ezután következik a Horatius-idézet, mely az *Ódák* IV. könyvének 5. darabjából való. Az *Augustushoz (Ad Caesarem Augustum Absentem)* című *carmen* mottóként használt 2. strófája magyarul így hangzik: „Áraszd szét a hazán, jó vezetők, a fényt! / Hisz, míg ránkmosolyog, mint sugaras tavasz, / Fénylő arcod, a perc szebb s gyönyörűbb a nap, / S tündöklőbbek a hajnalok.” (Horváth István Károly fordítása. In: Horatius 1962, 277.) A következő oldalon az ajánlás található: *FELSÉGES URUNKNAK / JÓSEFNEK, / MAGYAR ÉS CSEH ORSZÁGBAN ÖRÖKÖS KIRÁLYI, AUSTRIÁBAN PEDIG FŐ HERCZEGNEK, MAGYAR / ORSZÁG' NÁDORISPÁNNYÁNAK // mély tisztelettel ajánlya / a' Szerző.* Ezután, a negyedik oldalon kezdődik páros rímű felező tizenkettesekben írt költemény.

Verseghy a költemény megjelenése előtt levélben kért engedélyt a nádortól ahhoz, hogy neki dedikálhassa a verset, amivel a kor íratlan szabálynak tett eleget (Pesti 2013, 154–164). A levél magyar fordítása a következőképpen hangzik: „Őcsászári Magassága! / Alulírott alázatosan kérelem, hogy költeményét a Hercules-szoborról – amelyet Ófelsége a nemzeti könyvtárnak adományozott – Ófelsége nevének dedikálhassa. / E legmagasabb kegyet várva marad hódolatteljes alázattal / Őcsászári Magasságának / legalázatosabb legengedelmesebb / szolgája / F. V.” (Verseghy Ferenc – József nádornak. 1806. In: Verseghy 2019, 656, 45. sz. Fordította: Doncsecz Etelka.)

Az alkalmi költeményt Verseghy egy levél kíséretében 1806. június 2-án Széchényi Ferencnek is elküldte, továbbá arra kérte a grótot, hogy a levélhez mellékelte költemény egyik példányát szíveskedjen elküldeni sógorának, Gróf Festetics Györgynek, akit ő személyesen nem ismer: „Ama’ mély tisztelet, mellyel Excellentiádhoz már sok esztenkóktól fogva viseltetek olyan nagy bizodalmat szűl bennem, hogy Excellentiádnak még távúlról is merészellyek alkalmatlankodni. De azonkívül Excellentiádnak hazafiúsága is arra kötelez engem’, hogy első legyen azok között, a’ kikkel magyar írásimot közleni szeretem. Herculesnek amaz öntött képe, mellyet Felső Nádorispányunk a’ Nemzeti könyvháznak ajándékozott, alkalmatosságot és okot adott nekem arra, hogy e’ kegyes és bölcs Urunknak dicséretére fakadgyak. E’ költeményemnek egynehány párjával merészlek Excellentiádnak kedveskedni, azt az alázatos kérésemet függesztvén csekély adományomhoz, hogy egy pár példázatot méltóztasson Excellentiád Méltóságos Gróf Festetic György Úrnak Keszthelyre küldeni, kit sem ösmerni szerencsém nincsen, sem levelemmel terhelni merészségem. Vegye, kérem, jó néven Excellentiád mértéketlen tiszteletnek e’ kis jelét, és bizodalmamnak, ha talán terhére volnának, méltóztasson megbocsátani.” (Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, 1806. június 22. In: Verseghy 2019, 105, 38. sz.)

A költemény megírásának okát és keletkezését Verseghy levelezésével kapcsolatban Doncsecz Etelka írta meg. Eszerint: „Verseghyt egy közelmúltbeli esemény ihlette a versírásra. Szentgyörgyi Kiss Antal, Torontál vármegye táblabírája családi birtokán, a bánati Szinicén [a település ma Románia területén található: Svinița] egy Herculeset ábrázoló antik bronzszoborra akadt, amelyet József nádornak ajándékozott. A nádor elfogadta az ajándékot, s az adományozót egy értékes gyűrűvel jutalmazta meg. A szobrot viszont nem tartotta meg, hanem a Széchényi Ferenc alapította Nemzeti Múzeumnak adományozta. Az antik szobor felbukkanásáról és a nádor gesztusáról mind a magyar, mind a német nyelvű sajtó beszámolt (*Intelligenzblatt der Jenaischen Allgem. Literatur – Zeitung*, Numero 89, 1806. szeptember 22., 731; *Magyar Kurir*, Nro. 41, 1806. május 31., 630–631). Miller Jakab Ferdinánd, a múzeum könyv- és érme gyűjteményének őre önálló kötetet szentelt a műtárgy leírásának, amely ez év augusztusában hagyta el a sajtót (Miller 1806; Horvát 1967, 342, 352).” (Verseghy 2019, 656.) „Verseghy a költeményben a nádor tettét önmagán túlmutató, szimbolikus gesztusként értelmezi. Áttekintést ad a magyarság történetéről, s az aranykort a kultúrapártoló I. Mátyás idejébe helyezi. A virágzásnak a török háborúk vetettek véget. A hanyatlásból a vers narratívája szerint a Habsburgok kínálnak kiutat azzal, hogy pártolják a magyar nyelv és kultúra ügyét. Hogy a nádor az ajándékba kapott Hercules-szobrot a Nemzeti Múzeumnak ajánlotta fel, Verseghy szemében jelkép: mintha Mátyásnak a Szulejmán által Budáról elrabolt Hercules-szobra tért volna vissza ismét a magyar nemzethez – a Habsburg nádor kegyéből (Rázsó–V. Molnár 1990, 270–280; Spitzer–Komoróczy 2003, 775–776). A megfeleltetés egyértelmű: a magyar kultúra pártolója a 19. század elején nem I. Mátyás, hanem közvetlenül egy magyar főúr, Széchényi Ferenc, (közvetve) a (koronát bíró) Habsburg-ház egyik tagja. E párhuzam felidézése nem Verseghy leleménye. A szerző a Mátyás–Széchényi-kapcsolat említésével a könyvtáralapítást méltató szövegekben kimutatható tendenciához igazodik. Emellett József nádor sem csak a Hercules-szobor odaajándékozása révén kötődött a könyvtárhoz, hiszen Széchényi az ő védnöksége alá helyezte az intézményt (Deák–Zvara 2012, 30). Verseghy az egyértelmű gesztussal a múltján esett folt elhalványítására tett kísérletet. A kiadvány terjesztésével nem egyszerűen saját versét népszerűsítette, hanem egyszersmind hírt adott arról, hogy sikerült közel kerülnie a vezető udvari körökhöz, pontosabban azok József nádor szellemiségét képviselő, a magyar kultúra ügyét pártoló ágához. Lépései átgondoltságát jelzi, hogy a potenciális mecénások megnyerése érdekében magát Széchényit, kora egyik legjelentősebb kultúrapártolóját kérte fel arra, hogy a nyomtatványt – s ugyan nem mondja ki, de a vers szerzőjét is – sógora, gróf Festetics György figyelmébe ajánlja.” (Verseghy 2019, 644.)

## Verselés

Páros rímű felező tizenkettesben. Mivel a klasszikus műfaji–formai követelmények szerint a dícsőtő óda műfajához antik-időmértékes forma illet volna, Verseghy feltehetően József nádor igényeihez alkalmazkodott, amikor a saját maga által egyáltalán nem kedvelt rímes-ütemhangsúlyos formát választotta.

## Verseghy prózai jegyzetei a költeményhez.

(OSzK Kt., Analekta 6583; 213–214.)

*Mátyás Király* 1490 esztendőben halt meg, 47 esztendőskorában.

*Perugino Péter* a Római képművész Oscolánának Szerzője, és *Ráfaelnek* mestere született 1446-ban, meghalt 1524, és így 34 esztendővel későbbben, mint *Mátyás Király*. E' Képművésztől lehetnek volna képek *Mátyás' Udvarában*, mivel ennek halálánál már 50 esztendőskor volt. De mivel csak Tanítványa által lett azután híres, nem merem mondani, hogy e' Királyunk különös szolgálattal élt legyen.

*Rafaale Sanzio da Urbino* 1520 esztendőben halt meg, még mestere előtt, és 30 esztendőskorában; született tehát szinte azon esztendőben, úgymint 1490, mellyben *Mátyás* meghalt. A' Római Oscolát együtt szerzette *Peruginóval*.

*Rubens* a' Brabantiai Oscolánának híres mestere 1640<sup>ben</sup>, és így *Mátyás*nál 150 esztendővel későbbben halt meg.

*Coreggio Antal* a' Lombardiai Oscolából 1534<sup>ben</sup> és így 44 esztendővel későbbben halt meg, mint *Mátyás*.

*Da Vinci Leonard* a' Flórentiai Oscolánának Szerzője meghalt 1520dikban és így 30 esztendővel későbbben *Mátyás*nál.

*Angelo Mihály* a' Florentiai Oscolából meghalt 1563dikban, és így 73 esztendővel későbbben, mint *Mátyás*.

*Titian* a' Velencei Oscolánának fő Mestere 1576dikban és így 86 esztendővel későbbben halt meg, mint *Mátyás*.

Hogy rajzolatok *Mátyás'* palotájában voltak, azt *Bonfinius* bizonyította ugyan; de azt, hogy e' rajzolatok az imént említett Mesterektől készítették legyen, Anachronismus nélkül nem mondhattuk.

*Perugino Péter* előtt *Giotto* és *Ciambue* [Cimabue?] voltak a' nevezetesebb Képművészek; de ezek a' mesterségben olly kevésre mentek, hogy Epochát nem csinálhatnak, amint *Sulzer Theorie der Schönen Künste*, Artickel: *Mahlerey* bizonyította; és erre nézve nem tartottam őket méltóknak arra, hogy *Költeményekben* őket megnevezem.

222.

**TISZTELETE Ő EXCELLENTIÁJOKNAK PUCHÓI MARCZIBÁNY ISTVÁNY ÚRNAK, CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FELSÉGÜNK' VALÓSÁGOS BELSŐ CONSILIARIUSSÁNAK, és KEGYELMES HITVESSÉNEK, KESSELEŐKEŐI MAJTHÉNYI MÁRIA ASSZONYNAK, AMA' KÉT JELES FUNDÁTIÓNAK ALKALMATOSSÁGÁVAL, MELYEKET A' BETEGEK' SZÁMÁRA TETTEK.** [Még Nádorispányunk óta határinkot]

Ny1	TISZTELETE Ő EXCELLENTIÁJOKNAK PUCHÓI MARCZIBÁNY ISTVÁNY ÚRNAK [...] és MAJTHÉNYI MÁRIA ASSZONYNAK	Aprónyomatvány.	1806, Buda	383.
-----	--	-----------------	------------	------

## Megjelenés

Verseghy 1910, 254–258, 164. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Az aprónyomtatványként megjelent alkalmi köszöntő címlapján: *TISZTELETE Ó EXCELLENTIÁJOKNAK PUCHÓI MARCZIBÁNY ISTVÁNY ÚRNAK, CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FELSÉGÜNK' VALÓSÁGOS BELSŐ CONSILIARIUSSÁNAK, és KEGYELMES HITVESSÉNEK, KESSELEŐKEŐI MAJTHÉNYI MÁRIA ASSZONYNAK, AMA' KÉT JELES FUNDÁTIÓNAK ALKALMATOSSÁGÁVAL, MELYEKET A' BETEGETEK' SZÁMÁRA TETTEK. // ÍRTA V. F. az Esztergomi fő Megyének Papja, a' szép mesterségek és a' philosophiának Doctora. // BUDANN, A' Királyi Magyar Universitas' Betűivel. 1806.*" A következő oldalon a Horatiustól való (latin nyelvű) mottó található. A részlet az *Ódák* 3. könyvének 30. darabjából, a *Melpomenéhez* című ódából. Az idézet magyarul így hangzik: „Áll ércnél maradóbb művem, emelkedett / emlékem, s magasabb, mint a királyi sír, / és sem kapzsi vihar, sem dühös északi / szél nem döntheti már földre, se számtalan / évek hosszú sora, sem rohanó idő.” (Devecseri Gábor fordítása. In: Horatius 1961, 257.) Ezután következnek a páros rímű felező tizenkettesekben írt alkalmi költemény.

Verseghy szabadulása után szoros kapcsolatba került a főúri mecénás Marczibány családdal, akik feltehetően anyagilag is támogatták a költőt. Számtalan művet írt, illetve dedikált nekik. Az 1806-ban megjelent költeményt a címben megnevezettek szerint két jeles esemény alkalmából írta. A két jeles *fundatio*, azaz alapítás a következő volt: 1806. április 22-én Marczibány István (1752–1810) nagy összegű alapítványt tett az egykori ferences rendi kolostorban az Erzsébet-apácák által működtetett budai női kórháznak. Ugyanekkor egy kétemeletes épületet emeltetett a kolostortemplom (mai Szent Ferenc sebei templom) északi oldalán „lábadozóház”, menedékház céljára. Verseghy az ügyben személyesen is érintett volt, mivel a budai Erzsébet-apácáknál látott el papi feladatokat. (L. Verseghy – Prónay Simonnak, 1810. december 6. In: Verseghy 2019, 126, 53. sz.)

Ehhez a köszöntőhöz szorosan kapcsolódik a 221. számú darab, melyet a Marczibány István által támogatott kórház, illetve az általa építtetett lábadozóházat fenntartó Erzsébet-apácák beöltöztetésére írt Verseghy.

### Verselés

Páros rímű felező tizenkettesekben.

223.

**HÁLADATOS ÖRÖMDAL, MELLYET Ó EXCELLENTIÁJOKNAK, PUCHÓI MARCZIBÁNY ISTVÁNY ÚRNAK, CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FELSÉGÜNK' VALÓSÁGOS BELSŐ TANÁCSOSSÁNAK, ÉS KEGYELMES HITVESSÉNEK, KESSELEŐKEŐI MAJTHÉNYI MÁRIA ASSZONYNAK TISZTELETÉRE a' Budai Klostromban énekeltek Szent Erzsébetnek szerzetes Leányai, midőn Ó Excellentiájok fundatíójára az első három Magyar Szűzet, más kettővel együtt, a' Szent Szerzet ruhájába felöltöztették Mindszent' havának 5dik napján 1806.** [Engedd NAGY PÁR! Lyányaidnak]

Ny1	<i>HÁLADATOS ÖRÖMDAL, MELLYET [...] MARCZIBÁNY ISTVÁNY ÚRNAK [...] ÉS KEGYELMES HITVESSÉNEK [...] TISZTELETÉRE a' Budai Klostromban énekeltek Szent Erzsébetnek szerzetes Leányai [...]</i>	Aprónyomtatvány.	<i>Szerzette és muzsikába tette VERSEGHY FERENCZ.</i>	1806, Pest	384.
-----	---	------------------	---	------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 258–260, 165. sz.



### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Az aprónyomatványként megjelent alkalmi kantáta címlapján: „*HÁ-LADATOS ÖRÖMDAL, MELLYET Ő EXCELLENTIÁJOKNAK, PUCHÓI MARCZIBÁNY ISTVÁNY ÚRNAK, CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FELSÉGÜNK' VALÓSÁGOS BELSŐ TANÁCSOSSÁNAK, ÉS KEGYELMES HITVESSÉNEK, KESSELEŐKEŐI MAJTHÉNYI MÁRIA ASSZONYNAK TISZTELETÉRE a' Budai Klostromban énekeltek Szent Ersébetnek szerzetes Leányai, midőn Ő Excellentiájok fundációjára az első három Magyar Szűzet, más kettővel együtt, a' Szent Szerzet ruhájába felöltöztették Mindszent' havának 5dik napjánm 1806. // Szerzette és muzsikába tette VERSEGHY FERENCZ. // PESTENN. Patzkó Ferencz' betűivel nyomtatott 1806.*” Ezután következik a dallamra írt, ezért a dallam ritmusának megfelelő, különböző nyugat-európai mértékes sorokban készült költemény szövege.

Verseghy szabadulása után szoros kapcsolatba került a főúri mecénás Marczibány családdal, akik feltehetően anyagilag is támogatták a költőt. Számptalan művet írt, illetve dedikált nekik. Az 1806-ban megjelent költemény szorosan kapcsolódik egyrészt az előző, 220. számú köszöntőhöz, melyet két jeles *fundatio*, azaz alapítás alkalmából írt Verseghy, másrészt a *Háladó Dal, mellyet Ő Excellentiájoknak, Puchói Marczibány Istvány Úrnak [...] és kegyelmes Hitvessének [...] mély tisztelettel ajánlották az Ő Excellentiájok által kegyesen fundáltt első Magyar Apácák [...] mikor Szent Örsébetnek Szerzetéhez a' Budai Klostromban felesküdték Februáriusnak 2dik napjánm 1808. esztendőben.* (Pestenn) című, számunkra már csak címében ismert alkalmi költeményhez.

A Verseghy által emlegetett két jeles alapítás a következő volt: 1806. április 22-én Marczibány István (1752–1810) nagy összegű alapítványt tett az egykori ferences rendi kolostorban az Erzsébet-apácák által működtetett budai női kórháznak. Ugyanekkor egy kétemeletes épületet emeltetett a kolostortemplom (mai Szent Ferenc sebei templom) északi oldalán „lábadozóház”, menedékház céljára. A *Háladatos Örömdalt* a kórházat és lábadozóházat fenntartó Erzsébet-apácák beöltöztetésének alkalmából írta Verseghy. Az öt új nővér 1806. november 5-én vette fel a szerzetesi ruhát, melynek alkalmából a Marczibány házaspár tiszteletére írt kantátát a cím szerint el is énekeltek. Külön kiemelte, hogy az öt újonnan szenteltből három magyar, ami azért lehetett fontos mind a mecénások, mind az ő számára, mert ezzel megkezdődhetett a rend elmagyarosodása. Az Erzsébet-apácák német (aacheni) alapítású rend volt, amit a szegény (női) betegek ellátására II. József telepített 1785-ben Budára. Verseghy az ügyben személyesen is érintett volt, mivel a budai Erzsébet-apácáknál látott el papi feladatokat. (L. Verseghy – Prónay Simonnak, 1810. december 6. In: Verseghy 2019, 126, 53. sz.)

Bár a szöveghez tartozó kotta nem maradt fenn, a cím szerint: „Szerzette és muzsikába tette Verseghy Ferencz.” Verseghy tehát prozódiai okokból ebben az esetben sem írt dallamot (a komponálástól elméleti okokból a kezdetektől elzárkózott), hanem egy által választott, már meglévő melódiára „muzsikába tette” a szöveget. A költemény formájából kiindulva nem egyetlen dallamot választott, hanem a kantáta műfajához illően több típusú dallamot szerkesztett össze.

Verseghy ugyanezen alkalmatosságból, azaz újabb magyar apácák beöltöztetésének alkalmából másfél év múlva (1808. február 2.) egy újabb hálaadó dalt írt a Marczibány család tiszteletére. A *Háladó Dal, mellyet Ő Excellentiájoknak, Puchói Marczibány Istvány Úrnak [...] és kegyelmes Hitvessének [...] mély tisztelettel ajánlották az Ő Excellentiájok által kegyesen fundáltt első Magyar Apácák [...] mikor Szent Örsébetnek Szerzetéhez a' Budai Klostromban felesküdték Februáriusnak 2dik napjánm 1808. esztendőben.* (Pestenn) című aprónyomatványról Sághtól tudunk (Verseghy 1825, 180–181). Feltehetően nagyon kevés példányszámban jelent meg, és korán nyoma veszett a kiadványoknak. A szövegét nem ismerjük, a Verseghy-kiadások nem tudnak róla.



### Verselés

A kantáta műfajának megfelelően, a dallam ritmusa szerint, különböző nyugat-európai mértékes sorokban (többnyire trochaikus lejtésűekben). A kantátáról l. a *Geburtsfeyer der Gnädigen Comtesse Leopoldine von Szápáry den 26 July 1805*. (219) jegyzetét.

224.

### Engedgye meg, kérem, szegény szolgájának...

K1	<i>Engedgye meg, kérem, szegény szolgájának...</i>	OSzK Kt., Analekta 6571.	Autográf fogalmazvány.	[1806]	388.
----	--	-----------------------------	---------------------------	--------	------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 271, 172. sz. (*Marczibány István nevenapjára*)

### Szövegforrás és keletkezés

A cím nélküli, egyetlen különálló lapra lejegyzett vers a mai lelőhelyén külön jelzet alá tartozik.

Bár a köszöntő cím nélkül marad fenn, Császár Elemér szerint „az a körülmény, hogy István napjára készült s a kegyelmes megszólítás kétségtelenné teszi, hogy Marczibány Istvánt köszöntötte benne Verseghy.” (Verseghy 1910, 397.) Ugyanezen oknál fogva Császár Elemér 1806–1810 közé datálja a költemény keletkezését, mert Marczibány Istvánnal 1806-tól annak 1810-ben bekövetkezett haláláig ápolta szorosabb kapcsolatot Verseghy. A költő szabadulása után valóban szoros kapcsolatba került a főúri mecénás Marczibány családdal, akik feltehetően anyagilag is támogatták őt. Verseghy számtalan művet írt, illetve dedikált nekik. Ezt a kiadatlan, cím nélküli köszöntőt is neki szánhatta.

### Verselés

Páros rímű felező tizenkettesben.

225.

### Verseghy Ferencznek rövid FELELETE ama' három írásra, mellyek Tiszta Magyarását mocsollyák. [Mardosó Szerzője ama' zab munkának]

K1	<i>Verseghy Ferencznek rövid FELELETE ama' három írásra, mellyek Tiszta Magyarását mocsollyák.</i>	OSzK Kt., Analekta 6579.	Autográf cenzori tisztázat.	1806, Pest	387.
----	--	-----------------------------	--------------------------------	---------------	------

### Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

Az egyetlen fennmaradt szövegforrás autográf tisztázat, cenzori kézirat, melynek kiadását a budai cenzor (Josephus Beresevich) 1806. június 29-én engedélyezte. A vers formájú röpirat a kézirat szerint „Pestenn, Patzkó Ferencz' betűivel” kellett volna, hogy megjelenjen. Verseghynek ezt a művét azonban sem Sággy nem említi (Verseghy 1825), sem a korabeli nyomdatörténeti bibliográfiában Patzkó kiadványai között nem található (Petrik–Markos 1972, 540, 565–566), a mű tehát valószínűleg sohasem jelent meg. A költeményt sem Császár Elemér nem említette, illetve nem adta ki, sem az újabb Verseghy kiadások nem tudtak róla, először lát napvilágot.

A verses formájú védőiratot Verseghynek a *Tiszta Magyarság* körül Révaival vívott pennacsatája ihlette, illetve a Révai által írt három támadó írásra válaszolt vele. L. Sággy 1825, 154–155. és Császár 1903, 182–186. Ezek szerint Révai ismerve Verseghy nyelvészeti álláspontját, az 1805-ben megjelent *Elaboratio Grammatica* második kötetében erősen támadta azt. Verseghy erre, a már sajtó alatt lévő, szintén 1805-ben megjelent *Tiszta magyarsághoz* csatolt egy Révai nézeteit cáfoló toldaléket. Ezzel nyilvánosan is kezdetét vette a két literátor közötti nyelvészeti „pennacsata”, mely leginkább Révai röpirataiban öltött formát. 1805–1806-ban három ilyen röpirat látott napvilágot: *Versegi Ferentznek tisztasággal kérékő tisztátalan magyarsága*, Miklósfí Jánostól, 1805; *Versegi Ferentznek megfogyatkozott okoskodása A' tiszta Magyarságban*, Boldogréti Vig Lászlótól, 1806; *Versegi Ferentznek megsalatkozott illetlen motskolódásai A' tiszta Magyarságban*, Fényfalvi Kardos Adorjántól, 1806. Verseghy ezekre mintegy válaszként írta a *Rövid fejeletet*.

### Verselés

Páros rímű felező tizenkettesekben.

### Magyarázatok

6–7. *lárva*kat akasztván saját orcájára, / mellyek kölcsönzött nevekből állanak: Révai „lárva”, azaz álarok, álnevek alatt (Miklósfí János, Boldogréti Vig László, Fényfalvi Kardos Adorján) adta ki a Verseghy grammatikai nézetei ellen írt röpiratait.

226.

**Az Irgalmasság.** [Szűnnyetek óh iszonyú villongásoknak emésztő / mennykövi!]

K1/1	<i>Az Irgalmasság.</i>	OSzK Kt., Analekta 6567; 1–14.	Autográf tisztázat.	[1806]	A	<b>376.</b>
K1/2	<i>minden gondviselés nélkül a' parti homokban...</i> [töredék]	OSzK Kt., Analekta 6567; 117–118.	Autográf. [II. Dalból]	[1806]	Av	<b>377.</b>

### Megjelenés

K1/1: Horváth Konstantin 1930b, 449–457.

### Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** Autográf, a befejezetlenül maradt szöveg tisztázata, ami a 12 dalra tervezett epikus költeményből a következő részeket jelenti: I. Dal (1–9), Foglalattya az I. Dalnak (9–10), II. Dal (9–14).

**K1/2 (Av szövegállapot):** A II. Dalból fennmaradt töredék. Verseghy sorszámozása szerint a 17. sorral kezdődik. Első része, a 17–44. sor megegyezik a K1/1 19–47. sorával, ami egy függőleges vonallal át van húzva (Verseghy jelölésében ez a kiadásra való előkészítést, illetve tisztázat készítését jelentette), a folytatásban viszont eltér attól, azaz a 48. sortól a szöveget átdolgozva írta volna tovább a történetet Verseghy. A II. Dal később folytatta, de ebből mindössze 10 sorral készült el. A folytatás a kézirat 227. oldalán, egy önálló lapon maradt fenn. Ezt lásd alább, a jegyzetben.

### Keletkezés

A befejezetlenül maradt bölcselkedő költemény tisztázata a hozzá készített jegyzetekkel és a II. Dal egy részletének szövegváltozatával az OSzK Kézirattárában Analekta 6567. jelzet alatt találha-

tó. Ugyanebben a kéziratcsomóban fennmaradtak még a költeményhez tartozó olyan összefoglalások és vázlatok, melyek alapján a befejezetlenül maradt darab története rekonstruálható.

A költeményt publikáló Horváth Konstantin ezt a következőképpen foglalta össze: „[...] a költő 12 énekes költeményt tervezett (242. sz.). A II. énekben az irgalom magasztalása volt tervbe véve a rokokók és barátok iránt; itt Magyarfi után Brutust és Manliust akarta az olvasók szeme elé állítani, „végtere a Római menyecsét, aki az Attyát a fogságban szoptatta” (239) A III. a szerény, névtelen polgártársakról szólott volna, még ha más vallásúak vagy más nemzetiségűek is. A IV. kiterjeszti ezt az irgalmat a szolgálókra és az egyszerű parasztokra. Az V.-ben nem feledkezett volna meg az elfogottakról, akár adósságok miatt, akár vétkek miatt vannak elzárva; ide tervezte „Magyarfinak Contrastyát”. Sorra kerültek volna a VI.-ban a kórházak, a VII.-ben a törvénytelen gyermekek, a VIII.-ban a háborús ellenségek. A IX.-ben megemlékezett volna a más elveket vallókról, a francia forradalomból és proscriptiókból vett példák alapján, hősi erényekről a forradalmi bűnök közepett. A X.-ben a szerencse és dicső-ég kegyeltjei, királyok, királynék kaptak volna helyet, míg a XI. az idegenekről az emigránsokról elmélkedett volna; sorra került volna Didó, a trójaiak példája az achemenidákkal szemben, Anglia, Szejc; figyelmeztetés a kibujdosókhoz, akik más földön vannak, mint amely az idegenből átplántált növényt is ápolja... A kívándorolt férj és feleség váratlanul találkoznak... A francia emigránsokban a reményt akarja élesíteni. A XII.-ben az állatok kímélését sürgette volna. Szeme előtt francia példa lebegett; erre céloz, sokszor ezt akarja követni, példáit is innen akarja meríteni, bár a klasszikusok sem maradtak volna el. A legutolsó énekben még az *Ofner Zeitung* 1806. jún. 6. számát is fel akarta használni [OSzK Kt., Analekta 6572; 251–252: *A' Tigris*. Nota pro *Irgalom*] ahol fel van említve, hogy egy tigris a schönbrunni állat seregletben megkímélte a táplálására bedobolt kutyát. Ebből következtethetjük, hogy e tervből megvalósított töredékek is e korból eredhetnek.” (Horváth Konstantin 1930, 448.)

A költeményt témája miatt Gálos Rezső összefüggésbe hozza Verseghynek *A' Teremtésről* című, 1790-ben megjelent hat éneke tervezett nagy költeményével (72), és a fogság alatt született következő gondolati, bölcselkedő verseivel: *Érzékeny Gondolatok: Az emberi nemzetről* (108), *Az emberi Nemzetnek életkori* (213), *Az Emberség* (229) és *Az Emberi Nemzetnek korai* (186) A Gálos által feltételezett összefüggő tanköltemény-trilógiának (Gálos 1941, 71–74) nincs filológiai alapja. A költeményeket csupán a Verseghyt ekkor és korábban is foglalkoztató fiziko-teológiai világképen alapuló teremtésrend (ami a newtoni fizika és az egyetemes istenhit összebékítésére törekedett), illetve az ezzel összeegyeztetett fejlődéselvűség témája köti össze, amit az egyes költeményekben különböző részletekre fókuszálva vizsgál. Ugyancsak témája miatt Gálos a fogság idejére (1795–1803) teszi a költemény megírásnak idejét, amit az *Uránia*-kéziratban található hasonló témájú versekkel támaszt alá.

### Verselés

Hexameterben.

### A költeményhez tartozó összefoglalások és vázlatok

(OSzK Kt., Analekta 6567.)

253:

[A „Foglalattya az I. Dalnak” cím nélkül szövegváltozata]

A' véres hadakozásokat és <az erkölcs-rontó> a' luxusnak erkölcs-rontó gyönyörűségeit messze kívánván földünkről tűnni a' Poéta, az Irgalmat kéri, hogy szálljon le mennyből hozzánk, és hogy dicséretére mondandó dallyait igazgassa és áldgya meg. Megmutattya azután, hogy az Irgalmasság az embernek ama' tulajdonsági közé tartozik, mellyek ötet a' baromállattul megkülömböztetik, melly sem könyörülni, sem sírni nem tud. Megmutattya tovább a' Görgök' példájából, hogy az Irgalmasság támasztott sokféle népcsoportokból <nagy és> rendbeszedett országlásokat; a' históriából pedig azt, hogy az első kis országlásoknak egymás ellen folytatott véres és hosszas harcaik utánn ismét az ir-

galmasság volt, mely belülök nagy és virágzó birodalmakat támasztott; a' <Róma> régi Római históriából <pe> végtére azt, hogy mennél irgalmatlanabb és embertelenebb a' nemzet akár saját tagjaihoz, akár szomszédgyaihoz, annál bizonyosabban <várhattya> tarthat attúl, hogy ama' kötelékek, melyek egy Egésznek teszik, felbomolván, még lét<ét>e is <veszede> végső veszedelembe jut. Kéri azutánn a' Magyar Olvasót, hogy keresse fel vele a' nyomorúttakat, kikenn irgalmát gyakorolhassa, 's kiknek apolásátúl olly nagyon függ még saját <boldogsága> polgári boldogsága is.

239:

II. Dal. *Magyarfi* utánn jön *Brutus*, azutánn *Manlius*, végtére a' Római Menyecske, a' ki az Attyát a' fogságban szoptatta.

NB. Magyarfinak *Contrastya* az Vdik Dalba való: *Erga servos et rusticos*.

241–242:

*Planum Poematis*.

I. Dal. *Ingressus*. Az Irgalom különböztet meg minket a' barmoktól. Az Irgalom gyűjtötte várasi életre öszve az embereket, és a' nemzet annál nagyobb veszedelmében van a' felbomlásnak, mennél irgalmatlanabb. [Ezt a részt függőleges vonallal utólag áthúzta Verseghy, így jelezve, hogy ezzel már elkészült, azaz már kidolgozta.]

II. Dal. *Erga Consanguineos*. pag. 36. D'un cri usque 41. *Fidelia ex Addison*. *Erga amicos*. p. 41. Et si c'est usque pag. 43.

III. Dal. *Erga Concives, praesertium qui latent* p. 43. *Cupri principalis scena, usque* p. 46. – *Etiamsi diversae religionis aut nationis sint. Huc pertinet scena cupri per H. adlati, et de Africanis* p. 35. *Tairai-je* usque p. 36.

IV. Dal. *Erga sermos* p. 32. usque p. 35. *Erga pagenses rusticos*. p. 47. usque 51.

V. Dal. *Erga incarceratos in genere* p. 53. usque. 55. *Ob debita* p. 55. *Fontefois*. *Ob crimina* p. 57. *Le crime* Howard *visitator et Consolator Carcendum* p. 59.

VI. Dal. *Erga Xenodochia*. p. 61. *Fontefoi*. *Carronis exemplum*.

VII. Dal. *Erga proles illegitimas*. pag. 64. *Et vous*

VIII. Dal. *Erga inimicos in bello*. p. 67. *Cependant La Vendée* 73. usque ad finem.

IX. Dal. *Erga aliter opinantes. Descriptio Revolutionis Galicae et Proscriptionum* pag. 77. et seq. pag. 87. *In medio Criminum Revolutionalis Virtutes Cervicae* pag. 113. et seq.

X. Dal. *Erga aemulos fortunae aut gloriae, et erga quosnis* [?] *magnos. Exempla interfector in Revolutione Gallica: Lamballe, Mouchys, Brisac, Rex, Regina, Familia regia*. pag. 88. usque 105. et sequ.

XI. Dal. *Erga advenas, Emigrantes etc.* p. 119. *Exempla Didonis* p. 129. *Acestis* p. 130. *Trojanos erga Achemenidem* p. 131. *Nona* p. 132. *Anglor* p. 153. *Helvetar* p. 156. (*Similitudo Terrae exteras herbar species nutrientis* p. 135.) *Moritum ad Emigrantes* p. 157. *Moritas et uzor emigrantes inopinato conveniunt* p. 140. et *intra notas* p. 130. – *Spes bona datur emigrationis Gallis* p. 150.

XII. Dal. *Erga animalia*. p. 25. *Vous donc usque* p. 32.

251–252:

*A' Tigris*. *Nota pro Irgalom*.

[Másolat az *Ofner Zeitung* 1806. jún. 6-i számából.]

227:

[A II. Dal végéhez illeszthető töredék, melynek első három sora két függőleges vonallal át van húzva (ez megegyezik a tisztázat utolsó három sorával), amivel Verseghy azt jelezte, hogy eddig már elkészült. Ettől egy vízszintes vonal választja el a 10 sornyi folytatást, ami befejezetlen maradt.]

Rakva sok érdemmel, tudománnyal, józan eszének  
bölcс leleménnyel, mint a' méhecske az édes  
méznek balzsamival, haza jön végtére Vitézünk.

Óh melly édes öröm lobbant<т> fel benne, ohajtott  
széleihez vérevel apoltt földünknek elérvén!  
Könybe borúlt szemmel, 's érzékeny szíve dobogván,  
<némán, mert az öröm, ha hatalmas, szállani nem tud,>  
néma mosolygással, mert kéjjei a' nagy örömnék  
szótalanok, vallamerre tekint, üdvözli magában  
termékeny mezeit, szőlővel 's kerti gyümölcсsel  
tündöklő hegyeit, sok vidám nyájait, sernyes  
bükkligetit, vizeit, hüs völgyeit ősi lakunknak;  
's a' ki talán elejébe akad

### Magyarázatok

76. *rajzolatit Poussinnak*: Nicolas Poussin (1594–1665) francia festő több képet is festett Mózes történeteiről. Itt feltehetően a *Mózes fölfedezése* című képre gondol Verseghy, hiszen az „ügyetlen”, azaz a gyermek Mózes szörnyű veszedelméről ír a következő sorokban.

78. *Danloux' képére*: Henri-Pierre Danloux (1753–1809) francia festő *Rhea Silvia vesztaszűz földbe temetése* című képére utal. Numitor, miután testvérét Amuliuszt letaszította a trónról, a lányát, Rhea Silviát Vesta-szűznek adta, hogy ne legyen utódja. A lány azonban megtetszett Mars istennek, és ikreket szült tőle. A legenda egyik változata szerint Numitor ezután élve eltemettette Rhea Silviát.

94. *stoicus Nemzet*: az ókori rómaiak

220–227. *Eunusnak zászlói alatt [...] Népos alatt végződött marha csatájok*: Eunus a i. e. 135-ben Hennában kirobban első szicíliai rabszolgafelkelés vezetője volt. A felkelés első két évében a rabszolgák elfoglalták Szicília nagy részét, királyukká választották Eunust, aki ezután Antiochos néven uralkodva egy független királyságot hozott létre. Közben a lázadók erőszakoskodással és fosztogatással tartották rettegésben a többi szicíliai várost. A rómaiak már i. e. 134-ben consuli sereget küldtek a lázadás leverésére (a sereget ekkor Caius Fulvius Flaccus vezette), de végül csak i. e. 132-ben sikerült leverniük a felkelést.

227, (38)

A' Válogató. [Én egy gazdag asszonyért]

Ny1	A' Válogató.	Magyar Aglája; 48–49, kotta: 210–211.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	2/4, A-dúr, Vivace.	1806, Buda	38.
-----	--------------	---------------------------------------	---------------------------------------	---------------------	------------	-----

### Megjelenés

Dallammal: Bartalus 1869, 29–30. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezdetet adja meg címként.)

Dallam nélkül: Verseghy 1865, 31–32; Verseghy 1900, 21–22; Verseghy 1910, 127–128, 90. sz.; Verseghy 1956, 67–68; Verseghy 1989, 54–55.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt. Az éneket a zeneszerző megnevezése nélkül, kottamelléklettel az 1806-os *Magyar Aglájában* adta közre Verseghy. A 2/4-es, A-dúr, Vivace dallamot Haydn *XII Lieder für das*

*Clavier* című *Klavierlied*-gyűjteményéből vette (Haydn 1781, No. 6). A kottamellékletben, feltehetően anyagi okok miatt, csak az énekszólamot is magába foglaló zongora-jobbkéz jelent meg.

*A' Válogató* Johann Joachim Eschenburg (1743–1820) *Der Gleichsinn* című énekének a szabad magyarítása, amit Joseph Haydn (1732–1809) megzenésítésében ismert meg Verseghy (Major 1924, 47; Gálos 1933a, 107). Eschenburg szatirikus hangvételű éneke nem eredeti, egy angol, egy francia, és több német változat is ismert (Gálos 1933a, 107; Gálos 1943, 11). A 2/4-es, A-dúr hangnemű, Vivace tempójelzésű zongorakísértetes éneket Haydn a szövegíró megnevezése nélkül adta közre. Haydn Verseghy gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Bár Verseghy éneke csak az 1806-os *Magyar Aglájában* maradt fenn, Virág Benedek 1803. december 31-én kelt levele szerint a költő ennél jóval korábban, feltehetően rögtön a szabadulása után, még 1803 őszén magyarította Haydn darabját. Virág Benedek a fent említett levélben a következő sorok kíséretében el is küldte Kazinczynak a költeményt: „A budai Anacreon Versegi sokszor vala már nálom. Itt egy levele, mellyet már régen le tett nálom. Soraidat mihelyt által jövend, néki adom. Én télen nem szoktam a' Duna hátán járni, mert tartok a' rakoncztalan víztől: Nem mondom: Nintsen gerenda a' jég alatt, mint a' Hartl. – Sok énekei vannak; Gyerkényi számára egynehányat le tett nálom: mert írtam volt Barótinak, hogy itthon vagyon már. Gyerkényi, noha ötet nem ismeri, el ragadtatott örömetől, és nékem meg hagyta, hogy nevével köszönténem. – Egy rövid énekét ide írom: *A' Válogató*. [...] (Virág Benedek – Kazinczynak. 1803. december 31. In: *KazLev.* III, 142.) Ebben a vers utolsó sora eltér a *Magyar Aglájában* kiadottól: „Nékem nem vagy angyalom / Hogyha Dámon sógorom.” Feltehetően ez volt a korábbi szövegváltozat, amely tehát már 1803 decemberében kész volt.

Az *Analyticában* Verseghy *A' Válogatót* az erkölcsi dalok közé sorolta, „amelyek arra buzdítanak, hogy híven és serényen teljesítsük általános emberi kötelességeinket, illetve az egyes tisztekkel együtt járó különleges feladatainkat, vagy valamely életmód csendes örömeit írják le.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

### Verselése

„Mértéktelen trochaicusokban.” (Verseghy 1806, 240.) Verseghy híven követte a trocheusi 7-es sorokban írt Haydn–[Eschenburg]-*Klavierlied* formáját és ritmusát, csupán annyiban tért el öle, hogy a nyolc sorból álló strofa első négy sorában párosrím helyett keresztrímet használt. Strófafélelete a zenei ismétlésekkel együtt: 7a 7b 7a 7b 7c 7c ||: 7d 7d :||

### Forrás (38. kotta)

Haydn–[Eschenburg]: *Der Gleichsinn*.

(Haydn 1781, No. 6. – 2/4, A-dúr, Vivace)

J. J. Eschenburg *Der Gleichsinn* című versének megzenésítése J. Haydntól, amit a zeneszerző a költő megnevezése nélkül adott közre. A 38. kottamelléklet első sorában a *Der Gleichsinn* című Haydn–[Eschenburg]-*Klavierlied*, a másodikban *A' Válogató* szövege olvasható.

*Der Gleichsinn.*

Sollt' ich voller Sorg' und Pein  
um ein schönes Mädchen sein?  
Ihre Wange wäre rot,  
meine blässer als der Tod;  
schön sei sie, so schön sie mag,  
schöner als ein Frühlingstag:

||: wenn sie mein dabei vergißt,  
was frag' ich, wie schön sie ist? :||

Sollt' ich voller Sorg' und Pein  
Um ein sanftes Mädchen sein,  
Deren Herz Empfindung hegt  
Und für Lieb' und Freundschaft schlägt?  
Sanft sei sie, und sanfter noch  
Als ein Täubchen; mag sie doch!  
||: Wenn mein Arm sie nicht umschließt,  
Was frag' ich, wie sanft sie ist? :||

Sollt' ich voller Sorg' und Pein  
Um ein frommes Mädchen sein?  
Tötete der Wert von ihr  
Meines Werts Gefühl in mir?  
Immer sei sie tugendreich,  
Engeln und Göttinnen gleich:  
||: Bleibt sie fromm, auch wenn sie küßt,  
Was frag' ich, wie fromm sie ist? :||

Sollt' ich voller Sorg' und Pein  
Um ein reiches Mädchen sein?  
Angeflammt von Geldbegier,  
Trachten tausend schon nach ihr:  
Wenn sie dann, von Stolz gebläht,  
Arme Redlichkeit verschmäh't,  
||: Liebe nur nach Reichtum mißt,  
Was frag' ich, wie reich sie ist? :||

Reizend, zärtlich, fromm und reich,  
Alles, Mädchen, gilt mir gleich;  
Liebst du mich, so sterb' ich eh,  
Als ich dich verlassen seh';  
Doch verachtest du mein Flehn,  
Wohl, auch ich kann dich verschmäh'n!  
||: Wenn dein Herz für mich nicht ist,  
Was frag' ich, für wen du bist? :||

228.

**Rózsikához.** [Szemtelenül kacsongatsz / Rózsika! rám]

Ny1	<i>Rózsikához.</i>	Magyar Aglája; 76–77.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	43.
-----	--------------------	-----------------------	---------------------	---------------	-----

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1910, 165–166, 107. sz.; Verseghy 1956, 134–136.

### Szövegforrás és keletkezés

Az ódát az *Analyticában* a szabad utánzásként készült darabjaitól elkülönítve a sajátjának nevezte Verseghy (Verseghy 1977, III/7, 765). Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szövegforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta Verseghy. Bár horatiusi ihletésű, antik-időmértékes ódákat elsősorban a grazi fogságban és a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között írt (ezek a *Haller*-kézirat II. szövegcsoportjában maradt fenn), a *Rózsika* keletkezését versformája miatt – mivel ebben már szabadon bánt az antik-időmértékes sorokkal – a brünni fogság végére (1800–1803) datáljuk.

### Verselés

Antik-időmértékes formában. A sorok mértéke: „Egy saphico-choraicum [-|u-|- -|u u -], egy hexametrum, és egy nyolczas jambicum [u-| -|u-|u-]” (Verseghy 1806, 240.) Ezeknek a sorfajoknak a stórfává illesztése nem található meg az ókori római irodalomban. Verseghy az érzékeny költészet, illetve a felvilágosodás nevében szabadon bánt a különböző időmértékes sorfajokkal, és a kötött stórfajmáktól a 18. század végi ízléshez alkalmazkodva egyre jobban eltávolodott: „az ódának legmegfelelőbb versmértéket és formát is [...] minden tekintetben tökéletes számtalan példáját munkálta ki a görögök igen finom és kiváló ízlésre támaszkodó hallása. Az effajta költemények versszakfelépítése [...] bármennyire is törvényként szokták tekinteni a régi versformákat, nyilván tetszés szerinti.” (Verseghy 1977, III/7, 755–756.) Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

229.

**Az Emberség.** [Tudni, mi vagy? legfőbb tudomány, 's nagy erővel ügyelni]

Ny1	Az <i>Emberség</i> .	Magyar Aglája; 79–87.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	46.
-----	----------------------	-----------------------	---------------------	---------------	-----

### Megjelenés

Verseghy 1910, 168–175, 110. sz.; Verseghy 1956, 136–145; Verseghy 1989, 82–89.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szövegforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta Verseghy. Mivel horatiusi ihletésű, antik-időmértékes ódákat elsősorban a grazi fogságban és a brünni fogság elején, azaz 1796–1798 között írt, az *Emberség* keletkezését is erre az időre, esetleg még későbbre, valamikor a brünni fogság idejére (1797–1803) datáljuk. Verseghy több részletet is idézett a költeményből *A filozófiának talpigazságaira épített Felelet* című értekezésnek „az emberi nyelvnek czéllya” című részében (Verseghy 1818b, 8–9, 12). Szauder és S. Varga Herder hatását látja a versben: Szauder József 1961b, 156; S. Varga 2003, 80. Verseghy nyelvfilozófiai nézeteiről a verssel kapcsolatban: Balázs 1980, 52; Hegedüs 2008, 124–125. Verseghy nyelvfilozófiájáról l. még Csetri 1973.

Verseghy az *Analyticában* formáját tekintve ódaként határozta meg a költeményt (Verseghy 1977, III/6, 710–711), műfaját tekintve viszont tankölteményként hivatkozott rá (Verseghy 1977, III/7, 725).

### Verselés

Antik-időmértékes formában. A sorok mértéke: „Egy hexametrum és egy nyolczas jambicum.” (Verseghy 1806, 241.) Az *Analyticában* a *Vénus és Ámorra* (194) vonatkozóan Horatiustól vett formaként határozta meg a sorkapcsolatot, aki a következő módon fűzte össze a sorokat: „Hexameterre



következik négyes jambus, vagyis felütéses-csonka trochaikus sor.” (Verseghy 1977, III/6, 710–711.) Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

230, (2)

**A' korosabb Szépség.** [Szép a' friss napnak új orczája]

Ny1	A' korosabb Szépség.	Magyar Aglája; 87–88, kotta: 215–216.	Gyűjteményes kötet kottamellék- lettel.	2/4, F-dúr, <i>Allegretto</i> .	1806, Buda	A	47.
Ny2	A' korosabb Szépség.	Magyar Hárfás; II. Szakasz, No. 3.	Zongorakiséretes énekgyűjtemény.	2/4, F-dúr, <i>Frissecskén</i> .	1807, Pest	A	–

**Megjelenés**

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 35–36; Verseghy 1900, 33–34; Verseghy 1910, 175–176, 111. sz.; Verseghy 1956, 146–147; Verseghy 1989, 89–90.

Ny2: Bartalus 1869, 61–62. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezetet adja meg címként.)

**Szöveforrások**

**Ny1 (A szövegállapot + dallam):** Kézirata nem maradt fenn. Az éneket a zeneszerző megnevezése nélkül, kottamelléklettel az 1806-os *Magyar Aglájában* adta először közre Verseghy. A 2/4-es, F-dúr, *Allegretto* dallamot Joseph Anton Steffantól vette (Steffan 1778, No. 2). A kottamellékletben, feltehetően anyagi okok miatt, csak az énekszólomat is magába foglaló zongora-jobbkéz jelent meg.

**Ny2 (A szövegállapot + dallam):** Az 1807-ben Pesten megjelent *Magyar Hárfás* című zongorakiséretes énekgyűjtemény II. szakaszának 4. darabja, az Ny1-ben megjelent költemény versszakokra tördelés nélküli, de a szöveget illetően változatlan közlése. A Steffantól származó dallamot itt is a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre Verseghy. Változás az Ny1-hez képest, hogy a tempójelzés nem olaszul, hanem magyarul olvasható (*Frissecskén*), illetve hogy a teljes zongorakiséretet közölte, mégpedig Steffan 1778-as kiadásától eltérően modern(ebb) formában: az énekszólomat a zongora jobbkezetétől külön kottasorba rögzítette.

**Keletkezés**

Verseghy *A' korosabb Szépség* című költeményt J. A. Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjteménye I. kötetének 2. darabjára, a *Das seltsame Mädchen* című ének dallamára írta (Major 1925, 262). A német vers szerzőjét Steffan nem nevezte meg, ezidáig nem sikerült azonosítani. Steffan Verseghy gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról. Horvánszki 2017c.

Hogy Verseghy ebben az esetben csak a dallamot használta-e fel Steffan dalalbumából, vagy a költeményt a német *Klavierlied* távoli, de szabad imitációjának kell tekintenünk, nehéz eldönteni. Munkamódszerének ismeretében és *A' korosabb Szépség* datálása alapján ez utóbbi a valószínű. Ugyanis bár poézisbeli munkásságának kezdetén még viszonylag szoros fordításokat készített (*Parnassus* 1781), nyilvánosságra lépésétől kezdve (Verseghy 1791, Verseghy 1793) a szabad fordításban, illetve az imitációban találta meg azt az alkotásmódot, melyhez egész költői pályafutása során ragaszkodott. Ezt igen szemléletesen mutatják azok a Steffan- és Haydn-fordítások, melyeket újra és újra átdolgozva akár 6–7 szövegváltozatot is hagyott az utókorra: ezeknél a korai szoros fordításoktól gyakran olyannyira eltávolodott, hogy végül sokszor csak a vers alap gondolatát tartotta meg. Bár *A' korosabb Szépség*nek nem maradt olyan korai szövegváltozata, ami egyértelműsítene, hogy az ének Steffan *Das seltsame Mädchen* című darabjából készült imitáció, mivel a szöveg megjelenésekor

Verseghy már szinte kizárólag ilyen módon alkotott, a német és a magyar téma hasonlósága alapján (a kedves dicséréte) *A' korosabb Szépséget* a Steffan-*Klavierlied* után készített szabad imitációnak tekint-  
hetjük.

Kézírata nem maradt fenn, egyetlen szövegállapotát két nyomtatott kottás forrás őrizte meg. Verseghy mindkét esetben a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre a darabot. Az *Analyticában* a költő *A' korosabb Szépséget* az erkölcsi énekek közé sorolta, „amelyek arra buzdítanak, hogy híven és serényen teljesítsük általános emberi kötelességeinket, illetve az egyes tisztekkel együtt járó különleges feladatainkat, vagy valamely életmód csendes örömeit írják le.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

Steffan eme dallamát Verseghy pályája kezdetén, rögtön a *Sammlung deutscher Lieder* kézhezvétele után a *Helena álmodozik Párisal* (42) című énekéhez is felhasználta.

### Verselés

A Steffan-*Klavierlied* formakövetéséből adódóan „mértéktelen jambikumokban” (Verseghy 1806, 241). Strófaépítete a zenei ismétlésekkel együtt: 9a9a ||: 8b :|| 9c9c ||: 8b :||

### Dallam (2. kotta)

Steffan-[:]: *Das seltsame Mädchen*.

(Steffan 1778, No. 2. – 2/4, F-dúr, Allegretto)

A *Das seltsame Mädchen* című ismeretlen szerzőjű költemény megzenésítése J. A. Steffantól. A *Sammlung deutscher Lieder*ben az első strófa szövegének utolsó két sora két változatban olvasható: a kottasor alatt ugyanis más szerepel, mint az utána strófikusan közreadott szövegben. A kottafüzetben olvasható *Lied* utolsó két sora ennek megfelelően eltér az itt közölttől. A 2. kottamelléklet első sorában a *Das seltsame Mädchen* szövege, a másodikban a *Helena álmodozik Párisal* (42), a harmadikban *A' korosabb Szépség* (Ny1) szövege olvasható.

*Das seltsame Mädchen*.

Es war ein Mädchen ohne Mängel,  
Das war ein allerliebster Engel,  
||: So hat mich noch kein Kind entzückt: :||  
Du magst mir eine Göttin nennen,  
Du würdest selbst für Sie nicht brennen,  
||: O hättest du dies Kind erblickt. :||

[*Dallamok* kötetben a kotta alatt Steffan 1778-as kiadásnak megfelelően az első strófában az utolsó két szövegsor a következőképpen szerepel: „du magst gleich auch für alle brennen, / mein Mädchen hast du nicht erblickt.”]

Ihr rundes, blaues Auge stralte,  
So wie Apel die Pallas malte,  
||: Und Himmel war in ihrem Blick: :||  
Ihr Ausdruck war voll Geist, voll Seele,  
Ihr Ton ein Lied der Philomele,  
||: In jedem Schritte war Musik. :||

Voll inneren Werthes hoher Tugend  
Glich Sie der Unschuld vollen Jugend,  
||: Die reizend ist, und es nicht weiß: :||  
Sie war bescheiden, doch nicht blöde,

Voll muntern Witzes, doch nicht spröde,  
||: Die Scheelsucht selbst gab Ihr den Preis. :||

Auf ihren Lippen, ihren Wangen  
Sah man Gefühl mit Unschuld prangen,  
||: Die Stirne war der Weißheit Sitz: :||  
Sie ließ sich willig unterrichten,  
Und sprach doch von den strengsten Pflichten  
||: Mit etwas mehr, als Mutterwitz. :||

Nun erst Ihr Anstand, Ihre Minen,  
Wenn Sie im Mädchen Chor erschienen,  
||: Wie standen da die Sterblichen! :||  
Und sahen die Huldgöttinnen wieder,  
Auf Sie aus höheren Sphären nieder,  
||: War Sie der Neid der Grazien. :||

O Freund! dies Mädchen mus ich kennen;  
O konntest du es mir nicht nennen!  
||: Dies seltne Kunststück der Natur. :||  
Wo soll ich nach der Schönen fragen?  
Ach Freund! dies kann ich dir nicht sagen!  
||: Sie läst sich nur dem Weisen sehen. :||

### Magyarázatok

15. *vígattya*: vívja, vívogatja

21. *Tetszin*: rózsaszín

26. *kényhüvítő laptájának*: kénye-kedvét kiszolgáló labdájának

28. *súlljaimban*: gondjaimban, nehézségeimben

231, (28)

### Eggy Álom [Kertemben szunnyadozván]

K1	<i>Eggy Álom.</i>	Énekek-kézirat, IV. Csomó; 4a–4b. (III. sz.)	Autográf csomó.		[1803–1806]	A	–
Ny1	<i>Eggy Álom.</i>	Magyar Aglája; 90–91, kotta: 216–217.	Gyűjteményes kötet kottamel- léklettel.	<i>3/4, D-dúr,</i> <i>Allegro moderato.</i>	1806, Buda	A	49.
Ny2	<i>Eggy Álom.</i>	Magyar Hárfás; I. Szakas, No. 4.	Zongorakiséretes énekgűjtemény.	<i>3/4, D-dúr,</i> <i>Mérsékelt.</i>	1807, Pest	A	–

### Megjelenés

Ny1 (dallam nélkül): Versegghy 1865, 37–38; Versegghy 1900, 25–26; Versegghy 1910, 177, 113. sz.; Major 1925, 262. (Versegghy költeményével párhuzamosan közli Steffan *SdL*-éből Gleim versét); Versegghy 1956, 148–149; Versegghy 1989, 91–92.

Ny2: Bartalus 1869, 62–63. (A dallamot is Versegghyének tartja, a sorkezdetet adja meg címként.)

## Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Az *Énekek*-kézirat IV. csomójának 3. darabja, melyet vagy közvetlenül szabadulása előtt, vagy már szabadulása után, de még a *Magyar Aglájja* megjelenése előtt, azaz valamikor 1803–1806 között jegyzett le Verseghy.

**Ny1 (A szövegállapot + dallam):** A K1-ben olvasható szöveg változatlan közlése, melyet kottamelléklettel, a zeneszerző megnevezése nélkül adott ki Verseghy. A mellékletben, feltehetően anyagi okok miatt, csak az énekszólamot is magába foglaló zongora-jobbkéz jelent meg.

**Ny2 (A szövegállapot + dallam):** Az 1807-ben Pesten megjelent *Magyar Hárfús* II. szakaszának 4. darabja, az Ny1-ben megjelent költemény strófákra bontás nélküli, a szöveget illetően változatlan közlése. A Steffantól származó dallamot itt is a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre Verseghy. Változás az Ny1-hez képest, hogy a tempójelzés magyarra fordítva (*Mérsékletesen*) olvasható, illetve hogy a nyomtatvány zenei típusának megfelelően a teljes zongorakísértet közölte.

## Keletkezés

Az ének Joseph Anton Steffan (1726–1797) 1779-ben megjelent *Sammlung deutscher Lieder* című gyűjteménye II. kötete 20. darabjának a fordítása (Major 1925, 262; Gálos 1933a, 107). A 3/4-es, D-dúr, Allegro Moderato tempójelzésű *Klavierlied*et Steffan a szövegíró megnevezése nélkül *Der Traum* címen közölte (Steffan 1779, No. 20). A Steffan megzenésítette vers a német anakreontika egyik igen népszerű darabja volt a korban: Johann Wilhelm Ludwig Gleim (1719–1803) *An Doris* (*Nach der achten Ode*) című költeménye (a költőt Doncsesz Etelka azonosította). Gleim Anakreon-fordítása (Anakreón VIII. éneke) először 1766-ban látott napvilágot a *Lieder. Nach dem Anakreon von dem Verfasser des Versuchs in scherzhaften Liedern* (Berlin und Braunschweig, 1766, 23.) című kötetben. Gleim később alaposan átdolgozta a költeményt, és az immár inkább Anakreón-imitációnak nevezhető művet a görög eredetinek megfelelőbb *Der Traum* címmel látta el. Steffan azonban nem a későbbi *Der Traum*ot zenésítette meg, hanem a korábbi *An Doris*. A címet valószínűleg a *SdL* kiadója, Joseph Edlen von Kurzböck (1736–1792) keverte össze, és Gleim második kiadása nyomán a *Der Traum*ot írta Steffan megzenésítése fölé. Steffan Verseghy gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Gleim költeménye kétszer, dallammal és dallam nélkül is fennmaradt Verseghy másolatában. Egyrészt 1786-os bécsi útja során az XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan* című gyűjteményébe átmásolta a darab zongorakíséretes kottáját (Steffan–Verseghy [1786]; 25. sz., 31–32), másrészt egy Verseghy-autográfokat tartalmazó kéziratcsomóban a *Der Traum* szövege önállóan, dallam nélkül is megtalálható (OSzK Kt., *Analekta* 6569; 369). A dallam nélküli szöveget feltehetően szintén a *SdL*-ből vette Verseghy, mert a darab címe *An Doris* helyett itt is *Der Traum*. Anakreón, illetve az anakreontika 18. századvégi divatjáról a magyar irodalomban: Orosz Beáta 2003.

Verseghy a fogságban újrarendítette néhány korábban már magyarított énekét. Ilyenkor, bár az azonos forrás miatt azonos témájú és prozódiajú (esetleg címében is azonos) éneket készített, szövegszerű folytonosság nem mutatható ki a költemények között. Erre az alkotói módszerre a keletkezés körülményei kényszerítették. A költő ugyanis csak akkor dolgozott ilyen módon, amikor olyan költemények, énekek szövegéhez jutott hozzá, melyeket már korábban magyarított, de mivel a börtönben nem voltak nála ezeknek a kézíratai, nem használhatta fel azokat. A *Sammlung deutscher Lieder* II. kötetének 20. darabjával is így járt el. Steffan *Der Traum* című *Klavierlied*jét ugyanis közvetlenül a gyűjtemény kézhezvételén után, még 1781-ben lefordította. Ezen az igen kezdetleges poétikai és prozódiai eszközökkel magyarított *Álom* (52) című korai magyarításán azonban Verseghy később nem dolgozott tovább. A darabot viszont fogsága végén *Eggy Álom* címmel újra lefordította (K1), amit aztán szabadulása után kottával együtt kétszer is közreadott (Ny1, Ny2). Mivel a két Verseghy-magyarítás között az azonos szöveg- és dallamforrás ellenére nincs szövegszerű kapcsolat, azaz az *Eggy*

*Álom* esetében nem átdolgozással, hanem teljes újrarendeléssel van dolgunk, a két ének külön szöveg-identitást képez. Verseghy ebben a második fordításban majdnem ugyanolyan bőbeszédűen magyartította a Steffan–[Gleim]–darabot, mint legelső fordításakor (52), és kétszeresre növesztett részletező leírással, hat strófában adta vissza az eredetileg három strófás költeményt.

Az *Analyticában* a darabot az olyan énekek között hozta fel példaként a költő, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség: tudniillik [...] szerelmes dalok a megengedett szerelem szemérmes mértékét ismerő erkölcsös kifejezéseivel; panaszos dalok a balsorsról és örvendezők a teljesült kívánságokról.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

### Verselés

A Steffan–[Gleim]-*Klavierleid* formája szerint „mértéktelen jambicumokban” (Verseghy 1806, 241), csupán a rímelésen változtatott némileg Verseghy (a német *Lied* rímképlete: xaxa). Az ének strófa-képlete a zenei ismétlésekkel együtt: 7a ||: 6b ||: ||: 7a6b :|| + 6b

### Forrás (28. kotta)

Steffan–[Gleim]: *Der Traum*.

(Steffan 1779, No. 20. – 3/4, D-dúr, Allegro Moderato.)

J. W. L. Gleim *An Doris (Nach der achten Ode)* című költeményének megzenésítése J. A. Steffantól, melyet a zeneszerző a költő megnevezése nélkül, némi szövegváltoztatással, *Der Traum* címen adott közre. A 28. kottamelléklet első sorában a Steffan–[Gleim]-*Klavierlied* szövege, a második sorban az 1781-es *Parnassusban* található *Álom* (52), a harmadikban a *Magyar Aglájában* közreadott *Egy Álom* (Ny1) olvasható. A Steffan–[Gleim]-darab szövegét l. az *Álom* (52) jegyzetében.

232.

A' Házasság. [Valld meg Ámor! Lantosodnak]

Ny1	A' Házasság.	Magyar Aglája; 95–97.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	53.
-----	--------------	-----------------------	---------------------	---------------	-----

### Megjelenés

Verseghy 1865, 39–41; Verseghy 1910, 180–182, 117. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt. Egyetlen szövegforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta Verseghy. Az *Analyticában* az éneket az erkölcsi dalok közé sorolta, „amelyek arra buzdítanak, hogy híven és serényen teljesítsük általános emberi kötelességeinket, illetve az egyes tisztekkel együtt járó különleges feladatainkat, vagy valamely életmód csendes örömeit írják le.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

Bár dallama nem maradt fenn, a költő nyilvánvalóan éneklésre szánta. Az *Analyticában* ugyanis a következőt írta róla: „A maiak [ti. az angolok és németek] eme prozódiaja szerint igyekeztem magyar nyelven kidolgozni éneklésre szánt verssorokat, amelyek közül engedtessek meg, hogy néhányat bemutatassak. Trocheusiak a következők: *Valld meg Amor lantosodnak / azt a' fontos titkodot: / mért szidgyák, kik házasodnak, olly nehéznek jármodot?* Aglája 95. lap.” (Verseghy 1977, III/6, 687). A 8-as és 7-es sorok váltakozásából álló strófaforma az egyik legnépszerűbb énektípus volt a 18–19. század fordulóján, és számtalan dallamminta állt az ezt énekelni kívánó (érzékeny) olvasók részére. Verseghynek tehát nem kellett kottát mellékelni a szöveghez, hiszen legalább egy-két dallamot minden korabeli felhasználó ismert hozzá.

## Verselés

„Mértéktelen trochaicusokban.” (Verseghy 1806, 241.) A „mértéktelen”: nem antik-időmérték szerinti, hanem az újabb nyugat-európai minták szerint hangsúlyváltással imitált, közös szótagokat is alkalmazó trocheusi sorok. Strófaképlete: 8a7b8a7b8c7d8c7d. A formáról l. az *Orfeus Danisnek* (1) jegyzetét.

233, (62)

A' haldokló Leány. [Móta megnyílt lány eszem]

Ny1	A' haldokló Leány.	Magyar Aglája; 98–101, kotta: 218.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	2/4, A-dúr, Halkkal.	1806, Buda	A	54.
Ny2	A' haldokló Leány.	Magyar Hárzás; I. sza- kasz, No. 1.	Zongorakíséretes énekgyűjtemény.	2/4, F-dúr, Léptetve.	1807, Pest	A	–

## Megjelenés

Ny1 (dallammal): Verseghy 1956, 154–157; Domokos–Paksa 2016, 228. (első strófa)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 42–44; Verseghy 1910, 183–185, 118. sz.; Verseghy 1989, 95–97.

Ny2: Bartalus 1869, 43–45. (A sorkezdetet adja meg címként.)

## Szövegforrások

**Ny1 (A szövegállapot + dallam):** Az ének először kottamelléklettel együtt az 1806-os *Magyar Aglájában* jelent meg. A 2/4-es, A-dúr, Halkkal tempójelzésű verbunkos dallamot a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre Verseghy, a komponistát nem ismerjük. A kottamellékletben, feltehetően anyagi okok miatt, csak az énekszólomat is magába foglaló zongora-jobbkéz jelent meg.

**Ny2 (A szövegállapot + dallam):** Az 1807-ben Pesten megjelent *Magyar Hárzás* I. szakaszának 1. darabja, a K1-ben megjelent költemény változatlan közlése. A darabot itt is a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre Verseghy.

## Keletkezés

A' haldokló Leány szövege valószínűleg Verseghy eredeti szerzeménye abban az értelemben, hogy nem egyetlen német költemény imitációjából született, hanem az érzékeny költészet egyik toposzát dolgozta föl, amit már több korábban magyarított darabjába is beépített. A költemény ismeretlen komponista által szerzett verbunkos dallamra készült. A' *Haldokló Legény* (252) címmel egy másik verbunkos dallamra Verseghy megírta az ének párversét is, ami a *Magyar Hárzás* II. szakaszának 1. darabjaként jelent meg. Verseghy verbunkoshoz való viszonyáról l. a *Bevezetés* 1.3.1. fejezetét. A verbunkos helyéről a 18–19. századi magyar énekelt költészetben: Hovánszki 2013, 66–76. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A' haldokló Leány dallamának hangszeres változata *Ungarische Nationaltänze*, illetve *Ungarice* címmel a *Magyar Hárzással* közel egy időben két gyűjteményben is megjelent Pesten: 22 *Originelle Ungarische Nationaltänze* (1806–7), 1. Heft No. 9; 22 *Originelle Ungarische Nationaltänze* (1807), 2. Heft No. 8; Druschetzky: 13 *Ungarice a Due Oboe [...]* (cca. 1810), 1. sorozat, 5]. A dallam variánsainak írásbeli forrásait, és a magyar néphagyományban fellelhető változatait l. Domokos–Paksa 2016, 228–229, 146. sz.

Kézirata nem maradt fenn. A verbunkos dallamminta miatt a darabot nagy valószínűség szerint szabadulása után, de még a *Magyar Aglájában* való megjelenése, azaz 1803–1806 között írta Verseghy. Az éneket dallammal együtt kétszer is, 1806-ban (Ny1), majd 1807-ben (Ny2) is közreadta.

Az *Analyticában* a darabot az olyan énekek között hozta fel példaként Verseghy, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség: tudniillik a gyászdalok egy szeretett személy haláláról; szerelmes dalok a megengedett szerelem szemérmes mértékét ismerő erkölcsös kifejezéseivel; panaszos dalok a balsorsról és örvendezők a teljesült kívánságokról.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.)

### Verselés

Az ismeretlen komponista által szerzett verbunkos dallam formája és prozódíája szerint „mérték-telen trochaicusokban.” (Verseghy 1806, 241.) Verseghy az *Analyticában* a következőképpen határozta meg *A' haldokló leány* éneklésre szánt formáját: „Gyakran hatsoros versszakhoz egyszerű négy sorból álló járul, úgy hogy az egész strófa tíz sorból fog állni.” (Verseghy 1977, III/6, 712). Strófaformája a zenei ismétléssel együtt: 7a7a4b 7c7c4b ||: 8d7e8d5e :||

### Dallam (62. kotta)

(Verseghy 1807, I/1. – 2/4, F-dúr, Léptetve.)

A 62. kottamellékletben az ismeretlen zeneszerzőtől származó *Magyar Hárfás*ban közreadott dal-lam található Verseghy *A' haldokló Leány* című költeményével.

234.

**A' szerelmes Tudós.** [„Ah! ne szaladgy kegyesem?” mondá nyöszörögve Apolló]

Ny1	<i>A' szerelmes Tudós.</i>	Magyar Aglája; 101–102.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	55.
-----	----------------------------	-------------------------	---------------------	---------------	-----

### Megjelenés

Verseghy 1865, 117–118; Verseghy 1910, 185–186, 119. sz.; Verseghy 1956, 157–158; Verseghy 1989, 98.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szövegforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta Verseghy. A cím alatt a következő olvasható: *Daphne' történetének paródiája. / Lásd: Ovid[ius] Metam[orphoses] L[iber] I.*, melyben a költő a hexameterekben írt vers témáját, forrását és műfaját is megjelölte. Eszerint az Ovidius *Metamorphoses*ének első könyvében olvasható Daphne-történet paródiáját írta meg. Bár a szöveg kéziratos forrás hiányában nem tartozik a Batsányi–Verseghy ciklus darabjai közé, formája, témája és szóhasználata („bárdus, „szíveik érczek”) mégis ezt idézi, leginkább ebben a kontextusban értelmezhető. A Batsányi és Verseghy között Kufsteinben kialakult vitáról: Hovánszki 2017a.

### Verselés

„Hexametrumokban.” (Verseghy 1806, 241.) Verseghy formaválasztásáról l. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

**Nagy Sándor' Paripája.** [Mező városunknak fő fogadójában]

Ny1	<i>Nagy Sándor' Paripája.</i>	Magyar Aglája; 102–109.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	<b>56.</b>
-----	-------------------------------	-------------------------	---------------------	---------------	------------

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1865, 123–129; Verseghy 1888, 111–118; Verseghy 1910, 186–192, 120. sz.; Verseghy 1956, 159–166.

**Szövegforrás és keletkezés**

Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szövegforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta, vagy nyugat-európai irodalmi minták után magyarította Verseghy. A tanmese feltehetően német, vagy francia irodalmi mintára vezethető vissza, a konkrét forrását azonban nem ismerjük. A fabula magyarországi recepciójáról, illetve Verseghy ezirányú munkásságáról és forrásairól l. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

**Verselés**

„Ritmusokban” (Verseghy 1806, 241), mégpedig páros rímű felező tizenkettesekben. Verseghynek a rímes költészeti formákról való nézetéről l. a *Szentesiné* (191) jegyzetét.

**Laurához.** [Hogyha személyedtől, szép Laurám!]

Ny1	<i>Laurához.</i>	Magyar Aglája; 111.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	<b>62.</b>
-----	------------------	---------------------	---------------------	------------	------------

**Megjelenés**

Verseghy 1865, 148; Verseghy 1910, 193–194, 126. sz.

**Szövegforrás és keletkezés**

Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szövegforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta, illetve antik vagy nyugat-európai irodalmi minták után magyarította Verseghy, konkrét forrását azonban nem ismerjük.

**Verselés**

„Elegiacumokban” (Verseghy 1806, 241), azaz az elégia műfaji kívánalmai szerint disztichonokban.

**Az Újjítókhoz.** [Jer velem Újjító! ki akármellyféle dologban]

Ny1	<i>Az Újjítókhoz.</i>	Magyar Aglája; 117–120.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	<b>66.</b>
-----	-----------------------	-------------------------	---------------------	---------------	------------

**Megjelenés**

Verseghy 1865, 121–123; Verseghy 1910, 199–201, 130. sz.; Verseghy 1956, 174–177.



### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szövegforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta, illetve antik vagy nyugat-európai irodalmi minták után magyarította Verseghy, konkrét forrását azonban nem ismerjük.

### Verselése

„Hexametrumokban.” (Verseghy 1806, 242.)

238.

**Örömfői Tamás.** [Tömve volt vendéggel háza Berkinének]

Ny1	Örömfői Tamás.	Magyar Aglája; 121–152.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	68.
-----	----------------	-------------------------	---------------------	---------------	-----

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 200–228; Verseghy 1888, 25–59.

### Szövegforrás és keletkezés

Bár a beszélő neveket használó, közel 10000 sorból álló rövid verses elbeszélés egyetlen szövegforrása az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, Verseghy másik két ilyen műfajú darabja alapján – *Szentesiné* (191), *Györgyiné* (192) – a költő feltehetően a brünni fogság elején, 1797–1798 között írta-magyarította az *Örömfői Tamás* című költeményt. Annak ellenére, hogy Verseghy konkrét imitációs mintáját ebben az esetben nem tudjuk megnevezni, a darab bizonyára valamilyen nyugat-európai (valószínűleg francia) irodalmi mintára vezethető vissza.

### Verselés

„Ritmusokban” (Verseghy 1806, 240), mégpedig páros rímű felező tizenkettesekben. Verseghynek a rímes költészeti formákról vallott nézeteit l. a *Szentesiné* (191) jegyzetében.

### Magyarzatok

5. *balmocska*: A hőlégballon kicsinyített mása, ami feltehetően porcelánból vagy más nemes anyagból készült dísz tárgy lehetett.

6. *Blanchard*: Jean-Pierre Blanchard (1753–1809), francia feltaláló, aki hidrogénnel töltött ballonjával először 1784 márciusában repült föl sikeresen Párizsban. Blanchard a Montgolfier fivérek által kifejlesztett ereszkedő-ernyőt használta, illetve fejlesztette tovább.

15. *modéla*: modell, itt: porcelánból vagy fából készített hőlégballon-modell

17. *Jázon*: Az antik görög mitológia egyik alakja (Iaszon), thesszáliai királyfi, aki az argonautákkal együtt elutazott Kolhiszba az aranygyapjúért, amit az ottani király leányának, Médeának a segítségével meg is szerzett. Az aranygyapjú annak a kosznak a gyapja volt, amin egykor Priors királyfi menekült Kolhiszba mostohaanyja üldözése elől.

32. *némelly új módákról főfrizurájokban*: Verseghy arra a divatra utal, mikor is a 18. század végén a hölgyek a hajukba már nem csak virágokat tűztek, de az aktuális évszakra vagy eseményekre utaló tárgyakat szerkesztettek (gyümöcsöskosarakat, hajókat stb.). A hőlégballon feltaláláskor a hölgyek ballonokat kezdtek hordani a fejükön.

47. *disszerál*: előad, bemutat (lat.)

53. *faeton*: kocsis (lat.), utalás Phaeton szekerére

62. *a szálát mulattata*: a teremben lévőket mulattatta

96. *causájában*: ügyében (lat.)

97. *védő replicáját*: védőbeszédjét (lat.)  
 98. *sententiáját*: mondását, szavait (lat.)  
 101. *apellál*: folyamodik, védelmet kér (lat.)  
 118. *hostilitás*: ellenséges indulat, elleségeskedés (lat.)  
 125. *esprit de corps*: kollegialitás, együttérzés (fr.)  
 133. *Charibdis*: A görög mitológiában egy tengerszoros egyik oldalán tanyázó szörny, aki eredetileg tengeri nimfa volt. Kharübdisz naponta háromszor beszívja, majd kizúdíttja a vizet, s ezzel igen nagy veszélybe sodorja a hajósokat.  
 134. *scylla*: A görög mitológiában a Kharübdisszal szemben tanyázó tengeri szörny.  
 142. *minafúrók*: vájárok, bányajaratot, azaz követ fúrók (lat.)  
 198. *asszablák*: összejövetelek (fr.)  
 320. *embonpoint*: teltkarcsú, kövérkés (fr.)  
 331. *Móglya*: mongol  
 358. *bonnó*: tréfa, ötlet, szellemesség (fr.)  
 417. *antagonista*: ellenfél  
 432. *táblákat*: asztalokat (fr.)  
 457. *fél lárvás orcával*: félig eltakart arccal  
 459. *entré-billet*: belépőjegy (fr.)  
 491. *amouúrjaimnak*: szerelmeimnek (fr.)  
 506. *ernyes kocsiával*: ernyős, fedett kocsiával  
 515. *fütyézhettem*: fürkészhettem  
 518. *riszkírozni*: veszélyeztetni, veszélynek kitenni (ném.)  
 934. *tetatétre*: szemtől szembe (fr.)  
 965. *almokat*: álmokat

239.

**Vizdomfi és Frankvári.** [Nincs vak eset, mondom. Törvényes renddel erednek]

Ny1	<i>Vizdomfi és Frankvári.</i>	Magyar Aglája; 162–167.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	77.
-----	-------------------------------	-------------------------	---------------------	---------------	-----

### Megjelenés

Verseghy 1865, 143–147; Verseghy 1888, 71–76; Verseghy 1910, 211–214, 140. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szövegforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta, illetve antik vagy nyugat-európai irodalmi minták után magyaráította Verseghy, konkrét forrását azonban nem ismerjük. A címben olvasható beszélő neveket Frankfi és Vizdomfi formában az *Ungarische Sprachlehre*-ben (1805) is alkalmazta, amiben a „Barátságos beszélgetések” között az I. beszélgetés „Frankfi és Vizdomi Urak között” zajlik (Verseghy 1805, 366–392). A téma azonban nem érintkezik a költeményével.

### Verselése

„Hexametrumokban.” (Verseghy 1806, 242.) Verseghy formaválasztásának okairól I. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

Ny1	Örzsike.	Magyar Aglája; 167–170, kotta: 229.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	2/4, B-dúr, Andante.	1806, Buda	78.
-----	----------	-------------------------------------	---------------------------------------	----------------------	------------	-----

### Megjelenés

Dallammal: Bartalus 1869, 39–39. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezetet adja meg címként.); Szabolcsi 1797, 194, IX/4/g kottapélda (a költemény első strófájával).

Dallam nélkül: Verseghy 1865, 51–54; Verseghy 1900, 31–33; Verseghy 1910, 215–217, 141. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Az ének egyetlen fennmaradt szövegforrása az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, ahol Verseghy egy ismeretlen zeneszerzőtől származó dallammal együtt adta közre az éneket. A kottamellékletben, feltehetően anyagi okok miatt, csak az énekszólamot is magába foglaló zongora-jobbkéz jelent meg.

Az *Örzsike* szövege valószínűleg Verseghy eredeti szerzeménye abban az értelemben, hogy nem egyetlen német költemény imitációjából született: a szövegben felbukkanó témákat ugyanis Verseghy már több, korábban magyaráított darabjában is feldolgozta. Egyetlen fennmaradt szövegforrása az 1806-os *Magyar Aglája*, amiben kottamelléklettel együtt adta közre a darabot. Az ismeretlen zeneszerzőtől származó, rendkívül népszerű korabeli tetrachord dúr dallam asszonycsúfolóhoz kapcsolódott. Több szövegváltozattal terjedt, de leginkább a *Hol lakik Kend, Húgom-Asszony? – Keresztúrba...* kezdetű szöveggel terjedt. Kazinczy így írt róla *Az Avatlan* című epigrammájához tartozó jegyzetben: „Czélzás Mozartnak Bájsípjára, 's egy végre, végre, harmincz év után! avúlni kezdő Hegyaljai Gassenhauerre, melyet az Aesthetica' históriájára nézve itten feljegyzünk: *Hol lakik Kend, Húgom-Asszony? – Keresztúrba. – Ki lyánya Kend, Húgom-Asszony, Keresztúrba? – A' Bíróé vagyok én, 'S piros cszímát hordok én; Keresztúrba! Talán nem ismér Kend? Hiszen velem h.... Kend Keresztúrba.* – Nem rosszabb Duetto, mint soka azoknak, melyeket Fortepiánóink mellett 's az Operákban hallunk.” (Kazinczy 1998, 329.) A *Hol lakik Kend, Húgom-Asszony...* korabeli szövegváltozatai és lelőhelyei: *Közköltészet* 1, 2000, 388–393, 25. sz. A dallam írásbeli forrásai, és a magyar néphagyományban fellelhető változatai: Domokos–Paksa 2016, 177–178, 102. sz. Major Ervin a dallamot Mátray Gábor nyomán népdalnak tartotta (Major 1824, 48). A dallam asszonycsúfolókat idéző volta azért fontos, mert Verseghy az erkölcs- és szívnemesítés jegyében, mintegy ezek ellenében írta meg az *Örzsikét*, amivel tulajdonképpen a dallamhoz tapadó eredeti jelentésrétegen próbált változtatni. Az *Analyticában* ennek megfelelően a darabot az olyan énekek között hozta fel példaként, „amelyekben szelíd érzéssel teli a hangnem és amelyeknek a jellemző vonása a gyengédség: tudniillik [...] szerelmes dalok a megengedett szerelem szemérmes mértékét ismerő erkölcsös kifejezéseivel; panaszos dalok a balsorsról és örvendezők a teljesült kívánságokról.” (Verseghy 1977, III/7, 775–776.) Verseghy hasonlóan járt el az érzékeny, szenvedő, szerelméért meghaló szövegekkel párosuló Steffan-*Klavierlieder*ek magyaráításakor: ezeket is didaktikusan erkölcsi célzatúvá tette, hiszen a reménytelen szerelem helyett a költemények végére a beteljesült házasság került a középpontba. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

A dallamot néhány évvel Verseghy előtt Csokonai is felhasználta. A *Karnyónében* Boris és Tiptopp a *Semmi tsak rá tudjak ülni a' Banyára...* kezdetű duettet énekelni erre a nótára (CsÖM, Énekelt költészet 2009 [DVD], 19.2. kritikai jegyzet).

### Verselés

„Mértéktelen trochaikumokban.” (Verseghy 1806, 242.) Az ének mértéktelen, azaz a hangsúlyváltást imitáló trocheusi sorai a 2/4-es dallam ritmusát követik. Strófaképlete a zenei ismétléssel együtt: 8a4b8a4b ||: 7c7c4a :||

### Dallam (63. kotta)

(Verseghy 1806, 229. – 2/4, B-dúr, Andante.)

Ismeretlen komponistától származó, a 18. században népszerű dallam. A dallam írásbeli forrásait, és a magyar néphagyományban fellelhető változatait l. Domokos–Paksa 2016, 177–178, 102. sz.

A 63. kottamellékletben az ismeretlen zeneszerzőtől származó, *Magyar Aglájában* közreadott dallam található Verseghy *Őrsike* című költeményével.

241.

### Az Oroszlyány. [Forró Afrikának egyik helységében]

Ny1	<i>Az Oroszlyány.</i>	Magyar Aglája; 171–174.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	A	80.
Ny2	<i>Az Oroszlyány.</i>	Exercitationes Idiomaticae Hungarici; 171–174.	Latin-magyar nyelvtankönyv. Verstani példatár.	1816, Buda	A	–

### Megjelenés

Verseghy 1865, 131–134; Verseghy 1910, 218–220, 143. sz.

### Szövegforrások és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Verseghy először az 1806-os *Magyar Aglájában* (Ny1), majd szövegváltoztatás nélkül az *Exercitationes Idiomaticae Hungarici* című latin-magyar nyelvkönyv verstani példatárában adta közre a ritmusokban („Rythmi”), azaz rímes verssorokban írt versforma példájaként az oktató mesét.

Verseghy forrása Jean de La Fontaine (1621–1695) *Le lion abattu par l’Homme* című meséje volt (La Fontaine 1668, III/10). Bár kézirata nem maradt, az 1806-ban közreadott *Magyar Aglája* legtöbb darabját, a fogság alatt írta, illetve antik vagy nyugat-európai irodalmi minták után magyarította. La Fontaine meséit a források alapján a brünni várbörtönben, 1797–1803 között ismerte meg a költő, feltehetően tehát ezt a mesét is ekkor magyarította. A fabula (tanmese, állatmese) magyarországi recepciójáról, illetve Verseghy meseírói munkásságáról és forrásairól lásd *A’ Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

Bár a történet alap gondolata már Ezópusznál is megtalálható (220. mese. Ember Nándor még ezt jelölte meg Verseghy forrásául: Ember 1918, 384), Verseghy meseírói tevékenysége alapján a költő forrása ebben az esetben sem az ókori, hanem a korabeli nyugat-európai mintákban, mégpedig La Fontaine-nél keresendő (Verseghy 1910, 387). Fordítás- és nyelvméleti nézeteinek megfelelően ezúttal is szabadon magyarította La Fontaine meséjét. Az alaptörténetet bőbeszédű, szemléletes leírásokkal és belső történésekkel gazdagítva sokszorosára növelte a francia meseíró eredetileg igen tömör fabuláját.

### Verselés

„Ritmusokban” (Verseghy 1806, 242), mégpedig páros rímű felező tizenkettesekben. Verseghynek a rímes költészeti formákról vallott nézeteit l. a *Szentesiné* (191) jegyzetében.

### Forrás

La Fontaine: *Le lion abattu par l’Homme*.  
(La Fontaine 1668, III/10.)

On exposait une peinture  
 Où l'Artisan avait tracé  
 Un lion d'immense stature  
 Par un seul homme terrassé.  
 Les regardants en tiraient gloire.  
 Un Lion en passant rabattit leur caquet:  
 „Je vois bien, dit-il, qu'en effet  
 On vous donne ici la victoire;  
 Mais l'Ouvrier vous a déçus:  
 Il avait liberté de feindre.  
 Avec plus de raison nous aurions le dessus,  
 Si mes confrères savaient peindre.”

242.

**A' Vízkórságos.** [Annyira elterjedt Borosonn a' vízi betegség]

Ny1	A' Vízkórságos.	Magyar Aglája; 177–178.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	A	83.
Ny2	A' Vízkórságos.	Exercitationes Idiomaticis Hungarici; 167–168.	Latin–magyar nyelvkönyv. Verstani példatár.	1816, Buda	Av	–
Ny3	A' Vízkórságos.	Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány; 516.	Magyar nyelvkönyv. Verstani példatár.	1818, Buda	Av	–

**Megjelenés**

Verseghy 1865, 134–135; Verseghy 1910, 223, 146. sz.

**Szöveforrások**

**Ny1 (A szövegállapot):** Kézirata nem maradt fenn. A mese az 1806-os *Magyar Aglájában* jelent meg először.

**Ny2, Ny3 (A(v) szövegállapot):** A *Magyar Aglájában* közreadott mesét Verseghy az 1816-os *Exercitationes Idiomaticis Hungarici* és az 1818-as *Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány* című nyelvészeti tankönyvek verstani példatárában adta újra közre a magyar nyelvű hexameterekben írt költemények példájaként. Az ezekben olvasható szövegek egyetlen szóban térnek el az Ny1-től: a 18 sorban a *bőrvizek* helyett mindkét nyomtatványban *borvizek* szerepel. Mivel a *Magyar Aglája* hibajegyzékében Verseghy nem jelezte, hogy ez elírás lenne, a borvizek változtatás feltehetően olyan tudatos későbbi jobbitás, mellyel a költő a bőr–bor szójátékot kihasználva ironikusabbá tette a szöveget. Ezzel olyan apró, de szellemes változtatást végzett a költeményen, ami a *Magyar Aglájában* megjelenhez képest nem feltűnő. Mivel a *Magyar Aglája* volt az utolsó megjelent költeményes kötete, erre hivatkozott későbbi írásaiban, a költeményeken tehát (elvileg) már nem változtathatott.

**Keletkezés**

Verseghy forrása William Taylor (1673–1750) *The dropsical Man* című meséje volt (Fest 1917, 317), amit Joseph Retzer (1754–1824) Bécsben 1783–1786 között megjelent hat kötetes *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets* című angol antológiájából ismert meg (Retzer 1786, V, 254–255). Verseghy a brünni fogságban tanult meg angolul. Itt jutott hozzá J. Retzer antológiájához, mely számtalan verses mesét is tartalmaz. Henry Brooke (1703–1783), Matthew Prior (1664–1721) és William Taylor meséi közül többet is átdolgozott [*A' kanál* (215), *Lekvári Örzse* (216), *A' Veréb és a'*

Gerlitze (248)]. A fabula magyarországi történetéről, illetve Verseghy ezirányú munkásságáról és forrásairól I. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

Bár *A' Vízkórság*osnak kézirata nem maradt, angol forrásra visszavezethető fordításai alapján ezt is a brünni fogságban, 1797–1803 között magyarította a költő. Verseghy meglepően hűen fordított: „Csak a 12–19. sor Verseghy sajátja. Az orvos biztatása nincs meg az angol versben. Hogy egyébként mily hűen követi az eredetit, kitűnik abból, hogy még a szójátékot is érezteti.” (Fest 1917, 317.)

William Taylor *The dropsical Man* című meséje Verseghy autográf másolatában is fennmaradt (MTAKK RUI 8r. 31. IV. kötet, 44–45), illetve fennmaradt még az angol vershez tartozó angol–német szómagyarázata is (OSzK Kt., Oct. Germ 462; 9a).

### Verselés

„Hexametrumokban.” (Verseghy 1806, 242.) Verseghy formaválasztásának okairól I. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

### A költeményhez készített angol–német szómagyarázat

(OSzK Kt., Oct. Germ. 462; 9a.)

Az oldalszám Verseghynek arra a Prior-szöveget is tartalmazó angol másolatgyűjteményére vonatkozik, ami időközben elveszett. A német meghatározások valószínűleg az alábbi szótárból valók: Johann Eber, *Vollständiges Wörterbuch der Englischen Sprache für die Deutschen, I*, Leipzig, Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1793.; Johann Eber, *Vollständiges Wörterbuch der Englischen Sprache für die Deutschen, II*, Leipzig, Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1794. (A szótárakat Doncsesz Etelka azonosította, a német szavak átírása az ő munkája.)

*The dropsical Man.* 44.

forbear: unterlaßen

stale: alt.

big: dick. groß.

ton: Tonne, Faß.

tap: anzapfen.

course: Lebenswandel.

forty: vierzig.

manor: (männor) Herrschaft. Erbgut. Mayerhof.

early: frühzeitig.

lad: Junge. Jüngling.

disheartend: verzagt.

### Forrás

William Taylor: *The dropsical Man.*

(Retzer 1786, V, 254–255.)

A szöveget Verseghy autográf másolatából közöljük: MTAKK RUI 8r. 31. IV. kötet, 44–45. Nem vette át Retzer antológiájából a sorkezdő nagybetűk alkalmazását, illetve néhol a központozásban is eltért a nyomtatványtól.

*The dropsical Man.*

A jolly brave toper, who could not forbear,  
though his life was in danger, old port and stale beer,

gave the doctors the hearing – but still would drink on,  
'till the dropsy had swell'd him as big as a ton.  
The more he took physic, the worse still he grew;  
and tapping was now the last thing, he could do.  
Affairs at this crisis, and doctors come down.  
He began to consider – so sent for his son.  
Tom, see, by what courses I've shorten'd my life;  
I'm leaving the world, e'er I'm forty and five.  
More than probable 'tis, that in twenty-four hours  
this manor, this house and estate will be yours.  
My early excesses may teach you this truth,  
that 'tis working for death, to drink hard in one's youth."  
Says Tom, who's a lad of a generous spirit,  
and not like young rakes, who're in hast to inherit,  
„Sir, don't be dishearten'd; although in be true,  
th' operation is painful and hazardous too,  
'tis no more, than what many a man has gone thro';  
and then as for years, you may yet be call'd young.  
Your life after this, you may be happy and long."  
„Don't flatter me, Tom, was the father's reply,  
with a jest in his mouth and a tear in his eye:  
too well by experience, my vessels, thou know'st,  
no sooner are tap'd, but they give up the ghost.

Taylor.

243, (17)

Rózsikához. / Klárikához. [Amott a' hegynek zöld tövénn]

K1	Rózsikához.	Énekek-kézirat, IV. csomó; 7a–7b. (VI. sz.)	Autográf csomó.		[1803– 1806]	A	248.
Ny1	Klárikához.	Magyar Aglája; 180–181, kotta: 230–232.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	6/8, <i>Esz-dúr,</i> <i>Moderato.</i>	1806, Buda	A+a	85.
Ny2	Klárikához.	Magyar Hárfás; I. Szakas, No. 6.	Zongorakiséretes énekgyűjtemény.	6/8, <i>Esz-dúr,</i> <i>Mérsékletesen.</i>	1807, Pest	A+a	–

### Megjelenés

K1: Verseghy 1910, 389–390. (jegyzetben)

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 57–58; Verseghy 1900, 18–19; Verseghy 1910, 225–226, 148. sz.; Verseghy 1956, 187–188; Verseghy 1989, 103.

Ny2: Bartalus 1869, 52–54. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezdetet adja meg címként.)

### Szövegforrások

K1 (A szövegállapot): Autográf tisztázat, az Énekek-kézirat IV. csomójának 6. darabja, melyet vagy közvetlenül szabadulása előtt, vagy már szabadulása után, de még a Magyar Aglája megjelenése előtt, azaz 1803–1806 között jegyzett le Verseghy.

**Ny1 (A+a szövegállapot + dallam):** A K1-ben olvasható szöveg egy strófával kibővített és kottamelléklettel ellátott változata, melyet a K1-ben lévő *Rózsikához* helyett már *Klárrikához* címmel adott közre Verseghy. A mellékletben, feltehetően anyagi okok miatt, csak az énekszólamot is magába foglaló zongora-jobbkéz jelent meg. A *Magyar Agláját* használva forrásul Kazinczy készítette az ének szövegéről korabeli másolatot (MTAKK, K630, I, 47b. A cím helyén a következő megjegyzés áll: *Verseghy' fordítása. Aglája' lap 180. Előtte Gleim An Solly* című költeménye olvasható németül. L. Gergye 1993, 56.)

**Ny2 (A+a szövegállapot + dallam):** Az 1807-ben Pesten megjelent *Magyar Hárfás* című zongorakíséretes énekgyűjtemény II. szakaszának 6. darabja, az Ny1-ben megjelent költemény ismételt, változatlan közlése. A Steffantól származó dallamot itt is a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre. Változás az Ny1-hez képest, hogy a tempójelzés nem olaszul, hanem magyarul olvasható (*Mérsékletesen*), illetve hogy a nyomtatvány zenei típusának megfelelően a teljes zongorakísértet közölte.

### Keletkezés

Az ének Johann Ludwig Gleim (1719–1803) *Das Hüttchen* című költeményének fordítása, melyet Joseph Anton Steffan (1726–1797) *Sammlung deutscher Lieder* című *Klavierlied*-gyűjteményéből ismert meg Verseghy (Major 1925, 263; Gálos 1913b, 710). A 6/8-os, Esz-dúr, Moderato tempójelzésű ének 1778-ban jelent meg a gyűjtemény I. kötetének 23. darabjaként (Steffan 1778, No. 23). Az 1775-ben keletkezett darab *An Solly* címmel is ismert volt a korban. (Vö. KazLev. VI, 112; Császár 1913, 99.) Gleim verse *Das Hüttchen* címmel, a költő megnevezése nélkül Verseghy másolatában is fennmaradt (OSzK Kt., Analekta 6569; 368). Steffan Verseghy gyakorolt hatásáról, illetve a költő bécsi-osztrák *Klavierlied*-irodalommal való kapcsolatáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. és 1.2.1. fejezetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Verseghy a fogságban újrarendítette néhány korábban már magyarított énekét. Ilyenkor, bár az azonos forrás miatt azonos témájú és prozódiajű (esetleg címében is azonos) éneket készített, szövegszerű folytonosság nem mutatható ki. Erre az alkotói módszerre a keletkezés körülményei kényszerítették. Csak akkor dolgozott ilyen módon, amikor olyan költemények, énekek szövegéhez jutott hozzá, melyeket már korábban magyarított, de mivel a börtönben nem voltak nála ezeknek a kéziratjai, nem használhatta fel azokat. A *Sammlung deutscher Lieder* 1778-ban megjelent I. kötetének 23. darabjával is így járt el. Először 1781-ben *Kunyhó* (49) címmel lefordította (ezen a kezdetleges poétikai és prozódiai eszközökkel készített magyarításán később nem dolgozott tovább), majd a német darabot fogsága végén *Rózsikához* címmel magyarította újra (K1), amit szabadulása után egy strófával tovább bővítve, immár *Klárrikához* címmel, dallammal együtt kétszer is közreadott (Ny1, Ny2). Mivel a *Kunyhó*, illetve a *Klárrikához* című Verseghy-magyarítások között az azonos szöveg- és dallamforrás ellenére nincs szövegszerű kapcsolat, a két ének külön szövegidentitást képez.

Az *Analyticában* a darabot a „társas örömökre felhívó énekekre” hozta fel példaként a költő, „amelyekhez azokat is hozzá szoktuk sorolni, amelyek borozás közben mértéktartó vidámság keltésére vannak szánva. Ezek is értékesek, ha a józan ész és a jó erkölcsök határain belül maradnak.” (Verseghy 1977, III/7, 776.)

### Verselés

A jambikus lejtésű Steffan–Gleim-*Klavierlied* formája és prozódiaja szerint „mértéktelen jambicumokban” (Verseghy 1806, 243). Verseghy az *Analyticában* „nyolc [jambus] sorból különféleképpen alkotott strófákból” állónak nevezte a költeményt (Verseghy 1977, III/6, 712). Strófaképlete a zenei ismétlésekkel együtt: 8a 8a 8b ||: 6b :|| 8c 8c 5+||: 3d :|| 6d :||, ahol a 4. és a 8. sor éneklés közben egy hangismétlés miatt 6 szótagról 7-re bővül.



**Forrás**

Steffan–Gleim: *Das Hüttchen*.

(Steffan 1778, No. 23. – 6/8, Esz-dúr, Moderato).

J. L. Gleim *Das Hüttchen* című költeményének megzenésítése J. A. Steffantól, melyet Steffan *Das Hüttchen* címen adott közre. A 17. kottamelléklet első sorában a Steffan–Gleim-*Klaviertied*, a másodikban a *Kunyhó* (49), a harmadikban a *Kláríkához* (Ny2) szövege olvasható. Gleim költeményének szövegét l. a *Kunyhó* (49) jegyzetében.

244.

**A' kan Macska.** [Egy iszonyú kan macska lakott egy búzamalomban]

Ny1	<i>A' kan Macska.</i>	Magyar Aglája; 181–184.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	86.
-----	-----------------------	-------------------------	---------------------	---------------	-----

**Megjelenés**

Verseghy 1865, 135–137; Verseghy 1910, 226–228, 149. sz.; Verseghy 1956, 189–191.

**Szövegforrás és keletkezés**

Verseghy forrása Jean de La Fontaine (1621–1695) *Conseil tenu par les Rat* című meséje volt (Ember 1918, 384. La Fontaine 1668, II/2). Bár kézirata nem maradt, az 1806-ban közreadott *Magyar Aglája* legtöbb darabját, a fogság alatt írta, illetve antik vagy nyugat-európai irodalmi minták után magyarította.

Verseghy a brünni fogságban (1797–1803) tanult meg angolul és olaszul, illetve itt mélyítette el francia nyelvtudását is. Ekkor ismerte meg a korabeli nyugat-európai meseirodalmat (La Fontaine, Henry Brooke, Prior, William Taylor), melynek hatására maga is nekilátott a történetek magyarításának. Bár a Verseghy által *A' kan Macska* címmel magyarított történetnek két latin változata is ismert volt a korban (Verseghy 1910, 390), mivel a költőt elsősorban a modern francia és angol meseirodalom inspirálta, illetve történeteit kizárólag ezekből magyarította, mintáját a korabeli nyugat-európai meseirodalomban kell keresnünk. Ez Verseghy idegen nyelvű másolatai alapján La Fontaine *Conseil tenu par les Rat* című fabulája volt. La Fontaine meséit Brünnben ismerte meg, feltehetően ezt a mesét is fogságának utolsó helyszínén magyarította. A fabula magyarországi recepciójáról, illetve Verseghy meseírói munkásságáról és forrásairól l. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

A költő ebben az esetben is szabadon dolgozta át a francia mesét. Egyrészt megváltoztatta a címet (a patkányok/egerek helyett a macskát nevezte meg benne), másrészt a történet közepét egy leíróbb jellegű résszel alaposan kibővítette. Emellett a mese egyházellenes élet elvéve, a tanulságot egy rövid általánosítással zárta.

**Verselés**

„Hexametrumokban.” (Verseghy 1806, 243.) Verseghy formaválasztásának okairól l. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

**Forrás**

La Fontaine: *Conseil tenu par les Rats*.

(La Fontaine 1668, II/2.)

Un Chat nommé Rodilardus,

Faisait de Rats telle déconfiture,

Que l'on n'en voyait presque plus,

Tant il en avait mis dedans la sépulture.  
 Le peu qu'il en restait n'osant quitter son trou,  
 Ne trouvait à manger que le quart de son sou;  
 Et Rodilard passait chez la gent misérable,  
 Non pour un Chat, mais pour un Diable.  
 Or un jour qu'au haut et au loin  
 Le galant alla chercher femme;  
 Pendant tout le sabbat qu'il fit avec sa Dame,  
 Le demeurant des Rats tint Chapitre en un coin  
 Sur la nécessité présente.  
 Dès l'abord leur Doyen, personne fort prudente,  
 Opina qu'il fallait, et plus tôt que plus tard,  
 Attacher un grelot au cou de Rodilard;  
 Qu'ainsi quand il irait en guerre,  
 De sa marche avertis ils s'enfuiraient sous terre.  
 Qu'il n'y savait que ce moyen.  
 Chacun fut de l'avis de Monsieur le Doyen,  
 Chose ne leur parut à tous plus salutaire.  
 La difficulté fut d'attacher le grelot.  
 L'un dit: Je n'y vas point, je ne suis pas si sot:  
 L'autre, Je ne saurais. Si bien que sans rien faire  
 On se quitta. J'ai maints Chapitres vus,  
 Qui pour néant se sont ainsi tenus;  
 Chapitres, non de Rats, mais Chapitres de Moines,  
 Voire Chapitres de Chanoines.  
 Ne faut-il que délibérer?  
 La Cour en Conseillers foisonne;  
 Est-il besoin d'exécuter?  
 L'on ne rencontre plus personne.

245.

Fillis. [Fillis, Pestnek szép csudája]

Ny1	Fillis.	Magyar Aglája; 184–188.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	87.
-----	---------	-------------------------	---------------------	---------------	-----

#### Megjelenés

Verseghy 1865, 58–61. (*Phyllis*); Verseghy 1910, 228–231, 150. sz.; Verseghy 1956, 192–196.

#### Szöveforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szöveforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta, illetve antik vagy nyugat-európai irodalmi minták után magyarította Verseghy. Forrását nem ismerjük.

#### Verselés

„Mértéktelen trochaicusokban.” (Verseghy 1806, 243). Az újabb nyugat-európai minták szerint hangsúlyváltással imitált, közös szótagokat is alkalmazó trocheusi sorokból álló ének strófaképlete: 8a7b8a7b8c7d8c7d. A formáról l. az *Orfeus Dafnisak* (1) jegyzetét.

**Örzsikéhez.** [Mit haragszol Örzsikém]

Ny1	Örzsikéhez.	Magyar Aglája; 193–194.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	93.
-----	-------------	-------------------------	---------------------	---------------	-----

**Megjelenés**

Verseghy 1865, 64–65; Verseghy 1910, 233–235, 154. sz.; Verseghy 1956, 198–200.

**Szövegforrás és keletkezés**

Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szövegforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta, illetve antik vagy nyugat-európai irodalmi minták után magyarította Verseghy. Ebben az esetben viszont eredeti darabról van szó, mert az ódát az *Analyticában* a szabad utánzásként készült darabjaitól elkülönítve a sajátjának nevezte (Verseghy 1977, III/7, 765–766).

**Verselés**

Hippónaxi strófában. A strofa sorai: „Egy szoros choraicum [–u | –u | –u | –], és egy tizenegyes jambicum [u – | u – | u – | u – | u]” (Verseghy 1806, 243). Az *Analyticában* Horatiustól vett formaként határozta meg Verseghy strófatípust (Verseghy 1977, III/6, 710). Bár a hippónaxi versszak eredete vitatott, a legtöbbször Horatiustól származtatják (Szepes–Szerdahelyi 1981, 332). Verseghynek az ódához illő versformákról való nézeteit l. a *Laurához* (110) jegyzetében.

**Egy Közmondás.** [A' szűzeknek esküvési]

Ny1	Egy Közmondás.	Magyar Aglája; 197.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	95.
-----	----------------	---------------------	---------------------	---------------	-----

**Megjelenés**

Verseghy 1865, 149; Verseghy 1900, 57; Verseghy 1910, 237, 156. sz.; Verseghy 1956, 200.

**Szövegforrás és keletkezés**

Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szövegforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta, illetve antik vagy nyugat-európai irodalmi minták után magyarította Verseghy. Forrását nem ismerjük.

**Verselés**

„Mértéktelen trochaicusokban.” (Verseghy 1806, 243). Az újabb nyugat-európai minták szerint hangsúlyváltással imitált, közös szótagokat is alkalmazó trocheusi sorokból álló ének strófa képlete: 8a8a9b7b

Ny1	A' Veréb és a' Gerlicze.	Magyar Aglája; 197–203.	Gyűjteményes kötet.	1806, Buda	96.
-----	--------------------------	-------------------------	---------------------	---------------	-----

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 137–141; Verseghy 1910, 237–241, 157. sz.; Verseghy 1956, 200–206.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Egyetlen szövegforrásunk az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, melynek legtöbb darabját a fogság alatt írta, illetve antik vagy nyugat-európai irodalmi minták után magyarította Verseghy.

A' Veréb és a' Gerlicze forrása Henry Brooke (1703–1783) *The Sparrow and the Dove, a Fable* című meséje (Fest 1917, 317), melyet Joseph Retzer (1754–1824) hat kötetes *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets* című antológiájából ismert meg Verseghy (Retzer 1786, IV, 216–231). Verseghy a brünni fogságban tanult meg angolul. Ekkor nyelvtanulás okán egyrészt számtalan költeményt másolt át Retzer antológiájából, másrészt rengeteg versnek készítette el a prózai fordítását. A Retzer antológiájából készült autográf másolatok, melyek az MTAKK RUI 8r. 31, IV. kötetben találhatóak (*English pieces and comedies*), és az ugyanezen antológiából készült prózai fordítások, melyeket az OSzK Kézirattárának Oct. Hung. 1486. jelzetű autográf kézirata őriz, korántsem fedik egymást. Vannak egybeesések is, de gyakoribb, hogy vagy csak az angol szöveg, vagy valamelyik angol versnek csak a fordítása maradt fenn Verseghy kézírásában. Brooke meséjének angol másolata nincs meg, a költeményből készített A' veréb és a' galamb című prózai fordítás viszont fennmaradt. Eszerint Brooke *The Sparrow and the Dove* című meséjét a nyelvgyakorlás okán először prózában magyarította Verseghy. Ezt a fordítást a brünni várbörtönben készítette, versebe csak azután ültette át a szöveget. A prózafordítást az OSzK Kézirattárában található: Oct. Hung. 1486; 123–149; 47a–57b. Verseghy az angol szöveg fordításához egy angol–német szöszedetet is készített (OSzK Kt., Oct. Germ. 47–48), amiben a cím mellett álló oldalszám Verseghynek egy mára elveszett angol másolatgyűjteményére vonatkozik, azaz bizonyítható, hogy a fogságban az angol szöveget is lemásolta.

Verseghy forrása ebben az esetben egyértelműen Brooke meséje volt, és nem francia minták után dolgozott (pl. La Fontaine: *Les deux pigeons*; Grécourt: *Les pigeons et le moineau*; Dorat: *La tourterelle et le bouvreuil*) miként azt korábban Ember Nándor feltételezte (Ember 1918, 384). A forrás pontosítása után egyértelművé válik, hogy nem Verseghy bővített és változtatott a történeten a francia szövegekhez képest, hanem az angol szerző: Brooke ugyanis francia források alapján írta meg a saját változatát. Brooke bőbeszédű meséjét Verseghy is továbbdolgozta: a hosszas elmélkedő részeket kihagyva alaposan lerövidítette, illetve jelentősen változtatott a befejezésen (a veréb magába szálló elmélkedését harcias kopasztással, megveréssel helyettesítette). A fabula magyarországi történetéről, illetve Verseghy ezirányú munkásságáról és forrásairól összefoglalóan I. A' Baktai Paraszt (200) jegyzetét.

A történetet valószínűleg francia minták után Pétzeli József már korábban lefordította *Hím és nőtény galamb* címmel (Pétzeli 1788, LIII. sz.), illetve az *Urániában* is megjelent Kármán József prózai fordításában a Verseghyével egybevágó A' Veréb és a' Gerlicze címmel (Uránia 1794/1999, 148–149).

Alább, Brooke meséje előtt, összehasonlítás végett közreadjuk Verseghy prózai fordításának teljes szövegét. Az angol forrásszöveg, az abból készült prózai fordítás, majd a történet hexameteres kidolgozása közvetlen bepillantást enged Verseghy alkotói módszerébe. Már az első fordításkor kivontolt: a túl hosszú, vagy a számára érdektelen részeket elhagyta. Ebből készítette el aztán a *Magyar Aglájában* 1806-ban megjelentetett verses formát. A' veréb és a' galamb című fordításánál a sorok elején megadjuk Brooke költeményének azon sorait, ahonnan az adott rész kezdődik. Verseghy a szövegrészeket mindig új bekezdéssel jelölte.

## Verselés

„Hexametrumokban.” (Verseghy 1806, 234.) Verseghy formaválasztásának okairól I. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

### Verseghy prózai fordítása

(OSzK Kt., Oct. Hung. 1486; 47a–57b.)

*A' veréb és a' galamb.*

[1. angol sortól]

[47a] Ápriliskor egy vidám napján volt, amint a' tudós hagyományok mondják, mikor az öröm, társa a' tavaszhoz, szinte visszaérkezett szárnyain, és a' madarakot szerelmes tüzzel ébresztette, verni tanítván kicsiny sziveiket; hogy egy csintalan, vidám, ifjú, merész [47b] magaviselelése, és csevegő nyelvű veréb elhagyta éppen egy éjszakára való feleségét, hogy valamint ő, új örömeiket nyomozzon. A' Legény, sok hódításokkal hívságoskodván, ellövődött (elrepült), a' csevegő sereget felkeresni. A' csevegő sereget ő hamar (könnyen) feltalálta, és merész commoditással környöskörül megcomplimentírozta.

[15. angol sortól]

Az ő kebele minden nőstényért ég, és már ezt már amazt kéri váltólag feleségének, és itt egy sohajtság, és amott egy csók, (madár-órr), és itt: ezek a' szemek olly természetű ölni! és most már kész nyelvvel ő értelmetlen, érzékeny, és ellentállhatatlan dolgokat mond, úgy tudván fogadásokkal és *Isten verjen*-nel szeretőt csábítani mint akármelyik egyéb módos legénynek. Nem mintha e' rövid próbát szükséges prológusnak [48a] gondolná játékára; nem, hidd el, úgymond a' mi tudós levelünk, jobban ősmerte ő a' virtuozus nemet. Hanem ő ezeket szép mesterségeknek tartotta, mellyekkel saját felebb múló eszét megmutatná, a' tisztességnek formáját megőrné, és a' hódolásra igazságos színgóaszt adna.

[31. angol sortól]

Igy végezvén udvarló játékát, ki jegyzett magának egy napra egy favoritát; gondatlan szemtelenséggel közelebb vonódott hozzá, és fülebe valamit zsidóul súgott, egy jeladást, mellyet valamint a' szabadkőművesek' jelét, csak az(t) értheti a' ki tudgya.

[27. angol sortól]

A' repdeső Nimfa, járatos lévén a' tettetésben: Uram! kiáltya vala, kérem az Urat, magyarázza meg gondolattját! mennyen, csevegen azoknak, a' kik az Urat szenvedik. Nekem ez gorombaság..., bizonyossá teszem az Urat... Azután elosontott mint egy fecske, mintha mondotta volna: gondolhattya az Úr, hová jöjjön utánam. [48b]

[43. angol sortól]

Igy törtévé meg, amint tudgyuk, az alku, szükségtelen declarálni, hogy öszve találkoztak. – A' pap' csúre, amint az auctorok említik, tapasztalta (meg vallotta) hogy a' szép nem volt félelem (gond) nélkül. De itt böcsülete bátorságban lévén a' maculátúl, minden további vonakodást hiúnak tartott, 's nem affectálta többé az akaratosságot, hanem a' játéknak szabadon neki ment.

[51. angol sortól]

Psz! Kedvesem, kiáltya vala Kan társa; vonnya vissza egy kevesé magát, tartok tőle, hogy valaki bennünköt ne talán kémllelyen.” Nem is volt hasztalan a' szorgalom; egy gerliczét látott, melly a' szalmában zörgött, azalatt hogy tollatlan fajja felett függvén, így szólította meg érzékenyen kicsinyeit:

[57. angol sortól]

Csendesedgyetek, ti gyengéd tárgyai szorgalmomnak! Kicsiny segedelmetlen pár! [49a] mindgyárt eljön ő, a' ti derék atyátok, és mindent hoz nektek, a' mit szívetek kíván. Miértünk, gyermekeiért és nejiért, miértünk, hogy egygyetlen szeretettel vezérellyen, a' mi Urunk felveszi a' sasnak gyorsaságát,

és mint az oroszlyán, vérzeni mer, még most a' téli levegőtől sem hagyván magát tartóztatni, felemelkedik a' leggorombább szelekenn, a' veszedelemből szaggattya ki az élető zsákmányt, és munkáját szeretettel édesíti. – Ah! szünni meg, te nagyon is vakmerő! szünni meg merni! a' tiédben kíméld meg a' mi drágább épségünköt! messze tévedgetek tőle, ti kegyetlen sólymok! messze távozzatok el tőle, ti madarászok!

[73. angol sortól]

Ha meg kellene élnem, hogy lássam azt a' napot, melly engemet önnön magamtól elszakaszt, [48b] melly semmivé teszi mind azt, a' mit az egek adhatnak, az életet, melly által egyedül élek, jaj! melly igen több, mint elveszett volnék én, ki gondolatomban már is elhalok.

[79. angol sortól]

Ti hatalmak! kiknek az emberek és a' madarak eggyaránt engedelmeskednek, ti nagy kormányozói alkotmányaitoknak! mondgyátok meg! mért jön a' szomorúság a' boldogság által vezéreltetve, és még a' szerelemnek édességeivel is megvegyítve? a' hol nagy (súgár, karcsú) és szép gyönyörűség nevededik, ott azonnal körül folya azt a' magát rá tekerő gond; még a' félelem a' miatt, a' mit szívünk bir, megerőflienít minden hatalmat, melly boldogít. Pedig a' barátság, a' mi teszi itt alant a' boldogságot, és élet! [50a] mi vagy te szerelem nélkül?

[89. angol sortól]

A' mi hérosunk, ki félrül hallgatta, néminémű illetődést érzett szívében; de nevetéssel hamar le nyomta a' virtust, melly melyében emelkedni kezdett, 's először, fenn szóval nevetni tetette magát, azután pedig közelítvén, mosolygott és complementumokat vetett.

[95. angol sortól]

Asszonyom! ne gondollyon engem gorombának! a' jó manírok soha magokat erővel be nem tolhatták. Esküszök, hogy én csupa jószívűségből jövök! (Igaz lelkiemre! egy bájós alkotmány!) Ezek tehát egy asszonynak az ő vígasztalásai? ez a' [50b] gonddal telyes, magányos (bekorlátozott) szomorú élet? az a' gyűlölséges dolog, melly kötelességnek nevezetik, kétség kívül édes foglalatosság egy szépségnek? – Oh! te módos tudatlanság! a' te akaratom csak tudományod' fogyatkozásához van szabva 's mert az anyád, <eggy> régi mód szerint való jó dáma létére, semmi egyébre nem tanította gyermekesztendeidet. A' legnagyobb rossz a' teremtet világon minden bizonynal a' nevelésnek a' fogyatkozása. [51a] De gondollyae – mondgya meg nekem tettetés nélkül – hogy ezen kelemetésegeknek nincs tovább semmi egyéb czélyok? Természet asszonyunk, ha az asszony rólla el nem felejtkezett, sokkal jobb leczkét adhat ebben asszonyságodnak. Csak szígyenből is, haggya el ezt az alacsony foglalatosságot, lépjen a' világba, és kóstollya meg a' gyönyörűséget, hol mink az üdőt keríngő boldogságokkal mérjük. A' szépség csupán csak gyönyörűségre alkottatott. Jőjjön, próbállya meg a' boldogságot; kövessen engem; legyen bölcs, legyen szerencsés és legyen szabad! –"

[119. angol sortól]

„Kegyés Úr, felele a' mi tiszta Matrónánk, az Úr' buzgósága felette nagyon gyorsnak látszik, megvallom, hogy a' boldogság után való vágyakodás mély szomjúság minden mellyben. Boldogságaim nekem is [51b] vannak; de nem bosszankodnék, ha az egek többet adnának. Próbállya meg tehát, hogy a' cseré hasznos volna, és hitesse el magával az Úr, hogy én igen engedelmes szolgálója leszek.”

[127. angol sortól]

Itt hozzá, mint alábbvalóhoz fordúlván, mondgya vala mosolyogva a' mi felebbvaló Galánunk: „Nekem úgy látszik, mintha egy egész világ vonakodás kellene arra, hogy az asszony mostani magasztalt statióját elhaggya! – azon esetet (állapotot) mellyben a' fattyak és a' bilincsek boldogságoknak tartatnak, nagyon kételkedek, ha meg lehet e jobbítani? Azonban gyermekem! tegyük, hogy a' gyönyörűségek, mellyeket emlegetek, csupán csak az én találásomnak (kigondolt) gyümölcssei; van az [52a] asszonynak elegendő oka ama' magaviselesre, hogy a' házasságnak átkát kerüllye; melly a' legyet különbféle kelepcczékkel csalogattya, melly tarka kacsáit páronkint öszve vonnyá; (mint férjet és feleséget) eggyetlen egy módgyát azon előre való szorgalomnak, hogy – a' szerencsétlenség

sükeres és állandó legyen; e' bünt, mely az egeknek különös sententiája által, még egy egész életnek töredelmessége után is bocsatatlan marad. Dupla kígyó ez, mely egy köz farkat két különös fővel öszveházasít; mely azonban a' dögöt még is tévelygésre vezeti, mindegyiket másra útra horczolván. Valamennyi rosszak közül, melyek reám váraкоznak, kiváltkép a' házasságtól mentsetek meg engem' hatalmas [52b] Istenek! Adgyatok nekem vad lakást hol a' természet szabadon maradjyon, és a' derültt égből békótlan vidéket, hol a' képzelés, szüntelen szárnyakonn lévén a' változásra, szeressen játszani, szeressen idestova bolyongani; hol neked kell köszönni szabadság! a' mi boldogság méltó arra, hogy hasznát vegyük. A' szüntelen külömbféle és mennyei gyönyörűségek, kegyelmek édes Istenasszonya! mind a' tiéd! – Mit mond már most ezekre, kellemetes mezei szegfűcském! gondollya-e, hogy most egyszer helyesen szólottam? Most már csak nem tart engemet Románosnak? Jőjjön, soha se tanuljon feleltre. Vessel el [53a] maga megé mind a' gondot, és repüllyön oda, hogy csupa örömet fog találni."

[165. angol sortól]

„Halkkal még is! felele a' mi bajnoknének, egy kérdéssel több vagy kevesebb.... és azután Uram!.... Az Úr én belöllem mérték felett való ésszel, igen fain elmésséggel és még jobb udvarisággal tréfát űzött! de kérem, hogy tudgya az Úr ezeket kigondolni? Az Úr világában amazok soha sem házasodnak?” „Nem, nem.” – „Nem tehát?” – „Mikép merjem kimondani, a' mi ezen foglalatosságot tökéletesen kipótollya?” – Az Ur soha sem szeret?” – „egy óráig, mulatságnak okáért.” – „Nincsenek barátságai?” „Vannak üdőtöltésnek kedvéért.” – „Kicsinyekre soha sincs gondgya?” – „Mink ugyan nemzünk, a' többi az anyák' dolga, kik ökököt hasonlóképen elhadgyák.”

[177. angol sortól]

Te szerencsétlen! felele a' tüzesedő galamb, ki valamint szeretni úgy élni sem tudsz (ki valamint szeretni úgy élni is alkalmatlan, elromlott vagy). [53b] Ha szerencsétlenség jön, mikép akkor? és szerencsétlenségnek minden bizonytal kell jönni. Rettenetes üdejében a' félnkségnak, viszontagságnak órájában, mond meg ki támogassa sínlódó szívedet, ki viselley nyomorúságnak súlyosabb részét? Mond meg, mikor a' fekete szemű ég meghajlik, és a' télnek homályos formája érkezik, szomorúsággá válik minden mulandó öröm, és a' melancolicus esztendőt megrongállya, (mert az üdök semmiféle hitegetésre meg nem állanak, és a' gonoszság örök májust nem találhat), hová lessz akkor a' boldonságokonn legelő nyelv? hová száll a' csevegésnek lelke? Egészen öszvezsugorodva magányos fészkedben, elhagyva, megvetve, és minden boldogság nélkül leszel; szives kötelességek által frígyesekké tett jó barátok nem fogják keresni hideg és társaságtalan oldaladot; sem pelyp csevegők nem fogják gyönyörűséggé változtatni a' hosszan [54a] tartó éjszakát, sem feleség nem fog neked balsam-szavakat adni, vagy tégedet állhatatos szívén melegíteni. A' szabadság, mely az észnek ereje által meg van határozva, olyan mint a' napnak soha sem változó járása, mely kegyesen tehetős, édesen ragyogó, melegséghezó, és világító. De elszakasztva az erkölcsnek szent törvényeitől, üstökös csillaggá válik, melyre a' bolondok elbámúlnak, mely bajt, szélvész és hadakozást jövendől, 's mely az életnek mindennemű csapásaival meg van rakva.

[209. angol sortól]

Te esztelen! az egész természetben az egyesülés által áll fenn mindenik alkotmány, és az alábbvaló rendbéli házasság az olyan valókban, melyek lélek nélkül szűkölködnek.

[213. angol sortól]

Mikor az eredeti Föld a' nagy üregbe takarva, még mint formátlan embrio feküdt, a' véghetetlen jónak kútfeje lelökte felülről gyújtó szeretetének [54b] szikráját, megilletődvén a' mindent éltető lángtól legelőször is a' mozgás érkezett örvendezve. Mindenik atomus kereste az ő különös classissát sok szép és szerelemre hevültt masszák között. A' szeretet volt, mely a' centralis búbját környöskörül vetvén, örök házassággal öszvekötötte azokat. Azután a' Forma és a' Rend voltak az elsők, melyek lakadalmi pompájokat az ég felé magosan felvitték. A' nap szétfejtvén szemlátomást az ő kerekét, lakadalmos világossággal kezdett égni.

[227. angol sortól]

Innen fogant meg a' Természetnek szűz méhe, a' nemzésbéli teherrel emelkedvén. Megjelent a' Tölgy, az ő első szülőtte, 's a levegőnek lélekző meredekségére felkapaszkodott. Azután minden egyébféle csöcsömös törzsökök (szálak) itták az ő szelíd anyai nyirkát. A' virágszálak, [55a] érett virágokra nyilván, az ő illatozó mellére lenyugodtak. Az ő meleg öleiben számtalanféle forma és szín nevedett. Azután kiomlottak környöskörül az ő kisebb gyermekei is, és anyai földgyököt gyönyörűen felruházták. Azonban nem csak itt országlott az erő, a' materiának terhes formájától tartóztatva –; hanem belőle felemelkedvén és finomodván lélekzett és elterjedt az ő atyafi lelke is. Megfogódván a' fenékenn a' mennyei tűz, a' lélek ösmeretlen kívánságot érzett, és már érzékeny omlással folyt, már szívbeli tüzekre gyúlt; meglátta a' sympatheticus szépet, és megszerette benne az ő saját hasonlóságát, melly kerengő tündökléssel mindenütt ragyogott, de öszve gyűlvén (kerengvén) csak egyhez ragaszkodott, 's az égtől neki rendelt nőt megölelvén, megduplázza az életnek minden örömeit.

[253. angol sortól]

Itt lakik amaz emlős szépség, melly szüntelen boldog és szüntelen boldogít, innen [55b] löki szét, mint palotájából az ő ragyogó boldogságát az isten, itt gyöngyözi meg saját örök kerék-járását, azt a' gyűrűt, melly által a' világ meg van kötve; itt parancsolja nevedetni birodalmának székét, és magának alól kicsiny menyországot épít.

[261. angol sortól]

A' lakadalmas társak így öszve szövetkezvén, és az édes eggyetértés által így öszve köttetvén, egy test, szív és lélek gyanánt élnek, meggazdagítva mindenik öröm által, mellyet egymásnak adnak, mint az eccho, melly az ő szós hajlékából musikában hússzor vissza tér. Az ő eggyesüléseket, melly állandó és kisebbedhetelen, sem az üdő meg nem rázhattya sem a' hatalom meg nem támadhattya; hanem, ammint a' törzsökök és a' csemeték állanak, tudós kéz által hajjal betakarva, úgy trucczollyák az üdőnek téli dühösségét és virágzanak [56a] és esztendeikkel erősödnek. Ezerféle ösmeretlen barátságok és erők, mellyeket csak a' szeretet érezhet, kellett tekintetek és tiszta kívánságok gyújtás és viselik a' viszontagi tüzet, mellynek örök és finomított lángja egy hallhatatlan lélek által táplálatik.

[279. angol sortól]

Azonban (itt) a' lakadalmi törvény nem végződik, Úgy nyílik és úgy megy ez le, mint a' Nílus, melly tetsző keréngésekenn vezetetik, 's mellynek mennyei kútfejéhez ezekenn el juthatunk (mellynek kútfejét kinyomozzuk). A' tűz, legelőször onnan felülről kilökődvén, az életnek és a' szerelemnek kútfejévé lessz, és fiúi örökösseinek azt a' hatalmat adgya, hogy érzékenyen egész' az alsó fiakra lefolyjon. Így szüntelen való habokban hempelyegvén, az üdőnek legvégső határra lecsúsznak, még a' rokony patakok, mind a' kettőnek kezénn, a' földönn boldogságokban kiterjednek. Tégedet, szerencsétlen! pelyegő gyermek nem fog nevezni, sem nem rég érkezett bátya kiáltani, sem atyafi révpartodonn örülni, sem bemenő szavadat néne köszönteni, sem pártos szemmel szülők nézni, áldván esztendeiket, mellyek tabenned megújúlnak. Megvetett vagy alkonyodó korpodban egy idegen a' te nemedből, megvetett ölelésednek részesse fogja szemedben a' buját játszani; minden betyár meg fogja tollatlanítani [56b] a' te kis büszkeségedet; hitetlen oldaladtúl futni fog minden barátság; neved dögtestteddel együtt fog rothadni, betegségedben lábbal elrúgatni, holtában elfelejtetni.

[305. angol sortól]

Mindent adó Hatalom! Nagy Kútfeje az életnek, oh hallyad az anyát! hallyad a' nőt! Ezt az életet, mellyet kölcsönözöl onnan felülről, jóllehet kicsiny, tedd bőnek a' szerelemben! O add, hogy érzékeny szívem minden hozzám tartozandóhoz, akármelly részről (kézről) kiterjedgyen; azokhoz, a' kiktől napjaimot vettem, ezekhez, kikben ezen napok megújúlnak, minden rokonyimhoz, bármelly távúlról valók legyenek, szíves melegséggel, ammint velek engemet a' vér öszveket, jó barátimhoz add, hogy aczél lánczokkal legyen körülkötözve, a' kegyetlenhez pedig hogy ne legyen érzéketlen.



[317. angol sortól]

De különösen az én kívánságomnak urát, az én életemet, önnön magamot, lelkemet, uramot, barátimot, gyermekeimet mindenemet, a' mit a' Kívánság nevezhet, tiszta passiv [szenvedély] ölelhet, az elragadtatás nevezhet, o kíméld meg ötet, Kegyelmes hatalom! o tartsd meg ötet utolsó órámig. Engedd életemnek hosszát arra fordítanom hogy az én egyetlen egy gyönyörűségemnek örömet okozzak. Engedd, hogy az ő szerelme viszontagi szerelmet gerjessen, hogy minden gondomat az ő gyönyörködtetésére [57a] fordítsam, és minden szükségtelen boldogságomat, melyben az én legkedvesebbem fogyatkozást szenvedne, az ő számára kíméllyem, mikor velem kellemetesen szerelmeskedik, <mikor> édesen csókolódik, és érzékenyen burokol. Ah! ékesíts fel engemet, csak egyedül az ő szemének számára, olyan vonzó kellemetességekkel, minők az övék, és átfogó szárnyaimmal megölelt szeretőmöt add egészen az én mellyemnek. Azután a' mi tiszta, házias ágyunkban, kebelem az ő fejének vánkos gyanánt szolgálván, zárd be boldogsággal telyes álom által szemét, és vigyázz velem az én Uramnak nyugodalmára; koszorúzd meg békességgel az ő halándékjait és szeresd ötet oly szeretettel, mint az enyém. 'S mivel ösmerem az ő nemes lángját, melly nagyobb, mintsem az én nemem kívánhattya, végy engemet is oltalmad alá, és tartss meg férjem' kedvéért. Engedd, hogy egy zavaratlan csendes öröm egyesítse öszve a' szeretettel a' szeretőt, hogy egy tiszta kívánság hevítse kebleinket, egy akarat igazgassa, egy vágyakodás lelkesítse, az életenn keresztül egy viszontagú segedelem oszloppolya, 's holtunk után egy csendes sír fogadgya magába.'

[351. angol sortól]

Még a' legkedvesebb themátúl dagadozván, omlottak és vég nélkül folytak szavai, a' jólösmert szárnyak egy hangot adtak, melly az ő füléhez érvén, szívét megillették; hirtelen félbe szakasztotta tehát nyelvének musikáját, és heves örömmel elejébe ugrott. Szinte illy hamar szállott a' bemenő férje, 's tekintetére tollait emelvén és felgyúlladván, szár[57b]nyaik és sziveik megölelték egymást, sziveik pedig felelő mértékkel vertek, félig elmerülve a' szent édességekben, és boldogok amaz elragadtatások által, mellyeket érzettek, de kifejezni soha sem lehet. Be vezette azonnal makulátlan ágyának részessét alacsony hajlékába. Egy pár repdeső fiai felkeltek: szemeikbül szikrázván az ő köszöntések, örömmel közelítének attyokhoz, 's környöskörül függenek róla néma actióval; gyönyörűségre ragadva állottak a' szülők, 's nézték, mikép terjesztik ki kicsiny szárnyaikat. Az atya az ő élet-tápláló zsákmányát mindenik várakozó szájba beteszi, érzékenyen öntvén beléjük a' búza-ragadományt, mellyet örömet oda ad, jóllehet fáradsággal kereste, még egészen elámúlván ezen látásra, és a' legfőbb öröm által elnémúlván a' szép a' magos eget látszik boldogságaitúl megfosztani, 's urára nem különben mint gyermekeire mosolyog.

[379. angol sortól]

A' veréb, mellynek figyelme a' galambnak bájos nyelvétől függött, minden kis megvetéseitül lefegyverkeztetve, önnön magátül pedig az erkölcstül megbájolva, most már, mikor látta, a' mi csak tetszett, meg is történni, jóllehet eddig csak mesének tartotta, szívét irigységnek eresztette, szélnek pedig bolondsága óráit, 's magában gerlicze kívánván lenni, titkon sohajtott és elment. *Brooke*.

### **Verseghynek a költeményhez készített angol-német szómagyarázata**

(OSzK Kt., Oct. Germ. 462; 22a–22b.)

Az oldalszám Verseghynek arra a Prior-szöveget is tartalmazó angol másolatgyűjteményére vonatkozik, ami időközben elveszett. A német meghatározások valószínűleg az alábbi szótárból valók: Johann Eber, *Vollständiges Wörterbuch der Englischen Sprache für die Deutschen, I*, Leipzig, Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1793.; Johann Eber, *Vollständiges Wörterbuch der Englischen Sprache für die Deutschen, II*, Leipzig, Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1794. (A szótárakat Doncsesz Etelka azonosította, a német szavak átirása az ő munkája.)

*The Sparrow*. p. 130.

[Az oldalszám Verseghynek arra a Brooke-szöveget is tartalmazó angol másolatgyűjteményére vonatkozik, ami időközben elveszett.]

blithesome: (bleitsome) fröhlich. lustig.

cheer: aufmuntern.

flippant: geschwätzig.

chirp: zwitschern. schirpen

saucy: vermeßen. french.

bill: Schnabel.

string: mit Saiten aufziehen.

shield: beschirmen.

prate: schwatzen.

glide: schleichen.

apprehension: Furcht. Sorge.

stain: Fleck. Mackel.

rush: über herfallen.

rustle: raßeln. Geräusch machen.

anon: gleich. bald.

tear: reißen. zerren.

cancel: ausstreichen, vernichten.

mourning: Trauer.

allay: stillen. lindern. mäßigen. vermischen.

cloistered: einsam.

moaping: (moping) traurig.

brat: Bankert. (Kinder)

bond: Schuldigkeit. Pflicht.

decoy: (dakai) anlockung.

vary'd: ver-unterschiedlich

snare: Fallstrick.

widgeon. widgin: (widsche) ein einfältiger Tropf. Lappe. (Rothhals-Ente)

bane. Gift. (Tod)

forecasting: Vorsicht. Vorsorgen

lasting: dauerhaft

wed: heirathen. sich vermählen

carcase: ein todttes Aas.

drag: ziehen. schleppen.

demesne. demaine. (demähn) Landsitz. Landgute.

boundless: unbegränzt, ohne Maß u. Ziel

tract: Strich. Stück.

range: herumstreichen.

bestow: schenken. anwenden. ausgeben. anlegen.

pink: eine Feldnelke.

behind: hinterwärts.

fencer: Fechter.

rally: wieder vereinigen, in Ordnung bringen. oder: versöhnen. aufziehen.

breeding: höflichkeit. Lebensart (Schwangerschaft)

mind: besorgen

disway: Schrecken. Bangigkeit.

trial: Versuch. Prüfung.  
prop: stützen. unterstützen.  
black-brow'd: verdrießlich. der schwarze Augenbrauen hat.  
welkin: Himmel. Firmament  
bend: runzeln (die Stirne)  
whither: (swidder) wohin?  
fled: entflohen. v. fly.  
shrunken: eingeschrumpft. shrink.  
clay: Thon. Leimen. argilla.  
train: nach sich ziehen.  
lesser: kleiner. geringer.  
cumber: hemmen. beschweren.  
shone: schien. glänzte. shine.  
gems. v. gem: (mit) Edelsteinen (Zieren)  
hold: aufenthalt  
scion: (seine) Pfropfreiß.  
check: hemmen, Zäumen.  
strengthen: stärken. neue Kräfte verleihen.  
endear: angenehm machen.  
son: Sohn.  
kinsman: Blutsfreund.  
road: (rohd) Landstraße. Rhede.  
scorn: verachten.  
wanton: unzüchtig.  
spark: Buhler. (Funke)  
spurn: mit dem Fuß stoßen.  
kin: Blutsfreund.  
sole: einzig.  
unruffled: unverworren.  
roof: Dach. Decke.  
wheat: weizen. triticeus.  
beguile: betrügen (sich)  
slight: geringschätzung

### **Forrás**

Henry Brooke: *The Sparrow and the Dove, a Fable*.  
(Retzer 1786, IV, 216–231.)

It was, as learn'd traditions say,  
Upon an April's blithsome day,  
When pleasure, ever on the wing,  
Return'd, companion of the spring,  
And chear'd the birds with amorous heat,  
Instructing little hearts to beat;  
A Sparrow, frolic, gay, and young,  
Of bold address, and flippant tongue,  
Just left his lady of a night,  
Like him, to follow new delight.

The youth, of many a conquest vain,  
Flew off to seek the chirping train:  
The chirping train he quickly found,  
And with a saucy ease bow'd round.

For every she his bosom burns,  
And this, and that, he woos by turns;  
And here a sigh, and there a bill,  
And here – „those eyes, so form'd to kill!“  
And now, with ready tongue, he strings  
Unmeaning, soft, resistless things;  
With vows, and dam-me's skill'd to woo,  
As other pretty fellows do.  
Not that he thought this short essay  
A prologue needful to his play;  
No, trust me, says our learned letter,  
He knew the virtuous sex much better:  
But these he held as specious arts,  
To shew his own superior parts;  
The form of decency to shield,  
And give a just pretence to yield.

Thus finishing his courtly play,  
He mark'd the favourite of a day;  
With careless impudence drew near,  
And whisper'd hebrew in her ear;  
A hint, which, like the mason's sign,  
The conscious can alone define.

The flutt'ring nymph, expert at feigning,  
Cry'd, Sir! – pray Sir, explain your meaning!  
Go, prate to those, that may endure ye –  
To me 'tis rudeness – I'll assure ye –  
Then off she glided, like a swallow,  
As saying – you guess, where to follow.

To such, as know the party set,  
'Tis needless to declare, they met:  
The parson's barn, as authors mention,  
Consess'd, the fair had apprehension,  
Her honour there secure from stain,  
She held all farther trifling vain,  
No more affected to be coy,  
But rush'd licentious on the joy.

„Hist, love! – – the male companion cry'd,  
Retire a while, I fear, we're spy'd.“  
Nor was the caution vain; he saw  
A turtle, rustling in the straw,  
While o'er her callow brood she hung,  
And fondly thus address'd her young:  
„Ye tender objects of my care!  
Peace, peace, ye little helpless pair!

Anon he comes, your gentle fire,  
And brings you all, your hearts require.  
For us, his infants and his bride,  
For us, with only love to guide,  
Our lord assumes an Eagle's speed,  
And, like a lion, dares to bleed:  
Nor yet by wint'ry skies confin'd,  
He mounts upon the rudest wind,  
From danger tears the vital spoil,  
And with affection sweetens toil.  
Ah, cease, too vent'rous! cease to dare!  
In thine our dearer safety spare!  
From him, ye cruel falcons, stray,  
And turn, ye fowlers, far away!

Should I survive, to see the day,  
That tears me from myself away,  
That cancels all, that heav'n could give,  
The life, by which alone I live,  
Alas, how more than lost were I,  
Who in the thought already die!

Ye pow'rs, whom men and birds obey  
Great rulers of your creatures, say,  
Why mourning comes, by bliss convey'd,  
And ev'n the sweets of love allay'd?  
Where grows enjoyment, tall and fair,  
Around it twines entangling care,  
While fear, for what our souls possess,  
Enervates ev'ry pow'r to bless:  
Yet friendship forms the bliss above,  
And, life! what art thou without love?

Our hero, who had hear'd apart,  
Felt something moving in his heart,  
But quickly with disdain suppress'd  
The virtue, rising in his breast,  
And first he feign'd to laugh aloud,  
And next, approaching, smil'd and bow'd.

„Madam, you must not think me rude:  
Good manners never can intrude.  
I vow, I come thro' pure good nature –  
(Upon my foul, a charming creature!)  
Are these the comforts of a wife?  
This careful, cloistered, moaping life?  
No doubt, that odious thing, call'd duty,  
Is a sweet province for a beauty.  
Thou pretty ignorance! thy will  
Is measur'd to thy want of skill;  
That good old – fashion'd dame, thy mother,  
Has taught thy infant years no other. –

The greatest ill in the creation  
Is sure the want of education.

But think ye? – tell me without feigning.  
Have all these charms no farther meaning?  
Dame nature, if you don't forget her,  
Might teach your Ladyship much better.  
For shame, reject this mean employment:  
Enter the world, and taste enjoyment,  
Where time by circling bliss we measure;  
Beauty was form'd alone for pleasure.  
Come, prove the blessing, follow me,  
Be wise, be happy, and be free!"

„Kind Sir, reply'd our matron chaste,  
Your zeal seems pretty much in haste:  
I own, the fondness, to be bless'd,  
Is a deep thirst in every breast.  
Of blessings too I have my store,  
Yet quarrel not, should heav'n give more:  
Then prove the change, to be expedient,  
And think me, Sir, your most obedient."

Here turning, as to one inferior,  
Our gallant spoke, and smil'd superior.  
„Methinks, to quit your boasted station,  
Requires a world of hesitation;  
Where brats and bonds are held a blessing,  
The case, I doubt, is past redressing.  
Why, child! suppose, the joy, I mention  
Were the mere fruits of my invention,  
You've cause sussicient for your carriage,  
In flying from the curse of marriage;  
That fly decoy with vary'd snares,  
That takes your widgeons in by pairs,  
Alike to husband and to wife,  
The cure of love and bane of life,  
The only method of forecasting,  
To make misfortune firm and lasting,  
The fin, by heaven's peculiar sentence  
Unpardon'd thro' a life's repentance.  
It is the double snake, that weds  
A common tail to diff'rent heads,  
That lead the carcass still astray,  
By dragging each a diff'rent way.  
Of all the ills, that may attend me,  
From marriage, mighty gods, defend me!  
Give me frank nature's wild demesne,  
And boundless tract of air serene,  
Where fancy, ever wing'd for change,  
Delights to sport, delights to range!

There, liberty! to thee is owing,  
 Whate'er of bliss is worth bestowing:  
 Delights still vary'd and divine,  
 Sweet goddess, of the hills are thine.  
 What say you now, you pretty pink you?  
 Have I for once spoke reason, think you?  
 You take me now for no romancer –  
 Come, never study for an answer:  
 Away cast every care behind ye,  
 And fly, where joy alone shall find ye!"  
     „Soft yet, return'd our female fencer  
 A question more, or so – – and then, Sir.  
 You've rally'd me with sense exceeding,  
 With much fine wit and better breeding:  
 But pray, Sir, how to you contrive it?  
 Do those of your world never wive it?"  
 „No, No." „Now then?" „Why dare I tell,  
 What does the bus'ness full as well?  
 Do you ne'er love?" „An hour at leisure."  
 „Have you no friendships?" „Yes, for pleasure."  
 „No care for little ones?" „We get 'em:  
 „The rest the mothers mind, and let 'em."  
     „Thou wretch, rejoin'd the kindling dove,  
 Quite lost to life, as lost to love!  
 Whene'er misfortune comes, how just!  
 And come misfortune surely must.  
 In the dread season of dismay,  
 In that your hour of trial, say,  
 Who then shall prop your sinking heart?  
 Who bear affliction's weightier part?  
 Say, when the black – brow'd welken bends,  
 And winter's gloomy form impends,  
 To mourning turns all transient cheer,  
 And blasts the melancholy year,  
 (For times, at no persuasion, stay,  
 Nor vice can find perpetual May)  
 Then where's that tongue, by folly fed,  
 That soul of pertness, whither fled?  
 All shrunk within thy lonely nest,  
 Forlorn, abandon'd and unblest'd,  
 No friends, by cordial bonds all y'd,  
 Shall seek thy cold, unsocial side,  
 No chirping prattlers to delight  
 Shall turn the long enduring night,  
 No bride her words of balm impart,  
 And warm thee at her constant heart.  
 Freedom, restrain'd by reason's force,  
 Is as the sun's unvarying course,

Benignly active, sweetly bright,  
Affording warmth, affording light,  
But torn from virtue's sacred rules,  
Becomes a comet, gaz'd by fools,  
Foreboding cares and storms and strife,  
And fraught with all the plagues of life.

Thou fool! by union every creature  
Subsists, through universal nature,  
And this to beings void of mind  
Is wedlock of a meaner kind.

While womb'd in space, primaeval clay  
A yet unfashion'd embryo lay,  
The source of endless good above  
Shot down his spark of kindling love.  
Touch'd by the all – enlivening flame,  
Then motion first exulting came:  
Each atom fought its separate class  
Through many a fair, enamour'd mass:  
Love cast the central charm around,  
And with eternal nuptials bound.  
Then form and order o'er the sky  
First train'd their bridal pomp on high:  
The fun display'd his orb to fight,  
And burnt with hymeneal light.

Hence nature's virgin womb conceiv'd,  
And with the genial burden heav'd:  
Forth came the oak, her first – born heir,  
And scal'd the breathing steep of air:  
Then infant stems of various use  
Imbib'd her soft maternal juice:  
The flow'rs, in early bloom disclos'd,  
Upon her fragrant breast repos'd:  
Within her warm embraces grew  
A race of endless form and hue;  
Then pour'd her lesser off spring round,  
And fondly cloath'd their parent ground.  
Nor here alone the virtue reign'd  
By matter's cumb'ring form detain'd:  
But thence subliming and refin'd,  
Aspir'd and reach'd its kindred mind.  
Caught in the fond, celestial fire,  
The mind perceiv'd unknown desire,  
And now with kind effusion flow'd,  
And now with cordial ardours glow'd,  
Beheld the sympathetic fair,  
And lov'd its own resemblance there,  
On all with circling radiance shone,  
But cent'ring, fix'd on one alone,



There clasp'd the haev'n – appointed wife,  
And doubled every joy of life.

Here, ever blessing, ever bless'd,  
Resides this beauty of the breast,  
As from his palace here the god  
Still beams effulgent bliss abroad,  
Here gems his own eternal round,  
The ring, by which the world is bound,  
Here bids his seat of empire grow,  
And builds his little heav'n below.

The bridal partners thus ally'd,  
And thus in sweet accordance ty'd,  
One body, heart and spirit live,  
Enrich'd by every joy, they give,  
Like echo from her vocal hold,  
Return'd in music twenty – fold.  
Their union, firm and undecay'd,

Nor time can shake, nor pow'r invade,  
But, as the stem and scion stand,  
Incrafted by a skillful hand,  
They check the tempest's wintry rage,  
And bloom, and strengthen into age.  
A thousand amities unknown,  
And pow'rs, perceiv'd by love alone,  
Endearing looks and chaste desire  
Fan and support the mutual fire,  
Whose flame, perpetual, as refin'd,  
Is fed by an immortal mind.  
Nor yet the nuptial fansion ends:  
Like Nile it opens and descends,  
Which, by apparent windlings led,  
We trace to its celestial head.  
The fire, first springing from above,  
Becomes the source of life and love,  
And gives his filial heir, to flow  
In fondness down on sons below:  
Thus roll'd in one continu'd tide,  
To time's extremest verge they glide.  
While kindred streams on either hand  
Branch forth in blessings o'er the land.

Thee, wretch! no lisp'ing babe shall name,  
No late – returning brother claim,  
No kinsman on thy road rejoice,  
No sister greet thy ent'ring voice,  
With partial eyes no parents fee,  
And bless their years, restor'd in thee.

In age rejected or declin'd,  
An alien ev'n among thy kind,

The partner of thy scorn'd embrace  
Shall play the wanton in thy face,  
Each spark unplume thy little pride,  
    All friendship fly thy faithless side,  
Thy name shall like thy carcass rot,  
In sickness spurn'd, in death forgot.  
All – giving pow'r! great source of life!  
O hear the parent! hear the wife!  
That life, thou lendest from above,  
Though little, make it large in love!  
O bid my feeling heart expand  
To ev'ry claim on ev'ry hand,  
To those, from whom my days I drew,  
To these, in whom those days renew,  
To all my kin, however wide,  
In cordial warmth, as blood ally'd,  
To friends, with steely fetters twin'd,  
And to the cruel, not unkind!

    But chief the lord of my desire,  
My life, my self, my soul, my sire,  
Friends, children, all, that wish can claim,  
Chaste passion clasp, and rapture name,  
O spare him, spare him, gracious pow'r!  
O give him to my latest hour!  
Let me my length of life employ,  
To give my sole enjoyment joy!  
His love let mutual love excite,  
Turn all my cares to his delight,  
And every needless blessing spare,  
Wherein my darling wants a share,  
When he with graceful action wooes,  
And sweetly bills, and fondly cooes!  
Ah! deck me to his eyes alone  
With charms attractive as his own,  
And in my circling wings caress'd,  
Give all the lover to my breast!  
Then in our chaste, connubial bed  
My bosom pillow'd for his head,  
His eyes with blissful slumber close,  
And watch with me my lord's repose,  
Your peace around his temples twine,  
And love him with a love like mine!

    And, for I know his gen'rous flame  
Beyond, whate'er my fex can claim,  
Me too to your protection take,  
And spare me for my husband's sake,  
Let one unruffled, calm delight  
The loving and belov'd unite,

One pure desire our bosoms warm,  
One will direct, one wish inform,  
Through life one mutual aid sustain,  
In death one peaceful grave contain."

While, swelling with the darling theme,  
Her accents pour'd, and endless stream,  
The well – known wings a found impart,  
That reach'd her ear, and touch'd her heart:  
Quick drop'd the music of her tongue,  
And forth with eager joy she sprung.  
As swift her ent'ring consort flew,  
And plum'd, and kindled at the view,  
Their wings their souls embracing meet,  
Their hearts with answering measure beat,  
Half lost in sacred sweets, and bless'd  
With raptures felt, but ne'er express'd.  
Strait to her humble roof she led  
The partner of her spotless bed.  
Her young, a flutt'ring pair, arise:  
Their welcome sparkling in their eyes,  
Transported, to their fire they bound,  
And hang with speechless action round.  
In pleasure wrapt, the parents stand,  
And see their little wings expand:  
The fire, his life – sustaining prize  
To each expecting bill applies,  
There fondly pours the wheaten spoil,  
With transport giv'n, tho' won with toil,  
While, all collected at the fight,  
And silent through supreme delight,  
The fair high heav'n of bliss beguiles,  
And on her lord and infants smiles.

The sparrow, whose attention hung  
Upon the dove's enchanting tongue,  
Of all his little slights disarm'd,  
And from himself by virtue charm'd,  
When now he saw, what only seem'd  
A fact, so late a fable deem'd,  
His soul to envy he resign'd,  
His hours of folly to the wind,  
In secret wish'd a turtle too,  
And fighting to himself, withdrew.

### **Magyarázatok**

42. *assemble: gyűlés* (fr.)

53. „*Ah! que vous êtes bien brave!*”: Ah! mily bátor ön! (fr.)

56. *Lucretia*: Egy ókori római legenda szerint Tarquinius Superbus királysága alatt a király fia, Sextus bűnös szerelemre gyulladt Collatinus szelíd és erényes felesége iránt. Miután meggyalázta, Lucretia, apja és férje előtt, akiknek másnap mindent elmondott, öngyilkos lett.

70. *sajítalan*: ízetlen, sótlan

75. *burolkol*: turbékol

84. *canaille*: közönséges; csőcselék (fr.)

133. *bakáz*: kalimpál, bukdácsol

141. *Par Dieu! Mademoiselle*: Istenemre, Kisasszony! (fr.)

145. *mon cher*: kedvesem (fr.)

249, (65)

**Krisztinka.** [Haj! melly boldogok / hú karjában a' napok]

Ny1	<i>Krisztinka.</i>	Magyar Aglája; 207–208, kotta: 238–239.	Gyűjteményes kötet kottamelléklettel.	2/4, <i>G-dúr, Frissecskén.</i>	1806, Buda	<b>101.</b>
-----	--------------------	---	---------------------------------------	---------------------------------	------------	-------------

### Megjelenés

Dallammal: Bartalus 1869, 42. (A sorkezedet adja meg címként.)

Dallam nélkül: Verseghy 1865, 66–67; Verseghy 1910, 243–244, 161. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Egyetlen fennmaradt szövegforrása az 1806-ban megjelent *Magyar Aglája*, ahol Verseghy egy ismeretlen komponistától származó dallammal együtt adta közre az éneket. A kottamellékletben, feltehetően anyagi okok miatt, csak az énekszólamot is magába foglaló zongora-jobbkéz jelent meg. A darab kottás másolata két 19. század eleji gitárkíséréssel ellátott kéziratos énekgyűjteményben is megtalálható: *Almási 1834, II*, 18. sz. (Stoll 765. sz.); *Mindszenty 1832, 71. sz.*

A *Krisztinka* szövege valószínűleg Verseghy eredeti szerzeménye abban az értelemben, hogy nem egyetlen német költemény imitációjából született, hanem az érzékeny költészet egyik általános topozsaként ismert témát dolgozta föl, amit már több korábban magyarított darabjába is beépített. A szöveget Verseghy egy ismeretlen komponistától származó dallamra írta. A történeti források szerint a kis ambitusú hexachord dúr dallam az egész a 18. század folyamán, illetve a 19. század elején is rendkívül népszerű volt. A dallam írásbeli forrásait, és a magyar néphagyományban fellelhető változatait lásd Domokos–Paksa 2016, 193–195, 116. sz. Az 1730-as Zayugróci [Apponyi] kéziratban *Hungaricus* megnevezés olvasható a dallam fölött (proporcióval), Verseghy tehát akár magyaros, „verbunkos” jellege miatt is választhatta a melódiát. Szabadulása után ugyanis gyorsan szembesült a verbunkos minden mást felülmúló népszerűségével, ezért, bár a még fogságban összeállított *Magyar Aglája* dallamainak nagy része az osztrák *Klavierlied*-gyűjteményekből való, az egy évvel később kiadott *Magyar Hárfás*nak már a fele verbunkosra írt ének. Verseghynek a verbunkoshoz való viszonyáról lásd *A' haladókló Leány* (233) jegyzetét. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Az *Analyticában* a darabot a „társas örömökre felhívó dalokra” hozta fel példaként a költő, „amelyekhez azokat is hozzá szoktuk sorolni, amelyek borozás közben mértéktartó vidámság keltésére vannak szánva. Ezek is értékesek, ha a józan ész és a jó erkölcsök határain belül maradnak.” (Verseghy 1977, III/7, 776.)

### Verselés

Az ismeretlen komponista által szerzett verbunkos dallam formája és prozódiaja szerint „mérték-telen trochaicusokban” (Verseghy 1806, 243). Strófaformája a zenei ismétléssel együtt: 5a7a6b 5c7c6b ||: 7d7d6b :||

### Dallam (65. kotta)

(Verseghy 1806, 238–239. – 2/4, G-dúr, Frissecskén.)

18–19. században népszerű dallam. L. Domokos–Paksa 2016, 193–195, 116. sz. A *Dallamok* kötet 65. mellékletében az ismeretlen zeneszerzőtől származó *Magyar Aglájában* közreadott dallam található Verseghy *Krisztinka* című költeményével.

250, (66)

### Egy kemény szívű Széphez. [Szánd meg sorsomot]

Ny1	<i>Egy kemény szívű Széphez.</i>	Magyar Hárfás; I. szakasz, No. 2.	Zongorakíséretes énekgyűjtemény.	2/4, G-dúr, Lassacskán.	1807, Pest	102.
-----	----------------------------------	--------------------------------------	-------------------------------------	----------------------------	---------------	------

### Megjelenés

Dallammal: Bartalus 1869, 45–46. (A sorkezdetet adja meg címként.)

Dallam nélkül: Verseghy 1865, 67–68; Verseghy 1910, 261, 166. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Az ének az 1807-ben Pesten megjelent *Magyar Hárfás* című zongorakíséretes énekgyűjtemény I. szakaszának 2. darabja. A 2/4-es, G-dúr, Lassacskán tempójelzésű érzékeny-klasszikus stíluselemekre épülő verbunkos dallamot Verseghy a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre. A végigkomponált ének csak a kotta alatt olvasható, a szöveget külön nem közölte.

Valószínűleg Verseghy eredeti szerzeménye abban az értelemben, hogy nem egyetlen német költemény imitációjából született, hanem az érzékeny költészet egyik népszerű témáját dolgozta fel. Már több korábbi darabjában is foglalkozott az „érzékeny szépség” toposzával: az 1781-es *Parnassus-kéziratban* található *Rósa* (38) és *Töredelmes Szív* (15) című énekek például nemcsak jelzős szerkezeteikben, illetve motívumaikban hasonlítanak erősen az *Egy kemény szívű Széphez*, de dallamuk kezdő motívuma is megegyezik az *Egy kemény szívű Széphez* melódiájának kezdetével. Az érzékeny-klasszikus stíluselemekre épülő, de már erősen verbunkos jellegű dallam zeneszerzőjét nem ismerjük. Szabadulása után gyorsan szembesült a verbunkos népszerűségével, ezért, bár a még fogságban összeállított *Magyar Aglája* dallamainak nagy része az osztrák *Klavierlied*-gyűjteményekből való, az egy évvel később kiadott *Magyar Hárfás*nak már a fele verbunkosra írt ének. Verseghy verbunkoshoz való viszonyáról l. a *Bevezetés* 1.3.1. fejezetét. A verbunkos helyéről a 18–19. századi magyar énekelt költészetben: Hovánszki 2013, 66–76. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

Az ismeretlen komponista által szerzett dallam formája szerint az ének nem strófikus, hanem végigkomponált szerkezetű. Ugyanakkor az ismétlések miatt szakaszosan egy-egy visszatérő „strófaforma” alakult ki. A 8 ütemből álló periódusok váltakozó hosszúságú trocheusi lejtésű 5 soros szakaszokra tagolják a költeményt. Formája:

1–2. szakasz: 5a5a8b8b9a // 3. szakasz: 9a9a4b4b9a // 4–6. szakasz: 7a7a4b4b5a

### Dallam (66. kotta)

(Verseghy 1807, I/2. – 2/4, G-dúr, Lassacsán.)

A 66. kottamellékletben az ismeretlen zeneszerzótől származó *Magyar Hárfásban* közreadott dallam található Verseghy *Eggy kemény szivóú Széphez* című költeményével.

251, (67)

### Bacchus' dicsérete kerek énekben. / Bacchus' dicsérete. Borozó Ének.

[Nincs Bacchusnál a' nagy égben]

K1	<i>Bacchus' dicsérete kerek énekben.</i>	Énekek-kézirat; 35a–36b.	Autográf csomó.		[1806]	A	–
Ny1	<i>Bacchus' dicsérete. Borozó Ének.</i>	Magyar Hárfás; I. szakasz, No. 5.	Zongorakiséretes énekgyűjtemény.	2/4, F-dúr (Kar) – d-moll (Solo), Léptetve.	1807, Pest	A	103.

### Megjelenés

Ny1 (dallammal): Bartalus 1869, 49–52. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezdetet adja meg címként.); Molnár-Kern 1927, 35. sz.

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 68–7; Verseghy 1910, 262–265, 167. sz.; Verseghy 1956, 207–211.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Két egymásba hajtott lapra lejegyzett autográf tisztázata, melyet az *Énekek-kézirathoz* a kéziratári rendezés során, utólag csatoltak. A címben a darab formai-műfaji meghatározása is szerepel: *Bacchus' dicsérete kerek énekben*, azaz rondóban. A ma körtáncnak nevezett francia *rondeau*-t Verseghy „kerek ének”-ként [kerek = kör] magyarította. A költemény a zenei rondónak megfelelően „A' Kar” (Kórus) és a „Magányos Dal”-ok, azaz Szólóénekek váltakozásából áll. A hat Magányos Dal között visszatérő részt Verseghy rövidítve: *A' Kar: Nincs Bacchusnál 's a' t.* módon adta meg. Írásképe és a K2 szerint hozzá tartozó verbunkos dallam alapján 1806 körül jegyezte le.

**Ny1 (A szövegállapot + dallam):** A K1 szövegének változatlan közlése, mely a *Magyar Hárfás* című zongorakiséretes énekgyűjtemény II. szakaszának 5. darabjaként jelent meg Pesten 1807-ben. A K1-ben még Magányos Dalnak nevezett változó rondórész itt a szokásos olasz zenei terminus technikussal *Soloként* adta vissza. A költemény tehát A' Kar [maggiore, azaz F-dúr] és a Minore [d-moll] Solorészek váltakozásából épül fel. Különbség még, hogy a címben Verseghy itt már nem a formai jegyek alapján határozta meg a költemény műfaját, hanem más szempont szerinti műfaji megnevezést olvashatunk: *Bacchus' dicsérete. Borozó Ének.* A 2/4-es, F-dúr (Kar) – d-moll (Solo), Léptetve tempójelzésű verbunkos dallamot Verseghy a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre.

### Keletkezés

A *Bacchus' dicsérete* című, ismeretlen zeneszerzótől származó verbunkos dallamra írt énekét egyrészt a szövegforrások alapján, másrészt Verseghynek a verbunkos stílushoz való hozzáállását figyelembe véve 1806 körül készítette a költő. Verseghy verbunkoshoz való viszonyáról l. a *Bevezetés* 1.3.1. fejezetét. A verbunkos helyéről a 18–19. századi magyar énekeltségben: Hovánszki 2013, 66–76. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

Verseghy műfaj- és forma-megjelölést is használt a *Bacchus' dicsérete* címében. Az 1806 körül lejegyzett K1-ben „kerek éneknek”, azaz rondónak nevezte, az 1807-ben közreadott *Magyar Hárfásban* pedig már „borozó ének” szerepel kiegészítésként. A költemény a zenei rondó felépítésének megfelelően (ABACADAEA stb.) A' Kar (Kórus) és a Magányos Dalok, azaz Szólóénekek váltakozásából

áll. (Csokonai a *Bakhshoz* című bordala is ugyanígy Kar és Eggyesek, azaz Szólóénekek váltakozásából áll.) A „kördal vagy rondeau” műfajának meghatározását és történeti fejlődését Verseghy az *Analyticában* részletesen kifejtette. A formát az alábbi módon határozta meg: „A kördal vagy rondeau két-két strófából álló dal, amely szakokat úgy éneklük, hogy a második fél után az elsőt éneklük, ahogy a zenés színjátékok számos áriájában ez lenni szokott. Továbbá, hogy az előbbi fél ismétlése ne legyen erőltetett, hanem a dolog természetéből folyjék, legyen a második felében az előbbi ismétlését kívánó valami elem belefoglalva. [...] Ma e költeményfajtának csak a zenében található meg a nyomai.” (Verseghy 1977, III/7, 792–793.) A rondóformát Verseghy már jóval korábban, Mozart-Schikaneder *Die Zauberflöte*jének magyarításakor is használta, I. Papagénó áriáját (130).

A „borozó ének” a 18. században divatos anakreontika egyik műfaji megjelölése. Ehhez kapcsolódva Verseghy az *Analyticában* a darabot a „társas örömekre felhívó dalokra” hozta példaként, „amelyekhez azokat is hozzá szoktuk sorolni, amelyek borozás közben mértéktartó vidámság keltésére vannak szánva. Ezek is értékesek, ha a józan ész és a jó erkölcsök határain belül maradnak. [...] Vízivó mivoltom ellenére a borozgatás kellemes megéneklésére törekedtem a dallamaikkal és zenéjükkel együtt *Borozó Ének* címen kiadott dalok között.” (Verseghy 1977, III/7, 776.) Anakreón, illetve az anakreontika 18. század végi divatjáról a magyar irodalomban: Orosz Beáta 2003. A bordal műfajáról a 18. század végi magyar irodalomban: Csörsz 2017a.

Molnár Antal a vers eredetijét formája miatt a *Bacchus* című, *Bacchus ist der größte Gott untern alle Göttern...* kezdetű, ismeretlen szerzőtől származó, Karl Wilhelm Ramler (1725–1798) *Lieder der Deutschen mit Melodien* című 1767-ben megjelent gyűjteményében vélte felfedezni (Ramler 1767, I. könyv, 34. sz., 42–43) (Molnár 1955, 128). Bár a gyűjtemény a korabeli német érzékeny költemények dallammal való közreadása miatt valóban figyelemre méltó Verseghy szempontjából, Molnár feltételezést a dallam tekintetében helyesbíteni szükséges. Molnár ugyanis annak ellenére, hogy Verseghy 1807-ben a *Magyar Hárfa*sban egy verbunkos dallammal adta közre az éneket (Ny1), Verseghy szövegét az 1767-es Ramler-antológiában található dallammal párosította (Molnár 1955, 157–158). A formabeli mintakövetés azonban több szempontból is problémás. A *Bacchus ist der größte Gott untern alle Göttern...* kezdetű, egyetlen strófából álló anakreontika ugyanis egy évvel korábban dallam nélkül jelent meg K. W. Ramler *Lieder der Deutschen* című antológiájában (Ramler 1766, I. könyv, 53). Az 1767-es kiadvány az 1766-ban megjelent antológia dallammal való újrakiadása volt, amiben a megzenésítés miatt vált ABA szerkezetűvé az alapvetően AB felépítésű darab. Molnár emiatt elmentmondásosan nyilatkozott a *Klavierlied* szerkezetéről, mégpedig úgy, hogy Verseghynél a szöveg bővítés miatt kialakuló rondóformát rávetítette a forrásként feltételezett német darabra. („A Ramler-kötetben lévő rondó-formáját átveszi persze Verseghy, de aztán a szerkezethez a maga invenciójából egy csomó vers-epizódot rak. [...] Ellentétben a némettel, amely egyszerű ABA szerkezet, a magyar költemény felsorakoztatja a fél-Olympost.” (Molnár 1955, 128–129).) A dallamintát tekintve a másik kizáró ok a német és magyar ének eltérő strófaszerkezetében rejlik. Míg ugyanis Verseghy az egész strófát szabályos trocheusi lejtésű 8-as és 7-es keresztírmes sorokból építette fel, addig a *Bacchus ist der größte Gott untern alle Göttern...* kezdetű ének ettől jelentősen eltérve 8-as, 7-es és 6-os sorokból áll. Molnár szerint „a magyar költő helyenként hol lerövidíti, hol megtoldja a sorokat, miáltal az eredeti 6-osból, 7-esből 8-as lesz vagy fordítva (Molnár 1955, 128). Mivel az eltérő strófaszerkezet miatt a magyar szöveg nem illeszkedik a Ramlernél található dallamhoz, Molnár egyrészt a strófákon belül a sorokat felcserélve írta Verseghy szövegét a dallam alá, másrészt sokszor írt akár három szótagot is egyetlen zenei hang alá. Verseghy viszont, ha dallamra írta az énekeit, akkor mindig pontosan követte – a hanghajtásokat is figyelembe véve – az eredeti szöveg szótagszámát, vagy, ha hangszeres zenére írt, a dallam jambusi vagy trocheusi alaprítmusának megfelelő szótagszámot. Ez a kezdetektől tudatos és meghatározó prozódiai programja volt énekelt poézisének. A szöveg tekintetében viszont Verseghy imitációjának forrása akár a Ramler által meg-

jelentetett *Bacchus ist der grösste Gott untern alle Göttern...* is lehetett, amit az általa választott verbunkos dallamnak megfelelő formába öntött, illetve jelentősen kibővített. A téma számtalan korabeli német anakreontikában megjelent, Verseghy pontos mintáját nehéz meghatározni.

### Verselés

Verseghy „kerek énekben”, azaz rondó formában írta meg az anakreoni hagyományokhoz kapcsolódó bordalt. Az ének formája és prozódíája az ismeretlen zeneszerző által komponált verbunkos dallamot követi. Az ABACADAEA stb. szerkezetben a visszatérő A részt a Kar, azaz a Kórus énekli, míg a változó részeket (B, C, D, E stb.) egy-egy szólóénekes. Strófaszerkezete a zenei ismétlésekkel együtt: A' Kar (F-dúr): 8a7b8a7b8c7d8c7d ||: 8e7f8e7f :|| // Solo (d-moll): 8a7b8a7b8c7d8c7d ||: 8e7f8e7f :||

### Forrásszöveg

(Ramler 1766, 53.)

*Bacchus.*

Bacchus ist der grösste Gott untern alle Göttern!  
Denn er kann durch seine Gaben,  
Durch den edeln Rebensaft,  
Alle Welt nach Wunsche laben.  
Jupiter mag in den Wettern,  
Und durch seines Donners Kraft  
Erd und Meer erschüttern,  
Dass die Völker zittern:  
Bacchus lässt aus seinem Fasse Malvasier und Nektar fließen;  
Jupiter kann nichts, als Wasser,  
auf die Erd heruntergiessen.

### Dallam (67. kotta)

(Verseghy 1807, I/5. – 2/4, F-dúr (Kar) – d-moll (Solo), Léptetve)

A 67. kottamellékletében az ismeretlen zeneszerzőtől származó *Magyar Hárfás*ban közreadott verbunkos dallam található Verseghy *Bacchus' dicsérete* című költeményével.

252, (68)

A' haldokló Legény. [Óh! mely szörnyek kínnyaim, móta egyért lángjaim]

Ny1	A' haldokló Legény.	Magyar Hárfás; II. szakasz, No. 1.	Zongorakiséretes énekgyűjtemény.	2/4, C-dúr, Lassacskán.	1807, Pest	104.
-----	---------------------	---------------------------------------	-------------------------------------	----------------------------	---------------	------

### Megjelenés

Dallammal: Bartalus 1869, 54–56. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezdetet adja meg címként.)

Dallam nélkül: Verseghy 1865, 72–74; Verseghy 1910, 265–268, 168. sz.



### Szöveforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Az ének az 1807-ben Pesten megjelent *Magyar Hárzás* című zongorakíséretes énekgyűjtemény II. szakaszának 1. darabja. A 2/4-es, C-dúr, Lassacsán tempójelzésű verbunkos dallamot Verseghy a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre, a komponista máig ismeretlen.

A' *haldokló Legény* valószínűleg eredeti szerzeménye Verseghynek, melyet A' *haldokló Leány* (233) párverseként írt meg a költő. A téma igen kedvelt volt a 18. század végi érzékeny költészetben. Verseghy verbunkoshoz való viszonyáról l. a *Bevezetés* 1.3.1. fejezetét. A verbunkos helyéről a 18–19. századi magyar énekelt költészetben: Hovánszki 2013, 66–76. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

Az ismeretlen komponista által szerzett verbunkos dallam formája és prozódiaja szerint trocheusi lejtésű sorokból áll az ének. Strófaformája a zenei ismétléssel együtt: 7a7a7b5b 7c7c7d5d ||: 7e7e7f5f :||

### Dallam (68. kotta)

(Verseghy 1807, II/1. – 2/4, C-dúr, Lassacsán)

A 68. kottamellékletében az ismeretlen zeneszerzőtől származó *Magyar Hárzás*ban közreadott verbunkos dallam található Verseghy A' *haldokló Legény* című költeményével.

253, (69)

**Az elhagyott Leány.** [Hát csak elhagyhattad / meghitt hölgyedet?]

Ny1	<i>Az elhagyott Leány.</i>	Magyar Hárzás; II. szakasz, No. 2.	Zongorakíséretes énekgyűjtemény.	2/4, B-dúr, <i>Léptetve.</i>	1807, Pest	<b>105.</b>
-----	----------------------------	---------------------------------------	-------------------------------------	---------------------------------	------------	-------------

### Megjelenés

Dallammal: Bartalus 1869, 57–60. (A dallamot is Verseghyének tartja, a sorkezdetet adja meg címként.); Szabolcsi 1979, 211–216.

Dallam nélkül: Verseghy 1865, 75; Verseghy 1910, 268–269, 169. sz.

### Szöveforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Az ének az 1807-ben Pesten megjelent *Magyar Hárzás* című zongorakíséretes énekgyűjtemény II. szakaszának 2. darabja. A 2/4-es, B-dúr, Léptetve tempójelzésű verbunkos dallamot Verseghy a zeneszerző megnevezése nélkül adta közre, a komponista ismeretlen. A végigkomponált ének csak a kotta alatt olvasható, a szöveget külön nem közölte.

Az *elhagyott Leány* valószínűleg Verseghy eredeti szerzeménye. A téma igen kedvelt volt a 18. század végi érzékeny költészetben, a házasságban való erkölcsi vigasz, illetve kiteljesedés zárlata pedig egybevág Verseghy költeményeinek általános végkicsengésével. Verseghy verbunkoshoz való viszonyáról l. a *Bevezetés* 1.3.1. fejezetét. A verbunkos helyéről a 18–19. századi magyar énekelt költészetben: Hovánszki 2013, 66–76. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

Az ismeretlen komponista által szerzett verbunkos dallam formájának megfelelően az ének nem strófikus, hanem végigkomponált szerkezetű. A trocheusi sorokból álló költemény rímképlete a hangnemváltások szerint: B-dúr: 6a5b6a5b 6c5d6c5d / ||: 5x4f5x4f 6g5h6g5h :|| // g-moll: 8a5b8a7b 8c5d8c7d / ||: 6e7f6e5f 8g5h8g7h :|| // B-dúr: 6a5b6a5b 6c5d6c5d ||: 6e3f6e3f 6g5h6g5h :||

### Dallam (69. kotta)

(Verseghy 1807, II/2. – 2/4, B-dúr, Léptetve)

A 69. kottamelléklet az ismeretlen zeneszerzőtől származó, *Magyar Hárfa*sban közreadott verbunkos dallam található Verseghy *Az elhagyott Leány* című költeményével.

254.

**An die Comtesse Leopoldine v Szapari.** *Ofen den 15ten Nov 1808.*

[Geliebte! Da das Schicksal mich erkohr]

K1	<i>An die Comtesse Leopoldine v Szapari. Ofen den 15ten Nov 1808.</i>	OSzK Kt., Analekta 6553.	Autográf.	1808. november 15., Buda	389.
----	---	-----------------------------	-----------	-----------------------------	------

### Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

A német nyelvű köszöntő egy különálló lapon maradt fenn, autográf tisztázat. Gróf Szapáry János, a nádor főudvarmestere 1804 körül kérte fel Verseghyt arra, hogy leányának, Leopoldinának (1794–1866) a nevelője legyen. Ennek a feladatnak Verseghy 1810-ig tett eleget. Ebben az időszakban a költő a Szapáry család tagjaihoz több köszöntő verset is írt.

A *Geliebte! Da das Schicksal mich erkohr...* kezdetű német nyelvű köszöntőt 1808. november 15-ére, Szapáry Leopoldina névnapjára írta. A költő három évvel korábban is írt Szapáry Leopoldinához egy verset, akkor születésnapja alkalmából köszöntötte tanítványát: *Geburtsfeyer der Gnädigen Comtesse Leopoldine von Szápáry den 26 Julij 1805.* (219) Bár Verseghy nevelőként 1810 után már nem állt a család alkalmazásában, a kapcsolat a Szapáry család és közte továbbra is megmaradt.

### Fordítás

[Készítette: Doncsecz Etelka]

*Szapáry Leopoldina grófkisasszonynak. Buda, 1808. november 15-én*

Kedvesem! Mikor a sors engem választott arra,  
hogy az élet útján egy ideig Önt vezessem,  
keblemben felserkent az óhaj is,  
hogy tartós boldogságát szolgáljam barátnémnak,  
aki bízik belátásomban és tapasztalatomban,  
s szilárdan épít forró szeretetemre.

A világos szellemet, a jámbor szelíd hajlamot,  
amelyet némi jó tanítás már megragadott,  
saját erő emelte kiteljesedésig,  
s az erény kendőzetlenül kegyesen mosolyogva  
mutakozik Önön, mennyei tekintetében,  
s azt parancsolja Önnek, hogy haladjon a belső szentség felé.

De üdvös, s az enyéimnek üdvösebb lesz az út,  
mely a gyengéd lelkeket a bölcsességig vezeti;

gyakran téveszti meg ezeket a könnyelmű ifjonti rögeszme,  
 hogy ők elérték már a legmagasabb fokot,  
 ha elragadja a szenvedély a nem próbált szívet,  
 és süvöltve vonszolja magával a földkerekség peremén.

Hol az erénnyel, vallással s kötelességgel szemben  
 egy drágább káprázat kelt bennünk ellenszenvet,  
 hol szirénhangok csábítása szól,  
 s elszédíti a túllontúl gyenge hajlamot,  
 vajon az Ön szelleme ilyen labirintusokban  
 mindig megtalálja-e majd a kijáratot?

Ó, ha csak szeretné, bátor karokkal  
 győzeten le a szenvedélyek nagyszámú serege!  
 Ó, ha csak szeretné, szíve az erényért melegen  
 győzné le a rossz példák óriás erejét!  
 [Ha ez így lesz,] akkor majd gyakor az Ön jó anygala, akihez Ön hasonló  
 győzelmi pálmával ajándékozza meg szeretett hűgát.

255.

**HALOTTI TISZTELETE Ő EXCELLENTIÁJÁNAK NÉHAI NAGY MÉLTÓSÁ-  
 GÚ PUCHÓI MARCZIBÁNY ISTVÁNY ÚRNAK, CSÁSZÁRI, KIRÁLYI FELSÉG-  
 GÜNK' TITKOS TANÁCSOSSÁNAK, ÉS ARANY SARKANTYÚS VITÉZNEK.**  
 [Szomorúan nyögnek Budánn a' harangok]

Ny1	<i>Halotti tisztelete ő excellentiájának néhai nagy méltóságú Puchói Marczibány Istvány Úrnak [...]</i>	Aprónyomtatvány.	1810, Buda	385.
-----	---	------------------	---------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 272–274, 173. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. Az aprónyomtatványként megjelent alkalmi kantáta címlapján: „*HALOTTI TISZTELETE Ő EXCELLENTIÁJÁNAK NÉHAI NAGY MÉLTÓSÁGÚ PUCHÓI MARCZIBÁNY ISTVÁNY ÚRNAK, CSÁSZÁRI, KIRÁLYI FELSÉGÜNK' TITKOS TANÁCSOSSÁNAK, ÉS ARANY SARKANTYÚS VITÉZNEK, ki 1810ben, Decembernek 21dik napján reggel öt óraker végezvén drága életét, ugyanazon holnapnak 23dikánn a' T. Budai Apácáknak Templomába temettetett. // Szerzette örök Tisztelője / Verseghy Ferencz. // BUDÁNN, A' KIRÁLYI MAGYAR UNIVERSITAS' BETŰIVEL. MDCCCX.*” A következő oldalon a Horatiustól szállóigévé vált mottó olvasható. Az idézet az *Episztolák* 2. könyvének 1. darabjából van, ami az előző sorral együtt magyarul így hangzik: „[Éget az oly ragyogás, mely túltündöklő a nála / kisebb szellemeket]; ha kilobbant, akkor imádgák.” (Muraközy Gyula fordítása. In: Horatius 1961, 549.) Ezután, a következő lapon kezdődik a páros rímű felező tizenkettesekben írt halotti vers.

Verseghy szabadulása után szoros kapcsolatba került a főúri mecénás Marczibány családdal, akik feltehetően anyagilag is támogatták a költőt. Számtalan művet írt, illetve dedikált nekik. Ezt a verset Marczibány István (1752–1810) halálának alkalmatosságából írta, aki 1810. december 21-én hunyt el, és akit az általa támogatott budai Erzsébet-apácák templomában temettek el. A Marczibány család

1806-ban nagy összegű alapítvánnyal támogatta a szegény nőket ápoló Erzsébet-apácák kórházát, illetve ugyanekkor egy menedékházat is építtetett a kórház mellé. Verseghy ebből, illetve az ehhez tartozó események (apácaszentelések) alkalmából korábban három köszöntőt is írt: kettőt 1806-ban (222, 223), egyet pedig 1808-ban (ez elveszett vagy lappang). Verseghynek a főúr halála után sem szűnt meg a kapcsolata a családdal. Továbbra is bejáratos volt a házukba, illetve az özvegy Marczibány Istvánné Majthényi Anna a későbbiekben is támogatta őt (Verseghy 2019, 716).

### Verselés

Páros rímű felező tizenkettesekben.

256.

### Magos partyánál a' pataknak...

Ny1	<i>Magos partyánál a' pataknak...</i>	Vak Béla, a' Magyarok Királya; 86–87.	Regény. Énekbetét.	1812. Pest	117.
-----	---------------------------------------	--	-----------------------	---------------	------

### Megjelenés

Verseghy 1989, 254–255; Verseghy 2018, 392.

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. A cím nélküli éneket Verseghy a *Vak Béla, a' Magyarok Királya* című „történetírásból vontt romános rajzolatá”-ban adta közre. A „romános rajzolat” az 1810-ben Pesten Hartleben Konrád Adolf kiadásában szerzői név nélkül megjelent *Béla der Blinde, König der Ungarn* című német regény meglehetősen pontos fordítása (*Eine historisch-romantische Skizze*. Pest, Hartleben, 1810). A szerző személye feltehetően megegyezik a szintén Verseghy által fordított *Almarich, herzog von Siebenbürgen oder der Wald bei Hermannstadt* (Pest, Hartleben, 1808) szerzőjével (Verseghy fordításáról: Fried 2003, 15–16; A regény keletkezéséről: Verseghy 2018, 536–537). Az énekbetét a német eredetiben is megtalálható. A magyar szöveg a német pontos fordítása annyi változtatással, hogy Verseghy a 2. strofa utolsó sorát a 3. versszakban tovább bontotta, azaz az eredetit némileg kibővítve magyarította a szöveget. A 3. strofa tehát az ő szerzeménye.

Az éneket a regényben Verseghy románcknak nevezte, amit az *Analyticában* az alábbi módon határozott meg: „Ez valamit röviden elbeszélő ének, amelynek a hangja szerföllött őszinte és kicsit régies, a tartalma pedig lelkes, tragikus szerelmes vagy pajkos mese szokott lenni. Mínthogy a románcot éneklésre szánták, versezete lírai, de nagyon egyszerű, egységes mértékű, és rövid legyen. Hasonlóan egyszerűen és őszinték legyenek a gondolatok és kifejezések, amelyek közé olykor még mindennapi vagy közönséges beszédmodorra jellemző fordulatok is vegyülhetnek, amelyeket maga a nép is jól megért. [...] Mínthogy a románcnak egyszerű, patetikus és kicsit régies modorban kell íródnia, a daltalma is e tulajdonságok révén kapjon erőre és ezért mindenféle díszítéseket nélkülözzön, egyszóval legyen kedves, természetes és népies, és úgy szerkesztett, hogy magától legyen hatásos, művéségi segítség nélkül. Legyen azonkívül őszinte anélkül, hogy feltűnő lenne, a beszéd szavait ne homályosítsa el, hanem érthetően adja elő, és az énekestől ne kívánjon túl széles hangterjedelmet. A jól kidolgozott románc nem rögtön fejt ki hatását, mert semmi olyan sajátossággal nem bír, ami a lelket egy csapásra felizgathatná; biztosan valamelyik későbbi strofa erősíti a benyomást. A lenyűgöző erő így lassanként és észrevétlenül odáig nő, hogy gyakran szemünk könnybe lábad anélkül, hogy megmondhatnánk, hogy hol is rejtőzik benne ily nagy hatóerő. Igen, bizonyos tapasztalat szerint a románc dallamát kísérő bármilyen hangszeres zene csökkenti annak hathatóságát.” (Verseghy 1977, III/7, 787–788.) A románc dallamáról szóló részt Rousseau *Dictionnaire de Musique*-jéből vette át Ver-

seghy. Mivel azonban azzal a műfaji jellemzővel, hogy a románcot mindenféle hangszerkíséret nélkül célszerű énekelni, nem értett egyet, megjegyzésként hozzáfűzte, hogy „szerintem a románc természete azt kívánja, hogy a dallamát sohase kísérje egyszerre több hangszer; mindazonáltal mind a dal szépségének, mind hatásának növelésére jól használható egyetlen lágyabb hangú hangszer, mint amilyen a mandolinon kívül a lant, németül Laute, gitár vagy citera, közönségesen hárfa, amely összhangzatnak tetsző harmonikus hangokat ad. Románcokra példák naponta fordulnak elő énekes játékokban.” (Verseghy 1977, III/7, 789.)

A *Magos partyánál a' patakknak / a' hantra dúl egy szent vitéz...* kezdetű románc tökéletes megfelel az *Analyticában* olvashatóknak. Az ének „egy lantnak hangjaitól kísértetett. Az ének és a' musikaszó egyszerre vissza hozta megint emlékezetébe ama' szerencsés napokat, melyeket, Béla mellett ülven, és kellemetes énekeit hallgatván, töltött.” Dallama nem maradt fenn, de Verseghy gyakran használta dallammal együtt közreadott énekeinél a jambusi 9-es és 8-as keresztrímes sorok váltakozásából álló formát, így több dallamminta is rendelkezésére állhatott a korabeli befogadóknak.

### Verselés

Bár a német költemény stórfái keresztrímes jambusi 8-as és 6-os sorokból állnak, Verseghy az általa legkedveltebb és legtöbb dallammal ismert német versformában, jambusi 9-es és 8-as keresztrímes sorokban magyarította a szöveget.

### Forrás

*Béla der Blinde, König der Ungarn.* Eine historisch-romantische Skizze.  
(Pest, Hartleben, 1810, 106–108.)

Im tiefen Bette braust der Strom;  
Der Ritter sitzt daran:  
Er folgt, ein Pilger reuigfromm,  
Des Kreuzes heil'gen Fahn.

Ihm sank aus ungewohnter Hand  
Der schwere Wanderstab,  
Er ruht und fühlt der Sonne Brand  
In Baumes Schatten ab.

Doch kaum gelagert, hinter ihm  
Hört er ein Angstgeschrey;  
Und sieh! es stürmt im Ungestüm,  
Ein stampfend Roß herberey.

Es trotzt in unbezäumter Wuth  
Der schwachen Reiterinn,  
Und stürzt sich nach der tiefen Fluth  
In wilden Springen hin.

Rasch an des Zügels dünnen Streif  
Der Ritter faßt das Roß,  
Macht aus der Bügel goldnen Reif  
Die Amazone los.

Und schnell herabgesunken kaum  
 In seinem Arm sie ruht;  
 So sprengt der Goul den zarten Zaum,  
 Und stürzt sich in die Fluth.

Sie lohnt erkenntlich seine That;  
 Führt ihn in den Pallast,  
 Und alles, was die Fürstinn hat,  
 Theilt sie mit ihrem Gast.

Doch wenig gilt ihm Pracht und Gold,  
 Er gäb's so gern zurück:  
 Ihn lohnt der Fürstinn Minnesold,  
 Was fehlt zu seinem Glück?

257.

**SZONÉTA.** [Homályos fátyol lebeg környékemben]

K1	<i>Homályos fátyol lebeg környékemben...</i>	Énekek-kézirat; 65a.	Autográf.	[1811–1813]	A	–
Ny1	<b>SZONÉTA.</b>	Almarék erdélyi herceg, avvagy a' szebeni erdő; 51.	Regény. Énekbetét.	1813, Pest	A	<b>118.</b>

**Megjelenés**

Ny1: Verseghy 1910, 270, 170. sz. (*Szonett*); Verseghy 2018, 425.

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat. Az ének cím nélkül egy különálló lapon maradt fenn, melyet az *Énekek-kézirathoz* a kéziratári rendezés során, utólag csatoltak. A lap hátoldalán Verseghy *Das Engelgute Malchen führte mich...* (265) kezdetű alkalmi költeménye olvasható. A költemény lejegyzését az Ny1, illetve a kézírás alapján 1811–1813 közé datáljuk.

**Ny1 (A szövegállapot):** A K1-ben lejegyzett verset *Szonéta* címmel az 1813-ban megjelent *Almarék erdélyi herceg, avvagy a' szebeni erdő* című „történetírásból vontt romános rajzolat”-ban jelentette meg Verseghy.

**Keletkezés**

Verseghy az *Almarék erdélyi herceg, avvagy a' szebeni erdő* című „történetírásból vontt romános rajzolatot” az *Almarich, Herzog von Siebenbürgen* című ismeretlen szerzőjű, Pesten 1808-ban megjelent német regényből fordította (Almarich 1808). A benne lévő énekbetéttel együtt szorososan magyarította a történetet. A regény keletkezéséről és forrásairól: Verseghy 2018, 544–550.

A vers címe egyben a darab műformája: *Szonéta*, azaz szonett. A regényben lantkísérettel hangzik el az ének, pedig ezt a versformát nem szokták megzenésíteni. A magyarázat Verseghynek a szonett-ről vallott nézetében rejlik, amit az *Analyticában* fejtett ki: „[...] a költészetben járatos ember a szonettekelt méltán tartja a rendeltetését és méltóságát cserben hagyott költészet üres, öncélú művészi játékaiknak. [...] Tudniillik számtalan gondolat és kifejezés sínyli meg vagy a megcsonkítást, vagy a kinyújtást, hogy a szonett keretét kellően kitöltse. [...] Gondosan örködjenek mindazok az emberek, akiknek a magyarság szívügye, azon, hogy ilyen ragály meg ne rontsa a mi anyanyelvünket. Nem azokat az időket éljük, és nem is a világ olyan tájait lakjuk, amikor és ahol a köznyelvől a tömeg

számára érthetetlen szent nyelvet volna szabad alkotni.” (Verseghy 1977, III/7, 791.) Verseghy tehát csupán a forrásul szolgáló, általa magyarított német vers formája miatt választotta a szonettformát, amit egyébként alkalmatlannak tartott a „költészet legnemesebb rendeltetésére, arra, hogy a köznépet humanitásra tanítsa” (Verseghy 1977, III/7, 792). Ezért rendelt hozzá dallamot: nézete szerint ugyanis a zene a leginkább alkalmas arra, hogy a szívet elérzékenyítse, a dallammal tehát a szonettet is mintegy az érzékeny poézisbe emelte.

### Verselés

A forrásul szolgáló német költemény formája és prozódiaja szerint a szonett 11-es jambusi sorokból áll. Rímképlete: abba acca daad ee.

### Forrás

*Almarich, Herzog von Siebenbürgen oder der Wald bei Hermannstadt. Eine historisch-romantische Geschichte.*

(Pest, Hartleben, 1808, 52–53.)

Ein dichter Schleyer ist um mich verbreitet  
 Und hüllt mich ein mit meinen stillen Thränen:  
 Das Schicksal höhnt des Herzens süßes Wähnen,  
 Mit dem es seines Harmes Gift bereitet.  
 Ich kann mich, von des Bruders Hand geleitet,  
 Nicht meiner stolzen Zuversicht entwöhnen,  
 Der Ausgng wird die kühne Thatkraft krönen,  
 Die mächtig durch die Lebens Kämpfe schreitet.  
 Drum hemme, Busen! deines Zweifels Klage:  
 Die Zeit, die Nahe, bürgt in ihrem Schooße  
 Vielleicht schon deines Schicksals goldne Lose  
 Und löset dir der Sehnsucht bange Frage.  
 Ein Augenblick in seines Blitzes Walten,  
 Kann schleunigst alles schöner umgestalten.

258.

### Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai Magyar Hexametrumokban.

[Hajdani formákból eredett új testeket írok]

K1	<i>Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai Magyar Hexametrumokban [...]; Publius Ovidius Naso' Formaváltozásainak Első Könyve; I. Könyv I–XVIII. Szakasz.</i>	MTAKK K709 (Verseghy F.: Ovidius Fordításai); 1–38.	Önálló. Autográf.	1818. december 21., Buda	–
K2	<i>Publius Ovidius Naso' Formaváltozásainak Második Könyve; II. Könyv I–X. Szakasz.</i>	MTAKK Irod. 8r. 206/235; 1–15.	Önálló. Autográf.	1820. dec. 15. 1821. jan. 28.	–
Ny1	<i>Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai Magyar Hexametrumokban.</i> I. Könyv I–XX. Szakasz, II. Könyv I–XII. Szakasz.	Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete; 15–116.	Postumus gyűjteményes kötet.	1825, Buda	<b>398.</b>

## Megjelenés

Auróra 1824, 269–274: I. Könyv V. Szakasz. (*A' világnak korai. Az első az arany, a' második az ezüst*)

## Szöveforrások

**K1:** A *Formaváltozások* I. Könyvének cenzori kézírata, melynek később egy része elveszett. A címlap után (*Publius Ovidius Naso' / FORMAVALTOZASAI / Magyar Hexametrumokban / Tiszt. Juvenicius Jósefnek kitisztogatott példázattya szerint. / I. Könyv. / Fordította / Verseghy Ferencz, / az Esztergomi Érsekme-gyének Papja, / a' Szép Mesterségeknek, és a' Filozofjának Doctora. // Budánn / a' Királyi Magyar Uni-versitásnak betűivel. / 1819.*) következő mottó alatt az alábbi cenzori bejegyzés olvasható: „*Expeditum ex Officis Revisoratus Librorum / Budae 6a Octbri 1823 / Improtocolatum pag 77a No. 79. // Admittitur ad imprimendum / Antonius Nagy / Librorum Censor et Revisor.*” Sággy tehát 1823. október 6-án kapta meg az engedélyt a fordítás közlésére, ami 1825-ben jelent meg (Ny1). A kézirat Ovidius *Metamorphoses*ének magyarítása előtt tartalmaz egy Sággy Ferenczhez 1818. december 21-én kelt ajánló levelet, illetve egy Ovidius életéről és munkásságáról szóló Olvasóhoz szóló bevezetőt. Bár a kéziratcsomó feltehetően eredetileg a *Metamorphoses* I. Könyvének teljes fordítását magába foglalta (Sággy a teljes szöveget közreadta), a XVIII. Szakasz utolsó öt sorát és a XIX–XX. Szakaszt tartalmazó rész Sággy kiadása után (Ny1) elveszett. A 934. sor után a lap alján az *Árgus* őrszó, alatta pedig a következő idegen kéztől származó bejegyzés: *A' többi el veszett. Budánn 1849. évi Szeptember 6kán. 1849. szeptember 6-án tehát már nem volt meg a kézirat folytatása.*

**K2:** A kéziratcsomó *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásainak Második Könyvének* I–X. Szakaszát tartalmazza, Verseghy számozásával 15 oldalnyi szöveg. A cím fölött a *Jan. 28. 1821.,* a X. Szakasz végén pedig az *Írtam Budánn 15. Decemb. 1820.* dátum olvasható Verseghy Ferencz aláírással.

**Ny1:** A K1-et és K2-t, illetve annak mára elveszett részeit a *Verseghy Ferencz' Maradványai és Életé-*ben 1825-ben Sággy adta közre.

## Keletkezés

Publius Ovidius Naso (i. e. 43 – i. sz. 18) *Metamorphosis*át Verseghy Josephus Juvenicius (Joseph de Jouvancy, 1643–1719) francia jezsuita literátor és filológus kiadása alapján magyarította. Ennek okát Verseghy az előszóban a következőkkel magyarázta: „*A' mi szép verseinek tárgyait illeti, ezek való-ban némelly könyveiben sokkal pajkosabbak, hogysen olvasását a' jó erkölcsű emberhez illő tiszta-ságnak veszedelme nélkül helybenhagyni lehetne. [...] Ez az oka, miért hogy Formaváltozásaira néz-ve is Tisztelendő Juvenicius Jósefnek kitisztogatott példázattját választottam a' jelenvaló Magyar fordításra, melly nállunk az Oskolák' számára már régen közre bocsátattott. [...] Ovidiusnak az efféle jelenésektől megtisztogatott Formaváltozásaiban érzékeny esetek, remek rajzolások és válogatott ké-pek nélkül sem a' gyönyörködni szerető Olvasó, sem a' tanuló Poéta, sem a' Képiro nem szűkölkö-dik.” (Verseghy 1825, 2–3, 6.) A „kitisztogatásnak” köszönhetően az iskolai oktatásra is alkalmassá tett, magyarázattal ellátott szöveg először 1704-ben jelent meg Rouen-ban, majd a század folyamán számtalanszor újranyomták: 1704 és 1816 között huszonnégy kiadást ért meg (*P. Ovidii Nasonis Metamorphoseon Libri XV. Expurgati. Interpretatione, Notis et Appendice de Diis et Heroibus Poëticis illustravit Josephus Juventius. Editio nova ab Auctore aucta et emendata*), jelen kötethez az 1770-es párizsi kiadást használtuk (Juventius 1770).*

A Juventius által gondozott latin szöveg mellett Verseghy fő forrásként August Rode (1751–1837) 1791-es német *Metamorphoses*-fordítását használta (*Des Publius Ovidius Naso Verwandlungen*), olyany-nyra, hogy a lábjegyzeteket a benne lévő hivatkozásokkal együtt többségében szó szerint ebből vette (Rode 1791). Az egyes személyekhez, istenekhez vagy földrajzi helyekhez kapcsolódó tudományos-filológiai magyarázatok tehát valójában Rode jegyzetei. Mivel ezekben Rode számtalan korabeli és ókori szerzőre, illetve ezek könyveire, kiadásaira hivatkozott, alább röviden ezeket vesszük számba. A főszövegben a hivatkozásokat szögletes zárójelben bibliográfiai rövidítéssel adtuk meg.



Dio Cassius = Lucius Cassius Dio Chrysostomus Cocceianus (155 k. – 229 k.), görög történetíró, konzul. Fő műve a 80 könyvből álló *Róma története*, melyben a város történetét írta meg annak alapításától 229-ig (teljes egészében a 37–59. könyv maradtak fenn, a többi kivonatokból ismert). Első – görög–latin bilingvis – kiadása Stephanus Robertustól való (Párizs, 1548), később 1750–1752-ben Reimarus adta ki Hamburgban, valószínűleg Verseghy is ezt a kiadást használta (Dio Cassius 1750).

Hermann = Martin Gottfried (Jacob) Hermann (1772–1848), német klasszika filológus, akinek elsődleges kutatási területe az ókori metrika volt. Ovidius fordításához Verseghy a Berlinben először 1787-ben Christian Gottlob Heyne előszavával megjelent *Handbuch der Mythologie aus Homer und Hesiod* című művét használta (Hermann 1787).

Heyne = Christian Gottlob Heyne (1729–1812), német nyelvész és régész, 1764-től ötven éven át a Göttingeni Egyetem tanára. A Verseghy által hivatkozott mű a Lipcsében 1778–1779-ben megjelent *Sammlung Antiquarischer Aufsätze* (Heyne 1778–1779).

Lessing = Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781), német író, filozófus, esztéta. A Verseghy által hivatkozott mű a Berlinben 1769-ben megjelent *Wie die Alten den Tod gebildet* (Lessing 1769).

Lippert = Philipp Daniel Lippert (1702–1785), német rajzoló és mintázó, aki a meissenai, majd a drezdai porcelángyárban tett kísérlete alapján előállított fehér anyagot régi metszett kövek reprodukálására használta föl, melynek rajzait a *Dactyliotheca* című művébe (Lipsiae, 1755–1762) tette közzé (Révai 1915, 12. kötet, 768). Verseghy Lippertnek eme művére utalt a lábjegyzetekben (Lippert 1755).

Manso = Johann Kaspar Friedrich Manso (1759–1826), német történész és filológus. Verseghy által hivatkozott műve: *Über die Horen und Grazien. Zwey mytholog. Abhandlungen* von J. K. F. Manso, Jena, 1787 (Manso 1787).

Pausanias = Pauszaniasz Periégétész (110 k. – 180 k.) Lüdiai eredetű görög író, aki beutazta Görögországot, Itáliát, Ázsia és Afrika egyes részeit. Tíz könyvben írta le Görögország tartományainak földrajzát, az egyes helyek és városok vallási, mitológiai és művészi emlékeit, melyhez igen sok régi útleírást használt fel. Adatait az olümpiai, mükénéi és Delphoi-beli ásatások később is hiteleseknek tartották (Révai 1922, 15. kötet, 257). Verseghy Pausaniast említve az író *Graeciae Descriptio* című könyvére utal, mely *Pausaniae Graeciae Descriptio* címmel a 16. századtól kezdve Lipcsében többször is megjelent. Az első két kiadás (1583, 1696) még görög–latin bilingvis volt, az 1796-os és a későbbiek azonban már csak latin nyelvűek. Verseghy feltehetően az 1796-os kiadást használta (Pausanias 1796). Pausanias életéről, útleírásáról és kiadásairól: Kapossy 1891.

Rode = August Rode (1751–1837) német író, ókori klasszikus latin művek fordítója, politikus, aki 1791-ben Brindley 1745-ös latin nyelvű londoni kiadását felhasználva (*Ovidii Metamorphoses*, typis J. Brindley, London, 1745) adta ki Ovidius *Metamorphoses*-ét német nyelven: *Des Publius Ovidius Naso Verwandlungen*, Übersetzt und mit Anmerkungen versehen Augustus Rode, Berlin, 1791 (Rode 1791). A kiadást gyors utánnomások követték (1794, 1802, 1816).

Voss = Johann Heinrich Voss (1751–1826), német költő, műfordító. Verseghy Voss Vergilius-fordítására hivatkozik: *Des Publius Vergilius Maro Werke*, von Johann Heinrich Voss, Braunschweig, bey Fr. Vieweg, 1799 (Voss 1799).

Winckelmann = Johann Joachim Winckelmann (1717–1786), német régész, a tudományos régészet megalapítója. Verseghy több munkájára is utal. Fő műve a *Geschichte der Kunst des Altertums* (Drezda, 1764), melyben elsőnek kísérelte meg az ókori művészet történeti fejlődésének leírását, és ami ily módon az első művészettörténeti írás (Winckelmann 1764). *Monumenti antichi inediti* (Roma, 1767) című művét számtalan metszettel látta el: a 350 oldalból 100 oldal a bevezető tanulmány, utána 250 oldalnyi rajz, illetve metszet következik. Verseghy az Ovidius fordításban ezekre a No. számmal ellátott metszetekre hivatkozik (Winckelmann 1767), továbbá a *Description des Pierres Gravées du Feu Baron de Stosch* című, 1760-ban kiadott munkájára (Winckelmann 1760).

A K2-n 1821. január 28. dátum olvasható, ami feltehetően a befejezetlenül maradt fordítás tisztázatának lejegyzési ideje. Hogy a költő Sághy Ferenc kérésének engedve mikor látott neki a magyarri-

tásnak, arra Kisfaludy Sándor disztichonokban írt *Csákoárrúl, Április' 16dikánn 1816. K... Verseghyjének ezer csókját* című episztolájának következő sorai utalnak: „Ah, ne ügyelley rájok, hadd őket zúgni, mozogni; / Önmagokat hidd el, rontani fogja dühök. / Hadd lásson napfényt az Ovid szép újjaid által; / A' közlött Darabot látta, becsúli K.....” (Verseghy 1825, 174–175). Ezek szerint Verseghy 1816-ban már biztosan dolgozott a *Metamorphoses* fordításán, amit Sággy Ferencnek, a Magyar Királyi Egyetemi Nyomda nyomdászának, jó barátjának ajánlott. Sággy azonban már idős volt Verseghy halálakor, így a szöveg sajtó alá rendezését és kiadását fiára, Sándorra bízta. A Sággy által kiadott I. Könyv XIX–XX. És II. Könyv XI–XII. Szakaszának kézírata elveszett. Sággy Sándor a szöveg postumus kiadásának jegyzetében Verseghy fordításáról a következőt írta: „Nyugodalmas, vagy inkább a' barátságának szenteltt óráiban kezdette Ovidiusnak Formaváltozásait hasonló nemű hatmértékű versekben Magyarra fordítani, és, midőn az első Könyvet szerencsésen elvégezte, azt Sággy Ferencz édes Atyámnak, mint kedves jó Baráttjának, ajánlotta; ki is a' Királyi Universitas' Könyvnyomtató Intézetnél való előjárói tiszttyébül több Munkáinak – és főképen megböcsülhetetlen Analyticájának közrebozsátását és illő megjutalmazását eszközölte. Ugyan Őtet utolsó akarattyá' végrehajtására megkérvén, alkalmatosságot adott arra, hogy, a' mit a' második Könyvbül, de már beteges állapottyában, elkészített, kézírásai között felkereshetvén, azt a' XII. Szakasszig a' Magyar Hazával megösmertethessük. Bizonyyára örökké kár, hogy véghez nem vihette e' remek Költeménynek egész fordítását; de már e' kevés is nagy nyeresége Literaturánknak, 's mindenkor fényben fogja tartani *Verseghyn*nek hatalmas poétai talentumát.” (Verseghy 1825, 223.)

Verseghy Ovidius *Metamorphoses*ét fordítói elveinek megfelelően grammatikailag nem szorosan, hanem magyarosan, a magyar nyelvi rendszer törvényszerűségei és költői képei szerint fordította, illetve fordítás helyett inkább „megmagyarosította”. Vajky Györgynek írta 1820 végén: „Mihelyt Veszprémben létemkor megtudtam, hogy Főtisztelendő Barátom Uramnak a' Metamorphosisbül általam fordított első könyvem olvasásában nagy kedve telt, e' munkának folytatására, a' mennyire a' Veszprémi Egyházi Értekezésekbe ígért ügyekezeteim engedték, különösebben felbuzdultam. Tíz Szakaszt végezhettem el eddig a' 2. Könyvbül, mellyekkel a' hozzá függesztett jegyzések nélkül, ime! itt kedveskedni merészlek. Abban, hogy én Ovidiuszt nem annyira fordítom, mint inkább megmagyarosítom, reménylem, meg nem ütközik Főtisztelendő Barátom Uram. A' szoros fordítás legfeljebb az oskoláknak való, hogy abból az Ifiak a' Deák nyelvet régi szépségével együtt annyival könnyebben megtanúlhassák. Én a' Deák nyelvnek szépségét a' Magyarban, mellyre szorosan fordítatnak, szépségeknek nem ösmerhetem; megmagyarosításomnak czéllya pedig az, hogy a' Magyar Olvasónak szívet Ovidiusnak érzékeny helyzetéseinél úgy megérdekellyem, ammint ő a' Deáknak szívet megilleti. Ha ebben nem vagyok mindenkor szerencsés, legalább ügyekezetem nem érdemes arra, hogy gúnyoltasson. Szóval, tartsa meg magánál, kérem, Kedves Barátom Úram e' kis írásdarabomat, és ha ollykor kezébe veszi, hogy valamelly üres óráját kitöltse, emlékezzen meg barátságosan róllam, ki, még élek, meg nem szűnök lenni igaz szívu' tisztelője.” (Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek, 1820. december 6. és december 17. között. In: Verseghy 2019, 345, 172. sz.)

Ovidius a klasszikus poézisoktatás alapját képezte, és az ókori költők között rendkívül népszerű volt. A *Metamorphoses*ből részletek magyarul először 1792-ben Sándor István fordításában jelentek meg *Az orras Ovidnak Átváltozásai* címmel. Ezt követte Verseghy hexameterekben készült magyarítása Sággy 1825-ös kiadásában. Az 1820-as években ezután egyre-másra jelentek meg Ovidius művei magyarul. 1826-ban Wisky Pál magyar alexandrinokban, azaz páros rímű felező tizenkettesekben jelentette meg a *Magyar Ovid. Az Általváltozásokról*. (Kolozsvár, 1826, 2. kiadás) című művét. A *Tristiát* és az *Epistolae de Pontot* Irmesi Homonnay Imre és Egyed Antal magyarította, mégpedig többnyire az eredeti forma szerinti disztichonban. (Egyed Antal: *Publius Ovidius Násó' Búsverseinek Negyedik Könyve*. Pest, 1823; Irmesi Homonnay Imre: *Publius Ovidius Naso Szomorú Verseinek Öt Könyve*. Pest, Trattner, 1825; Egyed Antal: *Publius Ovidius Naso' Keservei. Öt Könyv*. Székes-Fehérvárott, 1826; Irmesi Homonnay Imre: *P. Ovidius Násó' Pontusi Levelei, Ibise, Diofa Keserve, és Ortza Orvossága*. Ugyanannyi

kettős versekben magyarázva Irmesi Homonnay Imre által. Buda, 1827) Verseghy fordítása formai és filológiai tekintetben is kiemelkedik a többi közül. Egyetértünk Sággy meglátásával, aki szerint „Ovidius’ Formaváltozásainak fordítása [Verseghyt] classicus Philologussaink’ első körébe helyezetteti.” (Verseghy 1825, 230.) A korabeli Ovidius fordításokról: Bartal 1874.

Mivel az autográf kéziratok a nyomtatványhoz képest töredékesek, szövegforrásként Sággy Sándor kiadványát használtuk azzal a kitétellel, hogy a nyomdahibákat a kéziratok alapján emendálás nélkül javítottuk. A hexametert tekintve ugyanis a II. Könyvben igen sok az elírás, Verseghynél azonban mindig helyesen szerepel a versmértéknek megfelelő szótaghosszúság. Mivel az I. Könyvben minimális az ilyen típusú hiba, azt feltehetően még Sággy Ferenc rendezte sajtó alá, és csak a II. Könyvnél vette át Sándor a munkát. Sággy a Verseghy által írt jegyzeteket a kéziratosokat hűen követve mindig egy-egy szakasz végén közölte, és a számozást a következő szakasszal újrakezdte. Ezt a könyvebb átláthatóság és hivatkozás miatt mi a mai lábjegyzetelés szokása szerint, a lap alján közöljük. Verseghy fordításához magyarázó jegyzeteket nem fűzünk, mivel az eredetiben olvasható lábjegyzetek tökéletesen betöltik ezt a funkciót.

#### Forrás

Ovidius: *Metamorphoses*.  
(Juventius 1770, Rode 1791)

#### Verselés

Hexameterben.

259.

#### Mise-Ének.

- 259.1. *A’ Mise’ kezdetém.* [Hozzád nagy Isten! járulunk]  
 259.2. *Gloriakor.* [Istennek légyen dücsösség]  
 259.3. *Az Evangyélium alatt.* [Messd Jézus! mélyen népednek]  
 259.4. *Crédo alatt.* [Istenben vallunk Fő Atyát]  
 259.5. *Az Offertórium alatt.* [Vesd Felség! égből szemedet]  
 259.6. *Sanctuskor.* [Szent vagy, óh! szent, szent, seregek’ / Ura és Istene!]  
 259.7. *Az Úr’ felmutatása után.* [Hívek! Örvendezetek!]  
 259.8. *Agnus Dei után.* [Szánd meg Bárány! Népedet]  
 259.9. *Midőn a’ pap a’ népre az áldást adgya.* [Add reánk áldásodat!]

K1	<i>Mise-Ének.</i>	Énekek-kézirat, V. csomó;	Autográf.	[1821]		
K1/a	<i>A’ mise kezdetém.</i>	I–II; 61a–61b.			a	250.
K1/b	<i>Gloriakor.</i>	II; 61b.			b	251.
K1/c	<i>Az Evangyélium alatt.</i>	III; 62a.			c	252.
K1/d	<i>Crédo alatt.</i>	III; 62a.			d	253.
K1/e	<i>Az Offertórium alatt.</i>	III–IV; 62a–62b.			e	254.
K1/f	<i>Sanctuskor.</i>	IV; 62b.			f	255.
K1/g	<i>Az Úr’ felmutatása után.</i>	V; 63a.			g	256.
K1/h	<i>Agnus Dei után.</i>	V–VI; 63a–63b.			h	257.
K1/i	<i>Midőn a’ pap a’ népre az áldást adgya.</i>	VI; 63b.			i	258.

## Megjelenés

Horváth Konstantin 1928, 274–275.

### Szövegforrás és keletkezés

Autográf tisztázat. A *Mise-Ének* sorozat az *Énekek*-kézirat V. csomóját adja, amit Verseghy fűzött össze és látott el I–VI. oldalszámozással. A műfajmegjelölő cím előtt a kéziratban a „Más” szócska olvasható, ami az énekek írását kontextualizálva válik érthetővé. A *Mise-Énekek* keletkezését, egyrészt Verseghy Horváth Jánossal és Rudnay Sándorral váltott levelei, másrészt az íráskép alapján 1821-re datáljuk.

A mise-ének műfaja „a szentmise állandó énekeinek szabadon interpretált magyar fordításai és tropizált változatai, melyek az ordináriumtételük mindegyikét más-más, közismert dallammal kötötték össze, a 17. század hetvenes éveiben jelentek meg először énekeskönyveinkben (Cantus Catholici 1674; Cationale Catholicum 1676; Lyra Coelestis 1695). [...] Ezekről teljesen eltértek, és őket idővel kiszorították az egyetlen dallamra szabott olyan miseénekek, amelyeknek szövege már függetlenné vált a latin eredetétől – legfeljebb a felismerhető alap gondolatot őrizte meg –, s mint „A’ szent misének minden részeire alkalmaztatott ének” kibővült a mise más részeire is (az olvasmányokra, a felajánlásra, az elevációra, az áldozásra stb.) alkalmazható versszakokkal.” (Papp Géza – Papp Ágnes 2017, 157. Ld még Papp 2017, 2020). A mise-énekeknek a 18. század közepétől terjedő parafrázisszerű verses feldolgozásaira jellemző, hogy a korábbi gyakorlattal ellentétben a szentmise énekeit akár egyetlen dallamra végig lehetett énekelni. Ez a feldolgozási mód a Mária Terézia nevéhez köthető egyháziének-reformnak volt köszönhető, ami egy felülről központilag terjesztett szöveg- és később dallamcserét jelentett. Mária Terézia egyháziének-reformjáról: Watzatka 2011/2012; Watzatka 2014/2015a; Watzatka 2014/2015b.

Verseghy *Más Mise-Énekei* ehhez az énekreformhoz, illetve ennek az énekreformnak a Magyarországon megvalósítandó részéhez kötődnek. Rudnay Sándor hercegprímás az 1810-es évek végén egy új egyházi énekeskönyv kiadását vette tervbe, amit Jéger Bernáttal és Nagy Gáborral állítottatott össze. A kéziratot 1821 elején Verseghynek is megküldte, hogy ő, mint zeneértő mondjon róla véleményét. Verseghy ezt meg is tette, és részletes véleményt írt az énekeskönyvről (L. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, 1821. március 12. In: Verseghy 2019, 377–384, 945–950, 194. sz.). A Kiss Ferencnek 1821 tavaszán kelt levele szerint ennek a felkérésnek a továbbgondolásaként, illetve erre a kezdeményezésre írta a *Más Mise-Ének* című darabokat. A címben lévő „Más” szócska is érthetővé válik, hiszen ezt valószínűleg a korabeli kéziratok énekeskönyvekre jellemzően az előző – vagyis a Rudnay által kiválogatott és neki megküldött énekek – után következő „másik, újabb” ének értelemben használta.

Az énekek formája Kiss Ferenc veszprémi kanonok és egyházmegyei cenzor elképzelését követi, aki az új zenei ízlés szerinti és a teológia által „megtisztított”, felülről megrendelt és elterjeszteni kívánt, de nehezen terjedő *Im Arczunkra borulunk...* kezdetű miseének-sorozat helyett egy olyan újabb mise-ének sorozatot szeretett volna, melyet nem egyetlen dallamra énekelnének, hanem az Úrfelmutatás után „megváltoznék az Ária is”. A levél vonatkozó része így szól: „Amaz egész Mise alá szolgáló Ének: *Im Arczunkra* 's a' t nehezen kap Hazánkban lábot, mert mái napig is tapasztalhatni, hogy bár 6. 7. száz jelen lévő köznépből is alig énekel 25. Én úgy vélem a' nyelv kenységéhez nem alkalmaztatott Ariája miatt – inkább kedveltetik a' több tekintetekben alkalmasabb: *Jertek keresztény* etc. De minthogy azon egynek mindenkor gyakorlása kivált az énekekben, meg az ájtatosságban is únalmat okoz, igen ohajtani való, hogy készítették még leg alább egy a' változtatás kedvéért, az egész Mise alá szolgáló ének, mellynek fő tárgya volna a' meg bantatott Isteni felség rajzolás, 's 'Údvözétőnknek e' vér nélkül való Áldozat szerzésében mutatott szeretetének ki magyarázása mellett azon ideának ki fejtése, hogy szívünkben Krisztussal meg halván 's magunkat avval együtt a' feláldozásban egyesítvén religionknak leg felségesbb foglalatosságát gyakoroljuk. Úr Mutatáskor meg szünnék

minden ének, az utánn pedig egészen meg változnék az Ária.” (Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek, 1821. február 21. és március 12. között. In: Verseghy 2019, 374–375, 193. sz.). Verseghy Mise-énekei Kiss Ferenc javaslatainak megfelelően kétféle strófaformában készültek, ami kétféle dallam-, illetve ének-mintát takar. A dallamokat további utalás és összefüggés híján nem tudtuk azonosítani.

Verseghy lejegyzésében több mint harminc évvel korábról egy másik *Mise-Ének* sorozat az 1786-os keltezésű *Keresztény Ajtatóssogok* is ránk maradt, két példányban (OSzK Kt., Quart. Hung. 292. Megjelent: Verseghy 1982, 26–31; *Keresztény Ajtatósságok Versegi által*. Nyomtatott Pesten Trattneri betökökkel. 1786. [censúrai példány] Bp., Egyetemi Könyvtár, A89). A *Keresztény Ajtatósságok* énekei a Mária Terézia által 1776-ban megjelentett *Katolischer Gesangbuch* című énekeskönyv *Gesange zur heiligen Messe* című darabjainak szoros fordítása, melyeket korabeli osztrák metrikus dallamra vagy Verseghy, vagy valamelyik más pálos szerzetes magyarított rendi utasításra. Mivel Verseghy szerzősége ebben az esetben nem bizonyítható, sőt a kéziratok, illetve a miseénekek korabeli kontextusa inkább arra mutat, hogy ő csak átmásolta azokat, nem vettük fel az életmű darabjai közé. A *Keresztény Ajtatósságok* első darabja az *Im Arczunkra borulunk...* kezdetű, fentebb említett ének. A *Keresztény Ajtatósságok* miseénekeinek forrásáról és szerzőségének kérdéséről: Hovánszki 2021.

### Verselés

Verseghy Kiss Ferenc javaslatainak megfelelően kétféle strófaformában írta meg a *Mise Énekeket*, ami kétféle dallammintára utal. A *Mise' kezdeténn, Glóriakor, Az Evangélium alatt, Crédo alatt, Az Offertorium alatt, Sanctuscor*: 8a6b8a6b8c8c ||: 6b :|| formájúak, ahol a szövegsorok az egyházi énekeben gyakori páratlan lüktetésű, 6/8-ban értelmezendő hármasszós gagliarda ritmus imitálják (♩♩♩♩♩♩), *Az Úr' felmutatása utánn, Agnus Dei utánn* és a *Midőn a' Pap a' népre az áldást adgya* pedig 7a 7a ||: 8x :|| ||: 5a :|| formájú strófában készült, ami az előző énekcsoporttal szemben páros lüktetésű dallammintára utal.

260.

**Klórís és Dámon.** [Nem szerelmes nyájasságod / gyújtya véretem]

K1	<i>Klórís és Dámon.</i>	Énekek-kézirat; 33a–33b.	Autográf.	[1810 k.]	259.
----	-------------------------	--------------------------	-----------	-----------	------

### Megjelenés

Verseghy 1910, 113–114, 73. sz.

### Szövegforrás és keletkezés

Autográf tisztázat. A duett egy különálló lapon maradt fenn, melyet az *Énekek-kézirathoz* a kéziratári rendezés során, utólag csatoltak. Írásképe alapján 1810 körül jegyezte le Verseghy. Forrását nem ismerjük, de formája és szövege alapján magyarítás (feltehetően németből). Verseghy bizonyosan dallamra írt szöveget ültetett át magyarra, a középső részt ugyanis *Triónak* nevezi, ami az egész darabot illetően egy háromtagú zenei formára utal. Erre mutat a lejegyzés is: *Klórís és Dámon* szövegét ugyanis egy-egy kettős-vonallal elválasztva három részre osztotta. Az első ezek szerint a *Trio* előtti tart (A – főrészt), a második maga az *Együtt* éneklendő *Trio* (B – Trio), a harmadik pedig a *Trio* utáni négy sor (A – visszatérés). Dallama nem maradt fenn.

### Verselés

Különböző hosszúságú rímes, nyugat-európai, hangsúlyváltó trocheusi sorokban. A trocheusi verslábakat valószínűleg a zene felütései jellegéből adódóan némelyik sorban egy csonka ütem előzi meg.

## Új fényvel láttuk felvirradni...

K1	Új fényvel láttuk felvirradni...	Énekek-kézirat; 44a.	Autográf.	[1820 k.]	262.
----	----------------------------------	----------------------	-----------	-----------	------

**Megjelenés**

Verseghy 1910, 270–271, 171. sz. (*Névnapi köszöntő*)

**Szövegforrás és keletkezés**

A cím nélküli köszöntő egy különálló lapon maradt fenn, melyet az *Énekek-kézirathoz* a kéziratári rendezés során utólag csatoltak. Autográf fogalmazvány. A lap jobb felső sarkába az első strófa mellé a következő szavakat jegyezte fel egymás alá Verseghy: „1. Himmel 2. Stand 3. Held 4. Feder 5. Wort.” A szavak másra vonatkozhatnak, nincs közülük a köszöntő vershez.

Császár Elemér 1806–1810 közé, Verseghy házi tanítóskodásának idejére tette a vers keletkezését: „valószínűleg Verseghy valamelyik főrangú pártfogójának fiai számára készítette, a ki nevelőjüket, Váradit üdvözölték vele névünnepe alkalmával.” (Verseghy 1910, 397.) Tartalma és írásképe alapján mi 1820 körülre, a Horváth Jánossal és a veszprémi papsággal való megismerkedésének idejére datáljuk a vers keletkezését, amit egy számunkra ismeretlen paptársához (Váradihoz) írhatott. Ennek megfelelően az Atya megszólítás a lelkiatyára vonatkozik, illetve a lélek ápolására, a lelki dajkázkodásra való utalás is ennek keretében válik értelmezhetővé.

**Verselés**

Keresztrímes jambusi 9-es és 8-as sorok váltakozásából álló strófákban.

## Ha kívántok nagy csudákat, / Szent Antalhoz mennyetek...

K1	Ha kívántok nagy csudákat, / Szent Antalhoz mennyetek...	Énekek-kézirat; 56a–56b.	Autográf.	[1821]	263.
----	--	--------------------------	-----------	--------	------

**Megjelenés**

Verseghy 1910, 310–311, 191. sz. (*Ének páduai Szent Antalról*)

**Szövegforrás és keletkezés**

Autográf fogalmazvány. A cím nélküli köszöntő egy különálló lapon maradt fenn, melyet az *Énekek-kézirathoz* a kéziratári rendezés során, utólag csatoltak. Ugyanebben a csomóban (a következő lapon: 57a–57b) a vers német szövege, illetve a hozzá tartozó könyörgés is megtalálható Verseghy kézírásában *Responsorium / des H[eiligen] A[ntons] v[on] Padua* címmel. A Szent Antalhoz írt éneket tehát németből fordította. Írásképe és a külső történések ismeretében 1821-ben magyarította. Rudnay Sándor hercegprímás ugyanis az 1810-es évek végén egy új egyházi énekeskönyv kiadását vette tervbe, amit Jéger Bernáttal és Nagy Gáborral állíttatott össze. A kéziratot 1821 elején Verseghynek is megküldte, hogy ő, mint zeneértő mondjon róla véleményt. Verseghy részletes véleményt írt az énekeskönyvről (L. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, 1821. március 12. In: Verseghy 2019, 377–384, 945–950, 194. sz.). A Szent Antalhoz szóló éneket ekkor, azaz 1821 elején, mintegy a régiekkel szembeni példaként írhatta, illetve fordíthatta Verseghy.

A Szent Antalhoz szóló latin responsorium *Si queris miracula...* kezdettel a középkortól ismert volt, szerzőjeként a 16. századtól Szent Bonaventurát (1217–1274) nevezi meg a hagyomány. „Ez az eredetileg liturgikus célokra szánt responsorium idővel Szent Antal tisztelői körében, a világi hívek között

is elterjedt s igen népszerűvé vált. Mint búcsúkkal járó imádság, ún. búcsúimádság ma is közkeletű. Lefordították a nemzeti nyelvekre. Német és olasz verses fordítását közli Heim [Heim, Nikolaus: *Der Milige Antonius von Padua*. Kempton 1895, 440–441], más német fordítását Beringer [Beringer Franz: *Die Ablässe, ihr Wesen und Gebrauch*. Paderborn, 1900, 217]; a latin szöveget mindkettő. A magyar Szent Antal imakönyvek [pl. Soós István: *Páduai szent Antal*. Bp., 1902, 95] is közlik verses magyar fordítását. Verseghy fordítása is a nép használatára készült.” (Timár 1925.) Timár Kálmán, nem ismerve Verseghy német lejegyzését, a latin szövegben vélte felfedezni forrását, és megállapította, hogy a költő duplájára bővítette a szöveget. A téma követése, illetve a terjedelem alapján azonban, nem a latin, hanem a német szöveg volt a forrása, amit meglehetősen hűen magyarított.

A forrásául szolgáló német éneket a kéziratban való helye miatt közvetlenül Verseghy fordítása után a főszövegben közöljük.

### Verselés

Az ének kereszttrimes 8-as és 7-es sorok váltakozásából áll. A formáról l. az *Orfeus Dafnisnek* (1) jegyzetét.

### Forrás

*Responsorium / des H[eiligen] A[ntons] v[on] Padua: Wer Wunder sucht und Zeiche will, / bei Sankt Antoni find er viel...*

A Szent Antalhoz szóló *Si queris miracula...* kezdetű latin responsorium 18. századi német fordítása. Szövegét l. a Szövegek kötetben Verseghy fordítása után.

263.

**A' Szent Misében az Actio.** [Óh! melly felséges jelenés, melly szívreható, nagy]

K1	A' Szent Misében az Actio.	Énekek-kézirat; 58a	Önálló. Autográf.	1820. december 1.	A	–
Ny1	Óh! melly felséges jelenés...	EÉT 1821/2, 54–55. (Horváth Jánosnak <i>Az egyházi törvényeknek ereje</i> című tanulmányában.)	Folyóirat-közlemény, tanulmányrészlet.	1821, Veszprém	A	293.

### Megjelenés

–

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** 1820. december 1-én lejegyzett autográf tisztázat, melyet az Énekek-kézirathoz a kéziratári rendezés során, utólag csatoltak. A dátumot a vers végére írta Verseghy: „1. Decemb. 1820.”

**Ny1 (A szövegállapot):** A K1-gyel megegyező szöveg, mely az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1821/1 számában jelent meg *Az egyházi törvényeknek ereje* című tanulmány részeként cím nélkül a 23.§-on belül (*Az Anyaszentegyháznak második parancsolattya: „Ünnepnap Misét böcsületesen hally.”*). A névtelenül megjelent tanulmány szerzője Horváth János veszprémi kanonok, a folyóirat szerkesztője volt, aki korábban levélben kérte Verseghytől a Chateaubriandtól származó francia verssorok fordítását. A tanulmánytól tipográfiaileg elkülönített kisebb betűvel nyomott, versbe szedve közölt költemény előtt Horváth János megjegyezte, hogy a magyar szöveg Verseghytől származik: „[...] egy jeles Poeta után, kinek éppen ezen tárgyat festő hűsz versét ama' sanyarú műbíró *la Harpe* legszebbnek állíttya a' Francia nyelvben, az érzékeny *Verseghy* ekképpen rajzollja.” A kéziratban három bekezdésre ta-



golt hexameterekben írt költemény a tanulmányban térközzel elválasztva mintegy három „strófára” tagolva jelent meg.

### Keletkezés

A K1-ben A' *Szent Misében az Actio* címmel ellátott költemény François-Auguste-René de Chateaubriand (1768–1848) *Génie du Christianisme, ou Beautés de la Religion Chrétienne* 1802-ben megjelent művének negyedik kötetéből való magyarítás (Chateaubriand 1802, 31), amit Verseghy Horváth János veszprémi kanonok kérésére készített. Horváth János az általa megindított első magyar teológiai folyóirat, az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* munkálataiba – tanulmányok és egyházi énekek írásával, versek és számtalan zoltár fordításával – a kezdetektől bevonta Verseghyt. A Chateaubriand-tól vett részletet is ennek keretén belül magyarította a költő. Horváth Jánosnak nem ez volt az egyetlen ilyen típusú kérése Verseghytől. Ugyanebbe a tanulmányába (*Az egyházi törvényeknek ereje*) egy Voltaire-szöveget is lefordítottatott – A' *Hűveknek az Úr' Vocsorájokhoz való járulása* (266) –, illetve a költő ugyanilyen okokból készítette A' *képzelt erőnek nagy művei az emberben* (305) című Delille-fordítást, sőt az 1–6. zoltár (270–272, 287–298) szoros fordítását is eredendően egy értekezésébe (A' *Zoltárokról*) készítette Verseghyvel Horváth. A Chateaubriand-fordítás története a következő.

Horváth János 1820. november 25-i levelében kérte Verseghyt, hogy a később *Az egyházi törvényeknek ereje* címen megjelenő, akkor készülő tanulmányához fordítson le neki egy francia szövegrészt. Horváth a fordítandó francia verseket is elküldte: „Az egyházi törvényhozó test bölcsességének megmutatására az intézetek' s főbb parancsolatok' foglalattyanak feltagolását a' közönséges tekinteteknél sikeresebbnek találván; nevezetesen, hogy azon parancsolatnak: „*Misét böcsületesen hallgass*” arányos 's célkövető voltát – az istenességnek, és erkölcsösségnek táplálására az *Actionnak* szívérzékenyítő környűállásiból mintegy szemléltethessem, a' következő Francia verseknek megmagyarítására elmellőzhetetlen szükségem támadott. „O moment solemnel! Ce peuple prosterné [...] Il doit moins se prouver, qu'il ne doit se sentir.” *De la Harpe* ezeket a' „*legszebb hús versek*” nevezi, a' *francia nyelven;*” melly pártatlan ítélétéhez az egyébaránt sanyarú Műbírónak, tán nem csatlakozom, ha még azt is hozzá adom: hogy azokat a' környűállásokat, mellyek az új Szövetség' Áldoztáyanak felséges voltát az érzékenyítésig emelik, a' leggondosabb pontossággal festi. Ragadgyon ki Kedves Uram Bátyám ebbéli szükségemből is, ammint egyébkor is, az Isten áldgya meg érte!” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. november 25. In: Verseghy 2019, 334, 165. sz.)

Verseghy november 30-i válaszleveléből megtudjuk, hogy a költő örömmel vállalja a saját esztétikai ízlése szerint is nagyszerű, érzékeny Chateaubriand-sorok magyarítását: „E' másik levél eljött [...] a' Francia versekkel, mellyek szívemet egészen megbájolták. Óh! Édesem! Szinte az ilyen műdarabok, mellyek az embert a' jóra nem bottal, nem harsogó trombitaszóval unszollyák, hanem kegyesen és szelíden érzékenyítik, éppen az ilyen műdarabok mondám, mellyekkel legörömostebb foglalatoskodok, kivált ha még azt is tudom hozzá, hogy az én Kedves Barátomnak vele örömet szerzek.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. november 30. In: Verseghy 2019, 336, 166. sz.)

Nem sokkal később Verseghy a következőt írta a kanonoknak a fordításról: „Fordítottam én a' Francia verseket az Actióról *szorosan*; de elolvastván, azt gondoltam, hogy szalmát rágok. Nem volt benne Magyar vér. Tudván tehát e' fordításnak nemes és felséges czéllját, úgy adtam belé Magyar lelket, ammint itt fekszik. Kívánom, hogy Főtisztelendő Úr előtt nem külömben, mint egyébb Jóakaróim előtt helybenhagyást lellen.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. december 3. In: Verseghy 2019, 338, 167. sz.)

A levélből kiderül, hogy bár Horváth a szövegrészlet szoros fordítását kérte, és a költő először ilyen módon magyarította a verssorokat, Verseghy végül saját esztétikai nézetei szerint a kértnél szabadabban készítette el a fordítást. Számtalanszor kifejtette a kanonoknak (is), hogy ő nem szereti, illetve nyelvi és esztétikai okokból kifejezetten rossznak tartja az „esztétikai műdarabocsák” szoros fordítását, amivel bár Horváth alapvetően egyetértett, saját céljai szerint újra és újra szoros fordításokat (is) kért Verseghytől. A kanonok nyilván belátta, hogy eben az esetben nem érdemes vitába bo-



nyolódnia a költővel, így december 6-án kelt levelében a nem egészen az ő elvárásai szerint magyáritott szövegrészt hálásan megköszönte, és nem is zavarta vele tovább a költőt: „a’ Francia versek, mind megérkeztek; sőt az Ékesen szóllásnak folytatását már nyomtatás alá is adtam: illykép Kedves Uram Bátyám a’ terhet nyakárúl lerázván a’ háladatosság’ bilincset az én szívemre tette, melyet én holtomig szívesen is viselek.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. december 6. In: Verseghy 2019, 339, 168. sz.). Verseghy december 17-én még egyszer visszatért a témára, és örömét fejezte ki, hogy a veszprémieknek is tetszett a fordítás: „Hogy verseim az Actorul az én kedves Veszprémi Jóakaróimnak és Barátimnak tetszenek, azt valóban fő dicsősségeim közé számlálom. De bezzeg kicsoda hoz engemet Poétahevülésbe? Kicsoda ihleti meg szívemet, hanem szinte ezen Jóakaróim, és Barátim.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. december 17. In: Verseghy 2019, 352, 180. sz.) Valószínűleg a verssorok szabadabb fordítása az oka, hogy Horváth ebben az esetben megnevezte Verseghyt a szöveg szerzőjeként (Ny1) a különböző írásokat egyébként névtelenül közreadó folyóiratban. Illetve erre utal a költő neve elé tett „érzékeny” jelző, ami a hozzáértők számára egyértelművé tette, hogy a szöveget nem szorosán magyáritotta: „[...] egy jeles Poeta után, kinek éppen ezen tárgyat festő hús versét ama’ sanyarú műbíró *la Harpe* legszebbnek állította a’ Francia nyelvben, az érzékeny *Verseghy* ekképpen rajzolja:” (EÉT 1821/2, 54.) A vers tehát Horváth János tanulmányába ágyazva cím nélkül, de Verseghy szerzői nevét feltüntetve jelent meg.

Chateaubriand teljes műve *A kereszténység szelleme, avagy a keresztény vallás szépsége* címen Gubicza István fordításában először 1876-ban jelent meg magyarul, amiben a „szövegben előforduló verseket Radnai Farkas tette át magyarra”. Ebben a Verseghy által lefordított rész „Oh ünnepélyes szent percz! e leborult tömeg, / E templom, melynek oszlopsorát moha fedi” kezdettel olvasható (Chateaubriand 1881, 2. kötet, 142–143).

### Verselés

Chateaubriand rímes francia alexandrinban írt költeményét Verseghy – feltehetően Horváth János kérésére, ami egyébként egybevágott saját formai-esztétikai nézeteivel –, hexameterben magyáritotta.

### Forrás

François-Auguste-René de Chateaubriand: *Génie du Christianisme, ou Beautés de la Religion Chrétienne*. (Paris, Migneret, 1802, 31.)

(Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. november 25. In: Verseghy 2019, 334, 165. sz.)

O moment solemnel! Ce peuple prosterné,  
Ce temple dont la mousse a couvert les portiques,  
Ses vieux murs, son jour sombre et ses vitreaux gothiques.  
Cette lampe d’airain, qui dans l’ antiquité,  
Symbole du Soleil et de l’éternité,  
Luit devant les Très-Haut, jour et nuit suspendue;  
La majesté d’ un Dieu parmi nous descendue,  
Les pleurs, le voeux, l’encens, qui montent vers l’autel  
Et de jeunes beautés, qui sous l’oeil maternel  
Adoucissent encor pa leur voix innocente  
De la religion la pompe attendrissante;  
Cet orgue, qui se tait, ce silence pieux,  
L’ invisible union de la terre et des cieux  
Tout enflamme, agrandit, emeut l’ homme sensible;  
Il croit avoir franchi ce monde inaccenssible  
Ou sur des harpes d’or l’immortel Seraphin,

Au pied de Jehovah, chante l'hymne sans fin.  
 Alors de toutes parts un Dieu se fait entendre;  
 Il se cache au savant, se révèle au coeur tendre:  
 Il doit moins se prouver, qu'il ne doit se sentir.

264.

**A' keresztfán függőnek / nézd Bűnös! sebeit...**  
**Der am Kreutze hangenden / sieh Sünder! seine Wunden...**

K1	<i>A' keresztfán függőnek / nézd Bűnös! sebeit...</i>	Énekek-kézirat; 60a.	Autográf.	[1819–1820]	<b>264.</b>
----	---	----------------------	-----------	-------------	-------------

### Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

Autográf tisztázat. A cím nélküli ének egy különálló lapon maradt fenn, melyet az *Énekek-kézirat*-hoz a kézirattári rendezés során utólag csatoltak. A magyar szöveg mellett a német tükörfordítás olvasható. A szavak jelentésük szerint mindkét szövegben meg vannak számozva. A szövegek alatt *Das Metrum, oder der Syllbenmaß dieser Verse*, azaz „E strófák metruma, avagy szótagmértéke” van hangjegyekkel leírva.

A vers, illetve a hozzá tartozó német szöveg és ritmus lejegyzésére Verseghy zenei-énekköltői munkássága ad magyarázatot. 1819-ben, megismerkedve Horváth János veszprémi kanonokkal, ismét énekek írásához fogott. Horváth az *Egyház Értekezések és Tudósítások* című első magyar teológiai folyóirat megindítása miatt kereste fel Verseghyt, aki örömmel fogadta a megkeresést, és tevékenyen részt vállalt a folyóirat munkálataiban. Horváth kérésére számtalan zsolttárt fordított (szorosan és szabadon egyaránt), egyházi énekeket írt, mások tanulmányaiba kisebb költeményeket magyarított, értekezéseket írt – mindezt, a kiadói megállapodás szerint, névtelenül. Horváth azon zeneértő és zeneszerető papok körébe tartozott, akik Verseghyvel egyetértve szerették volna megújítani az egyházi énekeket, ami formai-prozódiai, illetve egyszersmind dallambeli megújítást is jelentett. Verseghy tehát újra lehetőséget kapott énekek írására, sőt ezeknek dallammal való publikálására is. Mivel elméleti okokból mindig is elzárkózott a komponálástól, olyan zeneszerzőt kellett keresnie, aki az ő igényeinek megfelelően (ami elsősorban prozódiai utasításokat jelentett) zenésíti meg a költeményeit. Ezt a budavári templom karnagyában, a német ajkú Seiler Józsefben találta meg, akivel több darabon is együtt dolgozott. Ezek közül hármát sikerült dallammal együtt közreadnia az *Egyházi Értekezések és Tudósítások*ban, de a levelezés alapján Verseghy még számtalan egyházi ének írását tervezte, illetve említ olyan darabokat, melyek bizonyosan készen voltak, de nem jelentek meg és a kéziratok is elvesztett. Verseghy egyházi énekköltői munkásságáról l. *Az Úrnak felmutatása után* (268) jegyzetét.

Ebből az időből való a *A' keresztfán függőnek / nézd Bűnös! Sebeit...*, amiben tetten érhetjük Verseghy ama munkamódszerét, melyről a levelezésben olvashatunk. A *Stabat Mater* fordításával (285) kapcsolatban írta Horváth Jánosnak: „Seilernek a' honorariumot a' napokban elviszem, 's a' Magyar *Stabat Mater* énekemből az első strófát, szokott Musicabéli utasításimmal együtt, hogy reá szép Ariát csinállyon.” (Verseghy–Horváth Jánosnak, 1820. március 18. In: Verseghy 2019, 249, 121. sz.), továbbá: „Már mikor a' Honorariumot át adtam Saillernek, akkor egyszersmind a' *Stabat Mater*ből is elvittem hozzá az első strófát, szokott német fordításommal, minden szónak értelmével, a' versnemével, 's egyéb musikabéli jegyzéseimmal együtt.” (Verseghy Ferenc–Horváth Jánosnak, 1820. április 22., In: Verseghy 2019, 264, 126. sz.). *A' keresztfán függőnek / nézd Bűnös! Sebeit...* mellett tehát a Seilernek elkül-

dött muzsikabéli utasításokat találjuk: először is a szavak gondos megszámozásával a szöveg szó szerinti német fordítását, másodsor a szöveg alatt a komponistától megkívánt verssoroknak megfelelő zenei ritmust. Az ének tehát alkotásmódját tekintve átmenetet képez a dallamkövető és megzenésített költemények között. Egy hivatásos komponista zenésítette meg, mégsem beszélhetünk teljes mértékben utólag megzenésített műdalról, hiszen a költő a dallamra való szövegírás legfontosabb elemét, a ritmust, határozottan megszabta Seilernek. Hogy Seiler elkészült-e a megzenésítéssel, nem tudjuk, a szöveghez tartozó kotta Verseghy kéziratai között nem maradt fenn. Verseghy zenei-énekköltői munkásságáról: Hovánszki 2017c.

### Verselés

Felütéssel kezdődő rimes trocheikus sorokban. Strófa képlete: 7a6b7a6b / 7c7c8d8d6e6e.

265.

### Das Engelgute Malchen führte mich...

K1	<i>Das Engelgute Malchen führte mich...</i>	Énekek-kézirat; 65b.	Autográf.	[1810–1813]	265.
----	---	----------------------	-----------	-------------	------

### Megjelenés

–

### Szövegforrás és keletkezés

A cím nélküli német vers egy különálló lapon maradt fenn, melyet az *Énekek-kézirathoz* a kézirattári rendezés során, utólag csatoltak. Autográf fogalmazvány, több javítással. Az első két strófát egy kettős vonallal, a második-harmadikat pedig egy szimpla vonallal választotta el egymástól Verseghy. A lap hátoldalán (65b) a *Homályos fátyol lebeg környékemben...* kezdetű, később Verseghy által SZONÉTA (257) címen 1813-ban az *Almarék erdélyi herceg, avvagy a' szebeni erdő* című regényében közreadott éneketét szövege olvasható.

A költemény búcsúvers egy Mali nevű kislány halálára, aki Doncsecz Etelka szerint valószínűleg Prónay Simonné lánya volt. Keletkezési körülményeiről nem tudunk, de a kézírás, illetve a lap hátoldalán olvasható szöveg alapján 1810–1813 közé tesszük a keletkezését.

### Fordítás

[Készítette: Doncsecz Etelka]

Az angyali jó Mali  
vezetett át engem hatodik életévébe.  
Egy napomon át csak örült velem,  
majd ravatalára rogyott.

A kedves Mali vezetett ma engem,  
be is fejezi hatodik évét, a holnapét,  
s estére már a halál zsákmánya lett.

Te, kedves Mali! új életet adtál nekem,  
gyengéd színes vonásaid által;  
s a tied mégis élettel várta a halál túl korai dőfését.  
Hatodik születésnapod egyben halálod napja is.

**A' Hűveknek az Úr' Vocsorájokhoz való járulása. [Íme! az Oltárnak szentelt Szolgái kilépnek]**

K1	<i>A' Hűveknek az Úr' Vocsorájokhoz való járulása.</i>	Énekek-kézirat; 66a.	Önálló. Autográf.	[1821. január eleje]	A	–
Ny1	<i>Íme! az Oltárnak szentelt Szolgái kilépnek...</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások, 1821. évf. 2. kötet, 66.	Folyóirat-közlemény. (Horváth János <i>Az egyházi törvényeknek ereje</i> című tanulmányának a része. EÉT 1821/2, 1–116.)	1821, Veszprém	A	<b>294.</b>

**Megjelenés**

K2: Horváth Konstantin 1925, 119–120.

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** Különálló lapra lejegyzett autográf tisztázat, melyet az *Énekek-kézirathoz* a kéziratátori rendezés során, utólag csatoltak. A szöveget Verseghy a Horváth Jánossal folytatott levelezés alapján 1820. december végén jegyezte le.

**Ny1 (A szövegállapot):** A K1-gyel egyező szövegállapot, mely az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1821/2. számában jelent meg *Az egyházi törvényeknek ereje* című tanulmány részeként cím nélkül a 26.§. alatt (*'S ha nem többször egyszer, minden esztendőben Husvét táján az oltári szentséget hozzád vegyed*). A névtelenül megjelent tanulmány szerzője, Horváth János veszprémi kanonok volt, aki korábban levélben kérte Verseghytől a Voltaire-szöveg fordítását. A vers a tanulmánytól tipográfiaileg elkülönítve (kisebb betűvel nyomva) jelent meg. A kéziratokban három bekezdésre tagolt hexameterekben írt költemény a folyóiratban térközzel is elválasztva mintegy három strófára bontva olvasható.

**Keletkezés**

A vers egy Voltaire-költemény fordítása, amit Verseghy Horváth János kérésre németből magyarított. Horváth az általa megindított első magyar teológiai folyóirat, az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* munkálataiba – tanulmányok és egyházi énekek írásával, versek és számtalan zsoltár fordításával – a kezdetektől bevonta Verseghyt. *A' Hűveknek az Úr' Vocsorájokhoz való járulása* című költeményt is ennek keretén belül készítette a költő. A fordítás története a következő.

Horváth François-Auguste-René de Chateaubriand (1768–1848) *Génie du christianisme, ou beautés de la religion chrétienne* című művének 1803-as német kiadásából (*Genius des Christenthums oder Schönheiten der christlichen Religion*) vett egy Voltaire-idézetet (Chateaubriand 1803, 60), amit 1820. december 6-án küldött el Verseghynek. Chateaubriand ebben Voltaire (1694–1778) *Questions sur l'Encyclopedie* című műve 1774-ben megjelent IV. kötetéből idéz. A *Questions sur l'Encyclopedie* Voltaire különböző hosszúságú írásait, esszéit tartalmazza nyolc kötetben, szótárszerűen vallásról, történelemről, művészetekről és irodalomról, mintegy kiegészítésként az Encyclopédiához (Voltaire 1774). Verseghy azonban ebben az esetben nem az eredeti franciát, hanem annak német fordítását kapta meg Horváth Jánostól, hogy ültesse az magyarra, amit a kanonok az *Egyházi Értekezések és Tudósítások*-ba készülő tanulmányába szándékozott beépíteni. Hogy miért nem ő maga fordította, annak az volt az oka, hogy Horváth kifejezetten szerette a tanulmányokat a szív elérékenyítése okán különböző költeményekkel színezn, Verseghytől tehát, bár ő prózai szöveget küldött a költőnek, verses formájú, mégpedig „bajnoki módra mérsékelt lépés”-ű, azaz hexameteres magyarítást kért. Horváth Jánosnak nem ez volt az egyetlen ilyen típusú kérése Verseghytől. Ugyanebbe a tanulmányába (*Az egyházi törvényeknek ereje*) egy másik francia szöveget is lefordított – *A' Szent Misében az Actiót* (263)

Chateaubriandtól magyarította –, illetve a költő ugyanilyen okokból készítette *A' képzelő erőnek nagy művei az emberben* (305) című Delille-fordítást, sőt az 1–6. *zsoltár* (270–272, 287–289) szoros fordítását is eredendően egy értekezésébe (*A' Zsoltárokról*) készítette Verseghyvel.

Horváth 1820. december 6-án a következő kéréssel fordult Verseghyhez: „Munkálkodásomról ekképen számot adván megmeg egy darabot kell ide iktatnom *Voltaire'* munkáiból mely Uram Bátyám tolla alá kívánok, a' hüveknek az Úr vacsorájához való járulásáról. Én úgy gondolkodok, hogy a' Vallásügyolók előtt az ilyen auctoritás többet nyom a' legtudósbb Szent Atyák tekinteténél: szükséges tehát hogy őket tulajdon bálványaiknak oraculumáiból czáfolyjuk, ha szerét tehetjük. „Da erscheinen Männer [sagt Voltaire] (gondolom az Egyházi férfiakat, a' Szentségosztogatókat érti) deren Ansehen nicht verdächtig ist. Da sind Menschen, welche Gott – bey einer Cerimonie die wahrhaft erhaben ist, bey dem Glanze von Tausend Wachskerzen (kevesebb is elég, mert a' falunn sincs annyi) nach einem Tonspiel, welches sie am Fusse eines mit Gold bedeckten Altars bezauberte, – in sich aufnehmen. Die Einbildungs-kraft ist gleichsam unters Joch gebracht, die Seele erweicht und mächtig ergriffen; man athmet kaum, man ist von jedem irdischen Gut entfesselt, man vereinigt sich mit Gott, und er hat sich mit unserm Fleische und Blute vereinigt. Wer würde es wagen, nach allem diesen ein Verbrechen zu begehen? – Wer könnte es nur einmal denken, sündigen zu wollen. Man kann sich unmöglich ein Geheimniss vorstellen, welches die Menschen stärker in den Banden der Tugend erhielt.“ [Ott kiváló férfiak tűnnek fel (gondolom az Egyházi férfiakat, a' Szentségosztogatókat érti), akik tekintélyéhez nem férhet kétség. Olyan emberek, akiket – egy valóban fennkölt szertartás során, ezer viaszgyertya fénye mellett (kevesebb is elég, mert a' falunn sincs annyi) egy hangjáték után, amely őket elbájolta a talpig arannyal fedett oltár lábai mellett – az Isten magába fogadott. A képzelőerő ugyancsak iga alá vétetik, a lélek ellágyul és erősen elragadtatik. Alig lélegzünk, minden földi hívságtól felszabadulunk, egyesülünk Istennel, és ő egyesült a mi húsunkkal és vérünkkel. Ki merészelne hát mindezek után büntetést elkövetni? – Ki tudna akárcsak egyszer is arra gondolni, hogy vétkezni akar! Lehetetlen elképzelni olyan titkot, amely az embereket erősebben tartaná az érény kötelekeiben. – Doncsicz Etelka fordítása. In: Verseghy 2019, 902–903. Az idézet forrása: Chateaubriand 1803, 60.] A' festés poétai, úgy vélekedek tehát, hogy az bátor prosában is mindenkor érzékenyít; a' bajnoki módra mérsékelt lépés mindazonáltal az erejét neveli; de ezt Uram Bátyámra hagyom.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. december 6. In: Verseghy 2019, 339–340, 168. sz.) Verseghy 1820. december második felében írta igenként a kanonoknak, hogy: „*Voltaire'* mondását Kedves Barátom Uramnak kívánsága szerint magyar versekbe teszem, mihelyt a' rendtelenségűl, mellyel az ünnepek és az új esztendő mindenkor meglátogatnak, csak félig is kiverődhetnek. A' Poézis, tudgya Főtisztelendő Úr, mind csendes elmét, mind csendes szobát kíván.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. december 6. és december 17. között. In: Verseghy 2019, 343, 170. sz.) A fordítással hamar végzett, mert 1821. január 10-i leveléhez csatoltan küldte el azt Horváthnak: „Verseimet ide függesztvén, vagyok etc. / A' Hüveknek az Úr' vocsorájához való járulása.” [A csatolmány nem maradt fenn.] (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1821. január 10. In: Verseghy 2019, 355, 182. sz.) A történetet Horváth János január 18-i levele zárja, melyben a kanonok megköszönte Verseghynek a fordítást: „Utolsó böcsös levelét Kedves Uram Bátyámnak, melly a' Hüvek' áldozásának az eredeti rajzolatnál elevenebb, 's érzékenyebb festését hozta, különös köszönettel vettem; mint az igaz gyöngyök a' Szűz leány' nyakát, úgy fogják azok az én Értekezésemet ékesíteni.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1821. január 18. In: Verseghy 2019, 356, 183. sz.)

A költemény két szövegforrásban maradt fenn. Az 1821 elején készített autográf tisztázatlanban (K1), és a Horváth János által az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1821. évfolyamának 2. számában (Ny1), amiben a veszprémi kanonok eredeti tervei szerint az *egyházi törvényeknek ereje* című tanulmányába cím és a szerző neve nélkül építette be Verseghy fordítását.

### Verselés

Horváth János kérésére Verseghy hexameterben magyarította a német prózai szöveget. „A’ festés poétai, úgy vélekedek tehát, hogy ez bátor prosában is mindenkor érzékenyít; a bajnoki módra mérsékeltt lépés [hexameter] mindazáltal az erejét neveli; de ezt Uram Bátyára hagyom.” (Horváth János – Verseghynek, 1820. december 6. In: Verseghy 2019, 340, 168. sz.)

### Forrás

Chateaubriand: *Genius des Christenthums oder Schönheiten der christlichen Religion*. 1803, 60.  
(Voltaire *Questions sur L’Encyclopédie, par des Amateurs* (Tome Quatrieme, Geneve, 1774) című művéből vett idézet németül.)

Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. december 6. In: Verseghy 2019, 339–340, 168. sz. A szöveget l. a Keletkezés-jegyzetben.

267.

**A’ Teremtésnek Képe.** [Csendes, mint a’ sír, és setét volt az éjszaka]

K1	A’ Teremtésnek Képe. [befejezetlen]	Énekek-kézirat; 1–3; 69a–70a.	Autográf.	[1822 k.]	A	267.
Ny1	A’ Teremtésnek Képe. [befejezetlen]	Verseghy Ferencz’ Maradványai és Élete; 133–137.	Postumus gyűjteményes kötet.	1825, Buda	A	–

### Megjelenés

Aurora 1824, 41–46 (A’ Teremtés’ Képe); Verseghy 1865, 168–171; Verseghy 1910, 307–310, 190. sz.; Verseghy 1956, 224–228.

### Szöveforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf fogalmazvány. A prózával kevert költemény egy különálló lapon maradt fenn, melyet az Énekek-kézirathoz a kéziratári rendezés során, utólag csatoltak.

**Ny1 (A szövegállapot):** A K1 tisztázata, amit a Verseghy hagyatékát gondozó Sággy Ferenc adott közre az 1825-ben megjelent *Verseghy Ferencz’ Maradványai és Életében*.

### Keletkezés

A befejezetlen, prózával kevert lírai darab Verseghy halála után először az *Aurora* című Hazai Almanach 1824-es számában jelent meg. A költemény után az almanachot szerkesztő Kisfaludy Károly megnevezte a szerzőt: „Verseghy”, amihez lábjegyzetbe a következőt fűzte: „A’ Boldogúlnak utolsó munkája; közli Tek. Sággy Ferencz Úr, mint a’ Szerző’ Végintézetének Teljesítője.” A darabot tehát Sággy adta Kisfaludynak, amit akkor is érdemesnek tarthatott a publikálásra, ha Verseghy kéziratosa hagyatékában talált addig kiadatlan költeményeit nem rendezte volna sajtó alá. A költő hagyatékában azonban elég művet talált ahhoz, hogy a következő évben Verseghy első életrajzával együtt sajtó alá rendezze őket, így 1825-ben Ságghynál is megjelent a darab (Ny1). Sággy szerint Verseghy betegsége miatt nem fejezte be a költeményt: „A’ Teremtés’ Képének gyönyörűen kezdett, de betegsége által félbeszakasztott rajzolása már az 1824diki Aurórából is ösmeretes.” (Verseghy 1825, 224.)

### Verselés

A lírai részek különböző időmértékes sorokban vannak megírva (hexameterben, daktilusokban, ötödfeles jambusokban).

**Az Úrnak felmutatása utánn. / Az Oltári Szentségnek Imádása az Úrnak Felmutatása utánn a' Szent Misében.. [Szent oltárodnak színéhez borulván]**

K1	<i>Hogy asztalod dal gyenge lelkeinket...</i> [töredék]	OSzK Kt., Quart. Hung. 3656; 60a.	Önálló. Autográf.		[1819, március- április]	A (tö- redék)	269.
Ny1/1	<i>Az Úrnak felmutatása utánn.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások, 1820/1, 168.	Folyóirat-publikáció. <i>Az Egyházi Énekről</i> című értekezés (1820/1, 147–168) része.		1820, Veszprém	A	279.
Ny1/2	<i>Az Oltári Szentségnek Imádása az Úrnak Felmutatása utánn a' Szent Misében.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások, 1820/1, utolsó lap után.	Folyóiratba bekötött különnyomat.	3/4, <i>C-dúr, Andante. (Léptetve.) Halkkal. Musikába tette Seiler József.</i>	1820, Buda	A	(55)

### Megjelenés

K1: Verseyhy 2019, 740. (a 91. számú levél jegyzetében)

Ny1/1: Verseyhy 1865, 76; Verseyhy 1910, 275, 174. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A – töredék):** A második strófa felének és a harmadik strófának a tisztázata, ami után egy kettős vonallal elválasztva az 1819. április 24-én Horváth János kanonoknak írt levél fogalmazványa olvasható (Verseyhy 2019, 740). Az ének első felét tartalmazó lap elveszett, a második felét tartalmazó lapot pedig nem sokkal később egy levél megfogalmazására használta Verseyhy. A töredékben fennmaradt darabot 1819 március végén vagy április elején jegyezte le a költő.

**Ny1/1 (A szövegállapot):** *Az Úrnak felmutatása utánn* című három strófás egyházi ének *Az Egyházi Énekről* című tanulmány részeként a folyóirat végébe kötött kottamelléklettel együtt (Ny1/2) a Horváth János veszprémi kanonok által megindított *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című, Veszprémben megjelent első magyar teológiai folyóirat első számában látott napvilágot. A folyóirat kiadási elveinek megfelelően névtelenül jelent meg.

**Ny1/2 (A szövegállapot + dallam):** Zenei különnyomat. Az Ny1/1-hez tartozó 3/4-es ütemmutatójú, C-dúr kottamelléklet az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című folyóirat 1820/1 számának utolsó, 212. oldala után van bekötve. A négy oldalas különnyomat címlapján a következő olvasható: „AZ OLTÁRI SZENTSÉGNEK IMÁDÁSA AZ ÚRNAK FELMUTATÁSA UTÁNN A' SZENT MISÉBEN. / MUSIKÁBA TETTE SEILER JÓSEF, A' BUDAI VÁRNAK FŐ TEMPLOMÁBAN A' CHÓRUSNAK ELŐJÁRÓJA, 'S A' NEMZETI OSKOLÁKNAK MUSIKAMESTERE. // BUDÁNN, A' KIRÁLYI MAGYAR UNIVERSITÁSNAK BETŪIVEL. 1820.” A 2–3. oldalon a kántoroknak szánt, orgonakísérettel ellátott kotta található, ahol az énekszólam a kísérettől külön sorban, G-kulcsban van lejegyezve. A hangszeres előjáték mellett „*Ritornello. (Bevezetés)*”, az énekszólam előtt „*Aria. (Ének). Halkkal.*” felirat olvasható. A 4. oldalon „Az Éneklőnek könnyebbségére [orgonakíséret nélkül] kótákban elő adatik a' második és harmadik strófa is”.

### Keletkezés

*Az Oltári Szentségnek Imádása az Úrnak Felmutatása utánn a' Szent Misében* című egyházi éneket 1819 tavaszán (március végén vagy április elején) írta Verseyhy. A római katolikus Szent Misén az Oltári Szentség felmutatásakor éneklendő költemény szövegéhez Verseyhy ritmikai útmutatásai alapján a



cseh származású, német ajkú, magyarul nem tudó Seiler József (1778–1854) szerzett dallamot, aki akkor a Budavári Főtemplom (ma: Mátyás-templom) karnagya volt. Verseghy és Seiler 1811-ben már ismerték egymást, illetve már ekkor együtt dolgoztak (Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, 1811. június 24. In: Verseghy 2019, 696–697, 65. sz. jegyzete), és Verseghy az egyházi énekek megzenésítésében állandó társra számított benne. A kapcsolat azonban ilyen téren nem lett hosszú életű, mert 1820-ban Seiler Esztergomba költözött, így a Verseghyvel való munka megszakadt. Az *Úrnak felmutatása után* a költő 1819–1822 közötti, idős korában írt egyházi darabjainak kezdőpontja. Verseghy ugyanis csak költészete kezdetén, még fiatal pálos szerzetesként írt egyházi énekeket (ezek az 1781-es *Parnassus*-kéziratban találhatók), illetve élete végén, Horváth János veszprémi kanonok kérésére kezdett újra ilyen módon a római katolikus egyházon belül szolgálni. Ekkor írta a Seiler által megzenésített *Szent Misére szánt* énekeit, illetve a szabadon és szorosán fordított zoltárokat. Verseghy 1819–1822 közötti egyházi darabjainak datálását l. a táblázatok között.

Az *Úrnak felmutatása után* című éneket Horváth 1819. április 22-én kelt levelében küldte el Sággy Ferencnek nyomtatás végett: „Az éneket vissza küldöm; valamint neked, nekem is felette tetszik. Annak üdejében tudósítalak, miképen nyomtattasd ki, hogy az Értekezésekbe illeszthessük.” (Az idézett levélrészlet Verseghy másolatában is fennmaradt: OSzK Kt., Quart. Hung. 3657, 11. In: Verseghy 2019, 735, 88. sz. jegyzete). Ez a küldemény azonban elveszett, kéziratban csak az ének második fele maradt fenn az 1819. április 22-én Verseghytől Horváth Jánosnak írt levélfogalmazvány tetején (K1). A darab 1820-ban a Horváth által szerkesztett *Egyházi Értekezések és Tudósítások* első számába jelent meg a Verseghy által írt, de névtelenül megjelent *Egyházi Énekről* című tanulmány végén (Ny1/1), mintegy az abban előzőleg kifejtettek mintapéldájaként Seiler dallamával együtt (Ny1/2).

Verseghy Horváth Jánossal való kapcsolatának, illetve ennek köszönhetően idős korában írt egyházi énekeinek és zoltárfordításainak története röviden a következő. A költő 1819. január 12-én kelt levelében azzal kereste meg Horváth János veszprémi kanonokot, hogy szívesen szolgálna „valamely Zoltároknak Magyar versekbe tett Paraphrazissával, vagy az Isteni Szolgálathoz való Énekekkel” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. január 12. In: Verseghy 2019, 179, 85. sz.) a kanonok által megindítani kívánt *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című teológiai folyóirathoz. Horváth „háladatos szívvel” fogadta a felajánlást, és január 28-i válaszlevelében mintegy maga kérte Verseghyt, hogy majdan kottákat is közöljenek az újonnan szerzett darabokhoz: „Vajha az Énekek áriája is kottára feltéve volna! A’ sok ízetlen falusi nóták helyett, üdövel tisztább ’s szívű érzékenyítőbb, emelőbb hangot hallanók zengni Magyarjaink Isteni szolgálattyn.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1819. január 28. In: Verseghy 2019, 180, 87. sz.). Verseghy ezzel több mint tíz év szünet után tért vissza a poézishez, hiszen alkalmi költeményeit leszámítva, az 1807-es *Magyar Hárífás* című zongorakiséretes énekgyűjteménye óta nem jelentek meg költeményei. Bár ezúttal nem a poézis világi ágában alkotott, egyházi énekeit ugyanolyan elvek szerint írta, illetve ugyanolyan elhivatottan művelte, mint korábban az érzékeny költészetet. Az egyházi cenzúra miatt azonban mind a szövegek, mind a dallamok kapcsán olyan nehézségekbe ütközött, amit korábban, világi darabjainál sohasem tapasztalt. Erről l. *A’ keresztfa mellett álló Szűz Anya* (285) jegyzetét.

Verseghyt az egyházi énekek írásakor is mindenekelőtt a prozódiai megújítás ama szándéka vezette, ami, miként azt Horváth idézett levele mutatja, egybeesett a korabeli egyházzenei törekvésekkel, illetve amivel fiatal szerzetesként egykor már a pálos renden belül is találkozott. Erről l. *A Lélek kegyelmet ohajt* (32) jegyzetét. A modern, metrikus zenei kívánalmaknak megfelelő énekeit ekkor is mintapélda gyanánt kívánta közreadni, és a prozódiaileg helyes szövegírás szabályait, illetve annak esztétikai hátterét éppúgy egy előljáró tanulmányban fejtette ki, mint korábban tette. Ahogy 1791-ben a *Hat Magyar Énekekhez a Rövid értekezések a’ Musikáról* című tanulmány, 1793-ban a *Költeményes Enyelgésekhez a Mi a’ Poézis?* című értekezés tartozott, majd 1806-ban a *Magyar Aglája* költeményeit is egy hosszú verstani-prozódiai bevezető előzte meg, úgy ebben az esetben az *Egyházi Énekről* című értekezés előzte meg az *Úrnak felmutatása után* című éneket. Verseghy „az Énekekről való Dissertatiót” az énekkel együtt 1819. március 9-én küldte el Horváth Jánosnak (Horváth János – Verseghy Ferencnek,



1819. március 9. In: Verseghy 2019, 183, 88. sz.), ami a folyóirat közlési elveinek megfelelően névtelenül jelent meg az *ÉÉT* első számában (1820/1, 147–168). Horváth ugyanis azt szerette volna, ha az új időszaki kiadványban minden darab névtelenül jelenik meg, azért, hogy a szerzők ne saját dicsőségük, hanem kizárólag az egyház szolgálata miatt munkálkodjanak. Hamar kiderült azonban, hogy a kanonok lelkülete korántsem jellemezte a klérus minden tagját. Belátva tehát, „hogy a’ *gloria* csakugyan nagy inger még is az öszvemunkálkodásra, és reméllem, hogy azután, ha egyszer a’ nevek a’ 4dik kötetben kijönnek (a’ Protestansokéval együtt, kik műdarabokat küldöttek), csak többen felszerkennek, mint eddig, az írásra.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. november 1. In: Verseghy 2019, 323, 158. sz.) Horváth tehát végül minden évfolyam végén betűrendben közreadta a szerzők nevét, azt azonban, hogy ki mit írt, nem osztotta meg az olvasókkal. A veszprémi kanonok tehát teljesítette ugyan a hírnévre vágyó literátorok kívánságát, de nem egészen hagyományos módon.

Az egyházi ének műfajáról írt tanulmány első részében Verseghy megismételte a muzsika és rend eredetéről, illetve hasznosságáról vallott ama nézeteit, amit korábbi verstani-prozódiai értekezéseiben már alaposan körüljárt, majd a régi zsidó, görög és római énekek ritmusát vette számba, melyeken keresztül a Római Anyaszentegyház szokásban lévő „talpénekeihez”, azaz a gregorián leírásához jut. Ezután tér át „amaz Egyházi Magyar Énekeknek szorosabb vizsgálására és megítélésére, mellyek a’ falukon az Isteni szolgálatnál a’ néptől vagy a’ kántoroktól énekeltetnek” (*ÉÉT* 1820/1, 158). A költő itt is megismétli, amit már az 1791-es *Rövid Értekezések a’ Musikáról* című értekezésében leírt, majd az 1804-es *Rikóti Mátyás*ban olyan érzékletesen bemutatott, illetve amit később az *Üdvözlégy Krisztusnak áldott Szent Teste...* kezdetű korabeli népszerű oltáriszentségről szóló ének kottapédájával alátámasztva az 1817-es *Analyticában* is ismertetett (Verseghy 1977, III/6, 662–663). Tudniillik ezek „koránt sem a’ Római Anyaszentegyháznak felséges talpénekeiből eredett, vagy velek egyenlő erejű és méltóságú melódiák, hanem a’ szomszéd nemzeteknek többnyire világi énekeiből kölcsönzött dalok, vagy a’ kántoroktól tudatlanul és rendetlenül öszvefércelt hangzavarok ezek, mellyek csak az üdömmértéknek fogyatkozása miatt is minden érzékenyítő szépség nélkül szűkölködnek, ama’ szertelen rikótás miatt pedig, mellyel a’ kántoroktól előadatni szoktak, a’ melódiának nevét meg sem érdemlik.” (*ÉÉT* 1820/1, 166) „Az illetékeseknek minden igyekezetükkel azon kellene hát iparkodniok, hogy az esztétika és a költészet szabályai szerint alkotott és Isten tiszteletének előmozdítására, valamint erkölcsi nevelésre alkalmas énekek váltsák fel a régi ilyenfajtaikat, amelyekből azonban a lelkek megragadására szükséges csaknem valamennyi kellék hiányzik. Magukat a dallamokat is, nem véve tekintetbe egyesek elavult görcsös ellenkezését, akik újítástól való félelmükben a múlt szedett-vetett kacatjait tisztelik és védik, jobb, kedvesebb, és a vallás méltóságához inkább illőkre kellene kicserélni. [...] Miként ugyanis a gyarló énekek az éneklő elméjének, akként nem mondanak egyáltalán semmit az ő lelkének a belső rendet és szépséget teljesen nélkülöző dallamok se.” (Verseghy 1977, III/7, 774). Az *Analyticában* így módon már korábban egyértelműen megfogalmazott kívánalmaknak szeretett volna eleget tenni Az *Úrnak felmutatása után* című darabjával. Az *Egyház Énekről* zárlatában a következőt olvashatjuk: „[...] első próbát merészelek tenni egy új Egyházi Énekkel, melly ne csak a’ Poézistól és Musicától megkívántatni szokott tulajdonságok nélkül, hanem érzékenyítő erő nélkül se szűkölködjön. Az efféle Éneknek fő czéllya tudniillik az, hogy a’ keresztény lelket szent elmkedésre vezérellyék, az emberi szívet pedig ajtatos indulatra, vagy legalább istenfelő érzeményre gerjesszék. A’ Musicát Sailler József Úrra, a’ Budai Várnak fő templomában a’ Chorusnak Előjárójára, ’s a’ Nemzeti Oskolának Musicatanítójára bízom, kinek sikeres járatosságáról a’ Musicaszerzésben, és helyes ízléséről az Egyházi melódiákban senki sem kételkedik, a’ ki ötlet és munkáit közelebről ösmeri. Az Úrnak felmutatását készakarva választottam ezen első Egyházi Énekem’ tárgyának, mivel hosszas tapasztalásból tudom, hogy e’ legszentebb és legfelségesebb Actio alatt az orgonával legtöbb illetlenségek vitetnek végbe. A’ csendes folyással édesen kerengő érzékeny *Tocáták* helyett, operákbul, világi énekekből, vagy éppen táncznótákból kölcsönzött melódiákat, vagy úgy nevezett galanteria-darabocskákat hallani ilyenkor az orgonistától, vagy legfellyebb szertelen rikótással előterjesztett és

magokban száraz üdvözléseket, melyek a' szívet meg sem illethetik, nem hogy ajtatos érzeményre gerjesztenék." (EÉT 1820/1, 166–167.)

A tanulmányban tehát Verseghy – saját korábbi írásmódja ellenében is (l. az 1781-es *Parnassus*-kézirat egyházi énekeit) – élesen elhatárolódott a kontrafaktúra korabeli gyakorlatától, és az istenes énekekhez „szent indulatok gerjesztésére is alkalmas”, csendes elmélkedést segítő dallamokat kívánt. Igaz, hogy mindenekelőtt az egyházi szolgálatok során szokásban lévő világi dallamok időmérték nélküli, ritmustalan éneklési gyakorlatát ostromozta, melyet a szív érzékenyítésére, s így abban szent indulatok gerjesztésére is alkalmatlannak tartott (azaz elsősorban prozódiai kifogásai voltak), a tanulmány végén a világi dallamok használatát általánosan elutasította.

A levelezésből kiderül, hogy Horváth János kérésére Verseghy később az egész keresztény poézisről szándékozott írni egy értekezését, ez azonban feltehetően nem készült el (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1821. február 25. In: Verseghy 2019, 368–371, 190. sz.; Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1821. február 28. In: Verseghy 2019, 371–372, 191. sz.), illetve az is kiderül, hogy a költő mindeközben majdnem gyakorlati terepet is kapott az énekekről vallott nézeteinek a megvalósítására, mivel Rudnay Sándor 1821. február 23-án felkérte őt egy készüléfében lévő új, kottás énekeskönyv tervezetének az elkészítésére (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1821. február 25. In: Verseghy 2019, 368–369, 190. sz.). Mindez azonban csak tervezet maradt.

Verseghynek tehát igen határozott elképzelései voltak az egyházi énekek prozódijával kapcsolatban. Mivel azonban ő nem írt zenét, mindenekelőtt olyan zeneszerzőt kellett találnia, aki nemcsak bensőséges, érzékeny és ajtatos muzsikát szerez, de egyszersmind az ő prozódiai elvei szerint is komponál, hiszen neki az új egyházi énekek írásával is mindenekelőtt a szöveg és dallamritmus egyezésén alapuló helyes prozódia kialakítása volt a célja. 1819. március 9-i levelében adott arról hírt Horvát Jánosnak, hogy „a' Magyar Istenes Énekeknek Áriái végett egy igen derék Musikaszerzővel már szólott is”. (Verseghy Ferenc 2019, 182, 88. sz.) A levélben említett muzsikaszerző a német anyanyelvű, magyarul egyáltalán nem tudó Seiler József, „a' budai várnak fő templomában a' chórusnak előjárója, 's a' nemzeti oskoláknak musikamestere” volt. Verseghy és Seiler kapcsolatáról annyit tudunk, hogy 1811-ben már biztosan ismerték egymást. Verseghy ugyanis egy ekkor kelt levelében Prónay Simonnének Prónay Lacika nevelőjeként arról számolt be, hogy a kisfiú névnapja alkalmából Seiler megzenésítette az ő egyik (német nyelvű) költeményét, amit egy kis házi ünnepségen elő is adtak (Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, 1811. június 24. In: Verseghy 2019, 696–697, 65. sz. jegyzete). Azt nem tudhatjuk, hogy ha talált volna megfelelő magyar nyelvű zeneszerzőt, akkor mennyire szólott volna bele a komponálásba, ám annyi bizonyos, hogy Seiler a költő fordítása és ritmusutasításai alapján dolgozott.

Az *Egyházi Értekezések és Tudósításokban* megjelent énekek ily módon átmenetet képeznek a dalkövető és megzenésített költemények között. Bár egy hivatásos komponista zenésítette meg a szövegeket, nem beszélhetünk teljes mértékben utólag megzenésített műdalokról, hiszen a költő a dallamra való szövegírás egyik elemét, a ritmust, határozottan megszabta Seilernek. Erre a leveleken is többször utalt. („Seilernek a' honorariumot a' napokban elviszem, 's a' Magyar *Stabat Mater* énekemből az első strófát, szokott Musicabéli útasításimmal egygyütt, hogy reá szép Ariát csinállyon.” Verseghy–Horváth Jánosnak, 1820. március 18. In: Verseghy 2019, 249, 121. sz.; „Már mikor a' Honorariumot át adtam Saillernek, akkor egyszersmind a' *Stabat Mater*ből is elvittem hozzá az első strófát, szokott német fordításommal, minden szónak értelmével, a' versnemével, 's egyéb musicabéli jegyzéseimmel egygyütt.” Verseghy Ferenc–Horváth Jánosnak, 1820. április 22. In: Verseghy 2019, 264, 126. sz.). Verseghy kéziratai között szerencsére fennmaradt egy olyan, ezidáig publikálatlan ének, ami mellett ilyen „Musicabéli utasítások” láthatók. *A' keresztfánn függőnek / nézd Bűnös! Seibeit...* (264) kezdetű költemény magyar szövege mellett német tükörfordítás olvasható. A szavak jelentésük szerint mindkét szövegben meg vannak számozva, a szöveg alatt pedig a komponistától megkívánt versoroknak megfelelő zenei ritmus van lejegyezve. Verseghy és Seiler ilyesfajta együttműködéséből született, majd jelent meg az EÉT 1820-as évfolyamának első, második és negyedik számában *Az Ol-*

tári Szentségnek Imádása az Úrnak Felmutatása után a Szent Misében, az Új esztendőre való Ének (273) és A' keresztfa mellett álló Szűz Anya (285).

A költő és a zeneszerző közötti együttműködés azonban nem lehetett hosszú életű, mert a komponista 1820-ban felkérését kapott az esztergomi székesegyház karnagyi posztjára, ahol aztán 1841-ig, nyugalomba vonulásáig szolgált. Seiler József elköltözése az újonnan megindult kezdeményezés végét jelentette. Bár Esztergomba való távozása után egy ideig még vállalta Verseghy néhány darabjának a megzenésítését („Seiler már nekem megígérte, hogy ha Esztergomba megy is, áriákkal szívesen szolgál.” Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. március 9. In: Verseghy 2019, 243, 118. sz.), a távolság, illetve elfoglaltságai miatt lassan mégis megszűnt a munkakapcsolat. Együtt dolgoztak még a 136. zsoltár (*Super flumina Babylonis*) (303) megzenésítésén, illetve az ügynevezett Nagy Pénteki Rhapsodiákon. Mindkettőt négy szólamban, kamarajellegű hangszerkísérettel gondolta el Verseghy. A 136. zsoltárral a következő tervei voltak: „Seillernál van már a *Super flumina Babylonis* Zsoltár két héttől fogva. Erősen tanúllya, kivált mióta egy másik virtuosus hallván a' Zsoltárnak foglalatját, azzal biztatta fel jelenlétemben, hogy e' materiára classicus munkát csinálhat. Az Éneklő Szózat négy lessz; mivel a' Zsoltár mindenütt in prima persona plurali beszéll. A' Musicát csak Fortepiánóra teszi, hogy könnyebb legyen azt az Énekszózatokkal kinyomtatni; de megígérte, hogy azután átteszi más hangszközökre is.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. szeptember 8. In: Verseghy 2019, 305–306, 150. sz.) A Nagy Péntek darabot pedig az alábbi módon tervezte megzenésíttetni: „Az Úr koporsójához illő egynehány strófát akarnék szerezni, mellyeknek mindenikét másmás melodiára kellene tenni, négy énekszózatra és csupán egy violonra, melly a' tónust fenntartsa. A' stílusnak tactusra vontt chorálisnak kellene lenni, ammint az I. Kötetben említettem. Mindenik strófa után, úgymint musikabéli rideg rész után megmeg pihenvén az énekesek, a' koporsónak mélyében elrejtve, a' Szentség megett új meg új indulatossággal foghatnak el a' látogató népnek szíveit.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. november 12. In: Verseghy 2019, 327, 161. sz.). Ezek azonban végül vagy nem készültek el, vagy megsemmisültek, vagy lappanganak. A levelezésben több nyoma is van annak, hogy Seiler Budáról való távozása után a költő lázasan kereste azt a komponistát, akivel tovább tudta volna folytatni a megkezdett munkát (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. november 30. In: Verseghy 2019, 337, 166. sz.). Az, hogy nem talált ilyet, nem feltétlenül a zeneszerzők hiányát mutatja, de Verseghy kérését, illetve prozódiai elvárásait nyilvánvalóan kevés komponista volt hajlandó teljesíteni. Az új, szívet elérékenyítő, metrikus istenes énekek írásával így lassan kénytelen volt felhagyni. E mögött azonban nemcsak Seiler József Esztergomba való távozása állhatott, de a hercegprimástól időközben kapott tudományos megbízatása is minden erejét és idejét felemésztette. Erről l. az 1. zsoltár (270) jegyzetét.

Verseghy kezdeményezése nem volt eredménytelen. A Horváthtal folytatott levelezésből kiderül, hogy Az Úrnak felmutatása után című darabot Horváth főesperesi kerületében valóban elkezdtek énekelni: „Az első Éneket Archidaconátusomban, a' jelesebb helyekenn már közönségesen éneklük; leghathatós elmozdítója Gróf Níczy János Ó Nagysága Berzencze' Ura volt, ki hatalmas Musikus lévén a' szomszéd Plébánosokat, 's Mestereket arra megtanította. Így fog lassan lassan a' jobb ízlés elterjedni a' falukra is.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. július 5. In: Verseghy 2019, 277, 134.) Verseghy rendkívül örült Níczy János munkálkodásának: „Gróf Níczy János Ó Nagyságának ügyekezete, bájos örömmel fogta el a' szívemet. Az Isten áldgya meg érte! Nem jó volna, ezt az Értekezésekben említeni? hogy több ilyen elmozdító támadgyanak a' csinosabb Egyházi Énekeknek?” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. július 13. In: Verseghy 2019, 286, 137. sz.) Ezt később mintegy bizonyítékként használta arra, hogy az új metrikus énekek elterjesztése nem lehetetlen: „Kívánatos dolog volna tehát, hogy az Egyházi Énekeknek kidolgozása olly Papi személyekre bízasson, kik a' Poézisban, a' Musikában és a' Tiszta magyar nyelvben járatosak, és a' Catholica Hitnek Szent Titkait, 's az Anyaszentegyháznak a' Hymnusokban foglalt felséges gondolattyait, kifejezéseit és kivált indúlattyait, nem szórul szóra való lelketlen fordításokban, hanem illendő Magyar metrumokban kifejezni tudgyák. Ezen új énekekre meg kell azután az Orgonistákat tanítani, ammint Főtisztelendő

Barátom Uramnak tudósítása szerint Gróf Niczky cselekedett, vagy a' Mária-Nosztrei példa szerint az oskolagyermeket. Mind a' két módhoz üdő kívántatik, és kíméllés; mivel az emberek a' régítűl elállani még akkor sem szeretnek, mikor helytelennek ösmerik." (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1821. február 25. In: Verseghy 2019, 370, 190. sz.)

### Verselés

A nyolcsoros stórfák jambusi 11-es és 10-es keresztírmes sorokból épülnek fel. Mivel a szöveget a német anyanyelvű Seiler József Verseghy ritmusutasításai alapján zenésítette meg, a felütéses kezdettű, jambusi lejtést imitáló 3/4-es dallam tökéletesen leképezi a szöveg ritmusát. Strofászerkezete: 11a 10b 11a 10b 11c 10d 11c 10d.

### Magyarázatok

Seiler József: „A' Budai Várnak Fő Templomában a' Chórusnak Előjárója, 's a' Nemzeti Oskolának Musikamestre.” (EÉT 1820/1, utolsó lap). Joseph Anton Seyler (Sailer, Seiler) (1778–1854), cseh származású osztrák zeneszerző és karmester. 1798-ban Buchauban orgonista és tanár, majd hosszabb időre Itáliába költözött. 1805-ben került Pestre, onnan pedig Budára, ahol megházasodott. A budai főtemplom (mai Mátyás-templom) karvezetőjeként, illetve tanáraként dolgozott. 1820-ban felkérést kapott, hogy legyen az esztergomi székesegyház karvezetője. Ekkor Esztergomba költözött, és ott szolgált egészen nyugalomba vonulásáig, 1841-ig.

12. táplaszín: táplálás színe

15. séreinket: sebeinket

### Dallam (55)

Seiler–Verseghy: *Az Oltári Szentségnek Imádása az Úrnak Felmutatása után a' Szent Misében.*

(Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/1, bekötött különnyomat – 3/4, C-dúr, Andante)

A *Dallamok* kötet 55. mellékletben Verseghy *Az Úrnak felmutatása után* című éneke található Selier József megzenésítésében.

269.

### Az Istennek felsége és jósága a' 103. Zsoltár szerint.

[Nagy vagy Te, Isten! fő ura, kútfeje / mindennek a' mit tár Eged átölel]

K1	<i>Az Istennek felsége és jósága / a' 103. zsoltár szerint.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 314a–315b.	Autográf fogalmazvány.	[1809. április]	A	–
Ny1	<i>Az Istennek Felsége és Jósága / a' 103. Zsoltár szerint.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások, 1820/3, 89–94.	Folyóirat-közlemény.	1820 [június], Veszprém	A	284.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 78–82; Verseghy 1910, 277–280, 176. sz.; Verseghy 1956, 216–222.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat VII. csomójába tartozó, önálló, kettéhajtott lapra lejegyzett fogalmazvány néhány javítással. A cím mellett világosabb tintával a 00 jel található, amivel a szöveg Horváth Jánosnak való elküldését jelezte Verseghy.

*Ny1 (A szövegállapot):* A K1 tisztázata, ami az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820-as évfolyamának 3. számában jelent meg Verseghy neve nélkül *A' Zsoltárokról* című, szintén névtelenül közreadott tanulmány részeként. A tanulmányt Horváth János veszprémi kanonok, a folyóirat szerkesztője írta.

### Keletkezés

Verseghy kétféle módon fordított zsoltárokat. Egyrészt szorosan az eredeti értelemezés-kifejezésekhez és formához szabva, azaz „zsidó parallelizmusokban”, másrészt mind formailag mind nyelvi-leg szabadon, amihez esztétikai-verstani okokból antik-időmértékes versformákat választott. A szoros fordításokat csakis külső kérésre, egyházi megbízásból vállalta, a szabad magyarításokat viszont saját kedvtelésből, egyszersmind saját fordítói elveinek igazolására készítette. Verseghy zsoltárfordításainak kezdete az első magyar teológiai folyóirat, az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* megindulásához köthető. A folyóiratot Horváth János veszprémi kanonok szerkesztette, aki a kiadvány körüli munkálatokba a kezdetektől bevonta Verseghyt. Verseghy ennek okán ajánlotta fel 1819. január 12-én kelt levelében, hogy az új folyóirathoz „valamely Zsoltárnak Magyar versekbe tett Paraphrazissával, vagy az Isteni Szolgálathoz való Énekekkel is kedveskedhet”. A költő tehát eredendően szabad fordításokban gondolkodott, és Horváth kérésére elsőként a 103. zsoltár „alcaicusokban” átültetett magyarítását készítette el, ami a szerzetesek számára a minden este elvégzendő esti zsolozsma (*vesperas*) nyitó zsoltára.

A 103. zsoltár szabad magyarítása egy nem várt lavinát indított meg. Horváth ugyanis látva a magyarítás poézisbeli szépségét, arra kérte Verseghyt, hogy az éppen akkor készülő *A' Zsoltárokról* című értekezéséhez az abban kifejtett nézeteknek megfelelően fordítsa újra szorosan az első három zsoltárt. Ezt aztán újabb és újabb kérések követték, míg végül 1822 júniusáig 21 zsoltár szoros fordítása készült el (1–16, 18, 22, 41 és 42, 48, 70). A szoros fordítás azonban erősen ellentmondott a költő fordítói elveinek, aki a magyarítások során két dolgot tartott alapvetően követendőnek. Egyrészt, hogy a magyarítások a nyelv belső törvényszerűségei és saját kifejezései alapján szabadon készüljenek, másrészt, mivel az érzékenység esztétikája szerint az antik-időmérték képezi le legtokéletesebben a természet rendjét (ezért ez érzékenyíti el leginkább a szívet), az átdolgozások lehetőleg ebben a formában valósuljanak meg. Verseghy e kívánalmi abból fakadtak, hogy a zsoltárokat mindenekelőtt a poézis részének tekintette, melyekre nem érezte érvényesnek, illetve elég hatékonyak a „tudósság” módszereit. A zsoltárokat olyan verseknek tartotta, melyeknek feladata a szív megindítása és elérzékenyítése, az elérzékenyítés pedig tudvalevőleg szelíd erkölcsökhöz vezet. Horváth Jánosnak erre vonatkozóan írta: „Elejétől fogva csak arra kellett volna ezekben tekintenem, ha a' mondásoknak értelemmei és indúlatyái úgy vannak előadva, amint azokat hihetőképp maga Dávid kifejezte volna, ha Magyarúl írt volna. Az oskolában az eredeti textust szórúl szóra kell elő venni és más nyelvre áttenni; szórúl szóra kell azután még az idiotismusokat is fordítani, hozzá adván a' másik nyelvnek idiotismussait, mellyek amazoknak megfelelnek, és ezt én interpretátióknak, írásfejtegetésnek, írásmagyarításnak tartom. De illiké az ilyen oskolabéli magyarázás a' predikációkba és olyan munkákba, kivált költeményesekbe, mellyek az észnek hermeneutikabéli okokkal való meggyőződését elmellőzvéen, csak azonn vannak, hogy a' szívet megindítsák. Maga Dávid czélozotte Zsoltáraiban másra? Merem én azt állítani, hogy még a' Bibliának fordítása is nem az oskolának kedvéért vetetik elő, mellynek magát a' vetekedésekben és fejtegetésekben mindenkor az eredeti textushoz kell tartani, hanem azért, hogy az olyan olvasónak szívet könnyebben megindítsa, a' ki az eredeti nyelvnek szépségeit nem érzi, szójárásait nem érti.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1821. jan. 10. In: Verseghy 2009, 354, 182. sz.) 1819. szeptember 11-én kelt levelében pedig a következőképpen nyilatkozott a zsoltárok szabad és szoros fordításairól: „A' minap a' 118. és 136. Zsoltároknak kinevezését, most pedig Rippertnek Francia Zsoltárait Sággy Úr által kezeimhez vettem. Megvallom, hogy valamint a' Zsoltárokkal oly szabadon, azaz periphrastrice bánni, amint a' 103. dikkal cselekedtem, felette nagyon szeretek, mivel mind képzésem' repteinnek, mind szívem' indúlatinak engedhetek: úgy azok-

nak szoros fordításátul nagyon félek. El kell itt halni, sokszor egy szócska miatt, az egész költő tűznek, örök rejtekben maradni a' legszebb kifejezésnek. Elhagyom azt, hogy valamint az elembéli, avvagy szorosan bölcselkedő munkák alkalmatlannak tetszik az embert a' szabadon repdeső költés-re; úgy az idegen nyelvű Poétának szoros fordításában nehéz fenntartani az olly annyira szükséges hevülést. A' 118. és 138. Zsoltárokról, kérem Fő Tiszt[elendő] Urat, írja meg nekem mennél hamarább, ha azoknak szoros fordítását kívánna, talán megint paralellismusokban, vagy csak ollyan paraphrásissát, a' minő a' 103. Zsoltaré? Ha csak egyébaránt lehet, hagyjanak meg engemet ezenn utóbbik, és énelőttem legkedvesebb módomnál." (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. szeptember 11. In: Verseghy 2019, 200, 98. sz.)

Bár Verseghytől hivatalosan csak szoros zsoltszófordításokat kértek ezután, a kényszerűen végzett munka mellett a költő idejéhez és erejéhez mérten folyamatosan készítette a különböző antik-időmértékes formájú szabad magyarításokat is (a 103. után az 1, 22, 7, 118, 136. zsoltszó), melyek többségét Horváth közreadta. Verseghy zsoltszófordításairól: Hovánszki 2016.

A 103. zsoltszó Horváth Jánosnak írt alábbi levele szerint nagyrészt 1819. áprilisában magyarította Verseghy: „Az Egyházi Énekekenn kívül ígértem még Zsoltszókat. [...] A' Zsoltszó között a' 103kot választottam: Benedic anima mea Domino: Dne Deus magnificatus est vehementer; melynek csak utolsó öt verse van még hátra. A' vers, melybe Magyarúl teszem, *Alcaicus*. Mihelyt kész lesz, ezzel is udvarlok." (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. április 24. In: Verseghy 2019, 189, 91. sz.) A kész magyarítást 1819. június 13-i levelével együtt küldte el a veszprémi kanonoknak: „A' 103. Zsoltszó szerint *Alcaicum*okban költött ódátot Az Istennek Felségéről és Jóságáról im' ide függesztem. Megtartottam én ebben a' *Lebanon* és a' *Lívjatan* nevekben a' Zsidó hangokat. Az utóbbikról olvastam fogságomban egy Hiberniai Püspöknek *Útazásában* szép dolgot, mikor egy elhalt tengeri állatnak több mértföldnyi hosszúságú és kerületű testét megírja, melyet, ha jól emlékezek, szemével látott, és Lívjatanak tartott. Ha helyben hagyja Fő Tiszt[elendő] Úr, elmegyek Ó Excellentiájához, Gróf Almássy Pál Úrhoz 's elkérem tőlle, hogy az Író szavait kivonhassam, e' könyvet; mert a' szerencsétleneknek Ó méltóztatott Bibliothecájából olvasás végett könyvekkel kedveskedni. Az Isten áldgya meg érte!" (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. június 13. In: Verseghy 2019, 194, 94 sz.). Horváth július 3-i válaszlevelében a következőt írta a fordításról: „Az Egyházi Értekezéseknek felsegállítására kinyilatkoztatott szíves készsége; 's ennek bizonyítására küldött 103. Zsoltszó, szívemet a' legedesebb gyönyörűséggel töltötte bé. [...] Verseghy Ódája a' sz[ent] Író a' böjtüre, értelemre, lélekre nézve egészen elérte, a' kifejezésben pedig föllülmulta. Ez vala Értelmesink itélete Uram Bátyám műdarabja felül; mely a' másodig kötetnek gyöngye lészen. A' Lívjatanak megösmertetésére, valóban jó lesz a' Hiberniai Püspöknek tudósítását, jegyzés-kép az ódához függeszteni. Herdert ugyan (Von Geiste der Ebräischen Poesie 1. Th. 120 – 2 old.) Krokodillust gyanít alatta; de ez kisebb, mint-hogy reá ilyen ama' nagy mondás: játszik ezek között / a' képtelen nagy vízi állat, / Lívjatan életadó erődnék / megfoghatatlan címere." (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1819. július 3. In: Verseghy 2019, 195, 95. sz.).

A zsoltszó az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* első évfolyamának harmadik számában, 1820 júniusában jelent meg Horváth János névtelenül közreadott *A' Zsoltszókról* című értekezésének részeként, amiből Verseghy „Lívjatanról” szóló lábjegyzetét Horváth végül kihagyta: „Hogy a' kötetből a' Lívjatanról szóló jegyzés kimaradott, az okozta, mivel a' Sándor Istvánnak Sokféléljében némelly újabb utazóknak nyomozási után csufoltatnak azok, kik ezen úszó szigeteket, ráknak vagy más ösmeretlen állatnak tartják. Erre való nézve vigyáznom kellett, hogy rágalmozóinknak – kik között tán szinte első helyet foglal a' Hazai Tudósítások szerzője – alkalmatosságot ne nyújtsak még gorbább gúnyolódásra. Kulcsár Úr az Egyházi Értekezéseknek két darabját már balúl bírálván – midőn a' Tudományos Gyűjteményre, noha tömve van silány darabokkal, átallyában való dicséreteket halmoz – foga' fejjérét eléggé kimutatta, 's hogy ügyekezatünknek elnyomására törekszik kételkedni nem lehet. Mit gondol Kedves Uram Bátyám, tovább is garázdálkodni hagyjuk ő kelmet; vagy bedugjuk a' száját?" (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. július 5. In: Verseghy 2019, 276, 134.)



sz.). A szabad zsolttárfordítások poétikai lehetőségeiről Horváth szerint I. *A' Zsoltárokról* című értekezés erre vonatkozó részét: *EÉT* 1820/3, 87–88.

Verseghy Horváth indoklása alapján egyetértett a Livjátánról szóló jegyzet elhagyásával, mert mint a válaszelevéből kiderül, Kulcsár István korábbi recenziójában már támadta Verseghy Bibliafordító módszereit: „Hogy *Livjátánról e' Jegyzés* illy fontos okokra nézve elmaradt, nagyon szeretem. Kulcsár a' nélkül is nagyon belém kötelődött az Ékesenszöllásra nézve, mivel az én munkámnak ösmeri és így telley erővel azonn van, hogy engemet a' Veszprémiektől, és a Veszprémieket éntöllem elszakassza. Mit nem tett volna még Livjátánnal e' Calvinista Behemot? [...] Csak nem szünik meg inderkedni a' Calvinistáknak Pesti Trombitása, az Újságíró, és hívatlan Recensens. De hála Istennek! hogy pártoskodását el nem tudja titkolni. „Végre, úgymond, Káldinak Magyar fordításáról azt jegyzi meg (a' Veszprémi Értekezés a' Zsoltárokról) hogy abban több fordításbéli hijánosságok vannak. „Itt helye lett volna a' Molnár Albert, és Károlyi Gáspár fordításai öszvehasznoltásának, vagy legalább azon fordítások megemlítésének, mellyekből a' Hasznos Multság, és a' Tudományos Gyűjtemény példát mutatott.” Kevés hűja volt, hogy ezen ember azt nem kívánta, hogy a' Veszprémieknek Káldi hijánosságait Molnár Albertból és Károlyi Gáspárból kellett volna megjobbitaniok, vagy e' Calvinista fordításokat legalább megdicsérniek. De azt még is elég értelmesen kimondgya, hogy a' Veszprémieknek, ha az ő bírószeke előtt kegyelmet akarnak nyerni, a' Tudományos Gyűjteménynek példáját kell követniek.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. július 13. In: Verseghy 2019, 280, 137. sz.)

### Verselés

„A' vers, mellybe Magyarúl teszem, *Alcaicus*.” (Verseghy Ferenc–Horváth Jánosnak, 1819. április 24. In: Verseghy 2019, 189, 91. sz.), azaz alkaioszi strofában magyarította a zsolttárt Verseghy. A versmértéket I. *A' zsembes Öreghez* (112) jegyzetében.

### Forrás

103. Zsolttár.

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, CIII.)

Verseghy zsolttárfordításainak forrásairól I. *Az első zsolttár* (270) jegyzetét.

270.

**Az első Zsolttár. / I. Zsolttár. / Az I. Zsolttár.** [Boldog ember az / ki a' gonoszok' tanácsánn nem jár]  
**I. Zsolttár.** [Boldog az az ember, aki nem követi a gonoszok tanácsát]

K1/1	<i>Az első Zsolttár.</i>	Zsolttárok-kézirat, IV. csomó; 1; 273a.	Autográf fogalmazvány.		A	–
K1/2	<i>I. Zsolttár. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum.</i>	Zsolttárok-kézirat, I. csomó; 3; 246a.	Autográf tisztázat.	1819, Buda	Av	–
K1/3	<i>Az I. Zsolttár. A' jámbornak boldogsága. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum.</i>	Zsolttárok-kézirat, VI. csomó; 1; 286a.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/4	<i>Az első Zsolttár. A' jámbornak boldogsága.</i>	Zsolttárok-kézirat, IV. csomó; 5; 275a.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel.		Av+a	–
K1/5	<i>Az első Zsolttár. A' jámbornak boldogsága.</i>	Zsolttárok-kézirat, V. csomó; 83, 284a.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1819. aug. 18., Buda	Av+a	328.

K1/6	<i>I. Zsoltár. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum. A' jámbornak boldogsága.</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 1; 266a.	A jegyzések autográf tisztázata.		a <sub>v</sub>	<b>310.</b>
Ny1/1	<i>Az első Zsoltár. A' jámbornak boldogsága.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/3, 79–81.	Folyóirat- közlemény.	1820, Vesz- prém	Avv+a	<b>295.</b>
Ny1/2	<i>Boldog ember az, ki a' go- noszok' tanácsán nem jár...</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1821/2, 136–137.	Folyóirat- közlemény.	1821, Vesz- prém	Avv	–
K1/7	<i>I. Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 7; 155a.	Autográf tisztázat javításokkal.	[1822. február- március]	B	–
K2	<i>I. Zsoltár.</i>	Dissertatio-kézirat; 150–151. (Momenta: 151–153.)	Autográf tisztá- zat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori enge- déllyel ellátva.	1822. június 1., Buda	B+b	<b>349.</b>
Ny2	<i>I. ZSOLTÁR.</i>	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 115.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

### Megjelenés

Ny2: Verseggy 1987b, 165–168. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseggy által magyarul írt, *Zsoltárok-kéziratban* található jegyzet, hanem a *Dissertatióban* megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *Zsoltárok és Énekek* című negyedik csomójába tartozó fogalmazvány. Ezen belül *A' három első Zsoltár a' kútfontek szorosb értelme szerint* címet adott a lejegyzésnek Verseggy. A javításokkal teli fogalmazvány mellett utólag a margóra a következő két megjegyzést szúrta be: *Hos tres psalmos correctos et notis explicatus vide hujus pag. 5.* [Ezt a három zsoltárt megjobbítva és jegyzetekkel ellátva, lásd az 5. oldalon], amivel a K1/4 szövegére utalt, illetve, hogy *Le van íroa tisztán itthon.* Az 5. oldal a 275a oldallal esik egybe, vagyis a zsoltároknak ugyanebben a csomóban található második lejegyzésére vonatkozik. A cím mellett utólag beírva még a  $\theta\theta$  jel található, ami annak a jele, hogy később befejezettek tekintette és elküldte a veszprémieknek.

**K1/2 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *A' Kútfontek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázat. A csomóra vonatkozóan Verseggy megjegyezte, hogy *A' Veszprémi változtatások nélkül*, azaz ez a szövegváltozat még nem tartalmazza azokat a javításokat, amelyeket teológiai okokból a veszprémi papok – elsősorban Kiss Ferenc kanonok és Veszprém egyházmegyei cenzor – végeztek a szövegen, és ami aztán az *Egyházi Értekezések és Tudósításokban* (Ny1/1) megjelent. A szöveg egyrészt a K1/1 tisztázata, másrészt ahhoz képest további változtatásokat is tartalmaz.



**K1/3 (Av szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat A' Zsoltárok. A' kútfőnek szorosb értelme szerint, Zsidó paralelismusokban című hatodik csomójában található tisztázat. A csomóra vonatkozóan Verseghy a K1/2-höz hasonlóan megjegyezte, hogy ez még a veszprémiek által javasolt változtatásokat nem tartalmazza: *Ezek egészen saját fordításaim; mellyektől valamivel különböznek azok, mellyeket Főtiszt[elendő] Kiss Kanon[ok] Úr reformált a' szorúl szóra való fordítást sürgetvén.* Ezután, nyilván a veszprémi egyházmegyei bizottság kívánságát figyelembe véve emlékeztetőül odaírta magának, hogy: *Deákul a' kezdetet ki kell tenni.* A megjegyzésnek megfelelően a cím mellé utólag a latin sorkezdetet is beszúrta. A szöveg megegyezik a K1/2-vel.

**K1/4 (Av +a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat Zsoltárok és Énekek című negyedik csomójába tartozó tisztázat a zoltárokhoz tartozó magyar nyelvű jegyzetekkel együtt. Verseghy egyrészt megjegyezte a margón, hogy ez a lejegyzés *Purum*, azaz tisztázat, majd azt is, hogy a szöveg tisztázata jegyzések nélkül is megvan neki otthon: *Le van írva tisztán itthon a' jegyzések nélkül*, amivel feltehetően a K1/2-re utalt. A cím mellett utólag beírva még a  $\theta\theta$  jel található, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zoltárt már elküldte a veszprémieknek.

**K1/5 (Av +a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat A' három első Zsoltár, a' kútfőnek szorosb értelme szerint, Zsidó paralelismusokban című ötödik csomójába tartozó, cenzori engedéllyel ellátott autográf tisztázat a zoltárokhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt. A csomó egyetlen negyedret hajtott ív. A cenzori engedély 1819. augusztus 18-án kelt, a cenzor Trenka Mihály Alajos volt: *Imprimatur. Budaë 18a Augusti 1819. M. A. Trenka. Revisor Librorum.*

**K1/6 (a<sub>1</sub> szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *Jegyzések a' szorosan fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázat, az első zoltárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zoltár nélkül. A szövegen a K1/4 és K1/5-ben olvashatóhoz képest több helyen is változtatott.

**Ny1/1 (Avv+a szövegállapot):** A hozzá tartozó jegyzetekkel együtt az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/3. számában megjelent szövege. Verseghy neve nélkül A' Zsoltárokról című, szintén névtelenül közreadott tanulmány részeként jelent meg. A tanulmányt Horváth János veszprémi kanonok, a folyóirat szerkesztője írta. A szöveg az I. szövegegységhez képest újabb változtatásokat tartalmaz, amelyeket a veszprémi egyházmegyei bizottság, mindenekelőtt Kiss Ferenc egyházmegyei cenzor javasolt Verseghynek. A zoltárhoz tartozó jegyzetek a folyóiratban lábjegyzetben olvashatók. Ezeket mi a Szövegek kötetben a többi szövegforráshoz hasonlóan a főszöveg után közöltük.

**Ny1/2 (Avv szövegállapot):** A zoltár szövege szerzői név és cím nélkül, folyó szöveggént közreadva, ami az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1821/2. számában jelent meg *Az Egyházi Magyar' Ékesenszóllásról való barátságos Tanácskozásoknak Folytatásában* [3. rész, 116–139, 27.§.] című értekezés részeként, azon belül az *ellenkező tárgyakból öszvetett Ellenkép (dissimilitudo, Contrast, Gegensatz)* példázataként. A név nélkül megjelent értekezést Horváth János felkérésére írta Verseghy. Az értekezésről, illetve a benne is érintett fordításéletről a következőképpen írt az *EÉT* 1821/3, 126. oldal lábjegyzetében: „[...] én az Ékesenszóllásról (1817) Deák nyelvén szinte azon tanításokat bocsátottam közre [az *Analyticában*], mellyeket e' Tanácskozásokban az Egyházi Ékesenszóllásra alkalmaztatok [...] A' mi a' Deák syntaxisra való igazítást illeti, azt is könnyen átlátta a' bölcs ember, hogy valamint az egész emberi nemzetnek valamennyi nyelvei egy és ugyanazon regulák alá vannak vetve azokban, a' mik az emberi nyelvnek mivoltához tartoznak; úgy mindenik emberi nyelv eltávozik a' többiektől és más más regulákat követ azokban, a' mik nemzetiségei közé tartoznak. A' mik tehát a' Deák nyelvben ékességek, azok a' Magyarban ékességek nem lehetnek, mihelyt a' nemzetiséget megsértik.” (*EÉT* 1821/3, 127–128.)

**K1/7 (B szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban megjelent (Ny2) szöveg kézírata, amit a szövegcsoporthoz tartozó adatbázis alapján 1822. február-márciusában vetett papírra Verseghy. A lejegyzés fogalmazvány jellegű, számtalan javítással. A javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny2) cenzori kézírata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-én nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén adta meg a nyomtatásra az engedélyt, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny2 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsolttárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek (momenta) következnek.

### Keletkezés

Verseghy zsolttárfordításai két nagy egységet képeznek. Esztétika- és fordítóelmélete alapján a zsolttárok szabadon, görög versnemekben magyarított formáját tartotta hasznosnak, szépnek és értelmesnek, olyannak, ami képes a szív elérzékenyítésére, és ezáltal előkészít az isteni igazságok befogadására. A költő antik-időmértekes szabad zsolttármagyarításairól I. *Az Istennek felsége és jósága a' 103. Zsolttár szerint* (269) jegyzetét.

A zsolttárfordítások másik csoportját, melyet külső felkérésre, tulajdonképpen saját esztétikai nézetei ellenében volt kénytelen készíteni a költő, a szoros, zsidó parallelizmusokban készített darabok alkotják. Ezekből 1819 és 1822 között 21-et készített. Bár e szoros zsolttárfordítások indulásukat tekintve kapcsolódnak a szabad magyarításokhoz, a két szál hamar kettévált, és míg a zsolttárok szabad magyarításával támogatottság híján idővel kénytelen volt felhagyni, a zsolttárok szoros fordításával Horváth János veszprémi kanonok után előbb Fischer István egri érsek (Verseghy hajdani osztálytársa), majd Rudnay Sándor hercegprímás bízta meg. Ezeknek a felkéréseknek pedig akkor sem mondhatott ellent, ha ezt a fajta tudós munkát korántsem saját fordítói elvei szerint kellett elvégeznie. Verseghy zsolttárfordításairól: Hovánszki 2016.

A zsolttárok szoros fordítása Horváth János veszprémi kanonok felkérésével kezdődött, aki a 103. zsolttár szabad magyarításának „poézisbeli szépségét látva” 1819. nyarán arra kérte Verseghyt, hogy az EÉT számára készülő *A' Zsolttárokról* című értekezéséhez az abban kifejtett nézeteknek megfelelően fordítsa újra az első három zsolttárt. A zsolttárok formailag is hű újrafordításának szükségességéről, illetve annak poétikai, esztétikai okairól Horváth János a következőket írta: „*A' Zsidó poézisnak az érzékenyítő erőt különösen az egygyűjű parallelizmus adgya (4. 5. §), mely mivel a' Magyar fordításban meg vagyon zavarva, 's mintegy kötetlen beszéddé bontogatva a kellemes verselés [által]; e' hiányosságot nyilván csak új fodítás által lehet helyre hozni, 's a' Magyar Zsolttároknak érzékenyítő erejét, a hülni kezdett szívek számára felfrissíteni.*” ([Horváth János] *A Zsolttárokról*, EÉT 1820/3, 64.) A szövegek végső kialakítását hosszas levelezés előzte meg, mely a következőképpen körvonalazható. Verseghy egyrészt mivel ekkor már „harmincz esztendeje, hogy a' Theológiától búcsút vett”, másrészt mivel szoros fordításokat elvi okokból nem szívesen készített, megkérte barátait, hogy „gondolatait megrostályák, minekelőtte közrebocsátták”. Horváth Verseghy fordításait a megjelentetés előtt elküldte Kiss Ferenc kanonoknak, Veszprém egyházmegyei cenzornak, hogy az azokba található hibákat kijavítsa. Hamar kiderült azonban, hogy ez a versforma miatt korántsem olyan könnyű, mint más egyházi szövegekben. A veszprémiek ugyanis észrevették, hogy a versek amellet, hogy a zsolttárok eredeti formáját megtartva zsidó parallelizmusokban készültek, „jambusba is vannak öltöztetve”, amit Horváth a teológiai javításokkal nem szeretett volna megrontani. Ezért Kiss javításaival visszaküldte a zsolttárokat Verseghynek, hogy azokat a költő a „mellékelt észrevételekhez képest”, de a jambusi formát megtartva „megegyengetni méltóztasson”. Ez korántsem volt olyan könnyű, mint azt Horváth gondolta, de végül hosszas levélváltások után elkészültek a teológiai és verstani-poétikai szempontból is mindenki által jónak tartott fordítások, melyek a klérus általános elismerését is kivívták. A fordítás sikerén felbátorodva Horváth még ugyanezen év novemberében a zsolttárok további szoros fordítására kérte fel Verseghyt, ezúttal már a források tekintetében is pontosabb inst-

rúciókkal látva el a költőt. Ő mindenféle okokra hivatkozva próbálta elhárítani a munkát, mígnem december 1-jén kelt levelében kénytelen kelletlen megígérte, hogy nekilát a többi zsoltár szoros fordításnak is. Az ígéret ellenére azonban sehogy sem haladt a munkával. A rengeteg utólagos munka az első három zsoltárnál, amit a helyes teológiai kifejezésekre hivatkozva kértek a veszprémiek tőle, erősen kedvét szegték a költőnek, hiszen miért dolgozzon, ha a felét úgyis átírhatja vele utólag a cenzor. Mivel mindeközben más zsoltárokat antik-időmértékes formában szabadon szorgalmasan magyarázt, a szoros fordításoknak viszont neki sem kezdett, lassan Horváth is ráébredt arra, hogy más munkamódszert kell kidolgozniuk, ha azt szeretné, hogy Verseghy elkészítse a szoros fordításokat. Ennek köszönhetően néhány levélváltás után eljutottak a következő alkotói módszerhez. Először Kiss Ferenc veszprémi kanonok a jegyzésekkel együtt elkészítette a zsoltároknak a cenzúra által elvárt, dogmatikailag is kifogástalan pontos nyersfordítását, melyeket Verseghy „a’ kútfőnek szorosb értelmét megtartva” zsidó parallelizmusokban, de a mintául szolgáló német kiadást (Thaddäus Antonius Dereser, *Die Psalmen, als Fortsetzung des Brentano’schen alten Testaments*. Frankfurt am Main, Franz Warrentapp, 1815) is szem előtt tartva szabad jambusokká formált. A verses kidolgozást Kiss még egyszer átnézte, és ahol esetleg még javításokat kívánt, azt a részt bejelölve és magyarázó jegyzetekkel ellátva visszaküldte Verseghynek. Ő Kiss második cenzúrája alapján elkészítette a végső változatokat, melyek a 4–6. zsoltár esetében Horváth János *A’ Zsoltárokról* írt értekezésének részeként az *Egyházi Értekezések és Tudósításokban* névtelenül jelentek meg.

Az első négy zsoltár megjelenésének (is) köszönhetően azonban nem fejeződhetett be Verseghy ilyen irányú munkássága. Horváth János felkérésével szinte párhuzamosan ugyanis kezdődött egy másik történet, a Káldi-biblia revideálásának története, mely idővel a zsoltárfordítások tekintetében a másikkal egybeszővődött. Mivel az 1800-as évek elejére szükségessé vált a katolikusok körében a Biblia újra kiadása, 1819 elején Fischer István egri érsek (1754–1822), Verseghy hajdani osztálytársa azzal a kéréssel kereste meg a tudóst, hogy írjon egy tanulmányt, melyben a nyelvezetében már igen elavult, sok helyen szinte érthetetlen Káldi-biblia helyesírási és stilisztikai megjobbításának elveit részletezi, hogy új kiadása mihamarabb elkészülhessen. Verseghy ezt gyorsan megírta, ám a mű kéziratban maradt, mivel időközben kiderült, hogy hamarosan összeül a nemzeti zsinat, mely a Káldi-biblia újra kiadását is napirendre tűzi; az érsek tehát várakozó álláspontra helyezkedett. Közben 1819 végén, amikor tíz év szünet után az esztergomi hercegprímási szék ismét betöltött, az új hercegprímás, Rudnay Sándor (1760–1831) vette át a bibliafordítás ügyét. Rudnaynak igen megtetszettek Verseghynek az *Egyházi Értekezésekben* megjelent zsoltárfordításai, ezért megkérte Verseghyt, hogy a készülő zsinathoz készítsen még több próbafordítást. Verseghy a már meglévőket felhasználva, illetve tovább bővítve, összesen 21 zsoltár próbafordítását készítette el a zsinatra kinyomtatandó *Dissertációhoz*. A munka nagy részét 1822 elején adta át Rudnay Sándornak, aki ezután „emberei által revideáltatta”, majd nyomtatás alá adta azt. Ugyanez év július 15-én, a nyomdai korrekcióra befejezése után az alábbi szavakkal kérte a költő a hercegprímást a végső javításra: „A legalázatosabban kérem, hogy a Mű Befejezését Fenséged különös figyelemmel méltóztassék átnézni, nehogy valami olyat mondjak, aminek a kimondása vagy nem tartozik rám, vagy esetleg kifogásolható lenne.” Bár a bőséges filológiai jegyzetekkel ellátott értekezés, melyet Verseghy már nagybetegen fejezett be, 1822 őszén a pozsonyi zsinat kezdetére megjelent, a szinódus csupán Káldi megjobbítását tárgyalta. Az, hogy a filológiai hibákkal is terhelt katolikus Bibliát újra kellene fordítani, már nem került napirendre. Egyrészt támogatottság híján, másrészt Verseghy halála miatt ettől a tervtől maga a hercegprímás is elállt.

Szövegüket tekintve szembetűnő, hogy a hercegprímás kérésére magyarázott zsoltárok erősen eltérnek a Horváth János számára magyarázott szövegváltozatoktól. Alapvető eltérés, hogy az „Úr” vagy „Isten” helyett a végső változatokban mindenütt „Jahve” szerepel, vagyis Rudnay ebben a *Vetus Italával* szemben a héberből készült latin zsoltárfordítást, az ún. *Psalterium juxta Hebraeos* tekintette követendőnek. Nincs tudomásunk arról, hogy a felülbírálás kölcsönös megbeszélésen és egyezteté-

sen alapult volna, mint az a Horváth Jánossal való munka során történt. Sőt a szövegek összehasonlítása, illetve néhány levélbeli elszólás alapján úgy tűnik, hogy a hercegprímás és emberei szabad kezet kaptak a szerzőtől az egyházi cenzúrának megfelelő változtatásokhoz. A javítások tehát akkor sem Verseghytől erednek, ha a szöveg végső formáját a költő tisztázta le, illetve ha a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* az ő neve alatt jelent meg. A zsoldárok eme szövegváltozata láthatóan korántsem tükrözi a szerző szándékát – sokkal inkább a többé-kevésbé kényszerű szerzői jóváhagyás lenyomatai. A zsoldárszövegek és a jegyzetek átdolgozásának jellege az előzőekhez képest a következő pontokban foglalhatóak össze: 1) a revideálók nem voltak tekintettel a sorok jambusi lejtésére (valószínűleg észre sem vették a szöveg metrikus jellegét); 2) a Verseghy által megújított, korabeli élő nyelvi kifejezéseken alapuló szófordulatokat sokszor visszahasonították Káldiéhoz; 3) a jegyzeteket teljesen kicserélték, amelyek így immár szinte kizárólag exegetikai magyarázatokat tartalmaznak.

A zsoldárok magyarázásához és a jegyzetek készítéséhez Verseghy az alábbi latin, német és francia szövegeket használta:

– A *Vetus Itala* Szent Jeromos által 4. században átdolgozott változatát, ami *Római Zsoltárkönyv* néven vált ismertté.

– A *Vulgátát*, ami az ún. *Gallikán Zsoltárkönyvet* tartalmazza. A *Gallikán Zsoltárkönyv* a *Vetus Itala* Jeromos általi átdolgozása, amit Órigenész *Hexaplijának* görög szövege alapján, nem sokkal a *Római Zsoltárkönyv* után készített Jeromos. Ezt használta a tanítóhivatal, ez került be a *Vulgata* szövegébe. Verseghynek az 1745-ben Velencében Ferdinand Koph által kiadott *Vulgata* egyik példánya volt meg: *Biblia Sacra Vulgatae Editionis*, Sixti V. Pontificis Max. jussu recognita, et Clementis VIII. Auctoritate edita; Versiculis distincta, Et ad singula Capita Argumentis aucta, indiceque epistolarum; et Evangeliorum locupletatam, ad Exemplar Editionis Romanae concinnata, Aeneis Iconibus Sacram Historiam referentibus ornata; et prolegomenis Ferdinandi Koph Sacrae Theologiae Doctoris. Venetiis, Ex Typographia Balleoniana, 1745 (Vulgata 1745). L. Deme 42. sz.

– A héber szöveg latin verzióját (ez Szt. Jeromos legkésőbbi zsoldárfordítása, az ún. *Psalterium juxta Hebraeos*), amiből az 1740-es, Sebastian Schmid által sajtó alá rendezett lipcsei kiadás volt meg neki: *Biblia Hebraica. Secundum Editionem Belgicam. Everardi van der Hooght collatis aliis bonae notae Codicibus una cum Versione Latina*. Sebastiani Schmidii. Lipsiae, Wolfgangi Deer, 1740 (Biblia Hebraica 1740). L. Deme 275. sz.

– Antoine Augustin Calmet (1672–1787) francia bencés szerzetes és teológus valamelyik munkáját, de mivel pontosan nem nevezte meg, hogy melyiket, témájuk miatt az alábbiak kerülhetnek szóba. *Commentaire littérare sur tous les livres de l' Ancien et du Nouveau Testament*, Paris, Emery, 1707–1716; *Histoire de l' Ancien et du Nouveau Testament*, Paris, Emery, 1718 (Calmet 1718); *Dissertations qui peuvent servir de l' Ecriture Sainte: revûes, corrigés, considérablement augmentées; mises dans un ordre méthodique*, Paris, Emery, 1720 (Calmet 1720); *Dictionnaire historique, critique, chronologique, géographique et litterae de la Bible*, Paris, Emery, 1721. (Calmet 1721)

– Thaddäus Antonius Dereser, *Die Psalmen, als Fortsetzung des Brentano'schen alten Testaments*, Frankfurt am Main, Franz Warrenttrapp, 1815 (Dereser 1815)

– Johann Balthasar Gerhauser, *Ueber die Psalmen: Eine exegetische Abhandlung sammt Uebersetzung und Erklärung ausgewählter und in der Kirche vorzüglich gebräuchlicher Psalmen*, Landshut, Weber, 1817 (Gerhauser 1817)

– Moses Mendelssohn, *Die Psalmen*, Berlin, Friedrich Maurer, 1783 (Mendelssohn 1783)

A fentebb felvázolt történések alapján a szoros zsoldárfordítások szövegváltozatait az első három zsoldárnál három egységbe sorolhatjuk (a többinél kettőbe). Az első Verseghy „egészen saját fordítása”, melyet a költő 1819 júniusa és augusztus 20-a között készített (K1/1, K1/2, K1/3, K1/4, K1/5, K1/6). Ez a szövegállapot még nem tartalmazza a Kiss kanonok és Trenka cenzor által kér javításokat. Verseghy a zsoldárt külön címekekkel ellátva, külön kézirategységekbe többször is letisztázta. A K1/1 foglal

mazvány, a többi az ennek megjobbításából készült tisztázat magyar nyelvű jegyzésekkel (K1/4, K1/5) vagy jegyzések nélkül (K1/2, K1/3), illetve a K1/6 szöveg nélküli jegyzés, ami némileg eltér a K1/4 és K1/5-höz csatolt jegyzésektől. A második szövegegység a Kiss Ferenc veszprémi kanonok és egyházmegyei cenzor javaslatai alapján, hosszas megbeszélés után kialakított szövegállapot (Ny1/1, Ny1/2), a harmadik pedig az ezektől szövegében erősen eltérő, Rudnay Sándor hercegprímás embe-rei által javított, illetve erősen átírt szöveg (K1/7, K2, Ny2), melyekhez latin nyelvű jegyzetek tartoznak. Az első két szövegegység (A, Av) szövegállapotai alkotják a szoros zoltárfordítások első rétegét, melyek, bár Verseghy nem értett egyet a zoltárok szoros fordításával, és a cenzorok jegyzetei alapján utólag több helyen kénytelen volt javítani saját fordításán, mégis az ő szerzői szándékát tükrözik, ugyanakkor névtelenül jelentek meg. A harmadik szövegegység (B) szövegállapota a szoros zoltárfordítások második rétegét adja, melyet bár Verseghy teljes mértékben jóváhagyott, és a szöveg 1822 őszén Verseghy Ferencnek, mint „Esztergom főegyházmegyei áldozópap, a szabad művészetek és a bölcsészet doktora” szerzői neve alatt látott napvilágot, az elsővel ellentétben egyáltalán nem tükrözi a költő szerzői szándékát.

Az első három zoltár keletkezéstörténete és a veszprémiekkel egyeztetett javítások alakulása az alábbi levélrészletekből követhető nyomon:

1.) Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. augusztus 20. In: Verseghy 2019, 198, 97. sz.

„Ide rekesztve küldöm a’ három első Zoltárt oly szorgalommal fordítva, ammint töllem kitelhetett. Kívánom, hogy bölcs várakozásának megfelellyek. Trenkával, kinek Censurájánn átestek, magával nem szólottam, de cerusával tett jeleibül látom: 1) hogy e’ szavakat: mellyenn Betlehem fekszik, egyik jegyzésembe szeretné betolni: a’ minek okát nem tudom átlátni. Ha Fő Tiszt. Úr jónak tartya, tegye meg. 2° A’ Kentye névvel nem tud, látom megalkudni; mert mindenütt megbéllyegezte. ennek sem látom okát. Talán az y miatt? Ámde Kente, vagy Kentte a’ kimondásban annyit tesz, mint unxit. Kenettye rossz azért, mivel a’ participium és a’ praeteritum nem kenett, hanem kent és kent; és a’ kimondásban annyit is tehet, mint unguentum ejus. A’ szülöttje helyett lehet szülötte mondani, mert a’ participium és a’ praeteritum nem szülött, hanem szülte és szült, és így az értelem nem kétes. 3° Az Absolon helyett a’ Zsidó ejtést látszik kívánni: Absalon: de én a’ megmagyarosított nevet Absolon jobbnak tartom, mint az Absalont, melyben nemcsak az o helyett a vocalist, hanem a’ Magyar s helyett is az sz betűt kellene írunk. [...] A’ könyvecskét, mellybül a’ zoltárokot kidolgoztam, a’ Zsidó textusnak irtt Analizissával együtt haza küldgyemé hamar, vagy hasonló munkácskák végett egy üdeig magamnál tartsam? [...] Én csak a’ szívnek akartam e’ folyó Irásban [ti. az *EÉT*-ban] némelly darabokkal kedveskedni; de látom, hogy a’ Barátság töllem az értelem’ számára is kíván munkákat: pedig ezekben nem bízok magamhoz annyit, mint amazokban. Azért Barátimtül megvárom és nagyon kívánom, hogy gondolatimot megrostállják, minekelötte közrebocsáttyák. Harmincz esztendeje már, hogy a’ Theológiátül búcsút vettem; és a’ hozzá tartozó könyveknek legnagyobb részét másfélékért kicseréltem, Ha a’ Zoltárok mind úgy volnának valamely könyvben fordítva, mint egynehány ama’ kis Német könyvben, melly nállam van, sőt még jegyzésekkel is megvilágosítva, az Egyházi Értekezésekre felette nagy hasznát lehetne venni. Én az efféle új könyvekkel ösmerős nem vagyok, és meg se szeretném.”

2.) Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1819. szeptember 18. In: Verseghy 2019, 202, 99. sz.

„Máskép van a’ dolog [ti. a 118. és 136-hoz képest] az 1. 2. 3. Zoltárral. Ezeket mink, a’ fordításnak regulái szerint, az eredetihez szorosabban, ’s igazabban kötött grammatikai fordításnak próbája, sőt példája gyanánt kívánnyuk közre bocsátani, oly szándékkal lévén, hogy ha Értekezéseink kedvet találnak, darabonkint, mindnyáját elkészíthessük. Ehhez képest a’ három elsőnek fordítását némelly jegyzések mellett, de igen igen szép kéréssel még egyszer visszaküldöm, hogy – mivel ammint észre vesszük a’ versek jambusba vannak öltöztetve – Kedves Uram Bátyám azokat az idemellékelt észrevételekhez képest megegyengetni méltóztasson. Az 1-ső Zoltár egyetlen egy helyenn kíván az Észrevételek szerint igazítást, a’ jegyzések is mind jóváhagyást találván. A’ második Zoltárnak a’

synopsissa meg van változtatva; azért a' mit az Észrevételekben olvas Uram Bátyám, azt méltóztatson a' maga ortográfiája szerint fölibe tenni. – A' versek iránt tett észrevételeket is el kell fogadnunk a' Dogmaticának útmutatása szerint; úgy a jegyzéseket is. A' harmadik Zsoltárban hasonlóképen mind a' Synopsist, mind némelly szókat 's üdöket, nem különben a jegyzéseket is az Észrevételek szerint kell megváltoztatni. Ezt a' változást a' nélkül, hogy Uram Bátyámnak ortográfiája ellen véteni akarjunk, elmellőzhetetlennek találtuk. Mellyre való nézve még egyszer kérem, hogy kívánságunkat tellyesíteni ne légyen terhére."

3.) Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. szeptember 25. In: Verseghy 2019, 203, 100. sz.

„Fő Tisztelendő Kis Úrnak Észrevételei szerint, kit szívesen csókolok és különösen tisztetek, azonnal hozzá fogtam a' három első Zsoltárnak leírásához. Az 1. Zsolt. 1. v. ama' szavait: *úttýánn a' bűnösöknek meg nem állapodik* azért tettem én ilyen renddel, hogy e' nevekűl *tanácsánn* és *úttýánn a' két* mondásnak közepénn homoeoteleuton, e' három mondásból pedig a' *gonoszok tanácsánn*, a' *bűnösök' úttýánn*, 's a' *gyűnyolókna székénn* homeologia ne támadgyon, melyről *Feleletemnek* 130. old. szóllok.

A' mi az ellenvetést illeti, hogy *úttýánn a' bűnösöknek*, vagy így is a' *bűnösöknek úttýánn meg nem állapodik* ezt az értelmet is adhattya: *in via sua peccatoribus vel coram iniquis non subsistit*, azt felelem, hogy annyit mint *coram iniquis non subsistit* semmikép sem tehet; annyit pedig, mint *peccatoribus non substitit* azért nem jelenthet, mivel a' Magyar mondás: a' *bűnösöknek megállapodni* tudtomra szokatlan és semmit sem tesz. Az *állani* igével mondgyuk: *ha megszóllítom, nekem meg nem áll*; de tegyük az *áll* helyett az *állapodik* igét, Magyar beszédből a' *nekem* dativus kisír; és helyette legfellyebb a' *szavamra* nevet lehetne mondani.

Egyébaránt, ha én itt az új Magyaroknak szokása szerint a' *gonoszoknak*, *bűnösöknek* és *gyűnyolókna* genitivalis dativusok helyett, melyek a' *tanácsánn*, *úttýánn*, *székénn* possessivumokkal társaságos állapotban állanak, nominativusokat mondok, és a' *boldog embert* az igékkal egygyütt a' többes számba teszem így: *Boldog emberek azok, kik a' gonoszok tanácsokon nem járnak; a' bűnösök úttýokon meg nem állapodnak; 's a' gyűnyolók székekenn nem üldögélnek; hányféle galimathias lehetne sőt kellene belőlők Deákúl kivonni? Beati viri illi, qui impii* (azaz *qui ut impii*, vel per exclamationem *qui, impii!* mert a két nominativusnak minden emberi nyelvben öszve kell tartozni, és csak *egyget* tenni) *in consiliis non ambulat; peccatores in sua via non subsistunt; et subsannatores in sua sede non sedent.*

De mindezek nem birhatnak engemet arra, hogy e' Zsoltárban az Észrevétel szerint a' *bűnösök úttýánn* ne tegyem, csak a' *k* után a' hiányjel avagy apostrophus el ne hagyasson, melly legalább az olvasó szemnek a' *nek* végzést kipótollya.

Tettem az Észrevételekben egynehány egyéb változást is, mert szükségesnek gondoltam. A' 2. Zsolt. homlokírásában el kellett kerülnöm e' két genitivalis dativusnak embereknek és ellenkezésöknek öszveütőközését. Analyt. Pars II. p. 31. a) A' veszik igének a' David és Salamon nevekben rül suffixumot adok. Foglaltt dolgok tettem értelmességnek okáért a' foglaltak helyett. – Legvégső határi az utólsó helyett. – A' 2. Zsolt. 5. v. hevével tettem a' hevében helyett, mert amaz nekem magyarosabbnak látszik. – A' 10. v. való jegyzésben földítélők, vagy articulussal a' földnek ítélői: mind a' kettő jó. – A' 11. vershez való jegyzésben a' szörendet változtattam meg.

A' 3. Zsolt. homlokírásában a' megmaradtát helyett megmaradását tettem, részént mivel a' múltt üdő már a' lett igével elegendőképen jelentetik, részént pedig mivel az igéknek perfectumaibúl formáltt substantívumok szokatlanok, egynehány régít kivévén, mint tudtomra, jártomban, mentében, neveltünkben, jöttömben; és a' kimondást nagyon röögösítik. (Analyt. Part. I. pag. 74. sub d) – Ilyenek alább az altom, lefektem, ébredtem nevek is, mellyek közül az utolsó, akármit csinállyunk vele, mindenkor csak azt teszi, hogy *experrectus sum*. Legfellyebb, ha mint adverbiumokkal lehet velek *in statu suffixo* némellykor élni, mint altomban, lefektemkor, ébredtemben, és még így is

csak egy két bizonyos ragasztékkal. Nevek gyanánt a' beszédben szófacsarás nélkül nem szolgálhatnak.



Achitophel utánn az azon helyett azt a' tettem, mert azon annyi, mint idem, eadem, idem. – Üzenettel, cum nuncio helyett üzenet által tettem per nuncium. Kikerülte helyett elkerülte. Kikerül az elveszett jószág. – A' szembeszállási a' Deák szerint van mondva, és helytelen a' szembeszálláshoz való helyett; mert az i csak olyan adjectivumokat szülhet, mellyek a' helyet vagy az üdőt illetik; a' többiek majdnem mind érthetetlen latinismusok. – A' lett múlttát olyan, mint fellyebb a' lett megmaradtát. – Az elő névből az előbb adverbium comparativum támad; ebből az előbbi adjectivum, mellynek comparativussa előbbiebb.

A' 3. Zsolt. 1. v[ers]hez való jegyzésben gyámolít tettem a' gyámít helyett; mert a' név nem gyám, hanem gyámol, a' gyám, valamint a' tám csak néma gyökerek, mellyekből a' gyámol név, és a' támaszt ige származnak. – Az 5. vershez való jegyzésben áldattak tettem az áldottak helyett; a' hallgat és áld igéknek passivumai hallgattatik és áldatik, ezeknek perfectumai pedig hallgattott, áldattott. – A' 6. vershez a' segél helytelen formatio a' segít helyett. A' régi könyvekben l betűvel több illy helytelenül formáltt ige maradt teánk. A' segél még az esküvésben is régi hiba. Analyt. Part I. p. 318. n. 11. – A' hív név a' hú helyett csak a' terjedt velevaló élés miatt szenvedtetik meg; és így a' derivátumokban jobb a' törvényes hű gyökérrel élni, hűtelen, hűség, melly a' hív szónál szebb is.

E' változtatások miatt szíves bocsánatot olly bízodalommal kérek, a' minővel azokat megtettem. Adott ezekhez egyet kettőt Tekintetes és igen Tiszt. Trenka Assessor és Censor Úr is úgy mint: a' Kentye szóban nem szenvedti meg a' második t betűnek elhagyását, magának, úgy mond, Verseghynek orthographiája szerint; mert a' perfectum az indicativusban ugyan csak kent, unxit, de a' participiumban kentt, unctus. – Javasolta azután, hogy a' 2. Zsolt. 1. és 2. verseihez való jegyzésben említsük meg azt, quem Pater unxit, a' mit én e' szavakkal tettem meg: kit maga az örök Atya kent fel. Act. 4. v. 27. Luc. 4. v. 18. collat. cum v. 21. – Az Absolon nevet imigy jobbította meg Absalom, én pedig inkább Absalomnak teszem, hogy a' Deákkal a' hangra nézve tökéletesen megegyezzen. Ezt annyival örömeztőbb cselekszem, mivel a' Magyar Bibliárúl az Érseknek benyújtandó Apogeticumokban azt javasolom, hogy e' szent könyvben a' tulajdon nevek mind úgy írassanak, mint a' Vulgátában, kivéven ha a' Deák betűnek hangja a' Magyarétúl különbözik, mint az Absalom névben az s betűé. Tegyük meg ezt, ha tetszik, a' Szalomon névben is: hisz az efféle idegen nevekben a' Magyar s hang a' Deák s hang helyett a' nélkül is csak kálvinista fajzat: estné s'gus intús? Véré sunt tales darabónés, úgy mond a' Tógátus, az s deák betűnek mindenütt Magyar s hangot adván. Végtere a' fent megtisztelt Assessor Úr a' 3. Zsoltárnak 5. verséhez való jegyzésben a' Keletiek helyett csak az Israelitákat javasollya megnevezni, mivel a' Keleti név nagyon közönséges. [...] Az Észrevételeket is visszaküldöm, hogy a' 3. első Zsoltárt és az alattok való jegyzéseket, ammint ide zárva fekszenek, öszve lehessen velek tartani. De nagyon javasolom, hogy Fő Tiszt[elendő] Barátom Uram ezen *Észrevételeket* jól eltegye; mert nagyon kitanúlhattya az ember belőlük ama' szándéknak lelkét, melly a' Zsoltárokat szoroson fordítani kívánja."

4.) Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1819. november 11. In: Verseghy 2019, 207, 101. sz.

„Azt a' gyönyörűséget, mellyek a' Zsoltároknak fordításával szerzett Kedves Uram Bátyám a' mi öregjeinknek, én le nem írhatom, a' sok Isten éltessének nem volt vége; de hitesse el magával Uram Bátyám, hogy nem is lessz terméketlen, 's pusztá szó, a' benne zsendültt szívesség. Igen igen óhajatanák, ha a' három Zsoltár szerint a' többit is lassankint, üres óráiban, mikoron elméjét a' munkaváltoztatással pihenteti, Mendelsohn, Gerhauser vagy Dereser német fordítási utánn – úgy mint a' mellyek eddig legjobbaknak ösmertetnek – megmagyarítaná, mellyeket mink a' Zsidóval egybevetvén, ha változtatni kívánnánk, Uram Bátyám a' szerint megegyengetné, és így üdőjártával négy öt darabkint az Értekezésekben kiadnánk."

5.) Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. november 15. In: Verseghy 2019, 208, 102. sz.

„A' mi a' Zsoltároknak szoros fordítását illeti, mint a' három elsőé volt, Édesim! mit nem cselednék én a' ti drága szíveitekért! De lelkecském! nekem sem *Calmetem*, sem *Mendelsonom*, sem *Dereserem*. Zsidó Bibliám van, Deák textussal; van Zsidó Lexiconom is: de ezekből csak a' szavakat

értem, nem pedig az egész contextust. Gerhauserben, melly nállam van, csak egynehány Zsoltárt talállok. Ha egyiket olyan segítő Magyarázóval felfegyverkeztem Fő Tiszt[elendő] Úr, kiből a' Zsoltárnak *alkalmatosságát, czéllját, általlyában való foglalattját*, egyszóval *Lelkét*, mint Gerhauserbül egynehányét, kitanúlhatom; én tiszta szívembül szolgálók ebben is."

6.) Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. július 12. In: Verseghy 2019, 278, 136. sz.

„Meg kell továbbá mondanom; hogy a' Zsoltároknak [ti. 4–5. Zsoltárnak] ne csak a' megegyengedett fordításait; hanem az elsőket is, azaz, a' talpfordításokat is vissza küldgye Kedves Uram Bátyám, értvén az 1. 2. 3. dik Zsoltárokat is; mert azok többnyire érzékenyebbek, szívrehatóbbak lévén a' szorosabbaknál – majd mikoron egy szép imádságos könyvecskét készítettünk a' község' számára, igen jó szolgálatot fognak tenni."

7.) Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. július 20. In: Verseghy 2019, 292–294, 140. sz.

„Kezemhez vévén a' Zsoltárokat, azonnal megvettem benne a' jobbításokat Főtisztelendő Kiss Ferencz Kanonok Úrnak bölcs kívánsága szerint, kit valamint Főtisztelendő Hornyik Kanokon [sic!] Urat is szíves kézcsókolásom mellett alázatosan tisztelek. Most a' jegyzésekkel együtt tisztára írom, 's holnap a' Censor Úrnak felküldöm, ki a' szolgálatot valóban felmondotta; jóllehet ha felmondása helyben hagyatiké vagy sem, mindeddig még nem bizonyos. Főtiszt. Úrnak Levelében ama' mondás, hogy *ne csak a' megegyengedett fordításokat, hanem az elsőket, azaz, a' talpfordításokat is vissza küldgyem, értvén az 1. 2. 3. Zsoltárokat is*, az én fejemet egészem megzavarta. Ezekrül azt függeszti hozzá Kedves Barátom Uram! hogy *imádságos könyvecskében jó szolgálatot tehetnek*. Itt én a' Görög versnemekben fordított Zsoltárokat nem érthetem; mert így még a' 2. és 3. Zsoltárt nem fordítottam. Azokat kellene tehát értenem, mellyeket szorosabban fordítottam ugyan, de Főtiszt. Kiss Kanonok Úrnak, mint Aristarchusunknak kívánságára megváltoztattam. De az én csekély ítéletem szerint sem ezek, sem a' görög versnemekben költött Zsoltárok nem volnának olly alkalmasak imádságos könyvbe, mint a' Massillon Püspök' példája szerint készített paraphrazisok próbában, a' minőknek próbáit Deákul az Officium Rakocziánumban, Magyarul pedig egy nem tudom már, micsoda nevű Imádságos Könyvben mutattam. De errül szóval majd többet; [...]

Ugyanezen Zsoltárokrul előre ide terjesztek egy jegyzést, mellyrül Főtiszt. Kiss Ferencz Kanonok Úrral, kérem, hogy Kedves Barátom Uram, készülőleg tanácskozni méltóztasson. Mikor én a' Zsoltárok' elejébe a' szavakat írtam, a' *kütfőnek szorosb értelme szerint*, csak azt ígérhettem, hogy az értelmet fejezem ki úgy, hogy egyszersmind a' parallelismusok is nem csak fennmaradnyan, hanem még szabadabb jámbusokban is zengjenek, mint Dereserben, Gerhauserben, Mendolsohnban. E' végbül szerzettök meg Deresert, kit eddig mind a' Vulgátával, mind a' Zsidóval, a' mennyire töllem vén Zsidótul ki mindennap egy nótát felejt, kitelhetett, öszvetartottam. Ámde ha ellenben az megkívántatik, hogy még a' Magyar szavak is megegyezzenek a' Zsidó szavakkal, a' minek következése az, hogy sokszor még a' konstrukciókat sem lehet magyarosan ejteni, akkor nem csak a' jámbusoknak *többnyire*, hanem még a' *paralellismusoknak* is legalább némelykor el kell maradni és Derezernek kevés hasznát vehetem. Még én e' szavaknak értelmét: *Filii hominum usquequo gravi corde: utquid diligitis vanitatem et quaeritis mendacium?* és a' Zsidó Szerint (At o) *Filii viri*, (superbi) *quosque* (erit vobis) *gloria mea in ignominia? amabitis vanum? quaeritis mendacium;* és Derezer szerint: *Wie lange wollt ihr, Manner! schänden meinen Ruhm, Verläumdung lieben, Lügen dichten? a' mit ó jegyzésében bővebben megmagyaráz; még én, mondom, e' szavaknak értelmét e' két jámbusba szoríthattam:*

Dücsómet meddig mocskolyátok Férfiak!

Meddig lessz rágalom 's hazugság fő fegyveretek ellenem?

senki sem hiheti, mennyi fáradtságomban telt, 's mennyi üdömöt ragadta el. És az utóbbik mondás még is mind magában nagyon hosszú, mind az elsőnél szembetünőképen hosszabb. Könnyebb volna valamivel az ilyen munka, ha az egyik mondásból a' másikba szabad volna egy két szót áttenni, mint a' Görög és Deák Ódáknban, mellyekben ez még szépség is. Főtiszt. Kiss F. K. Úrnak szavait, mindenkép forgattam, hánytam előre hátra, de jámbusokat belőlök lehetetlen volt természetnem; a' parallelismus pedig két felette hosszú mondásból áll:



Főbb férfiakra! meddig lessz méltóságom gyalázástok' tárgya?

Meddig kedveltetek a' hiúságot? gyönyörködtök a' hazugságban?

A' pusztá értelem, ha Dereser jegyzésében igazat mond, melly e' szavakban fekszik, egészen, sőt világosabban megvan az előbbienekben. A' Poétáknak, (de még a' csinos Prózaistának is) a' rövidséget kell keresni. A' Zsidó szavak még az enyimeknél is rövidebbek, mert az 1<sup>56</sup> mondas 11, a' 2ik 10. silabábúl áll.

Beni is ad meg kevódi liklimmah | teehavum rik tevakxu kasav

11. Syllabae

10. Syllabae.

Én azt gondoltam, hogy a' méltóságomat helyett bizvást élhetek a' rövidebb *dücsömöt* szóval; és hogy az a' mit valaki *mocskol*, az valóban *gyalázásnak tárgya* is.

Ezeket előre bocsátván, kérem Kedves Barátom Uramot, bírja reá Főtiszt. Kiss Ferencz Kanonok Urat, hogy minden kötetre három és három Zsoltárt egyenesen a' Zsidóból szórúl szóra, ammint bölcs itélete szerint kívánna, fordítani és jegyzéseivel kísérni ne terheltesen. Én azután minden tehetségemet rá fordítom, hogy szavait, ha csak lehetséges lehet, jámbusokba szerkezzem, és jegyzéseit, ammint eddig is kívánni méltóztatott, módomból szerint előterjesszem. Így a' munkát egymásnak megkönnyebítjük, a' többi munkákra üdőt nyerünk és a' Bibliának új fordítására a' Zsoltárokat előre elkészítjük."

### Jegyzések (K1/6)

E' Zsoltár a' jó erkölcsöt és jámborságot úgy ajálja, mint az igaz boldogságnak kútfejét. Fő tárgya Josue' Könyvének I. Részéből, 8. verséből kölcsönözött. Szerzője ösmeretlen. Szent Basilius a' Zsoltárok' rövid előszavának nevezi: *prooemium breve Psalmorum*.

[Az 1. zoltár szövege]

Az 1. versben a' *bűnösöknek úttya*, vagy a' *jámboroké* is, Zsidó idiotismus, avvagy szójárás, melly a' Magyarban is, legalább a' relígyiobéli dolgokról, járatos és mindenütt ösmeretes, az *életnek* vagy *gondolkozásnak módgya*, 's *magunknak jó vagy rossz viselése* helyett. *Ülni a' gúnyolók*nak, a' *szent dolgokból csúfot üzöknek székém* annyi, mint velek társalkodni, szövetkezni. Így olvassuk a' 25. Zsolt. 4. v[ersé] ben is: *nem ülök én a' hiú embereknek gyülekezetében*: oly annyira nem mulatok velek, hogy nállok le sem ülök. A' *járni, állani* és *ülni* ígék a' társalkodásnak egész környékét kifejezik.

Mivel napkeletben nyáron ritkán esik, a' forrásokat, patakokot, vagy csatornákon még a' nagyobb folyónak vizéből is az egyik részt, a' szántóföldekenn, rétekenn, és keretkenn keresztül vezetik, a' szükséges öntözésnek okáért. A' fák az ilyen vizek mellett, még a' legnagyobb hőségben is, el nem vesztik leveleiket, és kívánt gyümölcsöt hoznak. Lásd Thevenot Voyage du Levant, T. II. p. 187. és Korte, Reise, S. 431. – *Tenyészik minden, a' mihez fog*. Lásd Jeremiást XVIII. 8.

A' 4. versben a' polyvátúl kölcsönzött hasonlatosság nagyon kedves a' Zsidó Poétáknál, mikor a' gonoszok' szerencséjének sebes változását, 's a' világi javaknak mulékonyságát rajzollyák. *Ollyanok legyenek, mint a' szél előtt a' polyva*. (34. Zsolt. 5. v.) *Ollyanok lesznek, mint a' polyva, mellyet a' forgó szél a' szérőről elragad*. (Ozéás. 13. R. 3. v.) Így szól Jób is. XXI. 18. A' napkeletieknek gabonaszórásárúl Lásd Shaw's Reisen. I. Th. S. 215. Itt e' hasonlatosság, általellenébe tettevén a' mindenkor zöldellő gyümölcsfának, felséges érzékenyítő erőre jut.

Az 5. versben csak a' jó embereknek ítéletéről van a' szó, mellyről a' Szent Író a' 6. versben az Istennek ítéletére emelkedik. Hogy a' gonoszok még ezen életben sem kerülnek el gonoszágaiknak szomorú következtéseit, világosan olvassuk Jóbna V. 4. azután a' CVIII. Zsolt. 6. és 7. és a' CXI. Zsolt. 5.

### Verselés

Szabad jámbusokban.

## Forrás

### 1. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, I.)

Verseghy forrásairól l. a keletkezéstörténetben.

271.

**A' második Zsoltár. / II. Zsoltár. / A' II. Zsoltár.** [Mit háborognak a' nemzetek? / mit dúlnak fúlnak a' népek hasztalan?]

**II. Zsoltár.** [Mit háborognak a' nemzetek? / mit forralnak a' népek hasztalanságot?]

K1/1	A' második Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 1–2; 273a–273b.	Autográf fogalmazvány.		A	–
K1/2	II. Zsoltár. <i>Quare fremmerunt gentes.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 3–4; 246a–246b.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/3	A' II. Zsoltár. <i>Az Istentől választott Királlyal való ellenkezésnek fogatatlansága. Quare fremmerunt gentes. [utólag besúrva a cím mellé]</i>	Zsoltárok-kézirat, VI. csomó; 1–2; 286a–286b.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/4	A' második Zsoltár. <i>Az Istentől választott Királlyal való ellenkezésnek fogatatlansága.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 6–7; 275b–276b.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.		Av+a	–
K1/5	A' második Zsoltár. <i>Az Istentől választott Királlyal való ellenkezésnek fogatatlansága.</i>	Zsoltárok-kézirat, V. csomó; 284b–285a.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1819. augusztus 18., Buda	Av+a	329.
K1/6	A' második Zsoltár. <i>Az Istentől választott Királlyal való ellenkezésnek fogatatlansága. Quare fremmerunt gentes.</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 2–4; 266b–267b.	A jegyzések autográf tisztázata.		a <sub>v</sub>	311.
Ny1	Második Zsoltár. <i>A' bármely hatalmas embereknek ellenkezései a' Messiás' országával mind fogatlanok.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/3, 81–84.	Folyóirat-közlemény.	1820, Veszprém	Avv+a	282.
K1/7	II. Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 8; 155b.	Autográf fogalmazvány.		B	–
K2	II. Zsoltár.	Dissertatio-kézirat; 153–154. (Momenta: 154–156.)	Autográf tisztázat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822. június 1., Buda	B+b	350.
Ny2	II. Zsoltár.	Dissertatio de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 117–118.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

## Megjelenés

Ny2: Verseghy 1987b, 168–171. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, *Zsoltárok*-kéziratban olvasható jegyzet, hanem a *Dissertatioban* megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

## Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Zsoltárok és Énekek* című negyedik csomójába tartozó fogalmazvány. Ezen belül *A' három első Zsoltár a' kútfőnek szorosb értelme szerint* címet adott a lejegyzésnek Verseghy. A javításokkal teli fogalmazvány mellett utólag a margóra a következő két megjegyzést szúrta be Verseghy: *Hos tres psalmos correctos et notis explicatus vide hujus pag. 5.* [Ezt a három zsoltárt megjobbítva és jegyzetekkel ellátva lásd az 5. oldalon], amivel a K1/4 szövegére utalt, illetve, hogy *Le van írva tisztán itthon.* Az 5. oldal a 275a oldallal esik egybe, vagyis a zsoltároknak ugyanebben a csomóban található második lejegyzésére vonatkozik. A cím mellett utólag beírva még a  $\theta\theta$  jel található, ami annak a jele, hogy később befejezettnek tekintette és elküldte a veszprémieknek.

**K1/2 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázat. A csomóra vonatkozóan Verseghy megjegyezte, hogy: *A' Veszprémi változtatások nélkül*, azaz ez a szövegváltozat még nem tartalmazza azokat a javításokat, amelyeket teológiai okokból a veszprémi papok – elsősorban Kiss Ferenc kánonok és Veszprém egyházmegyei cenzor – végeztek a szövegben, és ami az *Egyházi Értekezések és Tudósításokban* (Ny1/1) megjelent. A szöveg egyrészt a K1/1 tisztázata, másrészt ahhoz képest további változtatásokat is tartalmaz.

**K1/3 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *A' Zsoltárok. A' kútfőnek szorosb értelme szerint, Zsidó paralelismusokban* című hatodik csomójában található tisztázat. A csomóra vonatkozóan Verseghy a K1/2-höz hasonlóan megjegyezte, hogy ez még a veszprémiek által javasolt változtatásokat nem tartalmazza: *Ezek egészen saját fordításaim; mellyektől valamivel különböznek azok, mellyeket Főtiszt[elendő] Kiss Kanon[ok] Úr reformált a' szörül szóra való fordítást sürgetvén.* Ezután, nyilván a veszprémi egyházmegyei bizottság kívánságát figyelembe véve emlékeztetőül odaírta magának, hogy: *Deákul a' kezdetet ki kell tenni.* A megjegyzésnek megfelelően a cím mellé utólag a latin sorkezdetet is beszúrta. A szöveg megegyezik a K1/2-vel.

**K1/4 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Zsoltárok és Énekek* című negyedik csomójába tartozó tisztázat a zsoltárokhoz tartozó magyar nyelvű jegyzetekkel együtt. Verseghy egyrészt megjegyezte a margón, hogy ez a lejegyzés *Purum*, azaz tisztázat, majd azt is, hogy a szöveg tisztázata jegyzések nélkül is megvan neki otthon: *Le van írva tisztán itthon a' jegyzések nélkül*, amivel feltehetően a K1/2-re utalt. A cím mellett utólag beírva még a  $\theta\theta$  jel található, amivel azt jelezte magának Verseghy, hogy ezt a zsoltárt már elküldte a veszprémieknek.

**K1/5 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *A' három első Zsoltár, a' kútfőnek szorosb értelme szerint, Zsidó paralelismusokban* című ötödik csomójába tartozó, cenzori engedéllyel ellátott autográf tisztázat a zsoltárokhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt. A csomó egyetlen negyedrért hajtott ív. A cenzori engedély 1819. augusztus 18-án kelt, a cenzor Trenka Mihály Alajos volt: *Imprimatur. Budaë 18a Augusti 1819. M. A. Trenka. Revisor Librorum.*

**K1/6 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Jegyzések a' szorosban fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázat, az első zsoltárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsoltár nélkül. A szövegben a K1/4 és K1/5-ben olvashatóhoz képest több helyen is változtatott Verseghy.

**Ny1/1 (A szövegállapot):** A második zsoltárnak a hozzá tartozó jegyzetekkel együtt az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/3. számában megjelent szövege. A zsoltár Verseghy neve nélkül *A' Zsoltárokruól* című, szintén névtelenül közreadott tanulmány részeként jelent meg. A tanulmányt Horváth János, a folyóirat szerkesztője írta. A szöveg az I. szövegegységhez képest újabb változtatá-

sokat tartalmaz, amelyeket a veszprémi egyházmegyei bizottság, mindenekelőtt Kiss Ferenc egyházmegyei cenzor javasolt Verseghynek.

**K1/7 (B szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*ban megjelent (Ny2) szöveg kézirata, amit a szövegcsoporthoz datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Verseghy. A lejegyzés fogalmazvány jellegű, számtalan javítással. A javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny2) cenzori kézirata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-én nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén adta meg a nyomtatásra az engedélyt, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny2 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek (momenta) következnek.

### Keletkezés

L. Az első Zsoltár (270) jegyzetét.

### Magyarázatok

*A' könyvecskét, mellyből a' zsoltárokat kidolgoztam:* Johann Balthasar Gerhauser (1766–1823) *Ueber die Psalmen* (Munich, 1817) című kiadványáról van szó. November 15-én kelt levelében írta, hogy „Gerhauserben, melly nállam van, csak egynehány Zsoltárt találok”, illetve a 3. vershez írt jegyzetben is erre hivatkozott Verseghy. Ugyanebben a levélben olvasható: „nekem sem Calmetem, sem Mendelsonom, sem Dereserem”, ezeket tehát a többi zsoltárfordítás elkészítéséhez csak később kapta meg.

*Thevenot Voyage du Levant:* Jean du Thévenot (1633–1667), *Relation d'un voyage fait au Levant* (Paris, Louis Billaine, 1665).

### Forrás

2. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmodum, II.)

Verseghy zsoltárfordításainak forrásairól I. Az első zsoltár (270) jegyzetét.

**A' harmadik Zsoltár. / III. Zsoltár. / A' III. Zsoltár.** [Mi nagyra szaporodtak ellenségim, Istenem!]

**III. Zsoltár.** [Mi nagyra szaporodtak ellenségim, Jehovah!]

K1/1	<i>A' harmadik Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 2; 273b.	Autográf fogalmazvány.		A	–
K1/2	<i>III. Zsoltár. Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 4–5; 246b–247a.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/3	<i>A' III. Zsoltár. Az Istenben való bizodalom. Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me.</i>	Zsoltárok-kézirat, VI. csomó; 2; 286b–287a.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/4	<i>A' harmadik Zsoltár. Az Istenben való bizodalom.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 8; 276b.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel.		Av+a	–
K1/5	<i>A' harmadik Zsoltár. Az Istenben való bizodalom.</i>	Zsoltárok-kézirat, V. csomó; 285a–285b.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1819. augusztus 18., Buda	Av+a	<b>330.</b>
K1/6	<i>III. Zsoltár. Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me. Az Istenben való bizodalom.</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 4; 267b.	A jegyzések autográf tisztázata.		a	<b>312.</b>
Ny1	<i>A' harmadik Zsoltár. A' jámbornak boldogsága.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások, 1820/3, 84–87.	Folyóirat-közlemény.	1820, Veszprém	Avv+a	<b>283.</b>
K1/7	<i>III. Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 8; 155b.			B	–
K2	<i>III. Zsoltár.</i>	Dissertatio-kézirat; 156. (Momenta: 157.)	Autográf tisztázat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822. jún. 1., Buda	B+b	<b>351.</b>
Ny2	<i>III. Zsoltár.</i>	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 115.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

### Megjelenés

Ny2: Versegly 1987b, 171–173. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Versegly által magyarul írt, *Zsoltárok*-kéziratban olvasható jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

## Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *Zsoltárok és Énekek* című negyedik csomójába tartozó fogalmazvány. Ezen belül *A' három első Zsoltár a' kútfőnek szorosb értelme szerint* címet adott a lejegyzésnek Verseghy. A javításokkal teli fogalmazvány mellett utólag a margóra a következő két megjegyzést szúrta be Verseghy: *Hos tres psalmos correctos et notis explicatus vide hujus pag. 5.* [Ezt a három zsoltárt megjobbítva és jegyzetekkel ellátva lásd az 5. oldalon], amivel a K1/4 szövegére utalt Verseghy, illetve, hogy *Le van írva tisztán itthon.* Az 5. oldal a 275a oldallal esik egybe, vagyis a zsoltároknak ugyanebben a csomóban található második lejegyzésére vonatkozik. A cím mellett utólag beírva még a  $\theta\theta$  jel található, ami annak a jele, hogy később befejezettnek tekintette és elküldte a zsoltárt a veszprémieknek Verseghy.

**K1/2 (Av szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázat. A csomóra vonatkozóan Verseghy megjegyezte, hogy: *A' Veszprémi változtatások nélkül,* azaz ez a szövegváltozat még nem tartalmazza azokat a javításokat, amelyeket teológiai okokból a veszprémi papok – elsősorban Kiss Ferenc kanonok és Veszprém egyházmegyei cenzor – végeztek a szövegen, és ami aztán az *Egyházi Értekezések és Tudósításokban* (Ny1/1) megjelent. A szöveg egyrészt a K1/1 tisztázata, másrészt ahhoz képest további változtatásokat is tartalmaz.

**K1/3 (Av szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *A' Zsoltárok. A' kútfőnek szorosb értelme szerint, Zsidó paralelismusokban* című hatodik csomójában található tisztázat. A csomóra vonatkozóan Verseghy a K1/2-höz hasonlóan megjegyezte, hogy ez még a veszprémiek által javasolt változtatásokat nem tartalmazza: *Ezek egészen saját fordításaim; mellyektől valamivel különböznek azok, mellyeket Főtisz[elendő] Kiss Kanon[ok] Úr reformált a' szórúl szóra való fordítást sürgetvén.* Ezután, nyilván a veszprémi egyházmegyei bizottság kívánságát figyelembe véve emlékeztetőül odairta magának, hogy: *Deákul a' kezdetet ki kell tenni.* A megjegyzésnek megfelelően a cím mellé utólag a latin sorkezdetet is beszúrta a költő. A szöveg megegyezik a K1/2-vel.

**K1/4 (Av +a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *Zsoltárok és Énekek* című negyedik csomójába tartozó tisztázat a zsoltárokhoz tartozó magyar nyelvű jegyzetekkel együtt. Verseghy egyrészt megjegyezte a margón, hogy ez a lejegyzés *Purum*, azaz tisztázat, majd azt is, hogy a szöveg tisztázata jegyzések nélkül is megvan neki otthon: *Le van írva tisztán itthon a' jegyzések nélkül,* amivel feltehetően a K1/2-re utalt. A cím mellett utólag beírva még a  $\theta\theta$  jel található, amivel azt jelezte magának Verseghy, hogy ezt a zsoltárt már elküldte a veszprémieknek.

**K1/5 (Av +a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *A' három első Zsoltár, a' kútfőnek szorosb értelme szerint, Zsidó paralelismusokban* című ötödik csomójába tartozó, cenzori engedéllyel ellátott autográf tisztázat a zsoltárokhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt. A csomó egyetlen negyedret hajtott ív. A cenzori engedély 1819. augusztus 18-án kelt, a cenzor Trenka Mihály Alajos volt: *Imprimatur. Budaë 18a Augusti 1819. M. A. Trenka. Revisor Librorum.*

**K1/6 (a<sub>2</sub> szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *Jegyzések a' szorosban fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázat, a harmadik zsoltárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsoltár nélkül. A szövegen a K1/4 és K1/5-ben olvashatóhoz képest több helyen is változtatott Verseghy.

**Ny1/1 (Av+a szövegállapot):** A harmadik zsoltárnak a hozzá tartozó jegyzetekkel együtt az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/3. számában megjelent szövege. Verseghy neve nélkül *A' Zsoltárokruól* című, szintén névtelenül közreadott tanulmány részeként jelent meg. A tanulmányt Horváth János, a folyóirat szerkesztője írta. A szöveg az I. szövegegységhez képest újabb változtatásokat tartalmaz, amelyeket a veszprémi egyházmegyei bizottság, mindenekelőtt Kiss Ferenc egyházmegyei cenzor javasolt Verseghynek.

**K1/7 (B szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban megjelent (Ny2) szöveg kézírata, amit a szövegcsoport data-

lása alapján 1822. február-márciusában vetett papírra Verseghy. A lejegyzés fogalmazvány jellegű, számtalan javítással. A javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny2) cenzori kézirata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-én nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén adta meg a nyomtatásra az engedélyt, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny2 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoldárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek (*momenta*) következnek.

### Keletkezés

L. Az *első Zsoltár* (270) jegyzetét.

### Forrás

3. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, III.)

Verseghy forrásairól l. Az *első zsoltár* (270) jegyzetét.

273, (56)

### Új esztendő' napján. / Új esztendő' napjára való ének.

[Egész egy hosszú esztendőnek / elfolytak ismét napjai]

K1	Új esztendő' napján.	Énekek-kézirat; 34a–34b.	Önálló. Autográf.		1819. szeptember 22., Buda	A	260.
K2	Új esztendő' napján.	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 3; 274a.	Autográf csomó.		[1819. december 1–20.]	A+a	325.
Ny1/1	Új esztendő' napjára való ének.	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/2, 181–182.	Folyóirat-közlemény.		1820, Veszprém	Av	280.
Ny1/2	Új esztendő' napján.	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/2, utolsó lap után.	Folyóiratba bekötött különnyomat.	G-dúr, 6/8, Frissecskén. Musikába tette Seiler József.	1820, Buda	A	(56)

### Megjelenés

Ny1/1: Verseghy 1865, 76–77. (*Új esztendő' napján*); Verseghy 1900, 59–60. (*Új esztendő' napján*); Verseghy 1910, 275–276, 175. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat, az ének cenzori példánya, melyet az *Énekek-kézirathoz* a kézirattári rendezés során, utólag csatoltak. A szöveg alatt a lap bal oldalán a következő olvasható: „Hibátlan. / Egyházi Megyei Vizsgálat. / Kis Ferenc által.” Legalul jobb oldalon pedig: „Imprimatur / Buda 22a Sept. 1819. / M. A. Trenka / Revis. Libr.” Kis Ferenc Veszprém Egyházmegyei cenzor 1819. szeptember 11-e és 18-a között hagyta jóvá Verseghy költeményét, amit aztán a Budai Világi Könyvvizsgáló, M. Trenka szeptember 22-én hagyott jóvá.



**K2 (A + a szövegállapot):** A cenzori vizsgálat után megjobbított szövegállapot, amit néhány veszprémi pap teológiai kifogásai miatt volt kénytelen készíteni Verseghy, mivel azok „az utolsó versben nagyobb popularitást óhajtanának.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1819. november 11. In: Verseghy 2019, 207, 101. sz.) Ennek megfelelően a 4. strófa teljes egészében át van húzva, utána a helyette írt *Oh! Jézus, ki ma bűneinkért...* kezdetű versszak olvasható javításokkal. A 2. strófa végétől sötétebb színű tintát használt a költő.

**Ny1/1 (A szövegállapot):** Az EÉT-ban megjelent szöveg, ami alapvetően a K1-gyel egyezik, ugyanakkor lábjegyzetben a 4. strófa variánsaként a K2-be utólag betoldott versszak is olvasható a következő megjegyzéssel: „Ezen strófát ekképpen lehet változtatni.”

**Ny1/2 (A szövegállapot + dallam):** Zenei különnyomat. Az Ny1/1-hez tartozó 6/8-os ütemmutatójú, G-dúr kottamelléklet az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című folyóirat 1820/2 számának utolsó lapja után van bekötve. A négy oldalas különnyomat címlapján a következő olvasható: „ÚJ ESZTENDŐ NAPJÁNN. / MUSIKÁBA TETTE SEILER JÓSEF, A' BUDAI VÁRNAK FŐ TEMPLOMÁBAN A' CHÓRUSNAK ELŐJÁRÓJA, 'S A' NEMZETI OSKOLÁKNAK MUSIKAMESTERE. // BUDÁNN, A' KIRÁLYI MAGYAR UNIVERSITÁSNAK BETŰIVEL. 1820.” A 2–3. oldalon a kántoroknak szánt, orgonakísérettel ellátott kotta található, ahol az énekszólam a kísérettől külön sorban, G-kulcsban van lejegyezve. A hangszeres előjáték előtt a „Bemenetel” olvasható, azaz újév napjára a Szentmise első, a pap bevonulása alatt éneklendő darabnak szánta Verseghy. Az előjáték tempójelzése: „Frissecskén.” Az ezután szöveggel megszólaló ének tempójelzése: „Valamivel halkabban.” A 4. oldalon a fennmaradó 2–4. strófa szövege található orgonakíséret nélkül, külön énekszólamban. A 4. strófa szövege a K1-ben, illetve az Ny1/1-ben főszöveggént olvashatóval egyezik meg, azaz a Verseghy által eredetileg írt szöveggel.

### Keletkezés

*Új esztendő napjára való ének* a költő 1819–1822 közötti, idősebb korában írt egyházi darabjainak egyike, melyhez Verseghy ritmikai útmutatásai alapján a cseh származású, német ajkú, magyarul nem tudó Seiler József (1778–1854) szerzett dallamot, aki akkor a Budavári Főtemplom (ma: Mátyás-templom) karnagya volt. Verseghy 1819–1822 közötti egyházi darabjainak datálását l. a táblázatok között. Verseghynek az *Egyházi Értekezések és Tudósítások*ban Seiler József megjelenítésében megjelent egyházi énekeinek történetéről l. Az *Úrnak felmutatása után* (268) jegyzetét.

Verseghy a Horváth Jánossal folytatott levelezés szerint 1819 augusztusában kezdett neki az újév első napjára szánt, új dallamra éneklendő metrikus egyházi ének írásának. Augusztus 20-án a következőt írta a veszprémi kanonoknak: „Most már az új esztendőre való Énekek szerzésében foglalatoskodok.” (Verseghy 2019, 197, 97. sz.) Az énekkel igen jól haladt – ez nem is olyan meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy a dallamra elképzelt, vagy dallamra írt metrikus ének Verseghy szívügye és legkedvesebb műfaja volt –, mert szeptember 11-én már el is küldte a kanonoknak a „Szent István' jobbjárúl” szokott ének megjobbításával együtt: „Az előbbirül [Az *Új esztendő napjára*] írja meg Fő Tisztelendő Úr, ha Veszprémben helyben hagyatiké, vagy sem? Itt azután adom a' kótákkal együtt Censurába viszem.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. szeptember 11. In: Verseghy 2019, 201, 98. sz.) A Kiss Ferenc által végzett egyházmegyei vizsgálat gyorsan megtörtént (K1), mert szeptember 18-án kelt válaszlevelében Horváth már vissza is küldte az egyházi cenzúra által jóváhagyott szöveget: „Az új esztendő napjára készült lelkes 's érzékeny éneket a' megyebei vizsgálat által helyben hagyva vissza küldöm, hogy cottába tétetvén minél hamarább nyomtatás alá mehessen.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1819. szeptember 18. In: Verseghy 2019, 202, 99. sz.) Verseghy rendkívül gyorsan cselekedett, és immár az állami cenzor, M. A. Trenka által is jóváhagyatva (K1), postafordultával, szeptember 25-én visszaküldte az éneket a kanonoknak, hogy „az Egyházi Értekezésekben a' többi Darabok közé lehessen Kóták nélkül szedni és nyomtatni, a' mi, reméllem, első Énekemmel [Az *Úrnak felmutatása után*] is megtörtént. A' Kóták alatt nehéz az illy darabocskákat,



mint költeményeket, jól kivenni, és megízlelni, megítélni.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. szeptember 25. In: Verseghy 2019, 205, 100. sz.) Nagyon fontosnak tartotta, hogy a szöveg ne csak a kottasorok alatt jelenjen meg, hiszen úgy nehezen látható át a költemény struktúrája, verselése, illetve a szavak kifejezőereje és költői képrendszere is kevésbé ítélhető meg. Horváth következő, november 11-i leveléből azonban kiderül, hogy a nagy sietség ellenére „Az új Esztendő nap Ének csak a második kötetben adatik ki, a kótával.” A következő bekezdésben arra is választ találunk, hogy miért a késlekedés. Tudniillik „Találkoztak, a’ kik az utolsó versben nagyobb popularitást óhajtanának. Ha Uram Bátyámnak nincs terhére tegyünk ezeknek is eleget; még lehet a’ dolgonn segíteni, mert csak Januariús’ végével kerül a’ sajtó alá.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1819. november 11. In: Verseghy 2019, 207, 101. sz.) Horváth János tehát időközben többeknek is megmutatta az éneket, és bár Kiss Ferenc cenzorként már jóváhagyta azt, a klérus néhány tagjának az utolsó strófa nem mindenben nyerte el a tetszését. Verseghy, hogy a felesleges köröket elkerülje, azonnal rákérdezett a „popularitás problémájára”, és világos útmutatást kért a szöveg megjobbításához: „A’ *popularitás*, melly az új esztendőre való Énekemnek utolsó strófájában kívántatik, kérem Fő Tisztelendő Urat, magyarázza meg nekem különösebben, miben akadnak fel? Az értelmében? vagy némelly kifejezésekben? Sáhgy Úr elejétől fogva nem szerette benne e’ szót *barátom!* Ide czélozè talán az exceptio? Akármí legyen, elvárom mennél hamarább világosabb tudósítását, és a’ kívánságot szíves készséggel tellyesítem.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. november 15. In: Verseghy 2019, 209, 102. sz.) A kanonok teljesítette Verseghy kérését, és november 20-i válaszlevelében „az új esztendői Ének utolsó strófájában a’ nagyobb popularitásnak kívánását világosabban” meghatározta: „Az egyiket Uram Bátyám maga eltalálta; de előbb áll a’ mit nem találnak a’ liturgica poesissel megegyeztetethőnek; tudniillik ama kifejezést: „Szorítsd mellyedhez mellyemet azt óhajtván, hogy ez a’ gondolat fejezethén ki, az előtte való strófában kezdett könyörgésnek folyamattya szerint: „Add, hogy Jézus szent törvénye, ’s példájakint (úgy mint a’ kinek környűlmetéltetését űli az Anyaszentegyház ezen a’ naponn) még ellenséginket is szeressük; vagy véget vetvén mindnyáján az ellenségeskedéseknek, ezentűl szent frigyben élvén újjult sziveket áldozzunk Istenünknek. [...] U. I. Az Éneket, kótát elkészítetvén Uram Bátyám, tüstént csak adgya nyomtatás alá; ha lehetséges, nem bánom, ha az áriát próba végett megküldi. De Martzius’ derekára, csak ugyan itt kell már lennie a’ nyomtatottnak is.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1819. november 20. In: Verseghy 2019, 210–211, 103. sz.) Nehogy az áriával is hasonlóan járjon, mint a szöveggel, rögtön megküldte a már készen lévő, kinyomtatott kottát. Félelme nem volt alaptalan, mert később a 136. *zsoltár* Seiler által írt dallamát a „Veszprémi Muzsikusok”, azaz a zenéhez is értő veszprémi papok valóban nem engedték megjelenni. „Az Ária, mellynek *Seilertől* írtt originálissát, ime! ide függesztem, már régen ki van nyomtatva, mivel Fő Tisztelendő Úr az első Kötetbe akarván adni, sürgette volt. A’ helyben nem hagyott utolsó strófa az éneknek kótáival szinte úgy van kinyomtatva az utolsó oldalonn, mint az első éneknek strófái: de ez nem gátollya meg a’ végső strófának jobbítását: mivel az ének kóták nélkül is ki fog a’ könyvben nyomattatni. E’ mellé, ha tetszik, oda lehet a’ jegyzést tenni, hogy a’ kóták alatt találkozó strófa imígy jobbítatott meg. Ezt a’ Lelki Pásztorok olvasván, a’ Kántorokat meginthetik, hogy magokot a’ jobbítotthoz tartásák. Ha majd üdövel az Áriák különösen is kiadatnak, talán ha egyszer 12re megy a’ számok: akkor úgy is a’ Textusokot is hozzájuk kell adni és így a’ hibát másodsor is megjobbíthatjuk. Az utolsó strófát megváltoztatva nem sokára elküldöm.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. december 1. In: Verseghy 2019, 212, 104. sz.) A megjobbított szöveget december 20-án küldte el: „A’ kívántt utolsó Strófát ide függesztem, öszveforrasztván benne a’ Veszprémi ideát az enyímmel.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. december 20. In: Verseghy 2019, 106. sz.)

A Verseghy és Horváth János közötti levelezés a fennmaradt szövegforrásokkal összevetve tehát világossá teszi a szöveg alakulástörténetét. Eszerint, bár a Verseghy által írt négystrófás ének első szövegváltozatát (K1) jóváhagyta Kiss Ferenc Veszprém egyházmegyei cenzor, a 4. strófában később néhány pap teológiaiilag helytelen kifejezéseket talált. Verseghy ezt az elvárásoknak megfelelően

megjobbította (K2), de mivel a kottát már korábban kinyomtatták, abban már nem tudta javítani a kifogásolt részeket. Ezért született az a megoldás, hogy a szövegnek tulajdonképpen két 4. strófát közöltek. Egyet, a Verseghy által eredetileg írtat a főszövegben, illetve ennek egy, a veszprémi papok utasítása szerint alaposan átdolgozott változatát lábjegyzetben. Figyelemre méltó azonban a levelezés és a megjelenés magyarázata közötti távolság. Itt is láthatóvá válik ugyanis – ami a zsoltaírfordításoknál, illetve Verseghynek az *EÉT* számára készített egyéb munkáinál is minduntalan előtűnik –, hogy Horváth János minden tekintetben Verseghy pártján állt. Bár kanonokként nyilván helyeselnie, illetve továbbítania kellett Verseghy felé a klérus teológiai kifejezésekre vonatkozó kritikáját, ő maga semmit sem helytelenített Verseghy írásaiban, sőt mind esztétikai, mind teológiai-filológiai tekintetben messzemenően egyetértett vele.

A levélváltás szerint ugyanis Verseghy a klérus kívánságának megfelelően törölni akarta a rossznak ítélt szövegváltozatot. Ebben csupán az akadályozta meg, hogy a kottát a 4. strófa első szövegváltozatával már kinyomtatták addigra, mire a szöveg átírásának kérése eljutott a költőhöz. Verseghy egy újabb kiadásnál egyértelműen csak a megjobbított strófát hagyta volna meg, illetve maga azt a jegyzést tette volna be az *EÉT*-ba, hogy: „a’ kóták alatt találkozó strófa imígy jobbított meg.” Ehhez képest Horváth János főszövegben az ének eredeti, első szövegváltozatát közölte (K1), és csupán a lábjegyzetben adta közre a klérus szerint „teológiaiilag is helyes” változatot a következő megjegyzéssel: „Ezen strófát ekképen lehet változtatni.” A veszprémi kanonok tehát nem kötelezően választandóként aposztrofálta a megjobbított szöveget, hanem csupán mintegy szabadon választható lehetőségként kínálta fel azt a kántorok számára.

Ehhez a történethez kapcsolódik még az az 1820. február 26-án kelt levél, amiben Verseghy Seilernek utólag honoráriumot kért az elkészített áriáért. Ebből derül ki az is, hogy bár Verseghy megtudta, hogy Seiler Esztergomba megy, nem gondolja, hogy ez a munka megakadását jelenti majd, és várja a következő egyházi ének témáját Horváth Jánostól: „*Seilernek*, kérem Fő Tisztelendő Urat, küldjön a’ nekem szánt Veszprémi ajándékkal, ha bátorságos alkalmatossága lessz, a’ második Áriáért egy kis jutalmat. Az elsőért harmincz forintot adott neki Barátom Uram. Azt hallom, hogy Esztergomba megy, mint Regens Chori Ecclesiae Cathedralis: de igaz is, beszéllek én vele, hogy az Egyházi Értekezéseknek Áriákat Esztergomban is csinállyon. – A’ 3. kötet’ számára csinállyake Egyházi Éneket? és mirül?” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. február 26. In: Verseghy 2019, 237, 116. sz.) Az itt felvetett, az *EÉT* következő számában megjelent harmadik Verseghy–Seiler-darab *A’ keresztfa mellett álló Szűz Anya* (285), azaz a *Stabat Mater* magyarázata-újrírása lett.

### Verselés

A nyolcsoros strófák jambusi 9-es és 8-as keresztírmes sorokból épülnek fel. Mivel a szöveget a német anyanyelvű Seiler József Verseghy ritmusutasításai alapján zenésítette meg, a felütéses kezdetű, jambusi lejtést imitáló 6/8-os dallam tökéletesen leképezi a szöveg ritmusát. Strófászerkezete: 9a8b9a8b9c8d9c8d

### Dallam (56)

Seiler–Verseghy: *Új esztendő’ napján*.

(*Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/2, bekötött különnyomat – G-dúr, 6/8, Frissecskén)

Az 56. kottamellékletben Verseghy *Új esztendő’ napján* című éneke található Seiler József megzenésítésében.

Új Ének. A' szokott Ének Szent István Királynak jobb Kezérül szorosabb üdömmértékre vontt versekben. / Szent István Királynak jobb Kezérül a' szokott Ének, szorosabb üdömmértékre vontt versekben. [Óh! szent jobb Kéz! földünk' fényne]

K1	Új Ének. A' szokott Ének Szent István Királynak jobb Kezérül szorosabb üdömmértékre vontt versekben.	Énekek-kézirat; 39a–40a.	Önálló. Autográf.	1819. szeptember	A	–
K2	Szent István Királynak jobb Kezérül a' szokott Ének, szorosabb üdömmértékre vontt versekben.	Énekek-kézirat; 41a–43a.	Önálló. Autográf.	1819. szeptember	A	261.

### Megjelenés

K1 és K2 kontaminálása: Verseghy 1900, 60–63; Verseghy 1910, 304–306, 189. sz. (A szöveget refrén nélkül (K1) adta ki, de úgy, hogy az utolsó strófa után mintegy keretként ismét beírta a refrént.)

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Félbehajtott nyolcadrét ívre lejegyzett autográf tisztázat, melyet az Énekek-kézirathoz a kéziratári rendezés során, utólag csatoltak. Verseghy egy olyan lapot használt lejegyzésre, melyre korábban latin és német jegyzeteket írt (az idegen nyelvű töredékek a lap hátoldalára kerültek: 40b). Mivel a költő 1819. szeptember 11-i levelében elküldte a darabot Horváth Jánosnak (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. szeptember 11. In: Verseghy 2019, 201, 98. sz.), feltehetően nem sokkal előtte, azaz 1819 szeptemberének elején írta-jegyezte le az éneket. A cím mellett alcímként besúrva világosabb tintával: *A' szokott Ének Szent István Királynak jobb kezérül szorosabb üdömmértékre vontt versekben*. A tinta színe alapján az alcímet a K2 lejegyzésekor, azaz az ének végleges tisztázásakor írta be. Bár a kézirat tisztázat, két minimális jobbítást tartalmaz. Ezen kívül a K2-höz képest az alábbi két formai eltérés figyelhető meg: egyrészt a refrén itt még csak az első strófába van beírva (a többi versszaknál sorkezdettel sincs jelölve), másrészt a 6. sorhoz tartozó magyarázó jegyzet (*Exodi 17*) a sor mellett olvasható.

**K2 (A szövegállapot):** Az ének második, végleges tisztázata, mely közvetlenül a K1 után található. A K2 eredetileg egy olyan csomóhoz tartozott, amit Verseghy úgy alakított ki, hogy félbehajtott lapokat zsinórral egymáshoz fűzött. Az így egybefűzött csomóról a *Szent István Királynak jobb Kezérül* szóló éneket jól láthatóan utólag lemetszették. Az autográf lejegyzés nem sokkal a K1 után, azaz 1819. szeptember elején keletkezett. Végleges tisztázatként egyrészt már tartalmazza a K1-ben lévő jobbításokat, másrészt a refrén kezdősorát minden strófába beírta, végül pedig a *Moyses' Karjára* vonatkozó magyarázatot (*Exodi 17.*) lábjegyzetbe tette.

### Keletkezés

Címe magában rejtja a szöveg forrását, illetve megírásának okát. Eszerint az *Új Ének. A' szokott Ének Szent István Királynak jobb Kezérül szorosabb üdömmértékre vontt versekben* (K1) az 1771-ben megjelent *Rövid Tudósítás Ájtatos Imádsággal és Énekkel-Együtt, Szent Istvánnak Magyar-Ország Első Apostoli Királynak Ditsőséges Jobb-Kezérül* című aprónyomtatványban lévő *Új Ének* prozódiai megjobbításaként készült. Verseghy a korban jól ismert, a Szent Jobb ünnepén mintegy kötelezően megszólaltatandó éneket írta újra, lévén, hogy annak prozódiaja nem illeszkedett tökéletesen a dallamhoz. Mivel az 1771-es *Új Ének* szövegének és dallamának története önmagában is bonyolult, alább ezeket a könyvebb befogadhatóság kedvéért Verseghy énekéhez kapcsolódóan röviden külön-külön tekintjük át.

Madarász Flóris a korabeli kutatásokra hivatkozva még úgy tartotta, hogy Verseghy kéziratban maradt *Szent István Királynak jobb Kezérül szóló Éneke* „egy régi, szokott ének átdolgozása (RMKT I, XII.

sz., 28, 300–302: *Ének a Szent Jobbkézhez*. 1484.) Ritmusa megegyezik az 1484-ből fennmaradt töredékével: Ó döcsőséges szent jobbkéz, / Mellyet magyar óhajtva néz, / Drága gencse népönknek, / Nagy öröme szívönknek!” (Verseghy 1900, 60.)

Bár az *Ó döcsőséges szent jobbkéz...* kezdetű ének 1484-es eredetét már korábban is kétségbe vonták a kutatók, a Bartalis Antal jegyenyei plébános által elkövetett nyelvi archaizálás-csalás tényét és eszméletörténeti kapcsolatait Knapp Éva tisztázta megnyugtatóan (Knapp 2005). Eszerint a Bartalis Antal által 1794-ben közreadott négy sor (Bartalis 1794, 122–123, b jegyzet) az 1771-ben *Új Ének* címen megjelent ének első versszakának archaizált írásképű változata.

A Szent Jobb országos kultuszát Mária Terézia terjesztette el, miután 1771-ben hosszú tárgyalások után sikerült Bécsbe, majd Budára szállíttatnia a 16. század óta Raguzában őrzött ereklyét, illetve ezzel párhuzamosan – egy pápai rendelt kieszközlésével – elrendelte a Szent Jobb önálló liturgikus ünnepelését is. Előtte korántsem volt általánosan jellemző Szent István Kezének tisztelete: a 15. század végén kizárólag az esztergomi egyházmegye számára készült liturgikus nyomtatványokban szerepelt piros betűs ünnepként, de önálló himnusszal ekkor még nem rendelkezett, ünnepére ugyanazok az énekek szolgáltak, mint Szent István ünnepének nyolcadára (Knapp 2015, 184). A Szent Jobb széles kiterjedésű kultusza csak 1771-től datálható, ráadásul e kultusz erősen felülről ellenőrzött és irányított volt.

Az 1771-től megjelent német, latin és magyar nyelvű Szent Jobbról szóló áhítati művek típusait és kiadásait Knapp Éva vette számba, és tartalmuk alapján a következő négy csoportba sorolta őket: *I. Rövid Tudósítás* [rövid tudósítás ájtatos énekkel és imádsággal együtt]; *II. Ének* [egyetlen éneket tartalmaznak]; *III. Imalapok* [csak rövid tudósítást és imádságot tartalmaznak]; *IV. A Szent Jobb körmenetek áhítati rendje* [az ünnep áhítati rendjét tartalmazza imádsággal és énekkel együtt] (Knapp 2005, 185–187, 98. jegyzet). Ezen kiadványok, illetve „a Kancelláriai Levéltárban fennmaradt dokumentumok tanúsága szerint 1771-ben a kultusz társadalmi méretű felélesztésére és népszerűsítésére szánt aprónyomtatványok jelentek meg először. Tartalmukat körültekintően állították össze és azokat Mária Terézia is jóváhagyta. [...] Bécsben 1771. június 21-én kelt az a német fogalmazvány, amely meghatározza a Szent Jobb tiszteletére áhítati céllal magyar, német és latin nyelven kiadandó nyomtatványok tartalmát (MOL, Kancelláriai Levéltár A 39 Acta Generalia 1771. nr. 3690–1). A mintát és a forrást a Nürnbergben 1484-ben megjelent *Missale Strigoniense* Szent Jobb-miséjéhez tartozó szövegek adták: a Szent István jobbja megtalálásának ünnepéhez tartozó *oratio* [*Missale Strigoniense* 1484, 456.] minden részletében megfelelt a három nyelvű közlésre. A már 1484-ben ehhez tartozó himnusszal kapcsolatban azonban nehézséget okozott, hogy az nem tesz említést az ereklyéről. Ennek ellenére a latin és a német nyelvű nyomtatványokba ezt a két szöveget szánták – a latin himnuszt ugyanis lefordították németre. A magyar nyelvű nyomtatványban viszont a régi *oratio* magyar fordítása mellé egy másik, a fogalmazványhoz mellékelte énekszöveget terveztek megjelentetni. Az ének tartalmát röviden összefoglalták, majd megállapították, ez valóban a Szent Jobbról szól, s ha az idő nem sürgetne, a magyar éneket le lehetne fordítani a másik két nyelvre is. Arról nem esik szó, hogy ki írta és honnan származik az ének. [...] A fentiekből nyilvánvaló, hogy a magyar nyelvű *Új ének* valóban teljesen új volt, az ereklye translációjára – valószínűleg uralkodói megrendelésre – készült, s tervbe vették a lefordítását is, amely azonban idő hiányában elmaradt. Szerzőjéről nem emlékeznek meg, s róla Pray György sem ír egyértelműen. A magyar nyelven frissen, az 1771. évi translációra kiadott jezsuita eredetű Szent Jobb-költeményekről csupán annyit árul el, hogy összesen három ilyen alkotásról tud: Faludi Ferenc Pozsonyban és Szerdahelyi József Bécsben szerzett ódájáról, valamint Molnár József Budán készített poemationjáról.” (Knapp 2005, 188.) Pray Györgynek az ének szerzőjére vonatkozó megjegyzése így hangzik: „Aliquot e nostris [ti. a jezsuiták] de S. Dexterā patrio idiomate poetica edidere: Posonii P. Franc. Faludi, et Viennae P. Jos. Szerdahelyi odas; Budae autem P. Joannes Baot. Molnár poemation.” (Pray 1771, 112. Idézi Toldy 1857, 508). Faludi a *Sz. Istvan Kiralyrul Posonyi Ének* című darabja után valóban feljegyezte, hogy azt az ereklye 1771-es Budára való átszállítása alkalmá-

ból készítette (*Faludi* [1771], 52. A latin nyelvű bejegyzést idézi Szelestei N. 1999, 294), ez a darab viszont nem a Rövid Tudósításokban közreadott ének. Az 1771-es aprónyomatványban megjelent *Új Ének* szövegét tehát feltehetően az akkor Bécsben élő jezsuita Szerdahelyi József írta (1727–1802), mégpedig egy olyan osztrák processziós dallamra, mely Mária Terézia énekeskönyvében is megjelent (*Katolisches Gesangbuch* [1776], VIII. sz.), azaz a korabeli liturgikus énekreform egyik általánosan elfogadott és terjesztett darabja volt. Bár az egyházi ének műfajából adódóan a dallam elválaszthatatlan a szöveg értelmezésétől, a nyelvészeti-irodalmi kutatások látóköréből mindeddig kiesett.

A dallam feltárását némileg megnehezíti, hogy bár az 1771-ben megjelent ének a kezdetektől dallammal terjedt, egyetlen nyomtatvány sem rögzítette. Mindamellett, hogy a 18. század végén még rendkívül bonyolult és költséges volt a kottanyomatás, a dallam nélküli közlés ebben az esetben inkább a darab műfaji jellegéből adódik. A népelemek ugyanis alapvetően kotta nélkül terjedtek, hiszen a kántorok által betanított és felülről általánosan elterjesztett ünnepi énekek az évek során hallás után is beíródtak a nép emlékezetébe. Az egyházi énekeskönyvek szerkesztői a dallamközlést általában feleslegesnek tartották, lévén, hogy a nép úgysem tud kottát olvasni (Watzatka 2011).

Azt a dallamot, amit „a budapesti hívek a szent körmenet alkalmával ős Budavárban augusztus 20-án énekelnek” először 1883-ban Bogisich Mihály (1839–1919) egyházzeneész pap, a budavári Nagyboldogasszony-templom plébánosa és az erekye hivatalos óra adta közre (Bogisich 1883, 273–274). Az ének némi szövegváltoztatással „a nép számára készült 16-od alakban részint a budavári plébániahivatal által, részint a ponyvairodalommal foglalkozó egyes vállalkozók által majd minden negyöt évben újra kiadatott” (Bogisich 1883, 271). Bogisich az ének történetét áttekintve megállapította, hogy a budai körmeneten az 1877. és 1861. évi bécsi kiadású szöveget énekelik, a dallam egy része pedig megegyezik a *Dicsértéssel oh Mária...* kezdetű Mária-énekkal (Bogisich 1883, 272).

A *Dicsértéssel oh Mária...* dallammal együtt először Bozóki Mihály 1797-es énekgyűjteményében (Bozóki 1797, 224), majd pedig a Tárkányi Endre és Zsasskovszky testvérek által 1855-ben közreadott *Katolikus Egyházi Énektárban* jelent meg (Tárkányi–Zsasskovszky 1855, 198. sz.). Az ének dallama megtalálható még Szentmihályi Mihály énekeskönyvének cenzori kéziratában (*Szentmihályi 1797*, A. V. 914; p. 45, No. 159. Szentmihályi a dallamot nem nyomtatványokból, hanem Eszterházy Károly püspök utasítása szerint a vidéki kántorok gyűjtése alapján jegyezte le: Rajeczky 1984).

E Mária-ének Watzatka Ágnes kutatásai szerint szövegét és dallamát tekintve a Mária Terézia nevéhez fűződő egyháziének-reform egyik darabjának, az 1781-es bécsi konzisztórium énekeskönyv *Die gesungene Litanei* című litánia strófás énekének a tükörfordítása, illetve átvétele (*Sonn- und Festtägige Meeß Gesänger 1781*, No. 66; Watzatka 2014/2015b, 292–293). Az énekhez tartozó dallam eredetileg az uralkodónő által 1776 körül kiadott énekeskönyv VIII. számú melódiája volt (*Katolisches Gesangbuch* [1776], No. VIII: *Stabat Mater*. [*Bei dem Kreuz mit nassen Wangen...*] – Franz Xaver Riedel *Stabat mater*-parafrázisa), amire a kéziratban maradt konzisztórium énekeskönyv szerzői később egy litániát írtak. A kéziratban a darab „gondosan kikottázva énekhangra és számozott basszusra, „solí” és „tutti” szereposztásban olvasható. Az ének kezdetéhez egy betoldás került, amely a dallam egyes részeit alkalmazza a litánia bevezető párbeszédeihez (Uram, irgalmazz nekünk stb.). A verses litánia szövegkezdeté: *Väter, ewig ungeboren...*, a Máriához intézett könyörgések (a tulajdonképpeni strófás ének) kezdeté: *O, Maria, sei gepriesen...*” (Watzatka 2014/2015b, 292.) A *Die gesungene Litanei* című litánia fordítása, illetve a darab strófás része önálló Mária-énekként gyorsan elterjedt Magyarországon. Bozóki a *Dicsértéssel oh Mária...* szövege mellett még a teljes litániát is hozza (Bozóki 1797, 227), Szentmihályinál viszont már csak a strófás ének szövege szerepel „tulajdon nótára” (Szentmihályi 1797, 322), miként a Tárkányi–Zsasskovszky énektárban is (Tárkányi–Zsasskovszky 1855, 198. sz.). A Mária-ének dallama tulajdonképpen az 1776-os nyomtatványban található VIII. számú melódia anyai különbséggel, hogy a szövegnek megfelelően a „könyörögi, könyörögi” szavakra két ütem betoldásával bővítették a dallamon.

A *Katolisches Gesangbuch* eme melódiája a *Dicsértéssel oh Mária...* szövege mellett – Bogisich lejegyzése szerint – a Szent Jobb-énekkal is használatban volt hazánkban. Az 1771-es Rövid Tudósításban

olvasható *Új Éneket* a stófaformája alapján eredetileg a *Katolisches Gesangbuch* VIII. számú melódiájára énekeltek. Később viszont, miután a dallam Magyarországon a *Dicsértéssel oh Máriához* kapcsolódva vált ismertté, az ebben lévő ütem- és szótagszámbővülést a Szent Jobb-énekre is kiterjesztették: ez eredményezte a refrénben olvasható „*Oh Szent Kéz*” kétszeri ismétlését, ami ily módon hat szótaggal megtoldotta az eredetileg 7 szótagos sort (Bogisich 1883, 273).

A *Katolisches Gesangbuch* VIII. dallama tehát egy, a korban jól ismert refrénes processziós énekdallam volt, amit az 1776-os reforménekeskönyvben X. F. Riedel *Stabat mater* parafrázisával párosítottak a szerkesztők (Watzatka 2014/2015b, 280–281). Zeneszerzője ismeretlen. A bemutatott források és összefüggések tanúsága szerint ezt a dallamot kapta meg 1771-ben Szerdahelyi József, mint olyat, amire egy Szent István Jobbjáról szóló énekszöveget kell írnia. Bár a szöveget már erre a modern metrikus dallamra készítette, a 22 stófás darab prozódiaja még korántsem volt tökéletes, hiszen a szoros ritmusra vett, metrikus dallamra énekelte költemények verstani rendszerét gyakorló zenészként a korabeli zeneesztétikák alapján Verseghy is majd csak a század végére dolgozta ki. Annyi mindenesetre a cím alapján bizonyos, hogy Verseghy elsősorban a prozódia miatt jobbította meg „A’ szokott Ének”-et és vonta a dallam ritmusához jobban illő „szorosabb üdömmértékű versekre” (K1).

Hogy a költő Horváth János veszprémi kanonok felkérésére írta-e újra a Szent István ünnepén elhangzó „szokott [új] éneket”, vagy esetleg saját kedvteléséből állt neki a darab kijavításának, azt az erre vonatkozó egyetlen fennmaradt levél alapján nem lehet eldönteni. Verseghy 1819. szeptember 11-én a következő sorok kíséretében küldte el a veszprémi kanonoknak az éneket: „Ide zárva küldöm az új esztendőre készített Éneket, és Szent István’ jobbjáról a’ szokott éneknek jobbítását. Az előbbiről írja meg Fő Tisztelendő Úr, ha Veszprémben helyben hagyatiké, vagy sem? Itt azután adom a’ kótákkal együtt Censurába. Szent Istványrúl, ha tetszik az Ének, kérem, írassa le más által, és úgy tegye a’ többi darabok közé, mellyeket üdövel ide Censurára fog küldeni. Vannak erre okaim, mellyeket szóval könnyebb elterjeszteni.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. szeptember 11. In: Verseghy 2019, 201, 98. sz.) Ama kérése, hogy a kanonok írassa le mással, és ne az ő keze írásával küldje cenzúrára az éneket, azt sejteti, hogy a költő valamiért tartott attól, hogy ha felismerik, hogy a jobbítás az ő műve, akkor a cenzor nem engedélyezné a kiadását. Hogy Horváth leíratta-e, vagy sem, illetve hogy egyáltalán cenzúra alá küldte-e az éneket, nem tudjuk, csupán annyi bizonyos, hogy a Verseghy által megjobbított darab kéziratban maradt.

Az éneknek két autográf tisztázata van, melyek lejegyzését a fentebb idézett levél alapján 1819. szeptember elejére datáljuk. Az első tisztázatot (K1) valószínűleg magának készítette Verseghy: ekkor ugyanis még nem adott külön címet a darabnak, hanem az 1771-es nyomtatványban megjelent, és így ismertté vált *Új Éneket* használta. A *Szent István Királynak jobb Kezérül a’ szokott Ének, szorosabb üdömmértékre vontt versekben* magyarázó címet csak később, a végleges tisztázás során adta a darabnak (K2), illetve a K1-be is ekkor, utólag szúrta be margináliaként *A’ szokott Ének Szent Istvány Királynak jobb Kezérül szorosabb üdömmértékre vontt versekben* alcímet.

Hogy a Verseghy által prozódiailag megjobbított ének miért nem került aztán nyomdába, arra a szövegek összevetése is adhat némi magyarázatot. Ebben az esetben sem csak prozódiai javítást végzett, de mintegy erre hivatkozva – saját politikai-történelmi nézetei szerint – a szöveg tartalmán is jelentősen változtatott. Vö. az *Ébredgy hazánknak bajnok népével* (103). Így például kihagyta Mária Teréziát a szövegből (a Szent Jobbot hazánkba szállíttató „Királynénk” helyett a „Háza Austriának” kifejezést használta), illetve az érzékeny esztétika szerint több ponton is erősen modernizálta az 1771-es szöveget (az egyházi rendek és tisztségek megalapítója helyett inkább a betegek, özvegyek, árvák és éhezők gyámolítóját tisztelte Szent Istvánban, a történelmi helyek és események helyett a lelki történeteket ábrázolta stb.). De akár Verseghy múltja (1795-ben felségsértés miatt pallos általi halálra ítélték, amiből végül kilenc évi várfogság lett) is oka lehetett annak, hogy a költő nevével nem kerülhetett cenzúra alá a szöveg.



Szent István Jobbkezéről a fentebb említettek kivül (Faludi Ferenc, Szerdahelyi József, Molnár József) *Szent ISTVÁN Királynak jobb kezéről* címen „Száffo’ rendi-szerént”, az időmértékes formában Rájnis József írt még a korban (Rájnis 1781, I. könyv, II. sz., 5).

A *Rövid Tudósítás* című 1771-es aprónyomatványt egyrészt a fentebb bemutatott szövegproblémák- és viták, másrészt az *Új Ének* kontextusa miatt a forrásszövegnek teljes terjedelmében közöljük.

### Verselés

Verseghy célja a *Katolisches Gesangbuch* [1776] VIII. melódiájával terjesztett, 1771-ben közreadott, Szerdahelyi József által írt *Új Ének* prozódiai megjobbitása volt. A trocheusi sorokból álló ének strófaszerkezete: 8877 / aabb + refr: 8877 /aabb

### Forrás

*Rövid Tudósítás Ájtatos Imádsággal és Énekekkel-Együtt, Szent Istvánnak Magyar-Ország Első Apostoli Királynak Ditsőséges Jobb-Kezéről*: Mellyet Fölséges, és Apostoli Királyné Aszszonyunknak különös buzgósága Ráguzából Hazánkba vissza-hozott, és Budán az Udvari Templomban közönséges tiszteletre ki-tett. Bécsben, Nyomtatott Nemes Tamás János Trattner betőivel. 1771. [aprónyomatvány] [Az ének szövegét Szerdahelyi József írta].

## TUDÓSÍTÁS.

Mind egyházi, mind világi írók bizonyítyák, hogy Szent Istvánnak Magyarok ditsőséges első Apostoli Királyának – Jobb-Keze mennyei gond-viselés-által a’ rothadástól épen maradván, Magyar-Országban Bihar-Vármegyében Szent László Királytul az ő tiszteletére épített Templomban több száz esztendőig különös Sz. Misével, Solosmával, Imádsággal, és Officiummal tiszteltetett: sőt minekutána üdök-változási-miatt Szülő-Hazájából Ráguzába vitetett; ott-is a’ Szent Domokos Szerzete Templomában tsak nem 200. esztendő folyása-alatt ájtatos tiszteletben tartatott.

Azonban Fölséges Apostoli Királynénk, akarván Magyar-Országhoz való örökös szeretetét azzal is bizonyítani, munkába vette, hogy ezen szent Ereklýt vissza szerezhetné: meg-sem szünt közbevetett munkálkodásátul, míg á Ráguzabéliek két fő-rendü követek-által Bécsbe nem küldötték. Így tehát elegendő bizonyság mellett vissza szereztetett a’ Szent Kéz; és a’ Bécsi Érsek, mint helybéli lelki Fő által, szokott rend-szerént meg-visgáltván valóságosnak találtatott.

Mellyre-nézve tetszett Apostoli Királynénknak ő Fölségének olly Kegyes rendelést tenni; hogy ezen szent Jobb-Kéznek tiszteletére a’ Schönbrúni Udvari Templomban ezen jelen való 1771dik esztendőben, Szent Iván havának 29dik napján, a’ Szent István Király Vitézinek jelen-létében, kilencz napi ájtatosság tartassék: az-után edig ezen drága Kints Magyar-Országának vissza adattassék; és nevezetessen Budán az Udvari Templomban közönséges tiszteletre ki-tétessek.

## SZENT ISTVÁN KIRÁLY

Ditsőséges Jobb-Kezének megtalálásárul-való régi, és meg 1484dik Esztend. Norimbergában nyomtatott.

## IMÁDSÁG.

Ur Isten, a’ Te Szenteidnek tudálatos fényessége, ki Sz. István Király, és Confessor ditsőséges Jobb-Kezét ki jelentted: adgyad mi nekünk, hogy az örök boldogságban az ő oltalmárul örvendezzünk. A’ mi Urunk JESUS Kristus által, ki te veled, és a’ Szent Lélekkel egyetemben él, és uralkodik örökön öröké, Amen.

[Szerdahelyi József]  
UJ ÉNEK.

1.

AZ ÉNEKES.

Oh! Ditsösséges Sz. Jobb-Kéz,  
Mellyet Magyar ohajtva néz:  
Drága Kintse Népünknek,  
nagy öröme Szivünknek.  
A' *Nép*. Kérünk, áld-meg Országunkat,  
Királynénkat, s-mindnyájunkat:  
Oh Sz. Kéz! légy oltalmunk,  
És örökös paisunk.

2.

Az *Énekes*. Mikor Te reád tekintünk,  
Egészen meg-ujjul lelkünk:  
jút eszünkbe Szentséged:  
Sok szép jó téteményed.  
A' *Nép*. Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

3.

Az *Énekes*. Magyar Országbul Pogányság,  
Bálványozó setét vakság  
Töled ki-gyomláltatott,  
Igaz hit bé-óltatott.  
A' *Nép*. Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

4.

Az *Énekes*. Szép Püspöki Méltóságok,  
Apátur, és Prépostságok  
A' te szent oltoványid,  
Ditsösséges munkáid.  
A' *Nép*. Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

5.

Az *Énekes*. A' szerzetes embereknek,  
Férjfiaknak, és Szüzeknek  
Mennyi ékes Templomot  
Nem raktál, és Klastromot?  
A' *Nép*. Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

6.

Az *Énekes*. Boldogságos Szüz Anyának,  
Mint Magyarok Aszszonyának,  
Fel-áldoztatd Hazánkat,  
Szentelted Koronánkat.  
A' *Nép*. Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.



7.

*Az Énekes.* De jó-voltod tengerének,  
Buzgóságod Ár-vizének,  
Noha minden-felé folt,  
Országunk még-is szűk volt.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

8.

*Az Énekes.* Jerusálembé-is nyujtád,  
Romába-is meg-mutatád  
Bö adakozásodat,  
Hires buzgóságodat.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

9.

*Az Énekes.* Bús árváknak, özvegyeknek,  
Szegény betegeknek,  
Mennyi pénzt, nem osztottál?  
Es hányszor nem szolgáltál?  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

10.

*Az Énekes.* Éhezőknek táplálója,  
Mezitlenek ruhájója  
Volt neved az Országban,  
Sött egész Európában.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

11.

*Az Énekes.* Ennyi jó téteményekért,  
Nevezetes érdemekért  
Tsudája valál földnek,  
Nagyon tetszél az Egnek.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

12.

*Az Énekes.* Azér Isten sok tsudákkal,  
Hires rothadatlansággal  
Ditsöitett tégedet,  
Hirdette Szentségedet.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

13.

*Az Énekes.* Mert koporsód fel-nyitattván,  
szent Laszlótul vizsgálattván,  
Más tagok el-oszlottak,  
Téged épen találtak.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

14.

*Az Énekes.* Altal-vittek nagy Biharba,  
Tettek szép Apátországba,  
Mellyet szent László szerzett,  
Es szent Jobbnak nevezett.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

15.

*Az Énekes.* Ott miként nem fényeskedtél?  
Mennyi tsudákat nem tettél?  
kik tiszteltek tégedet,  
Vették segítségedet.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

16.

*Az Énekes.* Mikor Mohácsnál el-vesztünk,  
Te-is el-vitettél tőlünk,  
Tenger mellé adattál,  
Minket árvául hagytál  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

17.

*Az Énekes.* De Isten irgalmassága  
THERESIÁNK buzgósága  
Viszsa-hozta Kintsünket,  
Es véle Szerentsénket.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

18.

*Az Énekes.* Tenger-mellül Duna-mellé,  
Rágusából Buda-felé,  
Térsz Hazánk fő-Várába,  
Királyok Udvarába.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

19.

*Az Énekes.* Hogy ismét köztünk lakhassál,  
Szülő-földödön nyughassál,  
Itt Hazádra tekénthess,  
Reánk gondot viselhess.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

20.

*Az Énekes.* Erről nagy hála-adással,  
Közönséges vigassággal,  
Ma együtt emlékezünk,  
Szívünköl örvendezünk.  
*A' Nép.* Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

21.

Az *Énekes*. Isten jó-voltát ditsérjük,  
Es általad arra kérjük,  
Eltesse Aszszonyunkat,  
Es egész Udvarunkat.  
A' *Nép*. Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

22.

Az *Énekes*. A' dög-halál mirigyétől,  
Had, éhség büntetésétől,  
Oltalmazzon bennünket,  
Boldogítsa ügyünket.  
A' *Nép*. Kérünk, áld-meg Országunkat, etc.

A M E N .

### Dallam (59)

[?]-Verseghy: *Szent István Királynak jobb Kezérül a' szokott Ének, szorosabb üdömmértékre vontt versekben.*  
(Katolisches Gesangbuch [1776], Melodie VIII: *Stabat Mater*. [Bei dem Kreuz mit nassen Wangen...]  
– 4/4, F-dúr, Langsam.)

Az 59. kottamellékletben az ismeretlen zeneszerzőtől származó osztrák processziós dallam található Verseghy *Szent István Királynak jobb Kezérül a' szokott Ének, szorosabb üdömmértékre vontt versekben* című költeményével.

### Magyarzatok

6. *Exodi 17.*: Kivonulások könyve 17.

49. *Várad*: Nagyvárad. Itt alapította 1083-ban Szent László azt a bencés apátságot, ahol hosszú időn át őrizték a Szent Jobbot.

50. *Ragúza*: A 16. század végén, a török uralom idején az ereklye Raguzába, a mai Dubrovnikba, az ottani domonkos kolostorba került.

57–60. *Háza Austriának [...] Visszaszerzett Tégedet*: 1771-ben Mária Terézia hozatta haza az ereklyét Raguzából.

65. *köz ellenségünk*: a törökök

78. *visszatérő ünnepeddél*: A Szent Jobb megtalálásának ünnepe május 30-a volt. Ehhez kapcsolódott az 1484-es nürnbergi *Missale Strigoniense* lapjain olvasható miseszöveg és *oratio*, amit aztán az 1771-es aprónyomtatványokban is újra közöltek (Rövid Tudósítás 1771). Mivel azonban a Szent Jobb-kultusz az idők során erősen aláhanyaglott, Mária Terézia 1773-ban pápai rendeletet eszközölt ki a május 30-i Szent Jobb feltalálása ünnep visszaállítására (Knapp 2005, 184).

Veszprémbe volt létemnek emlékezete az odavaló Egyházi Urakhoz. [Láttalak ős lelkű  
Veszprémnek Papjai! Édes]

K1	<i>Veszprémbe volt létemnek (August. 9től fogva 13dikig) / Emlékezete / az Odavaló &lt;Lelki Pásztorokhoz&gt; Egyházi &lt;Férfiakhoz&gt; Urakhoz.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 4; 274a.	Autográf.	1819. augusztus második hetében	A	326.
K2	<i>Veszprémbe volt létemnek / Emlékezete / az odavaló / Egyházi Urakhoz.</i>	OSzK Kt., Analekta 6584.	Önálló. Autográf tisztázat.	1819. augusztus második hetében	A	–

### Megjelenés

K2: Horváth Konstantin 1925, 116.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat, a *Zsoltárok és Énekek* című *Zsoltárok-kézirat* IV. csomójának része, ami a címben még néhány utólagos javítást tartalmaz. A cím a következő módon van tördelve, és javítva: *Veszprémbe volt létemnek (August. 9től fogva 13dikig) / Emlékezete / az Odavaló <Lelki Pásztorokhoz> Egyházi <Férfiakhoz> Urakhoz.* Az első címsor mellett Verseghy Veszprémbe való tartózkodásának pontos idejét is megadja. A költő eszerint [1819] augusztus 9–13. között volt Veszprémbe az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* megindítását tervező Horváth Jánosnál. A vers végén pedig a szövegtől kettős vonallal elválasztva a megírás dátuma olvasható: *Augustus' második hetében 1819,* azaz Verseghy Veszprémből való hazatérése után rögtön megírta a verset.

**K2 (A szövegállapot):** Különálló, kettéhajtott lapra írt autográf kalligrafikus tisztázat. Feltehetően az a példánya a versnek, amit Verseghy Horváth Jánosnak elküldött. A cím már javított formában szerepel, a költemény alján olvasható a megírás dátuma: *Augustus' második hetében / 1819.,* a dátum alatt pedig a szerző neve: *Verseghy Ferencz.*

### Keletkezés

Verseghy, miként azt a K1 címében rögzítette, 1819. augusztus 9–13-a között Veszprémbe volt az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* megindítását tervező Horváth Jánosnál kanonoknál. (A folyóirat 1820–1824 között jelent meg negyedévenként.) Ott tartózkodása során személyesen is megismerte az első teológiai folyóirat munkálataiban részt vevő veszprémi papokat, illetve Horváth Jánossal beszélt a folyóiratba készülők aktuális darabokról, az 1–3. zsoltár szoros fordításáról. A vers ennek az 1819. augusztusi veszprémi látogatásnak állít emléket. Verseghy augusztus 6-án írt levelében örömmel és hálával emlékezett vissza a látogatásra: „Weszprémnek mind Naggyát, mind Apraját nevezet szerint mindnyájokot tisztelem, csókolom és örök háladatossággal dücsöítem ama' barátságos szívességért, mellyel fogadtak. Fő Tiszt. Úrnak pedig azonkívül mély érzékenységgel köszönöm, hogy e' szép és elfejejtethetlen ösmeretségre nekem módot nyújtott. Weszprém az én életemnek legszebb epocháját kezdi.” (Verseghy – Horváth Jánosnak, 1819. augusztus 6. In: Verseghy 2019, 198, 97. sz.)

A költeménynek két autográf kézírata maradt. Az elsőt az *Egyházi Értekezések és Tudósítások*ba 1819. augusztus 6-án és 1820. április 13-án készült zsoltárfordításokkal és énekekkel egy csomóba jegyezte le (K1), a másikat pedig feltehetően a Horváth Jánosnak elküldött kalligrafikus tisztázat (K2). A költeményt Verseghy – valószínűleg különnyomat formájában – szerette volna megjelentetni: „A' Veszprémbe volt létemnek emlékezete csak kedves Jóakaróimnak és Barátimnak szíveibe való. Lessz talán halálom előtt jó alkalmatosságom arra, hogy kinyomtassam.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. szeptember 25. In: Verseghy 2019, 207, 100. sz.) A darab megjelenéséről nem tudunk, valószínűleg kéziratban maradt.

## Verselés

Antik-időmértékes sorokban. A hámosoros strófák egy daktilikus hexameterből, egy tízes jambusi sorból és egy hémipes-kolonból állnak. Ez utóbbit Verseghy a *Magyar Aglájában* „kis archilóchium”-nak, az *Analyticában* pedig arkhilokhoszi sornak nevezte (Verseghy 1977, III/6, 680). A strófaforma az ókori irodalomból nem ismert. Ha a második sor nem tízes, hanem nyolcas jambusokból áll, akkor az az ún. második arkhilokhoszi strófa, amit Verseghy többször is használt [Julishoz (191), Koridonhoz (201)].

276.

### A' XXII. Zsoltár. Az Istenben való Bizodalom.

[Nézdse az érzékeny pásztort, mely húven apollya]

K1	A' XXII. Zsoltár. Az Istenben való Bizodalom a' 22. Zsoltár után: <i>Dominus regit me, et nihil mihi deerit, régí Görög versnemekben.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 12; 278b.	Autográf tisztaát.	[1819. november]	A	–
Ny1	A' XXII. Zsoltár. Az Istenben való Bizodalom.	Egyházi Értekezések és Tudósítások, 1820/4, 141–143.	Folyóirat- közlemény.	1820, Veszprém	A	288.

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 282–283, 178. sz.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat Zsoltárok és Énekek című negyedik csomójába tartozó tisztaát. A cím negyedik sorát képező *régí Görög versnemekben* után egy csillaggal jelölve lábjegyzetben a verssorok fajtáját is megadta Verseghy: *Egy Hexametrum, egy Alcaicum, egy Pherectaricum, és egy Glyconicum*. A cím mellett utólag beírva a  $\theta\theta$  jel található, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsoltárral már elkészült, és elküldte azt Veszprémbe.

**Ny1 (A szövegállapot):** A kézírathoz képest változatlan szöveggel az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820-as évfolyamának 3. számában jelent meg Verseghy neve nélkül.

## Keletkezés

Verseghy antik-időmértékes szabad zsoltármagyarításairól l. *Az Istennek felsége és jósága a' 103. Zsoltár szerint* (269) jegyzetét. Verseghy zsoltárfordításairól továbbá: Hovánszki 2016.

A 22. zsoltár antik időmértékes magyarítását a 71. és 1. zsoltár szintén görög versnemekben készült magyarításaival együtt egy levél szerint 1819. őszén készítette Verseghy, de 1819. november 15-én már mindenképp kész volt velük. Ekkor kelt levelében ugyanis a következőt írta: „Van készen három új Zsoltár is Görög mértékű versekben, szabadon fordítva; ezeket még most magamnál tartom.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. november 15. In: Verseghy 2019, 209, 102. sz.) Verseghy zsoltármagyarításai és azok szövegforrásai alapján ez csak a fentebb említett három zsoltár lehetett. A zsoltár az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/4. számában jelent meg Verseghy neve nélkül.

## Verselés

Az antik-időmértékes strófák a következő sorokból állnak: „Egy Hexametrum, egy Alcaicum, egy Pherecraticum, és egy Glyconicum.” (K1, Ny1)

## Forrás

22. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, XXII.)

A zsoltárfordítások forrásairól l. *Az első zsoltár* (270) jegyzetét.

277.

### A' 118. Zsoltárnak Beati immaculati in via nyolcznyolcz versbül álló Aleph és Beth betűi [...]

[Boldogok, kik jámbor életet viselvén]

K1	A' 118. Zsoltárnak <i>Beati immaculati in via nyolcznyolcz versbül álló Aleph és Beth betűi, mellyek az Egyházi solyozsmának első órájában (ad Primam) mondatnak, görög versnemekben* szabadon fordítva.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 10–11; 277b–278a.	Autográf tisztázat.		A	–
Ny1	A' CXVIII. Zsoltárnak <i>Beati immaculati in via, nyolcznyolcz versbül álló Aleph és Beth betűi, mellyek az Egyházi Solyozsmának első Órájában (ad Primam) mondatnak.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások, 1822/1, 165–167.	Folyóirat-közlemény.	1822, Veszprém	A	296.

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 287–288, 182. sz.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *Zsoltárok és Énekek* című negyedik csomójába tartozó tisztázat. A címben a zsoltár száma és a latin sorkezdet mellett a zsoltárnak az egyházi liturgikus életben lévő helyét, illetve a magyarítás formáját is meghatározta Verseghy: *A' 118. Zsoltárnak / Beati immaculati in via / nyolcznyolcz versbül álló Aleph és Beth betűi, mellyek az Egyházi solyozsmának első órájában (ad Primam) mondatnak, görög versnemekben\* szabadon fordítva.* A görög versnemekben után egy csillaggal jelölve lábjegyzetben a lap alján a verssorok fajtáját is megadta: *Hat lábú trochaicusban, hexametrumban és Archilocumban.* A cím mellett utólag beírva a  $\theta\theta$  jel található, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsoltárral már elkészült, és elküldte azt a veszprémieknek.

**Ny1 (A szövegállapot):** A kézírathoz képest változatlan szöveggel az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1822-es évfolyamának 1. számában jelent meg Verseghy neve nélkül.

## Keletkezés

Verseghy antik-időmértékes szabad zsoltármagyarításairól l. *Az Istennek felsége és jósága a' 103. Zsoltár szerint* (267) jegyzetét. Verseghy zsoltárfordításairól: Hovánszki 2016.

A 118. zsoltár egy alfabetikus akhrosztikhon, mégpedig úgy, hogy a költő nyolc versenként a 22 betűből álló héber ábécé soron következő betűjével folytatja a zsoltárt. Mivel ez a leghosszabb zsoltár, Verseghy két betűnként, azaz 16 versenként magyarította a darabot, mindig más-más antik-időmértékes strófaformában. A fordítással azonban csak az első hat betűig jutott (*Aleph, Beth, Gimel, Daleth, He, Vau, Zain, Heth*) hiányoznak tehát a *Teth, Jod, Caph, Lamed, Mem, Nun, Samech, Ain, Phe, Sade, Coph, Res, Sin, Tau* betűkre (65–176) írt versek magyarításai. A befejezetlenség okairól l. a zsoltár He és Vau betűihez (279) tartozó jegyzetét.

A 118. zsolttár keletkezéstörténete a Verseghy és Horváth János közötti levélváltásból rekonstruálható. Eszerint Verseghy 1819. szeptember elején kapott a veszprémi kanonoktól megbízást arra, hogy az első három zsolttár után a 118. és a 136. zsolttár fordítását is elkészítse. Horváth felkérése nem maradt fenn, ám Verseghy erre reflektáló levele igen. Ebből többek között azt is megtudjuk, hogy a költő – az első három zsolttár fordítására utalva – mennyire nem szeretett szorososan fordítani. „A’ minap a’ 118. és 136. Zsolttároknak kinevezését, most pedig Rippertnek Francia Zsolttárait Sággy Úr által kezeimhez vettem. Megvallom, hogy valamint a’ Zsolttárokkal olly szabadon, azaz periphrastice bánni, ammint a’ 103. dikkal cselekedetem, felette nagyon szeretek, mivel mind képzésem’ repteinek, mind szívem’ indulatinak engedhetek: úgy azoknak szoros fordításátúl nagyon félek. [...] A’ 118. és 136. Zsolttárokrúl, kérem Fő Tisztelendő Urat, írja meg nekem mennél hamarább, ha azoknak szoros fordítását kívánnyae, talán megint parallellismusokban, vagy csak ollyan paraphrassissát, a’ minő a’ 103. Zsolttaré? Ha csak egyébaránt lehet, haggyanak meg engemet ezenn utóbbik, és énelőttem legkedvesebb módomnál.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. szeptember 11. In: Verseghy 2019, 200, 98. sz.) Horváth figyelembe véve Verseghy kérését, szeptember 18-án a következőt írta: „A’ 118. és 136. Zsolttárra nézve koránt sem akarjuk mink Uram Bátyámat a’ Grammatikai magyarázatnak ‘s értelemnek korlátai közé szorítani; mert költői tűzének lobjaiban, ‘s szép képzéseinek friss repteiben, hidgye el, mink is jobban gyönyörködünk: azért azokat kéjére bizzuk.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1819. szeptember 18. In: Verseghy 2019, 202, 99. sz.) Verseghy válaszként mintegy megköszönte, hogy e két zsolttárt nem kell szoros fordítania, illetve a 118. zsolttárral kapcsolatban kifejtette, hogy nyilvánvalóan annak hosszúsága miatt több részre felosztva fogja magyarázni a darabot: „Hogy a’ 118 és 136. Zsolttároknak előadása le nem szoríttatik, azon különösen örvendek. A’ 118. Zsolttárt több Ódákra és külömbféle versnemekre kell osztanom, de úgy még is, hogy egy Egészet tegyen.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. szeptember 25. In: Verseghy 2019, 205, 100. sz.) A fordítást nagyon várta Horváth, mert azt az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1822/1. számában szerette volna közreadni. 1821. október 22-én a következőket írta Verseghynek: „Az Értekezéseknek negyedik kötettye is hála’ Istennek! Elkészültt [...] De vallyon az 1822dik esztendei Értekezések első kötettyébe minő darabot fog küldeni a’ mi Hárfásunk? – Ej irjon kedves Uram Bátyám egyget, a’ mellyre a’ Gyűjteményes Compániának még a’ kurv\_\_\_\_\_ya is megindullyon. Ha’ Beati immaculati in via készen volna, azt iktatnám az elsőbe: de más lessz, is jó lessz.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1821. október 22. In: Verseghy 2019, 438, 228. sz.) Verseghy nyilvánvalóan megígérte, hogy igyekszik mihamarabb befejezni a zsolttár első részét, hogy az kijöhessen az 1822/1-es számban, de Horváth alábbi levele szerint már a kötet nyomtatása alatt, az utolsó pillanatban adta le a kéziratot: „Az 1822dik esztendőre való Értekezésekbül már az 5dik árkust nyomtatták, szinte azon kötetet melly a’ *Beati immaculati* után esdeklik.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1821. december 22. In: Verseghy 2019, 443, 232. sz.) Az *EÉT* 1822/1. kötete végül februárban Verseghy fordításával együtt jelent meg, aminek alkalmából azonnal fel is kérte Horváth a költőt a zsolttár magyarázásának folytatására, hogy azt majd a következő számba betehesse: „[...] azon reménység pedig, hogy Kedves Uram Bátyám’ darabjaival meg meg ez esztendőbéli járatot is felvirágozhatom, egészen megvidámított. Ebbéli érzeményemnek bizonyosságául az Első kötetben a’ CXVIII. Zsolttárnak azon részét, melly az Egyházi Solozsmának első órájában mondatni szokott, már ki is nyomtattattam. Ez a’ kötet már egészen készen van, ‘s csak a’ homloktáblát várom Sággy Barátunktúl, hogy be is köthetessem; sőt mivel magamnak a’ tavasz elejénn egy kis szabad üdőt akarok szerezni, hogy a’ folyton folyó munka után megpihenhessek, már a’ második Kötethez is hozzáfogtak. Ez engem szinte kényszerít megmeg alkalmatlanzkodni Uram Bátyámnál az iránt, hogy vagy a’ Tertiához tartozó Zsolttár hátra lévő két szakaszt, vagy más akárminő darabot, revideálva a’ Censúra által, küldeni méltóztasson. Akármelly kifogásokat keressen is tudni illik Uram Bátyám műdarabjai ellen a’ nemtelen irígység; én, a’ ki figyelmemet különösen a’ stílus tökéletesedésére függesztettem, naprúl napra szembetünőbb nyomdokaira találok még ellenségei írásában is annak, hogy Uram Bátyám munkáit, példa gyanánt veszik,

a' körülöttem levő józanabb fiatal Papság pedig szinte imádgya." (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1822. február 9. In: Verseghy 2019, 467, 247. sz. )

### Verselés

Az antik-időmértékes strófák a következő sorokból állnak: „Hat lábú trochaicumban, egy hexametrumban, és egy archilochiumban.” (K1/1, Ny1)

### Forrás

118. zsoltár, 1–16.

(Vulgata 1745, Liber Psalorum, CXVIII; Dereser 1815, Der CVIII. (hebr. CXIX.) Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 327a–327b. Latin és német szövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltárfordítások forrásairól 1. Az első zsoltár (270) jegyzetét.

278.

### A' 118. Zsoltárnak nyolcznyolcz versbül álló Gimel és Daleth betűi [...] / Retribue servo tuo, vivifica me. [Adgy Istenem! kedvéltető kegyelmet]

K1	A' 118. Zsoltárnak nyolcznyolcz versbül álló Gimel és Daleth betűi: <i>Retribue servo tuo, vivifica me; mellyek az Egyházi Solyozsmának első órájában (ad Primam) mondatnak. Görög versnemekben szabadon fordítva.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 13–14; 279a–279b.	Autográf.		A	–
Ny1	<i>Retribue servo tuo, vivifica me. Gimel és Daleth betűi.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1822/1, 167–169.	Folyóirat-közlemény.	1822, Veszprém	A	297.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 289–290, 183. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat Zsoltárok és Énekek című negyedik csomójába tartozó tisztázat. A címben a zsoltár száma és a latin sorkezdet mellett a zsoltárnak az egyházi liturgikus életben lévő helyét, illetve a magyarítás formáját is meghatározta: A' 118. Zsoltárnak nyolcznyolcz versbül álló Gimel és Daleth betűi: *Retribue servo tuo, vivifica me; mellyek az Egyházi Solyozsmának első órájában (ad Primam) mondatnak. Görög versnemekben szabadon fordítva.* A Görög versnemekben szabadon fordítva után egy csillaggal jelölve lábjegyzetben a lap alján a verssorok fajtáját is megadta Verseghy: *Egy jambicum, egy Alcanium tetrametrum, egy trochaicum, és egy Pherecratium.* A cím mellett utólag beírva a θθ jel található, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsoltárral már elkészült, és elküldte azt Veszprémbe.

**Ny1 (A szövegállapot):** A zsoltár az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1822-es évfolyamának 1. számában jelent meg Verseghy neve nélkül. A címhez tartozóan, a *Gimel és Daleth betűi* után lábjegyzetben itt is meg van nevezve a zsoltár formája: *Egy jambicum, egy alcanium tetrametrum, egy trochaicum, és egy pherecratium.*



### Keletkezés

Verseghy antik-időmértékes szabad zsoldármagyarításairól I. *Az Istennek felsége és jósága a' 103. Zsoldár szerint* (269) jegyzetét. Verseghy zsoldárfordításairól: Hovánszki 2016.

A 118. zsoldár 3. és 4. betűjéhez tartozó versek magyarítása, Verseghy fordításában a zsoldár második része. A 118. zsoldár fordításának történetét I. a *A' CXVIII. Zsoldárnak Beati immaculati in via...* (277) jegyzetében. A zsoldárnak ezt a részét feltehetően az első résszel együtt készítette el Verseghy, külön nincs utalás rá a levelezésben. Ezek szerint 1819 októberében kezdte el, és 1822. januárjában fejezte be, ami az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1822. február elején megjelenő első számában kapott helyet.

### Verselés

Az antik-időmértékes strófák a következő sorokból állnak: „Egy jambicum, egy Alcanium tetrametrum, egy trochaicum, és egy Pherecratium.” (K1/1, Ny1)

### Forrás

118. zsoldár, 17–32.

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, CXVIII; Dereser 1815, Der CVIII. (hebr. CXIX.) Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 319a–329a. Bár a latin és német zsoldárszövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomóban a 118. zsoldárnál a Gimel és Daleth betűinek forrásait tartalmazó lap elveszett, mivel a Gimel őrszó az Aleph és Beth latin és német szövege alatt a 327b-n oldalon olvasható, ez alapján határoztuk meg a *Vulgatát* és *Deresert* forrásként. A zsoldárfordítások forrásairól I. *Az első zsoldár* (270) jegyzetét.

279.

### A' 118. Zsoldárnak Legem pone mihi Domine, nyolcznyolcz versbül álló He és Vau betűi [...]

[Uram! jegyezd ki énnekem / szent hagyományidnak szoros úttját]

K1	A' 118. Zsoldárnak <i>Legem pone mihi Domine, nyolcznyolcz versbül álló He és Vau betűi, mellyek az Egyházi Solyozsmának harmadik órájában mondatnak. Görög versnemekben.*</i>	Zsoldárok-kézirat, VII. csomó; 316a–317b.	Autográf fogalmazvány.	[1821. dec- ember]	A	–
Ny1	A' CXVIII. Zsoldár. <i>Legem pone mihi Domine, nyolcznyolcz versbül álló He és Vau betűi, mellyek az Egyházi solyozsmának harmadik órájában mondatnak. Görög versnemekben.</i>	Egyházi Értekezé- sek és Tudósítások 1824/3, 69–71.	Folyóirat- közlemény.	1824, Veszprém [postumus]	A	299.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 292–294, 185. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf fogalmazvány. A 118. zsoldár He és Vau betűinek magyarítását a következő két héber betű (Zain és Heth) magyarításával együtt egy önálló, negyedrért kettéhajtott lapra jegyezte le Verseghy, amit a könnyebb rendszerezés miatt a *Zsoldárok*-kézirat hetedik csomójába

sorolunk. A lap önálló, nem fűzte össze más zsoltszófordításokkal. A címben a zsoltszó száma és a latin sorkezdet mellett az egyházi liturgikus életben lévő helyét, illetve a magyarítás formáját is meghatározta Verseghy: *A' 118. Zsoltszó / Legem pone mihi Domine, / nyolcznyolcz versből álló He és Vau betűi, mellyek az Egyházi Solyozsmának harmadik órájában mondatnak. / Görög versnemekben. A Görög versnemekben-hez tartozóan egy csillaggal jelölve az első strófa mellett a margóra írva a verssorok pontos fajtáját is megnevezte: Jambicum 4 pedes / Tetrametrum Alcmanium / Trochaicum 5. ped[es] / Trochaicum 4 ped[es]. A fordítást a Horváth Jánosnak írt levelek szerint 1821. november végén, december elején készítette.*

**Ny1 (A szövegállapot):** A zsoltszó folytatását (3. részét) Horváth János Verseghy halála után két évvel, az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1824-es évfolyamának 3. számában adta közre Verseghy neve nélkül. A címhez tartozóan lábjegyzetben a zsoltszó formája: *Négy lábú Jambicum, szintannyi lábú Alcmanium, azután 5, és megmeg 4 lábú Trochaicum.*

### Keletkezés

Verseghy antik-időmértékes szabad zsoltszómagyarításairól összefoglalóan l. *Az Istennek felsége és jósága a' 103. Zsoltszó szerint* (269) jegyzetét. Verseghy zsoltszófordításairól: Hovánszki 2016.

A 118. zsoltszó 5. és 6. betűjéhez tartozó versek magyarítása, Verseghy fordításában a zsoltszó 3. része. A 118. zsoltszó fordításának történetét l. a *A' CXVIII. Zsoltszó Beati immaculati in via...* (277) jegyzetében.

A levelezés szerint Verseghy a zsoltszó 3. részének magyarításával – feltehetően a választott könynyebb versformának köszönhetően – hamarabb kész volt, mint az első két résszel. Ezt ugyanis már 1821. december 23-án elküldte Horváth Jánosnak, azokat viszont csak közvetlenül az *EÉT* 1822. első számának megjelenése előtt, amikor a kötet már nyomtatása alatt állt, 1822. január végén. A 118. zsoltszó He és Vau betűihez tartozó versek magyarításához 1821. novemberében látott neki: „A' negyedik kötetet köszönettel vettem; Sáhnyék küldötték le hozzám. A' jövő első kötet' számára csinálgom a' 118. Zsoltszóknak kívánt folytatását: *Legem pone mihi*. De áh! fájdalmim még újak, [ti. ebben a levélben adott hírt arról, hogy Ossitzkyné november 15-én meghalt] házi gondgyaim nagyok, erem, melly másszor csurgott, most csak egy két versceskét csöppent némellykor.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1821. november 25. In: Verseghy 2019, 442, 231. sz.) Bár a novembri levél szerint sokféle gondja miatt nehezen haladt az írással, a zsoltszó részlet fordításával gyorsan kész lett, hiszen egy hónap múlva el is küldte azt Horváthnak: „A' kívánt 118. Zsoltszóknak He és Vav betűit ide zárva küldöm. Kívánom, hogy kedvet lellyen. Csak egykét versenkint lehetett elő vennem, hogy fejem megkíméllyem.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1821. december 23. In: Verseghy 2019, 444, 233. sz.)

A történet folytatása az előzmények után meglepő. Tudjuk ugyanis, hogy a 118. zsoltszó magyarításának szabadon, görög versnemekben Horváth János és a veszprémi papság felkérésére látott neki Verseghy. Horváthnak Verseghy többi szabad fordításához hasonlóan ezek a magyarítások is nagyon tetszettek, hiszen a He és Vau betűkhöz tartozó részt is „érzékeny fordításnak, remek műdarabnak” nevezte. (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1822. január 12. In: Verseghy 2019, 454, 240. sz.) Tudjuk továbbá, hogy a zsoltszó eme szakaszát Horváth kérésének megfelelően 1822. januárjában a cenzornak is elküldte Verseghy (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1822. január 16. In: Verseghy 2019, 455, 341. sz.), azaz ennek a résznek a kinyomtatása is tervben volt. Mindezek után azonban a 118. zsoltszó Verseghy által magyarított 3. és 4. része csak a költő halála után, közvetlenül a folyóirat megszűnése előtt, az 1824/3, azaz az utolsó előtti számban látott napvilágot. Ha mindezt összevetjük azazal, hogy a 118. zsoltszó első két részének magyarítása volt az, ami a szabad zsoltszófordítások közül még Verseghy életében és a folyóirat aktív szakaszában megjelent, akkor kijelenthetjük, hogy Horváth minden személyes támogatása, illetve esztétikai-verstani egyetértése ellenére is – feltehetően felsőbb utasításra – 1822 elejétől kénytelen volt mellőzni a költő szabad zsoltszófordításait. Valószínű-

leg nem nyerték el Rudnay Sándor hercegprímás tetszését, aki közben felkérte Verseghyt a zsoldárok Káldi-féle fordításának megjobbításra, melyeknél Verseghynek az egyes kifejezésekre vonatkozóan is pontos utasításokat kellett betartania. A költő halála után két évvel azonban Horváth, egyrészt nyilvánvalóan Verseghy iránti tiszteletből, másrészt mivel ekkor már tudta, hogy Veszprémből való elhelyezése miatt a folyóiratot nem fogja tudni tovább szerkeszteni, közreadta a kéziratban maradt szabad zsoldármagyarításokat.

### Verselés

Az antik-időmértékes strófák a következő sorokból állnak: „Négy lábú Jambicum, szintannyi lábú Alcmanium, azután 5, és megmeg 4 lábú Trochaicum.” (Ny1)

### Forrás

118. zsoldár, 33–48.

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, CXVIII; Dereser 1815, Der CVIII. (hebr. CXIX.) Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 328a. Mivel a latin és német zsoldárszövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomóban csak a 43–48. versek latin szövegei vannak meg, az alapján azonosítottuk a 118. zsoldár He és Vau betűihez tartozó forrásokat is. A zsoldárfordítások forrásairól l. *Az első zsoldár* (270) jegyzetét.

280.

### Memor esto verbi tui etc. / Ugyanazon Zsoldárnak Zain és Heth betűi.

[Emlékezz meg Uram! szavaidról]

K1	<i>Memor esto verbi tui etc.</i>	Zsoldárok-kézirat, VII. csomó; 316b–317b .	Autográf fogalmazvány.	[1821. december]	A	346.
Ny1	<i>Ugyanazon Zsoldárnak Zain és Heth betűi, Memor esto verbi tui.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1824/3, 71–73.	Folyóirat-közlemény.	1824, Veszprém [postumus]	Av	300.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 294–296, 186. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf fogalmazvány. A 118. zsoldár Zain és Heth betűinek magyarítását az előző két héber betű (He és Vau) magyarításával együtt egy önálló, negyedrétt kettéhajtott lapra jegyezte le Verseghy, amit a könnyebb rendszerezés miatt a *Zsoldárok-kézirat* hetedik csomójába sorolunk. A lap önálló, nem fűzte össze más zsoldárfordításokkal. Mivel a fordítás az előző (279) folytatása, azaz a 118. zsoldár következő betűihez tartozó versek magyarítása, a kézírás szerint azzal együtt készítette el. Ebben az esetben nem írta ki újra a zsoldár számát, csak a latin sorkezdetet írta fel címként. Az 1. strófa mellett mintegy lábjegyzetként a görög versnemekben készített magyarítás pontos sorfajtaít is megnevezte. Az időmértékes sorok neveit bekeretelve, egymás alá írta: *Alcmanium tetrametrum* / 5. *pedes sine arsis* / 4. *pedes sine arsis* / *Archilochium*.

**Ny1 (A szövegállapot):** A zsoldár folytatását (4. részét) Horváth Verseghy halála után két évvel, az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1824-es évfolyamának 3. számában adta közre Verseghy neve nélkül. A címhez tartozóan lábjegyzetben a zsoldár formája olvasható: *Alcmanium tetrametrum, két Jambicum, és egy Archilochium*. A szöveg a K1 tisztázata, de néhány változtatást is tartalmaz a K1-hez képest.

### Keletkezés

Verseghy antik-időmértékes szabad zsoltármagyarításairól összefoglalóan l. *Az Istennek felsége és jósága a' 103. Zsoltár szerint* (269) jegyzetét. Verseghy zsoltárfordításairól: Hovánszki 2016.

A 118. zsoltár fordításának történetét l. a *A' CXVIII. Zsoltárnak Beati immaculati in via...* (277) jegyzetében.

A 118. zsoltár 7. és 8. betűjéhez tartozó versek magyarítása, Verseghy fordításában a zsoltár 4. része, amit feltehetően a 3. résszel együtt magyarított Verseghy, keletkezés- és kiadástörténete egybeesik azzal. L. a *A' 118. Zsoltárnak Legem pone mihi Domine, nyolcznyolcz versbül álló He és Vau betű* (279) jegyzetét.

### Verselés

Az antik-időmértékes strófák a következő sorokból állnak: „Alcmanium tetrametrum, két Jambicum, és egy Archilochium.” (K1/1, Ny1)

### Forrás

118. zsoltár, 49–64.

(Vulgata 1745, Liber Psalorum, CXVIII; Dereser 1815, Der CXVIII. (hebr. CXIX.) Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 328a, 329a. Latin és német szövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltárfordítások forrásairól l. *Az első zsoltár* (270) jegyzetét.

281.

**A' 22. Zsoltár. / A' XXII. Zsoltár.** [Az Úr a' pásztorem]  
**XXII. Zsoltár.** [Jehova az én pásztorem;]

K1/1	<i>A' 22. Zsoltár. A' kútfőnek szoros értelme szerint, Zsidó parallelismusokban.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 15–16; 280a–280b.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.		A+a	–
K1/2	<i>A' 22. Zsoltár, a' kútfőnek szoros értelme szerint, Zsidó parallelismusokban.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 306a–307a.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel.		A+a	<b>343.</b>
K1/3	<i>XXII. Zsoltár. Dominus regit me, et nihil mihi deerit.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 244b.	Autográf tisztázat.		A	–
K1/4	<i>A' XXII. Zsoltár. Dominus regit me, et nihil mihi deerit. Vigasztalás a' viszontagságokban.</i>	Zsoltárok-kézirat, VI. csomó; 3–4; 287a–287b.	Autográf tisztázat.		A	–
K1/5	<i>XXII. Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 16; 159b.	Autográf.		B	–
K2	<i>XXII. Zsoltár.</i>	Dissertatio- kézirat; 189–190. (Momenta: 190–191.)	Autográf tisztá- zat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori enge- déllyel ellátva.	1822, jún. 1., Buda	B+b	<b>366.</b>
Ny1	<i>XXII. Zsoltár.</i>	Dissertatione de versione Hunga- rica Scripturae Sacrae; 147–148.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1987b, 210–211. (A latin jegyzéseket magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, a *Zsoltárok*-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertatio*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

## Szöveforrások

**K1/1 (A + a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Zsoltárok és Énekek* című negyedik csomójába tartozó autográf a zsoltárokhoz tartozó magyar nyelvű jegyzetekkel együtt. A zsoltár szövegében nincs javítás, a jegyzésekben viszont igen. A cím alatt, azzal egyenrangúan, aláhúzva *A' Kútfőnek szoros értelme szerint, / Zsidó parallelismusokban* a fordítás milyenségére és formájára vonatkozó pontosítás olvasható. A cím mellett bal oldalra a lap szélére besúrva a *Le van írva itthon tisztán jegyzések nélkül*, jobb oldalra besúrva pedig a *NB. Kiss Fer[enc] Kanonok Úrnak e' 22. Zsolt[árt] már elküldöttem* megjegyzés. A cím mellett utólag beírva még a  $\theta\theta$  jel található, amivel azt jelezte magának Verseghy, hogy ezt a zsoltárt már befejezte és elküldte a veszprémieknek.

**K1/2 (A + a szövegállapot):** A K1/1 tisztázata, amit egy negyedrétt kettéhajtott lapra jegyzett le Verseghy. Bár ezt a könnyebb rendszerezés miatt a *Zsoltárok*-kézirat hetedik csomójába sorolunk, a lap önálló, Verseghy nem fűzte össze más zsoltárfordításokkal.

**K1/3 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *A' Kútfőnek szoros értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázat. A csomóra vonatkozóan Verseghy megjegyezte, hogy: *A' Veszprémi változtatások nélkül*, azaz ez a szövegváltozat még nem tartalmazza azokat a javításokat, amelyeket teológiai okokból a veszprémi papok – elsősorban Kiss Ferenc kanonok és Veszprém egyházmegyei cenzor – végeztek később a szövegeken.

**K1/4 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *A' Zsoltárok. A' kútfőnek szoros értelme szerint, Zsidó parallelismusokba* című hatodik csomójában található tisztázat. A csomóra vonatkozóan Verseghy a K1/3-hoz hasonlóan megjegyezte, hogy ez még a veszprémiek által javasolt változtatásokat nem tartalmazza: *Ezek egészen saját fordításaim; mellyektől valamivel különböznek azok, mellyeket Főtiszt[elendő] Kiss Kanon[ok] Úr reformált a' szórúl szóra való fordítást sürgetvén*. Ezután, nyilván a veszprémi egyházmegyei bizottság kívánságát figyelembe véve emlékeztetőül odairta magának, hogy *Deákul a' kezdetet ki kell tenni*. A megjegyzésnek megfelelően a cím mellé utólag a latin sorkezdetet is besúrta. A zsoltár száma alatt eredetileg csak a *Vígasztalás a' viszontagságokban* magyarázó cím volt olvasható.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, autográf fogalmazvány, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban megjelent (Ny1) szöveg kézírata, amit a szövegcsoporthoz datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Verseghy. A javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A K1/5 tisztázata. A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny2) cenzori kézírata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek (*momenta*) következnek.

## Keletkezés

Verseghy szoros zsoltárfordításairól I. Az *első Zsoltár* (270) jegyzetét.

A zsoltárt 1819. december 20-án Horváth János, Hornyik János és Kiss Ferenc veszprémi papbarátainak egyaránt elküldte köszöntésként Verseghy.

A zsoltár fordításának keletkezése az alábbi levélrészletekből körvonalazódik:

1) Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. augusztus 20. (In: Verseghy 2019, 199, 97. sz.)

„Azt ígérte nekem Kedves Barátom Uram, hogy Fő Tiszt. Hornyik Úrnak neve napjára egy Zsoltárt keres ki; e' barátságot tehát nekem megtenni, kérem el ne felejtse. Fő Tisztelendő Kis Urat szívesen ölelem, csókolom és tisztetem. Ha engem csak felényire úgy szeret, ammint én böcsülöm, szerencsés vagyok.”

2.) Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. december 20. (In: Verseghy 2019, 217, 106. sz.)

„Engedgye meg, Édesem! hogy neve' napjára és az új esztendőre előre küldgyem e' levelemben tellyes tiszteletemet, 's az Úr Istentől minden némű jót, áldást boldogságot, előmenetelt, állandó egészséget 's a' munkálkodásra erőt és kedvet kívánván, magamot Úri szívességébe és barátságába ajányam, egyszersmind pedig e' kettős ünnepre egy pár Zsoltárral kedveskedgyek, mellyeknek egykét saját szívére, a' másikat a' Papságra nézve különösebben szereti Fő Tisztelendő Úr.”

3.) Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak, 1819. december 20. (In: Verseghy 2019, 221, 107. sz.)

„Neve' napjának töllem kitelhető dücsőítésére küldök egy pár Zsoltárt, ammint azokat képzésem által felhevített szívem tollamba súgta. Vegye jó névonn Fő Tisztelendő Úr e' lengeteg tiszteletet: a' Poéták csak így képesek udvarolni. A' 118. Zsoltárrúl azt írja Gerhauser a' 25. old. hogy abban *ugyanazon gondolatok adatnak minduntalan elő külömbféle fordulásokban és kifejezésekben.* A' Poétát tehát, lehetetlen, hogy meg ne próbállya. Én azon különösen ügyeztem, hogy a' hol csak lehetett, a' képeket megérzékenyítetsem, a' kifejezéseket megindulatosítsam. Hogy mind e' Zsoltárt, mind a' többieknek fordítását már szoroson, már szabadon folytatom, Fő Tisztelendő Horváth Úr által már megígértem, most pedig ígéretemet ama' versekkel újítom meg, mellyeket a' 103. Zsoltár szerint énekeltem.

Még éltem tart, tégedet Istenem!  
buzgón dicsérlek; még vagyok, énekem  
csak Téged' áldgyon mind örökké!  
Óh! ha dicséretimet kegyelmes  
névonn veended, mint fog el engemet  
a' szent örömmnek tüze!

Tartson meg Fő Tiszt[elendő] Úr alázatosággal kérem, Veszprémben hozzám mutatott Úri kegyelmében és szívességébe: mert én a' jó embereknek, a' bölcs férjfiaknak, kik amazokkal egy úton járnak, barátságos hajlandóságánál nagyobb és édesebb boldogságot nem ösmerek. Óh! ha mindnyájan ilyenek volnánk!

4.) Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek, 1819. december 20. (In: Verseghy 2019, 222, 108. sz.)

„Az új esztendőnek érkezésével kötelesnek tartom magamot, hogy hogy Fő Tiszt. Úrhoz való tiszteletemnek bizonyítását megújítsam. Kivánok tiszta szívemből az Úr Istentől mindennemű áldást, és boldogságot; állandó egészséget és a' jónak előmozdítására állhatatos erőt. Tartson meg Fő Tiszt. Úr, bizodalmasan kérem, eddig mutatott Magyar szívességében, és legyen bizonyos benne, hogy hozzám való Úri hajlandósága, mellynek érdemlésében soha meg nem fáradhatok, legfőbb dücsösségeim közé tartozik. Tudván, hogy Fő Tiszt. Úr a' Zsoltároknak szoros fordításában különösebben gyönyörködik, az így fordított 22. Zsoltárral kedveskedek, Jön majd hozzá több is rostálni való, mellyekrül akár változásokat kívánó bölcs ítéletit, akár kegyes helybenhagyásait örömmel elvárom.”

## **Forrás**

22. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmodum, XXII.)

A zsoltárfordítások forrásairól I. *Az első zsoltár* (270) jegyzetét.

**A' 18. Zsoltár. / XVIII. Zsoltár.** [Az Isten' dicsőségét az egek beszélik]  
**XVIII. Zsoltár.** [Az Isten' dicsőségét beszélik az egek]

K1/1	<i>A' 18. Zsoltár. Coeli enarrant gloriam Dei. A' Kútfőnek szorosb értelme szerint Zsidó parallelizmusokban.</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 1–4; 253a–254b.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.	1820. január 13.	A +a	–
K1/2	<i>XVIII. Zsoltár. Coeli enarrant gloriam Dei.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 244a.	Autográf tisztázat.		Av	<b>303.</b>
K1/3	<i>A' 18<sup>dk</sup> Zsoltár. Coeli enarrant gloriam Dei, a' Kútfőnek szorosb értelme szerint Zsidó paralelizmusokban.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 302a–303b.	Autográf tisztázat javításokkal és jegyzésekkel.		Av+a	–
K1/4	<i>A' 18<sup>dk</sup> Zsoltár: Coeli enarrant gloriam Dei, a' Kútfőnek szorosb értelme szerint Zsidó paralelizmusokban.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 304a–305b.	Autográf tisztázat magyar nyelvű jegyzésekkel.		Av+a	<b>342.</b>
K1/5	<i>A' XVIII. Zsoltár. Coeli enarrant gloriam Dei. Az Úr' nagyságának 's erkölcsi törvényének dicsőítése.</i>	Zsoltárok-kézirat, VI. csomó; 3–4; 287a–287b.	Autográf tisztázat.		Av	–
Ny1	[Az Isten' dicsőségét az egyek beszélik, úgymond a' 18. Zsoltár] I. rész	Egyházi Értekezések és Tudósítások, 1821/1, 133.	Folyóirat- közlemény.	1821, Veszprém	Av	<b>292.</b>
K1/6	<i>XVIII. Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 16; 159b.	Autográf fogalmazvány.		B	–
K2	<i>XVIII. Zsoltár.</i>	Dissertatio-kézirat; 187–188. (Momenta: 188–189.)	Autográf tisztázat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+b	<b>365.</b>
Ny2	<i>XVIII. Zsoltár.</i>	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 145–146.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

### Megjelenés

Ny2: Versegly 1987b, 207–209. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Versegly által magyarul írt, a *Zsoltárok-kéziratban* található jegyzet, hanem a *Dissertatio*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szöveggörások

**K1/1 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány jegyzésekkel együtt. A cím alatt, azzal egyenrangúan, aláhúzva *A' Kútfőnek szoros értelme szerint / Zsidó parallelizmusokban* a fordítás milyenségére és formájára vonatkozó pontos



sítás olvasható. A cím mellett jobb oldalra a lap szélére utólag besúrva: *Le van írva itthon tisztán jegyzések nélkül, és Horváth Kanonok Úrnak e' zsolnárt már elküldöttem 13. január 1820.* A cím mellé bal oldalra utólag a  $\theta\theta$  jelet rögzítette Verseghy, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsolnárt már befejezte és elküldte a veszprémieknek.

**K1/2 (Av szövegállapot):** A *Zsolnárok-kézirat A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsolnárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázata, amit Verseghy utólag kötött be az eredetileg az I–XV. Zsolnárt tisztázata tartalmazó csomóba. A 18. zsolnárt a 22, a 41. és 42, illetve a 48. zsolnárral együtt egy negyedréte hajtott ívre a csomóhoz formailag illeszkedve latin sorkezdettel és jegyzések nélkül rögzítette, és kötötte hozzá zsinórral a már készen lévő első csomóhoz – vagyis ezekkel a zsolnárokkal később készült el, mint az első tizenöttel. Bár a csomóra vonatkozóan a külső fedőlapon megjegyezte, hogy *A' Veszprémi változtatások nélkül*, ez erre a zsolnárra nem vonatkozik.

**K1/3 (Av + a szövegállapot):** A 18. zsolnárt tisztázata a 8. versig tartozó jegyzésekkel, amit egy negyedréte kettéhajtott lapra jegyzett le Verseghy. A jegyzésekben egyrészt még több helyen javítás látható, másrészt nem fejezte be. Bár a lapot a könnyebb rendszerezés miatt a *Zsolnárok-kézirat* hetedik csomójába soroljuk, Verseghy nem fűzte össze más zsolnártfordításokkal. A címként működő sorszám és latin sorkezdet alatt, azzal egyenrangúan, aláhúzva *a' Kútfőnek szoros értelme szerint / Zsidó parallelismusokban* a fordítás milyenségére és formájára vonatkozó pontosítás olvasható. A cím mellett jobb oldalra a lap szélére utólag besúrva: *A' Veszprémiek' számára máskép írtam le nagyobb papírosra.*

**K1/4 (Av + a szövegállapot):** A K1/3 tisztázata, amit egy negyedréte kettéhajtott lapra jegyzett le Verseghy. A jegyzések itt egyrészt le vannak tisztázva, másrészt továbbírta, befejezte őket. Bár a lejegyzést a könnyebb rendszerezés miatt a *Zsolnárok-kézirat* hetedik csomójába soroljuk, a lap önálló, Verseghy nem fűzte össze más zsolnártfordításokkal. A K1/3-hoz hasonlóan a címként működő sorszám és latin sorkezdet alatt, azzal egyenrangúan, aláhúzva *a' Kútfőnek szoros értelme szerint / Zsidó parallelismusokban* a fordítás milyenségére és formájára vonatkozó pontosítás olvasható.

**K1/5 (Av szövegállapot):** A *Zsolnárok-kézirat A' Zsolnárok. A' kútfőnek szorosb értelme szerint, Zsidó parallelismusokban* című VI. csomójában található tisztázata. A csomóra vonatkozóan Verseghy megjegyezte, hogy ez még a veszprémiek által javasolt változtatásokat nem tartalmazza: *Ezek egészen saját fordításaim; melyektől valamivel különböznek azok, melyeket Főtiszt[elendő] Kiss Kanon[ok] Úr reformált a' szóról szóra való fordítást sürgetvén.* Ezután, nyilván a veszprémi egyházmegyei bizottság kívánságát figyelembe véve emlékeztetőül odairta magának, hogy *Deákul a' kezdetet ki kell tenni.* A megjegyzésnek megfelelően a cím mellé utólag a latin sorkezdetet is besúrta.

**Ny1 (Av szövegállapot):** Verseghy a 18. Zsolnárt első részét (1–7. vers) a Bibliában előforduló költői képek („rajzoló beszéd”) bemutatására az *Az Egyházi Magyar' Ékesenszöllásrűl való barátságos Tanácskozásoknak Folytatásában*, azaz az értekezés második részében sortördelés nélkül közölte (V. Tanácskozás. A' Rajzóló Beszédűrl. 21.§-ban). A tanulmányba iktatott zsolnárt részlet az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1821/1. számában jelent meg. Bár az értekezés Verseghy munkája, egyrészt mivel Horváth János kérésére írta a tudományos munkát, másrészt egyetlen mintapéldát tartalmaz, végezetűl pedig a tanulmány nem érinti Verseghy költői munkásságát, a tanulmány szövegét nem közöljük.

**K1/6 (B szövegállapot):** A *Zsolnárok-kézirat* VIII. csomójába tartozó lejegyzés, autográf fogalmazvány, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban megjelent (Ny2) szöveg kézírata, amit a szövegcsopórt datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Verseghy. A javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A K1/5 tisztázata. A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny2) cenzori kézírata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-jén nyűjtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny2 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként.



A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek (*momenta*) következnek.

### Keletkezés

Verseghy szoros zsoltárfordításairól l. Az *első Zsoltár* (270) jegyzetét. A 18. zsoltárt valószínűleg 1820. január legelején fordította Verseghy, mert a K1/1-hez írt utólagos megjegyzése szerint 1820. január 13-án küldte el Horváth Jánosnak, illetve, ennek némileg ellentmondva az 1820. január 18-án kelt leveléhez csatolta a zsoltár fordítását: „Hogy e’ levelem az Egyházi Értekezésekből is valamit vigyen, ide függesztem a’ 18. Zsoltárnak szoros fordítását.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. január 18. In: Verseghy 2019, 231, 112. sz.) Valószínűleg a K1/1-hez írt megjegyzésben tévedett néhány napot a költő.

### Forrás

18. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmodum, XVIII.)

A zsoltárfordítások forrásairól l. Az *első zsoltár* (270) jegyzetét.

283.

**Könyörgés a’ Királyért a’ 71. Zsoltár szerint.** [Óh ! Fejedelmünknek sugarold szívébe, kegyelmes]

K1/1	<i>Könyörgés a’ Királyért a’ 71. Zsoltár &lt;szertint utánn&gt; szerint.</i> <i>Deus iudicium tuum regi da.</i> <i>Görög versnemekben.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 17–19; 281a–282a.	Autográf.	1820. február 22.	A	–
K1/2	<i>Könyörgés a’ Királyért a’ 71. Zsoltár szerint:</i> <i>Deus iudicium tuum regi da,</i> <i>Görög versnemekben.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 289b–290b.	Autográf.		A	–
Ny1	<i>Könyörgés a’ Királyért a’ LXXI. Zsoltár szerint.</i> <i>Deus iudicium tuum regi da.</i> <i>Görög versnemekben.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1824/3, 76–79.	Folyóirat-közlemény.	1824, Veszprém [postumus]	A	301.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 296–298, 187. sz.

### Szöveforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *Zsoltárok és Énekek* című negyedik csomójába tartozó tisztázata. A címben olvasható *Görög versnemekben* után a cím és az első sor közé, mintegy lábjegyzetként a verssorok fajtáját is beírta Verseghy: *Egy hexametrum, egy archilochium, és két jambicum*. A cím mellé jobb oldalra később az *Elküldöttem H[orváth] K[anonok] Úrnak 22. Febr. 1820.* megjegyzést írta be, bal oldalt pedig a  $\theta\theta$  jel látható, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsoltárral már elkészült, és elküldte azt a Veszprémbe.

**K1/2 (A szövegállapot):** A zsoltár tisztázata, amit A’ *Jámbornak boldogsága az 1. Zsoltár szerint* (284), szintén antik-görög versmértékben készült magyarítással együtt egy negyedret kettéhajtott lapra jegyzett le Verseghy. Bár a lapot a könnyebb rendszerezés miatt a *Zsoltárok-kézirat* hetedik csomójába soroljuk, Verseghy nem fűzte össze más zsoltárfordításokkal. A címben olvasható *Görög versnemekben*

után egy csillaggal jelölve lábjegyzetként a verssorok fajtáját is meghatározta: *Eggy hexametrum, egy archilochium, és két jambicum.*

**Ny1 (A szövegállapot):** A görög versnemekben magyarított zsolttárt Horváth Verseghy halála után két évvel, az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1824-es évfolyamának 3. számában adta közre Verseghy neve nélkül. A címhez tartozóan lábjegyzetben a zsolttár formája olvasható: *Eggy hexametrum, egy archilochium, és két jambicum.*

### Keletkezés

Verseghy antik-időmértékes szabad zsolttármagyarításairól l. *Az Istennek felsége és jósága a' 103. Zsolttár szerint* (269) jegyzetét. Verseghy zsolttárfordításairól: Hovánszki 2016.

A 71. zsolttár antik időmértékes magyarítását a 22. és 1. zsolttár szintén görög versnemekben készült magyarításaival együtt egy levél szerint 1819 őszén készítette Verseghy, de 1819. november 15-én már mindenképp kész volt velük. Ekkor kelt levelében ugyanis a következőt írta Horváth Jánosnak: „Van készen három új Zsolttár is Görög mértékű versekben, szabadon fordítva; ezeket még most magamnál tartom.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. november 15. In: Verseghy 2019, 209, 102. sz.) Verseghy zsolttármagyarításai és azok szövegforrásai alapján ez csak a fentebb említett három zsolttár lehetett. A 71. zsolttárt az 1. zsolttárral együtt a K1/1-re írt megjegyzés szerint 1820. február 22-én, egy Horvátnak írt levél dátuma szerint pedig február 23-án küldte el Veszprémbe. „De úgy tetszik, hogy Egyházi Értekezések' számára elég Zsolttár is van már most egyszer Fő Tisztelendő Úr kezében, melyekhez íme! kettőt ismét küldök [ti. az első zsolttárét és ezt]. A' királyért való könyörgésre Sággy Barátunknak balsága buzdított fel, melly engemet a' múltt enyimekre is forrón megemlékeztett.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. február 23. In: Verseghy 2019, 232, 114. sz.) E levél szerint a Sággy Ferencet ért igazságtalan feljelentés inspirálta Verseghyt a 71. zsolttár magyarításra, ami ugyanakkor az egykor őt ért igazságtalanságokat (a Martinovics-féle összeesküvés miatti elítélte-tése) is eszébe juttatta. Verseghy barátja és munkaadója, Sággy 1804-től volt az Egyetemi Nyomda kurátora. Bár az intézményt sikeresen vezette, az 1810-es évektől többször is visszaéléssel vádolták, mígnem a feljelentések alapján a Helytartótanács vizsgálatot indított ellene, aminek eredményeként 1819-ben felfüggesztették állásából. Verseghy ennek a történéseknek a hatására magyarította a 71. zsolttárt. (Sággy, miután a vádak alól tisztázta magát, 1821-től újra elláthatta hivatalát. Később azonban, miután 1835-ben és 1837-ben ismét feljelentették, 1838-ban ő maga mondott le.) Sággy és Verseghy kapcsolatáról részletesen l. Verseghy 2019, 710–712.

Az antik-időmértékes formában magyarított zsolttárt Horváth csak Verseghy halála után két évvel adta közre az *Egyházi Értekezések és Tudósításokban* (Ny1). Az ezzel együtt magyarított, és a folyóirat számára elküldött első zsolttárt azonban ekkor sem közölte. Érdekes, hogy a levelezésben egyik zsolttárról sem esik szó a későbbiekben: valószínűleg szóban mondta el Horváth, hogy miért nem publikálhatja az antik-időmértékes magyarításokat.

### Verselés

Az antik-időmértékes strófák a következő sorokból állnak: „Eggy hexametrum, egy archilochium, és két jambicum.” (K1/1, K1/2, Ny1)

### Forrás

71. zsolttár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, LXXI.)

A zsolttárfordítások forrásairól l. *Az első zsolttár* (270) jegyzetét.

**A' Jámbornak boldogsága az I. Zsoltár szerint.**

[Melly boldog ember az, ki nem jár / a' gonoszok tanácsánn]

K1/1	<i>A' jámbornak boldogsága az I. Zsoltár szerint. Beatus vir, qui non abiit in consiliis impiorum. Görög versnemekben.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 16–17; 280b–281a.	Autográf tisztázat.	1820. február 22.	A	–
K1/2	<i>A' Jámbornak boldogsága az I. Zsoltár szerint. Beatus vir, qui non abiit in consiliis impiorum. Görög versnemekben.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 289a.	Autográf tisztázat.		A	331.

**Megjelenés**

Hovánszki 2016, 745–746.

**Szövegforrások**

**K1/1 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat Zsoltárok és Énekek című negyedik csomójába tartozó tisztázat javítással. A címben olvasható *Görög versnemekben* után egy csillaggal jelölve lábjegyzetként, a cím és az első sor közé a verssorok fajtáját is beírta Verseghy: „Egy tetrametrum jambicum, egy aristophanicum, ismét egy tetrameter jambicum, és egy termetrum almanium.” A cím mellé jobb oldalra később az *Elküldöttem Horváth K[anonok] Úrnak 22. Febr. 1820.* megjegyzést szúrta be, bal oldalon a θθ jel látható, amivel azt jelezte magának, hogy ezzel a zsoltárral már elkészült, és elküldte azt Veszprémbe.

**K1/2 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat, amit a *Könyörgés a' Királyért a' 71. Zsoltár szerint* (283) készült magyaráttal együtt egy negyedrét kettéhajtott lapra jegyzett le Verseghy. Bár a lapot a könyvebb rendszerezés miatt a Zsoltárok-kézirat hetedik csomójába soroltuk, Verseghy nem fűzte össze más zsoltárfordításokkal. A címben olvasható *Görög versnemekben* után egy csillaggal jelölve lábjegyzetként a verssorok fajtáját is meghatározta: *Egy tetrametrum jambicum, egy aristophanicum, ismét egy tetrameter jambicum, és egy termetrum almanium.*

**Keletkezés**

Verseghy antik-időmértékes szabad zsoltármagyaráttairól l. *Az Istennek felsége és jósága a' 103. Zsoltár szerint* (269) jegyzetét. Verseghy zsoltárfordításairól: Hovánszki 2016.

Az első zsoltárt Horváth János kérésére először szorososan, zsidó parallelizmusokban fordította (270), ami azonban a szabad zsoltármagyaráttal mellett kardoskodó Verseghynek kényszerű munka volt. Feltehetően ennek ellenhatásaként, illetve, hogy a kétféle fordítás milyensége, hatása összemérhető legyen, készítette el nem sokkal a szoros fordítás után a szabad magyaráttát is. A zsoltár antik időmértékes formáját a 71. és 22. zsoltár szintén görög versnemekben készült magyaráttáival együtt egy levél szerint 1819 őszén készítette, de 1819. november 15-én már mindenképp elkészült velük. Ekkor kelt levelében a következőt írta Horváth Jánosnak: „Van készen három új Zsoltár is Görög mértékű versekben, szabadon fordítva; ezeket még most magamnál tartom.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. november 15. In: Verseghy 2019, 209, 102. sz.) Verseghy zsoltármagyaráttái és azok szövegforrásai alapján ez csak a fentebb említett három zsoltár lehetett. Az 1. zsoltárt a 71. zsoltárral együtt a K1/1-re írt megjegyzés szerint 1820. február 22-én, egy Horváth Jánosnak írt levél dátuma szerint február 23-án küldte el Veszprémbe. „De úgy tetszik, hogy Egyházi Értekezések' számára elég Zsoltár is van már most egyszer Fő Tisztelendő Úr kezében, mellyekhez íme! kettőt ismét küldök

[ti. a 71. zsolttárét és ezt].” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. február 23. In: Verseghy 2019, 232, 114. sz.) Horváth azonban nem jelentette meg a magyarítást a folyóiratban, és a levelezésben sincs több nyoma az ügynek.

Az első zsolttár antik-időmértékes strófákban való fordításával nem Verseghy próbálkozott először. A *Magyar Museum* I. kötetének II. negyedében A. J. álnévvel Ráday Gedeontól szapphói strófákban jelent meg az *Első Zsolttár követesse* (Magyar Museum 2004, I, 63–64).

### Verselés

Az antik-időmértékes strófa a következő sorokból állnak: „Egy tetrametrum jambicum, egy aristophanicum, ismét egy tetrameter jambicum, és egy tertrametrum alcmanium.” (K1/1, K1/2).

### Forrás

#### 1. zsolttár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, I.)

A zsolttárfordítások forrásairól l. *Az első zsolttár* (270) jegyzetét.

285, (57)

### A' keresztfa mellett álló Szűz Anya. [Kesergő Anyja Megváltónknak]

K1	A' keresztfa mellett álló Szűz Anya.	Énekek-kézirat; 37a.	Önálló. Autográf.		[1820, március–április]	A	–
K2	A' keresztfa mellett álló Szűz Anya.	Zsolttárok-kézirat, IV. csomó; 21; 283a.	Autográf csomó.		1820. április 22.	A	–
Ny1/1	A' keresztfa mellett álló Szűz Anya.	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/4, 145–146.	Folyóirat-közlemény.		1820, Veszprém	Av	290.
Ny1/2	A' keresztfa mellett álló Szűz Anya.	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/4, utolsó lap után.	Folyóiratba bekötött különnyomat.	4/4, g-moll, Igen lassan, és érzékenyen. Musikäbä tette Seiler József.	1820, Buda	Av	(57)

### Megjelenés

Ny1/1: Verseghy 1910, 281, 177. sz.

### Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** 1820 március-áprilisában lejegyzett autográf tisztázat, melyet az Énekek-kézirathoz a kéziratári rendezés során, utólag csatoltak. Az oldal egy függőleges vonallal át van húzva, ami Verseghy jelölésrendszerében a szöveg publikálásra előkészített, vagy levélben elküldött voltára utal. Az 1. 2. és a 3. strófát egy rövid szimpla vonallal választotta el egymástól (így is jelölve a strófahatárokat), a 3. és 4. strófát viszont dupla vonallal.

**K2 (A szövegállapot):** A K1-gyel megegyező autográf tisztázat. A cím mellett a következő olvasható: *Elküldöttem Veszprémbe / 22. Aprilis 1820.*, azaz Verseghy az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* számára Horváth Jánosnak 1820. április 22-én küldte el az ének szövegét (Vö. Verseghy 2019, 264, 126. sz.). Az 1. és 2. strófa egy szimpla rövid vonallal, a 3. és 4. pedig egy rövid kettős vonallal van elválasztva egymástól. Az oldal a K1-hez hasonlóan egy függőleges vonallal át van húzva, ami Verseghy jelölésrendszerében a szöveg publikálásra előkészített, vagy levélben elküldött voltára utal.

**Ny1/1 (Av szövegállapot):** Az éneknek az EÉT első évfolyama utolsó negyedében megjelent szövegváltozata, melyben a kéziratos forrásokhoz képest három szót megváltoztatott Versegly.

**Ny1/2 (Av + dallam):** Zenei különnyomat. Az Ny1/1-hez tartozó 4/4-es ütemmutatójú, g-moll kot-tamelléklet az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/4 számának utolsó lapja után van bekötve. A dallamot Seiler József 1820. júniusának első felében írta (Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. június 7. In: Versegly 2019, 272, 132. sz.). A négy oldalas, Budán kiadott különnyomat címlapján: „A’ KERESZTFA MELLETT ÁLLÓ SZŰZ ANYA. / MUSIKÁBA TETTE SEILER JÓSEF, AZ ESZTERGOMI CATHEDRÁLIS TEMPLOMBAN A’ CHÓRUSNAK ELŐJÁRÓJA. // BUDÁNN, A’ KIRÁLYI MAGYAR UNIVERSITÁSNAK BETŰIVEL. 1820.” A 2–3. oldalon a kántoroknak szánt, orgonakísérettel ellátott kotta található, ahol az énekszólam a kísérettől külön sorban, G-kulcsban van lejegyezve. A hangszeres előjáték előtt a „Bevezetés” olvasható „Halkkal” tempójelzéssel. Az ezután megszólaló ének „Igen lassan, és érzékenyen” éneklendő. A 4. oldalon – a hívek éneklésének segítésére – a 2–4. strofa szövege található orgonakíséret nélküli énekszólamként.

### Keletkezés

A Jacopone da Todi (1230 k. – 1306) nevéhez kötődő *Stabat Mater dolorosa...* kezdetű latin himnusz magyarítása a harmadik olyan darabja volt Verseglynek, ami az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* első számában megjelent *Egyházi Énekről* című tanulmányhoz kapcsolódott. Versegly az abban megfogalmazott tézisek szerint az érzékeny magyar nyelvhez illő újabb, nyugat-európai mértékre vett versformában, ebben az esetben jambusi 9-es és 8-as strofákban, modern, metrikus dallamra elképzelve, Seiler Józseffel szorosan együttműködve magyarította a népszerű latin himnuszt. *A’ keresztfa mellett álló Szűz Anya* a költő 1819–1822 közötti, idős korában írt ama egyházi darabjainak egyike, melyhez Versegly ritmikai útmutatásai alapján a cseh származású, német ajkú, magyarul nem tudó Seiler József (1778–1854) szerzett dallamot, aki akkor a budavári főtemplom (Mátyás-templom) karnagya volt. Az *Egyházi Értekezések és Tudósítások*ban Seiler József megzenésítésében megjelent egyházi énekek történetét I. az *Úrnak felmutatása után* (268) jegyzetében. Az éneknek számtalan, korábbi dallamokra írt magyarítása volt a korban (Szentmihályi, Bozóki, Náray, Illéy stb.): RMKT XVII, 7, 526–528, 71. sz.

Az ének keletkezéstörténete a Horváth János és Versegly közötti levelezésből rekonstruálható. Versegly 1820. március 9-i levelében olvassuk, hogy a veszprémi kanonok kérésére nekifog az ének magyarításának: „A’ 3. kötet’ számára tehát a’ *Stabat Mater* énekhez fogok, ammint Kedves Barátom Uram kívánnya. Seiler már nekem megígérte, hogy ha Esztergomba megy is, áriákkal szívesen szolgál.” (Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. március 9. In: Versegly 2019, 243, 119. sz.) Március 18-án pedig arról számolt be, hogy „Seilernek a’ honorariumot a’ napokban elviszem [az *Új esztendőre való Énekért*], ’s a’ Magyar *Stabat Mater* énekemből az első strofát, szokott Musicabéli útasításimmal együtt, hogy reá szép Ariát csinállyon.” (Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. március 18. In: Versegly 2019, 249, 121. sz) Horváth Versegly április 22-én kelt leveléhez csatoltan kapta meg az éneket. Ebből a levélből az is kiderül, hogy a kanonok – mintegy folytatólagosan az 1. és 2. negyedben közreadott kottás énekek után – eredetileg az EÉT 3. kötetében szerette volna megjelentetni az éneket. Éppen ezért, bár Seiler még nem volt kész a dallammal, Versegly cenzúráztatás végett az ének szövegét már ekkor átküldte neki: „A’ Magyar *Stabat Mater*t pedig ide zárva most küldöm. Már mikor a’ Honorariumot át adtam Saillernek, akkor egyszersmind a’ *Stabat Mater*ből is elvittem hozzá az első strofát, szokott német fordítással, minden szónak értelmével, a’ versnemével, ’s egyéb musicabéli jegyzéseimmel együtt. Tegnap előtt felküldöttem az Áriáért hozzá, ő pedig azt üzenete, hogy még nem kész. Tudván, hogy Kedves Barátom Uram még ezen holnapban akarja kinyomtatatni a’ harmadik kötetet, szükségesnek tartottam, hogy ezen új Éneket, ha mindgyárt Áriája nélkül is, átküldgyem. Még Főtisztelendő Úr Esperességét látogattya, addig a’ musicát ki lehet itt nyomtatni, úgy hogy Júniusban vásárkor ezen új kötetet közre lehet még is, ha úgy tetszik, bocsátani.” (Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. április 22. In: Versegly 2019, 264, 126. sz.)

A Verseghy ritmusutasításai alapján dolgozó német ajkú zeneszerző azonban 1820 nyarán, a darab megzenésítése közben Budáról Esztergomba került. (*A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* kottáján Seiler titulusaként ennek megfelelően már „Az Esztergomi Cathedrális Templomban a' Chórusnak előjárója” olvasható.) Ezért, illetve Seiler egyéb elfoglaltságai miatt a *Stabat Mater* dallama csak június elejére készült el: „Sailer, ki a' Primás Installatiójára egy igen szép és remek Misét készített, melyet Főtisztelendő Úr Esztergomban maga is hallott, e' munkájának több próbáival és Esztergomi úttáival úgy el volt foglalva, hogy a' mi *Stabat Mater* énekünkérül csak az Installatió után gondolkodhatott. A' mult vasárnap magam elénekeltém nálla Musikája mellett. Mondhatom, hogy ez szívreható, és a' dal még is nagyon könnyű. Mihelyt Főtisztelendő Úr Somogybúl megtér, elküldöm.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. június. 7. In: Verseghy 2019, 272, 132. sz.) Az éneket tehát a zeneszerző késése miatt csak a folyóirat 4. negyedébe lehetett betenni. Horváth július 5-én kérte Verseghyt a kotta mielőbbi kinyomtatására: „A' negyedik kötetnek nyomtatásához a' jövő hétenn már hozzá fogok, hogy így magamnak szabad üdőt készítsék a' Badacsonyi szüretre. Annak okáért kérem Kedves Uram Bátyámot, hogy a' *Stabat Mater*t, minél előbb nyomtatás alá adni ne terhelhessék. A' tiszteletbeli jutalmat Sailer Úrnak megküldeni el nem mulatom.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. július 5. In: Verseghy 2019, 276, 134. sz.) Július 13-án Verseghy tájékoztatta Horváthot, hogy: „A' *Stabat Mater* már kész, és eddig csak azt vártam, ha nem történik-e változás a' versekben, hogy úgy ne járjunk a' kótákkal, mint az előbbeni énekünkben. Írásban elviszem majd magammal az Áriát, hogy próbálhassuk. [...] A' *Stabat Mater* nagyon szomorú, szívreható és énekelni mégis nagyon könnyű.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. július 13. In: Verseghy 2019, 286, 137. sz.) Verseghy tehát tanulva az *Új esztendő' napján* (273) cenzúrabeli bonyodalmaiból, nem akarta addig kinyomtatni a kottát, amíg a cenzorok, illetve a veszprémi klérus is áldását nem adta a szövegre. Ezért szerette volna még a megjelenés előtt eljárszani nekik az áriát. („Az Áriát a' *Stabat Mater* éneke átadtam már a' Typographiának. Elviszem magammal mássát Veszprémbe, hogy próbaképen dalolhassuk.” Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. július 20. In: Verseghy 2019, 295, 140. sz.) Bár Verseghy Horváth kérésére a kottát július 20-án átadta a nyomdának, Sággy Ferenc az előző eset miatt olyannyira tartott a cenzúrától, hogy addig nem akarta kinyomtatni, amíg a világi cenzor mellett Kiss Ferenc veszprémi egyházmegyei cenzor engedélye nem látható a lapon, egyben kérte a világi cenzor (Trenka Mihály) által kifogásolt részek javítását. „Még egyszer kell énekeim iránt a' pökhállóba szótt Censor miatt, de valóban csak Sággy Barátunk' kedvéért alkalmatlankodnom. Sággy e' dolgot imígy terjeszti általam Főtisztelendő Úr' elejébe. A' Censor ötet minduntalan kérdezi, mi történt és mi történik az úzóbe vett énekkel? mire ő egyebet nem felel, hanem hogy én magammal Veszprémbe elvittem. A' kóták már meg vannak szedve a' textussal együtt; de a' Factor, kinek a' folyó Commissio alatt, melly a' Typographiát kínozza, több kicsinységekrül kellett már a' Censura véget számot adni, nem meri a' kótákat a' prés alá adni, minekelőtte a' Censor alá nem lessz írva. E' környüállás arra kényteleníti Sággyt, hogy ezt újra a' Censorhoz vigye, ki a' Veszprém Censurat nem látván alatta, Virágnak et Compagniajának kedvéért a' hásártoskodást minden bizonnyal megújítja. Hogy ezt elkerülhesse, javasollya és kéri Főtiszt[elendő] Urat, írassa le Veszprémben (az én két correcturám szerint a' szemérmes helyett *fájdalmas*, és a' *hörögő* helyett *kínos*) íródeákja által, és quod bene notandum, írassa alá Főtisztelendő Úr per extensum Főtiszt[elendő] Kiss Ferencz Kanonok Úr által a' Megyebéli Censurát is, és küldgye el egy levél mellett, melyet meg is lehessen a' Censornak mutatni, egyenesen Sággyhoz, ki a' Cótákat a' Veszprémi Censúrával felfegyverkezett énekkel együtt, és ha szükséges volna, a' levelet is elejébe fogja terjeszteni. Soha énnekem a' legvilágiabb énekek miatt sem volt a' Censúrával annyi bajom, mint ezen istenes miatt: de hiszem az Istent, hogy ennek az egyébaránt jámbor embernek rövidlátását is nem sokára meghosszabbítja.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. augusztus 26. In: Verseghy 2019, 302, 146. sz.) Közben augusztus 20-án kelt levelében Horváth, még nem olvasva Verseghy ugyanezen a napon írt levelét, egyre határozottabban kérte az új magyar *Stabat Mater*-éneket annak dallamával együtt: „Már nem sokára mind azon kézírásra, melyet Uram Bátyám censúra alá vitt, mind az áriára szükségem lessz; méltóztasson tehát Tek[intetes]



Trenka Urat is Sáhgy barátunkat is sürgetni, hogy még a' két hét alatt kezemhez szolgáltassák; [...] mert illy formán a' Badacsonyi szüretig még abbúl is legalább három négy árkust kinyomtatattának." (Horváth János – Verseghy Ferencnek. Veszprém, 1820. augusztus 26. In: Verseghy 2019, 303, 147. sz.) Miután kézhez vette Verseghy levelét, amiben leírta, hogy a kottát miért nem tudja még kinyomtatva elküldeni, gyorsan intézkedett, és postafordultával vissza is küldte az éneket az egyházmegyei cenzor jóváhagyásával: „Az éneket, ihol a' Megyebéli vizsgálatnak helyben hagyásával is megerősítettem. Én olly alázatos tisztelője és hú megtartója vagyok a' Felsőes Rendeléseknek, hogy bizonynyára ezen éneket sem küldöttem volna a' Budai Censúra alá, ha itthon az egyházi vizsgálatonn át nem ment volna; de kétség kívül az Egyházi Revisornak aláírása nélkül hitelt nem követelhetünk; tehát e' pontban is eleget tettem.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek. Veszprém, 1820. szeptember 2. In: Verseghy 2019, 303, 148. sz.) Horváth nagyon türelmetlen volt, hiszen az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 4. negyedét a badacsonyi szüretig össze szerette volna állítani, ezért két nappal később kelt levelében azt is megemlítette, hogy: „Az Éneket pedig indúlatosan várom a' nyomtatott cótával együtt, hogy csak a' negyedik kötetet is minél előbb lerázhassam nyakamról.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek. Veszprém, 1820. szeptember 4. In: Verseghy 2019, 304, 149. sz.) Verseghy nyilvánvalóan mindent megtett, hogy az egyébként már kész ének mielőbb nyomdába kerüljön. Szeptember 8-án írt levelében végre arról számolhatott be Horváthnak, hogy a kiszedett kóták már a cenzornál vannak. Ebben a levélben a cenzor akadékoskodása miatt Verseghy zeneesztétikai nézeteiről, illetve zenei ízléséről is olvashatunk:

„Az Énekre való Kóták meg vannak már szedve, 's mind általam, mind Seiler által corrigálva, Sáhgy az Éneket ma viszi a' Censorhoz Főtiszt[elendő] Barátom Uramnak levelével együtt, mellyből azonban azt, a' mi az Éneket illeti, csak akkor olvassa el majd neki, ha hársártoskodna. [...] Sáhgy, ki az éneket is elhozta a' Censortul ugyanennek aláírásával azt beszéli, hogy a' Censor a' Veszprémi Censurát különös visgasággal olvasván, vállat vonított és azt mondotta, *ha úgy van a' dolog, én nem bánom! De én ugyan mint Theologus soha nem engedtem volna meg?* De miért? *Est contra Religionem, contra Dogmaticam.* Hogyhogy? A' Szűz Anya nem *pillantott* a' keresztre, hanem *nézett*. Krisztus' halála nem volt *kínos*, mert *magna voce exlamans* emisit spiritum. – Úgyde ének? – Az énekek is szorosán a' Dogmaticához, a' Szent Íráshoz kell szabva lenni.

Kedves Barátom Uram! én erről a' jó emberről, szinte mikor ezt írom, azt veszem észre, hogy ő a' Jésuitáktól szerzett hajdani Magyar Istenes Énekeket erőszakosan fenn akarja tartani, mint *legjobbakat, legszebbeket*; de ezt ki nem mervén mondani a' Dogmatica és Religio megé búik. E' tendenciát észre vettem egyszer beszéd közt (az Egyház Énekekről) az egri Érsekben is. *Esprit du corps! Álla a' keserves Anya's a' t.* ez ám ónállok az igazi szép *ének*; ugrós tót nótája van ugyan, de bezzeg még a' paraszt gyermek is egy hallásra megtanúllya; és a' Dogmaticával megegyez, *minden szóban*, mert szórúl szóra van fordítva. Illyen a' *Szűz Mária! e' világra nekünk szent Fiát hozá.* Ám! Ennek a' nótájára még dogmatica táncolni is lehet. – Haj be nehéz, még illyen emberek' kezében vagyunk, a' régi vadság helyett az igazi emberséget, creditumba hozni! Én érzem magamban, hogy az Úr Isten olly tehetségekkel megáldott, mellyeknek segedelmével az emberi szívet az Isteni szolgálatnál megilletni, meg-érzékenyíteni, és ennél fogva a' keresztény kötelességeknek tellyesítésére birni tudnám. De mit lehetnék csak ezen istenes énekecskémmel is, ha minket a' Mennyei Gondviselés a' Veszprémi Megyebéli Censúrának oltalma alá nem szerkeztet volna?" (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. szeptember 8. In: Verseghy 2019, 307, 150. sz.) A kinyomtatott kottákat végül Fliszár Györggyel juttatta el Veszprémbe. (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. szeptember 17. In: Verseghy 2019, 308–309, 151. sz.; Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. szeptember 17. In: Verseghy 2019, 310, 152. sz.)

A' *keresztfa mellett álló Szűz Anya* volt az utolsó Seiler és Verseghy együttműködéséből származó ének, ami megjelent a Horváth által szerkesztett *Egyházi Értekezések és Tudósítások*ban. A következő levelekből úgy tűnik, hogy Verseghy később már inkább többszólamú énekdarabokat írt, illetve tervezett. Tudjuk, hogy elkészült a *136. zsoltár* (303) Seilertől származó, Verseghy instrukciói alapján komponált többszólamú megzenésítése (jelenleg lappang), illetve Verseghy tervezett még egy hege-

dűre és négyszólamú énekre való, az „Úr koporsójához illő”, Nagypénteken játszandó darabot. „A’ jövő esztendőnek első kötetébe ne tegyünk tán Éneket, mivel a’ Palesztinai Mappa van benne. Ha Sailler kész lesz a’ [136.] Zsoltárral, egy különös gondolatot akarnám végrehajtani, ha Főtiszt. Barátom Uram, és azok az Urak, a’ kikhez tartozik, nem elleneznék. Az Úr koporsójához illő egynehány strófát akarnék szerezni, mellyeknek mindenikét másmás melodiára kellene tenni, négy ének-szózatra és csupán egy violonra, melly a’ tónust fenntartsa. A’ stílusnak tactusra vontt chorálisnak kellene lenni, ammint az I. Kötetben említettem. Mindenik strófa utánn, úgymint musikabéli rideg rész utánn megmeg pihenvén az énekesek, a’ koporsónak mélyében elrejtve, a’ Szentség megett új meg új indúlatozással foghatnál el a’ látogató népnek szíveit. Ihol! megint egy Planum, noha fél lábam a’ koporsóban.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. november 12. In: Verseghy 2019, 327, 161. sz.)

Az új, érzékeny dallamra készített metrikus egyházi énekek írása azonban Seiler József Esztergomba való költözésével véget ért. Verseghy ugyanis szembesült azzal, hogy a távolság miatt immár csak igen nehézkesen tudnak együtt dolgozni, ezért egy ideig próbált új komponistát keresni. Mivel azonban nem talált megfelelő zeneszerzőt, kénytelen volt felhagyni legkedvesebb poézisbeli munkásságával, a dallamra írt, vagy legalábbis dallamra elképzelt metrikus énekírással.

### Verselés

A nyolcsoros strófák jambusi 9-es és 8-as keresztírmes sorokból épülnek fel. A szöveget a német anyanyelvű Seiler József Verseghy ritmusutasításai alapján zenésítette meg. Strófa képlete: 9a8b9a8b9c8d9c8d

### Forrás

Jacopone da Todi: *Stabat Mater dolorosa...*

(Cantus Catholici 1651, 49–50: *Planctus B. Virginis Mariae*)

A *Cantus Catholici*ben kottával együtt a Mária-siralom latin szövege és Hajnal Mátyás ebből készített magyar fordítása olvasható. Hajnal Mátyás (1578–1644) Eszterházy Miklós nádor kismartoni udvari papja volt, aki először 1629-ben Bécsben jelentette meg a *Stabat Mater*ből készült *Boldog Asszony Szűz Máriának siralma* című fordítást (Hajnal 1629), majd miután a költeményt némileg átdolgozta, *Asszonyunk Szűz Mária Siralma* címen 1642-ben újra közreadta (Hajnal 1642). A *Cantus Catholici* 1651-es lőcsei kiadásába Szöllősi Benedek Hajnal Mátyás első, 1629-es fordítását vette át. (Hajnal Mátyás két fordításának egymással és a latinnal való részletes összevetését l. Martinkó 2006.) A kottás énekeskönyvben a dallamismétlés miatt az eredetileg háromsoros latin ének a harmadik sor megismétlése miatt négy-soros strófákat ad. A latin himnuszhoz tartozó korabeli dallamok: RMDT II, 15, 17/a, 17/b sz.

Stabat Mater dolorosa, juxta Crucem lachrymosa,  
Dum pendeat Filius: dum pendeat filius.  
Cujus animam gementem, contristantem, et dolentem,  
Pertransivit gladius. Pertransivit etc.  
O quam tristis, et afflicta, fuit illa benedicta,  
Mater Unigeniti, Mater etc.  
Quae moerebat, et dolebat, Et tremebat cum videbat,  
Nati poenas inclyti. Nati etc.  
Quis est homo, qui non fleret, Christi Matrem si videret,  
In tanto supplicio? In tanto etc.  
Quis non posset contristari, Christi Matrem contemplari,  
Dolentem cum Filio? Dolentem etc.  
Pro peccatis suae gentis, Vidit Iesum in tormentis,



Et flagellis subditum, Et etc.  
 Vidit suum dulcem natum, Moriendo desolatum,  
 Dum emisit spiritum, Dum etc.  
 Eia Mater, fons amoris, Me sentire vim doloris,  
 Fac, ut tecum lugeam, Fac ut etc.  
 Fac, ut ardeat cor meum, In amando Christum Deum,  
 Ut sibi complaceam, Ut etc.  
 Sancta Mater, istud agas, Crucifixi fige plagas  
 Cordi meo valide, Cordi etc.  
 Tui nati vulnerati, Tam dignati pro me pati,  
 Poenas mecum divide, Poenas etc.  
 Fac me tecum, pie, flere, Crucifixo condolere,  
 Donec ego vixero, Donec etc.  
 Iuxta crucem tecum stare, Et me tibi sociare  
 In planctu desidero, In etc.  
 Virgo virginum praeclara, Mihi iam non sis amara  
 Fac me tecum plangere, Fac etc.  
 Fac, ut portem Christi mortem, Passionis fac consortem,  
 Et plagas recolare, Et etc.  
 Fac me plagis vulnerari, Fac me cruce inebriari,  
 Et cruore Filii, Et etc.  
 Flammiss ne urar succensus, Per Te, Virgo, sim defensus  
 In dee iudicii, In etc.  
 Christe, cum sit hinc exire, Da per Matrem me venire  
 Ad palmam victoriae, Ad etc.  
 Quando corpus morietur, Fac, ut animae donetur  
 Paradisi gloria. Amen, Paradisi etc.

**Dallam (57)**

Seiler–Verseghy: *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya.*

(*Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/4, bekötött különnyomat – 4/4, g-moll, Igen lassan, és érzékenyen)

Az 57. kottamellékletben Verseghynek *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* című éneke található Selier József megzenésítésében.

286.

**Jerusalem.** [Két szemközt álló, de külömb nagyságra felötlött]  
**A' tenger mellett van Gáza, Pelúziium' úttján...**

K1	<i>Jerusalem.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 19–20; 282a–282b.	Autográf tisztázat, javításokkal.	1820. április 10.	A	327.
Ny1	<i>A' tenger mellett van Gáza, Pelúziium' úttján...</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1821/1, 59, 65.	Folyóirat-közlemény. ( <i>A Palesztína' Jézus' üdejében</i> című ismeretlen szerzőjű értekezés része. (EÉT 1821/1, 1–103.)	1821, Veszprém	Av	291.

## Megjelenés

Ny1: Horváth Konstantin 1925, 118.

## Szövegforrások

**K1 (A szövegállapot):** Autográf tisztázat javításokkal, a *Zsoltárok és Énekek* című *Zsoltárok*-kézirat IV. csomójának része. A Tasso *Megszabadított Jerusálem*ének részleteiből készült fordítás címe: *Jerusalem*, a kézirat aljára a fordítás befejezésének, illetve lejegyzésének dátuma: 10. Aprilis 1820. A kézirat Tasso eposza következő hat strófájának, illetve az alábbi két strófából két-két sornyi fordítást tartalmaz: *Canto III. Stanza 55–57.*; *Canto XI.* [A kéziratban IX-et írt Verseghy] *Stanza 34.*(1–2. sor); *Canto XII. Stanza 67.* (1–2. sor); *Canto XVII. Stanza 1.*; *Canto XVIII. Stanza 100.*

**Ny1 (A szövegállapot):** A Verseghy által lefordított Tasso-énekekből (K1) néhányat Horváth János *A Palesztína' Jézus' üdejében* ismereten „fiatal paptól” való értekezés részeként adott közre az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1821/1. számában. (Az értekezés részei: 1–8: Palesztína' ösméretének fontos volta; 8–103: Annak felosztása, 's állapotja Jézus' üdejében. Az értekezéshez a kötet végébe bekötve egy kihajtható Palesztína térképet is mellékelte.) A tanulmányba Horváth az alábbi négy strófát illesztett be: *Cant. XVI. Stan. 1*; *Cant. III. Stanza 55–57.* A tanulmány – benne Verseghy magyarázataival – névtelenül jelent meg.

## Keletkezés

A kéziratban *Jerusalem* címet viselő darab (K1) Torquato Tasso (1544–1595) *A megszabadított Jerusálem* (*La Gerusalemme Liberata*, 1575) című eposzából való fordítás, amit Verseghy Horváth János kérésére készített. Horváth az általa megindított *Egyházi Értekezések és Tudósítások* munkálataiba – tanulmányok és egyházi énekek írásával, versek és számtalan zsoltár fordításával – a kezdetektől bevonta Verseghyt. A Tassótól vett részletet is ennek keretén belül magyaráította a költő. Horváthnak nem ez volt az egyetlen ilyen típusú kérése Verseghytől. A költő ugyanilyen okokból készítette *A' képzelt erőnek nagy művei az emberben* (305) című Tasso-fordítást, *A' Szent Misében az Actio* (263) című Chateaubriand-magyarázást, *A' Hűveknek az Úr' Vocsorájokhoz való járulása* (266) című Voltaire-magyarázást, illetve ezek mellett erendően az 1–6. *zsoltár* (270–272, 287–289) szoros fordítását is egy értekezésébe, *A' Zsoltárok*ról címűbe készítette.

Horváth 1819 őszén vette tervbe, hogy az „egy derék fiatal pap” tollából származó *Palesztína' Jézus' üdejében* című tanulmányt megjelenteti az *Egyházi Értekezések és Tudósítások*ban. Ebben az ügyben két kéréssel fordult Verseghyhez. Először, mivel a tanulmányhoz illusztrációként Johann Friedrich Röhr (1777–1848) *Palästina oder historisch-geographische Beschreibung des jüdischen Landes zur Zeit Jesu* (1819) című kötetének egyik térképét szerette volna mellékelni, még 1819 novemberében arra kérte a tudós költő-literátort, hogy a térképet a Biblia magyar fordításában használatos helynevekkel lássa el (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1819. november 11. In: Verseghy 2019, 208, 101. sz. Erre Verseghy 1819. november. 15-én kelt levelében mondott szíves igent. In: Verseghy 2019, 209, 102. sz.), majd mivel a kanonok az írást versbetétekkel is szerette volna gazdagítani, 1820. március 9–17-e között írt levelében ehhez kérte Verseghy segítségét (Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 9. és március 17-e között. In: Verseghy 2019, 245, 119. sz.). Az ötletet saját bevallása szerint François-Auguste-René de Chateaubriandtól vette (1768–1848), aki *Itinéraire de Paris a Jérusalem et de Jérusalem a Paris, en allant par la Grèce, et revenant par l' Égypte, la barbarie et l' Espagne* (1811) című útleírását Tasso *Megszabadított Jerusálem*éből vett részletekkel színesítette. Horváth is Tasso eposzából válogatott, és a levélhez egy Tasso-kötetet mellékleve a kijelölt részek fordítására kérte Verseghyt: „Uram Bátyám olaszul is tud, méltóztasson e' végre az ide csatlott harmadik kötettyébül mindgyárt az első levélenn lévő a' 15-dikenn a' két sorbúl a' 16-dik old. a' két sorbúl, a' 24 dik old. a' nyolcz sorbúl a' 26-dikonn ismét nyolczbúl álló darabokat Magyar Hexameterekben fordítani, 's mikor elkészülnek nekem megküldeni.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. március 9. és március 17. között. In: Verseghy 2019, 245, 119. sz.)

Verseghy az 1820. március 18-án írt levelében elvállalta a munkát („Tasso’ festéseit Magyar hexameterekbe szívesen átteszem Fő Tisztelendő Úrnak kívánsága szerint.” Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. március 18. In: Verseghy 2019, 249, 121. sz.), és a fordítást 1820. április 15-én kelt leveléhez mellékelve a következő sorok kíséretében küldte el a kanonoknak: „Ide zárom az Olaszbúl tett fordítást, szívemből kívánván, hogy helybenhagyást érdemeljek; mert nekem barátimnak velem való meglegedésénél nagyobb boldogságom nincsen; Hozzá írtam mind az originálist, mind a’ Német fordítást, a’ könnyebb megítélésnek okáért, mivel a’ könyvet magát csak különös alkalmatossággal küldhetem el.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. április 15. In: Verseghy 2019, 262, 125. sz.) Verseghy tehát nemcsak saját fordítását mellékelte, de hogy a munkáját a folyóiratot szerkesztő, olaszul nem tudó veszprémi papok is ellenőrizni tudják, a kért részleteket németbe is átültette. Bár a küldemény nem maradt fenn, Verseghy ugyanígy járt el a szintén Horváthnak készített *A’ képzelő erőnek nagy művei az emberben* (305) című Delille-részlet magyarázatokor, aminél a német nyelvű prózafordítás is fennmaradt.

Horváth április 23-i levelében megköszönte Verseghynek a munkát, egyúttal kifejezte a többiek meglegedését is: „Torquato Tasso’ töredékdarabjainak gyönyörű fordításaival mindnyájan tökéletesen meglegedtünk.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek. Veszprém, 1820. április 23. In: Verseghy 2019, 265, 127. sz.) A levelezés további részéből kiderül, hogy a „Palesztína” árkusai az 1821. év első számában fognak kijönni (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. október 11. In: Verseghy 2019, 320, 157. sz.), s hogy Verseghynek az *Ékesenszóllásról* írt tanulmánya a „Palesztína hét árkust” elfoglaló igen nagy terjedelme miatt nem fér be ugyanabba a számba. (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. november 12. In: Verseghy 2019, 328, 162. sz.)

Verseghy fordítása tehát a költő neve nélkül, a *Palesztína Jézus’ üdejében* című tanulmányba illesztve jelent meg az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1821-es évfolyamának első kötetében (Ny1). A szöveget a levelezés és a K1 alapján 1819. március 18-a és április 10-e között készítette.

### Versforma

Verseghy Horváth János kérésére hexameterekben fordította Tasso nyolcsoros stanzákban írt (abababcc) eposzának strófáit.

### Forrás

Torquato Tasso: *La Gerusalemme Liberata*.

*Canto III. Stanza 55–57:*

[Tasso 1853, 64.]

Gerusalem sopra duo colli è posta,  
D’ impari altezza, e vulti fronte a fronte:  
Va per lo mezzo suo valle interposta,  
Che lei distingue, e l’ un dall’ altro monte:  
Fuor da tre lati ha malagevol costa;  
Per l’ altro vassi, e non par che si monte:  
Ma d’ altissime mura è più difesa  
La parte piana e ’ncontra borea stesa.

La città dentro ha lochi, in cui si serba  
L’ acqua che piove, e laghi e fonti vivi;  
Ma fuor la terra intorno è nuda d’ erba,  
E di fontane sterile e di rivì;

Nè si vede fiorir lieta e superba  
D' alberi, e fare schermo ai raggi estivi,  
Se non se in quanto oltra sei miglia un bosco  
Sorge d' ombre nocenti orrido e fosco.

Ha da quel lato, donde il giorno appare,  
Del felice Giordan le nobil onde;  
E, dalla parte occidental, del mare  
Mediterraneo l' arenose sponde.  
Verso borea è Betel, ch' alzò l' altare  
Al bue dell' oro, e la Samaria; e donde  
Austro portar le suol piovoso nembo,  
Betelem, che 'l gran parto accolse in grembo.

*Canto XI. Stanza 34. (1-2 sor):*  
[Tasso 1853, 227.]

Non era il fosso di palustre limo  
(Chè noi consente il loco) o d' acqua molle [...]

*Canto XII. Stanza 67. (1-2. sor):*  
[Tasso 1853, 253.]

Poco quindi lontan nel sen del monte  
Scaturia mormorando un picciol rio.

*Canto XVII. Stanza 1:*  
[Tasso 1853, 331.]

Gaza è città della Giudea nel fine.  
Su quella via che invèr Pelusio mena,  
Posta in riva del mare, ed ha vicine  
Immense solitudini d'arena,  
Le quai, com' austro suol l' onde marine,  
Mesce il turbo spirante; onde a gran pena  
Ritrova il peregrin riparo o scampo  
Nelle tempeste dell' instabil campo.

*Canto XVIII. Stanza 100:*  
[Tasso 1853, 372.]

La vincitrice insegna in mille giri  
Alteramente si rivolge intorno;  
E par che in lei più riverente spiri  
L' aura, e che splenda in lei più chiaro il giorno:  
Ch' ogni dardo, ogni stral che in lei si tiri,  
O la declini, o faccia indi ritorno:  
Par che Sion, par che l' opposto monte  
Lieto l' adori, e inchini a lei la fronte.

## IV. Zsoltár. / A' IV. Zsoltár. [Hallgass meg, a' mikor segédül hílak]

## IV. Zsoltár. [Felely meg nekem, mikor segédül hílak]

K1/1	IV. Zsoltár. <i>Cum invocarem, exandivít me Deus justitiae meae.</i>	Zsoltárok- kézirat, I. csomó; 5, 247a.	Autográf tisztaát.		A	<b>304.</b>
K1/2	IV. Zsoltár. <i>Cum invocarem, exandivít me Deus justitiae meae.</i> <Az Istenben való bizodalom.> <i>A' Kútfőnek szorosb értelme szerint Zsidó parallelismusokban.</i>	Zsoltárok- kézirat, II. csomó; 10; 257b–258a.	Autográf fogalmazvány.	1820. április 28. – május 3.	Av	–
K1/3	A' IV. Zsoltár. <i>Cum invocarem, exandivít me Deus justitiae meae.</i> <i>A' kútfőnek szorosb értelme szerint, Zsidó parallelismusokban.</i> <i>Intés a' gonoszokhoz, hogy az Istenhez térjenek.</i>	Zsoltárok- kézirat, VII. csomó; 291a.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.		Avv+a	<b>332.</b>
K1/4	IV. Zsoltár. <i>Cum invocarem, exandivít me Deus justitiae meae.</i> <i>Intés a' gonoszokhoz, hogy az Istenhez térjenek.</i>	Zsoltárok- kézirat, III. csomó; 4; 267b.	A jegyzések autográf tisztaátata.		a	<b>313.</b>
Ny1	A' IV. Zsoltár.	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/4, 132–135.	Folyóirat- közlemény.		Avv+a	<b>285.</b>
K1/5	IV. Zsoltár.	Zsoltárok- kézirat, VIII. csomó; 9; 156a.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január- március]	B	–
K2	IV. Zsoltár.	Dissertation- kézirat; 158. (Momenta: 158– 159.)	Autográf tisztaát, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+a	<b>352.</b>
Ny2	IV. Zsoltár.	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 123.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+a	–

## Megjelenés

Ny2: Verseggy 1987b, 173–174. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseggy által magyarul írt, *Zsoltárok*-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertatio*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

## Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázatok. A csomóra vonatkozóan Verseggy a cím alatt zárójelben megjegyezte, hogy: *A' Veszprémi változtatások nélkül*, azaz ez a szövegváltozat még nem tartalmazza azokat a javításokat, amelyeket teológiai okokból a veszprémi papok – elsősorban Kiss Ferenc kanonok és Veszprém egyházmegyei cenzor – útmutatása szerint volt kénytelen elvégezni a fordításon.

**K1/2 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány. A IV–XVI. zsoltárra vonatkozóan Verseggy az alábbi megjegyzést írta a csomó 10. (257a) oldalára: *Die 28. Aprilis 1820. kezdetem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek.* A címhez tartozó latin sorkezdet után a zsoltár nevét magyarul is beírta, ezt azonban utólag lehúzta. A lehúzás alatt, a címmel egyenrangúan, aláhúzva *A' Kútfőnek szoros értelme szerint / Zsidó parallelismusokban* a fordítás milyenségére és formájára vonatkozó pontosítás olvasható. A cím mellett jobb oldalra a lap szélére utólag beszúrva az alábbi megjegyzés: *Elküldöttem Veszprémbe 3. Máj. 1820.* A cím mellé bal oldalra utólag a  $\theta\theta$  jelet rögzítette, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsoltárt már befejezte és elküldte a veszprémieknek.

**K1/3 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf fogalmazvány jegyzésekkel, amit egy negyedrétt kettéhajtott lapra jegyzett le Verseggy. A zsoltár sorszáma és latin sorkezdeté után a címmel egyenrangúan, aláhúzva *A' Kútfőnek szoros értelme szerint, Zsidó parallelismusokban* a fordítás milyenségére és formájára vonatkozó pontosítás olvasható. Az ezután következő magyar címet (*Intés a' gonoszokhoz, hogy az Istenhez térjenek*) utólag szúrta be a zsoltárt bevezető prózai kezdő rész elé Verseggy (ennél a címnél nem alkalmazta a kiemelő aláhúzást).

**K1/4 (a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Jegyzések a' szoroson fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázatok, a negyedik zsoltárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsoltár nélkül.

**Ny1 (A szövegállapot):** A negyedik zsoltárnak a hozzá tartozó jegyzetekkel együtt az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/4. számában megjelent szövege. Verseggy neve nélkül *A' Zsoltárokról* című névtelenül közreadott tanulmány folytatásában (*A' Zsoltárok próba fordításának folytatása*) jelent meg a szoros fordítás mintapéldájaként. A tanulmányt Horváth János veszprémi kanonok, a folyóirat szerkesztője írta.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny2) megjelent szöveg kézírata, amit a szövegcsoporthoz tartozó adatbázis alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Verseggy. A lejegyzés fogalmazvány jellegű, számtalan javítással. A javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny2) cenzori kézírata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseggy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny2 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseggy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

## Keletkezés

Verseghy szoros zsolnárfordításairól I. *Az első Zsolná* (270) jegyzetét. A K1/2-ben olvasható bejegyzések szerint a IV. Zsolnárt 1820. április 28. és május 3. között fordította Verseghy.

A 4–6. zsolná keletkezéstörténete az alábbi levélrészletekből követhető nyomon:

1.) Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. november 15. (In: Verseghy 2019, 208, 102. sz.)

„A’ mi a’ Zsolnároknak szoros fordítását illeti, mint a’ három első volt, Édesim! mit nem cselekednék én a’ ti drága szíveitekért! De lelkecském! nekem sem *Calmetem*, sem *Mendelsonom*, sem *Derezerem*. Zsidó Bibliám van, Deák textussal; van Zsidó Lexiconom is: de ezekből csak a’ szavakat értem, nem pedig az egész contextust. Gerhauserben, melly nállam van, csak egynehány Zsolnárt talállok. Ha egyikét olyan segítő Magyarózval felfegyverkeztem Fő Tiszt[elendő] Úr, kiből a’ Zsolnárnak *alkalmatosságát, czéllját, általlyában való foglalatlyát*, eggyezőval *Lelkét*, mint Gerhauserbül egynehányét, kitanúlhatom; én tiszta szívemből szolgálók ebben is.”

2.) Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. április 23. (In: Verseghy 2019, 265, 127. sz.)

„Torquato Tasso’ töredékdarabjainak gyönyörű fordításaival mindnyájan tökéletesen megelégedtünk. De bezzeg meg meg új szükségünk támadt. Az Öreg Urak a’ Zsolnároknak fordítását a’ Vulgata’ rendgye szerint ohajtyák; és mivel a’ három első a’ harmadik kötetben – sőt az egész harmadik kötet – már ki van nyomtatva, kívánnák, hogy a’ negyedikben a’ következendő hármad adnánk ki; sürgetéseknek nem állhatván ellene, azokat kétféle fordításban ide zárva megküldöm. Mind Derezer, mind Sailer azt állítja, hogy az magát szorosan az eredetihez tartotta. – Magyarítsa meg őket Kedves Uram Bátyám; a’ Zsolnárok’ synopsissát kivévén, a’ többi jegyzésekkel ne vesződjön; azokat Fő Tisztelendő Kis Feren] Úr vállalta magára; de majd osztán a’ stílusba való vitelek iránt Uram Bátyámnak fogunk könyörögni. A’ negyedik kötetnek nyomtatása Julius’ közepénn elkezdődvn az említett Zsolnároknak is – mivel abban legelől fognak állani – az Egyházi s’ Polgári könyvvizsgálatok által helyben hagyva, készen kellene lenniük.”

3.) Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. május 3. (In: Verseghy 2019, 266, 128. sz.)

„Főtisztelendő Apát és Kanonok Úr Kedves Drága Barátom Uram! Utolsó böcsös levelét a’ 4. 5. és 6. Zsolnároknak Német fordításaival egygyütt vévén, azonnal hozzá fogtam azoknak magyarításához, hogy e’ feleletemhez legalább egyet függeszthessek. *Derezer* iránt megint megszóllítottam Eggenbergert; de kevés reménysége van, hogy megkaphassa, mivel már ritkának véli. Már az Antiquariusnak is adott commissiót Ságly, hogy Bécsbül hozassa meg. E’ könyvbül egymás után fordíthatnám Főtisztelendő Hornyik és Kiss Kanonok Uraknak plánuma szerint a’ Zsolnárokat; mert Derezernek jegyzései, mikor azokat a’ Zsidóval és a’ Vulgátával öszevetartom, oly viláosságot gyújtanak nekem sokszor, hogy az originális textusnak értelmét még jobban kifejezhetem, mint ő maga Német verseiben kifejezi. *Sailler*’ és *Mendelson*’ fordításai nekem szabadabbknak látszanak lenni, hogysem kelle; azért magamot reájok nem is igen hagyhatom.”

4.) Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. május 21. (In: Verseghy 2019, 268, 129. sz.)

„Derezerem lévén, a’ zsolnároknak folytatásához azonnal hozzá fogtam, hogy Főtisztelendő Hornyik és Kiss Kanonokoknak kedvét mennél hamarább, és mennél jobban lehet, töltem. Csókolom kezét mind a’ kettőnek. Nagyon eszembe maradt Főtisztelendő Úrnak egy mondása ittlétében, hogy tudni illik a’ Zsolnároknak szoros fordításában átallanak Főtisztelendő Urak némellykor valamit megváltoztatni azért, ne hogy jambussaimnak ártsanak. Ez iránt tehát köteles vagyok illy ajánlást tenni. Mikor Főtisztelendő Kiss Kanonok Úrnak jegyzései az egyenlő Magyarország miatt hozzám fognak küldeti, méltóztassanak kijegyezni ama’ verseket is, mellyekben változtatást kívánnak. Nállam a’ Zsolnároknak fordításai meglévén, e’ változtatásokat Főtisztelendő Uraknak tetszése és itélete szerint megteszem és az imígy megjobbított Zsolnárokat a’ módomhoz alkalmaztatott jegyzésekkel egygyütt tisztán leírom és visszaküldöm. Hiszen, ha én a’ nyelvhibákat buzgóbban megfeddem is, mikor sükeres okokbül hibáknak ösmerem, nem vagyok azért olly fejes, hogy az én bölcs bíróimnak, kiket szíves barátimnak és jóakaróimnak háladatos szívvel ösmerem, itéletéhez állani ne tudgyak.”

5.) Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. július 7. (In: Verseghy 2019, 276–277, 134. sz.)

„A’ jövő Szombatonn a’ 4dik, 5 dik, 6 dik Zsoltárra való jegyzéseket is elküldöm, mellyeket Kiss Ferencz Úr még nem végzett el egészen, ki addig is Hornyik Úrral együtt Uram Bátyámat különösen tiszteli.”

6.) Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. július 12. (In: Verseghy 2019, 278, 136. sz.)

„A’ Püspöki Visgálat által helyben hagyott szép fordításait Kedves Uram Bátyámnak ezennel a’ végett sietek megküldeni, hogy a’ IV dik, V dik. VI dik megegyengetett Zsoltárokkal – melly munkában Fő Tiszt. Kis Ferenc Úrnak sikeres jegyzései útmutatás gyanánt fognak szolgálni – a’ Budai Könyvvisgáló kir. hivatal által is, a’ Felsőleges Rendelés szerint megerősíttessenek. Kérem pedig Kedves Uram Bátyámat, hogy a’ folyó hónapnak végéig kezemhez juttassa; mert különben a’ nyomtatásom meg fog akasztani.”

7.) Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. július 13. (In: Verseghy 2019, 286, 137. sz.)

Főtiszt. Hornyik és Kiss Kanonok Uraknak Vajky kezeit, szíves tisztelem mellett csókolom. A’ Zsoltárokra való jegyzéseket elvárom, és azonnal elkészítem.”

8.) Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. július 20. (In: Verseghy 2019, 292, 140. sz.)

„Kezemhez vévén a’ Zsoltárokat, azonnal megtettem benne a’ jobbításokat Főtisztelendő Kiss Ferencz Kanonok Úrnak bölcs kívánsága szerint, kit valamint Főtisztelendő Hornyik Kanonok Urat is szíves kézcsókolásom mellett alázatosan tisztelek. Most a’ Jegyzésekkel együtt tisztára írom, ’s holnap a’ Censor Úrnak felküldöm, ki a’ szolgálatot valóban felmondotta; jóllehet, ha felmondása helyben hagyatiké vagy sem, mindeddig még nem bizonyos. [...] A’ censurált Zsoltárokat tehát magammal viszem [Verseghy személyesen utazott Veszprémbe július 30-án].”

#### Forrás

##### 4. Zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, IV; Dereser 1815, Der IV. Psalm.; Biblia Hebraica 1740, IV. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 320b. Latin és német szövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltafordítások forrásairól l. *Az első zsolta* (270.) jegyzetét.

288.

**V. Zsoltár. / Az V. Zsoltár.** [Figyelmezz szavaimra, Istenem!]

**V. Zsoltár.** [Figyelmezz szavaimra Jehovah!]

K1/1	V. Zsoltár. <i>Verba mea auribus percipe, Domine.</i>	Zsoltárok- kézirat, I. csomó; 5–6; 247a–247b.	Autográf tiszttáza.		A	305.
K1/2	Az V. Zsoltár. <i>Verba mea auribus percipe, Domine!</i> <i>Az üldözött Jámbornak reggeli könyörgése. A’ Kútfőnek szorosb értelme szerint Zsidó parallelismusokban.</i>	Zsoltárok- kézirat, II. csomó; 11; 258a.	Autográf fogalmazvány.	1820. április 28. – december 15.	Av	–



K1/3	Az V. Zsoltár. <i>Verba mea auribus percipe, Domine!</i> Az üldözött Jámbornak <reggeli> könyörgése. A' Kútfőnek szorosb értelme szerint Zsidó parallelismusokban.	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 292a–292b.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.		Avv+a	333.
K1/4	V. Zsoltár. <i>Verba mea auribus percipe, Domine!</i> Az üldözött Jámbornak könyörgése.	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 4–5; 267b–268a.	A jegyzések autográf tisztázata.		a	314.
Ny1	Az V. Zsoltár Az üldözött Jámbornak könyörgése.	Egyházi Értekezések és Tudósítások, 1820/4, 135–138.	Folyóirat-közlemény.		Avv+a	286.
K1/5	V. Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 9; 156a	Autográf fogalmazvány.	[1822 január–március]	B	–
K2/1	V. Zsoltár.	Dissertatio-kézirat; 160–161. (Momenta: 161–163.)	Autográf tisztázata, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+b	353.
Ny2	V. Zsoltár.	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 123.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

### Megjelenés

Ny2: Verseghy 1987b, 175–179. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, Zsoltárok-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertati*óban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban című első csomójában található tisztázata. A csomóra vonatkozóan Verseghy zárójelben megjegyezte, hogy A' Veszprémi változtatások nélkül, azaz ez a szövegváltozat még nem tartalmazza azokat a javításokat, amelyeket teológiai okokból a veszprémi papok – elsősorban Kiss Ferenc kanonok és Veszprém egyházmegyei cenzor – útmutatása szerint volt kénytelen elvégezni a fordításon. A cím a zsolttár sorszámát és a latin sorkezdetet tartalmazza.

**K1/2 (Av szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat Szorosan fordított Zsoltárok című második csomójába tartozó fogalmazvány. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Verseghy az alábbi megjegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra a 4. zsolttár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek, a 25. (265a) oldalra a 16. zsolttár után pedig: Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820. A címhez*

tartozó latin sorkezdet után először a zsoldtár neve olvasható magyarul is, majd *A' Kútfőnek szoros értelme szerint / Zsidó parallelismusokban* a fordítás milyenségére és formájára vonatkozó pontosítás olvasható. A cím mellé bal oldalra utólag a  $\theta\theta$  jelet rögzítette, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsoldtárt már befejezte és elküldte a veszprémieknek.

**K1/3 (A'v + a szövegállapot):** A *Zsoldtárok*-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf fogalmazvány jegyzésekkel, amit egy negyedréte kettéhajtott lapra jegyzett le Verseggy. A zsoldtár sorszáma után a latin sorkezdet, majd a zsoldtár magyar címe, utána pedig a címmel egyenrangúan *A' Kútfőnek szoros értelme szerint, Zsidó parallelismusokban* a fordítás milyenségére és formájára vonatkozó pontosítás olvasható. A cím mellé bal oldalra utólag a  $\theta\theta$  jelet rögzítette, ami annak a jele, hogy ezt a zsoldtárt már befejezte és elküldte Veszprémbe.

**K1/4 (a szövegállapot):** A *Zsoldtárok*-kézirat *Jegyzések a' szorosán fordított Zsoldtárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázatot, az ötödik zsoldtárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsoldtár nélkül.

**Ny1 (A'v+a szövegállapot):** Az ötödik zsoldtárnak a hozzá tartozó jegyzetekkel együtt az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/4. számában megjelent szövege. Verseggy neve nélkül *A' Zsoldtárok* című névtelenül közreadott tanulmány folytatásában (*A' Zsoldtárok próbafordításának folytatása*) jelent meg a szoros fordítás mintapéldájaként. A tanulmányt Horváth János, a folyóirat szerkesztője írta.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoldtárok*-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny2) megjelent szöveg kézírata, amit a szövegcsoporthoz datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Verseggy. A lejegyzés fogalmazvány jellegű. A javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny2) cenzori kézírata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseggy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny2 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseggy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoldtárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

### Keletkezés

Verseggy szoros zsoldtárfordításairól lásd *Az első Zsoldtár* (270) jegyzetét. A K1/2-ben olvasható bejegyzések szerint a zsoldtárt 1820. április 20-a és december 15-e között fordította Verseggy.

A 4–6. zsoldtár keletkezéstörténetéhez tartozó levélrészleteket l. a *IV. Zsoldtár* (287) jegyzetében.

### Forrás

#### 5. zsoldtár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, V; Dereser 1815, Der V. Psalm.; Biblia Hebraica 1740, V. Psalm.)

Verseggy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 320b–321a. Latin és német zsoldtárszövegeket tartalmazó, Verseggy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoldtárfordítások forrásairól l. *Az első zsoldtár* (270) jegyzetét.

**VI. Zsoltár. / A' VI. Zsoltár.** [Uram! ne büntess engem' haragodban;]

**VI. Zsoltár.** [ Ne fenyíts engemet haragodban Jehovah!]

K1/1	<i>A' VI. Zsoltár. Domine, ne in furore tuo arguas me. A' szenvedőnek tágitásért való könyörgése.</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 12; 258b.	Autográf fogalmazvány.	1820. április 28. – december 15.	A	–
K1/2	<i>A' VI. Zsoltár. Domine, ne in furore tuo arguas me. A' szenvedőnek tágitásért való könyörgése. A' Kútfőnek szorosz értelme szerint Zsidó parallelismusokban.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 292b–293a.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.		Av+a	<b>334.</b>
K1/3	<i>VI. Zsoltár. Domine, ne in furore tuo arguas me.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 6–7; 247b–248a.	Autográf tisztázata.		Avv	–
K1/4	<i>VI. Zsoltár. Domine, ne in furore tuo arguas me. A' szenvedőnek tágitásért való könyörgése.</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 5; 268a.	A jegyzések autográf tisztázata.		a	<b>315.</b>
Ny1	<i>A' VI. Zsoltár. A' szenvedőnek tágitásért való könyörgése.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1820/4, 135–138.	Folyóirat-közlemény.		Avv+a	<b>287.</b>
K1/5	<i>VI. Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 10; 156b.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január–március]	B	–
K2	<i>VI. Zsoltár.</i>	Dissertatio-kézirat; 164. (Momenta: 164–165.)	Autográf tisztázata, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822. június 1., Buda	Bv+b	<b>354.</b>
Ny2	<i>VI. Zsoltár.</i>	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 126–127.	Könyvrészlet.	1822, Buda	Bv+b	–

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1987b, 180–182. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, *Zsoltárok-kéziratban* található jegyzet, hanem a *Dissertatióban* megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

*K1/1 (A szövegállapot):* A *Zsoltárok-kézirat Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Verseghy az alábbi meg-

jegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra 4. zsoldár elé, hogy: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoldároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek, a 25. (265a) oldalra a 16. zsoldár után pedig: Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820.* A címhez tartozó latin sorkezdetet utólag szúrta be a sorszám mellé. A cím mellé bal oldalra utólag a  $\theta\theta$  jelet rögzítette, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsoldárt már befejezte és elküldte Veszprémbe.

**K1/2 (Av + a szövegállapot):** A *Zsoldárok*-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf fogalmazvány jegyzésekkel, amit az V. Zsoldárral együtt egy negyedret kettéhajtott lapra jegyzett le Versegly. A zsoldár vége után a 293. lapot a felénél levágta. A zsoldár sorszáma után a latin sorkezdet, majd a zsoldár magyarázó címe magyarul, utána pedig a címmel egyenrangúan *A' Kútfőnek szoros értelme szerint / Zsidó parallelismusokban* a fordítás milyenségére és formájára vonatkozó pontosítás olvasható. A cím mellé bal oldalra utólag a  $\theta\theta$  jelet rögzítette, ami annak a jele, hogy ezt a zsoldárt már befejezte és elküldte Veszprémbe. A zsoldár eredetére vonatkozó bevezetést a cím mellé jobb oldalra, igen apró betűvel írva utólag szúrta be.

**K1/3 (Avv szövegállapot):** A *Zsoldárok*-kézirat *A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoldárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázat. A csomóra vonatkozóan Versegly zárójelben megjegyezte, hogy *A' Veszprémi változtatások nélkül*, azaz ez a szövegváltozat még nem tartalmazza azokat a javításokat, amelyeket teológiai okokból a veszprémi papok – elsősorban Kiss Ferenc kanonok és Veszprém egyházmegyei cenzor – útmutatása szerint volt kénytelen elvégezni a fordításon. A cím a zsoldár sorszámát és a latin sorkezdetet tartalmazza.

**K1/4 (a szövegállapot):** A *Zsoldárok*-kézirat *Jegyzések a' szorosan fordított Zsoldárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázat, a hatodik zsoldárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsoldár nélkül.

**Ny1 (Avv+a szövegállapot):** A hatodik zsoldárnak a hozzá tartozó jegyzetekkel együtt az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1820/4. számában megjelent szövege. Versegly neve nélkül *A' Zsoldárokról* című névtelenül közreadott tanulmány folytatásában (*A' Zsoldárok próba fordításának folytatása*) jelent meg a szoros fordítás mintapéldájaként. A tanulmányt Horváth János, a folyóirat szerkesztője írta.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoldárok*-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny2) megjelent szöveg alapváltozata, amit a szövegcsoport datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Versegly. A lejegyzés fogalmazvány jelle-gű, a javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (Bv+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny2) cenzori kézira-ta latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Versegly 1822. május 1-jén nyúj-totta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprimás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. au-gusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny2 (Bv+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Versegly fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoldárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

### Keletkezés

Versegly szoros zsoldárfordításairól I. Az *első Zsoldár* (270) jegyzetét. A K1/1-ben olvasható bejegy-zések szerint a zsoldárt 1820. április 20-a és december 15-e között fordította Versegly.

A 4–6. zsoldár keletkezéstörténetéhez tartozó levélrészleteket I. a *IV. Zsoldár* (287) jegyzetében.

### Forrás

6. zsoldár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, VI; Dereser 1815, Der VI. Psalm.; Biblia Hebraica 1740, VI. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 321b. Latin és német szövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltárfordítások forrásairól I. Az *első zsoltár* (270) jegyzetét.

290.

**A' VII. Zsoltár. / VII. Zsoltár.** [Uram, én Istenem! Tebenned bízok;]

**VII. Zsoltár.** [Jehovah, én Istenem! tebenned bízok;]

K1/1	A' VII. Zsoltár. <i>Domine Deus meus, in te speravi.</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 12–13; 258b–259a.	Autográf fogalmazvány.	1820. április 28. – december 15.	A	–
K1/2	A' VII. Zsoltár. <i>Domine Deus meus, in te speravi.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 294a.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/3	VII. Zsoltár. <i>Domine Deus meus, in te speravi.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 7–8; 248a–248b.	Autográf tisztázat.		Avv	<b>306.</b>
K1/4	VII. Zsoltár. <i>Domine Deus meus, in te speravi.</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 6; 268b.	A jegyzések autográf tisztázata.		a	<b>316.</b>
K1/5	VII. Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 10–11; 156b–157a.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január– március]	B	–
K2	VII. Zsoltár.	Dissertatio-kézirat; 166–167. (Momenta: 167–169.)	Autográf tisztázat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedély- lyel ellátva.	1822. június 1., Buda	Bv+b	<b>355.</b>
Ny1	VII. Zsoltár.	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 128–129.	Könyvrészlet.	1822, Buda	Bv+b	–

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1987b, 183–187. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, *Zsoltárok-kéziratban* található jegyzet, hanem a *Dissertatióban* megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Verseghy az alábbi megjegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra a 4. zsoltár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdetem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek, a 25. (265a) oldalra a 16. zsoltár után pedig: Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820."* A címhez tartozó latin sorkendezet utólag szúrta be a sorszám mellé. A cím mellé bal oldalra utólag a  $\theta\theta$  jelet rögzítette, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsoltárt már befejezte és elküldte Veszprémbe.

**K1/2 (Av szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf tisztázatot, amit a 8. és 9. zsolttal együtt egy negyedret kettéhajtott lapra jegyzett le Verseghy. A zsoldár sorszáma után a latin sorkezdet olvasható.

**K1/3 (Avv szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban című első csomójában található tisztázatot. Bár a csomóra vonatkozóan Verseghy zárójelben megjegyezte, hogy A' Veszprémi változtatások nélkül, ez azonban a szövegváltozatok összevetése alapján csak az első három zsolttalra vonatkozik, mert a negyediktől kezdve Verseghy már eredendően a veszprémiakkal való megbeszélés után fordította a zsolttalakat.

**K1/4 (a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat Jegyzések a' szorosban fordított Zsoltárokhoz című harmadik csomójába tartozó tisztázatot, a 7. zsolttalhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsolttal nélkül.

**K1/5 (B szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny2) megjelent szöveg alapváltozata, amit a szövegcsoporthoz datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Verseghy. A lejegyzés fogalmazvány jelleget, a javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (Bv+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny2) cenzori kézírata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprimás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (Bv+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsolttalhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

### Keletkezés

Verseghy szoros zsolttalfordításairól I. Az első Zsolttal (270) jegyzetét. A K1/1-ben olvasható bejegyzések szerint a zsolttal 1820. április 20-a és december 15-e között fordította.

### Forrás

7. zsolttal

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, VII; Biblia Hebraica 1740, V. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 322a. Latin és német szövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsolttalfordítások forrásairól I. Az első zsolttal (270) jegyzetét.

291.

**A' VIII. Zsolttal. / VIII. Zsolttal.** [Urunk és Istenünk! melly méltóságos]  
**VIII. Zsolttal.** [Urunk, Jehovah! melly méltóságos]

K1/1	A' VIII. Zsolttal. <i>Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum is universa terra.</i>	Zsolttalok-kézirat, II. csomó; 13–14; 259a–259b.	Autográf fogalmazvány.	1820. április 20. – december 15.	A	–
K1/2	A' VIII. Zsolttal. <i>Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum is universa terra.</i>	Zsolttalok-kézirat, VII. csomó; 294b.	Autográf tisztázatot.		Av	–

K1/3	VIII. Zsoltár. <i>Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum is uniuersa terra.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 8–9; 248b–249a.	Autográf tisztázat.		Avv	307.
K1/4	VIII. Zsoltár. <i>Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum is uniuersa terra.</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 6–7; 268b–269a.	A jegyzések autográf tisztázata.		a	317.
K1/5	VIII. Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 11; 157a.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január– március]	B	–
K2	VIII. Zsoltár.	Dissertatio- kézirat; 170. (Momenta: 171.)	Autográf tisztá- zat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori enge- déllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+b	356.
Ny1	VIII. Zsoltár.	Dissertatione de versione Hungari- ca Scripturae Sacrae; 131–132.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

### Megjelenés

Ny1: Versegly 1987b, 187–189. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Versegly által magyarul írt, *Zsoltárok-kéziratban* található jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Versegly az alábbi megjegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra a 4. zsoltár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következendő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek, a 25. (265a) oldalra a 16. zsoltár után pedig: Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820.* A sorszám alatt a címhez tartozóan a latin sorkezdet olvasható, utána aláhúzással kiemelve a zsoltár tartamának rövid magyarázata magyarul. A cím mellé bal oldalra utólag a  $\theta\theta$  jelet rögzítette, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsoltárt már befejezte és elküldte Veszprémbe.

**K1/2 (Av szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat* hetedik csomójába tartozó autográf tisztázatot, amit a 7. és 9. zsoltárral együtt egy negyedret kettéhajtott lapra jegyzett le. A zsoltár sorszáma után a latin sorkezdet olvasható, utána aláhúzva a zsoltár tartamának rövid magyarázata magyarul.

**K1/3 (Av szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázatot latin sorkezdettel. Bár a csomóra vonatkozóan Versegly zárójelben megjegyezte, hogy *A' Veszprémi változtatások nélkül*, ez a szövegváltozatok összevetése alapján csak az első három zsoltárra vonatkozik, mert a negyedikről kezdve már csak a veszprémiekkal való megbeszélés után fordította a zsoltárokat.

**K1/4 (a szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat Jegyzések a' szorosan fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázatot, a 8. zsoltárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsoltár nélkül.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat* nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny1) megjelent szöveg alapváltozata, amit a szövegcsoport datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra. A lejegyzés fogalmazvány jellegű, a javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (Bv+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny1) cenzori kézírata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (Bv+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822 decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

### Keletkezés

Verseghy szoros zsoltárfordításairól I. *Az első Zsoltár* (270) jegyzetét. A K1/1-ben olvasható bejegyzések szerint a a zsoltárt 1820. április 20-a és december 15-e között fordította.

### Forrás

8. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, VIII; Biblia Hebraica 1740, VIII. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 322b. Latin és német szövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltárfordítások forrásairól I. *Az első zsoltár* (270) jegyzetét.

292.

**A' IX. Zsoltár. / IX. Zsoltár.** [Tellyes szívemből dücsöítlek, Istenem!]  
**IX. Zsoltár.** [Tellyes szívemből dücsöítlek téged' Jehovah!]

K1/1	<i>A' IX. Zsoltár.</i> <i>Confitebor tibi Domine in toto corde meo.</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 14–16; 259b–260a.	Autográf fogalmazvány.	1820. április 28. – december 15.	A	–
K1/2	<i>A' IX. Zsoltár.</i> <i>Confitebor tibi Domine in toto corde meo.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 294b–295a.	Autográf tisztázat.		A	–
K1/3	<i>IX. Zsoltár.</i> <i>Confitebor tibi Domine in toto corde meo.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 9–10; 249a–249b.	Autográf tisztázat.		A	<b>308.</b>
K1/4	<i>IX. Zsoltár.</i> <i>Confitebor tibi Domine in toto corde meo.</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 7–8; 269a–269b.	Autográf tisztázat.		a	<b>318.</b>
K1/5	<i>IX. Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 11–12; 157a–157b.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január–március]	B	–
K2	<i>IX. Zsoltár.</i>	Dissertatio-kézirat; 172–173. (Momenta: 175–176.)	Autográf tisztázat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+b	<b>357.</b>
Ny1	<i>IX. Zsoltár.</i>	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 133–134.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–



## Megjelenés

Ny1: Versegly 1987b, 189–191. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Versegly által magyarul írt, *Zsoltárok*-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

## Szöveforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Versegly az alábbi megjegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra a 4. zsolttár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek*, a 25. (265a) oldalra a 16. zsolttár után pedig: *Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820.* A sorszám mellé utólag beszúrva a címhez tartozóan a latin sorkezdet olvasható, utána pedig aláhúzással kiemelve a zsolttár tartamának rövid magyarázata magyarul. A cím mellé bal oldalra utólag a  $\theta\theta$  jelet rögzítette, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsolttárt már befejezte és elküldte Veszprémbe.

**K1/2 (Av szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf tisztázatot, amit a 7. és 8. zsolttárral együtt egy negyedrért kettéhajtott lapra jegyzett le. A zsolttár sorszáma után a latin sorkezdet olvasható.

**K1/3 (Avv szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázatot latin sorkezdettel. Bár a csomóra vonatkozóan Versegly zárójelben megjegyezte, hogy *A' Veszprémi változtatások nélkül*, ez a szövegváltozatok összevetése alapján csak az első három zsolttárra vonatkozik, mert a negyedikről kezdve Versegly kizárólag a veszprémiekkal való megbeszélés után fordította a zsolttárokat.

**K1/4 (a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Jegyzések a' szorosban fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázatot, a 9. zsolttárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsolttár nélkül.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny1) megjelent szöveg alapváltozata, amit a szövegcsoporthoz datálása alapján 1822 február–márciusában vetett papírra Versegly. A lejegyzés fogalmazvány jelleghű, a javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (Bv+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny1) cenzori kézirat latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Versegly 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (Bv+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Versegly fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsolttárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

## Keletkezés

Versegly szoros zsolttárfordításairól I. Az *első Zsolttár* (270) jegyzetét. A K1/1-ben olvasható bejegyzések szerint a zsolttárt 1820. április 20-a és december 15-e között fordította.

## Forrás

9. zsolttár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, IX; Biblia Hebraica 1740, IX. Psalm.)

Versegly-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 322b–323a. Latin és német szövegeket tartalmazó, Versegly által összeállított és összefűzött csomó része. A zsolttárfordítások forrásairól I. Az *első zsolttár* (270) jegyzetét.

**A' Zsidó szerint a' X. Zsoltár.** [Mért állasz távúl, Jehovah!]  
**A' Zsidó szerint a' tizedik Zsoltár. / A' tizedik Zsoltár a' Zsidó szerint.**  
 [Mért állasz távúl, Jehovah!]

K1/1	<i>A' Zsidó szerint a' X. Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 15; 260a.	Autográf fogalmazvány.	1820. április 28. – december 15.	A	–
K1/2	<i>A' Zsidó szerint a' X. Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 295a–295b.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/3	<i>A' Zsidó szerint a' X. Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 10; 249b.	Autográf tisztázat.		Avv	309.
K1/4	<i>IX. Zsoltár.</i> [22–39. vers]	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 7–8; 269a–269b.	Autográf tisztázat.			318.
K1/5	<i>A' Zsidó szerint a' tizedik Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 12–13; 157b–158a.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január–március]	B	–
K2	<i>A' tizedik Zsoltár a' Zsidó szerint.</i>	Dissertatio-kézirat; 173–175. (Momenta: 176–178.)	Autográf tisztázat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+b	358.
Ny1	<i>A' tizedik Zsoltár a' Zsidó szerint.</i>	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 134–135.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1987b, 191–197. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, *Zsoltárok-kéziratban* található jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Verseghy az alábbi megjegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra a 4. zsoltár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek, a 25. (265a) oldalra a 16. zsoltár után: Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820. A cím mellé bal oldalra utólag a  $\theta\theta$  jelet rögzítette, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsoltárt már befejezte és elküldte Veszprémbe. Verseghy végig kettős veraszámozást alkalmazott. Egyrészt a *Septuaginta* szerint a IX. zsoltár folytatásaként 22–39-ig számozte a verseket, másrészt ezzel párhuzamosan zárójelbe 1–18-ig a héber szerint előlről kezdte a számozást.*

**K1/2 (Av szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat* hetedik csomójába tartozó autográf tisztázat, amit a 7., 8. és 9. zsoltárral együtt egy negyedrétt kettéhajtott lapra jegyzett le. Verseghy a K1/1-hez hasonlóan itt is végig kettős veraszámozást alkalmazott. Egyrészt a *Septuaginta* szerint a IX. zsoltár folytatásaként 22–39-ig számozte a verseket, másrészt ezzel párhuzamosan zárójelbe 1–18-ig a héber szerint előlről kezdte a számozást.

**K1/3 (Avv szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat A' Kútffőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallellismusokban* című első csomójában található tisztázat. Bár a csomóra vonatkozóan zárójel-

ben megjegyezte, hogy *A' Veszprémi változtatások nélkül*, ez a szövegváltozatok összevetése alapján csak az első három zsoltárra vonatkozik, mert a negyediktől kezdve csak a veszprémielkel való megbeszélés után fordította a zsoltárokat. a K1/1-hez és K1/2-höz hasonlóan itt is végig kettős versszámozást alkalmazott. Először a héber szerinti versszámokat (1–18) írta ki, majd a *Septuaginta* szerint a IX. zsoltár folytatásaként 22–39-ig számozta a verseket.

**K1/4 (a szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat Jegyzések a' szorosán fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázat. Cím szerint a 9. zsoltár 22–39. verséhez tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsoltár nélkül. A jegyzetben nem különítette el a kétféle számozás alapján a zsoltárverseket.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat* nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny1) megjelent szöveg alapváltozata, amit a szövegcsoporthoz datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra. A lejegyzés fogalmazvány jellegű, a javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (Bv+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny1) cenzori kézirat latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprimás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (Bv+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek. Csak a héber szerinti versszámozás olvasható, a *Septuaginta* szerinti elmarad.

### Keletkezés

Verseghy szoros zsoltárfordításairól I. Az *első Zsoltár* (270) jegyzetét. A K1/1-ben olvasható bejegyzések szerint a zsoltárt 1820. április 20-a és december 15-e között fordította.

### Forrás

10. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, X; Biblia Hebraica 1740, X. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 323a–323b. Latin és német zsoltárszövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltárfordítások forrásairól I. Az *első zsoltár* (270) jegyzetét.

294.

X. Zsoltár. [Az Úrban bízik én]

X. Zsoltár. [Jehovában bízik én]

K1/1	<A>' X. Zsoltár. <i>In Domino confido: quomodo dictis animae meae.</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 16; 260b.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.	1820. április 28. – december 15.	A+a	–
K1/2	X. Zsoltár. <i>In Domino confido: quomodo dictis animae meae.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 1; 296a.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel.		A+a	335.

K1/3	X. Zsoltár. <i>In Domino confido: quomodo dictis animae meae.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 11–12; 250a–250b.	Autográf tisztázat.		A	–
K1/4	X. Zsoltár. <i>In Domino confido: quomodo dictis animae mea.</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 8; 269b.	Autográf tisztázat.		a	319.
K1/5	X. Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 13; 158a.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január–március]	B	–
K2	X. Zsoltár.	Dissertatio-kézirat; 178. (Momenta: 179.)	Autográf tisztázat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	Bv+b	359.
Ny1	X. Zsoltár.	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 138.	Könyvrészlet.	1822, Buda	Bv+b	–

### Megjelenés

Ny1: Versegly 1987b, 197–199. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Versegly által magyarul írt, Zsoltárok-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertationi*óban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A+a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat Szorosan fordított Zsoltárok című második csomójába tartozó fogalmazvány jegyzésekkel. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Versegly az alábbi megjegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra a 4. zsolttár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következendő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek, a 25. (265a) oldalra a 16. zsolttár után pedig: Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820. A sorszám alatt a címhez tartozóan a latin sorkezdet olvasható.*

**K1/2 (A+a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf tisztázat a zsolttárhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt, amit a 11, 12. és 13. zsolttárral együtt egy negyedrért kettéhajtott lapra jegyzett le. A zsolttár sorszáma után a címben még a latin sorkezdet olvasható.

**K1/3 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban című első csomójában található tisztázat latin sorkezdettel. Bár a csomóra vonatkozóan Versegly zárójelben megjegyezte, hogy A' Veszprémi változtatások nélkül, ez a szövegváltozatok összevetése alapján csak az első három zsolttárra vonatkozik, mert a negyediktől kezdve csak a veszprémiekkel való megbeszélés után fordította a zsolttárokat.

**K1/4 (a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat Jegyzések a' szorosan fordított Zsoltárokhoz című harmadik csomójába tartozó tisztázat, a 10. zsolttárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsolttár nélkül.

**K1/5 (B szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny1) megjelent szöveg alapváltozata, amit a szövegcsoport datálása alapján 1822 február–márciusában vetett papírra. A lejegyzés fogalmazvány jellegű, a javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (Bv+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny1) cenzori kézirat latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Versegly 1822. május 1-jén nyúj-

totta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (Bv+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

### Keletkezés

Verseghy szoros zsoltárfordításairól l. *Az első Zsoltár* (270) jegyzetét. A K1/1-ben olvasható bejegyzések szerint a zsoltárt 1820. április 20-a és december 15-e között fordította.

### Forrás

10. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, X; Biblia Hebraica 1740, X. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 323b. Latin és német zsoltárszövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltárfordítások forrásairól l. *Az első zsoltár* (270) jegyzetét.

295.

**XI. Zsoltár.** [Segíts o Jehovah! mert mind eltűnt a' jámbor;]

**XI. Zsoltár.** [Segíts Jehovah! mert fogynak a' jámborok:]

K1/1	<i>XI. Zsoltár. Saluum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus.</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 17; 261a.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.	1820. április 28. – december 15.	A+a	–
K1/2	<i>XI. Zsoltár. Saluum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 2–3; 296b–297a.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel.		A+a	336.
K1/3	<i>XI. Zsoltár. Saluum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 12; 250b.	Autográf tisztázat.		A	–
K1/4	<i>XI. Zsoltár. Saluum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus.</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 8–9; 269b–270a.	Autográf tisztázat.		a	320.
K1/5	<i>XI. Zsoltár.</i>	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 14; 158b.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január– március]	B	–
K2	<i>XI. Zsoltár.</i>	Dissertatio-kézirat; 180. (Momenta: 181.)	Autográf tisztá- zat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori enge- déllyel ellátva.	1822. június 1., Buda	B+b	360.
Ny1	<i>XI. Zsoltár.</i>	Dissertatione de versione Hungari- ca Scripturae Sacrae; 139.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1987b, 199–200. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, *Zsoltárok*-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

## Szöveforrások

**K1/1 (A+a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány jegyzésekkel. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Verseghy az alábbi megjegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra a 4. zsoltár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek, a 25. (265a) oldalra a 16. zsoltár után pedig: Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820. A sorszám alatt a címhez tartozóan a latin sorkezdet olvasható.*

**K1/2 (A+a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf tisztázat a zsoltárhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt, amit a 10, 12. és 13. zsoltárral együtt egy negyedrért kettéhajtott lapra jegyzett le. A zsoltár sorszáma után a címben még a latin sorkezdet olvasható.

**K1/3 (A szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázat latin sorkezdettel. Bár a csomóra vonatkozóan Verseghy zárójelben megjegyezte, hogy *A' Veszprémi változtatások nélkül*, ez a szövegváltozatok összetevése alapján csak az első három zsoltárra vonatkozik, mert a negyedikétől kezdve csak a veszprémiekkel való megbeszélés után fordította a zsoltárokat.

**K1/4 (a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Jegyzések a' szorosban fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázat. A zsoltárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsoltár nélkül.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny1) megjelent szöveg alapváltozata, amit a szövegcsoport datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra. A lejegyzés fogalmazvány jellegű, a javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny1) cenzori kézirata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

## Keletkezés

Verseghy szoros zsoltárfordításairól l. *Az első Zsoltár* (270) jegyzetét. A K1/1-ben olvasható bejegyzések szerint a zsoltárt 1820. április 20-a és december 15-e között fordította.

## Forrás

11. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, XI; Biblia Hebraica 1740, XI. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 323b–324a. Latin és német zsoltárszövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltárfordítások forrásairól l. *Az első zsoltár* (270) jegyzetét.

**XII. Zsoltár.** [Uram! meddig felejtess el engemet egészen?]

**XII. Zsoltár.** [Meddig felejtess el engemet egészen Jehovah?]

K1/1	XII. Zsoltár. <i>Usquequo Domine oblivisceris me in finem?</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 18; 261b.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.	1820. április 28. – december 15.	A+a	–
K1/2	XII. Zsoltár. <i>Usquequo Domine oblivisceris me in finem?</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 3; 297a.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel.		Av+a	337.
K1/3	XII. Zsoltár. <i>Usquequo Domine oblivisceris me in finem?</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 13; 251a.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/4	XII. Zsoltár. <i>Usquequo Domine oblivisceris me in finem?</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 9; 270a.	Autográf tisztázat.		a	321.
K1/5	XII. Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 14; 158b.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január–már- cius]	B	–
K2	XII. Zsoltár.	Dissertatio-kézirat; 181–182. (Momenta: 182.)	Autográf tisztá- zat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori enge- déllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+b	361.
Ny1	XII. Zsoltár.	Dissertatione de versione Hungari- ca Scripturae Sacrae; 140.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1987b, 200–202. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, *Zsoltárok-kéziratban* található jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A+a szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány jegyzésekkel. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Verseghy az alábbi megjegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra a 4. zsoltár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek, a 25. (265a) oldalra a 16. zsoltár után pedig: Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820. A sorszám alatt a címhez tartozóan a latin sorkezdet olvasható.*

**K1/2 (Av+a szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat* hetedik csomójába tartozó autográf tisztázat a zsoltárhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt, amit a 10, 11. és 13. zsoltárral együtt egy negyedrért kettéhajtott lapra jegyzett le Verseghy. A zsoltár sorszama után a címben még a latin sorkezdet olvasható.

**K1/3 (Av szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázat latin sorkezdettel. Bár a csomóra vonatkozóan Verseghy zárójelben megjegyezte, hogy *A' Veszprémi változtatások nélkül*, ez a szövegváltozatok összevetése alapján csak az első három zsoltárra vonatkozik, mert a negyedikről kezdve csak a veszprémiekkel való megbeszélés után fordította a zsoltárokat.



**K1/4 (a szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat Jegyzések a' szorosan fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázat. A zsoltárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsoltár nélkül.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat* nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny1) megjelent szöveg alapváltozata, amit a szövegcsoporthoz datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Verseghy. A lejegyzés fogalmazvány jelleget, a javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny1) cenzori kézirata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

### Keletkezés

Verseghy szoros zsoltárfordításairól l. *Az első Zsoltár* (270) jegyzetét. A K1/1-ben olvasható bejegyzések szerint a zsoltárt 1820. április 20-a és december 15-e között fordította.

### Forrás

12. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, XII; Biblia Hebraica 1740, XII. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 324a. Latin és német zsoltárszöveget tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltárfordítások forrásairól l. *Az első zsoltár* (270) jegyzetét.

297.

**XIII. Zsoltár.** [Azt mondgya szívében az esztelen: nincs Isten! / Romlottak és útálatosak tetteik]

**XIII. Zsoltár.** [Azt mondgya szívében az esztelen: nincs Isten! / Romlottak és útálatosak lettek ügyekezeteikben]

K1/1	XIII. Zsoltár. <i>Dixit insipiens is corde suo: non est Deus.</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 18–21; 261b–262b.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.	1820. április 28. – december 15.	A+a	–
K1/2	XIII. Zsoltár. <i>Dixit insipiens is corde suo: non est Deus.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 4–6; 297b–298b.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel.		Av+a	338.
K1/3	XIII. Zsoltár. <i>Dixit insipiens is corde suo: non est Deus.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 13–14; 251a–251b.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/4	XIII. Zsoltár. <i>Dixit insipiens is corde suo: non est Deus.</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 9–11; 270a–271a.	Autográf tisztázat.		a	322.
K1/5	XIII. Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 14–15; 158b–159a.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január–március]	B	–



K2	XIII. Zsoltár.	Dissertatio-kézirat; 183.(Momenta: 184.)	Autográf tisztázat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+b	362.
Ny1	XIII. Zsoltár.	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 141-142.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

### Megjelenés

Ny1: Versegly 1987b, 202–204. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Versegly által magyarul írt, *Zsoltárok*-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A+a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány jegyzésekkel. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Versegly az alábbi megjegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra a 4. zoltár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek*, a 25. (265a) oldalra a 16. zoltár után pedig: *Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820.* A sorszám alatt a címhez tartozóan utólag beszúrva a latin sorkezdet olvasható.

**K1/2 (Av+a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf tisztázat a zoltárhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt. A zoltár sorszáma után a címben a latin sorkezdet olvasható.

**K1/3 (Av szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *A' Kútfontek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázat latin sorkezdettel. Bár a csomóra vonatkozóan Versegly zárójelben megjegyezte, hogy *A' Veszprémi változtatások nélkül*, ez a szövegváltozatok összevetése alapján csak az első három zoltárra vonatkozik, mert a negyediktől kezdve csak a veszprémiekkel való megbeszélés után fordította a zoltárokat.

**K1/4 (a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Jegyzések a' szorosban fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázat. A zoltárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zoltár nélkül.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny1) megjelent szöveg alapváltozata, amit a szövegcsoport datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Versegly. A lejegyzés fogalmazvány jelleghű, a javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny1) cenzori kézirata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Versegly 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Versegly fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

### Keletkezés

Versegly szoros zoltárfordításairól l. *Az első Zsoltár* (270) jegyzetét. A K1/1-ben olvasható bejegyzések szerint a zoltárt 1820. április 20-a és december 15-e között fordította.

## Forrás

### 13. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, XIII; Biblia Hebraica 1740, XIII. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 324a–324b. Latin és német zsoltárszövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltárfordítások forrásairól l. Az első zsoltár (270) jegyzetét.

298.

**XIV. Zsoltár.** [Uram! ki fog maradni sátorodban?]

**XIV. Zsoltár.** [Jehovah! ki telepedik le sátorodban?]

K1/1	XIV. Zsoltár. <i>Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 20; 262b.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.	1820. április 28.–december 15.	A+a	–
K1/2	XIV. Zsoltár. <i>Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 6–7; 298b–299a.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel.		Av+a	339.
K1/3	XIV. Zsoltár. <i>Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 14; 251b.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/4	XIV. Zsoltár. <i>Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 9–11; 270a–271a.	Autográf tisztázat.		a	323.
K1/5	XIV. Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 15; 159a.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január–március]	B	–
K2	XIV. Zsoltár.	Dissertatio-kézirat; 184–185. (Momenta: 185.)	Autográf tisztázat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	Bv+b	363.
Ny1	XIV. Zsoltár.	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 143.	Könyvrészlet.	1822, Buda	Bv+b	–

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1987b, 205–207. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, Zsoltárok-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

## Szövegforrások

**K1/1 (A+a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat Szorosan fordított Zsoltárok című második csomójába tartozó fogalmazvány jegyzésekkel. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Verseghy az alábbi megjegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra a 4. zsoltár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek, a 25. (265a) oldalra a 16. zsoltár után pedig: Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820. A sorszám alatt a címhez tartozóan a latin sorkezdet olvasható.*

**K1/2 (Av+a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf tisztázat a zsoltárhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt. A zsoltár sorszáma után a címben a latin sorkezdet olvasható.

**K1/3 (Av szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat A' Kútfnének szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban című első csomójában található tisztázat latin sorkezdettel. Bár a csomóra vonatkozóan Verseghy zárójelben megjegyezte, hogy A' Veszprémi változtatások nélkül, ez a szövegváltozatok összevetése alapján csak az első három zsoltárra vonatkozik, mert a negyedikétől kezdve csak a veszprémiakkal való megbeszélés után fordította a zsoltárokat.

**K1/4 (a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat Jegyzések a' szorosban fordított Zsoltárokhoz című harmadik csomójába tartozó tisztázat. A zsoltárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsoltár nélkül.

**K1/5 (B szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*ban (Ny1) megjelent szöveg alapváltozata, amit a szövegcsoport datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Verseghy. A lejegyzés fogalmazvány jelleghű, a javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (Bv+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny1) cenzori kézírata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (Bv+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

## Keletkezés

Verseghy szoros zsoltárfordításairól l. *Az első Zsoltár* (270) jegyzetét. A K1/1-ben olvasható bejegyzések szerint a zsoltárt 1820. április 20-a és december 15-e között fordította.

## Forrás

### 14. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, XIV; Biblia Hebraica 1740, XIV. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 324b. Latin és német zsoltárszövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltárfordítások forrásairól l. *Az első zsoltár* (270) jegyzetét.

299.

**XV. Zsoltár.** [Őrizz meg engem' Istenem! / mert benned bízok.]

**XV. Zsoltár.** [Őrizz meg engem' Istenem! / mert benned bízok.]

K1/1	XV. Zsoltár. <i>Conserua me Domine, quoniam speravi in te.</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 21–22; 263a–263b.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.	1820. április 28. – december 15.	A+a	–
K1/2	XV. Zsoltár. <i>Conserua me Domine, quoniam speravi in te.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 7–9; 299a–299b.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel.		Av+a	<b>340.</b>

K1/3	XV. Zsoltár. <i>Conserua me Domine, quoniam speravi in te.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 14–15; 251b–252a.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/4	XV. Zsoltár. <i>Conserua me Domine, quoniam speravi in te.</i>	Zsoltárok-kézirat, III. csomó; 11–13; 271a–272a.	Autográf tisztázat.		a	324.
K1/5	XIV. Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 15– 16; 159a–159b.	Autográf fogalmazvány.	[1822 január– március]	B	–
K2	XV. Zsoltár.	Dissertatio- kézirat, 185–186. (Momenta: 186– 187.)	Autográf tisztá- zat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedély- lyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+b	364.
Ny1	XV. Zsoltár.	Dissertatione de versione Hungari- ca Scripturae Sacrae; 143–145.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1987b, 205–207. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, *Zsoltárok*-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A+a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány jegyzésekkel. A sorszám alatt a címhez tartozóan a latin sorkezdet olvasható. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Verseghy az alábbi megjegyzéseket írta a csomóba. A 10. (257a) oldalra a 4. zsolttár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek*, a 25. (265a) oldalra a 16. zsolttár után pedig: *Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820.*

**K1/2 (Av+a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf tisztázat a zsolttárhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt. A zsolttár sorszáma után a címben a latin sorkezdet olvasható.

**K1/3 (Av szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázat latin sorkezdettel. Bár a csomóra vonatkozóan Verseghy zárójelben megjegyezte, hogy *A' Veszprémi változtatások nélkül*, ez a szövegváltozatok összevetése alapján csak az első három zsolttárra vonatkozik, mert a negyediktől kezdve csak a veszprémiekkel való megbeszélés után fordította a zsolttárokat.

**K1/4 (a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Jegyzések a' szorosan fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomójába tartozó tisztázat. A zsolttárhoz tartozó jegyzet magyar szövege önmagában, a zsolttár nélkül.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban (Ny1) megjelent szöveg kézirata, amit a szövegcsoporthoz datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Verseghy. A lejegyzés fogalmazvány jellegű, a javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny1) cenzori kézirata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsolttárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

### Keletkezés

Verseghy szoros zsolttárfordításairól I. *Az első Zsoltár* (270) jegyzetét. A K1/1-ben olvasható bejegyzések szerint a zsolttárt 1820. április 20-a és december 15-e között fordította.

### Forrás

15. zsolttár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, XV; Biblia Hebraica 1740, XV. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 324b–325a. Latin és német zsolttárszövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsolttárfordítások forrásairól I. *Az első zsolttár* (270) jegyzetét.

300.

### XVI. Zsoltár. [Uram! hallgasd meg igazságomat; figyelmezz kiáltásomra]

K1/1	XVI. Zsoltár. <i>Exaudi Domine justitiam meam.</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 23–25; 264a–265a.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.	1820. április 28. – december 15.	A+a	–
K1/2	XVI. Zsoltár. <i>Exaudi Domine justitiam meam.</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 9–12; 300a–301b.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel.		Av+a	341.

### Megjelenés

–

### Szövegforrások

**K1/1 (A+a szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány jegyzésekkel. A sorszám alatt a címhez tartozóan a latin sorkezdet olvasható. A IV–XVI. Zsoltárok keletkezési idejére vonatkozóan Verseghy az alábbi megjegyzéseket írta a csomóra. A 10. (257a) oldalra a 4. zsolttár elé: *Die 28. Aprilis 1820. kezdettem a' Veszprémiek kívánsága szerint a' következő Zsoltároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek*, a 25. (265a) oldalra a 16. zsolttár után pedig: *Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820.*

**K1/2 (Av+a szövegállapot):** A *Zsoltárok-kézirat* hetedik csomójába tartozó autográf tisztázat a zsolttárhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt. A zsolttár sorszáma után a címben a latin sorkezdet olvasható.

### Keletkezés

Verseghy szoros zsolttárfordításairól I. *Az első Zsoltár* (270) jegyzetét.

Bár a kéziratok szerint a XVI. zsolttárt az első tizenöthöz hasonlóan a *Dissertatióba* szánta Verseghy, ez már nem került be a nyomtatványba. Vagy azért, mert a B szövegállapot, azaz a veszprémiek és Rudnay Sándor emberei által megjobbított változat nem készült el, vagy eleve nem tervezték be tenni, és azért nem javították át a cenzorok.

A két meglévő szövegforráson kívül fennmaradt még két csomóban a zsolttár címe a hozzá tartozó latin sorkezdettel úgy, hogy a zsolttár szövege, illetve a hozzá tartozó jegyzet már hiányzik. A két

szövegforrás: a Zsoltárok-kézirat *A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelistikusokban* című első csomója (15; 252a), ahol a cím alatti részt üresen hagyta Verseghy, és a *Zsoltárok-kézirat Jegyzések a' szorosban fordított Zsoltárokhoz* című harmadik csomója (13; 272a), ahonnan a zsoltár szövegéhez tartozó magyar jegyzés hiányzik. Hogy a papírt a cím és a latin sorkezdet után üresen hagyta-e Verseghy, nem tudjuk, mert a lapot a cím alatt levágta.

#### Forrás

16. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, XVI; Biblia Hebraica 1740, XVI. Psalm.)

Vereghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 325a. A zsoltárfordításokhoz forrásul szolgáló latin és német szövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoltárfordítások forrásairól l. *Az első zsoltár* (270) jegyzetét.

301.

**A' 41. és 42. Zsoltárok. / A' XLI. és XLII. Zsoltárok.** [Valamint a' szarvas forrásvíz utánn esdeklík]

**XLII. Zsoltár. XLII. Zsoltár.** [ Valamint a' szarvas forrásvíz utánn esdeklík;]

K1/1	A' 41. és 42. Zsoltárok. <i>Quemadmodum desiderant cervus ad fontes 's a' t.</i> és <i>Judica me Deus, et discerne causam meam.</i> Az Istenhez való kívánczközás: <i>desiderium Sehnsucht.</i>	Zsoltárok-kézirat, II. csomó; 4–7; 254b–256a.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.	1820. július 31.	A+a	–
K1/2	A' XLI. és XLII. Zsoltárok. <i>Quemadmodum desiderant cervus ad fontes; és</i> <i>Judica me Deus, et discerne causam meam.</i> Az Istenhez való kívánczközás.	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 1–5; 308a–310a.	Autográf tisztázata, jegyzésekkel.		A(t)+a	344.
K1/3	A' XLI. és XLII. Zsoltárok. <i>Quemadmodum desiderant cervus ad fontes;</i> és <i>Judica me Deus, et discerne causam meam.</i> Az Istenhez való kívánczközás.	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 53–54, 312a–312b.	Autográf tisztázata.		A	–
K1/4	A' XLI. és XLII. Zsoltárok. <i>Quemadmodum desiderant cervus ad fontes aquarum;</i> és <i>Judica me Deus, et discerne causam meam.</i>	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 26–27, 244b–245a.	Autográf tisztázata.		A	–
K1/5	A' XLI. és XLII. Zsoltárok. Az Istenhez való kívánczközás. <i>Quemadmodum desiderant cervus ad fontes aquarum.</i> <i>Judica me Deus, et discerne causam meam.</i>	Zsoltárok-kézirat, VI. csomó; 5–6; 288a–288b.	Autográf tisztázata.		A	–

K1/6	XLI. Zsoltár. XLII. Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 17; 160a.			B	–
K2	XLI. Zsoltár. XLII. Zsoltár.	Dissertatio-kézirat; 191–192. (Momenta: 193– 194.)	Autográf tisztá- zat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori enge- déllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+b	367.
Ny1	XLI. Zsoltár. XLII. Zsoltár.	Dissertatione de versione Hungari- ca Scripturae Sacrae; 148–150.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1987b, 211–215. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, Zsoltárok-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A+a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat Szorosan fordított Zsoltárok című második csomójába tartozó fogalmazvány jegyzésekkel együtt. A Zsoltárok számát és a latin sorkezdeteket tartalmazó cím alatt, azzal egyenrangúan, aláhúzva A' *Kütfőnek szoros értelme szerint / Zsidó parallelismusokban* a fordítás milyenségére és formájára vonatkozó pontosítás olvasható. A cím mellett bal oldalon a lap szélére utólag besúrva a *Le van írva itthon tisztán jegyzések nélkül*, jobb oldalra besúrva pedig a *Veszprémbe 31. Julij 1820. elvittem* megjegyzés olvasható. Jobb oldalra a cím mellé bekeretezve utólag a következő magyar, illetve latin-német magyarázó címet írta be: *Az Istenhez való kívánczóság: desiderium Sehnsucht*. Végezetül a cím mellé bal oldalra a  $\theta\theta$  jelet rögzítette, amivel azt jelezte, hogy ezt a zsoltárt már befejezte és elküldte Veszprémbe.

**K1/2 (A+a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf tisztázatot a Zsoltárhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt. A Zsoltárok sorszámát után a címben még a latin sorkezdeteket, majd a magyar cím olvasható.

**K1/3 (A+a szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf tisztázatot. A Zsoltárok sorszámát után a címben a latin sorkezdeteket, majd a magyar cím olvasható.

**K1/4 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat A' *Kütfőnek szoros értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázatot, amit Verseghy utólag kötött be az eredetileg az I–XV. Zsoltár tisztázatot tartalmazó csomóba. A 41. és 42. zsoltárt a 18., a 22. és a 48. zsoltárral együtt egy negyedrért hajtott ívre a csomóhoz formailag illeszkedve latin sorkezdettel és jegyzések nélkül rögzítette, és kötötte hozzá zsinórral a már készen lévő első csomóhoz – vagyis ezekkel a Zsoltárokkal később készült el, mint az első tizenöttel.

**K1/5 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat A' Zsoltárok. A' *kütfőnek szoros értelme szerint, Zsidó parallelismusokban* című hatodik csomójában található tisztázatot. A csomóra vonatkozóan Verseghy megjegyezte, hogy ez még a veszprémiek által javasolt változtatásokat nem tartalmazza: *Ezek egészen saját fordításaim; melyektől valamivel különböznek azok, melyeket Főtiszt[elendő] Kiss Kanon[ok] Úr reformált a' szórúl szóra való fordítást sürgetvén*. Ezután, nyilván a veszprémi egyházmegyei bizottság kíváncságát figyelembe véve emlékeztetőül odaírta magának: *Deákul a' kezdetet ki kell tenni*. A megjegyzésnek megfelelően a cím mellé utólag a latin sorkezdetet is besúrta.

**K1/6 (B szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, autográf fogalmazvány, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*-ban megjelent (Ny1) szöveg kézírata,

amit a szövegcsoport datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra. A javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A K1/6 tisztázata. A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny1) cenzori kézirata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoldárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

### Keletkezés

Verseghy szoros zsoldárfordításairól I. Az *első Zsoldár* (270) jegyzetét.

### Forrás

41. és 42. zsoldár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, XLI, XLII; Dereser 1815, Der XLI, XLII. Psalm.; Biblia Hebraica 1740, XLI, XLII. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 319a–319b. Latin és német zsoldárszövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része. A zsoldárfordítások forrásairól I. Az *első zsoldár* (270) jegyzetét.

302.

**A' XLVIII. Zsoldár. / XLVIII. Zsoldár.** [Hallyátok ezt, valamennyi népek! / Mindnyájan e' világ' lakói figyelmezzetek!]

**XLVIII. Zsoldár.** [Hallyátok ezt, valamennyi népek: / figyelemmel vegyétek mindnyájan a' világ' lakosai!]

K1/1	<i>A' XLVIII. Zsoldár.</i> <i>Audite haec omnes gentes.</i> <i>A' világi gazdagságnak mulandósága.</i> <i>A' Kútfőnek szorosb értelme szerint</i> <i>Zsidó paralelismusokban.</i>	Zsoldárok-kézirat, II. csomó; 8–10; 256b–257b.	Autográf fogalmazvány, jegyzésekkel.		A+a	–
K1/2	<i>A' XLVIII. Zsoldár.</i> <i>Audite haec omnes gentes.</i> <i>A' világi gazdagságnak mulandósága.</i>	Zsoldárok-kézirat, VII. csomó; 5–8; 310a–311b.	Autográf tisztázat, jegyzésekkel.		Av+a	345.
K1/3	<i>A' XLVIII. Zsoldár.</i> <i>Audite haec omnes gentes.</i> <i>A' világi gazdagságnak mulandósága.</i>	Zsoldárok-kézirat, VII. csomó; 313a–313b.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/4	<i>XLVIII. Zsoldár.</i>	Zsoldárok-kézirat, I. csomó; 28, 245b.	Autográf tisztázat.		Av	–
K1/5	<i>XLVIII. Zsoldár.</i>	Zsoldárok-kézirat, VIII. csomó; 18; 160b.	Autográf fogalmazvány.		B	–



K2	<i>XLVIII. Zsoltár.</i>	Dissertatio-kézirat; 194–195. (Momenta: 196.)	Autográf tisztázata, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+b	368.
Ny1	<i>XLVIII. Zsoltár.</i>	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 150–153.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–

### Megjelenés

Ny1: Versegly 1987b, 215–219. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Versegly által magyarul írt, *Zsoltárok*-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A+a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *Szorosan fordított Zsoltárok* című második csomójába tartozó fogalmazvány jegyzésekkel együtt. A zsoltár számát és a latin sorkezdetet tartalmazó cím alatt, azzal egyenrangúan, aláhúzva *A' Kútfőnek szoros értelme szerint / Zsidó parallelismusokban* a fordítás milyenségére és formájára vonatkozó pontosítás olvasható. A cím mellett bal oldalon a lap szélére utólag a  $\theta\theta$  jelet rögzítette, amivel azt jelezte, hogy ezt a zsoltárt már befejezte és elküldte Veszprémbe.

**K1/2 (Av+a szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf tisztázata a zsoltárhoz tartozó magyar nyelvű jegyzésekkel együtt. A zsoltár sorszáma után a címben a latin sorkezdet, majd a magyar cím olvasható.

**K1/3 (Av szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat hetedik csomójába tartozó autográf tisztázata. A zsoltár sorszáma után a címben a latin sorkezdet, majd a magyar cím olvasható.

**K1/4 (Av szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat *A' Kútfőnek szoros értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban* című első csomójában található tisztázata, amit Versegly utólag kötött be az eredetileg az I–XV. Zsoltár tisztázata tartalmazó csomóba. A 48. zsoltárt a 18, 22, illetve a 41. és 42. zsoltárral együtt egy negyedréte hajtott ívre a csomóhoz formailag illeszkedve latin sorkezdettel és jegyzések nélkül rögzítette, és kötötte hozzá zsinórral a már készen lévő első csomóhoz – vagyis ezekkel a zsoltárokkal később készült el, mint az első tizenöttel.

**K1/5 (B szövegállapot):** A *Zsoltárok*-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, autográf fogalmazvány, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*ban megjelent (Ny1) szöveg kézírata, amit a szövegcsoport datálása alapján 1822 február–márciusában vetett papírra. A javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K2 (B+b szövegállapot):** A K1/6 tisztázata. A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny1) cenzori kézírata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Versegly 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny1 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Versegly fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsoltárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

### Keletkezés

Versegly szoros zsoltárfordításairól I. *Az első Zsoltár* (270) jegyzetét.

## Forrás

48. zsoltár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, XLVIII; Dereser 1815, Der XLVIII. Psalm.; Biblia Hebraica 1740, XLVIII. Psalm.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 319b–320a. Latin és német zsoltárszövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része: 319a–329a. A zsoltárfordítások forrásairól I. *Az első zsoltár* (270) jegyzetét.

303.

**Az ajtatos léleknek érzeménnyei a' 136. Zsoltár szerint** [Itt üldögelek kéjfolyadéki között]

**A' 136. Zsoltár. / A' CXXXVI. Zsoltár.** [Ott üldögeltünk dúzs diadalmainn]

**Izmos karunkból el fog előbb eme' / férjfi erőnk mind sínleni...**

K1/1	<i>Az ajtatos léleknek érzeménnyei a' 136. Zsoltár szerint, Görög versnemekben. [befejezetlen]</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 318b.	Autográf.		A	<b>348.</b>
K1/2	<i>Izmos karunkból el fog előbb eme' / férjfi erőnk mind sínleni... [töredék]</i>	Zsoltárok-kézirat, VII. csomó; 318a.	Autográf.		(B)	<b>347.</b>
K1/3	<i>A' 136. Zsoltár. Super flumina Babylonis. Görög versnemekben szabadon fordítva.</i>	Zsoltárok-kézirat, IV. csomó; 9–10; 277a–277b.	Autográf tisztázat.	[1820. augusztus]	B	–
Ny1	<i>A' CXXXVI. Zsoltár.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások; 1820/4, 143–145.	Folyóirat-közlemény.	1820 [október–november], Veszprém	B	<b>289.</b>

## Megjelenés

Ny1: Verseghy 1910, 283–284, 179. sz.

## Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A zsoltármagyarítás első, befejezetlenül maradt szövegállapota, ami egy különálló lapon maradt fenn. Bár a lapot a könnyebb rendszerezés miatt a *Zsoltárok*-kézirat VII. csomójába soroljuk, valójában önálló egység, Verseghy nem fűzte össze más zsoltárokkal. A lap másik oldalán a K1/2 olvasható. A mindössze hat sorból álló, egyetlen javítást tartalmazó szöveget Verseghy a második stófa közepénél abbahagyta. Mivel a töredék szövege erősen különbözik a többi szövegforrásban olvashatótól, feltehetően azért nem folytatta, mert annyira elégedetlen volt vele, hogy nem a már leírtat kezdte el megjobbitani, hanem az egész fordítást újrakezdte.

**K1/2 (B szövegállapot):** Töredékben fennmaradt autográf, a 136. zsoltár 17–48. sorának fogalmazványa számtalan javítással, ami egy különálló lapon maradt fenn. A zsoltár első felét tartalmazó lap elveszett. Bár a lapot a könnyebb rendszerezés miatt a *Zsoltárok*-kézirat VII. csomójába soroljuk, valójában önálló egység, Verseghy nem fűzte össze más zsoltárokkal. A lap másik oldalán a K1/1 befejezetlenül maradt fogalmazványa olvasható. A szövegrészlet megegyezik a K1/3-ban, illetve az Ny1-ben olvasható költemény 17. sorától kezdődő résszel. A lap jobb felső részében – a zsoltár 17–20. sorával párhuzamosan – egymás alatt egy függőleges vonallal áthúzva a következő kulcsszavak ol-

vashatók: „irigy / kevély / barom / gonosz / ravasz”. A teljes szöveg négy függőleges vonallal át van húzva.

**K1/3 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat *Zsoltárok és Énekek* című negyedik csomójába tartozó tisztázata. A cím eredetileg a zsoldár számát és formájának a meghatározását tartalmazta: *A' 136. Zsoldár. / Görög versnemekben\* szabadon fordítva, az aláhúzott latin sorkezedetet – Super flumina Babylonis – utólag szúrta be a zsoldár száma mellé Verseghy. A Görög versnemekben után csillaggal jelölve lábjegyzetben a lap alján a verssorok fajtáját, illetve hozzá tartozóan a sorfajtákra vonatkozó írását is megadta: A' strófa egy alcaicus versbül, egy <Alcmaniusbül> heroicus Tetrameterbül, egy Archilochiosbül, és egy Jambicusbül van öszveszerkesztve. Lásd Analyticae Part. III. p. 724. 1) – 726. 2) – 728. 2) és 738. & 166. A cím mellé bal oldalra utólag a  $\theta\theta$  jelet írta be, amivel azt jelezte magának, hogy ezt a zsoldárral már elkészült, és elküldte azt Veszprémbe.*

**Ny1 (B szövegállapot):** Az EÉT első évfolyamának 4. negyedében megjelent szöveg, ami a címet kivéve megegyezik a K1/3-ban olvashatóval. A címből hiányzik a latin sorkezedet, illetve Verseghy itt római számot használt, és egy közvetlenül ehhez kapcsolódó lábjegyzetben adta meg a K1/1-ben is olvasható verssorok fajtáit. A „görög versnemekben” megjelölés hiányzik.

### Keletkezés

A 136. zsoldár magyaritása több szempontból is egyedülálló próbálkozása volt Verseghynek. Az antik-időmértékes formában, szabadon magyaritott zsoldárt ugyanis zenei előadásra szánta, azaz mintegy librettóként írta meg, melynek megzenésítésére Seiler Józsefet kérte fel. Verseghy antik-időmértékes szabad zsoldármagyaritásairól I. *Az Istennek felsége és jósága a' 103. Zsoldár szerint* (269) jegyzetét, a költő és Seiler József együttműködéséről I. *Az Úrnak felmutatása után* (268) jegyzetét. Zsoldárfordításairól: Hovánszki 2016.

A 136. zsoldár dallamra tervezett, majd Seiler József által négyszólamban megzenésített magyaritásának keletkezéstörténete a Verseghy és Horváth János közötti levélváltásból rekonstruálható. Eszerint Verseghy valamikor 1819. szeptember elején kapott a veszprémi kanonoktól utasítást arra, hogy az első három zsoldár után a 118. és a 136. zsoldár fordítását is elkészítse. Horváth felkérése nem maradt fenn, ám Verseghy erre reflektáló levele igen. Ebből többek között azt is megtudjuk, hogy a költő – az első három zsoldár fordítására utalva – mennyire nem szeretett szorosan fordítani. „A' minap a' 118. és 136. Zsoldároknak kinevezését, most pedig Rippertnek Francia Zsoldárait Sággy Úr által kezeimhez vettem. Megvallom, hogy valamint a' Zsoldárokkal oly szabadon, azaz periphrastice bánni, ammint a' 103. dikkal cselekedtem, felette nagyon szeretek, mivel mind képzesem' repteinek, mind szívem' indúlatinak engedhetek: úgy azoknak szoros fordításátúl nagyon félek. [...] A' 118. és 136. Zsoldárokról, kérem Fő Tiszt. Urat, írja meg nekem mennél hamarább, ha azoknak szoros fordítását kívánnyae, talán megint paralellismusokban, vagy csak olyan paraphrásissát, a' minő a' 103. Zsoldaré? Ha csak egyébaránt lehet, haggyanak meg engemet ezenn utóbbik, és énelöttem legkedvesebb módomnál.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. szeptember 11. In: Verseghy 2019, 200, 98. sz.) Horváth figyelembe véve Verseghy kérését, szeptember 18-án a következőt írta: „A' 118. és 136. Zsoldárra nézve koránt sem akarjuk mink Uram Bátyámat a' Grammatikai magyarázatnak 's értelemnek korlátai közé szorítani; mert költői tűzének lobjaiban, 's szép képzéseinek friss repteiben, hidgye el, mink is jobban gyönyörködünk: azért azokat kéjére bizzuk. – Máskép van a' dolog az 1. 2. 3. Zsoldárral. Ezeket mink, a' fordításnak regulái szerint, az eredetihez szorosabban, 's igazabban kötött grammatikai fordításnak próbája, sőt példája gyanánt kívánnyuk közre bocsátani, oly szándékkal lévén, hogy ha Értekezéseink kedvet találnak, darabonkint, mindnyáját elkészíthessük.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1819. szeptember 18. In: Verseghy 2019, 202, 99. sz.) Verseghy válaszként megköszönte, hogy a 136. zsoldárt nem kell szorosán fordítania: „Hogy a' 118. és 136. Zsoldároknak előadása le nem szorítatik, azonn különösen örvendek.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1819. szeptember 25. In: Verseghy 2019, 205, 100. sz.)

Bár a szoros zsolnáfordítások készítése közben a 136. zsolnárral való „szabad bánás” valódi szellemi felüdülést és élvezetet jelenthetett a költő számára, a *Super flumina Babylonis...* magyarítása nem volt könnyű feladat. Verseghy ugyanis egy rendkívül izgalmas és újszerű dolgot tervezett. Egyrészt a zsolnárműfaj eredeti létmódjának megfelelően éneklésre szánta a darabot, másrészt mivel szerinte a „szív elérékenyítésére” és a „nemes karaktereket szülő humanitas” növelésére leginkább a zenei rendszernek pontosan megfeleltethető antik-időmértékes versrendszer alkalmas, mindezt a zsolnárok eredeti formájától, a poézis és a humanitas szempontjából fejletlen zsidó parallelizmusoktól eltérően antik-időmértékes stófákban képzelte el. (Verseghynek a régi zsidó poézisról és muzsikáról vallott nézeteit l. *Az Egyházi Énekről*, *EÉT* 1820/1, 150–151.) A kidolgozás ennek megfelelően igen sok időt vett igénybe. Megjegyzendő, hogy bár Horváth a zsolnárok szabad fordítását nem ellenezte, Verseghy eme nézete nyilvánvalóan nem esett egybe azzal a hivatalos állásponttal, amit ő *A’ Zsolnárokról* című értekezésében kifejtett, és ami alapján az egész zsolnárkönyv formailag is hű újrafordítását tervezte a katolikus egyház számára. (Lásd [Horváth János] *A Zsolnárokról*, *EÉT* 1820/3, 64.)

A 136. zsolnárt említő következő levél közel egy év múlva, 1820. szeptember 8-án íródott. Verseghy ebben a következőkről számolt be Horváth Jánosnak: „Seillernál van már a *Super flumina Babylonis* Zsolnárt két héttől fogva. Erősen tanulja, kíváلت mióta egy másik virtuosus hallván a’ Zsolnártnak foglalattját, azzal biztatta fel jelenlétemben, hogy e’ materiára classisus munkát csinálhat. Az Éneklő Szózat négy lessz; mivel a’ Zsolnárt mindenütt in prima persona plurali beszéll. A’ Musicát csak Fortepiánóra teszi, hogy könnyebb legyen azt az Énekszózatokkal kinyomtatni; de megígérte, hogy azután átteszi más hangszközökre is. Egynehány nap múlva el megy már mindenestül Esztergomba: én pedig levelet adok neki Igen Tisztelendő Haulik Primatiális Secretarius Úrhoz, ki derék musikus, jó magyar, és nekem barátom, hogy ez ötet a’ compositio közt támadható kétkedésekben igazgassa. E’ barátomra bízom majd a’ jövendő Énekeket is. Igen Tisztelt Fliszár Professor Úrnak helyes gondolattja van e’ Zsolnárt iránt, ha akkorra elkészül. Producaltatni akarja tudni illik Fótiszt. Hornyik Úr házánál neve’ napjára: Hei mihi! quo Domino non licet ire tuo. Be szeretném benne a’ Bassust énekelni!” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. szeptember 8. In: Verseghy 2019, 305–306, 150. sz.) A zsolnárt magyarításával ezek szerint 1820. augusztus elejére-közepére készülhetett el, amit Seilernek Verseghy utasításai alapján négy szólamban kellett megzenésítenie. Erre vonatkozóan két dokumentum is fennmaradt. Egyrészt a 136. zsolnárt német fordítása Verseghytől, amit a költő a saját magyarításából készített Seilernek, hogy a zeneszerző pontosan értse az általa megzenésítendő költemény szavait, illetve Verseghy magyarításának megfelelően stófákra tagolva lássa a szöveget (*Énekek-kézirat*; 37b–38a), másrészt Verseghy Seiler Józsefnek írt német nyelvű levéltöredéke, amiben a zsolnárt négy szólamú megzenésítéséhez látta el meglehetősen pontos tanácsokkal a zeneszerzőt (*Zsolnárok-kézirat*; 331a–331b). A megzenésítés azonban Seiler Esztergomba való átköltözése miatt folyamatosan húzóódott. November 30-án a következőt írta a dologról Horváthnak Verseghy: „Nagy Pénteket csak a’ *Super flumina* Zsolnártnak Musikája után veszem elő. Nem tudom, mit csinál vele Sailer. Késedelmessége miatt talán a’ Nagy Pénteki Rhapsodiákkal máshoz folyamodom. E’ napokban meghalt Pestenn egy derék musikaszerző, *Tucsek*, ki magának egy halhatatlan böcsű Requiemet szerzett. *Liberája* már az előtt olly nagy divatra emelkedett, hogy Motzárt Requiemje után még Bécsben is mindenütt hallatik. A’ Requiemet az Özvegyre el akarná adni, ha jól megfizetnék neki. De van még egy musikus szerző Pestenn és nekem jó ösmerősöm, a’ ki *Sailert* kipótollya, ha ez elhagy.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. november 30. In: Verseghy 2019, 337, 166. sz.) A levelezésből kiderül, hogy Seiler a költözés és egyéb elfoglaltságai mellett végül mégiscsak megzenésítette a zsolnárt, de tulajdonképpen hiába, mert az egyházi cenzúra a dallamot túlságosan világiasnak, tancos karakterűnek találta, ezért nem engedélyezte a közreadását.

Az elkészült énekes darabokat ugyanis Horváth János előbb bemutatta néhány zeneértő papnak, akik megvitatta a muzsika milyenségét eldöntötték, hogy az közölhető-e a folyóiratban vagy sem. A Verseghy által előbb antik-időmértékes formában magyarított, majd Seiler által megzenésítette 136.

zoltár fennakadt a cenzúrán, és az istenes énekekhez nem illő „ugrós nótája” miatt nem jelenhetett meg az *Egyházi Értekezések és Tudósításokban*. 1821 végén Verseghy a következőt írta Dréta Antalnak: „A’ Super flumina Babylonis Zsoltárnak musikájával, melyet Sailler szerzett, mit csináljunk? Szép mustra volna ám ez sokaknak, kik ugró nótákra szent énekeket csinálnak.” (Verseghy – Dréta Antalnak, 1821. december. In: Verseghy 2019, 446, 235. sz.) A később fennmaradt levelekből a következő történet rekonstruálható: mivel Seiler dallamával az egyházi cenzúra nem volt elégedett, a muzsikához is értő Döme Károly kanonok írt egy másik dallamot, ami viszont Ságynak és Horváth Jánosnak nem tetszett: „Sághy Barátunk a’ Döme Kanonok Úr által küldött áriát nem találja helyesnek; Uram Bátyám’ bírószéke’ elejébe igazítottam ötöt, hogy az Érzés ’s Musikatudomány Mestere által határozassa meg, ha lehető rajta jobbítani a’ talptonust megtartván? és addig nyomtatását függessze fel.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1821. december 22. In: Verseghy 2019, 443, 232. sz.) Egy hónap múlva arra kérte Horváth Verseghyt, hogy némileg jobbítson Döme Károly dallamán: „Fő Tiszt. Döme Károly Úrnak énekét megítélés végett Uram Bátyámhoz igazítottam. Én a’ jó Úrnak kedvét nem örömet szegném; a’ mennyire lehetséges igazítottam Uram Bátyám a’ nótáját.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1822. január 12. In: Verseghy 2019, 454, 240. sz.)

Míndeközben félreértésből a világi cenzor tévedésből engedélyt adott Seiler muzsikájára, márpedig ezt sem Horváth, sem a „Veszprémi Musicusok” nem fogadták el. Verseghy 1822. január 16-án ezzel kapcsolatban mentegetőzve írta a kanonoknak: „Az elsőnek fő cikkelyére megfelelttem az által, hogy a’ *Legem pone mihi Domine!* Zsoltárdarabot beküldöttem. Hogy a’ Censor hozzá függesztette még a’ Musicának helybenhagyását is, onnan történhetett, mivel Döme éneklésénél az Áriát látta. Ezen áriát én magam úgy változtattam meg, ammint azt Főtiszt. Úr itt leírva láttya. Énekeltesse el magának mind a’ kettőt, hogy a’ külömbseget lássa. A hozzá való Musicában az idevaló Regens Chori *Seeman, Sailernak* successora dolgozik: de mivel az Ária már kész, az ő dolga nagyon könnyű, úgymint az orgonán gyakorolt mesternek.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1822. január 16. In: Verseghy 2019, 455, 241. sz.) Horváth válasza szerint a veszprémiek az átdolgozott új változatot sem hagyták jóvá: „Az új áriával a’ Veszprémi Musicusok nem elégszenek meg, ’s valamint Döme Urét eggyügyűnek, úgy az újat nem populárisnak találják, holott az én vélekedésem szerint az Éneket, hogy foganattya legyen a’ nép culturájához kell szabni, mert a’ természetben nincsen ugrás.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1822. január 23. In: Verseghy 2019, 461, 244. sz.)

Az egyházi énekeket (zene)esztétikai szempontok szerint is megreformáló kívánalmaknak a fentebbiek szerint igen nehéz lehetett eleget tenni. A minden szempontból tökéletes egyházi ének mintapéldájának szánt zoltárhoz egyik dallamot sem találták megfelelőnek a zeneértőbb egyháziak. Seiler muzsikáját táncos karaktere miatt, Döme Károlyét túlzott együgyűsége miatt utasították el, a Verseghy által átdolgozottat pedig túlságosan műviesnek találták. Verseghy azonban még ezek után sem akarta veszni hagyni a 136. zoltár általa megálmodott zenés formáját, ezért próbált új zeneszerzőt keresni hozzá: „Az új Áriáról tanácskoztunk Sággyval; ki valóban egy olly jó tanácsadásra fakadt, melyet helyben nem hagynom lehetetlen. A’ Veszprémi Regens Chori igen derék Hangszerző, játékos e’ mesterségben a’ Bassista is, ki Főtiszt. Úrnál lakik. Ezek, ha magyarul nem tudnának is, az ide függesztett írásom szerint könnyen elmehetnek rajta. *Sailer* is illy utasítás mellett dolgozott.” (Verseghy–Horváth Jánosnak, 1822. január 31. In: Verseghy 2019, 464, 245. sz.) A levélben említett *Veszprémi Regens Chori* valószínűleg Kemény Ferenc [Franciscus Gemin] székesegyházi karnagy volt (l. M. Tóth 2007, 20). A darab további sorsáról azonban nincs tudomásunk, valószínűleg mégsem készült az egyházi cenzúra igényeinek megfelelő megzenésítés.

Az antik-időmértekes formában magyarított 136. zoltárnak tehát három megzenésítése is készült, ám mivel az egyházi cenzúra egyiket sem hagyta jóvá, egyik dallam sem maradt fenn. Dallam nélkül azonban 1820 végén közreadta Horváth az *Egyházi Értekezések és Tudósításokban* (Ny1).

### Verselés

„Görög versnemekben.” „A’ strófa egy alcaicus versbül, egy heroicus tetrameterbül, egy archilochiosbül, és egy jambicusbül van öszveszerkesztve. Lásd *Analyticae* Part. III. pag. 724. 1) – 726. 2) – 728. 2) és 738. &. 166.” (K1/1, Ny1)

### Forrás

136. zsoldár

(Vulgata 1745, Liber Psalmorum, CXXXVI; *Die Heilige Schrift übersezt von Simon Grynäus*. Zweyter Theil, Berlin und Basel, G. J. Necker und J. J. Flick, 1782, 164–165. A német forrást Doncsecz Etelka azonosította.)

Verseghy-autográf: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 327a. A zsoldárfordításokhoz forrásul szolgáló latin és német szövegeket tartalmazó, Verseghy által összeállított és összefűzött csomó része: 319a–329a. A zsoldárfordítások forrásairól l. *Az első zsoldár* (270) jegyzetét.

### Der 136. Psalm, frey übersezt.

(OSzK Kt., Quart. Hung. 3661; 37b–38a.)

Verseghy német fordítása, amit a saját magyarításából készített Seiler Józsefnek, hogy a zeneszerző pontosan értse a költeményt, illetve Verseghy magyarításának megfelelően strófákra tagolva lássa a szöveget. A zsoldár szövegét l. az [n] jelzet alatt, *Szövegek* kötet, 480–481. o.

### Verseghy Seiler Józsefneknek írt német nyelvű jegyzete a zsoldár megzenésítéséről

(OSzK Kt., Quart. Lat. 3250; 331a–331b.)

Ueber die richtige Bemerkung

in dem Ungarischen Psalm 136.

*super flumina Babylonis*

Daß dieser Psalm mit der heftigen Erbitterung schließt, und folglich die Musick auch sehr *laut* schliessen müßte, nehme ich mir die Freyheit folgendes anzurathen.

Die heftige Erbitterung soll diejenige Musick bekommen, die ihr gebührt: aber dann repetire man die in der *Vorvorletzten* Stropfe stehenden Wörter, mit der einzigen Abänderung *o!* statt *De* folgendermessen:

O! a’ te sorsod, hisszük az ég’ Urát!

nem lessz, óh Babilon! ragyogóbb, mint

Ügyetlen Israelé.

Hamvadba dülsz, mint szent Honunk. Hier bleibt *Szerencsés* aus.

Dieser Affect begehrt ohnehin eine sanfte Musick, mit welcher also der ganze Psalm ebenfalls *sanft* geschlossen werden kann. Ja die Worte *Mint ügyetlen Israelé*, und *mint szent Honunk* ertragen sogar eine sehr *wehmüthigen* Gesang.

Adieu!

NB. *Vertater* [őrszó]

NB. Ein unmaßgeblicher Gedanke von mir wagt Ihnen die Frage aufzuwerfen, ob er nicht gut wäre folgende Baß und Tenor *Soli* anzuwenden.

*Basso solo*: Izmos karunkbül el fog előbb u. s. w. bis *elfelejtünk*. Dann

*Tenore solo*: Ínnyéhez aszván, zengeni megszünik u. s. w. bis *emlegetni*.

*Endlich Tutti: Még szíveinkben verni fog. u. s. w. bis csak Te leszel.  
Verzeihung, daß ich schwärme.*

### Fordítás

[Készítette: Doncsecz Etelka]

A 136. magyar zsoltár pontos értelmezéséről  
*super flumina Babylonis*

Mivel e zsoltár heves elkeseredéssel zárul, s következésképpen nagyon hangos muzsikával is kell végződnie, veszem magamnak a bátorságot, hogy a következőket tanácsoljam.

A heves elkeseredés [érzékeltetéséhez] olyan muzsikának kell járulnia, amely azt megilleti: de ez esetben meg kell ismételnünk az *utolsó előtti* strófában álló szavakat, azzal az egyetlen módosítással, hogy az *o!* helyett *De* álljon ott. A következőképpen:

O! a' te sorsod, hisszük az ég' Urát!  
nem lesz, óh Babilon! ragyogóbb, mint  
Ügyetlen Israelé.

Hamvadba dűlsz, mint szent Honunk. Itt kimarad a *Szerencsés*.

Ez az indulat amúgyis lágy muzsikát kíván, amellyel tehát az egész zsoltár szintén *lágyan* [ti. mollban] zárható. Hiszen az alábbi szavak *Mint ügyetlen Israelé*, és *mint szent Honunk* még egy nagyon szomorú éneket is elviselnek.

Adieu!

NB Egy nem mérvadó gondolatból indítva bátorodom Önnek a kérdést feltenni, hogy nem lenne-e jó a következő basszus és tenor *szólókat* használni.

*Basso solo:* Izmos karunkból el fog előbb stb. az *elfelejtünk*-ig. Aztán  
*Tenore solo:* Ingyéhez aszván, zengeni megszűnik stb. az *emlegetni*-ig.  
*Végül Tutti:* Még szíveinkben verni fog. stb. a *csak Te leszel*-ig.

Elnézést, hogy csapongok.

304.

**A' LXX. Zsoltár.** [Uram! Tebened bízok én,]

**LXX. Zsoltár.** [Tebened bízok én Jehovah!]

K1/1	A' LXX. Zsoltár. Szabadon fordítva. In te Domine speravi: non confundar in aeternum.	Zsoltárok-kézirat, I. csomó; 243a–243b.	Autográf.	1821. október 23., Buda.	A	–
Ny1/1	A' LXX. Zsoltár, szabadon fordítva	Egyházi Értekezések és Tudósítások, 1822/2, 133–135.	Folyóirat-közlemény.	1822, Veszprém	A	298.
K1/2	LXX. Zsoltár.	Zsoltárok-kézirat, VIII. csomó; 19; 161a.	Autográf fogalmazvány.		B	–



K3	LXX. Zsoltár.	Dissertatio-kézirat; 197–199. (Momenta: 199–200.)	Autográf tisztázat, latin nyelvű jegyzésekkel, cenzori engedéllyel ellátva.	1822, június 1., Buda	B+b	369.
Ny2	LXX. Zsoltár.	Dissertatione de versione Hungarica Scripturae Sacrae; 153–155.	Könyvrészlet.	1822, Buda	B+b	–
Ny1/2	A' LXX. Zsoltár, szabadon fordítva	Egyházi Értekezések és Tudósítások, 1824/3, 74–76.	Folyóirat-közlemény.	1824, Veszprém	A	–

### Megjelenés

Ny1/1: Verseghy 1910, 184. sz. 291–292.

Ny1: Verseghy 1987b, 219–223. (A latin jegyzések magyarul olvashatók, de ez nem a Verseghy által magyarul írt, Zsoltárok-kéziratban található jegyzet, hanem a *Dissertatió*ban megjelent latin jegyzet modern fordítása.)

### Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat A' Kútfőnek szorosb értelme szerint fordított Zsoltárok Zsidó Parallelismusokban című első csomójában található tisztázat javításokkal, amit Verseghy utólag, a csomó összeállítását után írt be a címlap üres belső oldalára, azaz feltehetően ezt készítette el utoljára. A cím szerint A' LXX. Zsoltár. Szabadon fordítva. In te Domine speravi: non confundare in aeternum kicsit hevenyészettebb tisztázata olvasható a többihez képest sötétebb tintával lejegyezve. A cím mellett bal oldalon a következő megjegyzés olvasható: Ezt Veszprémbe elküldöttem. 9. Martius. 1822. A zsolttár után, az oldal alján pedig: Pro Reverendissime Domino Abbat. de Dreta. Die 23 Oct. Finivi 1821. A két bejegyzés szerint tehát 1821. október 21-én fejezte be a zsolttár fordítását, amit 1822. március 9-én küldött el Veszprémbe.

**Ny1/1 (A szövegállapot):** A K1/1 tisztázata, ami az Egyházi Értekezések és Tudósítások 1822-es évfolyamának 2. számában jelent meg Verseghy neve nélkül.

**K1/2 (B szövegállapot):** A Zsoltárok-kézirat nyolcadik csomójába tartozó lejegyzés, autográf fogalmazvány, a *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae*ban megjelent (Ny2) szöveg kézírata, amit a szövegcsoporthoz datálása alapján 1822 február-márciusában vetett papírra Verseghy. A javításokat Rudnay Sándor utasításai alapján készítette.

**K3 (B+b szövegállapot):** A *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* (Ny2) cenzori kézírata latin nyelvű jegyzésekkel ellátva, Rudnay Sándor engedélyével. Verseghy 1822. május 1-jén nyújtotta be a kéziratot Rudnaynak, a hercegprímás 1822. június 1-jén, a világi cenzorok pedig 1822. augusztus 3-án adták meg az engedélyt.

**Ny2 (B+b szövegállapot):** A szöveg nyomtatásban megjelent végső változata, ami Budán, 1822. decemberében jelent meg a latin nyelvű *Dissertatio de Versione Hungarica Scripturae Sacrae* részeként. A könnyebb összehasonlítás végett Verseghy fordítása párhuzamosan fut Káldié mellett, utána pedig a zsolttárhoz tartozó latin nyelvű jegyzetek következnek.

**Ny2 (A szövegállapot):** Bár a zsolttár szövegének az egyházi cenzúra által kívánt megjobbított hivatalos változata 1822-ben megjelent (Ny2), Horváth János Verseghy halála után a költő iránti tiszteletből az eredeti változatot adta újra közre az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1824-es évfolyamának 3. számában, a folyóirat kiadói szokásának megfelelően Verseghy neve nélkül.



## Verselés

„Jámbusokban ügyekeztem azután a' gondolatokat kifejezni; de egykét versben szabadabb lábakkal kellett élnem, hogy a' szent Poétának kifejezéseit egészen megtarthassam.” (Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak, 1821. október 25. In: Verseghy 2019, 439, 229. sz.)

## Keletkezés

Verseghy szoros zsoldtárfordításairól l. *Az első Zsoltár (270)* jegyzetét.

Bár Verseghy a K1/1-ben, illetve az *EÉT*-ban (Ny1/1) szabad fordításnak nevezi a 70. zsoldtár fordítását, ezt egyrészt a többi szabad zsoldtármagyarításával ellentétben nem antik-időmértékes formában, hanem szabad jámbusokban készítette, másrészt „igyekezett a' szent Poétának kifejezéseit egészen megtartani”, azaz a szabad fordítás ebben az esetben csupán a formára vonatkozik. Ez a fordítása tehát valójában a szoros zsoldtárfordításokhoz tartozik, azt kivéve, hogy a zsidó parallelizmustól eltekintve csak a jámbusokra figyelve magyarította a darabot. (A szoros fordításokat is igyekezett szabad jámbusokban készíteni, de ott a zsoldtárok eredeti formájára, a paralelizmusokra is ügyelnie kellett.)

Verseghy Dréta Antalnak kétszer is elküldte a zsoldtárt. Egyszer még a szöveg megjelenés előtt, 1821. október 25-i levelében a szabad fordításnak nevezett A szövegállapotot, majd 1821 decemberében a zsoldtár szoros fordítását: „A' 70. Zsoldtárt szoroson a' Zsidó szerint is fordítottam, más 19 Zsoldtárral együtt mustra gyanánt Ő Herczegségének a' Primásnak parancsolattya szerint a' Synodus számára. Ide függesztem ezt is, hogy Főtiszt. Úrnál is kétféleképen meg legyen.” (Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak, 1821. december. In: Verseghy 2019, 446, 235. sz.) Bár két külön fordításként beszél a szövegekről, azok összehasonlítása világossá teszi, hogy a „Primásnak parancsolattya szerint” korábban magyarított szöveget dolgozta át.

**Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak**, 1821. október 25. (Verseghy 2019, 439–414, 229. sz.)

Főtisztelendő Apátur Úr!

Kedves Drága Jóakarom és Barátom Uram!

Bocsásson meg, kérem, hogy szent kívánságának eleget illy későn tehetek. A' már 22. hétig fekvő házi Gazdasszonyunktól okozott házi gondok és nyughatatlanságok, mellyekben én is nagyon részesülök, és egyéb fontos munkálkodásim, mellyekkel Primásunk meghinni méltóztatott, nem vették ugyan el sem üdömöt, sem kedvemet, melly a' 70. Zsoldtárnak kidolgozására megkívántott, de elrel rekesztgették még is Poéta eremet, melly nélkül az illyen törekedés csak középszerű is allig lehet. A' mi keveset egykét éjszaka, majdnem invita Minerva költöttem, azt harmad napra át meg át kellett keresztelnem, meg nem tudván vele elégedni. Nállam pedig az önnelégedés, ha egyébaránt helyes okokkal jár, a' költemény' jóságának legfőbb próbaköve. Hogy a' Zsidóból kellett az igaz értelmet felkeresnem, könnyen átláttya Főtisztelendő Úr. Jámbusokban ügyekeztem azután a' gondolatokat kifejezni; de egy két versben szabadabb lábakkal kellett élnem, hogy a' szent Poétának kifejezéseit egészen megtarthassam. Kívánom tiszta szívemből, hogy e' kis műdarabocskával megelégedhessen Főtisztelendő Úr, és hogy drága jó szívének az legyen a' rossz világnak viszontagságai között, a' mi a' Deák Zsoldtár a' boldogúltt Veszprémi Püspöknek volt [Kurbély Györgynek, l. (305)]. Egyébaránt magamot Úri szívességébe ajánlván, mély tisztelettel maradok

Főtisztelendő Apátur Úrnak

Budánn Octob. 25. napján

1821.

köteles szolgálója  
Verseghy Ferencz

[Melléklet:]

*A' LXX. Zsoltár.*

*In te Domine speravi: non confundar in aeternum.*

Uram! Tebenned bízok én;  
ne vallyak szígyent mindörökké!  
2. Önn igazságodért ragadgy ki, ments meg,  
hallgass meg, 's üdvözíts meg engemet.  
3. Erős oltalmam légy nekem;  
légy fokhelyem, hol segedelmet mindég lellyek.  
Őrzőköt parancsolván nekem,  
kőszálam, 's menedékes váram vagy.  
4. Kezébül a' gonosznak, Istenem! ragadgy ki;  
markábül az istentelen törvénszegőnek.  
5. Mert Te Uram! vagy egygy reményem,  
Te ifiú koromtól fogva bizodalمام.  
6. Anyám' méhében voltál már oltalmam;  
keblébül Te vontál ki e' világra!  
Tenéked zeng örökké hálaénekiem.  
7. Sokan csudának néznek engemet;  
látván, hogy erős fokhelyem vagy.  
8. Dicséreteddel tellyenek meg ajakim;  
naponkint énekelvén dücsődöt.  
9. Ne vess meg engem' vénségemben;  
ne hadgy el, ha erőm hanyatlik.  
10. Mert ellenségim követ fúnak ellenem;  
tanácsot tartanak, kik lesbe vették éltemet.  
11. Azt mondgyák ők: „elhagyta őt az Isten!  
úzzétek, ragadgyátok meg! Nincs a' ki mentse.”  
12. Ne távozz tőllem Jehovah!  
Siess, én Istenem! segedelmemre.  
13. Romollyanak meg szígyenszemmel  
éltémnek ellenségei;  
csúfságba, gyalázatba essenek,  
kik romlásomban fáradoznak.  
14. Azonban én reménlek Benned szüntelen;  
's új énekekkel dücsóítlek Tégedet!  
15. Kegyelmedet hirdessék ajakim,  
egész nap segedelmedet;  
mert hatalmad' csudáit fel nem számlálhatom.  
16. Újultt erővel járúlok Tehozzád, Jehova!  
's csak igazságodot magasztalom.  
17. Mint ifiút oktattál erre Istenem!  
's mind ekkoráig hirdetem csudáidot.  
18. Ősz fejemet vénségemben se hadd el:  
hogy hirdethessem karodot  
még a' jövődő nemzetségnek is,  
az érkező világnak nagy hatalmadot.

19. Egész a' magosságig hat jószágod Istenem!  
Nagyok mind tetteid! Ki hasonlít hozzád?  
20. Sok súlyos inséget túrettél énvelem;  
de új életre hoztál ismét,  
a' föld' mélyéből visszavezérelvén.  
21. Nagyságomat megbővítetted;  
's megvígasztaltál újra engemet.  
22. Azért hangeszközönn  
dicsérem is hú pártfogásodat.  
Hárfámonn dücsőítlek Téged'  
Izraelnek szent Istene!  
23. Hangeszközömnél örvendeznek ajakim,  
örvendez lelkem, kit Te megmentettél.  
24. Kegyelmedet naponkint dücsőíti nyelvem is,  
ha egyszer szígyent, 's gyalázatot vullanak,  
kik vesztémenn dolgoznak."

### Forrás

70. zsoltár

(Biblia Hebraica 1740, LXX. Psalm.)

„Hogy a' Zsidóból kellett az igaz értelmet felkeresnem, könnyen átlátta Főtisztelendő Úr.” (Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak, 1821. október 25. In: Verseghy 2019, 439, 229. sz.) A zsoltárfordítások forrásairól I. Az első zsoltár (270) jegyzetét.

305.

**A' képzelő erőnek nagy művei az emberben. / Delille L' Imagination.** [A' mit az érzésnek  
szerszámai öszveszereznek]

K1/1	<i>A' képzelő erőnek nagy művei az emberben.</i>	OSzK Kt., Analekta 1089, 35–40.	Önálló. Autográf.	1820. szeptember 18.	A	–
K1/2	<i>Delille L' Imagination.</i>	OSzK Kt., Analekta 1089, számozatlan oldal és 41–44.	Önálló. Autográf tisztázata.	[1820. október vége]	A	–
Ny1	<i>A' képzelő erőnek nagy művei az emberben, Delille után.</i>	Egyházi Értekezések és Tudósítások 1824/3, 79–90.	Folyóirat-közlemény.	1824, Veszprém	A	302.

### Megjelenés

Ny1: Verseghy 1865, 158–163; Verseghy 1910, 298–304, 188. sz.

### Szövegforrások

**K1/1 (A szövegállapot):** A *Delille: L'Imagination* című autográf kéziratban a fordítás tisztázata néhány javítással. A cím alatt az első részre (I. Chant, 10. 11. 12. p.) vonatkozóan a következő, később áthúzott megjegyzés olvasható: <Ezt már elküldöttem Fliszár Által 18. 7ber 1820. Veszprémbe>. Az első rész után pedig hasonló megjegyzés: *Eddig már elküldöttem Veszprémbe.*

**K1/2 (A szövegállapot):** A cím a francia forrás címe: *Delille: L'Imagination*. Az autográf kéziratban a szöveg végső tisztázata, ami közvetlenül a K1/1 után következik, és azonos az Ny1-gyel. Mivel a fordítást 1820. november 1-re fejezte be Verseghy (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. november 1. In: Verseghy 2019, 322, 158. sz.), a szöveget nem sokkal azelőtt, október végén jegyezhetette le.

**Ny1 (A szövegállapot):** A K1/1-ben lejegyzett szöveget Horváth Verseghy halála után, az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1824/3. számában Verseghy neve nélkül adta közre a következő címmel: *A' képzelő erőnek nagy művei az emberben, Delille után.*

### Keletkezés

A szöveg Jacques Delille (1738–1813) *L'Imagination* című nyolc énekben megírt költeménye részleteinek a fordítása, amit Horváth János kérésére magyarított Verseghy. Delille műve 1806-ban jelent meg két kötetben (Delille 1806a, 1806b). Horváth az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* munkálataiba – tanulmányok és egyházi énekek írásával, versek és számtalan zsoltár fordításával – a kezdetektől bevonta Verseghyt. A Delille-től vett részletet is ennek keretén belül magyarította a költő. Horváthnak nem ez volt az egyetlen ilyen típusú kérése. A költő ugyanilyen okokból készítette a *Jerusalem* (286) című Tasso-fordítást, *A' Szent Misében az Actio* (263) című Chateaubriand-magyarítást, *A' Hűveknek az Úr' Vocsorájokhoz való járulása* (266) című Voltaire-magyarítást, illetve ezek mellett eredendően az 1–6. zsoltár (270–272, 287–289) szoros fordítását is egy értekezésébe, *A' Zsoltárokról* címűbe készítette Verseghyvel.

Horváth János az *Egyházi Értekezések és Tudósítások*ba tervezett írni egy tanulmányt, melynek témáját először 1820. március 9. és március 17. között írt levelében említette Verseghynek: „egy filozofiai tárgynak, a' képző erő erkölcsi művelésének, kidolgozásához készülök; mert ökelme az emberek boldogságának, 's boldogtalanságának a' fő factora.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. március 9. és március 17. között. In: Verseghy 2019, 243, 119. sz.) Verseghy nagyon fontosnak tartotta a dolgot, és a válaszlevélben megemlítette, hogy ezzel az *Analyticá*ban már ő maga is foglalkozott: „Minapi leveléből tudom Fő Tisztisztelendő Úramnak, hogy egy értekezéssel az emberi képző tehetséget akarja megtámadni, úgymint az emberek' boldogságának 's boldogtalanságának fő factorát; és ezt valóban meg is érdemli, mert a' tudományokban és az erkölcsökben nagy károkat tett, 's még most is naponkint tesz. De kérem, el ne hallgassa Kedves Barátom Uram a' veleváló helyes élésnek kimondhatatlan, és más útonn megszerezhetetlen hasznait a' szép mestereségekben és kivált a' Poézisben és Ékesenszóllásban. Szóllok én erről *Analyticám* 3. Részében több helyenn, de kivált pag. 95. et seqq. azután pag. 157. usque ad pag. 162.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. április 15. In: Verseghy 2019, 264, 125. sz.)

Horváth a dolgozatba, amire később *A' Képzőerőnek erkölcsi kiművelése* címen hivatkozott, versbetéteket is szeretett volna beépíteni, mégpedig J. Delille 1806-ban megjelent *L'Imagination* című műve egyes részleteinek magyarítást kérte. Erre Verseghy 1820. május 21-én kelt leveléből következtethetünk: „Főtisztelendő Úrtól a' képzésről szölvő Francia verseket elvárom mennél hamarább, hogy kertecskémbe beléjek tüzesedhessek.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. május 21. In: Verseghy 2019, 268, 129. sz.) Horváth hamarosan elküldte Verseghynek a francia köteteket, és egyúttal kijelölte a fordítandó részeket is: „Delille munkácskáját két kötetben Sággy átadandgya, a' fordítandó darabok lesznek: az 1ső kötetből a' 10dik old. a' 12dikig a' „„„” jelek alatt. – A' 80dik 81dik old. a' hasonlókép kijelelt helyek, nem külömben a' 88dik és 89dik old. Ismét a' II dik kötetbe a' 8dik 34–35, 130dik 204–205dik old. meg vannak jegyezve.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. május 30. In: Verseghy 2019, 269, 130. sz.) Verseghy 1820. június 7-én kapta meg Sággytól Delille könyveit (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. június 7. In: Verseghy 2019, 272, 132. sz.), és a K1/1-en a cím alatt olvasható, később áthúzott megjegyzés (< Ezt már elküldöttem Fliszár Által 18. 7ber 1820. Veszprémbe>), illetve Verseghy 1820. szeptember 17-én kelt levele szerint a költő szeptember 17-én az I. énekből való részek fordítását elküldte Horváthnak. „Igen Tiszt[elt] Fliszár Professor Úr által küldöm a' következő Írásdarabokat. 1.) Tisztelendő Török Damascénus Atyának Feleletét magyarul az originállissal együtt mind a' két kérdésre; 2.) Delille verseinek fordításából a' kezdetet.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. szeptember 17. In: Verseghy 2019, 308, 151. sz.)

A kanonok és Verseghy korábbi levélváltásából az is kiderül, hogy a költő a kijelölt részek magyartítását csak szeptember közepén készítette el. Horváth szeptember 4-én ugyanis a következőt írta: „Az Éneket [ti. *A' keresztfa mellett álló Szűz Anyát* (285)] pedig indúlatosan várom a' nyomtatott cótával együtt, hogy csak a' negyedik kötetet is minél előbb lerázhassam nyakamról – legalább a' Badacsonyi szüretig; 's illykép kitisztúlván, a' képző erőnek kiműveléséhez foghassak.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. szeptember 4. In: Verseghy 2019, 304, 149. sz.) Verseghy magára véve Horváth célzását, szeptember 8-án így válaszolt: „Hogy illykép kitisztúlván, úgymond az én Drága Barátom utólsó levelében, a' képző erőnek kiműveléséhez foghassak. Értem, Édesem! értem; én azt felelem reá, hogy eggy nap sem múlik el, hogy e' Francia verseknek fordításában valamit ne dolgozzak. Negyvenkét verset elolvastam már Fliszárnak belőlle; nagyon reméllem pedig, hogy az első hosszú és nehéz darabon átesvén, a' többiekkel könnyebben bánhatok.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. szeptember 8. In: Verseghy 2019, 306, 150. sz.)

1820. szeptember elején-közepén kezdett neki a fordításnak, aminek első részét szeptember 17-én Fliszár Györggyel elküldte Horváthnak, de a teljes művet csak november 1-re fejezte be. „Készen vannak már nállam De Lillenek fordításai [...]. Mihelyt hozzánk Veszprémből hiteles alkalmatosság érkezik, elküldöm.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. november 1. In: Verseghy 2019, 322, 158. sz.) Horváth november elején megkapta a teljes Delille-fordítását, amit november 12-én kelt levelében csodálva a költő kifejezőképességét, nagyszerűnek ítélte és így köszönt meg: „Az Ékesenszóllásról való Tanácskozásoknak, a' Szógyűjtemény Criticájának, Delille töredékének folytatása kezemhez érkezhén, legelsőben is az utóbbikat kezdettem olvasni többeknek jelenlétében, 's az érzékeny lélektől, melly e' műdarabot az eredetinel kellemetesebbnek teszi, megihletve így kiáltottam fel: *Verseghy ezzel magával halhatatlanságot érdemlett!* 's a' Hallgatók mindnyájan helyben hagyták ítéletemet; *élmi, élni kell még e' derék embernek*, mondván: 's ha szívünk' ohajtási 's esdeklései foganatosak az életnek Ura előtt, a' mi Kedveltünkét bizonyára minden nyavalya megszűnik kínzani. [...] Ezt elvégezvén [ti. más munka után] töstént a' képző erőnek műveléséhez fogok, úgy mint a' mellyhez Kedves Uram Bátyám a' gyöngyöket már megküldötte, 's általok engemet ismét háladatosságra kötelezett.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1820. november 12. In: Verseghy 2019, 327, 162. sz.)

Verseghy fordítása és a hozzá tartozó autográf szövegek az OSzK Kézirattárában az Analekta 1089. jelzetű kötetben maradtak fenn. A köteg tartalmazza a lefordítandó francia verseket (OSzK Kt., Analekta 1089, 521–523), Verseghy magyartítását két példányban (K1/1, K1/2), és a szöveg német nyelvű autográf prózai fordítását (OSzK Kt., Analekta 1089, 281–284). A német fordítást a költő feltehetően azért készítette, hogy a munkáját a franciául nem tudó folyóiratot szerkesztő veszprémi papok is ellenőrizni tudják. Ugyanígy járt el a szintén Horváth János kérésére készített *Jerusalem* (286) című Tasso-részlet magyartításakor. (Vö.: „Ide zárom az Olaszból tett fordítást, szívémből kívánván, hogy helybenhagyást érdemeljenek; mert nekem barátimnak velem való megelégedésénél nagyobb boldogságom nincsen; Hozzá írtam mind az originálist, mind a' Német fordítást, a' könnyebb megítélésnek okáért.” Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1820. április 15. In: Verseghy 2019, 262, 125. sz.) A német fordításba az összehasonlítás, illetve ellenőrzés megkönnyítése végett több helyen franciául és magyarul is beírta a szavakat. Bár Horváth tanulmánya végül nem készült el, Verseghy fordításai *A' képző erőnek nagy művei az emberben, Delille után* címen önállóan, postumus megjelentek az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* (utolsó előtti) 1824/3. számában (Ny1). (Horváth János töredékben maradt tanulmánya az OSzK Kézirattárában *A' képző erőnek erkölcsi műveléséről, avagy tökéletesítéséről* címen található. Jelzete: Quart. Hung. 3600).

### Verselés

Verseghy – feltehetően Horváth János kérésére – hexameterekben magyartította a Delille *L'Imagination*-jából származó részleteket. (Vö. a *Jerusalem* (286) című Tasso-fordítással.) Delille páros rímű francia alexandrinusokban írta a művet.

## Forrás

J. Delille: *L'imagination*. [Részletek] (Delille 1806a, 1806b)  
(OSzK Kt., Analekta 1089; 521–523.)

Mivel a Verseghy által megadott oldalszámok nem egyeznek teljesen a hivatkozott nyomtatvány oldalszámaival, az idézett részek alatt annak az oldalszámaít is feltüntettük.

*I. Kötet 10. oldal.*

[Delille 1806a, Chant I. p. 10.]

L'imagination, féconde enchanteresse,  
qui fait mieux que garder et que se souvenir,  
Retrace le passé, devance l'avenir,  
Refait tout ce qui fut, fait tout ce qui doit être,  
Dit à l'un d'exister, à l'autre de renaître;  
et comme à l'éternel, quand sa voix l'appela,  
l'être encore au néant lui répond: me voilà.  
Des maîtres du ciseau, du pinceau, de la lyre,  
c'est elle qui produit, qui nourrit le délire.  
Donnr au fier conquérant son rapide coup-d'oeil,  
des grands coeurs entretiens le généreux orgueil,  
et par l'espoir d'un nom soutient un grand courage:  
tel, des siècles vengeurs présentant le suffrage,  
Cicéron s'élançait vers la postérité,  
et de loin écoutait son immortalité.  
La politique même à ma noble déesse  
doit le plus grand essor de sa haute sagesse.  
Son regard voit plus loin, en voyant de plus haut;  
où la foule se traîne, elle arrive d'un saut.  
Tel, quand le ver rampant voit, à peine un brin d'herbe,  
un immense horizon s'ouvre à l'aigle superbe.  
Enfin c'est cet instinct, ce sens divinateur  
qui donne au grand talent son vol dominateur.  
Le présent appaictent à tous tant que nous sommes;  
aux savants le passé, l'avanir aux grands hommes;  
ou si l'esprit recule au gré du souvenir,  
c'est pour mieux s'élançer dans le vaste avenir.  
Et le mystique amour, la piété touchante,  
que nous doivent-ils pas au pouvoir que je chante?  
Voyez ce ttendre coeur qui prompt à s'enflammer,  
vit l'enfer dans une âme incapable d'aimer:  
Dans les sacrés dont le torrent l'inonde,  
sait-elle encor s'il est d'autres plaisirs au monde?  
Loin, bien loin sous ses pieds, elle voit ce séjour;  
il n'est plus que son dieu, le ciel et son amour;  
tantôt le contemplant dans l'éclat de sa gloire,  
Elle anime à voir enfin ce qu'elle aimait à croire;  
Tantôt plus haut encor, sur des ailes de feu,  
sublime, elle s'élève à l'opprobre d'un dieu,

endure ses affronts, partage ses tortures,  
d'interminables pleurs arrose ses blessures;  
Tantôt, dans les langueurs d'un ineffable amour,  
en une longue extase, elle épuise le joux;  
et la bouche entr'ouverte, immobile et pâmée,  
elle succombe au dieu dont elle est cousumée:  
Tant ce pouvoir divin, cet ascendant vainqueur,  
domine sa pensée et subjugué son coeur!

*Delille L'Imagination Chant I. pag. 10. 11. 12.*

[Delille 1806a, Chant I. (L'homme sous le rapport intellectuel), 9–11.]

L'imagination le (remords) nourrit et l'augmente.

[A zárójelben olvasható *remands* szó az 1806-os kiadásban nem szerepel. – HM]

Terrible, elle présente à l'homme criminel  
son serment, son parjure, et le temple et l'autel  
Et lui fait de son crime une longue torture,  
Mais l'âme quelquefois, par le remords s'épure;  
il fait servir au bien le vice qui n'est plus,  
et cet enfant du crime est garant des vertus.

*Chant II. pag. 80.*

[Delille 1806a, Chant II. (L'homme sensible), 81–82.]

Et toi, du souvenir le plus noble attribut,  
douce reconnaissance, accepte mon tribut!  
Le présent est le dieu que l'intérêt adore,  
mais toi, vers le passé, ton oeil se tourne encore.  
Si des dettes du coeur il s'était acquitté;  
„Cet homme se souvient,“ disait l'antiquité.  
Mais aux dieux, aux mortels vainement redevables,  
que d'âmes sans mémoire et de coeurs insolubles!

*Chant II. pag. 81.*

[Delille 1806a, (L'homme sensible), 82–83.]

Et même dans l'amour, même dans l'amitié,  
le doux ressouvenir n'est-il pas de moitié?  
Le temps serre les noeuds que l'instinct fit éclore;  
on songe qu'on s'aima, pour s'aimer plus encore.

*Ibidem.*

[Delille 1806a, (L'homme sensible), 83.]

L'imagination se plaît à réunir,  
d'un côté le passé, de l'autre l'avenir.  
Là, sur deux points divers notre coeur se balance;  
la crainte d'un côté, d l'autre l'Espérance;  
l'Espérance au front gai, qui, lorsque tous les dieux  
loin de ce globe impur s'enfruirent dans les cieus,  
nous resta la dernière, et console le monde.

Avec le nautonnier elle vogue sur l'onde.  
Veille dans les comptoirs, guide les bataillons,  
sourit au laboureur courbé sur se sillons,  
du savant matinal voit grossir le volume,  
et tient le soc, la rame, et l'épée et la plume.

*Chant II. pag. 88.*

[Delille 1806a, (L'homme sensible), 88–89.]

Mais surtout des grands coeurs elle enhardit l'essor.  
Quand César aux Romains prodiquait son trésor,  
un ami, qu'effrayait sa vaste bienfaisance,  
lui demanda quel bien lui restait: l'espérance,  
dit-il; et quel espoir que celui de César!  
la fortune à l'espoir laisse attaler son char;  
il enrichit le pauvre, affranchit les esclaves,  
et par lui le captif chante dan ses entraves.

*Chant II. pag. 88. et 89.*

[Delille 1806a, (L'homme sensible), 89.]

Mais du monde réel franchissaut la barriere,  
dans le monde idéal s'il étend sa carrière,  
comment montrer à l'homme un objet plus qu'humain,  
peindre un être immortel d'une mortelle main,  
lui composer des sens, une forme, un visage,  
et créer à la fois le modèle et l'image?

C'est alors que de l'art épuisant les secrets,  
l'imagination épure tous ses traits;  
là triompe son art. C'est toi que j'en atteste,  
o divin Raphaël, dont le pinceau céleste  
Osa représanter, par un sublime essor,  
le Chist transfiguré sur le mont de Tabor?

*Chant. V. pag. 8.*

[Delille 1806b, Chant V. (Les Arts), 17–18.]

L'éloquence elle-même, ou sublime, ou touchante,  
que ne doit-elle pas à ce don que je chante!  
L'imagination redouble son pouvoir:  
c'est troppeu d'éclairer, elle sait émouvoir;  
sans elle la raison glisserait sur notre âme.  
Avant qu'un Genevois gravât en traits de flamme  
ce que Locke autrefois avait dit avant lui,  
la clarté sans chaleur vainement avai lui.  
L'erreur regnait par tout: sa voix enchanteresse  
d'un ton plus éloquent fit parler la sagesse;  
par lui l'homme rompit le joug du préjugé;  
des liens du maillor l'enfant fut dégagé;  
la baleine cessa d'emprisonner les belles;  
on vit au cri du sang le mères moins rebelles;



et, la nature enfin reprenant tous ses droits,  
leur fils leur dut la vie une seconde fois.

*Chant V. pag. 34. et 35.*

[Delille 1806b, Chant V. (Les Arts), 46–47.]

Quand des hommes unis sous une même loi,  
d'une cité commune habitèrent l'enciente,  
en vain, pour inspirer le respect et la crainte,  
leur chef eût déployé l'appareil de faisceaux,  
rassemble des soldats, dressé des échafauds;  
l'imagination étalant tous ses charmes,  
bien mieux que la coutume, et les lois, et les armes,  
par les solemnités, les fêtes et les jeux,  
le costume imposant, les spectacles pompeux,  
nourrit du bien public la noble idolatrie,  
et fit par les plaisirs adorer la patrie.

*Chant VII. p. 130.*

[Delille 1806b, Chant VII. (La Politique), 144–145.]

*Je veux porter le jour de la philosophie,  
en chercher le berceau, vous montrer d'un coup d'oeil,  
comment la peur, l'espérance, l'intérêt et l'orgueil,  
les mœurs et les climats, et les fourbes célèbres  
ont de l'esprit humain épaissi les ténèbres;  
comment, les yeux voilés, l'Imagination  
suivant ou conduisant la vague opinion,  
des dieux tristes au gais, sanglants ou débonnaires,  
adopta tour à tour ou créa les chimères;  
et, trompeuse ou trompée, en cette nuit d'erreurs  
entraîna les esprits et séduisit les cœurs.*

*Chant VIII. p. 204. et 205.*

[Delille 1806b, Chant VIII. (Les Cultes), 208.]

### **Verseghy német prózai fordítása**

(OSzK Kt., Analekta 1089; 281–284.)

[Rögzítette: Doncsecz Etelka]

*I. kötet 10. oldal*

[Chant I. p. 10.]

Die Einbildungskraft, eine fruchtbare Zauberei, macht mehr als bewahren, und sich erinnern, erneuert das Vergangene, kömmt der Zukunft vor; bessert alles, was gewesen ist, macht alles, was seyn soll; sagt einem, daß es werde, dem an; dann, daß es wieder entstehe, und wie dem Ewigen, da sein Wort er <auf> rief (nannte), antwortet ihr das Wesen noch aus seinen Nichts: da bin ich!

Sie ist, die den Meistern und Meisel, und Pinsel, und der Leyer die Begeisterung hervorbringt und nährt.

Sie giebt den ehrgeitzigen (stolzen, trotzigen *fier*) Eroberer den schnelles Ueberblick; sie unterhält den edeln (edelmüthigen, tapfer *généreux*) Stolz der grossen Herzen; und erhaltet in ihnen den grossen Muth (Tapferkeit: *verage*) durch die Hoffnung eines Ruhms.

So hat Cicero, indem er den Beyfall der rächenden Jahrhunderte vorempfand, sich gegen die Nachkommenschaft *dringend erhoben* (*s'élancer*) und hörte von weiten seine Unsterblichkeit.

Selbst die Politick hat den größten Schwung ihrer hohen Weisheit meiner edlen Göttin zu verdanken. Ihr Blick sieht viel weiter, weil sie von einer grösseren Höhe sieht; wo die Volksmenge < sich drängt >, leise herschleicht, <...> kriecht, dort kömmt sie mit einem Sprunge hin.

So wie indessen, daß der Wurm kaum ein Füschen (Spitzchen, Füschenchen *brin*) und einem Grase sieht, den stolzen Adler sich ein unermeßlicher Horizont öffnet.

Endlich ist sie derjenige Instinct (Trieb), derjenige weissagende Sinn, welchen den grossen Talenten den herrschenden Flug giebt.

Das Gegenwärtige gehört allen so wie wir da sind, das Vergangene den Gelehrten, das Künftige den grossen Männern, oder wenn der Geist durch die Erinnerung zurück gehet, so ist es nur, um sich in die <...> weite<n> Zukunft, um desto mehr hinein zu schwingen (*dringen, élancer*)

und die geistliche (hoch oder tief andächtige) Liebe, die rührende Gottesfurcht (Andacht), was haben sie jener Macht nicht zu verdanken, die ich besiege? Seht dieses zärtliche Herz, welches geneigt sich zu entflammen, in einer Seele, die zu lieben nicht fähig ist, die Hölle sieht.

In dem geheiligten Ergötzlichkeiten, deren Strom (Menge) es überschwemmt, weiß es wohl mich ob es andere Ergötzlichkeiten in der Welt giebt?

Weit, sehr weit entfernt unter seinen Füßen sieht es diesen Aufenthalt (Wohnplatz). Es giebt nichts für ihn als sein Gott; der Himmel ist seine Liebe.

Bald betrachtet es ihn in der Pracht seiner Herrlichkeit, und liebt endlich das zu sehen, was es zu glauben liebte.

Bald erhebt es sich auf den Flügeln des erhabenen Feuers noch höher wider die Schwach (Schimpf) eines Gottes, erduldet seine Beschimpfungen, theilt seine Peinigungen, mit ein verseigenden Thränen benetzt es seine Wunden.

Bald bringt es den Tag in einer Verschnachtung der unaussprechlichen Liebe zer; und mit einen halboffnen Munde, unbeweglich und ohnmächtig unterliegt er dem Gott, von den es aufgezehrt ist.

So beherrscht diese göttliche Macht; diese siegreiche Gewalt seinen Gedanken, so unterjochet sei sein Herz!

Die Einbildungskraft nährt und vergrößert die Gewissensbisse (Angst). Schrecklich wie sie ist, haltet sie den Uebelthäter seinen Eid, seinen Meineid, den Tempel, den Altar entgegen, und macht ihn aus seinen Missethat eine lange Qual (Folter. *Kín*) Aber manchmal wird die Seele durch den Gewissensbiß gereinigt: er dient der Uebelthat, die nicht mehr ist, zu Guten, und so wird dieses Kind der Missethat der Wahrman (Bärge, Wahre) der Tugend.

*Chant II. pag. 80.*

Und du, edelste Eigenschaft der Erinnerung (des Andenkens des Gedächtnißes) süße Erkenntlichkeit (Dankbarkeit), nehme meine (Zins, Huldigung, Steuer). Das Gegenwärtige ist, jener Gott, den das Interesse (Eigennutz) anbethet; aber das, – dein Aug wendet sich auch nach gegen das Vergangene. Wenn jemand die Schulden des Herzens abgetragen hatte, *diesen Mensch erinnert sich!* sagte das Alterthum. Aber Götter und Menschen vergebens schuldig sind die Seele ohne Gedächtniß, und die Herzen, die nicht zahlen können.

*Chant II. pag. 81.*

Und selbst in der Liebe, selbst in der Freundschaft ist die süsse Erinnerung nicht die Hälfte derselben? Die Zeit bindet (verknüpft) die Bände, welche der Trieb aufgehen (nyilai) gemacht hat; man träumt (bildet sich ein, gedenket) sich zu lieben, um sich noch mehr zu lieben.

*Ibidem.*

Die Einbildung hat de Gefälligkeit zu vereinigen von einer Seite das Vergangene, von der andere die Zukunft. Daher <diesen> auf zwey verschiedenen Puncten schaukelt sich (ingadozik, lebeg) unser Herz: auf der Furcht einerseits, und andererseits auf der Hoffnung; auf der Hoffnung mit der heiteren (fröhlichen, muntern) Stirn, welche, nachdem von dieser unreinen Erdkugel die Götter sich in den Himmel geflüchtet hatten, und die letzte geblieben ist, und die Welt tröstet. Mit dem Schiffmann rudert sie auf den Wasserwogen; sie wachet in der Rechenkenner (Factorey) der Kaufleute; führt die Truppen (in die Schlacht) lächelt den über die Furchen (gepflügten Felde) gebeugten Arbeiter an; sieht das Werk das früh aufgestandenen Gelehrten anwachsen; sie führt das Pflugeisen, das Ruder den Schwerdt, die Feder.

*Chant II. p. 88.*

Sie flößt besonders Muth dem hohen Schwunge, der großen Herzen ein. Als Caesar seinen Schutz an die Römer verschwendete, fragte ihn ein Freund, der sich über seine ungeheuere Wohlthätigkeit entsetzte, was für ein Gut ihm übrigbleiben würde? Die Hoffnung, antwortete er: und welch eine Hoffnung war jene des Caesars! das Glück läßt seinen Triumphwagen (oder nur Wagen) an die Hoffnung anspannen; sie bereichert den Armen, sie befraget die Slawen, und durch sie siegt der Gefangene in seinen Fesseln.

*Chant. II. p. 88. et 89.*

Aber indem er <vielleicht der Mensch,> der Mahler die Schwanken der wirklichen Welt überschreitet, und seinen Lauf in der idealischen Welt fortsetzet, wie soll er dem Menschen einen mehr als menschlichen Gegenstand zeigen, wie mit einer sterblichen Hand ein unsterbliches Wesen mahlen; ihm Sinnen, eine Gestalt, ein Angesicht zusammensetzen, und <gelichsam> des Model (prototypus) und das Bild zugleich erschaffen? Dann erschöpft die Einbildung die Geheimnisse der Kunst, und reiniget alle seine Züge; hier triumphirt ihre (vielleicht seine) Kunst. Dich rufe ich hierüber zum Zeugen o göttlicher Raphael, dessen himmlischer Pinsel durch einen hohen Schwung sich getruet hat, den auf den Berg Tabor verklärten Christus vorzustellen.

*Chant V. p. 8.*

Selbst die Beredsamkeit, die erhabene sowohl, als die rührende, was hat sie der Gabe nicht zu verdenken, die ich siege! Die Einbildung verdoppelt die Macht derselben: erleuchten ist es zu wenig; sie weiß auch zu rühren; ohne ihr würde die Vernunft über unser Herz (âme) hinüber-glitschen. Bevor ein Genfer (*Genova, Genevensis Glauben, Colonia Allobrogen*) mit Flammenzügen gravirt hat, was Locke sonst schon vor seiner gesagt hat, die Klarheit (das Licht) ohne Wärme hatte vergebens gegläntzt. Der Irrthum herrschte überall: ihre bezaubernde Stimme machte die Weißheit in einem beredsammen Tone sprechen; und durch sie <zerreiß <brach> den Mensch> zerbrach den Mensch das Joch des Vorurtheils; von den Bändern der Windels ist das Kind befraget worden; der Fischbein hörte auf die Schönen einzukerkeren; man sah die Mütter auf das Blutgeschrey (Krieg) sich weniger empören, und indem die Natur endlich alle ihre Rechte zurückerworben hat, waren ihre Söhne ihnen ihr Leben das zweitemal schuldig.

*Chant. V. p. 34. et 35.*

Als die Menschen unter den nemlichen Gesetzen vereinigt, den Umfang einen gemeinschaftlichen Stadt bewehrten, ihr Oberhaupt, um ihnen die Ehrerbietung (respect) und die Furcht einzuflössen, hätte ihnen die Zuwüstung seiner obrigkeitlichen Macht (Fasces) unsonst vorgebreitet, Soldaten umsonst versammelt Blutgeräste umsonst erbauet; die Einbildungskraft kramte alle ihre Zauberreize aus, und hatte, viel besser als die Gewahrheit, als die Gesetze, als die Waffen durch Freylichkeiten, durch Feste, und Spiele, durch eine imposante Tracht, und prächtige Speckackel, die edle Abgötterei des öffentlichen Wohlstandes (Wohls) gewährt, und machte durch Ergötzungen, daß man das Vaterland anethe.

*Chant VII. p. 130.*

Ich will mit dem Licht der Philosophie die Wiege desselben (des Aberglaubens vermuthlig) suchen, und euch mit einen Blich zeigen, wie die Furcht, die Hoffnung der Eigennutz, der Stolz, die Sitten, die Climata, und die berühmten Betrüger die Finsterniße des menschlichen Geistes verdicket haben; wie mit verschlagerten Augen die Einbildungskraft entweder befolgend, oder führend die unstette Meynung, traurige oder fröhliche, blutdürstige oder leutselige Gottheiten abwechselnd angenommen, oder Chimeren erzeugt habe, und entweder beträgreisch oder betrogen in diese Nacht der Irrthümer die Gemüther hineingeschleppt, und die Herzen verführet habe.

*Chant. VIII. p. 204. et 205.*

306.

### **Boldogitsa Isten élete' napjait...**

K1	<i>Boldogitsa Isten élete' napjait...</i>	OSzK Kt., Analekta 6583; 249a.	[1820–1821, Buda]	<b>390.</b>
----	---	--------------------------------	-------------------	-------------

#### **Megjelenés**

Verseghy 1987a, 35. ([Köszöntő])

#### **Szövegfórrás és keletkezés**

A cím nélküli köszöntőt egy Verseghynek címzett boríték hátoldalára jegyezte le a költő. A címzés a következő: „Admodum Reverendo Domino Francisco Verseghy ArchiDioecesis Strigoniensis Prosbytero Domino mihi quam intime colendo. // *Budae.* // Lakik a' Vár alatt, az úgy nevezet Új Útzában 699<sup>ik</sup> *N[ume]rus* alatt. A' házának pedig neve: *Burg Gottes.*” A címzés a vers datálásához nyújt segítséget. A négysoros rögtönzött vers keletkezését Fried István az 1810-es évek végére tette (Verseghy 1987a, 94), ezt azonban a címzés alapján 1820–1821-re pontosítjuk. Verseghy ugyanis az 1820-as években lakott a borítékon megjelölt Új utcában, „közvetlenül a várbéli főtemplom alatt”. (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. március 25. In: Verseghy 2019, 258, 122. sz.)

A köszöntő címzettjét nem ismerjük.

#### **Verselés**

Páros rímű felező tizenkettesekben.

**MÉLY TISZTELETŰ EMLÉKEZETE NÉHAI MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ KURBÉLY GYÖRGY ÚRNAK [...] [Veszprém körének sárga kepei közt]**

Ny1	<i>Mély tisztelétű emlékezete néhai méltóságos és főtisztelendő Kurbély György Úrnak [...]</i>	Aprónyomtatvány.	1821, Veszprém	<b>386.</b>
-----	--	------------------	-------------------	-------------

**Megjelenés**

–

**Szövegforrás és keletkezés**

Kézirata nem maradt fenn. Az 1821-ben Veszprémben aprónyomtatványként megjelent (Frigyik 2003, 250) alkalmi költemény címlapján: „*MÉLY TISZTELETŰ EMLÉKEZETE NÉHAI MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ KURBÉLY GYÖRGY ÚRNAK, Veszprém Megyés Püspöknek, a' Császári Királyi Felség' Udvari Consiliáriussának, 's a' Magyar Királyné' Udvari Cancelláriussának, Ö Nagyságának, // Az 1821-dik esztendőben, Augustusnak 8-dik napján Veszprémben tartott Gyászünnepeinek alkalmatosságával // V. F. ÁLTAL // VESZPRÉMBEN, ÖZVEGY SZAMMER KLÁRA' BETŰIVEL.*” A következő oldalon a Prédikátor Könyvéből vett latin mottó olvasható, magyar fordítása: „A bölcsnek szíve pedig tudja, hogy eljön a számadás ideje.” (Ecclesiastes VIII. 5. Káldi György fordítása.) A következő lapon kezdődik az alkaioszi strófákban írt óda, amiben Verseghy lejegyzési és kiadási szokásainak megfelelően nem hagyott üres sorokat a strófák között.

A versről mindeddig sem a szakirodalom, sem a Verseghy-kiadások nem tudtak. Bár a Verseghy-levelezésben bőven olvashatunk az óda keletkezési körülményeiről, a szöveg eme lappangása feltehetően abból fakadt, hogy mivel a kiadvány Sághynál sem szerepel (Verseghy 1825), senkinek sem jutott eszébe keresni. Az OSzK-ban több példányban is hozzáférhető versre Donccsac Etelka hívta fel a figyelmemet.

Verseghy az ódát Horváth János veszprémi kanonok felkérésére írta a halott Kurbély György veszprémi püspök (1809–1821) tisztelétére. Kurbély Györgyöt a király 1809. augusztus 11-én nevezte ki veszprémi püspökké, de mivel VII. Pius pápa francia fogsága miatt a pápai jóváhagyó bulla nem érkezett meg, a veszprémi káptalan 1811-ben helynökké választotta. Így kormányozta az egyházmegyét 1815 januárjáig, amikor is a Szentszék hozzájárulása megérkezett, és Kurbélyt ez év márciusában Vácott püspökké szentelték.

Az óda megírásának története Verseghy és Horváth János levéltátságából a következőképpen rekonstruálható. Horváth János 1821. április 17-i levelében említette Verseghynek, hogy „allig ha Mélt. Kurbélyi Püspök Úr is dolgot nem ad [ti. halottas beszéd írására], kinek lábdagadása, szívdobogásai, gyakor ájúlási, beesett halándéki, sáppadt arczái a' közelgő véget látszanak hirdetni.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1821. április 17. In: Verseghy 2019, 391, 197. sz.). Horváth sejtése beigazolódott: Kurbély alig egy hónappal a levél kelte után, 1821. május 27-én meghalt meg, és a püspök emlékére valóban Horváth János tartott beszédet (Horváth János beszéde nyomtatásban is megjelent: Horváth 1821) Horváth nem sokkal később, 1821. június 27-én meghívta Verseghyt Veszprémbe. A költő tervezett látogatásának idejére esett Kurbély búcsúztatásának napja is, augusztus 8-a, amin nézete szerint Verseghy „Fő Pásztorunknak emlékezetére egy szomorú Dalot pengethessen”. (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1821. június 27. In: Verseghy 2019, 411, 210. sz.). Verseghy július 1-én kelt válaszlevelében rákérdezett Horváth utalására, és egyben segítséget is kért a munkához: „Levelében Főtisztelendő Úrnak e' szavak: *8dikánn Fő Pásztorunknak emlékezetére egy szomorú Dalot pengethessen* vallyon nem azt teszik, hogy e' napra egy Magyar Ódácskát készítek? Ha azt teszik, kérem Főtisztelendő Urat, írjon fel nekem egy kis skeletont, egy két fő dátumot az öregebb Uraknak helyben hagyása szerint, kiknek kezét csókolom, hogy bizodalmasabban és így könnyebben is dolgozhassak.” (Ver-

seghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1821. július 1. In: Verseghy 2019, 412, 211. sz.) Horváth megörült Verseghy igenjének, és segítségként elküldte neki készülő beszédének egy részét: „A’ szomorú Dal iránt való kívánságomat helyesen gyanította ugyan Uram Bátyám, de én azt a’ sok dolga miatt nyilvánban előterjeszteni nem bátorokdtam: most azonban, mivel sceletont kérvén szíves készségérül legkevésbbé sem hágy kételkedni, felháborítva Beszédemből a’ bevezetést from ide egy kis toldalékkal, gondolván, hogy sceleton gyanánt szolgálhatnak.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1821. július 11. In: Verseghy 2019, 416–417, 213. sz.) A levél végén pedig azt a tervét osztotta meg Verseghyvel, hogy szeretné az ódát már nyomtatvány formájában az ott lévők kezébe adni, amihez Verseghynek legalább egy héttel hamarabb el kéne küldenie a darabot: „Igen szeretném, ha az elkészítendő Dalt mink korábban benyomtatván, az Exequiákon kiosztogathatnánk; a’ mi meg is történik, ha Kedves Uram Bátyám a’ műdarabot revideáltván, legalább egy héttel előbb nekem postánn megküldi.” (Uo, 417). Verseghy teljesítette Horváth kérését, és július 26-i levelében elküldte az ódát: „Az öreg Hárfás előre küldi ide zárva dallyát, ammint Főtiszt. Úr a nyomtatás végett kívánta; önmaga majd Kedves Barátom Uramnak nagyszívú jóvoltából utánna kullog. Repülne, ha lehetne. Ha dallya kedvet lel, még egyszer olly édes lessz az idén Veszprémi úttya.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1821. július 26. In: Verseghy 2019, 418, 214. sz.) A megemlékezésről magáról nem szólnak a levelek, hiszen mindketten személyesen jelen voltak, Horváth augusztus 22-én kelt leveléből viszont megtudjuk, hogy Verseghy Veszprémben jártakor elvállalta Kurbély György életrajzának a megírását: „Mivel pedig Bold. Mélt. Kurbély György Püspökünknek biographiáját is ki szándékozom adni a’ 4dik kötetben [ti. az EÉT 1821/4. számában], mellynek elkészítését Kedves Uram Bátyám magára vállolta, az ahhoz szükséges jeg[y]zéseket, a’ halottas predikációval együtt (ezt csak írásban, mert még nem jött ki a’ sajtó alúl) szíves barátságában bízván, íme ide foglalom. Elkészítvén a’ biographiát Uram Bátyám, tesszen azt azonnal cenuráltatni is, ’s ha egyébkép nem lehet, postánn töstént megküldeni. Van a’ többi írások között egy darab, melly a’ Bold. saját kezeírása, ’s azonn olvastatik Bold. Battyáni Cardinalisnak tulajdon indorsátája, ezt a’ Püspöki Archivumba különösen vissza várom.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, 1821. augusztus 22. In: Verseghy 2019, 423, 219. sz.). Verseghy 1821. szeptember 1-én, az ekkor kelt levele szerint már készen is volt Kurbély életrajzával: „A’ Biographiát már elkészítettem és így a’ hozzá tartozó írásokat vissza küldöm; de még tisztára kell írnom, és a’ Censúrába adnom.” (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, 1821. szeptember 1. In: Verseghy 2019, 428, 222. sz.) Verseghy Kurbélyről írt biográfiája a tervezettek szerint az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* 1821/4. számában *Néhai Méltóságos és Főtisztelendő Kurbély György Úrnak, Veszprémi Megyés Püspöknek [...]* *Életéből a’ legnevezetesebb vonások* címmel jelent meg (EÉT 1821/4, 193–202). Verseghy ódája mellett Horváth Jánosnak is megjelent aprónyomtatvány formájában a temetésen elhangzott beszéde (Horváth János 1821). Horváth János irodalmi munkásságáról, és az EÉT kiadásáról: Verseghy 2019, 725–727.

## Verselés

Alkaioszi-strófákban. Versmértékét I. A’ *zsembe* Öreghez (112) jegyzetében.

## Magyarázatok

*Kurbély György* (1755–1821): Római katolikus pap. A Nyitra megyei Tuzsinán született, tanulmányait Privigyén, Szekszárdon, Pécsen és Nagyszombatban végezte, később a Pazmaneum növendéke lett. 1778-ban szentelték áldozópappá. A budai Széchenyi-seminárium tanulmányi felügyelője, 1782-től érsekhelynökségi titkár és szentszéki jegyző, 1786-tól primási titkár, 1794-től esztergomi kanonok. 1806-tól választott pristinai püspök, helytartótanácsi tanácsos. 1808-tól udvari kancelláriai és királyi tanácsos. Károly Ambrus főherceg primás idején esztergomi érseki helynök. 1809-től veszprémi püspök, azonban VII. Pius pápa napóleoni fogsága miatt a szentszéki jóváhagyást csak 1815-ben kapta meg.

## Megálly! Kialtya jó Barátom...

K1	<i>Megálly! Kialtya jó Barátom...</i>	OSzK Kt., Levelestár. (Fliszár György –Verseghy Ferencnek. Veszprém, 1821. szeptember 29.)	Önálló. Autográf.	[1821. október 6–13.]	A	–
K2	<i>Megálly! Kialtya jó Barátom...</i>	OSzK Kt., Quart. Hung. 3656, 48a. (Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1821. október 13.)	Autográf.	1821. október 13.	Av	391.

**Megjelenés**

K1: Horváth Konstantin 1925, 117; Horváth Konstantin 1937, \*261; Verseghy 2019, 431, 223. sz.

K2: Horváth Konstantin 1937, \*125; Verseghy 2019, 435, 227. sz.

**Szövegforrások**

**K1 (A szövegállapot):** A vers a Fliszár György által Verseghy Ferencnek 1821. szeptember 29-én írt levél aláírása maradt fenn. Mivel Verseghy a költeménnyel Horváth János október 6-i levelére válaszolt és azt október 13-án küldte el a kanonoknak, a verset 1821. október 6. és 13. között jegyezte le.

**K2 (Av szövegállapot):** A K1-től néhány helyen eltérő, némileg megjobbitott szöveg. Verseghy Horváth Jánosnak 1821. október 13. kelt levelében maradt fenn, melyet ezzel az alkalmi költeménnyel indított Verseghy. A vers válasz a veszprémi kanonok október 6-i levelére.

**Keletkezés**

Verseghynek ez a konkrét helyzetre reagáló (ilyen módon alkalmi) költeménye a következő történéssor köré épül. A költő 1821. szeptember 26-án kelt levelében a következőképpen számolt be Horváth Jánosnak a *Hazai és Külföldi Tudósítások*ban róla akkoriban megjelent bírálatokról (*Hazai és Külföldi Tudósítások* (29), 1821. április. 11., 232; *Hazai és Külföldi Tudósítások* (48), 1821. június 16., 384): „Szinte most küldi be hozzám az Ifjú Sággy *Kulcsár'* *Tudósításainak* 24. darabját, melyben utolsó mérgét ellenem kiköpi. *Utolsó*nak mondom, mert én ugyan nem adok nekik többé alkalmatosságot arra, hogy belém kapjanak. A' mit a' Deák Grammatikárul mond, akár az Analyticát értse, akár az Eпитomét, nem tudgya szegény, hogy miért maradt el az elsőbül a' *Stilus Curiális*, a' másodikbül a' *Syntaxis*. De én tudom, hogy sem az egyiknek, sem a másiknak oka *én* nem vagyok. Hogy a' *periodicus* munkákba nagyon illik az olyan írás, mellynek folytatása több esztendeig tart, kiki tudja; valamint azt is, hogy az *Ékesenszóllásnak* tornácczait ki kellett előbb söpörni, minekelőtte belsejébe lépjek. Hogy éppen akkor kell e' munkával felhagynom, mikor e' lépést akartam tenni; arrúl megint nem *én* tehetek. Ezen alkalmatossággal, kérem Főtiszt. Barátom Uramot, fontollya meg jól a' mi *Lexiconunknak* kiadását is, mert hogy ezt is meg nem támadgyák a' Magyar Literaturának Pesti Dictátorai, nem reméllem, kivált mihelyt észre veszik, hogy az én munkám, ami pedig már előttök *Vitkovics* által tudva is van. Hogysem pedig azután az ő kedvekért vagy tőllök való félelembül félbe hagyjuk, jobb talán belé sem kezdenünk.”

Horváth 1821. október 6-án kelt levelében a következő módon felelt a Verseghyt érintő kritikákra. „Mit? hát egy nagy lelkű férjfiú, ki a' sorsnak sanyarúbb balságai között nem csüggedt el, egy dőlős toll' szúrására meg akar futamodni? – Megálly! megálly! – ha Te nem akarsz vesződni a' semmirevalókkal, majd felveszem én a' kesztyűt, 's megtorlom a' vakmerő körmölést, és a' goromba kürtölőt bizonyosan megnémítom. Majd reá emlékeztetem én, a' szemtelent arra, miképen szemetel-te ő be az *Ékesenszóllásnak* tornácczát; addig tehát békességes tűrés! – Nem, nem egyedül az *Ékesenszóllás*, hanem általlyában az *Egyházi Érték*. szúrják az ő kaján szemét; azért mivel azt



mondgya az öreg Hárfás „én nem tehetek rólla,” majd hát én teszek.” (Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6. In: Verseghy 2019, 432, 225. sz.)

Verseghy erre válaszul, a veszprémi kanonok biztató sorait felhasználva írt azt a kétstrófás verset, mellyel az 1821. október 13-i levelét kezdte (K2). A vers első változatát Verseghy a Fliszár Györgytől kapott, 1821. szeptember 29-én kelt levélre – valamikor október 6–13-a között – jegyezte le (K1). Az idézőjelbe tett első strófa Horváth János szólama, a második pedig Verseghy válasza.

### Verselés

9-es és 8-as németes jambusi sorok váltakozásából álló szakaszokban.

Strófaképlete: 9a8b9a8b9c8d9c8d

309, (58)

**Bucszúzás.** [Nem tarthat itt, a' mi tenyészik]

Ny1	<i>Bucszúzás.</i>	Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete; 130–132.	Postumus gyűjteményes kötet.	<i>3/8, F-dúr, Lassacsán.</i>	1825, Buda	<b>400.</b>
-----	-------------------	--	------------------------------	-------------------------------	------------	-------------

### Megjelenés

Ny1 (dallam nélkül): Verseghy 1865, 82–83; Verseghy 1900, 29–30; Verseghy 1910, 284–285, 180. sz.; Major 1931, 206–207. (Verseghyével párhuzamosan közli Kotzebue *Gesellschaftslied* című költeményét.)

### Szövegforrás és keletkezés

Kézirata nem maradt fenn. A nyolc strófából álló éneket dallammal együtt, de a zeneszerző megnevezése nélkül Verseghy halála után, 1825-ben Sággy Sándor adta közre a *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete* című kötetben.

Az ének a *Gesellschaftslied* című Himmel–Kotzebue–*Klavierlied* hű fordítása, amit Sággy Ferenc visszaemlékezése szerint 1820-ban készített Verseghy. August von Kotzebue (1761–1819) 1802-ben írta a hamar népszerűvé váló, ezért különböző szövegváltozatokkal terjedő *Gesellschaftslied* című költeményt, amit Friedrich Heinrich Himmel (1765–1814) berlini opera- és dalkomponista még ugyanabban az évben megzenésített. A német ének zongorakísérettel, 3/4-ben, G-dúrban, *Fröhlich* tempójelzéssel 1803-ban jelent meg évszám nélkül a *Gesellschaftslied von August von Kotzebue. In Musik gesetzt von Friedrich Heinrich Himmel* (Im Verlage des Bureau de Musique von R. Werckmeister in Oranienburg) című különnyomatban.

A *Bucszúzás*nak sem kéziratát nem ismerjük (megsemmisült vagy lappang), sem Verseghy nem adta közre. A költő halála után a hagyatékot rendező Sággy Ferenc találta a kéziratok között, amit kottával együtt fia, Sággy Sándor jelentett meg (Ny1) apjának az ének keletkezésére vonatkozó alábbi megjegyzésével: „Ide járul még [a kéziratos hagyatékból kiadandók közé] amaz érzékeny *Bucszúzás*, mellyet 1820diknak Júliussában, midőn Főtisztelendő *Horváth János*, Rudiani Apát és Veszprémi Kanonok Úr, Budai Barátságát meglátogatván, haza készülne, *Verseghynk a' fortepiánónál* énekszóval elzengett, 's melly nemes érzéseinek és férjfiás gondolkodásmódjának bélyegét viseli.” (Verseghy 1825, 224.) Az éneket tehát 1820 júliusában a Budán járó Horváth János veszprémi kanonoknak baráti körben saját magát zongorán kísérve Verseghy elő is adta. Horváth János 1820-ban indította meg az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című, negyedévenként megjelenő teológiai folyóiratot, aminek a munkálataiba Verseghyt is jelentősen bevonta. 1820. június-júliusában az első három zsoldár szoros fordítását készítette a veszprémi kanonoknak, aki ezek szerint 1820 júliusában személyesen is meglátogatta a költőt.



Sághy Verseghy forrásait nem nevezte meg. A zeneszerzőt 1829-ben Mátray [Rothkrepf] Gábor azonosította (Rothkrepf Gábor, *A' Muzsikának közönséges története*. In: *Tudományos Gyűjtemény* 1829, III, 79), majd pedig a dallamhoz tartozó szöveg alapján Kotzebue-t Major Ervin, aki összehasonlítás végett Verseghy *Bucszúzásával* párhuzamosan közölte a német költő *Gesellschaftslied* című költeményét. A közlemény végén Major megállapította, hogy Verseghy költeményének 8. strófája eredeti, illetve megjegyezte még, hogy „Himmelnek is, Kotzebuének is legismertebb dala ez, majd minden német antológiában megtalálható.” (Major 1931). A Sághy által Verseghy kéziratából kiadott dallam nem egyezik teljesen F. H. Himmel 1803-as kiadványával. Nemcsak formai tekintetben – a páratlan lüktetés természetesen megmaradt, de 3/4 helyett 3/8-ban, G-dúr helyett F-dúrban és a „Fröhlich”, azaz „vidáman”, „élénken” tempójelzés helyett „Lassacsқан” olvasható a kottában –, de több helyen a hangokban is eltér tőle. Verseghy tehát vagy az eredeti Himmel-dallamnak egy variánsát használta, azaz nem nyomtatványból, hanem kéziratos másolatból dolgozott, vagy saját ízlése szerint maga módosított kicsit Himmel dallamán. A „Fröhlich” tempójelzés „Lassacsқан”-ra való cserélése az, ami leginkább figyelemre méltó, hiszen ez alapvetően komolyabbá, méltóságteljesebbé tette a darab karakterét. (Mivel a *Bucszúzásnak* nem maradt autográfja, természetesen nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét, hogy a tempójelzést Sághy írta a dallam fölé.)

### Verselés

A felütéssel kezdődő, hármas lüktetésű Himmel–Kotzebue–*Klavierlied* formája és prozódiaja szerint. Strófaformája a zenei ismétléssel együtt: 9a8b9a ||: 8b :||

### Forrás (58)

Himmel–Kotzebue: *Gesellschaftslied*.

(*Gesellschaftslied* von August von Kotzebue. In Musik gesetzt von Friedrich Heinrich Himmel. / Im Verlage des Bureau de Musique von R. Werckmeister in Oranienburg. – 3/4, G-dúr, Fröhlich)

A. Kotzebue *Gesellschaftslied* című költeményének a megzenésítése F. H. Himmelől, ami zongorakíséretes formában 1803-ban jelent meg. Az 58. kottamellékletben a Sághy által 1825-ben közölt dallam szerepel: első sorában a Himmel–Kotzebue–*Klavierlied*, a másodikban pedig Verseghy *Bucszúzás*a olvasható Himmel eredeti dallamát alább zongorakíséret nélkül közöljük.

Es kann schon nicht al - les so blei - ben hier un - ter dem wech - seln - den Mond. -

- Es blüht ei - ne Zeit und ver - wel - ket, was mit uns die Er - de be - wohnt -

- was mit uns die Er - de be - wohnt. -

Es haben viel fröhliche Menschen  
Lang' vor uns gelebt und gelacht;  
Den Ruhenden unter dem Grase  
||: Sey freundlich ein Becher gebracht. :||

Es werden viel fröhliche Menschen  
Lang' nach uns des Lebens sich freun,  
Uns Ruhenden unter dem Grase  
||: Den Becher der Fröhlichkeit weihn. :||

Wir sitzen so fröhlich beysammen,  
Wir haben uns Alle so lieb,  
Wir heitern einander das Leben;  
||: Ach, wenn es doch immer so blieb'! :||

Doch weil es nicht immer kann bleiben,  
So haltet die Freude recht fest!  
Wer weiss denn, wie bald uns zerstreuet  
||: Das Schicksal nach Ost und nach West! :||

Doch sind wir auch fern von einander,  
So bleiben die Herzen sich nah;  
Und Alle, ja alle wird's freuen,  
||: Wenn Einem was Gutes geschah. :||

Und kommen wir wieder zusammen  
Auf wechselnder Lebensbahn,  
So knüpfen an's fröhliche Ende  
||: Den fröhlichen Anfang wir an. :||

310.

**A' Primás Herczeg' Képe.**  
[E' képre nézván, érdemes Olvasó!]

Ny1	<i>A' Primás Herczeg' Képe.</i>	Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete 1825; 117–118.	Postumus gyűjteményes kötet.	1825, Buda	<b>399.</b>
-----	-------------------------------------	--	------------------------------	---------------	-------------

**Megjelenés**

Verseghy 1910, 286–287, 181. sz.

**Szövegforrás és keletkezés**

Kézirata nem maradt fenn. Az alkalmi költeményt Verseghy halála után, 1825-ben Sággy Sándor adta közre a *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete* című kötetben. Ságghynál a vers keletkezésével kapcsolatban a következőket olvashatjuk: „Primás Ó Herczegségétül, Kinek bőkezűsége a' Szent Írás' fordításárúl írtt munkáját napra segítette, hathatós pártfogásra méltatván, midőn Annak ezüstbe nyomott képét megszemlélte, szíves háladatosságának és hű tiszteletének ösztönébül Országunk e' Fő-papja nagy virtussait és jeles érdemeit buzgó dücsőítéssel magasztalta. Megérdemlették abbéli versei a' kinyomtatást.” (Verseghy 1825, 223.)

Verseghyt tehát az a Rudnay Sándor (1860–1831) hercegprímás képmásával ellátott, fél tallér méretre készült ezüst emlékérem látványa ihlette a költemény megírására, amit az érem hátoldalán olvasható latin felirat szerint „az új Dóm alapkövének Rudnay Sándor esztergomi püspök által történő letételére Esztergomban” alkalmából vertek Bécsben 1822. május 16-án. Az érmet az esztergomi bazilika alapkő-letétele és megszentelése alkalmából, az azt építtető Rudnay Sándor tiszteletére adatta ki az uralkodóház. Az emlékérem teljes felirata a következő: „PRINC. PRIMAS ALEXANDER DE RUDNA ARCHI EPISC. STRIGONIENSIS XVI MAII MDCCCXX INAUGURATUS / D. O. M. AUSPICE. AUGUSTA. REGIS. APOSTOLICI. FRACISCI. I. PROVIDENTIA. PRINCIPI. ECCLESIAE. HUNGARICAE. HONORIBUS. MAGNAE. HUNGARORUM. DOMINAE. DIVORUMQVE. STEPH. PROTO REGIS. ET ADALB. E. M. PANNONIAE. APOSTOLORUM. AFUNDAMENTIS. EXCITANDAE. PRIMUM. HUNG. LAPIDEM. SOLEMNI. RITU. DEDICAVIT. IX CALENDAS MAII MDCCCXXII.”

Rudnay Sándor esztergomi beiktatására írt laudáló költeményekről: Vaderna 2015. Rudnay életéről: Nagy 2007.

### **Verselés**

Alkaioszi-strófában. Versmértékét I. A' zsembes Öreghez (112) jegyzetében.

### **Magyarázatok**

A' *Prímás Herczeg*: Rudnay Sándor (1760–1831), 1819-től Magyarország hercegprímása, esztergomi érsek. Ő bízta meg Verseghyt a Káldi-féle Biblia megjobbításával.

8. *Kéttelen*: kétségtelen

19–20. *nem került / még is az al hivatal*: „Volt nevelő főúri háznál (Berényi Ferenc grófnál), káplán Császkán és Szt. Benedeken, majd plébános Koroson.” (Verseghy 1910, 400.)

32. *Agyas*: agyafúrt, ravasz

## Á PRÓZAI RÉSZEK JEGYZETEI

A szövegforrások néhány prózai részt is tartalmaznak, melyeket szögletes zárójelben, latin betűkkel jelöltünk. A kéziratként használt kötetekbe (*Uránia*-kézirat, *Haller*-kézirat) a fogság körülményei, azaz a papírhány miatt írt prózai részeket is Verseghy, az 1825-ben kiadott *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete* című kötetbe pedig a költő összes addig kiadatlan írását közreadta a hagyatékból Ságghy Ferenc. A kéziratok idegen nyelvű másolatokat, azokból való fordításokat, illetve eredeti szövegeket egyaránt tartalmaznak. Az idegen nyelvű másolatokat – kivéve, ha az egy költemény forrása (pl. *Der 136. Psalm.*) – nem közöltük, csak a forrásukat adtuk meg a hozzájuk tartozó minimális jegyzetben, Verseghy magyarázásait és eredeti szövegeit viszont közreadtuk (ezekhez szintén minimális jegyzet tartozik), mivel szervesen hozzátartoznak Verseghy írói munkásságához (Juvenalis, La Fontaine, Rikóti vázolata). Az 1825-ös postumus kötet prózai szövegeit viszont, egyrészt, mivel könnyen hozzáférhetők, másrészt, mivel nem a költő által kialakított kompozícióba tartoznak, nem közöltük. A közreadott szövegek betűjelét és címét dőlttel kiemeltük.

### [a] *Juvenális' Szatírái. I. Szatíra.*

*Uránia*-kézirat, II. szövegcsoport, 19b–20b.

L. *Szövegek* kötet, 324–327. o.

A fordítást a szövegcsoport datálása szerint 1795 első felében, a budai fogságban készítette Verseghy. Az egyik legnagyobb ókori szatíraírónak, Decimus Iunus Juvenalishnak (60 k. – 130 k.) a szatírát később, 1787–1803 között a brünni fogságban Jean-Joseph Dusaulx (1728–1799) 1770-ben kiadott francia fordításában teljes egészében lemásolta (*Satires de Juvenal*. Traduites par M. Dusaulx, ancien commissaire de la gendarmerie, de l' académie Royale des Sciences et Belles-Lettres de Nancy. MTAKK RUI 8r. 31, VII, 1–155). Mivel Dusaulx kiadása egy hosszú bevezetővel kezdődik, az *Uránia*-kéziratban viszont csak az I. szatíra olvasható magyarul, Verseghy ezt feltehetően még a latin eredetiből készítette.

### [b] *Fragments out of the Live and Opinions of Tristram Shandy, gentl. Volum[e] I. Chap[ter] I.*

*Uránia*-kézirat, II. szövegcsoport, 24b–27a.

L. *Szövegek* kötet, 336. o.

Angol nyelvű másolat Laurence Sterne (1713–1768) *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* című 1760 és 1767 között kilenc kötetben megjelent művéből. A másolat az első könyv első, negyedik, hetedik, nyolcadik, tizedik, tizenegyedik és tizenkettedik, illetve a második könyv tizenkettedik fejezetéből való kompiláció. A fordítást a szövegcsoport datálása szerint 1795 első felében, a budai fogságban készítette a költő. Ugyanakkor a *Tristram Shandy*-ből a *Haller*-kéziratba is átmásolt egy részt, I. [1] jegyzetet. A témát később a *Kolomposi Szarvas Gergely*ben (1804, 1805) használta fel. Bővebben: Verseghy 2018, 485–486.

**[c] Vita Socialis, sive Considerationes de natura Societatum Civilium, quas nomine monarchiarum vel rerum publicarum eglectimur.**

Uránia-kézirat, II. szövegcsoport, 27b–28a.

L. Szövegek kötet, 336. o.

Latin nyelvű másolat, a szöveg forrását nem sikerült azonosítani. A cím és a szöveg között a következő francia nyelvű mottó olvasható: „Ne philosophons pas, disoit Socrate, pour l' école: philosophons pour la vie civile. Il importe bien moins d' être savant, que de savoir vivre.” *Condillac Histoire ancienne L[ibri] III. Chap[ter] XVII.* Az idézet Étienne Bonnot de Condillac (1714–1780) *Discours Préliminaire ou Cours d'Etude pour l'instruction du Prince de Parme* című művéből való (Condillac 1779, 397), melyből Verseghy később, 1787–1803 között a brünni fogságban lemásolt egy hosszabb részletet (MTAKK RUI 8r. 31, III. kötet, 97–124). Az idézet a *Kolomposi Szarvas Gergely*ben írtak szerint Szókratész-től ered, ahol Verseghy (ott latinból) a következőképpen fordította: „Ne bölcsekedgyünk oskolabéli pörpatvar alá való dolgokrúl, hanem olyanokrúl, mellyek a' polgári életnek boldogságához tartoznak; mert dücsőségesebb ám és hasznosabb, élni tudni, mint tudós embernek lenni.” (Verseghy 2018, 90, 461.) Ugyanezt a mottót *Az én Kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester Úrnak Élete és Vélekedései, ammint részenkint saját szájából hallottam* [d] című szövegéhez is felhasználta.

**[d] Az én Kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester Úrnak Élete és Vélekedései, ammint részenkint saját szájából hallottam. I. Rész: Az Ajtók.**

Uránia-kézirat, II. szövegcsoport, 28b–29a.

Megjelenés: Gálos 1938c, 372–375; Verseghy 2018, 465–466.

L. Szövegek kötet, 336–337. o.

A prózai töredék címében a *Kolomposi Szarvas Gergely*ben (1804, 1805) köszön majd vissza. Ennek megfelelően távoli, imitációs párhuzamba állítható a *Tristram Shandy*ből készült másolattal [b]. A cím után, a szöveg előtt ugyanaz a *Condillactól* való francia mottó olvasható (*Condillac Histoire ancienne L[ibri] III. Chap[ter] XVII*), ami a *Vita Socialis* című latin szövegrész [c] előtt is szerepel. A szöveget 1795 első felében, a budai fogságban készítette a költő. Bővebben: Verseghy 2018, 487–489.

**[e] Aus der Jacobischen Logik.**

Uránia-kézirat, II. szövegcsoport, 125a–138a.

L. Szövegek kötet, 346. o.

Német nyelvű másolat Friedrich Heinrich Jacobi (1743–1819) egyik művéből, melyet 1795 első felében, a budai fogságban készítette a költő.

**[f] Materia Carminis: Szülőmhöz.**

Uránia-kézirat, III. szövegcsoport, 144a.

Megjelenés: Gálos 1939, 168.

L. Szövegek kötet, 379. o.

A szövegcsoport datálása alapján a kufsteni fogságban, 1795 szeptembere és 1796 szeptembere között írta Verseghy. Feltehetően egy soha meg nem írt eredeti témájú költemény prózai vázlatát. Verseghy ílyetén munkamódszeréhez I. *A' Veréb és a Gerlitzze* (248), *Égfi Ferencz* (209).

**[g] Die englische Tachygraphie.**

Haller-kézirat, II. szövegcsoport, 83b–85b.

L. Szövegek kötet, 389. o.

Angol tanuláshoz használt angol-német szóösszevonás-jegyzék, amit a szövegcsoport datálása alapján a grazi fogságban (1796. szeptember–1797. április) állított össze Verseghy. Az angol szóösszevonásokat német szavakkal, illetve kifejezésekkel magyarázza.

**[h] Az Ember és a' Kígyó. Fables choisies mises en vers par M. de la Fontaine. Fable CXC.**

Haller-kézirat, II. szövegcsoport, 97a–97b.

L. Szövegek kötet, 397–398. o.

Jean de La Fontaine (1621–1695) X. könyv 1. meséje első felének a prózai fordítása (La Fontaine 1679, X/1: *L'Homme et la Couleuvre*), amit a szövegcsoport datálása alapján a brünni fogság elején (1797 tavasza–1798 vége) jegyezt le Verseghy. Jean de La Fontaine 1668 és 1694 között megjelent tizenkét könyvből álló mesegyűjteményét a brünni fogságban ismerte meg a költő. A francia meseírótól számtalan idézetet másolt ki, illetve számtalan darabját magyarázott. Az *Ember és a' Kígyó*nak nem készült el a verses formája, csak a prózai magyaráítás egy része. La Fontaine Verseghyre gyakorolt hatásáról I. *A' Baktai Paraszt* (200) jegyzetét.

**[i] Rikóti Máttyás, egy verstelen poema, mellyben e' híres poétának borostyánnal való megkoszorúztatása lerajzoltatik.**

Haller-kézirat, II. szövegcsoport, 99a–99b.

Megjelent: Verseghy 1983, 239–240.

L. Szövegek kötet, 398–399. o.

Az 1804-ben megjelent *Rikóti Máttyás* (211) történetének befejezetlen prózai vázlata, melyet a szövegcsoport datálása alapján a brünni fogság elején (1797 tavasza –1798 vége) írt Verseghy.

**[j] Les Correspondens.**

Haller-kézirat, II. szövegcsoport, 101a.

L. Szövegek kötet, 399. o.

Levélminta egy francia levelezőkönyvből, amit a szövegcsoport datálása alapján a brünni fogság elején (1797 tavasza –1798 vége) jegyezt le Verseghy.

**[k] Analysis Linguae Hungaricae. Brevis Introductis. 1–15. §.**

Haller-kézirat, IV. szövegcsoport, 322b–320b.

L. Szövegek kötet, 437. o.

Latin nyelvű grammatikai tanulmány, ami a szövegcsoport datálása alapján a budai fogság enyhébb időszakában, 1795. június 11. és augusztus 10. között keletkezett. Verseghy az 1790-es évek elején kezdett komolyan grammatikával foglalkozni. 1794 szeptemberében az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak írt levelében említi az *Analysis Linguae Hungaricae* nevű deák munkáját (Verseghy 2019, 85, 27. sz.). Bár ez jelenleg lappang, Éder Zoltán és Éder Zoltánné még látta a kéziratot (OSzK Kt., Analekta 11.843.), amit Verseghy a Magyar Nyelvművelő Társaság számára állított össze (Éder 1994), és címében egyezik a Haller-kéziratbeli lejegyzéssel. Szöveg hiányában azonban nem tudjuk, hogy a fogságban lejegyzett szakasz azonos-e az 1794-ben elküldötttel. Bár az is lehetséges, de Verseghy munkamódszere alapján inkább egy abból kiinduló, de azt már továbbgondoló grammatikai tanulmányt olvashatunk a Haller-kéziratban, ami már a majdani 1817-ben megjelent *Analytica* alapját képezi. Verseghy ugyanis több helyen is utalt arra, hogy az *Analyticát* még a fogságban kezdete el írni,

ahol papírhiány miatt nem jegyzett le feleslegesen kész műveket, csak olyanokat, melyeken tovább dolgozott.

**[l] The Life and opinions of Tristram Shandy, Gentleman.**

*Vol[ume] IX. Chap[ter] XXXIII. haec habentur:*

Haller-kézirat, IV. szövegcsoport, 316b.

L. *Szövegek* kötet, 438. o.

Angol nyelvű másolat Laurence Sterne (1713–1768) *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* című műve 9. könyvének 33. fejezetéből, amit a szövegcsoport datálása szerint 1795 első felében, a budai fogságban készített a költő. Ugyanekkor a *Tristram Shandy*-ből az *Uránia*-kéziratba is másolt át részeket, l. [b] jegyzetet.

**[m] A' Metrumról, avvagy a' verseknek lábmértékéről.**

*Énekek*-kézirat, 31b.

L. *Szövegek* kötet, 470. o.

A szövegforrás datálása alapján a töredékben maradt verstani tanulmány lejegyzését a brünni fogság végére, 1800–1803 közé tesszük.

**[n] Der 136. Psalm. frey übersetzt.**

*Énekek*-kézirat; 37b–38a.

L. *Szövegek* kötet, 480–482. o.

A 136. zsoltár német nyersfordítása, amit a saját magyarításából készített Verseggy Seiler Józsefnek, hogy a zeneszerző pontosan értse a költeményt, illetve a magyarításának megfelelően strófákra tagolva lássa a szöveget. A *136. zsoltár* megzenésítésének történetét l. (303).

**[o] A' Szent Mise Tuniziásbúl. (A' XI. Dal. 410–503.)**

Verseggy 1825, 119–123.

L. *Szövegek* kötet, 991. o.

Pyrker János László (1772–1842), aki 1821-től velencei patriarcha volt, *Tunisiás* című, német nyelvű eposzából való magyarítás, mely Sággy szerint „az eredeti Műnek poétai szépségeit hangrendes prózában kiragyogtattya”. (Verseggy 1825, 224.) Megtudjuk még, hogy mivel a Tuniziásbúl való magyar prózai fordítások Pyrkernek nagyon tetszettek – ezeket személyesen mutatta be a patriarchának –, a költő tervbe vette, hogy az egész 12 énekből álló költeményt hexameterekben lefordítja magyarra. Erre azonban már nem volt lehetősége. Pyrker írói munkásságáról l. Kazinczy 2009, 855–856.

**[p] V. Károly Császárnak Bemenetele Túnis' Várassába.**

(Tuniziásbúl XII. Dal, a' 609.túl fogva végig.)

Verseggy 1825, 124–129.

L. *Szövegek* kötet, 991. o.

Pyrker János László (1772–1842), aki 1821-től velencei patriarcha volt, *Tunisiás* című, német nyelvű eposzából való magyarítás. L. az [o] jegyzetet.

## MÁSOK KÖLTEMÉNYEINEK JEGYZETEI

A *Parnassus*-kéziratok gyűjteményes jellegüknél fogva számtalan más szerzőtől való magyar és idegen nyelvű (latin, német) költeményt tartalmaznak. Ezek egy részénél meghatározhatók a korabeli szerzők (Faludi, Amade, Kreskay, Ányos), többségükön azonban nem. Szerencsésebb esetben az adott ének ilyenkor a közköltészetből adatható. Az idegen nyelvű költeményeknél kompetenciahiány miatt a forrásmeghatározásoktól eltekintettünk. A darabok római sorszámokat kaptak, és a forrás meghatározására szorítókozó minimális jegyzettel láttuk el őket. Az első oszlopban a költemény címe, a másodikban a szövegforrás és annak oldalszáma található, a harmadikban a dallamutalás, illetve annak hiányában a dallam leírása, a negyedikben a szövegforrás keletkezési helye és ideje, az utolsóban pedig a *Szövegek* (I.) kötet ama oldalszáma, ahol az adott szövegállapot kisebb pontmérettel, hasábkokba szedve olvasható. A kottákat az eredeti helyük szerint adtuk közre, a dallamutalásokhoz tartozó kották annak megfelelően kereshetőek.

I, (70, 71, 74, 76)

[Faludi Ferenc] *A virágok Tántzja. / Virágok Tántza.* [Mély álmomból fel serkentem]

<i>A virágok Tántzja.</i>	Parnassus 1780; 5–8; 3a–4b. (I. Rész 1. Ének)	<i>Aria No. 1. v. 2. v. 7.</i>	1780, Nagyszombat	–
<i>Virágok Tántza.</i>	Parnassus 1781; 5–6; 3a–3b. (I. Rész 1. Ének)	<i>Faludi Munkája.</i> 3/4, C-dúr, Lente.	1781, Nagyszombat	<b>1001–1002.</b>

Megjelenés: Faludi 1786, 33–38, VIII. sz. *Tündérkert*; Faludi 1900, 28–30. *Tündérkert*

Az 1786-os Faludi-kiadáshoz képest 2-2 strófa összevonásával és minimális szövegváltozattal lejegyzett ének. Strófászerkezete: 87878787 / ababcdcd. A szöveghez négy dallamot utalt Verseghy. Az itt lejegyzett 3/4, C-dúr, Lente tempójelzésűt (70. dallam), a *Hajnali üdönél* lejegyzett 71. számút, és a 9b oldalon található szöveg nélküli 75. és 76. számú dallamokat. Faludi Verseghyre gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. A nagyszombati kapcsolódási pont miatt a Faludi-énekeknel forrásként először – amennyiben tartalmazza az adott darabot – a nagyszombati kéziratot adtuk meg (a cím után a kéziratban esetlegesen a cím alatt olvasható dallamra vagy idegen szövegforrásra való utalással együtt), majd Révai 1786–1787-es első kiadását, végül pedig Négyesy László 1900-as kritikai kiadását. Verseghy 1806-ban is lejegyezte az éneket *Tündér Kert* címmel (Faludi–Verseghy 1806, 14–16, VIII. sz.)



## II, (70, 71, 75, 76)

**[Faludi Ferenc] Erdők Boldogsága.** [Magos hegyek, szelid erdők]

<i>Erdők Boldogsága.</i>	Parnassus 1780; 8–11; 4b–6a. (I. Rész 2. Ének)	[Aria] No. 1. v. 7.	1780, Nagyszombat	–
<i>Erdők' Boldogsága.</i>	Parnassus 1781; 7–8; 4a–4b. (I. Rész 2. Ének)	<i>Faludi.</i> <i>Notáját Lásd az előbbeni Ének előtt: pagina 6.</i> [3/4, C-dúr, Lente]	1781, Nagyszombat	<b>1003–1004.</b>

Megjelenés: *Faludi* [1771], 16–22. *Sylvarum otia*; Faludi 1786, 48–52, XV. sz. *Az Erdő*; Faludi 1900, 39–42. *Erdő*

Az énekhez négy dallamot utalt Verseghy. Elsősorban a *Virágok Tántzájánál* lejegyzett 70. számút, majd a *Hajnali üdönél* lejegyzett 71. számút, és a 9b oldalon található szöveg nélküli 75. és 76. számú dallamokat. Faludi Verseghyre gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy 1806-ban is lejegyezte az éneket (*Faludi–Verseghy 1806*, 25–28, XIII. sz.).

## III, (70, 71, 75, 76)

**[Faludi Ferenc] Hajnali üdő.** [A szép hajnal mihent hasad]

<i>Hajnali üdő.</i>	Parnassus 1780; 11–14; 6a–7b. (I. Rész 3. Ének)	[Aria] No. 1. v. 2. v. 7.	1780, Nagyszombat	–
<i>Hajnali üdő.</i>	Parnassus 1781; 8–9; 4b–5a. (I. Rész 3. Ének)	<i>Faludi.</i> 3/4, F-dúr, Lente.	1781, Nagyszombat	<b>1004–1005.</b>

Megjelenés: Faludi 1786, 41–44, XI. sz. *A' Hajnal*; Faludi 1900, 34–36. *A hajnal*

Az énekhez négy dallamot utalt Verseghy. Az itt lejegyzett 3/4, F-dúr, Lente tempójelzésű 71. számút, a *Virágok Tántzájánál* lejegyzett 70. számút, és a 9b oldalon található szöveg nélküli 75. és 76. számú dallamokat. Faludi Verseghyre gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét.

Verseghy 1806-ban is lejegyezte az éneket (*Faludi–Verseghy 1806*, 21–23, XI. sz.)

## IV, (72)

**<Faludi Ferenc> [Bíró István] Tavasz üdő.** [Már a mord télnek / 's fene szeleknek]

<i>Tavasz üdő.</i>	Parnassus 1780; 14–17; 7b–9a. (I. Rész 4. Ének)	[Aria] No. 3.	1780, Nagyszombat	–
<i>Tavasz üdő.</i>	Parnassus 1781; 10–11; 5b–6a. (I. Rész 4. Ének)	<i>Faludi.</i> 3/8, D-dúr, Moderato.	1781, Nagyszombat	<b>1006–1007.</b>

Bíró István: *Ovum Paschale az az Magyar Ode a ki Keletről.* (OSzK Kt., Quart. Lat. 758, 178b–182a.)

Megjelenés (Faludi énekeként): Gálos 1937, 298; Faludi 1983, 88–90; Faludi 1996, 182–183.

Bár Verseghy Faludit nevezte meg az ének szerzőjeként, a költemény egyetlen Faludi-kéziratban, illetve a régebbi Faludi kiadásokban (Faludi 1786, Faludi 1787, Faludi 1824, Faludi 1853, Faludi 1900) sem szerepel. Gálos Rezső Verseghy *Parnassus*-kézírata alapján azonban 1937-ben közreadta az ének szövegét, mint Faludinak egy addig ismeretlen versét (Gálos 1937). Az ezután következő Faludi kiadások rendre kiadták az éneket (Faludi 1983, 88–90; Faludi 1996, 182–183.). Szelestei N. László kutatásai szerint azonban ez téves bejegyzés volt Verseghy részéről, mert a verset Bíró István (1724–1782)

jezsuita szerzetes mint saját szerzeményét küldte el gróf Lázár Jánosnak 1767 [1762?] április 12-én írt levelében (Szelestei N. 1998). A vers eszerint egyértelműen Bíró István szerzeménye. Az énekhez a kötetben belül más darabhoz nem utalt saját dallam tartozik (3/8, D-dúr, Moderato).

V, (70, 71, 75, 76)

[Faludi Ferenc] Sokféle sziveknek vágyakodási. [Phyllis nyugszik; mély álomba]

<i>Sokféle sziveknek vágyakodási.</i>	Parnassus 1780; 27–30; 14a–15b. (I. Rész 8. Ének)	[Aria] No. 1. v. 2. v. 5. v. 7.	1780, Nagyszombat	–
<i>Sokféle sziveknek vágyakodási.</i>	Parnassus 1781; 11–12; 6a–6b. (I. Rész 5. Ének)	Faludi. Notáját Lásd az Első Ének előtt; pag. 6. [3/4, C-dúr, Lente]	1781, Nagyszombat	1007–1008.

Megjelenés: Faludi 1786, 55–58, XVII. sz. *Fillis*; Faludi 1900, 48–50. *Phyllis*

A Faludi-ének az *Als bey reinen Quelle Phyllis...* kezdetű német gáláns költemény magyarítása. *Fillis* címmel Faludi 1771-es nagyszombati autográf kéziratában is megtalálható (Faludi [1771], 38–41). A német szöveget Faludi énekével párhuzamosan közreadta Trostler 1914, 202–204. A német szöveg Painter Mihály által lejegyzett korabeli változatát l. még Szelestei N. 1999, 296–297. (Pannonhalma, Bencés Főkönyvtár, 10a. E. 7/11, p. 8.) Az énekhez négy dallamot rendelt Versegly. Elsősorban a *Virágok Tántzánál* lejegyzett 70. számút, majd a *Hajnali üdönél* lejegyzett 71. számút, és a 9b oldalon található szöveg nélküli 75. és 76. számú dallamokat. Faludi Verseglyre gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Versegly 1806-ban cím nélkül jegyezte le ismét az éneket (Faludi–Versegly 1806, 31–33, XV. sz.)

VI.

**Allocutio ad Auroram.** [Aurora verecunda / gemmata madens unda]

<i>Allocutio ad Auroram.</i>	Parnassus 1780; 32; 16b. (I. Rész 10. Ének)		1780, Nagyszombat	–
<i>Aurora verecunda / gemmata madens unda...</i>	Parnassus 1781; 18–19; 10a. (I. Rész 9. Ének)		1781, Nagyszombat	1016.

Ismeretlen költőtől származó latin nyelvű ének.

VII, (91)

**Sors-választás.** [Szarándokság, kemény rabság élte az embernek]

<i>Sors-választás.</i>	Parnassus 1780; 50–52; 25b–26b. (II. Rész 4. Ének)		1780, Nagyszombat	–
<i>Sors-választás.</i>	Parnassus 1781; 72–73; 36b–37a. (III. Rész 4. Ének)	2/4, g-moll, Lente.	1781, Nagyszombat	1044.

Ismeretlen költőtől származó ének, melynek szövegváltozatai öt 18–19. századi forrásból adatolhatók. A közköltési szöveg a többi szövegforrás szerint alapvetően katonaeének volt, melyből Versegly elhagyta a katonai vonatkozásokat, így egy moralizáló változatot hozott létre. Dallamot kizá-

rólag Verseghy jegyzett le a szöveghez. A szövegcsalád kritikai kiadását és a dallam modernizált átírását l. Közköltészet 3/A, 502–503, 125. sz.

VIII, (91)

**Világtúl vég búcsú.** [Pusztai mezők, sűrű erdők sorsom sirassátok]

<i>Világtúl vég búcsú.</i>	Parnassus 1780; 52–53; 26b–27a. (II. Rész 5. Ének)		1780, Nagyszombat	–
<i>Világtúl vég búcsú.</i>	Parnassus 1781; 73–74; 37a–37b. (III. Rész 5. Ének)	<i>Notáját lásd az ellöbbeni Ének előtt pag. 72. [2/4, g-moll, Lente]</i>	1781, Nagyszombat	<b>1045.</b>

Ismeretlen szerzőjű ének, melyhez az eggyel korábban lejegyzett darab (*Sors-választás*) dallamát társította Verseghy.

IX, (93)

**[Faludi Ferenc] Remete.** [A kemény kösziklák kietlen kebelében]

<i>Remete.</i>	Parnassus 1780; 55–56; 28a–28b. (II. Rész 7. Ének)		1780, Nagyszombat	–
<i>Remete.</i>	Parnassus 1781; 75–76; 38a–38b. (III. Rész 7. Ének)	<i>3/4, g-moll, Adagio.</i>	1781, Nagyszombat	<b>1047.</b>

Megjelenés: Faludi 1786, 63–65, XXII. sz. *A' Remete*; Faludi 1900, 47–48. *Remete*.

Az ének *Remete. Ex Germanico* címmel Faludi 1771-es nagyszombati autográf kéziratában is megtalálható (*Faludi [1771]*, 45–46). Faludi Verseghyre gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy 1806-ban is lejegyezte az éneket (*Faludi–Verseghy 1806*, 36–37, XVIII. sz.). A darabhoz egyetlen dallam tartozik (3/4, g-moll, Adagio), ami nincs más szöveghez utalva a kézíraton belül, azaz feltehetően saját dallamról van szó.

Az éneknek egy másik kottás lejegyzése is fennmaradt a 18. század végéről, lelőhelye: OSzK Kt., Quart. Hung. 1310, 102a. A lejegyző ismeretlen. A dallam alatt ceruzával a „Verseghy” név olvasható, amit nyilvánvalóan az 1781-es *Parnassus*-kézirat ismeretében írt oda tévesen egy kutató. Ebben sem a 4/4-es ütemmutatójú G-dúrban lejegyzett dallam, sem a szöveg nem egyezik teljesen a Verseghy által megörökítettével. A szöveg variánsképződését feltehetően az eredeti szöveghez utólag párosított dallam, illetve ebben az esetben az ezzel együtt járó eltérő strófaszerkezet okozta. A strófák ugyanis itt nem 7777 / *aabb*, hanem 8877 / *aabb* szerkezetűek. A szöveg majdnem ugyanaz, mint Verseghynél, csak az első két sor mindig hosszabb egy-egy szótaggal. Az utólagos dallampárosításra utal, hogy a szótagszám gyakran nem egyezik a hangok számával (nemcsak az eredetileg is hanghajtásoknak tekinthető apró ritmusértékek miatt, de a negyedik sorokban is feltűnő az eltérés), illetve a zenei felütés miatt jambusi lejtés sugalló ritmus sem tükrözi a szöveg prozódiaját. A választott dallam tehát sem szerkezetében, sem prozódiajában nem illik az eredetileg négyeszer 7 szótagból álló strófákhoz.

## X, (103)

## A világ mulandósága Deákül. / Világ mulandósága. [Cur mundus militat sub vana gloria]

<i>A világ mulandósága Deákül.</i>	Parnassus 1780; 56–58; 28b–29b. (II. Rész 8. Ének)		1780, Nagyszombat	–
<i>Világ mulandósága.</i>	Parnassus 1781; 126–127; 62b–63a. (I. Toldalék 2. Ének)	<i>3/4, d-moll, Adagio.</i>	1781, Nagyszombat	<b>1076–1077.</b>

Jacopone da Todi (1230–1306): *De Vanitate Mundi* [Cur mundus militat sub vana gloria...]

A 13. században keletkezett himnusz hazánkban latinul és magyarul először Huszár Gál énekeskönyvében jelent meg (1574), magyarul *Mit bízik e világ ő álnokságában...* kezdettel. Ettől kezdve számtalan egyházi énekeskönyvben látott napvilágot. Az éneket három 17. századi dallamtípus képviseli (hogyan eredetileg milyen dallammal énekeltek, azt nem tudjuk). Verseghy az először az 1651-es *Cantus Catholici* 248. oldalán megjelent dór-dallam variánsát rögzítette végig mollban. L. RMDT I, 195. sz. A *Cur mundus militat...*-hoz tartozó másik két dallamtípus: RMDT I, 196. I. és 196. II. sz., a tágabb dallamcsaládhoz tartozik még: RMDT II, 125, 129, 302. sz.

## XI, (81)

## Meg-váltónk szenvedése Deákba. / Meg-váltónk szenvedése.

[Ah peccator! Detestare]

<i>Meg-váltónk szenvedése Deákba.</i>	Parnassus 1780; 58–61; 29b–31a. (II. Rész 9. Ének)		1780, Nagyszombat	–
<i>Meg-váltónk Szenvedése.</i>	Parnassus 1781; 127–128; 63a–63b. (I. Toldalék 3. Ének)	<i>Notáját Lásd pag. 40 a 2. Rész a 3. Ének előtt. [2/4, F-dúr, Largo Molto.]</i>	1781, Nagyszombat	<b>1076–1077.</b>

Az ismeretlen szerzőjű latin nyelvű vallásos ének szövegét Verseghy a *Thizbe* (23) című heroida-ének dallamához utalta. A vonatkozó szöveg és dallamösszefüggésekről l. Hovánszki 2017b.

## XII, (86)

## Ajtatos Indulat Deákba. / Ajtatos indulat. [O Jesu! Spes una miseri]

<i>Ajtatos Indulat Deákba.</i>	Parnassus 1780; 61; 31a. (II. Rész 10. Ének)		1780, Nagyszombat	–
<i>Ajtatos indulat.</i>	Parnassus 1781; 1128; 63b. (I. Toldalék 4. Ének)	<i>Nótáját Lásd pag. 48. a 2. Rész a 8. Ének előtt. [4/4, C-dúr, Lento.]</i>	1781, Nagyszombat	<b>1079.</b>

Az ismeretlen szerzőjű latin nyelvű vallásos ének szövegét Verseghy az *Amor, és a Halál* (16) dallamához utalta.

## XIII.1, (74)

## Töredelmesség Deakba. / Töredelmes Sziv. [Si peccata perpetrata]

<i>Töredelmesség Deakba.</i>	Parnassus 1780; 61–62; 31a–31b. (II. Rész 11. Ének)		1780, Nagyszombat	–
<i>Töredelmes Sziv.</i>	Parnassus 1781; 128–129; 63b–64a. (I. Toldalék 5. Ének)	<i>Nótáját lásd pag. 16. az 1. Rész a 8. Ének alatt.</i> [3/4, D-dúr, Moderato.]	1781, Nagyszombat	<b>1079.</b>

Ismeretlen szerzőtől származó latin nyelvű ének, melyet Versegly a *Mária Nosztrei Vidékség* (7) dallamával párosított. Az éneket egyrészt a latinnal megegyező strófaformában és dallamutalással görögül is lejegyezte (XIII.2), másrészt *Töredelmes Sziv* (15) címmel más strófaformában és más dallamra (92) magyarította.

## XIII.2, (74)

## Ugyan az [Töredelmesség] Görögbe. / Töredelmes Sziv.

[Καλέ Θεέ! μοι φεύγοντι, αἰτέω ἤς ἰλεως]

<i>Ugyan az [Töredelmesség] Görögbe.</i>	Parnassus 1780; 62–63; 31b–32b. (II. Rész 12. Ének)	[Aria] No. 5.	1780, Nagyszombat	–
<i>Töredelmes Sziv.</i>	Parnassus 1781; 125–126; 62a–62b. (I. Toldalék 1. Ének)	<i>Nótáját lásd pag. 16. az 1. Rész a 8. Ének előtt.</i> [3/4, D-dúr, Moderato.]	1781, Nagyszombat	<b>1075–1076.</b>

A XIII.1. számú latin nyelvű éneknek vagy Verseglytől vagy egy ismeretlen szerzőtől származó görög nyelvbe való fordítása. (A nyelvtani alakokat és az ékezeteket sokszor a klasszikus görög nyelvtani szabályoktól eltérően használja.) A görög szavak alatt végig, mintegy magyarázatként azok pontos latin megfelelője olvasható. Mivel strófaformája és dallamutalása megegyezik a latin énekével, fennáll a lehetősége, hogy a fordítást Versegly készítette, hiszen Ságlytól tudjuk, hogy a fiatal pálos Nagyszombatban „rendgyebéli Tanulótársait a’ Zsidó és Görög nyelvekre oktatta” (Versegly 1825, 144), ám egyéb adat hiányában ez teljes bizonyossággal nem állítható. Ha nem Versegly, akkor valószínűleg a pálosok nagyszombati teológiai intézetében akkor működő zeneértő görög tanár fordította le a latin szöveget. A görög szöveg Parlagi Gáspár átirása.

## XIV, (104)

## Sz[ent] Jánoshoz Németbe. / Sz[ent] Jánoshoz sziv-indulat. [Ihr Völcker zum Gebet verdoppelt]

<i>Sz[ent] Jánoshoz Németbe.</i>	Parnassus 1780; 64–65; 32b–33a. (II. Rész 13. Ének)		1780, Nagyszombat	–
<i>Sz[ent] Jánoshoz sziv-indulat.</i>	Parnassus 1781; 130–131; 64b–65a. (I. Toldalék 9. Ének)	4/4, F-dúr.	1781, Nagyszombat	<b>1081–1082.</b>

Ismeretlen szerzőtől származó, Nepomuki Szent Jánoshoz szóló német nyelvű vallásos ének, a kötetben belül más darabhoz nem utalt szóját dallammal.

## XV, (96)

**Rágalmazó nép.** [Van egy hires, hegyes, völgyes vá, vá, város]

<i>Rágalmazó nép.</i>	Parnassus 1780; 71–73; 36a–37a. (III. Rész 1. Ének)		1780, Nagyszombat	–
<i>Rágalmazó nép.</i>	Parnassus 1781; 93–94; 47a–47b. (IV. Rész 1. Ének)	2/4, <i>D-dúr, Allegro Moderato.</i>	1781, Nagyszombat	<b>1058–1059.</b>

A városcsúfoló a 18. századi közköltészet egyik legnépszerűbb darabja. Az 1745 és 1837 közötti időintervallumból 44 szövegforrása ismert. Ezek közül Verseghy *Parnassus*-kéziratai időrendben a 8–9. helyen állnak, a dallamot Verseghy rögzítette először. Kritikai kiadását I. Közköltészet 1, 112. sz. Az aszimmetrikus formájú, szekvenciázó típusú 18. századi dallam történeti forrásait és Bartók népdalgyűjtéséből adatható formáit I. még Domokos–Paksa 2016, 148. sz.

## XVI, (71)

**Mostani Világ.** [Az ujdon új politziát, ha kivánod]

<i>Mostani Világ.</i>	Parnassus 1780; 73–76; 37a–38b. (III. Rész 2. Ének)	[ <i>Aria</i> ] No. 2.	1780, Nagyszombat	–
<i>Mostani Világ.</i>	Parnassus 1781; 94–95; 47b–48a. (IV. Rész 2. Ének)	<i>Nótáját Lásd pag. 8. az 1. Rész a 3. Ének alatt, úgy, hogy annak 2. Részében az 5. és 6dik Tactus kétszeresztessen.</i> [3/4, F-dúr, Lente.]	1781, Nagyszombat	<b>1059–1060.</b>

Bár a szöveget a kortársak egy része Révai Miklós Faludi-kiadása alapján Faludinak tulajdonította, ez jelen ismereteink alapján filológiailag nem bizonyítható. (Révai a következő megjegyzéssel adta ki az éneket: „Ezt az Éneket is Faludinak tulajdonítják. Hogy övének higymem még nem találtam elegendő próbákat. Függelékül tsak ugyan még is ide tészem, mért hogy elég szép, és mulatságos.” Faludi Ferenc: *Az ujdon új politikia*. In: Faludi 1787, 91–94.) A 18–19. században rendkívül népszerű közköltészet „elhallgatós nóta” 25 forrásból adatható. A szöveg kritikai kiadását a hozzá tartozó dallamokkal együtt I. Közköltészet 3/B, 362–368, 25. sz.

Verseghy *Parnassus*-kéziratai időben a 7–8. szövegforrások, dallamlejegyzés, illetve dallamutalás tekintetében pedig az elsők. Verseghy a *Hajnali üdő* című (III.) Faludi-éneknél lejegyzett dallamot utalta némi módosítással a szöveghez. Az ütembővítést az eltérő szótagszám indokolta. Ez is az egyik példája annak, hogy Verseghy énekköltészete kezdetén még a hagyományos énekköltészet szokása szerint használta a dallamokat, azaz, ha nem talált olyan szerkezetű dallamot, ami a strófaformához illett volna, akkor egy másik, ahhoz hasonló dallamformát igazított a szöveghez. A Verseghy által lejegyzett dallam Mindszenty Dániel 1832-es dalgűjteményében lejegyzettel azonos, bár a ritmusdivatnak megfelelően Verseghy páratlan (3/4), Mindszenty pedig már páros (2/4) lüktetésű ütemmutatót használt. Ezen kívül csupán Horváth Ádám (ÖÉ 304. sz.) jegyzett le dallamot a szöveg mellé, ez azonban egy másik, a Verseghyéitől eltérő dallamívű melódia.

Ugyanebbe a szövegcsaládba tartozik a *Ki Remete akar lenni, az a várást...* kezdetű közköltészet ének, melyet Verseghy magyarul és latinul is rögzített (XVII, XVIII). Az azonos szövegcsaládba tartozó énekek strófaformája és dallamutalása megegyezik.

## XVII, (71)

**Remete.** [Ki Remete akar lenni, az a várást]

<i>Remete.</i>	Parnassus 1780; 76–77; 38b–39a. (III. Rész 3. Ének)			–
<i>Remete.</i>	Parnassus 1781; 96; 48b. (IV. Rész 3. Ének)	<i>Nótáját Lásd pag. 8. az 1. Rész a 3. Ének alatt.</i> [3/4, F-dúr, Lente.]	1781, Nagyszombat	<b>1060.</b>

*Az ujdón új politikáit, ha kívánod...* (XVI) kezdetű társadalombíráló, tanácsok és intések sorozatából álló közköltészeti szövegcsalád része, melyet Verseghy latinul is lejegyzett (XVIII). Az azonos szövegcsaládba tartozó három ének (XVI, XVII, XVIII) strófaformája és dallamutalása megegyezik. Verseghy mindhármát a *Hajnali üdő* című Faludi-éneknél (III) lejegyzett melódiával párosította. Az ének szövege Verseghy kéziratán kívül a *Pater Vitus* című 19. század eleji verseskönyvből adatolható még (Stoll 1153. sz.) L. Közköltészet 3/B, 366.

## XVIII, (71)

**Ugyan ez [Remete] Deákba. / Remete.** [Qui vult esse Eremita, urbes ille]

<i>Ugyan ez [Remete] Deákba.</i>	Parnassus 1780; 77; 39a. (III. Rész 3. Ének)			–
<i>Remete.</i>	Parnassus 1781; 129; 64a. (I. Toldalék 6. Ének)	<i>Nótáját Lásd pag. 8. az 1. Rész a 3. Ének előtt.</i> [3/4, F-dúr, Lente.]	1781, Nagyszombat	<b>1080.</b>

*Az ujdón új politikáit, ha kívánod...* (XVI) kezdetű társadalombíráló, tanácsok és intések sorozatából álló közköltészeti szövegcsalád latin változata, melyet Verseghy lejegyzése mellett egy 19. század első harmadából származó kézirat őrzött meg *In Pseudo-Politicus* címmel (L. Közköltészet 3/B, 366). Az azonos szövegcsaládba tartozó három ének (XVI, XVII, XVIII) strófaformája és dallamutalása megegyezik. Verseghy mindhármát a *Hajnali üdő* című Faludi-éneknél (III) lejegyzett melódiával párosította.

## XIX, (85)

**Anyai Sziv Deákba. / Anyai Sziv.** [Heu! Quantum quale moestum novale]

<i>Anyai Sziv Deákba.</i>	Parnassus 1780; 78–79; 39b–40a. (III. Rész 4. Ének)	<i>[Aria] No. 15.</i>		–
<i>Anyai Sziv.</i>	Parnassus 1781; 129–130; 64a–64b. (I. Toldalék 7. Ének)	<i>Nótáját Lásd pag. 47. a 2. Rész a 7. Ének előtt.</i> [3/4, G-dúr, Lento.]	1781, Nagyszombat	<b>1080.</b>

Ismeretlen szerzőjű latin nyelvű ének, melyet Verseghy először *Anyai Sziv*, majd *Roma* címen meggyarított (20). Mindkét darabot a *Penelope* (28) heroida-ének dallamához utalta.

XX, (87)

**Comica. / Kisdedek Komoediáján volt.** [En! Quod fata ordinarunt]

<i>Comica.</i>	Parnassus 1780; 79–80; 40a–40b. (III. Rész 5. Ének)			–
<i>Kisdedek Komoediáján volt.</i>	Parnassus 1781; 130; 64b. (I. Toldalék 8. Ének)	<i>Nótáját Lásd pag. 49. a 2. Rész a 9. Ének előtt.</i> [3/4, G-dúr, Lente.]	1781, Nagyszombat	<b>1081.</b>

Ismeretlen szerzőtől származó latin nyelvű ének, mely feltehetően egy iskoladráma előadásán került színre. Verseghy az *Amor, és a Méhek* (17) című énekénél lejegyzett dallammal párosította.

XXI, (86)

**Amor Németbe. / Amor, és egy Méhetske.** [Als Amor einst ins grüne nach]

<i>Amor Németbe.</i>	Parnassus 1780; 80–81; 40b–41a. (III. Rész 6. Ének)	<i>[Aria] No. 17.</i>		–
<i>Amor, és egy Méhetske.</i>	Parnassus 1781; 131; 65a. (I. Toldalék, 10. Ének)	<i>Nótáját Lásd pag. 48. a 2. Rész a 8. Ének előtt.</i> [4/4, C-dúr, Lento.]	1781, Nagyszombat	<b>1082.</b>

Ismeretlen szerzőjű német nyelvű ének, melyet Verseghy az *Amor, és a Halál* (16) című énekénél lejegyzett dallammal párosított.

XXII, (94)

**Holofernes, és Judith.** [Jó szívvél légy leányom]

<i>Holofernes, és Judith.</i>	Parnassus 1780; 81–83; 41a–42a. (III. Rész 7. Ének)			–
<i>Holofernes, és Judith.</i>	Parnassus 1781; 76–78; 38b–39b. (III. Rész 8. Ének)	<i>3/4, D-dúr, Moderato.</i>	1781, Nagyszombat	<b>1048–1049.</b>

Ismeretlen szerzőtől származó ének, a kötetben belül mással nem párosított, saját dallammal.

XXIII, (97)

**Gyanúság. / Gyanúságnak Terhe.** [O melly nehéz tsendes szivre]

<i>Gyanúság.</i>	Parnassus 1780; 83–84; 42a–42b. (III. Rész 8. Ének)			–
<i>Gyanúságnak Terhe.</i>	Parnassus 1781; 96–97; 48b–49a. (IV. Rész 4. Ének)	<i>3/8, a-moll, Adagio.</i>	1781, Nagyszombat	<b>1061.</b>

Ismeretlen szerzőtől származó ének, a kötetben belül mással nem párosított, saját dallammal.



XXIV, (98)  
Ötödik Ének

[Jakabfalvy Román] Eger Barkotzitól bútsúzik. [Egri Megye! Vagyon miért sirj]

<i>Eger Barkotzitól búcsúzik.</i>	Parnassus 1780; 84–86; 42b–43b. (III. Rész 9. Ének)			–
<i>Eger Barkotzitól bútsúzik.</i>	Parnassus 1781; 97–98; 49a–49b. (IV. Rész 5. Ének)	4/4, <i>fisz-fríg,</i> <i>Adagio.</i>	1781, Nagyszombat	<b>1062.</b>

Megjelenés: Bitskey 1973, 43–44; Bitskey 1997, 82; Hubert–Szelestei 2007, 521. (Az 1781-es *Parnassus*-kéziratban lévő szöveg a kotta fotójával együtt közreadva. Verseghy nincs megnevezve lejegyzőként.)

Barkóczy Ferenc 1745–1761 között volt egri püspök. 1761-ben Esztergomba helyezték, ahol érseké, majd hercegprímásá szentelték. Távozása alkalmából számtalan alkalmi vers és színdarab született (Bitskey 1974, Bitskey 1997, Hubert 1998, Hubert–Szelestei 2007). Ebből az alkalomból készült az *Egri megye vagyon miért sirj...* kezdetű ének is, melynek szövegét a korabeli minorita napló szerint az egri minorita rendház gvardiánja, Jakabfalvy Román írta (P[ater] M[agister] Romanus Gvard[ian]: 1721–1777), aki 1761. szeptember 11-én nyújtotta át Barkóczynak a magasztaló-búcsúztató verset, melyet az énekeseivel *A szerentse tündér kerekén...* dallamára jó néhányszor elénekeltetett. Négy versszakát a minorita naplóba is beírták, mely szerint ezt az éneket „kellemes nótája” miatt Egerben később is énekelték (Bárdos 1987, 137; Bitskey 1973; Bitskey 1997, 82). A szöveg valóban több kéziratos énekeskönyvben is megtalálható (Fejérvári Károly versgyűjteménye (1785–1790): Stoll 364. sz.; Egri énekeskönyv (1806): Stoll 1175. sz.; Jankovich Miklós, Nemzeti Dalok Gyűjteménye: Stoll 531. sz.; Jankovich Miklós: Magyar énekek új gyűjteménye (1800): Stoll 553. sz.; Aranka György gyűjteménye (1782–1790): Stoll 345. sz.). A minorita napló által említett *A szerencse tündér kerekén...* kezdetű ének az egyik legnépszerűbb közköltészeti szövegcsaládot adja, melynek szövege a 18–19. században 28 forrásból adatolható. Bár ezek dallamlejegyzést nem tartalmaznak, más szövegcsaládokkal való kapcsolódási pont, illetve népzenei lejegyzések szerint (pl. Bartók-rendi szám: F 551) a szöveghez tartozó dallam a Tyukodi-dallamtípusba tartozott. (A szövegcsalád kritikai kiadása: Közköltészet XVIII, 3/B, 504–511, 143. sz.) Ezt támasztja alá Verseghy lejegyzése, ami ezek szerint *A szerencse tündér kerekén...* dallamforrása is egyben.

Hogy a Barkóczyról szóló éneket Verseghy felvette a *Parnassus*-kéziratokba, abban a volt püspök és az ének általános népszerűségén túl a Barkóczy családdal való személyes ismeretsége is közrejátszott. Verseghyvel egy időben nevelkedett ugyanis az egri szemináriumban a család másik ágáról származó Barkóczy Antal báró. (Döme 1985, 11.)

XXV, (99)  
Hatodik Ének

[Faludi Ferenc] Nádasi Mársja. [Rettentő Marsnak fajzati, Ti magyar seregek]

<i>Nádasi Marscha.</i>	Parnassus 1780; 86–87; 43b–44a. (III. Rész 10. Ének)			–
<i>Nádasi Mársja.</i>	Parnassus 1781; 98–99; 49b–50a. (IV. Rész 6. Ének)	2/4, <i>G-dúr, Andante.</i>	1781, Nagyszombat	<b>1063.</b>

Megjelenés: Faludi 1786, 27–28, IV. sz. *A' győzedelmeskedő Nádasi*; Faludi 1900, 4–6. *Nádasi*.

Az ének *Prosopopaea C. Nádasi ad Milites* címmel Faludi 1771-es nagyszombati autográf kéziratában is megtalálható (*Faludi [1771], 24–26*). Faludi Verseghyre gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1.

fejezetét. Verseghy *Nádasdirúl* címmel 1806-ban is lejegyezte az éneket (*Faludi–Verseghy 1806*, 8, IV. sz.). A darabhoz egyetlen, a kéziraton belül máshoz nem utalt saját dallam tartozik. *Nádasdi Marsa* népszerűsége folytán gyorsan anonimizálódott, és parafrazeálódva is bekerült a közköltészet kincstárába (Vogel 2012).

XXVI.

[Faludi Ferenc] **Nádasdi Koporsó verse.** [A még engette, ki számba vette embernek esetét]

<i>Nádasdi Koporsó-Verse.</i>	Parnassus 1780; 87–88; 44a–44b. (III. Rész 11. Ének)			–
<i>Nádasdi Koporsó verse.</i>	Parnassus 1781; 99–100; 50a–50b. (IV. Rész 6. Ének)		1781, Nagyszombat	<b>1064.</b>

Megjelenés: Faludi 1786, 82–84, XXXV. sz. *Nádasdi Koporsó versei*; Faludi 1900, 67–68. *Méltóságos Vitéz Gróf Nádasdi Ferencz horvátországi bánnak irtam ezen koporsós verseket még éltében és megküldöttem 1777-dikben.*

Az ének *Epitaphii Ungarici Paradigma per Cantilenam* címmel, *Ich bin getroffen etc.* nótajelzéssel Faludi 1771-es nagyszombati autográf kéziratában is megtalálható (*Faludi [1771]*, 47–49). Faludi Verseghy gyakorolt hatásáról l. a *Bevezetés* 1.1.1. fejezetét. Verseghy *Nádasdi' koporsó versei* címmel 1806-ban is lejegyezte az éneket (*Faludi–Verseghy 1806*, 39, XX. sz.). A Nádasdi-epitáfium népszerűsége folytán gyorsan anonimizálódott, és gyakran parafrazeálódva bekerült a közköltészet kincstárába (Vogel 2012). Bár Verseghy a *Parnassus*-kéziratok jellege alapján nyilvánvalóan ismerte, valamiért mégsem jegyezte le a dallamra írt ének melódiáját. A szöveghez tartozó dallamot az 1790-es *Dávidné Söltári* című sárospataki melódiárium őrizte meg (Sp. Kt. 630, 169. sz.; Stoll 393. sz.). Ritmizálva és némileg javítva közreadta: Szabolcsi 1979, 196, IX/5/f dallampélda. (A strófa első két sora itt 55 helyett 66 szótagú. Verseghynél: 55664. Dávidné Söltári: 66664.)

XXVII, (75, 76)

[Kreskay Imre] **Phillisnek Panaszí. / Phillis Panaszí Demophoon ellen.**  
[Emlékezzél szavaidról álhatatlan gyáva sziv]

<i>Phillisnek Panaszí.</i>	Parnassus 1780; 89–91; 45a–46a. (III. Rész 12. Ének)	[Aria] No. 6.		–
<i>Phillis Panaszí Demophoon ellen.</i>	Parnassus 1781; 100–101; 50b–51a. (IV. Rész 7. Ének)	<i>Nótáját lásd pag. 18. az első Részben akár No. 1. akár No. 2. úgy mindazáltal, hogy akármelkik Nótának 2<sup>dik</sup> részében az 5<sup>dik</sup> és 6<sup>dik</sup> Tactus kétszerestessen. [3/4, F-dúr, Lente; 2/4, F-dúr]</i>	1781, Nagyszombat	<b>1064–1065.</b>

Kreskay Imre: *Hermione Oresteshez.* (Quart. Hung. 2197; XII. sz, 13b–15a. Kreskay autográf.)

Verseghy a 18. oldalon lejegyzett két dallamhoz utalta némi módosítással a szöveghez. Az ütembővítést az eltérő szótagszám indokolta. Ez is az egyik példája annak, hogy Verseghy énekköltészete kezdetén még a hagyományos énekköltészet szokása szerint használta a dallamokat, azaz, ha épp olyan szerkezetű dallamot nem talált, ami a strófaformához illett volna, akkor a dallamformát a szöveghez igazította. Verseghy és Kreskay heroida-énekeiről: Hovánszki 2017b.

## XXVIII, (78)

**[Kreskay Imre] Felelet Phillis panaszira. / Demofoon meg–felel Fillisnek.**

[Ne tsudáld változásomnak el-tökéltt szándékát]

<i>Felelet Phillis panaszira.</i>	Parnassus 1780; 91–93; 46a–47a. (III. Rész 13. Ének)	[Aria] No. 9.		–
<i>Demofoon meg-felel Fillisnek.</i>	Parnassus 1781; 101–102; 51a–51b. (IV. Rész 8. Ének)	Nótáját Lásd pag. 20. az I. Rész az 10. Ének alatt. [3/4, D-dúr, Moderato.]	1781, Nagyszombat	<b>1065–1066.</b>

Kreskay Imre: *Orestes Hermionéhez*. (Quart. Hung. 2197; XIII. sz, 15a–16a. Kreskay autográf.)Kreskay darabját Verseghy a *Fülemile a Hárfással* (9) című énekénél lejegyzett dallammal párosította. Verseghy és Kreskay heroida-énekeiről: Hovánszki 2017b.

## XXIX, (105)

**Lutheranus, és 'Zidó Németbe. / Lutheranus, és Zsidó.** [Verlohren Seel, wo ziehst du hin]

<i>Lutheranus, és 'Zidó Németbe.</i>	Parnassus 1780; 93–96; 47a–48b. (III. Rész 14. Ének)			–
<i>Lutheranus, és Zsidó.</i>	Parnassus 1781; 132–133; 65b–66a. (I. Toldalék 11. Ének)	3/8, G-dúr, Adagio.	1781, Nagyszombat	<b>1083.</b>

Ismeretlen szerzőtől származó német nyelvű ének, a kötetben belül mással nem párosított, saját dallammal.

## XXX, (106)

**Doris Németbe. / Doris.** [Ich denckte bishero kein schöne enzücke]

<i>Doris Németbe.</i>	Parnassus 1780; 96–97; 48b–49a. (III. Rész 15. Ének)			–
<i>Doris.</i>	Parnassus 1781; 133–134; 66a–66b. (I. Toldalék 12. Ének)	2/4, F-dúr, Moderato.	1781, Nagyszombat	<b>1084.</b>

Ismeretlen szerzőtől származó német nyelvű ének, a kötetben belül mással nem párosított, saját dallammal.

## XXXI, (100)

**[Ányos Pál] Reménységnek tsalárdása.** [Reménység! Reménység! de hamar meg-tsalál]

<i>Reménység! Reménység! de hamar meg tsalál...</i>	OSzK Kt., Quart. Hung. 177; 44b, 47b. [Verseghy levele Kreskay Imrének.]	2/4, G-dúr, Moderato.	1780. szept. 7., Nagyszombat	<b>912.</b>
<i>Reménység! Reménység! de hamar meg tsalál...</i>	Parnassus_1780; 102–104; 51b–52b. (III. Rész 20. Ének)			–
<i>Reménység! Reménység! de hamar meg-tsalál...</i>	Parnassus 1781; 105; 52a. (IV. Rész [12. Ének])		1781, Nagyszombat	<b>1067–1068.</b>

Kreskay Imre kéziratos énekgyűjteményében *A megaggott világ-fiának emlékezete* címen szerepel az ének (*Kreskay 1788*, 30a–30b, XXVIII. sz.), a korabeli nyomtatványokban viszont, így a kassai *Magyar Museumban* (Magyar Museum 2004, 120), a *Heliconi Virágokban* (Kazinczy 1791, 101–102) és Batsányi Ányos-kiadásában *Az Ifjúság* címen jelent meg a költemény. Batsányi az első strófához a következőt írta lábjegyzetben: „Ez az első strófa (sőt talán a második és harmadik-is) nem Ányos’ munkája. – A’ Kiadó.” (Ányos 1798, 92–93). A Kreskay-kézirat előkerülése után Császár Elemér a kritikai kiadás készítésekor Ányos-autográf híján a nyomtatványokkal szemben Kreskay-kéziratát tekintette hitelesnek, ezért ekkortól az Ányos kiadásokban a Kreskaynál olvasható címmel szerepel az ének (Ányos 1907, 115–117; Ányos 1984, 128; Ányos 2008, 85–86). Verseghynél az 1780-as *Parnassus*-kéziratban még nincs címe az éneknek, az 1781-es *Parnassus*-kéziratban viszont *A Negyedik Részre Műtató Tábla* tartalomjegyzéke szerint a 13. darab címe: *Reménységnek tsalárdsága* (46b). A 103–104. oldal azonban időközben ki lett vágva a kötetből, így itt már cím és dallam nélkül olvasható Ányos verse, illetve mivel lejegyzés közben a két Násdasdiról szóló verset (XXV, XXVI) egy szám alá vette Verseghy, a 105. oldalon a 12. Énekként szerepel a *Reménség! Reménség...* kezdetű Ányos-darab. A dallam a kézirat csonkítása ellenére is fennmaradt, mivel azt Verseghy már korábban, az 1780. szeptember 7-én kelt levelében elküldte Kreskaynak (OSzK Kt., Quart. Hung. 177, 47a; Megjelent: Verseghy 2019, 35, 7. sz.; Dallammal közreadta: Szabolcsi 1979, 207, X/3/a. kottapélda). A levél szerint a pálosok között zenészként, illetve énekíróként is számon tartott Verseghy megígérte Kreskaynak, hogy a barátja-rendtársa által igen kedvelt Ányos-vershez „áriát csinál”. Verseghy el is készült, mégpedig Kreskay ízlése szerint egy verbunkos stílusú dallamot illesztett Ányos-szövegéhez. Megjegyzendő, hogy Verseghy prozódiai okokból a kezdetektől tartózkodott a komponálástól, illetve a verbunkos zenei stílust egyáltalán nem kedvelte. Ebben az esetben még vagy kivételt tett Kreskay kedvéért, és írt egy dallamot (nyilvánvalóan a verbunkos dallamvilág toposzkészletéből építkezve), vagy egy korabeli verbunkos-dallamot igazított Ányos-verséhez. Mivel a *Parnassus*-kéziratokban ez utóbbi még a hagyományos énekköltészet alkotásmódja szerint általános eljárása volt, ezt tartjuk valószínűbbnek.

XXXII, (86)

**Kristushoz Sz[ent] Indulat.** [O Gyámoltalanok reményje]

<i>Kristushoz Sz[ent] Indulat.</i>	Parnassus 1781; 78; 39b. (III. Rész 9. Ének)	<i>Nótáját Lásd pag. 48. a 2<sup>dik</sup> Részben a 8. Ének alatt.</i> [4/4, C-dúr, Lento.]	1781, Nagyszombat	<b>1050.</b>
------------------------------------	--	---	----------------------	--------------

Az ismeretlen szerzőjű vallásos ének szövegét Verseghy az *Amor, és a Halál* (16) című énekénél lejegyzett dallamhoz utalta.

XXXIII, (95)

**Bűnőshöz Intés.**

<i>Bűnőshöz Intés.</i>	Parnassus 1781; 78–80; 39b–40b. (III. Rész 10. Ének)	2/4, D-dúr, <i>Adagio</i> .	1781, Nagyszombat	<b>1050–1051.</b>
------------------------	--	-----------------------------	----------------------	-------------------

Ismeretlen szerzőtől származó vallásos ének a kötetben belül mással nem párosított, saját dallammal.

## XXXIV.

**Reménység, és Szeretet.** [O Jesusunk! buzgó szívünknek Tártyja]

<i>Reménység, és Szeretet.</i>	Parnassus 1781; 80; 40b. (III. Rész 11. Ének)	<i>Nótáját Lásd</i>	1781, Nagyszombat	<b>1051.</b>
--------------------------------	--	---------------------	----------------------	--------------

Az ismeretlen szerzőtől származó vallásos ének nótajelzését Verseghy üresen hagyta, valószínűleg nem talált hozzá illő dallamot.

## XXXV, (86)

**[Kreskay Imre] Apolló Dafnishoz.** [Nem türhetem szívemnek emisztó tüzeit]

<i>Apolló Dafnishoz.</i>	Parnassus 1781; 105–106; 52a–52b. (IV. Rész 13. Ének)	<i>Nótáját Lásd. pag. 48. a 2. Rész a 8. Ének előtt. [4/4, C-dúr, Lento.]</i>	1781, Nagyszombat	<b>1068.</b>
--------------------------	--	---	----------------------	--------------

Kreskay Imre: *Apolló Dafnéhez.* (Quart. Hung. 2197, XV. sz, 17a–17b. Kreskay autográf.)

Kreskay darabját formája alapján Verseghy az *Amor, és a Halál* (16) című énekénél lejegyzett daltalhoz utalta. Verseghy és Kreskay heroida-énekeiről: Hovánszki 2017b.

## XXXVI, (101)

**[Kreskay Imre] Dafne felel Apollónak.** [Apollo! ne szeress! kelleetlen gengeséged]

<i>Dafne felel Apollónak.</i>	Parnassus 1781; 106–107; 52b–53a. (IV. Rész 14. Ének)	<i>2/4, D-dúr, Andante.</i>	1781, Nagyszombat	<b>1069.</b>
-------------------------------	--	-----------------------------	----------------------	--------------

Kreskay Imre: *Dafne Apollóhoz.* (Quart. Hung. 2197, XVI. sz, 18a–19a. Kreskay autográf.)

Kreskay énekét a kötetben belül mással nem párosított dallammal társította Verseghy. Verseghy és Kreskay heroida-énekeiről: Hovánszki 2017b.

## XXXVII, (102)

**[Amade László] Ki-adó Vers.** [Tovább nem türhetem, azért ki-hirdetem]

<i>Ki-adó Vers.</i>	Parnassus 1781; 108–109; 53b–54a. (IV. Rész 16. Ének)	<i>3/4, G-dúr.</i>	1781, Nagyszombat	<b>1071.</b>
---------------------	--	--------------------	----------------------	--------------

Amade László: *Filéno, és Dóris Versengései.*

Megjelenés: Amade 2004, 243–244, 159. sz.

Mivel az éneknek nem maradt fenn autográfja Amadétól, a 2004-es kötet sajtó alá rendezői Kreskay-kéziratát használták (*Kreskay [1788]*, 79a–81a, LXV. sz.), de nem vették észre, hogy a kéziratból hiányzik egy lap, ami még a kéziratári lapszámozás előtt esett ki. A kéziratot kötet Kreskay végig oldalszámozta, illetve emellett a strófákat is sorszámozta. A Kreskay-kéziratban *Filéno, és Dóris Versengéseinek* 1–3. strófája a 153–154. oldalon, a 8. strófája pedig a 157. oldalon olvasható, a 155–156. oldalra eső 4–7. strófák hiányoznak. (A sajtó alá rendezők a 8. strófát 4-ként adták ki. A szöveget korábban Hattyuffy Dezső publikálta (Hattyuffy 1905), ő szintén Kreskay másolatát használta.) Az éneknek tehát a Verseghynél fennmaradt változata a teljes, az Amade-kiadások által használt Kreskay-

kéziratban erősen hiányos a szöveg. A két pálos ezidőbeli kapcsolatát ismerve egymástól másolhatták az Amade-darabot. Mivel mindkettőjükre jellemző volt a felhasználói másolat készítése, azaz a szövegeket bizonyos szabadsággal másolták át, a címadás is valószínűleg saját leleményük, annál is inkább, mivel maga Amade ritkán adott címet az énekeinek. Az Amade-darab 8 strófás eredeti hosszúsága mellett szól még, hogy az 1809-es *Nyitrai énekeskönyvben* (Stoll 606. sz.) 7 strófával szerepel.

Az éneket a kötetben belül mással nem párosított, saját dallammal jegyezte le Versegly.

XXXVIII.

**Leányi Sionnak halljátok bajomat...**

<i>Leányi Sionnak halljátok bajomat...</i>	Parnassus 1781; 109; 54a. (IV. Rész 17. Ének)		1781, Nagyszombat	<b>1072.</b>
--	--	--	----------------------	--------------

Ismeretlen szerzőtől származó, az *Énekek Énekéből* vett parafrázis versbeli feldolgozása. A költemény Mészáros Ignác énekeskönyvében is megtalálható, amit Mészáros Versegly *Parnassusából* másolt át (*Mészáros 1795; 174b–175a*). A műfaj ismert volt a korban. Vö. Amade László: *Sionnak leányi, egem meg hallatok...* (Amade 2004, 185–186, 123. sz.)

XXXIX.

**Koporsó Vers.** [Ki erre bújdosol / és még kint habozol]

<i>Koporsó Vers.</i>	Parnassus 1781; 109–110; 54a–54b. (IV. Rész, számozatlan ének)		1781, Nagyszombat	<b>1072–1073.</b>
----------------------	---	--	----------------------	-------------------

Ismeretlen költőtől származó vers, mely a hozzá tartozó bejegyzés szerint 1781. szeptember 1-jén keletkezett annak alkalmából, hogy „Modesta Szűz, a klastromba menvén, a világnak meg hala.”

XL, (101)

**Álom.** [Ihr Schöne! die ihr wachet]

<i>Álom.</i>	Parnassus 1781; 134; 66b. (I. Toldalék, 13. Ének)	<i>Nótáját lásd pag. 106. a 4. Rész a 14. Ének előtt.</i> [2/4, D-dúr, Andante.]	1781, Nagyszombat	<b>1085.</b>
--------------	--	---	----------------------	--------------

Ismeretlen szerzőtől származó német nyelvű ének, melyet Versegly Kreskay Imre *Dafne felel Apollónak* (XXXVI) című énekénél lejegyzett dallamhoz utalt.

XLI, (107)

**Ewigkeit.** [O Ewigkeit! O Ewigkeit, wie lang wirst dauren]

<i>Ewigkeit.</i>	Parnassus 1781; 134–135; 66b–67a. (I. Toldalék, 14. Ének)	<i>3/4, F-dúr, Adagio-Allegro.</i>	1781, Nagyszombat	<b>1085–1086.</b>
------------------	--	------------------------------------	----------------------	-------------------

A Parnassus-kézirat I. Toldalékának 14–16. német nyelvű darabját (XLI–XLIII) összeköti az erősen obszcén tartalom. Az érzékeny-míves dallamokra írt költemények címei és kezdősorai megtévesztő-

ek, hiszen mintha a fennkölt dallamokhoz illő, vallásos szövegek következnének. A folytatás azonban mindhárom darabnál egészen más. Mivel a korabeli *Klavierlied*-irodalomban nem ismerünk példát hasonlóra, a szövegek feltehetően Verseghy szerzeményei. Ezt támasztja alá egyrészt, hogy Verseghy itt is a kötetben még általánosan használt régi nótautalásos rendszer szerint használta a dallamokat, azaz egy másik szöveget írt egy adott dallamra, másrészt, ekkori életkörülményeiben kereshetjük a szövegek inspirációját. Egy németül kevésbé tudó rendtársa elleni indulat készíthette arra, hogy ilyen módon kiírja az érzelmeit, melyeket nyilvánvalóan nem közösségi használatra szánt. Mivel azonban mindezt filológiai bizonyítékokkal nem tudjuk alátámasztani, kihagytuk a Verseghy-korpuszból a darabokat. A német érzékeny-klasszikus dallamok forrását, illetve szerzőit nem ismerjük.

XLII, (108)

**Revants.** [Du lange für, du vozen-gshcier]

<i>Revants.</i>	Parnassus 1781; 135; 76a. (I. Toldalék, 15. Ének)	2/4, F-dúr, Allegro.	1781, Nagyszombat	<b>1086.</b>
-----------------	---	----------------------	-------------------	--------------

L. a *Evigkeit* (XLI) jegyzetét.

XLIII, (109)

**Szeretet-Bizonyíttása.** [Wilst du wißen, wie mein Gwißen]

<i>Szeretet-Bizonyíttása.</i>	Parnassus 1781; 135–136; 67a–67b. (I. Toldalék, 16. Ének)	3/4, G-dúr, Moderato.	1781, Nagyszombat	<b>1087.</b>
-------------------------------	---	-----------------------	-------------------	--------------

L. a *Evigkeit* (XLI) jegyzetét.

XLIV, (12)

**Die Nachtigal.** [Ach Schwester! die du sicher]

<i>Szeretet-Bizonyíttása.</i>	Parnassus 1781; 136–139; 67b–69a. (I. Toldalék, 17. Ének)	<i>Ad: Hier sassen wir etc.</i> [Steffan 1778, No. 16.]	1781, Nagyszombat	<b>1087–1088.</b>
-------------------------------	---	---	-------------------	-------------------

Johann Paul Sattler (1747–1804): *Die Klagende Nachtigall*. (A szerzőt és a címet Doncsecz Etelka azonosította.)

A Sattler által írt német költemény szövegét Verseghy a *Sammlung deutscher Lieder I.* kötetében található egyik Steffan-dallamhoz utalta, a szöveg mellett ugyanis az *Ad [notam]: Hier sassen wir etc.* dallamutalás olvasható, ami az 1788-ban megjelent *Klavierlied*-gyűjtemény 16. számú darabjának (2/4, D-dúr, Moderato), a Steffan által megzenésített *Daphnens und Thyrsis Bund* című Götz-költeménynek kezdősora. Ugyanerre a dallamra írta ezzel egy időben Verseghy *A' Hivség* (63) című énekét.

## De S[ancto] Aug[ustino] [Salve flos Eremitae, silvarum decus]

De S[ancto] Aug[ustino]	Parnassus 1781; 139; 69a. (I. Toldalék, számozás nélkül)	Ad [notam]: Iris [Haydn 1781, No. 7.]	1781, Nagyszombat	1089.
----------------------------	---	--	----------------------	-------

Ismeretlen forrásból származó Szent Ágostonhoz szóló korabeli latin nyelvű egyházi ének, amit Haydn–[Weppen] *An Iris* című, 1781-ben megjelent *Klavierliedjének* a dallamával társított Verseghy. Haydnak ezt a dallamát háromszor is felhasználta a költő az 1781-es *Parnassus*-kéziratban. A *De S[ancto] Aug[ustino]* mellett ezt a dallamot utalta *A Szentekről* című egyházi éneke mellé, illetve ugyanekkor *Amor* (56) címen le is fordította a *Klavierliedet*. Haydn darabjáról lásd *A Szentekről* (33) jegyzetét, J. A. Weppen *An Iris* című versének szövegét I. az *Amor* (56) jegyzetében.

## [Batsányi János] Szép a' Hazáért tűrni; viselni rab/Lántot...

<i>Szép a' Hazáért tűrni; viselni rab/Lántot...</i>	Haller-kézirat, II. szövegcsoport; 140b (a könyv 170. oldala).	Batsányi autográf bejegyzése.	[1795, budai fogság]	430.
---	---	----------------------------------	-------------------------	------

Batsányi autográf. Batsányi *Bízattás* című versének egyik változata, melyet a fogságban a Verseghy által használt *Haller*-kéziratba jegyzett be Batsányi a vele együtt raboskodó költőtársának. A szakirodalom nem ismeri. A *Bízattást* és a hozzá kapcsolódó jegyzeteket lásd BJÖM I, 1953, 7, 279–281.

## [Kresznerics Ferenc] Egy Nemes Jérczéhez. [Jércze! díszes tollas népnek, / gyöngyös, búbos, ékes fajt]

<i>Egy Nemes Jérczéhez.</i>	Énekek-kézirat, 32a.		1809.	[478.]
-----------------------------	----------------------	--	-------	--------

Kresznerics Ferenc: *Egy Nemes Jérczéhez.*

Megjelenés: Halmy 1891.

Kresznericsnek ezt, illetve a *Jérczék, Tíkok sírjátok...* kezdetű költeményét a hozzá tartozó verbunkos dallamokkal együtt Halmy Gyula 1891-ben kiadta a *Verseghy Ferenc élete és munkái* című biográfijában. Mivel Halmy Kresznerics kottás kéziratát is ismerte (Budapest, Egyetemi Könyvtár, H 35; 126–127: *Jércze! díszes tollas népnek...* – 2/4, d-moll, Léptetve; 130–131: *Jérczék, Tíkok sírjátok...* – 2/4, D-dúr, Halkkal), a szöveget természetesen nem, de az ahhoz tartozó verbunkos dallamokat Verseghyének tartotta. (A *Jérczék, Tíkok sírjátok...* kezdetű ének keletkezéstörténeti kontextusáról l. Szilágyi 2015. Szilágyi nem tud az énekhez tartozó verbunkos dallamról.) Verseghy kisebb költeményeinek a sajtó alá rendezésekor Császár Elemér és Madarász Flóris figyelmét elkerülte Halmy közlése, így, mivel az *Egy Nemes Jérczéhez* szövege a költő kéziratai között is megtalálható, Verseghynek tulajdonították az éneket (Verseghy 1910, 112–113). A dallamokkal kapcsolatban később, Kresznerics visszaemlékezése alapján Major Ervin is megerősítette Verseghy szerzőségét. Kresznerics a vers keletkezéséről a következőket írta: „Ez, a' ki itt le iratik PALOCSAI Anna kis Aszszony [...] meg szántam a' szemérmes Szüzet, és ezen két énekkel akartam emlékeztetést fenn tartani, melyet Verseghink forte piánóra is alkalmaztatott.” (Idézi Major 1925, 261.) Kresznerics azonban nem azt állította, hogy a dallamokat Verseghy szerezte, csupán azt, hogy a „Magyar Hárfás” azokat fortepiánóra alkalmazta.



Mivel Verseghy prozódiai okokból egész énekköltészete során elzárkózott a komponálástól, valószínűleg ezeknek a dallamoknak sem ő a szerzője.

Kresznerics Ferenc (1766–1832) és Verseghy feltehetően Szombathelyen ismerkedett meg egymással. Kresznerics akkor tanult ott fiatal papnövendékként, amikor Verseghy is ott volt. Közös kapcsolati hálójukon túl (Kresznericset például szoros barátság fűzte Sigray Józsefhez, aki a Martinovics-perben Verseghyvel együtt elítélt Sigray Jakab testvére volt), Kresznerics a grammatikájában is sokat merített Verseghy rendszeréből. A természettudományokat oktató és nyelvészeti munkákat író tudós pap később filozófiai doktorátust szerzett, illetve a „klavir-vésésben is gyakorolta magát”. (Idézi Gál-di László: *A magyar szótárírodalom a felvilágosodás korában és a reformkorban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1957, 381.) Kresznerics egy külön gyűjteménybe a korabeli népszerű énekeket is lejegyezte. Köz-költészeti énekgyűjteményéről: Csörsz 2017b.

## TÁBLÁZATOK

### Szövegforrások és szövegidentitások időrendje

A költő alapvetően nem datálta a verseit. Kivételt csak az episztolák, az 1795 ősze és 1796 májusa között Kufsteinben Batsányi és közte lezajló vita nyomán keletkezett néhány vers (itt is csak hónapra és napra vonatkozó bejegyzés van), majd az 1819–1822 között fordított-írt zsolttárok és egyházi énekek jelentenek. Az egyes költeményeket éppen ezért többnyire a szövegforrások alapján datáltuk, ám a kéziratok esetében ezek időrendjét is nekünk kellett kialakítani. Ezt a tágabb kontextus, a szövegváltozatok alakulása, illetve a helyesírás és íráskép változása alapján végeztük el. A szövegforrásokat három csoportba soroltuk: fogság előtt keletkezettek, fogságban lejegyzettek, fogság utániak. A táblázat első oszlopában a szövegforrások keletkezési ideje szerepel, a másodikban a szövegforrás lejegyzésének vagy kiadásának helye, a harmadikban az adott szövegforrás neve szükség szerint részekre bontva (a kéziratokat kurzívval szedtük, a nyomtatványoknál zárójelben megneveztük a típust), a negyedikben pedig a bennük lejegyzett költeményekhez tartozó szövegidentitás-szám, ami egyszerűsöd a költemények lineáris keletkezési rendje. Az 1. tehát a legkorábbi szövegidentitásnak a száma, a 310. pedig a legkésőbb lejegyzetté. Ha egy szövegforrásban már szerepelt az adott szövegidentitás-szám, akkor az újabb lejegyzési helynél kihúztuk a helyét. A lejegyzés helyére és idejére vonatkozó általunk rekonstruált adatokat szögletes zárójelbe tettük.

Keletkezési idő	Lejegyzés vagy kiadás helye	Szövegforrások (nyomtatványok, kéziratok)	Szövegidentitás száma
<b>I. Fogság előtt keletkezett kéziratok, kéziratcsomók és nyomtatványok (1779–1794)</b>			
1779–1780	Nagyszombat	<i>Kreskay Imrénének írt episztolák</i>	1–4.
1780	Nagyszombat	<i>Parnassus 1780, I–IV. Rész</i>	5–56.
1781 eleje-közepe	Nagyszombat	<i>Parnassus 1781, I–IV. Rész, I. Toldalék</i>	
1781 november-december	Nagyszombat	<i>Parnassus 1781, II. Toldalék</i>	
[1781 vége–1782 eleje]	Nagyszombat	<i>Parnassus 1780, IV. Rész utáni számozatlan rész</i>	
[1786–1788]		<i>Énekek-kézirat, I. csomó</i>	57–69.
[1790]		<i>Jób' könyvének eleje, próba gyanánt a' Zsidóbúl kötött magyarsággal fordítva</i>	70.
1790	Pest és Buda	Túrjón dítséretes vitéz-erősséggel... (kötetrészlet)	71.
1790	Kassa	Magyar Museum (periodika)	72–77.
1790	Kassa	Orpheus (periodika)	78–79.

1790	[Pest v. Buda]	Emlékesztető Oszlop azoknak a' Hazafiaknak Tiszteletére [...] (aprónyomtatvány)	–
1790	[Pest v. Buda]	A' Magyar Hazának Anyai Szózatya [...] (aprónyomtatvány)	80.
1791	[Pest v. Buda]	Eggy jó szívből kóltt Szatíra (aprónyomtatvány)	81.
1791	Bécs	<i>VI. Ária-kézirat</i>	–
1791	Bécs	Rövid Értekezések a' Musikáról. VI. Énekekkel	
1791	Bécs	Hat Magyar Énekek	
[1791–1792]		<i>Énekek-kézirat, II. csomó</i>	82–98.
1793	Pest	Mi a' Poézis? [...] Egynéhány Kőlteményes Enyelgésekkel	
1793. október 28.	Nagyszombat	<i>Koppi Károly Professor Úrnak</i>	99.
1794–1795	Vác	Uránia (periodika)	–
<b>II. Fogságban keletkezett kéziratok és kéziratcsomók (1795–1803)</b>			
[1795 január–augusztus]	[budai fogság]	<i>Uránia-kézirat, II. szövegcsoport</i> <i>Uránia-kézirat, V. szövegcsoport</i> <i>Haller-kézirat, IV. szövegcsoport</i> Mi a' Poézis? [...] Kőlteményes Enyelgésekkel – <i>kézírtos rájegyzés</i>	100–106.
[1795 szeptember – 1796 szeptember]	[kufsteini fogság]	<i>Uránia-kézirat, I. szövegcsoport</i> <i>Uránia-kézirat, III. szövegcsoport</i> <i>Haller-kézirat, I. szövegcsoport</i> <i>Haller-kézirat, III. szövegcsoport</i>	107–165.
[1796 szeptember – 1797 szeptember]	[grazi fogság]	<i>Haller-kézirat, II. szövegcsoport</i> <i>A grazi fogság versei</i>	166–207.
[1800–1803 között]	[brünni fogság]	<i>Énekek-kézirat, III. csomó</i>	208.
[1800–1803 között]	[brünni fogság]	<i>Égfi Ferencz-kéziratok</i>	209.
<b>III. Fogság után keletkezett kéziratok és nyomtatványok (1803–1822)</b>			
1804	Pest	Kolompösi Szarvas Gergely, I. kötet (regény)	210.
1804	Pest	Rikóti Mátyás	211–212.
1805	Pest	Kolompösi Szarvas Gergely, II. kötet (regény)	213.
1805	Pest	Neuverfasste Ungarische Sprachlehre (nyelvkönyv)	214.
1805 [másolás ideje]	[brünni fogság]	<i>Verseghy Ferentz Munkáiból. 1805. (másolat)</i>	215–217.
[1805 k.]	[Buda]	<i>A' Budamelléki Nyúlsziget</i>	218.
1805	Buda	<i>Geburtsfeyer der Gnadigen Comtesse Leopoldine von Szápáry.</i>	219.

1805		Neve' napjára Ő Excellentiájának Gróf Szápáry János Úrnak [...] (aprónyomtatvány)	220.
1806	Buda	A' Magyar Músának háládatos öröme (aprónyomtatvány)	221.
1806	Buda	Tisztelete Ő Excellentiájának, Puchói Marczibány Istvány Úrnak [...] (aprónyomtatvány)	222.
1806	Pest	Háládatos örömdal [...] Puchói Marczibány Istvány Úrnak [...] (aprónyomtatvány)	223.
[1806]	[Buda]	<i>Engedgye meg kérem, szegény szolgálójának...</i>	224.
1806	Pest	<i>Verseghy Ferentznek rövid felelete [...]</i>	225.
1806	[Buda]	<i>Az Irgalmasság</i>	226.
1806	Pest	Hazai Tudósítások (periodika)	–
1806	Buda	Magyar Aglája (gyűjteményes kötet)	227–249.
1807	Pest	Magyar Hárzás (gyűjteményes kötet)	250–253.
1807 után	[Buda]	<i>Énekek-kézirat, IV. csomó</i>	–
1808	[Buda]	<i>An die Comtesse Leopoldine v. Szapary</i>	254.
1810	Buda	Halotti Tisztelete [...] Puchói Marczibány Úrnak [...] (aprónyomtatvány)	255.
1812	Pest	Vak Béla a' magyarok királlya (regény)	256.
1813	Pest	Almarék erdélyi herczeg, avvagy a' szebeni erdő (regény)	257.
1816	Buda	Exercitationes Idiomaticae Hungarici (nyelvkönyv)	–
1818	Buda	Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány (nyelvkönyv)	–
1818–1821	Buda	<i>Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai Magyar Hexametrumokban.</i>	258.
1819–1822	[Buda]	<i>Énekek-kézirat, V. csomó</i> <i>Énekek-kézirat, Különálló lapok</i>	259–267.
1819–1822	[Buda]	<i>Zsoltárok-kézirat</i>	268–305.
1822	Buda	<i>Dissertatio-kézirat</i>	
1820–1824	Veszprém	Egyházi Értekezések és Tudósítások (periodika)	
1822	Buda	Dissertatio de versione Hungaricae Scripturae Sacrae (értekezés, bibliafordítás)	

[1820–1821]		<i>Boldogítsa Isten élete' napjait...</i>	306.
1821	Veszprém	Mély Tiszteletű Emlékezete néhai Kurbély György Úrnak [...] (aprónyomatvány)	307.
1821	[Buda]	<i>Megállly! Kiáltya jó Barátom...</i>	308.
1825	Buda	Versegly Ferencz' Maradványai és Élete (postumus kiadás)	309–310.

## Késői egyházi darabok időrendje

Verseghy 1819-től Horváth János veszprémi kanonok kérésére csatlakozott a kanonok által megindított *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című folyóirat munkálataihoz: új dallamokra új egyházi énekeket írt, szabad és szoros zsolnártfordításokat, illetve értekezéseket és egyéb műfordításokat készített. Közben előbb Fischer István egri érsek, majd Rudnay Sándor esztergomi herceprímás megbízásából nekilátott a Káldi-biblia tudományos revideálásának, aminek köszönhetően a zsolnárok egy részét szigorú egyházi cenzúra mellett szorosan újrafordította. A táblázatban ennek az időszaknak, azaz az 1819 és 1822 között készült egyházi daraboknak az időrendjét tekinthetjük át. Az első oszlopban a szövegidentitás száma, utána zárójelben a dallam-szám olvasható. A második oszlopban a cím, alatta zárójelben, hogy szorosan, zsidó paralizmusokban vagy szabadon, antik-idomértékes formában magyaráította-e a darabot Verseghy. A harmadik oszlopban a datálásra vonatkozó rövid idézet, a negyedikben az idézet forrása, az ötödikben pedig a szöveg megjelenés helye és ideje található.

Szöveg-identitás	Cím	Keltekzés idejére vonatkozó idézet	Az idézet forrása	Megjelenés helye és ideje
268. (55)	Az Úrnak felmutatása után	„Ezen példázatot, az Énekekről való Dissertációval és az Énekkel együtt elküldöttem. 9. Martz. 1819.”	Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. március 9.	EÉT 1820/1, 168.
269.	Az Istennek felsége és jósága a 103. Zsolnárszerint (szabadon, görög versnemekben)	„A’ 103. Zsolnárszerint Alcaicumokban költött ódátot Az Istennek Felségéről és Jóságáról im’ ide függesztem.”	Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. június 13.	EÉT 1820/3, 89–94.
270–272.	1–3. Zsolnárszerint (szorosan)	„Budánn 1819. és követk. esztendőökben.” „Imprimatur. Budae 18. Augusti 1819. M. A. Trenka. Revisor Librorum” „Ide rekeszve küldöm a’ három első Zsolnárt.”	Zsolnárok-kézirat, 243a. Zsolnárok-kézirat, 285b. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. augusztus 20. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. szeptember 25.	EÉT 1820/3, 79–87. (Horváth János A’ Zsolnárokról című értekezésének része.)

273. (56)	Új Esztendő napjára való Ének	„Ide zárva küldöm az új esztendőre készített Éneket, és Szent István' jobbjárúl a' szokott énekek jobbítását.” „Az új esztendőre való éneket visszaküldöm.”	Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. szeptember 11.	EÉT 1820/2, 181–182.
274. (59)	Ének Szent István király jobbjáról	„Az Ária, mellynek <i>Sei Iertül</i> írtt originálissát, ime! ide függesztem, már régen ki van nyomtatva.” „A' kivántt utolsó Strófát ide függesztem, öszveforrasztván benne a' Veszprémi ideát az enyímmel.”	Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. szeptember 25. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. december 1. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. december 20.	
275.	Veszprémben volt létemnek emlékezete	„Ide zárva küldöm az új esztendőre készített Éneket, és Szent István' jobbjárúl a' szokott énekek jobbítását.”	Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. szeptember 11.	–
276.	22. Zsoltár (szabadon, görög versszakokban)	Veszprémben volt létemnek Emlékezete (August. 9től fogva 13iki) az odavaló <Lelki Pásztorokhoz> Egyházi <Férfiakhoz> Urokhoz „Van készen három új Zsoltár is Görög mértékű versekben, szabadon fordítva [1., 22., 71.j; ezeket még most magammal tartom.”	<i>Zsolttárok</i> -kézirat, 4; 274b.	–
277–280.	118. Zsoltár (szabadon, görög versszakokban)	„[...]e' kettős innepre [ti. neve napjára és az új esztendőre] egy pár Zsolttárral kedveskedgyek...” „Neve' napjának töllem kitelhető dűcsötítésére küldök egy pár Zsolttárt...” „A' kivántt 118. Zsolttárnak He és Vav betűit ide zárvam küldöm.” „a' <i>Legem pone mihi Domine!</i> Zsolttárdarabot beküldöttem. Hogy a' Censor hozzá függesztette még a' Musicának helybenhagyását is, onnan történhetett...”	Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. november 15. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. december 20. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. december 20. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1821. december 23. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1822. január 16.	EÉT 1822/1, 165–169. (Aleph és Beth, Gimel és Daleth) EÉT 1824/3, 69–73. (He és Vau, Zan és Heth)

281.	22. Zsoltár	„Tudván, hogy Fő Tisztjelendő, Úr a' Zsoltároknak szoros fordításában különösbbe gyönyörködik, az így fordított 22. Zsoltárral kedveskedek...” „e' kettős ünnepre egy pár Zsoltárral kedveskedjék...” „Kiss Ferenc Kanonok Úrnak e' 22. Zsolt[árt] már elküldöttem.”	Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek. 1819. december 20. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. december 20 <i>Zsoltárok</i> -kézirat, 280a–280b.	
282.	18. Zsoltár (szorosán)	„Budánn 1819. és követk. esztendőkbbe.” „Horváth Kan[onok] Úrnak e' Zsoltárt már elküldöttem 13. Január 1820.” „ide függesztem a' 18. Zsoltárnak szoros fordítását.”	<i>Zsoltárok</i> -kézirat, 244a. <i>Zsoltárok</i> -kézirat, 253a–254b. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. január 18.	
283.	Könyörgés a' Királyért a' 71. Zsoltár szerint (szabadon, görög versnemekben)	„Van készen három új Zsoltár is Görög mértékű versekben, szabadon fordítva [1., 22., 71.]; ezeket még most magammal tartom.” „Eg Zsoltár is van már most egyszer Fő Tisztjelendő Úr kezében, mellyekhez ímel kettőt ismét küldök [ti. ezt, és az I. Zsoltárt a Jámbornak' boldogsága szerint]. A' királyért való könyörgésre Sággy Barátunknak balsága buzdított fel...” „Elküldöttem H[orváth] K[anonok] Úrnak 22. Febr. 1820.”	Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. november 15. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. február 23.	EÉT 1824/3, 76–79.
284.	A' jámbornak boldogsága az I. Zsoltár szerint (szabadon, görög versnemekben)	„Van készen három új Zsoltár is Görög mértékű versekben, szabadon fordítva [1., 22., 71.]; ezeket még most magammal tartom.” „Eg Zsoltár is van már most egyszer Fő Tisztjelendő Úr kezében, mellyekhez ímel kettőt ismét küldök [ti. ezt, és a Könyörgés a Királyért a' 71. Zsoltár szerint].” „Elküldöttem Horváth K[anonok] Úrnak 22. Febr. 1820.”	<i>Zsoltárok</i> -kézirat, 281a–282a. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1819. november 15. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. február 23.	–



285, (57)	A' keresztfa mellett álló Szűz Anya	<p>„A' Magyar <i>Stabat Mater</i> pedig ide zárva most küldöm. Már mikor a 'Honorariumot' át adtam Saillernek, akkor egyszersmind a' 'Stabat Mater' ből is elvittem hozzá az első strófát, szokott német fordításommal, minden szónak értelmével, a' versnemével, 's egyéb musicabeli jegyzéseimmel együtt.</p> <p>„Elküldöttem Veszprémbe 22. Aprilis 1820.”</p> <p>„A' <i>Stabat Mater</i> már kész, és eddig csak azt vártam, ha nem történik változás a' versekben, hogy úgy ne járjunk a' kóttakkal, mint az előbbeni énekünkben.”</p> <p>„Az Áriát a' <i>Stabat Mater</i> énekre átadtam már a' Typographiának. Elvisezem magammal mását Veszprémbe, hogy próbaképen dalolhassuk.”</p> <p>„Az Énekre való Kóták meg vannak már szedve, 's mind általam, mind Seiler által corrigálva, Ságty az Éneket ma viszi a' Censorhoz...”</p> <p>„küldöm a' következő Írásdarabokat. [...] a' Typographiába is küldöttem fel egy Intést, hogy a' már kész <i>Áriát</i> (<i>Stabat Mater</i>) küldgyék Pestre a' servitákhöz, hol Fliszár Professor Úr szálláson vagyon.”</p> <p>„10. Aprilis 1820.”</p>	<p>Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. április 22.</p> <p><i>Zsolttárok</i>-kézirát, 283a.</p> <p>Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. július 13.</p> <p>Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. július 20.</p> <p>Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. szeptember 8.</p> <p>Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. szeptember 17.</p>	EÉT 1820/4, 145–146.
286.	Jerusalem ( <i>hexameterben</i> )	<p>„Ide zárom az Olaszbúl tett fordítást, szivemből kívánván, hogy helybenhagyást érdemeljenek...”</p> <p>„Az Értekezéseket – a' jövő 1821 dik esztjendőre] valókat is elkezdtem nyomtatattani; 's Palesztínában, melly az elsőt teszi, már a' harmadik ár-kust szedik...”</p>	<p><i>Zsolttárok</i>-kézirát, 282a–282b.</p> <p>Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. április 15.</p> <p>Horváth János – Verseghy Ferencnek. Veszprém, 1820. október 11.</p>	EÉT 1821/1, 59., 65. (A <i>Palesztína' Jézus' idejében</i> című ismeretlen szerzőjű értekezés része.)

287–289.	4–6. Zsolttár (szarosan)	<p>„Budámn 1819. és követh. esztendőkbén.”</p> <p>„Die 28. Aprilis 1820. kezdtettem a' Veszprémiek' kívánsága szerint a' következendő Zsolttároknak fordításához, ammint a' Vulgátában fekszenek.” „Elküldöttem Veszprémbe 3. Máji 1820.”</p> <p>„Utolsó böcsös levelét a' 4. 5. és 6. Zsolttároknak Német fordítsaival együtt vévén, azonnal hozzá fogtam azoknak magyarrításához, hogy e' feleletemhez legalább egyet függeszthessek...”</p> <p>„Derezerem lévén, a' zsolttároknak folytatásához azonnal hozzá fogtam, hogy Főtisztelendő Hornyik és Kiss Kanonokoknak kedvét menél hamarább, és menél jobban lehet, töltsém.”</p> <p>„A' jövő Szombatonn a' 4dik, 5 dik, 6 dik Zsolttára való jegyzéseket is elküldöm, mellyeket Kiss Ferencz Úr még nem végzett el egészen...”</p> <p>„A' Püspöki Visgálat által helyben hagyott szép fordításait Kedves Uram Bátyámnak ezennel a' végett sietek megküldeni...”</p> <p>„A' Zsolttárokra való jegyzéseket elvárom, és azonnal elkészítem.”</p> <p>„Kezemhez vévén a' Zsolttárokat, azonnal megvettem benne a' jobbtásokot Főtisztelendő Kiss Ferencz Kanonok Úrnak böles kívánsága szerint [...] Most a' Jegyzésekkel együtt tisztára írom, s holnap a' Censor Úrnak felküldöm, ki a' szolgálatot valóban felmondotta; jöllehet, ha felmondása helyben hagyatiké vagy sem, mindeddig még nem bizonyos. [...] A' censurált Zsolttárokat tehát magammal viszem. [ti. Verseghy személyesen utazott Veszprémbe július 30-án.]</p>	<p>Zsolttárok-kézirat, 247a–247b.</p> <p>Zsolttárok-kézirat, 257b–260a.</p> <p>Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. május 3.</p> <p>Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. május 21.</p> <p>Horváth János – Verseghy Ferencnek. Veszprém, 1820. július 5.</p> <p>Horváth János – Verseghy Ferencnek. Veszprém, 1820. július 12.</p> <p>Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. július 13.</p> <p>Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. július 20.</p>	<p>EÉT 1820/4, 132–138. (Horváth János A' Zsolttárokról című értekezésének része.)</p>
----------	-----------------------------	--	---	--

290–299.	7–15. Zsoltár (szorosan)	„Budánn 1819. és követk. esztendőkbén.” „kérem Kedves Barátom Uramot, bírja reá Főtisz[eleendő] Kiss Ferencz Kanonok Urat, hogy minden kötetre három és három Zsoltárt egyenesen a’ Zsidóból szórúl szóra, ammint bölcs itélete szerint kívánnya, fordítani és jegyzéseivel kísémi ne terheltesen. Én azután minden tehetségemet rá fordítom, hogy szavait, ha csak lehetséges lehet, jambusokba szerkeztessen, és jegyzéseit, ammint eddig is kívánni méltóztatott, módóm szerint előterjesszem.	Zsolnárok-kézirat, 248a–252a. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. július 20.	Dissertatione de versione Hungaricae Scripturae Sacrae 1822, 128–144.
301.	41–42. Zsoltár (szorosan)	„Budánn 1819. és követk. esztendőkbén.”	Zsolnárok-kézirat, 243a.	–
302.	48. Zsoltár (szorosan)	„Veszprémbé 31. Julij 1820. elküldöttem.” Budánn 1819. és követk. esztendőkbén.” 1820. július ? (elküldve)	Zsolnárok-kézirat, 254b–256a. Zsolnárok-kézirat, 243a.	–
303.	136. Zsoltár	„Seilemál van már a <i>Super flumina Babylonis</i> Zsoltár két héttül fogva. „A’ <i>Super flumina Babylonis</i> Zsoltárnak musikájával, mellyet Sailler szerzett, mit csinállyunk? Szép mustra volna ám ez sokaknak, kik ugró nótákra szent énekeket csinálnak.”	Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. szeptember 8. Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak. 1821 vége	–
294–300.	10–16. Zsoltár (szorosan)	„Haj! be megézettem én is a’ Lexiconnak szükségét, mellybül ime! megint ragasztok ide egy Teremtőt, hét Zsolnárral.” „Eddig már elküldöttem Veszprémbé 15. Decemb. 1820.”	Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1820. december Zsolnárok-kézirat, 260b–265a.	Dissertatione de versione Hungaricae Scripturae Sacrae 1822, 138–144.

270–302, 304.	1–15, 18, 22, 41. és 42, 48, 70. zsoltár (szorosan)	„egyenesen a’ Zsidóbiúl készen van már egynehány Zsoltárom mert a’ Káldiétul való külömbözés sokkal nagyobb, mellynek mindenütt okát kell adnom. „elvégeztem Ó Herczegségének a’ Primásnak parancsoltatya szerint a’ Synodus’ számára, és tisztán le is írtam nyomtatásra [...] szorosan a’ Zsidó szerint fordított húsz Zsoltárt, számtalan jegyzésekkel, mellyek az új fordításnak majdnem versenkint okait adgyák.”	Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1821. október 13 Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak. 1821. vége	Dissertatione de versione Hungaricae Scripturae Sacrae 1822, 115–154.
304.	70. Zsoltár	„A’ 70. Zsoltárt szorosan a’ Zsidó szerint is fordítottam, más 19 Zsoltárral együtt mustra gyanánt Ó Herczegségének a’ Primásnak parancsoltatya szerint a’ Synodus számára. Ide függesztem ezt is, „Budámn 1819. és követk. esztendőkkben.”	Verseyhy Ferenc – Dréta Antalnak. 1821 vége Zsoltárok-kézirat, 243a.	EÉT 1822/2, 33–135. EÉT 1824/3, 74–76.
305.	A’ képzelő erőnek nagy művei az emberben	„Ezt Veszprémbe elküldöttem 9. Martius 1822.” „Pro Domino Abbate de Dretea Die 23. Oct. finivi 1821.”	Zsoltárok-kézirat, 243b.	EÉT 1824/3.

### Angol versek prózai fordításainak forrásai (OSzK Kt., Oct. Hung. 1486: *Übungen aus dem Englischen*)

Verseghy a brünni fogságban (1797–1803) már hivatalosan is hozzájuthatott könyvekhez. A korabeli nyugat-európai irodalom kiadványait beszerezve egyrészt nyelvészeti kutatásai miatt, másrészt az idegen nyelvű irodalom fordításának okán ekkor tanult meg angolul és olaszul, illetve ekkor mélyítette el még jobban francia tudását is. Itt jutott hozzá Joseph Retzer Bécsben 1783–1786 között megjelent hat kötetes *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets* című antológiájához, melynek segítségével nekilátott angol tanulmányaihoz. Egyrészt számtalan költeményt átmásolt Retzer antológiájából (MTAKK RUJ 8r. 3l, IV. kötet: *English pieces and comedies*; 1–90), másrészt számtalan költeménynek készítette el a prózai fordítását (OSzK Kt., Oct. Hung. 1486: *Übungen aus dem Englischen*). Mivel a fordításokhoz nyilvánvalóan szótárornia is kellett, készített egy 58 oldalnyi angol-német szótárt is (OSzK Kt., Oct. Germ. 462: *Erklärung der schweren Wörter und Phrasen, die in engländischen Poeten vorkommen*). Az angol-német szótár oldalszámaitalásai alapján bizonyos, hogy voltak még más angol másolatokat és fordításokat tartalmazó kéziratcsomói is Verseghynek, ezek azonban jelenleg lappanganak vagy elvesztek.

A táblázatban a prózai fordításokat tartalmazó autográf kéziratkötet dolgoztuk fel (OSzK Kt., Oct. Hung. 1486), mint Verseghy irodalmi tájékoztatójának és költői fejlődésének fontos lenyomatát. Az első oszlopban a kézirat Verseghy által számozott oldalszáma található, és a szerző neve, ha Verseghy odairta a fordítás végére. Amit Verseghy később költeményes formába is átdolgozott, azt félkövérral szedtük, és megadtuk a szövegidentifikációs számát, illetve a belőle készült költemény címét. A cím után a kéziratban mindig egy oldalszámatalás is áll (pl. Ex pag. 15), de mivel ez feltehetően Verseghynek egy az angol fordításokhoz használt, mára elveszett kéziratára vonatkozik, ezeket nem közöltük. A harmadik oszlopban a fordítás kezdő sorai olvashatók, a negyedikben a forráshely (Retzer antológiájának kötet- és oldalszáma), az ötödikben pedig az angol nyelvű antológiában található szerző és cím. Retzernél a tartalomjegyzék és a főszöveg a szövegző kis és nagy betűk, illetve esetenként a kiegészítő magyarázatok tekintetében nem mindig egyezik. Mi a főszövegben olvasható címeket közöljük, de mivel a szerzők teljes nevét Retzer csak a tartalomjegyzékben adta közre, a szerzői neveket onnan vettük.

Oldalszám	Cím, a szerző neve	Szövegkezdet	Retzer 1783–1786	Szerző, Cím (Sorkezdet)
1	<i>Ének.</i>	Ha képzelhetném, hogy számomra te egy futó gondolatot vissza tartóztathatnál, vagy hogy annak, a' mit érted érzek, csak ezredik részét velem feloszthatnád.	?	
1	<i>Két vagy három látogatás, és két vagy három főhajítás; két vagy három udvariság; két vagy három fogadás; két vagy három csók, és két vagy három sohajítás;</i>		I, 23.	Pope's Misc. [Pope, Alexander]: <i>Two or Three; or a Receipt to a make a Cuckold.</i>

2	Cupido és a Campaspe.	Cupido és az én Campaspém játszottak kártyát csókokért. Cupido fizetett. Fetette ő tegzét, ijját, és nyilait, anyya' galambjait, és verébzúgjait	I, 63.	Lylie, John: <i>Cupid and Campaspe</i> .
2	<b>A' Szerelemben való némaság. 167. A' hallgató szerelmes...</b>	A' Szerelemben való némaság több fájdalomat árul el, mint a' szavak, bármely elmések legyenek.	I, 98.	[Anonymous]: <i>On silence in love</i> .
2-5	Az Árendás, a' Pudlikutya, és a' Macska. Moore.	Miért ráncosította az én Drágám haragos homlokát? mi-csoda embertelen sérelem bosszont most tégedet?	I, 123-127.	Moore, Edward: <i>The farmer, spaniel and the cat</i> .
5-6	Az én szerelmes Margitom. Williams.	Még egyszer zengtetem a' szós kobzot, s elbeszéltem a' hegyeknek és völgyeknek az én szerelmemet	I, 139-141.	Sir Charles Hanbury, Williams: <i>Lovely Peggy</i> .
6-9	Dóris. Congreve.	Dóris, egy élteőbb Nimfa, mindennémű kellemetesség-gel és mesterséggel bír	I, 160-163.	Congreve: <i>Doris</i> .
9	H-y! Asszonyhoz. Voltaire. J. Festoon.	H-y! ha tudnád azt a' szerelmei' mellyet mellyemben meggyújtottál!	I, 168.	Voltaire, Mary Francis Arouet: <i>To Lady H-y</i> .
9-10	Ének. Thomson.	Sanyarú annak a' sorsa, a' ki szeret, és remegő kinyyait nem meri megmondani, hanem csak a' szimpatéticus ligeteknek	I, 170-171.	Thomson, James: <i>Song</i> .
10	<i>Belinda</i> . S. the female Spectator.	Belindának szikrázó esze és szemei egybekapcsolva olly szilaj tüzet (világosságot) lőnek	I, 172.	[Anonymous]: <i>Belinda</i> .
10-11	<i>Anacreonticum</i> . Shenstone.	Egy aoniat hüvös ligetben volt; hogy a' fáradságtól ellan-kadván, frissítést keresett az érnnyéktől	I, 173-174.	Shenstone, William: <i>Anacreontic</i> .
11-12	<i>Dialógus a' Képzés és a' Kívánság között</i> . Dryden	K. Jöjjsze ide, paraszt pásztor! Kív. Mit parancsol az Úr?	I/175-176.	Dryden, John: <i>A Dialogue between Fancy and Desire</i> .
12-13	<i>A' Kívánság</i> . Pope.	Oh! légy te megáldva mindennel, a' mit az Egek küldhetnek, hosszas egészséggel, hosszas ifúsággal, hosszas örömmel és egy jó barátal.	I, 178.	Pope, Alexander: <i>The Wish</i> .
13	<i>A' Francia Nemzetről</i> . Voltaire.	Itt én egy nemzetet szánoK egyszerűs mind és csudálok, mellyet a' dücsösségnek legnemesebb érzései tüzesítének	I, 182-183.	Voltaire, Mary Francis Arouet: <i>Verses on the French Nation</i> .
13-15	<i>A' lefegyverkezett Szerelen</i> . Prior.	Ammint egy Mirtusnak zöld árnyék alatt Cloe fél álomban feküdt, csendesen feülte mellyére Cupido	I, 190-192.	Prior, Matthew: <i>Lore Disarm'd</i> .

15	<i>Montague Asszonyinak Declarátiója.</i> Montague.	Drága Colin! előzd meg forró pirulásimot! mert mikép szóllhassak én kintlódás nélküli?	I, 141–142.	Montague, Lady Mary Wortley: <i>Declaration.</i>
15–16	<i>Félelet a Declarátióra.</i> Yonge.	Jó Asszonyom! mikor az asszonyok kész akarartuák, boldonhoz kell-e szükségképen (akkor) a' férjfitúnak hasonlítani?	I, 225–226.	Yonge, William: <i>Answer [to M. W. Montague].</i>
16	<i>Florella.</i> Essays on Songwriting.	Ha valamely gonosz mostoha csillag, ammint irigy csillagok némellykor fénylenek, engemet az én Florellámtól messze elhagyítana	I, 231.	[Anonymous]: <i>Florella.</i>
16–17	<i>Montague Asszonyhoz.</i> Pope.	A' szépségben és elméségben senki sem merte mind- eddig kérdésbe venni felsőségedet.	I, 235–237.	Pope, Alexander: <i>Verses to the Lady Mary Wortley Montague.</i>
17	<i>Recipe, egy Szépség' formálására.</i> Lloyd Assz. Swift.	Mikor Cupido az ő nagy attyát Jupitert kérte, hogy formállyon egy új recipe szerint valami szépséget, elküldött Jupiter és talált messze egy mezei szímben igazságot, ártatlanságot, egyenes szívűséget és derűlt tekintetet	I, 245.	Swift, Jonathan: <i>On Mrs. Biddy Lloyd. Or, the Receipt to form a Beauty.</i>
18–19	<i>Merry (Vidám) Andráis.</i> Prior.	Furcsa Merry András a' múltt Southwar'ki vásárkor, (Ber- talankor ez nem nagy volt)	I, 292–293.	Prior: <i>Merry Andrew.</i>
19–20	<i>A' Kéj.</i> Otway.	Átkúcsolva karjaival annak, a' kit szeretek, hasztalan igye- keztem, fájdalom! élni.	I, 303–304.	Otway, Thomas: <i>The Enjoyment.</i>
20	<i>A' Spanyol Bugzóság a' Religióért.</i> Butler.	Soha [Jezsuita] ki nem terjeszthette kezét, hogy terméket- len tartományban templomot plántállyon	I, 196.	Butler, Samuel: <i>The Spanish Zeal for Religion.</i>
20–21	<i>Egy ifjú Özvegyhez.</i> Cunningham.	Hadd mulassák el vonakodó rátorúsággal a' dücsőített elragadtatást a' szemérmes szüzek!	VI, 203–204.	Cunningham, John: <i>Epistle to a young Widow.</i>
21	<i>A' Pásztor Resolútiója.</i>	Epesztvén magamat kétségbeeséssel, meghallalak-e azért, mivel egy asszony szép?	V, 265–266.	<i>The Shepherd's Resolution.</i>
21	<i>Koporsóvers.</i> Dryden.	Itt fekszik az én feleségem; hadd feküdjön! most ő már megnyugszik, és én is.	II, 12.	Dryden, John: <i>Epitaph, intended for his Wife.</i>
21	<i>Egy Dialogus.</i> Pope.	Minekutánna az én régi barátom oly nagyra ment, hogy a' Status' Ministerje lett, azt mondtam – de reménlem, nem igaz – hogy Craggs szígyenl Popeval társalkodni.	II, 13.	Pope, Alexander: <i>A Dialogue.</i>
22–28	<i>A Lehetetlen Dolog.</i> Congreve.	Tehozzád igazítom, kedves Dickem! ezt a' mesét, nem csak mint Criticushoz hanem egyszersmind mint jó barátom- hoz is.	II, 16.	Congreve, William: <i>An impossible Thing, a Tale.</i>

28	Cupidó' Bosszúállása. Vanbrugh.	Sabina, egy angyali orczával, mely a' szerelemtűl örömm-re alkottatott, a' kegyetlen Szirének' ráczájából látszik lenni.	II, 24.	Vanbrugh, John: <i>Cupid's Revenge.</i>
28	Egy rossz Poétára.	A' te verseid, barátom! örökké tartandók; mert a' ki azokat olvassa, soha nem olvassa végig.	II, 25.	[Anonymous]: <i>On a bad Poet. [Thy verses are eternal, o my friend!]</i>
28-29	Egy Poéma, Ének. Raleigh.	Egy kösziklőn vagy egy czéllában lakjake mint egy Remete, haza híván szívennek (minden) legkisebb részeit	II, 32.	Raleigh, William: <i>A Poem.</i>
29-30	Altheához a' Fogságból. Lovelace. [utána Verseghy rövid jegyzete egy másik könyvből Lovelace-ről]	Mikor a' Szerelem szabad szárnyakonn kapuimba beryedes, és az én menyei Altheámot vasrostélyomhoz susogni elhozza	II, 34.	Lovelace, Richard: <i>To Althea, from prison.</i>
30-31	Az Alku. Congreve.	Ne mondd nekem többet, hogy megcsalódtam, mivel Chloe hűtelen és közönséges: én óta [!] mindég igaz asz-szonynak ösmertem	II, 59.	Congreve, William: <i>The Bargain.</i>
31	Orpheus.	Mikor Orfeus lement azokba a' tartományokba, melyeket embernek látni nem szabad, hártfáját verte, ammint a' régi históriák mondják	II, 64.	Lisle, Dr. Edward: <i>Orpheus.</i>
31-32	A' Majmok. Merrick	A' ki visga szemmel ájárta Ovidius' meséit, látta, mikép változtatta majmokka megharagudott Jupiter semmirevaló embereknek egy seregét.	II, 71.	Merrick: <i>The Monkeys.</i>
32	A' választás.	Egy féjfű, a' ki sem nem magas, sem nem alacsony mind állapotjára mind (pedig) természetére nézve	II, 83.	[Anonymous]: <i>The Choice.</i>
33-34	Óda egy Favorita-macsának a' halálára, mely egy Pisztrangtoba esett. Gray	Egy gyönyörű virágedény mellett volt, melyre Chinának legkellemetesebb mestersege világoskék virágokat írt	II, 113.	Gray, Thomas: <i>Ode on the death of a favourite Cat.</i>
34	Stella és Flavia.	Stella és Flavia minden órában számtalan szíveket hőcítanak. Stellának egész hatalma az ő elméjében Flaviáé pedig szemében fekszik.	II, 132	Mrs. Barber: <i>Stella and Flavia.</i>



35	<b>Ének.</b> Waller <b>82. A' Rósiához.</b>	Eredgy, szerelmes rósal mond annak, a' ki idejét velem együütt vesztegeti, hogy tudgya meg most, mikor én ötet tehozzád hasonlítom, melly édesnek és szépségnek tetszik ő lenni.	II, 137.	Waller, Edmund: <i>Song</i> . [Go, lovely rose...]
35	A' kis Leányka. Anonymus	Hallottam, hogy mikor a' Szűznek arczainn a' kristály könyök lehullonganak, és a' sohajtások nem hagyják szőlani a' nyelvet	II, 165.	[Anonymous]: <i>The little Girl, a Song</i> .
36-37	<i>Levél Walpole Robert Úrhoz.</i> Fielding, Henry	Uram! még te az Ország' Kormányánn lovagolsz, Nemzetünknek irgysége és dücsössége	II, 196.	Fielding, Henry: <i>Letter to Sir Robert Walpole</i> .
37	<i>Epigramma.</i> Farquhar	A' Természetnek legfőbb adományai különbözőféle mértékel vannak elosztva	II, 197.	Farquhar, George: <i>An Epigram</i> .
37	A' Szerelmes. Steele	Helyrül helyre járok magamon kívül leüött szemmel mint egy néma árnyék, tilalom alá vetve, hogy búbanatomot ki ne nyilatkoztassam	II, 198.	Steele, Richard: <i>The Lover</i> .
37-41	<i>Az Eton Collegyumnak egy távúlrítáló Látására.</i> Gray	Ti távülvő csúcsok, ti régi tornyok, mellyeket patakos ligetek környülvésznek, hol a' háladatos Tudomány még most is imádgya Henricussának szent árnyékát	II, 270.	Gray, Thomas: <i>Ode on a distant Prospect of Eton-College</i> .
41	<i>Lycrophonbúli.</i> Sedley	Mi lessz a' bölcs emberbűl, mikor meg hal? Senki sem mondhattya meg, ha menországba megye vagy pokolba?	II, 282.	Sedley, Charles: <i>Out of Lycrophon</i> .
42-49	A' Választás. Pomfret	Ha nekem az Egek azt a' kedves szabadságot adnák, hogy magammak módot választhassak, melly szerint élyyek	II, 141.	Pomfret, John: <i>The Choice</i> .
49-51	A' Tekintetes Köz Hazának öt Tugyaihoz a' Poétáknak alázatos Instantiájok. Denham	Olly sokféle öszvegyűlő Instantiák utánm mindenféle életkoroktúl, nemektül, és conditióktúl, mink is hátúl (arrier gárda gyanánt) jövőünk	II, 138.	Denham, John: <i>The humble Petitions of the Poets</i> .
52-53, 86-87	<i>Swift Stellához, a' ki Poémáit ösze szedte és leírta.</i> Swift	Valamint mikor egy felséges épület felemeltek, soha sem halljuk a' munkásokat magosztaltatni	III, 22.	Swift, Jonathan: <i>To Stella, who collected and transcribed his Poems</i> .
A Verseghy által előre megszámozott 54-85. oldal hiányzik, de a magyartás folyamatos, ezek a lapok tehát még azeelőtt lettek kimetszve, hogy idáig jutott volna az angol költemények fordításával.				
87	<i>Egy sánta Koldúsrúl.</i>	Én sem állhatok, kiáltya amott egy koldús, sem nem járhatok! – Ha igazat mond, <i>fekszik (hazudik)</i> . NB. <i>lies</i>	III, 27.	Butler: <i>On a lame Beggar</i> .

87	Az Ajándék. <i>Irishez.</i> Goldsmith	Mond meg, kegyetlen Iris, te gyönyörű ördögöcske, te drága béres szépség! kicsoda esztendőbéli ajámlást csinállyak neked	III, 28.	Goldsmith, Oliver: <i>The Gift, to Iris.</i>
88	A' Szerető <i>haragja.</i> Prior	Ammint a' minap Cloe bejött a' szobába, elkezdém haragosan: hol mulathatott olly sokáig?	III, 72.	Prior, Matthew: <i>A Lover's Anger.</i>
88–91	<i>Bacchus arany a' Lesbosi Szőlők.</i> Parnell	Még Bacchus, az a' vidám Bacchus, a' gyönyörűség királya, kedve szerint kóborolván, az egész világot bűbájoigatta italával	III, 104.	Parnell, Dr. Thomas: <i>Bacchus, or the Vines of Lesbos.</i>
91–94	A' Juhász és a' Filozofus. Gay	A' vásároskútlú messze élt egy pásztor, mentten a' nyerekedésnek minden gondgyaitúl. Feje az öregséggel meg volt ezüstözve	III, 173.	Gay: <i>The Shepherd and the Philosopher.</i>
94–96	<i>Inscriptio a' negligáltt oszlopra Szent Márk' palotájában Florentiában. Íratott 1740.</i> Horace Walpole	Elenyészett nemzetség 1), melynek hiúsága soha sem emelt fel monumentumot, hanem csak melly ökök magokot magosztalta	III, 179.	Walpole, Horace: <i>Inscription for the neglected Column in the Palace of St. Mark at Florence.</i>
96	<i>Susanna és a' két vén.</i> Prior	Szép Susanna az ó nőségét jól védelmezte, melly mindenfeleül meg volt amúgy támadva a' buja pártúl.	III, 182.	Prior, Matthew: <i>Susannah and the two Elders, an Imitation of Chaucer.</i>
96–97	<i>Susanna és a' két vén.</i> Cobb	Mikor Susanna az árnyékos fáknak hűs magányában kerülte a' rekkenő hőséget, két szemtelen Bujja érkezett kertyébe	III, 182.	Cobb, Samuel: <i>Susannah and the two Elders.</i>
97–107	<i>Eggy mostani Dámának a' Journalja.</i> Swift	Igen barátságatlan dolog volt tölled (benned), kinek ösmerned kellett volna szívemet, „si ki olly jól tudtad buzsóságomat az egész asszonyi köz jóért.	III, 184.	Swift, Jonathan: <i>The Journal of a modern Lady.</i>
107–108	<i>Cupido Capitány.</i> Marriot	Valaha, Cytherának szent ármékában, mikor Venus a' hadakozás' Istenét ölelgette, körüöttök játszottak a' nevető Szerelmek.	III, 228.	Marriot, Mr. James: <i>Captain Cupid.</i>
108–112	<i>A' mostani Conversatio.</i> London Magazin	Az asztalka meg van terítve, a' The kész, mindenik Dáma az ó székénn rendben ül, a' tegnap esti Comédia utánn	III, 248.	<i>Modern Conversations.</i>
112–115	<i>Eggy Heloeta Tisztnek Levele egy jó baráttyához Romába.</i>	Iszonyú hegyekből, mellyek mindég hoba vannak rejtve, és terméketlen tartományomból és alól drága mezőségekrül, neked, drága Uram!	III, 260.	<i>An Epistle from a Swiss Officer to his friend at Rome.</i>
115	<i>Clarinda' imádságos könyvébe.</i> Granville	Hasztalan könyörögsz Clarindal éjjel nappal az Istenektül irgalmasságot! Micsoda büszkeség, az égtül azt kéred, a' mit minden embertül megtagszsz.	IV, 46.	Granville, George Lord Lansdowne: <i>In Clarinda's Prayer-book.</i>

115	Egy veszekedő asszonynak halálára, férjé nevében. Thompson	Huszonegy esztendeig éltünk együtt mint férj és nő. Nem tathattam már itt tovább.	IV, 47.	Thompson, William Ibkekken: <i>On the death of Mrs.***, a notable Scold.</i>
115	Chloe. Granville	Fényes, mint a' nap. szép mint a' reggel Cloe, és közönséges mint a' levegő.	IV, 93.	Granville, George Lord Lansdowne: <i>Chloe.</i> I. B.: <i>To Aurelia.</i>
116	Auréliához. J. B.	Miért hord (mutat) Aurelia komor tekinteteket? Ránczolt homlok csúfítissa-e el az illy szép orczáát és a' kegyetlenség a' szívet	IV, 93.	
116	Gay Úrnak Epitaphiumja. Pope	Csak ugyan tehát a' föld alatt fekszik szegény Gay? Illyen a' vége a' böcsületes Jakabnak!	IV, 111.	Pope, Alexander: <i>Mr. Gay's Epitaph.</i>
117	A' Házasságról. Anonym	Ne védelmezd már tovább, o Roma! új hitedet, ne vetekedgy többé a' hét szentség miatt!	IV, 140.	[Anonymous]: <i>On Wedlock.</i>
117	Egy nagy házra, mely státuakkal volt felékesítve. Anonym	A' falak vastagok, az inasok vékonyak, kívül az Istenek, belül az Ördög.	IV, 147.	[Anonymous]: <i>On a great House, adorned with Statues.</i>
117	Egy Menyegskére, ki a' kezét nem akarta mutatni. Anonym	Semmi okoskodás meg nem indíthatta Caeliát; hatalmas ellenkezéssel azonn volt szüntelen, hogy kellemetes kezét elrejtse.	IV, 149.	[Anonymous]: <i>On a young Lady's Refusing, to shew her Hand.</i>
117	A' nagy felebaráti szeretetű Szép. Anonym	Belindának oly álmélkodtató kellemetességei vannak, hogy menyország karjai között feküdni.	IV, 159.	<i>The charitable Fair-one.</i>
117-118	A' Királyné Grottojára. Anonym	Lajos az eleven gyenüsokot táplálta és tudós fejeket emelt fel (állított fel).	IV, 172.	[Anonymous]: <i>On the Queen's Grotto.</i>
118	A' Szép Jobbitó (Reformatrix). Gent. Magazin	Kellemetes intónémi! én megvallo, hogy dorgálásodtól fogva megjobbultam; kétszer voltam napjában a' templomban. Most már herbatét iszok józan emberekkel	IV, 174.	<i>The fair Reformer.</i>
118-119	A' Szabad Kőművesek' éneke. Cunningham	Hadd terjessze ki pólusról pólusra szentn törvényeit a' Kőművesség, messze follyanak hatalmas vizek gyanánt	IV, 205.	Cunningham, John: <i>Song for the Free-Masons.</i>
119	Versék egy szomorukodó özvegyhez egy barátjánétól. Conventig. Mag.	Valamennyi irtoztató tekintetid és epekedéseid Henricus' életét helyre nem állíthatyák: a' fergek már ötlet régen megették	IV/209.	<i>Verses, adressed to a disconsolate Widow, by a female Friend.</i>
120-122	A' Burkas Király levele Voltairehez. Cooper	Hidd el nekem, Voltaire, hogy ha én most a' privatus életem nyugodalmas státiójába volnék helyeztetve, hol az egek azt nekem megadnák	IV, 210.	Cooper, John Gilbert: <i>Epistle from the King of Prussia to Mr. Voltaire.</i>

122–123	Óda Colley Cibber egy <i>Lauraeus</i> helyett, mikor az utolsó Valiziat Hercege született. Chesterfield	Nekem Colley Cibbernek, akár jól akár rosszul, de ezt a napot meg kell ünnepelem; meg kell még egyszer hangoztatnom hangtalan énekemet	IV, 214.	Philip Dormer Stanhope Earl of Chesterfield: <i>Ode for Colley Cibber, the Laureateh.</i>
123	A' Szépség' Királynéja. Fordyce	A' gyémántnak és a' rubinnak lángja disputál a' pálmáért a' szépség' Királynéjával; sőt a' Szépség' Királynéja nem is ér annyit, ha virtus nélkül szűkölködni látszik.	V, 133.	Dr. Fordyce: <i>True Beauty.</i>
123–149	A' veréb és a' Galamb. Brooke	Aprilisnak egy vidám napján volt, ammint a' tudós hagyományok mondják, mikor az öröm társa a' tavasz-nak	IV, 216.	Henry Brooke: <i>The Sparrow and the Dove, a Fable.</i>
149	A' Sajtát Érdem. Anonymus	Jakab az ő saját érdemét látta. És e' miatt, hogy ő többet lát, mint közülötte az egész világ, ő kevélykedik.	IV, 231.	<i>Ovan Merit.</i>
150	Cinna. Harrington	Sovány Cinna egy leányszakácsnét tart feleségének, piros orczáját, barna hajút és víg tekintetűt.	IV, 239.	Harrington: <i>Of Cinna.</i>
150–151	A' Kívánság. Merrick	Melly rövid az életnek bizonytalan üteje! Fájdalom! mely hamar elműlik! mely gyors ezen eszteleen és csak hogy elemből engedett vadászat	IV, 244.	Merrick, James: <i>The Wish.</i>
151	Egy asszonyhoz, a' ki magát félig el szokta vólta mindég takar- ni, mikor mosolygott. Anonymus	Igy, mikor a' nap az ő déli fényével igen erősen lővődik gyenge szemeinkre, köszöneteet mondunk a' kész szolgál- latú felhőnek	IV, 246.	<i>To a Lady, half masking herself, when she smiled.</i>
151	A' kis Leány. Dryden	Ifjú vagyok és még tudatlan abban, miképp kell a' Szeret- tőt meghódítani, megörizni és megnyerni? ,s mikor kell szeretni, mikor pedig szeretetet csak színelni?	IV, 253.	Dryden, John: <i>The little Girl.</i>
151–152	Az Ivás. Cowley	A' szomjú föld felissza az essőt, és iszik és ismét itatra ásit. A' palánták a' földből szopnak, és az állandó ivás által frissek és szépek.	IV, 270.	Cowley, Abraham: <i>Drinking.</i>
152–153	Egy Asszonyhoz, egy csinált rosátal. Fox	Szép copijája a' legszebb virágnak! a' te színeid feléme a' természet' hatalmával; meg van tebened a' rósának piros színe	IV, 304.	Fox, Henry Esq. Afterwards Lord Holland: <i>Verses to a Lady, with an artificial rose.</i>
153	Ének egy szép Asszonyról, kinek ostoba férje volt. Rowe	Mikor szép Celiának szemeit megvizsgálom, és mennyei fényeket áldom, csudálkozásba merülve állok, meggon- dolván, hogy minek tündöklenek.	IV, 305.	Rowe, Nicholas: <i>Song on a fine Woman, who had a dull husband.</i>

153–154	Egy kihűltt (abgedankt) Favoritához.	A' napnak egyik sugarában repdesvén és ragyogó porcska, hallatorr mondani: „Én bennem kicsoda dicsőségek vannak elterjeszve.	IV, 322.	To a discarded Favourite.
154–156	A' Szegénység és a' Poétaság. Broome	Énekeltek régenten, mikép Amphion meg tudott versei által szelidíteni egy oroszlyányt, és különösen bajloló hangjai által <i>rigadont</i> (régii francia tánczot) tánczoltatott a' medvékkel és farkasokkal.	V, 38.	Dr. William Broome: <i>Poverty and Poetry</i> .
157	Chloe. Granville	Chloe csudája az ő nemének; igaz az ő szíve érzékeny. Mikép tehetnék az embert virtussal perplexussá ezek a' gyilkoló szemek!	V, 105.	Granville, George Lord Lansdowne: <i>Chloe</i> .
157–160	A' Raritások' Lajstroma. Hancock	Mióta engemet az Úr, drága Doctor Uram! a' haláltúl megmentett, hogy már boldogítsam már kínozzam feleségemet	V, 111–114.	Hancock, Dr. Thomas: <i>A List of curiosities</i> .
160–162	Egy asszonyi Elmének házi eszközei. Swift	Egynehány sor phrásis, melyet könyv nélkül megtanult; vágyódás egy skarlát szoknyára; a' játéknál nevetni vagy kiáltani, „s nem tudni az okát miért?	V, 135–137.	Swift, Jonathan: <i>The Furniture of a Woman's Mind</i> .
162–164	A' Szerelmes Leány és a' Ropka. Ramsay	Ammint ropkám nál ültem, mellem jött egy vidám leány. Körülnéztem és nekem megtetszett; mert valóban! ragyogó szeme volt.	V, 139–141.	Ramsay, Allan: <i>The loving lass and the spinning-wheel</i> .
164–165	A' mostani házasságok.	Mikor Főbus szerelmes lett és gorbombáskodni akart, Daphne Leányasszony felkiáltván: hátrább az agarakkal! sebesen elfutott az erdőbe	V, 150.	<i>On modern Marriages</i> .
165–166	Ének V. etiam alibi aliter.	Hűk a' fejérnek és a' veresnek kellemetességei, melyek a' virágzó szépet festik. Adgy nekem olly Nimfát	V, 152–153.	<i>Song</i> . [Vain are the charms of white and red...]
166	Epigramma S. Kisasszonyhoz. Marot	Egy módos <i>nem</i> , mosolygással mondva, felér ezen <i>úgyval</i> . Nem mintha nem csüggedeznék az alatt mündég, izlelni balsam csokjaidot;	V, 154.	<i>Epigram from Marot, addressed to Miss S</i> .
166–167	Sonnet. Spenser	Szép Kebel, teli az erkölcsnek leggazdagabb kincselével, a' Szerelmemnek íszke, a' gyönyörtűségnek lakáshelye, a' boldogságnak lugassa	V, 166–167.	Spenser, Edmund: <i>Sonnet</i> .
167–172	Az Özevgy' furcsasága, csalárdaráság. Fenton	Nem látál (hogy casust statuállyunk) két verekedő darázt egy üvegben feküdni? Tokainak gazdag sárgaságátul oda édesitetvén, játszanak az üveg' karimája körül.	V, 184–188.	Fenton, Elyah: <i>The Widow's Wile</i> . A Tale.

173	A' Férfji' szerencsétlensége, arany a mostani fájn asszony.	Al derék (vállak), ál fogak, ál haj, ál orca, fájdalom! Szegény férfi, mely súlyos a' te eseted!	V, 30.	Man'a misfortune, or the modern fine Lady.
173	Az Elmefuttatás és a' tudomány. Philips	A' tudományt keresvén, az elmefuttatást messze kerüli. Az elmefuttatás szemet legelteetni való kurva, kinek bübajos karjai közt legjobb üdönköti és ifúságunk' virágjának erejét elvesztegettyük.	V, 203.	Philips, Ambrose: On Wit and Wisdom.
173-176	Cupido és Kloe. Anonymus	Kloe, hogy mellét betakarja, minden egyéb virágok közül a' piros rósát választotta. Ez az ő mellyeinek nagyobb kellemességét adott	V, 203-206.	[Anonymus]: Cupid and Chloe.
176-180	A' Poéta' Könyörgése. Dunkin (A' Magyar Aglájja motlójja.)	Ha valaha kegyelmet talállok színed előtt Apollól' oltalmaz mazs meg engem' a' következő szerencsétlenségégtül:	V, 222-224.	Dr. Dunkin: The Poet's Prayer.
180-181	Ének.	A' szerencsétlen, ki arra van kárhóztatva, hogy az életet elhaggya, mind csak a' reménységre hagyja magát, s minden fájdalom, mely a' szívét szaggattya, várakozást (parancsol támadni) támaszt.	?	
181	Koporsóvers. Rochester	Egy érdemes asszony fekszik itt alól! Zengtessétek az ő dicséretét oly hangosan mint a' mennydörgés!	V, 247-248.	Rochester, Henry Lord Wilmot, afterwards Earl Of: Epitaph.
181-184	A' csalárdáság' Apologijátja. Ellis	Tekintsd meg széles e' világot, mindegyik professzióban, mellyet találsz van valami böcsstelen, a' mit ók misztériumnak neveznek.	V, 252-254.	Ellis: The Cheat's Apology.
184	Egy bizonyos pásztorversre. Shenstone	Oly otrombák és hangtalanok a' te verseid, hogy a' sértett hallás megesküszik, hogy nem arcadius pásztor a' ki énekel, hanem nyájai, mellyek bögnek.	V, 282-283.	Shenstone, William: On certain Pastorals.
184-186	Levél egy Úrfrühöz, a' ki az oskolakort elhaggya. Roberts	Mindhogy már most egy nemesebb jelenés ébreszti fel gondodat; minthogy a' nappalodó férfikor szép grantának tornyaihoz hűja kész lépésidet	V, 286-289.	Roberts, William Hayward: Epistle to a young Gentleman, on his leaving Eton-school.
186-187	Egy asszonyságnak pigilliarissába írott Versek. Swift	Olvasd át mindentelje leveleimet és gondold, hogy birtokosnám' szívét látod, szintígy befirkálva hiábavalóságokkal, és egészen oly kemény, érzéketlen és könnyű	V, 292-293.	Swift, Jonathan: Verses, written in a Lady's ivory Table-book.
187-188	A' Filozófus és a' Fácánnyok. Gay	A' bölcs, korán felebredvén, a' mély erdön vette keresztül úttját, a' ligetnek musikája által vonatván, áttévelygett hosszán a' tekervényes homálynak.	VI, 141.	Gay: The Philosopher and the Pheasants.

188	Hogarth Úrniai Koporsóverse. Johnson	Megmeredve feszik itt az a kéz, mely a' grátiának való- ságos formáját lerajzolta	VI, 161.	Johnson, Samuel: <i>Epitaph on Mr. Hogarth.</i>
188-191	A' Fakér. Cambridge	Egy Fakér (egy szerzetes, a' minéműek napkeletben jól ösmertések, és nem nagyon hasonlók a' predikátorokhoz, és még kevesebbet hasonlók a' papok- hoz) minden értelmetlen nyelv, ravasz jesuitaravaszág, mezei predikációk, képmutatás, tudomány vagy elme nélkül	V, 289-292.	Cambridge, Richard Owen: <i>The Fakcer, a Tale. V.</i>
191-199	Libellus Tiszt. Doctor Delany Úrra és ő Excellentiájára Carteret János Úrra. Doctor Delany Úr- hoz. Ugyan ettől ő Excellentiájához írt egy levél- nek alkalmazhatóságával. 1729.	Csalatkozott halandók, kiket a' Nagy <i>téte á téte</i> -beli társak- nak választ, kik az ő cselédes ebédgyeinel szabadságot nyertek teülni	V, 267-275.	Swift: <i>Libel on the Reverend Dr. Delany and his Excellency John Lord Carteret. To Dr. Delany, occasioned by his Epistle to his Excellency John Lord Carteret. Written in the year 1729.</i>
199-204	A' mostani fain Nemesember	Most törvén ki az oskolábúl, mindenben kanál, szemtelen, és tapasztalatlan, de járatos lévén a' deákban, és még jára- tosabb a' főrvényben, megjárja postánn önagysága Olasz és Franciaországot	VI, 9-13.	[Anonymus]: <i>The modern fine Gentleman.</i>
205-210	A' mostani fain Nemesasszony. Anonymus	Járatos lévén minden mesterségben mely a' szépet ékesít- heti, a' tündöklő tánczban, a' puha olasz magaviseelésben, a' nemes renddel való hányakodásban, a' magosan szüle- tett csúfolódásban	VI, 13-17.	[Anonymus]: <i>The modern fine Lady.</i>
210-216	A' két Forrás. Egy mese. Somerville	Két testvér forrás, egy nemző hegybül egy kedvező naponn születvén, lecsöpögnek (surognak) a' hasított kősziklánn a' hegynek tisztelendő oldalánn	VI, 39-46.	Somerville, William: <i>The two Spring, a Fable.</i>
217-219	Lelkiösméretbeli Eset. King	Az öreg scot Patriczius (Patty), kinek ábrázattya nem a legjobbak közül való, de feje ellenben a' casusok' feloldá- sára igen bogos (furcsa) volt	VI, 47-49.	King, Dr. William: <i>A Case of Conscience, a Tale.</i>
219-223	A' Szakácsné, a' Pecsenyeforgató és az Ökör. Gay	Visgáld meg az embert mindenik sférában, és mond meg nekem, ha sanyarú-e a' te sorsod? A' morgás, az elégedet- lenség, a' bizodalmatlanság, a' mi tégedet szerencsétlenné tesz. Igaz az Isten.	VI, 62-66.	Gay: <i>The Cookmaid, the Turnspit and the Ox. To a Poor Man.</i>



223–224	Oxford és Cambridge. Browne	A' mi Királyi Urunk figyelmes szemmel látta két Universitásának szükségét. Oxfordhoz hadi népeket küldött, tudván, hogy a' tudós emberek hűség nélkül szü- kölködnek	VI, 99.	Browne, Sir William: <i>The Answer. Epigram: Oxford and Cambridge.</i>
224–226	A' Halál és Daphne. Egyg kelle- metes Menyegcsének a' ki felette sovány. Swift	A' Halál egy ünnep naponn Plútó' palotájához érkezett, hogy udvarlását megtegye. A' Fantóma alázatosan meg- csókolván rettenetes monarchájának kormos öklét, beadte neki a' doctoroknak, hidegleléseknek, dögihaláloknak (csapásoknak) és pilluláknak héti lajstromát.	VI, 106–110..	Swift, Jonathan: <i>Death and Daphne. To an agreeable young Lady, extremely lean.</i>
226–228	Búcsúzás a' Poézisztól. Ryan	A' szolgáltság elmúlt, a' babona elvesztette erejét; az a' búbajos babona, mely szívemet hajdan elragadta, és megvakultt eszemet lánczaival lekötötte.	VI, 117–119.	Ryan, Everhard: <i>A Farwell to Poetry.</i>
228	A' Pudli és a' Cameleon.	Egyg spanyol eb, mely mind azon szorgalommal nevelle- tett fel, mely egy favorita örökösnek udvarlására szokott lenni, soha sem érzette a' fenytésnek sanyarú kezét	VI, 119–121.	Gay: <i>The Spaniel and the Cameleon.</i>
229–232	Óda egyg éneklő Madárhoz. Richardson	Oh te, ki felvidámítod magányos óráimot különbözőféle szilaján csipelő énekkel, mikor a' Melankolia leersz kedik körülöttem, és nyakas szelvésszét hosszant úzi;	VI, 121–124.	Richardson: <i>Ode to a singing Bird.</i>
232–237	Az asszonymnak öltöző szobája.	Öt óra (és kicsoda teheti meg kevesebb üdő alatt!) eltéko- zoltatván az öltözködésben kevély <i>Céliátútl</i> , kijön szobájából az Istenasszony, felpiperézve csipkével	VI, 127–134.	Swift, Jonathan: <i>The Lady's Dressing-room.</i>



**XXXVI. Ariettae pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan**  
(Székesfehérvári Szent István Király Múzeum Könyvtára,  
Verebi–Végh Hagyaték 1202.)

A táblázatban a XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan* című Verseghy-kéziratban található Steffan-Klavierliedeket azonosítottuk a Verseghy által használt *Sammlung deutscher Lieder* (SdL) című *Klavierlied*-gyűjtemény 1778-as első és 1779-es második kötete alapján. Az első oszlopban a gyűjtemény kéziratári oldalszáma található, a másodikban a Verseghy által megadott sorszám, a harmadikban a kéziratban olvasható cím, vagy ha az nincs, akkor a *Klavierlied* sorkezdeté, a negyedikben pedig a Steffan-darab *Sammlung deutscher Lieder*-ben található helye. Ha egy darabnak a SdL-ben nincs, de a Verseghy-kéziratban van címe, akkor a negyedik oszlopban a kötet és sorszám mellett a darab sorkezdeté is megadtuk. Megjegyzendő, hogy az utolsó, No. 37. nem Steffan-darab (a zeneszerzőt ezidáig nem sikerült azonosítani). A kézirat címében tehát pontosan fogalmazott Verseghy: a 36+1 zongorakiséretes énekdarabot (áriákat és duetteket) tartalmazó kéziratos kötet 36 Steffan-Klavierliedet tartalmaz.

<b>XXXVI ARIETTAE pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan.</b>		<b>Sammlung deutscher Lieder</b> [I = 1778; II = 1779]
<i>Scriptis P. Eugen. Verseghy</i>		
(Székesfehérvári Szent István Király Múzeum Könyvtára, Verebi–Végh Hagyaték 1202.)		
Könyvtári oldalszám	Sor-szám	Cím vagy sorkezdet
2a-3	No. 1.	<i>Phyllis an Damon</i>
3a-4	No. 2.	<i>Bei übersendung einer Haarlocke auf den liedern zueyner liebenden</i>
4a-5	No. 3.	<i>Nanichens wankelmuth</i>
5a-6	No. 4.	<i>Die Cidlis</i>
6a-7	No. 5.	<i>Doris</i>
7a-8	No. 6.	<i>Trauer Ode auf Mariannens Tod</i>
8a-9	No. 7.	<i>Lotte auf Werthers Grabe</i>
9a	No. 8.	<i>Hüpf, ihr wollenreichen Heerden...</i>
A 10. lap ki van tépve, ezért a No. 8. szövege és a No. 9. teljes egészében hiányzik		
10	No. 10.	<i>Die Sophistinn</i>

10a-11	No. 11.	<i>Das Mädel, das ich meyne</i>	II/1.
11a-12	No. 12.	<i>Reden, und Schweigen</i>	II/2.
12a-13	No. 13.	<i>Doris auf den Ball</i>	II/3.
13a-14	No. 14.	<i>An den Traumgott</i>	II/4.
14a-15	No. 15.	<i>Der ungetreue mann</i>	II/5. <i>Er, dent ich einst alles war...</i>
15a-16	No. 16.	<i>Die Klugheit</i>	II/6.
16a-17	No. 17.	<i>An den Schlaf</i>	II/7.
17a-18	No. 18.	<i>An Doris Grab</i>	II/8. <i>Send? mir gegrüsst, ich Flater...</i>
18a-19	No. 19.	<i>An das Mäachen</i>	II/9. <i>O liebes Mäachen, höre mich...</i>
19a-20	No. 20.	<i>Klagen</i>	II/11.
20a-21	No. 21.	<i>Weiberlist</i>	II/12. <i>Weiberlist höhnt Schluss und Riegel...</i>
21a	No. 22.	<i>Ja! Ja ich schaeige liebste Seele...</i>	II/13.
22	No. 23.	<i>Ich liebe dich, ich darf es nur nicht sagen...</i>	II/14. <i>Philint und Daphne</i>
22a-23	No. 24.	<i>Der Entschluss</i>	II/15.
23a-24	No. 25.	<i>Der Traum</i>	II/20.
24a-25	No. 26.	<i>Adeline</i>	II/17. <i>Was säuselt hier wie banger Seufzer Stöhnen...</i>
25a-26	No. 27.	<i>Der Soldat</i>	II/18.
26a	No. 28.	<i>Ich ging einst einen Frühlingstag...</i>	II/19.
27	No. 29.	<i>Siehe mein Röschen der Frühling...</i>	II/21. <i>Der Frühling</i>
27a-28	No. 30.	<i>Unbekanntes Herz</i>	II/22. <i>Holdes Mäachen, kömmt' ich wissen...</i>
28a-29	No. 31.	<i>Die Bosheit der Stadt</i>	II/23.
29a-30	No. 32.	<i>Die Alte</i>	II/24.
31-32	No. 33.	<i>Lieber Damon, dein Begehren...</i>	I/13.
32a-35	No. 34.	<i>Wennst du das die Nachtigallenn...</i>	I/24.
35-36	No. 35.	<i>Mina kom, kom mich zu lieben...</i>	II/10.
36a-37	No. 36.	<i>Göltne Freiheit, göldne Freiheit!...</i>	II/16.
37-38a	No. 37.	<i>Doris ach wie lange noch wie lange...</i>	[nem Steffan-darab]

## Dallamok

A mutató a szövegekhez tartozó dallamok azonosítására szolgál. Az 1–79. többségében az osztrák *Klavierliedek* dallamának eredeti zongorakíséretes közreadása, illetve a *Magyar Aglája* ismeretlen szerzőjű darabjainál az 1806-os megjelenésnek megfelelően egyszerű kották, ezeket a III. kötet tartalmazza, a 70–117. pedig az I. kötetben közreadott 1781-es *Parnassus*-kézirat nagyjából részét egyszerű kották darabjai. A *Dallamok* kötetre vonatkozó táblázat első oszlopában a jelen kiadásban általunk használt kottaszám olvasható, melyet a főszerzőkben és a jegyzetekben a szövegidentitási-szám után mindig zárójelbe tettünk. A másodikban a dallamforrás szerepel. Ebben a gyűjteményben megjelent dallamoknál a zeneszerző neve mellett a gyűjtemény címét, illetve annak adatait (kötet- és numerus) adtuk meg a költő nevével és a *Klavierlied* címével együtt. Steffan és Haydn albumaiban nem mindig van megnevezve a költő. Ha az eredeti kiadványban nem szerepel, de a Verseghy-kutatás már feltárta, akkor a numerus után szögletes zárójelbe tettük a nevet, ha nem tudjuk, akkor a költő neve helyén kérdőjel található. Ha a *Klavierlied* cím nélkül jelent meg, akkor sorkezdetet adtunk meg. Egy dallamhoz több szöveg is tartozhat, attól függően, hogy Verseghy hány szövegidentitáshoz használta fel. A harmadik oszlopban a dallam zenei paraméterei találhatóak, a negyedikben az adott dallamra írt Verseghy-szöveg szövegidentitási-száma (ezt zárójelbe tettük) és címe, vagy annak hiányában sorkezdete. Az utolsó oszlopban azok a szövegforrások szerepelnek, melyből a kottás lejegyzés vagy a dallamutalás adható. Ha egy dallamra írt szövegnek ezek egyike sincs meg, de másodlagos filológiai érvekkel bizonyítható hogy dallamra írta Verseghy, sőt az is, hogy pontosan melyikre, akkor a dallamutalás és kotta nélküli szövegforrást adtuk meg.

### III. Kötet (Dallamok)

Kotta-szám	Zeneszerző, kiadvány (dallamforrás)	Dallam	(Szövegidentitási száma); Cím vagy sorkezdet	Kottás megjelenés /Kéziratban maradt kotta vagy dallamutalás/Kotta vagy dallamutalás nélküli szövegforrás
1.	Joseph Anton Steffan: <i>Sammlung deutscher Lieder für das Klavier I (1778), II (1779), IV(1782).</i> I, No.1. Gleim: <i>Das Veilchen im Hornung.</i>	6/8, A-dúr, Andante.	(41.) Intés a Rósához	<i>Parnassus</i> 1781, 72b
2.	I, No. 2. [?]: <i>Das seltsame Määdchen.</i>	2/4, F-dúr, Allegretto.	(127.) Klárihoz (42.) Helena álmodozik Paris-sal (230.) A' korosabb Szépség	<i>Uránia-kézirat, 154a; Uránia-kézirat, 150a;</i> Magyar Aglája, 226. <i>Parnassus</i> 1781, 73b
				Magyar Aglája, 215–216.

3.	I, No. 4. [Claudius]: <i>Phidite</i> .	2/4, F-dúr, Allegretto.	(45.) Pásztori Leányka	<i>Parnassus 1781, 74b</i>
4.	I, No. 7. Kleist: <i>Amynt</i> .	2/4, D-dúr, Andante.	(64.) Panasz	<b>Énekek-kézirat, 18a</b>
5.	I, No. 9. [Klopstock]: <i>Die Cidly</i> .	2/4, D-dúr, Andante.	(44.) Apollónak panaszi Dafne futása ellen. (142.) Czidli.	<i>Parnassus 1781, 74a</i> <i>Uránia-kézirat, 149b</i>
6.	I, No. 10. Haller: <i>Doris</i> .	2/4, F-dúr, Andante.	(131.) Dónishoz	<i>Uránia-kézirat, 154a; Magyar Aglája, 209–210; Magyar Harfás, 1/3.</i>
7.	I, No. 11. Weisse: <i>Thirzis und Phillis</i> .	3/4, G-dúr, Andante.	(39.) Thirzis és Laura	<i>Parnassus 1781, 72a; Hat Magyar Énekek, No. 5; Uránia-kézirat, 151a</i>
8.	I, No. 12. Haller: <i>Trauerode auf Marianens Tod</i> .	3/4, E-dúr, Adagio molto.	(40.) Menalkás egy gerlitzének... (95.) Fillis' panaszi	<b>Parnassus 1781, 72a</b> <i>Uránia-kézirat, 153a</i>
9.	I, No. 13. [Weisse]: <i>Lieber Damon, dein Begehre...</i>	2/4, G-dúr, Moderato.	(62.) Mariane' haláláról (46.) Doris az Erdőben	<b>Énekek-kézirat, 13a</b> <i>Parnassus 1781, 75b</i>
10.	I, No. 14. (Gleim)[Goethe]: <i>Das Veilchen auf der Wiese</i> .	2/4, G-dúr, Moderato.	(139.) Rozális és Dámon (50.) A szegfű	<i>Uránia-kézirat, 150a</i> <b>Parnassus 1781, 78a</b>
11.	I, No. 15. [Klopstock]: <i>Dein süßes Bild o Lyda...</i>	3/4, Esz-dúr, Andante.	(119.) A' Képzet	<i>Uránia, 156a</i>
12.	I, No. 16. [Götz]: <i>Daphnens und Thyrsis Bund</i> .	2/4, D-dúr, Moderato.	(63.) A' Hivség	<b>Énekek-kézirat, 15a</b>
13.	I, No. 19. [Löwen]: <i>Betise in der Sommertaube</i> .	2/4, A-dúr, Moderato.	(65.) Dafne	<b>Énekek-kézirat, 18b–19a</b>
14.	I, No. 20. [?]: <i>Das unverhoffte geschlossene Liebesbündniß zwischen Thyrsis und Chloe</i> .	2/4, D-dúr, Allegretto.	(43.) Thirzis és Kloé	<i>Parnassus 1781, 73b; Magyar Museum, 1/188.</i>

				(138.) Dámon és Rozális	Uránia-kézirat, 151a; Magyar Aglája, 214–215
15.	I, No. 21. [Koch]: <i>An die Westwinde.</i>	2/4, F-dúr, Cantabile.		(66.) Thirzis' izenettye	Hat Magyar Énekek, No. 6.
16.	I, No. 22. [?]: <i>Die Sophistin.</i>	2/4, F-dúr, Moderato.		(118.) A' Frigykötés	Uránia-kézirat, 156b.
17.	I, No. 23. Gleim: <i>Das Hüttchen.</i>	6/8, Esz-dúr, Moderato.		(49.) Kunyhó	<b>Parnassus 1781, 77b</b>
				(243.) Klárikához	Magyar Aglája, 230–232; Magyar Hárfás, 1/6.
18.	I, No. 24. [J. I. Schlegel]: <i>Meynst du das die Nachtigallen darum nur so wohlgefallen...</i>	2/4, g-moll–B-dúr, Andante–Allegretto.]		(135.) Klórisához	Uránia-kézirat, 152a
19.	II, No. 3. [J. B. Alxinger]: <i>Doris auf dem Ball.</i>	2/4, F-dúr, Moderato.		(137.) Julis a' tánczban	Uránia-kézirat, 149a; Magyar Aglája, 218–219.
20.	II, No. 4. [Bürger]: <i>An den Traumgoth.</i>	2/4, A-dúr, Allegretto.		(143.) Az Álomhoz	Uránia-kézirat, 151b
21.	II, No. 6. Weisse: <i>Die Klugheit.</i>	2/4, A-dúr, Allegretto.		(125.) Dámonhoz.	Uránia-kézirat, 155a
22.	II, No. 7. [Gleim]: <i>An den Schlaf.</i>	3/4, D-dúr, Andante.		(37.) Áldunk téged, 's imádkunk Istenség...	Parnassus 1781, 42b
				(145.) Thirzishöz	Uránia-kézirat, 147b
23.	II, No. 10. [?]: <i>Mina komm komm mich zu lieben...</i>	2/4, G-dúr, Andante Cantabile.		(136.) Laurához	Uránia-kézirat, 152a; Magyar Aglája, 221–225.
24.	II, No. 11. [Weisse]: <i>Klagen.</i>	3/4, F-dúr, Andante.		(36.) Oh! kik meg világ tengereinek...	Parnassus 1781, 42a
25.	II, No. 16. [?]: <i>Göltne Frenheit...</i>	2/4, G-dúr, Allegretto.		(51.) A' Szabadság	Hat Magyar Énekek, No. 4.
26.	II, No. 18. [Weisse]: <i>Der Soldat.</i>	4/4, D-dúr, Allegro.		(57.) A' Vitéz	<b>Énekek-kézirat, 9a</b>

27.	II, No. 19. [Herder]: <i>Ich ging einst einen Frühlingsstag...</i>	6/8, Esz-dúr, Andante non molto.	(67.) Szerentséitlen Szerelem	<b>Énekek-kézirat, 19b</b>
28.	II, No. 20. [Gleim]: <i>Der Traum.</i>	3/4, D-dúr, Allegro Moderato.	(52.) Az Álom	<b>Parnassus 1780, 78b; Énekek-kézirat, 9a–10b.</b>
29.	II, No. 22. [?]: <i>Holdes Mädchen kömmt' ich wissen...</i>	2/4, D-dúr, Adagio non molto e Cantabile.	(231.) Egy Álom	Magyar Aglája, 216–217; Magyar Hártás, II/4.
30.	IV, No. 2. [Müller]: <i>An die Rose.</i>	3/8, G-dúr, Moderato	(61.) A' Győzhetetlen Szív	<b>Énekek-kézirat, 12b</b>
31.	IV, No. 6. [Herder]: <i>Das Mädchen am Ufer.</i>	3/4, A-dúr, Andante e Cantabile.	(34.) Az Oltári Szentségről	<i>Parnassus</i> 1781, 41b
32.	IV, No. 10. [Bürger]: <i>Lust am Liebchen.</i>	3/8, C-dúr, Allegro.	(84.) A' Rósához	Uránia, I. évf. 3.
33.	IV, No. 17. [Ziegler]: <i>Chloe an Thyrsis.</i>	2/4, G-dúr, Allegro moderato.	(76.) Laura / Lilla	Hat Magyar Énekek, No. 1.; Magyar Múzeum, II. köt. 4. negyed; <i>Uránia-kézirat</i> 147b; Magyar Aglája, 233–235.
34.	<b>Karl Friberth</b> –[J. Ch. Günther]: <i>Abschied an Lorchen.</i> ( <i>Sammlung deutscher Lieder für das Klavier</i> (1780), III, No. 8.)	2/4, B-dúr, Larghetto.	(126.) A' Szerető boldogsága	<i>Uránia-kézirat</i> , 155a; Magyar Aglája, 212–213.
35.	<b>Joseph Haydn</b> : <i>XII. Lieder für das Clavier, 1781</i> [Hob:XXVIa, 3–9, 12.]	2/4, Esz-dúr, Andante.	(129.) Psichéhez	<i>Uránia-kézirat</i> , 147a; <i>Uránia-kézirat</i> , 154b
36.	I, No. 3. J. G. Jacobi: <i>Der erste Kuss.</i>	2/4, G-dúr, Allegretto staccato.	(60.) Bútszás	<b>Énekek-kézirat, 12a–12b</b>
	I, No. 4. Ch. F. Weisse: <i>Eine sehr gewöhnliche Geschichte.</i>	2/4, G-dúr, Allegretto staccato.	(75.) Rozilishoz	Magyar Aglája, 232–233.
			(53.) Phillint Bövet ajtaján	<b>Parnassus 1781, 79a</b>

37.	I, No. 5. [?]: <i>Die Verlassene.</i>	3/4, g-moll, Adagio.	(68.) Az el-hagyattatott	<b>Énekek-kézirat, 29b</b>
38.	I, No. 6. [J. J. Eschengurg]: <i>Der Gleichsinn.</i>	2/4, A-dúr, Vivace.	(227.) A' Válogató	Magyar Aglája, 210-211.
39.	I, No. 7. [J. A. Weppen]: <i>An Iris.</i>	3/4, B-dúr, Poco Adagio.	(33.) A Szenteokről	<i>Parnassus</i> 1781, 41b
			De S. Aug. [Salve flos Eremiti, silvarum decus...]	<i>Parnassus</i> 1781, 69a
			(56.) Amor	<b>Parnassus 1781, 80b</b>
40.	I, No. 8. [M. von Ziegler]: <i>An Thyrasis.</i>	2/4, D-dúr, Allegro.	(146.) Czidli	<i>Uránia-kézirat</i> , 147b; Magyar Aglája, 220-221.
			(58.) Szerelmes üzenet	<b>Énekek-kézirat, 10b</b>
41.	I, No. 9. [?]: <i>Trost unglücklicher Liebe.</i>	4/4, f-moll, Adagio.	(77.) Thirzis' sírja felett	Hat Magyar Énekek, No. 2; <i>Uránia-kézirat</i> , 148a; Magyar Aglája, 227-228.
42.	I, No. 12. [Weisse]: <i>Die zu späte Ankunft der Mutter.</i>	2/4, Esz-dúr, Allegretto.	(59.) Rosilis és Dafnis	<b>Énekek-kézirat, 11a</b>
	<b>W. A. Mozart-Schikaneder: Die Zauberflöte, 1791 [KV 620]</b>			
43.	I. fel. No. 2. Papageno: <i>Der Vogelfänger bin ich ja...</i>	2/4, G-dúr, Allegretto	(121.) A' Madarász	<i>Uránia-kézirat</i> , 156a; Rikóti Mátyás, 190-191.
44.	I. felv. No. 7. Pamina-Papageno: <i>Bei Männern, welche Liebe fühlen...</i>	6/8, Esz-dúr, Andantino	(124.) Pamina és Papagenó	<i>Uránia-kézirat</i> , 155b; Rikóti Mátyás, 191-198.
45.	II. felv. No. 10. (Sarastro) Aria és Chorus: <i>O Isis und Osiris schenket...</i>	3/4, F-dúr, Adagio	(122.) A' Kar	<i>Uránia-kézirat</i> , 156a; Rikóti Mátyás, 166.
46.	II. felv. No. 11. Sprecher-Priester: <i>Bevahrt euch vor Weibertücken...</i>	4/4, C-dúr, Allegretto	(113.) A' Szónok, és éggyp Pap	<i>Uránia-kézirat</i> , 160a; <i>Uránia-kézirat</i> , 155b
47.	II. felv. No. 13. Monostatos: <i>Alles fühlt der Liebe Freuden...</i>	2/4, C-dúr, Allegro.	(208.) Monostatos	<b>Énekek-kézirat, 31a</b>
48.	II. felv. No. 15. Sarastro: <i>In diesen heiligen Hallen...</i>	2/4, E-dúr, Larghetto.	(120.) Sarastro	<i>Uránia-kézirat</i> , 156a

49.	II. felv. No. 16. Terzett (Knabes): <i>Seyd uns zum zweytenmal wilkommen...</i>	6/8, A-dúr, Allegretto.	(123.) A' Gyéniusok	<i>Uránia-kézirat, 155b</i>
50.	II. felv. No. 17. Pamina. <i>Ach ich filhls, es ist verschawunden...</i>	2/4, g-moll, Andante.	(140.) Pamína	<i>Uránia-kézirat, 149b; Rikóti Mátyás, 188–190.</i>
51.	II. felv. No. 20. Papageno: <i>Eini Mädchen oder Weibchen...</i>	2/4, 6/8, F-dúr, Andante–Allegretto.	(130.) Papagéno	<i>Uránia-kézirat, 154a</i>
52.	<b>Ignaz Raffael</b>	3/8, G-dúr, Léptetve.	(78.) A' Ne-felejts virág	Hat Magyar Énekek, No. 3.
53.	<b>Rouge de Lisle: Marsellaise (1792)</b>	4/4, G-dúr, Mértékletesen.	(103.) Ébredgy hazánknak bajnok népe...	<i>Uránia-kézirat, 21a–44b, 94a–115b.</i>
54.	<b>G. L. Schneider: Abschiedslied von W. A. MOZART (1795)</b>	4/4, F-dúr, Halkkal.	(132.) Búcsúzás (204.) <i>Pensez à moi...</i> (206.) <i>Ricordati di me...</i>	Magyar Aglája, 236–238. <b>grazi-kézirat</b> <b>grazi-kézirat</b>
55.	<b>Seiler József (1820)</b>	3/4, C-dúr, Andante. (Léptetve.)	(268.) Az Úrnak Felmutatása utánn	Egyházi Értekezések és Tudóstások 1820/1.
56.	<b>Seiler József (1820)</b>	6/8, G-dúr, Frisceskén.	(273.) Új esztendő' napiánn	Egyházi Értekezések és Tudóstások 1820/2.
57.	<b>Seiler József (1820)</b>	4/4, g-moll, Halkkal.	(285.) A' keresztfia mellett álló Szűz Anya	Egyházi Értekezések és Tudóstások 1820/4.
58.	<b>F. H. Himmel-Kotzebue: Gesellschaftslied.</b>	3/4, G-dúr, Fröhlich.	(309.) Búcsúzás	Verseghy 1825, 130–132.
59.	<b>Katolisches Gesangbuch [1776], Melodie No. VIII.: Stabat Mater dolorosa...</b>	4/4, F-dúr, Langsam.	(274.) Szent István Királyak Jobb Kezérül a' szokott Ének, szorosabb üdömentékre vontt versekben	<b>Énekek-kézirat, 39a–43a.</b>
60.	[Ismeretlen zeneszerző]	4/4, Largo.	(212.) Rikóti' Áriája: Sírhatasz te is kommos...	Rikóti, 187.



	A Magyar Aglája (1806) és Magyar Hárfás (1807) ismeretlen zeneszerzőtől származó dallamai			
61.		6/8, D-dúr, Allegro.	(128.) Búcsúzás a' Músáktól	Magyar Aglája, 212.
62.		2/4, A-dúr, Halkkal.	(233.) A' haldokló Leány	Magyar Aglája, 218.; Magyar Hárfás 1807, I/1.
63.		2/4, B-dúr, Andante.	(240.) Örszike	Magyar Aglája, 229.
64.		3/8, G-dúr, Andante.	(78.) A' Nefelejcs	Magyar Aglája, 229-230.; Magyar Hárfás 1807, I/4.
65.		2/4, G-dúr, Frisecskén.	(249.) Krisztinka	Magyar Aglája, 238-239.
66.		2/4, G-dúr, Lassacsckán.	(250.) Egy kemény szívű Széphez	Magyar Hárfás, I/2.
67.		2/4, F-dúr (A' Kar), d-moll (Solo), Léptetve.	(251.) Bacchus' dicsérete. Borozó Ének	Magyar Hárfás, I/5.
68.		2/4, C-dúr, Lassacsckán.	(252.) A' haldokló Legény	Magyar Hárfás, II/1.
69.		2/4, B-dúr, Léptetve.	(253.) Az elhagyott Leány	Magyar Hárfás, II/2.

I. Kötet  
(Szövegek)

A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Műsának szószati (Nagyszombat, 1781) dallamai

Sor- szám	Dallam	Szövegidentitás száma, cím [ami mellett a dallam le van jegyezve, az dőlttel kiemelve, a többinél csak dallamutalás szerepel], (más szerző)	Sorszama a kéziratban	A III. kötetben lévő sorszám, zeneszerző, cím
70.	3/4, C-dúr, Lente.	(I.) <i>Virágok Tánca</i> (Faludi)	I/1.	
		(II.) Erdők' Boldogsága (Faludi)	I/2.	
		(III.) Hajnali üdő (Faludi)	I/3.	
		(V.) Sokféle sziveknek vágyakodási. (Faludi)	I/5.	
		(6.) Ki-kelet.	I/7.	
		(7.) Mária Nosztrei Vidékség.	I/8.	
71.	3/4, F-dúr, Lente.	(III.) <i>Hajnali üdő.</i> (Faludi)	I/3.	
		(I.) Virágok Tánca (Faludi)	I/1.	
		(II.) Erdők' Boldogsága (Faludi)	I/2.	
		(V.) Sokféle sziveknek vágyakodási (Faludi)	I/5.	
		(6.) Ki-kelet	I/7.	
		(7.) Mária Nosztrei Vidékség	I/8.	
		(XVI.) Mostani Világ	IV/2.	
		(XVII.) Remete [Ki Remete akar lenni, az a várást...]	IV/3.	
		(XVIII.) Remete [Qui vult esse Eremita, urbes ille...]	I. Toldalék/6.	
72.	3/8, D-dúr, Moderato.	(IV.) Tavasz üdő (Faludi Ferenc)	I/4.	
73.	3/4, g-moll, Lente.	(5.) Flora az őszi üdöbe		
74.	3/4, D-dúr, Moderato.	(7.) <i>Mária Nosztrei Vidékség</i>	I/8.	
		(6.) Ki-kelet	I/7.	
		(XIII.2.) Töredelmes Szív [Görögbe] [Καλέ Θεε! μοι φεύγοντι, αυτέω ης Ἰλλεως]	I. Toldalék/1.	

		(XIII.1.) Töredelmes Szív [Si peccata perpetrata...] (I.) Virágok Tántza (Faludi Ferenc)	I. Toldalék/5.
75.	3/4, F-dúr. [hangszeres dallam- ként lejegyezve]	(II.) Erdők' Boldogsága (Faludi Ferenc) (III.) Hajnali üdő. (Faludi Ferenc) (V.) Sokféle sziveknek vágyakodási (Faludi Ferenc) (6.) Ki-kelet (7.) Mária Nosztrei Vidékség (XXVII.) Phillis Panaszi Demophon ellen (Kreskay Imre)	I/1.  I/2. I/3. I/5. I/7. I/8. IV/7.
76.	2/4, F-dúr. [hangszeres dallam- ként lejegyezve]	(I.) Virágok Tántza (Faludi Ferenc) (II.) Erdők' Boldogsága (Faludi) (III.) Hajnali üdő (Faludi) (V.) Sokféle sziveknek vágyakodási (Faludi) (6.) Ki-kelet (7.) Mária Nosztrei Vidékség (XXVII.) Phillis Panaszi Demophon ellen (Kreskay)	I/1.  I/2. I/3. I/5. I/7. I/8. IV/7.
77.	2/4, G-dúr, Moderato.	(8.) <i>Hajnal</i> (10.) Flora a varrott virággal (11.) A Phrygy Rosának tulajdonsági (9.) <i>Fülemile a Hárjással</i> (XXVIII.) Demofoon meg-felel Fillisnek (Kreskay) (21.) Orpheus (22.) Piramus, és Thizbe (31.) A világtól el-váló Lélekeknek tusakodási	IV/7. I/9. I/11. I/12. I/10. V/8. II/1. II/2. III/12.
78.	3/4, G-dúr, Moderato.		
79.	3/4, C-dúr, Largo.		
80.	4/4, F-dúr, Largo.		

81.	2/4, F-dúr, Largo Molto.	(23.) <i>Thizbe</i>	II/3.	
		(14.) Világ Csalárdsága	III/3.	
		(32.) A Lélek Kegyelmet ohajt	III/13.	
		(XI.) Meg-váltónk szenvedése [Ah peccator! Detastare...]	I. Toldalék/3.	
82.	4/4, C-dúr, Adagio Largo.	(24.) Atalanta	II/4.	
83.	3/4, C-dúr, Andante.	(25.) Ariadne	II/5.	
84.	4/4, d-moll, Adagio.	(27.) Oenone	II/6.	
85.	3/4, G-dúr, Lento.	(28.) <i>Penelope</i>	II/7.	
		(20.) Anyai Sziv Magyarba. / Roma	IV. Rész / utolsó Ének	
		(XIX.) Anyai Sziv. [Heu! quantum quale moestum novale...]	I. Toldalék/7.	
86	4/4, C-dúr, Lento.	(16.) <i>Amor, és a Halál.</i>	II/8.	
		(XXXII.) Kristushoz Sz[ent] Indulat.	III/9.	
		(XXXV.) Apolló Dafnához (Kreskay)	IV/13.	
		(XII.) Ajtatos indulat [O Jesu! spes una miseris...]	I. Toldalék/4.	
		(XXI.) Amor, és egy Méhétke [Als Amor einst ins grüne nach...]	I. Toldalék/10.	
87	3/4, G-dúr, Lente.	(17.) <i>Amor, és a Méhék</i>	II/9.	
		(19.) Themis, és Fortuna	IV/9.	
		(XX.) Kisdedek Komoediáján volt [En! quod fata ordinarunt...]	I. Toldalék/8.	
88	2/4, G-dúr, Moderato.	(29.) <i>Venus</i>	II/10.	
		(30.) Neptunus	II/11.	
89	2/4, F-dúr, Largo.	(12.) Világ álhatalansága	III/1.	
90	3/4, g-moll, Moderato.	(13.) Világ Mulandósága	III/2.	
91	2/4, g-moll, Lente.	(VII.) <i>Sors-változtatás</i>	III/4.	
		(VIII.) Világtúl vég búcsú	III/5.	

92	3/4, D-dúr.	(15.) <i>Tördelmes Szó</i> (38.) Rósa	III/6. IV/15.
93	3/4, g-moll, Adagio.	(IX.) Remete (Faludi Ferenc)	III/7.
94	3/4, D-dúr, Moderato.	(XXII.) Holofernes, és Judith	III/8.
95	2/4, D-dúr, Adagio, kísérettel.	(XXXIII.) Bűnöshöz Intés	III/10.
96	2/4, D-dúr, Allegro Moderato.	(XV.) Régalmazó nép	IV/1.
97	3/8, a-moll, Adagio.	(XXIII.) Gyanúságnak Terhe	IV/4.
98	4/4, fisz-fríg, Adagio.	(XXIV.) Eger Barkozitól bústúzik	IV/5.
99	2/4, G-dúr, Andante.	(XXV.) Nádasdi Marsja (Faludi Ferenc)	IV/6.
100	2/4, G-dúr, Moderato. (Kreskaynak írt levélben.)	(XXXI.) Reménség! Reménség! de hamar meg-ísalál... (Ányos Pál)	IV/12.
101	2/4, D-dúr, Andante.	(XXXVI.) Dafne felet Apollónak (Kreskay Imre)	IV/14.
102	3/4, G-dúr.	(XL.) Alom [Ihr Schöne! die ihr wachet...]	I. Toldalék/13.
103	3/4, d-moll, Adagio.	(XXXVII.) Ki-adó Vers (Amade László)	IV/16.
104	4/4, F-dúr.	(X.) Világ mulandósága [Cur mundus militat...] (XIV.) Sz[ent] Jánoshoz szív-indulat [Ihr Völcker zum Gebet verdoppelt...]	I. Toldalék/2. I. Toldalék/9.
105	3/8, G-dúr, Adagio.	(XXIX.) Lutheranus, és Zsidó [Verlohren Seel, wo ziehst du hin...]	I. Toldalék/11.
106	2/4, F-dúr, Moderato.	(XXX.) Doris [Ich denckte bishero kein schöne enzücke...]	I. Toldalék/12.
107	3/4, F-dúr, Adagio-Allegro.	(XLI.) Ewigkeit [O Ewigkeit! O Ewigkeit, wie lang wirst dauren...]	I. Toldalék/14.
108	2/4, F-dúr, Allegro.	(XLII.) Revants [Du lange für, du vozen-gshcier...]	I. Toldalék/15.
109	3/4, G-dúr, Moderato.	(XLIII.) Szeretet-Bizonyittása [Wilst du wissen, wie mein Gwissen...]	I. Toldalék/16.

110	3/4, F-dúr, Andante.	(39.) Egy Irigynek beszédjére rövid felelet	II. Toldalék/1.	(7.) Steffan–Weisse: <i>Thyrsis und Phillis.</i> (Steffan 1778, No. 11.)
111	6/8, G-dúr, Allegretto.	(41.) Intés a Rósához	II. Toldalék/2.	(1.) Steffan–Glein: <i>Das Veichen im Hornung.</i> (Steffan 1778, No. 1.)
112	2/4, F-dúr, Allegretto.	(42.) Helena álmodozik Páriszal	II. Toldalék/3.	(2.) Steffan–[?]: <i>Das seltsame Mädchen.</i> (Steffan 1778, No. 2.)
113	2/4, C-dúr, Allegretto.	(43.) Apollo, és Dafne	II. Toldalék/4.	(14.) Steffan: <i>Das unerhoffte geschlossene Liebesbündniß zwischen Thyrsis und Chloe.</i> (Steffan 1778, No. 20.)
114	2/4, C-dúr, Andante.	(44.) Apollónak panaszi Dafne futása ellen	II. Toldalék/5.	(4.) Steffan–Kleist: <i>Amynt.</i> (Steffan 1778, No. 7.)
115	2/4, F-dúr, Alegretto.	(45.) Pásztori Leányka	II. Toldalék/6.	(3.) Steffan–[Claudius]: <i>Phidile.</i> (Steffan 1778, No. 4.)
116	2/4, F-dúr, Moderato.	(46.) Doris az Erdőben	II. Toldalék/7.	(9.) Steffan–[Weisse]: <i>Doris und Damon.</i> (Steffan 1778, No. 13.)
117	2/4, F-dúr, Moderato.	(47.) Kedves	II. Toldalék/8.	

# MUTATÓK

## Rövidítések

### Általánosan használt rövidítések

Bp.	Budapest
Fszek	Fővárosi Szabó Ervin Központi Könyvtár
Kir.	Királyi
L.	Liber, Libri (lat.), könyv, könyvek
l.	lásd
N. B.	Nota Bene (lat.), jegyzet, kiegészítés
O. S. P. P. E.	Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae (lat.), Első Remete Szent Pál Rendje
p., pag.	pagina (lat.), oldal
s. a. r.	sajtó alá rendezte
Sp.	Sárospatak
Typ. Reg. Univ. Hung.	Typis Regiae Universitatis Hungaricae (lat.), a Királyi Magyar Egyetem Betűivel
Univers.	Universitas (lat.), Egyetem(i)
Ver., V.	Verseghy. Az 1781-es <i>Parnassus</i> -kéziratban használt rövidítése saját magára Verseghynek.
[em.]	emendálva, javítva
[ ]	A sajtó alá rendező kiegészítései és megjegyzései.
< >	A kéziratban áthúzott szövegrész.
( )	Magyarázaton vagy jegyzeten belül a szövegidentitás sorszáma.

### Szövegforrások lelőhelyeinek rövidítése

MOL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MTAKK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár
OSzK Kt.	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára
OSzK Zt.	Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára
PMKL	Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára
Sp. Kt.	Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtára

### Periodikák, kiadványok rövidítése

EÉT	Egyházi Értekezések és Tudósítások. (1820–1824, Veszprém.)
EPhK	Egyetemes Philológiai Közöny
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények

HT	Hazai Tudósítások
HtK	Hadtörténelmi Közlemények
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
LB1	Lyrische Blumenlese. L. Ramler 1774, Ramler 1778.
MKsz	Magyar Könyvszemle
RMDT	Régi Magyar Dallamok Tára
RMKT	Régi Magyar Költők Tára
SdL	Sammlung deutscher Lieder. L. Steffan 1778, Steffan 1779, Friberth 1780, Steffan 1782.

### Szöveforrások rövidítése

RÉM	<i>Rövid Értekezések a' Musikáról. Hat Énekekkel.</i> Szerzette Versegi Ferentz Bétsben. 1791. (Verseghy 1791a)
HÉ	<i>Hat Magyar Énekek.</i> Metzették Bétsben [1791] (Verseghy 1791b)
MP	<i>Mi a' Poézis? és ki az igaz Poéta? Egy rövid elmélkedés, Mellyben a' Költésnek mivolta, eszközei, tzéllya, és tárgya, a' Magyar Rythmisták' hangeggyztetésének helytelenségével egygyütt előállittatnak. Megtöldva: Horátziusnak Pizóhoz és ennek Fiaihoz írtt Levelével melly Költömesterségnek is neveztetik, és egynehány Kötteményes Enyelgésekkel.</i> Budán, Landerer Katalin' betűivel és költséggével, 1793. (Verseghy 1793)
MA	<i>Magyar Aglája, avvagy kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben,</i> Budánn, A' Kir. Magyar Univers. betűivel, Eggenberger József' Pesti Könyvárosnak költséggére nyomtattatott, 1806. (Verseghy 1806a)
MH	<i>A' Magyar Hárfásnak részént Aglájábúl vett, részént újjonnan szerzett Énekei.</i> Fortepiánóra. Első Szakas. Pestenn, Eggenberger József Könyvárosnál, 1807.; <i>A' Magyar Hárfásnak részént Aglájábúl vett, részént újjonnan szerzett Énekei.</i> Fortepiánóra. Második Szakas. Pestenn, Eggenberger József Könyvárosnál, 1807. (Verseghy 1807)
MMus	Magyar Museum
O	Orpheus
U	Uránia
HT	Hazai Tudósítások
KSzG	<i>Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely úrnak, mostoha ükömrül kedves Uram Bátyámnak víg élete és nevetséges vélekedései, mellyeket részént saját szájábúl vagy hiteles emberektül hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásibul tanúltam.</i> Első kötetke. Pestenn, Hartleben Konrád Adolf Könyvárosnál, 1804. (Verseghy 1804b)
VB	<i>Vak Béla, a' magyarok királlya. A' történetírásbúl vontt romános rajzolat.</i> Pest, Eggenberger, 1812. (Verseghy 1802)
AH	<i>Almarek erdélyi herceg, avvagy a' szebeni erdő. A' történetírásbúl vontt romános rajzolat.</i> Pest, Eggenberger, 1813. (Verseghy 1813)
NyK	Nyelvkönyvek:
NUS	<i>Neuverfaßte Ungarische Sprachlehre [...]</i> Pesth, bey Joseph Eggenberger. 1805. (Verseghy 1805a);
EIH	<i>Exertitationes Idiomatis Hungarici secundum regulas Epitomes concinnatae in usum Gymnasiorum Regni Hungariae.</i> Buda, Typis Typogr. Regiae Universit. Hungar. 1816. (Verseghy 1806a);



- MG *Magyar Grammatika avagy Nyelvtudomány, melyben a' Hazai Nyelvnek sükeres okokra épített Regulái napkeleti nyelvhez illő tanításrenddel mind és pontosan előterjesztetnek. A' Magyar nemzeti Oskolák' számára. Budánn, A' Királyi Magyar Universitas' Betűivel. 1818. (Verseghy 1818a)*
- VI Ária *VI Ária / A' Magyarok' gyönyörködtetés 're. / Egy rövid Értekezéssel a' Musikáról. (Kismartoni Eszterházy Kastély, Miscell-3; 173–184.) (Verseghy 1791c)*
- Uk *Uránia-kézirat: OSzK Kt., Oct. Hung. 994.*
- Hk *Haller-kézirat: OSzK Kt., Oct. Hung. 1896.*
- Ék *Énekek-kézirat: OSzK Quart. Hung. 3661.*
- Grazi *A grazi fogság versei: OSzK Kt., Analekta 6572.*
- VFM *Verseghy Ferentz' Munkáiból. 1805. (MTAKK RUI 8r. 31. VII. kötet; 1–18; 203–222.)*
- Ovid *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai. (MTAKK K709; MTAKK Irod. 8r. 206.)*
- EÉT *Egyházi Értekezések és Tudósítások. 1820–1824, Veszprém. Az első magyar nyelvű teológiai folyóirat, ami 1820–1824 között Veszprémben jelent meg Horváth János veszprémi kanonok szerkesztésében.*
- Diss *Dissertatione de versione Hungaricae Scripturae Sacrae. Buda, 1822.*
- Zsk *Zsoltárok-kézirat: OSzK Kt., Quart. Lat. 3250.*
- Diss-k *Dissertatio-kézirat: MTAKK M. Nyelvt. 4r. 30.*
- RM *Rikóti Mátyás, Egy nyájás költemény, mellyel e' híres Magyar Vers-Szerzőnek pompás Koszorúzása négysoros ritmusokban előadatik. Pesten, N. Kiss István Könyvárosnál. 1804. (Verseghy 1804a)*
- VMÉ *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete. Sággy Sándor. Buda, A' Királyi Magyar Universitas' betűivel, 1825. (Verseghy 1825)*
- P-1780 *A Magyar Parnassus. Egybe szedte a Magyar nyelvnek virágjába gyönyörködő egy Haza-Fi. M.DCC.LXXX. esztendőben. Nagy-Szombatba. (OSzK Kt, Quart. Hung. 764. Verseghy autográf.) (Verseghy 1780)*
- P-1781 *A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szóziati: mellyeket egybe szedte egy Hazafi tulajdon mulatságára. 1781. Esztendőben. Nagy-Szombatba. (OSzK Zt, Ms. Mus. 1824. Verseghy autográf.) (Verseghy 1781)*

## Bibliográfia

A kéziratok rövidítését dőlttel szedtük.

**Alszeghy 1917** = Alszeghy Zsolt, *Verseghy forrásaihoz*. EPhK 1917, 597.

**Almási 1834, II** = Almási Sámuel, *Magyar Dalnok II. [Énekes Gyűjtemény II.]* (1834) MTAKK Ms. 10.002. [Stoll 765. sz.]

**Anakreon 1785** = *A' Magyar Anakreon*. Mellyet egyenesen görög nyelvből fordított Dr. Zechenter Antal A' Ts. és Kir. Fő Hadi-Tanátsnak Concipissája. Prágában, Rosenmüller örököseinél, Berának János gondviselése-alatt, 1785

**Anakreon 1885** = *Anakreon. Görögül és magyarul*. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Ponori Thewrewk Emil, Budapest, Franklin-Társulat, 1885

**Assmann 2012** = Assmann, Jan, *A varázsfuvola – Opera és misztérium*. Budapest, Atlantisz, 2012

**Ányos 1798** = *Ányos Pál' Munkái*. Bétsben, Özveggy Alberti Ignátné' betűjével. 1798 (Magyar Minerva. Első Kötet.) [Kiadta és az előszót írta Batsányi János.]

**Ányos 1907** = *Ányos Pál versei*. Bevezetéssel és jegyzetekkel kísérve kiadta Császár Elemér, Budapest, Franklin-Társulat, 1907 (Régi Magyar Könyvtár 23.)

**Ányos 1984** = *Ányos Pál válogatott művei*. Válogatta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Lőkös István, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984

**Ányos 2008** = „Higgy, remélj, szeress!” *Ányos Pál versei, szépprózai írásai és levelei*. (Vár Ucca Műhely Könyvek 16.) Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket összeállította Jankovics József és Schiller Erzsébet, az utószót írta Jankovics József, Veszprém, Művészetek Háza, 2008

**Balázs 1980** = Balázs János, *Magyar deákiség: Anyanyelvünk és az európai nyelvi modell*. Budapest, Magvető, 1980

**Ballagi 1888** = Ballagi Géza, *A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig*. Budapest, Franklin-Társulat, 1888

**Baróti Szabó 1792** = *Kisdéd Szó-Tár*. Írta Baróti Szabó Dávid. Második ki-adás, meg-bővítve, Kassán, Ellinger János' betűjével, 1792

**Baróti-Tarnai 1953** = Baróti Dezső-Tarnai Andor, *Batsányi széljegyzetei a Magyar Museum kötetében*. ItK 1953, 213–216.

**Bartal 1847** = Bartal Antal, *A classica philologiának és az összehasonlító árja nyelvtudományának mivelése hazánkban*. Székközlő. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. (Szerk. Gyulai Pál) IV. kötet III. szám. 1874, 128–131.

**Bartalis 1794** = [Bartalis, Antonius], *Notitia Parochiae Jegenyensis. Auctore Parocho Loci*. Claudiopoli, 1794, Sumptibus Authoris, et Typis Martini Hochmeister, C. R. Dicast. Typograph. Et priv. Bibliopolae

**Bartalus 1869** = Bartalus István, *Magyar Orpheus*. Pest, Rózsavölgyi, 1869

**Bartha 1935** = Bartha Dénes, *A XVIII. század magyar dallamai*. MTA, Budapest, 1935

**Bárdos 1987** = Bárdos Kornél, *Eger zenéje 1687–1887*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987

**Benda I, 1957** = *A magyar jakobinusok iratai I. A magyar jakobinus mozgalom iratai*. Sajtó alá rendezte Benda Kálmán, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1957

**Benda II, 1952** = *A magyar jakobinusok iratai II. A magyar jakobinusok elleni felségsértés és hűtlenségi per iratai 1794–1795*. Sajtó alá rendezte Benda Kálmán, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1952

**Benda III, 1952** = *A magyar jakobinusok iratai III. Naplók, főljegyzések, röpiratok*. Sajtó alá rendezte Benda Kálmán, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1952

**Benda 1968** = Benda Kálmán, *Még egyszer Verseghy Marseillaise fordításáról*. ItK 1968/6, 677–679.

**Biblia Hebraica 1740** = *Biblia Hebraica. Secundum Editionem Belgicam. Everardi van der Hooght collatis aliis bonae notae Codicibus una cum Versione Latina*. Sebastiani Schmidii. Lipsiae, Wolfgangi Deer, 1740

- Bibliothek 1786–1794** = *Bibliothek der alten Litteratur und Kunst, mit ungedruckten Stücken aus der Escurialbibliothek und andern*. Herausgegeben von T. C. Tychsen und A. H. L. Heeren, Göttingen, bey Johann Christian Dietrich, 1786 (I. Stück), 1787 (II. Stück), 1788 (III–IV. Stück), 1789 (V–VI. Stück), 1790 (VII. Stück), 1791 (VIII. Stück); Herausgegeben von T. C. Tychsen und A. H. L. Heeren, Göttingen, bey Johann Christian Dietrich, 1792 (IX. Stück), 1794 (X. Stück)
- Bitskey 1973** = Bitskey István, *Barkóczy Ferenc egri püspököt köszöntő vers 1761-ből*. Archivum (A Heves Megyei Levéltár Közleményei 1), Eger, 1973, 43–47.
- Bitskey 1974** = Bitskey István, *Barkóczy Ferenc, az irodalmi mecénás*. In: *Irodalom és felvilágosodás – Tanulmányok*, szerk. Szauder József, Tarnai Andor, Budapest, 1974, 333–365.
- Bitskey 1997** = Bitskey István, *Püspökök, írók, könyvtárok – Egri főpapok irodalmi mecénatúrája a barokk korban*. Eger, Heves Múzeumi Szervezet, 1997
- Bíró 1994** = Bíró Ferenc, *A felvilágosodás korának magyar irodalma*. Budapest, Balassi Kiadó, 1994
- BJÖM I, 1953** = *Batsányi János Összes Művei I. Versek*. Sajtó alá rendezte Keresztury Dezső és Tarnai Andor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1953
- BJÖM II, 1960** = *Batsányi János Összes Művei II. Próza művek 1*. Sajtó alá rendezte Keresztury Dezső, Tarnai Andor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960
- BJÖM III, 1961** = *Batsányi János Összes Művei III. Próza művek 2*. Sajtó alá rendezte Keresztury Dezső, Tarnai Andor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961
- Bogisich 1881** = Bogisich Mihály, *Magyar egyházi népelemek a XVIII-ik századból*. (Akadémiai székfoglaló.) Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből. IX. kötet 11. szám, Budapest, MTA Könyvkiadó Hivatala, 1881
- Bogisich 1883** = Bogisich Mihály, *Régi templomi énekeink. III. Szent István királyról szóló ének*. Egyházművészeti Lapok (szerk. Dr. Czobor Béla, Budapest, Franklin-Társulat Nyomdája) 1883, 269–275.
- Bojtos 2016** = Bojtos Anita, *Eszmény és hivatás: Pálosok a katolikus megújulásban*. In: *Pálosaink és Pécs* (Művelődéstörténeti Műhely: Rendtörténeti Konferenciák, 4/4), szerk. Sarbak Gábor, Budapest, Szent István Társulat, 2016, 55–79.
- Borián 2016** = Borián Elréd, *Faludi Ferenc kötetkompozíciója a kéziratok és a kiadások tükrében*. ItK 2016/4, 503–527.
- Bozóki 1797** = *Katolikus kar-béli kótás énekes könyv*. Mellyben foglaltatik az apostoli hit, remény, és szeretet, három részekre fel-osztva, és az egész esztendőre alkalmaztatva [...] Bozóki Mihály, A' Maróti Egyháznak leg-kissebb Szolgája, és Kántora által Muszika-kótákra alkalmaztatott. Váztonn, Nyomtatott Maramarossi Gottlieb Antal' betűivel, és költségeivel, 1797. [Modern hangjegyekkel, szoprán-kulccsal, ütemvonalakkal és előjegyzésekkel.]
- Bürger 1778** = Gottfried August Bürger, *Gedichte*. Göttingen, Johann Christian Dietrich, 1778
- Calmet 1718** = Augustin Calmet, *Commentaire littéraire sur tous les livres de l' Ancien et du Nouveau Testament*. Paris, Emery, 1707–1716; *Histoire de l' Ancien et du Nouveau Testament*. Paris, Emery, 1718
- Calmet 1720** = Augustin Calmet, *Dissertations qui peuvent servir de l' Ecriture Sainte: revües, corrigés, considérablement augmentées; mises dans un ordre méthodique*. Paris, Emery, 1720
- Calmet 1721** = Augustin Calmet, *Dictionnaire historique, critique, chronologique, géographique et litterae de la Bible*. Paris, Emery, 1721.
- Cantus Catholici 1651** = *Cantus Catholici. Régi és Uj Deák, és Magyar Ajitatos' Egyhazi Enekek, Es Litaniai*. [Kisdi Benedek, Szőlősy Benedek, Lócse], 1651
- Cantus Catholici 1674** = *Cantus Catholici Latino-Hungarici*, in Lucemdati Autoritate et Liberalitate Illustririssimi ac Reverendissimi D. D. Francisci Leonardi Szegedi Episcopi Agriensis. Az Méltóságos Egri Püspök Urunk ő Nagysága akarattjából, és bőv-kezü adakozásából ki-bocsáttatott, Magyar és Deák, Keresztyeni Catholicus Enekek; Istennek nagyobb dicsőségére, és Magyar-Ország Lelki Vigasztalására. [Szegedi Lénárd Ferenc], Kassa, 1674
- Cantionale Catholicum 1676** = *Cantionale Catholicum*. Szerk. Kájoni János, Csíksomlyó, Csíksomlyói Ferences Nyomda. [Újabb kiadása: „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” Kájoni János: *Cantionale*

*Catholicum*. Petrás Incze János: *Tudósítások*. Összeállította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Domokos Pál Péter, Budapest, Szent István Társulat, 1979]

- Ça ira 1960** = *Ça ira. A francia forradalom dalai 1789–1795*. Budapest, Európai könyvkiadó, 1960
- Cennerné-Köpeczi-Vadász 1989** = Cennerné Wilhelmb Gizella – Köpeczi Béla – Vadász Sándor, *Képek a nagy francia forradalom történetéből [1789–1799]*. Budapest, Helikon, 1989
- Chateaubriand 1802** = François-Auguste Chateaubriand, *Genie du christianisme, ou beautés de la religion chrétienne*. Tome quatrième, Paris, Migneret, 1802
- Chateaubriand 1803** = Franz August Chateaubriand, *Genius des Christenthums oder Schönheiten der christlichen Religion*. Erster Theil, aus dem Französischen übersetzt und mit berichtigenden Anmerkungen begleitet von Carl Venturini, Münster, Peter Waldick, 1803
- Chateaubriand 1811** = Franz August de Chateaubriand, *Itinéraire de Paris à Jérusalem et de Jérusalem à Paris, en allant par la Grèce et revenant par l’Égypt, la Barbarie et l’Espagne*. Paris, Le Normant, Imprimeur-Libraire, 1811
- Chateaubriand 1881** = *A kereszténység szelleme*. Irta M. le Vicomte de Chateaubriand. Francziából fordította Gubicza István. Második kiadás, I-II. kötet, Budapest, 1881, nyomtatott a „Hunyadi Mátyás” Intézetben.
- Condillac 1775** = Étienne Bonnot de Condillac, *Cours d’Étude pour l’Instruction du Prince de Parme*. Tome Premier, A Parme, 1775
- Condillac 1779** = Étienne Bonnot de Condillac, *Cours d’Étude pour l’Instruction du Prince de Parme*. Tome Quatrième, Genève, 1779
- Csaplár 1886** = Csaplár Benedek, *Révai Miklós élete. III. kötet*. Budapest, Aigner Lajos, 1886
- Csaplár 1887** = Csaplár Benedek, *Bizalmas nyilatkozatok a 90 év előtti komor időszakból*. Figyelő. (Irodalomtörténeti Közlöny). Szerkeszti Abafi Lajos, XXIII. kötet (1887), 198–283.
- Császár 1899** = Császár Elemér, *Horatius és Verseghy*. ITK 1899/3, 287–300, 1899/4, 427–452.
- Császár 1900** = Császár Elemér, *Verseghy és a censori hivatal: első közlemény*, Századok 1900/1, 38–55; Császár Elemér, *Verseghy és a censori hivatal: második és befejező közlemény*, Századok 1900/2, 122–140.
- Császár 1903** = Dr. Császár Elemér, *Verseghy Ferenc élete és művei*. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának Kiadása, 1903
- Császár 1913** = Császár Elemér, *A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században*, (Fölvosta a M. T. Akadémia I. osztályának 1912 december 2-i ülésén), Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1913
- Csetri 1973** = Csetri Lajos, *Verseghy nyelvfilozófiája*. In: *In memoriam Verseghy Ferenc 1.* (Emlékkönyv a Szolnokon 1972. december 14–15-én tartott ülészak anyagából), szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, 1973, 15–19.
- CsÖM, Énekelt költészet 2009** = *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei, Csokonai Vitéz Mihály énekelt költészete*. DVD, sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta D. Hovánszki Mária, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009
- CsÖM, Feljegyzések 2002** = *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei, Feljegyzések*. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Borbély Szilárd, Debreczeni Attila, Orosz Beáta, Szép Beáta, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2002
- CsÖM, Költemények 2, 1988** = *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei, Költemények 2. (1791–1793)* Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szilágyi Ferenc, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988
- CsÖM, Költemények 3, 1992** = *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei, Költemények 3. (1794–1796)*. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szilágyi Ferenc, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992

- CsÖM, Költemények 4, 1994** = *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei, Költemények 4. (1797–1799)*. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szilágyi Ferenc, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994
- CsÖM, Költemények 5, 2002** = *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei, Költemények 5. (1800–1805)*. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szilágyi Ferenc, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2002
- CsÖM, Levelezés 1999** = *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei, Levelezés*. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Debreczeni Attila, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1999
- Csörsz 2009** = Csörsz Rumen István, *Szöveg szöveg hátán. A magyar közköltészet variációs rendszere (1700–1840)*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2009
- Csörsz 2012** = Csörsz Rumen István, *Az első magyar lírai antológia: a váci Énekes Gyűjtemény (1799, 1801, 1803, 1823)*. In: *Doromb. Közköltészeti tanulmányok 1*. Szerk.: Csörsz Rumen István, Budapest, Reciti, 2012, 141–178.
- Csörsz 2016** = Csörsz Rumen István, *A kesergő nimfától a fonóházi dalokig. Közköltészeti hatások a magyar irodalomban (1700–1800)*. Budapest, Universitas Kiadó, 2016
- Csörsz 2017a** = Csörsz Rumen István, „*Horátzzal egyget értek*”: *Csokonai és a magyar bordalhangomány változása*. In: *Római költők a 18–19. századi magyarországi irodalomban*. Vergilius, Horatius, Ovidius. Szerk. Balogh Piroska – Lengyel Réka, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2017, 115–140.
- Csörsz 2017b** = Csörsz Rumen István, *Kresznerics Ferenc kéziratos versgyűjteménye (1790–1809)*. Vasi Szemle 2017/2, 152–167.
- Csörsz 2018** = Csörsz Rumen István, *Pejgazos lovásza. Rikóti Mátyás, a verselő Mekk Mester*. In: *In memoriam Verseghy Ferenc 7.* (Emlékkönyv a Szolnokon 2017. április 3–4-én rendezett tudományos konferencia anyagából.) Szerk.: Doncsicz Etelka – Lengyel Réka, Szolnok, Verseghy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény, 2018, 82–97.
- Deák–Szentés 2013** = Kővári Réka, *A Deák–Szentés kézirat*. (Magyar Ferences Források 6.) Budapest, Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2013
- Deák–Zvara 2012** = Deák Eszter, Zvara Edina, *Levélben értesítsen engem: Kortársak Széchényi Ferenc könyvtáralapításáról*. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Kossuth Kiadó, 2012
- Debreczeni 2009** = Debreczeni Attila, *Tudós hazafiak és érzékeny emberek. Integráció és elkülönülés a XVIII. század végének magyar irodalmában*. Budapest, Universitas Kiadó, 2009
- Debreczeni 2012** = Debreczeni Attila, *Csokonai költői életművének kronológiai rendje*. (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei, Pótkötet) Akadémiai Kiadó, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012
- Debreczeni 2014** = Debreczeni Attila, *Kazinczy emlékállító archívuma 1802–1803-ból*. ItK 2014/2, 226–244.
- Delille 1806a** = Jacques Delille, *L’imagination, poëme en VIII Chants*. Tome Premier. (Chants I, II, III, IV.) Paris, (k. n.), Chez Giguët et Michaud, Imp.-Libraires, Rue des Bons-Enfants, No. 34, 1806
- Delille 1806b** = Jacques Delille, *L’imagination, poëme en VIII Chants*. Tome Deuxième. (Chants V, VI, VII, VIII.) Paris, (k. n.), Chez Giguët et Michaud, Imp.-Libraires, Rue des Bons-Enfants, No. 34, 1806
- Deme 1985** = Deme Zoltán, *Verseghy könyvtára*. (Irodalomtörténeti füzetek 113.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985
- Dereser 1815** = Thaddäus Antonius Dereser, *Die Psalmen, als Fortsetzung des Brentano’schen alten Testaments*. Frankfurt am Main, Franz Warrentropp, 1815
- Dio Cassius 1750** = Cassii Dionis Cocceiani *Historiae Romae*. Cum annotationibus Henrici Valesii et Ioannis Alberti Fabricii [...] latinam versionem [...] Hermannus Samuel Reimarus, Hamburg, 1750
- Domokos–Paksa 2016** = Domokos Mária–Paksa Katalin, *„Vígssággal zeng Parnassusnak magas teteje” 18. századi kottás források és a magyar zenei néphagyomány*. Budapest, Akadémiai Kiadó, MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2016

- Doncsecz 2009** = *Verseghy Ferenc retractatiója: Dokumentumok a Millot-fordításhoz fűzött Értekezések visszavonásáról*. Sic itur ad astra 2009, 201–251.
- Doncsecz 2016a** = Doncsecz Etelka, *Útkeresések fogság után: Verseghy Ferenc kísérletei tudományos kapcsolatrendszerének újraélesztésére*. In: *Magyarországi tudósok levelezése: Tanulmányok*, szerk. Szelestei N. László, Budapest, MTA, PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2016, 51–80.
- Doncsecz 2016b** = Doncsecz Etelka, *„mert lelkeinket a múlt szerencsétlenség örökre összeköté”*: *Verseghy és fogolytársai kapcsolata a fogság után*. Irodalomismeret 2016/3, 4–25.
- Doncsecz 2016c** = Doncsecz Etelka, *Szerzetesrendi hovatartozás és irodalom. Közelítések Verseghy Ferenc fogság előtti pályaszakaszához*. PhD-értekezés, ELTE BTK, Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2016
- Doncsecz 2017** = Doncsecz Etelka, *A vagabundus, a kalóz és a pap*. Szépirodalmi Figyelő 2017/1, 30–41.
- Doncsecz 2019** = Doncsecz Etelka, *Ferenc Verseghy und die Freimaurerei*. In: *Aufgeklärte Sozietäten, Literatur und Wissenschaft in Mitteleuropa*. Herausgegeben von Dieter Breuer und Gábor Tüskés, in Zusammenarbeit mit Réka Lengyel, De Gruyter, 2019, 439–448.
- Doncsecz 2020** = Doncsecz Etelka, *Sajnovics nyomdokain: Verseghy Ferenc levele Henrik Gabriel Porthanhoz*. [Megjelenés alatt.]
- Eckhardt 1924** = Eckhardt Sándor, *A francia forradalom eszméi Magyarországon*. (Ember és természet 7.) Franklin-Társulat, [1924]
- Éder 1994** = Éder Zoltán–Éder Zoltánné, *Verseghy Ferenc és az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság*. In: *Bartha János et al, Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság kétszáz éve (1793 – 1993)*, (Erdélyi Tudományos Füzetek 218), Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1994, 23–26.
- Ember 1918** = Ember Nándor, *A magyar oktató mese története 1786-tól 1807-ig*. ItK 1918/3–4, 272–294, 377–389.
- Ember 1940** = Ember Győző, *A m. kir. Helytartótanács ügyintézésének története 1724–1848*. A M. Kir. Országos Levéltár kiadványa, Budapest, 1940
- Énekes Gyűjtemény 1801** = *Énekes Gyűjtemény*. Második darab, Vátzon, [1801]
- Énekes Gyűjtemény 1803** = *Énekes Gyűjtemény*. Első darab. Vátzon, Máramarossy Gottlieb Antal költséggel, 1803
- Faludi [1771]** = *Magyar énekek. Mindenikének meg vagyon az eő Nótája*. Nagyszombat, Szent Adalbert Társaság Levéltára, Fasc. 134. č 4. [Faludi autográf]
- Faludi 1786** = *Faludi Ferentz' költeményes maradványi*. Egybe szedte, 's elő beszédekkel, jegyzésekkel, és szükséges oktatásokkal meg bővítve közre botsátotta a 'Magyar Költeményes Gyűjtemény' öregbedésére Révai Miklós, Győrött, Strajbig József' betűivel, 1786
- Faludi 1787** = *Faludi Ferentz' költeményes maradványi*. A' jegyző könyvvel együtt. A' Költeményes Gyűjtemény' öregbedésére egybe szedte, és közre botsátotta Révai Miklós. Második meg jobbjított nyomtatás, Pozsonybann, Loewe Antal' betűivel, 1787
- Faludi–Verseghy 1806** = *Faludi Ferentz' ÉNEKEI*. Leírta Verseghi Ferencz. Budánn. 1806. OSzK Kt., Oct. Hung. 48. [autográf]
- Faludi 1824** = *Faludi Ferenc Versei*. Kiadta Batsányi János, Pesten, Petróziay Trattner János Tamás betűivel és költségén, 1824
- Faludi 1853** = *Faludi Ferenc minden munkái*. Eredeti kéziratok és kiadások után a szerző életrajzával kiadta Toldy Ferenc, Pest, Emich Gusztáv Bizománya, 1853
- Faludi 1900** = *Faludi Ferenc versei*. Összeszedte és jegyzetekkel kísérte Négyesy László, Budapest, Franklin-Társulat, 1900
- Faludi 1983** = Faludi Ferenc, *Fortuna szekerén okosan ülj*. Válogatta és a bevezetőt írta Vargha Balázs, Budapest, 1983
- Faludi 1996** = *Amade László és Faludi Ferenc versei*. (A Magyar Költészet Kincstára) Utószó Mezei Márta, Budapest, 1996
- La Fontaine 1668** = Jean de La Fontaine, *Fables choisies, mises en vers* [Livre I–VI]. Paris, 1668



- La Fontaine 1678** = Jean de La Fontaine, *Fables choisies, mises en vers* [Livre VII–VIII]. Paris, Denys Thierry, Claude Barbin, 1678
- La Fontaine 1679** = Jean de La Fontaine, *Fables choisies, mises en vers* [Livre IX–XI]. Paris, 1679
- Fest 1917** = Fest Sándor, *Verseghy Ferencz három költeményének forrása*. EPhK 1917, 316–318.
- Földi 1790** = Földi János kéziratos könyve a versírásról (részlet, 1790). In: *Magyar verstani szöveggyűjtemény I., Hagyományörzés és hagyományteremtés a versújítás korában (1760–1840)*. Szerkesztette Kecskés András–Vilcsek Béla, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999, 269–308.
- Friberth 1780** = Karl Friberth, Leopold Hofmann, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*, Dritte Abtheilung, Joseph Edlen von Kurzböck, Wien, 1780
- Fried 2003** = Fried István, *Verseghy Ferenc „romános rajzolatai” és történelmi témájú magyarisításai*. In: *In memoriam Verseghy Ferenc 6.* (Emlékkönyv a Szolnokon 2002. szeptember 27-én rendezett Verseghy tudományos ülésszak anyagából.) Szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, 2003, 7–20.
- Friedländer 1902** = Max Friedländer, *Das deutsche Lied im 18. Jahrhundert*. New York, 1970, Zweiter unveränderter reprografischer Nachdruck der Ausgabe, Stuttgart und Berlin, 1902
- Frigyik 2003** = Frigyik Katalin, *Typis Számmerianis. A nyomdászcsalád története és a nyomtatványok bibliográfiája 1794–1920*. 1–2. kötet, Székesfehérvár, 2003
- Gaëlle 1777** = *Die Liederhandschrift des Weingartner Benediktiners P. Meingosus Gaëlle aus dem Jahre 1777: Als Beitrag zur Geschichte des geistigen und studentischen Lebens an der Benediktiner Universität Salzburg* (8. kötet). Emil Karl Blümmel, Wien, R. Ludwig, 1912
- Gálos 1913a** = Gálos Rezső, *Verseghy „Búcsúzás”-ához*. EPhK 1913, 58–59.
- Gálos 1913b** = Gálos Rezső, *Verseghy «Klárrikához» c. költeményének forrása*. EPhK 1913, 710–711.
- Gálos 1932** = Gálos Rezső, *A magyar műdal kezdete a XVIII. században*. ItK 1932/4, 354–375.
- Gálos 1933a** = Gálos Rezső, *Adatok a magyar műdal kialakulásához és forrásaihoz. (Verseghy dalainak forrásaihoz)*, ItK 1933/1, 93–108.
- Gálos 1933b** = Gálos Rezső, *Szentjóni Szabó László A' meg-változott Dóris c. költeményének forrása*, ItK 1933/1, 134.
- Gálos 1933c** = Gálos Rezső, *Verseghy Búcsúzásának keletkezése*. ItK 1933/1, 150–151.
- Gálos 1934** = Gálos Rezső, *Verseghy Ferenc két ismeretlen német költeménye*. ItK 1934/4, 400–401.
- Gálos 1937** = Gálos Rezső, *Faludi Ferenc egy kiadatlan költeménye*. ItK 1937/3, 297–299.
- Gálos 1938a** = Gálos Rezső, *Verseghy Ferenc zsengei (Első közlemény)*. ItK 1938/2, 165–177.
- Gálos 1938b** = Gálos Rezső, *Verseghy Ferenc zsengei (Második, bef. közlemény)*. ItK 1938/3, 286–293.
- Gálos 1938c** = Gálos Rezső, *Verseghy és a Tristram Shandy*. ItK 1938/4, 372–375.
- Gálos 1939** = Gálos Rezső, *Verseghy Ferenc kiadatlan költeményei*. ItK 1939/2, 156–168.
- Gálos 1940** = Gálos Rezső, *A német érzelmes dalköltészet magyar emlékei*. ItK 1940/1, 31–49.
- Gálos 1941** = Gálos Rezső, *Verseghy Ferenc kiadatlan tanítókölteménye*. ItK 1941/1–2, 71–82, 170–180.
- Gálos 1943** = Gálos Rezső, *Német hatás XVIII. századi költészetünkben*. ItK 1943/1, 8–28.
- Gergye 1993** = Gergye László, *Kazinczy Ferenc kéziratos hagyatéka*. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának Katalógusai 21) MTAK, Budapest, 1993
- Gerhauser 1817** = Johann Balthasar Gerhauser, *Ueber die Psalmen: Eine exegetische Abhandlung sammt Uebersetzung und Erklärung ausgewählter und in der Kirche vorzüglich gebräuchlicher Psalmen*. Landshut, Weber, 1817
- Gombocz 1916** = Gombocz Zoltán, *Levente*. Magyar Nyelv 1916/8, 305–310.
- Gorzó 1914** = Gorzó Gellért, *Adalékok Verseghy Ferenc életéhez és költészetéhez*. ItK 1914/4, 464–475.
- Gulyás 1892** = Gulyás István, *A pisói levél magyar fordításairól*. Budapest, Poldini Nyomda, 1892
- Hajnal 1629** = Hajnal Mátyás, *Az Jesus szivet szerető sziveknek aytatosságara Szives Kepekkel Ki Formaltattott; es azokrol való Elmelkedesekkel és Imnáságokkal megh magyaráztattott könyvechke [...] Vannak az vege fele egynehány régi és áetatos embereknek Deákból Magyar nyelvre fordított Hymnusok [...] Bécs, 1629 [első kiadás]*

- Hajnal 1642** = Hajnal Mátyás, *Az Jesus szivet szerető sziveknek aytatossagara Szives Kepekkel Ki Formaltatott; es azokrol való Elmelkedesekkel és Imadságokkal megh magyarátzatott könyvechke [...]* Bécs, 1642 [második kiadás]
- Haller 1789** = *Versuch schweizerischer Gedichte (darin die Alpen)*. Albrecht von Haller. Wien, gedruckt und verlegt bei Joseph Edlen von Baumeister, 1789
- Halmy 1891** = Halmy Gyula, *Verseghy Ferenc élete és munkái*. Budapest, Franklin Nyomda, 1891
- Hárs 2007** = Hárs Endre, *Von Menschengeschlecht zur „Menschlichen Nation“*. Ferenc Verseghys vorromantischer Nationsbegriff. In: *Akten des XI. Internationalen Germanisten-kongress Paris 2005*. „Germanistik im Konflikt der Kulturen.“ *Europadiskurse in der deutschen Literatur und Litreaturwissenschaft. Deutsch-jüdische Kulturdialogel/-konflikte*. Hrsg. Jean-Marie Valentin, Jean-François Candoni, Jahrbuch für Internationale Germanistik. Reihe A. Kongressberichte Band 88. Peter Lang, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien.
- Hartvig 2007** = Hartvig Gabriella, *Osszián fordítások a Magyar Museumban*. In: *A magyar irodalom története I, A kezdetektől 1800-ig*. Szerk. Jankovits László, Orlovsky Géza, Budapest, Gondolat Kiadó, 2007, 628–642.
- Hattyuffy 1905** = Hattyuffy Dezső, *Báró Amade László kiadatlan költeményei*. Katolikus Szemle 1905/7, 693–704.
- Hattyuffy 1906** = *Költői levelezések: Kreskay Imre hátrahagyott irataiból, életrajzi adatokkal s jegyzetekkel*. Közli Hattyuffy Dezső, Budapest, Franklin-Társulat, 1906
- Haydn 1781** = Joseph Haydn, *XII Liederfür das Clavier*. Erster Teil, Wien, Artaria, 1781 [Hob. XXVIa:1–12.]
- Haydn 1784** = Joseph Haydn, *XII Liederfür das Clavier*. Zweiter Teil, Wien, Artaria, 1784 [Hob. XXVIa:13–24.]
- Haydn 1960** = *Joseph Haydn Werke. Lieder für eine Singstimme mit Begleitung des Klaviers*. (Reihe XXIX, Band 1.) Herausgegeben von Paul Mies, G. Henle Verlag München-Duisburg, 1960
- Hazai Tudósítások 1806** = *Hazai Tudósítások*, mellyeket A' Magyar Nemzetnek köz hasznára készített Kultsár István. Nyomtatott Trattner Mátyás Betüivel, 1806
- Hazai Tudósítások 1985** = *Hazai Tudósítások*. Válogatta, szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket írta S. Varga Katalin, Budapest, Magvető Kiadó, 1985
- Hegedüs 2008** = Hegedüs Béla, *Nyelv- és irodalomelmélet Verseghy Ferenc műveiben*. In: *„Mielz valt mesure / que ne fait estultie“: A hatvanéves Horváth Iván tiszteletére*. Szerk. Bartók István, Hegedüs Béla, Szegedy-Maszák Mihály, Szentpéteri Márton, Seláf Levente és Veres András, Budapest, Krónika Nova Kiadó, 2008, 124–131.
- Heinrich 1878** = Heinrich Gusztáv, *Az „ephesusi matróna” a magyar irodalomban*. EPhK 1878, 406–420.
- Herder 1789** = J[ohann] G[ottfried] Herders zwei Preisschriften, welche die von der Königl. Akademie der Wissenschaften für die Jahre 1770 und 1773 gesetzten Preise erhalten haben. Berlin, Christian Friedrich Voss und Sohn, 1789
- Herder 1784–1791** = Johann Gottfried Herder, *Ideen zur Geschichte der Philosophie der Menschheit*, Riga und Leipzig, Johann Friedrich Hartknoch, I: 1784, II: 1785, III: 1787, IV: 1791
- Hermann 1787** = Martin Gottfried Hermann, *Handbuch der Mythologie aus Homer und Hesiod als Grundlage zu einer richtigern Fabellehre des Alterthums mit erläuternden Anmerkungen begleitet*. Vorrede des Herrn Hofrath Heyne, Berlin und Stettin, Friedrich Nicolai, 1787
- Heyne 1778–1779** = *Sammlung antiquarischer Aufsätze von Chr[istian] G[ottlob] Heyne*. Leipzig, Weidmanns Erben und Reich, I–II. Stück, 1778–1779
- Horatius 1961** = *Quinti Horati Flacci Opera Omnia – Quintus Horatius Flaccus Összes Versei*. Szerkesztette és a fordításokat ellenőrizte Borzsák István és Devecseri Gábor, a latin szöveg gondozása és a bevezető Borzsák István munkája, az utószót Devecseri Gábor írta, Budapest, Corvina Kiadó, 1961



- Horkay Hörcher 2013** = Horkay Hörcher Ferenc, *Fejezetek a kora modern esztétikai gondolkodás történetéből 1450–1650*. Budapest, L'Harmattan, 2013
- Horvát 1967** = *Mindennapi – Horvát István Pest-Budai naplója 1805–1809*. Kiadja jegyzetekkel, tanulmányokkal ellátva az Eötvös Loránd Tudományegyetem Apáczai Csere János Gyakorló Iskolája tanárainak és tanulóinak munkaközössége, szerkesztette Dr. Temesi Alfréd és Dr. Szauder Józsefné, Budapest, Tankönyvkiadó, 1967
- Horvát–Ferenczy 1990** = *Horvát István és Ferenczy János levelezése*. (Magyarországi tudósok levelezése II. kötet. Szerk. Tarnai Andor) Sajtó alá rendezte az előszót és a jegyzeteket írta Soós István, Budapest, MTA BTK Irodalomtudományi Intézete, 1990
- Horváth Ádám 1794** = *Horváth Ádám verstani tárgyú levele Csokonainak*. In: *Magyar verstani szöveggyűjtemény I., Hagyományörzés és hagyományteremtés a versújítás korában (1760–1840)*. Szerkesztette Kecskés András–Vilcsék Béla, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999, 327–331.
- Horváth Konstantin 1925** = Horváth Konstantin, *Verseghy Ferenc néhány ismeretlen költeménye*. ItK 1925/1–2, 115–121.
- Horváth Konstantin 1928** = Horváth Konstantin, *Verseghy Ferenc néhány ismeretlen verse*. ItK 1928/3–4, 273–281.
- Horváth Konstantin 1930a** = Horváth Konstantin, *Verseghy Ferenc egy ismeretlen verses regénye*. ItK 1930/2, 195–218.
- Horváth Konstantin 1930b** = Horváth Konstantin, *Verseghy egy ismeretlen bölcselmi költeménye*. ItK 1930/4, 448–457.
- Horváth Konstantin 1937** = Horváth Konstantin, *Az Egyházi Értekezések és Tudósítások története 1820–1824. (Verseghy Ferenc és Horváth János levelezése 1819–1822.)* Veszprém, 1937
- Horváth János 1821** = Horváth János, *A' jó és tökéletes Színek Rajzolattya, mellyet néhai Méltóságos és Főtisztelendő Kurbély György Úrnak, Veszprémi Megyés Püspöknek, a' Császári Királyi Apostoli Felség Udvari Consiliárussának, 's a' Magyar királyné Udvari Cancelláriussának, Ó Nagyságának kegyes életébül, kedves emlékezetének megdöcsöztetésére készített, 's az 1821-dik esztendőben Kis Asszony' havának 8-dikán a' Veszprémi Székes Szentegyházban tartott Gyászünnepnek alkalmatosságával előterjesztett Horváth János Rudinai Apátur és Veszprémi Kanonok*. Veszprém, Özvegy Számmer Klára betűivel, 1821
- Hovánszki 2007** = Hovánszki Mária, *Magyar nyelvű énekelt (dal)költészet a 18. századi Magyarországon*. Magyar Zene 2007/3, 289–342
- Hovánszki 2013** = Hovánszki Mária, *Csokonai és az érzékeny énekelt dalköltészet*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013
- Hovánszki 2014** = Hovánszki Mária, *A Verseghy-énekek kéziratok hagyományozódása – avagy hová tűnt Steffan, a császári-udvari zeneszerző?* In: *Doromb. Közköltészeti tanulmányok 3*. Szerk. Csörsz Rumen István, Budapest, Reciti, 2014, 265–284.
- Hovánszki 2016** = Hovánszki Mária, *Verseghy szabad és szoros zsolnárfordításai, avagy az érzékeny poéta a tudós eruditio szorításában*. ItK 2016/6, 729–747.
- Hovánszki 2017a** = Hovánszki Mária, *Verseghy contra Batsányi, avagy a Batsányi–Verseghy vita alakulása Verseghy kufsteini kéziratai alapján*. Irodalomismeret, 2017/1, 14–43.
- Hovánszki 2017b** = Hovánszki Mária, *Verseghy Ferenc és Kreskay Imre kéziratban maradt heroida-énekei*. In: *Római költők a 18–19. századi magyarországi irodalomban*. Vergilius, Horatius, Ovidius. Szerk. Balogh Piroška – Lengyel Réka, Budapest, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, 2017, 70–98.
- Hovánszki 2017c** = Hovánszki Mária, *A muzsikuss Verseghy, avagy a „Magyar Hárfás” zenei- és énekkeltői munkássága*. In: *Zenei repertoár és zenei gyakorlat a 18. századi Magyarországon (Műhelytanulmányok a 18. század zenetörténetéhez 2)*, szerk. Szacsvai Kim Katalin és munkatársai, Budapest, MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2017, 331–393.
- Hovánszki 2017d** = Hovánszki Mária, *Faludi Ferenc és Amade László formaujításai, avagy a magyar nyelvű gálans-rokokó énekköltészet (1730–1770)*. In: *Zenei repertoár és zenei gyakorlat a 18. századi Magyarországon*

- gon (Műhelytanulmányok a 18. század zenetörténetéhez 2), szerk. Szacsvai Kim Katalin és munkatársai, Budapest, MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2017, 289–302.
- Hovánszki 2018** = Hovánszki Mária, *A Versegi Ferentz' Munkáiból. 1805. című kéziratcsomó hitelességéről*. In: *In memoriam Verseghy Ferenc* 7. (Emlékkönyv a Szolnokon 2017. április 3–4-én rendezett tudományos konferencia anyagából.) Szerk. Doncsicz Etelka és Lengyel Réka, Szolnok, Verseghy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény, 2018, 33–43.
- Hovánszki 2019** = Hovánszki Mária, *Az [Óh Tihannak ríjjadó Leánya] keletkezéséről, avagy Pálóczi Horváth Ádám szerepe Csokonai énekének formálásában*. In: *„Közöttünk a' Mester” Tanítóványi köszöntőkötet a 60 éves Debreczeni Attila tiszteletére*. Szerk. Bódi Katalin, Bodrogi Ferenc Máté, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019, 57–69.
- Hovánszki 2021** = Hovánszki Mária, *A Verseghy kézírásában fennmaradt 1786-os Keresztény Ajtatósságok miseénekeinek forrásáról és szerzőjéről*. [Megjelenés alatt.]
- Hubert 1998** = Hubert Ildikó, *Barkóczy Ferenchez írt magyar nyelvű versek 1761-ből*. Archivum 15, Eger, 1998, 123–129.
- Hubert–Szelestei 2007** = Hubert Ildikó–Szelestei N. László, *Köszöntő versek, színjátékok Barkóczy Ferenc tiszteletére*. In: *„Nem súlyed az emberiség!”* (Album amicorum Szöreyi László LX. születésnapjára.) Szerk. Jankovics József, Császtvay Tünde, Csörsz Rumén István, Szabó G. Zoltán, Budapest, MTA Irodalomtudományi Intézet, 2007, 519–531.
- Imre 1995** = Imre Mihály, *„Magyarország panasza” A Querela Hungariae toposz a XVI–XVII. század irodalmában*. (Csokonai Könyvtár 5.) Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1995
- Joó 1938** = Joó Tibor, *Ismeretlen Verseghy-kéziratok az Országos Széchényi Könyvtárban*. Magyar Könyvszemle 1938/1, 72–73.
- Julow 1981** = Julow Viktor, *Verseghy „Rikóti Mátyás”-a és Pope „Dunciad”-je*. Studia Litteraria 1981, 35–48.
- Juventius 1770** = *P. Ovidii Nasonis Metamorphoseon Libri XV. Expurgati. Interpretatione, Notis et Appendice de Diis et Heroibus Poëticis illustravit Josephus Juventius. Editio nova ab Auctore aucta et emendata*. Paris, 1770
- Kapossy 1891** = Kapossy Endre dr., *Pausanias és útleírása különösen mint műtörténeti forrás*. Bajai Gymnáziumi Értesítő, 1891
- Katolisches Gesangbuch [1776]** = *Katolisches Gesangbuch, auf allerhöchsten Befehl Ihrer k. k. apost. Majestät Marien Theresiens zum Drucke befördert [1776]*
- Kazinczy 1791** = *Heliconi Virágok*. 1791 Esztendőre. Szedte Kazinczy Ferentz. Pozsonyban és Komáromban, Wéber Simon Péter költségével, és betűivel.
- Kazinczy 2009** = Kazinczy Ferenc, *Fordítások Bessenyeitől Pyrkerig*. Önállóan megjelent fordításkötetek. (Kazinczy Ferenc Művei, Második Osztály, Fordítások, Kritikai kiadás.) Sajtó alá rendezte Bodrogi Ferenc Máté, Borbély Szilárd, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009
- Kazinczy 2011** = Kazinczy Ferenc, *Fogságom naplója*. (Kazinczy Ferenc Művei, Első Osztály, Eredeti művek, Kritikai kiadás.) Sajtó alá rendezte Szilágyi Márton, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2011.
- Kazinczy 2018** = Kazinczy Ferenc. *Költemények. I. kötet: Szövegek. II. kötet: Jegyzetek*. (Kazinczy Ferenc Művei, Első Osztály, Eredeti művek, Kritikai kiadás.) Sajtó alá rendezte Debreczeni Attila, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018
- KazLev.** = *Kazinczy Ferenc levelezése*. Közzétette Váczy János, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1890–1960, I–XXIII. kötet.
- Káldi 1626** = *Szent Biblia*. Fordította Káldi György, Bécs, Formika Máté, 1626
- Kerényi 1926** = Kerényi György, *Dalvándorlás Verseghy korában*. Zenei Szemle [Budapest–Temesvár] 1926/2, 46–48.
- Kisbán 1940** = Kisbán Emil, *A magyar pálosrend története. II. kötet: (1711–1786)*. Budapest, Pálos kolostor, 1940

- Kisfaludy 1931** = *Kisfaludy Sándor hátrahagyott munkái*. (A Kisfaludy Irodalmi Kör Könyvei, 1). Kiad., bev., jegyz. Gálos Rezső, Győr, Kisfaludy Irod. Kör, 1931
- Kiss–Nagy–Kapitány 2015** = Kiss Anita–Nagy János–Kapitány Adrienn, *Pest-Pilis-Solt Vármegye követésítései a 18. században*. (Pest megyei levéltári füzetek 38.) Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, 2015
- Kleist 1789** = *Die sämtlichen Werke des Herrn Ewald Christian von Kleist*. I. Theil, Wien, 1789
- Knapp 2005** = Knapp Éva, *Adalékok a 18. század végi nyelvi archaizálás kérdéséhez. Egy tévesen feltételezett 1484-es magyar nyelvű nyomtatvány eszmetörténeti kapcsolatai*. Magyar Könyvszemle 2005/2, 167–192.
- Kodály 1920** = Kodály Zoltán, *Árgirus nótája*. In: *Visszatekintés II.*, szerk. Bónis Ferenc és Ormay Imre, Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 1964, 79–90.
- Koltai 1993** = Koltai Jenő, *Kresznerics Ferenc élete és munkássága*. [Gépirat] Celldömölk, 1993
- Komlós 2015** = Komlós Katalin, *Tanulmányok a 18. századi zene történetéből*. Budapest, Rózsavölgyi és Társa, 2015
- Kowalská–Kantek 2016** = Eva Kowalská–Karol Kantek, *Magyarországi rapszódia avagy Hajnóczy József tragikus története*. Békéscsaba, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, 2016
- Közköltészet 1** = *Közköltészet 1. Mulattatók*. (RMKT XVIII. század IV.) Sajtó alá rendezte Küllös Imola, munkatárs Csörsz Rumen István, Budapest, Balassi Kiadó, 2000
- Közköltészet 3/A** = *Közköltészet 3. A társadalmi élet költészete 3/A. Történelem és társadalom*. (RMKT XVIII. század XV.) Sajtó alá rendezte Csörsz Rumen István, Küllös Imola, Budapest, Universitas Kiadó, Editioprinceps Kiadó, 2013
- Közköltészet 3/B** = *Közköltészet 3. A társadalmi élet költészete 3/B. Közérkölc és egyéni sors*. (RMKT XVIII. század XIV.) Sajtó alá rendezte Csörsz Rumen István, Küllös Imola, Budapest, Universitas Kiadó, 2015
- Kreskay 1788** = Kreskay Imre, *Magyar Ódák avagy Énekek*. 1788. OSzK Kt., Quart. Hung. 2197. [autográf]
- Kreskay 1799** = Kreskay Imre, *Barátságos mulatozások versekben*. Pest, 1799. OSzK Kt., Oct. Hung. 758. [autográf]
- Kultsár 2010** = Kultsár István, *Tudósítások és Hasznos Mulatságok*. Válogatta, sajtó alá rendezte Buda Attila és Hidvégi Violetta, Téka, 2010
- Labádi 2012** = *Barátságos mulatozások, Episztolagyűjtemények az 1770–1780-as évekből*. Sajtó alá rendezte Labádi Gergely, Budapest, Universitas, 2012
- Lavotta 1937** = Lavotta Rezső, *Verseghy Ferencnek egy ismeretlen kéziratáról*. Magyar Könyvszemle 1937/1, 57–61.
- Lessing 1769** = Gotthold Ephraim Lessing, *Wie die Alten den Tod gebildet*. Berlin, Christian Friedrich Voß, 1769
- Leon 1788** = *Gedichte von Gottlieb Leon*. Wien, Rudolph Gräffer und Compagnie, 1788
- Lippert 1755** = *Dactylithecae Universalis Signorum Exemplis Nitidis Reddiatae Chilia Altera sive Scrimium Milliarium Primum*. Expressit ordinavit editid Philipus Dan[iel] Lippert, Lipsiae, 1755
- Lyra Coelestis 1695** = *Lyra Coelestis: soavi concordia divina laudes personans elaborata, et juxta musicales notas in harmoniam adaptata nuncque primo typis edita*. Opera et studio [...] Georgy Naray, Archidiaconi Zoliensis, Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Canonici, Seminarii S. Stephani Regis Ungariae p. t. Praefecti. Tyrnaviae [Nagyszombat], Typis Academicis, per Joannem Andream Hörmann, 1695
- M. Tóth 2007** = M. Tóth Antal, *A veszprémi székesegyház 18–19. századi zenéje*. Veszprém, Veszprémi Érseki Könyvtár, 2007
- Magyar Lexikon 11, 1882** = Magyar Lexikon 11. Budapest, Könyvornamentika-Magyar Temple, 1882
- Magyar Lexikon 13, 1883** = Magyar Lexikon 13. Budapest, Nogat-Planetarium, 1883
- Major 1924** = Major Ervin, *Újabb adatok Verseghy költői és zeneszerzői működéséhez*. ItK 1924/1–2, 46–49.
- Major 1925** = Major Ervin, *Verseghy mint dal- és zeneszerző*. ItK 1925/3–4, 258–266.

- Major 1931** = Major Ervin, *Adalék Verseghy költeményeinek forrásaihoz*. ItK 1931/2, 206–207.
- Magyar Museum 2004** = *Első folyóirataink: Magyar Museum I. Szöveg. II. Kommentár*. (Csokonai Könyvtár. Források 11.) Sajtó alá rendezte Debreczeni Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004
- Manso 1787** = *Über die Horen und Grazien. Zwey mytholog. Abhandlungen* von J. K. F. Manso, Jena, 1787
- Margócsy 1981** = Margócsy István, „Verseghy Ferenc esztétikája”. ItK 1981/5–6, 545–560.
- Margócsy 1998** = Margócsy István, *Kazinczy és a magyar Aglája*. In: *In memoriam Verseghy Ferenc* 5, szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, 1998, 31–37.
- Margócsy 2003** = Margócsy István, „a józan és a természeti tudományok doctora”. *Verseghy Ferenc és a tanító költészet műfaja*. In: *In memoriam Verseghy Ferenc* 6. (Emlékkönyv a Szolnokon 2002. szeptember 27-én rendezett Verseghy tudományos ülésanyagából), szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, 2003, 21–36.
- Martinkó 2006** = Martinkó András, *Hajnal Mátyás két Stabat Mater fordítása*. In: *Ó szelence. Magyar barokk költészet*. Hálózati szöveggyűjtemény. 1.1 verzió, Budapest–Szeged, 2006. 09. 21. HTML szerkesztés: Orlovskzy Géza. Technikai munkatárs: Bodnár Krisztina.
- Márki 1914** = Márki Sándor, *Kresznerics Ferenc leveleskönyve*. (A Szent István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának felolvasó üléseiből, 86.) Budapest, Szent István Társulat, 1914
- Melton 2007** = Melton, James Van Horn, „School, Stage, Salon: Musical Cultures in Haydn's Vienna”. In: *Haydn and the Performance of Rhetoric*, edited by Beghin, Tom–Goldberg, Sander M., Chicago and London, University of Chicago Press, 2007
- Mendelssohn 1783** = Moses Mendelssohn, *Die Psalmen*. Berlin, Friedrich Maurer, 1783
- Mészáros 1765** = Mészáros Ignác, *Csallóközi Ódák és Énekek* [1765] I. kötet. OSzK Kt., Quart. Hung. 208/II. [autográf] (A kézirat leírása: Stoll 280. sz.)
- Mészáros 1795** = Mészáros Ignác, *Csallóközi Ódák és Énekek* [1795] II. kötet. OSzK Kt., Quart. Hung. 208/I. [autográf] (A kézirat leírása: Stoll 280. sz.)
- Miller 1806** = Iac. Ferdin de Miller, *Hercules Mehadiensis animadversionibus criticis illustratus*. Pest, Eggenberger, 1806
- Millot 1790** = Millot [Claude François Xavier], *A' világnak közönséges történetei: Első kötet: A' régi nemzetek* [ford. Verseghy Ferenc]. Pest, Buda, Weingand, 1790.
- Millot 1791** = Millot [Claude François Xavier], *A' világnak közönséges történetei: Második kötet: A' görögök* [ford. Verseghy Ferenc]. Pest, Buda, Weingand, 1791
- Millot–Christiani 1777** = Claude François Xaviere Millot, *Universalhistorie alter, mittler und neuer Zeiten, mit Zusätzen und Berichtigungen*, I. Ford. Wilhelm Ernst Christiani, Leipzig, Crusius, 1777
- Mindszenty 1832** = Mindszenty Dániel, *88 Eredeti Magyar dal Fortepiánóra. S mellesleg Gítár-kísérettel elkészítve Toldalékul A' Nemzeti Dalgyűjteményhez*. (1832) MTAKK Irod. 4r. 324. [autográf]
- Missale Strigoniense 1484** = *Missale Strigoniense 1484*. Monumenta Ritualia Hungarica I – Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum XVI, recentius editit Balasius Déri, Budapest, Argumentum Kiadó, 2009
- MNT XI** = *A Magyar Népzene Tára. Népdaltípusok* 6. Szerk. Domokos Mária, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, Balassi Kiadó, 2011
- Molnár 1907** = Molnár János, *Bacsányi János levelei id. Báró Ráday Gedeonhoz*. ItK 1907/1, 82–93.
- Molnár–Kern 1927** = *Daloskert*. Négy évszázad dalterméséből összeválogatta és magyarázó jegyzetekkel kísérte Molnár Imre Dr. Énekszóra zongorakísérettel feldolgozta Kern Aurél, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1927
- Molnár 1955** = Molnár Antal, *Nyugati magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében*. In: *Zenatudományi Tanulmányok IV, A magyar zene történetéből*, szerk. Szabolcsi Bence és Bartha Dénes, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955, 124–162.
- Mona 1989** = *Magyar zeneműkiadók és tevékenységük 1774–1867*. (Műhelytanulmányok a magyar zene-történethez 11.) Összeállította Mona Ilona, Budapest, MTA Zenatudományi Intézet, 1989
- Musenalmanach 1772** = *Musenalmanach* MDCCCLXXII. Goettingen, Bey C. Dieterich, 1772

- Nagy 2007** = Nagy István, *Rudnay Sándor élete és kora*. In: *Rudnay Sándor és kora*. Szerk. Käfer István, Esztergom–Budapest, Szent Adalbert Közép-Európa Kutatócsoport – METEM, 2007, 25–33.
- Németh 1956** = Németh Balázs, *Batsányi három levele Ráday Gedeonhoz*. ItK 1956/2, 197–201.
- Notheisz 2003** = Notheisz János, *Pennaháború a Magyar Aglája körül*. In: *In memoriam Verseghy Ferenc 6*, 2003, szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, 2003, 58–70.
- Ompolyi 1880** = Dr. Ompolyi (Mátray Ernő), *Egy irodalmi becsű kéziratról*. Magyar Korona 1880. nov. 21. IV. évf., 218. sz.
- Onder 2003** = Onder Csaba, *A klasszika virágai*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debreceni Egyetem, 2003
- Orosz László 1973** = Orosz László, *Verseghy Ferenc verstani nézetei*. In: *In memoriam Verseghy Ferenc 1*. (Emlékkönyv a Szolnokon 1972. december 14–15-én tartott ülészak anyagából), szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, 1973, 38–45.
- Orosz Beáta 2003** = Orosz Beáta, *Csokonai Vitéz Mihály Anakreoni Dalok című kötete mint a XVIII. századi Anakreon-recepció összegzése*. ItK 2003/1, 55–81.
- Orpheus 2001** = *Első folyóiratunk: Orpheus*. (Csokonai Könyvtár. Források 7.) Sajtó alá rendezte Debreczeni Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001
- Papp Géza–Papp Ágnes 2017** = *A katolikus egyházi népének a 18. században*. In: *Zenei repertoár és zenei gyakorlat a 18. századi Magyarországon*. (Műhelytanulmányok a 18. század zenetörténetéhez 2), szerk. Szacsvai Kim Katalin és munkatársai, Budapest, MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2017, 149–192.
- Papp 2017** = Papp Ágnes, *A mise állandó énekei magyarul az 1674-es Cantus Catholiciben*. In: *Népekek és gyülekezeti énekek a 17. századi Magyarországon*, szerk. Szádóczi Vera, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest, 20217, 111–130.
- Papp 2020** = Papp Ágnes, *Adalékok a magyar nyelvű miseének történetéhez*. In: *„Leborulva áldlak” Az Oltáriszentség és az Úrvacsora a magyarországi vallási kultúrában*, szerk. Barna Gábor, Szent István Társulat, 2020, 313–333.
- Pausanias 1796** = *Pausaniae Graeciae Descriptio*. Tomus IV, Romuli Amasaei interpretationem latinam continens, Lipsiae, in bibliopolio Schaeferiano, 1796
- Pápai Páriz–Bod 1995** = *Dictionary Latin–Hungaricum et Hungarico–Latino–Germanicum*, Szeben, 1767; [Hasonmás kiadása: Hargittay Emil, Kecskeméti Gábor, Thimár Attila, Budapest, Universitas Könyvkiadó, 1995]
- Penke 1984** = Penke Olga, *Millot abbé munkássága és világtörténetének magyarországi hatása*. ItK 1984/1, 90–108.
- Penke 2000** = Penke Olga, *Filozofikus világtörténetek és történetfilozófiai: A francia és a magyar felvilágosodás*. Budapest, Balassi Kiadó, 2000
- Pesti 2013** = Pesti Brigitta, *Dedikáció és mecenatúra Magyarországon a 17. század első felében*. Budapest–Eger, Kossuth Kiadó, Eszterházy Károly Főiskola, 2013
- Petrik–Markos 1972** = *Magyarország bibliográfiája 1712–1860*, VI. kötet, nyomda- és kiadástörténeti mutató az 1–5. kötetben közreadott 1712–1800 között megjelent magyarországi és külföldi magyar nyelvű nyomtatványokhoz (Petrik és Komjáthyiné). Összeállította Markos Béla, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1972
- Pétzeli 1788** = *Haszonnal mulató mesék*, melyeket rész-szerint Ésopusból vesz, rész-szerint maga tsinált, s az olvasásban gyönyörködő iffjaknak kedvéért könnyen érthető versekbe foglalt Pétzeli József r. komáromi Predicator. Győr, 1788
- Pray 1771** = Pray, Georgius, *Dissertatio historico-critica de Sacra Dextra Divis Stephani primi Regni Hungariae Regis*. Vindobonae, J. J. Trattner, 1771
- Pyrker 1966** = Pyrker, Johann Ladislaus: *Mein Leben 1772–1847*. Hrsg. Aladar Paul Czigler, Wien, Böhlau, 1966 (Fontes Rerum Austriacarum Österreichische Geschichtsquellen I. Abteilung: Scriptores, 10. Band.)



- Rajeczky 1984** = Rajeczky Benjámin, Szentmihályi Mihály „Egyházi Énekes Könyv”-ének (1797–1798) hangjegyes tervezete. Vigilia 1984/3, 172–174.
- Rájnisi 1781** = A’ Magyar Helikonra vezérlő kalaúz. Az-az: a’ magyar vers-szerzésnek példái, és régulái. Írta Kószei Rájnisi József. Posonyban, Landerer Mihály’ költségével, és betűivel, 1781
- Ramler 1766** = [Karl Wilhelm Ramler]: *Lieder der Deutschen*. Berlin, Bey G. L. Winter, 1766
- Ramler 1767** = [Karl Wilhelm Ramler]: *Lieder der Deutschen mit Melodien*. Berlin, Bey George Ludewig Winter, 1767
- Ramler 1774** = [Karl Wilhelm Ramler]: *Lyrische Blumenlese*. I. Bd., Leipzig, 1774
- Ramler 1778** = [Karl Wilhelm Ramler]: *Lyrische Blumenlese*. II. Bd., Leipzig, 1778
- Rázsó–V. Molnár 1990** = Hunyadi Mátyás: Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára. Szerk. Rázsó Gyula, V. Molnár László, Budapest, Zrínyi, 1990
- Retzer 1783, 1785, 1786** = *Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets*. Published by Joseph Retzer, Vienna, Sonnleithner and Hoerling. Vol. I. 1783; Vol II. 1785; Vol. III. 1785; Vol IV. 1786; Vol. V. 1786; Vol. VI. 1786
- Révai 1790** = *Planum erigendae eruditae Societatis Hungaricae alterum elaboratius*. Viennae, 1790
- Révai 1915** = *Révai Nagy Lexikona. Az ismeretek Enciklopédiája*. XII. kötet (Kontúr–Lovas), Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1915
- Révai 1922** = *Révai Nagy Lexikona. Az ismeretek Enciklopédiája*. XV. kötet (Ottó–Racine), Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 1922
- Richter 2004** = Richter Pál, *Magyar nyelvű énekek 17–18. századi pálos kéziratokban*. Magyar Zene 2004/1, 27–36.
- Richter 2010** = Richter Pál, „A magyarországi pálosok zeneélete és zenéje a 18. században”. In: *Zenatudományi Dolgozatok 2009*, szerk. Kiss Gábor, Budapest, MTA Zenatudományi Intézet, 2010, 135–158.
- Richter 2017** = Richter Pál, *Szerzetesrendek – jezsuiták, ferencesek, pálosok*. In: *Zenei repertoár és zenei gyakorlat a 18. századi Magyarországon (Műhelytanulmányok a 18. század zenetörténetéhez 2)*, szerk. Szacsvai Kim Katalin és munkatársai (Elek Martin, Horváth Pál), Budapest, MTA BTK Zenatudományi Intézet, 2017, 193–217.
- Rode 1791** = *Des Publius Ovidius Naso Verwandlungen*. Übers von Augustus Rode, Berlin, 1791
- Rövid Tudósítás 1771** = *Rövid Tudósítás Ájtatos Imádsággal és Énekekkel-Együtt, Szent Istvánnak Magyar-Ország Első Apostoli Királynak Ditsőséges Jobb-Kezérül: Mellyet Fölséges, és Apostoli Királyné Aszszonyunknak különös buzgósága Ráguzából Hazánkba vissza-hozott, és Budán az Udvari Templomban közönséges tiszteletre ki-tett*. Bécsben, Nyomtatott Nemes Tamás János Trattnern betőivel, 1771
- Röhr 1819** = M. Johann Friedrich Röhr, *Palästina oder historisch-geographische Beschreibung des jüdischen Landes zur Zeit Jesu, zur Beförderung einer anschaulichen Kenntniß der evangelischen Geschichte zunächst für Religionslehrer und gebildete christliche Bibelleser*, Zeits, Webel, 1819
- RMDT I** = *A XVI. század magyar dallamai I–II.* (Régi Magyar Dallamok Tára I.) Csomasz Tóth Kálmán, 2. átdolgozott, bővített kiadás, szerkesztette és sajtó alá rendezte Ferenczi Ilona, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2017
- RMDT II** = *A XVII. század énekelt dallamai.* (Régi Magyar Dallamok Tára II.) Írta Papp Géza, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970
- RMKT I, XII. sz** = *Régi Magyar Költők Tára. I. Középkori magyar költői maradványok*. Az MTA megbízásából közzéteszi Szilárdy Áron, Budapest, MTA Könyvkiadó-Hivatala, 1877
- RMKT XVII, 7** = *Régi magyar költők tára: XVII. század, 7, Katolikus egyházi énekek 1608–1651*. Kiad. Holl Béla, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974
- Sautel 1729** = P. Petrus Justus Sautel: *Lusus Poetici Allegorici. Sive Elegiae, Oblectandis Animis, et Moribus Informandis Accomodatae*. In *Tres Libros aut Decurias Distributae*. Authore P. Petro Justo Sautel, Societatis Jesu. Tynnaviae Typis Academicis per Frid. Gall., 1729

- Sándor 1799** = *Sokféle. Írá 's egybe szedte Sándor István, Hatodik darab, Győr, 1799*
- Sárközy 2005** = Sárközy Péter, *Faludi Ferenc (1704–1779)*. Pozsony, Kalligram, 2005
- Sonn- und Festtägige Meeß Gesänger 1781** = *Sonn- und Festtägige Meeß Gesänger duch die gantze Jahrs Zeitten*. 1781. Bécsi Egyházmegyei Levéltár, Kirchenlied 2.
- Spitzer–Komoróczy 2003** = Shlomo S. Spitzer–Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig*. (Hungaria Judaica 16) Budapest, MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 2003
- Steffan 1778** = Joseph Anton Steffan, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*. Erste Abtheilung, Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1778
- Steffan 1779** = Joseph Anton Steffan, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*. Zweyte Abtheilung, Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1779
- Steffan 1782** = Joseph Anton Steffan, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*. Vierte Abtheilung, Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1782
- Steffan–Verseghy [1786]** = XXXVI. *Ariettae pro Clavi Cembali Authore D. Jos. Stephan Scripsit P. Eugen: Verseghy*. Székesfehérvári Szent István Király Múzeum Könyvtára, Verebi–Végh Hagyaték, 1202. [autográf]
- Stoll 2002** = *A magyar kéziratok énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840)*. Összeállította Stoll Béla, Budapest, Balassi Kiadó, 2002
- Strada 1619** = *Prolusiones Academicæ, Oratoriae, Historicae, Poeticae*: R. P. Famiani Stradae Romani e Societate Iesu. Audomari, Carolum Boscarum, 1619
- S. Varga 2003** = S. Varga Pál, *Nyelv és költészet viszonya Verseghy Ferenc gondolkodásában*. In: *In memoriam Verseghy Ferenc 6*. (Emlékkönyv a Szolnokon 2002. szeptember 27-én rendezett Verseghy tudományos ülésszak anyagából), szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, 71–95.
- Szabolcsi 1979** = Szabolcsi Bence, *A magyar zenetörténet kézikönyve*. (Harmadik, revideált-átdolgozott kiadás.) Sajtó alá rendezte Bónis Ferenc, Budapest, Zeneműkiadó, 1979
- Szajbély 1983** = Szajbély Mihály, *Verseghy és Engel*. In: *In memoriam Verseghy Ferenc 2*. (Emlékkönyv a Szolnokon 1982. december 3-án tartott tudományos ülésszak anyagából), szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, 1983, 30–42.
- Szajbély 2001** = Szajbély Mihály, *„Idzadnak a’ magyar tollak”*. Budapest, Akadémiai Kiadó, Universitas Kiadó, 2001
- Szathmáry 1986** = Szathmáry László, *Magyar alkémisták*. Fónagy Iván előtanulmányával, Móra László utószavával és a szerző kisebb alkémia-történeti írásaival. Budapest, Könyvértékesítő Vállalat, 1986
- Szauer József 1961a** = Szauer József, *Verseghy pályakezdése*. In: *Uő, A romantika útján*. Tanulmányok, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1961, 50–89.
- Szauer József 1961b** = Szauer József, *Verseghy és Herder*. In: *Uő, A romantika útján*. Tanulmányok, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1961, 142–162.
- Szauer Mária 1977** = Szauer Mária, *Verseghy Ferenc ismeretlen kéziratai*. ItK 1977/2, 241–276.
- Szelestei N. 1998** = Szelestei N. László, *Egy Faludi Ferencnek tulajdonított vers szerzője: Bíró István*. ItK 1998/3–4, 534–535.
- Szelestei N. 1999** = Szelestei N. László, *Faludi Ferenc autográf verseskönyve Nagyszombatban*. Magyar Könyvszemle 1999/3, 287–303.
- Szentmihályi 1797** = *Egyházi Énekes Könyv*, mely magában foglalja Az Istennek dicséretéhez, és Szenteknek tiszteletéhez alkalmaztatott, „s a’ Római Közönséges Anyaszentegyháznak Rendtartása-szerint egész esztendő-által közönséges, és különös ajtatosságok-alatt Ünnepe, és köz napokon a’ Keresztényektől gyakoroltatni szokott Deák, és Magyar Zsoltárokat, „s Énekeket. [...] Szent-Mihályi Mihály, Egerben, Nyomtatott a’ püspöki betűkkel 1797. Eszt.
- Szentmihályi 1797** = „A Püspöki Egri Megye Énekes Könyvének Első Része. [...] Második Rész. [...] Énekek Tulajdon Nótájának Cottizatóji.” Eger, Főegyházmegyei Levéltár, A. V. 914.

- Szigeti 2014** = Szigeti Csaba, *Magyar contrainte-ek és francia megkötések (első közlemény)*. In: *Doromb, Közköltészeti tanulmányok 3*, szerk. Csörsz Rumen István, Budapest, Reciti, 2014, 51–104.
- Szigeti 2015** = Szigeti Csaba, *Magyar contrainte-ek és francia megkötések (második, befejező közlemény)*. In: *Doromb, Közköltészeti tanulmányok 4*, szerk. Csörsz Rumen István, Budapest, Reciti, 2015, 13–82.
- Szigetvári 1911** = Szigetvári Iván, *Verseghy új kiadásához*. EPhK 1911, 302.
- Szilágyi 1999** = Szilágyi Márton, *Kármán József és Pajor Gáspár Urániája*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, (második kiadás) 1999
- Szilágyi 2015** = Szilágyi Márton, *Egy franciaellenes Faludi-travesztia és Kresznerics Ferenc*. In: *Doromb, Közköltészeti tanulmányok 4*, szerk. Csörsz Rumen István, Budapest, Reciti, 2015, 207–218.
- Tarnai 1966** = Tarnai Andor, *Verseghy Marseillaise-fordításai*. ItK 1966/3–4, 409–414.
- Tarnai 1993** = Tarnai Andor, *Három magyar költő Kufsteinban*. In: *A tudomány szolgálatában. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára*, szerk. Glatz Ferenc, Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1993, 271–276.
- Tárkányi-Zsaskovszky 1855** = *Katholikus Egyházi Énektár*. A bevett közajtatossági énekekből ujjakkal bővítve, kath. egyházi éneklők s e pályára készülők számára szerkeszté és kiadá Tárkányi B. József, orgona-kisérettel, köz- és utójátékokkal ének-hangjegyekre tették: Zsaskovszky Ferencz, és Zsaskovszky Endre, Eger, Érseki Lyceumi Gyorssajtó, 1855
- Tasso 1853** = *La Gerusalemme Liberata di Torquato Tasso*. Preciduta da un discorso critico letterario di Ugo Foscolo, ed illustrata da note storiche. Quarta Edizione, Firenze, Felice le Monnier 1853
- Timár 1925** = Timár Kálmán, *Verseghy utolsó versének forrása*. ItK 1925/1–2, 114–115.
- Toldy 1857** = Toldy Ferenc, *A legrégebb magyar nyomtatvány*. Új Magyar Múzeum 1857, 501–509.
- Tóth István 1832–1843** = Tóth István, *Áriák és Dallok (1832–1843)*. MTAKK RUI 8r. 53. [autográf]
- Trostler 1914** = Trostler József, *Faludi és a német gáláns költészet*. EPhK 1914, 201–206.
- Uránia 1999** = *Uránia*. (Első folyóirataink) Szerk. Szilágyi Márton, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1999
- Uz 1755** = Johann Peter Uz: *Lyrische und andere Gedichte*. Neue und um die Hälfte vermehrte Auflage, Anspach, 1755
- Uz 1790** = *Sämmtliche Poetische Werke von I. P. Uz*. I–II. Theil, Wien, Gedruckt für Franz Anton Schrämbel bey Ignaz Alberti, 1790
- Vaderna 2015** = Vaderna Gábor, *Rudnay Sándor érseki beiktatásának irodalmi reprezentációja*. Egyháztörténeti Szemle 2015/3, 26–53.
- Vargha 1988** = Vargha Balázs, *Rikóti Mátyás*. In: *In memoriam Verseghy Ferenc 3*. (Emlékkönyv a Szolnokon 1987. március 27–28-án lezajlott anyanyelv heti országos megnyitó és Verseghy-tudományos ülészak anyagából), szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1988, 115–127.
- Vergilius 1973** = *Vergilius összes művei*. (Bibliotheca Classica) Fordította Lakatos István, Magyar Helikon, 1973
- Verseghy 1780** = *A Magyar Parnassus. Egybe szedte a Magyar nyelvnek virágjába gyönyörködő egy Haza-Fi*. M.DCC.LXXX. esztendőben. Nagy-Szombatba. OSzK Kt., Quart. Hung. 764. [autográf]
- Verseghy 1781** = *A Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szózati: mellyeket egybe szedte egy Hazafi tulajdon multságára*. 1781. Esztendőben. Nagy-Szombatba. OSzK Zt., Ms. Mus. 1824. [autográf]
- Verseghy 1790a** = *Emlékeztető Oszlop azoknak a' Hazafiaknak tiszteletére, a' kik az Ország előtt Júniusnak 11-dik és 12-dik napjain 1790 a' Haza-Nyelvnek bé-vétele mellett szállottanak*. Versegi Ferentz által, 1790
- Verseghy 1790b** = [Verseghy Ferenc], *A' magyar Hazának anyai Szózatya az ország' napjára készülő Magyarokhoz*. V\* \* i. A' jőzan és természeti tudományoknak doctora által, 1790
- Verseghy 1791a** = *Rövid Értekezések a' Musikáról*. VI. Énekekkel. Szerzette Versegi Ferentz, Bétsben, 1791
- Verseghy 1791b** = [Verseghy Ferenc], *Hat Magyar Énekek*. Metzették Bétsben. [Az általam használt példány: OSzK Zt., Mus. pr. 15.434.]



- Verseghy 1791c** = VI Ária A' Magyarok' gyönyörködtetés 're. Egy rövid Értekezéssel a' Musikáról. Kismartoni Eszterházy Kastély, Miscell-3. 173–182, 182–184. [autográf]
- Verseghy 1791d** = [Verseghy Ferenc], *Egy jó szívből költt szatíra avagy feddő költemény a' Magyar Literatúráról.* 1791 (MDCCXCI.)
- Verseghy 1793** = [Verseghy Ferenc], *Mi a' Poézis? és ki az igaz Poéta? Egy rövid elmélkedés, Mellyben a' Költésnek mivolta, eszközei, tzellya, és tárgya, a' Magyar Rythmisták' hangeggyztetésének helytelenségével egygyütt előállítatnak. Megtoldva: Horáziusnak Pízóhoz és ennek Fiaihoz írtt Levelével melly Költőmesterségnek is nevezetik, és egynéhány Költeményes Enyelgésekkel.* Budán, Landerer Katalin' betőivel és költségével, 1793
- Verseghy 1804a** = Rikóti Mátyás, *Egy nyájás költemény, mellyel e' hires Magyar Vers-Szerzőnek pompás Koszorúzása négysoros ritmusokban előadatik.* Pesten, N. Kiss István Könyvárosnál. 1804
- Verseghy 1804b** = Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely úrnak, mostoha ükömrül kedves Uram Bátyámnak vög élete és nevetséges vélekedései, mellyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásiból tanultam. Első kötetke. Pestenn, Hartleben Konrád Adolf Könyvárosnál, 1804
- Verseghy 1805a** = *Neuverfaßte Ungarische Sprachlehre, worin bei verschiedenen Mund- und Schreibarten der ungarischen Sprache kurz angezeigt, die Regeln aus dem morgenländischen Bau der Sprache selbst hergeleitet, mit den deutschen Redensarten zusammengehalten, und durch Beispiele, und durch Beispiele erläutert werden.* Mit einem Anhang, worin eine Sammlung der zum Sprechen nöthigsten Wörter, und der gewöhnlichsten Redensarten des sittlichen Umgangs; dann einige Gespräche, Erzählungen, Briefe, und Gedichte enthalten sind. Bearbeitet von Franz Verseghy, Priester des Graner Erzsprengels, Doctor der freyen Künste und der Weltweisheit, Lehrer der Gnädigen Comtesse Leopoldine von Szápáry, Pesth, bey Joseph Eggenberger, 1805
- Verseghy 1805b** = Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely úrnak, mostoha ükömrül kedves Uram Bátyámnak vög élete és nevetséges vélekedései, mellyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásiból tanultam. Második kötetke. Pestenn, Eggenberger József Könyvárosnál, 1805
- Verseghy 1805c** = Neve' Napjára Ő Excellentiájának Gróf Szápáry János Úrnak, Ő Felsége' Titkos Belső Tanácsossának, Náadorispány Ő Herczagsége' Fő Udvarmesterének. [Írta Verseghy Ferencz, Budánn.] Muzsikára tette: Haaz János. 1805. [Ma a közkönyvtárakban fellelhető egyetlen példányon nincs szerzői név és kiadó, de Császár Elemér még így adta meg az aprónyomtatvány adatait. L. Verseghy 1910, 142.]
- Verseghy 1806a** = [Verseghy Ferenc], *Magyar Aglája, avagy kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben.* Budánn, A' Kir. Magyar Univers. betűivel, Eggenberger József' Pesti Könyvárosnak költségére nyomtatott, 1806
- Verseghy 1806b** = A' Magyar Músának háladatos öröme Herculesnek amaz öntött képzeténn, mellyet felséges urunk Jósef Magyar és Cseh Országának Örökös Királyi, Austriának pedig Fő Herczgeje és Magyar Országának Náadorispánnya a' Pesti Nemzeti Könyvtárháznak ajándékozott. Írta Verseghy Ferencz. Budánn, A' Királyi Magyar Universitás' Betűivel, 1806
- Verseghy 1806c** = Tisztelete Ő Excellentiájoknak Puchói Marczibány Istvány Úrnak, Császári és Királyi Felségünk' Valóságos Belső Consiliariussának, és Kegyelmes Hitvessének, Kesseleőkeői Majthényi Mária Asszonynak, ama' két jeles fundatiónak alkalmatosságával, mellyeket a' betegek' számára tettek. Írta V. F. az Esztergom fő Megyének Papja, a' szép mesterségek és a' philosophiának Doctora. Budann, A' Királyi Magyar Universitás' Betűivel, 1806
- Verseghy 1806d** = Háladatos Örömdal, mellyet Ő Excellentiájoknak, Puchói Marczibány Istvány Úrnak, Császári és Királyi Felségünk' Valóságos Belső Tanácsossának, és Kegyelmes Hitvessének, Kesseleőkeői Majthényi Mária Asszonynak tiszteletére a' Budai Klastromban énekeltek Szent Erzsébetnek szerzetes Leányai, midőn Ő Excellentiájoknak fundatiójára az első három Magyar Szűzet, más kettővel

- együtt, a' Szent Szerzet' ruhájába felöltöztették Mindszent' havának 5dik napján 1806. Szerzette és muzsikába tette Verseghy Ferencz, Pestenn, Patzkó Ferentz' betűivel nyomtatattott, 1806
- Verseghy 1807** = [Verseghy Ferenc], *A' Magyar Hárfásnak részént Aglájából vett, részént újjonnan szerzett Énekei*. Fortepiánóra. Első Szakas, Pestenn, Eggenberger József Könyvárosnál, 1807; *A' Magyar Hárfásnak részént Aglájából vett, részént újjonnan szerzett Énekei*. Fortepiánóra. Második Szakas, Pestenn, Eggenberger József Könyvárosnál, 1807
- Verseghy 1808** = [Verseghy Ferenc], *Háladó Dal, mellyet Ő Excellentiájoknak, Puchói Marczibány Istvány Úrnak [...] és kegyelmes Hitvessének [...] mély tisztelettel ajánlották az Ő Excellentiájok által kegyesen fundáltt első Magyar Apácák [...] mikor Szent Őrszéletnek Szerzetéhez a' Budai Klastromban felesküdték Februáriusnak 2dik napján 1808. esztendőben*. Pestenn. (L. Verseghy 1825, 180–181.)
- Verseghy 1810a** = [Verseghy Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek Történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos mulatságára öszveszedett egy Emberszerető Hazafi: I. kötet, melly bevezetés gyanánt szolgál, 's az embernek tulajdonságirúl, és külömbféle organizátióirúl; 's az úgy nevezett természetnek és vadságnak állapotirúl értekezik*. Buda, Magyar Királyi Universitas, 1810
- Verseghy 1810b** = [Verseghy Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek Történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos mulatságára öszveszedett egy Emberszerető Hazafi: II. Kötet, melly a' társaságos életnek hajlandóságárúl, a' kis országoknak kezdetérúl, a' régi napkeleti birodalmaknak eredetérúl, ésIrodalomjegyzék a' chinai nemzetnek történeteirúl, országlásárúl, religiójárúl és culturájárúl értekezik*. Buda, Magyar Királyi Universitas, 1810
- Verseghy 1810c** = *Halotti Tisztelete Ő Excellentiájának, néhai Nagy Méltóságú Puchói Marczibány Istvány Úrnak, Császári, Királyi Felségünk' Titkos Tanácsossának, és Arany Sarkantyús Vitéznek, ki 1810ben Decembernek 21dik napján reggel öt óraker végezvén drága életét, ugyanazon holnapnak 23dikán a' T. Budai Apácáknak Templomába temettetett. Szerzette örök Tisztelője Verseghy Ferencz, Budánn, A' Királyi Magyar Universitas' betűivel, MDCCCC*
- Verseghy 1811** = [Verseghy Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos mulatságára öszveszedett egy Emberszerető Hazafi: III. kötet, melly az Indiai történetekrúl, a' törvényeknek eredetérúl és külömbféle nemeirúl, a' régi napkeleti despotizmuszrúl, 's az országlásnak többféle formáirúl értekezik*. Buda, Magyar Királyi Universitas, 1811
- Verseghy 1812** = *Vak Béla, a' magyarok királlya. A' történetírásból vontt romános rajzolat*. Pest, Eggenberger, 1812
- Verseghy 1813** = *Almarék erdélyi herceg, avvagy a' szebeni erdő. A' történetírásból vontt romános rajzolat*. Pest, Eggenberger, 1813
- Verseghy 1816a** = *Exertitationes Idiomatis Hungarici secundum regulas Epitomes concinnatae in usum Gymnasiorum Regni Hungariae*. Buda, Typis Typogr. Regiae Universit. Hungar, 1816
- Verseghy 1816b** = *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 1: Etymologia linguae hungaricae: Sectio 1: Etymologia Nominum ac Pronominum*. Buda, Typ. Reg. Univ. Hung., 1816
- Verseghy 1817a** = *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 2: Syntaxis linguae hungaricae: Sectio 1: Syntaxis nominum ac pronominum*. Buda, Typ. Reg. Univ. Hung., 1817
- Verseghy 1817b** = *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 3: Usus aestheticus linguae hungaricae: Sectio 1: Ornati sermonis partii gradus, et epitome legum aestheticarum, quibus ars oratoria et poetica innititur*. Buda, Typ. Reg. Univ. Hung., 1817
- Verseghy 1818a** = *Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány, mellyben a' Hazai Nyelvek sükeres okokra épített Regulái napkeleti nyelvhez illő tanításrenddel mind és pontosan előterjesztetnek. A' Magyar nemzeti Oskolák' számára*. Budánn, A' Királyi Magyar Universitas' Betűivel, 1818
- Verseghy 1818b** = Verseghy Ferenc, *A' Filozofiának Talpigazságra épített Felelet a' Nemzeti Muzéum' nevében a' Magyar Nyelv iránt tett, 's az 1818. esztendőben, Böjt elő havának 7dik napján a' Hazai Tudósításokba iktatott Kérdésekre, mely Értekezés gyanánt is szolgál egyszersmind a' Nyeloművelésnek mivoltárúl és akadályairúl*. Budánn, a' Királyi Magyar Universitasnak betűivel, 1818

- Verseghy 1825** = *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete*. Sággy Sándor, Buda, A' Királyi Magyar Universitas' betűivel, 1825
- Verseghy 1865** = *Verseghy Ferencz költeményei*. Összeszedte Toldy Ferencz, Pest, Heckenast Gusztáv, 1865
- Verseghy 1888** = *Kellemetesen mulató nyájaskodások Verseghy Ferencz verses elbeszéléseiből. (Az 1806-iki első kiadás után.)* (Mulattató Zsebkönyvtár 52) Szerk. Dr. Kőrösy László, Esztergom, Buzárovits Gusztáv Könyvkiadósága, 1888
- Verseghy 1900** = *Verseghy Ferencz válogatott lírai költeményei*. (Magyar könyvtár 166) Összegyűjtötte, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Madarász Flóris, Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai), 1900
- Verseghy 1910** = *Verseghy Ferencz kisebb költeményei*. (Régi magyar könyvtár 24) Kiadta Császár Elemér, Madarász Flóris, Budapest, Franklin, 1910
- Verseghy 1935** = *Verseghy Ferenc, Rikóti Mátyás*. (Magyar Irodalmi Ritkaságok 32) Szerkeszti Vajthó László, Dr. Pauka Tibor és Kemény László tanárok irányításával sajtó alá rendezte és kiadta a szolnoki állami reálgimnázium és a városi fiú felsőkereskedelmi iskola ifjúsága. A bevezető tanulmányt Császár Elemér írta, az angol idézeteket Balogh Béla fordította, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1935
- Verseghy 1956** = *Versegi Ferenc. Válogatott versek*. Szerkesztette és a jegyzeteket írta Vargha Balázs, Budapest, Magvető, 1956
- Verseghy 1972** = *Verseghy Ferenc, A magyar nyelv törvényeinek elemzése, I: A magyar nyelv etimológiája. (Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 1: Etymologia linguae hungaricae: Sectio 1: Etymologia Nominum ac Pronominum)* Szerk. Szurmay Ernő, ford. Bartha László, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1972
- Verseghy 1974** = *Verseghy Ferenc, A magyar nyelv törvényeinek elemzése III. rész 2. füzet (A magyar nyelv művészi felhasználása)*. Szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1974
- Verseghy 1977** = *Verseghy Ferenc, A magyar nyelv törvényeinek elemzése, III: A magyar nyelv művészi felhasználása, I. szakasz*. Szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1977, 6–7. füzet (*Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae, I–III*, Budae, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1816–1817.)
- Verseghy 1978** = *Verseghy Ferenc, A magyar nyelv törvényeinek elemzése, I: A magyar nyelv etimológiája*. Szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1978
- Verseghy 1983** = *Verseghy Ferenc kiadatlan írásai II. kötet*. A szöveggondozás, a szövegkritika, a jegyzetek Deme Zoltán munkája, szerkesztette és az előszót írta Szurmay Ernő, Szolnok, 1983
- Verseghy 1987a** = *Verseghy Ferenc kiadatlan írásai III. kötet*. Válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezetést és a jegyzeteket írta Fried István, Szolnok, 1987
- Verseghy 1987b** = *Verseghy Ferenc: Értekezés a Szentírás magyar fordításáról. Amelyhez a helyes és a Vulgátához igazított fordításnak mintái csatlakoznak azokkal a javításokkal alátámasztó exegetikai filológiai érvekkel együtt, amelyeket a Káldi-féle fordításban kell végrehajtani*. Budán, a Magyar Királyi Egyetem Betűivel, 1822. Fordította Bartha Lászlóné, Borók Imre, Győri Gyula. A héber szövegelemeket gondozta Turán Tamás, szerkesztette Szurmay Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1987
- Verseghy 1989** = *Verseghy Ferenc, Földi János, Fazekas Mihály válogatott művei*. Verseghy Ferenc és Földi János műveit válogatta és gondozta Vargha Balázs, a jegyzeteket írta V. Gimes Ágnes, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989
- Verseghy 2014** = *Verseghy Ferenc drámái*. Sajtó alá rendezte Doncsicz Etelka, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014
- Verseghy 2018** = *Verseghy Ferenc szépprózai művei*. Sajtó alá rendezte, a kísérőtanulmányt és a jegyzeteket írta Béres Norbert, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018
- Verseghy 2019** = *Verseghy Ferenc levelezése*. Sajtó alá rendezte Doncsicz Etelka, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019

- Vogel 2012** = Vogel Zsuzsa, *Faludi Ferenc verseinek recepciója a XVIII–XIX. Századi kéziratos énekeskönyvekben*. In: *Doromb. Közköltészeti tanulmányok 1*, szerk. Csörsz Rumen István, Budapest, Reciti, 2012, 103–140.
- Voltaire 1748** = [Voltaire], *Zadig, ou la Destinée*. Histoire Orientale, 1748
- Voltaire 1965** = *Voltaire összes regényei és elbeszélései*. Fordította Benedek Marcell, Gyergyai Albert, Kolozsvári Grandpierre Emil, Szávai Nándor, Magyar Helikon, 1965
- Voltaire 1774** = Voltaire, *Questions sur L'Encyclopédie, par des Amateurs*. Tome Quatrieme, Geneve, 1774
- Voss 1799** = *Des Publius Vergilius Maro Werke von Johann Heinrich Voss*. Braunschweig, bey Fr. Vieweg, 1799
- Vörös 1991** = Vörös Imre, *Természetszemlélet a felvilágosodás kori magyar irodalomban*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991
- Vulgata 1745** = *Biblia Sacra Vulgatae Editionis*, Sixti V. Pontificis Max. jussu recognita, et Clementis VIII. Auctoritate edita; Versiculis distincta, Et ad singula Capita Argumentis aucta, indiceque epistolarum; et Evangeliorum locupletatam, ad Exemplar Editionis Romanae concinnata, Aeneis Iconibus Sacram Historiam referentibus ornata; et prolegomenis Ferdinandi Koph Sacrae Theologiae Doctoris. Venetiis, Ex Typographia Balleoniana, 1745
- Waldapfel 1933** = Waldapfel József, *Ámor és a Halál*. ItK 1933/2, 301–305.
- Watzatka 2011** = Watzatka Ágnes, *A Tárkányi–Zsaskovszky-féle Katolikus Egyházi Énektár és az egységes éneklés kérdése*. In: „A keresztyényi gyülekezetben való isteni dicséretetek” – népelektáraink tegnap és ma. (Az „Éneklő Egyház” megjelenésének 20. évfordulóján tartott tudományos ülészak és emlékülés előadásai. Budapest, 2005. december 8/13 10.) Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Argumentum Kiadó, Budapest, 2011, 363–383.
- Watzatka 2011/2012** = Watzatka Ágnes, *A Mária Teréziához kapcsolódó egyháziénekek-reform I*. Magyar Egyházzene 2011/2012, 353–366.
- Watzatka 2014/2015a** = Watzatka Ágnes, *A Mária Teréziához kapcsolódó egyháziénekek-reform II*. Magyar Egyházzene 2014/2015, 15–28.
- Watzatka 2014/2015b** = Watzatka Ágnes, *A Mária Teréziához kapcsolódó egyháziénekek-reform III*. Magyar Egyházzene 2014/2015, 275–300.
- Winckelmann 1760** = *Description des pierres gravées du feu Baron de Stosch dediée a son eminence Monseigneur le Cardinal Aléxandre Albani par M. L'Abbé Winckelmann, André Bonducci, Florence*, 1760
- Winckelmann 1764** = Johann Winkelmann, *Geschichte der Kunst des Alterthums*. Erster Theil, Dresden, In der Waltherischen Hof-Buchhandlung, 1764
- Winckelmann 1767** = Giovanni Winkelmann, *Monumenti antichi inediti*. Volume Primo, Volume Secondo, Roma, 1767
- Zvara 2016** = Zvara Edina, *Egy tudós hazafi Bécsben. Görög Demeter és könyvtára*. (Nemzeti Téka) Budapest, Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat Kiadó, 2016
- Zvara 2016** = Zvara Edina, *Kéziratok Görög Demeter gyűjteményéből: betűrendes összesített tartalomjegyzék*. Kézirat.
- Zauberfloete [1796]** = *Clavier Auszung von Mozarts Zauberfloete*. Fürs Clavier eingerichtet von Fridrich Eunike, Gestochen und herausgegeben von N. Simmrock, Bonn, [1796]
- Ziegler 1739** = Christianen Marianen von Ziegler, *Geborenen Romanus, Vermischte Schriften in gebundener und ungebundener Rede*. Göttingen, 1739

## Szómagyarázatok

A jegyzék betűrendben tartalmazza a költemények szövegében előforduló, a szó hangalakjának változása miatt ma már más jelentésű (pl. bátor) vagy kevésbé ismert régi és idegen szavak, mitológiai és történeti nevek rövid magyarázatát. Mivel Verseghy a *Metamorphoses* fordításában (*Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*) igen sok mitológiai személy történetét megírta lábjegyzetben, ezeknél az olvasót a Szövegek (I.) kötet adott oldalszámával Verseghy meghatározásaihoz is odataljuk. Az olyan idegen szavak, melyek csak egy szövegben fordulnak elő, és az adott kontextusra vonatkozó magyarázatok az egyes költemények magyarázó jegyzeteiben kaptak helyet. A címszavak közé a főszövegben előforduló összes írásmódot felvettük, egyetlen magyarázathoz utalva az azonos jelentésű névváltozatokat.

*Absolon* – Dávid király harmadszülött fia volt az Izraeliták között, aki az ószövetségi íráások szerint kedves, sugárzóan szép arcú és hibátlan termetű volt, azaz tökéletes testi szépséggel bírt.

*Actaeon* – Actaeon királyfi történet Ovidiustól ismerjük (*Metamorphoses*, III. könyv 2. történet).

Acteon – Cadmus unokája, Autononé fia – vadászat közben eltévedt, s egy forrásnál fürdőzés közbe nimfáival együtt meztelenül meglepte Cynthiát (Diánát), a vadászat istennőjét. Cynthia ezen feldühödve, nehogy az bárkinek eldicsekedjék ezzel, szarvassá változtatta a királyfit, akit aztán saját vadászkutyaí téptek szét.

*Adonis* – Gyönyörű ciprusi királyfi a görög mitológiában, akibe beleszeretett Aphrodité (Venus).

*ad notam* – dallamára (lat.)

*Aeneas* – Trójai királyfi, aki a görögök által elpusztított Trójából menekülve Karthágó partjainál hajótörést szenvedett, majd Karthágó királynőjével, Didóval szerelembe esett, és hűséget fogadott neki. Később azonban, hogy teljesítse kötelességét és Trója helyett új várost alapítson, elhagyta Didót és tovább hajózott. Dido bánatában öngyilkos lett, máglyán égette el magát.

*Aeolus* – A négy ágtag szeleinek ura, azaz a szelek istene a görög mitológiában. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, X. szakasz, 945. o.

*Akteon* – L. Actaeon.

*Alecto* – Az Erinnuszok egyike, aki üldözik és megbünteti a bűnösöket.

*ambrózia* – A görög mitológiában az ambrózia az istenek eledele, a nektár pedig az istenek itala, amely halhatatlanná és örökifjúvá teszi őket.

*ambó* – szónoki állvány

*Amor* – A szeretet és szerelem istene a római mitológiában. Venusnak, a szerelem istennőjének a fia, akit bekötött szemmel, illetve tegezzel és nyilakkal ábrázolnak. Akit eltalál, az mintegy vakon szerelmes lesz. Görög megfelelője Eros, Himeros. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, XIV. szakasz, 954. o.

*Amphitrite* – A görög mitológiában Poszeidón felesége. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, I. szakasz, 930. o.

*Amfitrite* – L. Amphitrite.

*apol* – ápol, gondoz, művel

*Apolló* – Phoebus Apollon a művészetek és tudományok, a fény, a nap istene a római mitológiában. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, XIII. szakasz, 952. o.

*Ariadne* – Minosz krétai király lánya, aki beleszeretett Thészeuszba, ezért egy pamutgombolyag segítségével kivezette őt a labirintusból, miután az megölte a Minotauruszt. Thészeusz magával vitte a szerelmes Ariadnét. Útközben Athén felé kikötöttek Naxos szigetén, ahol magára hagyta az álomba merült királylányt, és nélküle hajózott tovább.

- Astraea* – Themis lánya, az igazság istenasszonya, Szűz csillagképpé változott istennő a római mitológiában. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, VI. szakasz, 938. o.
- Atalanta* – Iasziosz arkádiai király lánya, akit erdőben vadászok neveltek fel, így futásban és nyíllövésben verhetetlen volt. Csak ahhoz volt hajlandó feleségül menni, aki futásban legyőzi. Hippomenész Aphrodité tanácsára a verseny közben három aranyalmát gurított a lány elé, aki mindháromért lehajolt, így cselrel győzve Hippomenész ért először célba.
- Aurora* – A Hajnal istennője a görög mitológiában. Reggelenként ő vezeti fel az égre bátyjának, Héliosznak a napistennek a szekerét az égre. Görög megfelelője: Eos. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, II. könyv, III. szakasz, 973. o.
- áspis* – rendkívül veszélyes mérges kígyó
- Bakkus, Bacchus* – A római mitológiában a bor istene. Görög megfelelője Dionüszosz.
- bárd(us)* – Kelta énekmondó, a James Macpherson (1736–1796) skót költő által megalkotott Ossian állandó jelzője. Verseghy kettős jelentésben alkalmazta Batsányira. Egyrészt Ossian-fordítása miatt mint a fenséges költészet itthoni művelőjét illette vele – „A' Bárdusok olyan Énekesek voltak a' régi Északi Nemzeteknél, kik azoknak nevezetes Bajnokai énekelve magasztalták. Azt írja *Priscus Rhetor*, hogy Attilának idejében nekünk-is vóltanak ilyen Énekesek; noha munkáik a' mí időnkig fenn nem maradhattak-is.” (Batsányi, *Ossian' utolsó éneke*. In: *Magyar Museum 1788–92/2004*, 38.) –, másrészt saját latin-magyar szótára alapján „Ostoba, Buta elméjű” jelentésben (Pápai Párizs-Bod 1995, 73.) használta Batsányira.
- bátor* – habár, ámbár
- Bellóna* – A római mitológiában a harc istennője, Marsnak, a háború istenének a nővére vagy felesége.
- Boreas* – Az északi szél istene, illetve maga az északi szél a görög mitológiában.
- Bromius* – Dionüszosznak, a bor és a mámor istenének a mellékneve a görög mitológiában.
- Brontes* – A görög mitológiában a kovácsmesterséget űző Küklopszok egyike.
- brúgó* – népzenében használt nagybögő
- burgus* – porosz
- cadentia* – rím
- Castalis* – L. Kasztalisz.
- Carthago* – Az ókorban a punok ősi és gazdag városa volt Észak-Afrikában, amit a harmadik pun háború zárásaként i. e. 146-ban a rómaiak földig romboltak.
- Ceres* – Az anyaföld és a gabona istenasszonya a római mitológiában. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, V. szakasz, 936. o.
- Croesus* – L. Krózus.
- Cupido* – L. Amor.
- Cynthia* – A vadászat istennője a római mitológiában. „Cynthiának is nevezetik Diána a' Cynthus hegynek nevéért, melly Delos' szigettyében fekszik.” (*Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, XI. szakasz. Verseghy 1825, 111.)
- czenk* – kutya- és macskafajhoz tartozó állatok kölyke; átvitt értelemben: újonc, fiatal
- Czipris* – Venusnak, a szerelem istennőjének az egyik neve a római mitológiában.
- Czipris gyeremeke* – Ámor
- D. I. Xtus.* – Dominus Iesus Christus. Az Úr Jézus Krisztus (lat.)
- Dafnis* – A görög mitológiában Hermész és egy nimfa fia, a pásztorköltészet megteremtője. (Vocativusa Dafni.) L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, XIV. szakasz, 953. o. Ugyanakkor kedvelt pásztornév is az ókori görög és római bukolikus irodalomban.
- deput[atús]* – vármegyei követ (lat.)
- Diana* – Jupiter és Latóna lánya, az állatok és a vadászat szűz istennője a római mitológiában, íjjal és nyilakkal ábrázolták. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, XIV. szakasz, 955. o. Pheobus (a Nap) húga, ilyen módon Luna, azaz a Hold istennője is, ezért mellékneve Phoebe



- (Febe) is volt. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, I. szakasz, 930. o. Görög megfelelője Artemisz.
- Doris* – Az ókori irodalomban a pásztoridillek egyik kedvelt szereplője.
- duzmad* – duzzad, felfúvódik
- Echo* – L. Ekho.
- Ekho* – Visszhanggá változtatott nimfa a görög mitológiában, illetve maga a visszhang.
- Endimion* – A görög mitológiában egy szépséges pásztorfiú, akibe eredetileg Szeléné, a Hold istennője szeretett bele. Endymion azt kérte Zeusztól, hogy örökre elaludjon. Szeléné így minden este meglátogatta az immár örökre fiatal maradt, de örökké alvó ifjút. Később, a reneszánsz idején Diána lett a Hold istennője, a szerelmespár így a (szűz) Diána és Endymion lett.
- Eolus* – A szelek istene a görög mitológiában. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, III. szakasz, 932. o.
- Erato* – A szerelmi költészet múzsája a görög mitológiában.
- Eurydice* – Az ókori görög mitológiában Orpheusnak, az énekével a vadállatokat is megszelídíteni képes énekesnek a felesége, aki egy kígyómarásba belehalt. Orpheus énekével még az alvilág istenének szívét is meglágyította, ezért lemehetett feleségéért az alvilágba, és visszahozhatta őt a halálból. Egyetlen dolgot kellett megtennie ezért: nem volt szabad hátranéznie, azaz nem volt szabad megnéznie, hogy Eurydice valóban követi-e őt, amíg ki nem jutnak a halottak birodalmából. Orpheus azonban, amikor már majdnem kiértek, nem bírta tovább, és az alvilág kapujából visszanezett: ekkor látta eltűnni Eurydicét, akinek ezért nem hagyhatta el az alvilágot.
- Euterpe* – A görög mitológiában a lírai költészet múzsája, attribútuma a fuvola.
- Faeton* – A görög mitológiában Héliosznak, a napistennek a fia. Kérésére apja megengedte neki, hogy tüzes szekerét egyszer ő vonja fel az égre, de Faeton nem bírta a lovakkal, és a tengerbe zuhant.
- Faunusok* – A római mitológiában a pásztorok, illetve az erdők, hegyek, mezők kecskeszarvú, kecskelábú és kecskefarkú istenei. Mivel görög megfelelői a Satyrosok, a 18. században a költészetben belül a szatírák műfajához kötötték őket. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, VIII. szakasz, 941. o.
- Febe* – L. Diana.
- Febus* – Apollon egyik jelzője az ókori római mitológiában. Szó szerint: fényes.
- Flaccus* – L. Horatius.
- Flora* – A tavasz és a virágok istennője a római mitológiában. Görög megfelelője: Klorisz.
- Fortuna* – A római mitológiában a sors, a szerencse istennője. Görög megfelelője: Tyche. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, II. könyv, III. szakasz, 972. o.
- fok, fokhely* – várfok, bástya
- főlnagy* – majoros, előljáró
- genge* – gyenge, fiatal, friss, gyengéd
- gépely* – (test)rész
- glóbis* – golyó (puskagolyó, ágyúgolyó, Földgolyó stb.)
- gomolyag* – bolygó
- gömbölyeg* – bolygó
- gyerjeszt* – gerjeszt
- hagyít* – hajít, dob
- Hebe* – A görög mitológiában Zeusz és Héra lánya, az örök ifjúság istennője, az istenek pohárnoka.
- Helena* – A görög mitológiában Zeusz és Léda leánya, a legszebb földi nő, akit Venus ígért Parisnak, a gyönyörű trójai királyfiának. Paris ezért elrabolta Helenát a férjétől, Menelaosztól, és Spártából Trójába vitte. Ezt megbosszulandó tört ki a trójai háború.
- Helikon* – Hegység Görögországban, a görög mitológiában a Múzsák lakhelye.

*Hercules* – Zeusz és Alkéméné fia, rettenetes erejű félisten a görög mitológiában, aki tizenkét óriási erőt igényelő próbát állt ki.

*Hermes* – A hírvivő isten a görög mitológiában. Római megfelelője: Mercurius. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, XVIII. szakasz, 965. o.

*Horatius* – Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65 – i. e. 8.). Vergilius és Ovidius mellett az aranykori római irodalom legnagyobb költője.

*horny* – felhő, felleg; redő, ránc, barázda

*hornyolni* – rovatolni, barázdálni, ráncolni

*hóstya* – külváros

*hűsei* – hívei, udvarlói, hű szerelmei

*Hymeneus* – A házasság istene a római mitológiában.

*Inn* – A kufsteini várbörtön alatti sebes folyású folyó neve.

*ingerli* – ingerli

*István* – I. Szent István király (975 k. – 1038) államalapító királyunk, aki Koppánnyal harcolva a későbbi történeti források szerint egyszersmind a pogány rítusok ellen is harcolt, azaz az utódlásért folytatott harc egyszersmind a kereszténységért folytatott harc is volt.

*Iuno* – L. Juno.

*jószág* – érték, vagyon, kincs

*Juno* – Saturnus lánya, Jupiter húga és felesége, a házasság oltalmazó istenasszonya a római mitológiában. Görög megfelelője Hera. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, XVI. szakasz, 960. o.

*Jupiter* – A római mitológiában a főisten, Saturnus fia, Juno férje. Görög megfelelője: Zeusz.

*kacsongat* – hunyorgat, kacsint, szerelmes szemeket vet

*Kallipé* – Az epikus költészet múzsája a görög mitológiában.

*Kasztalisz* – Parnasszosz lábánál, Delphoi közelében található forrás, ami a görög mitológiában Apollónnak és a Múzsáknak volt szentelve.

*késértet* – kísértés, csábítás

*Kiklopsok* – Egyszemű óriások, Uranosz és Gaia fiai a görög mitológiában, második generációjuk Szicília szigetén lakott. Roppant veszélyesek voltak, aki a közelükbe merészkedett, azt felfalták. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, IX. szakasz, 944. o.

*Klió* – A görög mitológiában a történetírás és az azt elbeszélő heroikus költészet múzsája, Zeusz és Mnemoszüné lánya.

*Klopstock* – Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803), német költő, aki az antik strófászerkezetek szabad változatait kifejlesztve képviselte a fennköltséget a korabeli nyugat-európai költészetben. Batsányi egyik legfőbb költészeti mintája volt.

*kokét* – kacér, kokett (fr.)

*Koronis Fia, Korónis Gyermek* – Apollón és Korónisz gyermeke Aszklepiosz volt, akit a görög-római mitológiában orvosként tiszteltek.

*koronkint* – időnként, néha

*köcsögő* – édes, kecsgetető

*kőszál* – kőszikla

*Krózus* – Kroiszosz v. Croesus (i. e. 596–546) legendás gazdagságáról híres lüd király volt.

*Kupa* – Koppány (962 k.–997) Géza fejedelem rokona volta, aki Géza halála után a szeniorátus elve alapján magának követelte a trónt, és felkelést indított Géza fia, István ellen. Miután a csatát elvesztette és István kivégeztette, a trónra István került, aki elkezdte az ország kiépítését. Mivel Istvánhoz kötődik a kereszténység elterjesztése, a későbbi történeti források Koppányt pogánycént ábrázolják, így Koppány legyőzésével mintegy a pogányságot is legyőzte István. Verseghy Kupa és István szembenállásával mintegy a vallásháborúk előképére, illetve kezdetére utal.



*Laurus* – Babérfa. A görög mitológiában Daphne nimfa vált babérfává, amikor Apollón üldözte a szerelmével, de ő nem akarta viszonzni azt. Daphne nevét később gyakran használták a bukolikus irodalomban is.

*lárva* – álarc

*lép* – csapda (vö. lépre csal)

*Léthe* – A görög mitológiában az Alvilág folyóinak egyike. Vize a feledés vize, mely, miután ittak belőle a holt lelkek, eltörölte a földi élet emlékeit.

*Luna* – A római mitológiában a Hold istennője, illetve maga a hold.

*Lycoris* – Antik pásztornév, a pásztorköltészet egyik kedvelt neve.

*matricula* – anyakönyv (lat.)

*magló* – tenyésztésre, szaporításra szánt disznó, elsősorban koca

*Maro, Máro, Máró* – Publius Vergilius Maro (i. e. 70–19), az ókori római aranykori irodalom egyik költője.

*Mars* – A római mitológiában a harc, a háború istene. Görög megfelelője Árész.

*Medusa* – Az egyik rémséges Gorgó a görög mitológiában, akinek kígyóhaja, pikkelyekkel borított teste, disznóagyara és éles fogai voltak.

*Melikertész* – A görög mitológiában Palaimón néven a bajba került hajósok istene lett.

*méhely* – műhely

*Minerva* – Pallasz Athéné római megfelelője, a bölcsesség istennője.

*Mopsus* – A görög mitológiában szereplő, jósló tehetséggel bíró hős.

*Morfeus* – Az álmok és az alvás istene a görög-római mitológiában.

*móta* – mióta

*Múzsák* – Zeus és Mnémoszüné lányai, a művészetek istennői. Polüümnia a himnikus költészet, Kalliopé az epikus költészet, Euterpé a lírai költészet, Erató a szerelmi költészet, Thalia a komédia, Melpomené a tragédia, Terpszikhoré a tánc, Klió a történetírás, Uránia pedig a csillagászat pártfogója.

*Napaéák* – A völgyek, virágok, füvek, bokrok nimfái a görög mitológiában. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, VIII. szakasz, 941. o.

*Narcissus* – Egy nimfa gyönyörű fia a görög mitológiában, aki, miután egy folyó tükrében meglátta saját szépségét, önmagába szeretett. Miután hasztalan próbálta megölelni magát, reggelre virággá, nárcisszá változott.

*Názó* – Publius Ovidius Naso (i. e. 43 – i. sz. 18.). Az ókori római aranykori irodalom fő alakja Vergilius és Horatius mellett.

*nectar* – L. nektár.

*nektár* – A görög mitológiában az istenek itala, az ambrózia pedig az istenek eledele, amely halhatatlanná és örökifjává teszi őket. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, V. szakasz, 935. o.

*Neptunus* – Neptunus a római mitológiában a vizek és a tenger istene, görög megfelelője Poszeidon. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, X. szakasz, 946. o.

*Nereus* – Pontus és Gaea fia, a tengeri Nimphák atyja, a tenger legfőbb istene a görög mitológiában. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, VIII. szakasz, 941. o.

*nevedék* – növendék, fiatal

*nézőjáték* – színi előadás, színház

*Nimphák* – Több száz évig élő, halandó alistenek a görög mitológiában, akik nőalakok formájában a különböző természeti helyeket személyesítik meg (folyók, fák, bokrok, füvek). L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, VIII. szakasz, 941. o.

*Nimfák* – L. Nimphák.

*Olympus* – Görögország legmagasabb hegysége, csúcsa a görög mitológiában az istenek lakóhelye. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, VI. szakasz, 938. o.

*orátor* – szónok (lat.)

*órál* – szónokol

*orchestra* – zenekar

*Orpheus, Orfeus* – Orpheusz a görög mitológiában Oiagrosz és Kalliopé fia, aki énekével lecsillapította a vadállatokat és megindította a természet erőit.

*Ossian* – Kelta bárd, énekmondó, akit James Macpherson (1736–1796) skót költő alkotott meg. Az Ossian neve alatt kiadott epikus énekek rendkívül népszerűen voltak a korban. A fenséges és érzékeny poézis nevében Batsányi irodalmi-fordítói programjának egyik fő pontja az Osszian fordítás volt.

*örökös* – örökké, örökkévaló

*óbester* – ezredes

*Pallás (Asszony)* – L. Pallasz Athéné.

*Pallasz Athéné* – A görög mitológiában a bölcsesség istennője.

*Pán* – A görög mitológiában a pásztorok hét nádú sípon játszó (styrinx) kecskeszarvú, kecskelábú istene, aki ilyen módon a pásztorokat szerepeltető ekloga műfajhoz is kötődött. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, XVIII. szakasz, 964. o.

*Paris* – Trójai királyfi, aki Helenát, a legszebb földi asszonyt Venustól vett ígérete szerint elrabolta a férjétől, Menelaosztól, aki azután a görögökkel szövetségbe megtámadta Tróját.

*Parnasszosz* – A Pindosz hegység része, a görög mitológiában Apollón szent hegye, és a múzsák lakóhelye. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, XI. szakasz, 948. o.

*Pénélopé* – A görög mitológiában Odüsszeusz ithakai király felesége, aki hűségesen és kitartóan várta férje hazatértét a trójai háború után tíz évig, miközben csellel tartotta távol magától a kérőit.

*pelypeg* – selypeg, rebeg a szólásban

*Phoebe* – L. Diana.

*Phoebus* – Fényes. A Nap jelzőjeként Apollon egyik mellékneve az ókori mitológiában.

*Pindus* – Pindosz görög hegység, a Múzsák és Apollón lakhelye a görög mitológiában.

*Piramus* – Babiloni ifjú, aki a szomszédban lakó Thizbét szerette, de szüleiik tiltották őket egymástól. A két szerelmes találkát beszélt meg, de félreértések sorozatából adódóan mindketten öngyilkosok lettek.

*Pomona* – A római mitológiában a gyümölcsfák istennője.

*pözsög* – forrong, pezseg

*plánium* – terv (lat.)

*Pluto* – Az Alvilág istene a római mitológiában. Görög megfelelője Hádész.

*religio* – vallás

*rendez-vous* – szerelmi találka (fr.)

*Rosilis* – Kedvelt pásztornev az ókori görög és római bukolikus irodalomban.

*sach* – sakkjáték

*Salamon* – Az Izraeliták harmadik királya (i. e. 10. sz.), aki híres volt bölcsességéről. Neki tulajdonítják az Ószövetség könyvei közül a Példabeszédek könyvét, a Prédikátor könyvét és az Énekek Énekét.

*salygat* – tapogat, érzékel, érez

*Saturnus* – Az idő jelképe, ami mindent felemész. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, V. szakasz, 935. o.

*Satyrosok* – A kecskelábú Satyrosok a görög mitológiában Dionüszosz (római megfelelője Bacchus) kísérői.

*sér* – fájdalom, bántódás

*Soror* – apáca, nővér (lat.)  
*screptum* – jogar (lat.)  
*Szilvóán, Szilvánús* – L. Silvanus.  
*Silvanus* – Az erdők istene a római mitológiában.  
*státuák* – szobrok (lat.)  
*Stys* – Az Alvilág folyója a görög mitológiában. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, VI. szakasz, 937. o.  
*szabás* – törvény, mérték  
*szála* – szalon, terem, vendégszoba (fr.)  
*színez(vén)* – színlel(vén), tettet(vén)  
*szotíz* – ostobaság, balgaság, könnyelműsködés (fr.)  
*szög(be)* – zug(ba), sarok(ba), cellá(ba)  
*talabor* – széles, terebélyes  
*tar* – csupasz, kopár, üres, hiábavaló  
*táméntalan* – számtalan, nagyon sok, töméntelen  
*temény* – tömjén; ajándék  
*testamentom* – végrendelet (lat.)  
*Thalia* – A görög mitológiában a színház, a komédia és az idill pásztoroköltészet múzsája.  
*Themys* – Az igazság istennője a görög mitológiában. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, XI. szakasz, 948. o.  
*Thizbe* – Babiloni lány, aki a szomszédban lakó Piramust szerette, de szülei tiltották őket egymástól. A két szerelmes találkát beszélt meg, de félreértések sorozatából adódóan mindketten öngyilkosok lettek.  
*Trója* – Az Anatóliában található Trója (Ilion) városa az ókorban híres volt gazdagságáról és erős falairól, de miként azt Homérosz az Iliásban elbeszéli, a görögök csellel bevették és porig égették.  
*Tullius* – Marcus Tullius Cicero (i. e. 106–43) híres szónok volt a Köztársaság kori Rómában. Élete erőszakos halállal ért véget.  
*tútor* – gyám, gondviselő (lat.)  
*truccára* – dacára (ném.)  
*zítara* – cythara (lat.), lant  
*Urania* – A görög mitológiában a csillagászat és az asztrológia múzsája.  
*vápa* – mesterségesen kialakított vízvezető árok  
*vászok* – halott lelkek, kísértetek, rossz szellemek, gonosz lelkek  
*Venus* – A buja testi szerelem istennője a római mitológiában.  
*Vesta* – A római mitológiában az otthon és a családi tűzhely istennője. Papnői a Vesta-szüzek voltak.  
*Vulcanus* – Jupiter és Juno fia, a tűz istene, az égiek sánta kovácsa a római mitológiában. Csúfsága ellenére Venus volt a felesége. Görög megfelelője: Hephasztosz. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, II. könyv, I. szakasz, 968. o.  
*zab* – törvénytelen, tisztességtelen úton származott (vö. zabgyerek), ártó  
*Zefér, Zefir* – L. Zepirus.  
*Zepirus* – Az enyhet adó, frissítő nyugati szellő istene, illetve maga a szellő a görög és római mitológiában.  
*Zeus* – Kronosz (római megfelelője: Saturnus) és Rhea (római megfelelője: Ops) fia, a legfőbb isten, az ég és a föld ura a görög mitológiában. Római mitológiai megfelelője: Jupiter. L. *Publius Ovidius Naso' Formaváltozásai*, I. könyv, V. szakasz, 936. o.  
*zsembeg* – zsémbel, dohog

## Címváltozatok mutatója

A mutatóban előbb alfabetikusan a költemények, majd a teljes szöveggel közreadott prózai részek szerepelnek. A címmel nem rendelkező költeményeket sorkezdettel vettük fel, melyeket kurziváltunk. A cím előtt a szövegidentitás-szám, azután ha van, akkor zárójelben a hozzá tartozó dallamszám áll. A címek után az I. kötet (*Szövegek*) azon oldalszámai szerepelnek, ahol az adott darab teljes szöveggel megtalálható. Ha a főszövegben az adott címváltozat csak a címevel szerepel, akkor annak oldalszámát szögletes zárójelbe tettük. A szövegidentitás-szám alapján a II. kötet (*Jegyzetek*) *A szöveg-identitások alakulástörténete és magyarázatai* című, növekvő számsorrendben végigvezetett részéből az adott címváltozathoz tartozó jegyzetek könnyen kikereshetők.

<b>Szövegidentitás (dallamszám)</b>	<b>Cím</b>	<b>Oldalszám (I. kötet) [ha csak cím van, akkor szögletes zárójelben]</b>
107	I. Beszéd	437–438
270	I. Zsoltár	627
271	II. Zsoltár	628
272	III. Zsoltár	629
287	IV. Zsoltár	574–575, 605–606, 630
288	V. Zsoltár	575–576, 606–607, 631–632
289	VI. Zsoltár	633
290	VII. Zsoltár	576–577, 634–635
291	VIII. Zsoltár	578, 636
292	IX. Zsoltár	579–580, 637–638
293	IX. Zsoltár	639–640
294	X. Zsoltár	609–610, 641
295	XI. Zsoltár	610–611, 642
296	XII. Zsoltár	611, 643
297	XIII. Zsoltár	612, 644
298	XIV. Zsoltár	613, 645
299	XV. Zsoltár	613–614, 646
300	XVI. Zsoltár	614–615
282	XVIII. Zsoltár	573–574, 647–648
281	XXII. Zsoltár	649
301	XLI. Zsoltár. XLII. Zsoltár	650–651
302	XLVIII. Zsoltár	652–653
304	LXX. Zsoltár	559–560, 654–655
104	A dalaj láma	341–342
23, (81)	A fél-holt Pirusus fölött siránkozó Thiszbe	[996]
54	A kis Doriska	1108–1109
32, (81)	A Lélek Kegyelmet ohajt	1053
11, (77)	A Phrygh Rosának tulajdonsági	1019–1020
50, (10)	A szegfű	1105
33, (39)	A Szentekről	1054
25, (83)	A szigetbe el hagyattatott Ariadne	[996]
31, (80)	A világtól el-váló Léleknek tusakodási	1052

200	A' Baktai Paraszt	88–91
188	A' Barátság [Mónomotápában, hol még a' tiszta barátság...]	180–181
75, (35)	A' Barátság	75–76
73	A' Boriszák	75
147	A' Bölcsék' sorsa	436–437
218	A' Budamelléki NYÚLSZIGET, mely Szent Margit' Szigetének is neveztetik	835–841
217	A' Döghalál	516–520
124, (44)	A' Duetto [Ki hüven képes nőt szeretni...]	786
162	A' Férfjéltő	[386]
118, (16)	A' Frigykötés	354
151	A' Fülemile	380
123, (49)	A' Gyéniusok	357
61, (29)	A' Gyözhetetlen Szív	443–444
233, (62)	A' haldokló Leány	140–142
252, (68)	A' haldokló Legény	224–226
169	<i>A' hallgató szerelmes több keservet szenved...</i>	386
272	A' harmadik Zsoltár	537–538, 602–603
232	A' Házasság	138–140
93	A' Házasság' Istene	66–67
94	A' hideg vérű Leányka	67
63, (12)	A' Hívtség	445
266	A' Hűveknek az Úr' Vocsorájához való járulása	[490]
284	A' Jámbornak boldogsága az I. Zsoltár szerint	604–605
244	A' kan Macska	201–202
215	A' kanál	507–510
121, (43)	A' Kapitány' Áriája [Madárfogásból élek én...]	785
122, (45)	A' Kar	356
305	A' képzelő erőnek nagy művei az emberben	566–571
119, (11)	A' Képzet	355
285, (57)	A' Keresztfa mellett álló Szűz Anya	549–550
264	<i>A' keresztfán függőnek...</i>	489
158	<i>A' két hajlékony oltoványnak...</i>	383
98	A' kétes Szerelem	454
98	A' Kétség	454
140, (51)	A' Kisasszony' Áriája [Tünnyetek ti bús szívemnek...]	[784]
230, (2)	A' korosabb Szépség	133–134.
185	A' Könyvek	216, 397, 455
199	A' Köz Nép	282–283, 430–431
178	A' Középszerűség	135–136, 395
49, (17)	A' Kunyhó	[445]

121, (43)	A' Madarász	356
80	A' Magyar Hazának Anyai Szózatya [...]	857–862
83	A' Magyar Kisasszonyokhoz	59–61
221	A' Magyar Músának Háladatos Öröme	872–880
177	A' Magyar Nemzethez	393–394
271	A' második Zsoltár	535–537, 600–602
165	A' mostani Poeta	387
195	A' Músák	105–106
128, (61)	A' Músákhoz	361
78, (52)	A' Ne-felejts virág	17–18, 73
78, (52, 64)	A' Ne-felejts	197, 363–364, 471–472
148	A' Pedantizmus	378
310	A' Primás Herczeg' Képére	990
214	A' régi Aranykorrúl	294–298
197	A' régi classicus auctorokhoz	102–103
197	A' régi Classicusokhoz	[430]
74	A' Régiség	75, 453
192	A' Rendez-vous	408–427
167	A' Ritmista	217–218
41, (1, 111)	A' Rósa	[445]
84, (30)	A' Rósához	61–62, 243
198	A' rossz szívű Bölcsék	181–183
51 (25)	A' Szabadság	18, 73–74
91	A' Szemérmes Leány	65–66
90	A' szenderedő Thirzisre	[452]
263	A' Szent Misében az Actio	[488]
113, (46)	A' Szépek a' 2dik énekre így felelhetnek	357
234	A' szerelmes Tudós	143
149	A' Szerelmetlen	379
126, (32)	A' Szerető' boldogsága	123–124, 359–360, 464–465, 470–471
113, (46)	A' Szólló 's egy Pap	[495]
113, (46)	A' Szónok, és eggy Pap	351, 468
210	A' szökevény szerelmesek	247–282
116	A' Szórszálhasogató	432–433
127, (1)	A' Tavasz [A' sínló hónap mélyibül...]	360, 371
173	A' Tavasz [Érkezik al szeleken...]	150–151
173	A' Tavasz és az életnek rövidsége int minket hogyan az örömeiket meg ne vessük	173
189	A' tejáruló Menyecske	136–137
172	A' Tél	102
172	A' Telet vígan kell tölteni	390–391
286	A' <i>tenger mellett van Gáza...</i>	550–551
267	A' Teremtésnek Képe	491–494
72	A' Teremtésről	230–241
293	A' tizedik Zsoltár a' Zsidó szerint	639–640

227, (39)	A' Válogató	104–105
138, (14)	A' véletlen frígykötés	[368]
96	A' vén Leányok	69–71
248	A' Veréb és a' Gerlicze	212–215
57, (26)	A' Vitéz	439–440
242	A' Vízkórságos	198
112	A' zsembes Öreghez	134, 350–351
293	A' Zsidó szerint a' X. Zsoltár	580–581
26	Aeneasnak hivateltensége miatt életének utólsó áldozattyára el készült Dido	996–997
177	Ajánlás	87–88
82	Ajánló Levél Q. Horátiusnak [...]	21–22
157	<i>Akár az emberségért szenvedsz...</i>	382
37, (22)	<i>Áldunk téged, 's imádunk Istenség...</i>	1056–1057
52, (28)	Álom	1106–1107
56, (39)	Amor [Szerelmes ódátskát / ne kívánný tólem...]	1100–1111
17, (87)	Amor [A kis Amor elfáradván...]	[450]
194	Ámor [Nyájasan édelegtek...]	428–429
48	Amor a Pásztorok közt	1103–1104
194	Ámor a' borban	198–200
17, (87)	Amor, és a Méhek	1033–1034
16, (86)	Amor, és a' Halál	1032–1033
129, (33)	Ámor' bosszúja	361–362
66, (15)	Amor' Postája	448
48	Amornak külömbféle nyilai	[998]
254	An die Comtesse Leopoldine v. Szapari	895
20, (85)	Anyai Szív Magyarba	[996]
43, (14, 113)	Apollo, és Dafne	1094–1096
161	Apollóhoz	148–149
44, (4, 114)	Apollónak panaszi Dafne futása ellen	1096–1097
25, (83)	Ariadne	1028–1029
24, (82)	Atalanta	1026–1027
24, (82)	Atalantának – gyözedelmes legyene inkább Hypomenes ellen, vagy gyözedtetett – kételkedése	[996]
303	Az ajtatos léleknék érzeménnyei a' 136. Zsoltár szerint	626
52, (28)	Az Álom	440
87	Az álomban vett Tsók	63–64
143, (20)	Az Álomhoz	373
191	Az Asszonyi Hűség	400–408
190	Az Aténabéliek	184–185
89	Az egyenetlen Hartz	64
117	Az Éj	434–436
68, (37)	Az el-hagyattatott	449–450

253, (69)	Az elhagyott Leány	227–228
101	Az első Egygyesülés	327–333, 339–341
270	Az első Zsoltár	534–535, 555, 599–600
186	Az emberi Nemzet	[397]
213	Az emberi nemzetnek életkorai	283–288
186	Az Emberi Nemzetnek korai	216–217
229	Az Emberség	127–133
46, (9, 116)	Az Erdő	446–447
22, (80)	Az Erdők közt Thiszbét kesergő Pirusus	[996]
86	Az esküvő Szerelmes	63
184	Az igaz Bölcs	127
133	Az Igazság' Képéhez	[366]
133	Az Igazsághoz	193
226	Az Irgalmasság	841–852, 852–853
187	Az Irigységhez	92
269	Az Istennek Felsége és Jósága a' 103. Zsoltár szerint	538–542
122, (45)	Az Óbester' Áriája [Világnak Alkotója...]	787
34, (29)	Az Oltári Szentségről	1054–1055
241	Az Oroszlyány	194–196
109	Az Örömhöz	347–348
237	Az Újjítókhoz	155–156
268, (55)	Az Úrnak felmutatása után	532–533
282	A' 18. Zsoltár	551, 616–617
281	A' 22. Zsoltár	617–618
301	A' 41. és 42. Zsoltárok	[582]
277	A' 118. Zsoltárnak [...] Aleph és Beth betűi	[597]
278	A' 118. Zsoltárnak [...] Gimel és Daleth betűi	557–558
279	A' 118. Zsoltárnak [...] He és Vau betűi	[622]
303	A' 136. Zsoltár	[597]
270	Az I. Zsoltár	[604]
271	A' II. Zsoltár	[604]
272	A' III. Zsoltár	[604]
287	A' IV. Zsoltár	542–543
288	Az V. Zsoltár	543–545
289	A' VI. Zsoltár	545–546, 608–609
290	A' VII. Zsoltár	[609]
291	A' VIII. Zsoltár	[609]
292	A' IX. Zsoltár	[609]
276	A' XXII. Zsoltár	547–548
301	A' XLI. és XLII. Zsoltárok	618–620
302	A' XLVIII. Zsoltár	621–622
277	A' CXVIII. Zsoltárnak [...] Aleph és Beth betűi	555–556
279	A' CXVIII. Zsoltár [...] He és Vau betűi	560–562
280	[A' CXVIII. Zsoltárnak] Zain és Heth betűi	562–563



303	A' CXXXVI. Zsoltár	548–549
155	B[atsányi]-hoz [Allig ereszkedtem nyelvszépítésnek okáért...]	381
164	Bacsányihoz [Ha félrepúlvén kellemetes dalod...]	386–387
251, (67)	Bacchus' dicsérete	220–223
114	Bacsányihoz Szent Jóbi Szabó László' halálára	351–352
171	Barátnémhoz	[393]
3	<i>Barátom kívánod hallani sorsomat...</i>	906–910
195	Barátomhoz	[429]
144	Bévezetés az Énekekhez	[373]
306	<i>Boldogitsa Isten élete' napjait...</i>	896
162	Boriskára	149
60, (34)	Bútsúzás [Tsak érted sir bágygyadt szivem...]	442–443
132, (54)	Búcsúzás [El ne felejts, ha mély keserved szélled...]	207–208
309, (59)	Búcsúzás [Nem tarthat itt, a' mi tenyészik...]	991–992
128, (61)	Búcsúzás a' Músáktúl	107
207	Charades	503–506
205	<i>Cher ami, adieu...</i>	501–502
142, (5)	Czidli [Égy kertben leltem Czidlimét...]	372
146, (40)	Czidli [Dámon, hát csak elfelejtet...]	157
146, (40)	Czidli Dámonhoz	375–376
65 (13)	Dafne	447–448
92	Dámon és Dóris	66
138, (14)	Dámon és Rozília	126
125, (21)	Dámonhoz	467
265	<i>Das Engelgute Malchen führte mich...</i>	490
144	Diána	460–464
46, (9, 116)	Doris az Erdőben	1100–1101
131, (6)	Dórishoz	101, 244
54	Doriska	451
183	Dorkához	396–397
100	<i>Du Herr, mein Gott...</i>	992
103, (53)	<i>Ébredgy hazánknak bajnok népe...</i>	337–338
103, (53)	<i>Ébredgy hazánknak ép felsége...</i>	344–346
156	Ébresztés az öröme	382
209	Égfi Ferencz	804–833, 834–835
141	Egy goromba Poétára	149
39, (7, 110)	Egy Irigynek beszédjére rövid felelet	1090–1091
81	Egy jó szívből költt Szatira [...]	864–871
150	Egy álom [Fogva valék...]	380
231, (28)	Egy Álom [Kertemben szunnyadozván...]	135
160	Egy ártatlan felelet	148

163	Éggy irígy Bardusra	386
250, (66)	Eggy Kemény szívű Széphez	219–220
247	Eggy Közmondás	211
134	Eggy magyar asszonyhoz	[366]
134	Eggy magyar asszonyra	459
149	Eggy Szerelmetlenhez	[386]
149	Eggy Szerelmetlenre	149
79	Emlékeztető Oszlop [...]	863–864
224	<i>Engedgye meg kérem, szegény szolgálójának...</i>	894
108	Érzékeny Gondolatok: Az emberi nemzetről	302–324
21, (79)	Eurydice	[445]
18	Félelem, és Gyanúság	1073
179	Félénk Rózsika	[395]
53, (36)	Fillint	[442]
245	Fillis	203–205
95, (8)	Fillis' panaszi	365–366
95, (8)	Fillisnek Panaszi	67–69, 452–453
10, (77)	Flora	994–995
10, (77)	Flora a varrott virággal	1018–1019
5, (73)	Flora az őszi üdőbe	1008–1010
9, (78)	Fülemile	[993]
9, (78)	Fülemile a Hárfással	1017–1018
219	Geburtsfeyer der Gnädigen Comtesse Leopoldine von Szápáry <i>den 26 July 1805.</i>	490–491
176	Gliczerához	208
192	Györgyiné	107–123
262	<i>Ha kívántok nagy csudákat...</i>	486–487
8, (77)	Hajnal	1015–1016
223	Háladatos Örömdal [...] Marczibány Istvány Úrnak	884–886
255	Halotti tisztelete [...] Marczibány Istvány Úrnak	887–889
42, (2, 112)	Helena álmodozik Párisal	1093–1094
55	Hívség	1109–1110
180	Horátziushoz	206, 395–396
266	<i>Íme! az Oltárnak szenteltt Szolgái kilépnek...</i>	554
111	Inn' vízéhez	349–350, 384–385, 458–459
41, (1, 111)	Intés a Rósához	1091–1092
303	<i>Izmos karunkból el fog előbb...</i>	625
286	Jerusalem	597–598
70	Jób' könyvének eleje	656–657
137, (19)	Julis a' tánczban	151–152
193	Julishoz	186–187, 427–428
106	Jutka!	343–344
152	K[azinczy]-hoz	380
47, (117)	Kedves	1102–1103

132, (54)	Kedvesémhez	364
6, (70, 71, 75, 76)	Ki-kelet	1010–1011
69	Klári	450
127, (1)	Klárihoz	184
179	Klárrikához [Halványodva kerülsz Klárrika engemet...]	138
243, (17)	Klárrikához [Amott a' hegynek zöld tövénn...]	200–201
85	Klóris a' Fülemiléhez	62–63
260	Klóris és Dámon	478–479
135, (18)	Klórishoz	366–367
99	Koppi Károly Professor Úrnak V. F.	917–919
201	Koridonhoz	210–211
283	Könyörgés a' Királyért a' 71. Zsoltár szerint	564–566
249, (65)	Krisztinka	218
49, (17)	Kunyhó	1104–1105
97	Kutyám' Ditsírete	71–73
175	Külső Szolnok	392–393
76, (31)	Laura	16, 28
88	Laura Thirziszhez	64
115	Laura' Képéhez	353, 456
236	Laurához [Hogyha személyedtől, szép Laurám...]	150
171	Laurához [Szédgyük a' rózsát...]	390
136, (23)	Laurához [Töltsük Laura Kedveinket...]	180
110	Laurához [Ritka már Laurám az erős barátság...]	459–460
127, (1)	Laurához Kikeletkor	465–466
216	Lekvári Örzse, avagy erősebb a szerelem még a halálnál is	510–516
76, (31)	Lilla	206–207, 374–375
39, (7, 110)	<i>Lyánka vald meg Kedvesednek...</i>	1089
256	<i>Magos partyánál a' patakknak...</i>	289–291
7, (70, 71, 74, 75, 76)	Maria Nosztrei Vidékség	1012–1013
62 (8)	Mariane' haláláról	444
308	<i>Megálly! Kiáltya jó Barátom...</i>	896
307	Mély Tiszteletű Emlékezete Néhai Méltóságos és Főtiszteleendő Kurbély György Úrnak	890–892
280	Memor esto verbi tui	622–624
40, (7, 110)	<i>Menalkás egy gerlitzének...</i>	1090
151	Mese [Éggy madarász gyermek...]	387–388
166	Mese. [Börtönyöm' ablakján...]	389
259	Mise-Ének	473–477
208, (47)	Monostatos	469
154	Musamhoz	380–381

235	Nagy Sándor' Paripája	143–148
88	<i>Ne hadd, barátom! a' dühös keservtől...</i>	380
30, (88)	Neptunus	1036–1038
220	Neve' Napjára Ő Excellentiájának Gróf Szápáry János Úrnak [...]	871
35	<i>Nézd Jesus! nézd hiv népednek...</i>	1055
153	Non ebur. Etc.	380
27, (84)	Oenone	1029–1031
27, (84)	Oenone az el ragadott Helenával Ida hegye alatt evedző Párisnak	[997]
36, (24)	<i>Oh! kik meg világ tengerének...</i>	1056
263	<i>Óh! melly felséges jelenés...</i>	552–553
2	Orfeus Dafnisnek	903–906
1	Orfeus Dafnisnek. Tavaszi mulatságokrol.	899–903
21, (79)	Orpheus	1021–1022
21, (79)	Orpheus az újra el ragadott Eurydicéhez	[996]
238	Örömfí Tamás	157–179
240, (63)	Örzsike	191–193
174	Örzsikéhez [Kit vársz ablakodonn Örzsike...]	196–197, 391–392
246	Örzsikéhez [Mit haragszol Örzsikém...]	209–210
5, (73)	Öszi üdő	[993]
140, (50)	Pamína	372
124, (44)	Pamína és Papagéno	357–358, 473
64, (4)	Panasz	446
130, (49)	Papageno	362–363
45, (3, 115)	Pásztori ártatlan Leányka	[998]
45, (3, 115)	Pásztori Leányka	1098–1100
28, (85)	Penelope	1031–1032
28, (85)	Penelope Troja ostromlása után tiz esztendeig tévelygő Ulyssesnek	[997]
204, (54)	<i>Pensez à moi..</i>	500–501
53, (36)	Phyllint Bávet ajtaján	1107–1108
22, (80)	Piramus, és Thizbe	1023–1024
129, (33)	Psichéhez	376–377
258	Publius Ovidius Naso Formaváltozásai	923–989
278	Retribue servo tuo, vivifica me	557–558
206, (54)	<i>Ricordati di me...</i>	503
211	Rikóti Máttyás	661–803
212, (60)	Rikóti' Áriája [Sírhatz te is Kormos...]	665
20 (85)	Roma	1074
38 (92)	Rósa	1070–1071
59 (42)	Rosilis és Dafnis	442
139 (9)	Rozílis és Dámon	370
75 (35)	Rozílishoz	205–206
228	Rózsikához [Szemtelenül kacsongatsz	124–125

243, (17)	Rózsikához [Amott a' hegynek zöld tövénn...]	472
170	S[zén] Antal Barátomhoz	215–216
120, (48)	Sarastro	355
105	Sírvers!	343
102	Soror Formóza	333–335
159	<i>Sors mala nos junxit...</i>	383
203	<i>Suliofski, lieber Mann...</i>	497–500
170	Sz[én] Antalhoz V[erseghy] Ferencz	[389]
170	Sz[én] A[ntal]hoz	[455]
114	Szabó (Szentjóni) László' halálára	369–370
182	Számiel	455
182	<i>Számiel, egy mérges fuvatag, melly dullya koronkint...</i>	396
122, (45)	Szarasztro és a' Kar	466–467
90	Szenderedő Thirzisre	65
274, (59)	Szent István Királynak jobb Kezérül a' szokott Ének	482–485
191	Szentesiné	92–100
114	Szentjóni Szabó László' halálára	457–458
114	Szentjóni Szabó Lászlónak halálára	[386]
51, (25)	<i>Szép szabadság! Leg-főbb jószág...</i>	1106
58, (40)	Szerelmes üzenet	441
67, (27)	Szerentsétlen Szerelem	449
257	Szonéta	292–293
137, (19)	Tánczóó Julim	367–368
19, (87)	Themis, és Fortuna	1066–1067
39, (7, 110)	Thirzis és Fillis	[442]
39, (7, 110)	Thirzis és Klóris	368–369
39, (7, 110)	Thirzis és Laura	19, 74
77, (41)	Thirzis sírja' felett	17, 186, 376, 468–469
43, (14, 113)	Thirzis, és Kloé	229–230
145, (22)	Thirzis' érkezésére	[468]
66, (15)	Thirzis' izenettye	19
66, (15)	Thirzis' izenettye	74
145, (22)	Thirzishöz	374
23, (81)	Thizbe	1024–1025
222	Tisztelete Ő Excellentiájának, Puchói Marczibány Istvány Úrnak [...]	880–884
15, (92)	Töredelmes Szív	1045–1046
71	<i>Tűrjön dítsíretes vitéz-erősséggel...</i>	245–246
280	Ugyanazon Zsoltárnak Zain és Heth betűi	562–563
274, (59)	Új Ének. A' szokott Ének Szent Istvány Királynak jobb Kezérül szorosabb üdómértékre vontt versekben	482–485
273, (56)	Új esztendő napjára való ének	533–534

273, (56)	Új esztendő' napján	479–480, 594–595
261	Új fényel láttuk felvirradni...	485–486
202	<i>Un Homme comme Vous...</i>	496–497
159	<i>Unis par le malheur moins...</i>	383
181	Üsd össze a' gazdának...	396
168	Vártt fogamat nélkül feddette Lucilius intő...	384
29, (88)	Venus	1035–1036
196	Vénus és Amor	152–154
29, (88)	Venus Panaszi, Vulcanus Férje ellen	912–914
4	Verseghi Eugen Kreskaynak	914–916
225	Verseghy Ferentznek rövid felelete [...]	893
275	Veszprémben volt Létémnek Emlékezete az Odavaló Egyházi Urakhoz	596–597
12, (89)	Világ álhatatlansága	1039–1040
14, (81)	Világ Csalárdsága	1043
13, (90)	Világ Mulandósága	1041–1043
239	Vizdomfi és Frankvári	187–190
<b>Prózai részek</b>		
m	A' Metrumról, avvagy a' verseknek lábmértékéről	470
h	Az Ember és a' Kígyó	397–398
d	Az én Kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester Úrnak Élete és Vélekedései [...]	336–337
n	Der 136. Psalm. frey übersetzt	480–482
a	Juvenális' Szatírái. I. Szatíra.	324–327
f	Materia Carminis: Szülőmhöz	379
i	Rikóti Mátyás, egygy verstelen poema [...]	398–399

## Szövegidentitások mutatója kronológiai rend szerint

Az első oszlop kronológiai rendben a szövegidentitás sorszámát, illetve ha van, akkor zárójelben a hozzá tartozó dallam számát tartalmazza. Amelyiknél a Szövegek kötetben a teljes szöveget közöltük, ott a cím után szögletes zárójelben a sorszámot is megadtuk. A harmadik oszlop a címhez tartozó sorkezdetet tartalmazza: ha több címhez ugyanaz a sorkezdet tartozik, akkor azt csak egyszer írtuk be.

Szövegidentitás, (dallamszámok)	Címek	Sorkezdetek
1.	Orfeus Dafnisnek. Tavasz multságokról (392)	Egykor tavasz vége felé Pallás Aszszony Bóltseit...
2.	Orfeus Dafnisnek (393)	Dafni! egy álman volt, félek, ha képzem...
3.	Barátom! Kivánod hallani sorsomat... (394)	
4.	Verseghi Eugen Kreskaynak (396)	Ugy meg-örült szívem kedves leveledre Barátom...
5. (73)	Őszi üdő Flora az őszi üdőbe (405)	Allig múlt el a tavasznak kívánatos üdeje...
6. (70, 71, 75, 76)	Ki-kelet (406)	Midőn Phoebus közepettin az Egeknek fénlene...
7. (70, 71, 74, 75, 76)	Maria Nosztrei Vidékség (407)	Mély hegyeknek egy öblében, Esztergom, és Vác között...
8. (77)	Hajnal (408)	Hasad a szép Hajnal mosolygó képével...
9. (78)	Fülemile Fülemile a Hárfással (409)	Lantommal tegnap kimenvén a szomszéd erdőségbe...
10. (77)	Flora (402) Flora a varrott virággal (410)	Vart vala Lycoris a minap egy rósát...
11. (77)	A Phrygh Rosának tulajdonsági (411)	A minap, hogy Flora a varrott virágtúl...
12. (89)	Világ álhatatlansága (423)	Szerentsétlen az olyan szív...
13. (90)	Világ Mulandósága (424)	Ki világnak hamis völytát...
14. (81)	Világ Csalárdsága (425)	Életednek o mely gyorsan el hervad virágja...
15. (92)	Töredelmes Szív (426)	Büneimnek sulyos terheit...
16. (86)	Amor, és a' Halál (419)	El setétedvén a minap Amor az Halállal...
17. (87)	Amor Amor, és a Méhek (420)	A kis Amor elfáradván...
18.	Félelem, és Gyanúság (436)	Félelem, 's Gyanúság két Isten Aszonyok...
19. (87)	Themis, és Fortuna (433)	Nagy Anyja az igazságnak...
20. (85)	Anyai Szív Magyarba Roma (437)	Keserves újság! ah szomorúság...

21. (79)	Orpheus az újra el ragadott Eurydicéhez Orpheus (412) Eurydice	Ah újra el hagysz Eurydice...
22. (80)	Az Erdők közt Thiszbét kereső Pirusus Pirusus, és Thiszbe (413)	Ah Thiszbe! Szép Thiszbe hol tévelsz...
23. (81)	A fél-holt Pirusus fölött siránkozó Thiszbe Thiszbe (414)	Ah szívemnek első tárgya! mit távolod véredet...
24. (82)	Atalantának győzedelmes legyéné inkább Hypomenes ellen, vagy győzöttetett, kételkedése Atalanta (415)	Amor! Amor! Mit győtröd kemény szívemet...
25. (83)	A szigetbe el hagyattott Ariadne Ariadne (416)	Kegyetlen Theseu! szívemnek gyilkosa...
26.	Aeneasnak hivatásága miatt életének utolsó áldozatára el készült Dido (403)	Igy hálalodé meg hamis szívednek ajánlott szívemet...
27. (84)	Oenone az el ragadott Helenával Ida hegye alatt evedző Párisnak Oenone (417)	Ah Boldogtalan! mit szemlélek hajodba...
28. (85)	Penelope Troja ostromlása után tíz esztendeig tévelygő Ulysszesnek Penelope (418)	Hol kése! hol maradsz férjem Ulysses...
29. (88)	Venus Panasz, Vulcanus Férje ellen (395) Venus (421)	Én egyedül boldogtalan...
30. (88)	Neptunus (422)	Mit kinzod Amor! Szívemet...
31. (80)	A világtól el-váló Léleknek tusakodási (427)	O hivatás! mit jázod én szívemet...
32. (81)	A Lélek Kegyelmet ohajt (428)	O meg váltóm! nézd kegyessen...
33. (39)	A Szentekről (429)	Kik titkos értelmű Bárányt imádogyák...
34. (29)	Az Oltári Szentségről (430)	Bűnös Lélek! nem rettesze...
35.	Nézd Jesus! nézd hiv népednek... (431)	
36. (24)	Oh! kik meg világ tengerének... (432)	
37. (22)	Áldunk téged, 's imádkunk Istenség... (433)	
38. (92)	Rósa (435)	Titkos gyötrelmemnek hajkait...
39. (7, 110)	Lyánka vald meg Kedvesednek... (438) Egy Irigynek beszédjére rövid felelet (440) Thirzis és Fillis Thirzis és Laura (5, 26) Thirzis és Kóris (158)	Lyányka! valld ki Kedvesednek... Laura! valld meg; e' napokban... Klóris! valld meg, e' napokban...
40. (7, 110)	Menekés egy gerlitzének... (439)	
41. (1, 110)	Intés a Rósaéhoz (441) A' Rósa	Ama szép Rósa, nézd, o! nézd...
42. (2, 112)	Helena álmódzik Párisal (442)	Hogy nyoszolámra ma le dültem...
43. (14, 113)	Apollo, és Dafne (442) Thirzis, és Kloe (106)	Lyánka! út szerelmemnek...



44.	(4, 114)	Apollónak panaszi Dafne futása ellen (444) ama jegyes / ah melly boldog... (404)	Ah el fordul ajánlott hiveséemtől...
45.	(3, 115)	Pásztori Leányka (445) Pásztori ártatlan Leányka	Még tsak tizenhat esztendő...
46.	(9, 116)	Doris az erdőben (446) Az Erdő (221)	Kintsem Doris! ha ugy tetszik...
47.	(117)	Kedves (447)	Ha hallottad annak hírét...
48.		Amornak külömbféle nyilai Amor a Pásztorok közt (448)	Nézd, O Doris! nézd a völgyben...
49.	(17)	Kunyhó (449) A' Kunyhó	Egy pitzin kunnyhóm vagon tsak...
50.	(10)	A szegfü (450)	Az út mellett egy szegfütske...
51.	(25)	Szép szabadság! leg-főbb jószág... (451) A' Szabadság (4, 25)	Leg-nagyobb kints a' szabadság...
52.	(28)	Álom (452) Az Álom (213)	Székemben el-szunnyadván...
53.	(36)	Phillint Bávet ajtaján (453) Fillint	Álla Phillint egy ház ajtón...
54.		A kis Doriska (454) Doriska (227)	Amor lelkesítsd, o! tsak tüzesítsd...
55.		Hívés (455)	Ne sirj, o bús szivem...
56.	(39)	Amor (456)	Szerelmes ódátskát / ne kívánný tólem...
57.	(26)	A' Vitéz (212)	Ha látok trutz tollas kalpaggal...
58.	(40)	Szerelmes üzenet (214)	Siess pásztor zöld mezőkről...
59.	(42)	Rosilis és Dafnis (215)	A' zöld árnyéknak hiveségében...
60.	(34)	Bútszás (216)	Tsak érted sir bágygyadt szivem...
61.	(29)	A' Gyözhzetetlen Szív (217)	Mond-meg, kérlek, nyájas Lyánka...
62.	(8)	Mariane' haláláról (218)	Most o! Mariane! haláloznak / éneklek egy odátskát...
63.	(12)	A' Hívés (219)	Itt üldögéltünk sokszor...
64.	(4)	Panasz (220)	Ah! el-hagyott! oda minden reményem...
65.	(13)	Dafne (222)	Fujd e' Laurust, fujd Szellötske...
66.	(15)	Amor' Postája (223) Thirzis' üzenettye (27) Thirzis' izenettye (6)	Amott szunnyad meg-dölvén egy halomra... Ott szendereg, le dülve egy halomra...
67.	(27)	Szerentsétlen Szerelem (224)	Sétálván egy erdő mellett...
68.	(37)	Az el-hagyattatott (225)	Hagygy-fel, ó bús szivem! az aggodással...
69.		Klári (226)	Meg-látván a' kis Klári...
70.		Jób' könyvének eleje (370)	Ut mezzejénn egy férjfi lakott, kinek istenes éltét...
71.		Túrjón dítsíretes vitéz-erősséggel... (110)	

72.	A' Teremtésről (107)	Nem szomorú hadakat, nem bajnoki névre sovargó...
73.	A' Boriszák (28)	Ha holnapot megélem-e...
74.	A' Régiség (29, 229)	A' régi asszony zsembes...
75. (35)	A' Barátság (30) Rozílishoz (88)	Mit? Leányka! illy korodban... Mit? Rozílis! illy korodban...
76. (31)	Laura (1, 8) Lilla (90, 166)	Míg sűgva kovályog az estveli szél... Még repdes enyelgve az alkonyi szél...
77. (41)	Thirzis' sírja felett (2) Dóris Dámonnak sírja felett Thirzis sírja' felett (168, 244) Thirzis sírja' felett (75)	Mit búsolgsz árva szívem... Mit gyötröd árva szívem... Melly szörnyű öldökléstek...
78. (52, 64)	A' Ne-felejts. A' Ne-felejts virág (3, 24) A' Nefejejts (82) A' Nefejejcs (153, 247)	Amott a' tsendes völgy ölében... Amott egy tsendes völgyecskeben... Kiandalgván hűs kerternyőmben...
79.	Emlékeztető Oszlop azoknak a' Hazafiaknak tiszteletére, a' kik az Ország előtt júniusnak 11-dik és 12-dik napjain 1790 a' Haza-Nyelvnek bé-vétele mellett szóllottanak (379)	Fogd hamar a' tollat, 's ird egyg Oszlopra nevenként...
80.	A' Magyar Hazának Anyai Szózatya az Ország' Napjára Készülő Magyarokhoz (378)	Gyermekeim! kiket a' dühödő Márs zordon ölében...
81.	Egy jo szívből költt Szatira avvagy feddő költemény a' magyar litteratúráról (380)	Hogy Szatirát írok, 's nem vén kofa módra szidalmat...
82.	Ajánló Levél Q. Horátziusnak az elíziumi mezőkön mulató lelkéhez (7)	Hogyha talán Levelem, melyben Buda vára' tövéből...
83.	A' Magyar Kisasszonyokhoz (9)	Még kis koromban elkezdtem...
84. (30)	A' Rósához (10, 108)	Eredgy Laurámhoz, eredgy...
85.	Klóris a' Fülemiléhez (11)	Te gallyas fáknak bús lakossa...
86.	Az esküvő Szerelmes (12)	Esküszöm tenéked, Laura...
87.	Az álomban vett Tsók (13)	Aludtam, 's álmodozni kezdék...
88.	Laura Thirzishez (14) Ne hadd, barátom! a' dühös keservtűl... (182)	Oh! Thirzisem! ne hadd a' félelemtől...
89.	Az egyenetlen Hartz (15)	Mit hartzolsz, jó Leányka! hasztalan...
90.	A' szenderedő Thirzisre Szenderedő Thirzisre (16)	Estvéli Szelletek! ne zúgolódgyatok... Estvéli Szelletek! tsendesben zúgjak...
91.	A' Szemérmes Leány (17)	Tegnap engem' Kedvesemmel...
92.	Dámon és Dóris (18)	Egy tsókodért legeltetem...
93.	A' Házasság' Istene (19)	Láttya Hímen a' vak Ámort...
94.	A' hideg vérű Leányka (20)	Jó Leányka! szépen nyílnak...
95. (8)	Fillisnek Panaszí (21, 228) Fillis' panaszi (21, 155)	Óh! e' forrásnak partya mellett... Óh! e' forrásnak hantos partyánn...

96.	A' vén Leányok (22)	A' vén Leányok Ámor ellen...
97.	Kutyám' Ditsirete (23)	Músa! meg ne bántson ritka bátorságom...
98.	A' kétes Szerelem (230) A' Kétség (230)	Hát tsak meg nem illetődik...
99.	Koppi Károly Professor Úrnak V. F. (397)	Itt ülök a' Tótok' tornyos falujokba bészárva...
100.	Du Herr, mein Gott... (401)	
101.	Az első Egygyesülés (125) Az első Egygyesülés (128)	Amint Laurámmal nyájaskodtunk... Amint hölgyemmel együtt ültünk...
102.	Soror Formóza (126)	Merülve voltak mély álomba...
103. (53)	Ébredgy hazánknak bajnok népe... (127) Ébredgy hazánknak ép felsége... (132)	
104.	A dalaj láma! (129)	Halál e vallyon vagy betegség...
105.	Sírvers! (130)	Itt fekszik egy holt fajtalan...
106.	Jutka! (131)	Huszonhat hétig fáradoztam...
107.	I. Beszéd (211)	Mint esik az, hogy az emberi szív soha meg nem elégszik...
108.	Érzékeny Gondolatok: Az emberi nemzetről I. Beszéd: Az emberi nemzetnek lakóhelyéről (120) II. Beszéd: Az emberi nemzetnek zsellértársairól (121) III. Beszéd: Az emberi nemzetnek külömbségéről a táplaösztönre nézve (122) IV. Beszéd: Az emberi nemzetnek külömbségéről a' nemösztönre nézve (123) V. Beszéd: Az emberi nemzetnek külömbsegeiről a' mesterséges ösztönökre nézve (124)	Laura! te vagy hozzám legigazb e' csalfa világonn...  A' talabor földnek kerekét sokféle teremés...  Hogyha tehát formánk úgy fénylik földi tekénknek...  Laura! ne tarts attúl, hogy tán megbántsa szemérmes...  Számos igazságok csak azért nem tűnnek élónkbe...
109.	Az Örömhöz (133)	Édes Öröm! melly életemet sokféle keservnek...
110.	Laurához (237)	Ritka már Laurám az erős barátság...
111.	Inn' vizéhez (134, 184, 235)	Vidd el gyöngyeidenn, óh sebes Inn' vize...
112.	A' zsembe Öreghez (48, 183)	Ha őseidnek hajdani nyomdokit...
113. (46)	A' Szólló 's egy Pap A' Szónok, és egy Pap (145, 243) A' Szépek a' 2dik énekre így felelhetnek (195)	Kerüld az asszonycsalfaságot...  Kerüld a' férjfi csalfaságot...
114.	Bacsányihoz Szent Jóbi Szabó László' halálára (137) Szabó (Szentjóbi) László' halálára (159) Szentjóbi Szabó Lászlónak halálára Szentjóbi Szabó László' halálára (234)	Legszébb korában hát csak elaszhatott...
115.	Laura' Képéhez (138, 233)	Én ki a' hadnak szomorú csatáit...

116.	A' Szórszálhasogató (208)	Hogyha feléd közelít duzmadtt lépéssel az olyan...
117.	Az Éj (209)	A' halvány holdnak látom tengerbe merülni...
118. (16)	A' Frígykötés (139)	Ammint Laurával együtt ültünk...
119. (11)	A' Képzet (140)	Előttem látom Laura...
120. (48)	Sarastro (141)	E' szentelt rejtekekben...
121. (43)	A' Madarász (142) A' Kapitány' Áriája (371.3.)	Madárfogásból élek én...
122. (45)	A' Kar (143) Szarasztro és a' Kar (241) Az Óbester' Áriája (371.5.)	O' Ízis és Oziris! szálljon / e' zsenge párra lelketek...  Világnak Alkotója! szállítsd / e' zsenge párra lelkedet...
123. (49)	A' Gyénusok (144)	Másodszor üdvözlünk Vendégek...
124. (44)	Pamina és Papagéno (146, 249) Birgitta és a Kapitány duettje (371.4.)	Szerelmet érző férfiagnak... Ki híven képes nőt szeretni...
125. (21)	Dámonhoz (147, 242)	Jól értem Dámon! szavadot...
126. (32)	A' Szerető' boldogsága (42, 148, 239, 246)	Melly boldog, a' ki életét...
127. (1)	A' Tavasz (149, 161) Laurához Kikeletkor (240) Klárihoz (73)	Szakadnak már a' fellegek... A' sínló hónap mélyibül...
128. (61)	A' Músákhoz (150) Búcsúzás a' Músáktól (40)	Nektek, Músák! búcsút mondok... Megcsalt, Músák! nyájasságtok...
129. (33)	Ámor' bosszúja (151) Psichéhez (169)	Álnok Lyánka! mit mosolygasz... Tsalfa Psiche! mit mosolygasz...
130. (51)	Papageno (152)	Egy lyánka, vagy menyecske / kell Papagénának...
131. (6)	Dórishoz (35, 109)	Eltűnt a' napnak fényessége...
132. (54)	Kedvesémhez (154) Búcsúzás (91)	El ne felejts, ha majd öröme gerjedsz... El ne felejts, ha mély keserved szélled...
133.	Az Igazság' Képéhez Az Igazsághoz (79)	Vond le már egyszer, sanyarú Igazság...
134.	Egy magyar asszonyhoz Egy magyar asszonyra (236)	Ó magyar vérbül eredett Menyecske...
135. (18)	Klórishoz (156)	Hallod a' kis fülemilékét...
136. (23)	Laurához (69)	Töltsük Laura! kedveinket...
137. (19)	Tánczó Julim (157) Julis a' tánczban (64)	Te, kit korodnak összei...
138. (14)	A' véletlen frígykötés Dámon és Rozílis (44)	Szép Rozílis! mit halasztod...
139. (9)	Rozílis és Dámon (160)	Nyájas Dámon! csüggéssel...
140. (50)	Pamina (162) A' Kisasszony' Áriája (371.2.)	Érzem már, hogy elenyésztek... Tűnyetek ti bús szívemnek...
141.	Egy goromba Poétára (61)	Szabad dühökkel ostromolta...
142. (5)	Czidli (163)	Égy kertben leltem Czidlimét...

143. (20)	Az Álomhoz (164)	Te kérkedékeny ingerlője...
144.	Bévezetés az Énekekhez Diána (238)	Még akkor, hogy friss kellemekek...
145. (22)	Thirzishöz (165) Thirzis' érkezésére	Vedd e' rósát Thirzis! hű kezembül...
146. (40)	Czidli Dámonhoz (167) Czidli (67)	Dámon, hát csak elfelejtet...
147.	A' Bölcsék' sorsa (210)	Mint esik az vallyon, szomorúan kérdézi némelly...
148.	A' Pedantizmus (170)	Mint mikor a' dühödő farkas tajtékos agyarral...
149.	A' Szerelmetlen (171) Egy Szerelmetlenhez Egy Szerelmetlenre (59)	A' szeretet csupa lelkekben gyakorollya hatalmát...
150.	Egy álom (172)	Fogva valék, 's míg tagjaimat friss életerővel...
151.	A' Fülemlile (173) Mese (190)	Börtönyöm' ablakiból dalomot keseregve leküldvén... Börtönyöm' ablakján szomorú dalolásra fakadván...
152.	K[azinczy]-hoz (174)	Még a' halálnak rút veszédemei...
153.	Non ebur. Etc. (175)	Mennyiszer megesküszök,...
154.	Musamhoz (176)	Szentgyörgy' havának harmadik éjszakát...
155.	B[atányi]-hoz (177)	Allig ereszkedtem nyelvészpítésnek okáért...
156.	Ébresztés az öröme (178)	Éllyünk, barátim, míg komor összei...
157.	Akár az emberségért szenvedsz...(179)	
158.	A' két hajlékony oltoványak... (180)	
159.	Sors mala nos junxit... Unis par le malheur moins... (181)	
160.	Egy ártatlan felelet (57)	Mint vagy Palócz? Cserháti tartományodban...
161.	Apollóhoz (58)	Hasztalan édesgetsz lauruskoszorúval Apolló...
162.	A' Férfjéltő Boriskára (60)	Féli Boriska urát, 's ha szemit más nőre szögezni / láttya...
163.	Égy irigy Bardusra (186)	Önn fejedét leveles laurussal nyalka szitok közt...
164.	Bacsányihoz (187)	Ha félrepülvén kellemetes dalod...
165.	A' mostani Poeta (188)	Büszke szemöldökkel hitvány csevégésnek itéléd...
166.	Mese. (189)	Égy madarász gyermek kirakott lépére kerítvén...
167.	A' Ritmista (100)	Ammint az embert alkotá Prométeus...

168.	Vártt foganat nélkül feddette Lucilius intó... (183)	
169.	A' hallgató szerelmes több keservet szenved...(185)	
170.	Sz[én] Antalhoz V[erseghy] Ferencz Sz[én] A[ntal]hoz S. Antal Barátomhoz (97)	Hogy vitorlámot darabokra zúzván...
171.	Laurához (191) Barátnémhoz (72)	Szedgyük a' rózsát, valahol pirúlni / láttyuk útunkban...
172.	A' Telet vígan kell tölteni (192) A' Tél (36)	Nézd a' hegyeknek pusztá girinczeinn...
173.	A' Tavasz és az életnek rövidsége int minket hogy az örömeiket meg ne vessük A' Tavasz (63)	Érkezik a' szelekenn a' zöld tavasz; olvad a' komor tél...
174.	Örzsíkéhez (81, 193)	Kit vársz ablakodonn Örzsike...
175.	Külső Szolnok (194)	Hirdessék égyébek más várasit ősi Hazánknak...
176.	Gliczerához (92)	Ammint barna szemöldökít...
177.	A' Magyar Nemzethez (195) Ajánlás (31)	Hun vérből eredett hajdani Nemzetem...
178.	A' Középszerűség (50, 196)	Boldogabb lélszel, ha sem a' magosra / szüntelen' nem törzs...
179.	Félének Rózsika Klárikához (52)	Halványodva kerülsz Kláríka engemet...
180.	Horatiushoz (89, 197)	Bel mocsok nélkül ragyogó Igaznak...
181.	Üsd öszve a' gazdának... (198)	
182.	Számiel, egy mérges fuvatag, melly dullya koronkint... (199) Számiel (231)	
183.	Dorkához (200)	Ah! hasztalan már minden erőltetés...
184.	Az igaz Bölcs (45)	Nézd a' búzakalászt, büszkén emelődik az égnek...
185.	A' Könyvek (98, 201, 232)	Könyveket olvasván, fordítsd meg benne az ember...
186.	Az emberi Nemzet Az Emberi Nemzetnek korai (99)	Mint maga egy ember, szintolyan az emberi nemzet...
187.	Az Irígységhez (33)	Szünny már meg egyszer buzgani ellenem...
188.	A' Barátság (70)	Mónomotápában, hol még a' tiszta barátság...
189.	A' tejáruló Menyecske (51)	Örzsike, kit nem rég elvett egy nyalka suhanczár...
190.	Az Aténabéliek (74)	Régi Aténának látván egy híres orátor...
191.	Az Asszonyi Hűség (202) Szentésiné (34)	Egy szomszéd özvegynek csinos falujából...

192.	A' Rendez-vous (203) Györgyiné (41)	S ha merem kérdezni, minek köszönhetjük...
193.	Julishoz (76, 204, 205)	Nézd Julisom! melly vágyakodó bongással ügyekszik...
194.	Ámor (206) Ámor a' borban (84) Tállyai balsamunkhoz... (268)	Nyájasan édelegetek...
195.	Barátomhoz A' Músák (39)	Ne hidgy, Barátom! ah ne hidgy a' kérkedő / Músa-seregnek...
196.	Vénus és Ámor (65)	Eggy gyönyörű dombot választván nyári lakásúl...
197.	A' régi Classicusokhoz A' régi classicus auctorokhoz (37)	Hajdani Classicusok...
198.	A' rossz szívű Bölcsék (71)	Kik sem fejeknek dőre homályaikat...
199.	A' Köz Nép (115, 207)	Jaj neked érzékeny Lélek! ki az ostoba népnek / durva kezébe kerülsz...
200.	A' Baktai Paraszt (32)	Gyurka fiam készülj! úgymond eggy Baktai ember...
201.	Koridonhoz (94)	Hasztalan ostromlod felséges ígéretek által...
202.	Un Homme comme Vous... (270)	
203.	Suliofski, lieber Mann... (271)	
204. (54)	Pensez à moi... (272)	
205.	Cher ami, adieu... (273)	
206. (54)	Ricordati di me... (274)	
207.	Charades (275)	Quand l' astre du jour nous rendra le premier...
208. (47)	Monostatos (245)	Érzi minden a' szerelmet...
209.	Égfi Ferencz (372, 374) Még mikor egymáshoz szítván a' hajdani népek... (373)	Bajnokot énekelek; nem mint a' régi poéták...
210.	A' szökevény szerelmesek (111, 112, 113, 114)	Rózsi, jöjjsze hamar...
211.	Rikóti Mátyás (371)	Serkenny fel vén Brúgóm...
212. (60)	Rikóti' Áriája (371.1.)	Sírhatsz te is kormos! E' meghervadt ágonn...
213.	Az emberi Nemzetnek életkorai (116)	Eggy nagy Egész, Laurám! a' földnek dajka tekéjenn...
214.	A' régi Aranykorrúl (119)	A' mit aranykornak hallottál festeni Miskám...
215.	A' kanál (276)	Még mikor e' földön új volt a' várasi élet...
216.	Lekvári Örzse, avagy erősebb a' szerelem még a' halálnál is (277)	Nem volt környékében az egész megyének...
217.	A' Döghalál (278)	A' vad állatoknak gallyas országában...

218.	A' Budamelléki NYÚLSZIGET, mely Szent Margit' Szigetének is nevezetik (375)	Rekedtt homályából a' hó éjszakának...
219.	Geburtsfeyer der Gnädigen Comtesse Leopoldine von Szápáry den 26 July 1805. (266)	Komm holde Zeit! die auf den Weltgefilden...
220.	Neve' Napjára Ő Excellentiájának Gróf Szápáry János Úrnak [...] (381)	Mennyből leszállott Harmonia...
221.	A' Magyar Músának Háladatos Öröme (382)	Már Mátyás Királynak szerencsés korában...
222.	Tisztelete Ő Excellentiájának, Puchói Marczibány Istvány Úrnak [...] (383)	Még Nádorispányunk óta határinkot...
223.	Háladatos Örömdal [...] Marczibány Istvány Úrnak (384)	Engedd NAGY PÁR! Lyányaidnak...
224.	Engedgye meg kérem, szegény szolgájának... (388)	
225.	Verseghy Ferentznek rövid felelete ama' három írásra, mellyek Tiszta Magyaróságát mocskollyák (387)	Mardosó Szerzője ama' zab munkának...
226.	Az Irgalmasság (376) minden gondviselés nélkül a' parti homokban... (377)	Szűnnyetek óh iszonyú villongásoknak emésztő / mennykövi...
227. (38)	A' Válogató (38)	Én egy gazdag asszonyért...
228.	Rózsikához (43)	Szemtelenül kacsongatsz / Rózsika! rám...
229.	Az Emberség (46)	Tudni, mi vagy? legfőbb tudomány, 's nagy erővel ügyelni...
230. (2)	A' korosabb Szépség (47)	Szép a' friss napnak új orczája...
231. (28)	Egy Álom (49)	Kertemben szunnyadozván...
232.	A' Házasság (53)	Valld meg Ámor! Lantosodnak...
233. (62)	A' haldokló Leány (54)	Móta megnyílt lány eszem...
234.	A' szerelmes Tudós (55)	„Ah! ne szaladgy kegyesem?” mondá nyöszörögve Apollo...
235.	Nagy Sándor' Paripája (56)	Mező városunknak fő fogadjában...
236.	Laurához (62)	Hogyha személyedtől, szép Laurám...
237.	Az Újjítókhöz (66)	Jer velem Újjító! ki akármellyféle dologban...
238.	Örömfí Tamás (68)	Tömve volt vendéggel háza Berkinének...
239.	Vizdomfi és Frankvári (77)	Nincs vak eset, mondom. Törvényes renddel erednek...
240. (63)	Örszike (78)	Nincs megynkben szebb leányka / Örsikénél...
241.	Az Oroszlyány (80)	Forró Afrikának egyik helységében...
242.	A' Vízkórságos (83)	Annyira elterjedt Borosonn a' vízi betegség...



243. (17)	Rózsikához (248) Klárrikához (85)	Amott a' hegynek zöld tövénn...
244.	A' kan Macska (86)	Egy iszonyú kan macska lakott egy búzamalomban...
245.	Fillis (87)	Fillis, Pestnek szép csudája...
246.	Örzsikéhez (93)	Mit haragszol Örzsikém...
247.	Egy Közmondás (95)	A' szüzeknek esküvési...
248.	A' Veréb és a' Gerlicze (96)	Szinte fagyos kebelét kezdette az árva mezőknek / nyitni...
249. (65)	Krisztinka (101)	Haj! melly boldogok...
250. (66)	Egy Kemény szívű Széphez (102)	Szánd meg sorsomat...
251. (67)	Bacchus' dicsérete (103)	Nincs Bacchusnál a' nagy égben...
252. (68)	A' haldokló Legény (104)	Óh! melly szörnyek kínnyaim, móta egyéért lángjaim...
253. (69)	Az elhagyott Leány (105)	Hát csak elhagyhattad / meghitt hölgyedet...
254.	An die Comtesse Leopoldine v. Szapari (389)	Geliebte! Da das Schicksal mich erkohr...
255.	Halotti tisztelete [...] Marczibány István Úrnak (385)	Szomorúan nyögnek Budánn a' harangok...
256.	Magos partyánál a' pataknak... (117)	
257.	Szonéta (118)	Homályos fátyol lebeg környékemben...
258.	Publius Ovidius Naso Formaváltozásai (398)	Hajdani formákból eredett új testeket írok...
259.	Mise-Ének 259.1. A' mise kezdeténn (250) 259.2. Gloriakor (251) 259.3. Az Evangyélium alatt (252) 259.4. Crédo alatt (253) 259.5. Az Offertórium alatt (254) 259.6. Sanctuskor (255) 259.7. Az Úr' felmutatása után (256) 259.8. Agnus Dei után (257) 259.9. Mídón a' pap a' népre az áldást adgya (258)	Hozzad nagy Isten! járúlunk... Istennek légyen dücsösség... Messd Jézus! mélyen népednek... Istenben vallunk Fő Atyát... Vesd Felség! égből szemedet... Szent vagy, óh! szent, szent... Hívek! Örvendeztetek... Szánd meg Bárány! Népedet... Add reánk áldásodat...
260.	Klóris és Dámon (259)	Nem szerelmes nyájasságod / gyújtja véretem...
261.	Új fényvel láttyuk felviradni... (262)	
262.	Ha kívántok nagy csudákat... (263)	
263.	A' Szent Misében az Actio (293)	Óh! melly felséges jelenés, melly szívreható, nagy...
264.	A' Keresztfán függőnek... (264)	
265.	Das Engulgute Malchen führte mich... (265)	
266.	A' Hűveknek az Úr' Vocsorájához való járúlása (294)	Íme! az Oltárnak szentelt Szolgái kilépnek...
267.	A' Teremtésnek Képe (267)	Csendes, mint a' sír, és setét volt az éjszaka...

268. (55)	Hogy asztaloddal gyenge lelkeinket... (269) Az Úrnak felmutatása után (279)	Szent oltárodnak színéhez borúlván...
269.	Az Istennek felsége és jósága a' 103. Zsoltár szerint (284)	Nagy vagy Te, Isten! fő ura, kútfeje / mindennek...
270.	Az első Zsoltár (295, 328) I. Zsoltár (310, 349)	Boldog ember az / ki a' gonoszok' tanácsánn nem jár...
271.	A' második Zsoltár (282, 311, 329) II. Zsoltár (350)	Mit háborognak a' nemzetek...
272.	A' harmadik Zsoltár (283, 330) III. Zsoltár (312, 351)	Mi nagyra szaporodtak ellenségim, Istenem...
273. (56)	Új esztendő' napján (260, 325) Új esztendő napjára való Ének (280)	Egész egy hosszú esztendőnek...
274. (59)	Új Ének. A' szokott Ének Szent István Királynak jobb Kezérül szorosabb üdömértékre vontt versekben Szent István Királynak jobb Kezérül a' szokott Ének (261)	Óh! szent jobb Kéz! földünk' fényne...
275.	Veszprémben volt létemnek emlékezete az odavaló Egyházi Urakhoz (326)	Láttalak ős lelkű Veszprémnek Papjai...
276.	A' XXII. Zsoltár (288)	Nézdse az érzékeny pástort...
277.	A' 118. Zsoltárnak [...] Aleph és Beth betűi A' CXVIII. Zsoltárnak [...] Aleph és Beth betűi (296)	Boldogok, kik jámbor életet viselvén...
278.	A' 118. Zsoltárnak [...] Gimel és Daleth betűi Retribue servo tuo, vivifica me (297)	Adgy Istenem! kedveltető kegyelmet...
279.	A' 118. Zsoltárnak [...] He és Vau betűi A' CXVIII. Zsoltár [...] He és Vau betűi (299)	Uram! jegyezd ki énnekem...
280.	Memor esto verbi tui etc. (346) Ugyanazon Zsoltárnak Zain és Heth betűi (300)	Emlékezz meg Uram! szavaidról...
281.	A' 22. Zsoltár (343) XXII. Zsoltár (366)	Az Úr a' pástorum...
282.	A' 18. Zsoltár (342) XVIII. Zsoltár (292, 303, 365)	Az Isten' dücsösségét az ezek beszélnek...
283.	Könyörgés a' Királyért a' 71. Zsoltár szerint (301)	Óh ! Fejedelmünknek sugarold szívébe...
284.	A' Jámbornak boldogsága az I. Zsoltár szerint (331)	Melly boldog ember az, ki nem jár / a' gonoszok tanácsánn...
285. (57)	A' Keresztfa mellett álló Szűz Anya (290)	Kesergő Annya Megváltónknak...
286.	Jerusalem (327) A' tenger mellett van Gáza... (291)	Két szemközt álló, de külömb nagyságra felöltött...
287.	IV. Zsoltár (285, 304, 313, 332, 352)	Hallgass meg, a' mikor segédül hílak...
288.	V. Zsoltár (305, 333, 314, 286, 353)	Figyelmezz szavaimra, Istenem...
289.	VI. Zsoltár (334, 315, 287, 354)	Uram! ne büntess engem' haragodban...

290.	VII. Zsoltár (306, 316, 355)	Uram, én Istenem! Tebenned bízok...
291.	VIII. Zsoltár (307, 317, 356)	Urunk és Istenünk! mely méltóságos / egész e' földönn szent neved...
292.	IX. Zsoltár (358, 318, 357)	Teljes szívemből dűcsőitlek, Istenem...
293.	A' Zsidó szerint a' X. Zsoltár (309) A' tizedik Zsoltár a' Zsidó szerint (358) IX. Zsoltár (318)	Mért állasz távúl, Jehovah...
294.	X. Zsoltár (335, 319, 359)	Az Űrban bízok én...
295.	XI. Zsoltár (336, 320, 360)	Segíts o Jehovah! mert mind eltűnt a' jámbor...
296.	XII. Zsoltár (337, 321, 361)	Uram! meddig felejtesz el engemet egészen...
297.	XIII. Zsoltár (338, 322, 362)	Azt mondgya szívében az esztelen: nincs Isten...
298.	XIV. Zsoltár (339, 323, 363)	Uram! ki fog maradni sátorodban...
299.	XV. Zsoltár (340, 324, 363)	Őrizz meg engem' Istenem! / mert benned bízok...
300.	XVI. Zsoltár (341)	Uram! hallgasd meg igazságomat; figyelmezz kiáltásomra...
301.	A' XLI. és XLII. Zsoltárok (344) XLI. Zsoltár. XLII. Zsoltár (367)	Valamint a' szarvas forrásvíz után esdeklík / úgy kívánkozik lelkem Hozzád, Istenem...
302.	XLVIII. Zsoltár (345, 368)	Hallyátok ezt, valamennyi népek! / Mindnyáján e' világ' lakói figyelmezzetek...
303.	Az ajtatos léleknek érzeménnyei a' 136. Zsoltár szerint (348)  Izmos karunkból el fog előbb eme' / férjfi erőnk mind sínleni... (347)  A' CXXXVI. Zsoltár (289)	Itt üldögélek kéjfolyadéki között / a' csűggedésig bájoló örömmek...  Ott üldögéltünk dúzs diadalmain / gőgösen örvendő Babilonnak...
304.	LXX. Zsoltár (298, 369)	Uram! Tebenned bízok én; / ne vallyak szűgyent mindörökké...
305.	A' képzelő erőnek nagy művei az emberben (302)	A' mit az érzésnek szerszámai őszveszereznek...
306.	Boldogítsa Isten élete' napjait... (390)	
307.	Mély Tiszteletű Emlékezete Néhai Méltóságos és Főtisztelendő Kurbély György Űrnak [...] (386)	Veszprém körének sárga kepéi közt...
308.	Megállly! Kiáltya jó Barátom... (391)	
309. (58)	Bucsúzás (400)	Nem tarthat itt, a' mi tenyészik...
310.	A' Prímás Herczeg' Képére (399)	E' képre nézvén, érdemes Olvasó...

## Névmutató

A névmutatóba a személyneveket és az adott személy szövegeire mutató -fordítás, -darab jellegű szóösszetételeket vettük fel (pl. Anakreon-fordítás, Chateaubriand-magyarítás, Delille-részlet, Nádasdi-epitáfium, Steffan-darab, Voltaire-idézet). A személynevekből képzett, de nem közvetlenül rájuk, hanem egy tágabb fogalomkörre utaló szóképzésekben szereplő neveket (pl. Haller-kézirat, Faludi-hatás, Martinovics-per, anakreontika) nem tartalmazza a mutató. Verseghy neve nem szerepel, hiszen az majdnem minden oldalon megtalálható. A nevek után előbb a *Szövegekben* (I. kötet) lévő oldalszámok találhatók kurzívval szedve, majd attól pontosvesszővel elválasztva következnek normál betűtípussal a *Jegyzetekben* (II. Kötet) lévőek.

- Abaffy Ferenc 296–297, 299  
Adelung, Johann Christoph 9, 11, 14, 71  
Aesopus → Ezópusz  
Alciatus, Andrea 144  
Almási Sámuel 556, 762  
Almássy Ignác 865  
Alszegehy Zsolt 210, 220, 228, 762  
Alxinger, Johann Baptist 363  
Amade László 52, 56, 704, 717, 718, 757, 766, 768–769  
Anakreon 24, 188, 208, 242, 244, 246, 264–265, 273, 437–439, 524, 559, 762, 773  
André, Johann 199  
András Sámuel 443  
Aranka György 96–97, 713  
Assmann, Jan 327, 762  
Aszalay János 443  
Ányos Pál 912–914; 45, 49, 52, 56, 106, 120, 132, 169–170, 715–716, 757, 762
- Bacsányi → Batsányi  
Balázs János 520, 762  
Ballagi Géza 259, 762  
Balogh Béla 476, 779  
Balogh Péter 865  
Balogh Piroska 765, 796  
Barber, Mrs. 736  
Baróti Dezső 315, 762  
Baróti Szabó Dávid 16, 28, 383, 865; 108, 144, 152, 239, 243, 258, 371, 387, 480, 518, 762  
Barkóczy Antal 713  
Barkóczy Ferenc 1059, 1064; 713, 763, 770  
Bartal Antal 571  
Bartalus István 30, 31, 39, 182, 205, 232, 245, 248, 251, 255, 336, 340, 344, 351, 354, 361, 363, 365, 378, 483, 517, 521, 523, 526, 531, 535, 556–561, 762
- Bartha Dénes 132, 772  
Bartha László 779  
Batsányi János 353–354, 371, 383, 388, 432; 36, 64, 67, 69, 315, 370–371, 380–396, 421, 440–441, 447–448, 479, 527, 716, 720, 722, 762–763, 766, 769, 772, 773, 782, 784, 786, 792, 793, 803, 805  
Batteux, Charles 38, 40–42, 44; 9, 11, 96, 262  
Bárdos Kornél 17, 713, 762  
Benda Kálmán 71, 259, 293–299, 401–402, 450, 762, 776  
Benedek Marcell 780  
Bezerédy Ignác 865  
Béres Norbert 779  
Bíró Ferenc 13, 763  
Bíró István 46, 53, 705, 706, 775  
Blanchard, Jean-Pierre 159–160, 795; 482, 529  
Bod Péter 371, 773, 782  
Bodrogi Ferenc Máté 770  
Bogisich Mihály 44, 138–141, 143, 177, 613–614, 763  
Bojtos Anita 17, 763  
Borbély Szilárd 764, 770  
Borián Elréd 18, 763  
Bozóki Mihály 613, 637, 763  
Bódi Katalin 770  
Bőjthy Imre 865  
Brooke, Henry 444, 488, 495, 533, 537, 540, 545–547, 740  
Broome, William 741  
Browne, William 744  
Bujanovics Kornél 503; 79, 453–454  
Butler, Samuel 735  
Bürger, Gottfried August 336–338, 345, 373–374, 763  
Calmet 528, 586; 596, 599, 604, 647, 763  
Cambridge, Richard 743

- Cassius, Dio 569, 765  
 Castilionius, Balthasar 129  
 Cato, Marcus Portius 248, 748, 794; 481  
 Cennerné Wilhelmb Gizella 293–294, 764  
 Cervantes, Míguel 261, 288  
 Chateaubriand, François-Auguste-René 556; 575–577, 580–582, 642, 684, 764  
 Chesterfield, Philip 740  
 Christiani, Wilhelm Ernst 238, 772  
 Churchill, Charles 663; 107  
 Claudius, Matthias 195  
 Cobb, Samuel 738  
 Condamine, Charles-Marie 241  
 Condillac, Étienne Bonnot 338, 682; 477, 479, 701, 764  
 Congreve 734–736  
 Cooper, John Gilbert 739  
 Cowley, Abraham 740  
 Cunningham, John 735, 739  
 Csaplár Benedek 239, 289, 764  
 Császár Elemér 11, 17, 29–30, 38, 44–45, 72–74, 76, 80, 96, 101, 108, 112, 114, 120, 121, 126, 128, 132, 138, 140, 143, 156, 158, 160, 167–168, 183, 201, 233, 261–262, 273, 286, 288–289, 295, 298, 341, 349, 355–356, 361, 371–372, 379, 386, 402–403, 405, 407, 410, 412, 414, 416–417, 424–425, 435, 438–439, 449, 477, 487, 495, 507–508, 510–514, 536, 574, 716, 720, 762, 764, 777, 779  
 Csetri Lajos 520, 764  
 Csokonai Vitéz Mihály 28, 31, 96, 116, 133, 162, 232–233, 249, 256, 272, 328–329, 438, 450, 531, 559, 764–765, 769–770, 772–773  
 Csörsz Rumen István 42, 99, 138, 157, 261–262, 477, 559, 721, 765, 769–771, 776, 780  
 Czobor Béla 763  
 Danloux, Henri-Pierre 845; 517  
 Darvas Ferenc 865  
 Dayka Gábor 356  
 Deák Eszter 765  
 Debreczeni Attila 10, 31, 42, 63, 255, 337, 346, 387, 764–765, 770, 772  
 Delille, Jacques 497, 568, 570; 92, 111, 576, 581, 643, 683–689, 765  
 Deme Zoltán 39, 129, 134, 144, 147, 306, 312, 479, 596, 765, 779  
 Denham, John 737  
 Dereser, Thaddäus Antonius 595–596, 599–601, 604, 624–625, 627–627, 647–648, 650, 652, 762, 764, 765  
 Dessewffy József 61, 291  
 Devecseri Gábor 511, 768  
 Domokos Lajos 865  
 Domokos Mária 483–484, 526, 531–532, 556–557, 710, 765, 772  
 Doncsesz Etelka 13, 19, 22, 25, 39, 41, 59, 101, 116, 179, 199, 208, 212, 218, 222, 231, 238, 264, 266, 289–290, 306, 341, 347, 363, 370, 377–378, 400, 489, 496, 504–505, 507–509, 524, 634, 545, 562, 79, 581, 678–679, 683, 693, 719, 765–766, 770, 779  
 Dorat, Claude Joseph 540  
 Döme Károly 259, 677  
 Dréta Antal 81, 677, 680–681, 683, 731–732  
 Druschetzky, Georg 526  
 Dryden, John 734–735, 740  
 Dugonics András 237; 240–241, 296  
 Dunkin, William 79; 102–103, 437, 742  
 Dusaulx, Jean-Joseph 700  
 Ebert, Johann Arnold 737; 480  
 Eckhardt Sándor 477, 766  
 Eggenberger József 79, 221, 226, 246, 268, 291, 294; 99, 106, 112, 351, 647, 760, 772, 777–778  
 Egyed Antal 570  
 Ellis 742  
 Ember Győző 401, 766  
 Ember Nándor 427, 429, 444, 532, 540, 766  
 Engel, Johann Jakob 30; 9, 11, 96, 262, 775  
 Eszterházy Károly 613  
 Eszterházy Miklós 401, 640  
 Eunus 517  
 Ezópusz 429, 443–444, 532, 773  
 Éder Zoltán 702, 766  
 Éder Zoltánné 702, 766  
 Ésopus → Ezópusz  
 Faludi Ferenc 1003, 1005–1006, 1008–1009; 17–18, 30, 43, 45–48, 50–55, 116, 118, 123, 125–129, 132, 134, 137, 152, 612–613, 615, 704–707, 710–711, 713–714, 754–755, 757, 763, 766–767, 769, 775–776, 780  
 Farquhar, George 737  
 Fekete János 865  
 Fenton, Elyah 741

- Ferenczy János 101, 152, 484, 507, 769  
 Fest Sándor 102, 488, 495, 533–534, 540, 767  
 Festetich → Festetics György  
 Festetics György 509  
 Fischer István 25, 594–595, 726  
 Fielding, Henry 737  
 Fliszár György 568; 92, 639, 676, 683–685, 695–696, 729  
 Fodor András 295  
 Fordyce 740  
 Fox, Henry 740  
 Fónagy Iván 775  
 Földi János 116, 767  
 Friberth, Karl 444; 19, 35, 73, 132, 199, 204, 221–222, 760, 767  
 Fried István 30, 67, 564, 692, 767, 779  
 Friedländer, Max 195, 199, 355, 767  
 Frigyük Katalin 693, 767
- Gaelle, *Meingosus* 18, 51, 767  
 Galilei, Galileo 232, 242, 921; 241  
 Gautier, Haubert 868; 261  
 Gay 102, 738–739, 742–743  
 Gálos Rezső 20, 30, 44–45, 60, 123–124, 126–127, 129, 133, 137–138, 140, 142–143, 146–147, 156, 158, 160, 162–163, 166, 168, 170–172, 180–183, 188, 190, 192, 194–195, 197–201, 203–205, 208, 210, 212, 214–215, 217–223, 225, 228–230, 232–235, 240, 246, 249, 252, 256, 264, 267–268, 270, 273–277, 279–282, 291, 300–301, 305–306, 308, 318, 320–321, 335, 340–341, 344–347, 355–356, 359, 361, 366–367, 372–373, 380–381, 383–388, 423, 437, 484–486, 505, 515, 518, 524, 536, 701, 705, 767, 770  
 Gellert, Christian Fürchtegott 443  
 Gergye László 536, 767  
 Gerhauser, Johann Balthasar 586; 596, 599, 600, 604, 630, 647, 767  
 Gindl Ágoston 912; 120–121  
 Gindl Gáspár 122  
 Glatz Ferenc 776  
 Gleim, Johann Wilhelm Ludwig 179–180, 186–187, 201–204, 208–209, 341–343, 345, 377–378, 427, 439, 523–525, 536–537  
 Goethe, Johann Wolfgang 203–204  
 Goldsmith, Oliver 738  
 Gombocz Zoltán 296, 767  
 Gorzó Gellért 115, 118–119, 121, 170, 767
- Görög Demeter 59, 94–95, 183, 206, 232, 237, 248–249, 251, 255, 780  
 Götz, Johann Nicolaus 228, 275, 279, 281, 719  
 Granasztói Olga 39, 41, 79, 389, 449, 453–454, 457  
 Granville, Georg 738–739, 741  
 Gray, Thomas 736–737  
 Greiner, Franz 19  
 Grécourt, Jean Baptiste Willart 540  
 Gulyás István 262, 767  
 Günther, Johann Christian 222  
 Gyergyai Albert 780
- Haas János 492, 873; 505–507, 777  
 Haaz, Johann → Haas János  
 Hagedorn, Friedrich 29, 341  
 Hajnal Mátyás 640, 767, 772  
 Hajnóczy József 295–297, 299, 487, 771  
 Halem, Gerhard Anton 398; 69, 419, 420, 474  
 Haller, Albrecht 31; 67, 197, 225–226, 283–285, 307, 351–352, 768  
 Halley, Edmund 241  
 Halmy Gyula 720, 768  
 Hancock, Thomas 741  
 Harrington 740  
 Hartleben Konrád Adolf 564–565, 567, 760, 777  
 Hartvig Gabriella 382, 395, 768  
 Hattuyffy Dezső 115, 118, 121, 717, 768  
 Haulik György 616  
 Haydn → Haydn  
 Haydn, Joseph 19, 77, 106, 159, 188, 207, 363, 377–378, 443–444, 451, 470, 1056, 1091, 1109, 1112; 17–23, 33, 35, 37, 44, 50–52, 55, 57–59, 62–63, 65–66, 72–74, 76, 94–95, 98–100, 103–106, 109, 132, 157, 173–175, 177–179, 185, 200, 210–212, 214–215, 218–221, 225, 229, 235–237, 244–247, 251–253, 256, 321–322, 324, 328, 337–338, 342, 344, 346–347, 354, 361, 374, 376–379, 481, 517–518, 521, 720, 750, 768, 772  
 Hárs Endre 11, 306, 768  
 Hegedüs Béla 520, 768  
 Heilmann 280  
 Heinrich Gusztáv 431, 768  
 Heltai Gáspár 443  
 Herder, Johann Gottfried 528; 11, 234, 249–250, 306, 312, 408, 443, 477, 484, 520, 590, 768, 776  
 Hermann, Martin Gottfried 569, 768  
 Heyne, Christian Gottlob 935, 938, 946, 954, 961, 965, 977; 569, 768

- Hiller, Johann Adam 199
- Himmel, Friedrich Heinrich 993; 114, 696–697
- Hobein, Johann Friedrich 199
- Hoffinger, Joseph 59
- Hofmann, Leopold 19, 132, 221–222, 767
- Horatius, Quintus Flaccus 23, 29, 37, 45, 48–49, 83, 85, 88, 208, 397, 457, 529, 800, 874, 882, 889, 926; 9, 12–13, 24, 69–70, 75, 95–97, 105, 141–142, 152, 261–264, 302, 306–307, 341, 361, 385, 387, 395, 398, 401–412, 414–418, 420, 424, 435–436, 439–440, 477–478, 508, 511, 520, 539, 563, 760, 764–765, 768–769, 777, 783–785, 791, 794, 802, 806
- Horátzius → Horatius
- Horkay Hörcher Ferenc 13, 768
- Hornyik János 600, 629–630, 647–648, 676, 727, 730
- Horvát István 100, 507, 509, 768, 769
- Horváth Ádám (Pálóczi) 28, 31, 96, 116, 133, 328, 483, 769
- Horváth János 25–26, 43–44, 81, 94, 109, 572, 574–578, 580–591, 593–600, 603, 608–611, 614, 620–621, 632–624, 626–627, 629–630, 632–640, 642–643, 646–648, 650, 652, 675–677, 680, 683–685, 692–696, 726–732, 769
- Horváth Konstantin 109, 452–453, 455, 461, 503–504, 514–515, 572, 580, 620, 642, 695, 769
- Hovánszki Mária 18, 24–27, 51, 62, 68, 80–81, 93, 101, 132–133, 140–143, 153, 157, 159, 161–162, 164–166, 168, 170, 172–179, 181, 183, 186, 188, 190–191, 193, 195, 197, 200, 202, 204, 206, 208, 210, 212, 214–214, 217, 219–220, 222–223, 225, 228–231, 233–235, 237, 245, 249, 252, 256–257, 262, 267, 274, 283, 296, 308–309, 314, 316, 318, 320–321, 324, 326, 329–331, 333, 335, 338, 341, 345, 347, 349, 351, 356, 361, 363, 365, 367, 369–370, 372, 374, 377, 379–381, 383–386, 388–389, 391–396, 421, 440, 448, 460, 488, 494, 501, 518, 524, 526–527, 531, 536, 557–558, 561, 573, 579, 590, 594, 621–622, 625–626, 628, 634–635, 675, 708, 714–715, 717, 764, 769–770
- Huber, Franciscus 120–121
- Hubert Ildikó 713, 770
- Imre Mihály 138, 153, 156, 161, 169, 174, 770
- Irmesi Homonnay Imre 570–571
- Iuvenalis, Decimus Iunus 326, 737–738; 34, 61, 79, 486, 494, 501, 700, 798
- Jacobi, Friedrich Heinrich 62, 701
- Jacobi, Johann Georog 203, 245–247
- Jankovics József 762, 770
- Jakabfalvy Román 713
- Jankovich Miklós 119, 713
- Johnson, Samuel 743
- Joó Tibor 30, 60, 770
- József, II. 117, 512
- József nádor (Habsburg–Lotharingiai József Antal) 839, 842, 874, 880–881; 25, 503–506, 508–510, 562, 777, 808
- Julow Viktor 477, 770
- Juvenalis → Iuvenalis
- Juventius, Josephus 523, 927; 568, 571, 770
- Kantek, Karol 296, 771
- Kapitány Adrienn 259, 771
- Kapossy Endre 569, 770
- Kazinczy Ferenc 382, 383; 13, 22–23, 28, 31, 61, 63, 65–68, 71, 75, 77, 99–101, 104, 108–109, 189–190, 206, 230, 242–243, 251–252, 255–256, 258–260, 290–292, 313, 323–326, 328, 331, 333, 336–337, 340, 342, 344–346, 355–356, 370–372, 381, 385, 387, 401, 443, 450, 454, 476, 486, 518, 531, 536, 703, 716, 765, 767, 770, 794, 805
- Káldi György 538, 540, 545–546, 548, 629–633, 635–636, 638–639, 641, 643–649, 651–652, 654, 656; 81, 89, 113, 591, 594–596, 604, 607, 629, 633, 646, 650, 652, 654, 656–657, 659, 661–662, 664–665, 667, 669, 672–673, 680, 693, 699, 726, 732, 770, 779
- Kármán József 60, 67, 109, 193, 230, 540, 776
- Károly Ambrus 694
- Károlyi Gáspár 591
- Kecskés András 767, 769
- Kemény Ferenc 677
- Kemény László 779
- Kerekes Sámuel 94–95
- Kerényi György 39, 255–256, 770
- Kern Aurél 558, 772
- Kettembeil, August 276
- King, William 743
- Kis Ferenc → Kiss Ferenc
- Kis István → Kiss István
- Kis János 31, 260, 370
- Kisbán Emil 17, 770
- Kisfaludy Károly 31, 582

- Kisfaludy Sándor 31, 96, 99, 432, 476, 504, 508, 570, 770
- Kiss Anita 259, 771
- Kiss Ferenc 482; 83, 572–573, 592–598, 600–601, 603–604, 606–609, 629–630, 632, 638, 646–649, 652, 671, 728, 730–731
- Kiss István 99–100, 107
- Kleist, Ewald Christian 66; 98, 192–193, 229–230, 273–274, 771
- Klopstock, Friedrich Gottlieb 388, 927; 35, 323–324, 372–373, 381–382, 395, 787
- Knapp Éva 612, 619, 771
- Knebel, Max 256–257, 295, 355–357, 452–453, 455
- Koch, Georg Heinrich August 233
- Kodály Zoltán 483, 771
- Kolozsvári Grandpierre Emil 780
- Koltai Jenő 294, 771
- Komlós Katalin 19, 220, 771
- Komoróczy Géza 509, 775
- Kopernik → Kopernikusz
- Kopernikusz, Nikolausz 232, 242; 241
- Koph, Ferdinand 596, 780
- Koppány 707, 709–710, 713, 736, 860; 784
- Koppi Károly 919; 93, 289, 723, 795, 803
- Kosovits József 450
- Kossuth András 297
- Kovács Dániel Attila 39, 41, 120, 389
- Kowalská, Eva 296, 771
- Kónyi János 443
- Köpeczi Béla 293–294, 764
- Kőrösy László 29, 779
- Kővári Réka 765
- Krammer József 295
- Kreil Antal 295
- Kreskay Imre 901, 905, 911, 916; 16–17, 20, 39, 44–46, 48, 52, 55–56, 67, 93, 115–122, 125, 127–129, 132, 146–147, 153, 155, 157–161, 164–165, 168–170, 172–174, 240, 264–265, 704, 714–718, 722, 755–757, 768–769, 771, 797, 799
- Kresznerics Ferenc 78, 293–294, 720–721, 765, 771–772, 776
- Kultsár István 109, 351, 368, 771
- Kupa → Koppány
- Kurbély György 892; 108, 681, 693–694, 725, 769, 795, 811
- Kurzböck, Joseph Edlen 18–19, 203, 208, 221, 524, 767, 775
- Küllös Imola 771
- La Fontaine, Jean 399; 24, 69–70, 79, 425–427, 429, 443–445, 486–488, 494, 501–502, 532, 537, 540, 702, 766
- Lafontaine, August Heinrich Julius 462, 472
- Labádi Gergely 115, 118, 121, 771
- Laczkovics János 295, 298
- Lakatos István 776
- Landerer Katalin 760, 777
- Landerer Mihály 241, 355, 450, 452, 774
- Lavotta Rezső 30, 44, 156, 771
- Lányi József 296
- Látzai József 443
- Lengyel Réka 765, 769, 770
- Leon, Gottlieb 132, 212–213, 771
- Lessing, Gotthold Ephraim 961; 242–243, 271–272, 443, 569, 771
- Lippert, Philipus Daniel 932, 935, 937–938, 940, 942–943, 948, 950, 955–957, 959, 962–963, 965–967, 970–971, 975–977, 984; 569, 771
- Lisle, Claude-Joseph Rouget 339, 346; 35, 62, 295, 299, 752
- Lisle, Edward 736
- Lothár László 295
- Lovelace, Richard 736
- Löwen, Johann Friedrich 231
- Lőkös István 762
- Lucilius, Gaius 327, 386; 69, 398, 797, 806
- Lylie, John 734
- M. Tóth Antal 677, 771
- Madarász Flóris 29–30, 38, 44, 72, 101, 128, 156, 158, 168, 611, 720, 779
- Maecenas, Gaius Cilnius 302, 412–413
- Major Ervin 60, 144, 182–183, 190, 201, 205–206, 208, 233, 245, 249, 252, 256, 266–267, 337, 341, 351, 361, 363, 365, 378–379, 483, 518, 521, 523–524, 531, 536, 696–697, 720, 771–772
- Majthényi Anna 882, 886; 18, 106, 108, 510–512, 564, 777
- Makk Domokos 401
- Manso, Johann Kaspar Friedrich 975; 569, 772
- Marczibány István 882–884, 886, 889–890; 25, 106, 108, 510–513, 563, 724, 777–778, 794, 797, 808–809
- Margócsy István 93, 96, 101, 240, 262, 772
- Marriot, James 738
- Markos Béla 513, 773
- Martinkó András 640, 772



- Martinovics Ignác 297  
 Maupertuis, Pierre-Louis Moreau 240; 241  
 Mária Terézia 860; 260, 572–573, 612–613, 619, 780  
 Márjássy István 865  
 Márki Sándor 293–295, 298, 772  
 Mátray Gábor 531, 697  
 Melton, James 19, 772  
 Mendelssohn, Moses 33; 596, 599, 604, 647, 772  
 Merrick, James 736, 740  
 Mészáros Ignác 31, 123, 144, 146–147, 151–152, 155, 158, 160, 162, 168, 170, 172, 181–182, 185–186, 188, 190, 193–195, 197–201, 203, 208, 210, 212, 214–215, 718, 772  
 Miller, Jacob Ferdinand 509, 772  
 Miller, Johann Martin 341–342  
 Millot, Claude François Xavier 247; 59, 238, 264, 266, 289, 765, 772–773  
 Mindszenty Dániel 256, 556, 710, 772  
 Molnár Albert 591  
 Molnár Antal 18, 51, 559, 772  
 Molnár Imre 558, 772  
 Molnár János 242; 129, 190, 241, 772,  
 Molnár József 612, 615  
 Mona Ilona 94, 183, 772  
 Montague, Mary Wortley 735  
 Moore, Edward 734  
 Mozart, Wolfgang Amadeus 353, 357–359, 364, 374, 468, 470–471, 475, 786–789; 22, 25, 33, 35, 44, 63–66, 74–77, 91, 97, 256, 313–314, 325–333, 344, 349, 354–357, 368–369, 376, 452, 455, 459–460, 476–478, 531, 559, 751–752, 780  
 Móra László 775  
 Müller, Karl Wilhelm 267–269
- Nagy István 699, 773  
 Nagy János 262; 259, 771  
 Nádasdi Ferenc 998, 1059, 1065–1066; 48, 55, 152, 713–714, 757  
 Nádorispány → József nádor  
 Náray György 637, 771  
 Nevton → Newton  
 Newton, Isaac 232, 242, 738; 241  
 Németh Antal 443  
 Németh Balázs 239, 773  
 Notheisz János 101, 773
- Ompolyi [Mátray] Ernő 44, 293, 295, 298, 773  
 Onder Csaba 308, 773  
 Orosz Beáta 188, 208, 242, 244, 246, 264, 273, 437, 439, 524, 559, 764, 773  
 Orosz László 96, 773  
 Otway, Thomas 735  
 Ovidius, Publius Naso 5–6, 11–12, 15, 37, 145, 523, 925–926, 929–932, 934, 941, 948, 959–961, 966–967, 969–970, 975, 982, 984–985, 998, 1024–1025, 1027–1028, 1031–1033; 25–26, 27, 46, 51, 59, 79–80, 114, 154–170, 172, 288, 435, 472, 488, 527, 567–571, 724, 736, 761, 765, 769, 774, 781–787, 796, 809  
 Órigenész 596
- Painter Mihály 706  
 Pajor Gáspár 60, 67, 109, 776  
 Paksa Katalin 483–484, 526, 531–532, 556–557, 710, 765  
 Palocsai Anna 720  
 Papp Ágnes 572, 773  
 Papp Géza 572, 773, 774  
 Parlagi Gáspár 42, 709  
 Parnell, Thomas 738  
 Patzkó Ferenc 886, 896; 512–513, 778  
 Pauer János 44  
 Pauka Tibor 779  
 Pausanias 932, 950, 975; 569, 770, 773  
 Pápai Páriz Ferenc 371, 382, 773, 782  
 Penke Olga 238, 773  
 Pesti Brigitta 508, 773  
 Pesti Gábor 443  
 Petrik György 507, 513, 773  
 Pétzeli József 328, 443  
 Pfeffel, Gottlieb Konrad 776; 481  
 Phaedrus 443–444  
 Philips, Ambrose 742  
 Pius pápa, VII. 693  
 Pomfret, John 737  
 Ponori Thewrewk Emil 762  
 Pope, Alexander 103, 477, 733–735, 739, 770  
 Potyondi Rafael 293, 295, 298  
 Poussin, Nicolas 844; 517  
 Pray György 612, 773  
 Prior, Matthew 444, 486–490, 494–496, 501, 533–534, 537, 545, 734–735, 738  
 Prónay Simon 511–512

- Prónay Simonné 579, 584, 586  
Pyrker János László 22, 703, 770, 773
- Rabener, Gottlieb Wilhelm 261–262  
Rabner → Rabener
- Raffael Ignác (Wenzel) 19, 75, 365; 35, 59, 65, 94–95, 98, 109, 254–257, 344, 752
- Rajeczky Benjámin 613, 774
- Raleigh, William 736
- Ramler, Karl Wilhelm 37–38, 40–42, 44, 61, 63–69; 9, 11, 19, 33, 39, 96–98, 178, 186, 210, 212, 220–221, 228, 233, 242, 245–246, 262–267, 269–272, 275–284, 335, 341, 359, 373, 376, 559–560, 760, 774
- Ramsay, Allan 741
- Ráday Gedeon 108, 190, 206, 233, 239, 242, 636, 772–773
- Rájnis József 16, 28, 383; 243, 319, 320, 387, 615, 774
- Rázsó Gyula 509, 774
- Renfer B. Ch. 199.
- Retzer, Joseph 24, 40, 202, 268, 399–400, 487–488, 490, 495–496, 533–534, 540, 547, 733, 774
- Révai Miklós 15, 18, 101, 112, 193, 230, 239, 370–371, 438, 486, 514, 704, 710, 764, 766, 774
- Richardson 744
- Richer, Jean 241
- Richter Pál 20, 774
- Riedel, Franz Xaver 613–614
- Roberts, William 742
- Rochester, Henry 742
- Rode, Augustus 934; 568–569, 571, 774
- Rousseau, Jean-Jacques 79, 564
- Rowe, Nicholas 740
- Röhr, Johann Friedrich 642, 774
- Ruchman, Antonius 116
- Rudnay Sándor 992; 77, 81, 89–90, 113, 572, 574, 586, 593–595, 597, 604, 607, 629, 632, 646, 650, 652, 654–657, 659–662, 664–665, 667–669, 672–673, 680, 699, 726, 773, 776
- Rumy Károly 101, 345, 355
- Ryan, Everhard 744
- S. Antal → Szén Antal
- S. Varga Pál 11, 306, 408, 484, 520, 775
- Sailler → Seiler József
- Sanctus Augustinus 1091; 57, 175, 215, 720
- Sattler, Johann Paul 719
- Sautel, Petrus Justus 129–130, 134, 137, 144, 147, 774
- Sághy Ferenc 925; 10, 19, 24–25, 28, 32, 80, 101, 114, 290, 293–295, 298, 371, 507, 512–514, 568–571, 582, 584, 589, 609, 623, 626, 634, 638–639, 647, 675, 677, 684, 693, 695–698, 700, 703, 709, 728–729, 761, 779
- Sághy Sándor 987; 27, 114, 290
- Sándor István 246, 261–262, 270, 275–276, 280, 570, 590, 775
- Sándor Lipót 504
- Sárközy Péter 18, 775
- Schikaneder, Emanuel 97, 313–314, 325–333, 349, 368–369, 459–460, 476, 559, 751
- Schiller Erzsébet 762
- Schlegel, Johann Elias 359–360
- Schmid, Sebastian 596, 762
- Schneider, Georg Laurenz 209, 366, 502, 505; 35, 354–357, 452–453, 455
- Sedley, Charles 737
- Seeman 677
- Seiler József 481, 497, 533–535, 551, 596; 21, 26, 35, 44, 78, 86, 91, 110, 578–579, 583–588, 607–610, 636–641, 675–678, 703, 727, 729, 731 752
- Seyler, Joseph Anton → Seiler József
- Shestone, William 734, 742
- Sigray Jakab 61, 721
- Somerville, William 743
- Spenser, Edmund 741
- Steele, Richard 737
- Steffan, Joseph Anton 103, 125, 128, 135, 137, 153, 182, 186, 202, 208, 231, 245–246, 356–357, 360–362, 367–370, 372–376, 378, 441–442, 445–451, 454, 466–467, 469, 472, 474, 1000, 1056, 1058, 1089, 1091–1093, 1095–1096, 1098, 1100, 1102, 1106–1108; 17–23, 33, 35–38, 40–41, 43–44, 50–52, 55, 57–60, 62–66, 72–77, 94–95, 98–101, 103–109, 132, 157, 173–174, 176–180, 182–195, 197–198, 200–210, 212, 214, 217–226, 228–234, 237, 245, 247–250, 256, 267, 269, 282–285, 321–322, 324, 328, 334–344, 346–348, 350–352, 354, 359–367, 371–374, 376–379, 521–525, 531, 536–537, 719, 745–747, 758, 760, 769, 775
- Sterne, Lauerence 61, 71, 700, 703
- Stoll Béla 44, 191, 206, 233, 249, 256, 295, 556, 711, 713–714, 718, 762, 772 775
- Strada, Famianus 129, 775

- Sulzer, Johann Georg 15, 35, 37–38, 40, 43, 46; 9,  
11, 15, 21, 93–94, 96, 262, 397, 477, 510
- Swift, Jonathan 735, 737, 741–742, 744
- Szabolcsi Bence 39, 255, 531, 561, 714, 716, 772,  
775
- Szabó → Baróti Szabó Dávid
- Szabó László → Szentjóni Szabó László
- Szacsvai Kim Katalin 773–774
- Szajbély Mihály 11, 13, 96, 262, 775
- Szalay Ágoston 44
- Szapáry János 873; 25, 108, 503, 505–508, 562,  
724, 795, 808
- Szapáry Leopoldina 492; 25, 78, 503, 505–508,  
513, 562, 723, 777, 794, 808
- Szathmáry László 432, 775
- Szauder József 11, 18, 20, 30, 51, 306, 477, 484,  
520, 763, 775
- Szauder Józsefné 769
- Szauder Mária 67–68
- Szekeres Atanáz 59
- Szelestei N. László 18, 613, 705–706, 713, 766,  
770, 775
- Szent Antal, Páduai 488–489; 78, 574–575
- Szent Bonaventura 574
- Szent Györgyi Kiss Antal 881
- Szent István király 484, 684, 703, 707–710, 714  
724, 736, 747, 896; 78, 477, 608, 611–612, 614–  
615, 619, 727, 752, 763, 784, 797, 810
- Szent János, Nepomuki 1083–1084; 59, 709
- Szent Jeromos 596
- Szent Jóni → Szentjóni
- Szentjóni Szabó László 348, 353, 371, 388, 459; 64,  
66, 69, 75, 219, 308, 315–319, 383, 391–395,  
767, 793, 796–797, 803
- Szentmarjai Ferenc 295–298
- Szentmihályi Mihály 613, 637, 774–775
- Szerdahelyi József 407, 400, 612–616
- Széchenyi Ferenc 881; 25, 504, 508–509
- Szécsényi → Széchenyi
- Szén Antal 217, 391, 457; 36, 69–70, 75, 105, 400–  
402, 769, 796, 806
- Szép Beáta 764
- Szigeti Csaba 456, 776
- Szigetvári Iván 510, 776
- Szilágyi Ferenc 764–765
- Szilágyi Márton 39, 41, 60, 97, 109, 266, 355, 448,  
450, 452, 720, 764–765, 770, 776
- Szirmay Antal 450
- Szlávy János 293–296, 298–299
- Szulyovszky Menyhért 355, 450
- Szurmay Ernő 764, 767, 772–773, 775–776, 779
- Tacitus, Publius Cornelius 80
- Tag, Christian Gotthilf 199
- Tarnai Andor 291, 293, 295–298, 300–301, 315–  
316, 371, 381, 384, 396, 762–763, 769, 776
- Tasso, Torquato 552; 642–644, 776
- Taylor, William 444, 488, 495, 533–535, 537
- Táncsics Mihály 401
- Tárkányi Béla 613, 776, 780
- Thévenot, Jean 604
- Thompson, William 739
- Thomson, James 734
- Timár Kálmán 575, 776
- Todi, Jacopone 47, 56, 139–140, 640, 637, 708
- Toldy Ferenc 27–31, 38, 612, 766, 779
- Tost József 504
- Tóth István 206, 776
- Tózsér Endre 39, 41, 456
- Trenka Mihály Alajos 482, 605; 87, 593, 596–597,  
603, 606–608, 639, 726
- Trésa → Mária Terézia
- Trostler József 706, 776
- Tucsek 676
- Uz, Johann Peter 248; 98, 238, 285–286, 776
- Yonge, William 735
- Young, Edward 684, 737–738; 479–480
- V. Gimes Ágnes 779
- V. Molnár László 509, 774
- Vadász Sándor 293–294, 764
- Vaderna Gábor 699, 776
- Vajky György 570, 648
- Vajthó László 779
- Vanbrugh, John 736
- Vargha Balázs 30, 423, 477, 495, 766, 776, 779
- Vay István 865
- Vay József 865
- Váczy János 770
- Vergilius, Publius Maro 51, 434, 737–738, 741,  
777, 981, 985, 998, 1024; 46, 51, 117, 154–159,  
161–166, 168–170, 172, 240, 435, 480–481, 569,  
765, 776, 780, 784–785

Vilcsek Béla 767, 769  
 Virág Benedek 507, 518  
 Virgil → Vergilius  
 Vitkovics Mihály 28, 408, 486, 507, 695  
 Vogel Zsuzsa 18, 714, 780  
 Voltaire 243, 860; 79, 431, 433, 444, 477, 580, 581–582, 642, 684, 734, 739, 780  
 Voss, Johann Heinrich 985; 569, 780  
 Vossius, Gerardus 42  
 Vörös Imre 18, 51, 240, 780  
  
 Waldapfel József 129, 144, 780  
 Waller, Edmund 268, 737  
 Walpole, Horace 737–738  
 Watzatka Ágnes 573, 613–614, 780  
 Weisse, Christian Felix 178–179, 182–185, 197–199, 210–211, 217, 220–221, 245–246, 263–264, 270–271, 277–278, 282–284, 335–336, 366–367, 437  
 Weppen, Johann August 35, 175, 215, 720  
 Williams, Charles 734  
 Winckelmann, Johann Joachim 935, 937–938, 940, 943, 946, 948, 950, 955–957, 962–963, 965–971, 973, 975, 984; 569, 780  
 Wisky Pál 570  
 Wysch Mariane 225  
  
 Zechenter Antal 762  
 Ziegler, Christiane Mariane 218–219, 347–348, 378–380  
 Zvara Edina 59, 237, 509, 765, 780  
  
 Zsaskovszky Endre 613, 776, 780  
 Zsaskovszky Ferenc 613, 776, 780



# RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA

## XVIII. SZÁZAD

A sorozat eddig megjelent kötetei

PÉCZELI JÓZSEF: HENRIÁS (1792)  
(*Vörös Imre*)

KAZINCZY FERENC ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI  
(*Gergye László*)

VÁLYI NAGY FERENC: ÓDÁK HORÁTZ' MÉRTÉKEINN (1807)  
(*Sobor András*)

KÖZKÖLTÉSNET 1. MULATTATÓK  
(*Küllös Imola, mts. Csörsz Rumen István*)

TÓTH ISTVÁN KÖLTŐI MŰVEI  
(*Orlovsky Géza*)

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI  
(*Debreczeni Attila*)

AMADE LÁSZLÓ VERSEI  
(*Schiller Erzsébet, Ajkay Alinka*)

KÖZKÖLTÉSNET 2. TÁRSASÁGI ÉS LAKODALMI KÖLTÉSNET  
(*Csörsz Rumen István, Küllös Imola*)

UNGVÁRNÉMETI TÓTH LÁSZLÓ MŰVEI  
(*Merényi Annamária, Tóth Sándor Attila, Bolonyai Gábor*)

DAYKA GÁBOR ÖSSZES MŰVEI  
(*Balogh Piroska, Bódi Katalin, Szép Beáta, Tasi Réka*)

RÁDAY GEDEON ÉS FÖLDI JÁNOS ÖSSZES VERSEI  
(*Borbély Szilárd*)

VIRÁG BENEDEK' POÉTAI MUNKÁJI  
(*Porkoláb Tibor*)

BARÁTSÁGOS MULATOZÁSOK  
Episztologyűjtemények az 1770–1780-as évekből  
(*Labádi Gergely*)

KÖZKÖLTÉSZET 3/A. TÖRTÉNELEM ÉS TÁRSADALOM  
(*Csörsz Rumen István, Küllös Imola*)

KÖZKÖLTÉSZET 3/B. KÖZERKÖLCS ÉS EGYÉNI SORS  
(*Csörsz Rumen István, Küllös Imola*)

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM VERSES KIADVÁNYAI (1787–1796)  
(*Tóth Barna*)

KALMÁR GYÖRGY VERSEI  
(*Hegedüs Béla*)

Előkészületben:

KÖZKÖLTÉSZET 4.  
(*Csörsz Rumen István, Küllös Imola*)

Tördelte: Juhászné Marosi Edit  
Nyomdai munkálatok: Kapitális Nyomda, Debrecen  
Felelős vezető: Kapusi József